

ספר

שלמי כרן

ציוני סוגיות

על כל

מסכת סוכה

ציונים ומראי מקומות ביסודות הסוגיות, ועד לפרטי כל סוגיה.
אוצר מלא וגדוש מדברי הראשונים והאחרונים, הפוסקים ורבותינו
ראשי הישיבות. ערוך בתמצית ובבהירות על כל דף ודף ממסכת סוכה.

ובסופו קונטרס ציונים קצרים להכוונת הלימוד

בעזרת החונן לאדם דעת

שלמה כהנוב

נכתב עבור חבורת הדף

ביהמ"ד בית שלום בישיבת מיר ירושלים

מהדורה ראשונה תשע"ד

נערך מחדש בתוספת מרובה תשע"ט

שלמה כהנוב

חזון איש 36, רמת שלמה, ירושלים

טל | פקס 02-5711065 בערב

058-3211065

SHALMEICOHEN@GMAIL.COM

או A5711065@GMAIL.COM

וכן ניתן להשיג

כהנוב (קגנוף) כפר עברי 3, נוה יעקב ירושלים

02-5851761

Kaganoff 1292 Medina Rd. Lakewood, NJ

וכן בנקודות נוספות, לבירורים בטל"הנ"ל

אפשר לקבל את הספר, וכן ציוני סוגיות שלמי
כהן על המסכתות הנלמדים בישיבות כקובץ
PDF ללא תשלום ע"י שליחת בקשה במייל

נא לשלוח הערות השגות ותיקונים לכתובת
הנ"ל, שבזכות הציבור נזכה לדבר מתוקן

כל הזכויות שמורות. אין לעשות שימוש מסחרי
בכל צורה שהוא בספר או בחלקו. ע' בעמוד
האחרון.

נא לסייע בהפצת הספר, אם ידוע לך ביהמ"ד
שלומדים מסכת זו, ויהיה להם תועלת בספר,
נא להעביר במייל הנ"ל את פרטי גבאי אוצ"ה"ס.

הדר ביפיו - עימוד והכנה לדפוס

נ. מילר - כריכה ושערים

התוכן

פרק סוכה שהיא גבוהה א

פרק הישן קלט

פרק לולב הגזול רט

פרק לולב וערבה שכה

פרק החליל שפז

לוח סוגיות המסכת תטו

מראי מקומות קצרים תיז

לוח ראשי תיבות תכז

ישיבת מיר ירושלים

YESHIVAS MIR YERUSHALAYIM

Founded in Mir 1817. In Jerusalem 1944
RABBI E.Y. FINKEL
DEAN

ע"ר 580037638

בס"ד. נוסדה במיר בשנת תקע"ז. בירושלים בשנת תשי"ד
הרב א.י. פינקל
ראש הישיבה

שבת תשע"ח

בס"ד

תחלה לנזרא עלילה אשר נתן לנו תורת חיים אוצר כלי חמדה
והגדיל חסדו עלינו וזיכנו לשבת בשבת תחכמוני להגות ולעסוק
בדברי תורה בדיבוק חברים בעמלה של תורה יומם ולילה ללא
הפסק בחבורת חלומדים דף ליום בעיון ובחפז, כפי שייסדו
אזמו"ר ואאמו"ר מרנן ראשי הישיבה זצלה"ה זה רבות בשנים.

זכו בני החבורה במתנה מובהרה כאשר הרה"ג רבי שלמה כהנא
שליט"א מטובי חלומדים בישיבה הק', חתנו של הגאון הגדול
מוה"ר יחזקאל כהן שליט"א עמוד התורה דיש"ק, מוציא לאור
תמידים כסדרם ציונים ומראי מקומות לראשונים ואחרונים על
סדר הדף עם תוספת מרובה מדיליה לתועלת בני החבורה
העמלים בצוותא מתוך ריתחא דאורייתא כדרך ת"ח המחודדן
זא"ז בהלכה. ועתה פנים חדשות באו לכאן כאשר מוציאם המחבר
שליט"א לאור עולם בספר שלמי כהן מקובצים יחדיו בפאר והדר.

חפץ ה' בידו יצליח ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ויהי ה' עמו
להמשיך ולהרבות חיילים לאורייתא כשאיפתו המהורה, ויהא כבוד
שמים מתרבה על ידו להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת התורה

הרב אליעזר יהודה פינקל
ראש הישיבה

ב"ה, יום ז' חשוון תשנ"א
ד"ר אפרים

אם יקראו לאבא באופלא כי מ'ז רבי חיים פלא
בזוים אדריץ יחלם חלם!

[illegible]

ב' לסדר ואתם תהיו לי, ה' תשע"ח לפ"ג

ליקר ואהוב המופלא ה"ה מו"ה רבי שלמה כהנוב
החיים והברכה לשמחת שלום !

הן כבר שנים רבות שמאירים לנגד עינינו קובצי פרי
עמליך - „צינוי סוגיות“ - לחבורת הדף בשיבת מיר המעטירה,
בשם „שלמי כהן“ יקראו, וכשמם כן הם משלימים את כל
הידע הנצרך לחפצים לעבור סוגיות בבקיאות מעוינות. וכבר
פקיע שמיהו כמעמידי שמועה גם בסדרי הבקיאות בשיבות הקדושות.
ומה נכבד היום כי נודע שהנם עומדים לצאת בשנית,
בתבנית מחודשת, לעטוף את פנימיות הסוגיות גם בקנקן נאה.
ולזאת גם ידינו תיכון עמו, ברוב ברכה להפיץ מעיינותיו חוצה.
בזכרון נעים של ימי נעוריו בהיותו חובש ספסלי מדרשונו,
בעמל ובעומק ההבנה, וב”ה שזכינו מראות טיעות רכות
שניטעו אז - ועתה גדלו והעלו ניצה ועשו פרי לתפארת.
וראויים גם ראויים על שולחן מלכים - מאן מלכי רבנן.
והננו בזה בברכת אוהבים, כי ית ית ה', וכה יוסיף לעשות חייל
ביתר מסכתות הש”ס לתועלת לומדי התורה ועמליה.
הכו”ח בדידות עוז ובאהב’
אביעזר פילץ

ברכת אב מאמו"ר שליט"א

לוי ירמיהו הכהן כהנוב (קגנוף)

מח"ס נמלא טל על מלאכות שבת ושו"ת נמלא טל
מלפנים רב דק"ק דרכי צדק בלטימור
כפר עברי 3 נוה יעקב ירושלים 5851761

בס"ד

שבט, תשע"ח לפ"ק

לכבוד בני היקר הרב הגאון הר' שלמה שליט"א

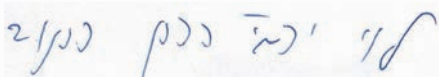
החכם מכל אדם כתב "בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני". ומצאנו בספרי (פרשת עקב) "רבי שמעון בן מנסיא אומר אין לי אלא אביו שבארץ אביו שבשמים מנין תלמוד לומר גם אני לרבות אביו שבשמים".

ב"ה שזכית להיות מהעמלים בתורה, וזה כמה שנים שאתה מוציא מראי המקומות למסכתות שלומדים בשיבות הקדושים. ועתה זה יהיה מוכן לכל ת"ח, ישיבה, וכולל שיוכלים למצוא מה שצריכים ללמוד לעיין ולהבין במסכתות אלו.

באמת שאין לי מילים להגיד לך כמה אני שמח לראות ספרך בדפוס, פרי עמלך שניכר מתוכו השקידה. רק שעלה לי במחשבה מאמר אחר שכתוב בחז"ל "הבנים עטרה לאבות שנא' 'עטרת זקנים בני בנים' אמרו לא נצול אברהם מכבשן האש אלא בזכות יעקב אבינו, משל לאחד שהיה לו דין לפני השלטון ויצא דינו מלפני השלטון לישרף וצפה אותו שלטון באיסטרולוגות שלו שהוא עתיד להוליד בת והיא נשאת למלך אמר כדאי הוא להנצל בזכות בתו כך יצא דינו של אברהם אבינו לישרף לפני נמרוד צפה הקדוש ברוך הוא שעתידי יעקב לצאת ממנו אמר הקדוש ברוך הוא כדאי הוא להנצל בזכותו של יעקב הה"ד לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם" (ילקוט שמעוני, פרשת תולדות).

אסיים בברכה שתזכו אתה עם רעיתך שתחי' לגדל צאצאיכם היקרים שיגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך שפע ברכה ולא תמוש תורה מפיד ומפי זרעך עד עולם אכ"ר.

אביך המברך בכל לב

לוי ירמיהו הכהן כהנוב (קגנוף)

ברכת אב ממו"ח הגאון שליט"א מישיבת מיר

מכתב ברכה

נודה לה' בכל לבב על חסדו הגדול שזכינו והגיענו לראות עלי ספר את הציונים והמראה מקומות שהוציא חתני כבני הרב הגאון ר' שלמה כהנוב שליט"א.

אמרו רז"ל (ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה) "תני בשם ר' נחמיה הייתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה, דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר", וכתב החיד"א בברית עולם (הגהות על ספר חסידים ס' ש"ט) שנמשלה התורה למסחר, שכמו שבמסחר צריך להביא מאניות רבות סחורה כדי להגיע אל הסחורה הראויה, כך בתורה צריך ללמוד מהרבה מקומות ע"מ לברר ענין אחד.

והיינו שלא שייך ללמוד סוגיא בלי להיות מונח ולדעת היטב את כל הדברים הנוגעים אל הסוגיא. ובדורינו שמחד גיסא נחלשו הדורות בידיעת התורה, ומאידך גיסא על כל סוגיא וסוגיא יש ים גדול של חז"ל ראשונים ואחרונים הנחוצים להבנת הסוגיא, זה דבר נצרך מאד שיהיה מי שיוכל להקריב אל הלומדים את לחם התורה שנמצא במרחקים.

ובספר זה זכית להביא ללומדי הסוגיות את כל הסחורה שצריך הלומד כדי להבין הסוגיא היטב, והדברים שמובאים אל הלומדים הם בעומק רב בהבנה ברורה ישרה ואמיתית ובהיקף גדול, למען יצליחו להביא אליהם את הלחם הנצרך להבין הסוגיא מכל קצווי ים התלמוד והמפרשים הגדול.

הנה כבר כמה שנים שזכו בני החבורה החשובה חבורת הדף שנוסדה ע"י מרן רה"י הג"ר נתן צבי פינקל זצוק"ל ביוזמתו של מרן רה"י הג"ר בנימין בינוש פינקל זצוק"ל, והמשיכה והתפתחה תחת מורינו רה"י הג"ר אליעזר יהודה פינקל שליט"א, ללמוד את המסכתות מרישא עד גמירא עם השלמי כהן שכיון אותם ללמוד הסוגיות גם בסיני וגם בעוקר הרים.

ואנו תפילה לבורא עולם שכשם שהדברים היו מקובלים בבי מדרשא של מיר ובשאר בתי מדרשות, כך יצליח ה' דרכך להמשיך לראות ברכה בעמלך מתוך בריאות והרוחה, יחד עם רעיתך בתנו מרת אסתר שתחי' לאוי"ט, הנושאת במסירות גדולה בעול הבית, למען תוכל לשקוד בהשקט ובטח באדני התורה, ותרוו רוב נחת מצאצאיכם נכדינו שיחיו, לגדלם לתורה לחופה ולמעשים טובים, ותזכה שיתקבלו דבריך בכל עולם התורה, יפוצו מעיינותך חוצה, ירבה גבולך בתלמידים, ורבים יהנו מאור תורתך.

יחזקאל כהן

יחזקאל כהן

לזכרון עולם בהיכל ה'

ספר זה מוקדש
לעילוי נשמת אבינו
החבר אליהו בן ראובן ז"ל

נלב"ע כ"ד ניסן תשע"ח
ת.נ.צ.ב.ה.

.

הונצח ע"י בניו שיחיו

פרק סוכה שהיא גבוהה

בין דאילו שוין האור רוב למטה, סוכה זו אינה עשויה לצל. והאחרונים (ע' קה"י) דנו האם העיקר בסכך למעלה, שיהא רוב, או דהדין סיכוך כדי שיהא צל למטה, ובוה סגי שיהא מיצל פלגא למטה.

ג) רש"י ד"ה ושחמטה. המועט בטל ברוב, והרי הוא כמי שאינו וכו'. בפשוטו משמע דהסכך בטל לאויר⁷. והר"ן כת' דאין לפרש כוונתו דהסכך המועט בטל, דהא אי' (לקמן כב: הנ"ל) דחמטה מרובה היינו למטה, אף דלמעלה שווים הסכך והמגולה⁸. והר"ן כתב דכוונת רש"י דהצל למטה בטילה גבי רוב חמה.

והאחרונים הק' דלא שייך 'ביטול' בדבר הניכר⁹, והצל ניכר בפנ"ע¹⁰. ואך הלבוש כתב גבי סכך פסול¹¹ דמדאורייתא אף דבר הניכר בטל ברוב¹², דהא בסנהדרין ידוע איזה דיין זיכה ומי חייב, וילפי' ביטול ברוב מסנהדרין¹³. והקה"י (א) כתב דכוונת רש"י משום דין רובו ככולו. ועוד ביאר הזכרון שמואל

א) סוכה שהיא גבוהה וכו'. הריטב"א כת' דהסכך נקרא סוכה ברוב מקומות, והוסיף דפעמים שהסכך והדפנות נקראת סוכה. ועוד היה אפ"ל דעצם הסוכה יש בו גובה יותר מכ', שהסוכה הוא עד גובה הסכך. אך מבואר דהריטב"א לא ניהא ליה לפרש כן¹⁴.

ב) ושחמטה מרובה מצילתה. הגמ' (לקמן כב:) מדייקת דכי הדדי כשירה. ואילו במשנה (לקמן כב.) איתא דדוקא צלתה מרובה. והגמ' תי' הא למעלה והא למטה, כוזא מלעיל כאיסתירא מלתחת. ופרש"י שהחמה למטה גדול יותר משיעור הנקב למעלה¹⁵. וור"ת (בתוס' שם) פ' באופ"א. ולפ"ז מבואר דבעי שיהא רוב סיכוך למעלה, ובקרקע יהא עכ"פ מחצה על מחצה¹⁶.

ותוס' (לקמן כב:) הק' דלענין סכך פסול מבואר דסגי במחצה, דפרוץ כעומד כשר. ולא אמרי' דכלפי למטה הוה מיעוט. והראשונים (שם, מלחמות ור"ן י: בדה"ר) תי' דאף דלענין הכשר סוכה סגי בפלגא, אבל גבי צל

ז. והשפ"א תי' ע"פ מש"כ הר"ן דקאי א'צל', וכיון דאין בו ממש שפיר שייך בו ביטול.

ח. דהלבוש (תרלב א) כתב דסכך פסול פחות מג' ישנים תחתיו (כדלקמן ט.), דהאיסור בטל ברוב היתר, ונעשית היתר. והלבוש הק' דכשמוכרין ל"ש ביטול. וכתב דאפשר דכ"ה הלכה למשה מסיני דדבר מועט כמאן דליתא. ועוד תי' דמדאורייתא מהני ביטול אף בדבר ניכר, שהרי בסנהדרין אמרה תורה ליזיל בתר רוב. ודוקא מדרבנן צריך להוציא האיסור כשניכר, ובסוכה דמצווה אוקמא אדאורייתא. ולכאורה כל זה בביטול לח בלח, דהא בביטול יבש ביבש אין שם תערובת כלל על מה שאינו מסופק. והט"ז (תרלב א) תמה עליו.

ט. וכן הרשב"א (תורה' בית ג ש"י, צ: בדה"ס, ה' בב"י יו"ד קטו) כתב דחלב [עכ"ר] בטל בחמאה, כיון דא"א להפרישו. [וע"ש שהאריך, וצ"ע]. והט"ז (יו"ד קד א) הוסיף דהטעם משום דאין חשש שיאכל האיסור בפני עצמו, ועפ"ז התיר דבש שניכר בו רגלי הדבורים.

י. והט"ז (שם) חלק דבסנהדרין אינו מטעם ביטול ברוב, אלא דהתורה ביטלה דעת המיעוט. ול"ש לביטול ברוב דתערובת. וה"נ גבי סוכה אין שם פסול בוה, וחשיב כמאן דליתא. ועוד

א. ואפשר דהטעם דלשון למעלה מכ' אינו מתיישב לפ"ז. ומבואר דהריטב"א פ' דהסוכה [הסכך] עומד למעלה, מעל אויר כ' אמות. [וע"ג בגמ' [לקמן ג] דחלל סוכה נתן].

ב. [והמציאות הזאת היא מב' טעמים, א' רוחב גלגל השמש, ומהקצה של השמש באים קרניים בזווית שונה קצת. ועוד שקרני האור מתעקמים בקצת].

ג. [והעירו דלכאורה משכח"ל שיהא יותר מצלתה מרובה למעלה, וחמטה מרובה למטה. ואילו בגמ' ובדברי הראשונים משמע דמשכחת לה רק מחצה על מחצה, ובאידך רוב. וצ"ע].

ד. וכ"כ ר' יונתן דבטל המיעוט ברוב ונמצא שאין לה סכך כלל.

ה. ואין כאן מועט שיתבטל ברוב.

ו. והביאו דכ"כ רש"י [לקמן ט: ד"ה בשחבת] כתב דסכך פסול מעורבין ואין נראין בעין, דמדאורייתא כל מילי בטל ברוב. ועד"ז תוס' [לקמן ט:]. [אמנם אף התם כל משהו סכך ניכר לעצמו אם הוא מהכשר או מהפסול, אלא שמעורב ונראה כאחד, לאפוקי שכל א' אינו עומד בפנ"ע. וה"נ איירי בסכך קלוש, שמכסה את רוב הסוכה אלא דאינו מיצל על רובו. ואין מקום אויר חשוב וניכר בפנ"ע].

(כט) דבטל לענין כללות שם הסכך. והרוב נותן השם שלא נחשב צל. ועוד י"פ דבטל חשיבותו, להחשב 'מוצל' ^א.

והאחרונים הק' דנימא דחמתה מרובה וליכא שיעור סיכוך ^ב, ואמאי הוצרך רש"י להוסיף דיש ביטול אף לסכך המועט ^ג. ויש שתי דאירי דיש מחצה סכך, ומדיני מחיצה סגי בהא. קמ"ל דבטל הצל למטה.

(ד) בא"ד וע"ש הסכך קרוייה סוכה ^ד. האחרונים ביארו דכוונת רש"י לפרש מנלן דבעי 'סיכוך' וצל בסוכה, וכתב דזהו משמעות הלשון סוכה. והפנ"י הקשה למש"כ הר"ן דכוונת רש"י שהצל בטל, א"כ הו"ל למימר וע"ש הצל קרוי סוכה.

(ה) תוד"ה דאורייתא. דאי הוה תני ימעט חיישינן וכו'. ותוס' רבינו פרץ ביאר דלפ"ז ק' הגמ' על המשנה דידן אמאי נקט 'פסול', ולא נקטו תקנה. דעדיף לתפוס לשון תקנה, וללמוד האיך יתקנו. ועוד דהמקשן ס"ל דלשון 'פסול' משמע דאין בו תקנה. ובתוס' ר"פ הביא דלרש"י תי' הגמ' דבדרבנן ל"ש לשון פסול, ומבואר דניחא ליה לנקוט לשון פסול, ולפ"ז קוש' הגמ' ממבוי, אמאי לא כתב דפסול. והק' דבאיבעית אימא מבואר דעדיף תקנה ^ט, אלא דסוכה נפישא מילי. והריטב"א הביא י"מ דהקושיה אתרוייהו.

והריטב"א הביא עוד י"מ דבמבוי ל"ק דל"ש לשון פסול במבוי שאינו מצודה, אלא שאם לא עשאו כדן אסור לטלטל ^{טז}.

(ו) אמר רבה למען ידעו וכו'. ובס' המכתם כתב בשם רש"י דדרש"י למען ידעו דורותיכם, קרי

דירתכם, ודרש"י שיהא דירתך ניכרת שהיא עראי. וא"ד משום טעמא דקרא, כיון דמצוות סוכה לזכרון הנס כי בסוכות הושבת, צריך עשייה בדרך שיהא שיזכור הנס.

השפ"א נסתפק אי מהני אמלתרא בסוכה, דעי"ז יש היכר יותר מכ', וע"ד הא דאמר' (עירובין ג.) גבי קורת מבוי. וכתב דאפשר למש"כ רש"י שישבתה ניכרת, דצריך שיהא היכר בגוף הסכך, ול"מ היכר חיצוני.

(ז) ר' יורא אמר וכו' עד כ' אמות אדם יושב בצל סוכה וכו'. פרש"י דכה"ג אין צריך לסכך. דקים להו לרבנן דכה"ג ליכא צל סכך אלא צל דפנות ^י. ודרש"י דגדר סכך הוא דבר העשוי לצל.

והריטב"א הק' אמאי תליא בשיעור כ' אמות, ניחוי אי בחצי היום יש צל. ותי' בשם תוס' דקאי ביומי תמוז דהשמש הולך באמצע רקיע ממש, אבל ביומי ניסן ותשרי נוטה לצדדין ווא"א לבדוק, אבל סגי במה שהסוכה ראו להצל ביומי תמוז. ועוד כתב לפרש דבכ' אמות אף היכא דליכא צל דפנות, כגון חצי היום, ליכא צל סכך.

אבל הר"ן הק' דא"א להכחיש המוחש, דסכך ז' על ז' בגובה כ' אמות, אין שום שעה ביום שימנע שלא יכנס חמה תחתיו. ותי' דקים להו לרבנן דעד כ' אמה מגין הסכך וממעט חום החמה למי שיושב תחתיו.

יד. אך בחי' ר"א מן ההר הביא לשון זה של רש"י בפנ"ע, בתחילת המשנה. סוכה שהיא גבוהה, ע"ש הסכך קרוי סוכה. ומשמע דבא לפרש הלשון דסכך גבוה נקרא סוכה גבוהה.

טו. והמהר"ם יישב לדעת רש"י דזהו כוונת אריכות לשון הגמ', בדאורייתא נמי תני תקנתא, דבזה חזר בו מתי' קמא דלשון פסול עדיף.

טז. ואמנם השפ"א נקט דחייבים לתקן שלא יכשלו רבים, ויסברו דיש קורה. והק' דנימא דמשי"ה נקטו תקנה. וכתב דמ"מ מצווה להתירו.

יז. והגמ' (בתי' מוסיפה דדל דפנות ליכא צל. פרש"י נמצא שמה בטל. ועי"כ יושב רק בצל דפנות. אך לכאורה סברת המקשן דיש ג"כ צל דפנות, ואי"צ לצל סכך. ואפשר דמש"כ רש"י ולקמן מוקי פלוגתייהו וכו' דליכא צל סכך וכו' הוה הקדמה לתי' הגמ'.

כת' הפרמ"ג (שם) דר"ל דבסנהדרין אין ידוע איזה דעה נכונה הוה כאין מכירין האיסור.

יא. ובעי"ז אשכחן (ע' לקמן י) אתי אוריא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל. ועי"ז נחשב פירצה יותר מ', ול"מ העומד להגדיר את הפרוץ כפתח.

יב. ובפשוטו גדר 'סיכוך' צריך שיהא כיסוי על הרוב ואו עכ"פ מחצה. ועוד דהסכך יש לו דיני מחיצה, ונימא דיש שיעור במחיצת הסכך. ואך י"ל דלענין גדרי מחיצה סגי בלבד.

אמנם רש"י (לקמן ז. ד"ה שהשבת ועירובין י) כת' במחיצה שהוא פרוץ מרובה, דמבטלי לעומד. ולא משום דליכא שיעור מחיצה. ועי"ע עירובין י: וטז.

יג. ובס' עמק ברכה (סוכה ת) ע"פ מש"כ תוס' (בע"ב) דסגי בצל פורתא. ולא בעי צל בכל השיעור סוכה. קמ"ל דבטל ברוב חמה ולא איקרי צל כלל.

והריטב"א ביאר דר' יהודה^ח פליג, וסבר דסגי שראוי לעשות צל כשמפילין אותו^ט. **והריטב"א** (במשנה) ביאר דלא בעי לשבת צל סכך וסגי בצל דפנות בבלמעלה מכ'. ומ"מ ס"ל דבעי ראוי לעשות צל, דאל"כ לא מקרי 'סכך'^ז. ומש"ה כשהסכך קלוש כ"כ דאינו עושה צל לא נחשב סכך.

ח ורבה אמר וכו' למעלה מכ' אמות, א"א עושה דירתו דירת עראי וכו'. **הריטב"א** דייק דאף למעלה מכ' אפשר לעשות עראי, אלא שאין דרך בני אדם לעשות כן, ובטלה דעתו. ועוד הביא בשם **תוס'** דאם עשה סוכה רעועה למעלה מכ', מחמת גובהו נחשב קבע.

ט הכי קאמינא לך, עד כ' וכו' כי עביד ליה דירת קבע נמי נפיק כ"א. **פרש"י** דיש בכלל קבע עראי. [וצ"ב]. **והר"ן** ביאר דבאיזה דבר נשער אם הבנין ראוי ליותר מז', ואי אפשר לומר שהתורה תצווה מה שא"א לעמוד עליו. משום הכי אמרי' דקאי בשיעור שראוי לדירת עראי.

והריטב"א הביא בשם **תוס'** דהוה כדר' זירא (מנחות קג: ועוד) דהראוי לבילה אין בילה מעכבת^כ. אבל **הריטב"א** חלק דא"כ הו"ל לגמ' להביא דברי ר' זירא. אלא דרבא תי' דלא קפיד קרא שלא יהא קבוע, אלא שרמו הכתוב שיהא שיעורה ראוי לבנין עראי עד העולם.

והמאירי ביאר שאפי' יעשה מחיצות של ברזל, אין צורך בכך. ואין אדם מצוי להרבות הוצאה שלא לצורך. ומש"ה לא תקנו מילתא דלא שכיחא. אבל אילו הכשרתה יותר מכ' נראה כמין בית, ונפקע ממנו היכר סוכה^כ.

והראב"ד (בהשגות לרי"ף א: בדה"ר) כתב דלרבא ל"מ הא דהוצין יורדין^כ, וכן בנה איצטבא (לקמן ד.), דהא מ"מ דירת קבע היא. ושוב דחה דאיכא למימר דאסכבה קפיד רחמנא שיהא ראוי לדופני עראי, ולא אמחיצות.

והב"ח (ר"ס תרלג) כתב דאף כשאינו עושה מחיצות עד הסכך נחשב קבוע, כיון דאילו עשאו במחיצות כדין^כ היה צריך לעשות מחיצות חזקות^כ. ועוד כתב **השעה"צ** (תרלג ה) דמ"מ צריך לעשות קנים חזקים להחזיק הסכך.

והאחרונים חקרו האם למעלה מכ' הוה פסול בסכך, או פסול אף בדופן. וע' מש"כ בזה לקמן ד.

והגמ' (עירובין ג.) דנה כשמקצת הסכך תוך כ', ומקצתו מעל כ', וכן בקורה כה"ג. ולל"ק רבה אמר דבמבוי אמרי' 'קלוש' ווע' **תוס'** ד. ומש"כ שם, אבל בסוכה ל"מ קלוש, דא"כ הוה חמתה מרובה^כ. ולל"ב דרבה בסוכה אמרי' קלוש, ואילו במבוי לא אמרי' קלוש^כ. ורבה בר עולא פסל בשניהם. ורבא הכשיר בשניהם, חלל סוכה תנן, חלל מבוי תנן.

משום דמחזי כקבע, ונראית כבית.

כד. והיפ"ע הביא דנח' בזה **בירושלמי** [לפי' הפני משה] כשהדפנות מעל הסכך. וכתב דהבבלי פליג דאמרי' דל.

כה. ויל"ד האם כוונתו דגוד אסיק נחשב כאילו יש שם מחיצה. או דהוה דין בשיעור סוכה, דהוה יותר מכשיעור, דסוכה אינו ראוי לכך.

כו. וכ"כ **הערול"ג**. וועד דן הערול"ג (לקמן ו) כשסמוך למחיצה אינו כ', ובאמצע הסוכה הוה עומק כ'.

כז. והגמ' מבארת דבמבוי לא אמרי' דאם קלשת הוה קורה הניטלת ברוח, דהא אמרי' נעשו כשפודין של מתכת. ומק' הגמ' א"כ נימא דנעשה צלתה מרובה (בסוכה). ורבא מפרוקי' ביאר דבסוכה חששו ושמא יתמעט מלמטה, כיון דהוה של יחיד. ולרבינא דבסוכה דאורייתא החמירו.

כח. ורבא מפרוקיא ביאר דסוכה דיחיד רמי אנפשי ומיכר. ורבינא אמר דסוכה דאורייתא לא בעי חיזוק.

יח. וכן לאינך מ"ד אף לרבנן, וכדאינא בגמ' בע"ב.

יט. וכן מהני סוכה באשתרות קרניים, דאילו היה במקום שהחמה זורחת היה עושה צל.

כ. וכע"ז כתב הר"ן (במשנה) דאע"ג דלר' יהודה א"צ שיהא מיצל תחתיו, אפ"ה בעי מיהא שיהא מיצל, וחמתו מרובה אין כאן צל.

כא. ועוד כתב **הרש"ש** דהילפותא מהא דאין דרך דירת ז' ימים לעשות יותר מכ' אמה.

כב. **והריטב"א** נקט דלפ"ז אילו יעשו עראי למעלה מכ' יהני. ודכל חסרון משום דאינו בלול, וכה"ג קפיד רחמנא בחסרון בילה. והיכא דיש חסרון משום דאינו ראוי לבילה, אילו יעשה בילה כשר. אמנם משמעות כמה הראשונים דמנחה ס"א עשרון הוה פסול בשיעור, ולא משום דבפועל אינו בלול. וע"ע רשב"ם (ב"ב פא:) דהוה כמנחה מהשעורין.

כג. ומשמע מדבריו דקבע דלמעלה מכ' הוה פסול דרבנן.

[פרש"י דשיעור שנתנו אהלל קאין. ומבואר דאף דסברת רבא משום 'קבע', תליא בגדרי שיעורין דחלל סוכה ודאחרונים דנו בזה].

(י) תוד"ה כי. והלא יכול לקבוע הנסרים במסמרים שלא ירדו גשמים וכו' וי"ל וכו' מ"מ בסככה וכו' לא מיתכשרה עד דעביד לה עראי. ובהג' מיימוני (ה ט) הביא כ"ט בשם ר"ת דבעינן סכך עשוי ל'צל', ולא מעובה לא למנוע מהגשם. והא דתנן (לקמן כב.) המעובה כמין בית כ"ב כשירה ובדיעבד, צ"ל שאינה מצלת מהגשמים, והגשמים יורדים דרכה.

ובפשוטו משמע דלתוס' פסול מדאורייתא לג', וכ"כ השעש"צ (תרל"ג ו"ד). אבל הט"ז (תרל"ב) כתב דהא דאין המטר יכול ליכנס הוה דרבנן, ומש"ה דוקא כשהוא בצורת בית, אבל גדיש לא נפסל בזה ל"ה.

אבל הרמב"ם וטושו"ע (תרל"א ג) סתמו דכל מעובה כמין בית כשר. והמג"א (תרל"א ב) ציין דהלבוש והב"ח פוסלים כשאין המטר נכנס ל"ה.

(יא) בא"ד וביתו ודאי פסול מדאורייתא וכו' ולא ביתו ש"ל כל ימות השנה וכו'. לכאורה משמע דגדר הפסול מקום שדר בה כל השנה. וע"ע רש"י (לקמן ח:).

(יב) בא"ד מ"מ כיון דלא אסור אל"א מדרבנן ל"ש ל'מימר (לקמן כט.) שהגשמים סימן קל"ה. רע"א (משניות תענית א) ביאר דאף אם לא עשה מתחילה ע"י מסמרות, בחוה"מ יכול לתקוע מסמרות, ולצאת עכ"פ

דאורייתא. דדוחק לומר דסימן קללה קאי דוקא ביו"ט ושבט [שא"א לתקוע מסמרות]. ועוד ביארו האחרונים דסימן קללה שייך רק כשהגשם מעכב שלא יוכלו לקיים עצם המצווה. אבל אילו יש אופן לקיים המצווה, לא נחשב דשפך קיתון (כדלקמן כח:), ואף למי שעשה דרך עראי ולא יוכל לקיים. ועוד יש שפי' דכוונת התוס' דהיה מחוייב מתחילה לבנות סוכה באופן שלא ירד לתוכו גשמים ל"ה. ווע"ע לקמן כו. וכח: בגדרי מצטער.

והאחרונים העירו מדברי התוס' (לקמן ג, ע"ש) דהיכא דגזרו רבנן ופסלו אינו יוצא יד"ח אף מדאורייתא. א"כ לאחר שתקנו חכמים נימא דהוה סימן קללה. וי"ל דמ"מ הסוכה נחשב ראוי למצווה, אלא מחמת תקנ"ח אינו יוצא יד"ח בפועל, וכח"ג לא נחשב קללה. ועוד יש שתי' דכשיוורד גשם וא"א לקיים את המצווה באופ"א לא העמידו דבריהם לפסול את הסוכה ל"ה. ועד"ז כת' הריטב"א (לקמן יד:) גבי נסרים בשעת הסכנה.

דף ב:

(ג) ההוא ידיעה דדורות היא וכו'. ר"ח (עה"ג בע"א) כת' כלומר הדורות הבאין, כיון שרואין שמניחין בית דירתן ויושבין בימות החג בסוכה, שואלין מפני מה עושין כך, ואבותיהם מספרים להם מעשה יציאת מצרים.

והב"ח (תרכ"ה) כתב במצוות סוכה כתיב למען ידעו דורותיכם, ולא קיים מצוה כתיקונה אם לא ידע

(תרל"א א"א ב) כתב דכשנטל אח"כ מקצת עובי הסכך, אי"צ לנענע הנשאר, כי אין עליו שם סכך פסול ממש.

לד. ודעירו דהמשנ"ב (תרל"א ו) נקט העיקר דמעובה כמין בית כשר, ואף לפוסלים משמע דהוה דרבנן. והכא סתר דבריו. ומשמע דבמסמרות ממש חשש דהוה דאורייתא כתוס'. משא"כ במעובה שלא יכנס גשם, כגדיש, י"ל דמודו דתוס'.

לה. אף דהגשם אינו נכנס לעומקן ושהרי לא מתקלקל דהתבואה.

לו. והמשנ"ב (שם ו) הביא דברי הט"ז (ה"ל) דפסול משום גזירת בית. וכתב דהיכא שא"א ליטול מקצת סכך, אפשר לסמוך בדיעבד ע"ד שאר פוסקים דלא פסלו כה"ג.

לז. ויל"ד דכיון דלא שכח שירדו גשמים אינו מחוייב.

לח. ואף שפטור מהמצווה, אבל הא דהעמידו דבריהם שלא יצא יד"ח הוה דוקא באופן שהיה יכול לקיים כתיקונה.

כט. והג' מיימוני (וכן ראבי"ה ב תרי"א) הביא דר' שמעון גיסו של ר"ת עשה סוכה מסוכך יפה בנסרים שאין בהם ג' וקבעם במסמרות, כעין כיפת החדר יפה. ור"ת פסלו כיון שמצלת מהגשמים.

ל. והפרמ"ג (תרל"א א"א ב) כתב דאף שגשם נכנס לשאר הסוכה, כל שיש ד' טפחים שלא נכנס גשם, דינו כסכך פסול.

לא. וכ"כ תוס' ר"פ שהיא מעובה ולקבוע במסמרות. אמנם בתוס' דידן הוזכר רק בקביעות במסמרות [ואבל בלא קביעות שרי. ויל"פ דכיון דאין בו קביעות הרוח יכול לפזור. ואפשר דזה כוונת התוס' ר"פ דרך במקום תרוייהו מעובה ומסמרות פסול].

לב. ובהג' מיימוני (ה א השני) הביא בשם רא"ם שיכול לעשות עובי שירצה, אלא שיראה סוכה. דאם סככה בנסרים כשאר בתים לא הוה 'כמין בית', אלא בית ממש.

לג. והב"ח (תרל"ה) ולבוש (תרכ"ו ג) נח' האם יש פסול תעשה ולא מן העשוי כשלא נכנס גשם, ושוב מיעטו. וכן הפרמ"ג

כוונת מצוות סוכה^א. שיזכור יציאת מצרים^ב. והפרמ"ג (שם, הו') במשנ"ב (ב) כתב דכ"ז לצאת מצווה כתיקונה, אבל בדיעבד יצא^ג. והבכור"י (שם ג) דן דכיון דהתורה צוהה להדיא למען ידעו, שמה לא יצא יד"ח בלא כוונה.

(יד) רש"י ד"ה לַיָּמֹת. אבל סוכת מצווה אינה לצל. האחרונים (פנ"י) הק' דבכ"מ מבואר דעיקר סוכה לצל, וכן אי' (לקמן ח:) דבעי שיהא עשוי לשם צל. והעירול"נ תי' דסגי שיהא צל למעלה במקומו ורציין למ"ש הריטב"א בע"א. והמרומי שדה (לקמן ח:), והחלקת יואב או"ח (ח) תי' דסוכה שנעשית לשם מצווה ל"צ עשייה לשם צל.

(טו) כיון דדפנות מגיעות לסכך משל"ט של"מא בה עינא. פרש"י דרך דפנות. ועד"ז מבואר בתוס' והר"ן. והריטב"א כתב כיון שהוא מוקף מחיצות^ד ודפנות מגיעות לסכך, רואה עצמו מכוסה ועומד תחת קירוי ויודע שהוא יושב תחת סכך. והעירול"נ כתב דנפק"מ דלטעם הריטב"א בעי שכל הדפנות מגיעות לסכך, ואילו לרש"י סגי בחדא.

והרי"ף הביא איכא מ"ד דפסק כרבה, והרי"ף פסק כרבא ועי"ש מה שהוכיח כן. וע"ע בעה"מ וראב"ד. והמכתם כתב דאף לר' יהודה למעלה מכ' בשר רק בדיעבד.

(טז) תוד"ה וכיון. ול"ד לנר חנוכה וקורת מבוי^ה דלא חשיב היכר וכו' ע"ג כתלים, דהתם קורה טפח וכו'. ועד"ז כתב הרשב"א (עירובין ג.) דאם עושה

קורה רוחב ז' מהני, דמחיצות המבוי מגיעות עד הקורה, ושל"ט בה עינא.

אבל דעת ראבי"ה (הו' בטור תרעא) דנר חנוכה בתוך הבית גבוה כ' אמות כשר וע"פ סוגיין דבתוך בית מהני. והטור חלק'.

(יז) תוד"ה יש. וי"ל דלעולם צריך הרוחב לפי הגובה, לפי חשבון וכו'. התשב"ץ (א קכו, צוין בגהש"ס) והמהרש"א כת' דלפ"ז לדין דשיעור סוכה ז' טפחים, אף פחות מכ' אמות צריך שיהא לפי חשבון הזה. ונקטו שיעור כ' אמות לפי הרגילות לעשות סוכה שיוכל לישון בו. אבל הרש"ש הקשה לפ"ז דא"כ מאי פסקת כ' אמות, ופעמים אפי' פחות מזה פסול.

(יח) אמר ר' יהודה מעשה בהילני וכו' אשה היתה^ו. תוס' (עירובין צו. ד"ה מיכל, צוין בגהש"ס) הוכיחו מכאן דאף לר' יהודה אשה רשאית לישב בסוכה. ואף דר' יהודה לא ס"ל דנשים רשות במצוות עשה שהזמן גרמא, מ"מ אינה עוברת בבל תוסיף. ותוס' ביארו דאשה נחשב שלא בזמנה, ומש"ה כשאינה מכוונת לשם מצווה אינה עוברת בבל תוסיף.

אך דעת רש"י (עירובין שם) מבואר דעוברת בבל תוסיף. ותוס' דחו דמשום בניה היתה יושבת, ולא מיחזי כבל תוסיף. וכ"כ הראב"ן (פז) וכדאינתא (לקמן כו.) תשבו כעין תדורו, איש ואשתו, וה"נ ישבה אגב בניה.

(יט) מדרבנן הוא דמחייב. פרש"י להרגיל את הקטן, שיהא מחונך ורגיל במצוות. הריטב"א כתב דמזהא שמעי' דחינוך דקטן במצוות צריך שיהא

ד. וביאר דב' כהלכתך דעריבן ושלשית טפח. ה. אבל הריטב"א כתב דדוחק לחלק בזה, והוכיח דהטעם כמ"ש דסוכה מוקף מחיצות. ואין סברא דמשום דדפנות מגיעות מעייני טפי.

ו. וכתב דע"י הדפנות שלט עינו בגג, ולא בנרות. (והב"ח (שם) ביאר דכוונתו ע"ד התוס'). ועוד כתב הדרב"מ (שם ג) בשם הר"א מפראג דדוקא לרבה מהני, ואנן קי"ל כרבא. אבל הב"ח כתב דמדרבה שמעי' לרבא ודרבא פליג בדין סוכה, ולא במציאות דשלט עינא.

ז. רע"א הק' דלדעת ר"ת דנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, א"כ מסתמא היתה מברכת. ואמאי לא הוכיחו מהא דלא מיחו בה לענין ברכה. והאחרונים (וכרן שמואל) דחו דר' יהודה (בעירובין שם) ס"ל דנשים אינם רשות, ולדידיה ל"ש ברכה כלל.

א. דהטור ושו"ע (שם) כת' דבסוכות תשבו ז' ימים, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, הם ענני הכבוד וכו'. והב"ח הק' דאין דרך הטור ושו"ע לפרש הפסוקים. וביאר דכוונתם לפסוק שצריך לכוון בזה.

והביא דבעי"ז גבי מצוות יציאת דהטור ושו"ע (ח ה) פסקו שיכוון שצונו הקב"ה להתעטף בו כדי שזכור כל המצוות לעשותם. וכן גבי תפילין (כה ה) שיכוון בהנחתם שצונו וכו'. (והפרמ"ג (תרכה א"א) העיר דגבי סוכה בטור ושו"ע לא נקטו הלשון יכוון, אלא שביארו לשון הקרא. דבפסוק איתא להדיא למען ידעו דורותיכם).

ב. ועוד הוסיפו הפוסקים (וע' פרמ"ג) שיזכור זכר לענני הכבוד.

ג. דאף למ"ד (שרע ס ד) מצוות צריכות כוונה, היינו כוונה שצונו השי"ת. ומתכוון לצאת יד"ח הצוין.

בעלמא^{טו}. ובגמ' בנזיר נתחדש דיש חיוב מיוחד על האב, והך חיוב ל"ש באמו או באחרים.

ועוד כתב הערול"נ דהיא האכילה את הקטן חוץ לסוכה, ואסור לספות לקטן איסור בידים. וע"פ מש"כ המג"א (תרמ ג) דאסור להאכיל קטן בידים מחוץ לסוכה, והמג"א ציין למש"כ בסי' רסט ושרן האיק מותר להאכיל קטן לפני קידוש^{טז}. ואך הפרמ"ג כתב להגיה דאין איסור, דלת' המג"א (רסט שם) אין לאסור.

והמג"א (תרטו ב) כתב דלא נחשב שמאכילתו בידים, דהדבר עצמו אינו אסור. אלא שהיא נותנת לו אוכל, ומזה לה אם יאכלנה בסוכה או חוצה. ורצ"ב.

דף ג.

כ תוד"ה פ"א. אבל לא היתה רחבה ז' טפחים. הב"ח (תרלד) הביא מהתוס' דסוכה ארוכה שאין רחבה ז' כשירה, כיון שהמקום ראוי לחתוך לרצועות, וסגי במה שיש כדי לרבע כשיעור ז' על ז'^א. והט"ז ומג"א (שם) האריכו לחלוק דבעי רוחב ז', שיהא ראוי לישב ראשו ורובו ושלחנו, ואף היכא דארוך

ככל הכשר המצווה^ז. והאחרונים דנו בכע"ז האם מצוות חינוך הוה דוקא באופן שמקיים מצווה כתיקונו, ע' לקמן מו:.

ור"י בתו"י (יומא פב.) כתב דמצוות חינוך שייך רק באב, אבל אדם אחר אינו מצווה ואלא משום איסור ספייה בידים. וזכ"ה בגמ' (נזיר כט.) אליבא דר"ל דאשה אינה מצווה בחינוך בנה"ט^ח. והתו"י (יומא) הק' ממעשה דהילני, ותי' דשמא היה להם אב"א שמחוייב לחנכם. א"נ הושיבם בסוכה למצווה בעלמא. והתה"ד (צד, ועד"ז רע"א בגהש"ס, ע' מג"א שמג א) דחה דבסוגיין לכאורה מוכח דלא הוה מצווה בעלמא, ומשמע דלא היה להם אב. והביא דבתוס' (עירובין פב.) מבואר דאין לחלק בין יש לו אב^י. ופסק דאין לחלק בכך^י.

ורש"י (ברכות מח.) כתב דמצוות חינוך הוה מצווה על האב, והבן אינו מצווה^י. ותוס' (שם) חלקו דהוה חיוב אף על הקטן. והקד"י (ב) כתב לפרש וע"פ דעת תוס' דכוונת הגמ' בסוגיין משום חיוב של הקטן, והאם אחראית לחיוב הקטן, וזה כוונת התו"י דסוגיין למצווה

אף דאין אמו מצווה לחנכו.

יד. וכ"כ המלחמות (ברכות יב. דהד"ר) דקטן אינו מוציא כל חיוב דרבנן, וטעמא דמלתא משום דחינוך מצוה דאביו הוא ואיהו לאו בר חיובא הוא כלל. ועוד כתב רש"י (נדה מו.) דלא תקנו לאסור על הקטן לאכול דברים אסורים, דקטן לאו בר קבולי עליה תקנתא דרבנן הוא.

טו. ודלא היה עליה חיוב, אלא דמ"מ שייך למצוותו של הבן. ועוד שמעתי לפרש דאף אי נימא כפשוטו דאשה אינה מצווה כלל, מ"מ י"ל דהילני החמירה על עצמה לקיים מצוות חינוך, דומיא דחיוב דהרבנן א"כ בודאי עשתה באופן שיתקיים מעשה המצווה. אלא דס"ד דהגמ' דאיהי לא משגחה בדרבנן, ולא היה לה שום ענין שהבנים יעשו מצווה כתיקונו. והגמ' דוחה דעשתה מעשיה ע"פ חכמים, ומש"ה מסתבר שעשתה ע"פ דרך המצווה.

טז. דהמג"א (רסט) כתב דהא דנהגו לתת לקטן מקידוש בביהכ"נ, אף דלא יצאו ידיה. דאיסור שתייה לפני קידוש הוה עשה, ובזה אין איסור ספייה. והק' דאפי' בדרבנן יש איסור ספייה. ועוד כתב דמניעת אכילה ושתייה הוה רבייתא דתינוק, ואין למנוע מהם. ולא תקנו לענות קטן בתענית. ויש חילוק בין אכילת איסור, לדבר היתר בשעת איסור.

א. ולפ"ז כוונת התוס' דמ"מ לענין למעלה מכ' לא נחשב גדול מז' על ז', אף שארוך טובא, כל שאין לו בו רוחב ז'. אבל הט"ז תמה בזה.

ח. ווצריך להקפיד שלא יהא בו א פסול דרבנן. ואפשר לדחות ראיית הריטב"א, דכוונת הגמ' דאשה היתה ובדוקא ישיבה בסוכה פסולה, לזכר בעלמא. והוכיחה הגמ' דמשום בניה היה לה לעשות לשם סוכה, א"כ ראוי לה לעשות כדן. וכן לברך כדברי רע"א.

ט. ובשו"ת מהר"ם רוטנברג (ג ר) כתב דאף ר' יוחנן לא פליג בזה. והאחרונים כתבו דצ"ל דתוס' (עירובין) דפליג ס"ל דר' יוחנן (נזיר שם) פליג אר"ל. ובחז"ר ר' ראובן (א, בשם החקרי לב אר"ח ע) כתב דגדר חינוך לחיוב נזירות שאני, ובזה הוה חיוב רק על האב ולא על אחרים. וכ"ה בקר"א (נזיר שם).

י. וכן איתא (שם כח) דאינו חייב לחנך את בתו, ועי"ש תוס' ושאר"ר דדנו בזה. אבל המאירי (שם) כתב דמחוייב לחנך אף את בתו במה שראוי לה, אבל ור' יוחנן ס"ל דל"ש חינוך בנזירות, שהרי אינו חובה עליו אלא תליא בנדיבות לבו. ועד"ה הנ"ל.

יא. וכושית רש"י (ב"ב יא.) דהילני מבית חשמונאי, דאילו למש"כ בס' יוחסין (הו' במהרש"א שם) שהיתה מלכת עז"ה והיא ובניה נתגירו, א"כ לא היה להם אב. דגר שנתגייר כקטן שנולד. ועוד דמשמע דאביהם לא נתגייר.

יב. וכ"כ רש"י (תגינה ב. אי זהו קטן) הטילו חכמים על אביו ועל אמו לחנכו למצוות.

יג. והמג"א (תרמ ג) הביא בשמו דכה"ג הוה חיוב על ב"ד,

הרמב"ם ו ח. אבל תוס' חילקו דמח' דסוכה קטנה לא תלי בדין סוכה גדולה. וכן הבעה"מ (ג: בדה"ר) חלק [על הרי"ף] דבסוכה קטנה פליגי משום דדירת קבע בעינן וכדאיתא לקמן ז:י, ולא קי"ל בבית שמאי בסוכה גדולה משום שמא ימשך וכו"ד הרי"צ גיאת, הו' בר"ץ לקמן שם.

והבעה"מ הק' לרי"ף דבסוכה קטנה ל"ש שמא ימשך, דאין לו שולחן לימשך אחריה. ובה"ק הרא"ש [ע"פ הק"נ ז] דמבואר דפסול אף כשיושב [בדוחק] עם שולחנו בתוך הסוכה.

והמלחמות כתב דחיישינן שמא יביא שולחן וימשך אחריה. ומש"ה פסלוג אפי' לישן ולשנן ולטייל, או לאכול ופתו בידו. דכל סוכה שאינו ראיה לאכילה כדרכה אינה ולכל מילי דסוכה אינה סוכה. ותרוייהו משום שמא ימשך. ובפשוטו היינו מדרבנן, אבל החזו"א (קנ ג) ביאר דלאו דירה היא מדאורייתא, כיון דהוא עלול לימשך אחר שולחנו.^ט

וועד"ז כתב המורכבי (תשמ, הו' ברמ"א תרמ ד) דסוכה שאינה ראוי לשינה פסולה, דבעינן כעין דירה לכל צרכיו. והחב"צ (צד) האריך לחלוק.

ורע"א (במשניות ב ז) כתב דלדברי הרי"ף יהני סוכה קטנה הסמוכה לגדולה. דשיעור סוכה ו' טפחים, וכה"ג אין חשש שימשך אחר שולחנו. אבל הבית

הרבה. וכדמוכח בסוכה עגולה (לקמן ח.). וכתבו דצריך לגרוס לא היתה 'אלא' ז' טפחים. וכו"ה בתוס' הרא"ש ותוס' ר"פ.

והמג"א (שם בסופו) כתב דאפי' סוכה גדולה הרבה, שיש קרן משוך לפניו שאין בו ז' על ז' אסור לישב שם כיון שהמקום צר לישב שם.^ב והמחצית השקל ביאר דכוונת המג"א דאל"כ האך הביאו ראיה בסוגיין מקיטוניות^ג, נימא דהוכשר משום שהוא חלק מסוכה הגדולה, ולא גרע מפסל היוצא מהסוכה. ומוזה למד המג"א דקרן שאין בו ז' פסול, ול"מ לזה דין פסל היוצא. אבל הביכורי (תרלד ב) דחה דקיטוניות הוה רשות חלוק בפנ"ע בדפנות. והחזו"א (קמד ו) כתב דכשר וכדין פסל היוצא מהסוכה [דאי"צ כל גדרי הכשר סוכה, ע' לקמן יט.].

והבכורי הביא דסוכה כמין צריך מותר לישב אף במקום שאין גובה י' (וכדלקמן יט) ומו"ש כשאין גובה י', מהיכן דאינו רוחב ז'י.^ה

כא) דילמא בסוכה גדולה וכו' גזירה שמא ימשך. והשעה"צ (תרלד ז) כתב דמ"מ בסוכה גדולה מסתבר דאם אוכל פתו בידו, לא חיישינן במה ששולחנו בתוך הבית. אבל המשנ"ב (תרמ כז) החמיר בזה.^ו

כב) בתרתי פליגי וכו'. הרי"ף (פ"ב יג. בדה"ס) פסק בתרוייהו בבית שמאי, דחד טעמא נינהו.^ז וכו"ד

ו. ועמד בזה השו"ה הלכות (תרלד ה). וכן הק' הזכרין שמואל (כס יב) דלא מצאנו שסוכה בלא שולחן פסולה. וכן מוכח בבעה"מ (הו' בסמוך) גבי סוכה קטנה. ויל"ד לתי' המלחמות דיש חשש דיביא שולחן בסוכה קטנה, האם שייך אף בגדולה.

ז. והראב"ד (בהשג' לרי"ף ג: בדה"ר) כתב דאע"ג דיש סברא לגזור טפי בסוכה קטנה, מ"מ כיון דהוה חד טעמא אין לחלק בזה. וקיי"ל כבי"ש בתרוייהו.

ח. והראב"ד (בהשג' לרי"ף שם) כתב דאין לחוש לדברי אביי דהטעם משום דירת קבע, דהא בסוגיין מבואר דמטעם משום שמא ימשך. וכו"כ המלחמות דהוה מח' הסוגיות, ואביי כללו דכולהו ס"ל דדירת קבע בעינן. וקיי"ל דכל דקאי בכללא לא קי"ל דחד מינייהו. וא"כ סוגיין דהלכה כבי"ש ע"כ דלא ס"ל כאביי.

ט. ולפ"ז סוכה גדולה פסול מדרבנן, וסוכה קטנה דרבנן. ואף דהוה אותו שורש המח.

י. וע' לעיל בקטנות שבו, דבתוס' רא"ש ותוס' ר"פ ווגירסת הפוסקים בתוס' בעינן שיהא רוחב ז'.

ב. והביאו"ה (שם) כתב דהיינו דוקא כשמחולק ממנו בצורתו, וצר לו לשבת שם. אבל סוכה עגולה מותר לישב סמוך לדופן, דהא הולך הכל בשווה, ואין לחלק בין זה לזה. ועוד הביא מהדרך חיים דאף כשהבליטה רוחב ז' אלא שאינו בולט ז', דמצורף לסוכה גדולה, ואין צר לו לשבת שם. ואף דמחולק ממנו ע"פ צורת הסוכה. ולפ"ז אף בבליטה צרה באמצע הסוכה, יוכל לשבת באמצעה, דמצטרף לז' טפחים באלכסון מהסוכה גדולה.

ג. שרחבות ז'. אבל פשטות משמע במג"א דקאי אפחות מזה, וראייתו מהא דתוס' איירי דוקא בו' על ז', אלמא פחות מז' ל"מ שהוא חלק מהסוכה.

ד. ויל"ד דכשיש הכשר סוכה בפנ"ע אינו נטפל לסוכה הראשונה. ועיי' הוה לול של תרנגולים. אבל פחות מז' דליכא הכשר סוכה הוה חלק מהסוכה הראשונה, ולא גרע מפסל היוצא.

ה. ועוד הביאו דלדעת תוס' (לקמן יז) אין יושבין תחת סכך פסול בסוכה קטנה, ואף דאין לו מקום ז' לישב. ווצ"ל דסגי במה שהוא חלק משיעור הסוכה, אף דצר לו לישב.

הלוי (ג נג) הק' דא"ב אף כשיש סוכה ו' טפחים, ועי"ז פסל היוצא, כשר^א. ועוד א"ב תסגי בדופן ו' טפחים ובסוכה כמין מבוי, לקמן זו. וכתב דע"כ תקנו דכ"ה שיעור סוכה, ותקנו כן משום שמא ימשך. אבל כתב דמדברי הרא"ש מבואר דלא למד כן בכונת הר"ף.

והבית הלוי הביא דבאור בסוכה קטנה [מבואר לקמן יט.], דאין ישנים תחתיו, ולא גזרו שמא ימשך.

והביאו"ה (ס"ס תרלד) הביא דמשמעות **הראשונים** בכ"מ^ב דשיעור ז' על ז' הוה שיעור סוכה לכל דבר, מהלכה למה מסיני.

כג שם. מבואר דשיעור סוכה קטנה ז' על ז', כדי שיהא טפח לשולחן. **והאחרונים** הק' אמאי לא סגי בשולחן מצד א', ויהא ו' על ז'. ומדברי **המג"א** (תרלד א) משמע דהוה כדי לאכול דרך הסיבה^ג. **והשעה"צ** (תרלד א) הביא בשם **המאמר מרדכי** דבעי שיהא ראוי לישב בכל מקום. **והחזו"א** כתב דחיישין שמא יתהפך אחר שולחנו.

כד תוד"ה דא"ה. [בסופו] לא יצא יד"ח אפי' דאורייתא וכו' לא קיימת מצוות סוכה מימין, דאפי' מדאורייתא לא קיים^ד. אבל **הריטב"א** ור"ן (לקמן כח) כתבו דלאו דוקא שלא קיים, דהוה רק איסור דרבנן שמא ימשך^ט.

ומבואר בתוס' דכיון דתקנו חכמים לפסול, העמידו דבריהם דאף מדאורייתא לא יצא יד"ח. ומשמע דהוה כלל בכל מקום שגזרו ותקנו האיך לקיים, אם עבר העמידו דבריהם דאינו יוצא אף מדאורייתא^י. **והאחרונים**^י הביאו כע"ז מדברי **רבינו יונה** (ברכות א. בדה"ר) דכיון דתקנו שלא יקרא קר"ש אחר חצות, אע"פ שמוציא מדאורייתא פטרוהו מקיום המצווה משום סייג^י [ומבואר דאפי' יקרא לא יצא יד"ח מדאורייתא].

והאחרונים דנו האיך יש כח ביד חכמים להפקיע ממנו מצוותו^ט. ומדברי **רבינו יונה** משמע דהוה משום דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת [דהוה בגדר שב ואל תעשה]^כ. ובשו"ת **עונג יו"ט** (ט) כתב דהטעם דלא יצא משום דהוה מצווה הבאה בעבירה^{כא} (ע' לקמן ט. ול:).

יא. וכ"ה באופן דבנה איצטבא [לקמן ד.], ולרש"י (וב"כ ה"ה לרמב"ם ד יד) עי"ז כשר כל הסוכה מדין פסל. ולפ"ז תסגי באיצטבא ו' על ו'. ודבריהם ס"ל כר"ף.

יב. וציין דכ"מ בגמ' [לקמן ז. וטו.]. וב"כ **הקריית ספר** (סוכה ד) דשיעור סוכה זע"ז הללמ"ס.

יג. [ואף בלא שמא ימשך בעי ו' על ז'. א"נ כוונתו דבעי שולחן כמין ג"ס].

יד. **והביאו"ה** (תרלד) הביא בשם **הפרמ"ג** דנפק"מ דלדעת תוס' לא יצא יד"ח, וכשחזר ויושב כדן מברך שהחיינו. אבל **הבכור"י** (ס"ס תרלד, ותרלט מא) חלק דמדין חגמ' יכול לברך בשעת עשיית הסוכה.

טו. והביא כדאמר^י (פסחים קטז:) כל שלא אמר ג' דברים בפסח לא יצא, דהיינו שלא יצא מצוותן כראוי.

טז. ובפשוטו עפ"ז אם אינו יכול לקיים הדרבנן, אין טעם לישב בסוכה כלל. **והאחרונים** דנו א"כ לא יברך כה"ג. אמנם **הריטב"א** (לקמן יד) כתב דלא העמידו דבריהם בשעת הדחק [דא"א לקיים בענין אחר].

יז. **פרמ"ג** (תרנא מז ד, וע"ע פרמ"ג פתיחה כוללת ד יא, ובפתיחה להל' ק"ש). והפרמ"ג כתב דמ"מ היכא דיש ספק בדיון דרבנן, יוצא יד"ח דאורייתא. דספק דרבנן לקולא, שכן התנו.

יח. **ורבינו יונה** ציין דכע"ז פטרו מלוכל כשחל בשבת, משום שמא יעבידנו. וכן גבי סדין בציצית [ואף מותר ללבוש, ואין בזה ביטול מצוות ציצית]. [ע"ע יבמות צ.].

ומדברי **רבינו יונה** משמע דמי שעבר ונטל לולב בשבת לא קיים מצווה, כיון דחכמים ביטלו את המצווה. אבל **רע"א** (מערכה ח לפסחים פט ד"ה והנה במג"א) נקט דהתוקע בשופר בשבת, יצא יד"ח דאורייתא אלא שעבר איסור דרבנן. ובקבא **דקשיטא** (צט) תמה דלא יצא יד"ח, והביא מתוס' דידן, וכת' דאף מאן דפליג אתוס', מ"מ היכא דחכמים עקרו את גוף המצווה לא יצא, והביא דברי ר' יונה. **והאבנ"י** (י"ד קמא יא) דחה דבריו.

יט. **והדבר אברהם** (ב כו י) הביא בשם ר' א"ב **קמאי** דגדר התקנה הוא שהפקירו את הסוכה, וכיון דאינו שלו לא יצא יד"ח. [בסוכה גזולה. והעירו דמ"מ הוה הפקר, ובסוכת הפקר יצא יד"ח].

כ. **והקובצה"ע** (ס"ט ז:) הביא מכאן דהא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מהתורה בשב ואל תעשה, היינו בדברך שהוא בשב ואל תעשה, יש להם כח אף לעקור את גוף המצווה. [ולא רק להורות לו לעשות בשב ואל תעשה נגד המצווה].

כא. **והדבר אברהם** (שם) העלה צד נוסף דהוה סברא דוקא בסוכה כיון דחכמים אסרוה, קבעו דאינו דרך דירה, כיון דאיסור דרבנן רמי עליה. והוה כמצוה הבא בעבירה. [וציין דדעת **ריב"א** (בתוס' חולין קמא.) דאף בעשה נגד ל"ת ועשה, אם עבר וקיים העשה נדחה הלאו, אף דהוה איסור, ונשאר עשה. וכוונתו לחק' מ"ש דלא אמר' דבטל המצווה דהוה עבירה. ואפשר דהתם לא הוה איסור בעצם המצווה, אלא בהיכי תמצא].

דף ג:

(כח) מאן תנא וכו' ע"כ לא קאמר רבנן התם אלא לענין סוכה דדירת עראי וכו'. הריטב"א ביאר דסברת המקשן היתה דאף דדירת עראי בעי, מ"מ בעי כעין דירה, שיהא ראוי לדירה.

ומשמע דסגי בו' טפחים לישון בסוכתו, דדירת עראי^א. והתה"ד (צג) כתב דאע"ג דראשו ורובו הוה "טפחים, מכופף קומתו^ב. והמג"א (תרמ ט) כתב דשוכב באלכסון הסוכה, דהוה קרוב ל"ט טפחים.

אבל בשו"ת חכ"צ (צד) כתב דסוכה ז' טפחים אינו ראוי לישון, ואין לך מצטער גדול מזה לדחוק רגליו ולישון, אלא דסגי לאכילה. וכתב דיל"פ דבזה נז' רבי ורבנן האם אף לאכילה בעי שיהא ראוי לשינה^ג.

(כט) זמן המעקה וכו' מ"ט בית כתיב ככולהו. האחרונים הק' אמאי מצוות מעקה תליא בדין בית, הא אף בור וכדו' נתרבה לסלק דזיקו. והסמ"ע (תכז בג) תי' דלא חייבה תורה מעקה כה"ג, כיון דאין דרך דירה בכה"ג, ואף אם יקרה שיגור לא חייבה תורה וכו"כ הדב"א א לו כדו. אבל החזו"א (ח"מ ליק' יח) כתב דמסברא גג אינו בכלל שאר הזיק שמצוי. דהעומד על הגג בטבעו נזהר שלא ליפול, אלא דהוה גזיה"כ לעשות מעקה לגגו. והגזיה"כ דמצוות מעקה הוה דוקא בגג בית שיש בו ד' ע"ד וכו'^ד.

(ל) אבל שיתוף מניחין בו, מ"ט דלא גרע מחצר שבמבוי וכו'. בפשוטו משמע דאפשר להניח שיתוף בין בבית ובין בחצר. וכו"פ הב"י (שפ) בשם רש"י וכמה ראשונים והירושלמי, והו' בבאי"ה שם ד"ה וא"צו.

(כה) בית שאין בו ד' אמות ע"ד א. ובגמ' (ב"ב צח) איתא לענין מקח וממכר שיעור בית הוה ד' על ו'כ^ה. ובהג' מהרש"ם תי' דהיינו בלשון בני אדם. ובהג' מיימוני (שכנים א ה) חילק דבית בנוי סגי ד' על ד', והתם איירי לבנות, דאין אדם טורח פחות מד' על ו'.

(כו) ד"א ע"ד א' וכו'. הרמב"ם (מזוזה ו ב) פסק דאם יש לו כדי לרבע מתחייב במזוזה, אף שהוא עגול או בת ה' פינות. והרא"ש (הל' מזוזה טז) חלק דבעינן ד' על ד' לכל הנהו דחשיב בסוגיין. והשו"ע (רפו יג) פסק כרמב"ם, דהרא"ש הוה יחיד לחלוק. אבל הש"ך (שם כג) כתב דאין לברך כל המזוזה דכמה ראשונים חלקו^{כז}. והט"ז (תרלד ב) האריך להוכיח דלא סגי בכדי לרבע, דגבי סוכה עגולה (לקמן ח). מבואר דבעי שיהא בתוכו ריבוע ד' על ד'. ונדחק דזה כוונת הרמב"ם כדי לרבע, שיהא בתוכו ריבוע ד' על ד'. אבל בשו"ת חתם סופר (יו"ד רפ) חילק דשאני מזוזה דבקל מתחייב במזוזה. דחייבתה תורה להיות מצות ה' נגד עיניו בביאתו וביציאתו וכו"מ"ש הסמ"ע תכז ב. ע"כ אפי' היכי דלא מחייב במעקה מ"מ במזוזה חייב. וכתב דבכ"מ שנאמר שיעור ד' ע"ד, היינו שיש בתוכו ריבוע, מלבד מזוזה. וכתב דהגמ' בסוגיין הוה מ"ל ולטעמיה, דרבי ל"ש לכאן, דגבי מזוזה מהני כדי לרבע. ובכ"מ המ"ל ולטעמיה ולא קאמר. והחזו"א תמה עליו.

(כז) תורה בית. ועוד הל' לענין פתח בית אב של נערה המאורסה. והערול"ץ הק' דאמאי תליא בדין 'בית', הא הטעם משום ראו גידולין שגדלתם, ולא בדירה חשובה. והביא דמסתבר גבי יפת תואר (קידושין כא) אל תוך ביתך לא בעי שיעור בית ד' על ד'. וכן גבי משכון, דכתיב לא תבא אל ביתו לעבט עבטו^{כח}.

כב. ובתשו' מיימוני (קנין לח) הביא מהתם דלענין כדי חלוקה (ב"ב יא) בעי ד' על ו' ולזה ולזה, ודוקא לענין חלוקת חצר תליא בדע"ד.

כג. וכן הכריע הגר"א (שם) דכתב 'אבל הרא"ש'. וכן סתם המג"א (שצח ו) גבי בית לענין עיבור העיר דבעי ד' על ד'. אבל הביאי"ה הביא דהאחרונים חלקו דמהני כדי לרבע. והחזו"א (קי כח) חלק דהלכה כבתראי והוכרע כרא"ש.

כד. וגבי חמץ (פסחים ה) דרש' בכל גבולך, אף בורות שיחין. א"כ אף בית שאין לו ד'. ואך לענין משכון הרש"ש (ב"מ קיג) נקט דאין איסור ליכנס לחצירו ולבית תבנו.

א. והרש"ש (ג) תי' דרובו היינו רוב מנין אבריו. ועוד תי' דדרך הסיבה בוקיפה הוה באלכסון קצת.

ב. ועפ"ז פסק התה"ד (והו' ברמ"א תרמ ד) דאף אם מצטער לשכב כזה, אינו פטור, דלאו כ"כ אלא במה שהוכר דהוה מצטער.

ג. ודעת המרדכי (תרמ, והג' אשר"י ב יב ורמ"א תרמ ד) דסוכה שאינו ראוי לכל צרכיו, אכילה שתיה ושינה בלא צער, לא הוה סוכה. ואינו יוצא באכילה. והחכ"צ (הג"ל) האריך לחלוק.

ד. דהא נתמעט (ב"ק נא) ולא שגבוה רה"ר מגגו.

אבל תוס' (עירובין עב, ושם סח.) כת' דל"מ להניח שיתוף מבואות בבית, וביארו דבסוגיין כיון דאין בו ד' נחשב שמניחו בחצר. וקמ"ל לאפוקי שלא נאמר דבית שאין בו ד' אינו בכלל חצר ואינו בכלל בית. ורע"א הק' דמ"מ ה"ל לברייתא לאשמועינן דבית ד' אין מניחין בו.

(לא) דאפי' בבורגנין לא משוינן¹ וכו' חזי למילתייהו. פרש"י בורגנין צריך העשו ערבה לשומר². ופי' דחזי ללנית לילה לאדם א'³. ומשמע דמש"ה לא בעי ד' אמות, דדירת שומר⁴ לא הוה כדרך דירת אדם בביתו⁵.

והריטב"א כתב דסגי בפחות מד' אמות, לספק מים ומוזן להולכי דרכים. והריטב"א הביא עוד י"מ דאף בורגנין בעי ד' אמות. וקמ"ל דסגי אפי' דעבידי מעצים דהוה עראי. משא"כ בית של אבנים, אפי' שאין בו.

והחמודי דניאל (הו' בפתח"ת רפ"י) כת' דדוקא בית דירה צריך דוקא שיהא ד' אמות להתחייב

במזוזה, אבל בית שער⁶ ומרפסת וגינה אפי' אינם ד' על ד' חייבין במזוזה⁷. ועוד כתב דכשיש חדרים קטנים [להניח שם חפצים] הסמוכין לבית גדול, חייבים במזוזה. דחזי למילתייהו⁸. והפוסקים דנו בזה.

(לב) תוד"ה ואין. ור"ת וכו' ואם היה לזה הבית ד' אמות היה לו דין עיר א' לתת לו קרפף כמו עיר, היינו נותנין לבית ולעיר ב' קרפפות וכו'. ונוקט לשון עירות, דלבית יש חשיבות עיר. ותוס' חלקו 'מיהו אין נראה, דאין נותנין קרפף לבית יחיד, אלא לעיר. ודוקא בין ב' עירות נותנין קרפף לכל א'⁹.

בא למעט וכו'

(לג) היתה גבוה מכ' ובא למעטו וכו'. המכתם (בשם ההשלמה¹⁰), וכן המאירי) דייק דאף לאחר שבנאו יכול למעט, ואין בזה חסרון 'תעשה ולא מן העשוי' (ע' לקמן יב).¹¹ וביאר דלמעלה מכ' אינו פסול מחמת עצם הסכך¹². וחידש דכל פסול שאינו בגוף הסכך אי"צ לחזור ולעשות מעשה, דביטולו

דירה לעיבור העיר. ויל"ד האם היינו דוקא כשאין בו ד'. או אף כשיש לו ד' אמות, כשאנו ראו לדירת קבע. וכ"כ הרשב"א (עבודה ק כו) דכיון דעראי מפני גבוי ל"מ. וע' חזו"א ס"ס קי).

י. ע"ע לקמן ח: בגדר חיוב מזוזה דבית שער.

יא. ולכאורה כוונתו דבית שער מתחייב במזוזה מחמת הבית שבתוכו, ולא מצד עצמו.

יב. ומבואר דנקט דבורגנין מתחייב במזוזה, אף שאין בו ד' על ד'. אבל במשנה (מעשרות ג ז) מבואר דבורגנין אינו קובע למעשרות, ובמס' קטנות מס' מזוזה (א ד) א' דצריפין ובורגנין פטורין ממזוזה. אבל בירושלמי (סוף מגילה) א' דהדר ל' יום בבורגנין חייב. ואך דוקא היכא דהשומר גר כאן בפועל.

יג. והרשב"א (עירובין נז, ועבודה ק ה כא) הביא מח' זו. ועוד הביא הרשב"א בשם הראב"ד דאין נותנין קרפף אלא מעצם העיר, אבל אין נותנין קרפף לעיבור העיר. ואם יש בורגנין יוצאין מהעיר אין נותנין להם קרפף. וע' ביאור"ה (שצח ה) וחזו"א (ק כח).

יד. והו' בדרכ"מ (תרכ"א) בשם הכל בו (עא) בשם ההשלמה.

טו. והפרמ"ג (תרל"ג מ"ז ד) הביא כן מדברי תוס' (לעיל ב). דכתבו גבי נר חנוכה דאין תקנה, ואילו בסוכה יש תקנה. ואין חסרון תעשה ולא מן העשוי.

טז. ורש"י (לקמן טז.) כת' דהיתה פחות מ' וחזק להשלימו ל' מהני, דבדפנות לא אמרי' תעשה ולא מן העשוי.

ה. ובפשוטו כוונת הגמ' ללמוד מבורגנין דל"צ ד' על ד' לעיבור העיר. ועוד יל"פ (וכן משמעות הלשון) דדין בורגנין הוה פחות מדין בית. וס"ד דבית שאין בו ד' אמות עכ"פ יהני מדין בורגנין. ודבית נחשב מגוף העיר. ואילו בורגנין נחשב רק 'עיבור' לעיר. וס"ד דבית שאינו חשוב יהא לו דין בורגנין. ע' בהערה בסמוך.

ו. ור"ח (עירובין כא.) פי' בורגנין כמין שובכין עשויין בשדות לאצור בהן תבואה. (וכ"כ הר"ש מעשרות ג ז, והרמב"ם פיה"מ אהלות יח ט.) ואך הרמב"ם בפיה"מ (מעשרות שם) כת' מגדלים העשויין לשמירת הדרכים.

ועוד פי' הריטב"א (הו' בסמוך) והערוך (ערך ברג) חנויות לספק מים ומוזן והולכי דרכים.

ז. ורש"י (עירובין טו.) כת' דבורגנין לא נחשב 'דירה' [להחשב מוקף לדירה], דנעשו לצורך חוצה לה, לדור שומרי השדות, דע"כ הוא גר שם.

ח. והדגול מרובה (הו' בשע"ת שצח ב) כתב דאף בורגנין מהני דוקא כשנעשית לשמירה וכדו', אבל ל"מ פחות מד' אמות כשעושה רק כדי להרחיב העיר. והחזו"א נקט דאף כשיש בהם ד' על ד' לא מהני לצירוף עירות אא"כ הוא בית דירה. אבל הבית יצחק (מט ג) חלק, והביא דמבואר בתוס' (עירובין נז) דמהני כשעושים בורגנין ע"ד לילך. ולא מסתבר שהושיבו שומר כדי שיוכלו לילך.

ט. ובגמ' (עירובין כא.) מבואר דאין בורגנין בבבל, כיון דשכיחי בידקי. וכן בחז"ל דשכיחי גבוי. ומש"ה בורגנין לא נחשב בית

נחשב מעשה. ועפ"ז כת' דהעושה סוכה תחת הבית, ולאחר עשייה מסירין את הגג, אי"צ לנענע הסכך אחר כך.¹

והדרכ"מ (תרכו בסו"ד) הביא דנח' בזה ר' ברוך ור"י הלבן (בהג' אשר"א כד בשם אר"ז). והצל"ח (לעיל ב.) נקט דלר' ברוך ל"מ אף בגובה מכ' כשמיעטו. ועי"ש.

והמאירי מביא י"מ דלרבא (לעיל ב:) ל"מ למעט, דמ"מ נעשית דירת קבע.² אך הביא דכל המחברים הביאו דין מיעוט, אף שפסקו כרבא. והמאירי ביאר דהוה כקרקע גמור וומעכשיו הוה סוכת עראי.³

ויש שחקרו בגדר הביטול, האם דעי"ז נחשב כקרקע עולם.⁴ או דהוה בגדר 'ממעט' משיעור חלל הסוכה.⁵

לד' בכרים וכסתות וכו' דבט"ה דעתו. פרש"י דאין סופו להניח שם כל ז'⁶ מפני הפסד ממונו. והמאירי כתב דאפי' בכרים פחותים שדרך בני אדם לבטל, לא נתנו דבריהם לשיעורין.

והביאו"ה (תרלג ג) נסתפק בשטיח שדרך להניחו על הקרקע,⁷ האם אמרי' דהוה בטל, שכן הוא הדרך.⁸ [ושוב הביא מדברי המאירי הנ"ל].

דף ד.

לה) תוד"ה ואע"ג. דאיכא למ"ד דאפי' ארנקי מבטל

איניש. [לרב הונא בד"ר יהושע שם]. פרש"י (שם) משום איסור מוקצה בשבת. ווע"ע בסמוך בשם הרא"ש. והאחרונים ביארו דעפ"ז מתפרש כוונת התוס' דלא דמי לסוגיין, דכרים וכסתות אין איסור ליטול, ולא יבטל לז' ימי החג.

לו) תכ"ן ובט"ז וכו'. המשנ"ב (תרלג יג) כתב אסור לבטל ביו"ט דהוי כעין בונה. ועוד כיון שמתקן הסוכה בכך אסור, וכמו שאסור לתקן הדס (לקמן לב. לג:) [ומשום מתקן מנא].

לז) שם. ובט"ז. רש"י (ר"ה ואע"ג דבטלינהו) מבואר דאיירי בביטול לכל ז' ימי החג. אבל ר"ח (עה"ג) כת' כגון שהסכים שלא ליטלו משם לעולם. וכ"ד ראב"ה. והרא"ש והר"ן הכריעו כרש"י דסגי בביטול לז'.⁹ אבל הריטב"א הכריע כר"ח דבעי ביטול לעולם.

ועד"ז נח' הראשונים בביטול למעט חלון משיעור להעברת טומאה,¹⁰ אי בעי ביטול לעולם.¹¹ דהו"ס (ב"ב כ. ד"ה אתיא) כת' דכן ח' איירי שאמרה 'שם תהא קבורתו', דבעי ביטול לעולם. אבל הריטב"א (כאן, וכן רבינו יונה שם יט: בשם י"א ורשב"א שם)¹² הוכיח מהתם דסגי בביטול אחד יומא [עד שישלך את הטומאה מהבית].¹³

והתה"ד (עה, הו' ברמ"א או"ח שנח) כתב דאף בביטול עפר למעט כותל מתורת מחיצה,¹⁴ תליא במח' (הנ"ל) אי בעי ביטול לעולם, או סגי לזמנא.¹⁵

א. ולשון הרא"ש דמבטל לכל זמן המצווה.
ב. דמבואר (ב"ב יט:) דכשדעתו ליטלו אינו ממעט בחלון, אא"כ ביטלו.

ג. והרא"ש (אהלות טו ז) כתב דאפי' כגלו של עכן [וטומאה בוקעת], דלא הוה אלא לשעה.

ד. והריטב"א (שם) חילק דהיכא דאסור ליטלו באותו יום, נחשב ביטול מחמת איסור לההוא יומיה, ולא בעי ביטול לעולם. [ולשיטתו, ע' בסמוך].

ה. והמהר"י קורקוס (טומאת מט טו ב) דייק מדברי הרמב"ם דסגי במה שיש שעה ברורה שלא יסולק משם, ועי"ז ממעט לאותו היום.

ו. ותוס' (עירובין פד. ד"ה כיון, הו' במג"א שעב כז) חילקו דדבר שאינו ניטל בשבת מהני למעט להחשב 'פתח' [דעי"ז יוכלו לערב א'], דכיון שאינו ניטל בשבת שויה כפתח, אע"ג דעתיד לפנותו. וכמו כפה ספל (עו.) דנחשב סולם אף שלא ביטלו. אבל לבטל מחיצה בעי ביטול גמור [וכגון חריץ המפסיק בין ב' חצירות].

ז. והעלה סברא דדוקא סוכה דאורייתא בעי ביטול לעולם. אבל דחה דתוס' (עירובין עח) משמע דלא חילקו. ועוד כתב

יז. וביאר שגילוי הגג והסרת הרעפים הוא המעשה להכשיר הסיכך הנעשה בפסול. [ובפשוטו סברתו דאי"צ עשייה. אך לשונו משמע דעשיית האיצטבא והסרת הגג נחשב עשייה. רצ"ב].

יח. והמאירי הביא דבתחילה הרי"ף השמיט דין מיעוט, ומשום סברא הנ"ל, אלא שאח"כ הגיהו וחזר וכתבו. וכ"כ הראב"ד (א: בדה"ה, הו' לעיל ב.) בתחילת דבריו דלרבא ל"מ מיעוט. ושוב כתב דאף לרבא נקבע שיעור בסוכה.

יט. והרי"ף גי' יאת כתב דכרים וכסתות בטלה דעתיה, ואין אדם מחשיבו כעפר.

כ. ואף דקרקעית הסוכה הוה למטה, אפ"ה מהני למעט חלל הסוכה.

כא. והריטב"א כתב דבעי ביטול לעולם [וכדעת ר"ח, ע' בסמוך], ומש"ה אמרי' בטלה דעתיה אצל כל אדם, דאין אדם עשוי לבטל כרים לעולם, אבל לז' ימים אפשר.

כב. מצעות שדרך להניח ע"ג ריצפה בבית העשירים.

כג. [ועוד נסתפק האם במה שנוטלן ע"מ לכבסן נחשב דאינו בטל לעולם, או דמי"מ נוטלן ע"מ להחזיר].

והרא"ש הביא בדגמ' (עירובין עז). איתא דדבר שאינו ניטל בשבת ממעט [למעט הכותל, ונחשב פתח בין ב' חצירות] ואפי' בלא ביטול. והביא ראיה דסגי בביטול ליומו¹. אבל הריטב"א (בסו"ד) כתב [בשם רבינו] דטעמא דביטול שלא ימלך ליטלו, אבל בן ח' דאסור ליטלו אפי' ביטול ביומו הוה ביטול. ועד"ז כתב בס' עמק ברכה (סוכה ב) דהא דביטול לשעה ל"מ משום דכל שעה עומד לחזור מביטולו, ואף בשעתו לא מיקרי ביטול. מש"ה מזהי דבר שאינו ניטל בשבת, דמוכרח לבטל, ואף דהוה לזמן.

(ח) רש"י ד"ה תבן ובמ"ז. בפיו. והריטב"א חלק דאי"צ ביטול בפיו, דל"ש בזה דברים שבלב אינם דברים². והו' במשנ"ב שעב קבא, ושעה"צ פה). והפנ"י כתב דאף כוונת רש"י דמהני שגמר בליבו.

והריטב"א כתב דרש"י נקט כן לשיטתו דסגי בביטול לז', א"כ אין עתיד לפנותו ע"כ היינו כשלא ביטל בפיו. אבל לדעת ר"ח דביטול לעולם, א"כ אין עתיד לפנותו היינו ז' ימים.

(ט) תוד"ה בית. מודקתני במתני' דאהלות דאפי' כרי של תבואה, כ"ש תבן. אבל הריטב"א (ורא"ה) כת' דבכרי של תבואה אמרי' בטלה דעתו ודמ"ש מכרים וכסתות. וביאר דכוונת המשנה דצריך ביטול, אבל ל"מ משום דבטלה דעתו.

ותוס' (שבת ק. ד"ה פירות) כת' דמדאורייתא כל דבר ממעט, והא דבעינן דבר שאינו ניטל בשבת

היינו מדרבנן. [ועפ"ז מהני לחומרא]. אבל תוס' (לקמן כא: סו"ד"ה שאין) כת' דכרים וכסתות ל"ה מיעוט אף מעשרה טפחים [אף לחומרא]³.

(מ) היתה גבוהה מכ' אמות, והוצין יורדין לתוך ב' וכו'. תוס' (עירובין ג.) הק' דלרבא (שם) חלל סוכה תנן, ואף ב' מצומצמות כשר. א"כ סגי דהוצין יורדין עד כ'. [וכתבו דלאו דוקא נקט]. אבל המג"א (תרלג ב) הביא מדברי הר"ן דכיון דהוצין לא חשיבי, בעי שיכנסו לתוך כ'.

(מא) תוד"ה והוצין. הא אי קלשת היו הוצין נופלין וכו'. בגמ' (עירובין ג.) נח' כשמקצת סכך תוך כ', ומקצתו למעלה מכ' אי אמרי' קלוש. ומקשה הגמ' א"כ הו"ל חמתה מרובה מצילתה, וכן גבי מבוי הו"ל ניטל ברוח. והגמ' מוכיחה דהוה כשפודין של מתכת. [ונח' ב' לשונות של רבה אי אמרי' קלוש דוקא במבוי ולא בסוכה, או בסוכה ולא במבוי. ולרבא מפרוקיא החילוק אי חששו שלא יזכרו. ולרבינא לל"ק החמירו בסוכה דאורייתא, ולל"ב החמירו לעשות חיוק במבוי דרבנן].

ותוס' (שם) הביאו ב' פירושים אי איירי שהחלק התחתון [שהוא בתוך כ'] הוה צלתה מרובה. דר"י (וכ"ד תוס' יידן) פירש דאיירי שחלק התחתון צלתה מרובה, ובאופן שלולי הסכך שלמעלה היה הרוח מפוזר אותו⁴. ובוזה נתחדש קלוש דנחשב כשפודין של מתכת. אך ל"מ סכך שלמעלה מכ' להשלים לשיעור צלתה מרובה.

ותוס' (שם) כת' 'ועוד נוכל לומר' דאיירי שהסכך

יא. והפנ"מ"ג (תרלג ג, צ" רע"א תרלד א) הביא מהב"ח (שם) דהא דנוי סוכה ממעטין מהצד, היינו בהקצת כל ז' דאסור ליטול משם. וכיון דאינו ניטל ממעט. אבל כשהתנה, דרשאי ליטול, אין ממעטין בסוכה קטנה.

יב. ולפ"ז הוה דומיא להא דאי' (שם) גבי מבוי, דהחלק התחתון הוה שיעור לעצמו, אלא דניטל ברוח. ומבואר דסברת התוס' דלא מהני היכא דסכך פסול מסייע שלא יתפוזר הסכך כשר ודלולי החלק העליון ינטל ברוח. דכיון שהסכך פסול מסייע לכשר, נחשב אף הוא חלק מהסכך. אבל הרשב"א (עירובין שם) הק' דכל שעשיו צלתה מרובה מחמתה, השתא מיהת כשירה, ואינו נפסל משום דסופה להיות חמתה מרובה. והו"ל למימר 'אין מסככין', ולא שהוא פסול.

דאין סברא לחלק לענין ביטול עפר לתקן קרפף, דעיקר תקנתו עי"ז.

ח. והפנ"י כת' דלא קי"ל כהך מ"ד, דאינך אמוראים (שם עט). דימו ביטול דטומאה לביטול דהתם. ואף בעפר וצרורות דוקא משום דמסתמא הוה ביטול אתינן עלה. וכן דייק המג"א (שעב כז) מדברי הרמב"ם. והפנ"י ביאר דשורש המח' אי סגי בביטול ליומא או בעינן ביטול לעולם.

ט. וביאר שאין אומרים דברים שבלב אינן דברים אלא בנדרים והקדשות ותנאים וכו'. ב. [והעירו דהר"ן ריש פסחים נקט דיש חסרון דברים שבלב בביטול חמץ. ויש לחלק].

י. [ועפ"י מש"כ הפנ"י החילוק בין ביטל בליבו להדיא, ואילו אין עתיד לפנותו, היינו בסתמא שאין לו דעת לפנותו. אבל לא ייחד לבטל.

שלמטה אינו צלתה מרובה, ומהני סכך שלמעלה מכ' להצטרף³. ובפשוטו הטעם דסכך למעלה מכ' לא נחשב 'סכך פסול' ונודעת ר"ת ט; דהסכך אינו פסול מחמת עצמו⁴. והריטב"א כתב דמה שלמטה עומד לעצמו, ועוד דטפל למה שלמעלה, ומצטרף עמו להכשיר הכל. וביאר שגורר אחריו כמודו, כיון שמקצתו תוך כ'.

(מב) בא"ד הוה ליה סכך פסול מצטרף בהדי סכך כשר. בגהש"ס ציין דתוס' (לקמן ט;): הביאו דעת ר"ת דלמעלה מכ' לא נחשב סכך פסול, ומהני להצטרף. ולפ"ז יל"פ כפי' הב' בתוס' עירובין הנ"ל.

(מג) בא"ד וי"ל דהכא וכו' שיש רוב הוציין, וראויין הן להתקיים בק"ל וכו'. וכ"כ תוס' (עירובין שם). ויעוד תי' (שם) ד"ל דקאי כרבא מפרזקא דהוה גזירה שמה יתפור, ובהוציין יש הרבה ליכא למיגורן.

אבל לפי' הב' בתוס' (הנ"ל) הקו' להיפך, אמאי ל"מ בסוגיין חמתה מרובה להצטרף לסכך שלמעלה, וכדאיתא התם. ותוס' כת' דלל"ק ניהא דבסוכה לא אמרי' קלוש. ועוד תי' דגבי הוציין יש לפסול יותר הואיל ואגודין זב"ז, ואי קלשת יפול הכל.

ועוד כתב האור זריע (סוכה רפב א) דלא הקפידה תורה שלא תהא גבוה למעלה מעשרים אלא על חללה. אבל כשהחלל בתוך כ', לא איכפת לן בסכך אם הוא גבוה מכ'. ובחי' ר"א מן ההר ביאר דהתם הסיכון א' ומתוקן יחד ומש"ה אמרי' קלוש, והוה כמתכת. אבל הוציין יורדין, הם עצמן לא נעשו לסיכון אלא יורדין מהסכך. וכ"כ הריטב"א דבגמ' בעירובין דכל הסכך הוה גוף א', ומש"ה סגי במקצתו תוך כ'. אבל הוציין עומד בפנ"ע ול"ל חשיבות.

(מד) שם. ותוס' (לקמן ט;): הביאו מכאן דכיון דהסכך כשר צלתה מרובה, אינו נפסל במה שיש מעל הסכך גם סכך פסול. ור"ת (לקמן שם) תי' דמה שלמעלה מכ' לא נקרא סכך פסול. והריטב"א ור"א

מן ההר כת' דאינו פוסלו משום סוכה תחת האילן, אלא מצטרף עמו להכשיר כאילו הכל תחת כ'. כיון דגוף א' גורר אחריו דהא חלל מבוי תנן.

(מה) א"ל רבא הא דירה סרוחה וכו'. הריטב"א פי' דבעי חלל י' פנוי מסכך דלא להוי דירה סרוחה. ולגבי הא לא אמרינן כמאן דליתנהו, דהא חזינן דאיתנהו ועבדי לה דירה סרוחה. [ומבואר דיש טעם נוסף דלא מהני סוכה פחות מגובה י', דהוה דירה סרוחה]. אבל ר' יונתן (ועד"ז המאירי) ביאר שההוציין פוצעין את מוחו ונוקדין את עיניו. ויש שדייקו דכל החסרון בהוציין חדים.

הריטב"א כתב דלדעת רבא פסול אף בדיעבד (וב"פ השו"ע תרלג ט). והביא דדעת מקצת חכמים דהוה רק לכתחילה. ובחי' ר"א מן ההר והמכתם ומאירי דייקו מדברי הרמב"ם (ה ב) דסוגיין לענין לכתחילה [אף לרבא]. דהרמב"ם כתב דצריך לזוהר שלא יהיו הוציין יורדין שלא יצר לו בישיבתו, וכללו עם הא דלא יסכך בדבר שריחו רע (לקמן יב); לכתחילה דילמא שביק ונפיק. וביאר דאב"י ס"ל כמאן דליתנהו, ואף לכתחילה אין חסרון.

והגרי"ז (הל' סוכה) כתב ד"ל דסוגיין קאי כר' יהודה דסוכה דירת קבע בעינן, א"כ הוה תנאי בעצם הסוכה שיהא ראוי לדירה. והביא כע"ז (לקמן כא;): סיכך ע"ג מיטה, דהסכך נשען עליה וממעט שיעורה. דלר' יהודה דבעי דירת קבע נחשב תנאי בעצם הסוכה, ומש"ה פסול. והרמב"ם פסק דלא כר' יהודה, דאינו תנאי בעיקר השיעור, אלא דין [לכתחילה] בישיבת הסוכה.

ותוס' (לקמן י;): כת' דנוי סוכה אינו ממעט משיעור י', כיון דלנוי עשויין לא נחשב דירה סרוחה. [ועי"ש בראשונים].

איצטנא

(מו) רש"י ד"ה על פני כו"ה. שיעור הכשר סוכה קטנה, ז' טפחים ומשהו. וכ"כ רש"י (בע"ב). [וכן

יד. והרשב"א (עירובין ג.) הוסיף דלדברי רבא מהני כשהסכך מעל כ', דהשיעור נאמר בחלל הסוכה. וה"נ הסכך כאן סמוך לסוכה שאינו כ'.

יג. והרשב"א (שם) דייק כן מלשון הגמ' שם דקאי א'מקצת סכך' וכו', והיינו מקצת השיעור הצריך לסכך בצמצום. שיש בין כולו כדי שיהא צלתו מרובה מחמתו.

פסול, דהוה מין כשר^ב ואינו נפסל אלא מחמת גובהו^ב. וכיון דמקצתו כשר אידך מקצת הוה כפסל היוצא.

ויש שדנו שיוכל לישב רק מכנגד גובה האיציטבא. דעל מה שלמטה ליכא מחיצות. ופסל היוצא מהני דוקא היכא דמשכא חד דופן, אך סתימת הפוסקים שיושב בכולו.

(מח) **ומן הצד וכו' פחות מד' אמות כשרה**. דאמרי' דופן עקומה. רש"י (לקמן יז). כתב דגדר דופן עקומה היינו דהסכך נחשב חלק מהדופן, ונכפף למעלה. דאילו הטעם שרואים את הדופן שהיא מתקרבת לסכך כשר, א"כ אף בהפסק אויר נימא הכי^ב.

ובחי' ר"א מן ההר (יז). כת' דלא אמרי' דנעקר ממקומו, אלא דופן 'עקומה' הלממ"ס, ולא עקורה וקופצת ממקומה.

אבל הריטב"א הביא בשם רש"י^ב דרואים שהדופן מתקרבת^ב לסוכה^ב. וקשה מ"ש אויר, ובקר' רש"י (לפנינו יז). האחרונים תי' דבאור מפסיק ל"א דופן עקומה, דכיון דאור מפסיק הדופן לא הוה שייך לסוכה^ב].

הביאו תוס' ז. ד"ה ערשה]. והמהרש"א תמה דבכ"מ במכילתין^{טו} משמע דשיעור סוכה ז' טפחים מצומצמות^{טז}. והפנ"י כתב ליישב דהיא דמכשירין את הסוכה משום גוד אסיק, צריך להפחית שיעור עובי דופן משהו^{יז}. וכן בסוגיין באיצטבא צריך שיהא מקום לדופן ע"ג קרקעית האיציטבא שיהא פחות מכ', דאם היה מתחיל הדופן מהקרקע ליד האיציטבא היה מחיצה יותר מי', וצריך מחיצת קבע. אבל הפרמ"ג (תרלג מ"ז ד) חלק דעיקר קפידיא בסכך שלא יהא יותר מכ', ואי"צ שיחשב כאילו העמיד דפנות ע"ג מיעוט.

(מז) **רש"י ד"ה כשרה**. כל הסוכה וכו' ואמרי' (לקמן יט). פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה וכו'^{יח}. אבל בפסקי הרי"ד (והו' ברא"ש) ובחי' הרא"ה והריטב"א חלקו דאינו כשר אלא ע"ג איציטבא. דל"מ פסל היוצא מהסוכה אלא כשיש הכשר דפנות^ט (וכדלקמן שם)^כ, ועוד דהבא הוה הסכך למעלה מכ' כשפודין של ברזל וסכך פסול, והערשה סוכתו מחציה כשר ומחציה פסול לא אמרי' דסכך פסול יחשב פסל היוצא^{כא}.

והרא"ש השיב דסכך למעלה מכ' לא מקרי סכך

חפירה כמאן דמליא.

בב. וועד' דעת ר"ת (בתוס' לקמן ט) ויתבאר עוד לקמן שם. והאחרונים העירו דדעת רש"י (לקמן שם) אינו כר"ת. וביארו דמ"מ למעלה מכ' לא הוה פסול בעצם, אלא מחמת גובהו.

בג. אבל ראבי"ה (תרא, הו' בהג' מיימוני ז) כתב דאין לחלק בין סכך פסול, להכא שנפסלה מחמת שהגביה, דמ"מ שניהם שוין לפסול.

כד. והריטב"א הוסיף להקשות דמצוי וקרוי יותר שתתקרב אל הסכך כשיש שם אויר מהיכא שיש שם בנין חזק.

כה. [והביאו דהוא מהדורה קמא דרש"י].

כו. וכ"מ בר' נסים גאון (ע"ג עירובין ד) כותל הבית כאלו הוא סמוך לסיכוך. ויש לדחות דכוונתו דמהני צירוף הדופן רק לענין שיחשב הסכך 'סמוך' לדופן, ולא נחשב דופן לכל דבר. וכע"ז כתב בס' ברכת יעקב].

כז. והפרמ"ג (תרלג מ"ז ד) כתב דנפיק בסכך גזול, דל"מ שיחשב חלק מהדופן, דאף הדופן פוסל כה"ג. אבל לצד דדנים את הדופן שמתקרבת מהני.

כח. וע"פ הא דאיתא בגמ' בע"ב דלשוויי דופן ל"א דופ"ע, ודוקא היכא דאף לולי הדין דופ"ע היה מדפנות הסוכה, אלא שהיה בו פסול.

טו. כן אי' בגמ' (טז: בסוה"ע) קמ"ל דשיעור משך סוכה ז' טפחים.

טז. והפרמ"ג כתב דרש"י נקט אורחא דמילתא דא"א לצמצם.

יז. ומבואר דנקט דגוד אסיק כפשוטו, שעומד מעל האיציטבא דופן. וי"ל ע' דלכאורה המשך הדופן הוא סמוך לאיצטבא, ולא מעל].

יח. והר"ן ביאר דרש"י למד כן, דאל"כ מאי קמ"ל. ועוד כתב הפנ"י דרש"י דקדק כן מלשון הגמ' דיש לה הכשר סוכה. דאילו הנידון להכשיר רק את האיציטבא פשיטא דבעי שיעור סוכה.

יט. וביאר הרי"ד דיש שנים כהלכתן ושלישית טפח, וה"נ המשך הסוכה הוה כנגד הדופן הקצר. אלא דלא מוכחא כולי האי. והרא"ש השיב דהתם נמי כיון דגלי דעתיה דדי לו בו' טפחים, א"כ נחשב דמה שנמשך אינו בכלל סוכתו. ואפ"י הכי נידון כסוכה ע"פ דופן א' לאחר. ואבל הק"צ (ר) הק' דרש"י (לקמן יט) משמע דנחשב הכשר דפנות. והאחרונים האריכו בזה].

כ. והר"ן כתב דאין לנו להתיר משום פסל אלא הק' גוויי דלקמן.

כא. ועוד הק' ר' ישעיה (הו' ברא"ש) דהיכי אשכחן דנימא

מט) **שם. איצטבא.** הרא"ש הביא בשם הרי"צ גיאת דדוקא כשאנינו גובה י', דאל"כ הוה רשות בפנ"ע. והרא"ש חלק ויתבאר בע"ב.

והרא"ש כתב דאף לדברי רש"י אינו כשר אלא כנגד האיצטבא. דכיון דהסכך נחשב כותל עקום ל"מ להחשב גם סיכוך כ"ס. והריטב"א ור"ן כת' דתליא בגדר דופ"ע, דכיון דאנו דנים על הסכך כאילו הוא דופן האיק ישב תחתיו. אבל כתבו דאילו גדר דופ"ע שרואים כאילו מתקרב הדופן, אפשר לדון את השאר כדין פסל היוצא מהסוכה. אך התוס' הרא"ש דחה (דאף לצד זה) כיון ד'דופן' מפסיק בין כנגד האיצטבא ובין חוצה לא אמרי' פסל היוצא^ל.

וה"ה (ד יד) דייק מלשון הרמב"ם (שם) דמהני להכשיר את כל הסוכה ע"י האיצטבא^{לא}. ודנים את המחיצות שמתקרבין, וכמ"ש הראשונים הנ"ל להך צד.

אבל הכס"מ (שם) הק' דלשון הרמב"ם (ה יד בכל דופן עקומה) ד'יחשב זה הסכך מגוף הכותל', דהסכך פסול הוה חלק מהדופן ונכחד הא' הנ"ל, וכדברי הראשונים (הנ"ל) דלצד זה אין יושבין תחתיו. והכס"מ כתב דיש לחלק דהכא הפסול מחמת גובהו, ולא שהסכך פסול מחמת עצמו. וולפ"ז דופן עקומה דהכא הוה גדר שונה מדופן עקומה דסכך פסול^{לכ}. ויש שפי' דהכא יש פסול אף בדופן, דהוה למעלה מכ', ומש"ה בעינן לקרב את הדופן ולהכשירו, משא"כ שאר דופ"ע סגי בצירוף הסכך לדופן.

ושוב כתב הכס"מ דדוחק דדופ"ע דהכא שאני מכ"מ. והסיק דדעת הרמב"ם דלא הוכשר בכך כל הסוכה. והלשון לאו דוקא.

והדג"מ (תרלג, ה') בשעה"צ (כג) כת' דמ"מ היכא דיש ד' דפנות, אמרי' דופן עקומה מכל הרוחות^{לכ}, ומותר לישב בכולו. דבכל צד יכול לומר דאינך הוה דפנות, וכאן הוה פסל היוצא. והבב"ר (שם) כת' דדוקא לב' בני אדם, אבל אדם א' צ"ע האם יוכל לישב מקצת כאן ומקצתו כאן, דממ"נ אין כאן ב' סוכות^{לד}.

נ) **שם.** הר"ן (והריטב"א) כתב דלשיטה זו ודגדר דופ"ע שהסכך הוה חלק מהדופן איירי דוקא כשמחיצות מגיעות לסכך, דאם אין מגיעות לסכך לא אמרי' דופן עקומה^{לכ}. וכ"פ המג"א (ר"ס תרלג). ורע"א (שו"ת ק יב) ביאר דהר"ן לשיטתו (לקמן יח ט). בדה"ר דהיכא דיש אויר בין הסכך פסול לכשר, דלא אמרי' דופן עקומה ולבוד כי הדדי. ומש"ה נקט הר"ן דל"מ גוד אסיק ודופן עקומה כי הדדי. [אבל דעת הטור ושו"ע (תרל ט) דאמרי' דופן עקומה ע"י לבוד, ורע"א הק' א"כ אמאי העתיק המג"א דברי הר"ן, דהא לא קי"ל כסברא זו דב' הילכתא].

ובפשוטו סברת הר"ן דלא אמרי' לבוד דופ"ע בהדדי דאין אומרים ב' הילכתא יחד [ועד"ז דנו האחרונים בכמה מקומות אי אמרי' ב' הילכתא. אבל רע"א ביאר דהכא א"א לדון על לבוד ולמ"ד אין לבוד באמצע] בלא דין דופ"ע, וא"א דופן עקומה אם אינו מתחבר לסכך. וכל הילכתא צריכה לחברתה, ומש"ה אינו מתחיל.

אבל האחרונים (עמק ברכה ז, זכור"ש כו) כת' דיל"פ כוונת הר"ן (כאן) דאין דרך לכותל להתעקם, באופן שיש אויר וולא תליא בדברי הר"ן לקמן].

נא) מהד"ת דופן עקומה מרוח אחת אמרי', אבל ב"ל רוח ורוח לא, קמ"ל. הריטב"א הק' דבית שנפחת

לב. ועוד ביאר האבה"א דהכא בעי שיהא דופן סמוך ל'סוכה', דלמעלה מכ' נחשב חוץ לסוכה, ומש"ה בעי לקרב את כל הדופן. אבל בעלמא תחת הדופן תוך הסוכה.

לג. ויל"ע א"כ אף מג' רוחות, נימא דדופ"ע רק בלפי טפח בשלישי. והשאר מיותר. ולכאורה כשעושה דופן שלם ל"א דשלישי טפח.

לד. ויסוד לזה מדברי הטור ומג"א (תרלג ד) לענין סכך פסול [ע' לקמן יז].

לה. ונעפ"ז כתב דמבואר בסוגיין דאף במחיצות מגיעות לסכך יש פסול למעלה מכ', ודלא כרבה ב:.

כט. [ותוס' (יד) כת' דכשיש סכך כשר ואח"כ סכך פסול וד' טפחים], דאמרי' דופ"ע, אסור לישב תחת הכשר, דהוה חלק מהדופן. אבל דייקו מדברי רש"י (לקמן יח) דמותר [והב"ח תרלג ה נדחק דלאו דוקא]. והראב"ה (נתיח) בתחילה כתב דמותר לישב, ושוב כתב דליכא דפנות, וכתב דדוקא בנסרים דרבנן מותר.

ל. [וכתב דכ"ג מרש"י. וצ"ב כוונתו]. ומבואר דנקט סברא דהדופן מתקרבת, ועי"ז הוה הפסק, וסילוק לסוכה. ויל"ד כשיש צוה"פ בין הסוכה לפסל האם מפסיק.

לא. שהרמב"ם כת' דפחות מד' אמות כשירה [משמע כל הסוכה] שרואין המחיצות כאילו נוגעין באיצטבא.

הוה לכל רוח, ותי' דכוונת הגמ' דס"ד דבסוגיין במידי דלא חזי לדופן ל"מ לכל רוח.

דף ד:

(נב) פחות מג' כשירה. פרש"י דחשבינן כאילו החקק מגיע עד הכותל, משום לבוד. [מבואר דגדר הלבוד להחשיב את החקק רחב יותר, וכאילו הוה כולו עמוק י"א]. אך לשון שיטת ריב"ב (בגליון הרי"ף א: בדה"ר) דרואין כאילו הדפנות סביב לחקק ממש. ולקרב את הדפנות לחקק.

והפרמ"ג (תרלג מ"ז יא וא"א ח, וכן שסג מ"ז א) הביא נידון האם מהני לבוד בדבר גוש וממשי לומר כאילו אינו. ומדברי רש"י מבואר דמהני בזה לבוד, אך הביא דיש צד דל"מ לומר כאילו אינו, וע"כ כדברי הריב"ב.

והמכתם הביא י"א דמצטרף אף לשיעור ז' על ז' דהכשר סוכה, כיון דליכא ג' [ונחשב דהוה גובה י' עד הדופן]. אבל דעת שא"ר דבעי שיעור הכשר סוכה תוך החקק. ומ"מ המאירי כת' דכיון דהוכשר הסוכה, יושבין בכלול, אף בחלק שלא חקק.

והטור (ס"ס תרלג) כתב דדוקא תוך החקק, ולא אמרי' דע"י שיש שיעור סוכה, יכול לשבת בכלול. והב"י הק' מ"ש מדופן עקומה, דהטור פסק כרש"י (בע"א) שיושבים תחת כולו. והפרמ"ג (הנ"ל) הביא

צד דל"מ לבוד להרחיב החקק, דיש דבר גוש וממשי, לומר כאילו אינו. אך כת' דקו' הב"י הוה ע"פ דברי רש"י.

והט"ז (שם יא) תי' [דעת הטור] דהכא פסול משום דירה סרוחה. והק"נ (ג) כתב דל"ש הכא דין פסל היוצא, דה"מ היכא דמשכא חד דופן (כדלקמן יט), והכא ליכא דופן י"ז.

(נג) תוד"ה פחות. מכאן קשה למש' הקונ' וכו'. דעת רש"י דחריץ [דהרה"י מובדלת לעומק] אינו מצטרף עם מחיצה [שעומדת בין ב' רשויות] להשלים י' טפחים¹. ובזה פליג תוס' דקאי לענין תל ברה"ר, דהבדלת גובה [שהעמוד מחולק מרה"ר] אינו מצטרף למחיצה. וכן בכותל בין ב' חצירות, ולענין העליונה. אבל כלפי החצר התחתונה יש מחיצה, כיון דרואה פני י' [ואי"צ דין צירוף]. וכן בור וחוליותו, כלפי רה"י נחשב שיש כאן מחיצה א'.

ומשמע דדעת רש"י דלהחשב רה"י בעי מחיצה כלפי רה"ר [דמהות רה"י הוא במה שהוא מובדל ברה"ר]. ועפ"ז דנו ליישב דלענין סוכה ודאי בעי מחיצות לגדור את הסוכה².

(נד) בא"ד ועוד מקשה ר"ת דבור וחוליותו וכו'. והראשונים (שבת ז:ז) כת' דלדעת רש"י קאי כמ"ד (בגיטין שם) דגידוד ומחיצה מצטרפין. ועוד תי' הרמב"ן (שבת) דדרך בורות לעשות להם

עליו, ואין שם סוכה. וצ"ב דלא תי' אמאי ל"מ דין פסל היוצא. [ולא משמע דכוונתו כדברי הק"נ].

ח. ובחי' ר' נחום (גיטין שנה) העמיד דדעת רש"י דמהות 'מחיצה' הוא במה שמבדלת בין ב' רשויות. אבל בחריץ, העומק הוה מין הבדלה שונה. ומש"ה בעי צירוף. והביא דכן משמע ברש"י (שבת ח:זט) דבבור ל"א רה"י עולה עד לרקיע. דכיון דהבדלה שלו בעומק ל"מ למה שלמעלה ממנו. [והפרמ"ג (שמה מ"ז יא) נסתפק בזה אי בבור אמרי' רה"י עולה עד לרקיע, דגוד אסיק חוד הפנימי. או דכיון דשפת הבור הוה קרקע עולם ל"ש גוד אסיק].

ט. אמנם העירו דאמרי' (ז:ז) מיגו דהוה דופן לענין סוכה, ע"כ דמהות רשות סוכה דמי לרשות היחיד דשבת.

י. וכ"כ ר"ח (גיטין שם) דהילכתא דמצטרפין, וה"נ א"ר יוחנן וכו' דבור וחוליותו מצטרפין. [אמנם ע' שבת זט. דפשטות המשנה כר' יוחנן].

א. וכן דייק הב"ח (תרלג ד"ה היתה נמוכה) מדברי רש"י, דאין רואין כאילו הדופן נתקרב לחקק על ידי לבוד. וביאר דלשון לבוד הוא כמו סניף דבר שמאריכין אותו על ידי סניפין.

ב. והביאו דכ"כ תוס' [לקמן יט. ד"ה לא] דל"ש לבוד [לעשותו מלא סכך כשר] היכא דיש דבר מפסיק [שמלא סכך פסול].

ג. ולכאורה צ"ל דיש שיעור מחיצה רוחב ד', וע"י דין לבוד נחשב שממשיך עד הדופן.

ד. וע"ד הא דא"י [לקמן יט] בסוכה כמין צריף, דיושבין אף בחלק שאין בו גובה י'.

ה. והשו"ע פסק דבעי חקק ז', והמג"א דייק דע"ז מצטרף אף מה שחוצה לה [וכמאירי, וכמ"ש הב"י]. [ובע"ז בצריף [לקמן יט] יושבין אף תחת המקום שמתקצר מגובה י'].

ו. ואמנם לכאורה ביאר אמאי לא יהא מותר לישב מדין לבוד, ועדיין קשה מ"ש מ'פסל'.

ז. והב"ח (ס"ס תרלג) כת' דבין החקק לכותל אין שם מחיצה

גבוהות י' מבחוץ^{טו}, אלא דבעי אויר י'. אבל בסוכה צריך לצרף הגידוד וביותר מי' אינו מצטרף^{טז}. ואף בשבת בעי צירוף לשיעור מחיצה, וכן הביא המג"א (שמה יג).

(נו) מ"ש התם וכו' ומ"ש הכא. מבואר דסברת המקשן דדופן עקומה יהני אף כאן, ויל"ד האם היינו שמצרפין את הסכך ווע"ז נחשב דהחקק סמוך לדופן, וע"פ מ"ש תוס' דהחטון בסוגיין דין סמוך, או דמצרפין את הקרקע, כדי לצרף שיהא מחיצה א'^{יח}.

(נח) הכא לשוויי דופן. משמע דכוונת הגמ' דל"מ דופן עקומה לשוויי דופן. וולפ"ז מבואר ואף לולי חידוש דדופן עקומה דדופני הבית נחשב 'דופן' לסוכה, אלא דיש מפסיק, ומש"ה מהני דופן עקומה לקרבם. משא"כ כאן כיון דלא היה דופן מעיקרא לא אמרי' דופ"ע. א"נ יל"פ דל"מ דופ"ע לצרף שיחשב 'שם מחיצה'.

(נט) היתה גבוה מכ' ובנה עמוד וכו'. פרש"י רחוק מן הדפנות הרבה. והרא"ש ביאר דהוה רחוק ד' אמות^ט, ומש"ה ל"א דופן עקומה. ונכחו באיצטבא (לעיל בע"א). ועוד הביא בשם הר"צ גיאת דכיון דעמוד חולק רשות לעצמו י' טפחים לא אמרי' דופן עקומה^כ. וכ"כ בחי' ר"א מן ההר בשם הרמב"ם, והר"ן נסתפק בזה. והמכתם ביאר דלא אגיד דופן גביה.

יז. והרא"ש (שבת א' יא, תוס' הרא"ש שם ז) כתב ב' הסברות, דגבי סוכה בעינן סמוך לסכך, וגבי שבת מהני מחיצות מבחוץ. והאחרונים דנו דארכביה אתרי ריכשיה. ויש שפי' דבעינן תרוייהו, דהא אילו על גביו הוה רה"ר, משום הכי אף תוכו לא יחשב רה"ר, ובעי מחיצה לחלק את התוך מעל גביו. ולא סגי בהא דהגג מפסיק (כדאמרי' שבת ק). קמ"ל סברת התו"י דאף כלפי חוץ יש מחיצה לעצם המקום. ומ"מ בעי מחיצה אף כלפי עומקו.

יח. והבגדי ישע (א, לשל"ה על המדכ"י) כתב דל"ש דופן עקומה אלא למעלה. ודהמדכ"י הביא מדברי הגמ' דלאו דופן הוא ל"ש דופ"ע, והבגדי ישע הוסיף דל"ש לומר דופ"ע למטה. ויל"ד האם כוונתו לפרש דברי הגמ'. או להוסיף דה"א.

יט. וכ"כ בחי' ר"א מן ההר בשם רש"י, אמנם הפרמ"ג (תרל"ג מ"ז ח בסוגיית) כתב ד"ל דכוונת רש"י לפרש דכיון דרחוק לא נחשב ניכרות ואפשר דגדר ניכר לא תליא בלבו, ע"ש.

כ. והתפארת שמואל ביאר דאין כאן מחיצות, והסכך אינו מגיע עד המחיצות. ואין להכשיר דופ"ע בלא מחיצות כלל.

חוליה, ומש"ה הו"ל כגידוד י'. משא"כ חריץ בעלמא דאינו מצטרף לגידוד^{יא}.

(נה) בא"ד דמנה מידי ומשתמש וכו' וי"ל וכו'. ולכאורה עפ"ז [היכא דאינו רחב הרבה] מעל החוליה הוה קרקע הרה"י, ותוך הבור הוה כדן רה"י עד התהום. ואו"כ מבואר בתוס' דאף רה"י ד'עמוד' יורד עד התהום. אבל המשנ"ב (שמה ג) הביא מדברי הפוסקים דתוכו לא הוה רה"י, כיון שאין בו ד' על ד'. והאחרונים דנו דעכ"פ יחשב חורי רה"י. ע' גר"ח וחזו"א.

ובשו"ת דבר שמואל (כג, הו' בשע"ת תרל"ד ג) כתב דסוכה שאין בו ז' על ז', ויש לו דופן עבה חזק וקבוע, אם יש שיעור י' מעל גובה הדופן הסוכה כשירה^כ. [דחשבינן קרקעית הסוכה ע"ג הדופן, ויהא לו שיעור חלל סוכה למעלה^{כא}].

(נו) בא"ד וי"ל דל"ד רשות שבת שהוא למנוע רגל רבים, לסוכה דבעינן מחיצות סמוכות לסכך^{כב}.

וכ"כ תוס' (שבת ז: בשם ריב"א) דגבי סוכה בעינן מחיצות סמוכות לסכך. ומבואר דלדין 'מחיצה' לא בעינן י' טפחים במקום א', אלא דצריך שיהא סמוך לסכך. ועד"ז כתב הגר"ח (שבת יז יב) דהשיעור י' במחיצה הוא שיהא עשרה מוקף מחיצות, ואין שיעור י' בעצם המחיצה^{כג}.

והתו"י (בגליון שם) תי' עוד דגבי בית מחיצות

יא. ורצ"ב להגידון של רב חסדא בגדרי צירוף דין המחיצה, ומה מהני הא דהוה 'דרך'.

יב. ובשו"ת מנחת שלמה (ב נו) הביא מדבריו להכשיר מרפסות שיש מדריגה [ורחב יותר מג'], לסמוך על גדר המרפסת כדופן סוכה. ודלא כמ"ש מתחילה (הו' בס' הסוכה) דהמחיצה רחוקה ג' מהסוכה, והוה מחיצה תלויה במקומה (ע' לקמן טז).

יג. ומשמע מדבריו דע"ז מותר לישוב אף למטה, כיון דהוה בכלל הסוכה [וע' בזה במנחת שלמה שם].

יד. והביאו דרש"י (לקמן יז) משמע דטעם החילוק משום דע"י מחיצות מרוחקות נכלל סכך פסול בסוכה, ופוסלו. מש"ה בעינן מחיצות שלא יכללו סכך פסול.

טו. ועפ"ז כתב הגר"ח דלא אמרי' כתותי מיכתת שיעורא לענין מחיצה י', דאף אם הוא טחון עדיין נחשב מחיצה. והוא דאינא בעירובין פ: דבוקרה של אשירה כתותי מיכתת שיעורא. אבל בלחי לא אמרי' כן. וע"ע מ"ש תוס' ושאר שם לענין לחי.

טז. ויל"ע האם הטפה העליון הוה מחיצת עמוד, שהרי אינו כנגד רשות היחיד.

והתוס' רי"ד ביאר דכיון דבעי סככה, לא אמרי' בהו גוד אסיק.

והאחרונים חקרו האם הוה חסרון במחיצות, דלענין סוכה לא נחשב דופן כיון שאינו ניכר^{בב}. או דהוה פסול בסוכה, כשאנו כעין דירה^א.

והפנ"י (בסו"ד, הו' בפרמ"ג תרל מ"ז ט) כתב דאפשר דרק מדרבנן בעי מחיצות ניכרות, אבל מדאורייתא הוה סוכה כשירה. וע"ד הא דכתב הרא"ש (לקמן יט, ס"ס לד) גבי אבסדרה.

אבל הרמב"ן (שבת צט; והו' ברשב"א שם) כתב דבעמוד לא אמרי' דרה"י עולה עד הרקיע. דדוקא ברה"י המוקף מחיצות אמרי' דאורו הוה רה"י עד לרקיע, אבל עמוד רק פני העמוד הוה רה"י^{בב}, והאור ששליו הוה מקום פטור. ומבואר בדבריו דמחיצות 'עמוד' הוה גדר שונה של מחיצה^{בב}, שאינו חוצץ בין הרשויות שבב' צדדים, אלא מבדיל כלפי הגובה^א.

והגר"ח (סוכה ד יא) הק' דמבואר בסוגיין דאמרי' גוד אסיק בעמוד ודוקא גבי סוכה יש חסרון מחיצות שאינן ניכרות^א. וכתב די"ל דהוה כוונת הגמ' דמחיצות עמוד אינן ניכרות, ומש"ה ל"ש בעמוד גוד אסיק ולא הוה חסרון דוקא בסוכה^א. אבל החזו"א (בגליונות) כתב דשאני סוכה דכיון דיש סכך למעלה, מהני מחיצות העמוד לעל גביה, וכל חלל הסוכה נחשב 'פני' העמוד^{בב}. וכיון דהסכך גודרו מלמעלה כל זה נחשב

והרא"ש הק' לא ידעתי למד, הא דופן עקומה נחשב מוקפת מחיצות, והאיצטבא רשות בפנ"ע ובסוכה על שפת הגג, דמובדלת משאר החצר. וובס' עמק ברכה (סוכה ד) ביאר דסוכה תליא בדין 'רשות', מלבד הדין דפנות. וכיון דיש כאן מחיצות פנימיות להגדיר רשות הסוכה, ל"מ דופן עקומה שחוצה לה. דאינו דופן הסוכה.

ס) ובהנה בה עמוד גבוה י'. הריטב"א ביאר דפחות מ' ל"ש גוד אסיק, דהא ליכא מחיצות למטה (דאינה י'). וה"ה (ד יד) ביאר דדוקא גבוה י' שהוא רשות היחיד לענין שבת ועולה עד לרקיע, אבל פחות מ' לא הוה רשות לעצמו.

סא) רש"י ד"ה גוד. הגביהם י' סביבות ראשו, והרי יש בהן גובה י' וחשובה סוכה ע"ג. משמע דסגי בדופן בגובה י', ואי"צ גדר גוד אסיק עד הסכך. אבל הרא"ה כת' דרואין שעולים עד הסכך. דסוכה שדופן י' צריך גדר גוד אסיק עד הסכך. ויתבאר עוד לקמן טז.

מחיצות ניכרות

סב) א"ל רבא בעינן מחיצות הניכרות, וליכא. הר"ן ביאר דלגבי סוכה בעי מחיצות ניכרות כעין דירה^{בא}. ובהי' ר"א מן ההר כת' כלומר [מחיצות] שיש להם תוך, אבל לעצמן הוה מחיצות. ונהי דרה"י עולה עד לרקיע, אבל לשוייה דופן כשירה בעי גוד אסיק, שהרי אין מחיצות נראות וניכרות.

העמוד, ואף בלא טפח כלל. וע"ל לקמן יט. ועד"ז דנו האחרונים (פנ"י, שפי"א, קה"י יד) ליישב ק' תוס' (ד"ה סבר) דפי תקרה מהני רק ברוח שלישית (וכמ"ש תוס' לקמן יח.א), ומש"ה מהני אף דלא הוה ניכרות.

בג. ויש שדנו האם אף תוך העמוד האטום הוה רה"י, או רק טפח פני העמוד הוה רה"י ואין בו גובה כלל. ומדברי הרמב"ן קצת משמע דאף חפץ המונח ע"ג עמוד הוה רה"י (ואף שהאור מצד עצמו לא הוה רה"י).

כד. וכן יש שהביאו מהסוגיא (גיטין טו: ה' בתוד"ה פחות) דנח' אי גידוד ומחיצה מצטרפין. ומבואר דהוה ב' אופני מחיצה, והוה גדר צירוף.

כה. ולדברי הגר"ח מחיצות העמוד מהני רק לטפח שע"ג, דבזה מחולק בגובה מרה"ר. ולא לאור שע"ג, דבזה בעי היקף מחיצות. אבל דעת החזו"א דאילו יש חלוקה למטה, עולה חלוקה זו עד הרקיע. אלא דחלוקת רשות עמוד אינו חשוב לחלק עד הרקיע. ומש"ה מהני רק לרשות' העמוד, ולא לרשות האור שע"ג.

ול"ש איצטבא ול"ש עמוד ל"מ כיון דליכא מחיצה כלל. ומשמע דכוונתו דגובה י' לאו דוקא, וצ"ב דבגמ' אמרי' דמכל רוח אמרי'. וצ"ל דכוונתו דלולי גובה י' נחשב מחיצות ידידה.

כא. והריטב"א ביאר דסוכה בעי מחיצות ניכרות ונראות עמה, משא"כ בשבת דלא בעי ניכרות ונראות עמה. והוסיף דאף לענין שבת (בעינן מחיצות ניכרות), דאל"כ כל מקום מוקף מהים, וא"כ לא משכחת לה רה"ר. וע"כ היכא דאינו רואה עצמו תוך מחיצות לא נחשב מחיצה נכרת, וכמ"ש הריטב"א (עירובין כב).

והריטב"א (עירובין) כת' דאע"ג דלגבי שבת ל"צ מחיצות הניכרות לדירתו, כדאייתא בסוגיין, אפ"ה בעינן שיראה עצמו תוך מחיצות.

כב. ועד"ז משמע מדברי הראשונים (הנ"ל). והפרמ"ג (תרלג מ"ז ט) נסתפק כשיש ב' כהילכתן ושלישית טפח, דקי"ל (לקמן ז) דבעי צוה"פ ולהמשך הדופן. האם מהני שפת עמוד דנימא גוד אסיק שיחשב מחיצה. כיון דלא בעי 'דופן' ברוח זה. (ועוד יש שדנו דבמחיצה שלישית סגי שפת

בכלל שטחו, ואף לענין מחיצות שבת עמוד מקורה הוה כולו רה"י.

והגר"ח כתב דלפ"ז כוונת הגמ' דמחיצות העמוד למטה אינן ניכרות, ודייק דכ"ה לשון הרמב"ם (ד יד), ומשום הכי מעל העמוד ליכא מחיצות כלל. דאילו בפשוטו כוונת הגמ' דמחיצות גוד אסיק אינן ניכרות^{כז}.

והגר"ח הביא דעת הרמב"ם (שבת יד ט) דאף בעמוד אמרי' דרה"י עולה עד לרקיע, וכתב דמ"מ י"ל דמודה לעיקר סברת הרמב"ן דבעמוד ל"ש דין גוד אסיק [להחשב 'גדור' ע"י מחיצות עד לרקיע]. אלא דכיון דפני העמוד הוה רה"י, אמרי' דרשות היחיד עולה עד לרקיע. דסגי במחיצות גובה העמוד לגודרו להחשב רה"י עד לרקיע^{כח}. אבל לענין סוכה בעינן דפנות, ובעינן להילכתא דגוד אסיק שיחשב שיש לו דפנות. וביאר דמשה גבי רשות היחיד דשבת לא הזכיר גוד אסיק, ורק בהלכות סוכה.

והחזו"א (בגליונות) חלק דגדר 'גוד אסיק' דסגי בהיכר מחיצות למטה. וולא בעינן לומר שיש מחיצה למעלה^{כט}. וכיון דיש מחיצה למטה וחלוק מסביבותיו נחשב רשות לעצמו אף למעלה.

סג) ת"ר נעני' ד' קונדיסין וסיכך ע"ג וכו'. האחרונים (ביאור"ה תרל ו) הביאו דלדעת הרא"ש (לקמן יט.) מהני ד' צוה"פ בסוכה מדאורייתא. וע"כ איירי הכא דלא נעשית באופן שצוה"פ כדיוכ"ט.

סד) תוד"ה סבר. ול"ד לסיכך ע"ג אבסדרה שאין לה פצימין (לקמן יח) דפי תקרה חשיב שפיר מחיצות ניכרות. הפנ"י כתב דלכאורה י"ל דדוקא אביי (לקמן שם) ס"ל פי תקרה, ולשיטתו (כאן) דלא בעי מחיצות ניכרות^ל. וכתב דכוונת התוס' דבסוגין איתא סבר אביי, משמע דלמסקנא לא קאי. ואילו באבסדרה לא פליג.

ועוד תי' דלקמן משמע דהמח' אביי ורבא הוה בין בסוכה ובין בשבת, וע"כ לא הוה כמו מחיצות שאינן ניכרות דסוגיין.

והפנ"י ושפ"א הק' דלדעת תוס' (לקמן יח.) אמרי' פי תקרה דוקא בדופן שלישית, ובדופן שלישית אי"צ ניכרות, דהא שלישית טפח אינו מחיצה ניכרת. וי"ל פ' כוונתם דשלישית טפח מהני לגדור כל אורך הרשות, והוה בגדר אינן ניכרות.

סה) אמר רב הונא וכו' על שפת הגג וכו' אבל באמצע הגג ל"מ. הריטב"א כתב אפי' תוך ג' לשפת הגג ל"מ. דגוד ולבוד לא אמרי'. וואחרונים דנו אי שיך למח' הראשונים בכ"מ אי אמרי' ב' הילכתא בהדדי. ויתבאר לקמן יז).

סו) איבעי ל"ה וכו'. הרא"ש (ושא"ר) הביאו דהגאונים ל"ג ח' ספק. וכן הרמב"ם (ד יא) פסק דמהני על שפת הגג. והראב"ד השיג דאפי' לר"נ קאי בתיקו ולחומרא.

סז) או די"מא בין בזו ובין בזו מח'. משמע דתליא בהדדי, וצ"ב דבשפת הגג הוה משום גוד אסיק, ואף בלא דיומד טפח. וכה"ק הרש"ש וכו"ע י"ז הק' רע"א ע' בסמוך^{לא}. והרש"ש חידש טעמא דדיומדין ג"כ משום המשכבה דרואים כאילו נמשכו זל"ז. ואילו ל"מ שפת הגג, ל"מ דיומדין, ושייכי בהדדי מסברא.

והבית הלוי (ג נג ה) כתב לפרש דכוונת הגמ' בין בזו, על שפת הגג ברוחב טפח, ומדין דיומדין, ולא משום גוד אסיק, אבל אילו איירי באמצע הגג, ובשפת הגג מהני מצד אחר. וכע"ז כתב החזו"א (ק) ה ובגליונות לגר"ח).

כט. והביאור"ה (שסב י) הביא דהפנ"מ ג' הק' דמ"מ מי לא עסקין שעשה קנה על גבה. והביאור"ה השיב דל"מ בראשונים דאיירי כה"ג.

ל. ובתוס' ר"פ כתב דדוקא גבי עמוד מהני לאביי, אבל איצטבא ל"ש גוד אסיק כיון דיש לספסל תקרה, ול"ש גוד אסיק אלא בדבר שאין אויר למטה וצ"ב. ועוד תי' דאיירי שאין גבוה י', לא אמרי' גוד אסיק כשאינו גבוה י'.

לא. ובתפארת שמואל (ד, לרא"ש ס"ו ו) הוכיח כן לגירסת הגאונים דב' המח' לא תליא הא בהא. ומנלן לומר דבתרייהו פליגי.

כו. אמנם י"ל דכוונת הרמב"ם דאינן ניכרות כלפי הסוכה. ומשה"ה לא אמרי' גוד אסיק, להחשב מחיצות לסוכה. וע"ד מש"כ ר"א מן ההר.

כז. ואי"צ גוד אסיק למשוך מחיצות עד הרקיע. והוכיח כן דהא בתל המתלקט דהוה רה"י (עד הרקיע), אף דל"ש גי"א, דאין מקום מסויים דיש מחיצה. והחזו"א (בגליונות) השיג דתל המתלקט נחשב כזקוף, ומשה"ה מהני אף שנאמר גוד אסיק וכמו בזקוף. וואכמ"ל.

כח. והלשון 'גוד' לאו דוקא למשוך מחיצה, להחשב כאילו קיים כאן מחיצה.

בכל ד' רוחות, ולא סגי בטפח לג' דפנות כיון דאינו דופן שלם.

אבל הגר"ז (בקנ"ח ח' הגר"ז, סוכה דף ז) כתב דלר' יעקב ההלכה לממ"ס דשלישית אפי' טפח (ע' לקמן ו); קאי בכל הדפנות ל"ח.

(עב) מנ"ץ, תוס' פי' דילפי' מחיצה י' [לכל התורה]. ומבואר דין 'דופן' סוכה שייך לדיני מחיצות שבת.

והפנ"י (ועוד אחרונים) כת' דאף דגבי סוכה אמרי' (בע"א) דהוה דירה סרוחה, מ"מ יש חסרון נוסף מצד המחיצה שהיא מחיצה י"ט. וכתב דנפק"מ כשהוא גבוה י', אלא דאין מחיצות מגיעות לסכך, דבעי מחיצה י"מ [וכמו לענין שבת]. ועוד תי' דנפק"מ בנוי סוכה, דאין ממעטין לענין דירה סרוחה (וכדלקמן י:), ומ"מ ממעט השיעור דפנות.

(ג) ארון ט' וכפורת טפח, הרי כאן י' וכו'. פרש"י (ה). ש"מ למעלה מ' מיפסיק רשותא. ורש"י (עירובין ד:) הוסיף אלמא ד' הוה מחיצה, דלמעלה מ' רשותא אחרית. ומבואר דדין מחיצה י' הוה משום דבעינן שיהא מחיצה לכל הרשות מא. ולכאורה מבואר דאין שיעור בעצם המחיצה, אלא שיחצוץ את כל הרשות מ"ב. ועוד י"ל דהוה שיעור במחיצה,

סח) תוד"ה אב"י. דחשיב מחיצות ניכרות טפי מבית. וכוונת התוס' לפרש אמאי מיבעי, הא רבא הכריע דבעי ניכרות ל"ב. וכן מוכח דעת הרמב"ם דפסק דמהני שפת הגג ואבל עמוד ל"מ).

סט) בא"ד משום דניכרות בבית. [וכ"כ הריטב"א דהוה מחיצות עשויות למטה, והוה גוד אסיק ל"ג]. והגר"ח ביאר ע"פ מש"כ וע"פ דברי הרמב"ן, הו' לעילן דהחסרון מחיצות שאינה ניכרות הוה דמחיצות עמוד, משא"כ מחיצות בית ניכרות ומבדילות במקומן, ומש"ה מהני אף למעלה ל"ד.

(ע) אמר לך ר"ה פליגי באמצע וכו' להודיעך כחו דר' יעקב. רע"א תמה דנימא דאף בשפת הגג מהני משום דיומדין, ומנלן דפליג ארבנן להכשיר משום גוד אסיק אף בדליכא דיומדין. ומה"ת להמציא עוד פלוגתא חדשה. וצע"ג. וכע"ז הק' הרש"ש. [ותי' כנ"ל].

(עא) תוד"ה דיומדי. גבי מחיצות שבת החמירו. משמע דמדינא סגי בטפח אף לענין שבת ל"ה. אבל בתוס' ר"פ כתב דבשבת בעי מחיצה מה"ת, ואין מחיצה פחות מד' ל', אבל הכא לא בעי ל'.

ומדברי התוס' משמע דסברת ר' יעקב מדין פסי ביראות. ועפ"ז דנו האחרונים (פור"י) דנבעי דיומדין

לב. וולפ"ז סברת התוס' מוכרחת בגמ'. והגר"ח העיר דלגיר' הגאונים אין ראיה לסברא זו, וצ"ל דהוה סברא.

לג. וצ"ב למ"ש הריטב"א (תני"ל) דהחסרון משום דהמחיצות אינן ניכרות למעלה, מה מהני הא דבבית ניכרות.

לד. והתוס' רי"ד (בתחילת הסוגיא) כתב לאפוקי מזה דתל גבוה ברה"ר, הוה כאלו היו מחיצות מקיפות סביב דמה לי אם מקום התל הי' חלול ומוקף מחיצות מה לי אם הוא שלם ואביי למד דה"נ בסוכה. [ורבא פליג דמחיצות סוכה בעי ניכרות].

לה. אבל תוס' (עירובין יז, וע"ש תרי"ט) משמע דפסי ביראות הוה דוקא שיעור אמה, וע"ז נחשב פתח מדאורייתא [ואף דפרוץ מרובה]. ומשמע דפחות מאמה לא מהני אף מדאורייתא.

לו. ומשמע דפסי ביראות סגי בד' טפחים מדאורייתא [ושיעור אמה מדרבנן]. וכ"כ הרמב"ם (שבת יז ג).

לז. ובפ"י מנחת ביכורים (לחוספתא א ט) תי' דכאן סגי במחיצת טפח לפסיק, דמחיצת סוכה טפח. [ומחיצת טפח לסוכה הוה כמו מחיצת ד' לענין שבת. דלענין שבת לא נחשב

מחיצה בפחות מד'. ואך לענין גובה מבואר בסמוך דילפי' מהדדי].

לה. ומדברי התוס' מבואר דלא כן. אמנם י"ל דיש דין מחיצה, ועוד דין 'דופן', וכוונת התוס' להקשות דהא ליכא 'רשות' הסוכה, והגר"ז ביאר מגדרי הדופן. (וע"ע לקמן ז).

לט. והפנ"י ביאר דעיקר הדין מחיצה י' לענין שבת, אלא דילפי' מיניה לענין סוכה. ולעולם עיקר הטעם במשנה [אף] משום דירה סרוחה [וכמ"ש הרע"ב]. [ולפ"ז י"ל ד'מנלן' הוה מדברי התרצן, וכמ"ש תוס' (ב"מ כא). וכמה א"ר יצחק].

מ. לכאורה היינו אי נימא דסגי במחיצה מבדילה למטה. אבל אילו בעי לדין גוד אסיק [וכמ"ש כמה ראשונים לקמן טז], א"כ היינו רק בתר דילפי' דיש דין מחיצה וכשבת, ע"ז נתחדש דין גוד אסיק.

מא. והאבנ"ג (רצה ח) כת' דכל זה לר' מאיר, אבל לר' יהודה (לקמן ה; דס"ל דאמת הכלים בת ה') ילפי' הילכתא דמחיצה הוה גובה י'. ואף באופן דהמחיצה עומדת באויר, ולא על הקרקע.

מב. ועד"ז כת' הגר"ח (שבת יז יב ג"ל) דהשיעור י' במחיצה הוא שיהא מקום עשרה מוקף מחיצות. וליכא שיעור בגוף המחיצה. [אך בדופן סוכה לכאורה יש דין 'שיעור דופן'.

אלא דהוה סימן, דשיעור מחיצה תלי בשיעור רשות.

והריטב"א (לעיל ב.) כת' שאין חשוב סכך כשאין תחתיו חלל י' טפחים. משמע דאינו רק חסרון במחיצה. וכ"כ הר"י **מלוניל** (במשנה, ובע"ז במאירי שם) שלא יקרא סיכון א"כ יש חלל תחתיו י' טפחים, דילפי' מכרובים. ומבואר דהילפותא הוה על רשות הסוכה, ולא רק למחיצה. ולכאורה הוא דלא כתוס'.

עד **ארון ט' וכו'.** וע"ע המשך הגמ' ה:). ובגמ' (יומא עב:) מבואר דט' טפחים קאי אארון עץ וכדכתיב ועשו ארון עצי שטים, אמה וחצי קומתו, וצפית וגו', ונח' בארון הזהב החיצון האם שוליו משהו או טפח. והתו"י (שם) כת' דמ"ד טפח לא קאי כסוגיין^{מג}. והאחרונים הק' דאף למ"ד משהו, נימא דשיעור מחיצה י' ומשהו.

דף ה.

עה) ולא עלו משה ואליהו למרום וכו' והכתיב ויעל אליהו כסערה השמים, למטה מעשרה וכו'. החת"ס (ו צח הו' בהג' מהרש"ם) ביאר דעלו לרקיע ומרחק ת"ק שנה

מג. וע"ע ריטב"א (שם).

א. שנקרא 'מרום' בסוגיין. והפסוק השמים שמים לה', היינו שמי השמים. והארץ לבני אדם, היינו פני הארץ עד גובה י'. וביניהם יש מרחב גדול ששניהם קיימים בו. ואך ק"ק האין ילפי' כן מקרא דהשמים שמים לה', דקאי דוקא אשמי השמים.

ב. ולפ"ז תי' הגמ' למטה מי' מהארץ. וצ"ב דודאי אפשר לקפוץ למעלה מי' מהקרקע. ושמעתי דכוונת הגמ' דאין לבני אדם קביעות מקום למעלה מי'.

ג. והנשמה עולה ומשמש למעלה בין מלאכי שרת. וביאר עד"ז דאליהו יורד לארץ בב' צורות, דפעמים מתגלה בגוף, שחוזר לגופו הוק, ודינו כבן אדם אסור באיסור תחומין. אך פעמים מתגלה רק נשמתו, כמו בברית מילה, הוא בבחינת מלאך. וכה"ג אינו מצווה באיסור תחומין, ואין לקבוע הלכה ע"פ דבריו דהוה כמו חלום ורוח נבואה, ואין משגיחין בבת קול.

ד. וכ"פ הרמב"ם בפיה"מ (כלים שם), וכן נראה מדבריו (בית הבחירה ג יב, תמידים ג ט), ויש שדנו דסמך על סוגיין. ואך יש אחרונים שהביאו מדברי הרמב"ם (ב דו) דפסק בר' יהודה, וכ"פ הרדב"ז (כלאים ח יב).

מהארץ, אלא שנשארו מרחק י' טפחים מרקיע העליונה שהוא שמי שמים^א.

ועוד חידש החת"ס דגופו של אליהו מעולם לא עלה לשמים ומעל י' מהארץ^ב, אלא נודק בן עדן. ונשמתי נפרדה ממנו ועלתה^ג. וק"ק דהעיקר חסר מתי' הגמ'.

עו) בשלמא ארון ט' דכתיב וכו' ואמה וחצי קומתו. ור' יוסי סבר דאמת הכלים הוה אמה בת ר' טפחים, ובר' מאיר (כלים יז י, הו' בע"ב^ד). ולר' יהודה (שם) אמת הכלים היא של ה' טפחים, והאחרונים כת' דלפ"ז ע"כ ירד שכינה למטה מי'.

והנשמות אדם (ג ג) כת' די"ל דכו"ע מודו דמעולם לא ירדה שכינה למטה. אלא דשאני קודש הקדשים שנבנה בשביל שתשכון שם השכינה, ומש"ה כולו רשות שכינה הוא. אך בגמ' דידן מחלקת אף בתוך קודש הקדשים בין תוך י' ללמעלה מי^ה. והנשמה א דן דשורש המוח האם למעלה מי' בתוך בית הוה רשות אחרת^ו.

עו) וכתוב עליו ב' שיטין וכו' וקדש ל' למטה, וא"ר א"יעזר בר"י אני ראיתיו ברומי וכו' בשיטה א'. פרש"י (שבת סג:) כלומר השם שלם בשיטה עליונה, וקדש ל' בשיטה תחתונה, שלא להקדים שאר אותיות למעלה מן השם^ז. והרמב"ם (כלי המקדש ט א) פסק דכותב קודש למטה^ח וכו', ואם כתבו בשיטה א' כשר. ופעמים שהיו כותבין

ה. והנך אמוראי דסוגיין נקטו דאף בתוך בית קדשי הקדשים לא יתכן שהשכינה תרד למעלה מי', ודלא כסברא הנ"ל דשאני בית קדשי הקדשים. וק"ק מנ"ל דיש מי שסובר כן. ולכאורה כוונתו דלמ"ד דבתוך בית אין חלוקת רשויות (ע' בסמוך), א"כ ע"כ ילפי' דשאני בית קדשי הקדשים דהוה מקום השכינה. אבל למ"ד דיש חילוק רשויות בתוך בית, א"כ י"ל דדוקא למעלה מי' טפחים הוה מקום השכינה, ולא כל הבית.

ו. היכא דאינו רחב ד' ומש"ה אין לו מחיצות, אלא הפרש גובה ועי"ש שהארץ בזה לשאר דיני התורה.

ז. והביא עד"ז נח' בתוספתא (נגעים ז יא) כשמצורע בבית, דלר' מאיר (וי"ג ר' יהודה) כלים שעל הכותל למעלה מי' אינם טמאים, ולר"ש עד ד' אמות. ובמשנה (נגעים יג יא) לדעת ת"ק כל הכלים עד הקורות טמאים, ולר' שמעון עד ד' אמות. וסוגיין בר' מאיר דיש חילוק גובה י' בתוך הבית. ולא ק"ל כוותיה. עי"ש עוד.

ח. ועוד הביא רש"י גירסת רבינו הלוי קודש לה' מלמטה, וכת' דהיא היא.

ט. והרמב"ם (שם) כת' דהיה כתוב קדש למטה, ולד' למעלה.

שיטה א'. והבס"מ ומהר"י קורקוס כת' שהרי העיד ר"א בר"י שראה אותו.

עח תוד"ה יו"ד. אין זה הוגה שם באותיותיו. ודאבא שאול (סנהדרין צ.) אמר דההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא¹. והרב"ז (ה לה) הביא דמבואר בתוס' דאף כשאומר את שמות האותיות נחשב הוגה את השם באותיותיו, ולא רק דרך אמירתו [כפי כתיבתו]. וכ"מ בתוס' שבועות לה., וע"ז יח. ועי"ש תוס' ר' אלחנן, וכ"כ היר"מ² סנהדרין צ., וכ"פ החיי אדם כלל הו. והמהרש"א (בח"א) הביא ראיה מדברי התנא שקיצר את השם, ואף שהזכיר אותיותיה לא הזכיר את כולו.

ודעת תוס' (בסו"ד) דנוהג בכל השמות³ [אפי' בשם ק"ה]. אבל הרא"ש (יומא ח יט, הו' בטור תרכא) הביא מהירושלמי (סנהדרין י א) דהאיסור לפרש את השם המפורש [יק'קו] כפי אותיות הכתיבה⁴.

עט בא"ד דאינו מזכירו שם ש"ם. דאינו מתכוון לשם ק"ה, אלא לתחילת השם יק'קו. וכשאינו מתכוון לשם אין איסור בזה. והשפ"א כת' דמדברי התוס' (ע"ז יח.) משמע דאיסור הוגה באותיותיו הוה אף היבא דאינו מתכוון אסור.

פ תוד"ה קדש. י"מ למטה ממש זה למעלה מזה, ולא מיסתבר דאין זה דרך קריאתו וכו'. והריטב"א (שבת סג:) הביא דכ"ד רש"י שכתבו זה למעלה מזה. והביא דכ"מ בירושלמי (יומא ד א) דאי' דדומה כמלך היושב על גבי קתדרה שלו. וביאר דלא היו מקפידים אם אינו נקרא, כי לא נכתבו ליקרות.

פא בא"ד אל"ף וכו' קדש י' בתחילת שיטה התחתונה, ושם בסוף שיטה עליונה. ונחשב דרך

קריאתו אף שהמשך הכתיבה הוא גבוה ממנו. והרשב"א (שבת סג:) הק' [אף לפי זה] דאין זה דרך כתיבה וקריאה [דהדרך לקרוא שיטה העליונה קודם לתחתונה]. והביא ר"ת (ס' הישר שצג, לכאן) דלמעלה היינו בראש שיטה שניה שפוגע בו תחילה, וקדש ל' בסוף שיטה ראשונה.

פב תוד"ה מסגרתו. למ"ד למטה וכו' טבלא מתהפכת טמאה וכו'. רש"י (מנחות שם) פי' דטבלא היא רחבה, וכיון דראוי להניח עליו יש בו קיבול. ור"ת חלק דלא נחשב בית קיבול. וביאר דיש לו מסגרת למטה, וראוי לקבל ע"י שהופכים אותו⁵. [ותוס' הק' דבסוגיין מבואר דלמ"ד למטה היתה המסגרת לא היה חלק מהכלי].

פג בא"ד ועוד י"ל וכו' במשמשת את האדם ומשמישי משמשי וכו'. ותוס' פי' דספק הגמ' האם דך דין הזה דאורייתא או דרבנן. ותוס' בשאר מקומות (מנחות שם, ב"ב שם) נקטו דהוה דרבנן. [והרשב"א ושאר ב"ב סו: הביא בזה מח'].

פד בא"ד והא דמשמע בכ"ד דפשוטי כלי עין אפי' טומאה דרבנן לית בהו וכו', וע"כ כשנשאה כלי וכו'. אבל פשטות הגמ' (ב"ב סו.) דפשוטי כלי עין דרבנן. והרשב"ם (שם) כתב דהיינו לס"ד דחתם, ולמסקנא לא קאי. ועוד תי' תוס' (שם) דהגמ' איירי בדף שהוא משמש אדם ומשמישי משמשי⁶. או דף רחב, כמ"ש תוס' כאן.

ובפיה"מ לרמב"ם (כלים ב א, ורע"ב שם) סתם דפשוטי כלי עין מקבל טומאה מדרבנן. וכ"מ ברבא"ד עדיות ג ט"ו. אבל הרמב"ם (הלכות כלים ד א) מבואר דהיינו דוקא במשמישי האדם ומשמישי. ועוד כתב הרמב"ם (שם ה א, ובפיה"מ כלים טו ב) דפשוטי כלי עין אינו מקבל טומאה אא"כ יש לו 'צורת כלי' [פי' צורה חשובה של כלי].

ולקבלה. ומ"ש מבסיס כלי דאינו מק"ט ע"י שהופכין, מלבד כיסוי קדירה גילין להביס לתוכו. ואפשר דטבלא בעלמא רגילין להופכו ולהכניס בו. ומש"ה אף טבלא דשולחן מק"ט, דהוה אותו צורת כלי.

יד. אבל לצד דתוס' הביאו דמשמישי אדם ומשמישי הוה דאורייתא, ע"כ דדף נחתומין אינו בכלל זה, וכ"כ הראשונים (ב"ב שם).

טז. וכ"כ הב"י (יריד רא יגיד, לה ובבדק הבית) דפשוטי כלי עין מק"ט מדרבנן. ועי"ש בט"ז (שם מג). (וע"ע לקמן יב).

י. והראשונים (רמ"ה סנהדרין שם) נקטו דשאר תנאים מודו דיש איסור בדבר.

יא. [והרב"ז (שם) כתב דהוה חומרא גדולה, וכתב דלא נהגו כן אלא בשם המיוחד].

יב. וביאר שהוא מקור לכל השמות, וכולן נאצלין ממנו, ואין להזכירו בגבולין. והרא"ש העתיק (בשם הגמ' סנהדרין, ולפנינו ליתא לשון זה) דההוגה השם באותיותיו נעקר מן העולם, דאין להזכירו בגבולין.

יג. [ומקבלת ע"י היפוך. וצ"ב דהא אינו עשוי להפיכה

פה) תוד"ה וא"י יוכיח. אין זה אלא מדרבנן וכו'. והשפ"א תמזה א"כ האיך ס"ד דגמ' דנילף מיניה. וכתב דילפי' שיעורו הלכה.

פו) בא"ד מ"ש גבי כה"ג דקראה מצנפת וכו' ובכהן הדיוט קראה מגבעת וכו' אלא ודאי משונות היו זו מזו. ור"י בתוס' (גיטין ז.) נסתפק אם היו שוות, וכ"מ ברש"י שמות כח מז. והרמב"ם (כלי המקדש ח ב) כתב דהיו שוות. והראב"ד השיג דאין מעשהו של זה כמעשהו של זה, מצנפת ארוך הרבה וכורך אותו כריכות הרבה וכו' מעשה המגבעות כעין הכובעין שלנו חדין מלמעלה והן קצרין.

דף ה:

פו) ונילף מפנים ש"ל מעלה, דכתיב כראות פני אלקים. בפשוטו היינו פני הקב"ה. ותוס' כת' דמ"מ לא שייך ללמוד אלא דבר שיכול ליכנס למשכן*.

וצ"ב מזה שייך ללמוד מפנים של מעלה, דל"ש ללמוד ממנו שיעור כלל. והפנ"י תי' דהילפותא לעשות גובהה כמה שאפשר, עד גג המשכן.

אבל הרא"ה פ"י בדמיון המלאכים שמתדמין בו.

פה) וממאי דחל"ה י' בר מסככה וכו' אלא מביט עולמים גמר וכו'. בפשוטו הגמ' חוזרת בה, דלא ילפי' מכפורת. אבל המהרש"א כתב דהילפותא מכפורת ילפי' לענין דע"ג הוה רשות אחרת. אלא דהכא אמר' דבעי ילפותא דאף בתוכה הוה רשות, דמוקף מחיצות י' ובלא הסכך. וזהו ב' דרשות.

פט) תפשת מרובה^ב לא תפשת. ע' פרש"י (בע"א). ודמידה המועטת ודאי יש לו, ואם מגיע לו יותר

יוסיפו לו. ונתוס' (באן ויומא עב.) דנו אי שייך בדבר שממ"ש י' לו קיצבה^ג.

ובפשוטו משמע דהוה מכללי הספיקות, ומספק נקטינן לקולא. ובס' ראשון לציון דן דאדרבה נימא ספק דאורייתא לחומרא, ומש"ה צריך להחמיר^ד. והאחרונים דחו דדין תפסת מרובה הוה בתורת ודאי^ה. ומדה היא בתורה, לדרוש המועט^ו.

צ) אלא צ"ל יהודה וכו' פשו' להו חד סרי ופ"גא. השפ"א הק' דא"כ כרובים היו י' אמות באמות הכלים, ולא הוה שליש הבית. ות"י דכרובים דביהמ"ק לא היה דינם ככלים, והיו כפי אמת בנין.

צא) תוד"ה בש"ש. כ' אמות משפת כרובים ולמעלה, כדאיתא (ב"ב צה), ולא כפ' רש"י במלכים וכו'. והרש"ש ציין דהגר"א (ב"ב ו ד) פ' דתליא במח' רשב"ג ורבנן (שם) האם דרך בנין רומז כחצי ארכו וחצי רחבו. ע"ש.

דף ו.

צב) היה לבוש כליו וכו', הן שהורין עד שיששה. תוס' (חולין עא:) ביאר דכיון שהוא לבוש בטלין ע"ג וואינן נטמאין בעצם ביאתם לביתו. וכיון דשהה בא להם הטומאה מחמתו ווע"ע גר"ח טומאת צרעת דכתב באופ"א, ובגליונות חזו"א שם.

צג) בכדי אכילת פרס, פת חטין וכו' מיכס ואוכל^ב בליפתן וכו'. פרש"י פת חטין שהייתה מועטת. וע"י הסיבה אוכל מהר, דאינו טרוד בדברים אחרים^א. ורש"י (עירובין ד.) פ' דע"י ליפתן נאכלת מהר.

עקיבא דתפסת מרובה לא תפסת. אך יש ראשונים דמשמע דהנך תנאים באו לפרש דברי ר' עקיבא.

ד. והביא ראייה לדעת הרמב"ם (טומ"ט יב) דמדאורייתא ספיקות לקולא, והא דק"ל דהספיקות לחומרא הוה מדרבנן. ועוד יש שדנו דבשיעורי הכלים לא שייך בזה צד איסור, ול"ש לומר ספק לחומרא. וע"ע ערו"ל^ג.

ה. וכ"כ רע"א (יומא עב.) דתפסת מרובה לא תפסת הוה כמו בתורת ודאי, וכמו לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן. ורבמ"ש תוס' ב"ק ג.

ו. מדלא פ"י דהוה כפי המרובה, הוה כמי שכתוב המועט.

א. ורש"י (עירובין) פ' דהנאכל בעמידה וחולך ובא, שוהה באכילתו יותר.

א. והפנ"י הק' הכרובים סוככים על הכפורת, וא"כ על כרחך אינם עד גג המשכן. ואפשר דהשיעור שהכפרת יכולה ליכנס למשכן.

והפנ"י כת' דאפשר דלצד המזרח היה גובה הכפורת עד הגג, ובצד מערב יעשה הכרובים. וצ"ב מג"ל דשיעור גובהו הוה רק בצד א'.

ב. ונמסר הכלל לתפוס את המנין המועט. אבל תוס' (יומא עב.) הוסיפו דבמקום שתרוייהו יש בהם קיצבה נקטינן המועט להחמיר באיסורין, ובממון הממע"ה. וילפ"ז אילו המרובה הוה חומרא, א"כ יש לנו לנקוט לחומרא.

ג. ותוס' הביאו מהתורת כהנים דכן בתירא כת' טעם זה, דאין לו קיצבה. ומבואר דהוה טעם בפנ"ע, מלבד טעם ר'

אבל הריטב"א כתב דכולהו לקולא, דפת חטין מתענג ואוכל בנחת. ועי' הליפתן אוכל פחות פת.

והמנח"ח (שיג ד) דן האם משערין כל אדם לפי טבעו לאכול, או לפי הבינוני. והכריע דלפי הבינוני, אבל הק' אמאי לא מסרו לנו השיעור בדבר. והחת"ס (ו טז) הוכיח דהוה ט' דקות². אבל המשנ"ב (תריח כא) הביא בשם האחרונים להחמיר כפי השיעור שהוא אוכל פרס. והחזו"א (לט יח) השיג עליו³.

והמג"א (פא ב) כתב דדנים לכל מאכל, לפי כמה זמן אוכל שיעור זה. והפרמ"ג שם דן בזה.

צד) כגורגרת להוצאת השבת. הריטב"א ביאר דכגורגרת ראוי למקפיד בהוצאתו, משאכ כזית דראוי לאכילה, אבל אין מקפידין עליו להצניעו ולהוציאו ולשומרו.

צה) רש"י ד"ה כדי רביעית. משום דין עב הוא ואינו ממזר לציאת. ונמסר השיעור לשער בין לקולא⁴. השפ"א הק' מאי נפק"מ, דהא אף דין נגדש יותר, מ"מ מתחילה רביעית יין הוה יותר מפני שנגדש. ועי' מהרש"א על תוס' עירובין ד.

צו) א"ל הילכתא וכו'. ובגמ' (ברכות מא:): גרסי' אלא 'מדרבנן' וקרא אסמכתא בעלמא. וצ"ל דכוונת הגמ' שם דהוה הלכה למשה.

צז) נימא א' קשורה. פרש"י ומקפיד. אבל הריטב"א כתב דלא מקפידים על נימא א', ואינו חוצץ אפי' מדרבנן. ומש"ה פירש נימין הרבה קשורין, כ"א

בעצמה לבדה. ויל"ד האם כוונתו עד רוב. או עד כדי שמקפיד, וכ"כ הרשב"א תוה"ב סוף בית ד'.

דף ו:

צח) וגזרו ע"י רובו המקפיד משום רובו שאינו מקפיד. האחרונים הק' דמ"מ אחרי שתקנו שחוצץ, משום הכי מקפיד⁵. ועי' יחוצץ מודארייתא. והישועות יעקב (קצח א) נקט דאד"ה, וכיון דתקנו שוב חוצץ מודארייתא.

והקובה"ע (הוספות ד) הביא בשם הגר"ח (וכ"כ האחיז"ר ג) דאינו מקפיד על כל הרוב, אלא די לו שישלכו מהגוף החלק העודף על מיעוט. ומקפיד רק בזה וע"ע אבנ"ר רנב ד.

והאחרונים (קובה"ע ואחיז"ר שם) דנו דכיון דמקפיד רק מחמת הדין, ולא היה מקפיד לולי הפסול, האם נחשב אינו מקפיד, והביאו דדמי לתי' תוס' (ב"מ ל) לענין פרה אדומה האם נחשב נחא ליה, במה שניחא ליה אצל אחרים⁶. ועי' מנחת שלמה ב עו.

ובגמ' (יבמות עח): איתא דה"מ רוב, אבל כולו [עובר במעי אמן] אע"פ שאינו מקפיד חוצץ מודארייתא⁷. והאחרונים הק' דהרמב"ם השמיט דין זה⁸. והגר"ז (מקואות ב טו) כתב ליישב דכולו אינו מדין 'חציצה', אלא דבעינן ביאת מים. וכשיש חציצה בכולו הא ליכא ביאת מים⁹. [וכענין נסתפק השפ"א כאן]. והאחרונים הק' אמאי לא אמרי' רוב ככל, ואף חציצת

בפועל, ששמו בו. ואילו מקפיד היינו משום שיש לו סיבה לסלקו. וחומרת רבנן לא נחשב 'סיבה' להקפיד.

ג. והאחרונים נח' האם אמרי' עפ"י דכל השער חוצץ וע' חכמ"א קיט ג ועוד, ולדברי הגר"ז ודאי ל"א כן.

ד. והאחיז"ר (ג ל) הביא בשם מהרי"א הלוי ליישב דהטעם דכולו חוצץ הוה מכת הא דרבנן הקפידו על רוב, ועי' הנ"ל דמקפיד על השיעור העודף מחצי. ומש"ה כשיש כולו הרי מקפיד ברובו. והאחיז"ר דחה דמדברי הראשונים מבואר דכולו הוה פסול בפניו. והקד"י (ה) כתב ליישב דמ"מ אין נפק"מ בדיון כולו, דכשיש חציצה בכולו, מ"מ הרי מקפיד ברובו, ומש"ה השמיטו הרמב"ם. דאחרי שחייבו מדרבנן, הוה בכלל דינא דמקפיד.

ה. ומש"כ כשיש חציצה במקצת דנחשב עי"ז ביאת מים בכולו. אבל בפשוטו כיון דהחציצה טפל לגוף סגי בביאת מים שעל החציצה להחשב ביאת מים עליו.

ב. והחזו"א (שם) השיג עליו. אבל כתב דמ"מ יש להחמיר עד שיעור ט' דקות.

ג. והרש"ש הק' דהגודש משתנה לפי רוחב וגובה הכלי, ועובי דפנותיו.

א. [וכענין ילה"ק אחרי דברי הרמ"א (ייד קצח א) דלכתחילה יש להקפיד אף אמיעות שאינו מקפיד, א"כ שוב הוה מקפיד, ויעכב מדרבנן. ויסוד לזה מש"כ הש"ך (קצח כה) דמאחר שנהגו ליטול צפרניים, א"כ נחשב עומד ליקצץ וחוצץ. ושמעתי דכיון דאינו מקפיד אלא 'לכתחילה', וקודם טבילה, א"כ בשעת טבילה לא איכפת לן. וקי' האחרונים הוה רק ברובו המקפיד, דמדרבנן חזור וטובל].

ב. ואמנם יש לחלק בין גדר 'ניחא ליה', דתליא ברצון. ואילו 'מקפיד' היינו משום דרעתו ליטלו, וה"נ דעתו ליטלו. וצ"ל דמה שדעתו ליטלו 'בלא טעם' לא נחשב מקפיד. אלא כשיש סיבה להקפיד. ועפ"י יש לחלק לאידך גיסא, דניחא ליה תליא

רוב תהא מדאורייתא. [והמרדכי (שבועות תשמח) כתב דדין רובו המקפיד (דאורייתא) הוה משום דרוב ככל¹]. [וע' קובד"ע שם]. ולדברי הגרי"ז מתיישב².

צט) רש"י ד"ה רובו. או קשור א' א'. השפ"א הק' דיש לחשב את כל אורך השער, ולמה יחשב קשר א' חציצה בכל השער. ודוחק לומר דיש ברוב השערות קשרים הרבה לכל אורכן³. והשפ"א חידש דעיקר החציצה בשער היינו כלפי השרש אצל הראש, דחיוב הטבילה בשער הוה מחמת חיבורם לראש, דבמקום הזה בראש ליכא ביאת מים⁴. וכיון דאיכא קשר במקום א' בשער, נחשב דמקום הזה לא בא במים. וכיון דאיכא קשר א' ברוב שערות, נחשב חציצה ברובם⁵.

ק) תוד"ה דבר. י"מ וכו' אבל בבשר חוצץ אפי' מיעוטו שאינו מקפיד⁶. וכ"כ תוס' (עירובין ד:): בשם רש"י. אבל התוס' רי"ד (עירובין שם) כת' דבבשרו בכל שהוא מקפיד עליו חוצץ. אבל אם אינו מקפיד, אף בבשרו אינו חוצץ. והאור זרוע (נדה שסג ח) כתב דבגופו כל שהוא 'הוי מקפיד' וחוצץ.

אבל הריטב"א (עירובין ד:): כתב דכוונת רש"י דמשערין ברוב השער לחוד, וכדעת הגאונים. [ומש"ה פי' דקאי אשער לחוד. וה"ה בבשרו].

והרמב"ם (מקואות ב טו) הביא בשם הגאונים דכשרוב השערות קשורות חוצץ, אף שאינו מקפיד. [ודנים על השערות בפנ"ע]. והרמב"ם חלק דאם אינו מקפיד אינו חוצץ, דהוה מיעוט מכלל הגוף. דשער כגופו מענין טבילה אבל אינו גוף בפנ"ע כדי שנאמר רוב השיער. ולא נחשב רובו אא"כ מצטרף

לחציצה אחרת שברוב הגוף. אבל דעת הגאונים דדנים על השער בפנ"ע [וכ"ד רש"י בסוגיא], והר"ן (שבועות ז. בדה"ר) תי' דכיון דילפי' מקרא בפנ"ע, דנים כל א' בפנ"ע⁷. והגרי"ז (מקואות שם) ביאר דסברת הגאונים דכיון דמסברא לא בעי טבילה את השער, כיון דאיתרבי נחשב ב' גופין לענין עצם מעשה ביאת מים. אבל דעת הרמב"ם דמרבין דהוה בכלל גופו לענין טבילה. [ועי"ש].

קא) בא"ד ועוד מדקדיהיב שיעורא בחציצה וכו'. משמע דתוס' נקטו דלדעת רש"י מיעוט חוצץ אף בכלי, דהוה בגוף הנטבל. ודוקא בשער דהוה טפל אמרי' הילכתא דרובו. אבל האור זרוע (נדה שסג ח) כת' דלדעת רש"י דבגדר הוה כמו שער, ודוקא בגופו במשהו מקפיד עליו וחוצץ. וולפ"ז בבגדו מיעוט המקפיד הוה דאורי', ורק לענין רובו שאינו מקפיד דמי לשער⁸].

קב) בא"ד וא"ת כיון דאתא הילכתא, א"כ קרא לְמאי אתא וכו' וי"ל דאיצטריך לביית הסתרים⁹. ועוד הביא התוס' הרא"ש לתרץ [וכ"כ התנ"י עה"ג עירובין ד:]: דילפי' מקרא דדוקא כולו חוצץ, ואתי הילכתא וגרעתיא ואוקמי ארוב¹⁰ [כדאמרי' גבי סוכה, דאתא הילכתא לגרעו]. והתוס' הרא"ש חלק דאי לאו הילכתא הו"א אפי' מיעוט חוצץ, דבעינן כל בשרו במים, ואתאי הלכתא להקל ואוקמה ארובו, ובמקפיד. [דומיא דסוכה דהלכתא להקל].

קג) כי אתא הילכתא לגוד. פרש"י גוד אחית או אסיק כגון אכסדרה וכו'. מבואר דעת רש"י (בכ"מ, ע' עירובין צד): דפי' תקרה' הוה מדין גוד אחית (ע' לקמן שם)

יא. והשפ"א חקר האם היינו כל שער הגוף כאחד, או כל מקום כינוס שער נידון לעצמו. [ונח' בזה האחרונים]. ונעפ"ז יש שדנו דאף דנים כל ציפורן בפנ"ע, דציפורן הוה ג"כ בכלל מחובר וטפל לגוף. וכיון דאינם מחוברים זל"ז לז"ל.

יב. א"נ בבשרו אינו נטפל עליו, כיון דהדרך להקפיד. אבל בבגדו, כיון דאין דרך להקפיד כ"כ, אף כשהוא מקפיד הוה נטפל, ודרבנן.

יג. דבעי ראוי לביאת מים. ומבואר בתוס' דהוה דאורייתא. אבל הריטב"א (ושא"ר קידושין כה) הביאו צד דדין חציצה בבית הסתרים הוה רק דרבנן.

יד. ודייקן כן מלשון רש"י (רי"ה גורח) ורובו המקפיד לחודיה הוה הללמ"ס. [משמע דההלכה להחמיר].

1. ולא שהלממ"ס דשיעור 'רוב' חוצץ.

2. וכ"כ האבנ"ז (רסג ד). וצ"ע האם יתכן זה במציאות, שהרי אף במקום הקשר, מ"מ החציצה הוה רק בתוך הקשר, ורובו גלוי מסביב.

3. אמנם האחרונים העירו דגבי בית יד כלי העשוי ליקצץ דנו הראשונים (חולין עג, ע"ש מאירי ועוד) האם צריך להכניס את כולו במים, שיחשב טבילה על המקום שתחתיו. ומ"מ חציצה אינה מעכבת.

4. וצ"ע דהא דעת רש"י דנים רוב בשערות, וע"כ דנתחדש דין טבילה וחציצה בשערות, ולא בבשר שתחתיו.

5. והר"ן (שבועות ז בדה"ר) כתב דלפ"ז גרסי' בסוגיא כי אתאי (כלפנינו). ותוס' גרסי' 'אלא' כי אתאי ולא קאי אשער.

דאילו בעלמא ל"מ מחיצה תלויה, כיון דהגדיים בוקעין תחתיו^{טו} [כדאמר' עירובין טז:]

אבל הר"ן (ד, ב. בדה"ר) כתב כי איצטריך הילכתא לגוד אסיק לענין שבת איתמר. דהא מסקינן (לעיל ד, לדעת הר"ף^{טז}) דאפי' על שפת הגג פסולה, ולענין סוכה ליכא גוונא דאמר' גוד אסיק.

והפנ"י הק' דאיצטריך במחיצות שאין מגיעות לסכך, דאמר' גוד אסיק עד הסכך. וכ"כ הריטב"א (טז). דהוה משום גוד אסיק^{טז}. (ועוד כתב הפנ"י (לקמן שם) די"ל דהוה מדין חבוט רמי (לקמן כב). שמורידים את הסכך עד גובה הדופן^{טז}). והאחרונים (ערול"ג, קה"ד) הביאו דדעת הר"ן דמחיצות שאינן מגיעות לסכך אי"צ לדין גוד אסיק. אלא דסגי בדופן י' בסוכה בלא גוד אסיק. ומספיק לסוכה דופן י', ואי"צ שהמחיצות יגיעו לסכך^{טז}.

והאחרונים כתבו דמ"מ י"ל דאף דלא איצטריך הילכתא להכי, מ"מ כיון דילפי' גוד אסיק גבי שבת, הדין אמת אף בסוכה. ונפק"מ בזה דיש ראשונים דמהני גוד אסיק, אף דהסכך תוך ג', דאמר' לבוד לגוד אסיק.

קד) ול' לבוד. האחרונים הביאו דמבואר דלבוד הוה הלממ"ס מדיני מחיצות.

ובגמ' (שבת צז). דנה דילפי' לבוד [לענין עקירה והנחה ברה"ר] מסברא, דא"א לרה"ר שיתלקט במלקט ובריהיטני. ומסקנת הגמ' דכל פחות מג' הלכתא גמירי לה. והאחרונים העירו דהתם לא

איירי מדיני מחיצות. וכן מצאנו לבוד בב"מ היכא דל"ש למחיצות. ובס' שלום יהודה (לו, לו) ביאר דיש ב' גדרים בלבוד, דבכל התורה הגדר דפחות מג' לא נחשב 'מקום' להפסיק, ועי"ז נחשב שהוא מוצמד ונחשב 'סניף'^ז. אך לענין מחיצות לא סגי בחידוש זה, דמ"מ ליכא 'מחיצה'. ועוד נתחדש הילכתא במחיצות דקנה קנה פחות מג' נחשב עצם המחיצה. ומצטרף לשיעור המחיצה [ולא רק שאין הפסק ביניהם]. והביאו ראיה לזה מהגמ' (שבת ח). גבי כוורת. וע"ע לקמן יח. גבי לבוד באמצע].

קה) ר"ש אומר ג' כדילכתא וכו' במאי קמיפלגי וכו'. בגמ' (לקמן ז). איתא דר' שמעון סבר דסוכה דירת קבע בעינן. והאחרונים הק' דבסוגיין מבואר דיליף מקרא, ולא מסברא^{כא}. [ויש שפי' דילפי' מהכא דבעי דירת קבע]. ע' פנ"י וערול"ג.

קו) ואתאי הילכתא וכו'. האחרונים הק' א"כ אמאי לא הזכירו לעיל בהדי הנך דאיצטריך הילכתא. [וע' מהרצ"ח].

והאחרונים חקרו בגדר שלישיית טפח, האם סגי במקצת שלישיית, או דנחשב דחק טפח גודר את כל הרוח [וכ"כ הרש"ש ד, ד; וע' פור"י טז; וס' תוס' רי"ד לירושלמי]. וע"ע בסמוך.

ותוס' (ר"ה כח) הק' אמאי אינו עובר בבל תוסיף

המקוה למקוה, וה"נ מהני גבי סוכה לצרף את הדפנות לסכך. אלא דבסוגיין נתחדש עוד גדר גוד להשלמת המחיצה, כגון בסוכה ע"ג עמוד ד'גוד' מהני להחשב עיקר מחיצות הסוכה. ובזה כתב הר"ן דאין נפק"מ בהילכתא דגוד דמחיצין. אבל מ"מ כשיש שיעור מחיצה מהני גוד לצרף לסכך.

כ. וס"ד דהגמ' בשבת דהוה סברא [ודוקא לענין מחיצות הוה הלכה למשה מסיני]. ולמסקנא אף חידש זה הוה הלכה למשה מסיני. [ובפשטו נתקבלו ב' הלכות לענין לבוד. ועוד יל"פ דחדא מכלל חברתה איתמר, וכיון דלבוד הוה סתום ר' מחיצה/ מיניה ילפי' דהאזיר שביניהם אינו חשיב להפסיק].

כא. ורש"י (ז) הביא דר' שמעון יליף מקרא ד'למחסה ולמסתור מזרח' [וכרב מתנה בסוגיין]. וקצת משמע דלאיך תי' בסוגיין לא תליא בדירת קבע. אבל תוס' (ר"ה ור' שמעון) הוכיחו דאף לנידון יש אם למקרא, תליא בסוכה דירת קבע.

כב. [ובגמ' נדה כו. מובא בהדי הנך דשיעורן טפח. ומשמע שם דהוה בכלל שיעורין הלממ"ס].

טו. ובגמ' (שבת קא). מבואר דגוד אחיז משכח"ל רק בעמוד המתקצר מי', וכן להתיר במים [ודביקת דגים אינו פוסל]. [ויל"ע האם משכח"ל כע"ז בסוכה].

טז. אבל לרמב"ם מהני על שפת הגג (ע' לעיל ד).

יז. ואמר' גוד אסיק אף בסוכה, דניכרות ע"י גובה י'. א"נ רק בעיקר דפנות הסוכה בעי ניכרות, ואחרי גובה י' סגי בהפסק בעלמא.

יח. [אמנם הרמב"ם בפיה"מ (אהלות יב ד) כתב דחבוט הוה משום גוד אחיז].

ויל"ד האם מהני גדר חבוט להכשיר אף המקום למעלה לישב בגובה. [וע' לקמן כב. בגדר חבוט]. [ועפ"ז י"ל דאף לריטב"א הסוכה כשירה מדין חבוט, ובוה מהני גוד אסיק להכשיר אף את החלק למעלה].

יט. [ושמעתי לפרש דיש ב' גדרים בגוד אסיק וע"ד הא דמצאנו גבי לבוד]. דגבי מקוה מצאנו גוד אסיק לצרף מי

כשעושה ד' דפנות. ותי' דכ"ש כשעושה ד' דפנות טפי עדיף, דהוי תשבו כעין תדורו.

קו) **סככה בעיא קרא.** ופרש"י טעם איך מ"ד סוכה בלא סכך לא מקריב^ג. הר"ן (סנהדרין ד:) הק' א"כ אמאי בעי חד קרא לגופיה, כיון דיש דרשא לדפנות ולסכך. ותי' דקרא לגופיה נס"ד דסגין לעשות סכך ע"ג קונדיסין. וקרא דסככה ילפי' דלא יהא הסכך מן העשוי, או מהדברים הפוסלים לסכך.

קח) תוד"ה ופוכה. בירושלמי אמר' וכו'. דילפי' ה' דפנות. ור"ח (עה"ג) ביאר דלצל וכו' א' למעלה לסככה, ואינך לדפנות. וכו"כ המפרשים.

קט) **אמר רב מעמידו כנגד היוצא.** פרש"י מקום שהמחיצה כלה. וכהמשך לדופן הקיים, דהוה תחילת רוח ג'. וכו"ד בעה"מ ועוד ראשונים. ובעי מחובר לדופן דוקא, דאל"כ אתי אורא ומבטל לה. א"נ מדין עריבן דדפנות הסוכה^ד.

אבל הגאונים (הו' בבעה"מ ומלחמות ושאר ראשונים^ה) פ' במקצוע כנגד הדופן ההוא. שאם המחיצות מזרח ודרום יעשו מערבית צפונית, כנגד דופן דרום או כנגד דופן צפון וכצורת אות ה'. וכו"ד המלחמות. ור"ח ביאר להראות כי הוא פתח לסוכה.

והגאונים ביארו דרב לטעמיה (ב"ב סב.) דהיכא דסימן לו מצר א' ארוך ומצר א' קצר, קנה בארוך כנגד הקצר. ואם יעמיד טפח צמוד לדופני מבוי,

א"כ הוא תוחם רק לשיעור טפח. והריטב"א חלק דהתם במידי דהקנאה תליא בדעתם^ו. אבל הכא דופני סוכה אפשר רחמנא כאילו הכל סתום. ואתא הילכתא ואוקמי אטפח, להשלים לעשותו דופן שלם, ולא לחסרו.

דף ז.

ק) ויעמידנו כנגד ראש תור^א. פרש"י (לפנינו, ולפי הציור לפנינו) דהיינו במקום היוצא, אלא שיעמידנו באלכסון [דעי"ז נחשב תחילת רוח נוסף]. וכו"פ המהרש"ל. וכו"ה בריטב"א. אבל האחרונים למדו מדברי התוס' (ד"ה ויעמידנו) שיעמידנו בזוית כנגד ב' הדפנות, בזוית הרביעית^ב. [והמהר"ם ביאר כן אף במש"כ רש"י דמיחזי כד' מחיצות^ג].

והראשונים (מלחמות, תוס' הרא"ש) כת' דלדעת הגאונים [דלרב מעמידו 'כנגד' היוצא] רב כהנא ורב אסי פליגי שמעמיד (במקצוע 'שכנגדו') באלכסון^ד. [ולפ"ז קאי כדעת תוס'].

והבעה"מ הביא בשם י"מ דכוונת רב כהנא ורב אסי דאם יעמיד את הטפח סמוך לדופן [דהיינו כנגד היוצא לרש"י], יתכשר כנגדו באלכסון. וביאר דרב כהנא ורב אסי לשיטתם (ב"ב שם) דמצר א' ארוך וא' קצר, קנה את השדה באלכסון, כנגד ראש תור. והשפ"א הק' [לפי' דמעמידו צמוד לסוף הדופן, ובאלכסון, כמהרש"ל וריטב"א], א"כ נתמעט משיעור סוכה קטנה. וכתב דע"כ הדופן הוה מעט יותר משיעור ז'^ה.

א) אתי אורא אף דהוה תוך ג', ודלא כתוס' (לקמן יז.) דאמר' לבוד הוה כסתום ליכא אורא כלל שיבטל^ו.

ג). ומתיישב טפי כגירסא 'דרומית מערבית' [שהרי רש"י (ו): איירי שב' הדפנות מזרחית צפונית, ודוחק דעכשיו איירי במזרחית דרומית].

ד). ומשמע דמעמידו בסוף רוח צפונית מזרחית, כנגד סוף הכותל המערבי והדרומי. אבל יש שציירו דהסוכה גודר באלכסון מסוף כותל מערבי לדרומי, ומעמידו באמצע האלכסון. וצ"ע.

ה). ובפשוטו היינו שירחיב את הסוכה ז' ומחצה טפחים, דאף אחרי כניסת הדופן טפח נשאר שיעור ז'.

והאחרונים דנו האם טפח האלכסון גודר כנגדו באלכסון, וכל הסוכה כצורת משולש. והק' א"כ בציור טובא משיעור ז' על ז'. וע"כ איירי שהדפנות הם אורך י"ד טפחים כדי שיהא

כג). ומשמע דלרבנן נחשב סוכה בלא סכך.

כד). ויל"ד האם יהי להרחיק, ולעשות צוה"פ וכדו'. וע' לקמן.

כה). וכו"כ הריטב"א בשם רש"י, וכתב דאע"פ שלשונו סתום [ומשמע דגרס רק תחילת דברי הרש"י].

כו). יד בעל השטר [הקונה] על התחנותה, ומש"ה אמר' דביטל את הראשון. וקנה כנגדו.

א). ובפשוטו לשון הגמ' דהק' דבהכי עדיף טפי, ולכתח"י. אמנם מבואר דבאו דהחמיר שתהני דוקא באופן זה.

ב). ומש"ה שייך בזה אתי אורא דהאי גיסא ומבטל. [ואבל מדברי המהרש"א (כאן וזו) מבואר דנקט דכוונת התוס' שהוא סמוך לדופן, אלא דאינו מחובר עליו. וצ"ב מג"ל לתוס' להעמיד כה"ג. והמהרש"א הביא מתוס' (סו"ה עושה) דאמר']

רחותיו^ט הוה אויר הסוכה^י.

קיג) בא"ד הכא דמפח מחיצה דאורייתא, והילכתא גמירי לה וכו'. משמע דתי' התוס' דלא אמרי' אתי אוירא ומבטלו כיון דהוה מחיצה חשובה ע"פ דין^{יא} (וכ"ה בתוס' הרא"ש ותוס' ר"פ). והאחרונים הביאו דכע"ז כת' הרשב"א (עירובין י:), דלא אמרי' אתי אוירא ומבטל במחיצה גמורה^{יב}. ודוקא בלחי וקורה דאינם מחיצה גמורה. [אבל אויר אינו מבטל לצוה"פ].

קיד) רבי סימון וכו' טפח שוחק ומעמידו בפחות מג' סמוך לדופן. ולא סגי בטפח לחוד. ותוס' (בע"ב) כת' דהיינו מדרבנן. אבל המלחמות ריטב"א ור"ן נקטו דהוה בכלל ההילכתא. [וכ"כ הב"ח (תרל) דהוה דאורייתא, הו' בפרמ"ג שם מ"ז ב.ג.].

קטו) טפח שוחק. פרש"י מודד ד' אצבעות שאינן נוגעות זב"ז, דהוי טפח ומשהו. ובגמ' (עירובין ג. ד.) איתא דכל היכא דהוחר אמנה להחמיר^{יג} הוה אמנה שוחק^{יד}. והמנח"ח (שכה ב) האריך להקשות^{טו} א"כ בלא"ה

קיא) שתיק רב. הבעה"מ כתב דלא קיבל מיניה, אלא דלא חש לדבריהם להשיב. אבל הריטב"א (וכן הרמב"ן ב"ב סב.) הביא בשם ר"ח דשתיקה כהודאה, כיון דרב כהנא ורב אסי לא היו צריכין לסברא דרב (כדאיתא סנהדרין לו) היה חש לדבריהם.

קיב) תוד"ה ויעמידנו. אע"ג וכו' אתי אוירא דהאי גיסא^י וכו' וגבי עור העסלא^י וכו'. ותוס' הק' דה"נ כשמעמידו בראש תור נימא אתי אוירא ומבטל לטפח. והמהרש"א הק' דאי איירי שטפח היצא מחובר למקצוע [וכמ"ש רש"י, א"כ ל"ש אתי אוירא דהאי גיסא ומבטל^י]. וע"כ דתוס' פ' באופ"א [וכנ"ל].

והאחרונים הביאו דעת ריצב"א (בתוס' עירובין י:), דדוקא באויר שאני חושבה כסתום אמרי' דאורייתא מבטל, אבל אויר מעלמא [שמחוץ לרשות, וע"ע רשב"א שם שהאריך בזה] אינו מבטל. והאחרונים נקטו דעפ"ז ה"נ לא אמרי' אתי אוירא, דהמשך העומד הוה מחוץ לתחומי הסוכה ואינו מבטל. [ומשמע דתוס' דידן פליג, ואף בכה"ג אמרי' אתי אוירא. ועוד יש שפ' כוונת התוס' דאף כשמעמידו במקצוע, האויר בב'

י. והעירו דלדברי הגאונים הו"ל לתוס' להעמיד קו' על דברי רב. והתוס' הרא"ש (לעיל פ' כגאונים, והכא הק' כן רק בהא דראש תור. ויל"פ דאורי' שמחוץ לרשות לא אמרי' אתי אוירא דהאי גיסא ומבטל. אבל כנגד ראש תור הוה אויר של דרשות. [וע' בסמוך].

יא. אך לשון התוס' משמע דהילכתא גמירי דהכא סגי בטפח, וגלי דהילכתא דלא אמרי' אתי אוירא. וקשה מסברא.

יב. ויש שביארו עוד ד'אתי אוירא' אינו מבטל את העומד עצמו, אלא לענין שלא יבטל את הסמוך לו, ויצרפנו עליו. [ועפ"ז מבואר בתוס' דגדר' שלישית טפח דסגי בשלישית, ודלא כרש"ש שסותם את כל הרוח]. אמנם ברשב"א משמע דלא חילק בזה.

יג. ורע"א (א"ח שס כו) חקר האם הוה חומרא מספק, או דרך ניתנו השיעורין לחומרא בתורת ודאי. [ונפק"מ במקום שיש ממ"נ].

יד. אמנם דעת הרשב"א (עירובין ג.) דלא אזלי' לחומרא בכל פרט בפנ"ע, אלא דנקבע כלפי כל דיני המצוה. ובכלאים דהרוב הוה להחמיר, מש"ה בעי שוחק לכל דיניו. ואף אם יש נפק"מ לקולא. אבל בפרשה דהרוב הוה לחומרא עצבות, אף אם יש נפק"מ דשוחק, אזלי' בתר הרוב.

טו. ועוד"ק המנח"ח דלענין לבדוד הוה טפחים עצבות, א"כ בעינן הרבה יותר מטפח. [אלא דנסתפק דאפשר דהכא הוה מדרבנן, ע"פ תוס' בע"ב].

בתוכם שיעור ז' על ז'. אבל בפשוטו מהני דופן מערב ודרום [ז' טפחים] לתחום את כל ריבוע ז' על ז'. ואפ"י שמעמיד את הטפח באלכסון להחשב 'תחילת דופן צפון', אבל דנים את המשך דופן הצפון כנגד סוף דופני הסוכה. וצ"ע.

ו. ובפשוטו מבואר בתוס' (עירובין י:) דרך סברא דאתי אוירא הוה סברא מדאורייתא, אך הרשב"א (עירובין יט:) כת' דהוה חומרא מדרבנן. [וכ"מ בתוס' (עירובין יז), והתרי" (שם) חילק בין רוחב אמנה ע"ש].

ז. דברי תוס' צע"ג, דאדרבה בגמ' (עירובין י) מבואר דבעור העסלא דל"א אתי אוירא ומבטל. [ואפשר דכוונת תוס' להקשות מדברי הראשונים (שם) שהקשו דאתי אוירא ומבטל, ואילו הכא לא שייך].

ח. וכמו לרב דמעמידו כנגד היצא לא אמרי' דאורייתא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל. [מכיון שמחובר לזוית הדופן].

ט. [דאויר צפון ומזרח של הסוכה יבטלו את העומד שבמקצוע, ולא המשך קו דופן האלכסון. דזה הוה מחוץ לרשות].

אמנם תוס' (עירובין יז) משמע דבפסי ביראות ל"ש אתי אוירא ומבטל [בפסים שבמקצוע, ודוקא בפסים הפשוטים], ולכאורה היינו משום דהמשך האויר הוה מחוץ לרשות. [ואפשר דיש לחלק דהתם יש ב' דפנות, א' לצפון וא' למזרח. משא"כ הכא הוה דופן א' באלכסון, ויש לו המשך גם לצפון וגם למזרח].

השיעור אמר [וטפח] לענין סוכה הוה שוחק, וא"כ מה נתחדש כאן^{טז}. ועוד דנבעי טפח שוחק ומשהו^{יז}. וע"ע שפ"א.

קטז) רש"י ד"ה ומעמידו. ונמצא רובו של דופן עשוי. וכ"כ תוס' (ד"ה עושה). והריטב"א ביאר דבעי רובא דמיינבר. והמאירי הוסיף דהיינו לרווחא דמילתא, ובדיעבד סגי ברוב מצומצם.

אבל התוס' הרא"ש (וריתב"א בשם תוס', וכ"מ בר"ן) כת' דבעי רוחב ד' חשיב דמחיצה בכל מקום^{יח}.

והמלחמות (ב: בדה"ר) כת' דע"י טפח שוחק יש משך סוכה קטנה עם ב' הלבודים. וכן הביא רבינו מנחם (ד: ב). והביא לחלוק דלא שייך לבדו אלא כשיש עומד מכאן ומכאן, דבעי דבוק בעומד, ולא ל"מ לבדו כשפתוח באויר. ודברי הרמב"ן צ"ב, דהא בכ"מ לא אמר' לבד לאויר^{יט}.

והגרי"ז (בקונ' ח' עמ"ס סוכה) הק' דלפ"ז הוה דופן ד', והאיך אמרו דהילכתא דסגי בטפח. והאחרונים תי' דלדעת תוס' מדאורייתא בעי טפח, והחמירו רבנן שיעמידנו באופן שיהא רוב דופן. והגרי"ז תי' דמדינא 'דפנות סוכה' סגי בטפח בעלמא ולכ"ע. אלא לריב"ל בעינן נמי שתהא הסוכה סתומה ברוח שלישית, ובוה מהני לבדו שיחשב רוב מחיצה. אבל אינו כלל מדינא הכשר דפנות. וע"ע בסמוך בשם הגר"א תרל"ג.

קיז) תוד"ה עושה. קנה בפחות מג' וכו' כדי שיהא דופן זה רחב ד'. מבואר בתוס' דמהני לבדו להשלים לשיעור דדופן הסוכה ואלא דבעינן דופן ד'. ותוס' (לקמן יז). דנו בוה, האם לבדו נחשב כסתום אף להשלים שיעור דופן הסוכה^כ.

ודעת הר"ן (לקמן שם, ח: בדה"ר, וכן הרא"ה שם) דבעינן שיהא בעומד שיעור הראוי, ולא סגי לזה גדר לבדו.

והמג"א (ר"ס תרל) כת' דה"מ היכא דעשה רק שנים כהילכתא ושלישית טפח, דצריך שהנך דפנות יהיו עומדין ממש וול"מ לבדו. אבל היכא דיש קנה קנה פחות מג' בכל ד' דפנות הסוכה מהני ע"י לבדו^{כא}. וכתב"ג אין דין 'דופן סתום'^{כב}.

והגר"א (תרל"ג) הוכיח דל"מ לבדו להשלים שיעור דופן, מדקרי 'שלישית טפח', והא ע"י לבדו הוה הדופן ד'^{כג}. ועוד דא"כ תסגי בב' קנים ולבדו ביניהם לדופן הד'^{כד}.

קיח) בא"ד ועוד דקנה מבטל ל"ה אוירא. ודאתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל לקנה, ע"ד הא דא' (עירובין י:). ואף דיש לבדו ביניהם אמר' אתי אוירא ומבטל. אבל תוס' (לקמן יז). דהיכא דעושה ב' קנים לא אמר' אתי אוירא. והמהרש"א (שם) חילק דהתם איירי לענין שעושה מחיצה שלימה קנים, ובוה אמר' לבדו. אבל הכא לענין טפח דסוכה, אמר' אתי אוירא ולא מהני לבדו. ווע"ע פורת יוסף שם.

קיט) אמר רב יהודה סוכה העשויה כמבוי וכו' ואותו טפח מעמידו ל"ב רוח שריצה וכו'. דס"ל דההילכתא דשלשית טפח איירי אף בכד"ג. וולדעת הגאונים בהכי עדיף מב' כמין ג'ם, דאף לרב הכא גודר את כל הרשות, ועוד דהטפח צמוד לדופן, ול"ש אויר מבטל.

קכ) ר"ם ואיתימא ריב"ז אמר עושה לו פס ד' ומשהו וכו'. פרש"י דאיכא ז' טפחים אורך כשיעור

ומבואר דאפי' עשה כל הדופן קנה קנה פחות מג' מהני. עי"ש מסקנת התוס' והמהרש"א.

כא. וכדאיתא בגמ' בסמוך קנה קנה וכו'.

כב. ותוס' (לקמן יז) כתבו דאין לחלק בוה, ומ"מ נקט המג"א דבמסקנת התוס' מודו לחילוק זה.

כג. ולמש"כ תוס' בע"ב דמדאורייתא סגי בטפח, והא דבעי שיהא שוחק [ורוב דופן] הוה דרבנן, י"ל דהברייתא נקטה הדין מדאורייתא.

כד. וולתוס' אה"נ מהני כה"ג. אבל לת' הב' אמר' כה"ג אתי אוירא ומבטל.

טז. ודן דהכא בעי שוחק מהלכה, ואף בלא דין שוחק דעלמא [דהוה חומרא דרבנן].

יז. ובס' שלום יהודה (מ) כתב דשוחקות דהכא הוא להוסיף עוד משהו על דין טפח דעלמא, והוה שוחק דשוחק. ודייק כן מלשון הרמב"ם. אבל מדברי רש"י (כאן) ל"מ כן.

יח. ורבינו מנחם ביאר דבעינן כדי שיראה לעין כתבנית דופן.

יט. [ואפשר דהכא נקבע צורת סוכה קטנה ע"י ב' דפנות. ועי"ז אמר' לבדו דנחשב הדופן צמוד לרשות הסוכה. ע"ד הא דאמר' לבדו למחיצה דינית].

כ. ותוס' הביאו דבסוגיין אי' דדופן סוכה כדופן שבת,

סוכה קטנה. ובפשוטו ע"ז הוה ב' דפנות דעריבין^{כה} [ע"י לבוד]^{כז}. ומש"ה לא איכפת לן דדופן השלישי מרוחק. ועד"ז מבואר בריטב"א (טז): דכשעושה עומד ד' תוך ג', מהני שלישית טפח^{כח}. ועפ"ז מבואר דלבוד מצטרף לשיעור דופן ז' להחשב ב' כהילכתא. והגר"א (תרל ג) העמיד דנח' בזה הראשונים (ע' בסמוך) האם נחשב דאיכא שיעור דופן ע"י לבוד. או דל"מ לבוד לב' כהילכתא. וכדמוכח בסוגיין דל"מ לבוד לשלישית טפח, וכדלעיל. ודלא כתוס' ד"ה עושה. ולצד דל"מ משום לבוד, א"כ מהני דב' דפנות הסוכה זה כנגד זה, כיון דהשלישית הוה רוב דופן. [דהיכא דאינו עריבין ל"מ לשלישית טפח, אלא שלישית ד' טפחים]. וכן משמע במאירי דעריבין הוה לענין דין שלישית טפח, אבל היכא דיש ג' דפנות לא בעי עריבין.

והריטב"א כתב דע"י טפח שוחק הותר אפי' בסוכה גדולה, וכן מוכח בשאר ראשונים. אבל המג"א (תרל ג) נסתפק דאפשר דדוקא בסוכה קטנה ודהוה לבוד לב' הצדדים, אבל בסוכה גדולה דהשלישית רחוקה יותר מג' ל"מ^{כח}. והאחרונים (פרמ"ג, ביכור"י) תמזהו על דבריו מתוך הסוגיא.

וסוכה שרוחבו ז' כמין מבוי קטנה. דעת העיטור דסגי בטפח שוחק, דאמרי' לבוד בכל צד. אבל הריטב"א כתב דל"א ב' לבוד^{כט}.

קכא) ומ"ש התם וכו' התם דאיכא ב' דפנות כהילכתא סגי ליה בטפח שוחק וכו'. [והרי"ף גרס דהתם איכא ב' דפנות דעריבין]. פרש"י שלימות כהילכתא כמין גא"ס^ל, דאין נראות מפולשות. והר"י מלוניל פי' ב'

כהילכתא נראה בבית, ומש"ה סגי בטפח בשלישית. והרא"ה (הו' בר"ן וריטב"א, וכ"פ הרמ"א תרל ה) כת' דלפיכך צריך ליוזר שלא יהא בכל קרנות^{לא} הסוכה פתחים, דבעינן ב' דפנות עריבין. ומבואר בראשונים דאף ע"י צוה"פ ל"מ (וכ"כ החזו"א עה י). והגר"א (תרל ה) ביאר דכיון דל"מ צוה"פ להשלים לשיעור דופן סוכה (ע' בסמוך), ומש"ה לא נחשב עריבין.

והרא"ה (לעיל ד:) כתב דמ"מ כשיש ד' דיומדין של ז' טפחים [דליכא פירצה בקרן זוית, והוה עריבין] מהני בסוכה. אף דהדופן השלישי אינו סמוך, ופרוץ מרובה. דמדמ' יעקב (לעיל שם) נשמע לרבנן דכי אמרי' ב' כהילכתא לאפקי דלא סגי בטפח לכאן, אבל דיומדין ז' מהני בסוכה.

ורבינו ירוחם (הו' בב"י תרל) הביא בשם רבו ר' אברהם בן אסמעאל^{לב} דפתח לא הוה כמחיצה. אך כל שיש שיעור סוכה בעומד [בצירוף כל הדופן] מהני, ואפי' כשיש פתח יתר מי' [אמות]. אך היכא דמפסיק בין עומד לעומד פרוץ ג' [טפחים] ולמעלה בלא צורת פתח, אם הפרוץ יתר על העומד בטל ליה עומד^{לג}. והיכא דעומד מרובה על הפרוץ מהני. [ומבואר מדבריו דסגי בעומד משהו בקרן להחשב עריבין, ועי"ז להשלים לשיעור ז' במשך הסוכה, ע"י צוה"פ או עומד מרובה. אבל החזו"א (עה ז-ג) האריך דאין כן דעת הר"ן והפוסקים. ובעי דוקא שיעור דופן בעריבין].

צוה"פ

קכב) אמר רבא ואינה נותר אלא בצוה"פ. פרש"י שעשה לאותו טפח צוה"פ, קנה של חצי טפח וכו'. [דלאידך לישנא בעי תרוייהו, או סגי בחד].

שום דבר של חול. וזה מהפלגת הגדולים בקדושת התורה וכבודה.

לא. והמג"א (שם ז) כתב דהיינו בכל ד' קרנות, דהא די בב' מחיצות דעריבין. [והרמ"א הביא (בשם הכל בו) דעכשויו נהגו לעשות מחיצות שלימות, כי אין הכל בקיאין בדין המחיצות. ומי שאין לו כדי צרכו למחיצות, עדיף לעשות ג' מחיצות שלימות, מד' שאינן שלימות].

לב. והר"א בן אסמעאל דסיכס סיכס ד' מידות בדופן סוכה [עיי"ש כל לשונו].

לג. אם אין בו שיעור סוכה כא'. והיכא דפרוץ פחות פחות

כח. והריטב"א כת' דהכא ליכא ב' דפנות דעריבין 'עדיין'. [משמע דע"י פס ד' ולבוד נחשב דפנות עריבין]. [ואמנם לשונו שם משובש קצת, ויתכן שיש בו ט"ס].

כו. והמג"א (תרל ג) כתב דלפ"ז מבואר דלבוד מקרי 'עריבין'.

כז. וכן משמע בתוס' (שם ד"ה בפחות).

כח. וכ"ה בשיטת ריב"ב (ע"ג הרי"ף) פחות מג' מדופן זה ופחות מג' מדופן זה.

כט. רצ"ב אמאי לא יחשב עריבין ע"י לבוד. רצ"ע.

ל. ורבינו מנוח (ר ב) פי' שהוא כמין אות ד' שלנו. והא דנקטו רבותינו כמין ג"ס, שלא רצו לתאר לאותיות הקודש

וההשלמה (הו' במכתם) תמה דכיון דליכא טפח שלם במקום א' האיך מהני ל'. ופי' דלהך לישנא בעי טפח שוחק סמוך לג'. ואח"כ צוה"פ לכל הרוח. והמאירי כתב דלהך לישנא לא בעי טפח, אלא צוה"פ. והריטב"א כתב דקמ"ל רבא דל"מ טפח שוחק סמוך ג', אלא יעשה אותו טפח ע"י צוה"פ. אבל הערוך הביא דנח' ב' הלשונות [האחרונים] בפי' דברי רבא [שבלישנא הראשונה].

והרי"ף כתב דלהך לישנא [אלא] לא איכפת לן אי יש טפח או לא. והר"ן ביאר דלא בעי 'שוחק' [ורחוק ג'], אבל טפח בעי כדאיתא בברייתא. והרא"ש כתב דלא איכפת לן או הוה במקום א' או בב' מקומות [ע"ד מש"כ רש"י]. אבל ר"א מן ההר כתב דטפח לאו דוקא, דהא בעי צוה"פ. וכת' דלהך לישנא פליג על כל הנך אמוראי [ודכנגד היוצא או ראש תור או טפח שוחק].

קכג) א"ד [הג'] אמר רבא וצריכה נמי צוה"פ. הב"ח [ותרל, והו' בפרמ"ג שם מ"ז ב,ג ובמשנ"ב] כתב דהך צוה"פ הוה מדרבנן. וכ"כ ההשלמה (בסמוך). אבל מדברי הריטב"א והר"ן משמע דכך נאמרה ההלכה דבעי צוה"פ [וע' בסמוך].

והרא"ש (סי' לד', לקמן יט.) כתב דמדאורייתא צוה"פ חשיב כמחיצה, ורק מדרבנן בעי טפח שוחק ל'. [והאחרונים דנו האם כוונת הרא"ש בדופן שלישי. או דסגי בצוה"פ בכל דפנות הסוכה ל']. וכן המורדכי וריטב"א בשם תוס' נקט דמהני צוה"פ כדופן סוכה, דהא נחשב סתום בכה"ת.

אבל הר"ן כתב דמבואר בסוגיין דל"מ צוה"פ בדופן סוכה להשלים ב' דפנות. דהא מחמירין סוכה משבת, כשם שהחמירו [לעיל ד:]; לענין עמוד דבעי מחיצות ניכרות. וכן בדופן שלישי, אף דיש צוה"פ בעי טפח.

ורבינו מנוח (ד ב) הביא א"ד דהא דאמר' צוה"פ בסוגיין היינו בריבועית, ובשלישית יעשה טפח שוחק. וכתב דכ"מ מדברי הרמב"ם שכתב דאין לה ג' דפנות גמורות.

קכד) רש"י ד"ה אמר רבא. צוה"פ על פני כל הדופן וכו'. [וכ"כ הרא"ש והטור]. אבל הריטב"א בשם תוס' והג' מיימוני ג', ומרדכי בשם ראב"ה (תרו) כתב דלא בעי שיחזיק צוה"פ לכל הדופן, דא"כ אמאי בעי טפח. דהא בכל מקום צוה"פ כסתום ל'. אלא עושה צוה"פ להשלים השיעור ז' טפחים לדופן הסוכה ל'. [וכ"מ בר"ן].

והחזו"א (עה ח) כתב דלדעת רש"י ודאי עד סוף הצוה"פ הוה סוכה כשירה. והק' א"כ אמאי לא אמרי' דהשאר יתכשר מדין פסל היוצא מהסוכה (כדלקמן יט. לט). והחזו"א חידש דלא אמרי' פסל היוצא אלא היכא דיש הכשר ג' דפנות. [וביאר דיוסוד פסל היוצא, דאף ההמשך 'טפול' לסוכה. ול"ש שיטפל בכה"ג].

ועוד כתב הריטב"א בשם תוס' דצוה"פ זו אי"צ קנה ע"ג. ומהני הסכך כקנה מ. וכ"כ בהג' מיימוני דאם ב' קנים מגיעות לסכך אי"צ קנה ע"ג (וכ"פ הרמ"א תרל ב"מ). ולא דמי לפתחי שימאי (עירובין יא.), דהסכך הוה במקום קנה. וסיים ההג' מיימוני

גמורה לכל התורה. ומשמע מדבריהם דמהני להחשב דופן סוכה.

לח. [ולכאורה לפ"ז סגי בצוה"פ ג' טפחים. אמנם הפוסקים דנו דאין שם צוה"פ פחות מד' טפחים. ואכ"מ].

לט. [אמנם בדברי שאר ראשונים משמע דהוכשר מדינא, דסגי בדופן כשיעור ז'. ולא בעי לדין פסל היוצא].

מ. ולפ"ז הא דבעי צוה"פ היינו להעמיד קנה אצל הכותל, דסוף הדופן לא נחשב 'קנה' בלא תחילת הרוח הזו.

מא. אבל המג"א (ב) הביא בשם הירושלמי דצוה"פ בעי שתהא נעשית ע"ד. והגר"א כת' דס"ל דגמ' דילן פליג [וע"פ הגמ' עירובין יא:].

מג' [לבד] אפי' פרוץ מרובה על העמוד כשירה, ואף הפרוץ מצטרף לתשלום שיעור סוכה.

לד. וכ"כ הריטב"א דאין נראה דברי רש"י. וכה"ק המהרש"ל (הו' בתפא"ש לרא"ש ה) דל"מ בשום מקום שיצטרף ב' חצאי טפח. אלא עושה טפח, ומעמידו היכן שרוצה. ואי"צ טפח שוחק.

לה. [ומדאורייתא לא בעי כלל טפח כשיש צוה"פ. אמנם י"ל דכשאינו עושה צוה"פ סגי מדאורייתא בטפח. ומדרבנן בעי צוה"פ דוקא].

לו. וכ"ד הר"א מזרחי (שרית מים עמוקים ד). אבל הפרמ"ג (שסג מ"ז א) נקט דל"מ [וע' ביאור'ה שסב].

לז. והריטב"א בשם תוס' הק' [לרש"י] דצוה"פ הוה סתימה

דברמב"ם (הל' ב) מבואר דאי"צ דהלחי יגע לקנה ע"ג וכדק"ל בעירובין יא:מב.

קכה) **תוד"ה ואינה**. דאע"ג ודגבי מחיצות שבת לא היבין שיעור לקנה צוה"פ, גבי סוכה החמירו דבעינן מחיצות ניכרות^{מב}. בפשוטו משמע דהוה שיעור בגדרי צוה"פ^{מב}, דהחמירו בסוכה שהיא צוה"פ חשוב. והגרי"ז (שם) נתקשה דדוחק דדין צוה"פ דסוכה שאני משאר דיני צוה"פ.

והגרי"ז תי' דבעי טפח מגדרי דפנות הסוכה. ועיקר הצוה"פ הוה כדין כל התורה. אלא דבעי נמי דופן טפח. ועפ"ז כת' דאף לל"ב הא דסגי צוה"פ במקום טפח, היינו דכיון דיש צוה"פ לא בעי טפח שוחק^{מב}. אבל לעולם בעי דין דופן טפח^{מב}. ולא נתפרש בדבריו הלשנא דבעי תרוייהו. טפח שוחק וצוה"פ, האם הוה מדין דופן^{מב}. או אף מדין הסתימה בעי טפח שוחק.

קכו) **א"ל אנא כאידך אישנא דרבא כ"ל**. וכ"פ הראשונים דבעי תרוייהו. והרמב"ם (ה ב) מבואר דבעי טפח שוחק סמוך לג', ואף צוה"פ. וכ"פ הריטב"א. [וכ"מ לגירסא דידן 'שוחק'].

והראשונים כת' דהיכא דיש ג' דפנות^{מב} אי"צ

צוה"פ לרביעי. והא דנהגו לעשות צוה"פ ברביעי הוה לנוי בעלמא^{מט}.

ובסוכה העשויה כמין מבוי, דעת ההשלמה (הו' במכתם) דלא בעי צוה"פ. דכיון דאיכא בדופן ג' כשיעור הכשירו, ולא גרע ממשכא חד דופן בהדיהו דמהני משום פסל היוצא^ל. [וכ"מ הרא"ש ור"ן בפשוטו]. אבל הביאו דהרמב"ם (ד ג) כתב דבעי צוה"פ. [וכ"מ רבינו יונתן ור"א מן ההר].

והרמ"א (תרל ג) כתב דמ"מ היכא דיש ב' דפנות ו' דעריבן, אף כשהשלישית רחוקה סגי. ואי"צ צוה"פ^{נא}.

והגר"א (תרל ג) ביאר דעת הרמב"ם דלא נחשב שיש ב' דפנות כהילכתן, דל"מ לבוד להשלים את העומד ד' להחשב שיעור דופן. ואינו דופן בלא צורת הפתח, ומש"ה בעי צוה"פ להשלים שיעור דופן^{נב}. אבל דעת שא"ר דחשיב ב' כהילכתן [ע"י לבוד], ויש לו ג' דפנות. ואי"צ השלמת שיעור דופן.

[אבל רבינו ירוחם הביא י"מ דרק בעשוי כמבוי, אבל עריבן אי"צ צוה"פ].

מיוג דהוה דופן

קכז) **אמר (רבא) [רבה^{נב}] וכן לשבת מיוג^{נב} וכו'** הויא

נא. אבל ר"א מן ההר חלק דהכא ליכא ג' דפנות להכשיר מתחילה, א"כ האיך יהי ג' טפח.

נא. ויש לחקור האם נחשב דכולו מקום הסוכה, וכיון דיש שיעור דופן במקום א' השאר מהני אפי' פרוץ מרובה [וכ"מ החו"א]. או דגדר ההכשר דהדופן המרוחק מהני להכשיר את המקום המוקף [ואין חסרון דופן מרוחק, כיון דאף החלק המפסיק שייך לסוכה, משום פסל היוצא].

נב. אך צ"ב האיך מהני צוה"פ להשלים את הדופן, ובמה עדיף צוה"פ מלבדו. ולכאורה הגדר דב' מחיצות שבצדדים הוה ב' מחיצות שלימות דסוכה, וצוה"פ מצטרף לפס ד' להחשב מחיצה שלישית. [ואף דליכא ב' מחיצות דעריבן, ומש"ה ל"מ טפח בשלישית. אפי' מהני ב' דופני המבוי, ושיעור רוב בשלישית].

ועיול"פ דמהני הצוה"פ לצרף את דופני המבוי, ועי"ז נחשב ב' מחיצות. ומקצת שלישי. ואך ל"מ צוה"פ להחשב 'עריבן'. ויש לחלק.

נג. כן הגיה הב"ח, וכ"מ בדברי רש"י בסמוך. [וע' פנ"י בע"ב לדעת תוס'].]

נד. [ע' גליון מהרש"א ומהרצ"ח שציינו כמה מקומות דאמר' 'מיוג', דכיון דמהני כלפי מצוה א', מהני כלפי אידיך. וצ"ב כ"מ לגופו].

מב. [ומשמע דהרעה הא' ס"ל דצוה"פ דסוכה חמיר לענין זה מצוה"פ דמחיצת שבת. א"נ דוקא בסבך דלא נעשית להיות קנה ע"ג, ואינו ניכר כהמשך הדופן].

מג. ולשון התוס' **הרא"ש ותוס'** ר"פ דבדופן סוכה דאורייתא החמירו דבעי לחי חצי טפח.

מד. [ויל"ד האם בעי דוקא שיעור חצי טפח בכל לחי. או דסגי דסך הכל בין שניהם מצטרף לטפח].

מה. וכ"מ הריטב"א לל"ק. והריטב"א כתב דהלשנא הב' ס"ל דבעי טפח שוחק, ואף צוה"פ. והג' דסגי טפח הסמוך וצוה"פ או טפח שוחק.

מו. ואפשר דהוה שיעור בדופן שיהא דופן טפח, עם הצוה"פ. [ולפ"ז אי"צ דוקא דלחי הצוה"פ יהא חצי טפח].

מז. [ולפ"ז הא דפליגי הנך לשונות, האם מהני הא דמרחיק את הטפח שוחק שיחשב סתימה לכל הרוח. והעיקר חסר רצ"ע].

מח. והריטב"א כתב של ז' טפחים. דהשאר כשר מדין פסל היוצא מהסוכה. [ומשמע מדבריו דאף לרש"י דלא אמר' פסל היוצא כה"ג].

מט. אבל הריטב"א כתב דלא כדעת 'רבים' דאף ברביעי צריך צוה"פ.

כמין ג"ם ולחי ל"מ מדאורייתא, אלא כשנעשית כמבוי.

ובפשוטו משמע בדברי רש"י דמהני מהיגו להחשב רה"י מדאורייתא, וכן להתיר מדרבנן. וואף דברוח רביעית של הסוכה ליכא דין מחיצה ודופן כלל, אפ"ה אמר' מיגו.

אבל הריטב"א כתב דמשלך נתנו לך, דדופן ד' בשבת דרבנן. ובפשוטו כוונתו דל"מ מיגו לדאורייתא. והק' דבגמ' בסמוך גבי פרוץ מרובה משמע דמהני אף לדאורייתא. ודנו די"ל דכוונת הריטב"א דבסוגיין איירי באופן דיש ג' שלימין, ומהני מיגו לרביעי. אבל באופן דשלישית טפח, מהני מיגו לדאורייתא. אלא דמ"מ מדרבנן אסור עד שיעשה דופן רביעי לשבת.

והפנ"י וצל"ח הק' דבלא"ה אינו מתחייב בשבת, כיון דהוה רה"ר מקורה, ואינו דומה לדגלי מדבר (כדאיתא שבת צח).^{סו}. ואין לומר דסיכוך הסוכה הוה עראי, ולא נחשב רה"ר 'מקורה', דהא בגמ' שם מבואר דאפי' תחת עגלה נחשב מקורה.^{סב}.

והרי"ף השמיט חך דין מיגו, דעי"ז מהני לשבת. וההשלמה (הו' במכתם) ביאר דכיון דקי"ל דבעי נמי צוה"פ, א"כ בלא"ה מהני לשבת. והר"ן כתב דלפ"ז משמע דמהני מיגו רק מדאורייתא ובלא"ה בעי צוה"פ^{סג}. אבל אילו מהני לדרבנן, א"כ נפק"מ לרביעי.

נט. ואף דרבא (עירובין יב, וטו) ס"ל לחי משום היכר, ולא מחיצה. מ"מ הראשונים גרסו רבה בסוגיין, ורבה (שם יב) ס"ל דלחי משום מחיצה.

ס. וכן"כ הביא"ה (ר"ס סט) דב' מחיצות ולחי מהני מדאורייתא בשבת, בין עשאו כמין ג"ם או כמבוי. אבל החזו"א (עב י) השיג דל"מ לחי אלא זה כנגד זה. אבל ב' מחיצות כמין ג"ם ל"מ להתיר את כל הריבוע שכנגדם. ואף להתיר באלכסון ל"מ הלחי. וכדעת הג' דברי נחמיה. וע' תוס' עירובין ח:.

סא. והמרחשת (א טו) כתב דמהני מיגו להחשב רה"י דאורייתא, ונפק"מ לחייב את הזורק לתוכו ברה"ר. ואבל בראשונים משמע דהנידון להתיר טלטול מדאורייתא.

סב. ובס' הערות (לגריש"א זצ"ל) תי' דמ"מ במקום אור ודמהני חמתה מרובה במיעוט הסוכה, עדיין הוה רה"ר דאורייתא. קמ"ל מיגו.

סג. ונמבואר דמדאורייתא בעי צוה"פ. א"נ כיון דפסלו חכמים לסוכה בלא צוה"פ, בסוכה פסולה לא אמרי' מיגו.

דופן לענין שבת. האחרונים חקרו האם גדר מיגו דנחשב כאילו יש דופן עומד בשלישית^{נב}, ודופן זה מהני לשבת. או דכיון דהוה רשות בפנ"ע לענין סוכה^{נג}, מהני אף לענין שבת.

והר"ן כתב דמ"מ אסור לטלטל מדרבנן, דהא בעי מחיצה ברביעית. ומבואר דנקט דמיגו מהני רק בשלישית ודשלישית טפח סותמתו, ול"מ ברביעית.

והריטב"א (בשם תוס') והר"ן הק' דאדרבה נימא מיגו לחומרא, כיון דלא הוה דופן לענין שבת לא יהני לענין סוכה. והריטב"א תי' דלהכשיר סוכה עדיף דהא אקיל רחמנא בסוכה. והר"ן כתב דכיון דפירשה התורה מחיצות סוכה לכל ז' ימים, אמרי' דאף שבת בכלל. וא"א להתיר לחצאין.

והאחרונים (פור"י ועוד) הק' דבעלמא מצאנו מיגו, שיש לו חשיבות אף לענין זה. אבל ל"מ מיגו להעדר שם.

והאחרונים דנו האם דוקא סוכה שישבו בה, עי"ז יחשב דופן לענין שבת^{נד}. או כל דהוה כצורת הכשר סוכה^{נה}.

קכז) רש"י ד"ה וכן לשבת. אע"פ שצריך לשבת ג' מחיצות ליעשות רה"י וכו'. הפנ"י הק' דקי"ל לחי משום מחיצה (וכדבסמוך^{נט}), ולהך מ"ד סגי מדאורייתא בב' מחיצות ולחי בשלישי^{סא} (ולשבת). אבל בהג' דברי נחמיה (בסו"ד) כתב דב' מחיצות

והעירול"ג (כע"ז) נסתפק אי אמרי' מיגו דהוה דופן לענין סוכה הוה מחיצה לכלאים. וכן מיגו משבת לכלאים.

נה. ועפ"ז הוכיחו האחרונים דגדר שלישי טפח, דעי"ז הטפח נחשב גדר בכל הרוח (וכרש"ש). ודאת"ל די' בטפח, א"כ אינו גדר.

נו. והעמק ברכה (ה) הביא מכאן דבסוכה בעי גדר רשות הסוכה, מלבד הדין דפנות. ואבל הק' דלדעת הרמב"ם לא נחשב רה"י לענין שבת עד דיש ד' מחיצות, א"כ האיך נימא מיגו ב' מחיצות.

נז. והגר"ש קלוגר (הו' בסו"ד סוכה דוד) נסתפק ע"פ הא דנקטו הפוסקים (ע' לקמן ט) דהא דחל דין מוקצה על הסוכה, היינו ע"י שישב בה. אבל בלא שישב אינו נקרא 'סוכה', דהוה חומנה בעלמא. או דעכ"פ ראוי לצאת בה.

נח. והאחרונים דנו עוד כשיש פסול בסוכה, כגון שהיא גזולה, האם מ"מ מחיצותיה מהני לענין שבת. (ע' מנח"ח שכה). ועוד הביאו דנח' האחרונים האם מהני מיגו אף לנשים ועבדים, דל"ל מצוות סוכה.

מחיצות, וצוה"פ לא מהני להחשב מחיצה^ט. אלא דליכא פירצה.

והגר"ח (שם ד"ה אכן) ביאר דפתח עד י' נחשב 'פתח' מחמת המחיצות שבצדדים. ואף צוה"פ עד י' מהני המחיצות שבצדדין, ומש"ה אף הפתח מהני להחשב מחיצה. אבל צוה"פ בפתח יותר מי' ל"מ המחיצות שבצדדים, והוה פתח רק מחמת גרדי צוה"פ. ולא מהני להחשב בעצמו מחיצה^{עא}.

קלא) רש"י ד"ה מה שא"כ בסוכה. ואפי' היו לה פתחים בב' דפנות, דכי מצטרף בהדי ב' פרוצות הו"ל פרוץ מרובה. והריטב"א כתב דאין לשונו מחזור, דהא בשבת בעי ג' מחיצות שלימות. ול"מ ב' כהילכתן וג' טפח אפי' בלא פתח, ובעי עומד מרובה בשלישית.

ומ"מ מבואר ברש"י דנים את כל היקף הסוכה, ואם בסך הכל רובו פרוץ ל"מ ולענין שבת. וכן הביא הערוה"ש (שסב כג^ב). אבל בעלמא בסוגיות (עירובין טז) בפשוטו משמע דגדר עומד מרובה נקבע על כל דופן בפנ"ע. ותליא בהמשך רצף הדופן. והחזו"א (עה ג) כתב בדעת רש"י דבעי תרייהו.

ורבינו ירוחם (הו' בב"י תרל) דייק מדברי רש"י דמהני פתח אף בתוך שיעור הכשר דפנות סוכה [ואף בסוכה קטנה], והפתח מצטרף לשיעור ז' טפחים דרופן סוכה. וודלא כמ"ש הראשונים (הו' לעיל) דלא יעשה פתח כלל בקרנות הסוכה, דאינו מצטרף. ומבואר ברש"י דמהני, ולכאורה צ"ל באופן שיש עומד מרובה בהך

ומ"מ הק' הר"ן דאיכא נפק"מ טובא לענין דופן פרוץ מרובה^ט, דמהני לענין סוכה ול"מ לענין שבת.

קט) דופן סוכה כדופן שבת, ובליכא ש"א יהא בין קנה לחבירו ג' טפחים. פרש"י דמהני מחיצות שתי בלא ערב או ערב בלא שתי. וכן תוס' (לקמן יז.) הביאו מסוגיין. וע"ע (לקמן טז:) אי בעינן קנה קנה בכל ד' דפנות ס"ה. ועוד פי' הריטב"א קמ"ל דעושה מחיצה בכל דבר, אפי' דבר הפסול לסכך^ט. [וע' תוס' בע"ב ד"ה מחיצה].

ולענין שבת מבואר (עירובין טז:) ושו"ע שסב ה' ושס א' דמחיצת שתי או ערב הוה מחיצה גרועה, והקילו דוקא להקיף עד בית סאתיים. ובשיירא הקילו להקיף כל צרכם. והריטב"א הביא בשם תוס' דקמ"ל דאף למ"ד (שם) דלא התירו אלא בשיירא^ט, בסוכה הקילו טפי. [וע"ע תוס' לקמן טז:] ומש"כ שם.

קל) שהשבת אינה ניתרת וכו'. פרש"י כשלא עשה צוה"פ. אבל צוה"פ מהני לענין שבת. והרמב"ם (ד' יב) פסק דמהני צוה"פ לפירצה עד י'^ט. אבל כתב דבפירצה יותר מי', אם פרוץ מרובה ל"מ אפי' צוה"פ. [והרמב"ם (שבת טז טז) כת' דכשיש עומד מרובה, מהני צוה"פ יותר מי']. אבל הרא"ש (כאן) השיג דקי"ל דצוה"פ מהני ביותר מי'.

והגר"ח (שבת שם) ביאר דיסוד דין צוה"פ הוה משום פתח^ט, ועי"ז נחשב כמחיצה. אך לא הוה מחיצה בעצם, דהא צוה"פ לא מהני להשלים ב' מחיצות דסוכה ושלישית טפח. וביאר דדעת הרמב"ם אף רה"י צריך

סד. והיינו היכא דיש עומד ז' [דעירובין], ואח"כ פרצות. ומבואר בדברי הר"ן דנחשב כולו דופן, ולא רק דסגי בשיעור הסוכה, והשאר מדין פסל היוצא.

סה. והריטב"א (כאן) מבואר דסגי בקנה קנה בב' דפנות [ושלישית טפח]. ועי"ע לקמן שם דיש צד לחלק בין מחיצת שתי למחיצת ערב.

סו. וכשם שהתירו דופן שבת, שדינו כמוהו בכל ענייניו. אלא שצריך ליותר שלא יהיה בין קנה לחבירו ג' טפחים. [וצ"ב דקנים כשרים לסכך, ומאי שייטא להכאן].

סז. [ונקט דיש מ"ד (שם) דאף בפחות מבית סאתיים ל"מ. וע' במפרשים שם]. ולי"ד לשאר מ"ד האם מהני מחיצת שתי בסוכה יותר מבית סאתיים, באופן שאינו שירא.

סח. וכ"כ הריטב"א (בסוגיין) בשם תוס' דאם הוה יותר מי' יעשה ב' צוה"פ.

טט. וביאר דנתחדש דצוה"פ ע"י צורתו דקנה מכאן וקנה מכאן ע"ג יש לו שם פתח, ועי"ז נחשב מחיצה. וביאר דל"ד לגדר עומד מרובה בעלמא, דע"י העומד שבצדדים נחשב הפירצה שהוא 'פתח'. משא"כ צורת הפתח ע"י צורתו נחשב פתח, ולא פירצה. ועוד דגדר פתח זו נחשב מחיצה.

ע. וביאר דאף דא' (עירובין יא.) דמהני ד' צוה"פ לענין כלאים, היינו משום דבכלאים סגי בהפסק מחיצה. ול"צ מחיצה עצמה. אבל להחשב רה"י לענין שבת וכן לסוכה צריך עצם המחיצה.

עא. ואף דנתחדש דצוה"פ נחשב סתימה כדי להפקיע שם פירצה אוסרת, אבל אין עליו שם מחיצה. ומש"ה כשיש עומד מרובה, מהני מגדור את הרשות. אבל בפרוץ מרובה ל"מ צוה"פ להשלים לשיעור המחיצה.

עב. והשפ"א (עירובין ה) כת' דנים את כל ג' המחיצות יחד, אבל דופן רביעי לא איכפת לן דהוה פרוץ. [וצ"ע].

חיוב חטאת זו, אלא החמירו לענין טלטול לכתחילה.

קלד) רש"י ד"ה סיכך ע"ג מבוי. בשבת ולא בחול וכו'.
וכ"ד רוב הראשונים (וכ"פ הרמב"ם ד יב,
וטשו"ע תרל ז). אבל הר"ף סתם בזה. ודייק הר"ן
דע"י מיגו הוכשר הסוכה אף בחול. (וכ"כ הריטב"א
בשם י"מ).

ורע"א תמה אמאי נקט שבת דוקא, הא אף ביו"ט
יש נפק"מ, דהא קי"ל (ביצה יב). דאסור להוציא
שלא לצורך היום^{טז}. וצע"ג. והאחרונים (עמודי אור לה)
הביאו דרבה (דסוגיין) ס"ל (ביצה שם) דלא נאסר הוצאה
ביו"ט. וי"ל דלהלכה קאי אף לענין יו"ט. ודייק כן מדברי
הלבוש שכתב דבחוה"מ^{טז} אסור לישב בה, משמע
דמהני מיגו ביו"ט.

קלה) שם. האחרונים (מרומי שדה, מרחשת א טו) הק'
הא בעינן סוכה הראויה לו' (כדלקמן כז:).
והמרחשת כתב דלא בעינן דפנות ראויות לו', אלא
סכך. והמרומי שדה תי' דרק לענין חוזה המחיצות
נאמר דבעינן ראוי לו', ולא לענין שאר פסול. (ולפ"ז
הא דלקמן כג: הוה דין אחר. דלר' יהודה ור' מאיר דבעי דירת
קבע אף במחיצות. וע' לקמן שם). והרש"ש תי' דמהני
'מיגו' אף לענין הא דאינו ראוי לו'^{טז}. והבית מאיר
(תרל ז) תי' דהסוכה נחשב ראוי לחול, אלא דחסר
לו דופן. ובחול יכול להוסיף לו דופן^פ.

מהני מחיצת עמוד דגוד אסיק, לולי סברת ניכרות, דכיון
דמוקף מד' רוחות והוה רשות בפנ"ע. ועפ"י י"ל דכה"ג מודה
הגרי"ז דאי"צ דין דופן, כשהסוכה הוה רשות בפנ"ע.

עז. והפרמ"ג (מ"ז ס"ס תרמג) כתב דתליא במח' רש"י ותוס'
(ביצה יב) אי לוקין אהוצאה שלא לצורך ביו"ט. (וע"ע אגר"מ
ארו"ח א קעט).

עח. אמנם הק' (שם) דאף בחוה"מ אסור להוציא שלא לצורך
המועד או דבר האבוד.

עט. וצ"ב מה מהני לזה מיגו, דהחסרון דאינו ראוי לו' הוה
פסול בשם סוכה (ולא חסרון בדפנות וכו'). והאיך יהי מיגו
דשבת.

פ. (ובפשטו משמע עיקר כוונתו דבפועל יכול לעשות דופן.
ולפ"ז צ"ע דאינו ראוי ביו"ט (ולצד הנ"ל דאף ביו"ט ל"מ מיגו).
ודוחק דכוונתו כמ"ש תוס' (שבת צה). דיותר לבנות ביתו ביו"ט
מתוך דהותר בנין (מגבן) לצורך אוכל נפש, הותר לצורכי
היום).

דופן. והביא י"מ דדוקא בסוכה גדולה מצטרף כל
העומד שבדופן זו, ואף שיש פתח (ואף דיש פתח
תוך שיעור הכשר סוכה). (והחזו"א האריך דדעת
שאר ראשונים דמהני פתח רק אחרי שיעור עומד
ז', וע' מה שה' לעיל בזה).

קלב) דהא את"ע הוא דאמרת סיכך ע"ג מבוי וכו'.
דאמר' מיגו דמהני לשבת, מהני לסוכה.
והעמק ברכה (ח) תמה דבסוכה בעי 'דפנות', ולא
סגי בצוה"פ^{טז}. והאיך למדין דין סוכה מדין מחיצת
שבת, והאיך מהני מיגו^{טז}. (וצ"ע לדברי הגרי"ז
הנ"ל^{טז}).

והריטב"א (בע"ב) כתב דאע"ג דגבי סוכה מחיצות
בעי רחמנא, אפשר דבדופן ג' סגי דהוה דופן לשום
דבר. (וצ"ב).

קלג) רש"י ד"ה ואילו סוכה דשבת. לדידך דאמרת
לחי משום מחיצה וכו' (כ"ד רבה עירובין יב:).
נהי דמדרבנן אסור, מדאורייתא מיהא מותר. ומהני
הך מיגו להחשב סוכה מדאורייתא. וע"י לחי משהו.
ואף דליכא טפח שוחק. ועוד דאיירי בבעין מבוי
דבעי פס ד', וכדלעיל. ולענין סוכה אף רבנן לא
גזרו, דומיה דפסי ביראות (בע"ב). (וע' תוס' (בע"ב)
דפליגי בכל זה).

ועוד כתב המכתם דאמר' מיגו דהוה דופן להחמיר,
ולחייב את הזורק לתוכו מרה"ר. (ואף רבנן לא בטלו

עג. רבא או רבה. ובדברי רש"י והרא"ש ושאר מבואר
דגרסי' רבה (דס"ל לחי משום מחיצה). וכ"מ בדברי ההשלמה
(ה' בראשונים) דסוגין דלא כרבא דבעי צוה"פ. (והפנ"י דן
בדעת תוס' (בע"ב) אי גרסי' רבא).

עד. (וכיון דדופן סוכה שאני, האיך שייך בזה מיגו). ובמבוי
י"ל דיש עכ"פ ב' דפנות, וי"ל דגדר שלישית טפח הוה רק
סתימה (וצ"ע), אמנם בפסי ביראות (בע"ב) מבואר דאי"צ אפי'
ז' במקום א'. (ויש לדחות דמצטרף שיעור ז' מחלקי הדופן, אף
דהוה פרוץ מרובה. וכדעת ר"א בן אסמעאל).

עה. ועוד"ק דגבי סוכה בעינן מחיצות סמוכות לסכך (וכמ"ש
תוס' ד:). ואילו גבי מחיצת שבת ל"צ אלא למנוע רגל הרבים.
(וכתוס' הנ"ל).

עו. (ויש ליישב ע"פ סברת המג"א (ר"ס תרל) דסוכה שיש לו
ד' דפנות מהני קנה קנה, דדוקא היכא דסומך אהילכתא דג'
דפנות בעי דופן עומד. אבל כשכל הסוכה מוקפת מחיצה,
והוה רשות בפנ"ע, אי"צ שיעור דופן עומד. וי"ל"פ דמש"ה

הרמב"ם מתיישב קו' תוס' דידן. ואף במבוי סתום אמרי' מיגו מדאורייתא [דמהני להחשב רה"י].

ובגמ' (לקמן יט.) מבואר דמהני נראה מבחוץ להחשב דופן סוכה, דומיה דלחי של שבת. והתוס' (שם ד"ה אחוי) תמדה דסוכה בעי דופן כלפי פנים. והעלו לתרץ דאמרי' מיגו דהוה לחי לענין שבת¹. ותוס' דחו דלא משמע התם דאיירי רק לענין שבת. ועוד (ע"פ מש"כ כאן) דלשלישית דאורייתא ל"מ מיגו. וכה"ק הרא"ש (שם, לד) דל"א מיגו דרבנן לדאורייתא.

והרא"ש (שם) תי' דאיירי כשיש צוה"פ לדופן שלישי. וביאר דבכ"מ צוה"פ כמחיצה ולא בעי טפח אלא מדרבנן, ומש"ה סגי נראה מבחוץ². א"נ פי תקרה מהני מדאורי' וכו'.

קלח) בא"ד וא"ת וכו' ובקו' פי' דמיירי במבוי מפולש, ולא יתכן דא"כ לא מישתרי בלחי וקורה אלא ל"ר יהודה וכו'. [דס"ל ב' מחיצות דאורייתא, ואנן קי"ל דג' מחיצות מדאורייתא. והאחרונים הק' דבגמ' (עירובין יב:) מבואר דלרב יהודה ורבה לחי משום מחיצה, ומש"ה כשעשה לחי למבוי מפולש נחשב רה"י מדאורייתא. ואבל קורה משום היכר, והזורק לתוכה חייב. ורבה פליג דבין לחי ובין קורה משום היכר, ול"מ מדאורייתא]. וכ"כ הרא"ש ותוס' הרא"ש ותוס' ר"פ ליישב דעת רש"י.

והפנ"י העמיד ב' פי' בקו' התוס'. א' דתוס' גרסי' בסוגיין 'רבא', וכוונתם להק' רבא לשיטתו דס"ל משום היכר.

ועוד פי' דכוונת התוס' להקש' דמ"מ מדרבנן ל"מ כלל דבעי מחיצה ברביעית. ומ"מ הק' האחרונים דנימא משום מצווה הקילו, וכמ"ש תוס' (בסמוך) גבי פסי ביראות³. והמג"א (תרל ט) תי' דשאני התם דיש לו היתר לעולי רגלים. משא"כ במבוי מפולש ל"ל היתר כלל. [ועוד יש לפרש דפסי ביראות נחשב גידור, אלא שחכמים החמירו דלא סגי בהיקף זו, ואסרוה בטלול.

והעמודי אור (לט) הק' דהסכך הוה קדם לדפנות, דהדפנות לא נעשו אלא [ע"י מיגו] בשבת. לצד דבעינן שכל הכשר הדפנות יהא קיים קודם הסיכוך. [והוכיח מזה דאף בכה"ג כשר בדיעבד]. והשואל ומושיב (ק א רפה) תי' דלא חשיב תעשה ולא מן העשוי, דאף משעת עשייה היה מהני, אילו היה שבת.

דף ז:

קלו) תוד"ה סיכך ע"ג מבוי. דמדאורייתא בלא לחי שרי [ע"י ג' מחיצות], וי"ל דמיירי בלחי טפח וכו' מדרבנן. אבל הר"ן (והמכתם) מבואר דמהני הק' מיגו להתיר הסוכה מדאורייתא, ואף דאיירי בלחי ברוח רביעית. ווכן כל שא"ר לא הוכירו דאיירי בלחי טפח. והר"ן ביאר דכיון דהאי לחי מהני להתיר המבוי בלא מחיצה ג' וכו'. וביארו דהשתא נמי דיש מחיצה שלישית [ואי"צ מחיצה מדאורייתא ברביעית], מ"מ הלחי נחשב מחיצה, ונחשב שהרשות גדור אף מרוח זה. אבל רש"י (והרא"ש הנ"ל) העמיד במבוי מפולש, דבעי לחי מדאורייתא.

והרמ"א (תרל ז) כתב דאין להתיר [משום מיגו] אלא במקום שמתיר בשבת. והמשנ"ב (שם לד) ביאר דכוונתו לאפוקי מדעת רש"י [דמבוי מפולש] דסגי במה שמתיר מדאורייתא. אבל המג"א (ט) דייק דהשו"ע סתם דאף מבוי מפולש.

ורע"א הק' האיק העתיקו הפוסקים (המג"א תרל ט) דין זה, הא בזה"ז אין לנו רה"ר וכמ"ש הראשונים⁴, א"כ האיק יחשב סוכה במבוי מפולש, דהא בלא"ה לא הוה רה"ר מדאורייתא.

קלז) שם. ודעת הרמב"ם (שבת יד א, יז ט) דאף שמותר לטלטל ע"י ג' מחיצות וקורה, מ"מ לא הוה רה"י. והזורק מרה"ר לתוכו פטור. דלהחשב רה"י צריך ד' מחיצות מדאורייתא⁵. [והראב"ד ושאר תמחו עליו. ואכמ"ל]. והגר"א (שמה יד) ציין דלדברי

סיכך עד דופן האמצעי, וכת' התוס' כאן (בסדר).
ד. וכת' מיגו דמהני לענין שבת. והכא מהני לכל ימי החג. [דהוה גדר מיגו שונה, ולא רק ע"י ההיתר של שבת].

ה. [וקו' זו קשה לדעת התוס' ורה"ר בכל אופן, למד דקי"ל דלחי משום מחיצה. אלא דלפ"ז קשה טפי אמאי פשיטא להו לתוס' להקשות כן לרש"י].

א. וכמ"ש הטור (שג יח) בשם ס' התרומה. [דקי"ל (שמה ז) כדעת רש"י (עירובין ו) דלא מיקרי רה"ר אלא במקום ס' רבוא].

ב. וכן כשעשה לחי ברביעי הוה רה"י לחייב את הזורק. דלחי משום מחיצה מדאורייתא.

ג. והמהרש"א (שם) ביאר דכוונתם דיש לו ג' דפנות, ולא

אבל במבוי מפולש גדר הגזירה דבעי מחיצה ברביעית, והחשיבה פרוץ במלואה. א"כ מדרבנן ליכא היקף מחיצות כלל.

קלט) בא"ד וי"ל ומיירי שסיבך לצד הלחי, דהשתא אין לזו הסוכה אלא ב' מחיצות [זו כנגד זו] ולחי א'. ועד"ז כת' רבינו יונתן (בפי' לרי"ף). ורבינו יונתן כתב דהסוכה הוה כמבוי, ואין אותו דופן מועיל לסוכה כלל, ובעי פס ד' [בחול].

אבל הריטב"א ור"ן הביאו בדגמ' איתא דסוכה דעלמא בעי טפח שוחק [ולא פס ד']. והריטב"א ביאר דכיון שהוא סתום שאין יוצאים בו לרשות אחר כמאן דאיכא שתי דפנות דעריבן דמי'. ועפ"ז כתב דסוכה שבתוך החצר סגי בב' דפנות שלימות וטפח שוחק, אע"ג דלא עריבן. ועד"ז כתב הר"ן⁷.

והב"י (ושו"ע תרל ד) הביא עפ"ז דהעושה סוכתו באמצע החצר, רחוק מדפנות החצר, מהני ב' דפנות כמין ג"ס וטפח היכן שירצה⁸. והמג"א (שם ד) חלק דדוקא היכא דדפנות הסוכה מחוברין לדופן השלישי, דעי"ז אינן מפולשות לגמרי' [אף דהסכך אינו מגיע לדופן הג']. אבל כמין מבוי באמצע החצר, דפנות הסוכה לא הוה עריבן כלל⁹.

ורבינו מנוח (ד' י' בפי' הב') העמיד דאיירי דוקא כשפנים המבוי מקורה בסכך פסול יותר מד', אבל אי הוה אויר [יותר מג' טפחים] ל"מ, דלא חשבינן ליה מהסוכה.

והמהרש"א תי' דסיבך חצי אורך המבוי, דהשתא הו"ל ב' דפנות דעריבן¹⁰. (ובע"ז כת' רבינו מנוח ד' י' בפי' הא"י).

קמ) רש"י ד"ה פסי. ורואין כאלו יש מחיצה מזה לזה. [משמע דגדר מחיצות פסי ביראות דמושבין מחיצה מזה לזה]. אבל תוס' (עירובין יז:) כת' דכיון דיש 'שם ד' מחיצות¹¹, חשיב פתח.

ובשו"ת מים עמוקים (ד, הר"א מזרחי) הק' בדפסי ביראות נימא דיחשב צוה"פ, דיש פס מכאן ופס מכאן והסכך על גביהן¹². ומיגו דצוה"פ הוה דופן לענין שבת יהני לסוכה. ודן להוכיח מזה דבלא"ה מהני צוה"פ לדופן סוכה [וכרא"ש הנ"ל], אלא דהחמירו דל"מ. וכתב בדפסי ביראות ענפי הסכך אינן בשווה כמו התקרה, ולא נחשב צוה"פ¹³.

קמא) תוד"ה סיבך ע"ג פסי ביראות. ואפי' מדרבנן לא אסרי משום מצוות סוכה. והקילו, כמו שהקילו לעולי רגלים. ולפי' משמע דמותר רק

יא. ומשמע דדעת הב"י דכל שאין 'פילוש', נחשב מוקף מחיצות. והמחיצות המורחקות מהני להצטרף לדופני הסוכה, שלא יחשב מבוי.

יב. [ואולי י"ל דעת תוס' דל"מ כה"ג, כיון דמחיצת הלחי הוה לכל רוחב הפתח. ול"ש 'מיגו' על חצי מהדופן]. ויל"ע אם הלחי עומד בצד הרחוק של המבוי, האם נימא דלא שייך לסוכה. או דהמיגו קאי אמוחצת הלחי.

יג. [אך רבינו מנוח כת' דבחצי הב' של המבוי יש סכך פסול יותר מד' אמות. וצ"ב אמאי הוצרך לזה, דהול"ל כשאנו מקורה, וכדברי מהרש"א].

יד. וכלשון הגמ' (עירובין כב.) [ולרבנן] פסי ביראות עדיף [מלחי]. ולא אמרי' אתו רבים ומבטלי מחיצה, כיון דיש שם ד' מחיצות. [ובע"ז הגמ' (כאן) דמהני מיגו דיש שם ד' דפנות. והרי"ף העתיק ד' מחיצות].

טו. ויש שדחו דאיירי שהסכך אינו מגיע עד הדפנות.

טז. [ודלא כמרדכי (הו' בע"א) דנקט דמהני הסכך להחשב צוה"פ].

ו. ובפי' הב' הריטב"א דחה דלרבותא נקט, כרב יהודה [דלעיל, דבכמין מבוי סגי בכל רוח]. אבל להלכה בעי ד'.

ז. ומשמע דגדר 'עריבן' מתקיים בהא דאין פתח ויציאה. א"נ יל"פ דהדופן המורחק מהני להחשב צירוף דופן סוכה. ואף דלדין דפנות הסוכה ל"מ דופן מרוחק, מ"מ לענין 'גידור' הסוכה מצטרף. [ואפשר דבעי"ז הא דמהני דופן עקומה, ומבואר (לעיל ד:) דנחשב שם דופן אף קודם גזיה"ב דדופן עקומה].

ח. והר"ן כתב דהוה 'כמו' העושה סוכתו במבוי באמצע החצר, רחוק מדפנות החצר וכו'. והב"י הביא מזה [ודכ"ש] דמהני באמצע החצר. והמג"א השיג דתלי תניא בדלא תניא. [והפרמ"ג (א"א ג) כתב דלדברי המג"א מש"כ הר"ן 'כמו', היינו דבמה שריחוק כאילו עשאו באמצע חצר. ואפ"ה מקרי עריבן]. [ועוד"ק הפרמ"ג דמסתמא איירי אף בחצר].

ט. והגר"א ביאר דהא אף באופן של התוס', מחיצה שלישית ל"מ כלל לסוכה. ויל"ד אי איירי דליכא פתח כלל בצד הוה של החצר, או דסגי במה שהדופן כנגד הוות עומד. ואכמ"ל.

י. [דמהני דופן שמחוץ לסוכה לצרף, שיחשב 'עריבן'].

ברה"ר (וכדלעיל ד:). או דילמא לענין סוכה בעינן מחיצות ניכרות, ולי"מ לזה מיגבג.

דירת קבע

קמג) ר' יאשיה אמר אף מחמת דפנות. יל"ד האם ר' יאשיה ס"ל דצריך ד' מחיצות, דאל"כ נכנס חמה דרך דופן שלישית ורביעית. אך בפשוטו לא פליגי דסגי בשלישית טפח^כ, ויל"פ דהוה דין בדפנות, שיעשו בצורה שיש צל. ולא איכפת לן דנכנס החמה מרוח שלישית ורביעית. ועד"ז אפשר דר' יאשיה מודה דסגי בדפנות גובה י' לסוכה, ואף דנכנס חמה מעל הדופן^{כז}.

קמד) ופכ. ות' על הארון^{כו} וכו' ואידך ההוא דניכוף ביה פורתא. אך רש"י (עדה"ש שמות ג) פ"י לשון הגנה [ומגין מהצד], שהרי מחיצה היתה. ובגמ' (מנחות צח.) הביאו מהך קרא ד'על' הוה בסמוך. שהפירות לא היה ע"ג הארון, אלא סמוך לו.

קמה) תוד"ה מחיצה. תדע דכולהו מודו דלא בעינן מחיצות פסולת גורן. המהרש"ל כת' דכוונת תוס' דאף ר' יאשיה מודה דל"צ שהדופן יהא מסכך כשר, ואף דקרייה סכך לענין צל, אבל לא צריך צל פסולת גורן.

אבל המורדכי (תשל"א) הביא בשם ראב"ה דלר' יאשיה כל דבר דל"מ לסכך ל"מ לדפנות [אלא דלית הילכתא כוותיה]. והמהרש"א הביא דכן משמע מרש"י (יב) דכתב דכולן כשרין לדפנות, משום דדופן לא איקרי סוכה. [משמע דלר' יאשיה דאיקרי סוכה, פוסל]. והמהרש"א כת' דאף תוס'

היבא דיש באר"י. וכ"כ הריטב"א (בשם תוס' ובעדה"מ) דדוקא היבא דסיכך ע"ג פסין, ולא שעשה כעין פסין^{כח}. והרא"ש הביא בשם הרי"ף גיאת דעי"ז אף מותר לטלטל בשבת, דמיגו דהוה דופן לענין סוכה מהני לשבת^{כט}.

אבל הרא"ש הביא דראב"ה נסתפק דאיירי אף כשאין בור. דכיון דאילו היה בור היה מהני משום מחיצה^ל.

והריטב"א ור"ן חק' אמאי העתיק הרי"ף דין זה, כיון דאין לנו עולי רגלים בזה"ז. וכתבו דצ"ל דס"ל דאף כעין פסין העמידו ע"ד תורה. אבל רבינו מנח (ד י) כתב דהיבא דשכיחי מתיבתא מותר אף בזה"ז פסי ביראות ובמקום שצריך מיסו. וכע"ז כתב הגר"א (תרל ז) דבמקום מצוה הוה.

והמג"א (תרל י) כתב דסוכה דפסי ביראות מהני דוקא אצל פסין בשדה אבל לא בחצר.

והר"ן חק' דבגמ' עבדינן צריכותא, ומשמע דהכל אותו דין^ל.

קמב) ואי אשמינינן פסי ביראות דאיכא שם ד' וכו'. השפ"א נסתפק האם למסקנא בעי דוקא שם ד', או ב' דפנות מעלייתא. ונפק"מ היבא דיש פסי ביראות, וסיכך רק על חציין. והאחרונים דנו דכ"ז שייך אי אמרי' מיגו להחשב 'דופן' בפנ"ע, ועי"ז יצטרף לסוכה. אבל אם גדר המיגו להחשיב 'רשות הסוכה', הא ליבא כלל^{כז}.

והאחרונים דנו האם כשסיכך ע"ג ד' צוה"פ ברה"ר, האם אמרי' מיגו להחשב סוכה. וכן מחיצות עמוד

יז. כן דייק הביא"ה (תרל ז) מלשון הרמב"ם והשו"ע (שם) דוקא ע"ג באר'.

יח. [ובלשון הגמ' (עירובין כ) דעביד כעין פסי ביראות ברה"ר וכו'].

יט. וכתב מידי דהוה אב' כהילכתן וג' טפח. [ומשמע דכה"ג מותר לטלטל אף מדרבנן. דמיגו מהני לענין שבת אף לרביעי. ודלא כר"ן].

כ. וכ"כ בתוס' ר"פ כיון דמהני להחשב רה"י מדאורייתא. [וכ"מ מדברי רש"י (בע"א)].

כא. [ויליח"ק כן אדברי תוס' דגבי מבוי העמיד דהמיגו מהני רק לדרבנן, ואילו בפסי ביראות מהני לדאורייתא].

כב. [ויל"ד דיחשב הכל רשות סוכה, אף הדופן המרוחק,

וכמ"ש תוס' גבי מבוי. ויהני להכשיר החלק שסיכך].

כג. [אמנם תוס' (לקמן יט.) מבואר דמהני מיגו בנראה מבחוץ, אף דלכא' נראה מבחוץ לא חשיב 'ניכרות' ו'תוס' (ד:)] לא חילקו בין שלישית לב' ראשונים לענין ניכרות, א"כ ה"נ יהני צוה"פ].

כד. והא דאי' (בסמוך) דס"ל דירת קבע דס"ל דצריך שהסוכה יהא בצורת בית, שהדפנות מגינות. [וכמ"ש רש"י]. ולא משום דמוסיף בדפנות וכו' שמעון.

כה. [וע' מש"כ (לעיל ו) דנח' הראשונים האם מחיצות י' מהני מדין גוד אסיק, או דסגי במחיצה למטה. ואפשר דה"נ תליא בהא].

כו. ועד"ז נקרא (מ כא) פרכת המסך, וכתב ויסק על ארון העדות.

מודו בזה, אלא דתוס' קאי אכולהו תנאים דלעיל
דילפו מחיצות מ'בסוכות'. ואה"נ ר' יאשיה דילף
ומסכות בעי דומיא דסכך.

והראשונים הביאו את דברי הירושלמי וסכות על
הארון, מכאן שהדופן קרי סכך, מכאן שעושין
דפנות בדבר מקב"ט. וצ"ב, דאדרבה אי איקרי סכך
צריך שיפסל מק"ט. ור"ח (לקמן יח.) פי' כגון פרוכת
שמקצתו דופן ומקצתו עקום נקרא דופן. אבל האור
זרוע (הו' בהג"א כד, ובדרכ"מ תרל א) הביא
מהירושלמי ד'אין' עושין דפנות בדבר המקב"ט.
ומשמע מדבריו דהירושלמי פליג אבבלי בזה^כ.

והק"צ (ג) הק' להק' מ"ד דבעי כשר לסכך, א"כ היכי
משכח"ל הילכתא דדופן עקומה, דהא אף כשנאמר
דהסכך פסול הוה חלק מהדופן ל"מ. ולצד דגדר דופן
עקומה דהסכך נחשב חלק מהדופן. אבל אילו הגדר לקרב את
הדופן, א"כ לא איכפת לן בסכך פסול שחוצה לה.

ורע"א (לקמן יח בסוגריים) דחה דנפק"מ למעלה
מכ' ובנה איצטבא (לעיל ד.) וכן גג נסרים
במסמרות, דתוס' (לעיל ב.) כתבו דפסול
מדאורייתא. וכה"ג בדופן כשר אף לר' יאשיה.

קמז) אמר אבבי וכו' ור' יאשיה. פרש"י (ד"ה דירת קבע)
ראויה להשתמש קבוע ונראית בבית. ולכאורה
כוונתו דלר' יאשיה צריך שהדופן יהא ראוי לצל, והוה
דומיא דבית. ועד"ז הר"ן פי' דצריך שיהא המחיצה
עבה. ויילה"ק לדברי ראב"ה הנ"ל אדרבה בעי
שהדפנות יהיו ממני הסיכך, ולא קבועין מאבנים או
ברזל.

קמז) בול"הו ס"ל וכו'. הר"ף כתב דבעלמא קי"ל
דהיבא דאיתא 'כולהו ס"ל', לית הילכתא כחד
מינייהו^{כח}, מ"מ הבא קי"ל כתרי מינייהו ולא
מטעמייהו. דקי"ל דל"מ צריך (כדאיתא לקמן יט:
דרבנן פסלי), דשיפויע אוהלין לאו כאוהלין. וכן
דבעי שיעור שולחנו (דהלכה כבי"ש, לעיל ג.),
משום גזירה שמא ימשך אחר שולחנו. והמלחמות
ביאר דלא קי"ל כאביי דהנך תליין בכללא, אלא פסולין מטעם
אחר^{כט}.

אבל הבעה"מ כתב דיש בקביעות סוכה דרכים
רבים, ולא תלי טעמייהו בהדדי ווכמ"ש תוס' ל.
ומש"ה ל"ש כלל זו דאין הלכה כחד ממניהו.
והמלחמות הביא מש"כ רשב"ם (ב"ב עח:) דאביי נקט הלשון
'כולהו ס"ל' ולא אמרו דבר א', דמר ל"ל סברא דמר, אלא
הולכין בשיטה א' להוסיף טפי מרבנן דידהו.

ותוס' (ד"ה אחרים) נקטו דמ"מ כולו מודו ליסוד
הדבר, דהוה דירת קבע לענין חיוב מזוזה.

קמח) ר' יהודה וכו' למעלה מכ' וכו' ר' יהודה מכשיר.
וכן בגמ' (לקמן כא:) מבואר דלר' יהודה סוכה
דירת קבע ולא אתי אוהל עראי ומיטה בתוך
הסוכה, ומבטל אוהל קבע. ובברייתא (יומא י):
מבואר דלר' יהודה סוכת החג בעי מזוזה.

והראשונים ביארו דקאי כרבא (לעיל ב.), דסברת
רבנן דפסלי למעלה מכ' משום דאינו ראוי לעשותו
עראי. והבעה"מ ומלחמות (א: בדה"ר) ביארו דאף
דאביי (לעיל שם) הק' על רבא, צ"ל דשוב קיבל
דבריו^{לא}.

אא"כ נפסק להדיא, ומפיק ליה משיטה. אבל הש"ך (י"ד רצד
לא) כתב ולהיפך דהיבא דאיפסקא הילכתא כחד מינייהו או
דאזלא סוגיא דעלמא כחד מינייהו, א"כ הא דאמר' פלוני
ופלוני אמרו דבר א' אתיא לאורוי דהילכתא נמי כאידך
פלוני דלא איתמר הילכתא כוותי, וצ"ע.

ל. ומשמע מדבריו דכה"ג ל"ש הק' כלל דלא קי"ל כחד
מינייהו, אלא במקום דכולהו ס"ל כהדדי. והמלחמות חלק
עליו בזה.

לא. אבל הריטב"א הק' דדוחק הוא, שהרי אביי פריך אף
אר' זירא, ולא קיבל דבריו.

כז. והב"ח (תרל) פי' הא דיש מדקדקין דאף בדפנות להניח
דרך גדילתן, היינו משום דברי האר"ז (וחששו לדברי
הירושלמי).
[אבל הגר"א (תרל א) כתב דאין ראיה מהירושלמי,
דהירושלמי קאי כדעת ר' יאשיה. וכראב"ה].

כח. וכן הביאו הראשונים בכ"מ דכ"ה קבלה מהגאונים.
והריטב"א והר"ן ביארו הטעם דאף דהולכין בשיטה א', אין
דבריהם שווים. ואין מודים זל"ז, וכל חד מינייהו בטל גבי רבנן
דיליהו.

כט. והריטב"א כת' דלית הילכתא כחד מינייהו בסתמא,

אך **הראב"ד** (בהשגות לרי"ף שם) הק' דלאינך מ"ד (שם) לרבנן כשר למעלה מב"ל^ב, אע"ג דס"ל לרבנן דירת עראי, מ"מ כי עביד דירת קבע ג"כ יצא^ל. והמלחמות כתב לפרש דקרא איירי או בדירת עראי דוקא או דדרשי' דירת קבע ולא בשניהם. וכי היכי דמכשיר ר' יהודה למעלה מב' דא"א אלא בדירת קבע, ה"נ פסל דירת עראי.

והריטב"א כת' דכוונת אב"י דילפי' מדברי ר' יהודה (יומא י'): דמחייב סוכת החג במזוזה, דס"ל דירת קבע^ל. וכן מדברי ר' יהודה (לקמן כא: ויא.) דלר' יהודה מטה אינו מפקיע את הסוכה. וכן מדברי ר' יהודה (לקמן ט: י.) דסוכה ע"ג סוכה, אם אין דיוורין בעליונה [שאין לו קביעות], התחתונה כשירה. אלא דהגמ' (כאן) ס"ל כרבא, ומש"ה הביאה הך משנה. [אבל אב"י עצמו נתכוון לאינך משניות].

קמט) ב"ש דתנן וכו' ושו"חנו בתוך הבית ב"ש פוסלים וכו'. מדברי הרי"ף (הנ"ל) מבואר דהפסול משום שמא ימשך, ולא משום דירת קבע. ודעת הרי"ף דבין סוכה גדולה ובין סוכה קטנה הטעם משום שמא ימשך ולהלכה, ודלא כאב"י דהטעם משום דירת קבע. אבל שאר ראשונים (הו' לעיל ג.) חילקו דסוכה קטנה הוה מוח' בשיעור סוכה ולא משום גזירה שמא ימשך. והבעה"מ תי' דקי"ל דבעי דירת קבע כזה. והריטב"א פי' דקי"ל דפחות מז' הוה עראי דעראי, ודירה סרוחה.

ועוד פי' הריטב"א דאף לאב"י הטעם משום שמא ימשך, והטעם משום דבעינן שיהא קבע בסוכה, ולא ימשך לחוץ אחר שולחנו. ולא משום קביעות בנין, שהרי אין קביעות בשיעור ז' טפחים.

קנ) ר"א דתנן העושה סוכתו כמין צריף וכו' ר"א פוסל פפי שאין לה גג. מבואר בדברי הרי"ף (הנ"ל) דפסול משום דשיפועי אהלים לאו כאוהלים, ואף בלא סברת דירת קבע. והבעה"מ השיג דחד טעמא היא, מ"ט שיפועי אהלים לאו דאהלים, דבעי דירת קבע^ל. (וע"ע לקמן שם.) והר"ן כתב דאב"י סבר דשיפועי אהלים תליא בדירת קבע, ואנן קי"ל (לקמן שם) דאף למ"ד דירת עראי, שיפועי אהלים אינם בכלל 'סככה'.

קנא) אחרים אומרים, כשוכך פסולה, פפי שאין לה זוויות. ולרבנן כשר דסגי בדירת עראי. והשפ"א נסתפק האיך דנים שיעור ב' כהילכתן ושלשית טפח, האם סגי במחצה ועוד טפח. או דכיון דליכא זוויות בעי כולו סתום^ל.

קנב) גברא באמתא יתיב. וכן איתא (לעיל ג.) דשיעור ישיבתו בסוכה ו' על ו'. וכן שיעור שיעור מקוה (פסחים קט) אמרה על אמרה ברום ג'. ותוס' (ב"ב קא., פסחים קט) כתב דהיינו עם בגדיו. ע"ע בסמוך.

דף ח.

קנג) תוד"ה כמה. אין להוכיח דבר זה וכו'. תוס' העמידו דבסוגיין הנידון על שטח העיגול, דהוה ג' חלקים ביחס לשטח הריבוע^א. ותוס' הדגישו דחשבון השטח לא תלי בהחלט בשטח ההיקף.

קנד) ריבועא דנפיק מיגו עגולה וכו'. מבואר להדיא דבעי ריבוע שלם של ד' אמות על ד' אמות בסוכה, ולא סגי בשטח שיש ט"ז פעמים אמרה על אמרה^ב. וכן תמהו הט"ז (תרלד ב, הו' לעיל ג.) על

לו. והחזו"א (עב ו) כתב דב' מחיצות מחוברין בוית חדה [יותר מאשר אלכסון של הריבוע] נחשב מוקף ג' מחיצות [לענין מחיצות שבת], וניתר בלחי. [והחזו"א (עד טו) כת' דכל שיש לרבע ד' על ד' בתוך ב' המחיצות או חצי עיגול, הוה רה"י דאורייתא. והוסיף ע' עירובין יב: וצ"ע בב"ז. (וע"ע חור"א ס"ס עג, ובשונה הלכות שסג ג.)].

א. ובסו"ד התוס' הוכיחו כן בחשבון, וכן תוס' (ב"ב כו.) העמידו כמה חשבונות לדבר זה. ב. דעיגול שיש בהקפו כ"ד אמות יש בו שטח ט"ז, כדי

לב. וכשהוא גדול מז' או מד' אמות, או כשהדפנות מגיעות לסכך.

לבג. והראב"ד כת' דר' יהודה ס"ל [דעיקר סוכה] מסתמא הוה דירת קבע וצ"ב מנלן, ואולי כוונתו דילפי' ממקו"א.

לד. וכ"כ התוס' ישנים (יומא י:) בת"י הב' ובת"י הא' (שם) כתב הא דאיתא (שם) דר' יהודה לטעמיה דסוכה דירת קבע ומש"ה חייבת במזוזה, קאי כרבא, ושאר אמוראי (ב.) פליגי דלא תלי בדירת קבע.

לח. והמלחמות השיב דקי"ל כשיפועי אהלין אינן כאהליון כלל, דכולו דופן עקומה. (וע"ע ר"ן.)

הענין ע"פ הדקדוק האמתי ומסרוהו לחכמים יודעי השיעורים. והמעשה מסור לחכמים לדקדק ע"פ האמת.

דף ח:

סוכת היוצרים

קנו) הפנימית אינה סוכה וכו'. פרש"י דלא מינכרא מילתא דלשם סוכה דר בו. אבל הריטב"א והר"ן כת' משום דעבידא לדירה, והוא לא כבית. ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי כלומר ולא מדבר העשוי לאוצר ולדירה^א. וותוס' (לעיל ב.) כתבו דביתו של כל השנה פסול מדאורייתא^ב.

והב"ח (ר"ס תרלה) הביא דרש"י פליג אהך חסרון לא תהא עשויה לדירה ואוצר, וביאר דכיון דעשאו בגג עראי נחשב דירת עראי. ואף תקרת בית בנסרים פסול מדאורייתא, וכמ"ש רש"י (לקמן יד., ויב.). וגדר ביתו של כל השנה לא תליא בכוונתו. אבל הט"ז ומג"א (שם א) כת' די"ל דרש"י מודה דבית פסולה, אלא דאיירי אף בידוע וניכר דאינו דרך דירה [והרי קראוה סוכה]. ואפ"ה פסולה משום דלא מינכרא ישיבתו.

והב"ח ופרמ"ג ובכור"י (ר"ס תרלה) כת' דמש"כ רש"י דלא מינכר משמע דפסול מדרבנן. ואם אין לו סוכה אחרת ישב בה.

ועוד הביא הריטב"א א"ד דאינה סוכה לענין חיוב מזוזה, דחייבת במזוזה. אבל לעולם כשירה לסוכה. וכן דייקו דהרמב"ם השמיט דין זה לענין סוכה.

והמג"א (תרלו ג) כת' דמהני כשמגביה את הסכך ומניחו לשם סוכה. ונהאחרונים דייקו דאף דקבע

הב"י (יו"ד רפו) דכת' בדעת הרמב"ם (מזוזה ו ב) דסגי שיש כדי לרבע ד' אמות להתחייב במזוזה. והחת"ס (יו"ד קפ) חילק דשאני מזוזה (הו' לעיל ג.). אבל הט"ז כתב דמש"כ הרמב"ם 'כדי לרבע', היינו שיש בתוכו ריבוע ד' ע"ה, וקמ"ל דלא איכפת לן בדפנות דאין בו זוויות שוות. ולאפוקי מ'אחרים' דסוגיין לענין סוכה^ג.

קנה) תלתא גברא בתרתי אמתא יתבי. הריטב"א כת' דאע"ג דלטובל מעומד נתנו שיעור אמה על אמה, משום הכשר טבילה נתנו שיעור שיטבול ברווח וירחיב עצמו, ויבואו בו המים, ולא יקפוץ עצמו.

והמהרש"א הק' דנימא דד' גברי יושבים בג' אמות, דהוה יותר קרוב לחשבון. והו"ל י"ח, ולא דק^ד.

קנו) תוד"ה כ"ה. אין החשבון מכון, ולא דק וכו'. ודיש באלכסון דבר מועט יותר מאמה וב' חומשין. וותוס' (עירובין יד.) כת' דאף הא דאמר' כל שיש בהקיפו ג' יש בו רוחב טפח אין החשבון מדוקדק לפי חכמי המידות. וכן התשב"ץ (א קסה) האריך בזה^ה, והק' דיש בזה נפק"מ בכ"מ אף לקולא. וכתב די"ל דשיעורין הללמ"ס, וחו"ל קבלו ללכת ע"פ דרכים אלו כאלו הם מדוקדקים, אע"פ שיש בהם קירוב. והטעם בזה לפי שלא ניתנה התורה למלאכי השרת. ווכ"כ החזו"א (קלח ד) י"ל דהוה בכלל שיעורין, וניתנה הלכה לחשוב בקירוב^ו.

ועוד כתב התשב"ץ דאפשר דנקטו שיעורים אלו, לקרב ההבנה אל התלמידים, שלעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה (פסחים ג.), אבל לענין מעשה יש לנו לדקדק

קביעות גבולי הצמצום יהיו בקירוב. ויש לחקור האם הוה גדר 'נהגה', דנתנה רשות לחשב לפי המידה ע"פ החישוב שלנו, או דעצם שיעור החפצא משתנה.

א. והבכור"י כתב עפ"ז דמי שעשה סוכה לחג, ואח"כ המשיך לגור בו כל השנה, לשנה הבאה צריך להגביה הסכך ולהחזירו, דאל"כ פסולה משום דף פסול דביתו של כל השנה. וכתב דאף שכיסו בגג, לא סגי לסלק הגג, אלא צריך להגביה את הסכך. ואבל אם לא דר שם כל השנה, סגי בסילוק הגג. כיון דמעיקרא נעשית כסכך, לא נחשב תעשה ולא מן העשוי.

ב. ומשמע בתוס' דלא תלי בחזק הבנין, אלא קביעות הדירה.

לרבע ד' אמות. ואפשר דבעי ט"ז פעמים אמה על אמה וכל א' שלם בפ"ע, ובסוכה עגולה הא ליקא. ולא סגי במה שיש שטח יותר, דהשיעור ניתנה באמות ולא בטפחים.

ג. ויול"ע דכיון דלאחרים בעי זווית להחשב קבע, א"כ אמאי עגולה מתחייב במזוזה. ואפשר דלא קי"ל כאחרים אף בזה.

ד. ובספר הערות הגריש"א כתב דהגמ' ידעה דשיעור אדם בדוחק ב' שלישי אמה, וישיבה ברווח הוה אמה. ובהא דאי' בכל מקום ד'פתח' אמה ושהוא מקומו של אדם שלא בדוחק, וכן שיעור 'רשות' הוה טפחים.

ה. והתשב"ץ כתב לפרש בזה הא דילפי' (עירובין יד.) מקרא דף שיעור וים שעשה שלמה, ולא בדקו במציאות.

ו. וביאר שהמצוות ניתנו אף לחלושי הדעת, ואינו מפסיד אם

כאן ביתו בקביעות, ואף עכשיו שמגביה חוזר ומניחו על דעת שממשיך לדור כאן נחשב שיש כאן עשיית סוכה, וכשר. ולא אמרי' דבנאו לשם ביתו של כל השנה.

קנח) והחיצונה סוכה ופטורה מן המזוזה. פרש"י דלאו דירה היא, שאינה עשויה אלא לצאת ולבא וכו'. וּמִשְׁהָ לְכָל הַשָּׁנָה לֹא נִחְשָׁב דֶּרֶךְ דִּירָה.

ובברייתא (יומא י.) א' דלר' יהודה סוכת החג חייבת מזוזה בחג, דס"ל דירת קבע (ע' לעיל ז:).¹ ודעת רבנן דא"צ מזוזה, דסוכה דירת עראי.

והמשנ"ב (ס"ס תרכו) הביא מהפרמ"ג (ס"ס תרמג) דאף ביתו דכל השנה שבסוכות מסיר את הגג, ע"ז בסוכות פטור ממזוזה. דבשבעת ימים לא מיקרי קבע וְע"י דִּין דִּירַת הַסֻּכָּה נֶעֱקָר קְבִיעוּת דִּירָתוֹ.²

ובשו"ת ארבעה טורי אבן (יד, הו' פתח"ת יו"ד רפו יג, ובשע"ת תרכו ג) הביא בשם הפר"ח דכשמוריד את הגג ומסכך נפטר ממזוזה, וכשחוזר וקובע הגג צריך ליקח המזוזה ולקובעו מחדש, דהוה תעשה ולא מן העשוי. ובעל השו"ת דן בזה דמ"מ נעשית מתחילה בהכשר. ועוד דן דאף בחג חייב במזוזה, דהוה דירת קבע של כל השנה.

ובס' עמק ברכה (ט) דחה דכשיש גג, נקבע דירתו תחת הגג. ואילו כשמסלק את הגג הוה ענין דירה בפנ"ע, ואינו קבוע.

ורע"א (כו"ח ק נט) כת' דאם קבע דירתו בסוכה [או בסוכת היוצרים], שידור בו מכאן ולהבא, מתחייב מעכשיו במזוזה [אף בחג]. דדוקא דירת סוכה שדר עתה בענין דירת עראי [ואינה חשובה], דהוה ענין חדש לדור בלא מכסה, ע"ד דירת עראי לדור זמן מועט.

קנט) ואמאי תהוי חיצונה כבית שער הפנימית וכו', משום דלא קביע. פרש"י לא זו ולא זו, ואין הפנימית חשובה להיות לה בית שער. אבל הרמב"ם (מזוזה ו ט) כתב הטעם דהחיצונה אינה קבוע. ודהפנימית נעשית לדירה, ונחשב קביעות. אבל החיצונה אינה קבועה, ולא נחשב אפי' בית שער.³ והראב"ד השיג דתרוייהו לא קביע.

קס) תוד"ה ותיהוי. ובית שער חייב במזוזה וכו'. האחרונים חקרו בגדר החיוב מזוזה בבית שער, אי נחשב דיוריך. וע"ז הבית שער מחוייב במזוזה. או דהוה משום הדיוריך שבבית. ואף הבית שער הוה שער של הבית.

קסא) בא"ד ויש מחלקין בין פתוחין לבית ולפתוחין לגינה. וכ"ד הרי"ף (הל' מזוזה) דדוקא בית שער הפתוח לבית מתחייב.

והבעה"מ (ותוס' יומא יא. בשם י"א) פי' דכוונת הגמ' ביומא בית שער של אבסדרא ושל מרפסת. אבל בית שער של בית לעולם חייב. והר"ן תמה על דבריו.

קסב) סוכת גוים וכו'. פרש"י שעשוה לדור בימות החמה.⁴ והריב"ז כתב דעשאוה לטייל.

והגמ' (בסוף העמ') א' דלאו בני חיובא נינהו, ומש"ה ס"ד דאינו יוצא בסוכה זו. ותוס' (גיטין מה:; הק') מכאן על דברי ר"ת דס"ל דאין האשה עושה ציצית ואוגדת לולב,⁵ דכיון דלא מיפקדה אינה ראויה לעשייה. ותוס' הק' דמבואר בסוגיין דסוכת גב"ך כשירה. ואף דלאו בני חיובא. וע"כ דל"צ בני חיובא לעשיית הסוכה.

ועוד הביאו התוס' דמבואר (מנחות מב.) דעכ"ם שעשה ציצית פסול, דדרשי' בני ישראל ועשו. משמע דאשה כשירה לעשייה.⁶

והמרדכי (מנחות תתקמט, הו' בב"י ורמ"א יד א) כת'

1. אבל ברש"י על הרי"ף איתא בימות החמה ובימות הגשמים. (והגיהו שם ומחקרה).

2. ור"ת חידש דאף אגד לולב, ואף דק"ל דל"צ אגד. והמג"א (תרמט ח) תמה בזה ווע"ע לקמן יא. ולו:).

3. אך לענין עשיית סוכה סוכת עכ"ם כשר, כדאי' בסוגיין. ולא דמי לציצית. וק"ק דתוס' (שם) מדמה להו. וי"ל דעשיית עכ"ם נתמעט בציצית מגזירה, ולא ילפי' לסוכה. אלא

ג. וולבאורה דירת ז' ימים בעלמא לא נחשב קביעות, אלא דקביעות המצווה נחשב קביעות.

ד. וּמִשְׁמַע דִּדִּין הַתּוֹרָה דְּדִירַת עֲרָאִי מִפְּקִיעַ מִמֶּנּוּ שֶׁם קָבַע. וּמ"מ כֵּתֵב הַפֶּרֶמ"ג דָּאם הַסֻּכָּה בִּפְתָח בֵּיתוֹ, חַיִּיב בַּמִּזְוֵה מִשּׁוּם בֵּית שַׁעַר דְּבֵיתוֹ. וְל"ד לְסֻכַּת הַיּוֹצְרִין.

ה. אבל לדעת רש"י והראב"ד לכאורה בית שער ל"צ קביעות, כיון דהוה שער לביתו הקבוע.

דבדיעבד כשר וכמו סוכת גנב"ך, אבל לכתחילה בעינן שיעשה ע"י בר חיובא וכן בציצית ולולב. והמג"א (יד ג) כת' דלדעת ר"ת ל"מ אשה וקטן אף בעשיית סוכה. והפוסקים ביארו דהיינו לענין לכתחילה.

קסג) סוכת בהמה. ריב"ן פי' דהיינו דיר של בהמות^ט. ולכאורה איירי שהבעלים הישראל עשאוה לשם צל לבהמות. ולפ"ז הא דאי' בגמ' (בסמוך) דחק ברייתא לאו בני חיובא קאי אאינך. ויש אחרונים (גליוני הש"ס) שפי' דאיירי בסוכה שבהמה עשתה^ז. והוא חידוש גדול דכה"ג נחשב נעשית לשם צל.

קסד) מאי בה"לכתא, אמר רב חסדא והוא שעשאוה לשם צל^א. פרש"י שתהא מוכח שנעשית לצל, ולא לצניעות בעלמא. דבעינן [עשייה] לשם 'סוכה', שסוככת מהחמה.

והאחרונים העירו מדברי רש"י (ב:) דסוכת מצווה לא בעי 'צל' [ע"ש פנ"י]. והמרומי שדה וחלקת יואב (כח) חילקו דסוכה העשויה לשם מצווה אי"צ שיעשנו לשם צל^ב. ועוד תי' האחרונים דבעי סוכה שיהא חפצא של 'סוכך' וכוונתו הריטב"א ב., אבל לא בעי צל בפועל.

אבל הריטב"א ור"ן כת' שעשאוה לצל כלומר שלא תהא עשויה לדירה ואוצר. וכע"ז כת' ראבי"ה

(תריא, והרא"ש) בשם ר"ת 'ולא מעובה כמין בית' להגן^ג מן הגשמים^ד. [וע' מה שהו' בזה לעיל ב. ולקמן בב:].

והאבני נזר (תעה) דן האם מהני שקטן הניח את הסכך לשם צל, או דקטן ל"ל מחשבה. וכתב דגדר צל אינו דין 'לשמה', אלא דסגי במה שבשעת עשייה היה נעשית לדעת כן, והבעה"ב צווה לקטן עבור צל, נחשב סוכת צל^{טו}.

דף ט.

קסה) רש"י ד"ה סוכה ישנה. ולא פירש שהיא לשם חג. השפ"א דייק דבעי לפרש בדיבור כדי שיחשב לשם חג. [והרא"ש (הל' ס"ת ג) הביא מח' בכל כתיבה לשמה אי צריך להוציא בשפתיו או דסגי במחשבה^א].

והחכמת שלמה (בגליין השו"ע תרלה) נסתפק [ולדעת בי"ה] אי בעינן עכ"פ שיכוון [קודם סוכות] דסומך עליו לשם סוכה. [ואף דל"צ עשייה לשמה, מ"מ יצטרך יחוד לשם סוכה]. [וע' בסמוך בשם הרשב"א ביצה לו].

קסו) רש"י ד"ה בי"ש. כיון דשואלין בהלכות החג קודם החג ל' יום וכו'. המהרש"א ציין דמבואר בדברי רש"י דילפי' סוכה מפסח. ודלא כב"י (תכט) דדוקא בפסח ילפי' ל' יום, ולא בשאר חג^ב. וכן המג"א (שם א) ציין לדברי רש"י דידן^ג. והפרמ"ג (שם) כתב ליישב

הגשמים. וכת' די"ל דכוונתו הצלה פורתא מהגשמים, אבל ל"מ היכא דאין יורדים בה גשמים כלל.

יד. והב"ח (תרל"ד) כת' דהרא"ש לא ס"ל כר"ת בכל סוכה דבעינן שיכנס גשמים. ואפ"ה סוכת גנב"ך ורקב"ש היכא דעשאוה מעובה כמין בית, א"כ גלי דאינו סיכוך בעלמא. אלא דרך דירה. ול"מ ביתו של כל השנה.

טו. וביאר דהא דלא נקרא סוכה כשאינה עשויה לצל, הוה כמו כלי אינו מק"ט אלא כשעומד להשתמש, וכן אוכל כשעומד לאכילה וכשאינו עומד לכך צריך מחשבה לכך לתשמיש ולאכילה. הכי נמי בסוכה כל שאינה עומדת לצל אף שמוצל לא מקריא סוכה.

א. ותוס' (ע"ז כו.) משמע דבעי דיבור. וכ"פ הבי"ש (קלא ח) לענין גט. וע"ש פנ"י (גיטין ב: בקרא).

ב. והפרמ"ג כתב דאף לדברי המהרש"א דוקא בסוכות ולא בשבועות.

ג. והב"ח (תכט) ציין דרש"י (סנהדרין ז:) כת' ל' יום קודם הרגל. משמע כל הרגלים. וכן רש"י דידן.

לדעת ר"ת יש טעם נוסף משום דאינו בתורת. ובזה תוס' הק' דבסוכה חזינן דל"צ בתורת.

ט. וי"ל דהוה במקום קביעות, ומש"ה לא נקטו בברייתא דרקב"ש.

י. דומיה דאינך שעשאן גויים, נשים וכוותים, דלאו בני חיובא. [אך בשיטת הריב"ב (ד. בדה"ר) פי' אף סוכת נשים, שהנשים אורגות בה. דהיינו סוכה שנעשית לשימוש הנשים].

יא. והמרומי שדה (לנצי"ב) כתב דדעת הרמב"ם (ה ט) דלשם צל היינו לאפוקי נעשה מאכילה, דחוטט בגדיש [ודחסמיכו הרמב"ם בסוף הלכה הנ"ל].

יב. וילי' דהעושה סוכה לשם צניעות, הוה כתולה וילון בעלמא, ואין בזה הגדרה של 'שיבת עראי'. אבל כשנעשית לשם מצווה, א"כ נתכוון לשם צורת קיום המצווה. ואי"צ שיתכוון לשם צל דוקא.

יג. וראבי"ה (והו' בהג' מיימוניות ה ט, ובב"ח תרלה) הביא דבתוס' ריב"א כת' דסוכת הרועים היינו להגן מן החמה ומן

דבשאר יו"ט הא דשואלין הוה מנהג, אבל פסח מדינא דקרא מחוייב לדרוש משום הקרבן.

קסז) בא"ד סתם העושה לשם חג הוא עושה. בפשוטו משמע דאמדינן דכוונתו לשם חג. אבל המהרצ"ח ביאר דכוונת רש"י כדאמרי' (זבחים ג:) סתמא לשמה קאי. דעומדת סתם לשם מצווה. והאחרונים ביארו דנחשב שעומד לכך, ומש"ה ממילא נקבע דעצם הקרבן לשמה, אא"כ עוקרו מלשמה. (וכ"כ המנחת ברוך ב). עד"ז כתבו תוס' (ע"ז כו. ועוד מקומות) בדמה דסגי בסתמא לשמה אף עכו"ם כשר. ועוד כתב הריטב"א (לקמן מו.) דהא דאמרי' (שם) דהעושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו, היינו תוך ל', דחל עליו חובת סוכה. כדאמרי' (פסחים ו.) לענין ביעור חמץ, דחל עליו החיוב ל' יום קודם פסח.

קסח) אם נשאו לשם חג אפי' מתחילת השנה. ודנעשית לשם מצוה. והחיי אדם (קמו לט, הו' במשנ"ב תרלו ז) כתב דאף כשעשאו שנה שעברה לשם חג, כיון שעבר החג ל"מ (וכמש"ש המג"א (תרלז ב) דכיון דעבר החג בטל הקצאה למצווה, לענין ליאסר, ובשנה שאח"כ לא נאסר עד שישב בהו. ונפק"מ דצריך לחדש דבר. והעמק ברכה (י) תמה דמ"מ נעשית לשם מצוה, ולא בטלה עשייתו ממנו לעולם.

והחזו"א (קנ ו) כתב דהיכא דעשאה גם לשם תשמיש כל השנה, וגם לשם מצווה כשר [אף לבי"ש]. שהרי העושה תוך ל' איירי שעושה לאיזה מחשבה ודהעושה בנין ודאי יש לו טעם ומחשבה לבנייתו, ואפי' הכי בסתמא כשר. אלא ודאי תוך ל' עושה גמלשם חג, אף דעיקרו לתשמיש כל השנה.

קסט) תוד"ה סוכה. בירושלמי תני צריך לחדש בה דבר"א. והריטב"א (לעיל ב) ור"ן (במשנה א. בדה"ר) כת' דהוה למצוה בעלמא. אבל בס' העיטור ושבלי הלקט (שלז) נקטו דהוה לעיכובא. והפנ"י הק' דבגמ' מבואר דלבי"ה ליכא קרא דבעי לשמה, ומנלן דניבעי חידוש. והפרמ"ג (תרלו מ"ז ג) כתב דהוה מדרבנן. והמשנ"ב (שם ד) ביאר הטעם שלא יבואו להכשיר במה שלא נעשית לשם צל". והב"ח כתב כדי שיהא ניכר שיושב לשם סוכה.

והראשונים (וכ"פ הט"ז (שם ג)) הביאו דאף סוכת גנב"ן צריך לעשות חידוש, שיהא לשם חג. והב"ח כתב דסוכה שלא נעשית לשם צל, או שנעשית לשם דירה [לדעת הר"ן לעיל חז; ל"מ לעשות בה חידוש. וביאר דהא דמהני חידוש במקצתה לכל הסוכה היינו מדרבנן, הילכך דוקא בסוכה ישנה דהוה פסול מדרבנן. אבל היכא דפסול מדאורייתא משום תעשה ולא מן העשוי ל"מ.

לבי"ש. וצ"ע. ונאפשר דהיכא דיחדו להדיא לכמה שנים עדיף. והכא איירי כשעשאו מתחילה סתם.

ט. וולכאורה סברת המשנ"ב גדר עשייה לשמה הוה 'יחוד' והזמנה למצווה. וכיון דעבר הזמנה ידידה בטלה קדושתה. וכעין הא דלחד מ"ד מהני ביטול כתיבת גט לשמה.

י. ותוס' (ד"ה ואם) נסתפק 'ואפי' לא נפק"מ [בהא דצריך לחדש] אלא לבי"ש, משמע דנסתפקו האם הבבלי ס"ל כירושלמי בזה. [וכן הפוסקים הביאו דהרמב"ם השמיט הל דינא, ומבואר דס"ל דהבבלי פליג]. אבל הב"ח (תרלו) הביא דתוס' נסתפקו כשעשאו לשם חג קודם ל', האם צריך לחדש דבר. והביא דכ"ד ראב"ה דצריך לחדש דבר.

יא. ואי' (לקמן מו.) דאם סוכתו עשויה ועומדת, מחדש בה דבר ומברך שהחיינו ודמברכין על עשיית הסוכה.

יב. וכ"פ הב"י (ר"ס תרלו) דהוה לעיכובא. אבל המג"א (שם, ומשנ"ב שם) פסק כר"ן דהוה מצווה בעלמא.

יג. וצ"ב א"כ מה מהני חידוש כל שהוא. וצ"ל דהוה היכר בעלמא.

ד. ועפ"ז הוכיח בהג' דברי נחמיה דסגי במחשבה, ועי"ז מהני סתמא לשמה קאי, דאת"ל דבעי דיבור מה מהני תוך ל'. ושוב ציין לדברי תוס' (ע"ז כו. ד"ה וכו') וולכאורה כוונתו למש"כ בדמה דסתמא לשמה מהני אף עכו"ם, א"כ מש"ה לא בעי דיבור. וכן בשו"ת מנחת ברוך (ב ענף ב) דחה דא"צ אמירה, כיון דסתמא לשמה קאי [וע' מה שהוכיח מהירושלמי דמצה ישנה].

ה. וצ"ב דהא קודם בל' יום קודם לחג מתעסק אף ביתר צרכיו, ואמאי יחשב שיש 'פשוטות' בחפצא דהסוכה דעומד לשמה. ועוד במה תליא בדברי רש"י דשואלין בהלכות חג.

ו. ועי"ז נחשב מצווה בעשיית הסוכה [וע' לקמן שם ותוס' מכות ת. אל עצם עשיית הסוכה הוה מעשה מצוה]. אבל העושה קודם שמחוייב בדבר לא.

ז. ובגמ' (שם) מבואר הטעם דשואלין דורשין ל' יום. וא"כ יל"פ דמש"כ רש"י דשואלים דורשין פ' דמש"ה נחשב מעבשיו מעשה מצווה, דומיא דהתם. ועי"ז נקבע גריד סתמא.

ח. ולכאורה לפ"ז לבי"ש ל"מ סוכה משנה לשנה [וכדמשמע בתוס' (ד"ה ואם) דדין צריך לחדש בה דבר לבי"ה תלי בגדרים

וצריך מעשה אחר [שישב בה], להחיל שוב קדושה בשנה זו.

והביאו"ה (ד"ה דהומנה) הביא בשם המור וקציעה להקשות דא"כ אמאי אסורה לכל היום, הא לא נאסרה בביה"ש [ודוקא בדבר שנאסר ביה"ש אמרי' מיגו דאיתקצאין]. ותי' דבביה"ש היה אסור מדרבנן משום מוקצה, דסתירת אוהל [וכמ"ש רש"י בביצה]. והעמק ברכה (יא) כתב דמוקצה מחמת מצוה לא תלי בביה"ש, ומדאורייתא הוקצה לכל זמן המצווה, ולא תליא בבין השמשות כלל.

ויש אחרונים כ"א דנקטו דכיון דילפי' דחל ש"ש על הסוכה, אילו לא חל אינו יוצא ידי חובתו. אבל הפשטות דהוה דין נוסף דחל איסור. ויוצא יד"ח אף בלא"ה. [וכ"כ האבנ"ג נטג יא].

קעג) תוד"ה מנין. ואפ"ה משמע התם (בסוף שמעתין, ביצה ל:) דלא אסירי אלא מטעם מוקצה^כ וכו'. [ותוס' נקטו דמוקצה היינו מדרבנן. אבל רש"י (לקמן לז:) כתב דאסור להריח הדס משום דגמרי' מסוכה, דהוקצה למצוות. ומשמע ברש"י דהא דאיתא דאסור משום מוקצה, היינו משום חך דין דחל שם שמים. ועפ"ז דנו לפרש דהכל א', והך מוקצה הוה דאורייתא [ודלא כקו' התוס']. [וכ"כ הרמב"ן שבת כב.].

קע) בא"ד ובלבד שתהא ע"פ כו"ה. הרא"ש הביא בשם העיטור דהוכיח מדברי הירושלמי דבעי חידוש בגוף הסוכה, ודלא כבה"ג דסגי במה שמכניס כסאות. והפרמ"ג (תרלו מ"ז א) הוסיף עוד דל"מ חידוש בדופן הרביעי [ודלא נחשב גוף הסוכה] אלא בסכך. והריטב"א (לקמן מו.) כתב^ד דמחדש בסכך או בדפנות הצריכות לה לעכב^ט.

קעא) בא"ד מצה ישנה וכו'. בפשוטו היינו שלא נעשית לשם פסח^ט. והאחרונים תמהו דבגמ' (פסחים לח:) מבואר דמצה בעי לשמה^י. [וע' ברכ"ש גיטין יא].

עצי סוכה אסורין

קעב) בשם שח"י ש"ש ע"ל החגיגה. פרש"י לאוסרן [ובאכילה] עד לאחר הקטרת אימורין^י וכו'. ורש"י (ביצה ל:) כתב דחל ש"ש על חגיגה 'משהוקדשו'. והאחרונים העירו דחגיגה הוה קדשים קלים, וליכא מעילה. ודעת תוס' (נדרים יג, תמורה ג.) דאפ"ה יש איסור הנאה מדאורייתא^י. עכ"פ פשיטא דאסור לאבדו ולהפסיד ההקדש. [וכ"כ האבנ"ג א"ח לד יח].

ההג' אשור"י (ביצה ד ג, בשם הא"ז, הו' ברמ"א תרלח א) כתב דדוקא דהא דנאסר היינו רק משישב בסוכה. אבל עד שישב אינו נאסר, דהומנה לאו מילתא היא^כ. והמג"א (תרלח ב) כתב דאף העושה סוכה משנה לשנה, כשעברה הסוכות פקע קדושתו,

יד. [לענין מחדש בה דבר לענין ברכת שהחיינו].

טו. והבב"ר (תרלו בת"ב) השיג מדברי הריטב"א על הפרמ"ג. אבל השעה"צ כתב דהפרמ"ג מודה דמהני בדפנות, וכריטב"א, וכוונתו לאפוקי דופן ד'.

טז. אבל הטור (תנח) הביא בשם הירושלמי דמצה ישנה פסולה, אפי' עשאה לשם פסח. [ועי"ש בפוסקים].

יז. ובס' הערות [לגריש"א זצ"ל] תי' לענין מצה דפסח שני, וע"ד מש"כ הצ"ח (ברכות לז:).

יח. ומשמע דיש 'איסור' אכילת קדשים עד הקטרה. וכ"כ רש"י (קידושין נב.). [וכ"כ הרא"ש (נדרים יא) דאפשר להתפס בבשר קדשים עד הקטרת אימורין. והאחרונים הביאו דעד"ז משמע ברמב"ם (פסחמ"ק יח ז) שכת' דהאימורים מתירין את הבשר].

אבל תוס' (ובדח"מ מג. ד"ה והלבוש) דהאימורים אינן מתירין את הבשר, שהרי אם נאבדו לא מעכבי. והאחרונים (קוב"ש ביצה נה, גרי"ז מנחות יג) ביארו [כוונת התוס'] דאין איסור אכילה [ודריקת הדם מתיר את הבשר], אלא דין קדימה להקטיר אימורים קודם.

יט. אך רש"י (מנחות ד) משמע דהוה מדרבנן. וע' שיטמ"ק ואחרונים שם.

כ. והט"ז (שם א) ביאר דלא הוקש לחגיגה לענין שיהול קדושה בדיבור. והמג"א (שם א) כתב דסוכה הוה תשמישי מצווה. ואף דבגוף הקדושה אמרי' דהומנה מילתא, תשמישי מצווה שאני.

כא. וכ"כ העונג יו"ט (ה בהג) דהא דאיתא התוקף חבירו והוציאו מסוכתו, נקטו כן באופן דהבעלים הקצוה לסוכה. אבל אילו הבעלים לא ייחדו לסוכה ל"מ ייחד הגב. ואינו יוצא בלא שחל קדושה על הסוכה. ואן הרשב"א (הו' בסמוך) כת' דסוכת גב"ן יוצא, ואף שלא חל עליו שם שמים.

כב. [ולכאורה מקורם מהגמ' (ביצה ל) דע"כ בודל ממנו. אמנם ע"ע בסמוך מש"כ הרשב"א ביצה].

כג. דמוקצה למצוות. והך מוקצה אסור תלי באיסור מלאכה, ואף בחוה"מ [או בחול] אסור להשתמש בדבר שמוקצה למצוות. ואן אין איסור טלטול, אלא בשבת ויו"ט, ומגדרי מוקצה מחמת איסור סתירה].

ביארו דהיינו ב' דפנות וג' אפי' טפח¹². אבל אי עביד דפנות יותר משיעור סוכה הוה רק משום מוקצה. והר"ן (ביצה יז. בדה"י ולקמן יז. בדה"י) כתב דה"מ כשעשה כדי הכשר דפנות, ואח"כ הוסיף דופן. אבל עשאן ד' בסתם, כולוהו אסורות. ובפשוטו נקטו האחרונים דכוונתו ע"ד סברת התוס', אלא דכשיש ד' דפנות האיך יקבע איזה עיקר ואיזה תוספת¹³. ועוד פי' הביאור"ה (תרלח ד"ה ואם) דסברת הר"ן דכל זמן דעוסק במצוה, יש שם סוכה על כל הדפנות.

והרא"ש הביא בשם ר"ת לגבי עצי הסכך, דכדי הכשר הסוכה [דהיינו ז' על ז'] אסור מדאורייתא, והשאר מדרבנן. והפוסקים ביארו דרך שיעור ז' על ז' דהכשר סוכה מוקצה, אבל שאר הסכך לא נאסר. והאחרונים (שפ"א, ביכור"י תרלח ה) תמזו דהוה יושב בכל הסוכה, וכל ז' על ז' הוקצה למצוה.

קצו שם. ומבואר בתוס' (ביצה הנ"ל, והר"ן) דאף דפנות הסוכה נאסרין משום מוקצה. וכ"כ הרמב"ם (ו טו) דעצי סוכה אסורין, בין עצי דפנות¹⁴ בין עצי הסכך.

והרא"ש חלק כתב דדוקא הסכך אסור דמוקצה למצוה, אבל הדפנות מותרים¹⁵. דדרשת 'חג הסוכות' הוה דוקא בסכך, כדאי' (לקמן יב). דילפי' פסולת גורן ויקב דוקא לסכך.

והב"י (ר"ס תרלח) דן מנ"ל לרא"ש דדעת הרמב"ם דאסורין מדאורייתא, נימא דכוונתו דהדפנות אסורין רק

קצו) בא"ד וי"ל דהאי דאסור מדאורייתא היינו בעודה קיימת וכו' אבל משנפלה וכו'. דחל שם שמים על חפצא דהמצוה, כל זמן שהוא ראוי למצוה, דאסור לסותרה¹⁶. אבל משנפלה פקע ממנו שם סוכה. ואסור משום הקצאה למצוה. ויל"ד היכא דנפלה וראוי לחזור ולבנותה, האם אמרי' דעכשיו בטל ממנו של סוכה. או דוקא באופן דנתבטלה ממצוה.

קצה) בא"ד ומשני (ביצה שם) באומר איני בודל מזהם כל ביה"ש, דלא הוקצו למצוותו וכו'. [דאף מעיקרא לא הוקצו]. והרשב"א (ביצה ל: ה) הק' אמאי לא יהני תנאי, דהא מהני תנאי בקדושה דמים שיפקע בכדי¹⁷. ותי' דהקישא הכתוב לחגיגה דנחשב קדושת הגוף. ומד חגיגה לא פקע קדושה אחרי שחל עליו, ה"נ הכא¹⁸.

ועוד הק' הרשב"א (שם) סוכת גב"ך אדם יוצא בה יד"ח, וכי מפני שנכנס בה ואכל פעם א' תחול עליו קדושה כל ז', והא לא נעשית לקדושת סוכה. וכתב דאפשר דסוכת גב"ך מהני תנאי. וכ"פ הרשב"א בעבוה"ק (בית מועד ב ו, סא) דסוכת גב"ך לא נתקדש לכל ז', וכן כשאמר איני בודל כל ביה"ש. והא דל"מ תנאי היינו כשהתנה שאח"כ יוכל ליטול ממנו. [וע' ביכור"י תרלח ז, ושעה"צ ג].

קצו) בא"ד ור"ת מפרש דעצים של כדי הכשר סוכה היילא קדושה עליהו וכו'. ותוס' (ביצה ל:)

טפח הוה רק כשגורר כנגדו באויר. (אמנם אם איירי דעשה שיעור טפח ואח"כ הוסיף, וע"ד הר"ן, אין ראייה.) [והפור"י (ה) כת' דתליא אי קרא איירי בג' דפנות והילכתא לגרע, א"כ כשעשה מחיצה שלימה הוה בכלל שיעור דפנות הנאסרו. אבל אילו קרא ילפי' ב' מחיצות, והילכתא להוסיף, אינו נאסר בכלל איסור מוקצה דדפנות].

כח. [ואסור מספק. ויל"ע האם יוכל לקבוע בשעת עשייה דדעתו שזה יהא עיקר המחיצה, ודופן זה מיותר].

כט. וצ"ב אמאי נקט גבי דפנות 'עצי', והא דפנות הסוכה אפשר לעשות אף מאבנים וכו', והיכן הוזכר עצים לדפנות. [ודווקא דסמך אקרא דנחמיה (ה' לקמן יב) דעצים לדפנות].

ל. והרא"א מזהיר (בביאור לסמ"ג, ה' בב"י) תמה האיך נעלם מהרא"ש דברי ר"ת עצמו, דבתוס' ביצה (הג"ל) מבואר דקאי אדפנות. אך הב"י דחה דהרא"ש סבר דר"ת נקט דוגמא בעלמא, ועיקר כוונתו לשיעור הכשר בסכך. והב"ח ביאר דהסכך שהוא כנגד מקום ב' המחיצות, שהוא חצי של ז' על

כד. אך לכאורה היכא דעבר וסותר מעכשיו מותר בהנאה מדאורייתא, דכבר אינו עומד למצוות.

כה. ויש שתי' דלדברי רש"י הוקש לחגיגה אחר שחיטה, ובוה הוה קדושה מאיליה, ולא קדושת פה.

והקוב"ש (ביצה טו) כתב [להקשות על הרשב"א] כיון דנעשו עצי סוכה שעה אחת, עיי' ממילא קדוש, ולא כ"כ להטיל תנאי או זמן לקדושתו. ואינו דומה להקדש, דהקדושה עצמה היא מכח אדם, ודבר פשוט הוא דלא מהני שאלה בעצי סוכה, וכן המתפיס בהן אינו כמתפיס בדבר הנדור.

כו. וכ"כ הרשב"א (עבוה"ק שם ס) דל"מ תנאי בעצי סוכה, דכיון שחל עליה קדושת החג וקדושת הגוף היא לכל ימי החג. שהרי הוקשו לחגיגה דאין תנאי מועיל בה, שאין תנאי מועיל להוציא קדושת הגוף מקדושתו, שאין קדושת הגוף נפקעת בכדי.

כז. לכאורה מבואר דאף כשעושה דופן שלם, נחשב טפח עיקר הדופן והשאר תוספת. ולא אמרי' דכיון דקולת שלישית

דמ"מ קרקע הסוכה אינה נאסרת^{לז}, דלא הוה בכלל 'מצוות הסוכה', אלא תנאי בעלמא שיהא לו קרקע. ואף דלענין 'גזול' יש חסרון גם בקרקע גזולה, ע"ע לקמן כז: ולא. אף האבנ"ג (תנט טו) נקט דהקרקע נאסרת, דהא לענין גזול מבואר דהקרקע הוה בכלל הסוכה^{לז}.

קעח) שם. אפורין כ"ז ז'. הט"ז (תרל"ח ג) כתב דלא הוקש לחגיגה לכל דבר, שיהא אסור בכל ההנאות. דלא נאסר אלא במה שיש ביטול מצווה. וביאר דגדר האיסור הוה דוקא במה שמבטל קדושתו, אבל בעוד שהיא קיימת אין איסור הנאה ממנה כדי לסמוך עליה או להניח עליה שום דבר כיון שעדיין קדושתה עליה^{לח}. אבל העונג יו"ט (מט) האריך להוכיח דאיסור זה הוה בכל הנאה, אף במה שאינו מבטל מקדושתו. והק"י (ז) כתב ד"ל דמדאורייתא דוקא ביטול מצווה אסור, אבל מדרבנן נחשב מוקצה.

ותוס' (שבת כב. ד"ה אבוהון) כת' דהך מוקצה הוה משום ביטול מצווה^{לט}, ולא ילפי' מינייהו לאינך^מ. אבל האחרונים דנו דכוונת התוס' בצריכותא שם, אבל בתר דילפי' מאינך כולו דקדושו.

ורש"י (לקמן לז:) מבואר דאף להריח הדס נאסר בכלל המוקצה, אף דאין בזה ביטול מצווה. והר"ן (לקמן יח.

מדרבנן. וכת' דמשמע לרא"ש דא"כ לא היה גוזרים אי ליכא כוונתה בדאורייתא. אך דחה ד"ל דמ"מ בין שיש בקצת מהסוכה איסור דאורייתא, מש"ה גזרו אף על הדפנות שאף הם מכלל הכשר הסוכה.

ותוס' (זבחים לז:) נקטו דאף עצי הדפנות נאסרו^{לא}. והק' מנלן דאף דפנות הוה בכלל שם סוכה. ואילו גבי שאר דיני סוכה, קי"ל דרק הסכך הוה בכלל סוכה וברבנן דר' יאשיה זל. וזה כוונת הרא"ש להקשות לרמב"ם. והר"א מזרחי כתב דהדפנות אסורין משום שבטלין לסכך, דהסכך מתקיים ע"י הדפנות^{לב} ומש"ה טפלים לה, והוה מוקצה^{לז}. והב"ח (שם והק"נ) כתב דילפי' מיתורא דכתיב הסוכות (וע"ד הא דדרשי' לעיל ו: דהסוכות קאי אדפנות). וקאי אף אדפנות^{לז}.

והגר"ח (סוכה ו) כתב דלעיקר דיני הסוכה הסוכה, הסכך הוה עיקר הסוכה והדפנות אינם בכלל [לרבנן דר' יאשיה], דגוף החפצא של הסוכה הוה רק בסכך. ומש"ה כל דיני הכשר ופסולים שבסוכה קאי אסכך. משא"כ בהא דעצי סוכה נאסרין, גדר הדין דמחמת מצוות סוכה, דכל דמיקיימא ביה מצות סוכה אסור ליהנות ממנו. וכיון דהסוכה בעי דפנות, א"כ אף הדפנות נכללו במצוות הסוכה^{לח}, ואע"ג דאין עליהם שם סוכה.

והאחרונים (אבי עזרי ה כה, וכ"מ בגר"ח סטנסל) נקטו

מצוות הסוכה. ועי"ל דהוה הגדר לאחר הילפותא שכתב הב"ח.

לז. אף היכא שבנה את הסוכה ע"ג כלים ואינו קרקע עולם. ויש שהוכיחו כן מהא (לעיל ד.) דמיעטו בכרים וכסתות אמרי' דבטלה דעתו, ולא אמרי' דנבטל כיון שהקצהו, והוה דבר שאינו ניטל כל ז'. ומבואר בתוס' דדבר שאינו ניטל בשבת ממעט, ואילו כרים גרע.

לז. והאבנ"ג הוכיח דאף היכא דלא חל עליו איסור הנאה, אפ"ה מקיים מצוות סוכה. דהא המסכך ברה"ר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ולא חל איסור על הקרקע. ואפ"ה יצא יד"ח. ונוימא דכיון דלא שחל על הקרקע 'שם סוכה' הוה פסול, ולא יצא יד"ח דומיא דסוכה גזולה.

לח. והפרמ"ג (מ"ז שם) הביא ראייה ממניימין (לקמן י) דפרס בגד על הסוכה ונהנה ממנו. וכתב דאף אינו ביוזי מצוה כה"ג, דהא תשבו בתדורו, מה שעושה בדירה עושה בסוכה. לט. וכ"כ הרמב"ן (שבת כב.) דאסור 'להסתפק' מזה ולסלקן מן המצוה וכו'.

מ. לאסור בנויי סוכה ושנטילתן אינו ביטול גוף המצווה, ולהשתמש באור של נר חנוכה.

ז' אסור מדאורייתא. [ואבל בתוס' (ביצה שם) דוחק לומר כן. וכן הר"ן (שם, ולקמן ו. בדה"ר) להדיא שהדפנות נאסרו]. ועוד כת' הב"ח דאף דתוס' הוסיפו כן, מ"מ לא הוה מדברי ר"ת עצמו.

לא. והאחרונים דנו אי אף הקרקע תאסר.

לב. ולפ"ז יל"ד היכא דהסכך עומד ע"ג קנים, דהקנים יהיו מוקצה ולא דפנות הכשר הסוכה.

לג. ויל"ד אי כוונתו דעי"ז הוה בכלל הסוכה, וילפי' דחל שם שמים. או רק מדין מוקצה מדרבנן. ומדברי ר"ת מבואר דאסור מדאורייתא.

לד. והשפ"א (במשנה) דן דלדעת הרמב"ם סוכה ישנה קאי אף אדפנות, ולב"ה היכא דהדפנות לא נעשו לשם סוכה צריך לחדש בה דבר. ואלא דסגי במה שמחדש בהנחת הסכך. והביא דבט"ז (תרל"ח) מפורש דקאי דוקא אסכך. וכת' דאינו מוכח. ואך לכאורה כל הנך טעמים דחל מוקצה על הדפנות אין הוכחה לענין עשיית הסוכה, והא דצריך לחדש בה דבר. [ולכאורה ודאי דלבי"ש א"צ שדפנות הסוכה יהיו לשם סוכה, וכדאי' (לקמן כה.) גבי כלתו של שמאי, דסיכך ע"ג קירות הבית].

לה. ומשמע מדבריו דהוה מסברא, דהדפנות הם בכלל

ורש"י (מכות ה:) כת' דחטיבת עצים לסוכה הוה רשות, דאינו מצווה אלא עשיית הסוכה. והאחרונים כת' דדרשינן 'תעשה לך' דהוה מצווה בעשייתו.

קפ) **עשאה מן הקוצין וכו' פסול**. פרש"י הואיל ולא נתלו בה לשם ציצית, לאו עשייה לשמה היא. (וכ"כ רש"י מנחות מב:). אבל דעת הגאונים (הו' בבעה"מ) דרב ס"ל דל"צ לשמה בציצית כלל. וקו' הגמ' רק משמואל. והבעה"מ ביאר דאיירי בצמר הנתלש וכו' דהוה פסולת הצמר, ואינו ראוי לעשות מהם בגד כלל. ובעינן ציצית הכנף מין הכנף.

ההשו"ע (יא ה) איתא דפסול משום ביזוי מצוה. (והמג"א ט) ציין לדברי הבעה"מ.

ותוס' (מנחות מב:) הביאו בשם רש"י (אינו לפנינו) דפסול משום תעשה ולא מן העשוי. וכ"כ הריטב"א (בסוגיין) דאיירי דלא נחתכו, ורב פסל משום דבעי תעשה ולא מן העשוי.

קפא) **דבעינן טויה לשמה**, ה"ג נביא סוכה עשויה לשמה וכו'. פרש"י דתרייהו בעי עשייה לשמה (והקו' משניהם). אבל לדעת הגאונים קו' הגמ' מדברי שמואל (ונקט טויה לשמה דוקא). דלרב אי"צ לשמה בטויה.

קפב) **שאני התם דאמר קרא וכו' לך לשם חובך**. ואילו לדעת המקשן ל"צ דרשא, וכל המצוות בעי לשמה בעשייתן. והרמב"ן (במלחמות) האריך דהגמ' (מנחות מב:) ס"ל דדעת שמואל דכל מצוות בעו עשייה לשמה (וכס"ד דסוגיין). (והר"ן (גיטין מוה, כג: בדה"ר) הק' עליו).

בדה"ר) כתב דה"ה הדס שנותנין בסכך, אסור להריח בו, דהוקצה למצוותה. והביא דיש חולקין דהדס של סוכה, דכיון דאפשר לסכך בעצים בעלמא מעשה עץ בלבד משמש. א"כ לא אקצייה מריחו, כיון דאינו מפחית בסוכה. (ואפשר דנח' בנידון הנ"ל).

והעונג יו"ט (מט) הק' (וע"פ שיטתו דכל הנאה אסור, אף דליכא ביטול מצווה) האיך מותר לישב בסוכה כשירדו גשמים, הרי נהנה מהסוכה^{מא} ואינו מקיים בזה מצווה. ועד"ז הק' האיך מותר לאשה לישב בסוכה הרי נהנית^{מב}. וכן עבדים^{מג} ולמ"ד דאינם מקיימין מצווה. והקוב"ש (ביצה ע) כת' דכשירדו גשמים ואינו ראוי למצוותה, אין קדושתה עליו^{מד}. והוה כמו אחר החג^{מה}, דקדושתה כל שעה משום שמיוחדת למצוותה^{מז}.

אבל הקה"י (ז) כתב דהסוכה נתייחד לשיבת מצווה. וגדר האיסור (ודחל שם שמים) היינו שנתייחד לדירה, ונאסרו שאר הנאות. (דומיה דהגיגה דנתייחד להקברה, ונאסרו שאר הנאות). אבל ענין הדירה שלה שרי דעי"ז נעשית המצווה, ואף דירה שאינו מקיים בו מצווה לא נאסר^{מז}.

קעט) **א"א מ"ט דבי"ש וכו' חג הסוכות תעשה לך וכו' סוכה העשויה לחג**. (פרש"י סרס המקרא ודרשיה, שהסוכה תהא עשויה לחג). ומבואר דלא דרשי את הפסוק כפשוטו, שיש מצווה בעשיית הסוכה. אך האחרונים (נצי"ב העמק שאלה קסט, ואבנ"ג או"ח תנט יא) הביאו דבירושלמי (הו' בתוס' לקמן מו.) יש מ"ד דמברך על עשיית הסוכה. ומבואר דהוה מצווה^{מז}.

כשר). (ויתבאר לקמן כו. וכתה).

מזה. ואמנם יש לחלק דאחר החג כבר אינו מיוחד למצווה, אבל בתוך החג עדיין מיוחד. ולפ"ז יהא מותר להריח הדס בלילות החג. רצ"ע.

מו. ועד"ז כתב הקה"י דאם יש גג שנסגר מעל הסוכה, א"כ באותו שעה שסוגר את הגג נפסל הסוכה, ומותר לישב בה. דדמי לנפל הסוכה דליכא איסור דאורייתא, ולא גזרו רבנן כה"ג.

מז. כיון דתחילת יחודו הוה לדירה, וכשאר דירה, אף באופן שאינו יוצא מצוותו.

מח. והר"י פערלא (עשין ז) חלק דאין בעשייה שום מצווה. וכ"כ במהר"ח או"ז (יא) ורשב"ש (שלד).

מא. וחילק דמ"מ היכא דכבר ישב בסוכה אפשר להמשיך לישב בה, ע"ד הא דאיתא (קידושין נד.) דלא ניתנה תורה למלאכי השרת והתירו כע"ז. אבל האיך שרי ליכנס לסוכה בשעה שיורדין גשמים.

מב. ודחה דכשהאשה יושבת עם בעלה ילפי' בכלל כעין תדורו ידידה (ע' משי"כ בזה לעיל ב.). (ועש"ש).

מג. ויש מ"ד בירושלמי (ריש פ"ב) דאסור לעבד לישב בסוכה. אבל הריטב"א ור"ן (שם) תמהו דליכא צד איסור בדבר.

מד. והביאו דכ"כ הגר"א (תרל"ט ה) דכשירדו גשמים אין סוכה עליה. ויל"ד בזה, דבפשוטו אף שירדו גשמים הוה רק חסרון בשיבת הגבירא, דתשבו כעין תדורו. ועצם הסוכה

להשתמש] נחשב גזול.

קפה) תוד"ה ההוא. תימנה תיפו"ל משום מצווה הבא בעבירה וכו'. [תוס' (לקמן ל. ד"ה הא) כת' דמצווה הבא בעבירה הוה דוקא באופן שיצא יד"ח מחמת העבירה¹¹]. והריטב"א הביא בשם תוס"י לתרץ דהפסול מצווה הבא בעבירה הוה רק בדבר הבא לרצות קרבן ולולב אבל לא שאר מצוות.

והרא"ה תי' דשמואל (ל.) ל"ל מצווה הבא בעבירה. א"נ איצטרך לאכשורי דלא לילף מלולב.

והאחרונים דנו דיש כמה נפק"מ בהא דגזול הוה 'פסול', משא"כ מצווה הבא בעבירה הוה רק לענין שלא יצא עי"ז. ורע"א (אותיות דרע"א לקמן יח"י) כתב כגון דיש ב' טפחים סכך פסול ודמק"ט, וב' טפחים גזולה, דכיון דהוה 'פסול' מצטרף לפסול. אבל אילו משום מצווה הבא בעבירה ליכא [דאף אי הוה אויר כשר]¹². [וכן מטו בשם הגר"ח].

ועוד דנו האחרונים (ס' פתח הבית, ועד"ז בחמו"ש אר"ח כט) נפק"מ היכא שסבור שאינו גזול [וכגון שסמך על רוב], דמבואר בראשונים (ראב"ד ומאירי לקמן ל) דכיון דעשה בהיתר לא נחשב בא בעבירה¹³, ואילו פסול גזול הוה אף כשיש רוב. אבל העמק ברכה (יב) כתב דאפשר דלא נחשב אף גזול [כיון דהיה לו היתר להשתמש]. ועוד דן האפיק"י (ב לג) נפק"מ לענין תעשה ולא מן העשוי¹⁴, דכיון דהוה 'פסול' גזול צריך לחזור ולהטיל. [וע"ע זכרון שמואל כט ד].

קפג) ההוא מיבעי ליה למעוטי גזולה. [והוה גזיה"כ בפנ"ע, ע' תוס']. אבל תוס' (גיטין נה. וב"ק סז.) כת' דסוכה לא בעינן לכב, ולא מיפסל אלא משום מצווה הבא בעבירה. והשעה"מ (לולב ח ט) תמה דבסוגיין ילפי' מקרא. ווכה"ק רע"א בוזאת ליהודה. והריטב"א כתב דקמ"ל לך משלך, למעוטי גזולה. דאף בסוכה איכא משום מצווה הבא בעבירה. ולא אמרי' דדוקא קרבן דבא לרצות.

קפד) למעוטי גזולה. דאינו יוצא בסוכה גזולה, אבל סוכה שאולה כשירה (כדא"י לקמן כז.). והאחרונים דנו בגדר הפסול גזול, האם הוא משום דחל שם 'גזול' על החפץ, או במה שאין לו רשות להשתמש. דהשימושין גזולין (ע' לקמן כז: ולא.). והגר"ח (על הש"ס) כת' דפסול גזול הוה דין בקיום מצוות סוכה, ולא הוה פסול בגוף הסוכה¹⁵.

והתוס' רי"ד (ב"ק סו:) כתב דאע"ג דיוצא בדבר שאינו שלו, בין מדעתו ובין בע"כ. בגזולה גזיה"כ שאינו יוצא¹⁶. והאחרונים דנו דאף הלוקח מהגזול, נחשב 'גזול', אף דהוא לא גזול¹⁷.

והמג"א (תרלו ג) הביא דדעת היראים דאף גזל עכו"ם לא יצא יד"ח, ואף דליכא חיוב להשיבו מ"מ לא קנה והוה בגדר גזול. ודן דא"כ אף לא יצא בסוכה ברה"ר, דהוה גזולה¹⁸. והאחיעזר (ב מז ח) כתב דברה"ר דמותר לו להשתמש הוה שאול, ולא גזול, ודוקא היכא דאין קנין לשעה [וזכות

ל"מ בא בעבירה. אבל סוכה שאול כשר, א"כ לא נחשב שיוצא מחמת העבירה [ועד"ז כתב הפנ"י ל. עי"ש]. [אמנם בפשוטו אף בסוכה עצם הישיבה ושימוש הוה מחמת העבירה. ע' לקמן לא.].

נד. וכ"כ תוס' הרשב"א (פסחים לה:), וריטב"א ותוס' ר"פ (שם). וע"ע רמב"ן ומהר"ם חלאוה (פסחים שם).

נה. ועי"ש עוד אופנים.

נו. ושוב חזר רע"א וכתב דנראה דמ"מ הצל פסול דבא מכח העבירה, ולא דמי למש"כ תוס' גבי אשירה דלא בא מכח זה.

נז. ורע"א ציין דבאליה רבה נקט דמקרי בא בעבירה.

נח. והביא"ה (יא ד"ה מצמר גזול) נסתפק כגזול חוטיין והטילים לבגד ואח"כ קנאם, האם נפסל משום תעשה ולא מן העשוי.

מט. ומש"ה לא דמי לשאר פסולין בסוכה דהוה דוקא בסכך. ג. [ודחל שם גזול על החפץ, ועי"ש שדן מזה לענין משכב הגזול].

נא. ועפ"ז כתב המל"ה ליישב קו' התוס', דכה"ג לא נחשב מצווה הבא בעבירה. [וכמ"ש השו"ע ולבוש (תרמט) דכלפי מי שלא עשה עבירה אינו מצווה הבא בעבירה, וכ"כ הגר"א (שם). והשעה"מ ח טו. אבל רע"א (תשובות חדרות יג) הוכיח מתוס' דידן דאף לאחר נחשב מצווה הבא בעבירה.

נב. והשאג"א (עט) ובשו"ת נוב"י (אריח ת' קלה, מבן הנוב"י) כת' [ליישוב בזה קו' תוס'] דאיצטרך מיעוט דגזול בגזול עכו"ם, דלא הוה מצווה הבא בעבירה. וכ"כ הישועות יעקב. [והאחיעזר חלק דכה"ג לא נחשב 'גזול'].

נג. והפור"י כתב לחלק עפ"ז דלולב נחשב שיוצא יד"ח ע"י העבירה, כיון דשאל פסול, ומחמת הקנין יוצא יד"ח, ומש"ה

דף ט:

סוכה תחת האילן

קפח) העושה פוכתו תחת האילן כאילו עשה תוך הבית. ובגמ' דרש'י 'בסכת' ולא בסוכה תחת הסוכה, ולא בסוכה תחת האילן, ולא בסוכה שבתוך הבית. ופרש"י (בתחילת הגמ') דכולהו נפקא מחד קרא, ומשמע דהטעם בכולהו משום אוהל מפסיק. אבל בפשוטו טעם הפסול משום סכך פסול וכן היא לשון כמה ראשונים.

והמהרש"א (י) הביא בשם אחיו דתחת האילן אינו נפסל משום סכך פסול, אלא דהוה פסול דסוכה תחת האוהל^א. והמהרש"א חלק דפוסל משום סכך פסול וכמו שדין. ודך ברייתא נקט לה מקרא זו אגב אינך. והבית מאיר (תרכו) כתב דמוך דרשא דתחת הסוכה ילפי' דב' סככות זו ע"ג זו פסלי.

קפט) והא קא מצטרף. נח' הראשונים דכוונת הגמ', דבתוס' ובעה"מ מבואר דאיירי שאין בסכך כשר כשיעור, ומצטרף את הסכך פסול. וההג' מיימוני (ה ע) כת' דמתוך פרש"י (בת' הגמ') משמע דאם הסוכה היתה צילתה מרובה מחמתה כשירה, אפי' אם האילן מיצל כנגד סכך הסוכה [ואפי' לא חבטן]. ואך ההג"מ הק' מדברי רש"י י, ע' בסמוך.

קפו) בא"ד וי"ף דמעמא דמצוה הבא בעבירה לאו דאורייתא, אלא מדרבנן וכו'. וכ"ד הרמב"ן (פסחים לה). והאחרונים (שאג"א צט ועוד) ציינו דתוס' (לקמן ל) מבואר דמצוה הבאה בעבירה הוה מדאורייתא. והראשונים דנו אי תלי במח' אמוראים לקמן ל).

והמנח"ח (שכה י) כתב נפק"מ נוסף בפסול גזול, דעי"ז לא הוה סוכה כלל. ואילו משום מצוה הבא בעבירה לא הוה ביטול מצווה. ואף דלא קיים המצווה, הא סוכה בשאר ימים הוה רשות. מ"מ הוה כמי שלא לבש בגד דד' כנפות, או לא אכל כלל. שהרי לא נוכל לדון דאכל חוץ לסוכה או לובש בגד בלא ציצית^ט. שהרי באמת לובש ציצית ואוכל בסוכה^ס, אך שלא קיים המצווה דאינו לרצון לפניו יתברך. והאחרונים האריכו לדון בדבריו, וע' אתון דאורייתא יא, שער"י ג יט^{סא} [מנחת שלמה א א].

קפז) בא"ד אלא נראה וכו' דאיכא יאוש ושינוי השם וכו' מ"מ ממעט מדכתיב קרבנו כיון דקודם הקדש לאו ש"ו הוא וכו' דבעינן קרבנו בשעה שהקדיש^{סב}. ותוס' תי' דעפ"ז לא הוה משום מצוה הבאה בעבירה. ועד"ז כת' ר"י (בתוס' גיטין נה). דסברת עולא משום דקנאו ע"י ההקדש, אלא דר"י סיים דמש"ה פסול משום מצווה הבאה בעבירה. והיכא דקנאו קודם ההקדש לא נחשב בא בעבירה^{סג}.

סב. ועד"ז כת' הרמב"ן (גיטין נה, וע' במלחמות ב"ק קיד. מא: בדה"ר) דבשעה שהקדיש הוה דבר שאינו שלו, ולא קרינא ביה קרבנו אלא כמי שאין לו בעלים הוא. ומדברי התוס' משמע דהוה גזיה"ב, ואילו מדברי הרמב"ן משמע דהוה סברא דבעינן בעלות להקדיש. וע"ע חו"א ב"ק ז יז. ואבמ"ל. אך המלחמות (לקמן ל. יד: בדה"ר) דחה סברא זו, דנהי דמקדיש ל"ק [ואין לו בעלים], מ"מ הקרבן יהא כשר וכדין שוחט שלא לשמה דכשר ולא עלה (ע' זבחים ב). ואבמ"ל.

סג. והריטב"א (גיטין, ולקמן ל) והר"ן (לק' ל יג: בדה"ר) פי' דכיון דההקדש סייע בקנין נחשב מצווה הבאה בעבירה.

א. וכגון שהאילן גבוה י' מהסוכה. ומש"ה פוסל אף היכא דהסוכה צלתה מרובה וקדם לאילן [ע"ע לקמן י. ד"ה פירס]. והמהרש"א חלק דלא הוזכר בשום פוסק דיש חילוק בין היכא דהאילן גבוה י' מהסוכה או לא.

נט. ומבואר מדברי המנח"ח דיש 'איסור' לאכול חוץ לסוכה, ולא תלי דוקא בקיום מצוות סוכה. אבל האחרונים העירו מדברי המורדכי (ציצית תתקמז) דמי שנקרע הציצית בשבת, מותר לילך בו. דהתורה לא אסרה ללבוש ד' כנפות בלא ציצית, אלא חייבה להטיל בו ציצית. והכא הרי אנוס. ויתבאר עוד לקמן.

ס. אבל הביאו"ה (ס ד וי"א) כתב דמי שלובש ד' כנפות ולא נתכוון למצוות ציצית מבטל עשה. דכיון דלא קיים המצווה הוה ביטול מצווה. (וע' מנחת שלמה א א).

סא. והשער"י כתב דענין הממוצע שהמציא המנח"ח הוא רחוק מהשכל. דציצית הוה חיוב גברא ומצווה להטיל בבגדו. ומצטער כיון דאף אם ישב לא יקיים המצווה, דתשבו כעין תדורו, ומש"ה מותר חוצה לה. ועוד דנראה דאף מצווה הבאה בעבירה הוה פסול בעצם.

שחבטן [וכדעת תוס' הנ"ל]. [ובהג' מיימוני (ה ע) כתב דרש"י שוב חזר בו, דכתב (י. ד"ה מ"ד) דל"מ סכך העליון להצטרף לשיעור צלתה מרובה^ז].

אך הרמב"ן כתב דהסכך פסול אינו מצטרף. וביאר דאיירי שיש שיעור צלתה מרובה מהכשר, וכיון דעשאו סכך א' שמקצתו כשר מהני [וסגי שיש שיעור סכך כשר בתוכו, ולא אמר' דהסכך פסול מסכך עליו ומבטלו, כיון דמחובר הכל א'].

והרמב"ם (ה יג) כתב דעירב סכך כשר וסכך פסול, וסיכך בשניהם פסול. אבל זה בעצמו וזה בפנ"ע מהני [אם אין שיעור פסול במקום א']. והראב"ד השיג, וכתב בתוך דבריו דהרמב"ם מפרש 'חבטן', הפרידן זה מזה^ט. וכן פי' ה"ה. [והכס"מ השיג דהרמב"ם בפיה"מ מבואר ד'חבטן' על דרך פר"ה. וע"כ הך חילוק בין עירב ללא עירב הוה סברא בעלמא. והאחרונים ביארו דס"ל דכיון דמערב הרי יש בסכך זה פסלות, ול"מ ביטול. עכ"פ להצטרף לשיעור].

אבל הגאונים פי' חבטן שחבט' ונשרו עליה. והבעה"מ ביאר דכיון דחבט גלי דעתיה דלא נחא ליה בצל האילן, ונעשית אילן כעומד בפנ"ע ואינו מצטרף לסכך.

ועוד הביא המכתם בשם הראב"ד דקו' הגמ' דזימנין דהאילן הוה ד' טפחים סכך פסול בפנ"ע. ותי' הגמ' בשחבטן, ונשארו בדי האילן ריקניות מעלים. וזוהי ליכא חשש ד' טפחים סכך פסול. ומש"ה כשיש רוב סכך כשר, כשר.

ור"ח (עה"ג) פי' שחתך ענפי האילן [ועי"ז נעשית סכך כשר]. וכ"מ ברמב"ם בפיה"מ. וכ"פ ברמב"ם (ה יב) דבעי קציצה, ורוב סכך כשר^{יא}.

והרא"ש הביא דראב"ה (בשם ריב"א) פליג דאף כשהסכך צלתה מרובה מצד עצמה, דהא באותו מקום נגרם הצל מחמת האילן. וצל הסוכה הוה זה וזה גורם מחמת הפסול, ול"מ^{יב}.

ועד"ז כתב בחי' הרמב"ן דכל סכך כשר שתחת סכך פסול לא מהני^{יג}. ואע"פ שתחתונה צלתו, כיון שהעליון מאהיל על התחתון נמצא מקצת התחתון עצמו פסול שאינו עשוי לצל, שאותו עליון הפסול מסכך עליו ומבטלו^{יד}.

והרמב"ן כת' דמ"מ היכא שיש סכך כשר כל כך, דאף אי ינטל מהסכך כשר מה שכנגד הסכך פסול עדיין יהא צלתו מרובה, כשר^{יז}. וכ"ד הר"ש מקוצי (הו') במרדכי ותוס' ר"פ, והרא"ה, ריטב"א, ר"ן ועוד ראשונים.

ולדעת תוס' (והג"מ בשם רש"י לס"ד) דהסכך אינו נפסל במה שיש סכך אחר שמיצל עליו. וי"ל דתוס' לשיטתם (י. ד"ה פירס, ויתבאר לקמן^{יח}). והבעה"מ חילק דתלי מי קדם, וכיון דהסוכה קדם מהני. [אבל ראב"ה חלק דל"ש קדים האילן לסוכה, או סוכה לאילן פסול, כיון שמונחין ענפי האילן כנגד הסכך].

והמכתם הביא בשם ההשלמה דאיירי דהתחתונה הוה צלתה מרובה [בלא צירוף העליונה]. וקו' הגמ' נידחש שמא לא ישגיה, ויסמוך על צירוף העליונה. וכע"ז כתב רש"י (י. ד"ה מ"ד).

קצ' בשחבטן. רש"י פי' השפיל^{יט} ועירב הענפים עם סכך כשר ואינן ניכרין, ומבטלו ברוב. ומשמע דעי"ז מצטרף להשלים שיעור סכך כשר. [וע"ע בסמוך בזה]. ולכאורה מבואר בדברי רש"י דמצטרף הסכך פסול להשלים להחשב צלתה מרובה, כיון

ב. ובדברי התוס' ר"פ משמע עוד דאין פסול בעצם הסוכה, אלא חשש שמא הוא ישב תחת סכך פסול. [ויל"ד בזה].

ג. והביא כן בשם הראב"ד [ע' ראב"ד בהשג' לרי"ף].

ד. ובפשוטו הך סברא שייך היכא דהסכך פסול עומד מעל הסכך כשר. אמנם קצת משמע ברמב"ן דל"ש כשהסכך פסול מתחת. ויל"פ דבזה כ"ש דל"מ דהרי הוא יושב בצל הפסול. [וכ"מ בסברת ראב"ה דזו"ז גורם].

ה. [ומשמע דדנים כנגדו במכוון. ואף בגובה ממנו י"ט אמות, דנים כאילו המקום הוה מוצל, ואינו תחת האילן].

ו. ובפסקי הרי"א^{יז} חילק דיש רווח בין ענפי האילן, אבל אם נעשית כמקשה א', ודאי פוסל את הסוכה בד"ט.

ז. וביארו הראשונים דהוה מלשון 'חבטן רמי'.

ח. אבל בהג' חש"ל כתב די"ל דדוקא התם ל"מ, דס"ל לרש"י דלמעלה מכ' נחשב סכך פסול.

ט. והוא היפך פרש"י.

י. מלשון כי תחבטו זיתך (דברים כד כ).

יא. [והכס"מ נקט דהוה כוונת הגמ' קצצן. אבל ה"ה (הנ"ל) נקט דדעת הרמב"ם דחבטן היינו הפרידן. וכשהן בתערובת ל"מ סכך פסול כלל. אלא דיש עצה ע"י קציצה. ולפ"ז מש"כ הרמב"ם דכשיש רוב סכך כשר אי"צ לנענע הוה סברא בעלמא].

ניכר ומבורר שאין יכול להפרישו מהחיתור, אבל כאן האיסור שהוא מחובר ניכר וידוע ולמה יתבטל ברוב⁷.

ועוד הק' בפסקי הרי"ד (והו' בשלט"ג בשם ריא"ז) שהמחבר חשוב ואינו דומה לשאר סכך פסול שבטל ברוב⁸. והמכתם תי' דדוקא היכא שהמחבר עומד בפנ"ע וחשוב אינו בטל, אבל הכא עירבן ומש"ה בטל.

ועוה"ק הראשונים (מכתם ועוד) דאין מבטלין לכתחילה⁹. וראבי"ה (ס"ס תריג, והו' בב"ח ס"ס תרכו מהמרדכי השלם ואגודה כאן) תי' דהכא איירי שמבטלו קודם יו"ט, קודם שיש ע"ז שם איסור¹⁰. ועוד תי' דהא דאין מבטלין לכתחילה מדרבנן, וה"מ במקום שנהנה כגון לאכול או להחם¹¹, אבל מצות לאו ליהנות ניתנו¹².

אבל הרמב"ן כתב דאף כשהוא רוב, הסכך פסול אינו פוסל ואינו מצטרף. וכ"כ בתוס' ר"פ בשם השר מקוצי.

והאחרונים¹³ הביאו דמבואר לדעת רש"י דע"י ביטול מותר לישב אף תחת הסכך פסול, ומבואר דביטול מהני להוסיף דינים¹⁴. ודלא כסברת העונג

ורש"י (בסוד"ה ש"מ) הק' דאי תלוש הוא, אמאי בעי רוב סכך כשר. וברמב"ם מבואר דאם יש רוב סכך כשר אי"צ לנענע, ואם אין רוב סכך כשר, צריך לנענע (כדלקמן יא.). והב"מ ביאר דלפ"ז הא דאיתא (בסמוך) עד שיקצוץ, היינו שיקצוץ וינענע.

והשעה"מ (ה יג) ביאר דאף [לדעת הרמב"ם והראשונים] דבסכך פסול [המעורב] ל"מ ביטול ברוב¹⁵, מ"מ מהני ביטול ברוב לענין פסול תעשה ולא מן העשוי¹⁶. והעמק ברכה ביאר דל"מ ביטול היכא דיש פסול בעצם בסכך.

ובפסקי הרי"ד כתב דמהני ביטול ברוב בסכך פסול, אך ה"מ בתלוש, אבל אילן מחובר חשוב ולא בטל. ועפ"ז פי' ד'חבטן' הוה שתלש ועדיין מחוברים קצת לאילן, ופסולי' לסכך. ואפ"ה בטל החשיבות, ובטלין ברוב. (וכע"ז מצאנו לקמן יא.; ע"ש). [והב"ח פי' דברי הרמב"ם עד"ז].

קצא) רש"י ד"ה בשחבטן. ומדאורייתא כל מילי בטל ברובא (כדתנן יא.). ובתוס' ר"פ הביא דהשר מקוצי הק' דל"ש ביטול אלא היכא דאין האיסור

הסוכה אין שם איסור, דאין איסור מצד עצמו של הסוכה שיהא אסור לישב בה. אלא שהיושב בה אינו יוצא ידי חובת המצוה, ואפי' אילו עושה בפסול גמור ליכא איסור בעשייתה. [ואח"כ הביא דברי ראבי"ה, ויל"ד אי כוונתו לחזור בו]. והט"ז כת' דלמדנו מכאן דהיכא דנתערב חמץ קודם פסח [ולח בלח, וליכא ששים], דלכתחילה יכול להרבות עליה ולבטלה. דקודם שחל איסור חמץ אין חסרון מבטלין איסור לכתחילה. [וכ"כ הט"ז (תמו ה), והמשנ"ב (תנג ב) הביא דרוב הפוסקים חולקים].

יח. והמאירי כת' דאין לומר דדוקא באכילת איסור אין מבטלין לכתחילה, דהא מבואר (ביצה ד) דאין מבטלין לכתחילה אף באיסור הנאה [דעצים מוקצה ביו"ט, לולי דהוה מדרבנן]. אך ראבי"ה עמד בזה דהתם נמי הוה הנאה להחם.

יט. והלבוש תי' דאין מבטלין איסור לכתחילה הוה משום גזירה, אבל הכא כיון דלמצוה קא מכיין לא יעשה המצוה בעבירה. והט"ז (תרכו ב) הק' דמצאנו כמה גזירות בעשיית הסוכה, אף דעסיק במצוה.

כ. ורע"א (שר"ע א"ח ר"ס יא) נסתפק היכא דנתערבו חוטי ציצית שנטו שלא לשמן, וציץ ע' סי' תרכו (וכוונתו כ"ל). [וע"ע בזה או"ש מאב"א טו י]. וכן הפרמ"ג (תרכו ב) דימה חוטי ציצית שטוואן עבר"ם וביטולם לסוגיין.

כא. והשער"י (ג טו-טז) העמיד את הנידון משום דגדר ביטול מהני על מה שהוא 'דין', ולא היכא דדיני התורה תלויים במציאות. דע"י ביטול לא נשתנה המציאות.

יב. ובפשוטו הטעם דהא איכא ג"כ סכך פסול, ואסור לישב תחתיו. ועוד יל"פ דיש מקומות דהסכך כשר ופסול זה מעל זה, ובמקום הזה אסור לישב תחתיו, דהא איכא נמי פסול. א"כ אף כשיש רוב סכך כשר, יתכן דרוב הסוכה מכוסה [אף] בסכך פסול.

יג. והשעה"מ תמה דדעת רב (לקמן יא) דקציצה לחוד מהני לענין תעשה ולא מן העשוי. א"כ האין יפרש את המשנה.

יד. ולכן פי' דכיון דעירבו, ע"ז הסכך כשר מסכך וצלחה מרובה [וכדעת שא"ר].

טו. וכ"כ רש"י (גיטין נד) דנטיעה של ערלה או כלאי הכרם שנתערב, דכל זמן שהוא מחובר חשיבא ולא בטל. וכשמלקט מבטל איסור לכתחילה. [והו' ברש"ש]. [אך האחרונים דייקו מדברי הרמב"ם (מאב"א טו כח) דיש ביטול במחובר].

טז. והמכתם הביא י"מ דה"נ איירי בדיעבד, דאם ישב תחתיה אחר שחבטן יצא יד"ח. [צ"ב לפ"ז סו"ד הגמ']. והמאירי הביא י"מ דאין מערבין לכתחילה, והא דמשמע כאן דהוה לכתחילה היינו דלאחר שעירבן רשאי לישב תחתיו לכתחילה.

יז. והמג"א (תרכו ג) כתב דלפ"ז בחוה"מ אסור לערב ולבטלו. [והמג"א כת' דלדברי הר"ן (ע' בסמוך) לא הוה בגדר ביטול, אלא דהכי אגמריה רחמנא, ומש"ה אף לכתחילה מערבו, ולא הוה בכלל אין מבטלין לכתחילה]. והט"ז (שם ב) כת' דאפי' אם עושה סוכה תוך המועד, בעשיית

אבל הט"ז (תרכו ג) דייק דרש"י הכשיר דוקא כשמניח סכך על הלט"ש, דהוה סכך א' הלט"ש והסכך כשר יחד. אבל היבא דעשה סכך בפנ"ע מתחת ללט"ש פסול דהוה סוכה תחת הסוכה^{כז}, דכיון דיש לבוד בין קני הלט"ש נחשב סוכה שלם בפנ"ע^{כח}.

והפנים מאירות (א מוד) האריך לחלוק, וכן בביאור"ה (תרכו) הביא דהאחרונים חלקו דהיבא דחמתה מרובה מצלתה ל"ש פסול סוכה ע"ג סוכה (וכדא"י בסמוך בדברי ר' ירמיה).

קצג) בא"ד כיון שחמתן מרובה מצלתן וכו' בשווה וכו' ובעוד שהן הכסוי והקנים בשווה אי"צ לנענע וכו'. המהרש"א ביאר דכיון דהסכך פסול [הקנים שהיו תחילה] אינו 'סיכוך', שהרי האויר נראה חמתה מרובה למטה. מש"ה מהני שמוסיף סכך כשר. וכיון דסיכך את כל האויר שביניהם. והביא דנח' בזה (לקמן טו.) אי סגי בסכך כשר כמו השפודין, בפרוץ כעומד. ורש"י קאי כרב פפא דמהני. וסגי במחצה סכך כשר, ואף דאילו היה מקום הסכך פסול אויר לא היה מהני. והמהרש"א ציין דעד"ז הק' תוס' לקמן כב, וע"ע לקמן שם.

וא"כ נתחייב כולו בחלה, ואמאי בעי שיעור מחיטה לחוד. והביא ראייה מסוגיין דע"י שחבטן, בטל ומצטרף סכך פסול לרוב. והשער"י כתב דאדרבה הרמב"ן בסוגיין כתב דל"מ להצטרף, ולשטתו.

כו. והמהרש"א (בסוד) הביא דבספרים אחרים ליתא כל זה, והוא גליון. בחי' בית מאיר הק' דכה"ג הוה משנה דמקרה בשפודין, דמהני סכך כשר ביניהן. והו"ל לרש"י להביא מהתם, ואמאי הוצרך להביא מסוגיין. וכת' דהבא דקנים קבועים, וס"ד דגרע.

כז. והב"י (תרכו) הביא דהטור הביא דין זה, ומשמע דהוה לכו"ע] הק' דלדברי רש"י בעינן חבטן שלא יהא ניכר. והבא כל א' ניכר בפנ"ע. והאחרונים תי' דהתם [ולדעת רש"י] איירי לענין להצטרף לשיעור הכשר הסכך.

כח. ומבואר מדבריו דאף בסכך פסול יש פסול סוכה ע"ג סוכה [דהוה ב' סיכוכין]. וכן בברייתא בסמוך נתמעט סוכה תחת האילן דומיא דסוכה תחת הסוכה.

כט. והוסיף דאף דלא אמר' לבוד להחמיר (ע"ע לקמן יז.), מ"מ ע"י לבוד יש לזה שם סכך, והוה ב' סככין. ויל"פ כוונתו דס"ד לפסול משום שיש 'חוצץ' מעל הסכך. ובוה דחה דלא אמר' לבוד להחמיר, ולא אמר' שהירות שביניהם כאילו הוא מלא. ותי' דמ"מ פסול משום סוכה ע"ג סוכה, גדרה הפסול במה שיש ב' סככין, וה"ז יש ע"ז שם סיכוך.

יו"ט (ד, ועוד אחרונים) דל"מ ביטול חוטי שנטו שלא לשמה ברוב כשרים, דביטול ל"מ אלא לסלק הפסול^{כב}. [ועוד יש שהעירו דהבא איירי אף כשיושב תחת כל הסכך יחד, ואפי' בסוכה קטנה, ולא אמר' דממ"נ חלק ממנו סכך פסול^{כג}].

והשער"י (ג יט) ביאר דעיקר מצוות סוכה 'תשוב', אלא גילתה לנו תורה איזה פסולים וכו', וע"י ביטול אפשר להחזירו לעיקר המצווה, שיחשב סוכה. משא"כ מצה, דהתורה צוותה על עצם המצה, וע"י ביטול לא יחשב 'מצה'^{כד}.

אמנם מבואר דהרמב"ן (הנ"ל) חלק בזה, וס"ל דל"מ להצטרף^{כה}. [וכן פשוט דעת הרמב"ם הנ"ל].

קצב) רש"י [ד"ה מאי למימרא] ש"מ^{כז} מהבא שמסכבין על קני הגג שקורין לט"ש וכו' כיון שחמתן מרובה^{כז}. [ומניח סכך כשר מעל הלט"ש. ובפשוטו ה"ה מתחת ללט"ש]. והמרדכי הביא דנח' הראשונים היבא דסיכך תחת הלט"ש, דע"פ דעת הראשונים (הנ"ל) הסכך שכנגד הלט"ש נפסל, וע"י נחשב דאין צלתה מרובה מסכך כשר. [ורש"י כאן מבואר דס"ל כתוס', דמה שכנגד הסכך אינו נפסל].

כב. והאחרונים הביאו דלכאורה נח' בזה רש"י ותוס' [ובתם עת]. האם היתר מתבטל, להצטרף לשיעור כוית למלקות. [וע"ע קוב"ע נט, [אמנם תוס' [ובתם עת: ד"ה תנן] כת' דמים שנתערבו במי חטאת, מדאורייתא בטל [ומצטרף לשיעור הזאה], והסוגי' שם הוה חומרא דרבנן].

כג. וכמו לענין טומאת משא (ע' בכורות כב, והרא"ש חולץ ז לו), ורע"א (ח יד) כתב בפשיטות דהיבא דנתערבו חטין נצמחות ואף דבטלין ברוב, לענין כוית מצה צריך לאכול יותר מכשיעור, דהגע עצמן חוט צמר שלא נטוה לשם ציצית ונתערב בג' חוטיין דנטוה לשמה וכי יצא בזה ידי ציצית [דהא ממ"נ חוט א' אינו לשמה].

כד. והשער"י (בתחילת דבריו) פי' (ע"ד המנחת"ח הנ"ל בע"א) דמצוות סוכה אינו חיוב גברא, אלא כשאוכל חייב לקבוע בסוכה. ומהני ביטול לענין ישיבת הסוכה, דאי"צ לקיים המצווה, רק שלא יעשה באופן של ביטול מצווה וצ"ב האין מברך. ועוד ביאר ואף לולי דברי המנחת"ח דאכילת סוכה אינו דין להבא האין ישב, כיון דאינו מחוייב לישב. אלא הוה נידון לשעבר, האם מתקיים המצווה, ובוה מהני ברוב. ודחה דמסתמיתא הפוסקים משמע דמהני אף בכזית ראשון.

כה. והשער"י (ג יט) כתב דהרמב"ן לשיטתו, דס"ל (בהל' חלה) דהעושה עיסה מחיטה ואורז, כשהרוב מחיטה מתחייב בחלה דוקא כשיעור מהחיטה לבוד. [והמהרי"ט אלאזי (חלה) לא: אות יד] תמה דכיון דיש רוב חיטה, ע"כ מתבטל לח בלח,

דף י.

סוכה תחת הסוכה

קצה) תחתונה כשירה ועליונה פסולת איצטריכא ליה, מ"ד נגזר דילמא מצטרף סכך פסול בהרי סכך כשר קמ"ט. פרש"י דהיכא דהוה תוך כ' מדינא מצטרף סכך העליון, וגזרו דזימנין דעליונה מעל כ' [מהארין], ויסמוך עליו להצטרף. ור"ת (בתוס' ט:): העמיד באופן דעליונה מעל כ'. וקמ"ל דמצטרף להכשר, דלמעלה מכ' לא נחשב סכך פסול. וע"ע בשאר ראשונים לעיל באריכות].

קצו) כמה יהא בין סוכה לסוכה וכו'. אבל כשאין שיעור ביניהם כשר, דדוקא היכא דהוה סוכה ע"ג סוכה נפסל^ב. ויל"ד האם הכל כשר מחמת סכך העליון, ולא איכפת לן דיש סכך המבדיל בסוכה. או דהסוכה התחתונה כשירה, כיון דהעליונה אינו 'פסול'. ונח' בזה הכס"מ ולח"מ, ע' בסמוך.

קצו) תוד"ה אמר ר"ה טפח. אע"ג דלקמן (כב:) אמרי' חבטו רמי וכו'. תוס' הק' דע"י חבטו יחשב סכך א', ואין כאן סוכה ע"ג סוכה. ותוס' כת' דהכא לא שייך, ולא פירשו מ"ט. והערול"ג ביאר דחבטו נאמר כשיש אויר תחתיו, שנוכל לומר רואין את העליונה שהוא באויר למטה, דע"י ב' סככות הוה זה ליד זה. אבל הכא שיש ב' סככות זו ע"ג זו^א ל"ש חבטו להצמיד להחשב א"י^ד. והר"ש מרדכי ביאר כוונתם דסוף סוף יש כאן סוכה ע"ג סוכה, ונתמעט מקרא. ויל"פ דהא מ"מ יש כאן אוהל בפנ"ע. וחבטו לא נאמר אלא לענין צירוף הסכך.

ורע"א (אותיות דרע"א) דייק דתוס' העמידו דבריהם על רב הונא דטפח, וביאר דאף 'חבטו' תליא בטפח, וכדאי' (לקמן כב.) דדוקא כשיש רוחב

אך צ"ב דרש"י (לעיל ד"ה בשחבתן) מבואר דבסוגיין הוה משום ביטול ברוב, והיכא דהוה מחצה ומחצה לא שייך ביטול גדר ביטול ברוב. ויל"ד דרש"י (לעיל) קאי דע"י ביטול מצטרף אף סכך הפסול לשיעור צלתה מרובה. ואילו רש"י (כאן) איירי דמחצה הסכך כשר סגי מדין פרוץ בעומד. ואך מ"מ קצת קשה האיך רש"י למד דין זה מסוגיין.

ועוד יש שפ"י דהכא מניח רוב סכך כשר ואף על גבי הסכך פסול, ומהני משום ביטול ברוב. כל זמן שסכך הפסול לחוד הוה חמתה מרובה.

והר"ן הק' אמאי בעי רוב סכך כשר, הא קי"ל (כרב פפא לקמן טו.) גבי שפודין דהיכא דיש סכך כשר כמו סכך פסול בשווה כשר, דמחצה כרוב^א. ומ"ש הכא דבעי רוב דוקא^ב. והר"ן תי' דכל דבר העומד בפנ"ע ואינו מעורב חשוב ואינו בטל. אבל כשהוא מעורב נתמעט חשיבות [חצי הכשר]. ול"מ מחצה אלא כשיש רוב כשר. [וכ"ה בחי' הרא"ה].

והחזו"א (קנ"א) כתב דהא דמהני מחצה ע"מ, היינו דוקא היכא דליכא אויר כלל. אבל אם יש ג"כ נקבים פסול, דע"י צל הסכך כשר הוה פחות ממצצה.

קצו) ת"ר בסכת תשבו, ולא בסוכה שתחת הסוכה, ולא בסוכה שתחת האילן, ולא בסוכה שבתוך הבית וכו' בסכת כתיב. רש"י (לעיל ד"ה למה לי) מבואר דילפ"י כולו מחד קרא. אבל האחרונים נקטו דדרש"י ג' פעמים דכתיב בסכת חסר.

והפנ"י הק' דבקרא (ויקרא כג מב הו' לעיל ו:) אי' ב' פעמים חסר, ובפעם הג' (שם מג) כתיב מלא. ודן דתחת האילן ותוך הבית נתמעט מחד קרא. ויש שתי' דבפסוק (דברים טז יג) כתוב חג הסכת חסר. ואילו בשאר מקומות כתוב חג הסכות מלא.

ל. [ויש שהעירו דהא הכא הסכך כשר ופסול מעורבין, א"כ בחלקו הסכך פסול עומד ע"ג הכשר, וא"כ רוב הסוכה פסול. ואילו שפודין איירי שמחצה כשר סמוך למחצה פסול. וע"ע (לקמן טו) במעדיף].

לא. ובתוס' ר"פ כתב כן, דלמסקנא כשר במחצה מדין עומד כפרוץ (וכדלקמן טו.).

א. ואף היכא דהוה למעלה מכ' החסרון שמא יסמוך עליו להצטרף. ומבואר דמדינא אינו פסול.

ב. והקה"י (ח א) כתב דאף דאילן וסכך פסול נלמד מאותו

דרשא, התם אף בלא הפלגה נחשב דיש ב' סככות. אבל סוכה תחת סוכה בלא הפלגה נחשב סוכה א'.

ג. והאחרונים הק' דתוס' (ט) נקטו דשייך חבטו בב' סככות דחמתן מרובה. והמל"ה תי' דכוונת התוס' (שם) דאמרי' חבטו רק על המקצת בכדי להכשיר הסוכה. [ואמרי' חבטו רק על החורים בסכך התחתון, ולא על כל הסיכון]. ועוד תי' דהתם אף סכך העליון חמתה מרובה, ומש"ה לא נחשב סכך שלם.

ד. והמהר"ם כתב דחיבטו שייך בקנה, ולא בסכך שלם. [ואפשר דכוונתו כנ"ל].

טפת. אך רע"א תמה דלא דמי כלל דרב הונא איירי בגובה סוכה עליונה מהתחתונה, ואילו גבי חבוט איירי כשיש לסכך רוחב טפת.

ועוה"ק רע"א דהו"ל לתוס' להקשות דנימא לבוד, והוה סכך א"י.

קצת) רב חסדא ורבה ב"ה אמרי ד', שלא מצינו מקום חשוב בפחות מד'. פרש"י להיות רשות לעצמו, וה"ג נקרא סוכה ע"ג סוכה דוקא כשיש רשות לעצמו. והריטב"א פ"י דבעינן אוהל דחשיב קצת. אבל לענין טומאה גזיה"ב דסגי באוהל דלא חשיב. ותוס' (לקמן טז. ד"ה אבל) דנו האם אף לענין חוטט בגדיש ס"ל דבעי ד' להחשב עשיית האוהל לסוכה.

ותוס' (לקמן כ:) דנו האם אף לענין ישן תחת המטה בסוכה, דבגובה ד' יחשב אוהל מפסיק. או שמא מטה שאני דהוה אוהל עראי.

קצת) ושמואל אמר י', מ"ט כהכשירה וכו'. [דבעינן שיחשב סוכה תחת 'סוכה']. והריטב"א כתב דמ"מ כשהעליונה למעלה מכ', התחתונה פסולה. דהא פסולה מחמת גובה [דהויא דירת קבע], וכ"ש דהוה סוכה גמורה.

והפרמ"ג (תרכח מ"ז א, ותרגל מ"ז גב, וכן השפ"א) נסתפק כשיש בעליונה ז' על ז' האם נפסל התחתונה? וכן כשאין בעליונה דפנות כדין¹. [והשעה"צ (תרכח ה) הביא מהבבב"י להקל].

ורע"א (בשו"ע תרכח) דן כשהעליונה אינה עשויה לצל,

דהא הסכך בעצמותה אינה פסול. וציין ללקמן (יז). דתעשה ולא מן העשוי גרע מלמעלה מכ'.

ה) כי אתא רב דימי וכו' אם אין תחתונה יכולה לקבל כרים וכו'. פרש"י כהכשירו כך פסולו, דעליונה אינו ראוי לדור. וקאי כשמואל. [וע' בסמוך].

והרמב"ם (ה כב) כתב דאם אינה יכולה לקבל, אף התחתונה כשרה. משמע דהעליונה ג"כ כשירה. והבס"מ תמה בזה, וכתב דל"ג לה. והלח"מ כתב ליישב דהכל חשוב סוכה א', וקרקע התחתונה הוה קרקע דכולו. דכיון דהעליונה אינו סוכה [וחשבה] בפנ"ע, הכל נחשב סוכה א"ט.

רא) א"ב דיכולה לקבל ע"י הדחק. המלחמות (א. בדה"ר) והרא"ש וריטב"א ור"ן ביארו דר' יהודה לטעמיה דסוכה דירת קבע בעינן².

רב) שם. העיטור (הו' ברא"ש) וראבי"ה ובעה"מ³ פסקו כרב חסדא ורבה ברה"ד דר' טפחים⁴, דהוה רבים ובתראי⁵. אבל רוב ראשונים (רמב"ם ה כב ועוד) פסקו כשמואל, שכן סוגיין כוותיה. והראב"ד (לרמב"ם, וכע"ז לר"ף) כתב דיפה עשה שפסק כשמואל, דהא ק"ל כרב דימי שתהא ראויה לקבל כרים וכסתות. ואי לאו דבעינן ראוי לדירה, מה מהני כרים וכסתות. והרא"ש הוסיף דהדבר ידוע דאין לך דירה סרוחה מזו דשייף ועייל [בד' טפחים].

י. וביארו בזה מש"כ הר"ף (א: ברה"ס) דסוגיא דסוכה ע"ג סוכה קיימא כוותיה דרבא ודלמעלה מכ' הוה משום דירת קבע, דר' יהודה ורבנן פליגי האם דירת קבע או עראי [וע' מש"כ ז:].

יא. וכו"ה ברי"ף לפנינו, אבל מדברי הראשונים מבואר דל"ג כן בדברי הר"ף, והב"ח מחקו.

יב. והמאירי הביא י"מ דגרסי דלרב בטפת, והלכה כרב באיסורין. והמאירי חלק דדוקא במח' רב ושמואל בלבד הלכה כרב באיסורין, אבל כאן נח' כמה אמוראים, והילכתא כוותיהו דר' שהם רבים. ועוד שהם מיצעו את הדרך. ועוד חלק המאירי דק"ל כשמואל דבעי ראוי לישב [וכראב"ד].

יג. ועוד הביאו מהסוגיא דנוי סוכה מופלגין ממנו ד' (בע"ב). [דהשיעור ד' טפחים]. ועי"ש.

ה. וי"ל דל"מ לבוד לומר דהאוהל שביתיים כמאן דליתא. ומ"מ תוס' הק' דגדר 'חבוט' שאני.

ו. והעמק ברכה (יד) כתב דלסוברים דמדאורייתא שיעור סוכה ו' על ו' (ע' לעיל ג), א"כ אף בשיעור ו' על ו' יפסל.

ז. וכ"כ בפסקי ריא"ז להדיא דכשאין בעליונה ז' על ז', התחתונה כשירה.

ח. אמנם אפשר דמחיצות התחתונה מהני לעליונה מדין גוד אסיק. דלא גרע ממחיצות הבית [ודנח' הרמב"ם ושאר, ע' לעיל ד:]. [ואפשר דגבי סוכה עדיף, דהוה סככה בעלמא המפרדת]. [והפרמ"ג העמיד דבריו היכא דהסכך העליון רחוק מהדפנות].

ט. ואין חסרון במה שיש לתחתונה סיכוך בפנ"ע.

פנ"י ואחרונים).

והפרמ"ג (תרכז מ"ז ה) כת' דאף דסכך פסול פוסל רק בד', אפ"ה היכא דעשאו להגן מפני החמה וכדו' פוסל בטפת. דהוה אוהל מפסיק. וכדין הישן תחת המיטה, דלא מצאנו דאיירי דוקא במיטה ד'.

רד"ת תוד"ה פירס. כתוב בתשו' הגאונים וכו' אבל אם יש צלתה מרובה מחמתה כשרה, ואין הסדין פוסלתו, והיינו כמו שפי' (לעיל ט:) וכו' כיון דבלא פסול צלתה מרובה וכו'.

והמהרש"א דייק דאיירי אף שהסדין עצמו צלתה מרובה, ואפי' הכי אינו פוסל. והק' דמבואר (לעיל ט:) דבאילן שצילתה מרובה פוסל ואף היכא דהסכך כשר סגי מצד עצמו. והמהרש"א חילק דהתם איירי דהאילן קדם, ואילו בסוגיין הסכך כשר קדם. וכיון דהוכשר אינו נפסל ע"י שמוסיף סכך פסול. וכ"כ הר"ן בשם ר"ת. ויסוד הסברא כתב הבעה"מ כ"א.

והמהרש"א הביא דאחיו תי' דאילן איירי בגבוה י' מהסוכה, ומש"ה פוסל. דילפי' תחת האילן כמו בתוך הבית ותחת הסוכה. ועד"ז רע"א (במשניות) כת' דאף לר"ת כ"ב בעינן שלא יהא בין סדין לסכך י' טפחים^{כב}. והביאו"ה (תרכז ד"ה ובלבד) הק' דלענין נוי

והעיסור ובעה"מ פסקו ד' טפחים פוסל, אך דוקא כשיכולה לקבל כרים וכסתות^{כד}. (וכרב דימי, ואף כאינך מ"ד). והרא"ש וריטב"א תמחו בזה, דגובה ד' אינו ראוי לדירה כלל (וכסברת הראב"ד).

פורס סדין

רג' פירס ע"ה סדין. רש"י פי' דסדין הוה סכך פסול, דמקבל טומאה. והתוס' ר"פ הק' דהא מ"מ יש הרבה סכך כשר בלא הסדין. ולגאונים ור"ת בתוס' איירי שהסכך כשר ל"מ לחוד. והתוס' ר"פ כתב דלדעת השר מוקוצי (הו' ט: וראבי"ה ושא"ר) דאף כשיש סכך כשר, הסכך פסול פוסל כנגדו.

והתוס' ר"פ כתב דאפי' לדעת רש"י (ט:טו) דכשיש בסכך כשר שיעור הכשר, אינו פוסל שהוא תחת האילן, ה"מ באילן דחמתה מרובה מצילתה^{כז}. אבל הכא הסדין הוה צלתה מרובה^{כח}, וילפי' בסוכות תשבו ולא תחת האילן, שתהא ישיבת הסוכה ע"ש צל סוכה, ולא תחת צל דבר אחר^{כט}. וכיון דיש סכך הראוי לישיבה בין מתחתיו ובין מלמעלה^ל.

ורש"י (ד"ה אבל לנאותה) הביא י"מ דפסול משום ב' סכבין. ודהסדין מפסיק שאינו יושב בצל הסוכה, ע"ד מש"כ הראשונים תחת המטה בסוכה. ורש"י חלק דכיון דאין הפסק ביניהם, הכל סיבוכך א'. ווע'

כ. וכת' דאף ש"ל דסתם מטה רחבה ד' טפחים, מכל מקום מדסתמו משמע אף מטה שרחבה פחות מד' טפחים לא יצא ידי חובתו.

כא. אבל הבעה"מ חלק דגבי סדין הוה אוהל גמור, ורחמנא מיעטה תחת האילן. ודוקא בהדלה וכו' (שנתערב יחד), אבל אילן ע"ג סוכה, אין קדימתו של זה מועיל כלום. (ובסוגיין איירי אף במסוככת כדן. וכדברי התוס' ר"פ לרש"י). אבל הביא מחכמי הדור דהכשירו אף בזה. והבעה"מ הק' א"כ אף סוכה ע"ג סוכה, יש לחלק דהיכא דעשה התחתון בהכשר, שוב לא יפסל כשיעשה ע"ג פסול.

כב. אבל הבעה"מ נקט בדעת ר"ת דאף כשהסדין גבוה י' כשר, דהבעה"מ הק' על ר"ת דבסוכה ע"ג סוכה לא חילקו בין היכא דסיבך התחתון קודם כדן.

כג. דאל"כ לא עדיף מסוכה ע"ג סוכה. והחזו"א (שם) ביאר דדוקא היכא דב' הסכבין הוה כחדא נקבע לפי איזה סכך היה ראשון, כיון דשקולין הם. אבל היכא דהסכך והסדין עומדים בפנ"ע, והוה כב' סכבין, ולא עדיף מסוכה תחת הסוכה, ולא משנה איזה קדם. והחזו"א בסוגריים הוסיף דאולי דוקא בסוכה חידשה תורה פסול תחת הסוכה, וצ"ע. וצ"ל דכ"ד הבעה"מ.

יד. ואפשר דאף לפי העיסור, ד' טפחים דהוה אוהל חשוב, היינו להחשב פתח ומעבר לבן אדם. ומש"ה בעינן דיכול לקבל את האדם עצמו. (אמנם ודאי לא בעי כדי לקבל כרים וכסתות).

והמאירי כת' דאף בפחות מ' אדם בינוני יכול לישב ע"י הדחק, ואף ו' טפחים. אך פחות מו' טפחים אינו ראוי לישיבה כלל, ותחתונה כשירה.

טו. וקצת משמע מדבריו דלא כהג' מיימוני דרש"י (י) חזר בו. והאחרונים (חשק שלמה, פנ"י) דנו (לולי דבריהם) דמש"כ רש"י צלתה מרובה הוה בצירוף העליונה.

טז. וכן לכאורה מבואר בדברי רש"י (ט) גבי לט"ש.

יז. ועד"ז המכתם פי' דלרש"י אע"פ (שהסכך) צלתה מרובה, גלי דעתיה דבעין סכך עביד בהו להגן, ופסול. (ולפ"ז י"ל דדוקא היכא דגלי דעתיה, משא"כ לנאותה).

יח. וכת' דאפי' למאן דפליג אדר' זירא (לעיל ב) ולא דרש"י צל סכך, מ"מ מודה כשיש סכך הראוי לישיבה ושלצלתה מרובה, שפוסל סכך כשר.

יט. וולפ"ז אף דרש"י כתב טעם הפסול משום סכך פסול, הוה מכח גזירה כדסוכה תחת סוכה. כיון דהסיבוכן מחמת הסדין. והא דפליג רש"י אי"מ היינו דלא הוה אהל 'מפסיק'.

סוכה ק"ל (בע"ב) דפוסל בד"כ.

והפנ"י (ט:) תי' דסברת ר"ת דכיון דכבר מסוכך כהילכתא לא נחשב 'מסוכך' בסדן [דכיון דיש כבר צל, הסדן לא נעשית ל'צל']. ומש"ה הסדן טפל לסכך^כ. אבל אילן שעומד בפנ"ע כיון דצלתה מרובה פוסל^כ. וכ"כ הב"ח (תרכט יב) בדעת הטור. דהטור (ס"ס תרכט) הביא דעת ר"ת דהכא פוסל דוקא היכא דלא היה צלתה מרובה. והב"י תמה דגבי תחת האילן פסק הטור (ס"ס תרכט) דאין חילוק מי קדם, ואם האילן צלתה מרובה פסל. וכתב דצ"ל דהטור ס"ל דלא תליא הא בהא^כ. והב"ח (ס"ס תרכט) כתב דדעת הטור דכל שעשאו להגן בטל אגב הסוכה.

והביאו"ה (תרכט יט ד"ה וי"א) הביא בשם האליה רבה דלר"ת אם גשמים נוטפין בסוכה, יפרס עליה סדן^כ ויכול לברך^כ. אבל החזו"א (קנ טו) כתב דהיכא שעשה תקרה ע"ג סוכתו ודאי פסול, דהא נפקא מתורת סוכה והוה קבע ונכמ"ש תוס' לעיל ב.^ל

(ה) בא"ד כע"ז מפר"ת מפני שהחמה מייבשת וכו' וכיון דהסדן גורם וכו'. וצ"ב דמה איכפת לן מי מונע שלא מתייבש הסכך. ובפשוטו משמע דיש פסול מעמיד בדבר המק"ט^ל. וקשה דנח' התנאים (לקמן כא:) האם יש פסול מעמיד בדבר המק"ט, ואילו הכא

משמע דהוה לבו"ע^ל. ובשו"ת חת"ס (יו"ד רד) ביאר דהיכא דהסדן אינו לצורך נעשה טפל לעיקר הסיכון. אלא היכא דהוה לצורך הסכך, ע"ז הוה חשוב ואינו נטפל לסוכה^ל.

(יו) שם. הרא"ש הק' [לדעת הגאונים] דאם איתא דאיירי בחמתה מרובה, האיך יתבשר כשעושה לנאותה. ועד"ז הק' בתוס' ר"פ ובי גויי סוכה מצטרפין להיתר צלתה מרובה של הסוכה^ל. [ומשמע מדברי התוס' ר"פ דכיון דגוי נטפל לסוכה, מהני להכשיר].

והרא"ש סיים דלר"ת ניהא דאיירי בצלתה מרובה [אלא שיפסל ע"י שיתייבש]. ובהג' אשר"י כתב דלפ"ז אבל לנאותה, כוונת הגמ' שאין דואג לנשר, כגון שהסכך עבה וכו'.

והק"נ (ה) תי' דהגאונים איירי שלאחר שפירס את הסדן השלים בסכך כשר^ל, ומש"ה לנוי כשר. אבל היכא דפרס מפני החמה, ובשעה שפירסו היה לצורך סיכון, שוב ל"מ שאח"כ השלים בסכך כשר, עד שישלך הסכך פסול.

(יז) בא"ד אבל צ"פ הקו' קשה וכו'.^ל ובתוס' ר"פ (והו' במרדכי) תי' דלנאותה איכא צורך מצוה

דאף לאחר שפירס עדיין יתמעט. וכוונת ר"ת לפרש אמאי פסלו בעודה כשירה. אבל תוס' דידן מבואר דהסדן מונע שלא יתייבש.

לב. ויש שפי' דהכא הוה חלק מהסכך, וע"י שהוא מעמידו נחשב עיקר הסיכון. [וע"ד הא דלע' ד. גבי הוצין יורדין].

לג. [והחת"ס הביא דהנוב"ז (י"ד ת' קלו ד"ה ונחזור) כתב דמקוה שחזקו במסמרות, לא נחשב מהוה בדבר המק"ט. כיון דהמקוה עומד, ואינו אלא למנוע שלא יחסר בעתיד. והשואל הק' מדברי ר"ת (כאן) דהיכא דמונע שלא יפסל, נחשב סוכך בדבר המק"ט. והחת"ס חילק דהכא הסדן עצמו ראוי לעשות צל, והוא יושב בצל סדן, אלא שבטל לסכך כשאינו לצורך. אבל מניעת חסרון במקוה אינו מגרע].

לד. והוכיח דעתה השר מקוצי (ע' לעיל ט:) דהסדן פוסל כנגדו, דבעינן שתהא ישיבת הסוכה ע"ש צל סוכה ולא מחמת דבר אחר.

לה. והק"נ הק' עוד דמשמע במשנה דפסול מחמת הסדן, הא בכה"ג אפי' לא פירס סדן פסולה, דהוי חמתה מרובה מצלתה. וע"כ דאיירי שהשלים את הסיכון.

לו. והק"נ (ג) ביאר דכוונת תוס' להקשות דאין טעם לחלק בין גוי להגן. דלדעת ר"ת כל שהסוכה כשירה כדין אינו פוסל.

כד. וכת' דמש"כ הטור ושו"ע ובלבד שלא יהא מופלג ד' קאי בין אנוי ובין אסדין. וולדעת רע"א י"ל דדוקא גוי, כל שהוא מופלג ד' אינו טפל לו. אבל סדן אינו פוסל אף כשאינו נטפל, ודלא כב"ח ופנ"י. וסדן אינו מעלה או מוריד כל שאינו אוהל וסוכה חשובה בפנ"ע. לענין סוכה ע"ג סוכה קי"ל כשמואל דתליא ב"י. ולפ"ז הא דגוי פוסל, הוה דוקא באופן שמסייע להכשירו. דאל"כ לא גרע מסדן. וצ"ע].

כה. [וכן מבואר בחת"ס (ע' בסמוך). אמנם בדברי התוס' ר"פ משמע דלר"ת אי"צ גדר 'טפל' כלל].

כו. בין קדם האילן או קדם הסיכון.

כז. וכן בשו"ע (תרכט יט) הביא י"א כר"ת גבי נשר. ואילו גבי אילן (תרכט א) סתם דכל שצלתה מרובה פסול.

כח. והפרמ"ג כתב דלכרע י"כול לעשות באופן שאין בגגו טפח וכדו'.

כט. והביאו"ה האריך דרוב ראשונים לא ס"ל כר"ת.

ל. [ועוד יל"ד לדברי הפנ"י וב"ח (הג"ל) דהיכא דנעשית להגן מפני הגשם, ודאי סדן זו הוה גדר 'סיכון'. ובמשנה איירי בלהגן פורתא, דלא נחשב 'סיכון'].

לא. וראבי"ה כתב [בשם ר"ת] דכיון דלכשינשרו לא מסיק אדעתיה, מש"ה פסולה מיד עתה [משום גזירה]. [ולפ"ז איירי

והדרשי' זה קלי ואנוהו, הילכך בטל אגב סוכה. אבל מפני הנשר דצורך אדם הוא ולא צורך מצוה, א"כ אינו בטל אגב סוכה^ל.

(רח) בא"ד למה יפסל מפני שמגין על האדם מפני החמה, ועוד מצינו (ל"קמן כז): ברי" בר"א כשהגיעה חמה פירם סדין, ובפשוטו דחו האחרונים (ערול"ג) דפרסו מהצד, ולא שישבו תחתיה^{לח}. אבל הט"ז (תרכט כב) כתב דהתם כיון דכבר הגיע חמה, נראה לעין כל שעשה כדי להגן, ובסוגיין איירי שעשה כן מעיקרא, ואינו ניכר שעשה להגן מהחמה^{לט}. ווע' ביאור"ה (שם) דהאר"ך דהאחרונים חלקו.

(רט) אמר רב חסדא ל"ש אלא מפני הנשר, אבל לנאותה כשירה וכו'. הראשונים (רא"ה, ריטב"א בע"ב, ור"ן) הביאו מח' כשתלאו שלא לצורך סוכה ושלא לנאותה, אלא לצורך הבגד (ע' בע"ב). דאיכא מ"ד דדוקא גוי טפל ובטל לסוכה^מ. ואיכא מ"ד^{מא} דנקט לנאותה לרבותא, דאף דהוה לצורך הסוכה אמרי' דבטלה. אבל לצורך הבגד לא חשיב כלל^{מב}, דהוה עראי ואינו מבטל את הסכך^{מג}.

(רי) אבל לנאותה וכו'. השואל (בשור"ת הרשב"א א נה) הק' א"כ יעשה סוכתו מסדינים לנאותה. דהסכך כשר אינו מעלה או מוריד. והרשב"א השיב דהתורה צוותה דעיקר תקרתו שתהא מפסולת גורן, אבל אלו שהם לנוי אינם עיקר תקרתו^{מד}, וטפל לה לנוי כדי שתערב עליו דירתו.

דף י:

(ריא) רש"י ד"ה הכ' לפי תנאו. וכגון דאמר איני בודל וכו' של יו"ט ראשון^{מז}. ווע' בביצה שם דבדפנות הסוכה ל"מ תנאין ועע"ש. ואכמ"ל.

(ריב) תוד"ה עד מוצאי יו"ט. דאע"ג דממ"נ מוקצה הוא בין השמשות וכו', ל"ש מיגו דאיתקצא. והאחרונים ביארו דלא נחשב דבביה"ש היה הקצאה, דכלפי שמיא גליא דבתחילת היום כבר מותר, ונחשב שפורש ממנו בטעות^{מז}. ואבל לצד דאמרי' מוקצה מחמת יום שעבר, אמרי' דמ"מ פורש, אף דהוה טעות^{מז}. והקוב"ש (ביצה ו) הוסיף דכיון דהדבר מותר בעצמותו לא אסח דעתיה, אף דבפועל א"א ליטלו. והוה כגמרו בידי אדם^{מז}.

מג. והיינו כדעת הראשונים דאיירי דהיה מסוכך כדיון בלאו הכי. ואבל לדעת הגאונים ור"ת ע"כ כל שאינו לנוי אינו בטל. וכ"כ בתוס' ר"פ.

מד. והרשב"א הוסיף ולא עוד אלא שהוא מצוה מן המובחר להעלות שם כליו הנאים לחבב את המצוה ושתהא דירתו ערבה. ודברים אלו ניכרין הן שאינן לעיקר סכך. והיכא דניכר דאין כוונתו לסיכך לא חששו, כדאמרי' גבי כתנתיה דמנימין (בע"ב).

א. אבל הארחות חיים (הו' בבי' ורמ"א תרלח ב) כתב דצ"ל איני בודל ביה"ש של כל יום ויום. והיש"ש (ביצה שם, הו' במג"א שם ז) כתב דסגי שאומר סתם כל ביה"ש, והוה ממילא כל יום ביה"ש.

ב. והקוב"ש (שם) הביא דגבי בית שנפחת (ביצה לא) מבואר דכיון דהדבר בעצם אינו מוקצה, אלא דמובדל ממנו שא"א להגיע עליו אלא ע"י איסור דרבנן, כיון דהוה איסורו דרבנן כשנפחת מותר.

ג. ולא איכפת לן דממ"נ אחד מהם חול.

ד. דהוה מוקצה עד שיבא שעת היתר. והחזו"א (מט יג) דן האם נחשב שההיתר מתחיל לאחר שכבר ראו, או למפרע. ואבל דנו דכיון דהמוקצה עומד להסתלק בגמר ביה"ש, לא הקצה דעתיה ממנו כלל, ועדיף, וצ"ע.

והתוס' ס"ל דהחילוק האם מסוככת בהילכתא, ע' בסמוך. אמנם יש שפי' כוונת התוס' דנקטו דלדעת רש"י איירי אף כשהסדין חממה מרובה, דומיה דאילו. וכוה הק' מ"ט יפסל. והמכתם תי' דגלי דעתיה דעשאו לנוי.

לז. וולפ"ז משמע דעיקר קו' התוס', מ"ש לנאותה דכשר. אמנם בתוס' משמע דאין טעם לפסול מפני הנשר.

לח. ועוד כתב דלמסקנת הגמ' שם לא איירי בסוכות כלל. וצ"ל דתוס' הביאו ראיה מהס"ד דהגמ'.

לט. הפרמ"ג (שם) כתב דמש"ה פסול אף בדיעבד. ומבואר דהיכא דניכר דהוה פעולה חיצונית, כדי להגן על האדם אינו נחשב 'סיכך' הפסול. אבל היכא דאינו ניכר, עיי' נחשב סוכה תחת הסוכה. (אמנם לו"ד יל"פ ד'להגן מהחמה' הוה פעולת צל, ויושב בצל סכך פסול. ולא דמי לנוי וכו' דעיקרן נעשו לשימוש אחר).

מ. והר"ן הביא כן מלשון הירושלמי, דכל שלא עשה לנשר כשר. והיפ"ע ציין דיש מ"ד בירושלמי דלא חילק כלל בין לנאותה.

מא. וכ"ד שיטת הריב"ב (ו. בדה"ה), וכן הכריע הריטב"א, אלא דכתב דלמעשה יש להחמיר.

מב. והפוסקים הק' בזה סתירה בדברי הטור, וע' ביאור"ה (תרכז ד"ה ואם).

איסור דרבנן ל"א מיגו דאיתקצא^{יב}, וכדמבואר (ביצה לא; ותוס' שבת מג.) דטבל שעבר ותקנו הוה מתוקן.

(ריד) בא"ד אי אתרמי ליה סעודה ביה"ש וכו' דמ"מ חייב למיכל^{יג} בה"י מחמת מה שיהיה. החזו"א (מט) כתב דמש"ה נחשב הקצאה ודאית, אף שהשיבה בסוכה הוה מחמת הספק. וכתב דאפשר דהוה משום דמיחוי כהקצאה ודאית, כיון דיושב בה.

(רטו) בא"ד והיכא דמיקלע שבת^{יד} וכו', ואי משום הכנה מה הכנה יש כאן. אבל תוס' (ביצה ל:) כת' דאסור משום שאין יו"ט מכין לשבת, דהוה כעין גולד (ע' ביצה ב:). וגרע משאר מוקצה מחמת יום שעבר, דהכא היה אסור קודם יו"ט, ואת"ל הותר בשבת נמצא דיו"ט מכין לשבת).

(רטו) די"מא מן הצד. פרש"י לדפנות. והפוסקים הק' מכאן לדעת הרא"ש (לעיל ט.) דדפנות הסוכה אינן נאסרות^{טו}, דמבואר כאן דנוי סוכה מהצד נאסרת. והרמ"א (תרלח ב) הביא דברי הרא"ש אף בנוי סוכה^{טז}. אבל המג"א (שם ט) וט"ז (שם א,ח) הביאו מסוגיין דהרא"ש מודה דנוי סוכה אסורין משום מוקצה, ואפי' מה שתלוי בדפנות אסור^{יז}.

תרומת מעשר יטמא מהכלי. ומש"ה קורא שם לאחר שתחשך, דהכלי כבר אינו פוסלו. ובגמ' אי' דל"מ לערב בו, כיון דהותר רק לאחר חשיכה. ולא היה סעודה ראויה מבער^{יח}.

יב. והשעה"מ נקט דהוה כלל דכל מוקצה מחמת איסור דרבנן לא אמרי' מיגו דאיתקצא. אבל רע"א (לשעה"מ) חילק דדוקא טבל דהדבר מצד עצמו יש בו צד היתר, דאפשר להתירו ע"י איסור דרבנן. אבל היכא דהדבר בעצמותו אסור מדרבנן אמרי' מיגו דאיתקצא.

יג. [דביה"ש ספק]. ותוס' (ביצה ל:) הדגישו דאירי אף בשמיני [ובחר'ל יושבין בסוכה, ומבואר בתוס' דאף בביה"ש חייבין].

יד. [במירוצי יו"ט שני. אבל לדין שמיני עצרת אינו נופל ביום ו', דא"כ יו"ה ביום א'].

טו. ומשמע ברא"ש דאף מדרבנן אינו נאסר.

טז. והגר"א כתב [לדברי הרמ"א] צ"ל דבגמ' כאן הוה דחוי בעלמא.

יז. [דדוקא בדין דחל שם שמים, אמרי' דדפנות לאו שמיה סוכה. אבל בנוי, הכל הוה לנוי מצווה, וטפל לו].

אבל תוס' (ביצה ד.) ולי' נקטו דאמרי' מוקצה מחמת יום שעבר. ותוס' חילקו דמוקצה מחמת מצווה חמיר^{יח}, ואמרי' מוקצה מחמת יום שעבר. אבל במוקצה מחמת איסור לא אמרי' מוקצה מחמת יום שעבר.

והריטב"א (לקמן מו:) והר"ן (לקמן כב: בדה"ר) ביארו את הגמ' (לקמן) דהאתרוג אינו מוקצה לבין השמשות, כיון דמצוות לולב בשאר ימים מדרבנן, א"כ אינו ראוי לטלו בביה"ש. [אבל אל"ה אמרי' מוקצה מחמת יום שעבר. וע' מש"כ בזה רע"א (שו"ע תרסה), ה' לקמן מו:].

ובשו"ת רע"א (ק' ה) הק' דאי אמרי' מוקצה מחמת יום שעבר, א"כ בשבת שנופל אחר יו"ה"כ, נימא דכיון דביה"כ כל מאכל אסור, והוה מוקצה^{יט}, א"כ אף בשבת האוכל יהא מוקצה. ועד"ז הק' כשנופל אחרון של פסח בערב שבת, כל החמץ^י יהא מוקצה באותו שבת^י. ורע"א הוכיח דע"כ לא אמרי' מוקצה מחמת יום שעבר^י, דבשבת אינו מוקצה^י.

ריג) בא"ד ובפרק ככל מערבין וכו' מעשר טבל^{יא} וכו' ולא אמרי' לאו ראויה היא בשבת מיגו דאתקצא ביה"ש משום יום שעבר. השעה"מ (יו"ט א בסופו) ורע"א והחזו"א הק' דטבל דהוה מוקצה מחמת איסור דרבנן [ומדרבנן אסור לעשר בשבת], ובמוקצה מחמת

ה. והפרמ"ג (פתיחה להל' יו"ט חלק ב פ"א יז) כתב דהקצאה למצווה הוה משום נדר. [ועי"ש שדן בכ"ז].

ו. אך יש שדנו דאינו מוקצה, כיון דראוי לקטנים. (וע"ע רשב"א יבמות קד:).

ז. היינו חמץ שהיה ביד נכרי, דא"כ אסור שעבר עליו הפסח, ונקט דאף חמץ של נכרי נחשב 'הקצאה' מחמת איסור. א"נ כוונתו בתערובת חמץ באופן דמותר להשהות ואסור לאכול.

ח. ועוד העירו עד"ז מהא דמותר לשחוט ולאכול ביו"ט שאחר השבת.

ט. והאחרונים העירו דהכא גרע מכל מחמת יום שעבר, דהתם כלפי שמיא גלי דכשנכנס היום, כבר אינו אסור מחמת יום הקודם. אבל הכא אסור עכ"פ רגע א' משום תוספת יו"ה"כ.

י. והיינו דאסורין לאכילה משום מוקצה [ועד"מ מש"כ תוס' (שבת מו:) גבי נדר], דהא מותר לטלטל אוכלין ביו"ה"כ, ולהאכיל לקטנים. (וע' או"ש יו"ט א.).

יא. ובגמ' (שם) איירי שהכלי טבול יום, דאם קורא שם

והשעה"צ (שם כה) הביא דבס' העיטור כתב דקאי
מזן הצד של הסכר.

(יריז) ומן הצד ממעמין. הפרימ"ג (תרלט מ"ג) הביא
[מדברי הב"ח שם] הטעם משום דאסור ליטלו^ה,
דבטלו כל ז'^ט.

(יח) **וַאֲשֶׁת־הָאָדָם אָמְרָה**^ב. **הָאֲחֵרִים** ה'ק' האיך מותר להשתמש בסוכה, והפ"מ"ג (מ"ז תרמג) הביא מכאן דמותר להשתמש בסכך כל מה שמשמש בבית דירה. ודוקא לבטל ממצוותה אסור^{כא}. ונכדעת ה"ז, ודלא כעונג יו"ט מט, ה' לעיל ט.].

(רש"י) א"ל ר"א דליה וכו' הא קא חזו ליה דרטיבא^{כב}.
הראשונים (רא"ה, ריטב"א, ר"ן) הביאו
דבפשוטו מבואר כאן דהיכא דהוה לצורך הבגד
אינו פסול (ע' בע"א). ולסוברים דפסול כה"ג תי'
הראשונים דודאי לא היו משתמשין תחת הבגד^{כג},
ולא חששו לרואים דהא בעודה רטיבא מיטנפץ
ממנה ואין דרך להשתמש.

ובתוס' ר"פ כתב דלדעת ר"ת ניהא, דהא יש סיבוך
בשר בלא"ה כד.

אבל הריטב"א ור"ן הק' לר"ת א"א מה חשש שייסברו דמסכך בבגד, הא בלא"ה הוה מסוכך

כדיילכתא, וכשר. אבל הראשונים (טור ס"ט תרכט, עי"ש בב"י שהביא כן מהרוקח) כת' דאף לר"ת לא הותר אא"כ ניכר שעושה כן להגן מפני החמה, אבל בסיכור בעלמא חששו.

(כ) תוד"ה נויי. ול"ד להוציץ יורדין לתוך י"ב וכו' דשאני הכא דלנוי עשויוין. ובשו"ת הרשב"א (א נו) ביאר דכל שהוא נוי אינו סרחון^כ. ואם בעל הסוכה קץ בהן מי חזקיקו לעטרה בכך. ואינו דומה להוציץ היורדין ממילא למטה מעשרה דאנן סהדי דנפשו קצה בהן. והריא"ז (הו' בשלטי"ג) כת' דכיון דלא חשיב אוהל, הוה ככלי תשמישו [דהוה בכלל השיעור סוכה].

והר"י מלוניל כתב דבגובה יכול לצמצם קומתו או להסב, אבל מהצד אין מקום לראשו ורובו ושולחנו.

(רכא) מופלגין ממנו ד'כ'. פרש"י משום אודל מפסיק.
 וראבי"ה והבעה"מ הביאו דקאי לשיטתייהו
 (בע"א) דסוכה תחת הסוכה הוה בד'כ'. והראב"ד
 (ה) בדה"ר כתב דהטעם דכיון דרחוקים כל כך, לאו
 נויין נינהו, והו"ל כמסכך בדבר המק"טכט וכו"כ
 הריטב"א ור"ן.]

והרי"ף (ושא"ר) פסקו ברב חסדא ורבה בר"ה, דהלכה

יח. והעירו דלכאורה מותר להזיזו לצורך מקומו. ורק ליטלו להנאתו הוה מוקצה למצווה.

יט. וּבִסְ' הָאִיר יוֹסֵף הָעִיר דֹּא"ב ע"י שְׂמִמֵּעֵטוּ מִכְשִׁיעוֹר לִיבֵא סוֹכָה. וְא"כ לֹא יִחּוֹל מוֹקְצָה. וְנִימָא מִמֵּ"נ, דֵּאִילוּ חַל מוֹקְצָה לִיבֵא סוֹכָה.

כ. המאירי כתב דע"כ לא היה ביו"ט, דאסור במי שנשחרו כליו במים [ע' בפוסקים שא מדה], אלא חוה"מ היה, או שמא ערב החג היה. [ומשמע לפ"ז דהך גזירה מפני הרואים שיך אף בערב יו"ט. רצ"ע].

כא. [והאחרונים דנו דכיון דלתוכו עשויה, הוה שימוש שלא בדרך ולא נאסר]. והקה"י [ז] כתב לדברי המאירי [הנ"ל] דאיירי בעי'ט נחא, דעדיין לא נתקדש הסוכה.

כב. המכתם (בע"א) כתב דאיכא למימר דאף לנוי אסור לכתחילה, שמא יאמר שמשכך בדבר המק"ט.

כג. והרא"ה וריטב"א כת' דהוה שלא בשעת אכילה. ובתוס' ר"פ כתב דפרסו בצד של הסוכה, והיה שיעור סוכה בשאר.

כד. ומבואר מדבריו דתלה נידון הזה של לצורך הבגד במח' ר"ת ורש"י. דלדעת רש"י בעי שיהא בטול לסכך שלא יפסול.

וּכֹחַ הַמַּאֲוִיר הַבִּיא דִּהְבִּיאוּ רֵאשִׁי לַדַּעַת רַ"ת מִהֶכָּא. וְדַחַה הַמַּאֲוִיר דִּהְסִדִּין הַמוֹנֵחַ לִגְבוֹ גֵּרַע אִינוֹ צוֹרֵךְ הַסּוּכָה כָּלָל, וְעֵדִיף מִנּוּ. וְלִכּוֹ"ע לֹא פֶסֶל וְכּוּ"מ בְּדַבְרֵי הַרִּיטֵב"א (וְשֵׁא"ר) דִּדְנוּ אֵף לַדַּעַת הַפּוֹסְלִים כִּשְׁשִׁי שִׁיעוּר סִכָּךְ כֶּשֶׁר, דְּלִצּוֹרֵךְ הַבְּגָד אִינוֹ חֹשֵׁב לִפְסוּל. הו' בַּע"א.

כזה. אבל **המכתם** הק' מ"ש מדירה סרוחה. והביא לפרש דאיירי רק לענין למעלה מכ'. [וכתחילת דברי רש"י].

כו. וכע"ז כתב המאירי דהנוי שלהם מפקיע שם דירה סרוחה. אבל מהצד אינו ראוי לישיב כלל.

כז. ובס' הערות דן כשתחילתו תוך ד' ונמשך מתחת לד'.
ולכאורה לדעת רש"י כשר, דליכא אהל ד' ביניהם. ולדעת
הראב"ד י"ל דאף כה"ג נחשב מופלגין.

כח. ולפ"י לדעת שמואל (בע"א) במזפליגין י' טפחים פוסל ורוב נחמן ס"ל כרבו. ואבל לדעת שא"ר לרב נחמן אינו פוסל כלל. והמלחמות השיג דטעם שמואל התם משום דירה, ואטו בעינן שיהא שיעור דירה מעל הנויין.

בט. [ומשמע לפ"ז דכשהנויין בשרים לסיכוך כשר. אמנם יש שהעירו דהנויין לא נעשו לצל].

כרבים. אבל הרא"ש הביא דהרי"ף גיאת פסק כרב נחמן, דקאי כדעת שמואל (בע"א) ל'.

והרא"ה כת' דדוקא כשהנוי צלתה מרובה, אבל אל"כ לא פסל כלל ל"א. אבל הריטב"א ור"ן כת' דאפי' חמתו מרובה.

והראשונים כתבו דדוקא כשהנוי ד' על ד', דהוה שיעור סכך פסול לפסול. אבל הרמ"א (ס"ס תרכו) פסק דיש לזהר שלא לתלות שום נוי יותר מד'. והפוסקים (מג"א ד, וט"ז ה) ביארו דהחמירו לזהר אפי' אינו רחב ד', דחששו שמא יעשה יותר ל"ב.

(רכ) **אגניניהו בסוכה שנויה מפ'גין וכו'.** הריטב"א הביא דמבואר דסמך רב נחמן על סברתו, ולא חשש דהוה כנותן מכשול דהוה חתיכה דאיסורא לה"ל. ואף דאכתי לא ידע דחזרו בהם, או סברת שלוחי מצוה ל"ד. והק' דבגמ' (חולין קיא:) אי' חס ליה וכו' דליספו מידי דלא ס"ל לה' ודרב אמר דלא יתכן ששמואל יאכילנו דבר שידוע שאסור לדעתו ל"ו. והראב"ד (בהשג' לרי"ף) כתב דבעלמא לא ספי למאן

דלא ס"ל, אלא דהכא רב נחמן קים ליה כשמעתי' ל', ולא חש לשמעתי'הו.

והריטב"א תי' (בשם הרא"ה ל"ח) דכיון דהדבר ניכר לחבירו אין איסור, דאם ס"ל דאסור לא יאכל ל"ט. והפר"ח (תצו כג) תמה דאף בדבר הניכר יש איסור לפני עוור. ותי' דכיון דהאיסור הזה תליא בדעת האוסר, דיכול לחזור בו. אל"כ מותר להניחו לפניו שמא יחזור בו מ"א, ולא דמי לשאר איסורין דאסור להניח לפניו.

ויש שחילקו דיש ב' גדרים בלפני עוור, א' משום עצם האיסור, וזה ל"ש בסוגין דהא לדעתו מותר. וב' מחמת איסור של האוכל, ובוזה הוה רק במה ש'עוור' בדבר.

ועוד כתב הפר"ח דל"ש בזה לאו דלפני עוור, כיון דלפי דעת המאכיל הדבר מותר. אלא דמ"מ אין ראוי להאכילו מ"ב.

(רכג) **ש'זחי מצווה.** תוס' פי' שהיו בטלים מהמצווה. ובעזה"י (לקמן כה) יתבאר גדר העוסק במצווה פטור מהמצווה.

לו. **והריטב"א** (יבמות יד) ביאר בזה הא דבי"ש ובי"ה נהגו אחזה וריעות, ולא נמנעו מלישא נשים זה מזה. דהיה אסורין להכשיל אותם, ואף דלפי שיטתם הדבר מותר. וכ"כ בהג' **מרדכי** (שם צו, הו' ברמ"א י"ד קט ז) דהאוסר יכול לסמוך שהמתיר לא יאכיל לו דבר האסור לפי שיטתו. וע"ע ש"ך (שם כ) באריכות ווהביא דברי המהרל"ב דה"ל.

לז. משמע דבכל מח', אף שטוען ודאי כדעתו, לא נחשב שסבור שהשני טועה. אבל היכא דידוע ברי שהוא טעות, אין איסור להכשיל.

לח. וכ"פ **הארחות חיים** (הלכות איסורי מאכלות ג) בשם הרא"ה.

לט. וסיים וה"מ היכא דלא איפסיק דלא כוותיה, אבל אם נפסק ההלכה, אסור [אף לדידה]. והמאירי הביא דלא הוה יזהר במה שנוהרים כפי שיטתם. [ומשמע דאילו הוה יזהר, היה מותר להם לישון בסוכה פסולה, ויל"פ כוונתו משום לא תתגודדו].

מ. והמהרל"ב (שם) כתב דהיינו במח' ידידה, דהאוסר יכול לחזור בו. אבל היכא דיש מנהג לאסור, אסור לאחר להאכילו אף בדבר שניכר. דהא אינו יכול לחזור בו ולבטל מנהגו.

מא. [ויל"ד האם בכל לפני עוור נמי יהא מותר בכח"ג, דבידו לחזור בו. ואפשר דוקא הכא דלדעת המאכיל אין בזה איסור].

מב. והא דאי' (יבמות יד) בבית שמאי ובי"ה היו מודיעין להם והיו פורשין, דאהבה וריעות נהגו בהם. דהוה משום אהבה וריעות, ומדינא לא היה בזה לפני עוור. [אמנם י"ל דכ"ז איירי

ל. **והראב"ד** (בהשג' לרי"ף) כתב דלולי פסק הרי"ף היה פוסק כרב נחמן, דאינהו תלמידים גביה. ועוד דאיהו עביד מעשה, והרי הטעה אותם להוציאם משמעתם. ואף דבעלמא לא ספי למאן דלא ס"ל, הכא רב נחמן ק"ל כשמעתי'ה, ולא חש לשמעתי'הו.

לב. [ואבל הביאו דלא נהגו כן. וע"ע **שעה"צ** (שם כא)]. והגר"א ביאר דשמא יצטרפו ב' נייין לשיעור פסול (וכדלקמן יד.).

לג. והביא איכא מ"ד דאין בזה משום לפני עוור, כיון דלדעת המאכיל הוה דבר היתר.

לד. ויש לדחות דידע שהם שלוחי מצווה, אלא דאילו היה אפשר להם בסוכה כשירה היה צריכים לישב. ומש"ה היה להם למחות.

לה. והאחרונים דנו דמ"מ מבואר (שם) דשמואל האכילתו, אל"כ מבואר דשמואל פליג בסברא זו, וס"ל דליכא לפני עוור בדבר שלפי דעתו הוא מותר. ובשו"ת **מהרל"ב** (קכא) כת' דאין לומר דשמואל פליג בזה, דאין להרבות מח'. ועוד דרב נשבע [חס ליה] דלא יתכן שיאכילנו וכו'. וביאר דשמואל שסיפר שהאכילו כוונתו שהאכילו מאכל אחר, ושמואל ראה דרב לא דקדק אחריו, והבין דרב חזר בו משיטתו. אבל לא האכילוהו וכמ"ש רש"י שם. ועוד פי' דבדבר שניכר הדבר מותר ליתן לו, והיה באופן דשמואל סבר דהוא ניכר.

והמצפ"א הק' דהוה מצוה דרבנן^{מג}, והאיך פטר ממצוה דאורייתא^{מז}. והאחרונים דנו דמ"מ הוה קיום דמצוות כיבוד רבו דאורייתא.

רכז) רש"י ד"ה שלוחי מצוה. דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל (כדלקמן כז). ומבואר דאפי' בזה"ז, והאחרונים הק' מכאן אמשי"ב הנוב"י (או"ח ת' צד) דבזה"ז דליכא עלייה לרגל, ליכא חיוב לקבל פני רבו ברגל^{מח} [והביא דמש"ה השמיטו הפוסקים דין זה^{מח}]. [וע"ע לקמן כז].

כילה, נקליטין ותחת המטה

רכה) אמר רב יהודה ר"ש מותר לישן בכילה בסוכה וכו' והוא שאינה גבוהה י' וכו'. פרש"י דבציר מגובה י' לא הוה אוהל. ובהמשך הגמ' מבואר דדוקא כילה שאינה קבוע^{מח}, אבל קינופות שהוא קבוע אף פחות מ' אסור. וכן מבואר הנקליטין אסורין בגבוהין י', אע"פ שאין לו גג^{מח} [ותוס' פי' דהוה מדרבנן].

והרי"ף הביא מהירושלמי שכן הוא עושה חלל באצילי ידיו, והרי"ף פי' כשם שכשהוא שוכב תחת בד"ן ומגביה ב' זרועותיו, נעשית הסדין עליו כאהל, ופשיטא דאין בכך כלום. כך אלו שני הנקליטין שבאמצע המטה כמו זרועותיו הן חשובין ואין בכך

כשהאסר אסר מסברא דיליה, אבל אם מחמיר מחמת מנהג אבותיו וכדו', אף לדעת המתיר אסור לו לאכול. [ולדברי הראב"ד (הג"ל) בעלמא אין ראוי לסמוך על סברתו, ולהאכיל את חבירו דלא ס"ל כן, אלא היכא דק"ל בודאי כסברתו. ועפ"י יל"פ רבנות דבי"ש ובי"ה, אע"ג דהיו הורגין זה את זה, וקים להו כסברתייהו, מ"מ נהגו אהבה וריעותו].

מג. דילפי' לה מקרא דדברי סופרים (ר"ה טז).

מד. ולא דחינן מצוה דאורייתא מפני מצוה דרבנן. ותי' דשאני שמחת רגל דהחמירו בו. ועוד י"ל מצוה דרבים דחי (כדא"י ברכות מז ומג"א צ). [ועוד כתב ליישב בדוחק ע"פ מש"כ הפרמ"ג (הו' בסמוך) דהכא פסול סוכה דרבנן, ואתי דרבנן ומבטל].

מה. והביא מהגמ' (קידושין ג) שלא יהא כבוד רבו גדול מכבוד השכינה. והאידינא בטל חיוב עלייה לרגל [דהא ליכא קרבן ראייהו]. ועוד יש שביארו דאין שם רגל' בזה"ז.

מו. אבל המג"א (שא ז, ותקנן יב) הביא דין לקבל פני רבו. וכתב דבלא רגל הוה רשות, וברגל חובה.

מז. ואף תחת המטה עד י' מותר. והמלחמות כת' דמטה לא קביעי. והרש"ש ביאר כיון דנעשית לגבה. והחלל מתחת הוה

כלום. ולדברי הרי"ף דימיו הירושלמי לב' נקליטין. אך לכאורה לדברי התוס' בנקליטין שיפועי אוהל לא חשיב כלל להפסיק, וי"ל דהירושלמי איירי שהסדין פרוס על ידיו וגופו, והוה כמין כילה. [וקמ"ל דאינו פוסל כיון דהוה עראי^{מט}].

רכו) הישן תחת המיטה בסוכה לא יצא יד"ה. הרי"ף (כאן ה; וכן רפ"ב י. בדה"ס) פי' הטעם משום דהוה סוכה בתוך סוכה^ל. והבעה"מ (י. בדה"ר) חלק דהו"ל למימר כיון שגבוה י' הוה אוהל בפנ"ע, ויושב בצל אוהל המטה, ולא בצל הסוכה. והמלחמות כתב דאינו משום תחת האוהל, דא"כ אף כשהמטה גובה טפה, דטפח חשיב אוהל לענין טומאה ושבת. והמלחמות כתב דכוונת הרי"ף דבסוגיין דילפי' מסוכה תחת הסוכה הא דהמטה 'מבטל' אוהל הסוכה.

והמלחמות ביאר דסכך הסוכה סוכך על הכל, אלא דכי היכי דאמרי' בסוכה ע"ג סוכה דאתי סכך העליון, דאינו עשוי לצל על התחתון^{נא}. ומבטל לאהל של סכך התחתון. ה"נ אתי אוהל זה ומבטל לסוכה.

[ומבואר בדברי הרמב"ן דגדר הפסול סוכה תחת הסוכה משום דנחשב דהסכך העליון אינו עומד לצל הסוכה התחתון, ומש"ה הוה סכך פסול^{נב}].

כנעשית מאליה.

מח. עכ"פ בקביעי, וע' בסמוך.

מט. וכדברי הגמ' דשאני קינופות דקביעי. [ויל"ד דמבואר בסוגיין דגבוהה י' אסור, אף היכא דקביעי. וצ"ל דהירושלמי איירי ביושב על הקרקע דאצילי ידיו אינם גבוהין י'. א"נ גבוהה י' אסור רק מדרבנן, וסברת הירושלמי מדאורייתא].

נ. וכ"כ הרמב"ם (ה כג) מפני שהיא כסוכה בתוך סוכה. והב"ח (תרכז) דייק [מהרמב"ם] דמשמע דהוה פסול דאורייתא. ואילו לבעה"מ הוה דרבנן. והפרמ"ג (שם מז ב) כתב די"ל דאף לרי"ף ורמב"ם פסול רק מדרבנן, 'דומיה' דסוכה תחת הסוכה. [אך מדברי התוס' (ד"ה ובלבד) משמע דתחת מיטה גמורה לי"מ מדאורייתא. ודוקא נקליטין הוה מדרבנן].

נא. והקה"י (טו) הק' דגבי חקק וחוטט בגדיש מבואר דהסכך נחשב אוהל על מה שתחתיו, אף למה שחקק אח"כ. [ויש לחלק דהכא יש 'אוהל' מפסיק].

נב. והפרמ"ג (תרכז מז ב) הק' א"כ אף כשאין ביניהם י', הא לא נעשית לצל התחתון. [ויל"ד דכשאין ביניהם י' הוכשר מחמת סכך התחתון. וע' מש"כ בע"א]

והריטב"א (רפ"ב) הביא בשם הרמב"ן דבעינן שהסכך העליון יהא מבדיל למה שתחתיו. וילפי' מהא דפסל רחמנא סוכה תחת הסוכה דקפיד רחמנא לפסול סוכה שיש תחתיה אהל חשוב כעין סוכה. וכעין סוכה שפוסל אותו למעלה. וכע"ז הביא הר"ן (י. בדה"ר)²². וגלי קרא דאהל מפקיע אהל הסוכה, ע"ע קה"י טו.

והריטב"א (שם) כת' דתחת המטה גרע מסוכה תחת הסוכה. דבסוכה תחת הסוכה שניהם סכך כשר, ומין במינו אינו חוצץ ואינו מבטל. אלא שגזיח"כ שלא מלעלה מהסוכה דבר שהוא חשוב אהל, אפי' מינה. ואילו הכא איירי בסכך פסול²³.

וביאר דתחת המטה הוה מדין ביטול, דאינו עומד תחת הסוכה. שהדין נותן שהתחתון לא יבטל לעליון, דהוה כבגדים בעלמא בתוך הסוכה. ומטה הוה מתשמישי הסוכה וכליה, ומן הדין היה טפל לו ולא יחשב אהל. וכוונת הר"ף שמצאו שהחמירה התורה כ"כ בסוכה תחת הסוכה, ולדוגמא בעלמא נקטיה.

(וכו) **ובלכ"ד** ש"א יהיו נקליטין²⁴ גבוהין מן המטה י'. אבל **המג"א** (תרכו ג) כת' דהנך י' מורדין מהקרקע, אע"פ שאין י' מהמטה. והאחרונים תמחו דבברייתא להדיא איתא גבוהין מהמטה. והפרמ"ג וק"ג (ב) חילקו דהיכא דהנקליטין עומדים על המטה מורדין מהמטה. והמג"א איירי בעומדים ע"ג קרקע, שאפשר ליטול את המטה והנקליטין עומדים מעל י'.

(רכח) **תוד"ה** ובלכ"ד. מן הדין אפי' גבוהין י' שרי, דלא חשיבי אהל להפסיק כיון דאין בגגו טפח. ואפ"ה גזרו מדרבנן.

והרי"ף סתם דפורס ע"ג נקליטי המטה, דאינה נעשית כאהל כיון דאין לה גג. ולא פירש דה"מ כשאינם גבוהים י". והמלחמות ביאר דדעת הר"ף דשיפועי אהלין אינו אפי' אהל עראי²⁵. ודחה את הברייתא הזו מההלכה²⁶.

והרמב"ם (ה כגכד) פסק דתחת המיטה וקינופות פוסלין דוקא בגבוה י' ודשווה דין קינופות לדין כילה. אבל נקליטין אפי' גבוה י' מותר לישן תחתיו, דהא אין לו גג. והמפרשים תמחו מסוגיין, דמבואר דקינופת קביעי אסור אפי' אינה גבוה י'. וכן נקליטין גבוה י' אסור²⁷. וה"ה כתב דהרמב"ם דחה לסוגיין, דהא קי"ל דשיפועי אהלים לאו כאהלים ונכדברי המלחמות הנ"ל. והלח"מ תמה דנהי דאידיחי ברייתא דנקליטין, אבל מגלן לדחות הא דמבואר בברייתא דקינופות אפי' אין גבוהין י'.

(רכט) **והרי סוכה ע"ג סוכה דקביעא** וכו'. מבואר דס"ד דהגמ' לדמות את הפסול שבסוכה העליון, לפסול מטה מתחת לסוכה. וכדברי הר"ף (הנ"ל). והגמ' דוחה דהם דלמיפסל סוכה, הכא דלשווי אהלא בציר מ". וכדברי הבעה"מ דלא תלי בהדדי. וולדעת הר"ף יש ליישב.

(ל) **תוד"ה מוציא**. לא חייש שמואל לליבו וכו'. ודהוה מח' בברייתא שם. והמג"א (ר"ס עד) כתב דהפוסקים השמיטו הא דמוציא ראשו, משום דקי"ל דהיכא דליבו רואה את העררה אסור. וכתוס'. והאחרונים (ערול"ג) הק' דאכתי יש נפק"מ כשחוצץ בזרועו.

גבוה י' מותרת. וכן קי"ל. והרא"ש חלק דשמואל העמיד במיטה שאין גבוה י', וע"כ דלא פליגי הנך לשונות. ודו"ל להביא מברייתא דלישנא קמא, ולכאורה לישנא בתרא לא פליגי אהא דיש ברייתא.

נז. והביא דהא מותר לעשותם בשבת. ושיפועי אהלין, אפי' יש להם דיוורין כפלטרין של מלכים פסולין (לסוכה), מפני שאין כאהלין.

נח. וותליא במח' שיפועי אהלים, ע' לקמן יט:.

נט. אך לכאורה נקליטין גבוהין י' אסורין רק בקביעי. א"כ מאחר דהרמב"ם לא פסק כסברת קביעי בקינופת, א"כ אף בנקליטין י"ל דיש להקל.

נג. והר"ן הק' דא"כ אמאי פסיל קינופות פחות מ', אף דקביעי, האבי היכי דסוכה תחת הסוכה אפי' קבוע לא נפסל אא"כ הוה גבוה י'. והריטב"א בשם הרא"ה הק' להיפך, דגבי סוכה ע"ג סוכה נח' ולחר מ"ד בד' או טפח. ואילו במטה לכר"ע תליא ב".

נד. וכל כמה שקרוב לסכך פוסל יותר, וכענין פירש תחתיה מפני הנשר.

נה. **התוי"ט** ציין דהלשון נקליטי א"י בתרגום (אסתר א ו) [מטות זהב ובסף] על דרגשין דנקליטהון דדהבא.

נו. והרא"ש הביא בשם הר"ף **גיא**ת דל"ב (יא). דכילה שיש לה גג אפי' אינו גבוה י' פוסל. והיכא דאין לה גג אפי'

דף יא.

רלא) תוד"ה אי. ובשניהם אית ביה חדא לריעותא וכו'. ועפ"ז היכא דיש תרתי לריעותא, נקליטין שאינן גבוהין י', לא הוה אוהל כלל. וצ"ב א"כ מה מק' הגמ' [שוהו ק' התוס' מעיקרא]. והמהרש"א הגיה דכ"ז בכלל ק' התוס' [קודם שתוס' תי' דלא חשיב גג כיון דאין גבוהין י']. וע"ע מהר"ם ושאר מפרשים.

ובתוס' רא"ש יש רק תחילת התוס' עד כיון דאין גבוהין י'. ואח"כ מתחיל דיבור בפנ"ע [וקאי למסקנא] דנקליטין דקביעי אי גביהי י' אסירי [ע' תוס' י: סוד"ה ובלבד], וקינפות דיש להם גג אף דלא גביהי י' אסירי. [וכל חדא לריעותא אסור למסקנא]. ומ"מ קצת קשה דמסקנת הגמ' דלגבי כילה קביעי.

רלב) כמאן כר' יהודה דאמר לא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע וכו' הו"א ה"מ משה דלגבה עשויה וכו'. ונח' בזה ב' תי' בגמ' (לקמן כא): אי סברת ר' יהודה דמטה לגבה עשויה [והא דשוורים חוצצין מפני הטומאה, דילפי' עור ובשר תלבישני, שעשויין להגן על בני המעים שלהם]. או דסברת ר' יהודה דאוהל עראי אינו מבטל אוהל קבע. ומבואר בהמשך הגמ' דר' יהודה לטעמיה דס"ל דסוכה הוה דירת קבע^א.

רלג) הדל"ה ע"ה את הגפן וכו' וסיכך ע"ה גבה. הריטב"א (ור"ן לעיל) דייק כדעת ר"ת (לעיל י). דדוקא כשהדלה קודם, ואח"כ סיכך ע"ה. [וכ"כ הבעה"מ (ה). בדה"ר בתו"ד] דהיכא דהיתה מסוככת כהילכתא ואח"כ הדלה, והוה חמתה מרובה, כשר. והריטב"א חלק על הדיוק, דבסיפא איירי אף כשאינו מסוככת כהילכתא, והאיך יהי הקדמתו. והגר"א (תרכו ד"ה בין) הביא דברי הריטב"א, וכתב דקושיותו אינו מבין. והחזו"א (קג טו) ביאר [ק' הגר"א]

דיש יותר סכך כשר, מעורב זב"ז, א"כ החלק שבין הסכך פסול אינו צלחה מרובה^ב.

רלד) פסול"ה. פרש"י דאין מסככין במחובר, בפסולת גורן ויקב הכתובה מדבר (כדרדשי' לקמן יב). ונתמנע מחובר, דעדיין אינו פסולת. אבל הריטב"א (בע"ב) נקט דאינו בכלל מיעוט דפסולת גורן, דהא גידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה^ג, ומ"ט פסליה רחמנא למחובר יותר מתלוש. וכתב דמחובר פסול משום תעשה ולא מן העשוי, דהא מחובר לא נעשית בו מעשה כלל מתחילתו לשום ענין.

והירושלמי (כלאים ז ו) מסתפקת גבי דלעת הגדל בעציץ, האם מהני לסיכוך. ונח' המפרשים, דהפני משה ורידב"ז העמידו בעציץ נקוב^ד, וכ"פ הגר"א ור"ש סרילאו. אבל י"מ שהעמידו באינו נקוב^ה. וכ"כ רבינו מנוח (סוכה ה ב), וביאר דאיירי באופן שיוק, ולענין מעשר הוה מחובר. אבל לענין שבת הוה תלוש.

רלה) ואם היה סיכוך הרבה מהן וכו'. כיון דיש רוב סכך כשר. [וכדאי' לעיל ט: דכשחבטן בטל ברוב]. אבל הרמב"ם (בפיה"מ) כתב ובלבד שיקצצם, דאל"כ יצטרף סכך פסול לסכך כשר ופסול. דבסכך מחובר לא מהני סיכוך הרבה מהם, ודוקא לאחר שקצצום ופסולים משום תעשה ולא מן העשוי. וכ"פ הרמב"ם (ה יב) דדוקא כשקצץ מהני צלחה מרובה, ועי"ז לא בעי נענוע.

ור"א בהרמב"ם (ברכת אברהם כט) נשאל דלדעת רב (בגמ') אי"צ לנענוע, והאיך יעמיד את המשנה^ו. וכה"ק השעה"מ. והאו"ש (ה יב) תי' דרב יעמיד בשלפינהו, דאינו מחובר, ואין כאן תלישה [וכדאי' בברייתא בע"ב] [וכ"ה בפסקי הרי"ד ט:].

א. ולפ"ז רבה בר רב הונא (דסוגיין) פסק דסוכה דירת קבע.

ב. וור"ת ס"ל כסברת ראב"ה דכשיש ב' סככין זה ע"ג זה פסלו, אא"כ קדם הכשר. וכ"כ הגר"א שם.

ג. וכתב ואיכא למימר דבעי דומיה דפסול גורן דהוה תלוש, ודחה דמ"ט פסליה רחמנא וכו'.

ד. [ואפ"ה מיבעי ליה דאינו מחובר גמור. ובס' הערות הגריש"א כתב דע"כ היינו כריטב"א, וכיון דנעשית ע"י מעשה

ה. והנשמות אדם (קב א) הביא מהירושלמי דכ"ז בעודו מחובר, אבל אחרי שתלוש כשר, וגידולי עציץ שאינו נקוב נחשב גדולי קרקע [ולענין סכך] [ולמד מזה דה"ה לענין ברכות].

ו. והקה"י (ט) הביא בשם היפ"ע דהא דמהני קצצן לרב איירי דוקא כשהניח ע"ד לקצץ.

רלו) וכל דבר שאינו מק"ט וגידולו מן הארץ מסכבין בו. הריטב"א (בע"ב) כתב דל"ג בסיפא מסכבין בו, דהא איכא מחובר^ז, וכן נסרים ואגודה (שארין מסכבין מדרבנן, כדאי' במשניות הבאות).

צריך לנענע

רלו) וצריך לנענע. הרי"ף ורא"ש כת' דצריך לנענע שיהא מעשה לשם סוכה. והריטב"א ור"ן כת' דלאו דוקא, דלא בעי לשם סוכה אלא לשם צל.

ופרש"י דאי"צ לסותרה כולה אלא לנענע וכו', וסגי בתיקון מועט וכו' דקרוב לסתירה הוא שהגביה כל א'. (וע"ע תוס' יב:.) והב"ח (תרכו ז') הביא דדעת ר"ת (במרדכי) דצריך להזיז ממקומן (וכתב דהוה דלא כרש"י שמחזיר למקומן הראשון).

ורש"י כתב שמגביה כל א' לבדו וכו'. והאבנ"נ (תסו ז') כתב דכל זה דוקא בסוכה המסוככת היטב, אבל היכא דהיתה חמתה מרובה כשהיה מחובר, וקצצו כשר דסגי במה שגמר עשייתו בכשרות^ז. דלענין תעשה ולא מן העשוי סגי בגמר עשייה. אלא דרש"י איירי כשלא נפסל ע"י הנענוע, ולכן צריך מעשה בכולו.

ופרש"י דדרש' תעשה ולא מן העשוי, כשאתה עושה אותה תהא ראוי לסוכה. ומבואר דאף דלא בעינן עשייה לשם מצווה, מ"מ בעינן 'עשייה', ולא שתעשה מאילי^ט. והרמב"ם (ה ט) כתב דסוכה שנעשית מאיליה פסול, שלא נעשית לצל. וכע"ז כתב הריטב"א.

והריטב"א הוסיף דמחובר נחשב דלא נעשית בו מעשה לסוכה כלל, ואי קייץ הוה סוכה הנעשית מאיליה.

רלו) רש"י ד"ה לפרומא. פרט לכסות סומא, אבל כסות לילה חייב וכו' ונשים חייבות^ז. וכ"כ תוס' (ושא"ר שבת קלא.) דדרש' פרט לכסות סומא. והשעה"מ (ציצית ג) תמה דבגמ' (מנחות מג:) איתא דלרבנן ממעטינן וראיתם אותו, ראה מצווה זו וחכור מצוות קריאת שמע. ולא משום דממעטינן סומא. והשעה"מ תי' דבגמ' מנחות קאי למ"ד סומא פטור מכה"ת^ט. ועוד תי' דהגמ' במנחות קאי כמ"ד קריאת שמע דאורייתא (ובזה דרש' לזכור מצוות קר"ש, אבל אנו דקי"ל דרבנן, ע"כ למעט סומא).

רלו) רש"י ד"ה תלאן. ולא פסקן עד שעשה כל הגדילים וקשריהם וכו'. וכ"כ הריטב"א דקשירה היינו מעשה שבציצית, ובעינן שיהיו הציציות ראויין כשנגמרו קשריו.

ובפשוטו משמע מרש"י דאילו פסק קודם שגמר הקשירה מהני, כיון דמדאורייתא סגי בקשר אחרון (דקשר א' דאורייתא, וסגי באחרון). אבל הב"י (יא יג, והו' בגר"א שם יג) כתב דבעינן שיקשור הקשר העליון^י כדין. ולא דוקא שיעשה כל הגדילין. וכיון דקשר עליון נעשית בפסול הוה תעשה ולא מן העשוי לשמואל. (והא דנקט רש"י שעשה כל הגדילים, קמ"ל דאף בכה"ג מהני לרב"ז.) וכ"פ השו"ע (יא יג).

ורע"א (בשו"ע י ה) הק' מנ"ל דלא מהני קשר שלמטה^י, דילמא אמר' דל מהכא, וליתכשר בעשיית חוליה וקשר שאח"כ שנעשית בהכשר. וכע"ז דין השפ"א (כאן). והשפ"א ביאר סברת השו"ע דכיון דכבר קשורין יחד (בפסול) לא נחשב קשירה מחודשת. והחזו"א (ג יא) כתב דכיון דנעשית בפסול ליכא הכשר בדבר^י.

יג. ובהג' הר"ש טויבש הק' דהר"ן כת' כלשון רש"י, אף דהביא רק דברי שמואל ולהלכה. וע"כ דאף לשמואל כל הפסול רק שבשעשה כולן.

יד. (ומשמע דרע"א ידע דאפשר לתרץ וכשפ"א או חזו"א), אלא דהק' אמאי פשיט"ל (לבי' ומגי') להוציא את דברי רש"י מפשוטן.

טו. וויל"ד האם אמר' דהקשרים הפסולין אינן תוספת להכשר הציצית, ועי"ז הוה כעשה ב' ציציות, דפסול משום בל תוסיף.

ז. (אבל לרש"י י"ל דגידולו מן הארץ משמע תלוש דוקא).

ח. וכן אם סיכך פחות מכדי הכשר סוכה כשהי' מחובר וקצצו ואחר כך גמר עשייתו בהכשר כשר.

ט. (וכעין הא דבעי כח גברא).

י. (אבל רגמ"ה (מנחות מג.) כתב דהוא נמי מתכסה בה. ואכ"מ).

יא. (וכתב דכ"ד ר' שמעון, מהא דלא נחלקו גבי סומא).

יב. (ונח' הראשונים (מנחות לט:) האם היינו קשר שלמעלה, או אחר הגדיל הראשון).

אלא משום דס"ל דקציצתן לאו מעשה, אבל כל שנעשה מעשה להכשיר ודאי נקרא 'תעשה'. וציין לגמ' (לקמן טו.) דאף לבי"ה דמשום תעשה ולא מן העשוי מהני פקפוק.

והפנ"י הק' מ"ש לענין לשמה דאף תלייה צריך לשמה ולמ"ד לעיל ט. בעינן אף טויה לשמה. וצ"ל דגדרי עשייה לשמה הוא שיעשה כולו לשם מצווה. ולא תלי בדיני ולא מן העשוי.

והחזו"א (ג יא) כתב דמתקיים מעשה לשמה בתלייה, אף דמחוסרין פסיקה. וכתב דמ"מ צריך פסיקה ע"י מעשה לשמה.¹¹

והאבנ"ג (תסו) הביא מכאן דלענין תעשה ולמה"ע סגי בגמר העשייה, ואף דלענין לשמה צריך שכל העשייה הא לשמה.

ותוס' (מנחות מ:) כת' דהיכא דהוסיף ציצית בפסול בל תוסיף, כיון דעביד איסורא לא חשיב עשייה, ובשעת קציצת הראשונים ז"ה עשייתן. ול"ד להא דבסוגיין [לשמואל] ל"א קציצתן ז"ה עשייתן. וצ"ע.

דף יא:

(רמג) ה"ד איילימא כשלא קצצו, מאי איריא משום תעשה ולא מן העשוי וכו'. הריטב"א הק' דבפשוטו משמע דיש פסול מחובר, מלבד הא דתעשה ולא מן העשוי [וכמ"ש רש"י במשנה, אבל הריטב"א נקט בפשיטות דאין מיעוט למחובר]. ודחה דכוונת הגמ' דבמחובר פשיטא דפסול משום תעשה ולא מן העשוי, ודוקא תלוש ס"ד שהוכשר דנעשה בו שום מעשה, לשם דירה וכיו"ב. [אבל מחובר לא נעשה בו מעשה כלל].

(רמד) שם. רע"א (מכת"י) הק' אמאי לא העמידו דסילק את הגפן, ומ"מ בעי מעשה בסכך כשר. כיון דבשעת עשייתו סיכך בפסול. וצ"ע.¹²

(רמ) אלמא פסיקתן זו היא עשייתן, ה"נ קציצתן זו היא עשייתן. לכאורה מבואר דסגי ב'מעשה' בכשרות, ולא בעינן שכל העשייה היה בכשרות.¹³

[וצ"ל דהחוטט בגדיש, חטיטת הקש לא נחשב 'עשייה' בסוכה, אלא שהסוכה נעשית מאיליה. וע' לקמן טו.]. והגר"א (הו' בסמוך) ציין לגמ' (לקמן טו.) דמהני פקפוק בתקרה, אף שלא נעשית לשם סכך.

והריטב"א (בע"ב) כת' דלשמואל קציצתן אינו עשייתן, הילכך בסוכה בעי נענוע [ודחה מעשה]. אבל בציצית ל"ש להוסיף מעשה אח"כ, ומש"ה פסולין. ומבואר דאף לשמואל סגי במעשה שאח"כ, אלא דבציצית ליכא מעשה.

(רמא) לא שפוסק ואח"כ קושר, מד"ת בעינן כנה בשעת פתי'. ומבואר דלענין 'עשייה' סגי בקשירה. ותוס' (מנחות מב:) הביא בשם רש"י וליתא לפנינו, אמנם כ"ד הריטב"א לעיל ט. דעשאה מהקוצים הוה חסרון תעשה ולא מן העשוי, ותוס' הק' דבסוגיין אמרי' קציצתן זו היא עשייתן, ואין חסרון תעשה ולמה"ע. אלא דהוה חסרון תלייה לשמה (וכמ"ש רש"י לעיל ט. ושם).

והב"י (או"ח יא יג, בשם מהר"י אבוהב) הביא דרבינו ירוחם והסמ"ג (וארחות חיים) כת' דצריך לחתוך החוטם לפני שתחב בבגד. והב"י כתב דמבואר ברש"י בסוגיין דמהני לחתוך אחר שתחב בבגד, וכן שאר פוסקים.¹⁴ והב"י נדחק דכוונת ר' ירוחם והסמ"ג עצה טובה קאמר ולכתחילה בעלמא ואינו פסול. והגר"א (יא יב) כת' דדייקו מלשון הגמ' דתלאן ולא פסק ראשיהם הוה כשר רק בדיעבד.

(רמב) תוד"ה פסיקתן. דבעינן תלייה לשם מצווה. ואף דלענין תעשה ולא מן העשוי סגי בקשירה, בגדרי לשמה בעי מתחילתו. והגר"א (יא יג) כת' דע"כ לא פליג שמואל על רב

דל"צ לשמה. אבל למ"ד דצריך עשייה לשמה, א"כ צריך אף תחילת התחיבה בבגד והתלייה בכשרות.

יח. והביא כן מתוס' דידן, ועי"ש דהביא דרש"י מנחות פליג.

א. וכ"כ השפ"א לפרש הא דשלפינהו [ול"ד הראשונים], דסילק את הגפן. ומ"מ הסכך כשר פסול משום תעשה ולא מן העשוי.

טז. ורבינו יהונתן (ו. מדה"ר) הוסיף דלא אמרי' הרי נעשית תחילה באיסור, אלא אע"פ שנדחת חזרת ונראית, דקציצתן זו היא עשיתן. ול"צ לנענוע אח"כ להוציאו משום תעשה ולא מן העשוי דקציצתן זו היא עשיתן למצוה. [ומשמע דיש ב' נידונים 'דיחוי', דחל שם פסול. ודין עשייה].

יז. והמגן גיבורים (שם כג) כת' ד"ל דסוגיין כמ"ד (לעיל ט).

והשפ"א (בע"א) נסתפק בהא דאמר' דצריך לנענע, האם אף בסכך כשר, דבשעת עשייה ראשונה היתה בפסול, שמעורב בסכך פסול. או דוקא בגפן, דבשעת סיכוך היה מחובר. וודייק דכ"מ מרש"י בע"א. והביא דלרב מבואר דמהני קציצן זו היא עשייתן, אף דעשה מעשה רק בסכך פסול^ב. וכן בסמוך בליקט ענבי הדס, אף דהמעשה רק בפסול.

רמה) ש"מ דלא אמרי' קציצתן וכו'. יש שהק' דלרב אפשר להעמיד כשבשעת קציצה לא נתכוון לשם צל. אלא לחתוך גפנו, וכד"ג פסול משום תעשה ולא מן העשוי.

רמו) הב"ע דש"פניהו. פרש"י שאין קציצתן ניכרת כ"כ, לא הוי עשייה מעלייתא. תוס' (בתי' הא') כת' דאסמכתא בעלמא היא. ולכאורה כוונתם דפסול משום מראית העין. ותוס' (בתי' הב') כת' דאין כאן 'מעשה קציצה' להחשב תולש. והאחרונים (ערול"ג) דנו במש"כ רש"י דאינו ניכר, האם כוונתו משום מראית העין וכת' הא'. או כיון דהעשייה אינו ניכר לא אמרי' קציצתן היא עשייתן. ונע"ד התי' הב' של תוס'^ג.

רמו) תוד"ה דש"פניהו. מייירי כשנפשו ומעורה בקליפה וכו' דאע"ג דחשיב כתולש וכו'. ונח' בזה ר' יהודה ורבנן במשנה (עוקצין ג ח), ותוס' קאי כרבנן. ובפסקי הרי"ד (לעיל ט:) כתב דכה"ג לר' יהודה נחשב סכך פסול, אבל אין בו חשיבות מחובר שלא יתבטל. וכתב דאף לרבנן באופן כשיונק קצת, כיון דמהני לטהרו מקב"ט פסול לסיכוך. אף דאינו חשוב.

רמח) עבר^ד וליקטן. פרש"י עבר על דברי חכמים שאמרו אין ממעטין ביו"ט. משמע דהוה איסור דרבנן,

וכ"כ תוס' (שבת קג.) דהוה תיקון מנא דרבנן. אבל במרדכי (לקמן תשמו) משמע דהוה מדאורייתא וכו"כ הרא"ש שבת יב א, וכ"מ תוס' כתובות ו.ו. (ויתבאר לקמן לג.).

רמט) לעולם רבנן היא, ומשום שנאמר זה קלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות. וצריך לאגוד משום נוי מצווה.

ובפשוטו משמע דהאגד הוה משום יופי. אך האחרונים דייקו דנקבע דין 'אגד' הלולב, וע"כ דנמסר גדר הידור מצווה דוקא ע"י איגוד.

והמג"א (תרמט ח) כת' דלכתחילה לא יאגוד ע"י עכו"ם^ה נע"פ תוס' גיטין מה"ל. והק' דקי"ל דלולב אי"צ אגד ווא"כ האגד אינו מהמצווה. ותי' דצ"ל דנוי מצווה נחשב כמו מצווה עצמה^ו.

אמנם המשנ"ב (תרנא ח) הביא דנוהגין העולם שלא לעשות קשר גמור ללולב, אלא כמין בית יד של עלי הלולב, ותוחבין אותו בתוכו. והביא בשם שו"ת אגורה באהלך דג"ז בכלל קשר. ונצ"ע.

רג) שם. הריטב"א כת' דמסקנת הגמ' דהוה מצווה מדרבנן, משום שנאמר זה אלי ואנוהו. ומשמע מדבריו דהוה אסמכתא בעלמא^ז. אבל האחרונים (שאג"א נ ועוד) הביאו כמה ראשונים דהוה דין דאורייתא להידור מצווה, ואינו מעכב.

ורש"י (לקמן כט:) כת' דלולב יבש פסול, דבעינן מצוה מהודרת, דכתיב ואנוהו. ויתבאר לקמן. ותוס' (שם) חלקו דדין ואנוהו הוה לכתחילה, ולא מיפסל בהכי^ט. והביאו כן מסוגין דאגד הלולב אינו מעכב.

(הלכות קטנות תתקמט) כתב דהיינו לכתחילה, דומיה דסוכת גנב"ך.

ז. וובודאי אין דין בנז' בעלמא דס"ת ותפילין, שיעשה ע"י מי שהוא מחוייב בדבר.

ח. וכן תוס' (מנחות מא: ד"ה אין) משמע דהוה מדרבנן. וכן משמע במאירי (שבת קלג) דהוה אסמכתא. וע"ע יש"ש (ב"ק א ט: כד), והשדי חמד (ו יב) האריך בזה.

ט. אך האחרונים הביאו דבגמ' (גיטין ב.) ילפי' דל"מ כתב ע"ג כתב בספר תורה משום ואנוהו. ולכאורה פוסל מדאורייתא [ע"ע מהרש"א שבת קד:].

ב. וכת' דמ"מ היינו דוקא כשעשה מעשה בגוף הסכך. אבל כשהוציא את הסכך פסול, ודאי ל"מ. וזק"ר רע"א.

ג. אלא דתוס' הוסיפו דאירי שמעורה בקליפה, ובדברי רש"י לא משמע דאירי כה"ג.

ד. וזכ"ר הערות הגריש"א ביאר דנקט 'עבר', באיסור. אבל היכא דליקט לצורך אכילה, לא הוה לשם מצווה. ול"ש לקיטתן ז"ה עשייתן.

ה. והמג"א דייק מש"כ הרמ"א (שם) ד'כשר' וכמו סוכה. דהוה בדיעבד.

ו. דדעת ר"ת (בתוס' גיטין) דאין האשה אוגדת לולב. והמרדכי

דל"ש ללמוד, דהעננים היו סביב כל מחנה ישראל, ולא סביב כל יחיד בפנ"ע.

(נג) ר"ע אומר סוכות ממש. הט"ז (תרכה) כתב דלהק מ"ד עיקר הזכירה על יציאת מצרים ודאין ענין לזכור את הסוכות^{טז}. והט"ז כת' דאף דהטור פסק כמ"ד ענני הכבוד, מ"מ כתב דתלה הכתוב מצוות סוכה ביציאת מצרים^{טז}. והט"ז ביאר דבזה יש הרגשה בגדולת הקב"ה ויראתו^{יז}.

(נד) רש"י ד"ה כי חגיגה. שמן הקרקע גדילים וניזונין, אבל דגים וכו' לאו גידולי קרקע. מבואר דדגים גריעי, דלא נחשב ניזונין מהקרקע. והגהש"ס (מכת"י) ציין דרש"י (ביצה כג:) כת' דדגים אוכלים שרשי עשבים בקרקע. ורצ"ע.

דף יב.

(נה) ואימא יין קרוש וכו'. ודמשכח"ל סיבוך ביקב עצמו, אף דמקבל טומאת אוכלין^א. ולכאורה מבואר דיין קרוש מקבל טומאה. ויש ראשונים שנקטו דבמשנה (טהרות ג ב, הו' מנחות לא.) מבואר דיין קרוש אף בשעה שהוא קרוש מקבל טומאת משקין. אך יש ראשונים דמבואר דפקע ממנו שם משקה^ב.

טו. אמנם העמק ברכה (כב) ציין דברשב"ם ורמב"ן (ע"ה) ויקרא כג מג) מבואר דלמ"ד סוכות ממש, הוה זכר לסוכות אלו. ורשב"ם פ' לזכרון שבמדבר לא ישבו בבתיים, לבלתי רום לבנו. והרמב"ן כתב דלזכור דהשם היה עמהם, ולא חסרו דבר.

טז. וכתב הטור לפי שהוא דבר שראינו בעינינו ובאזנינו שמענו ואין אדם יכול להכחישנו והיא המורה על אמיתת מציאות הבורא יתעלה שהוא ברא הכל לרצונו והוא אשר לו הכח והממשלה והיכולת בעליונים ובתחתונים לעשות בהן כרצונו.

יז. והפרמ"ג כת' דלפ"ז צריך לכוון על שניהם, ענני הכבוד ויציאת מצרים, ואילו הב"ח ומג"א כת' רק שיכוון זכר ליציאת מצרים.

א. כך משמע מרש"י, אמנם בשו"ת מהרש"ם (א לט) כת' דכוונת הגמ' דדרש"י לקרא לסכך בגורן ויקב עצמן ובין מקבל טומאה ובין לא, ומגורן ילפ" אף בדבר המקבל טומאה, ואילו ביקב י"ל דאינו מקב"ט.

ב. דהר"ש (שם, ותוס' פסחים יד:) כת' דדוקא קרש ואח"כ הפשיר חזר לטומאת משקין הראשונה. וע"ע שעה"צ (קנח טז). וכ"כ שו"ת מהר"ח א"ז (ט) דיין שנעשה קרש בטל ממנו תורת יין, ואינו נפסל במגע עכו"ם. דהא אינו מקבל טומאה. וכ"פ הרמ"א (יריד קנח ה).

(נא) רש"י ד"ה ואנחנו. ציצית נאה. ונכתניא שבת קלג: ונזיר ב:י. ורש"י (ב"ק ט.) הוסיף טלית נאה. והאחרונים ביארו דבזמן חז"ל רק הציצית נחשבו של מצווה, אבל בזה"ז דכל הבגד מיוחד למצווה, שייך נוי מצווה בכללו.

(נב) כי בסוכות הושבתי את בני ישראל^א, ענני הכבוד היו דברי ר"א^א וכו'. הטור ושו"ע (תרכה) כת' בסוכות השובתי אלו ענני הכבוד. ורצ"ב דאין דרך הפוסקים לפרש את הפסוקים. והב"ח (שם) ביאר דכוונת הטור ושו"ע דצריך לזכור דבר זה, כדי לקיים המצווה בתיקונו^ב.

והאחרונים הק' אמאי הכריע הטור^ג הכריע כמ"ד ענני הכבוד^ד.

הר"א מזרחי (במדבר י לד) הק' כיון דהוה דומיא דענני הכבוד, מדוע לא צוותה התורה לעשות בסוכה א' מלמעלה וא' מלמטה ומד' רוחות. והב"ח (ס"ס תרכה) תי' דהסוכות הוה זכר לענני הכבוד שהגינו עליהם בכל מקום מפני החמה והשרב, שמוזה יגיע לזכרון שאר נפלאותיו ונוראותיו אשר עשה להגן עלינו ביציאת מצרים. וזה ע"י ענן שלמעלה. אבל לא הוקבע זכרון לשאר ההגנות. ווע"ע פרמ"ג.

והפרמ"ג (תרכה א"א) תי' על מחיצות שבצדדים י"ל

י. ובברייתא (שם) נוסף ס"ת נאה וכו'.

יא. ובתנ"כ (אמור פרק יז יא) גרסי' [ולחפ"ך] ענני הכבוד היו דברי ר"ע, ר"א אומר סוכות ממש. [ובגלילין הגמ' ה' הגירסא בתנ"כ ר' שמעון]. והמהר"ח הביא דאונקלוס תרגם במטלות ענני, והיינו ענני הכבוד. ובגמ' (מגילה ג) איתא דאונקלוס קיבל מפי ר' אליעזר ור' יהושע. ולגמ' דידן קאי בר"א, ואילו לתנ"כ קשה דנקט דלא כרבו.

יב. והפרמ"ג (והו' במשנ"ב) כתב דהיינו למצוה בתיקונו, ומ"מ יצא בדיעבד, דלא גרע מהא דק"ל מצוות אי"צ כוונה. אבל הבב"ר^י (א ש) נסתפק בזה.

יג. וכן רש"י (ע"ה) ויקרא כג מג) כת' כמ"ד ענני הכבוד. וכ"כ רש"י (לעיל ב: ד"ה הוהא) ידיעה לדורות, היקף ענני כבוד. והגר"א (תרכה) ציין דכ"ה במדרש בכ"מ, וכמו האב שפרס בגד על בנו, וה"נ הקב"ה כתיב (תהילים קה לט) פרש ענן למשך. ואך פשטיה דקרא עמוד ענן הוה לפניהם, ואין ראייה שהיה סככה.

יד. והר"א מזרחי (ויקרא כג מג) כתב דלשון הפסוק 'הושבתי', משמע הקב"ה פעל, שהן ענני כבוד. ולא פועל אנושי. דא"כ הו"ל בסוכות ישבו. והבב"ר^י לפלל דתלי במח' אמוראים (ב) בענין ידיעה לדורות.

ואפשר דמקב"ט בתורת אוכלין. אמנם תוס' (יומא עו: בסו"ד, צו' בגהש"ס) כת' דדלמא יין קרוש אינו ראוי לאכילה כך, אלא שורין אותו במים ושותין. ולכאורה א"כ בעודו קרוש אינו מקבל טומאת אוכלין¹. אך אפשר דכיון דעומד דעומד להפשרה יש עליו 'שם אוכל', ומקבל טומאה כמאכל דמחוסר תיקון. ועוד אפשר דכיון דבתחילה היה יין גמור נשאר עליו דין דאינו ראוי לסיכוך.

(רנ) **רב אשי אמר מגרנך ולא גורן עצמו וכו'.** התוס' רי"ד (לקמן יג:) הביא [דלמסקנא] אוכלין אף דלא הוכשרו אינן ראויין לסיכוך, דממועט 'ולא גורן עצמו', דדוקא פסולת ולא פרי². אבל הרמב"ם (ה ג) ושא"ר משמע דהמיעוט משום דמק"ט (ע' מש"כ לקמן יג:). ויל"פ ד'ולא גורן עצמו' הוה גילוי דהפסוק לא איירי בהכי אלא בפסולת, והדר³ לכללא דמה פסולת גורן וכו' אינו מק"ט.

והריטב"א והר"ן כת' דלכו"ע א"א לסכך בעפר⁴, דלא הוי דומיה דפסולת גורן ויקב, דלא נחשב גדולי קרקע, דומיה דכמהדין⁵.

(רנ) **רב חסדא אמר מהכא, צאו ההר וכו'.** פרש"י ולא הזכיר אלא דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ.

ובגמ' (לקמן לו: לו.) הו' דעת ר' יהודה דסוכה צריך להיות מד' המינין. והגמ' תי' דשאר המינים בהך קרא איירי לדפנות.

ותוס' (לו:) כת' דע"כ ר' יהודה לא ס"ל דרשת פסולת גורן ויקב [ולא הוה ד' מינים]. אך מ"מ ס"ל דלא מהני דבר המקבל טומאה. [וכשעשה מד' המינים כלי המק"ט וכדו']. דבעי' דומיא דענני הכבוד. או דילפי' מחגיגה, דלר' יהודה ל"ש להקשות מה חגיגה בעלי חיים, דהא בעינן ד' מינים.

ותוס' כת' דאליבא דמ"ד סוכות ממש עשו י"ל דילפי' סוכה מחגיגה. דלר' יהודה ל"ק אי מה חגיגה בע"ח, דכיון דצריך דוקא מד' מינים, א"כ אי אפשר מחגיגה.

(רנח) **תוד"ה בפסולת.** מפרש בירושלמי⁶ וכו' ר' יוחנן אמר עננים למעלה היו, כלומר מן השמים הם באין, ואין זה גידולו מן הארץ⁷ וכו' וה"נ אי' בבראשית רבה (יג יא) שנאמר (דניאל ז יג) וארו עם ענני שמיא וכו', ובגמ' (תענית ט:) אי' דלר' אליעזר כל העולם כולו שותה ממימי אוקיינוס⁸, שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה⁹. ור' יהושע אומר ששותה ממים העליונים, שנאמר למטר השמים תשתה מים. אלא מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ מלמד שהעננים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כנוד ומקבלין מי מטר¹⁰.

ז. והגר"א (תרכה) דן דלכאורה ר' יוחנן פליג דס"ל כמ"ד דבסוכות ממש, ולא ילפי' מעננים. וא"כ י"ל דק"ל כהך מ"ד. ודחה דבירושלמי ובבראשית רבה מבואר דר' יוחנן פליג דהעננים באין מהשמים.

ח. יל"ד א"כ נילף דומיא דעננים, דאינו גידולי קרקע וכו'.

ט. ומבואר ד'מן הארץ' הוא מהים, ולכאורה מבואר דאף גידולי הים נחשב גידולי קרקע להך מ"ד. ויל"ד דא"כ אף דגים, ודלא כמ"ש רש"י לאידך מ"ד. ואפשר דלא נחשב שנולדו מהים.

י. כדרד"ש בסוגיין, ואילו במדרש בראשית רבה (שהביאו תוס') הביאו קרא (תהילים קלה ז) מעלה נשיאים מקצה הארץ. אך בילקוט שמעוני עה"פ ואד יעלה מן הארץ (בראשית ב ו) ביאר העבים שואבים מים מן הים, שנאמר מעלה נשיאים מקצה הארץ.

יא. ובפשטו ר' יהושע כר' יוחנן, דעננים באין מלמעלה. אך י"ל דקאי כר"ל, ואף שהמים שבעבים בא מלמעלה, גוף העב בא מהארץ. וילפי' גידולי קרקע דומיא דגוף העב.

ג. ותוס' (שבועות כג. ד"ה שבר בסוד) דנו אי ניקח בבספ מעשר.

ד. אך הרי"ד ביאר כיון שעל ידי הכשר מקבלין טומאה, דפסולת גורן אמר רחמנא ולא גורן עצמו. ויתבאר לקמן יג:). וע"ע מש"כ (לקמן יב: יג) בדין סיכוך באוכלין שלא הוכשרו.

ה. וכ"כ הפרמ"ג (תרכט מ"ז א בסופו) דאבנים הוה פסול דאורייתא [דומיה דבעלי חיים]. והפרמ"ג דן האם מהני אפר הבא משריפת עצים, דבא מגידולי קרקע. אך דן דפסול מדרבנן כיון דאישתני, וכמו פשתן [ולדעת הרמב"ם, ע' בע"ב]. והפרמ"ג הביא ששמע דוכוכית עשוי מ'אפר', וא"כ יפסל רק מדרבנן. ואבל כפי הידוע הדוכוכית בא מחול, דהוה כאבנים. והביאו בשם הגר"ח להביא מדברי הפרמ"ג דאף דסוכה בעי 'צל', היינו להחשב שיושב תחת הסיכוך. ומ"מ מהני סככה מזוכוכית שקוף, ולא בעינן שיהא לו צל בפועל. ויל"ד¹¹ דהפרמ"ג איירי בזוכוכית שאינו שקוף כל כך¹².

ו. והביאו דתנן (טו.) שאין עליה מעזיבה, דהמעזיבה הוא סכך פסול. אך דחו דהתם התקרה פסול משום דלא הוה צל וסכך אלא בית דירה. ובטלה דעתו אצל כל אדם.

חבילי קש

(נט) חבילי קש וכו', אין מסככין בהן. הר"ן כת' דאפי' בדיעבד פסלום משום גזירה. וכ"מ בתוס' (בע"ב)^{יב}. אבל הדרב"מ (תרכט ז) דייק מדברי הטור דלא אסרו אלא לכתחילה, ובדיעבד כשר^{יג}.

(ס) תוד"ה חבילי. מפרש בירושלמי וכו' מכ"ה קנים. משמע דתוס' הביאו כן להלכה. אבל הראשונים הק' מהגמ' (לקמן יג). ויתבאר שם.

(סא) וכו'ן כשירות לדפנות. בפשוטו קאי אף אמשנה דלעיל (יא). דאין מסככין בדבר המק"ט ודבר שאין גידולו מהארץ^{יד}. וכן הביא הבעה"מ ושאר מדרבי הירושלמי דעושין דפנות מדבר המק"ט^{טו}. אבל האו"ז (רפט ב) גרס בירושלמי שהדופן קרוי סכך, מיכן שעושין דפנות בדבר שאינו מקבל טומאה. וכתב דלפ"ז המשנה קאי דוקא אחבילה, דרבנן גזרו לענין סכך ולדפנות לא גזרו.

והריטב"א (לקמן כא; ור"ן שם) כתב דלמ"ד (לקמן שם) דלא מהני מעמיד בדבר המק"ט, הכא איירי בשאין הסכך עומד בהם. א"צ קאי בחבילה וכדו' שאיסורו לסכך הוה משום גזירה דרבנן, ולא גזרו סמיכה^{טז} דהוה גזירה לגזירה.

(סב) רש"י ד"ה אמר לך. (המשך בע"ב) אבל נענע

כשר, דהא אסיק אדעתיה ותיקן וכו' וכ"ש שלא יעוות^{יז}. והר"ן הביא איכא מ"ד דאם נענע החבילה [שהיתה מונחת לייבש^{יח}] לשם סיכוך כשירה [אף בלא התיר האיגוד], דגלי דעתיה שיודע שאסור לסכך בו. דומיא דנסרים (לקמן טו). דסגי בפקפוק כיון דמחזור לבטלה^{יט}. [ובסוגריים נוסף וזה פרש"י]. אבל המג"א (תרכט יט) הביא (בשם הב"ח) דבעי התרה ונענוע^{כא}.

והבעה"מ כתב דאם העמיד הגדיש מתחילה לשם סוכה כשר^{כב}, ולא גזרינן מילתא דלא שכיחא. [וכ"כ הריטב"א]. והראב"ד כתב דגזרו רק בחבילה, שקשירתן מוכחת עליהן, שדומה לאוצר. משא"כ נסרים דליכא מוכיח. וחוטט חטיטתו מוכחת [לשם סוכה], דלא גרע מהיתר חבילות^{כג}.

והבעה"מ (והו' במכתם) ביאר ער"ז הא דבחבילה גזרו לכו"ע גזירת אוצר, ואילו גבי נסרים נחלק ר' יהודה (לקמן יד), וביאר דלא שכיח שיעשה את ביתו קבע, וישם בלא מעזיבה. והראב"ד כת' דהתם ליכא מעשה מוכיח [דהוה לשם סוכה].

דף יב:

(סג) תוד"ה אין. לא מצי מידק מידי, דאפי' מתחילה הניחן לייבשן מהני התרתן^א כאילו הוא

יט. וכדא' במשנה (לקמן טו). ופרש"י (שם ד"ה בביטולי) דמוכח שיודע שאמרה תורה תעשה ולא מן העשוי, ומש"ה לא גזרו. [ואף דהנסר יותר מהשיעור]. והר"ן ביאר דאף דלכתחילה אין מסככין בנסרים, אפ"ה בסוכה שהיא עשויה כבר סגי ליה בפקפוק, דכיון דמחזור עליה לבטלה.

כ. [ובמהד' עז וזהר כת' שהוא מדרבי מהר"ם א"ש]. ויל"ד אי כוונתו לדברי רש"י (כאן), או דקאי אליבא דדברי רש"י (לקמן טו. הני"ל).

כא. [והנתיב חיים וק"ג (ה) חלק דסתימת השו"ע דאי"צ, וכאיכא מ"ד בר"ן].

כב. אף דלא עשה מעשה לבטל [וא"כ לרש"י ל"מ בה"ג. ווע' לקמן טז. דנח' הראשונים בגדר הא דבעי להניח חלל טפח].

כג. ומשמע דהיתר חבילה הוה משום מוכחת עליו. וע' בסמוך.

א. בפשוטו כוונת התוס' אף לדינא היכא דהניח לייבש מהני התרה מדין נענוע. אבל השפ"א כתב ד"ל דכוונת התוס' דהגמ' היתה יכולה לדחות כן, אבל אליבא דאמת בעי נענוע גמור.

יב. אבל הפרמ"ג (תרכט מ"ז יז) כתב ד"ל דמש"כ תוס' בדיעבד היינו בליל יו"ט כשאין לו סוכה אחרת. אבל בחוה"מ יבנה סוכה.

יג. וביאר לפ"ז הא דאיתא דאם התירה כשר, היינו שמותר להניח חבילה לכתחילה ע"ד להתירו. אבל אם ישב בלא"ה כשר. [ומשמע דכיון דסיכך אף לכתחילה מותר לישוב שם].

יד. וכמ"ש תוס' (לעיל ז: ד"ה מחיצה). והמהרש"ל (שם) כת' דכוונת התוס' דאף ר' יאשיה [שם, דצל מחמת הדפנות], מ"מ אי"צ פסולת גורן ויקב. אבל המהרש"א (שם) כת' דתוס' לא קאי לר' יאשיה. דלר' יאשיה ודאי צריך סכך כשר.

טו. ולמד כן מקרא 'סכות על הארץ. ווצ"ב דא"כ קאי אסיכוך, וע' מה שהו' בזה לעיל ז:.

טז. [אבל הפוסקים נקטו דאף בפסול דרבנן חששו למעמיד. וע' לקמן שם].

יז. והמכתם הביא דההשלמה חלק על טעם זה. דא"כ אף בחבילה, אם נענע אח"כ ידא כשר. (וכסברת הי"מ בר"ן).

יח. והב"ח כתב דדוקא היכא דמעיקרא העלהו לייבש, ונענע. דאילו העלהו לסוכה במה עדיף מכל חבילה וכו'.

ת' דחוי קצת למלאכתו, דפעמים אף בלא ברזל מורין בהם כך.

והמג"א (תרכט ב, בשם השלט"ג בשם ריא"ז והב"ח שם) כתב דאחרי שחיברם פעם א' לברזל, אפי' אח"כ סילקם פסולים לסיכוך. כיון דקיבלו טומאה אגב הברזל. והמפרשים (שם) ביארו דלא גרע משברי כלים, דקי"ל בבילאי כלים (לקמן טז). דאין מסבכין בה.

בית קיבול העשוי למלאות

(סו) מהו דתימא בית קיבול העשוי למלאות י"ש בית קיבול וכו'. פרש"י מילוי עולם שלא להתרוקן עוד. ומשמע דהנידון האם מילוי עולם נחשב 'קיבול'.

אך תוס' העמידו צד [דוחק לומר] דאיירי באופן שפעמים נוטלין אותו. וכ"כ המכתם והמאיירי דאיירי בעשוי למלאות לפי שעה, בשעה שעורבין מלחמה. ואע"פ שבשעה זו עשוי למלאות, כיון דבשעה אחרת עשוי להתרוקן נחשב בית קיבול. וולפ"ז מבואר דהנידון 'עשוי למלאות'^ט היינו דהוה גדר 'מילוי', ולא קבלה א'.

והתוס' רי"ד (שבת נב:) כתב דבעשוי למלאות לעולם^כ לא חשוב קיבול שהרי הוא עומד סתום תמיד, ולא נראה קיבולו.

נענוע^כ. והב"ח (תרכט י) הק' לדעת התוס', דהתרה לא עדיף מקציצה, דעדיין תעשה ולא מן העשוי. והגר"א הוסיף לדעת הריטב"א אף במחובר הוה פסול תעשה ולא מן העשוי, ובעי נענוע.

אבל הטור ושו"ע (תרכט יז בשם ר"י קרקשינא) פסק דדוקא כשהעלה את החבילה לשם סיכוך מהני להתירם, אבל אם העולם לייבש בעי נענוע^כ. והב"י ביאר דכיון דמחזור לבטל ליכא למיגזר^כ. והחזו"א (קנ ח) ביאר דכיון דהתיר, ובטל גזירת אוצר, הוה כאילו היה כשר למפרע^כ. ומש"ה אי"צ לנענוע, ואי"צ התרה לשם סיכוך [אף לרב].

והמכתם כתב [דאפי' בחבילה] 'אם התיר' היינו מעיקרא. א"נ [דאיירי שהתיר אח"כ], אף במשנה בעי נענוע^כ. ועוד הביא י"מ חבלין אינו פסול הגוף, ואי"צ נענוע. או אפשר דלענין דרבנן התרתן הוה מעשה.

(סד) תוד"ה בחיצים. ל"ד לשאר פשוטי כלי עץ דמק"ט דרבנן. וכו"כ שא"ר, ע' תוס' לעיל שם. אבל התה"ד (צ) כתב דאף דבר המק"ט מדרבנן מותר לסכך, דמדאורייתא ל"ל שום קבלת טומאה בעולם^כ. והביא דכ"מ במדרכי (בסוף הפרק) דכת' מחצלת של שיפה וגמי מסבכין בה, דאינם מק"ט כי אם מדרבנן.

(סה) תוד"ה בנקבות. קצת תימה כיון דעשויין למלאות הו"ל גולמי^כ וכו'. והתוס' הרא"ש

ח. והאחרונים (ערו"ג) תמזו דאדרבה תניא (חולין כה). דגולמי כלי עץ טמאין, אף דמחוסר שיפה וכו'. אלא דכוונת התוס' דבאופן דאינו ראוי למלאכתו אמק"ט ונקטו 'גולמי' לישנא בעלמא.

ט. אף דהוה לשעה.

י. ועד"ז מבואר בריטב"א (שבת יז) שכת' דרבנן נחשב בית קיבול, כיון דפעמים מסיירין אותו, אע"פ שעשוי למלאות כדאמר' בחיצין נקבות. ומבואר דס"ד צורת מילוי של דרבן לא הוה בגדר קבלה. והיכא דהוה מילוי לעולם פשיט"ל דלא נחשב מילוי.

יא. ובפשוטו משמע דכיון דהמילוי ממלא את כולו לא נחשב גדר קבלה. רצ"ב. ועיל"פ דע"י המילוי הוה כלי א', ולא הוה קבלה של דבר נוסף אלא הכלי עצמו. עיל"פ בדממצב ושעת מלחמה הוה מילוי גמור, אלא בשעה אחרת עומד להתרוקן.

יב. והתוס' רי"ד כת' דטבעת שיש בו חותם לא אמר' דהוה בית קיבול שמקבל את החותם, דכיון דאינו מפרקה לעולם. ועד"ד הצד שתוס' הביאו לחלק בין מילוי לעולם למילוי לשעה.

ב. ולפ"ז בעי התרת החבילה לשם סיכוך. [והק"נ (ח) כתב דאף דמקצת קנים זו ע"י התרה, אבל מ"מ בשאר יש פסול דאורייתא].

ג. והב"י הביא דכ"ד ר"ת (במדרכי תשלח). [והאחרונים דנו לפרש דברי ר"ת באופן א'].

ד. וכ"כ המכתם (בצד האחרון) כיון דאינו פסול דאורייתא, סגי בגילוי דעת דיודע דאינו סכך. וכ"כ הר"ן דאם התירן כשר, דכיון שהתירן לא מיחליף. אבל הב"י כתב דהר"ן כתב כ"א דמהני התרה לחוד, אפי' הניחו לייבש, וכדעת תוס'. וע' ט"ז שם יז.

ה. וכ"כ בשו"ת אבנ"נ (תע) דלאחר שעבר הפסול דרבנן חשבינן לה כאילו היתה כשירה מתחילה. [והביא כן מדברי התוס' ביצה לא].

ו. וכ"כ הגר"א (תרכט יז) [לדחות ראיית התוס'] די"ל דאף במשנה בעי נענוע דהא גם (לעיל יא) קתני סתמא או שיקצץ, וצריך לנענוע.

ז. ואפשר דכוונתו דטומאה דרבנן לא הוה דין בחפצא. [וי"ל דתוס' פליגי דמ"מ גזרו כעין דאורייתא].

קיבול העשוי למלאות הוה מדרבנן^ט. [ואף דמק"ט מדרבנן פסול לסיכוך]. והשבו"י (א לג) תי' דבית קיבול העשוי למלאות אינו מק"ט כדין בית קיבול, אלא דלענין סיכוך גזרו אטו בית קיבול^י. ואבל הק' מהגמ' לקמן טו].

והחזו"א (כלים כו ג) תי' דהא דאיתא בכלים דאינו בית קיבול איירי בשאין תשמישו רק למלאות, ולא לטלטל ע"י^י.

והגר"ח (סטנסל הנ"ל) תי' דהתם הוה עשוי למלאות, להיות כלי א', וכיון דהוה עצם הכלי לא נחשב קבלה. משא"כ בסוגיין דחץ שלם לא נחשב כלי א', אלא הוה יד של ראש החץ. ואף דגויה"כ דנחשב 'חיבור', מ"מ לא נחשב עצם הכלי^י. ומש"ה נחשב עדיין 'קבלה'.

והריא"ז (והו' בשל"ט ג) חילק דבסוגיין איירי עד שלא מילאוהו. וכ"כ הריטב"א (שבת נט): דבית קיבול העשוי למלאות נחשב קיבול, עד שמלאוה^י.

ובשו"ת הרשב"א (הנ"ל) למד מסוגיין דאף סולם שיש לו חריץ לקבל שליבותיו מק"ט ופסול לסכך"א. ואף דעשוי למלאות הוה כחציץ נקיבות. והחזו"א (שם) כת' דמבואר דאף דעמודי הסולם אינם כלי בפנ"ע, ואין תועלת בקבלתם בלא שלימות הסולם. מ"מ כשהסולם שלם נחשב בית קיבול.

וסח) בא"ד וינו"ק מהא דתנן תפי"ין וכו'. והחזו"א (שם) תי' דשא"ה דפרשיות התפילין רפויין בתוכו, ולא מיבטל הבית קיבול. ומקרי מקבל ומתקבל. [ועד"ז י"ל ע"פ דברי הגר"ח, דאינו כלי א'.

והחזו"א (כלים כו ג) ביאר הצד דעשוי למלאות אינו בית קיבול, דכיון דקובעו לעולם בטל בית קיבול, והכלי ומה שבתוכו נחשב גשם א'. ואין כאן מקבל ומתקבל.

והגר"ח (סטנסל שצג) העמיד [הדעת הרמב"ם, ע' בסמוך] דיש כאן ב' נידונים, א' שיחשב 'בית קיבול'. ב' ושהכלי יהא עשוי לקבלה, ואילו היכא דמקבל רק חלק מהכלי עצמו לא נחשב 'מקבל'. ועד"ז כתב הקה"י (י) דבית קיבול העשוי למלאות יש עליו שם בית קיבול, אלא דבעינן שיהא מטלטל מלא וריקן.

וסו) תוד"ה מהו דתימא. משמע הכא דשמייה קיבול וקשה לפ"ה וכו'. ותוס' נקטו ע"פ סוגיין דכדור ותפילין נחשב בית קיבול, דקי"ל דאף דעשוי למלאות הוה בית קיבול. וכ"כ הר"ש (כלים כו ב) והתוס' הרא"ש (סנהדרין סח).

אבל תוס' (שבת נב; צו' במסוה"ס) כת' דטבעת שמחזיקה חותם אלמוג ל"ש קיבול, דבית קיבול העשוי למלאות ל"ש קיבול. [וע"כ דס"ל דמסקנת סוגיין דחץ לא נחשב עשוי למלאות].

ובדברי הרמב"ם יש סתירה, דפסק (סוכה ה ה) דחציץ נקבות אע"פ שעשוי למלאות הוה בית קיבול, ומק"ט ככל כלי קיבול^י. ואילו בהל' כלים (ב ג) פסק דבית קיבול העשוי למלאות אינו בית קיבול^י. וכבר תמה בזה בשו"ת הרשב"א (א קצה, מיוחסות רטו)^י.

והקרת ספר (סוכה ה) כת' דנראה דטומאת בית

דהוה גזירה לגזירה. וקמ"ל דאף דאינו בית קיבול גזרו עכ"פ נקיבות.

יח. והחזו"א (שם ו) הביא כן מדריב רש"י (שבת סו) דכל שאינו מטלטל על ידו לא נחשב בית קיבול. [ועפ"ז חילק דדוקא סולם, עי"ש].

יט. [אמנם בראשונים משמע דיד החץ הוה מעצם הכלי מתכות, ולא דין ידות הכלים בעלמא].

כ. והקה"י (י) ביאר דאף דיסוד בית קיבול, הוא במה שעתידי לקבל. ה"נ עשוי למלאות נחשב עשוי לקבל. אלא דאחר שמילאוה לא נחשב מטלטל מלא וריקן. [ועוד יל"פ דעד שלא מילאוה א"א להחשיב את המילוי כ'טפל', וחלק מגופו, ולכן דנים אותו כמיוכן למילוי].

כא. והקה"י (סיס י) דייק דדוקא כשנעשית בצורת חקיקה [ושאינו מעבר לעבר], אבל במה שתוקעין מסמרות בעץ לא

יג. והשבו"י כת' בשם בעל השנות חיים דכיון דהניחו על הסוכה, נראה שבטלו ואין דעתו למלאותו. והק' אדרבה א"כ אינו כלי קיבול כלל.

יד. ובגון עץ שחוקקין בו ותוקעין סדן של ברזל אינו מק"ט, דאע"פ שיש לה בית קיבול לא נעשית אלא למלאותה.

טו. והרדב"ז (מכת' הו' בס' הליקוטים הל' כלים) חילק דחצים היו כלים גמורים, ואפי' שמילאוהו לא פקע מעליו שם כלי. אבל בקעת עץ לעולם לא היה כלי, שחקקו למלאות. ולכאורה כוונתו דחץ נעשית עשייה חשובה, והחצים נקיבות יש להם חשיבות כלי אף דעשוי למלאות. משא"כ בקעת עץ אף שחקקו לא הוה עשייה חשובה.

טז. וסיים וצ"ע בהלכות כלים פ"ב ודהרמב"ם סתם, ומשמע דטהור לגמרי.

יז. [וכוונת הגמ' מהו דתימא גזזר זכרים אטו נקיבות, קמ"ל

מאחר דאין מטמא שאר טומאות וכו'. [דגדר טומאת נגעים שאני, דאינו מקבל טומאה ממקום אחר אלא דיש בו דין טומאה בחפצא]. אבל דעת רש"י [ותוס'] בתי' הראשון, וכ"ד סומכוס] דאף במה שמקבל טומאת נגעים פסול לסיכוך.

והאחרונים הק' דלענין לחצוץ בפני הטומאה אי' דדבר המק"ט אינו חוצץ בפני הטומאה^{כז}, ואפ"ה מבואר דחוטי פשתן חוצצין. דתנן (אהלות יג ו) שתי וערב המנוגעין אין חוצצין [שטמאים^{כח}], אבל אם אין להם נגע חוצץ בפני הטומאה, ואף דראויין לטומאת נגעים. והקה"י (יא, ועוד אחרונים) הביא דגדר דין מקבל טומאה שאינו חוצץ בפני הטומאה תליא בקבלת טומאה בפועל. משא"כ לענין סיכוך בעינן דומיא דפסולת גורן, ודבר דיש בו חשיבות הראוי לטמאות אינו ראוי לסיכוך.

והביאו כע"ז דאוכלין שלא הוכשרו חוצצין בפני הטומאה (ע' ב"ב יט:), אבל לענין סיכוך פסולין^{כט} (ע' לקמן יג:). דלענין סיכוך תליא בהא דראויין לטומאה, ואף שעדיין אינו 'מקבל' את הטומאה^ל.

והקה"י (יא) הק' כשסיכך ע"ג קירות הבית^{לא}, אמאי כשר ולמ"ד דאף מעמידי הסכך צריך שיהיו כשרים

(רס) תוד"ה באניצי. הואיל וקרוב הוא לטומאה גזור בהו רבנן לפוסלו לסכך. [והמכתם כת' דמק"ט מדרבנן. והריטב"א כתב עוד דיצאו קצת מכלל פסולת גורן ויקב, כיון שנגמרו מלאכתן.]

והרמב"ם (ה ד) פי' הטעם דפשתן פסול משום דנשתנו צורתן, וכאילו אינן גדולי קרקע^{כב}. [והפרמ"ג (תרכט מ"ז א) כת' דפסול רק מדרבנן. והרמב"ם כתב [ע"פ הירושלמי] דמסככין בחבלין של סיב וכיו"ב, שהרי צורתן קיימת ואין החבלים כלים^{כג}.]

והראב"ד כתב טעם נוסף, דראויין ליתן אותם בכרים וכסתות, ומק"ט ע"י דבר אחר, ולא גרע מבלאי כלים [לקמן טז.]. [והפרמ"ג (תרכט א"א ג) כת' דצ"ל דדרכם ליתנם בכר, ומש"ה נראה כדבר המק"ט וגזור מדרבנן. וה"ה הק' א"כ אף בחצין זכרים, נימא דראויין לקב"ט אגב ראש החץ^{כד}.]

ובפסקי הרי"ד כתב טעם פסול אניצי פשתן משום גזירת חבילה [ולא משום טומאה]^{כה}.

(רע) **בא"ד ועו"פ** דרבנן דפ"יג וכו' **אע"ג דמטמא בנגעים דקפכרי וכו' בדבר המטמא בנגעים**,

כז. ותוס' (שבת פד:) הביאו דר"י נסתפק האם דבר הראוי לקבל טומאת מדרס חוצץ בפני הטומאה. או דוקא טומאת מות. ונח' בזה **תוס' והרשב"א** (כ"ב ב.).

כח. והאחרונים ביארו דיש ב' כללים. דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה, כיון דמישר לטומאה זו. ועוד דדבר טמא אינו חוצץ, אף דלא שייך כלל.

כט. [ובסתיומת הראשונים]. וכ"כ בשו"ת **גינת ורדים** (ארי"ח כלל ד, ז, הו' ברע"א אהלות ח) דבסוכה אין חילוק בין הוכשר ללא הוכשר. אבל הרש"ש כתב דפסול רק מדרבנן. וע"ע בבור"י (תרכט טז). **והתוס' רי"ד** (לקמן יג:) כתב דאוכלין שלא הוכשרו ממועט מסיכוך מגזיה"כ דלא גורן עצמו^ל.

ל. והקה"י (שם) דן לענין הוחלה למקוה (דדוקא אינו מקבל טומאה, כדתנן פרה ו ד ובהים כה), האם אוכלין דלא הוכשרו פוסלים. וכן בראוי לקבל טומאת נגעים.

לא. [וכגון שפיתת את המעזיבה (במשנה טו, וכה), ובפשוטו איירי אף כשהדפנות נעשו מאבנים וכו', באופן דמק"ט נגעים]. ובהג' **ראמ"ה** הק' כע"ז, אלא דהק' דוקא למ"ד דירת קבע [שכ"ד בית שמאי (וכדלעיל ז)], ושמאי הזקן פיתת את התקרה וסמך על כותלי הבית, כדלקמן כה.]. וי"ל פ' דלמ"ד דירת עראי, כמו שפטור ממוחה, ד"נ פקע ממנו שם בית דירה לענין נגעים. והיכא דפיתת מקצת התקרה, י"ל דחלק הסוכה אינו מק"ט נגעים].

נחשב שיש בעץ בית 'קיבול' למסמר, כיון דקודם לא היה חור שנתמלא ע"י המסמר [ולפ"ז בבורג שמוציא ומכניס פסול].

כב. **והב"ח** (הו' במג"א ג) כתב נפק"מ דלפ"ז אף חוטים משאר מינים, דאינן מק"ט, אפ"ה נשתנו צורתן. **והבכור"י** (תרכט א) דן דלדעת הרמב"ם אף גייר פסול לסיכוך, אף דעשוי מעץ הא אישתני.

והרש"ש הק' א"כ אף בלאי בגדים [מטלניות] יפסלו מזהך טעמא. ובגמ' [לקמן טז.] משמע דפסול מטעם אחר.

כג. [ונכלל בדבריו ב' טעמים, דצורתן קיימת ונחשב גידולי קרקע. ואינן כלים ומש"ה לא הוה בכלל דבר המקבל טומאה].

כד. והרמב"ם (ה ב) כתב דשברי כלים הוה משום גזירה שמא יסכך בשברים שלא טיהרו [ומדרבנן]. וי"ל דהאם אף דעת **הראב"ד** כן.

כה. והמג"א (תרכט ג) חילק דהתם ראש החץ מק"ט מצד עצמו, והעץ אינו גורם טומאתו. משא"כ כר אינו מק"ט עד שימלאנו ויתפרם (כלים טז ד). [ומש"ה המילוי גורם לקבלת טומאה. וק"ק דהמילוי אינו גורם לטומאה, אלא הכר לא נגמר עדיין עד שיעשה סיומו. ועוד אדרבה כל זמן שלא נגמר מלאכתו נימא דאינו מק"ט כלל].

כו. והריא"ז כתב דאין שיטת התלמוד כדבריו.

לסיכוך, ע"ע לקמן כאן; הא מקבל טומאת נגעים^{לז}.
וועד"ז דנו הפוסקים לענין גזירה כתמים^{לז}, דבית יחשב
מקבל טומאה^{לז}. והקד"י תי' דכל זמן שאין עליו
נגע נחשב דכמות שהוא עכשיו אינו מק"ט נגעים,
אלא 'ראוי' לקבלת טומאה.

אבל הגר"ח (סטנסל סה) כתב^{לז} דבית לא נחשב
'מקבל טומאה' לנגעים, אלא דכשיש בו נגע עצם
הבית נעשית דבר טמא. ולא אמרי' דיש בבית תורת
קבלת טומאה. וכל זמן שאין עליו נגע לא נחשב
יכול לקבל טומאה מהנגע^{לז}. והגר"ח חילק דשאני
נגעי בגדים, דאף בתר שירד הנגע צריך טבילה.
וע"כ דמלבד שנעשה חפצא של טומאה, הרי אף
קיבל טומאה מהנגע.

רעא) שם. המשנ"ל (טומ"צ יד ד, צוין בגהש"ס)
העמיד צד דילפי' טומאה על כל דבר שהוא
בית המנוגע, דדרשי' 'ופינו את הבית' אפי' חבילי
קנים (כדתנן נגעים יב ה). ומגזיה"כ נתחדש דאפי'
הני דבעלמא אינן מק"ט, אפ"ה נטמאין אגב בית
המנוגע. והק' דתנן מסבכין בחבילי זמורות^{לז}, וע"כ
דאינו נטמא. וכתב דתליא ברש"י ותוס' (כאן בסו"ד)
האם דבר המקבל טומאה מחמת נגע פסול לסכך.
והאחרונים דחו דהתם ילפי' אפי' חבילי קנים,
דגזיה"כ דחל טומאה אף דבר שאינו ראוי לקבלת

טומאה. ולא נחשב עי"ז כלי הראוי לטומאה^{לז}.
ולא דמי לבגד הנטמא בטומאת נגעים, דהבגד
ראוי לטומאה זו.

רעב) והושני עצמו וכו' או דלמא תרי ולא דייק נמי הושני
קרי. ונפשוטו משמע דאף דייק ולא נפיץ הוה
הושני, ובכלל הספק.

והרי"ף והרמב"ם (ה ד) ושו"ע (תרכט ד) פסקו דהיכא
דלא דייק ולא נפיץ כשר, אבל אם דייק ונפיץ פסול.
והלח"מ (והו' בגר"א בשו"ע) הק' דלענין דייק ולא נפיץ
קשה דיוק רישא אסיפא^{לז}. ומשמע דסתמו, והוה
ספק^מ.

והר"ן כתב דהרי"ף היקל משום ספק דרבנן לקולא^{מא}.
והמכתם ועוד ראשונים הביאו בשם העיטור דהוה
ספיקא דאורייתא ולחומרא.

דף יג.

רעג) דסרי ריחיהו וכו'. הריטב"א ור"ן כת' דמש"ה
פסול אף לדפנות. והו' ברמ"א תרל א. דאסור
לעשות סוכה כשיש ריח רע או סיבה שגורם דשביק
להו. ולא הוה מגדרי פסולי סיכון. אבל הרמב"ם
(ה ב) סתם דאין מסבכין בהם. ע' אחרונים.

ולשון הריטב"א ור"ן דהסוכה פסולה [מדרבנן]. אבל
הרמב"ם (שם) פסק דלכתחילה אין מסבכין, אבל

אדרבה נילף דומיה דפסולת וכו' אף דמק"ט טומאת נגעים.
ואפשר דלמשנ"ל י"ל דהך גזיה"כ הוה רק בדבר חשוב, כגון
חבילה שהזכר להדיא במשנה. דדי לנו להעמיד בזה
החידוש. ובוה הוכיח דמבואר דחבילה כשר לסכך.

לח. ועד"ז כתב התפא"י (שם) דדוקא הא דמק"ט מחמת
תמונתו דהוה כלי או מאכל פסול לסיכוך. משא"כ בבית
המנוגע, דכל דבר מתטמא התם. וועוד יש שפי' דבבית
המנוגע נטמא 'אגב הבית', ואינו קבלת טומאה מצד עצמו.

לט. אבל הריטב"א הביא גירסא ברי"ף דאף דייק ולא נפיץ
כשר.

מ. והשפ"א כתב דמשמע דוקא לא דייק. אבל דייק ולא נפיץ
לחומרא. דלחק צד הוה בכלל אניצי ודלא כפשטות הגמ'
דהוה בכלל הספק. ואסור משום ס"ס אף בדרבנן וצוין לדברי
המשנ"ל (אבה"ט ח ה) דהאריך בס"ס לחומרא בדרבנן.

מא. והק"נ (ב) הביא דהשלט"ג למרדכי (יבמות ד) כת' דהא
דקי"ל בשל סופרים הלך אחר המקל. היינו דוקא היכא דחזוין
פלוטא דתנא, אבל היכא דמספק"ל מאי אמור בה רבנן
קמאי אזלינן לחומרא, אף בשל סופרים. ומש"ה דוקא במקום
ספק ספיקא אזלי' לקולא.

לב. וכתב דמ"מ דמי לפסולת גורן, דאף פסולת גורן כה"ג
מק"ט נגעים.

לג. ותוס' (נדה נח.) כת' דאף דבר המק"ט נגעים גזור טומאת
כתמים. וכ"פ הש"ך (קצ טו), אבל הסו"ט (קצ צג) דייק דהר"ן
פליג, וע"ע פלתי (שם).

לד. וכ"פ התורת שלמים (קצ יג) וחזו"ד (שם ח) דכתם
שנמצא על כותלי בית אוסר, דראוי לקבל טומאת נגעים
[בבית הנעשית מאבנים וכו', וכדיני קב"ט נגעים]. והגר"ז (קצ
כב) כתב דהיינו דוקא בארץ ישראל. וצ"ע לפוסקים דלא
חילקו בזה.

לה. לענין לעשות מקווה בבית [אפי' בארץ ישראל], דלא
נחשב הוויתו בדבר המק"ט.

לו. וכע"ז כתב הגר"ח (סטנסל תכנ נדה נט; לענין טומאת כתמים)
דעכשיו אין לו שום חלות דין 'מקבל' טומאה, ורק כשיפול
בו הנגע טמא, דהוה כשרץ.

לז. ומבואר מדבריו דחשש דוקא בחבילי זמורות שמקבל
טומאה בבית המנוגע. והתפא"י (נגעים יב ה) תמה דכל דבר
כשיהא בבית המנוגע יתטמא, ואף פסולת גורן ויקב. וא"כ

עדיין לא היתה קיימת (וכדאיתא בשבת נו). וכתב דאף בשעת מתן תורה היה משונה במינוי, והיו מכניז אותו בשם לווי. ורק אח"כ כשנבנית רומי סביב למקום גידולו כנוהו על שם רומי.

רעז) **אמר רב חסדא אגד בחד ל"ש אגד, ג' שמיא אגד וכו'.** **הראב"ד** (ה י) נקט דסוגיין פליג אירושלמי (הו' בתוס' יב.), וכל חבילה של ג' אסור לסכך בו [וכ"כ הריטב"א בצד הא'].

אבל **הרא"ש** כתב דהכא איירי באפקותא דדיקלא דיש להם קנים הרבה, אלא דהוה אגד בידי שמים. וכשאיגד ג' יחד הוה חבילה של הרבה קנים⁷. והמכתם הביא (בשם העיטור, והארחות חיים הו' בב"י) לחלק בין קנים לורדים. וה"ה וברעת הרמב"ם [ו] **ור"א מן ההר** כת' דסוגיין קאי רק לענין הזאה דאגודת איזוב.

הטור"א (מגילה ב.) העלה צד [ודוחק לומר] דל"ש לא תתגודדו משום אדם א' [שעושה שלא כמנהג המקום], דאין אגודה פחות מג'.

רעז) **שנים, מח' ר' יוסי ורבנן⁸ וכו'.** **רע"א** (בגהש"ס) תמה דהא דרבנן פליגי, משום דלא בעי אגד, והאיך ילפי' מזה לענין אגד דהכא. ורע"א (במקום אחר, דו"ח מכת"י) תי' דאף לרבנן בעי ראוי לבילה, ומש"ה ע"כ דג' הוה לאגד. (וע' בסמוך).

רעט) **תוד"ה מצות.** ורבנן וכו' קסברי דמאזוב לאזוב נאמרה גזיש. אבל **התוס'** **הרא"ש** חלק דכל גזיש נתקבלו התיבות, כל מקום שיש תיבה כזאת, ולא

אם עבר וסיכך כשר, שלא אמרו אין מסככין אלא שלא יניח הסוכה ויצא⁹. וכ"פ **הרא"ש** דאם סיכך בהם יוצא יד"ח. והמג"א (תרכט יד) דייק [מלשון הרמב"ם] דמשמע דאם סיכך, דמותר ליישב¹⁰. אבל **הבכור"י** (שם ה) כתב דברא"ש משמע דדוקא היכא דכבר ישב בסוכה, אין מחייבין אותו לחזור ולאכול.

רעד) **אגד ביד"ש ל"ש אגד, אגד בחד ל"ש אגד.** **השפ"א** ביאר דבעי ב' הטעמים, דלולי הא דאגד בידי שמים ל"ש אגד היה נחשב כל ענף לעצמו, והוה חבילה.

רעה) **הני מריירתא דאגמא וכו' מיתבי וכו' נשתנה שמו קודם מתן תורה.** פרש"י וכשניתנה תורה היו קרוין מרור סתם. ורע"א תמה דבתורה לא כתיב שם עצם 'מרור', והרי אפי' תמכא וחזרת יוצאין כיון דמריירא, ולמה נגרע מריירתא דאגמא¹¹.

וכבר עמד בזה **המג"א** (תענ טו, צי' הרש"ש), דהמג"א דן האם ה' מיני מרור דוקא או אף שאר דברים מרים¹². והביא מסוגיין דצריך שיהא שמו מרור בלא שם לווי. וביאר [דבריו רש"י כאן] שכל ירק מר קרוי מרור, אבל מ"מ אין יוצאין אלא במינים שהזכרו (במשנה בפסחים) שבשעת מתן תורה נקרא מרור, ולכן אין לברך על שאר ירקות¹³.

אבל **המאירי** (כאן) כת' דיוצאין יד"ח בכל עשב מר, והנידון בסוגיין האם מתקיים מה שאמרו מצוה בחזרת¹⁴, דכיון דנשתנה שמו לאחר מתן תורה אף זו בכלל חזרת שיהא מצווה לקיים דוקא בה.

רעו) **ולא אוזב רומי וכו' שנשתנה שמו קודם מתן תורה.** **התפא"י** (פרה יא ז) הק' דבשעת מתן תורה רומי

המריירות יש להם שם לווי. וכתב דה"ה כל ירק מר, שנקרא ע"פ מריירותו לבד יוצאין יד"ח.

1. וע"ד פרש"י, דאילו לתוס' לא הוה מין חזרת כלל.

2. ומשמע מדבריו דנשתנה שמו קודם מתן תורה הוה סימן לשינוי המין. ולא תליא בשמות במציאות.

3. והאבה"א ביאר דבסוגיין תליא ב' חבילות, ואילו הזאה תליא ב' אגד. ואף דבגמ' לעיל מבואר דחבילה בעי 'אגד', באפקותא דדיקלא ל"מ לצרף כמה עמו.

4. ובאגלי טל (מעמר ד) דן דשיעור מעמר שייך למח' זו. ודגדר עימור הוא לעשות גדיש. אך צ"ע דמעמר לא תלי באגוד וקשירה.

א. [והרמב"ם כלל בהלכה זו הא דהוצין יורדין, ע' לעיל ד.].

ב. [והפרמ"ג ביאר כוונתו דבלשון הרא"ש אין הכרע דפליג].

ג. והביא דבעי"ז הק' תוס' (לקמן לג) גבי הדס, ואמאי לא הקדימו להקשות הכא.

ד. והביא דהרמ"א (שם ה, ע"פ האגור) כת' דכשאין לו מאלו יקח שאר ירק מר, והמג"א דן אי כוונתו דהוה זכר בעלמא, ובלא ברכה [או דמדינא יוצאין בכל ירק מר]. [וע"ע בפוסקים שם שדנו דכוונת האגור באופן אחר].

ה. והשפ"א כתב דהני מלבד השם הפרטית, יש להם שם 'מריירות'. אבל הנך [דאישתני שמן], אף כשקורא ע"ש

מצאנו דוקא פרשה זו¹. וכתב דרבנן לא ילפי' גזי"ש, אלא להידור מצוה² דהוא בעי אגד.

לאו כמחוסר מעשה, דהא הוה חד. ופסול אגד דרבנן, ולקולא.

דף יג:

רפא) **למנינא בעלמא הוא דאגידן**. פרש"י עד שימכרו [ואינו אגד קביעות ואוצר]. אבל הריטב"א כתב הטעם דלא נעשית לטלטול, כדבסמוך.

רפב) **צריפי דאורבני**. פרש"י צריף כמין כוך שנחבאין בו צידי עופות³. וצורתו דומה לחבילה שקשורה יחד, וצריך להתיר את ראשו. אבל הר"ן פי' דהוה חבילה של ערבות⁴, וראשיהן הגס בצד א' והדק בצד הב', וקשורים מב' ראשיהם. וקמ"ל דצד הגס הוא עיקר. ולא איכפ"ל שקשורין בצד הרך [ודקן].

רפג) **רב הונא בר"י וכו' כל אגד דאינו עשוי לטלטל** ל"ש אגד. פרש"י אם אתה מטלטלו הוא ניתק מאליו. אבל הריטב"א כתב אע"ג דאפשר לטלטלו בזה, כיון דלא נעשית לטלטל לא גזי"ש. וכ"כ בפסקי הרי"ד וריא"ז, וכתב דדמי למחצלת שנעשית לסיכוך, דאע"ג דארוג, לא נעשית לטלטל. והב"ח (תרכט י) כתב דלפ"ז אי"צ להתיר ראשו, והביא דכ"מ ברמב"ם וש"א פ' דלא הזכירו להתיר ראשו.

רפד) **מביאין את הטומאה ואין חוצצין מפני הטומאה**. לרש"י אין חוצצין לחומרא. אבל הריטב"א הביא י"ג (וכ"ה בתוס' רי"ד ומאורי) 'אין' מביאין את הטומאה, ואף מדינא אינו אוהל כלל. והאחרונים (שעה"צ תרכט נה) דייקו דכ"מ ברמב"ם (ה ג)

רפ) **בא"ד [פו"ד] ותימיה דאי גזי"ש היא וכו' לא אגדן כשר**. ותוס' הק' אמאי לא ילפי' בגזי"ש. והכס"מ (פרה יא א, הו' בגהש"ס) הביא בשם תוס' דלאו גזי"ש גמורה היא וכו"כ הריטב"א כתב דילפי' גזי"ש לענין הא דבעי ראוי לאגד, א"נ למצוה נתקבלה ולא לעכב⁵. וכ"כ הראב"ד (לרי"ף) דקיבלו הך גזי"ש דבעי אגד למצוה. והריטב"א הביא בשם רבו דמהני אגד בידו, בלא חוט"י.

ועוד תי' הריטב"א לר' יהודה דגמר קיחה קיחה גבי לולב, ה"ה באזוב אגד מעכב ונדלא כמשנה שם, והגמ' כאן הביאה מח' רבנן ור' יוסי, דס"ל כר' יהודה.

אבל הבעה"מ כתב דהא דלא אגדן כשר קאי ארישא, אזוב שיש בו ג' קלחין, ומדמי בלא אגד כיון שהוא מחובר. והא דאיתא שם פסגו, היינו שעדיין מעורה, דאל"כ אגד מעכב, דילפי' בגזי"ש. [וכק' התוס'].

והבעה"מ הק' האיך מהני לא פסגו, הא קי"ל (בתחילת העמ') דאגד בידי שמים ל"ש אגד [ובעי שיעור אגד ג']. ותי' דדוקא גבי חבילין דהוה חומרא דרבנן, לפיכך הקילו⁶ באגד בידי שמים⁷. והראב"ד חלק דאגד אינו מעכב⁸. וכן פיסוג אינו מעכב, דמחוסר פיסוג לאו כמחוסר מעשה. אבל לענין חבילה (דסוגיין) לא אמרי' מחוסר תלישה

י. אמנם במבוא התלמוד (הוד' בגמ' ברכות) כללי י"ג מידות כת' דיש כמה אופנים של גזי"ש, ופעמים נמסר התיבות ופעמים נמסר רק איזה פרשה ילפי' זה מזה.

יא. וביאר דבהוא נמי איכא מצוה לטהר עצמו.

יב. והאחרונים הביאו דבירושלמי (ריש יומא) איתא דאף אגד איזוב מצרים לא היה מעכב. [ואפי' הכי לר' יהודה ילפי' אגד לולב לעכב, מאגד אזוב מצרים דאינו מעכב].

יג. [ובריטב"א מבואר דבזה מתורץ הא דהק' הבעה"מ אגד ביד"ש. וצ"ב דהא אף אגד בידו ל"ש אגד כשמחובר ביד"ש, והוה חד].

יד. והר"ן הוסיף דבידי שמים אינו דומיה דאוצר.

טו. והראב"ד תמה דהאיך 'הקילו' בפרה [דאורייתא] לסמוך אאגד בידי שמים. ור"ל דכוונת הבעה"מ דהעמידו אדינא דמהני אגד ביד"ש.

טז. ולכאורה מבואר בדבריו דאף 'ראוי לאגד' אינו מעכב.

א. מלשון צריף. וע"ד הא דא' (כ"מ מב). שהמעות נגנבו מצריפא דאורבני, ופרש"י בית קטן עגול כמין כובע שעושין צידי עופות לארוב. דאורבני משל ערבה היתה.

ב. ולר"ן הלשון צריפי (כאן) הוה חבילה ולא צריף כבמשנה (לקמן יט:), ובפשטו דלא כגמ' שם. ור' ברוך הספרדי (כ"מ שם) פי' דנגנב מחבילה של ערבה. ור"ח (כאן ושם) פי' מבית המסוכך בערבה. ואפשר דהוה צריף מסוכך בחבילי ערבות, וכד"ג איירי הכא.

מן התורה. ול"ד לבשמים ותבלין (עוקצין ג ה, ורמב"ם טומ"א א ו) דלא נחשב אוכל.

רפז) מ"ט כיון דלכ"י יבשי פרכי ונפלי, כמאן דליתנהו דמי. פרש"י [לענין טומאה] דגזרו מדרבנן שלא לסמוך עליהם בעורם לחים, דלמא סמכי עלייהו לכי יבשי"א. ובפשוטו אף בסוכה גזרו עכשיו, אטו לכי יבשי. וכ"כ הריטב"א. אבל הר"ן כתב דכל דבר העומד להתייבש תוך ז', אף מעכשיו הוא פסול.

והלבוש (תרכט יב) כתב דגזרו חכמים שלא יפסל סוכתו, ויבטל מצוות סוכה. דשמא לא יוכל לבנות סוכה אחרת בתוך החג. והפרמ"ג (א"א יג) חלק דמשמע דפסול מדאורייתא, כיון דמין זה אינו ראוי לז'. (וע"ע לקמן כג. וכו' בדין סוכה דאינו ראוי לז'). וכן דייק הרש"ש מדברי הר"ן.

ורבינו מנוח (ה ג) כתב דהכא פוסל אף בדיעבד, משא"כ הזמי והיגי (בע"א) דהוה רק לכתחילה. דבסוגיין לא נשאר מהם כלום, אבל התם אע"ג דנתרי טרפיהו, הגבועולין נשאריין. וכן דייק הב"ח (תרכט ז, ומג"א יג) דאירי דוקא לכשיתייבשו לא ישאר מהם כלל, אבל אם ישאר אלא שיהא חממה מרובה אינו פוסל"ב.

רפח) רש"י ד"ה ופוסלין בסוכה. דאוכל הראוי לקב"ט הוא וכו'. [ודלא כמ"ש רש"י (לעיל) דחוצץ משום דלאו אוכל הוא, וע' תוס'. והעורל"נ הביא מש"כ התוס' דהא דלעיל הוה הג"ה בדברי רש"י. ויש שפי' דכוונת

דמדאורייתא בליתנהו. [ודנו דיש ליישב דאפי' הכי מביאין את הטומאה מדרבנן].

והאחרונים דנו כשיש שלג ע"ג הסוכה, האם נחשב דיש סכך פסול ע"ג ופוסלו [למ"ד (לעיל י). דסדין ע"ג סוכה פוסל]. והגינת ורדים (או"ח ד ז, הו' באה"ט ושע"ת ר"ס תרכו) כתב דאינו פוסל, דהא שלג אינו חוצץ בפני הטומאה (אהלות ח ה), ולא חשוב מידי להיות כתקרה ע"ג סוכה. והערוך השולחן (תרכט ב) דחה דירקות שאין חוצצין מפני הטומאה, והיכא דמאהילין ע"ג הסוכה ודאי פסלי. ושלג אף שאינו מתקיים, מ"מ לשעתו חוצץ ע"ג הסוכה"ז.

רפה) תוד"ה ירקות. אבל קשה היכי מ"ל דלאו מאכל אדם נינהו וכו'. ותוס' הביאו דמצוות מרור בעינן שיהא שם אוכל, ושיהא ניקח בכסף מעשר"ז. והאחרונים (צפנת פענח מצה ד ט) כת' ליישב דכוונת רש"י דאינו מק"ט בלא מחשבה, אבל ע"י מחשבה [שדעתו לאכילה"ז] מקבל טומאה וניקח בכסף מעשר"ט.

רפו) בא"ד אלא מאכל אדם הן, ואפ"ה חייצי מדאורייתא כ"ז שלא הוכשרו וכו'. ותוס' (חולין קכט. ד"ה בית) הביאו בשם ר"ש דהא דאינו חוצץ הוה מדינא, כיון דאוכלין מק"ט. ונקט הכי אגב פוסלין בסוכה משום אוריו. ותוס' (שם) כת' דהמ"ל דכיון דסיכך בהם פקע טומאתן [ותליא בתי' התוס' בסמך].

והפרמ"ג (תרכט מ"ז יב) הביא דמבואר בתוס' דירקות שאדם יוצא יד"ח בפסח [וכן שומין ובצלילס], אף דלא אכלן בעיניהו כ"א בטיבול וע"י דבר אחר, מ"מ מטמאין

ג. אבל הרמב"ם השמיט דין זה לענין טומאה.

ד. אבל הפוסקים (מג"א ט"ז ס"ס שסג) נקטו דלענין עירוב מתבטל מחיצת הנהר ע"י הקרח. וע' בכור"י ותוספת ביכורים.

ה. והערוה"ש דן שמה שלג הוה סכך כשר, דאינו מקבל טומאה ונחשב גידולו מהארץ. [והביא דעד"ז נח' הראשונים (ע' ב"י י"ד כח כז) האם מכסין בשלג].

ו. והפרמ"ג (תעג א"א ט) נסתפק האם יוצאין יד"ח מרור בדבר שאינו ראוי לאכילה, דהא 'אכילה' כתיב ביה. [וי"ל דתוס' קאי על הדין, שיהא מין אוכלין]. וע"ע ביאור"ה (תעג ה) ומג"א (תעג ז).

ז. ובגמ' (פסחים שם) מבואר דיוצאין במרירתא, דהיינו תיעה (כדא' בחולין נט, הו' בתוס' בע"א ד"ה מרירתא). ואף דתנן (עוקצין ג ה) ד'תיאד' [ומשמע דהיינו תיעה], נלקח בכסף מעשר ואינו מטמא טומאת אוכלין. [ודלענין מרור סגי בשם אוכל לענין כסף מעשר].

ח. והיכא דנטלו למצוות מרור ניקח בכסף מעשר ומקבל טומאת אוכלין.

ט. ובירושלמי (שביעית ז א) איתא דעולשי שדה אינן מק"ט אוכלין, דלא חשיבי. ואפי' הכי יוצאין בו מרור ולר' יהודה פסחים לט, רצ"ע לתוס'. [אמנם בעולשין סתם (עולש גינה) משמע בגמ' (חולין קכח) דמק"ט אוכלין א"כ חישב לבהמה. ואפשר דהתם זריעתן הוה מחשבה].

י. ותוס' (שם) כת' דלדעת רבינו שמואל לצדין קתני, ואינו חוצץ איירי כשלא סיכך בהם. [ולתי' התוס' בסמך דסוכה לז' הוה עראי לק"מ, וכן לתירוץ דבעי שינוי מעשה].

יא. ומשמע מדברי רש"י דאף לאחר שנתייבש עדיין ממילא את החלל, אלא דאין חציצתן חציצה כיון דמפרכי. [והוה כמו מחיצה שאינה עומדת ברוח].

יב. והפרמ"ג (שם א"א יג) כת' דאפשר דפוסל מדרבנן. והבכור"י (כב) הק' דלשון הר"ן שדרכו שהתייבש עד שישאר

רש"י דראוי לקבל טומאה ע"י מחשבה^{יג}. א"נ לא הוכשרו לקבל טומאה, ומש"ה חוצצין בפני הטומאה. ומ"מ הוה סכך פסול ולא דמי לפסולת גורן.

ומבואר בדברי רש"י דאובלין פסולין לסכך משום דראוי לקב"ט. וכ"פ הרמב"ם (ה ג, וטור ושו"ע תרכט ט) דאובלין פסולין משום דמק"ט.

והפרמ"ג (מ"ז יב) כתב דאף דלא הוכשרו פסול מזה"ת, כיון דראוי^{יד} לקבל טומאה ע"י הכשר מים^{טו}. ומבואר דגדר 'מקבל טומאה' לענין סכך שאני מהא דחוצץ בפני הטומאה^{טז}, וע' מה שהו' בזה יב: יא. אבל הרש"ש כתב דאובלין שלא הוכשרו פסולין לסכך מדרבנן, דקרובין לקב"ט [ע"ד מש"כ תוס' יב: גבי אניצי פשתן].

והתוס' רי"ד (ובפסקי הרי"ד) כתב דאובלין פסולין לסיכוך, אפי' עדיין לא הוכשרו, דפסולת גורן ויקב אמר רחמנא, ולא גורן ויקב עצמן (ע' לעיל יב). כיון שע"י הכשר מקבל טומאה^{יז}.

(רפט) בא"ד דיינינן להו לחומרא [כאמיר]. [רש"י לשיטתו דמדאורייתא חוצץ בפני הטומאה]. ורע"א (בשו"ע) כתב דרך להחמיר נידון כאמיר, אבל אינו נידון כאמיר להקל, ואם יש ב' טפחים סכך פסול סמוך להם פסול, כיון דמק"ט גם שם סכך פסול

עליהם. וכמו שמביאין טומאה, דלחומרא באיתנהו דמי^ט. והבכור^י (שם כג) והשעה"צ (תרכט נה) ציינו דלצד דמדינא אינו מביא את הטומאה ולגירסא דאין מביא. וכן לגירסא 'מביא', לצד דהוה משום חומרא דרבנן, א"כ אף הכא לא יפסול בסכך פסול.

(רצ) הבוצר ל"סכך. החזו"א (עוקצין א יב) כת' דהיינו שדעתו לסיכוך לעולם, דאם חושב לאוכלו אחרי החג יש ידות וכו' דאי' (לקמן יד). לכי מסתר וכו'.

(רצא) ידות. האחרונים (קוב"ש ח"ב חולין נה, חזון חזקאל סוף חולין, קה"י טהרות ע) חקרו בגדר הא דילפי' דיד' מכניס ומוציא טומאה, האם נחשב חלק מהאוכל הנטמא ואף דאינו מצטרף לשיעורו, או דמהני רק להעביר את הטומאה לאוכל^כ. והאחרונים הביאו דבסוגין מבואר דידות פסולין לסכך, משמע דהיד עצמו מקבל טומאה^{כא}.

(רצב) תוד"ה דלא ליבדרן. וי"מ שיכבידו ראשי שבלין וכו' ולא יתפרדו הקשים מעל הסוכה. דבשעת סיכוך ניהא ליה באוכל. והרש"ש הק' דידות היינו כשהיד משמש את האוכל, ואילו הכא האוכל משמש את היד.

חמתו מרובה' (משמע אפי' ישראל. אבל הביאנו^ה ור"ה וכל מה) הביא דהרמ"א השמיט לשון זה. רצ"ע.

יג. וכוונת רש"י לפרש הלשון 'משום אמיר', דאף באופן שחיב לאכילה והוה סכך פסול, פסול אף משום אמיר. ויש שפי' דלענין סכך כל ש'ראוי' לקבלת טומאה פסול לסכך, ואף דלא חישב, ובפועל אינו מק"ט.

יד. והאחרונים חקרו בגדר הכשר, דלשון הגמ' (חולין קה) דאובלין שלא הוכשרו הוה ככלי שלא נגמר מלאכתו. [ועפ"ז הוכיח רש"י ויקרא יא לו וחונן קט]. ואילו בגמ' (שם קה) א"י דהכשר הוה בתחילת טומאה [וע"ע רמב"ן ויקרא שם].

טו. וכ"כ בשו"ת גינת ורדים (אורח כלל ד, ה) ברע"א אהלות (ה) דבסוכה אין חילוק בין הוכשר ללא הוכשר. [ועפ"ז הוכיח דעלי דלעת אינן עומדים לאכילת אדם, דבמשנה מבואר דמסככין בהם, כשקצץ, ובסוכה אין חילוק בין הוכשר ללא הוכשר].

טז. דאובל שלא הוכשר חוצץ בחלון (וכדאי' ב"ב יט) וע"ע רמב"ם (טומאות מ"ט טו א).

יז. ועד"ז נסתפק השפ"א דאף אובלין פחות מכשיעור יפסל

לסיכוך. [דהוה מין הראוי לקבלת טומאה].

יח. ומבואר מדברי התוס' רי"ד דמישך לקבלת טומאה, דהוה דוקא משום דראוי לקבל טומאה בעתיד ע"י הכשר. [ויל"פ דע"ז נחשב 'מין' הראוי לקב"ט. ועפ"ז יל"פ דמה שהביא דרשת ולא גורן עצמו הוה ראייה בעלמא. ועוד יל"פ דקאי על הידות, דאף ידות האובלין פסולין ואף דהאוכל לא הוכשר, דכיון דהאוכל הוה 'גורן עצמו', אף היד שראוי לקב"ט ע"י הכשר נחשב בכלל האוכל].

יט. וקצת משמע מדבריו דאף אי נימא דהא דמביא את הטומאה הוה חומרא, אף לענין סכך פסול יש להחמיר. [וצ"ע].

כ. והסמיכו הדבר דרש"י (חולין קה, ודר"ש עוקצין א) כתב דיד 'טמא', פי' מכנסת טומאה לאוכל, ומטמא פי' את הנוגע בידות של אוכלין טמאין. ואילו הרמב"ם (פיה"מ ריש עוקצין) פי' 'מיטמא', שהיד נטמא כשנטמא האוכל. [ודנו לפרש עפ"ז הצריכותות בגמ' חולין קיה].

כא. אמנם יש שדייקו (מדברי רש"י ובהים כה) דלענין זחילה [ומעמיד מקוה], ידות האובלין לא נחשב דבר המק"ט (ודלא כאו"ש פרה ו ה).

והחזו"א (עוקצין א יב) כתב דרב מנשיא פליג, דלא חשיב יד כיון שאין זה צורך גמור.

רצג) סוכי תאנים וכו' אם פסולת מרובה כשירה וכו'. דסגי רוב סכך כשר. ובפשוטו משמע דהוה מדין ביטול, וכמ"ש רש"י והראשונים (ט). אבל המאירי כתב הטעם דהוה צלתה מרובה.

ור"א בן הרמב"ם (ברכת אברהם בט) נשאל דלדעת הרמב"ם ל"מ סכך פסול המעורב בכשר ואא"כ קצץ, א"כ האיק מהני כאן שמעורב האוכל. ותי' דהכא אינו נראה כמסכך באוכלין. ודוקא גפן מחובר וכדו' דהוה בכלל הסיכוך פסולו. אבל הכא האוכל אינו נראה שמונח לצלכ"ב.

ובשו"ת הרדב"ז (ב אלפים רנז) כת' דבסוכי תאנים האוכל ניכר לעצמו, ולא דמי להדלה את הגפן ודעלים מעורבים, אלא לשפודין.

רצד) תוד"ה אם. דבסוכה לא בטילי דעביד דסתר לה אחר החג. ודוקא היכא דביטולם לעולם, וקבעום כחלק מהבית ביטל ממנו שם אוכלין^{כז}. וזהו הג' פליג דאף ביטול לעולם לא מהני אלא ע"י שינוי מעשה, וכ"כ תוס' (ב"ב יט: ד"ה ותיפוק) דאף אוכלין אינן עולין מידי טומאה אלא ע"י שינוי מעשה^{כח}.

והחזו"א (עוקצין) כתב דתי' הא' בתוס' ס"ל דמעשה הסיכוך ג"כ נחשב שינוי מעשה^{כח}. וי"ל דהתי' הג' ס"ל דבעינן שיהא שינוי בגופו. ולא סגי שקבעו על הסוכה.

והרמב"ן (ב"ב יט:) תי' עוד דאוכלין פסול לסיכוך כיון דחזו לקבל טומאה, ובעינן דומיא דפסולת גורן ויקב דלא חזו לקבל טומאה. ואע"ג דבטליה מעיקרא, כגון שסכך בהן בית^{כו} וטוהר, אפ"ה אינו ראוי לסכך. ובפשוטו משמע הטעם דכיון דהיה ראוי לקבל טומאה נקבע דלא הוה דומיא דפסולת גורן, ולא פקע דינו^{כז}.

רצה) בא"ד א"נ וכו' בשעת סיכוך משום תעשה ולא מן העשוי. והאחרונים (מהרש"ם, חלקת יואב ב טו) הק' דמבואר (לקמן לא). דהגזול עצים וסיכך בהם יצא יד"ה, דקנאו בשינוי ע"י הסיכוך, ולא נחשב תעשה ולא מן העשוי דכשרותו ועשייתו באין בא"כ, ומ"ש דהכא ל"א כן^{כט}.

והפרמ"ג (תרכט א"א יב) כת' דהיכא דסיכך וע"י שינוי מעשה, וכאידך תי'. וביטל לעולם לתי' הא', ושוב נענע כשר. וכת' דאפשר דאף דפקע ממנו טומאתו עדיין פסול מדרבנן, וכדין בלאי כלים, או דילמא כה"ג לא גזרינן^ל.

רצו) וכו' קסברי רבנן כיון דנמלך עליהן בט"ה ליה מחשבה. ומבואר דהיכא דבטל מחשבתי וולמסקנא ע"י שינוי מעשה, עולין מידי טומאתן, ועי"ז ראויין לסיכוך. והאחרונים הק' מ"ש מבלאי כלים (לקמן טז). דאינו חוזר להכשירו.

והפרמ"ג (מ"ז תרכט בא, וא"א יב) הק' האיק מסכבין

כה. ובחי' בית מאיר (ב"ב יט) (הק' על תוס' שם) למה לא יחא חשיב שינוי מעשה מה שמניחו ומבטל לשם.

כו. ולכאורה כוונתו שסיכך בית ובטלו מתורת אוכל, ואח"כ לקחו לסיכוך.

כז. והאבנ"ג (חסט) הק' דמ"ש מבלאי כלים דאע"ג דקיבל טומאה, אינו פסול אלא מדרבנן. ויש לדחות דהתם היה שינוי בחפץ, וכבר אינו ראוי לטומאתו כלל. ותי' דכוונת הרמב"ן דראוי לחזור לטומאתו ע"י מחשבה בעלמא. ולא פקע ממנו כ"כ דין ראוי לק"ט הראשונה.

כח. ורציוני דהראשונים בכ"מ (רשב"א ב"ק סט, ותוס' כתובות יא.) מבואר דמהני היכא דבאין בא' אך יש לדון לחלק, ואכמ"ל.

כט. ובזכרון שמואל (כט ד) תי' דגבי גזול אין פסול תעשה ולא מן העשוי, שהרי כשר לגזול. ואינו פסול בגוף הסוכה אלא בשיבתו.

ל. והאו"ש (סוכה ה) כתב דלמש"כ הרמב"ם דטעם הגזירה שמא יסכך בשברי כלים שלא נשברו כשיעור, א"כ הכא ל"ש

כב. וי"ל ע' לאחרים' דבעי ביטול אף לידות, הא הידות הוה קש לכל דבר, ונראה כמסכך בהם.

כג. ולכאורה שאר תי' התוס' לא פליגי בזה, ודוקא היכא דביטלו לעולם מהני להפקיעו. [אלא דהוסיפו דאף היכא דביטל לסוכה לעולם ל"מ].

אמנם תוס' (חולין קטט) כת' דירקות שסיכך בהם פקע מהם דין קבלת טומאה, ועי"ז חוצצין מפני הטומאה. ודהביאו בשם רשב"ם דהא דאי' (לעיל) דפוסלים בסוכה משום אורי הוה לענין סוכה, אבל הטעם דאין חוצצין הוה משום דמקבלים טומאה. ותוס' כת' דהא דאי' דאין חוצצין לא איירי כשעשאו לסוכה, דכה"ג יחצצו בפני הטומאה. ומבואר דאף בסתם סוכה [שלא ביטלו לעולם], אפ"ה פקע ממנו שם טומאה. ואפשר דאיירי שיתייבש עד אחר החג, ושוב לא תהא ראוי לאכיל.

כד. ותוס' (שם) הביא דאי' (שבת נב, ובסמוך) דכל הכלים אין עולין מטומאה אלא ע"י שינוי מעשה, וזהו באוכלין דבעינן שינוי מעשה. וכדאי' (בסמוך יד.) דאפי' ידות האוכלין איכא תנא דבעינן בהו שינוי מעשה.

רצח) וכו' ה"מ ב"מ דחשיבי וכו'. בפשוטו משמע בגמ' דטומאת כלים חשוב יותר מטומאת אוכלין. אבל הריטב"א ביאר דכלים טומאתן מחמת עצמן. משא"כ ידות [דטומאתן] משום שטפלין לאוכל. [וע' מש"כ לעיל בגדר טומאת ידות].

רצט) א"א ל"מ ד וכו' בספן ממש וכו'. פרש"י שחכמים מטהרים ע"י מעשה רבה, אבל מחשבה בעלמא לא אמר. [דאין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה]. ולכאורה מבואר דדישה הוה בגדר שינוי מעשה, ששינה את היעוד^ב [מכאן ולהבא] שהקש אינו עומד להיות יד. [וע' מש"כ לעיל].

והריטב"א כתב דכיון דמעיקרא קצין לאכילה, עומדים בטומאתן כל שהיא לו שום תועלת בעולם מהנך ידות.

גזירת נסר

ש) מסכנין בנסרים דברי ר' יהודה, ר"מ אוסר. ומבואר בגמ' דלר"מ אף בדיעבד גזרו דפוסל. והריטב"א ביאר דאידי דנקט ר' יהודה לשון לכתחילה, נקט ר"מ לשון איסור. והפנ"י כתב דאף דיש לו כדי הכשר סוכה, אסור לסכך בהם סמוך לסוכה, שמא ישב תחתיו.

בקש^ל, הא בעוד התבואה בתוכה ירד לקבלת טומאה, דהוה יד לתבואה. וא"כ אף שנחבטה יאסר, וכדין בלאי כלים [לקמן טז.]. ותי' דאד"נ דחלק הצריך ליד פסול, ואיירי דוקא ארוכין יותר מבית יד^ב. [אבל החלק ששימש כיד לחיטה פסול לסכך]. ועוד כתב דידות כיון דאין לו טומאה מחמת עצמו לא גזרו רבנן בשברי כלים^ג. ומש"ה נחבט שרי.

והשפ"א הביא דתלי בתי' הפרמ"ג האם לאחר דישה פקע מהם שם ידות. ותמה דמפורש בגמ' (בסמוך) דלאחר שביססן ודש אותם לגמרי פקע מהם שם ידות. ומשמע דכשרים לסיכך^ד בהם מכאן ולהבא^ה.

והאו"ש (סוכה ה) כת' דכיון דדרך בני אדם לדוש, ל"ש הק' גזירה דשברי כלים^ו.

דף יד.

רצו) ואין עולין מטומאתן^א אלא בשינוי מעשה. פרש"י עד שיתן בו איזמל. [ומהני מעשה לשנות את היעוד, ועי"ז פקע ממנו דין קבלת טומאה]. אבל רש"י (קידושין נט.) חילק [דכשנטמאן] בעי מעשה לקלקלם ולשברם. ועד שלא נטמא עולין מתורת קבלת טומאה בשינוי מעשה, שהתחיל לשוף וכו'. ואכ"מ.

דהוציאן יטהרו. [ודלא כמג"א].
לד. אבל בהג' דברי נחמיה כתב דהא דאיתא דבססן, היינו לענין קב"ט. אבל לענין סכך לא עדיף מבילאי כלים.

לה. והעלה צד לחלק דבגמ' איירי שבססן שלא כדרך דישה, ועי"ז מבטל להו מדין ידות לגמרי. דהוה שינוי מעשה להחשב כמו שלא היו מעולם ידות, וכקוצר לסכך. והפרמ"ג איירי היכא דדש כדרך, ועשו פעולתן לטובת האוכל, ומש"ה פסולין לעולם מכח בלאות. וכת' דמ"מ לדינא נראה דוחק לחלק בהכי.

לו. והבכור"י (תרכט ב, ציינו המשנ"ב שם לא) כת' דגזרו דוקא בשברי כלים, שמא לא ישברו כדי טהרתן [וע"פ דברי הרמב"ם דהגזירה שמא לא ישבר כדי טהרתן]. אבל הנך שפעם היו ידות ל"ש גזירה, ואין לדמות גזירות חז"ל זה לזה. ועוד יש שחילוק דכיון דגלי דעתיה לבטל ממנו שם ידות פקע האיסור. ועי"ד הא דא"י (רש"י יב) דהיכא שהתיר החבילה וגלי דאסיק אדעתיה, ליכא למיגזר.

א. פרש"י מהמחשבה שנתן תורת קבלת טומאה. [ומבואר דיש ס"ד שהוא מבטל את מחשבת היחוד לשם כלי, ועי"ז עולה מידי טומאה].

ב. ויל"ד היכא דנפל לבד, דליכא שינוי מצד הבעלים.

הק' גזירה. דעי' הסיכוך ע"ב נכשר. [וכתב דמ"מ לתי' התוס' סיכוך אינו מבשר, אא"כ בטלו לעולם או ע"י מעשה].

לא. וק' הפרמ"ג לכאורה דבמשנה (יב.) מבואר דקש כשר לסיכוך, וכן בכמה מקומות. ועוד דדרשי' מקרא פסולת גורן [לעיל יב.].

והפרמ"ג (בתי' כת' דאף קרא דפסולת גורן איירי דוקא במה שלא היה יד לתבואה, ומיהו קרא בלאו הכי דלאחר שנחבט התבואה הוה רק מדרבנן.

והאבני נזר (תעא תי' דלא גזרו בקש [משום בלאי כלים] כיון דאכשר רחמנא להדיא פסולת גורן מש"ה לא גזרו חכמים כלל בבלאי אוכלין. דאין לחכמים לאסור דבר שהתורה התירה להדיא. [וע"פ יסוד הט"ז (ארח תקפה, י"ד ק"ו, ח"מ ב) דדבר שהותר להדיא בתורה אין כח לחכמים לאסור]. וזה הטעם בידות שנתבטלו מתורת יד שהוכשרו לסיכוך. ולא משום שלא היו טמאים בעצמותם שהרי פסולת יקב שתחילה אוכל גמור היה וכשר.

לב. והפרמ"ג (תרכט א"א יב הנ"ל) כתב דאוכלין שסיכך בהם פסולין כדין בלאי כלים.

לג. והאבנ"ג (תעא) הק' דאף חצין זכרים שחיבר לברזל, מטמאין רק מדין יד [ולא הוה כלי מצד עצמו]. א"כ כיון

שא) ובפ'בד ש"א יישן תחתיו. פרש"י שנתנו אצל הדופן, דאמר' דופן עקומה [ע"פ הגמ' לקמן יז:]. והר"ן הק' אטו דין דופן עקומה אתא לאשמעינן. וכתב דסד"א דלא גזרו על נסרים אלא כשכל סוכתו מנסרים. אבל סוכה שיש בה שיעור הכשר^ג, סד"א לא גזרי', והיא מותר לישן תחת הנסר. [קמ"ל דהוה סכך פסול בכל אופן, ובעי לדין דופן עקומה].

והרמב"ם (ה' ז) סתם דאם נתן נסר א', הסוכה כשירה ואין ישנים תחתיו. ובפשוטו נקטו ה"ה ורבינו מנוח דכוונת הרמב"ם מהצד וומדין דופן עקומה. אמנם כמה ראשונים (מכתם יד: בשם י"מ) הביאו דכוונת הרמב"ם דאפי' הניחו באמצע, וכיון דאין פסולו מחמת עצמו אינו פסול^ד. וכ"כ ר"א בהרמב"ם (ברכת אברהם כה), וביאר דלא עבדי תקרה בנסר א', ומש"ה לא שייך בזה כ"כ גזירת תקרה לפסול את הסוכה. אלא דאין ישנים תחתיו^ה. והשואל תמה מהגמ' (לקמן יז:)^ו.

שב) פרש"י ד"ה ר' מאיר. מה לי לישב תחת קורות ביתי וכו' וההיא ודאי פסול דסוכה אמר רחמנא ולא ביתו של כל ימות השנה^ז. ורש"י (יב. ד"ה חדא הא) כתב דאוצר פסול, דהוה כבית בעלמא. והריטב"א (יא:) כתב דתקרת ביתו פסולה, משום

דעשויה לדירה ולא לצל. ועד"ז כתב הריטב"א (ח:). גבי סוכת היוצרין. [אך מדברי רש"י ותוס' משמע דדירה הוה ג"כ צל. אלא דהוה מיעוט בפני עצמו, סוכה ולא ביתו. אבל רש"י (לעיל ח:) כתב דסוכת היוצרין פסול משום דלא ניכר ישיבתו לסוכה. והב"ח (תרלה) ביאר דדעת רש"י דכל שסיכך בדרך צל, אפי' שכונתו לדירה כשר [ומש"ה סוכת היוצרין תליא בהא דמינכרא]. אבל בסוגיין דהוה דרך תקרת ביתו פסול מדאורייתא^ח.

שג) פרש"י ד"ה אב"א בנסרים שאין בהם ד'. דאין רוב תקרות עשויות מהן^ט. ורש"י (ד"ה בשאין) ביאר דסברת ר' מאיר דחייש למיעוט^י. והריטב"א הק' דהגזירה משום הרואין, והרואין אינן מודקדין האם הוה ד' או פחות משוה.

והמלחמות הביא בדגמ' (בסמוך) מבואר דתלי ב'שיעור מקום, וגזרו בנסר הנראה כתקרה^{יא}. אבל פחות מד' כיון דלא הוה שיעור מקום^{יב} לא נראה כתקרת ביתו.

והריטב"א כת' שדרך לעשות תקרת בתים בכל דבר, ואפי' בקנים. ולא גזרו חכמים שא"כ היו אוסרים כל עצים וכל קנים. וגזרו דוקא בנסרים שאין דרך סיכוך, וראויין לתקרה יותר מלסיכוך. ועד"ז כת' הר"ן דאין דרך לסכך עראי אלא בדבר קל.

אריטב"א ור"ן דמה שעשו לשם תקרת ביתו פסול מדאורייתא.

ט. והרש"ש (יד) העלה ס"ד דגזרו בשל ארו דוקא (וכלשון הברייתא בע"ב), דדרך לעשות תקרה. אך דחה דאין (לקמן יז.) אפי' של הדס. וכן סתמו הפוסקים.

י. וכשיטתו בכה"ת דחייש למיעוטא. ובהג' מהרש"ם ציין דמבואר דחייש למיעוטא אף במצוות עשה. [וציין להגהת משנ"ל (י"ט א יט) דדוקא בלאו שיש בו מלקות אמר' מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת. ולא באיסור בעלמא].

יא. ויל"פ דהיכא דהניח נסר א' על כל הסוכה, א"כ פשיטא דהוה תקרה ממש. שאטום לגמרי, ואינו דרך 'סיכוך' שעשו מכתמה חלקי פסולת גורן. ובהו אמר' כיון דיש שיעור ד' [ולמ"ד ג'] דהוה מקום חשוב לעצמו, וכולו מסוכך דרך תקרה, לא נחשב כחלק מהסוכה.

יב. ומבואר דננים על כל נסר בפנ"ע, וכל א' לחוד אינו נראה כתקרה. [ואף במקום דהרגילות לעשות תקרה מהרבה נסרים דקים, כל נסר לעצמו אינו נראה כתקרה. שהרי אינו סיכוך על מקום חשוב].

ג. ויל"ד האם כוונתו דיש שיעור זע"ז במקום א', או דבעי זע"ז סמוך לדופן.

ד. וכ"כ הר"י מלנויל לפרש את המשנה, דאין כח בה לפסול כל הסכה כדין כל סכך פסול שפוסל בד' טפחים לפי שאין זה הפסול מחמת עצמו אלא מחמת גזירה ולא אלים כ"כ לפסול. [אולם בפ' הגמ' כתב דאיירי מן הצד, ומשום דופ"ע].

ה. ועד"ז כתב הצ"ח [מסבאר דנפשיה, לו"ד הראשונים]. ושוב כתב דהיינו לרב לר' מאיר, אבל לר' יהודה אמר' דהוה שפודין של ברזל.

ו. וכ' דהגמ' הוה שנינויא דחיקי, ומש"ה לא חש הרמב"ם לזה. ושוב כתב ואת"ל דאוקימת' דהגמ' דוקא, א"כ יש להעמיד אף את דברי הרמב"ם מהצד, שלא פירש אף באמצע [ומדין דופ"ע, וכדעת ה"ה ורבינו מנוח].

ז. וכ"כ תוס' (לעיל ב. ד"ה כ, בקשייתם) דסיכוך בנסרים במסמרות אסור משום גזירת תקרה וכמו נסרים, והביאו כעין לשון רש"י.

ח. והט"ז ומג"א (שם) כת' דדעת רש"י דסוכת היוצרין עשויה לצל, ואפי' הכי יש בזה חסרון כיון דדר כל השנה. ולא פליג

טו. דתוס' כתבו אפי' את"ל וכו' וז"ל דלמסקנא לא ס"ל כן.
טז. ובתוס' ר"פ (שם) משמע דקאי אף על כל סכך מעובה, דאין הגשם נכנס בו. ואף דאינו מחובר כלל מישר לגזירת

בנסרים צמודים זה לזה, ואפי' סיכך כל סוכתו בנסרים כשר. וובדברי המג"א מבואר דהטעם דנסרים אינן מצטרפין, דכיון דאינן מחוברין יחד, משה' דנים על כ"א דהוה עראי ובפנ"ע, ואין כאן פסול לסוכה.

ועוד תמה רע"א [על המג"א] מה ס"ד לפסול, דאף סכך פסול כה"ג אינו פוסל דהא יש סכך כשר ביניהם כמותם ואין כאן ד' טפחים בפסול. אבל הביכורי' (תוספת ביכורים) הביא דבשו"ת הרשב"א (הו' במג"א) מבואר דאף כה"ג פסול², דכיון דנחשב [ע"י מסמרות] 'נסר' ואף אויר הסולם מצטרף לפסול. ונחשב דכולו פסול, וצ"ב.

והתוס' הרא"ש (ע' בסמוך) כתב דאף לר' מאיר דמצטרפין לשיעור ד' טפחים, היינו כשיש ב' נסרים צמודים. אבל היכא דיש סכך כשר בין נסר לנסר, אינו מצטרף לפסול את הסוכה מדין רוב.

שו' ה"ד אי דאית בהו ד', ד"ף דאציטורפי וכו'. השפ"א הק' דהול"ל דנפק"מ כשהנסר אינו ע"פ כל אורך הסוכה, דסכך פסול אינו פוסל אלא כשחוצה את כל הסוכה (ע' תוס' זו.). וי"ל דנסר א' לחצי אורך הסוכה, ונסר שני להמשך הסוכה, ותלי בצירוף³. וכת' דדוחק לפרש לשון 'צירוף' בזה, כיון דכל א' פוסל את מקומו בלא צירוף⁴.

ועוד"ק השפ"א למ"ד (בסוף העמ') דאף הפכן על צדיהן פסול, י"ל דאיירי כה"ג. ומצטרפין לשיעור ד' דסכך פסול. וכת' דמשמע בבדייתא דאיירי במונחין דרך הנחתם.

שח' תודה"ה אי. דלאידך לישנא דאמר (נהרדעא אליבא דרב לקמן זו:) דאפי' באמצע אינו פוסל אלא בד' אמות. א"כ לר"מ מצטרפין נסרים להחשב ד' אמות סכך פסול. וכן אי' להדיא בגמ' (שם) על בדייתא זו.

וצ"ב אמאי הוזקק לזה.

ב. והביא דרע"א העמיד דברי הרשב"א באופן שהסולם הוא רוב על פני החלל שביניהם, והוה רוב סכך פסול. והביכורי' דחה דמדברי הרשב"א מבואר דעין הסולם היה טפה, והחלל גדול באמצע. ואף בכה"ג נחשב כולו סכך פסול, ובכלל גזירת נסר.

ג. וכגון שיש ב' נסרים, א' לחצי אורך הסוכה וא' לחצי הב', ולר' מאיר כל א' הוה סכך פסול, ומצטרפין לפסול את הסוכה. ור' יהודה ס"ל דנסר אינו פוסל.

ד. אלא דשאר הסוכה מתכשר מהצדדים שמצטרפין. והיכא דיש גם התם נסר א"כ ליכא סוכה שצטרפם.

ס"ל דנפקי להו מתורת לבוד⁵, ופרש"י שאם היה כאן אויר⁶ לא אמרי' לבוד, מש"ה הוה מקום חשוב. ועי"ז דומה לתקרה וגזרון.

ולכאורה מבואר דחכמים קבעו השיעור בנסר ע"פ דיני חשיבות מקום. ומבואר ברש"י דעי"ז נקבעו הגדרים מתי נחשב דבר שעושים ממנו תקרה, ומתי סיכוך. אבל המלחמות (הנ"ל) הוכיח דלא תלי בדרך לסכך, אלא האם יש בזה חשיבות מקום, ועי"ז גזרו משום תקרה.

ועוד פי' הראב"ד (זו' בדה"ר) דסברת ר' יהודה דכיון דאף בתקרת ביתו ממש, אם יניח סכך כשר ביניהם אינו פוסל את הסוכה [ובג' טפחים], מש"ה השתא נמי לא גזרו בהו. ור' מאיר ס"ל דמ"מ כיון דנפקי מתורת לבוד, בסכך פסול ג' טפחים נהי דאינו פוסל את הסוכה, הם עצמן פסולין ואסור לישן תחתיהן, ומש"ה גזרו משום נסר. וודעת הראב"ד דסכך פסול ג' טפחים אסור לישן תחתיו. אבל דעת תוס' והפוסקים תרלב א דמותר לישן תחת סכך פסול שאין בו ד'. וע"ע לקמן.

דף יד:

שו' ב' נסרים אין מצטרפין. פרש"י דלר' יהודה אפי' כל הסוכה מסוככת בהם אינו פוסל. בפשוטו הטעם שגזרו רק על נסר שגודלו יותר מד', ומש"ה ל"ש בזה צירוף ב' נסרים. אבל המג"א (תרכו ו) הביא מסוגיין דלא אמרי' צירוף סכך פסול. דהמג"א כת' דאפשר לסכך ע"ג הלט"ש (ע' רש"י לעיל ט:), ולא אמרי' דמצורף הסכך פסול יחד תוך ג', והוה סכך פסול יותר מד' ופוסל⁷. והמפרשים (מחה"ש, רע"א) תמזהו על ראיית המג"א מכאן, דהכא איירי אפי'

מאוד. אבל בירושלים [ועוד מקומות] נהגו להקל בנסרים דקין הרבה פחות מטפח [פלפונים] – בלפונים].

כ. ובחז' הרא"ה כתב דפחות מג' כשר, דלאו מקום חשוב הוא, דהא בכל מקום אמרי' לבוד.

כא. מבואר דרש"י נתקשה דל"ש כאן לבוד לומר שהנסר כמי שאינו, דלא נאמר לבוד על דבר בעין לומר שאינו קיים. [וע"ע מה שח"ה לעיל ד:].

א. וביאר המג"א דכיון דיש סכך ביניהם כשר [ובפשוטו כוונתו דאף דנחשב פסול 'נסר', מ"מ אף שפודין של ברזל כה"ג אינו פוסל. אמנם מהא דהביא המג"א מסוגיין מבואר דכוונתו דלא נחשב 'נסר' כלל, כיון דיש סכך כשר ביניהם.

(שט) ומאי מצטרפין, מצטרפין ל'ד' אמות מההצד.
הבית מאיר (חי' יו, ותרלב) הק' אמאי הוה
גדר צירוף, דכיון דהנسر זו הוה סכך פסול יותר מד'
טפחים, א"כ הסכך כשר מרוחק מהדופן ד' אמות,
ופוסל. בין אם עד כאן מסוכך בסכך כשר או סכך
פסול. והבית מאיר הוכיח דהא דל"מ דופן עקומה
יותר מד' אמות הוה משום שיעור בסכך פסול. ואף
דאי הוה סכך כשר שם ג"כ פוסל, היינו משום דהסכך כשר
ממצטרף להשלים לסכך פסול, ע"ע שפ"א.

(שי) לִישְׁנָא אַחֲרֵינָא בִשְׁלָמָא לְשִׁמּוּאָא וְכו' מִצְטָרְפִין
 לְד' אֲמוֹת מִן הַצֵּד. הַמְהַרְש"א (וְשֹׂאֵר אַחֲרוֹנִים)
 הֵק' לְהֵךְ לִישְׁנָא לר' יְהוּדָה אֲמַאי לֹא יִצְטָרֵף, דְּהָא
 מוּדָה דְּהוּה סִכָּךְ פְּסוּל. וְהַמְהַרְש"א הָעֵמִיד בְּנִסְרִים
 פָּחוֹת מוֹד', דְּכֻשְׁרִים לר' יְהוּדָה וְכֻמוֹ לל"ק אֱלִיבָא
 דְּשִׁמּוּאָא ל"ז.

אבל המהר"ם כתב דר' יהודה ס"ל דאף דהוה סבך פסול ופוסל באמצע, מ"מ אינו מצטרף לד' אמות ונחלקו בזה במח' אחרת]. דלענין זה לא תקנו שיהא דינו כסבך פסול. ואין שיעור ד' אמות פסולין. אמנם צ"ב האיק נימא דופן עקומה יותר מוד' אמות (וע' לקמן יז.). אבל השפ"א כתב דלסברת המהר"ם אף באמצע הסוכה לא יפסול נסר ד' טפחים, ולא תקנו אלא לענין שלא יישן תחתיו (ובדעת ר"א בהרמב"ם הו' בע"א).

ביאר דר' יהודה הביא ראיה משם, דסבר דאילו גזרו בהם חכמים, היו עושין בהן חיזוק

לדבריהם אפי' בשעת הסכנה, כאילו היו פסולין מהתורה. הפנ"י וחזו"א (קנ"י) ביארו ראיית ר' יהודה דהיה להם לדקדק לסכך בנסרים פחות מד' (ולא מסתבר שהנכרים יבדילו אי הנסרים קצת פחות מד'), ע"כ דאין חילוק, ואף יותר מד' כשר.

והריטב"א ביאר [לרבנן] דסכבו בנסרים משום דאינם פסולין בגופם¹, אלא משום גזירה דרבנן. אמרו רבנן דבשעת הסכנה לא גזרו, ואוקמה אדינא שלא תשתכח תורת סוכה. והריטב"א כת' דאף מברכין עליו, דאל"כ האין הביא ר' יהודה ראייה משם¹.

ובפשטותו הטעם דמחוייב לקיים עכ"פ המצווה
מדאורייתא^א. אך האחרונים העירו מדברי התוס' (לעיל
ג.) דסוכה שפסול מדרבנן, אינו יוצא אף מדאורייתא,
ובדאמרי' לא קיימת מצוות סוכה. ובפשטותו הטעם
דחכמים עקרו ממנו שם מצווה^ב. ונ' מה שהו' שם בזה.
אך הריטב"א (כאן) ביאר דכה"ג אוקמה אדינא. משמע
דהוה בכלל התקנה, דמעיקרא לא תקנו לענין שעת
הסכנה^ג.

והריטב"א כת' דש"מ דכל דבר שפסול מדרבנן שום גזירה, מסבכין בשעת סכנה היכא דלא אפשר בכשרות, ומברכין על ישיבתו. וכ"פ המג"א (תרכט כב בשם הרי"א ז"ל בשלט"ג) דבשעת הדחוק^א כשאין לו במה לסכך, מסבכין בנסרים. וה"ה בכל דבר האסור משום גזירה^ב.

והפרמ"ג (א"א שם) כתב די"ל דהיינו דוקא בפסול מהלכות סוכה, שגזרו שלא לקיים את המצווה באופן

ובפרמ"ג (תרמט א"א כד) הביא דמשמע בפוסקים בד' מינים הפסולים מדרבנן נוטלם בשעת הדחק, ולא יברך.

ט. אך לצד (הו' שם) דהוה משום מצווה הבאה בעבירה, י"ל דהיבא דאי אפשר לישב בסוכה כשירה לא הוה עבירה לישב בסוכה זו.

י. [אמנם יש לדחות דכוונת הריטב"א לפרש האיך יברך.
דבמה שאסור מדרבנן ודאי לא תקנו ברכה].

יוא. וכ"ה בריא"ז. וכן משמע (לקמן לא): גבי ד' מינים וותלי בדברי הראשונים. אבל יש **אחרונים** שדנו דסכנה דוקא, דמבואר בתוס' (לעיל ב.) דהמצטער פטור מהסוכה, ולא אמרו שישב בסוכה מנסרים.

יב. והמג"א (תרמ ט) כתב דאם אינו יכול לישן בסוכה מחמת פרעושים יכול לישן בכילה. [דלא גרע משעת הדחק].

ה. והפור'י מחק בלישנא בתרא 'אמות מהצד', אלא קאי אארבעה טפחים וזכמו 'לל'ק. ודדברי רש"י ותוס' (וכן שאר ראשונים) קאי 'לל'ק, ולא ביארו את הלישנא בתרא, ועפ"ז גינא].

ו. וכתב דאילו פסול בגופו, הרי אינה סוכה כלל. [ויל"ד האם כוונתו מדאורייתא. או אף בדרבנן יש חילוק בגדר הפסול].

ז. דאילו לא היה מברכים מסתמא היו יודעים בזה. [ועד"ז נח' הראשונים גבי לולב יבש, ע"ע לקמן לא:].

ח. והפרמג (פתחה כוללת חלק ג ה' ב') כת' דא"כ לא יברך, ובדרכת המצוות דרבנן והם פסלות. ועוד דן ישיב צד איסור בבישויבתו, דלמא אתי למיסרך ולעשות כן תמיד. אך כת' ד"ל בדבמוקם ביטול מצוה לא גזור כלל. ככל הגזירה שלא יעשה ביום בדיח, אבל באותו שאין לו סכך ארר לא גזור. ונסתפק בזה לדינא האם יברך, וז"ע ראש יוסף (שבת כז).

הזה. אבל דבר המקבל טומאה מדרבנן וכדו', דלא היתה גזירה בהלכות סוכה, אלא כיון דתקנו לו טומאה, ממילא פסול לסיכוך. י"ל דהעמידו דבריהם אף לבטל מצווה דאורייתא.

שיב תניא כוותיה דשמואל וכו' ומודה ר"מ שאם יש בין נסר לנסר כמלא נסר. פרש"י בין שיש להן ד' או לא. וכשיש ח' באמצע אמר' דופ"ע מכל צד [כדאי' בגמ' יח, ועי"ש]. [אבל בנסר ג' יושב בכולה, דסב"פ פחות מד' אינו פוסל].

שיג תוד"ה ומודה. אנסר שיש בו ד' נמי קאי כדמוכח (לקמן יח). וכו'. וכמ"ש רש"י (ד"ה ומודה) דמשמע לגמ' (לקמן) דאירי בין בנסר ג' ובין בנסר ד'. ובנסר ד' מהני משום דופן עקומה, כשיש ח' טפחים סבך כשר באמצע. [וכדאי' בגמ' יח]. [אבל בנסר ג' אי"צ להעמיד כדג'].

שיד בא"ד ודוקא נקט בין נסר לנסר כמלא נסר, דאי איכא פחות [אין ישנים תחתיו], אט"פ שסבך פסול בפחות מד' ישנים תחתיו (כדלקמן יט). היכא דמקום הפסול מרובה גרע וכו'. בפשוטו משמע דכיון דהרוב סבך פסול אין ישנים תחתיהם, אך אינם פוסלים את הסוכה. והשפ"א הק' דאי רובו סבך פסול יפסול את כל הסוכה.

וכת' דאירי כשמקצת הסוכה יש רוב סבך כשר, ובמיעוט רוב נסרים, וקמ"ל דאין ישנים תחתיהם. כיון דבחלק הזה של הסוכה אין רוב כשר. [והק' דל"מ דין זה בפוסקים].

והתוס' הרא"ש (ד"ה וזה הוא כללו) כתב דה"מ ברוב פסול. אבל דבנסרים פחות מג', אפי' כל

הסוכה עשויה מחצה"ל בענין זה [דנסר ואח"כ פסל] כשר אפי' לר' מאיר, כיון דליכא ד' במקום א'. וכי פסיל ר' מאיר כשיש ב' נסרים סמוכים זל"ז^{טז} ומדין 'צירוף' [ובלשון הגמ' לעיל], או כשאין ביניהם כמותן. א"צ היכא דליכא בין נסר לנסר כמלא נסר.

שטו איתמר הפכן על צידיהן וכו' נעשו כשפודין של מתכת וכו'. פרש"י נסרים שיש בהם ד'. וכתב (בר"ה לאו שהפכן) דסיבכה כולה בהן. [דאילו אין בוה ד' טפחים, אף דהוה שפודין, אינו פוסל את הסוכה. והרש"ש הק' דלשון הברייתא 'נסר', משמע א'. וכתב לפרש דאירי בסוכה קטנה, וברוחבן ג'. [אמנם לדברי התוס' הרא"ש (הנ"ל) צ"ל דאירי שמונחים כמה עד שיש שיעור ד' טפחים לפסול. דכל שאין בין כולם ד' לא גזרו דהוה סבך פסול כלל].

אבל בשו"ת פנים מאירות (א סא) חידש דנסר שהפכו על צידו פוסל ד' טפחים בסוכה. ורבנן החשיבו שתופס עד משך ד'^{טז}, אף כשהם על צידיהם. והביא כן מהברייתא דאע"פ שלא הכניס לתוכה אלא ג'^{יז}, ועי"ז פוסל את הסוכה. [ונקט דאירי אפי' בסוכה גדולה].

ופרש"י דמ"ד דכשר דכה"ג לא עבדי אינשי תקרה. [וכמ"ש רש"י (בע"א) דגזירת נסר תלי בהא דעבידי תקרה^{יח}]. ומ"ד דפוסל דיש עליהם 'שם פסול', ובכל ענין נעשו כשפודין של מתכת וסבך פסול. [ולכאורה כוונתו דכיון דבנסר זו הדרך להניחו על הסוכה דרך תקרה, עי"ז גזרו דהוה סבך פסול לכל דבר].

שטז תוד"ה הפכן. וקי"ל ר"מ ור' יהודה הלכה כר"י, אבל לשמואל וכו', ומתוך כך נראה דהלכה

היינו כשסיכך בהן רוחב ד' אליבא דר"מ.

טז. ומבואר מדבריו דשיעור ד' דסבך פסול הוה שיעור בסבך. ולא שיעור בסוכה. [אמנם בפשוטו מבואר (לקמן יז) דשיעור ד' הוה שיעור 'חציצה' והבדל]. [ולכאורה נקט דסבך פסול השוכב באלכסון, מוודין שיעור ד' כצורת הסבך. ולא כפי משך הסוכה. ודלא כמג"א (תרלב ב, ה' לקמן יז)].

יז. ויל"ע לפ"ז אמאי בעי ג' טפחים. [וכן ילח"ק לרש"י דאירי בסיכך כולה בנסרים שרחבן ד', א"כ מה איכפ"ל בשיעור עוביין].

יח. ולכאורה לדברי המלחמות (שם) נראה טפי, דגזירת תקרה תלי במה שעושה תקרה שיעור מקום חשוב.

יג. וכו' דרש"י (לקמן יט. בסו"ע) והרמב"ם והרא"ש (לו) וטור ושו"ע (תרלב א). אבל דעת הראב"ד (לרי"ף) והריטב"א דכשיש שיעור ג' אין ישנים תחתיו, כיון דנפיק מתורת לבדו. (והו' במשנ"ב שם ג).

יד. והוסיף דאפי' למ"ד (לקמן טו). בסבך פסול בעינן נכנס ויוצא [ומחצה אינה כרוב], בנסרים שאין רחבים ד' סגי בין נסר ונסר כשיעור נסר. [ולמ"ד מחצה כרוב בלאו הכי סגי במחצה. אך אפשר דיש נפ"מ באופן שהסבך כשר אינו ממלא את כל החלל שביניהם]. ועוד הוסיף אפי' היה הסבך פסול מרובה, וכגון שהנסרים בב' קצוות. ויש ביניהם סבך כשר יותר מרוחב הנסר, אבל בסה"כ יש רוב פסול].

טו. וכתב דהא דקאמר (בסמוך) נעשו כשפודין של מתכת,

כשמואל וכו'. אבל הראב"ד (השגות לרי"ף ז.) דחה דהלכה כר' מאיר בגזירותיו^ט, א"כ י"ל דק"ל כרב כר' מאיר^כ.

והמלחמות (ורטיב"א) כת' דלהלכה אין נפק"מ בסוגיין דר' יהודה אליבא דשמואל הוה כר' מאיר לרב. והריטב"א כת' דמ"מ נפק"מ בסיפא (טו.) באופן של בטולי תקרה.

שיז) דאנחה אפומא דמטללתא וכו'. פרש"י אצל רוח רביעי, ואף הטפח שיוצא מדפנות הסוכה מצטרף להחשב חלק מהסוכה. ויש כאן נסר ד' ואף בלא חידוש דהפכן.

והבעה"מ (ט. בדה"ר, והו' בב"ח ס"ס תרלא) כתב דאיירי בסוכה קטנה, ומש"ה בג' טפחים סכך פסול פוסל (כדאיתא לקמן יז:). ופחות מג' ישנים תחתיו (ע') לקמן יט.). אבל בסוכה גדולה אינו פוסל פחות מד'כא. ועוד יש ראשונים (ע') מאירי וראב"ד לרי"ף ז. בדה"ר) דנפק"מ בסוכה גדולה לענין לישן תחתיו, דסכך פסול (פחות מג' או ד') ישנים תחתיו, וכיון דמצטרף לד' אין ישנים תחתיו.

שיח) דהו"פ פסל היוצא מהפוכה, נידון כפוכה. (ובדלקמן יט.). פרש"י דאף הטפח שבחוץ נחשב כמו הסוכה. כיון דאילו היה סכך כשר היה חלק מהסוכה^{כב}. והריטב"א ביאר דאילו חציו חוץ לסוכה ממש, א"כ

יט. והריטב"א כת' דתליא הא בהא, דרב ס"ל דר' יהודה לא גזר, וק"ל כר' מאיר בגזירותיו. אבל לשמואל אף ר' יהודה גזר אלא דר' מאיר גזר טפי, בזה ל"א הלכה כר' מאיר בגזירותיו. (וכן ביאר רע"א מכת"ו). ועוד י"ל דלמש"כ רש"י לשמואל ר' מאיר לשיטתיה דחייש למיעוטא, א"כ הוה מח' בפנ"ע, ובזה לא קי"ל כר' מאיר.

כ. (והראב"ד הביא כן בשם יש חולק, אבל כתב שהוא סומך על דברי הרי"ף (שפסק בשמואל) אפי' על ימין שהוא שמאל. אבל המלחמות הביא דבתשו' הראב"ד פסק כרב וכו' מאיר.)

כא. אבל בחי' ר"א מן ההר (ובס' המאורות בשם ההשלמה) משמע דפוסל אף בסוכה גדולה, ואף שנשאר שיעור הכשר סוכה. וביאר כיון דלא שייך כאן דופן עקומה, כיון דליכא דופן אלא פתח. וצע"ג. (ואולי צריך לדחוק בדבריהם לענין לישב תחתיו).

כב. ויש בזה חידוש, דאף דהנסר הוה סכך פסול, ואינו 'פסל' וחלק מהסוכה, מ"מ לענין פסול ד' מצטרף לסוכה. כיון דאילו היה כשר היה מצטרף. ואפשר דהיינו דוקא בנסר,

הו"ל כהפכן על צידיהן^{כג}. אלא דכיון דפסל היוצא מהסוכה הוה כסוכה, מש"ה נחשב דאף חלק זה עומד בסוכה. וכתב דאפשר דדוקא הכניס בתוכו ג', אבל פחות מג' לא חשיב, שהרי אפי' סוכה קטנה אינה נפסלת בפחות מג' סכך פסול.

ובחי' ר"א מן ההר ביאר אע"ג דלא עייליה לכולי לתוך חלל דפנות הצדדים פסול, דההוא טפח דמיחוי מאיבראי מחשב נמי כסוכה.

והאחרונים הק' דדין פסל היוצא מהסוכה בעי משכא חד דופן בהדא (ע' לקמן יט.), ולא מוזכר הכא דאיירי כה"ג. אך הראב"ה העמיד דבסוגיין איירי דמשכא חד דופן.

והבית מאיר (תרלב"ב) הק' דכיון דקי"ל הפכן על צידיהן פסול בשפודין, א"כ להלכה אין נפק"מ בסוגיא זו דאפיק לבר פסול משום פסל היוצא^{כד}. אך האחרונים דנו די"ל דכיון דקבעו מחוץ לסוכה הוה כמאן דליתא, ועדיף מהפכן על צידיהן.

והבית מאיר כת' דמ"מ נפק"מ כשהכניס ב' טפחים לסוכה קטנה, דהחלק בפסל מצטרף להחשב שיעור פוסל. ותלויא בדברי הריטב"א.

שיט) רש"י ד"ה אפומא. שאין שם דופן, דלפקיה מינייה ע"י דופן עקומה וכו'. בפשוטו משמע דחלק זה פסול, אלא דשאר הסוכה כשר ע"י דופן עקומה. והמהרש"א הק' דאי איירי בסוכה קטנה

דמדאורייתא הוה חלק מהשיעור סוכה. ולכאורה סכך פסול בעלמא שיוצא מכנגד דפנות הסוכה לא אמרי' דנחשב 'פסל' וממשיך הסוכה. ונפק"מ בסכך פסול פחות מד' סמוך לסוכה, לא נימא דאפשר לישב תחתיו מדין פסל. (וכן נפק"מ סכך פסול בתוך הסוכה קצת פחות מד', וממשיך הסכך פסול מחוץ לסוכה, לא נימא דבסה"כ יש סכך פסול יותר מד' מדין פסל, ועי"ז פוסל אף מה שבתוך הסוכה. וע"ע מנחת יצחק ו' סו.)

כג. ויל"ע למש"כ רש"י דהטעם דמ"ד הפכן כשר משום דלא עבדי תקרה. א"כ היכא דמונח כדרכן, אף שחציו לחוץ לסוכה י"ל דיפסל, אף בלא דין פסל היוצא מהסוכה. וצ"ל דמ"מ לא גזרו כה"ג, אלא היכא דמסכך בפסל ד'. ועיל"פ דמה שחוץ לסוכה כמי שאינו, וכלפי הסוכה הוה נסר פחות מד'. ועי"ל דהדרך שנסרים שבתקרה יהיו בבית, ואין דרך כשחלקו בחוץ, ומש"ה אינו בכלל הגזירה (ולולי דין פסל היוצא).

כד. ובה"ק רע"א לדברי המג"א (תרלב"א).

כה. וכמ"ש רש"י דבמה שעומד חוץ לסוכה לא גרע מהפכן על צידיהן (שהרי עצם הנסר הוה נסר ד').

[כבעה"מ], א"כ אף כשיש שם דופן, דל"מ דופן עקומה כשלא נשאר שיעור סוכה ז'. והמג"א (תרלב א) הק' דאי משום דופן עקומה אסור לישב תחתיו [אף בסוכה גדולה].

והמג"א כת' דהיכא דיש דופן אותו טפח הבולט לא היה חלק מהסוכה. וכיון דמקצתו בחוץ [מאחורי הכותל], הו"ל כאילו אין בנסר ד"כ. והו"ל כולו סכך כשר"כ. [ואף בסוכה קטנה, ודלא כמהרש"א]. והדגול מרבבה (ושאר מפרשים) הק' דברש"י מבואר דשייכא לדין 'דופן עקומה'. [והבית מאיר כתב דהוה טעות סופר].

דף טו.

שכ (תקרה וכו', ומבואר דפסול משום תעשה ולא מן העשוי. [ומש"ה מהני 'עשייה' כל דהוא]. והתרומת הדשן (פט, הו' בבי' תרכו) הביא דתקרת הבית אינו פסול משום מחובר, דלענין סיכוך תלוש ולבסוף חיברו נחשב תלוש^א. [ועוד כת' המג"א (תרכו ג) דאין בזה משום גזירת נסר, ע' לעיל יד.].

שכא) שאין עליה מעזיבה וכו' מפקפק וכו'. המג"א (תרלא ו) הביא בשם שו"ת מהרלב"ח (א, מדברי השואל)^ב דאילו היה שם מעזיבה ל"מ

להוריד המעזיבה, וליטול א' מבינתיים. ודוקא משום שכל פסולו במחשבה^ג. והמג"א חלק דאדרבה עדיף טפי, דהוה מעשה חשוב להוריד המעזיבה. [והפרמ"ג ביאר ד"ל דנקטו אין עליה מעזיבה לרבוא^ד].

שכב) ר' יהודה אומר וכו'. פרש"י סתם תקרה^ה בנסרים שיש בהם ד', ור' יהודה לטעמיה (אליבא דרב) דלא גזר גזירת תקרה. [וכן הסכימו התוס'].

אבל הרמב"ם (ה ח) הביא דאיירי בנסרים שאין בהם ד' [והרא"ש תמה עלין]. וכ"כ המלחמות. והראב"ד (לרי"ף) נקט דלשמואל ע"כ איירי בתקרה שאין בזה ד', והביא עפ"י דסתמא דסוגיין קאי כרב, דסתם תקרה יש בהן ד'.

שכג) מפקפק^ו. פרש"י סותר ומנענע את כולו. והרמב"ם (בפיה"מ) כתב שיעקור אותו ממקומו. והרא"ש וטור כת' שישלך המסמרות. [והק"נ (ת) ביאר הטעם משום דא"א שלא יזינו ממקומו].

שכד) אי נופל א' מבינתיים עניד בה מעשה וכו'. אי איירי בנסרים שאין בהם ד' ניהא, דסכך פסול פחות מד' אינו פוסל את הסוכה^ז. אבל למש"כ רש"י

עשייה. והרלב"ח חלק [על השואל] דסוף סוף כשיסיר העפר ונשארו הנסרים הוה רק פסול תעשה ולא מן העשוי. ודמי למי ששם סכך פסול ע"ג סכך כשר, ואח"כ סילקו, דהסוכה כשירה.

ד. והפרמ"ג כתב דאפשר דגזרינן אטו שמא יפקפק כשנשאר עליה מעזיבה, ועפר הוה סכך פסול. וכתב דהיכא דנשארו בינתיים ד' טפחים עם מעזיבה פסול, ודוקא לענין תעשה ולא מן העשוי מהני כה"ג מה שנוטל א' מבינתיים.

ה. והריטב"א כת' דקאי לשיתנו (לעיל יד.) דדרך תקרה בנסרים ד'. והריטב"א חלק דסתם תקרה עשויה אפי' מקנים. (ע' מה שהו' לעיל יד.).

ו. ובשו"ת חלקת יואב (תנינא ד) הביא דמבואר דאף דדעת ב"ש (לעיל ט.) דצריך עשיית סוכה 'לשמה', מ"מ סגי בפקפוק זו. (ע' לעיל יא.).

ז. אמנם לדעת הראב"ד (לקמן יט.) דסכך פסול ג' אין ישנים תחתיו עדיין קשה, דהכא משמע דיישן תחתיו [וכע"ז הק' המלחמות]. ועוד^ח המלחמות דלא הוזכר במשנה שצריך לצמצם שיהא פרוץ כעומד, ובמעדיף וכבמשנה הבא. וכתב דע"כ תקנת נוטל א' מבינתיים הוה כתקנת מפקפק.

כו. והבית מאיר כתב דכיון דהוה אחורי הדופן ל"ש לסוכה, ופשיטא שמפסיקו. וכ"כ החזו"א (קמד ב), וכתב דאף המהרש"א לא פליג בזה. אבל המשנ"ב (שם ז) הביא דהיכא דיש בתוך הסוכה ג' טפחים, ולצד חוץ טפח נוסף, אסור לישב תחתיו. וצ"ע דהמג"א נסתפק האם הוה כהפכן על צדיהן. [והחזו"א תמה עלין].

כז. וכהפכן על צדיהן, דהשתא קאי למ"ד הפכן על צדיהן כשר. והמג"א דן למה דק"ל דהפכן על צדיהן פסול א"כ אף נסר זה שיוצא אחורי הדופן. וכת' דהו"ל סכך פסול פחות מד', דכיון דהכותל ביניהם אינו מצטרף ומותר לישב תחתיו כנ"ל.

א. ודוקא מחובר מעיקרו או נטוע ולבסוף השריש פסול. ואף דלענין שחיטה ק"ל דדינו כמחובר (ע' חולין טז.). כיון דלענין ע"ז הוי כתלוש (כדאיתא בחולין שם), ה"נ לענין סוכה. ולענין הכשר ורעים הוה מח' תנאים, ע"ש.

ב. והאריכו לרון כשנפל דיו על אות, האם צריך לגרר אף האות הכשירה, ולכותבו שוב. והביא מסוגיין אי צריך לנענע אף את הסכך כשר.

ג. וביאר דכיון דלא הוה פסול מדאורייתא, מש"ה סגי. ומשמע מדבריו דתעשה ולא מן העשוי הוה פסול דרבנן. וצ"ב. ולבאורה כוונתו דאין בזה שם 'פסול', אלא חסרון

דנימא דרב פסק כר' יהודה, ומש"ה מהני חצנים זכרים. והראב"ד הביא מכאן דהלכה כר' מאיר^ט. וע' מה שהו' לעיל יד:י. והריטב"א תי' דאי נח' בגזירה זו א"כ הו"ל לפסוק כר' מאיר, דהלכה כר"מ בגזירותיו [ומדברי רב מבואר דלא קי"ל כהך גזירה]. והמהרש"א כתב דאילו רב סבר דנח' בזה ר' מאיר ור' יהודה, לא היה צריך לחדש דין זה, ולא שמעין דהלכה כר' יהודה^ט. והמהרש"א הק' דהו"ל לגמ' להביא דרב (לעיל יד). פי' להדיא דנח' לענין גזירת תקרה, אלא דניחא ליה להביא ראיה מדינא. אבל הריטב"א כת' דכיון דע"כ בסיפא נח' בגזירת תקרה, אפשר דטעה השומע והעמיד דברי רב ארישא.

והרי"ף פסק דמסכבין בחצין זכרים, והראשונים הק' דכיון דמבואר דר' יוחנן פליג דיש בזה גזירת כלים, הו"ל לפסוק כוותיה. דקי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. והבעה"מ (ו: בדה"ר) כתב דמ"מ קי"ל כר' יהודה דמסכבין בנסרים. ומש"ה אף בחצין זכרים פסק הרי"ף דמסכבין. והמלחמות הביא מהבירייתא (יד: דתניא כוותיה דרב, דמבואר דאף לר"מ מסכבין בנסרים שאין בהם ג'. ולא חששו משום גזירת כלים.

שכח) בבבלי תורה קא מפלגי וכו'. פרש"י דכיון דהיתה תקרה, ובא לידי מעשה, וזה מוכיח שיועד וכו'. ואף דנסרים ד' פסולים בעלמא, היבא שמחור לבטלה כשר, שהרי כ"ש שלא ימלך על תקרת ביתו. וכ"כ הבעה"מ, והק' דהרי"ף השמיט טעם זה. והצל"ח תמה האיך סגי מעשה כל דהוא, ומ"ש מהפכן על צידיהן דאמרי' דנעשו כשפודין אף היבא דל"ל גזירה.

אבל המלחמות (ח. בדה"ר) והריטב"א (ורא"ה) הק' דנסרים הוה סכך פסול, והאיך יוכשרו ע"י פקפוק, ובמה שנוטל מביניהם. ועוד כת' דגזירת תקרה הוה אף משום הרואים (וכנ"ל), והרואים אינם יודעים שפקק תקרתו^ז.

דאיירי בנסרים ד', צ"ב דאף דעשה מעשה בנסר שביתיים, מ"מ נסר ד' טפחים מונח במקומו, ופסול הו' מן העשוי. וסכך פסול פוסל בד'. ולפ"ז מבואר בגמ' דבמה שנוטל א' מבייתיים נחשב עשייה להכשיר את כל הסכך. [וכ"כ רע"א, וכ"כ רש"י בסמוך].

אבל רש"י (במשנה) כתב דלשמואל נתכשר ע"י ב' פסלים באמצע. וצ"ע מדברי הגמ' כאן. והרש"ש כת' דרש"י חזר בו ממש"כ במשנה. והב"ח (תרלא) כתב דיל"פ דכיון דהנסרים הוה ממין סכך כשר, אלא דפסוליהו משום תעשה ולא מן העשוי, מש"ה אינו פוסל לסוכה בד' טפחים. אלא שאסור ליישב תחתיהם. ועוד תי' דכיון דנטל א' מבייתיים נחשב שעשה מעשה בכולהו [וכדמשמע ברש"י כאן].

שכה) אלא לבי"ש וכו' אי משום גזירת תקרה בנוטל א' מבייתיים סגי. פרש"י דלבית שמאי בעי מעשה מעליא, ולא סגי בפקפוק כל דהוא. והריטב"א ביאר דאין הפקפוק ניכר לרואים, וגזרי' שמא יעשו בלא פקפוק. דגזירת תקרה אינו משום האיהו לחוד, אלא משום הרואים.

שכו) א"ר חייא ב"א א"ר יוחנן רישא בנסרים משופין עסקינן, ומשום גזירת כלים. פרש"י בנסרים שאינם ד', משום גזירת כלים אטו כלי המק"ט. והלבוש (הו' במג"א תרכט כא) כתב דסתם נסרים עומדים לבנין, ואינם מיוחדים למדרס, אבל אם ייחד למדרס מק"ט ופסול. והמג"א כתב דה"ה ייחדינהו לשאר שימוש פסולים [מדברבנן].

והט"ז (תרכט כ) כתב דהוה מחוסר מעשה לענין מדרס, דבעי קציעה או קביעת מקום למדרס. והפרימ"ג ביאר כוונתו דכשאינו מחוסר מעשה גזרו לפסול, וכמו אניצי פשתן [ע' לעיל יב:].

שכז) וצ"ר אמר רב דאמר סככה בחצין וכו' ולא גזר. ורב ל"ל גזירת כלים. הראב"ד (ז. בדה"ר) הק'

ט. אבל הריטב"א דחה סברא זו, דכיון דלא נחלקו בזה בהדיא, הו"ל לאשמעין. י. ובה"ק הגר"א (תרלא ט) דכלפי הרואין מאן מוכח, ועוד דסברא מהופכת היא ודמי שמשכך בזה להדיא לשם סוכה פסול, אבל אם כבר מונח לשם ביתו, מהני פקפוק בעלמא.

ח. וכ"פ הראב"ד (ע' לעיל) אף גבי גזירת תקרה. דהלכה כר' מאיר בגזירותיו. אבל הרי"ף וחס' ושאר פסקו גבי גזירת תקרה כר' יהודה, ורע"א ביאר דגבי גזירת תקרה נח' אליבא דבית הלל, ולאו אליבא דנפשיה, ומש"ה ל"ש בזה כלל דהלכה כר' מאיר בגזירותיו. ונע"ע מה שהו' לעיל יד:י.

ס"ל הכי אגמרה רחמנא גדור רובא. ובחי' הר"ץ (עירובין טו): הק' דהו"ל לרב פפא לומר דהכי אגמריה גדור פלגא³. ופי' דרב פפא ה"ק נהי דפרוך כעומד מ"מ יש פירצה, ותי' דהלמנ"ס דכל היכא דלא מיפרץ רובא סגי. ורב הונא בדרי"ס"ל דההלמנ"ס גדור רובה, וכל היכא דיש פירצה ל"מ⁴.

והגרי"ז (בכורות יז): [בשם הגר"ח] כתב דהטעם דרב פפא דמהני פרוץ כעומד, הוא משום דסגי במחצה⁵. אבל לא אמרי' דהוה כאילו הכל גדור [ואף דמחצה דינו כרוב. מ"מ לא אמרי' דדינו כ'כל']⁶. ועד"ז כת' הגאון יעקב ורש"ש (עירובין י): דכשיש עומד מרובה על הפרוץ בטל האויר וכעומד דמי⁷, ושוב אינו מצטרף לומר אתי אוירא דהאי. אבל פרוץ כעומד אף דמהני לגדור, אפ"ה לא נתבטל שם פרוץ, ויהני להצטרף.

אמנם המרדכי (כאן תשלח) כת' דפרוץ כעומד נחשב כולו עומד. וכן יש ראשונים (בעירובין שם) שמשמע דאף פרוץ כעומד, גדרו נחשב כולו עומד. והתוס' הרא"ש (עירובין טז): כת' [בשם רבינו מאיר] דלעולם העומד חשוב טפי, והכא דהעומד מתיר חשוב כרוב.

וכע"ז נח' בגמ' (חולין כח): גבי שחיטה, דרב סבר דמחצה על מחצה כרוב, דאמר רחמנא לא תשייר רובא. ורב כהנא ס"ל דאינו כרוב, דאמר רחמנא שחוט רוב.

דבחר ק"ל כמהני פרוץ כעומד. [והתוס' (עירובין שם ד"ה וספק, והראשונים שם) כת' למה דק"ל דמהני פרוץ כעומד, א"כ אף בלחי מהני שווים. אך מדברי הרמב"ם מבואר דל"מ]. והגרי"ז ביאר דגדר תקנת לחי דהמבוי צריך 'סתימה' בכולו, ואף דילפ' ק"ו דמהני עומד מרובה, והיינו משום גדר 'רוב ככל' דהוה סתימה על הכל. אבל מחצה כרוב לא מהני מדין לחי.

טז. וכ"כ הבית הלוי (ב יא ו) לצד דמהני מחצה כרוב בשחיטה, הטעם שניתרת ונחשבת שחטה כמה שאין רוב סימן קיים. אף דלא נחשב שכולו שחוט, דמאי אולמי האי חצי מהאי חצי.

יז. והמשנ"ב (שסב מה) חידש עוד דהאויר מצטרף לעומד להחשב עומד מרובה. ומהני האויר הראשון לבטל הפירצה של אח"כ. וכגון שהיה שטח הרוח ט"ו אמות ומתוכו עומד א', ופרוץ א', ועומד ב', ופירצה גדולה ז' אמות, ועומד ב', ופרוץ א', ועומד א' נחשב הכל עומד מרובה על הפרוץ. ואף שהסב"כ ו' עומד מתוך הטי", ע"י שהפירצה הראשון נחשב גדור, שוב מצטרף לעומד. וכ"כ החזו"א (כלאים יא ח) גבי כלאים, אבל החזו"א (סח א) חלק.

וביאר דע"כ איירי בנסרים שאין בהם ד', ומש"ה אינם פוסלים את הסוכה לר' יהודה. ודעת ר' מאיר דבתקרה ביתו ממש גזרו אפי' פחות מג' טפחים לא נפיק מגזירת תקרה [עד שיבטל לתקרה]. (וב"כ הראב"ד).

והריטב"א ביאר כיון דשמואל גזר אפי' בנסרים בעלמא בד', ראוי לגזור בתקרת ביתו ממש, אפי' פחות מג'. והגמ' תי' דבבטולי תקרה, דכיון דפקפק מהני לר' יהודה להפקיע ממנו שם תקרה. אבל לר"מ עדיין יש עליו שם תקרה.

המג"א (תרלא ח) כתב דאף לדעת הראשונים (הנ"ל, והרמב"ם) דל"מ מפקפק בנסר ד', אבל היכא דנוטל א' מבינתיים הוה מעשה ניכר ומחנה, אף בנסר ד'. ורע"א (שם) הביא דמדברי הריטב"א והמלחמות משמע דלא כן.

פרוץ כעומד

שכט) המקרה פוכתו בשפודין וכו'. פרש"י שסידר כלונסות, ונותן פסל עליהם. [משמע דהניחום להחזיק את הסכך]. והריטב"א כת' דלא נקט לשון סיכוך, אלא 'מקרה' [לשון קירוי]⁸ [דהנך לא חזו לסיכוך].

של) דאיתמר פרוץ כעומד וכו'. הגמ' (עירובין טו): הו' בתוד"ה פרוץ) פי' סברת רב פפא דהכי אגמרה רחמנא למשה לא תפרוץ רובא⁹. ורב הונא בדרי"י

יא. ולכאורה איירי שהניחום לשם קירוי.

יב. אבל הראשונים (רשב"א ריטב"א ור"ן עירובין טו) הביאו דעת הראב"ד דמדאורייתא מהני מחיצות שבת פרוץ מרובה [שהרי מהני פסי ביראות, וע"ע תוס' עירובין יז], והמח' בסוגיין בגזירה דרבנן. והא דאמרי' הכי אגמריה רחמנא למשה לפי שכל הגזרות שעתידין לחזק לגזור נתגלו לו למשה בסני משום הכי הלכה נקראת דגזיר' על שם הלכה.

יג. והר"ן הביא בשם אחרים שקיבלו שנאמרה הלכה בלשון 'רוב'. ונחלקו האם נאמר על העומד או על הפרוץ. [ולכאורה אף דבריהם אפשר לפרש ע"ד יסוד הר"ן].

יד. וכל חד נקט לישנא דשייכא למילתיה. ויל"ד בכונתו לרב הונא בדרי"י האם עיקר הסברא דבעינן גזירה. או דעיקר הסברא דמחצה הוה פירצה. ויל"פ דאף מיעוט היה נחשב פירצה, אלא דמכא הרוב נחשב דאין כאן מיעוט.

טו. והגרי"ז ביאר עפ"י הא דא"י (עירובין ה) דלחי שהוא יותר מוד' אמות מהני להתיר את המבוי משום עומד מרובה [ומשום ק"ו דמהני לחצר]. ובפשוטו מבואר (שם, וברמב"ם) דדוקא עומד מרובה, אבל ל"מ הלחי בחציו ומדין עומד כפרוץ, ואף

ומבואר בגמ' שם דשייבא נידון זה בשאר דיני התורה, כגון שבירת כלי חרס, ושיעור טריפה^[1], ומסקנת הגמ' דמחצה אינה כרוב^ט.

ותוס' (חולין כט.) הק' מ"ש דלענין מחיצה ק"ל פרוץ כעומד. ותוס' העלו צד דהסוגיא בחולין הוה רק בדבר שתלוי בחיות². **ותוס'** תי' דהסוגיא קאי לענין איסור וטומאה, ולא דמי לדין פרוץ כעומד לענין מחיצה. וזכ"ב תוס' עירובין שם. והתוס' רא"ש (הנ"ל, בשם ר"מ) חילק דבסוגיין העומד חשוב, ומש"ה פרוץ כעומד ומחצה חשוב כרוב. ואילו גבי שחיטה דהעומד אוסר, מש"ה חשוב נמי כרוב.

שלא) **שם. פרוץ כעומד. פרש"י** לענין מחיצות שבת אתמר, ודכוותה מתני' דהו"ל פסול כבשר. בפשוטו משמע דנתקבל ההלכה לענין מחיצות, ואף סך הוה בכלל מחיצות. והפנ"י נתקשה בזה.

והמלחמות (לקמן כב: י: בדה"ה, והרשב"א עירובין שם) כת' דכי היכי דאגמריה רחמנא למשה (גבי מחיצות) לא תפרוץ רובא, ה"נ אגמריה בסוכה לא תסכך בפסול רובא. ומשמע דנתקבל הלכה לענין הסיכוך דסגי במחצה מסכך כשר^{כא}.

ותוס' (לקמן כב:) הביאו מכאן דאף לענין צלחה כחמתה, דמבואר בסוגיין דלרב פפא דפרוץ כעומד מותר^{כב}. ודלא כדעת רש"י והרי"ף (לקמן שם) דשווין כי הדדי למעלה פסול, כיון דהשמש מתרחב למטה. והראשונים תי' דהתם יש אויר ביניהם, ומתרחב השמש. אבל הכא כולו סתום והוה חציו סך כשר.

והמלחמות (י: בדה"ה) ביאר דאע"פ שלענין הכשר סוכה מחצה הוה כפרוץ, מיהו אין פסולה רבה על הכשרה. אבל באויר א"א לומר כן שכיון שאם הם שוין מלמעלה האויר רבה מלמטה, הרי נפרץ רובה^{כג}. דסוכה בצל תלה לה רחמנא, והרי אין זו עשויה לצל יומם.

והראב"ד (שם) כת' דבצל וחמה לאו בתר סכך אוליין, אלא בתר צל וחמה ממש אוליין, וכי הוה (צל וחמה) כהדדי כשרה^{כד}.

והתוס' רי"ד (כב:) כת' ה"מ כשהיה סכך כשר וסכך פסול דאין החמה נכנסת לשם. אבל כשהיה חציו מסוכך, דהחמה נכנסת לשם ומתרבה בסוכה, מש"ה אין לומר פרוץ כעומד, דהא אפי' כשהחמה נכנסת רק מחור קטן פוסל. דכיון דחמתה מרובה, הך סכך בטל כאילו אינו^{כה}.

והאחרונים הק' דאף בסוגיין נימא עד"ז, דלולי השפודין היה הסכך פסול מתרחב, א"כ אמאי נחשב שיש שיעור צלחה מרובה בסכך כשר. והאחרונים דנו דהו"ל זה וזה גורם (ע' ערול"נ לקמן כב:). והאבנ"ג (תסא ד) כת' דכיון דזה אינו יכול ולסכך עליו וזה אינו יכול, נחשב דכל א' עשה כל המעשה. ומש"ה חשיב כאילו הכשר צלחה מרובה, וכן הפסול צלחה מרובה^{כז}. (וע' קה"י יב עד"ז).

והחזו"א (קנ יא) תי' דדוקא היכא דמתרחב בפועל, ומתפשטת החמה לצדדים פוסל. אבל כשיש דבר שמונע שלא יתפשט בפועל, כשר.

והקה"י (יב) הביא מדברי הר"ן (לעיל ט: ה: בדה"ה) דהא דבעי רוב משום דמצטרף סכך פסול, היינו משום שהסכך בתערובת. אבל במקום שהסכך כשר

ליה סגי בכשר.

כג. ומדברי הרמב"ן משמע דע"י שמתרבה החמה נחשב הצל מיעוט. ואילו מדברי הר"ד (הו' בסמוך) משמע דאח"כ יש רוב סיכוך, אלא דיש 'פסול' אחר דיש בסוכה חמה.

כד. ובחי' הר"ן (עירובין שם) כתב דנהי דהם מרוחקות, אבל הכא נהי דלמטה נראה שווה, למעלה נראה רוב ומש"ה בטל ברוב. (וצ"ב).

כה. והתוס' רי"ד כתב דתדע דפחות מג' אמרי' לבד, אבל הקיפו בקנה קנה פחות מג' וכי נאמר לבד. ודיש תנאי נוסף שיהא צלתו מרובה.

כו. וכן מבואר מלשון הריטב"א (ט: ובסוגיין) דסגי בפרוץ כעומד, אע"ג דליכא רוב הצל מהסכך כשר.

ובדברי המשנ"ב נתחדש דא"צ סה"כ רוב ההיקף יהא גדור. ודלא כרש"י (לעיל ז.) דדנים בסה"כ של ד' הרוחות. וע' מש"כ שם.

יח. אלא שדוחה הגמ' דטריפה בעי רוב הנראה לעינים.

יט. וגבי שחיטה, אלא דנח' כשהיו ישראל מחצה טמאין לענין פסח הבא בטומאה, אי מחצה נחשב רוב קהל.

כ. אבל הק' ע"ז דבגמ' מבואר דנח' אף לגבי תנור.

כא. ולפ"ז נח' האין נתקבל ההלכה לענין סוכה. וכעין המח' לענין מחיצות בעירובין. ולכאורה ב' ההלכות אינם תלויים בהדדי. וצ"ע.

כב. וכן תוס' (לעיל ט:) הביאו דמהני כשיש רווח ביניהם כמותן, ולא איכפת לן שמעורב סכך פסול, כיון דכי שקלת

שלב) תוד"ה פרוץ. נר' דהלכה כר' יוסי (הגלילי) דאפשר לצמצם, לכה"פ בידי אדם וכו'. אבל הרמב"ם (רוצח ט ח) פסק דא"א לצמצם, ואפי' בידי אדם לא.

שלג) בא"ד ואין לומר וכו' כשדומה לנו שהם שווים וכו', דהא מפרש וכו'. [ע' מהרש"א]. הפנ"י כתב ליישב ע"ד הק' פי' דלרב פפא נתקבל ההלכה דספק מותר, דס"ל כל ספק דאורייתא לקולא [מדאורייתא לב]. והמנחת חינוך (קט) כתב לפרש הטעם דלא ניתנה תורה למלאכי השרת, כדאמרי' (בגמ' בכורות יז:) גבי עשיית כלי שרת. דלמ"ד א"א לצמצם אמרי' דאמרה רחמנא לעשות, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת לכוון מידות כלי שרת, אלא לפי דעת האדם. וה"נ במחיצות אמרה תורה לא תפרוץ רובה, דהיינו לפי כוחנו לכוון לב.

שלד) בא"ד (בע"ב) מאי אמרת שוו תרוייהו, הו"ל ספק דדבריהם וכו' משמע דא"א לברר הדבר, וי"ל לעולם אפשר למדוד ולברר, אלא לא הטריחוהו לך וכו' דהוה מילתא דלא שכיחא היא. לכאורה מבואר מתוס' דכל ספק דרבנן אם אפשר לברר צריך להחמיר, אלא דהכא לא שכיחא. וע"ע משנ"ל (בכורות ד ה) ושענה"מ (מקואות ג). ויש שדחו דהכא הוה ספק חסרון ידיעה, ולא נחשב ספק גמור.

שלה) בא"ד ויש לפרש וכו' ומאן דשרי כשדומה לנו שהפרוץ כעומד משום דאימא עומד מרובה, ואת"ל שהם שווין וכו'. ותוס' (עירובין ה:) הביא בעי"ז בשם ר' שמעיה דהוה כעין ספק ספקא. [והשפ"א הק' דאין כאן ב' צדדים, ואינו ס"ס].

עומד בפנ"ע וניכר בחשיבותו, א"כ לא איכפת לן שמצטרף סכך פסול. ומהני אף במקום התרחבות השמש מוצל ע"י סכך כשר וסכך פסול יחד.

והחזו"א (שם) כת' דבעינן שחלק הסכך כשר יהא מכוסה היטב, דאם יש אויר כל שהוא יצטרף למחצה סכך פסול, ואין כאן צלחה מרובה וכו"כ הריא"ז. אבל הגר"ז (תרלא יא) כתב דאם אין רווח בינתיים מהני, אף שיש אויר בתוך הסכך כשר.

דעת הרמב"ם - הרמב"ם (ה טז) פסק דאם היה סכך כשר כמו סכך פסול בצמצום פסול. מפני שסכך פסול כפרוץ חשוב^ל. ובחי' ר"א מן ההר הביא דהרמב"ם פסק כרב הונא בדר"י. והמכתם תמה דהרמב"ם פסק כאן פרוץ כעומד אסור, ואילו במחיצות שבת פסק כרב פפא. וה"ה כת' דכוונת הרמב"ם דבעי סכך כשר טפי פורתא, שהרי סכך פסול כפרוץ דמי^ב, וכלפי למטה החממה תהא מרובה וכדאי לקמן (כב). ואין שיעור בסיכוך. וכת' דהגמ' בסוגיין המ"ל ולטעמין^{כט}.

והבס"מ (שם) תי' דדעת הרמב"ם אף בסוגיין דמדינא מותר פרוץ כעומד. אלא דחיישין שמא לא יצמצם^ל, וכקו' הגמ' (בע"ב) והא א"א לצמצם. וכפי' ר"ת בתוס' [בע"ב] דהוה קו' לכו"ע. [אך מ"מ הק' אמאי השמיט הרמב"ם תי' רבא דמהני להניח ערב. וכתב דעי"ז שמניח להיפך הוה רוב, ונכלל בתו' מעדין]. וב"ד הריא"ז דפרוץ כעומד כשר, אלא שאם יש אויר כל שהוא פוסל, דסכך פסול כאויר, והוה חמתה מרובה, ופרוץ מרובה על העומד.

לא. גבי מדידת עגלה ערופה, ומבואר ברמב"ם דמדידה נחשב בידי אדם. [וכן פשטות משמע בגמ' (בכורות יח.), ועע"ש].

אך הפרמ"ג (כג ש"ד יא) הביא דבכ"מ ברמב"ם משמע דאפשר לצמצם בידי אדם. [ונשאר בקושיה].

לב. וביאר דכיון דטריחא מילתא לא תקנו חכמים כ"כ לברר, עע"ש.

לג. [ואמנם בפשוטו לא דמי, דהכא לא נאמר לעשות דוקא פלגא, אלא לעשות באופן דלא יסתפק דאינו רוב].

לד. ובהמשך התוס' (בתו' ויש לפרש) כת' התוס' דהשתא ניחא דהא דספק דדבריהם להקל כיון דא"א למדוד, כיון דא"א

כו. וכ"כ בפיה"מ לרמב"ם דכל סכך פסול הרי הן כפרוץ, ולפיכך צריך שיהא ביניהן יותר מהן במשהו, וממלא ביניהן בדבר שיותר לסכך.

כח. ומשמע דנחשב הטעם דדבר חיצוני אינו מגרע (כחזו"א), אבל הקד"י (יב) ביאר סברתו דהצל הוה מחמת שניהם, וס"ל דל"צ חשיבות.

כט. ועוד פלפלו האחרונים (ק"א עירובין טו, שפ"א) דסוגיין פליג אסוגיא דלקמן (כב) דבעי צל למטה.

ל. והבס"מ הק' דלשון הרמב"ם מפני שסכך פסול כפרוץ, והול"ל שמא לא יצמצם. ותו' דמ"מ א"א לצמצם שלא יניח אויר כל שהוא.

ובצד א' הוה רוב פסול. (ומבואר דכה"ג פסול, ול"מ מה שבסך הכל הוה פרוץ כעומד, כיון דמקצת מהסוכה הוה רוב סכך פסול^ג).

שלח) א"ר אמי במעדיף. פרש"י ריוח שבינתיים [שהריוח יהא קצת יותר מהסכך פסול], וכמותן היינו נכנס ויוצא. וכ"כ הראשונים שירחיב מעט רווח ביניהם. אמנם תוס' פי' שמרבה סכך כשר, שיכסה אף הסכך פסול. ועי"ז בודאי לא יחסר השיעור.

שלט) תוד"ה והא אפשר. ומיהו קשה להאי פי"ג דאין דומה שיתבטל וכו' כיון דאין מעורבין, וניכר כל א' בפנ"ע וכו'. [והאיך ידני לרב הונא בדרי"י דהא אין כאן רוב]. ועוד הק' התוס' הרא"ש (עירובין טו:) דלא שייך ביטול בכה"ג כיון דמתוך הסוכה אין נראה שיהא הרוב מן הכשר.

ותוס' הביאו מדברי רש"י (לעיל ט:), דחבטן מהני דוקא היבא שאינו ניכר^ד. ומש"ה ל"מ סברא זו בסוגיין. אבל הגר"א (תרכו א) הביא דהמרדכי (תשלד) הביא בשם ר' פרוץ דכשמניח הערבה עליהם הוה כחבטן (לעיל ט:)^ה. וכיון דמונח ע"ג נחשב 'מעורב', [דעי"ז הוה סכך א', ורובו כשר^ו].

ובשו"ת רע"א (ק' קסז בסופו) הביא דמבואר לפ"ז וגבי שחיטת מחצה] דמהני ספק ספיקא נגד חזקה. [והק' דהפוסקים לא הביאו מכאן]. אבל התוס' רא"ש (עירובין ה;), וכ"כ השפ"א כאן) כת' דלא הוה ס"ס ממש, אלא כעין ס"ס. דהכל ספק א' שמא הוי פרוץ מרובה. אלא דההיתר מצוי יותר מהאיסור^ז. [וצ"ב].

שלו) בא"ד וכן בההיא (חולין ל"ח): דתחת אמו פרט ליתום, דאוקימנא^ח בזה פירש למיתה וזה פירש לחיים וכו'. ותוס' הוכיחו דאף בידי שמים אפשר לצמצם. ותוס' (חולין שם) דחו דאיכא למימר דקרא איצטריך אם יבא אליהו ויאמר שבצמצום נעשה ושבקנין לקרא דאיהו דחיק ומוקי אנפשיה^ט.

עכ"פ מבואר דבמציאות אפשר שיהא מצומצם, אלא דאנן לא ידעין^י. והעירו דיש ראשונים ל"ט דמשמע דאי אפשר במציאות שיהא בצמצום.

דף טו:

שלו) והא אפשר לצמצם וכו'. פרש"י דחזור ומקשה [לרב הונא בדרי"ן] האיך סגי נכנס ויוצא, הא שמא יצמצם. ור"ת (בתוס') העמיד הק' לכו"ע^א. ור"ח (עה"ג) פי' אפשר לצמצם, דא"א שלא תדחק השפוד במעט, ונמצא מצד א' יתר ומצד א' פחות.

א. והבעה"מ כתב דהא דהרי"ף השמיט הק' מימרא, דאיתמר אליבא דרב הונא, ואנן קי"ל כרב פפא [וכדעת רש"י]. אבל הראב"ד (בהשגות לרי"ף, וכן הרא"ה וריטב"א) הק' דהק' הוה לכו"ע, דשמא יצמצם.

ב. אמנם (לקמן יט.) מבואר דאם מיעוט חמתה מרובה, מהני כששאר הסוכה צלתה מרובה. וי"ל דהכא בסך הכל פרוץ כעומד וגרע. א"נ דסכך פסול גרע מאויר.

ג. דמהני שמעדיף סכך כשר ע"ג הסכך פסול, ותוס' נקטו דהוה משום ביטול ברוב. דרש"י (ד"ה רבא) דכשר מרובה על הפסול ומבטל^ב.

ד. ורש"י (לעיל ט:) כת' דחבטן הוה מדין ביטול, כיון שאינו נראה לעין. ואבל הגר"א כת' כן להדיא בדעת רש"י, וצ"ל דס"ל דמהני ביטול כל שאינו נראה לעין שעומד בפני עצמו.

ה. המרדכי הביא דברי הר"פ במסכך ע"ג לט"ש, לזקוף הסכך כשר ללט"ש, דעי"ז הוה כמו חבטן. והגר"א העתיק דבריו לסוגיין.

ו. וכפי' הראשונים (רמב"ן לעיל ט:), וכן משמע בתוס' ר"פ (שם).

לצמצם. (ומבואר דתוס' לא ניח"ל בסברא זו דלא שכיחא אי"צ מדידה).

לח. [וצ"ב דהאיך מהני צמצום כל שהוא להחשב סבירות שהיה כן].

לו. דהגמ' מק' דאי מתה אמה ואח"כ ילדה, נתמעט מכי יולד. [דחסר בלידה, והו כיוצא דופן]. וע"כ דאיירי בבת א' בצמצום.

אמנם הרמב"ם (איסור' ג ד) כת' דיתום איירי שמתה אשתו ואח"כ ילדה. והשמיט אוקימתא זו. והאחרונים ביארו דס"ל דאי אפשר לצמצם. ולא קי"ל כגמ' בחולין.

לז. והא"ז (עירובין קד) דחה דאטו מי נימא ליה לקרא כי כתיבא לעתיד לבא כתיבא, דהתורה צוותה לפסול את הקרבן. ול"ש בכה"ג דחיק ואוקמי אנפשיה.

לח. והא"ז (שם) הביא בשם ר"י בר שמואל דאפי' למ"ד אי אפשר לצמצם בידי שמים, פעמים שהוא מצומצם אלא דלנו אי אפשר לברר מצמצום שבידי שמים.

לט. כן משמע מדברי הרמב"ם (בכורות ה א), וע"ע רש"י (בכורות יז. וט.).

והאחרונים תי' דעיקר כוונת רש"י בסוגיין דמהני משום עומד מרובה^ז.

והפנ"י הק' [לדעת תוס'] תיפול' דיש שיעור בסכך כשר דצלתה מרובה, א"כ לא איכפת לן דיש ג"כ סכך פסול. [וכמ"ש תוס' לעיל ט:]. וכתב דע"כ תוס' הכא ס"ל כראבי"ה (לעיל ט:). דהיכא דיש ג"כ סכך פסול מגרע. וכה"ק הגר"א (תרכו א) דתוס' הק' [על רש"י] דלא כשיטתם (ט: הנ"ל). והאחרונים דנו דכיון דהשפודין קדמו, והוה חשובין טפי. ל"מ במה שמניח עליהם סכך כשר.

שמ) **ל"מא מסייע ל"ה לר' אמי בר טביומי סככה בבלאי כלים פסול'ה וכו'.** פרש"י דגורו בהו רבנן, כיון דאתו מכלי. [ופסול רק מדרבנן, וע"ע בסמוך].

והגמ' דוחה כדא"ר חנן וכו', והריטב"א כתב דאע"ג דאידיחי סיעתא, מ"מ קי"ל בר' אמי, ומתני' קאי בכל הכלים. אבל ר"ח כתב דאוקימתא למתני' בארוכה וכו'. משמע דקאי למסקנא. וכ"כ התוי"ט במשנה. ורע"א תמה [על התוי"ט] דלמסקנא אי"צ להעמיד כה"ג. וצ"ע. והאחרונים דנו דמ"מ נפק"מ ליפסל מדאורייתא. דשברי כלים פסולים מדרבנן, אבל ארוכה וב' כרעים פסולה מדאורייתא. [וכ"כ הפר"ג תרכט מ"ז ט.].

שמא) **תוד"ה בארוכה.** דתנן (כלים יח ה) וכו' ניטלה קצרה וב' כרעים טמאה [והחלק הניטל מהמטה], ארוכה וב' כרעים טהורה, ור' נחמיה מטמא. וכדאיתא בסוגיין. [וכ"מ בר"ש ורא"ש במשנה שם].

אבל הרמב"ם (בפיה"מ שם) פי' [את המשנה שם] דכשניטל קצרה וב' כרעים מהמטה, הנשאר טמאה^ז. ובניטל ארוכה, מח' האם הנשאר נטהר, כיון דנשתנה צורת הכלי (וכ"פ הרמב"ם הל' כלים יח יבד). והראב"ד השיג דהרמב"ם (שם יג) פסק במטה

שנתפרקה דאם נשארה ארוכה וב' כרעים או קצרה וב' כרעים מקבל טומאה, הואיל וראוי לסומכן בבית [וכדאיתא בסוגיין], וכיון דמה שנשאר ראוי לקבל טומאה א"כ אמאי נטהרת המטה כשניטל. והבס"מ ביאר דדעת הרמב"ם דכיון דבטלה צורתה הראשונה, פקע ממנו טומאת מדרס [שנטמאת כבר, שהכלי הראשון נתבטל]. ואפ"ה מקבל טומאה מכאן ולהבא^ט.

שמב) **בא"ד ודוקא כשכל המטה קיימת, וכו'.** וכו' **אדם א', שסופה לחזור ולחברה וכו'.** ומבואר בתוס' דבעי א' שיש עכשיו שיעור חשוב. וכן ב' דסופה לחזור ולחברה לכלי א'. והראשון לציון (לאור החיים) ביאר הטעם משום דלא מייחדי להכי וורק היכא דעומד לשימוש ע"י שיחורנו, אמרי' דעכשיו ראוי קצת למיסמך. [ועד"ו כתב החזו"א (כלים טז ו)].

אבל בחי' הגר"א (כלים יח ה) כתב דבסוגיין איירי היכא דנאבד חלקו וכדו', דאין סופה לחזור. ואפ"ה כיון דניטל רק מקצתו עדיין בטומאתו קאי. אבל היכא שכולו קיימת וסופו להחזירה ולחברה, כל כרע מטמא בפנ"ע^ז. [וכן משמע ברמב"ם (הנ"ל)].

וכן מבואר בתוס' (ברכות נג, ויותר מפורש בתוס' הרא"ש ותוס' ריה"ח שם) דמטה שנגנבה חציה, איירי דלא נשאר ארוכה ושני כרעיים. דאי נשאר ארוכה וב' כרעיים ראוי למסמך ולמשדא אשלי, וכדאמרי' בסוגיין.

וכן תוס' (שבת נט). הביאו מסוגיין דהא דהדיוט יכול להחזירה לחוד הוה סיבה שלא תפקע ממנו טומאתו.

דף טז.

שמג) **ומטהרת חבילה.** פרש"י דמהני טבילה דוקא כולה יחד, דאין טבילה עולה לה אברים אברים^א. אבל תוס' הביאו דבתוספתא משמע

דשאני טומאת מדרס משאר דין טומאה.

י. ויש שהעירו דא"כ אף בסוגיין היכא דכל המטה בידו כל כרע בפנ"ע יפסל לסיכון, וא"כ אמאי הגמ' נדחקה להעמיד בארוכה וב' כרעיים.

א. והריטב"א והרא"ה דא"א להטבילה אלא כולה כא', דאם פרק החוליות אינו נטהר במקומו.

ז. ואף מש"כ רש"י כשר מרובה ומבטלן הוה מגדרי עומד מרובה [ודאף עומד מרובה על הפרץ מישך לדין ביטול, ע' מש"כ לעיל], ולא מדין ביטול.

ח. [ומשמע לרמב"ם דכרעים היינו רגלי המטה היוצאין, ולא ארוכות המטה. ואילו לתוס' דידן קצרה וב' כרעים, היינו ב' ארוכות].

ט. [וכ"כ התוס' הרא"ש (ברכות נג) בתי' הב']. ויש שחילקו

ואף דמק"ט מדרסין לא ילפי' מוהך פרשה. והוה כאוכלין ומשקין דלא למדנו להם טבילה מן התורה¹. ונתוס' הק' דלהדיא במשנה זו (וכן כמה משניות) דמהני טבילה לטהר מיטה². ונתוס' (שבת שם, וב"ק כה): חילקו דדוקא מפץ גמי אין לו טהרה במקוה, אבל מפץ עץ יש לו טהרה במקוה.

והיראים (תכא) תי' דמטה הוה משמשי אדם ומשמשת משמשי אדם³, ומש"ה איתרבי כדן כלי עץ ונכמו בית קיבול⁴, ואיתרבי אף לטבילה⁵.

(שמו) בא"ד והא דא"ל לפשוטי כלי עץ טהרה במקוה וכו' נפק"ל מאידך קרא, דכתיב בפרשת מדין וכו' וכל כלי עץ תתחטאו⁶. והראב"ד (מקואות א ד) כתב דלמסקנא יש לכל מפץ טהרה, כיון דאיתרבי לטומאה [דכל המק"ט מדרס מק"ט מת⁷], דון מינה לטהרה לכל הכלים.

שמו⁸ גופא וכו' סככה בכלאי כליים וכו'. פרש"י (טו): כיון דמכלי אתו גזור בהו רבנן כו'. והרמב"ם (ה ב) כת' דפטולה הואיל והיו מקבלים טומאה, [גזור⁹] שזא יסכך בשברים שעדיין לא נטהרו¹⁰. והראב"ד (ה ד) כת' דאניצי פשתן ראוין לקבל טומאה ע"י דבר אחר [למלאות בהם כרים וכסתות], ולא גרע מכלאי

דמהני טבילה על כל חלק בפנ"ע, אלא דהנידון לענין חציצה.

והרמב"ם (כלים כו יד) פסק דמהני להטביל אברים אברים¹¹. והכס"מ כתב דפסק כרבנן¹². והתפא"י (בועז ס"פ יח) תי' דיפרש את המשנה לענין שאינו חוצץ בטבילה. [וכמ"ש תוס' ע"פ התוספתא].

שמו¹³ תוד"ה מטה. ומ"מ מודה ר"א שאם נתפרקה חוזר וחיברה חוזר לטומאתה וכו'.¹⁴ והגר"א (כלים יח ט, ומשנה אחרונה שם) תמה דל"מ טומאה ישנה שחוזרת אלא בכלי מתכות [ומדרבנן¹⁵]. והוכיח מזה דהתם כשכולה קיימת ועומדת להחזיר, דלא פקע ממנו טומאתו [וכשיטתו הנ"ל, ודלא כתוס' טו: ד"ה בארוכה]. וביארו לדעת הר"ש דכשנתפרקה אינה מטמאה אחרים, כיון דאין בו שיעור כלי. אבל מ"מ טומאתו לא פקע ממנו. וטומאה ישנה הוה באופן שפקע ממנו הטומאה ע"י דין שבידה, דאפי' הכי חוזר אח"כ.

שמה¹⁶ תוד"ה ומטהרת. משמע דפשוטי כלי עץ וכו' אית להו טהרה במקוה וכו'. לאפוקי ממש"כ רש"י (שבת פד): דאין טהרה לפשוטי כלי עץ, דכי כתיב טבילה גבי טומאת שרצים. ופשוטי כלי עץ

א. וכן במשנה (כלים יט א) בפשוטו מבואר דאפשר לטבול מיטה מפורקת. וכן משמע מדברך הר"ש (כלים יט א, ע"ש בר"ש מכת"י). אמנם בחי' הגר"א (שם, ואלהיו רבה שם) העמיד בארוכה וב' כרעים.

ה. והמגיני שלמה (שבת שם) כתב [ודעת רש"י] דמטה הוה כלי קיבול, שמקבלת כרים וכסתות, ועושים מחיצה סביב שלא יפלו.

ט. וכצד דרך דרשא הוה דאורייתא. וע' תוס' לעיל ה.

י. אבל מפץ משמשת רק אדם, ולולי הא דעומדת למדרס לא היתה מק"ט. ואינו נכלל בפרשת כלי קיבול.

יא. ולתוס' (שם) משא"כ מפץ גמי דאינו בכלל כלי עץ.

יב. כדתנן (נדה מט, הו' לקמן ב.). ותוס' פי' דילפי' לה מזחילפותא דפכים קטנים (ב"ק כה).

יג. והראשון לציון (לאור החיים) הק' מ"ש דלענין טומאה לא גזרו בזה. וע"ש.

יד. והמנחת שלמה (א כב) כתב דלפ"ז היכא שלא ניכר שהגיע מכלי שלם ליכא למיגזר. וגזר הגזירה לא היתה משום שכבר חל בו דין קבלת טומאה, אלא משום דעכשיו ניכר שבא מכלי.

והערוה"ש (תרכט ד) כתב דאם שיכר כדי לסכך בו מהני [ועפ"ז יישב הא דלעיל יג: דיות שביססון].

ב. וכן במשנה (כלים יט א) בפשוטו מבואר דאפשר לטבול מיטה מפורקת. וכן משמע מדברך הר"ש (כלים יט א, ע"ש בר"ש מכת"י). אמנם בחי' הגר"א (שם, ואלהיו רבה שם) העמיד בארוכה וב' כרעים.

ג. וצ"ב מנ"ל דרבנן פליגי דמהני טבילה אברים. ובפשוטו רבנן קאי בארוכה וב' כרעים וכסוגיין. וצ"ל דקי"ל דנח' בב' במח' בפנ"ע. [ושמעתי לפרש דשורש המח' רבנן ור"א האם כל כרע בפנ"ע יש לו חשיבות כלי, ולרבנן יש לזה שם כלי. ומש"ה היכא דראוי לסמוך ע"ג כותל מטמא. ולענין טבילה סגי בכרע בפנ"ע כיון דיש לזה שם כלי].

ד. ותוס' (שבת נט.) הביא מדין מטה מפורקת דלא פריחה ממנו טומאה מינה, אא"כ נגנב או אבד חצייה. [ואף דאינו מקבל טומאה מכאן ולהבא]. ע"ש מהרש"א.

ה. ואילו בסוגיין לכאורה הוה מדאורייתא. וע"ע ר"ש (שם יח ז) וגר"א שם, ותוס' (שבת מח). וע' מ"ש"כ בזה ראב"י"ה (קנא).

ו. והא דא' (עירובין קד) דכל שאין לו טהרה במקוה אינו נעשה אב הטומאה, היינו ליטמא ממנו. אבל נטמא במדרס חזב.

ז. והפנ"י (שם) כתב דהיינו לס"ד, אבל אף לרש"י למסקנא כל 'מין' עץ נתרבה וכו' בראב"ד מקואות א ד, הו' בסמוך.

בגדים. וק"מ דבלאי בגדים הוה משום דראוי למלאות. ויל"ד
דבארוכות ל"ש כה"ג.

והמג"א (תרכט יא) כת' דכל כלי עץ הרחב קצת
מקבל טומאה [מדרבנן], דדמי לבית קיבול (ע' תוס'
לעיל ה. ויב:), א"כ אין להניח מרא ומגריפה על
הסוכה, אפי' נשברו. והמחזה"ש ורע"א ביארו
דכוונת המג"א דאפי' אחר שנשברה ופקע קבלת
טומאה^{טז}, אפ"ה דינו כבלאי כלים.

אבל הביכור"י דן דבכלי שמקבל טומאה מדרבנן
לא גזור, דהוה גזירה לגזירה^{טז}, וכ"כ הפרמ"ג (שם
מ"ז ו בסופו) והמשנ"ב (תרכט ח").

שמח) תוד"ה דלא חזי'. ואפי' חישוב עליהם בטלה
דעתו^{יז}. (וכ"כ הר"ש כלים כח ח, וכ"פ
הרמב"ם כלים כב כא). אבל תוס' (נדה ס; צוין
בגהש"ס) כתב דמשמע דאי חישוב עליהו ויחדום
מקבלים טומאה^{טז}. ועפ"ז מבואר דאף דאם ייחדנו מקבל
טומאה, כל זמן שלא ייחדו ראוי לסיכור.

והראב"ד (בהשגות הל' כלים כג ג) כתב בדגד פחות מג'
שייחדו לאחיזה, בכל שהוא. דהוה ככלי קטן או בגד
קטן.

והגר"ח (סטנסל תיב) כתב [בדעת הרמב"ם, דס"ל כתוס'
דידן דשיעור ג' על ג' הוה מגדרי שיעורים והלמ"ס
דפחות מג' לאו בגד הוא^{כז}. ואילו דעת הראב"ד דהוה
מדין חשיבות.

החוטט בגדיש

שמט) [במשנה טו]. החוטט בגדיש וכו' אינו סוכה.
רש"י (לעיל יא. ד"ה אכשורי) כת' דהסיכור
היה מאליה, ואינו נוגע בו לעשות שום מעשה.
שנטל העומרים והסוכה נעשית מאליה, דפנותיה
וסככה. [ואין מעשה בגופו של סוכה]. וכעין חק
תוכות, דלא מקרי כתיבה כיון דאינו בגופו של
אות^{כא}.

אבל הרמב"ם (ה ט ובפיה"מ כאן, והשו"ע תרלה)
כת' שהחוטט בגדיש אינה סוכה, שהרי לא עימר
גדיש זו לצל^{כב}. ובבעה"מ (לעיל יב. ו: בדה"ר)
מבואר דכל שעימר את כל הגדיש לשם צל וסיכור
מהני^{כג}.

שנ) אמר רב הונא וכו' אבל יש שם חלץ טפח וכו'.
פרש"י נמצא שם 'סכך' על הגדיש. [ע"י אוהל
טפח^{כד}]. והריטב"א כתב דודאי איירי שנעשית [טפח

כ. והביא כן מהגמ' (זבחים צה) דאף בגד שלם, כל ג' שבו
נחשב דין בגד [אגב שאר הבגד]. [ע"ש שהאר"ן בזה].

כא. ובס' עמק ברכה (טז) כת' דדעת הרמב"ם דלא דמי לחק
תוכות, דהתם ילפי' גזיה"כ וכתב ולא חקק. אבל גבי סוכה אף
חקיקה הוה מעשה. וע"כ הוצרך טעם אחר דלא נעשית לצל.
[וצ"ב דחקיקה זו נעשית לצל, ומה איכפ"ל דעשייה הראשונה
לא הוה לצל].

כב. והרמב"ם בפיה"מ כתב דל"מ חוטט בגדיש, דאין ספק
דלא נתכוון שיהא הגג סכך לסוכה בשעה שגדש את
השבלים. ולפיכך אם היה בגדיש חלל טפח במשך שבעה
שנעשה לשם סוכה מתחלה מהני.

כג. והביאו"ה (תרלה ד"ה אבל) כתב דלכאורה משמע
ברמב"ם ושו"ע כבעה"מ, אבל מ"מ בכל הפוסקים לא משמע
כן, אלא כפרש"י דפסול דלא עשה מעשה בגופו.

כד. ותוס' (ד"ה אבל) דנו אי כו"ע מודו בזה, או דתלי במח'
(לעיל י). בשיעור אוהל בסוכה ע"ג סוכה.

והאבנ"ב (רצא ה) הביא מסוגין דשיעור י' גובה הסוכה הוה דין
במחיצה, ולא דין באוהל. והעמיד דתלי בגמ' (לעיל ה),
דלמ"ד דילפי' מהשכינה ע"ג הכפורת, א"כ הוה שיעור
בסככה. ואילו סוגין קאי כמ"ד (ה) דשיעור מחיצה י' הוה
הלכה למשה מסיני, ומדיני המחיצות.

טו. אבל הנהניב חיים נקט דכוונת המג"א באופן דעדיין
ראוייה לקבל.

טז. והאבנ"ב (תע ב) כת' טעם נוסף דכשטומאתו רק מדרבנן,
לאחר שעבר טומאתו נחשב כשר מעיקרא. והביא (שם
ד) דהוה כלל בכל איסור דרבנן אמרי' דכשעבר האיסור הוה
כמי שלא היה [וציין לתוס' ביצה לא:]. חשיב מיחזי חזי ורבנן
גזור. ועפ"ז כת' דאפי' סיכך בשעה שמק"ט ואח"כ נשברו
מהני. ואין בזה חסרון תעשה ולא מן העשוי, כדאמרי' גבי
חבילה וע' מש"כ לעיל יב].

יז. [והעירו דהמשנ"ב סותר עצמו בזה. דבס"ק כה הביא
דברי המג"א בסתמא לא להניח מרא אפי' נשברה. ובס"ק י
הביאו, וציין לדברי הבכור"י דבשעה"ד להקל בנשברה. ואילו
בס"ק ח סתם להתיר. ובמנחת שלמה (א כב) עמד בזה].

יח. אמנם היכא דעשאו מתחילה לשם פחות מג' ואין דעתו
להוסיף, ילפי' דאריג כל שהוא מק"ט [וכ"כ תוס' שבת כו.
וסיג:].

יט. אמנם החזו"א (כלים כח טו, ע' לעיל יג) כתב דיל"פ כוונת
התוס' נדה היכא דייחדו לאחיזה, דלאחיזה אי"צ ג',
ותשמישה נאותה בקטנותה. וכתב דבזה י"ל דתוס' דידן מודה,
וכמ"ש דמוזני מחשבתו ניכרת.

חלל טפח לשם צל^כ. וחטט מלמעלה למטה לעשות דפנות.
אבל הר"ן הביא חולקים דכל שמוסיף על הסכך, אפילו סמין טובא הוי סכך, ואף שחוקק מלמטה למעלה מהני.

(שנב) בא"ד ובדפנות לא תעשה ולא מן העשוי. אבל בהג' מיימוני (ה מ, הו' ברמ"א תרלה) כתב דמהאי טעמא אין לעשות סיכוך קודם הדפנות^כ. אבל אם עשה דופן טפח וסומך לסכך^כ סגי לסכך על גביו (כדאי' בסוגיין)^ז.

והלבוש כתב עפ"ז דהיכא דהניח הסכך קודם לדפנות פסול^ל. והט"ז (תרלה ד) ביאר דכל שאין מחיצות אינו קרוי אוהל, וכמו לענין איסור עשיית אוהל עראי בשבת (ע' או"ח שטו, וביצה לב:)^כ. ולפ"ז צריך דפנות מצד גדי אוהל, ולא משום דיני סוכה^ל.

והב"ח תמה דבסוגיין מבואר להיפך, דבדפנות אי"צ 'עשייה'. והב"ח כתב דכוונתם לכתחילה בעלמא שיהא דפנות^ל.

(שנג) במישך ז'. פרש"י רוחב ז' כשיעור סוכה. בפשוטו בעינן דהכשר הסוכה נעשית לשם צל. ואין שיעור

זו בהכשר לשם צל^כ, והוה אוהל חשוב. ועי"ז נחשב דכולו נעשה לשם צל, ותעשה קרינן ביה. והריטב"א הביא מלשון רש"י שנמצא שם סכך על אותו גדיש, משמע דע"י חטיטתו הוה אוהל. והריטב"א חלק דא"כ הוה סככה ממילא, ולא נעשית לשם צל. ופסול.

ולשון הרי"ף (ח: בדה"ר) דאם היה חלל טפח וכו', וחטט לשם סוכה הרי זו סוכה. והביאו"ה (שם) תמה דכיון דמתחילה נעשית לשם צל, א"כ אמאי בעי לחזור ולחטט לשם סוכה או צל.

(שנא) רש"י ד"ה אב"ל. וכשחוטט בו מלמטה למעלה וכו' אין זו עשייתו, שהרי אינו מתקן אלא הדפנות. ודיש שם סכך על כל עובי הגדיש, ואף שחוטט ומקטינו. אבל הר"ן גרס ברש"י כשחוטט מלמעלה למטה. דדוקא כשמשייר את הסכך כמו שהוא וחוטט למטה בקרקע הסוכה. אבל ל"מ לחטט למעלה, דהחלק הנוסף בגדיש לא היה אוהל מעיקרא^כ.

והתוס' רי"ד הביא דמשמע מרש"י דעשה חלל טפח סמוך לקרקע וובגירסא דידן למטה למעלה. והק' דכשחוזר וחוטט, השיבולין העליונים לא נעשו לסיכוך אלא לייבש בעלמא. ודוקא תחתונים נעשו לסיכוך. והתוס' רי"ד כתב דאיירי שלמעלה בגגו של גדיש עושה

כה. אמנם לדברי הבעה"מ (הג"ל) היכא דעשאו לשם צל בלא"ה מהני.

כו. וצ"ב א"כ אף כשאינו חוטט כלל, נימא דרק החלק התחתון הוה סכך כשר, ומה שנוסף מעל הוה לייבש בעלמא. ויפסול. וצ"ל דמ"מ נעשית בצורת צל על החלל שמתחת, וכוונת הר"ן (והתוס' רי"ד) דלא נעשית לשם צל לחלל זו.

כז. והביא בן מלשון ר"ח (וע' ר"ח לפנינו עה"ג).

כח. ובפשוטו משמע דצריך כל הדפנות. אבל הפרמ"ג (מ"ז ה) נקט דסגי בדופן א', ונסתפק אי סגי באורך ז' טפחים או דבעינן לאורך כל הסוכה ולא מהני פסל היוצא אלא היכא דמשכה חד דופן, ע' לקמן ט"ו. והבכור"י (שם ח) דחה דע"י מחיצה א' לא נחשב אוהל. ע"ש. והקה"י (ו) הביא דמבואר בגר"א (שם) דבעי ג' מחיצות. שהביא מקור לדין זה מהגמ' (לקמן יח) דנקטו הפוחית דופן אמצעי, ולא שלא הוה מעולם. דאי לא היה דופן אמצעי מעולם הוה תעשה ולא מן העשוי [אף דיש מחיצות בצדדים].

והמנחת שלמה (בנו ד, ועוד אחרונים) הק' דבכל מקום דאמרי' דופן עקומה, הרי עד שלא נתבשר הסוכה ליכא 'דופן', ואמאי אין בזה חסרון דסכך קודם לדפנות.

ועוד דן המנח"ש דאף היכא שיש דפנות, וכי אילו התחיל להניח את הסכך מהאמצע וכי יפסול. ותי' דמ"מ הוה דרך

עשיית אוהל. וביסוד האבני נזר, הו' לעיל יא.].

כט. ואף דהוה מחיצה תלויה סגי בזה. ויל"ד היכא דעשה מחיצה טפח למטה האם מהני. ואפשר דכל זמן דליכא י' לא אמרי' גוד אסיק, ולא שייך לסכך כלל.

ל. וצ"ב דמ"מ המשך הדופן שנוסף אח"כ [ע"י החקיקה] פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, ומה מהני דטפח ממקום הדופן נעשית בכשרות. ולא מצאנו שיעור טפח גבי דפנות, וי"ל דזה כוונת רש"י. אך לדברי הט"ז הק' דין דפנות הוא מדין דפנות אוהל, ולא דפנות הסוכה. ואילו רש"י קאי לענין דפנות הסוכה.

לא. והשעה"צ הביא דכ"ד הרבה אחרונים (כגוד ישע וכו') דאף בדפנות פוסל.

לב. ואף דהתם הוה לענין דרבנן, ובסוגיין הוה לענין דאורייתא. ודמ"מ השורש הוה סברא דאורייתא לענין אוהל.

לג. ולכאורה ל"צ ב' מחיצות ושלשית טפח, דהוה השיעור במחיצות הסוכה. דאילו באוהל ל"מ שיעור זה. ע"ע בכור"י (תרלה ח).

לד. והב"ח הביא דמבואר (בסמוך) גבי משלשל דפנות, דכתב רש"י (במשנה) דהסכך נעשית כבר. והט"ז דחה דכוונת רש"י למקום הסכך. וכ"כ הגר"א (שם).

דלא משבה חד דופן עם הסכר, והכא הוה סכך פסול. ועיקר
החסרון משום דהסכך פסול.

שנ"ד. **שם**. האו"ז (רפט ב, ה' בהג' אשר"י כד) הביא
דמכאן אומר ר' ברוך מוריגנשבורק שאם עשה
סוכה תחת התקרה, ואח"כ הסיר התקרה פסול, דהתורה
אמרה תעשה ולא מן העשוי. ור"י הלבן הכשיר, דגוף
הסכך כשר, אלא שהתקרה גורמת לו ליפסל. ומש"ה
לא מהני. והרמ"א (ס"ס תרכו) פסק דמותר לעשות תחת
גגות העשויין לפתוח^מ.

אך הב"ח הביא בשם המהרש"ל לחלק בין היכא דעושה
סוכה גמורה תחת הגג, דהוה סוכה אלא שהיא תחת
הבית. אבל היכא דהסכך סמוך לרעפים, אין שם סוכה
עליו עד שיסלק הרעפים^{מד}.

ומ"מ הפוסקים כת' דהיכא דסיכך בכשרות, ואח"כ סגר
את הגג, כשחזר ופותר מתכשר בכך. וולא אמרי'
דבינתיים פקע ממנו שם סכך. והמג"א (תרכו ז) כת'
דהוה כפירס סדין וחזר ונטלו^{מיה}.

והלבוש (או"ח כג ב) הביא מכאן אף לענין ציצית,
דהיכא דלאחר שנעשו ציצית כרין, אם קשר ציציותיו
זה לזה [לצד שנפסלין עי"ז], כשמתירן חוזרין להכשירן.
ודלא כמ"ש הב"י (שם) דהוה תעשה ולא מן העשוי.

ז' בחלל^{לה}. והחזו"א (קמד ה) כתב דלאו דוקא ז'. דאף
אם היה ברוחב ד' סגי, דמצטרף פחות מג' סכך פסול
[דתעשה ולא מן העשוי הוה סכך פסול] להכשיר שיעור
סוכה^{לו}. אך יש שדנו דאוהל של סוכה בעינן שיהא טפח
כשיעור ז' על ז', ואי ליכא רוחב ז' לא נחשב אוהל
כלל^{לו}.

והרא"ש הביא בשם ראב"ה (תרכג) דרק בז' שהיה
חלל מעיקרא כשר. אבל אם שוב חטט לצדדי
הגדיש ל"מ, דלא הוכשר אלא כנגד החקק
דמעיקרא. והמכתם בתחילת דבריו כת' דיכול להרחיב
יותר מז' ל"ח. והביא יש חולקין דכל מה שמרחיב נחשב
תעשה ולא מן העשוי^{לט}, וכראב"ה. ודייק כן מדברי
הרמב"ם.

וראב"ה (הו' ברא"ש) הק' שיתכשר מדין פסל
היוצא מהסוכה (ע' לקמן יט.). ורבינו מנוח (ה ט)
כת' דל"ש כאן פסל היוצא מן הסוכה, דה"מ התם
דהוי סכך כשר. אבל הכא הסכך פסול משום תעשה
ולא מן העשוי^מ.

אבל ראב"ה תי' דהכא לא משך חד דופן בהדא.
ורצ"ב כוונתו, דהכא אין חסרון בידין הדפנות^{מא}, אלא
שהסכך פסול^{מב}. והמג"א (תרלה ג) נדחק דכוונת הרא"ש

לט. ואם הרחיב פחות מד' אמות אמרי' דופן עקומה, וז'
הראשונים כשרים. ואם חקק יותר מד' אמות, אף אותם הו'
פסולים. [דתעשה ולא מן העשוי הוה בגדר סכך פסול].

מ. ונח' האם פסול תעשה ולא מן העשוי [וסכך שהונח שלא
לשם צל] הוה בגדר סכך פסול. או דהוה דין בסוכה שיעשה
לשם צל. ונפק"מ אי מהני דין פסל היוצא להכשיר. [ותלי בפי'
מסקנת הגמ' לקמן יט.].

מא. ויש שפי' דגדר פסול תעשה ולא מן העשוי פוסל את
חלל הסוכה. ומש"ה לא נחשב אוהל הסוכה ואינו נטפל
לסוכה, וכמו היכא דלא משכא חד דופן.

מב. והק"נ (ח) כת' דאיירי שחקק והרחיק ד' אמות עד הדופן.
ורצ"ב דראב"ה פסל אף היכא דחקק פחות מד' אמות, ואף
כה"ג יושב רק במקום ז' טפחים הראשונים. וכה"ג אמאי לא
מהני משום פסל היוצא.

מג. ועוד דנו הפוסקים דהסרת הגג הוה מעשה רבה, ומהני
[כמו פקפוק והסרת א', לעיל טו.].

מד. והמג"א (שם ז) חלק. ומ"מ כתב דהיכא דהניח סכך ע"ג
התקרה, פסול. דאין שם סוכה עליו כלל.

מה. והמהצית השקל ביאר כוונתו למעשה דמנימין [ולעיל
ה'].

לה. ומהני כשהחלל מתחילה פחות מז', ועושה סמוך לו
אחרי שחקק עוד סכך כשר להשלים לשיעור סוכה. וזה"ה
כשיש כמה חללים כל א' טפח על טפח, בגובה אחר בגדיש.
דמהני לצרפם להחשב סוכה א'.

לו. ויש שדחו דבעינן שהסוכה תעשה לצל, ובחוקק בגדיש
לא נחשב נעשית לצל כלל, וגרע מסכך פסול. ומש"ה אינו
משלים לשיעור. ואך לכאורה המניח חבילה להתייבש דינו
כסכך פסול להשלים לסוכה. וכן תקרת הבית, וכדתנן (טו.)
דמהני נוטל א' מבינתיים כשאין לו שיעור ד'. ואף שנעשה
לתקרת בית, ולא לסוכה. וצ"ע לומר דחוקק בגדיש גרע, שלא
היה חלל תחתיו כלל.

לז. ועד"ז כת' החזו"י (א ג בחי' בסופו) דפחות מז' לא חשיב
עשייה לשם צל, דאין אדם יושב בפחות מז'. וצ"ע דאין אדם
יושב בחלל טפח. ואפ"ה נחשב אוהל לצל.

והחזו"י העלה צד דתעשה ולא מן העשוי הוה דין בסוכה,
ולא דין בסכך. והק' דא"כ נימא דסגי ברוב שיעור הסוכה.
[ותי' כנ"ל].

לח. וכ"ה פשטות הגמ' דהדגישו שצריך ז' טפחים, ואי כשר
רק כנגד החלל הראשון ודאי פשיטא דשיעור סוכה ז' טפחים.
[והראב"ה עמד בזה, עי"ש].

ומש"ה מהני^ב.

ורע"א (יז.) כת' דנפק"מ היכא דהדופן למעלה מי' היא גזולה, דלצד דסגי בדופן למטה מי' כשר. אבל אי נימא דצריך דופן עד הסכך, כיון דיש דופן לא שייך גוד אסיק, דופן הגזול פוסל^ג.

(שנו) ר' יוסי אומר כך מלמעלה למטה י' טפחים. משום גוד אחית ודכין דיש למעלה מחיצה י' טפחים, שהוא מחיצה חשובה, עי"ז מושכין אותו למטה. ולכאורה משמע דצריך שישלשל מהסכך, ויל"ד האם מהני י' טפחים באמצע^ד, להכשיר משום גוד אחית וגם גוד אסיק [עד הסכך].

וחכמים פליגי דלא אמרי' גוד אחית, כיון דהוה מחיצה תלויה (ע"ע בסמוך). ועוד כתבו המכתם והמאירי הטעם משום דדרך בנין למטה ללמעלה, ולא למעלה ללמטה^ה.

(שנו) רש"י ד"ה בין מתוך אוגנו. ומפרשי' טעמא (עירובין טז:) שמחיצה תלויה מתרת במים, דקל הוא שהקילו במים. ובגמ' (שבת קא:) איתא דל"מ מחיצה תלויה כיון דגדיים בוקעין^ו [פרש"י

והלבוש חלק, דכיון דתחילת עשייתן בכשרות, במעשה כל דהוא חוזרין להכשירן. כדאיתא [בסוגיין] דבמה שמסלק הגג נחשב עשייה, והסוכה כשירה. והמג"א (כג א) חילק דשאני הכא דאין פסול בגוף הסכך, אלא שדבר אחר מונעו, ומש"ה בשמסלקו כשר.

המשלשל

(שנה) מלמטה מלמעלה אם גבוה י' טפחים כשרה. הריטב"א פ' דכיון דיש בו י' אמרי' גוד אסיק. [וכ"כ הרא"ה והמכתם].

אבל הר"ן (לעיל ו, ב. דה"ר) כתב דסוכה ל"צ גוד אסיק^ז, אלא בשבת. והאחרונים (ערול"נ ו, וקה"י) למדו דסגי במחיצות י' בסוכה, ואי"צ מגיעות לסכך^ח. וכ"כ בשו"ת הדרב"ז (ח עו)^ט. ועוד דנו האחרונים (פנ"י) דמהני מדין 'חבוט' (כדלקמן כא.), להוריד את הסכך עד גובה הדפנות. ואמנם לכאורה ל"מ חבוט לענין להכשיר את החלל מעל המחיצות, אלא להתיר את הסוכה למטה, דנחשב שהסכך למטה^י].

והדרב"ז (הנ"ל) כת' דנפק"מ היכא דהסכך אינו מגיע עד כנגד הדופן, דאי הוה משום גוד אסיק, לא אמרי' ב' הילכתא גוד ולבוד בהדדי^י. אבל לצד די' טפחים הוה מחיצה שלימה של הסוכה, ול"צ גוד אסיק כלל^{יא},

[והדרב"ז דן בדעת הרמב"ם].

נא. וסגי בלבד. ובהמשך דבריו ביאר דאמרי' לבוד באויר, ובאילו הוא צמוד לסכך.

נב. ודייק כן מדברי רש"י (לקמן יז.), והביא דכ"פ הטור (תרל.) ויתבאר לקמן שם.

נג. וכת' דאף דהסוכה היה מתכשרת בלא זה, דהא בלא דופן זה היה כשר ע"י גוד אסיק, [ודן דכה"ג יש נפק"מ דל"ש לפסול משום מצווה הבא בעבירה, אלא משום פסול גזול. ותי' בזה ק' התוס' (לעיל ט.), עי"ש עוד].

נד. ויל"ד האם אמרי' בזה אתי אוריא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל.

נה. וצ"ב אמאי לא סגי להו בטעם מחיצה תלויה. [ויש שביארו דיש ב' גדרים בגוד אחית, ובוה נקטו הנך ראשונים דאילו היה גדר למשוך דופן ממש ללמטה, א"כ הרי יש כאן דופן מבדלת. ולא איכפת לן במחיצה תלויה. אלא דל"מ משיכת דופן למטה. וע"כ הטעם משום הבדלת הרשות. ובוה לא סגי במקומו].

נו. והערול"נ דן היכא דיש גידודי ג' טפחים למטה על הארץ, דבכה"ג יהי מחיצה תלויה למעלה מי'.

מו. אף מדברי ר' יוסי 'כשם' מבואר דהוה מדין גוד אסיק.

מז. ואמנם שמעתי לומר דאף לר"ן בעינן לגדר גוד אסיק להחשב שאין 'הפסק' בין הדופן לסכך, אלא דלא צריך את המחיצה למעלה מי'. וכונתו הר"ן דהילכתא ד'גוד' דמחיצות ל"צ גבי סוכה. ויש גדר נוסף של 'גוד' גבי מקואות (מקואות ז ו, גיטין טז), דאם רגליו נוגעין דנחשב המים מחוברין. אלא דבהלכות מחיצה נתחדש הלכתא נוסף ד'גוד', דנחשב עצם המחיצה. [ועי' מ"ש האחרונים דלמדנו דין לבוד דמחיצות, להצטרף ולא רק שלא להפסיק].

ובוה כתב הר"ן דאין נפק"מ בדין זה גבי סוכה, דסגי בעצם המחיצה למטה, ושלא יהא הפסק לסכך למעלה. וי"ל דהריטב"א פליג דס"ל דבעי עצם המחיצות לכל גובה הסוכה. א"נ כוונתו לדין 'גוד' דמקואות, שלא יהא מפסיק. ואין כאן מח'.

מח. והדרב"ז כת' דכן אנו רגילין לפרש, ודייק כן מדברי רש"י (לקמן ח.) [ועי"ש מה שהוכיח כן]. ועוד הביא מהר"ן (הנ"ל). ובהמשך דבריו ציין דהרא"ה פ' משום גוד אסיק.

מט. ועפ"י י"ל דהריטב"א מודה דאמרי' חבוט, אלא דמהני גוד אסיק להתיר למעלה.

נ. והביא דהר"ר טוררוס הלוי דייק כן מדברי הרמב"ם.

[בערב, ע' עירובין טז:] לא נחשב דעצם המחיצה הוה תלויה. ואפ"ה יש חסרון דבקיעת גדיים.

והחזו"א (ע"ה טז) כתב דאם עשה מחיצה ט', וסמוך לו מחיצה י' שהיא גבוה מהארץ ג', אם יש ביניהם ג' ל"מ, דמחיצה תלויה אינה מחיצה^{טז}. אבל אם אין ביניהם ג' מהני דנחשב מחיצה א' באלכסון.

דף טז:

שנח' לא ר' יהודה פ"ה כר' יוסף וכו' ע"כ לא קאמר ר' יהודה וכו' אבל הכא סוכה דאורייתא לא. דבסוכה דאורייתא יש סברא להחמיר דל"מ מחיצה תלויה. והערו"ל כתב דל"פ דכוונת הגמ' דסוכה בעי מחיצות ניכרות^{כז} [דבעינן 'דופן' סוכה]. וכדאי' (רבא לעיל ד:): דלא נאמר גוד אסיק לענין סוכה, משום מחיצות ניכרות^{כח}. ויש לדחות דמחיצה תלויה הוה מחיצה ניכרת. ולא דמי למחיצת עמוד, שאינה ניכרת למי שיושב על העמוד.

שנח' ע"כ לא קאמר ר' יוסף אלא בסוכה דמצוות עשה^{כט}, אבל שבת דאיסור סקילה וכו'. פרש"י מש"ה מחמירים אפי' במידי דרבנן שיש בו. ונח' התנאים האם

דבקיעת גדיים מעכבת מלמימר גוד אחית שהרי עוברין תחתיה^ל. אבל במים מהני כיון דבקיעת דגים לאו שמיה בקיעה.

ובגמ' (עירובין טז): מבואר דאף עומד מרובה בערב^{לא} ל"מ במקום שיש בקיעת גדיים. וכן מבואר (לעיל שם) דדעת רשב"ג דשיעור לבוד הוה ד' טפחים, אבל ה"מ למעלה, אבל למטה ג' פוסל. דהוה מחיצה שהגדיים בוקעין בו^{לב}.

ורש"י כת' [ודלדעת ת"ק ורשב"ג] דוקא מחיצה שהוא בתוך אוגני הבור, דמוכחא מילתא דלשם מים עשויה^{לד}.

והריטב"א (שבת קא:): הק' דכיון דבקיעת דגים ל"ש בקיעה, א"כ במה הוה קולא במים^{לה}. ותי' דמשורת הדין בקיעת דגים הוה בקיעה, וחכמים הקילו שלא לחוש לבקיעת דגים שאינה נראית^{לו}.

אבל החזו"א (סח י') כתב דיש ב' חסרונות במחיצה תלויה. ומלבד החסרון דבקיעת גדיים, מחיצה תלויה אינה מחיצה כלל. ומש"ה אף במים [דליכא בקיעה] מ"מ בעי קולא להחשב מחיצה [כדאמר] בסוגיין. והחזו"א כת' דבאופן שיש עומד מרובה

סב. וכ"כ הגר"ז (שנה י') שמן הדין לא היה ראוי להתיר כלל משום גוד אחית, אפי' כשיש בקיעת דגים, אלא שהקילו במים.

סג. והאחרונים (ע"ע מנחת שלמה ב נח, שבת הלוי ח קמה) דנו האם מהני היכא דדופן הסוכה ע"כ מדרגה הבולטת בסוכה במרפסת, שהרי מחיצת הסוכה מתרחקת ג' מקרקע הסוכה, ובמקומו הוה מחיצה תלויה. וגדיים בוקעים בחלל שתחת בליטת הדופן. [ויש שדנו דמ"מ כלפי רשות הסוכה הרי ליכא בקיעת גדיים. א"נ דהכל נחשב דופן א', ותחילת הדופן מקרקע הסוכה].

א. ומשמע (בהמשך הגמ') דלא הוה דחייה בעלמא, אלא דקים לה לגמ' דכל מ"ד לא סבר כחבירו. ונאף דאין ראייה מדבריו במקום אחר. וכ"כ האחרונים.

ב. אך בגמ' מבואר טעם אחר, דסוכה דאורייתא. ולא הוזכר דסברת מחיצות ניכרות שייך לדין מחיצות דאורייתא. [ועמוד ברה"ר נחשב רה"י לכל דבר, אף דבעינן מחיצות דאורייתא].

ג. וכמ"ש הר"ן (לעיל ד:): דלא נאמר גוד אסיק לענין סוכה, אלא לענין שבת.

ד. והרא"ש הביא דרב עמרם גאון ור"ח וראב"ה והעיסור פסקו כר' יוסי דבסוכה מהני מחיצה תלויה. [וכ"כ בשיטה לר"ן (שבת קא) בשם הרא"ה]. אבל בה"ג רוב נטרונאי גאון

נז. והפנ"י כת' דאף דמהני פי תקרה [ודעת רש"י דמהני משום גוד אחית], מ"מ הוה הללמ"ס להחשב מחיצה [ולא איכפת לן דגדיים בוקעין].

והקדח"י (עירובין א) ביאר דגדר הדבר דהמחיצה מבדלת את הרשות כנגדו, ועי"ז אמר' דהוה רשות נבדלת [וגוד אחית עד למטה]. ובוה אמר' כיון דיש בקיעת גדיים, ומעורב יחד, לא מהני הבדלת הרשות. ועפ"ז חילק דהיינו דוקא היכא דסגי במחיצה במקומה, אבל אילו גדר גוד אחית להחשב שיש מחיצה [וסתימה דינית] אף למטה, א"כ לא איכפת לן דיש בקיעת גדיים.

נח. במחיצת ג' חבלים, לא מהני עומד מרובה למעלה היכא דיש רוח ג' טפחים למטה והגדיים בוקעים.

נט. ונאף דלכאורה לבוד הוה מחיצה גמורה, ל"מ במקום בקיעת גדיים. ויש שפ' דהתם כוונת הגמ' דיסוד לבוד דהוה שיעור קטן כמי שאינו, וכיון דיש בקיעה, לא נחשבין צמודים.

ס. אבל הרשב"א (עבודה ק ב"ז שער ג א כט) דטרסקל שעומד ע"ג המים הוה רה"י, כאילו המחיצות נמשכות ויורדות למטה. ואף על פי שהדגים בוקעין בה, אין זו בקיעה המעכבת מפני שאינה ניכרת. [והגאון יעקב עירובין פו: תמה על דבריו].

סא. והריטב"א (כאן) כתב דקל הוא שהקילו במים משום שאין בה דריסת אדם וגדיים, ובקיעת דגים ל"ש בקיעה. [ויל"ע בכונתו].

איסור עשה דאורייתא חמיר טפי, או שבות דאיסור שבת. ועד"ז בכ"מ מצאנו דאיסור סקילה חמיר מאיסור בעלמא⁷. וכן מצאנו דדבר שעיקרו דאורייתא חמיר טפי⁸.

(שס) לא ע"פ ר' יוסי, אלא ע"פ ר' ישמעאל בר"י. פרש"י (עירובין פו:) שכבר נפטר ר' יוסי. ולא אמרו ע"פ ר' יהודה⁹, דר' יהודה לא היה בציפורי. ועוד ר' יהודה התיר רק רשויות דרבנן. [אבל הריטב"א הביא בשם רש"י דאף בציפורי היה מבוי שאינו מפולש, דהוה דרבנן].

(שסא) שם, לא ע"פ ר' יוסי. הב"ח (חומ"ס ס"ס כה) הביא דמבואר מסוגיין דאף דר' יוסי אסר, מ"מ אחר שנפטר חזר בנו ועשה מעשה להתיר. ולמד מכאן שאם נקבע מנהג לאסור ע"פ רב א', כיון שנפטר מותר לבא אחרינו לחזור להתיר. [והאחרונים דחו דל"מ שהיה מעשה שר' יוסי שאסר. א"כ ודאי דלא נקבע בזה מנהג].

(שסב) תוד"ה פירסו. ונראה לר"ת דמן הצד נמי שייך עשיית אוהל, וכל היכא דמחיצה זו מועלת להתיר וכו'. [ורבנן גזרו שלא יעשה מחיצה המתרת, דהוה מחיצה חשובה ודמי לבנין¹⁰]. ודלא כרש"י (שבת קכה:) [ודעת רבנן] דמחיצה לא הוה אוהל אא"כ הוה מוסיף על בנין קבוע. [ותוס' שם ועירובין מד. חלקו].

והרמב"ן ור' ישעיה ור"ץ גיאת והרי"ף פסקו כרבנן דאף בסוכה ל"מ מחיצה תלויה.

ה. [ע' יבמות קיד. סנהדרין פד:]. אך יש מקומות דאמרו דאין חילוק בין לאו בעלמא לאיסור כרת. [ע' יבמות קיט. ופב.].

1. ושענה"מ (סוכה ד) הק' מהגמ' לקמן כד, ע"ע לקמן.
2. אבל הריטב"א (עירובין שם) גרס דהמעשה ע"פ ר' יהודה.
ח. ומבואר בגמ' (עירובין מג:) דהיכא דהעושה לא ידע דמחיצה זו מתרת, מותר. ופרש"י דשלא מדעת מותר דאין דרך בנין בכך. ויולי"ע האם עיקר האיסור הוא במה שסבור להתיר. או דחשיבות המחיצה במה שמתרת [אלא דיש היתר כשלא ידע]. ונפק"מ כשסבור להתיר, ולא התיר, האם עבר איסור.
ט. ויש שפ' דמחיצה מתרת נחשב דופן לחלל, ע"י שמתירו ומגדירו. משא"כ כשאינה מתרת הוה כותל בעלמא, ולא אסרו אלא אוהל.

י. והראשונים הביאו ב' גירסאות האם לר"א יש איסור

(שסג) בא"ד אבל דופן ד' אינה אלא תוספת אוהל וכו'. קצת משמע דטעם ההיתר משום דהוה מוסיף לאוהל עראי¹¹. ולפ"ז היכא דעושה מחיצה בפנ"ע, שאינה הוספה לאוהל יאסר. והפרמ"ג (שיג א"א א) דן בזה, האם מותר לעשות מחיצה מתחילה אף כשאינה מתרת¹². [ואפשר דאף רש"י מודה דאסור].

(שסד) אמר רב חסדא אמר אבימי מחצלת ד' ומשהו מתרת בסוכה וכו'. הריטב"א כתב דמבואר בסוגיין דגדר לבוד כאילו הוא סתום, דאילו הוה רק כסמוך, א"כ בצרה לשיעור מחיצה. והאחרונים הוסיפו דנתחדש בזה ד' לבוד' הוה בגדר 'מחיצה', וכדאמרי' (לעיל ו:) מחיצין הילכתא לענין לבוד, דנתחדש נחשב 'מחיצה'.

והביאו דבגמ' (שבת צז.) דנו מקור אחר לדין לבוד [דסגי בהנחה ברה"ר תוך ג', משום דא"א לרה"ר שתלקט וכו']. וביארו דהתם איירי לענין שנחשב כצמוד, ואף דאינו מצטרף לעצם המחיצה. ונאמרו ב' גדרי לבוד¹³ [וע"ע בסמוך יז.].

והשפ"א הק' אמאי לא יחגי בפחות מד', מדין עומד מרובה [בערב, וע' עירובין טז:]. [וכה"ק החזו"א סח יז ע"ש]. ובזכרון שמואל (כו ג) האריך דעומד מרובה בערב ל"מ להצטרף לשיעור מחיצה י¹⁴.

(שסה) ד' ומשהו. המנח"ח (שכה ב) הק' דמבואר (עירובין ג:) דלהחמיר בעינן שיעור אמה שוחק [מרווחת],

במחיצה לחוד. [ותוס' הוכיחו מהגמ' (עירובין מד.) דיש איסור. וכ"מ ברש"י (שם) לר"א. והריטב"א (שם) כתב דרש"י חזר בו].

יא. [ויש שפ' דהיינו כשאינה מתרת, אבל היכא דמתרת לא נחשב 'תוספת'].

יב. ועוד דן דאי מותר לעשות מתחילה, אפשר דאף מחיצה המתרת מותר להוסיף.

יג. והאחרונים (עמק ברכה, קה"י) הביאו מקור לזה מהגמ' (שבת ח.) ע"ש רש"י ותוס' וראשונים) גבי כוורת, דאין לבוד אלא במחיצות, ולא בבליים, ומש"ה בעי כוורת י' [ולא סגי בז']. ומ"מ סגי במה שהכוורת תוך ג' לקרקע.

יד. ואף דמבואר התם דאמרי' אתי אורא דהאי גיסא ומבטל, הכא הסכך חוצץ ומגדיר סוף הסוכה. וא"כ סגי בעומד ב' ומחצה, שיעמוד תוך ג', ועי"ז יש רוב י' טפחים. [ועוד הק' דא"כ לא בעי 'תרי לבוד', וסגי בלבוד שלמעלה, דכיון דאין גדיים בוקעים מהני עומד מרובה לג' תחתונים].

טז. [ועי"ש שהאריך דדין עומד מרובה ב' ערב] לא נחשב 'פתח'].

א"כ לענין שיעור סוכה בעי' שוחק, ולענין לבוד תלוי בעצבות (מצמצמת), לחומרא^{טז} וכע"ז הק' בסוגיא לעיל ז'. והמנח"ח הביא צד לחלק בין הנך ששיעורם בטפחים, ודוקא דבר ששיעורו באמה יש חילוק בין עצבות לשוחק.

שסו) מהד"ת וכו' תרי לבוד לא אמרי', קמ"ה. ראבי"ה (תרכה) כת' דנראה דדוקא ב' לבוד, אבל ג' לבוד לא אמרי'. וכגון^{יז} היכא דעושה מחצלת כה"ג צריך שיגיע עד הדופן השני, דלא אמרי' לבוד בכל ג', למעלה למטה ומהצד^{יח}. והיד דוד דייק כן מדברי רש"י (ד"ה מחצלת שרחבה) דארכה כאורך הדופן, דבעינן כל אורך הדופן ולא סגי בלבד. אמנם ל"מ כן בפוסקים.

והרדב"ז (ח עו) דייק מסוגיין דדוקא ב' לבוד אמרי'. אבל שאר ב' הילכתא לא אמרי' כה"ג, וכגון גוד ולבוד ושיש פחות מג' למטה, והמחיצות אינם מגיעות לסכך^{יט}, ע' בע"א. ואף דהמחיצה מפסקת, וב' ההלכות לא הוה במקום א' לא אמרי' ב' הילכתא להכשיר^כ.

שסז) תוד"ה מהו דתימא. ושמא ס"ד לחלק בין שתי לערב וכו'. ודלא כרש"י (ז). דמהני מחיצת ערב בלא שתי, כחבלים^{כא}. ובתוס' ר"פ ביאר דכן היא דרך

מחיצה לעשות לבוד בשתי, ואין דרך מחיצה לעשותו בערב^{כב}. והמהרש"א (בסמוך) ציין דמצאנו דמחיצת ערב גרע ממחיצת שתי, דהגמ' (עירובין טז:) מסתפקת אי אמרי' עומד מרובה בערב^{כג}.

שסח) בא"ד הא אמרי' התם דלא התירו אלא בשיירא. ודהחמירו חכמים^{כד} לענין שבת דלא מהני מחיצה גרועה^{כה}. ואף לענין סוכה לא מהני חבלים לחוד. ואף למסקנא דמהני ב' לבוד [בפס ד' ומשהו^{כו}], לא מהני מחיצה מחבלים לחוד מדין לבוד. דהוה מחיצה גרועה לערב.

אך בגמ' (לעיל ז.) מבואר דמהני בסוכה מחיצת שתי, דקנה קנה פחות מג'. ולא אמרי' דלא התירו אלא בשיירא. ולכאורה צ"ל דקאי כתי' הא' בתוס' לחלק בין מחיצת שתי למחיצת ערב. ונשאר כן למסקנא. וכ"כ המהרש"א (בסמוך).

והמג"א (ר"ס תרל) כת' דזה דוחק גדול דלענין מחיצת ערב [בלא שתי, פי' חבלים] ל"מ בסוכה, כיון דלא התירו אלא בשיירא, ואילו במחיצת שתי [בלא ערב, פי' קנה קנה] מהני. ומ"ש שתי מערב בדימוי בין סוכה לשיירא. [והמג"א כתב דלמסקנת תוס' (לקמן) אי"צ להך חילוק. וע' מחצית השקל ושאר מפרשים דתמזוה דלא נתיישב בזה דברי התוס' כאן].

וראבי"ה (ס"ס תרכה) כתב דמחיצת חבלים מהני

כא. אך יש לדחות דק' התוס' מהברייתא שם, לס"ד דהגמ'. וע"ע בסמוך למסקנא.

כב. ועוד יש שפי' דבמחיצת שתי יש מחיצה גבוה י' במקום הזה, ותלי בדין לבוד רק לענין היקף הסוכה. אבל מחיצת ערב לא הוה מחיצה כלל, אלא משום לבוד.

כג. אמנם למסקנא פסק הרא"ש (שם כב, והפוסקים שם ט) דמהני עומד מרובה בין בשתי ובין בערב. ולכאורה משמע דאין שום חילוק ביניהם.

כד. ואף בסוכה לכאורה יפסל רק מדרבנן.

כה. להקיף מקום שהוא יותר מבית סאתים. אך מבואר (ש"ע שם א, ושם ה) דבפחות מבית סאתים מהני מחיצה גרועה אפי' ליחיד בישוב. אמנם בסוכה איירי אף בסוכה קטנה, ואפ"ה לא מהני מחיצה גרועה. וצ"ל דלענין זה לא אמרי' דדופן סוכה כדופן שבת (וכדלעיל ז.), דכיון דמחיצה זו לא מהני לענין שבת בשיירא ל"מ אף בסוכה.

כו. אבל היכא דיש פס ד' ומשהו לא נחשב מחיצה גרועה, ואף דרוב י' טפחים הוה ע"י לבוד. ואפשר דהגדר דתוך ג' נחשב צמוד לקרקע, וסגי בדין מחיצה ז'. ורוב עומד.

טז. אמנם דעת הרשב"א (עירובין שם) דלא תליא בכל דין דין להחמיר, אלא דגבי כלאים רובו להחמיר ובעי שוחק. ובמחיצות שבת רובו להקל ובעי עצבות ואף בדבר שיש נפק"מ להקל בדבר.

יז. אבל התוס' רא"ש נקט דמחיצת חבלים הוה ג' לבודים. וע' תוס'. ונע"פ דברי התוס' רא"ש לכאורה מבואר דהיסוד דל"מ מחיצה גרועה בשיירא (ע' בסמוך) הוה משום דלא אמרי' ב' הילכתא.

יח. ויל"ד במחצלת ז', דיש לבוד למטה אי מהני לבוד מהצד, דהוה ב' לבוד. או דכל היכא דהוה לבוד מב' כיוונים ל"מ.

יט. והרדב"ז הוכיח דמחיצה י' בעלמא ל"צ לדין גוד אסיק. אלא דסגי בשיעור מחיצה י'.

כ. אבל המרחשת (א טו ז) כת' דאף ב' פעמים לבוד לא אמרי' ב' הילכתא בהרדי. אלא דשאני הכא דדוקא למעלה צריך דין לבוד, והא דמרחיק למטה מהקרקע הוה משום דא"א לרה"ד להילקט (וכדאי שבת צו). וללא הוה בגדר הילכתא דמחיצות. ויל"ד בזה, דהכא מצטרף לשיעור י' טפחים, וי"ל דצריך לזה הילכתא דמחיצות.

גבי סוכה, דפחות מג' כלבוד. דלענין זה סוכה קיל ממחיצות שבת.

והמהרש"א למד דמסקנת תוס' (ד"ה בפחות) דסוגיין ס"ל דאף במחיצת שתי [בלא ערב] ל"מ בסוכה. [והברייתא (לעיל ז.) קאי באיך מ"ד בעירובין שם]. ועפ"ז אי"צ לחלק בין שתי וערב במסקנא דסוגיין. [ומ"מ נקט המהרש"א דלהלכה קי"ל כהך חילוק, ותחילת הסוגיא קאי אף לר' יהודה דמהני מחיצת שתי. אבל מחיצת ערב גרע]. [וע' בסמוך].

שסט) ומאי קמ"ל דמשלשין דפנות מלמעלה למטה, כר' יוסי. [כ"ה הגירסא לפנינו]. פרש"י דמעמיד את המחצלת תוך ג' לסכך. וע"י לבד י"ש מחיצה י', ואמר' גוד אחית. **הריטב"א** פ"י דאע"ג דלא אמר' 'גוד' אא"כ יש מחיצה י', ע"י לבד נחשב מחיצה י'.

ועוד הביאו **הראשונים**^{כז} די"ג דקמ"ל דמשלשין, דמעמיד סמוך לג' מהקרקע, כרבנן. [ומעמידו תוך ג' לקרקע].

והאו"ש (ה יד) הק' במשלשל תוך ג' לסכך צריך ב' הילכתא, דצריך לבד להחשב להחשב מחיצה, ועי"ז אמר' גוד אחית^{כח}. ואף דההלכה הב' תלוי בראשון, דכל זמן דליכא מחיצה י' לא אמר' גוד. ומבואר דאמר' ב' הילכתא בהדדי.

ויש שדחו דב' ההלכות לא הוה במקום א', ומש"ה אמר' לבד לסכך, וגוד אחית בצד שני למטה^{כט}.

והאו"ש כת' דמ"מ לגירסת הריטב"א דאיירי סמוך לג' לקרקע, א"כ עי"ז הוה סוכה מדין חבט. והילכתא דחבט לא תליא בדין לבד. [וכיון דאמר' לבד להכשיר סוכה י'. עי"ז שפיר אמר' גוד אסיק להכשיר כולו].

שע) ומוקי לה בפחות מג' וכו'. פרש"י סמוך לדופן השני. ועי"ז יש ג' מחיצות דסוכה קטנה. והריטב"א חלק דאי איכא ב' כהילכתן סגי בשלישית טפח שוחק. וכ"ת קמ"ל דלא בעי צוה"פ, פשיטא. [וכשיטתו (לעיל ז.) דסגי צוה"פ לשיעור ז' דסוכה, וה"נ הא איכא ז' עומד ע"י לבד^ל. והר"ן העמיד בסוכה כמבוי, ומהני דופן ד' ע"י לבד. והמתם הק' דכבר הוזכר (לעיל ז.).

והריטב"א ורא"ה ומתם העמידו דאיירי שיש דופן א' שלימה, ועושה פס במקום דופן שני. ובתור הכי עושה שלישית טפח וצוה"פ. [וכ"מ בתוס' ד"ה בפחות]. ומבואר דמהני לבד להשלים לב' כהילכתן. ולפ"ז בסוכה כמבוי שעושה פס ד' סמוך לג', עי"ז הוה ב' דעריבן, ועי"ז מהני דופן השלישית, אפי' שמרוחק.

וכ"כ **ההשלמה** (הו' בראשונים לעיל ז.) דבסוכה העשויה כמבוי ויש בו פס ד' אי"צ צוה"פ, כיון דאיכא דופן שלישי כשיעור הכשר. אבל דעת הרמב"ם דאף סוכה כמבוי בעי צוה"פ, והגר"א (תרל ג) ביאר דס"ל דלבד ל"מ בב' דפנות כהילכתן דסוכה. [וע"כ סוכה כמבוי מתכשר ע"י ב' דפנות זה כנגד זה, וכיון דלא הוה כהילכתן, בעי רוב דופן שלישית. וכן בעי צירוף צוה"פ].

והריטב"א ור"ן הק' דיעשה טפח שוחק באמצע, ויהא לבד לב' הצדדים. והריטב"א תי' [לשיטתו] דאיירי שעושה שלישית טפח, דהיינו טפח שוחק רחוק ג'. א"כ לא סגי שיהא בשניה טפח באמצע, דל"ש לבד כשאין עומד בסמוך^{לא}. והר"ן כתב דל"מ סוכה קטנה [כמין מבוי] להעמיד טפח שוחק באמצע, כיון דליכא בעומד שיעור הראוי ולבד אינו מצטרף להשלים שיעור הדופן [ובעי רוב דופן

הוכיח דמחיצה י' סגי בלא גוד אסיק. אך במשלשלין דפנות לר' יוסי בעינן גוד אחית. [וצ"ל דס"ל דכ"ה לא מהני].

ל. אבל לדעת רש"י י"ל דאתי לשיטתו (לעיל שם) דבעי צוה"פ ע"פ כולו. ועפ"ז קמ"ל בסוגיין דלבד מהני בלא צוה"פ. [ולכאורה לזה סגי לחד דנחשב כצמוד, ולא נחשב חלק מעצם הדופן].

לא. ויש שהעירו דכיון דגדר שלישית טפח כמאן דמליא עד התם, אמאי לא נימא לבד לשלישית טפח. ומ"ש מהא דאמר' לבד לגוד אסיק וחבטו [ולוי נידון ב' הילכתא].

כז. ותוס' והריטב"א הביאו דכ"כ רש"י. [אמנם ברש"י לפנינו איתא להיפך].

כח. והאחרונים דחו דכ"ה לא נחשב ב' הילכתא בהדדי. דדוקא היכא דצריך ב' הילכתא במקום א' דנו הראשונים. אבל הכא גדר לבד הוה מצד א', להצמיד ולצרפו לסכך, ואף אילו אין נפק"מ להכשיר את הסוכה. וגדר גוד אחית הוא כיון שיש מחיצה למשוך המחיצה למטה. ולא איכפ"ל דבכלל הכשר הסוכה צריך ב' הלכות.

כט. אך הרדב"ז (הג"ל) דחה דאף בכ"ה לא אמר'. והרדב"ז

עומד. וע"ד מש"כ הגר"א הנ"ל, וכ"כ הרא"ה (הו' בריטב"א).

והפרמ"ג (תרל א"א ג) כתב דסוכה קטנה כמין מבוי ועשה פס ד' נחשב כעריבין. דמ"ש צד זו מצד זו. ולבוד לא גרע מצורת הפתח^ל. אבל החזו"א (עה ח) הביא מדברי הר"ן דאף לבוד לא נחשב עריבין.

שעא) תוד"ה בפחות. ותימה וכו' יעשה פס ב' טפחים ויעמידנו סמוך לדופן וכו'. תוס' הק' שיחלק את הפס ד' לב' פסים של ב'. ויל"ד אמאי לא הק' התוס' דסגי שיעשה ג' קנים^ל, דהוה דופן ז' מדין לבוד. ואפשר על דרך הא דא' בגמ' (עירובין י:) דכולי האי לא הטריחוהו. וע' מפרשים.

שעב) בא"ד [יו. כ" פחות מג' כ" לבוד דמי, והו"פ כסתום וכו'. והמהרש"א הביא דמבואר בתוס' (לעיל ז. ד"ה ויעמידנו) דאף בפחות מג' ל"ד אמרי' אתי אוריא ומבטל. והמהרש"א חילק דהתם אמרי' אתי אוריא לאותו טפח, ולא הוי כלבוד. אבל במחיצה שלימה הוי שפיר כלבוד ולא אתי אוריא כו"ל.

והפורת יוסף תי' דגדר דין דשלישית טפח, דהחשיבו את הטפח כדופן שלימה, כאילו מגיע עד

סוף הדופן^ל. ומש"ה אמרי' אתי אוריא ושל אותו מחיצה ומבטל לה. אבל מחיצה שכולו של לבוד, ל"צ לומר שממלא את כל הרוח.

שעג) בא"ד וי"פ דכ" מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה. וצ"ב דברי התוס', דלא תי' עיקר הקו' דהביאו מהברייתא (לעיל ז.) דמהני קנה קנה פחות מג', אף דהוה מחיצת שתי בלא ערב. והמהרש"א כתב דכוונת התוס' דהגמ' באן קאי אף כר' יוסי בר' (בעירובין שם) דלא התירו כל צורכן אף בשתי או בערב. ומש"ה במחיצות סוכה ל"מ מחיצה ע"י שתי. [אע"ג דלית הלכתא כוותיה אלא כר"י שם, וכסתם ברייתא (לעיל ז.) דמתיר בשתי לחוד גבי סוכה].

אבל המג"א (ר"ס תרל) חלק דדוחק להעמיד דברי התוס' דלא כהלכה, והניחו הברייתא (דהביאו לעיל) דמהני מחיצת שתי. והביא את דברי הר"ן (הנ"ל) דלבוד אינו משלים לשיעור דופן הסוכה.

והמג"א חילק דהיכא דעושה ד' דפנות^ל מהני מחיצת שתי [בלא ערב, וכן ערב בלא שתי^{לח}] אף דהוה מחיצה גרועה^{לט}. אבל כשעושה ג' דפנות [כיון דמחיצת שתי ל"מ אלא בשיירא^מ] בעי ב' שלימות דעריבין ושלישית טפח^{נא}. [וכמו שהביאו תוס' דאין לחלק

לח. אמנם המחצית השקל כת' דהמג"א קאי דוקא בשתי בלא ערב, אבל מחיצת ערב בלא שתי ל"מ אלא בשיירא.

לט. ולכאורה יסוד הדבר דכשיש לבוד מד' רוחות, הסוכה המובדלת להחשב רשות בפנ"ע, סגי בזה להחשב 'דפנות'. אלא דמלבד הכי נתחדש אתי הילכתא וגרעתה לשלישית וכו', ועפ"ז בעי גדר 'דפנות'. ויש ב' אופנים של הכשר סוכה. ועפ"ז יתכן דהא דאיתא מיגו דהוה דופן לענין שבת, מהני להחשב 'רשות הסוכה' מד' רוחות. אבל לא יחני בב' כהילכתן [ושהרי בפסי ביראות ליכא דפנות]. וכן י"ל לאביי (לעיל ד:) דמהני עמוד, היינו מד' רוחות. אבל לא יצטרף להחשב ב' כהילכתן.

מ. ומשמע לפ"ז דמדינא מהני אף בסוכה, אלא דהחמירו דבעי מחיצת שתי וערב, ומש"ה לבוד לא נחשב דופן. [ומבואר לפ"ז דלבוד אינו משלים כלל לשיעור דופן, דנחשב מחיצת שתי. ויל"ד מ"ש דמהני מחיצת ערב תוך ג', וכדמבואר בתוס' לעיל דכשיש ד' עמוד באמצע לא נחשב מחיצת ערב. ורק היכא דעושה חבליים נחשב מחיצת ערב].

מא. [או רוב שלישית, כשאנים עריבין. וכנ"ל].

לב. ולפ"ז נחשב דב' דפנות המבוי (זה כנגד זה) יחשבו כעריבין, ויהני טפח ברביעית. אבל ל"מ 'שלישית טפח' בדופן שמשלים לדין עריבין.

לג. אבל לא סגי בב' קנים היכא שדופן השלישית מרוחק. וכדברי הריטב"א הנ"ל.

לד. ע"פ דברי המהרש"א (לעיל שם) דתוס' קאי היכא דהוה סמוך לדופן הב'. אבל לאחרונים שפי' דכוונת התוס' דקאי במקצוע רביעית א"כ הוה יותר מג' טפחים.

לה. והביא כע"ז מדברי התוס' (לקמן יח) לרבא דלית ליה לבוד ביש לה פצימין ע"ש.

לו. ויבאר דכיון דמן התורה בעי ג' דפנות, א"כ גדר ההילכתא לגרע, שהחשיבו דסגי בשלישית טפח להחשב דופן שלם. אבל ללישנא (לעיל ה) דההילכתא קאי להוסיף, א"כ גדר הדבר דבעי עוד טפח. ואי"צ לומר כמאן שממלא את כל הרוח.

לז. ולא נתפרש בדבריו איזה פתחים יש בד' דפנות אלו, ולכאורה סגי דכל רוח עומד מרובה.

בין ג' דפנות^{מב}. ותוס' לא נחא להו בזה, היינו קודם ידיעין הסברא דלבוד לא נחשב להשלים שיעור המחיצה.

והחזו"א (ע"ה יב) כתב דכוונת התוס' דמחיצה גרועה ל"מ לב' כהילכתא. ואפי' יעשה ד' מחיצות שתי לחד ל"מ ודבעי שיעור דופן עומד. והא דתניא דמהני דופן סוכה קנה קנה, היינו מלבד השיעור עומד ז' שבדופן^{מג}.

דף יז.

הרחיק את הסיכך

שע"ד הרחיק את הסיכך וכו' ג' טפחים פסול^ה. פרש"י דאזיר פוסל בג', אפי' מן הצד. הגר"ח (סוכה ה יט) חקק הא דאזיר פחות מג' אינו פוסל בסוכה, האם הוה 'שיעור' דג' טפחים פוסל, או דעד ג' מהני משום לבוד^א. והביא דבגמ' (לקמן יח.) מבואר דלמ"ד דל"א לבוד באמצע, אזיר פוסל אפי' ליכא ג'^ב. וכבר עמד בזה רע"א (בתוס' בסמוך), וכתב דאין לדחות דהא דאין לבוד באמצע איירי בסוכה קטנה, דהא סכך פסול פחות מג' מצטרף לסוכה קטנה. וע"כ דאזיר גרע דאינו מצטרף והגר"ח הק' דבגמ' (ע' בסמוך, ויט.) מבואר דהוה

מהלכות שיעורין. דאמר' לא יהא אלא אזיר וכו'. ובגמ' (בע"ב) דנו דאין שיעורו שווה לשיעור סכך פסול.

והגר"ח כתב דבעינן לתרוייהו, דבדין צלתה מרובה דנים על כל הסוכה יחד, ובזה באה ההלכה דאזיר ג' נחשב מקום חשוב בפנ"ע ואינו נידון בכלל צלתה מרובה של הסוכה. ומש"ה מפסיק ופוסל. אבל יש דין נוסף דצריך לצרף הדפנות לכל חלקי הסוכה, ומדין לבוד^ד. ולמ"ד אין לבוד באמצע חסר עיקר הצירוף לדפנות^ה. ועפ"ז ביאר דהא דאין יושבין תחת אזיר (ע' לקמן יט.) הוה לולי דין לבוד. אך כיון דנתחדש לבוד יושבין תחת האזיר.

והגמ' (ב"ב קסב:) מביאה מכאן דאזיר גרע מסכך פסול^ו, דאזיר סוכה פוסל בג', וסכך פסול פוסל בד'. והט"ז (תרלב ד) ביאר דהא דאזיר חמיר מסכך פסול^ז הוה משום דבאזיר ההפסק בסכך נראה לעין טפי מאשר בסכך פסול^ט. והנתיב חיים כתב דהוה הלכה למשה מסיני, ואי"צ ליתן טעם. וול"צ דבעי לבוד מבואר דלולי לבוד נחשב מחוץ לסוכה^י.

שעה) מן הדפנות. פרש"י לאו בגובהה קאמר אלא במשכה. והטור (ושו"ע תרל ט) פסק דאפי' הדפנות בגובה י', והסכך כנגדן תוך ג' כשר. והב"י

דאל"כ מקום זה אינו מהסוכה, ואין חיבור לדופן. ואף סכך פסול מצטרף לדין דופן.

ו. דאיתא התם מילאהו בקרובים כשר. ודשטר שהרחיק את העדים מהכתב פסול, דיכול להודיין, ודיכא דמילא את המרחק בפסולים שוב ליכא הרחק. ומהני עד פסול להבשר את השטר. דעי"ז א"א לזייף השטר. ואל תתמה שהרי אזיר סוכה פוסל בג', סכך פסול פוסל בד'.

ז. ותוס' (שם ד"ה ואל תתמה) פ' דכוונת הגמ' דס"ד לגזור במילא בקרובים אטו אזיר, ובזה הביא דבסוכה לא גזירנן לפסול סכך פסול ג' אטו אזיר. ורגמ"ה (שם) כת' דהביאו דלא אמרינן סכך פסול כמאן דליתא, אלא סכך פסול מכשיר דבר הפסול.

ח. בסוכה קטנה לענין ישנים תחתיו (ע' לקמן יט.). וכן לענין סוכה גדולה פסול אזיר בג' וסכך פסול בד' טפחים.

ט. (ועוד יל"פ עד"ז דמי שעומד כנגד האזיר, עומד מחוץ לסוכה ווע"ד מ"ש הגר"ח).

י. ויש להוסיף דכיון דאין סככה מעל מקום הוה, אינו חלק מחלל הסוכה.

מב. אבל החזו"א תמה דהאין נימא דמהני ד' דפנות קנה קנה, וכשיסיר קנה א' יצטרך ב' דפנות שלימות וטפח שוחק.

מג. ועדיין צ"ב דתוס' בקו' נקטו דמהני קנה קנה, אף בג' מחיצות, וכן תוס' לעיל גבי מחיצת ערב. וצ"ל דתוס' חזרו בהם בזה.

א. וכ"כ הביאו"ה (תרלב ב). והגר"ח (ה כא) כתב דנפק"מ דיכא דסכך א' גבוה מחבירתה, דאמר' חבוט (כדלקמן כב.), אבל אם אינו זה כנגד זה ממש, אזיר פוסל. דליכא למה לעשות לבוד.

ב. ולתוס' (שם) דוקא היכא דהוה ע"פ כל הסוכה. (וע"ע לקמן יט.). [אבל לריטב"א ור"ן כל שיושב ראשו ורובו תחתיו. וע"י לקמן הגדר].

ג. ואילו בסכך פסול ל"ש לבוד. (וע' מש"כ בתוס' בסמוך).

ד. והחזו"א (בגלינות) השיג דצירוף הדפנות והסכך הכל א', שאם הסכך מצורף אף הדפנות מצורפות.

ה. ויל"פ ע"ד דברי הגר"ח, דיש ב' דינים בסכך, צל ומחיצה למעלה. ומהלכות צל דנים את כולו צלתה מרובה, אא"כ יש 'פסול' ג'. אבל בעינן ג"כ דין לבוד להחשב מחיצה בכל הסכך,

למעלה, ואז נאמר דופן עקומה. והב"י כת' דלמד כן מדברי רש"י (הנ"ל) ט.

והב"י כת' אבל הר"ן (לעיל ד, ב. בדה"ר, הו' במג"א תרלב א ט, וכ"ד הריטב"א שם) כת' דל"מ דופן עקומה היכא דאין מחיצת מגיעות לסכך ולפי הצד דגדר דופן עקומה דהסכך עצמו נחשב דופן.

ורע"א (הנ"ל ובשו"ע תרלב) נקט דסברת הר"ן לשיטתו (לקמן יח). דל"מ לבוד להצטרף לדופן עקומה וועי"ז לא יחשב לבוד באמצעו, דהוה ב' הילכתא. א"כ ה"ה דלא יהני לדעת הר"ן לבוד וגוד אסיק ונכדעת הראשונים הנ"ל, ולא כטור וש"ע הנ"ל. ועפ"ז רע"א תמוה על המג"א (תרלב א) שהביא דברי הר"ן בלבוד דופ"ע, ואף דבגוד אסיק ולבוד נפסק (תרל ט) שלא כדבריו. ואמר' ב' הילכתא". אבל האחרונים (קה"י ד, עמק ברכה, זכרון שמואל, הו' לעיל ד). כת' דסברת הר"ן דל"מ גוד אסיק דופן עקומה הוה מטעם אחר, דכה"ג אינו דרך עקימת הדפנות כיון שיש אויר ביניהם. ולא משום ב' הילכתא.

שעו) רש"י ד"ה בית. תקרת הבית פסולה משום תעשה ולמה"ע. ונכ"ה בגמ' לעיל טו. ויש שדנו אמאי לא פירש דפסול משום ביתו של כל ימות השנה ונכמ"ש לעיל יד. ד"ה ר' מאיר. ואפשר דכוונת רש"י דהכא מיחדו מכאן ולהבא להחשב סוכה, ופקע ממנו שם בית. אלא דיש חסרון תעשה.

והמרומי שדה (לעיל ח:) כת' דכוונת רש"י אף היכא דעדיין לא דר בבית. שהרי איירי בתקרה שעדיין לא עשו בו מעזיבה. א"כ לכאורה לא דר בה. ואפ"ה פסול כיון שנעשית לשם בית, והוה תעשה ולא מן העשוי.

יד. ובשו"ת הרדב"ז (ח עו הנ"ל) הביא כן מהגמ' (טז:) דס"ד דלא אמר' תרי לבוד, ואף למסקנא דאמר' תרי לבוד משום דהוה אותו שם. הא לאו הכי ל"מ ב' הילכתא אף היכא דלא הוה במקום א'.

טז. אבל הב"ח (שם) חלק דאין ראייה מדברי רש"י, וע"ע ט"ז (שם).

טז. והו' במשנ"ב (תרלב ד) ב' דעות. והמשנ"ב (תרלב ט) סתם להחמיר. והמשנ"ב (תרלב ד) כת' דמ"מ היכא דהסכך פסול הוה תוך ג' לדופן אמר' לבוד דופן עקומה.

יז. וכד"ק הט"ז (תרלב א) דאמר' גוד ולבוד, ומ"ש דופן עקומה. והמשנ"ב (שם ד) העמיד בזה ב' צדדים.

ציין לרש"י (כאן), דהרחיק במשך הסוכה, אף דהוה גבוה מעל הדופן. והאחרונים הביאו דמבואר בזה דאמר' 'לבוד' אף דאינו מצטרף לדבר ממשי א'.

אבל המכתם (טז), והמאירי שם בשם י"א (י) כתב דאפשר דדוקא כשהדופן מגיע ללמעלה מהני שהרחיק עד ג', אבל כשיש מחיצה י' למטה בעי שיהא מכוון כנגד הסכך ממש. דכיון דהוכשר משום גוד אסיק השתא צריכא תרתי, גוד אסיק ולבוד".

והמכתם דייק כן מדברי הרמב"ם (ד ד) שכתב ובלבד שיהיו מכוונות כנגד הסכך. והמאירי (טז). חלק דכל תוך ג' נחשב מכוון. והרי היתרנו לבוד דופ"ע.

ומבואר להנך ראשונים דלא אמר' ב' הילכתא וגוד אסיק ולבוד בהדי. והרדב"ז (ח עו) כת' דאף רש"י והטור מודו ליסוד זה, אלא דס"ל דמחיצת סוכה הוה ב', ואי"צ גדר גוד אסיק.

שעו) ובפשוטו הוה כלל דלא אומרים ב' הלכות יחד להכשיר סוכה". וועד"ז דנו האחרונים בכמה אופנים.

אמנם רע"א (שו"ת ק יב) חילק דדוקא היכא א"א לדון על הלכה א' אלא מכח אידך. ודאין בזה התחלה, כיון דכל הלכה צריכה לשני. אבל אם כל הלכה שייך לדון לעצמו אמרינן בסוכה א' כמה הלכות.

ורע"א (שם) הביא את הסוגיא (עירובין ט). גבי קורה תוך ג' מעל דופני המבוי, דאמר' חבוט ולבוד.

והטור (ר"ס תרלב) פסק היכא דהדופן י' ושאינו מגיע לסכך, והגג גבוה ממנו הרבה, אמר' דופן עקומה. שאנו רואין את הדופן כאילו עולה עד

יא. והקה"י (עירובין ג) חק' מדברי רש"י (עירובין ח: בסופו) שכתב דל"מ קורה תוך ג' לפתח מבוי, דלאו מחיצה ממש הוא להכשיר ע"י לבוד. ומשמע דל"מ לבוד למחיצה דינית. אלא במחיצה ממש.

יב. והרדב"ז הביא כן בשם הר"ר טודרוס הלוי.

יג. וכ"כ הריטב"א (לעיל ד; והו' במשנ"ב תרל לא) בסוכה על שפת הגג, דל"מ אפי' תוך ג', דגוד ולבוד לא אמר'. ובפשוטו היינו אף בכל מחיצה י', למש"כ הריטב"א דבעי לדין גוד אסיק. אך קצת יש לדייק דהריטב"א כת' כן דוקא גבי עמוד. ואולי יש לחלק דדוקא התם דליכא מחיצות כלל לסוכה.

דופן עקומה

שנח) **אם יש מן הכותל לסיכוך ד' אמות פסול**. ופחות מד' אמות אמרי' דופן עקומה. פרש"י דחשבינן כאילו הסכך פסול הוה מן הדופן^ח, ונעקם ונכפף למעלה. דגוף הסכך הוה המשך ה'דופן'^ט. והפרימ"ג (תרלו מ"ז ד) כת' דנפק"מ לפ"ז דהיכא דהסכך פסול הוא גזול ופסול לדפנותו ל"מ דופן עקומה.

ועוד הביא רש"י הו"א דרואין את הדופן שהולך תחת הסכך פסול, ומגיע לסכך כשר. ועי"ז מוציא את הסכך פסול מהסוכה. ועד"ז הריטב"א ור"ן (לעיל ד.) הביאו בשם רש"י^{יב} דגדר דופ"ע דהדופן סמוך (מתקרב) ומוציא את הסכך פסול מהסוכה^{יא}. וכ"מ ברבינו נסים גאון ובה"ג^{יב} (וע"ע מש"כ לעיל ד.).

והרא"ש (לעיל ד.) נקט בדעת רש"י גבי בנה איצטבא למעט מכ', דבאופן שמצטרף להחשב דופן עקומה אינו יכול להחשב פסל היוצא לישב תחתיו. ודאילו הוה דופן אינו סיכוך. והריטב"א ור"ן (שם) כת' דתלוי בצד דגדר דופן עקומה שהסכך עצמו הוה דופן, אבל לצד דהדופן מתקרב שפיר יחשב אף פסל היוצא.

שעט) **שם. ד' אמות**. ויל"ד מה גדר השיעור ד' אמות. והראשונים (ריטב"א ד.) הביאו בשם רש"י שדרך הכתלים להתעקם פחות מד' אמות. ומשמע

דד' אמות הוה שיעור בעקמיות. ובגמ' (בסמוך) משמע דהטעם משום דמפסיק רשות^{יג}. ולכאורה הוה טעם אחר^{יד}.

ועוד דנו האחרונים לפרש וע"פ הצריכותא בגמ' בסמוך דגדר הדין דהסכך פסול חוצץ וכיון דיש שיעור חשוב ממנו, ועי"ז אינו מצורף לדפנות^{יב}.

והמג"א (תרלב ב) כת' דהיכא דהגג עקום אינו פוסל אא"כ יש משך ד' אמות וברחב הסוכה, ואף שיש בשיפוע ד' אמות^{יג}.

ויש שהעירו בבית שנפתח באמצעו, ויש קרוב לד' אמות מכל צד, מ"מ בפניות הבית הדופן מתרחק יותר מד' אמות בחשבון האלכסון. ואי דופן המרוחק לא נחשב דופן לסוכה א"כ האיך יחשב עריבן^{יב}. ולכאורה מוכח דאף דופן מרוחק נחשב דופן לסוכה. ועוד אפשר דכיון דאינו מתרחק ד' אמות כפי רוחות הסוכה מהני, ולא איכפ"ל שמתרחק באלכסון.

שפ) **שם. והאחרונים** (ערול"נ, שפ"א) דנו היכא דהוה פחות מד' אמות וד' טפחים, אמאי לא אמרי' דהדופן מתעקם ד' אמות, והשאר סכך פסול, ופחות מד' אינו פוסל^{יב}. והאחרונים הביאו דהפנ"י (לקמן יח, ע' ב' בסמוך) נקט דמהני כה"ג. ואך תמחו דלשון המשנה להדיא דל"מ. והערול"נ תי' דלא מחלקים סכך פסול לומר דחלקו הוה דופן וחלק סכך. ועוד יל"פ דכל שיש שיעור ד' לפסול, ל"ש דופן עקומה.

כד. ועפ"ז יתפרש דברי הרי"ף גיאת (הו' ברא"ש ה, לעיל ד) דהיכא דהאיצטבא גבוה י' לא אמרי' דופן עקומה, כיון דהוה רשות אחרת.

כה. והבית מאיר נקט דסברא זו שייכת רק לצד דגדר דופ"ע שהדופן מתקרב, וכיון דיש שיעור ביניהם אינו יכול להתקרב. אבל לצד דהסיכוך מצטרף ל"ש. (ויש לדחות).

כו. והפרימ"ג ביאר דס"ד דכיון דיש ד' אמות בשיפוע הגג, תו אין דרך להתעקם יותר. קמ"ל דמהני כל שאין במשך ביושר ד' אמות. אבל הביא דבאליה רבה (שם א) הביא כן על שיעור ד' טפחים (סכך פסול), אבל בד' אמות באלכסון פוסל.

כז. אמנם לדברי תוס' והר"ן (לעיל ז) להחשב עריבן סגי במחיצות המבוי שרוחק מהסוכה. ואך היכא דיש פתח בפניות הבית לכאורה לא יחשב עריבן.

כח. ועוד יש שהעלה צד דשיעור סכך פסול בצד הוה במשהו (אבל הק' דלדעת הראשונים דלא אמרי' גוד אסיק דופן עקומה, א"כ יפסל כ"ש מהצד.

והמשנ"ב כתב דאפשר דאם הדפנות מגיעות תוך ג' לסכך פסול מהני. דאמרי' לבוד ודופן עקומה.

יח. ובגמ' (לעיל ד) איתא דהיכא דליכא דפנות לא אמרי' דופן עקומה. ויל"פ (ע' מש"כ לעיל שם) דבעינן שהדפנות שבצדדין יחשבו 'דפנות' הסוכה, אף לולי הדין דופן עקומה. ובוזה נתחדש דופ"ע לחבר בין הדופן שקיים כבר לסוכה.

יט. ודנו דעפ"ז יאסר כדן עצי סוכה ולדעת הראשונים דקאי אף אדפנות, ע' לעיל טו.).

כ. והביאו דהוה מהד' קמא דרש"י.

כא. וכ"ה לשון רש"י (לעיל טו. ד"ה רבי מאיר) דמפקינן לנסרים מהסוכה.

כב. וכ"כ הבית מאיר (בכ"י ובס' תרלב) בדעת הטור. (וע' מה שהו' לעיל ד. בסתירת דברי הרמב"ם בזה).

כג. יל"פ דד' אמות הוה שיעור בית, וכיון דיש בית מפסקת ביניהם ל"ש דופן עקומה. ועוד יל"פ דעי"ז הדופן נחשב דופן לבית, ולא דופן לסוכה.

שפה) תוד"ה אויר. ודוקא כשמתחיל מדופן אמצעי ומהלך ע"פ כל הסוכה וכו'. אבל המכתם ומאירי הביאו בזה מח'. ולא נתפרש טעם הפוסלים.

שפז) בא"ד ואפי' מה שיוצא לחוץ לגמרי, דהואיל והכל מחובר לשיעור הכשר סוכה, הר"ז כפסל היוצא וכו'. המהרש"א כתב דאף מה שכנגד הפסול, לצד הפתח. וכן מבואר בפוסקים (ב"ח תרלב). ואף דאינו המשך רצף הסוכה, אלא שמתחבר מהצדדים. אבל החזו"א (קמד א) הק' דל"ש בזה גדר פסל היוצא מהסוכה, דהא בעי משכא דופן. ונדחק דכוונת התוס' מה שיוצא לחוץ, כנגד דופן הקצר.

שפז) בא"ד ואפשר אפי' אין כדי הכשר סוכה וכו' מצטרפין וכו'. והאחרונים (ערול"ג, שפ"א, רש"ש) הק' דהא ליכא שיעור ז' על ז', ודלא כמג"א (תרלד א) שפינת הסוכה שאין בו ז' פסול. והאחרונים תי' דכיון דהוה בכלל עצם הסוכה, נחשב כולו בשיעור ז' על ז'. ואף דמקום הפסול אינו מצטרף כלל. (ורצ"ב).

שפח) סכך פסול לא ליפסיל אלא בד' אמות. והיינו לפסול את הסוכה, אבל אין יושבין תחתיה, וכדמבואר בגמ' בע"ב.

שפט) בר מינה דההיא וכו' משום דופ"ע נגענו בה וכו'. לכאורה משמע דלמ"ד דפוסל בד' אמות לא ס"ל הילכתא דדופן עקומה. כיון דסכך פסול אף באמצע שיעורו בד' אמות. ובחי' הרמב"ן (יז:) הכריע עפ"ז דהלכה כמ"ד שיעור סכך פסול ד' טפחים וכל"ב, דסוגיין דכולי תנויי דאמרי' דופן עקומה. ולחק מ"ד אי"צ לדין דופן עקומה.

והפנ"י כת' דמ"מ אף להך מ"ד יש נפק"מ בדין דופן עקומה דמהני סכך פסול בצד עד ז' אמות, דד' אמות משום דופ"ע, וד' אמות סכך פסול. והאחרונים (שפ"א, ערול"ג) תמדה דמבואר במשנה דיותר מוד' אמות סכך פסול בצד הסוכה פוסל, ולא

ועוד דנו דלא אמרי' דופן עקומה אלא להצמידו לסכך כשר כט.

אמנם רע"א (תרלב ג) נקט לענין סוכה קטנה, דאפשר לחלק את השיעור סכך פסול (וע"ע בע"ב) שמקצתו יצטרף.

שפא) רש"י ד"ה פסולה. ואיני מפרש רואין את הדופן וכו', והולך תחת הסכך פסול וכו' ומוציא הסכך פסול מהסוכה, דא"כ גבי אויר נמי נימא הכי. וכה"ק שאר ראשונים. והאחרונים דחו ד"ל דבהפסק אויר לא נתחדש דופן עקומה, כיון דהאויר הוה כמחוץ לסוכה. והבית מאיר (יז.) תי' דאפשר דהכי הילכתא, ועוד דיש סברא ד'שלטא עינו', ורואים השמים מפסיק ל"ש דופן עקומה. משא"כ בסכך פסול.

שפב) בא"ד ומוציא את הסכך פסול מהסוכה. דגדר דופן עקומה דהוה מחוץ לסוכה. (ולפי' הא' גדר דופ"ע דהסכך פסול הוה מהדופן ואינו חלק מהסיכוך. ולכאורה משמע מלשון רש"י דהא דל"מ מחיצות מרוחקות לסוכה הוא משום דא"כ סכך פסול מפסיק. אבל תוס' (לעיל ד: ושבט ז:) מבואר דהוה דין בסוכה שהמחיצות יהיו 'סמוכות' לסכך. (והוה מדיני דופני סוכה).

שפג) אבל חצר דמוקפת אכסדרה, דמחיצות לאו לאכסדרה עבידן וכו'. ויל"ד האם ס"ד דכל דופני סוכה בעינן שיהיו עשויות לשם סוכה (וכ"מ בתוס' יט.), או דלענין דופ"ע בעי שיתייחס יותר להגדיר את הסוכה.

שיעור פסול סכ"פ

שפד) אבל סוכה גדולה וכו' סכך פסול הוא. הריטב"א ביאר דכיון דלאו מין סכך הוא מפסיק וחוצץ מאוד. אבל כשהוא סכך כשר אלא דלא נעשית לסיכוך, מין במינו אינו חוצץ כ"כ, וראוי להכשיר ע"י דופ"ע.

ור"א מן ההר הביא י"מ דכוונת הגמ' דמה שנתן בשעה שסיכך הכשר, אבל זה סיכך הפסול.

כלאים או שבת, דהא לא בעי צל סכך ווע"כ דנתקבל ההלכה לענין סוכה, וע"כ דלולי דופ"ע סכך פסול ד' טפחים פוסל.

כט. ולפי"ז אף אויר לא יהני סמוך לדופן עקומה. ל. והריטב"א (יז:) הוסיף ואנן לא בעינן דופן עקומה לענין

אמר' דיהא דין דופ"ע, והשאר כדין סכך פסול^{לא}. והאו"ש (ה יד) כתב דנפק"מ היכא דרוב הסוכה הוה פסול וסכך כשר מפסיק ביניהם, דע"י דין דופ"ע נחשב ד' אמות חוץ לסוכה, ואינו מצטרף לרוב לפסול את הסוכה.

(שצ) מה אילן איכא סכ"פ פחות מד', ואויר פחות מג' וכו'. פרש"י דליכא שיעור סכך פסול. [וע' תוס']. המושג"ב (תרלב יז) כתב דאינו מצטרף, והוה סכך פסול פחות מד' וישנים תחת הסכך פסול. אבל החזו"א (קמד ד) נקט דכל שיש משך ד' אויר וסכך פסול אין ישנים תחתיו.

לבוד להחמיר

שצא) תוד"ה אילן. [סו"ד התוס'] ומיהו היכא דליכא בפסולין ד' וכו' אין האויר משלימו לד' במה שחושבו כסתום מחמת הלבד, דל"א לבוד להחמיר^{לב}. וזכ"ב הרא"ש והטור תרלב, והרשב"א (עירובין טז:) דן בזה האם אמר' לבוד להחמיר, או רק להקל. והביא דגבי מבוי שרצפו בלחיים (עירובין ט:): אמר' לבוד להחמיר^{לב}.

והב"י (תקב) כתב דהא דיש איסור עשיית אוהל בשולחן שיש דפנות הוה אפי' כשהדפנות מגיעות תוך ג' לארץ. והדרכ"מ (שם ב) השיג דאין לבוד להחמיר, וציין לרא"ש בסוגיין^{לד}.

והמג"א (תקב ט) הק' דיש מקומות דאמר' לבוד להחמיר, והגמ' (לקמן יח.) ס"ד דיש לבוד גבי טומאה^{לה}.

ועוד הביאו האחרונים (מצפ"א, ק"ג) דאמר' לבוד לחיוב הוצאה בשבת, וכיון שהגיע תוך ג' נחשב קלוט ומונח, להחמיר להתחייב בשבת (כדא"ש שבת ה. וכתובות לא.). וכן לענין עשיית אוהל בשבת דהיכא דיש בגגה טפח ע"י לבוד (שבת קלח:) נחשב אוהל, אף דהוה להחמיר^{לי}.

ועוד הביא החב"צ (נט) דבגמ' (עירובין כה.) גבי העושה מחיצה סמוך למחיצה, דהיכא שאינו מרחיק ג' אמר' לבוד, ונחשב מחיצה א'^{לי}.

והמג"א (תרלב ה) ביאר [דברי תוס' והפוסקים] דאמר' לבוד להחמיר להחשב כאלו שניהם סמוכין זה לזה, מ"מ לא אמר' שהוא כמפורד וסתום בסכך פסול. והאחרונים (עמק ברכה יח, קה"י יג ועוד) ביארו דיש ב' גדרים בלבד, להחשב צמוד, ולהחשב כסתום ומלא. ולענין להחשב כצמוד אמר' לבוד אף להחמיר. אבל בהא דנתחדש לבוד דמחיצות, בזה ל"א להחמיר^{לח}.

אבל הק"צ (ת, ונתיב חיים שם) כתב דאף לענין להחשב כסתום אמר' לבוד להחמיר, וביאר דכוונת התוס' [והרא"ש] דהוה לבוד באמצע. ונח' רב אחא ורבינא (לקמן יח.) אי אמר' לבוד באמצע, וקי"ל הלכה כדברי המיקל. א"כ לקולא אמר' לבוד באמצע. אבל להחמיר

לד. והמג"א (תקב ט) דחה דתליא בנידון לבוד בכלים (דנח' רש"י ותוס' שבת ח.).

לה. אמנם הדרכ"מ (י"ד שצא) הביא בשם מהר"י וייל דגגות הסמוכין תוך ג' לא אמר' לבוד לענין טומאה. והרמ"א כת' הטעם דלא אמר' לבוד להחמיר. והמג"א (תקב שם) חלק דהוה הילכתא דלא נאמר לבוד בטומאה, ולא משום להחמיר. והביא דכ"ב תוס' (עירובין י:) דהילכתא גמירי לגבי טומאה דלא אמר' לבוד [וע"פ הגמ' לקמן יח.].

לו. ומ"מ כתב המג"א (הג"ל) דלא מסתבר שיהא איסור לנטות חוטין בשבת, כשביניהם פחות מג'. דאף דאמר' לבוד, איהו לא עביד מידי.

לז. והפרמ"ג (שסג מ"ז א) דחה דל"ל דלא הוה מתורת לבוד, אלא סברא דהוה בטל ולא חשיב. וציין לרש"י שם.

לח. אבל הפרמ"ג (שסג מ"ז א) ביאר כוונת המג"א דיש ב' גדרים בלבד, סמוכין וסתום. ובהא אמר' להקל, שבכל מקום יכול לתפוס [ולקולא] איזה גדר של לבוד. ומש"ה אמר' כאן לבוד כסמוכים, ולא כמאריך.

לא. והשפ"א כתב דמ"מ נפק"מ היכא דאויר (ב' טפחים) מפסיק, דע"ז מסתיים הדופן עקומה [ואינו מצטרף להחשב כולו סכך פסול, וע' תוס' בסמוך].

לב. והקה"י (יג ו) ביאר דתוס' למדו דין זה מסוגיין, דיש פחות משיעור סכך פסול ואויר, ואת"ל דאמר' לבוד כסתום מסכך פסול, א"ב אמאי לא אמר' לבוד לפסול להחשב כסתום מסכך פסול.

והקה"י דן דבסוגיין הוה בין סכך כשר לסכך פסול, ואיכא למימר דהוה ממולא בסכך כשר, ואיכא למימר סכך פסול. אך מ"מ באופן שמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר פסול (כדלעיל ט.). א"נ דינו מחצה למחצה [וכמו בשפודין, דאמר' דהצל מחמת שניהם בשווה, א החלק שמתפשט], ועוד עכ"פ היכא דסכך פסול הוה תוך ג' סמוך לכותל, לא אמר' לבוד שיתמלא סכך פסול ויפסול. ויולד"ח דהתם גדר הלבד לקרב את הדופן לסוכה, ול"צ שיהא כמלא. וכ"כ הר"ן (לקמן יח.).

לג. שאם עשה לחי אחר לחי תוך ג' טפחים עד ד' אמות נחשב לחי א' ופסול.

לא אמרי' לבוד באמצע. ונתפסין אידך מ"ד להקל"ט.
הב"ח (תרכו ד"ה לענין) כתב דהיכא דיש פחות מג' בין לט"ש, לא יסבך עליהם, דהו"ל כלבוד ונעשו כולם כדף א', וכיון דניכרין אינו בטל"ב. והמג"א (תרכו ו) חלק, והביא דהמקרה בשפודין, אף דאין בין כל שפוד ג', כשר. ולא אמרי' דכולו פסול מדין לבוד"מא.

שצב) ש"פ. ותוס' (בתחילת דבריהם) נסתפקו ומיהו היכא דאיכא ב' טפחים סכ"פ וב' של סכ"פ ואויר מפסיק וכו' מב". ודבסה"י יש שיעור ד' סכך פסול, אף בלא השלמת הלבוד. או דאף בזה אמרי' אין לבוד להחמיר, ואינו מצורף).

ורע"א תמה דלולי לבוד יש כאן אויר. ואף אויר היה פוסל לולי דין לבוד וכדמוכח לקמן יח. מב", והא דאמרי' (בסוגיין) דאויר אינו מצטרף לסכך פסול [כשיש אויר בין סכך פסול לסכך כשר], היינו דהוה כאילו ב' טפחים פסול דבוק בסכך כשר, ואין כאן הפסק. או דממלאין האויר מסכך כשר שבצידו. עכ"פ היכא דהוה סמוך לסכך פסול האיק' יהי"מ.

ורע"א דן לדחות דהא דאין לבוד באמצע היינו בסוכה קטנה, אלב בסוכה גדולה אויר פחות מג' אינו חשוב לפסול [ואי"צ לבוד]. ודחה דסכך פסול פחות מג' משלים בסוכה קטנה, רק אויר הוה מדין לבוד. וסיים וצריך תלמוד רב.

והפרמ"ג (שסג מ"א א) כת' דגדר לבוד דהוה כסתום,

ונחשב כסתום בסכך כשר"מ. והאחרונים האריכו עד"י מב".

ועוד תי' האחרונים ע"פ דברי הגר"ח (הנ"ל) דבעי לבוד לצרף את הסכך לדפנות. אבל ל"צ לבוד לענין הכשר סיבך שיחשב צלתה מרובה. דלענין זה כל שאין שיעור לפסול אינו פוסל"מ. [והקה"י (יג ט) כתב דמ"מ לדעת תוס' (לקמן יט.) יושבים תחת אויר בסוכה, וע"כ דנחשב ממולא מסכך כשר. ומש"ה הוצרכו לסברא דאין לבוד להחמיר, להחשב סתום].

דף יז:

שצג) האי לאו שיעורא הוא וכו' אלא לדידכו דאמרי' שיעור משום הפלגה וכו' ומה ל' אתפלג בסכך פסול ואויר. פרש"י דיש מקום חשוב לעצמו [שאינה מהסוכה], ומש"ה חוצץ בסוכה לעשותה כב'. ולכאורה משמע דפסול סכך פסול הוא משום דנחשב שאינו מהסוכה". אלא בדפחות מד' טפחים בטל ואינו חוצץ].

ורש"י כתב דל"ג ו'כיון דלא שווה שיעוריהו". דלכו"ע לא שוו שיעוריהו. אלא לאפוקי מסברת הפלגה. והריטב"א כתב דאי"צ למחוק, דה"פ בשלמא לדידי ד' אמות משום 'שיעור מקום', ולא משום הפלגה וריחוק, ומש"ה אינו מצטרף. אלא לדידכו תרוייהו משום הפלגה א"כ יצטרף.

מה. והאחרונים ביארו דאמרי' לבוד להצמיד, ואין כאן אויר, אבל אינו כמלא מסכך פסול [וכ"כ הקה"י יג ג].

מו. ע' עמק ברכה (יח) ועוד. והקה"י (יג ב) כתב דאע"ג דלא אמרי' לבוד להחמיר, מ"מ אמרי' באותו מקום עצמו לבוד להקל. וא"כ אינו פוסל מצד אויר, דהא יש לבוד. ואינו אויר ולא סכך פסול. [ולא אמרי' ממ"נ]. ועיי"ש שדן האם נחשב ממולא באותו מין].

מו. וועד"ז י"ל דבעי לבוד להשלים 'מחיצת' הסכך. אבל לענין הכשר הסכך תליא בשיעור סכך להכשירו].

א. רצ"ב דמבואר (לקמן יט) דסכך פסול יושבים תחתיו.

ב. ומשמע דרש"י ל"ג אף האי לאו שיעורא הוא'.

ג. ולכאורה כוונתו גדר פסול ד' אמות סכך פסול הוא משום שיש 'מקום' [כשיעור בית] דהוה סכך פסול [ועד' משיב רש"י למיד ד' טפחים]. ולא משום חשיבות פסול הסכך.

לט. ונהביא דבעי"ז כתב הסמ"ע (שנ) במח' אחרת דרב אחא ורבינא, דלענין כל נידון בפנ"ע אזלי' לקולא].

מ. ונהביא דבשו"ת הרשב"א (אריג) הביא בזה מח' גבי סולם, והחולקים ס"ל דאין לבוד להחמיר.

מא. ומשמע דסברת הב"ח דוקא היכא דמחובר כולו, ונחשב א'. אבל היכא דכל סכך פסול עומד לעצמו לא אמרי' לבוד לפסול. רצ"ב.

מב. ורבינו ירוחם (נתיב ח חלק א נה: בדה"ט) הכריע שפסול, דהאויר כמאן דליתיה דמי, והב' פסולין כמחוברין ויש בהן שיעור לפסול.

מג. למ"ד אין לבוד באמצע פוסל.

מד. ולפ"ז אף טפח סכך פסול מכאן וטפח פסול מכאן, וב' אויר באמצע יפסל ממ"נ, דאי אמרי' לבוד הוה כמלא סכך פסול. ואי לא אמרי' לבוד האויר פוסל.

פוסל. ופחות מג' טפחים כשר ומצטרף וישנים תחתיו. והמג"א (תרלב ג) כת' דאף סוכה ט' ומחצה פוסל בו סכך פסול ג', כיון דאי שקלת לג' טפחים הפסולים ליכא שיעור סוכה. וזכ"מ בריא"ז.

ורע"א (שם) חלק [על המג"א] דחשבינן לסוכה עד סוף הז' טפחים, ואין בסוכה ג' טפחים סכך פסול. ואפי' כשהסכך פסול הוה כנגד דופני הסוכה, אמרי' על קצת מהסכך פסול דופן עקומה, והשאר הוה סכך פסול פחות מכשיעור. אבל כשמונח באמצע הסוכה אה"נ דפוסל¹. והבב"א (תרלב ג) ובעי"ז כת' החזו"א (שם) חלק דאפשר לחלק את הסכך פסול, ולצרף חלקו לשיעור סוכה. דסכך פסול ג' טפחים אין בו 'חשיבות' כדי לפסול, ומש"ה אפשר לחלקו. ורק היכא דכל הג' פוסלין את הסוכה, אמרי' דאינו מצטרף.

שצו) שם. אבל ר"ח פי' דקו' הגמ' דבסוכה קטנה אף לרבה השיעור סכך פסול הוה ד' טפחים. דהיכא דהוה רוב הסוכה ודאי ד' טפחים סכ"פ פוסל. ונחשב שו' בשיעוריהו כיון דתרויהו בטרפחים. וזה"ח לשיטתו דכוונת הגמ' לעיל דלא שו' שיעוריהו היינו דוה באמות וזה בטרפחים. אבל לשאר ראשונים עדיין לא שו' בשיעוריהו.

ור"ח פי' דרבה תי' דהתם משום דליכא לשיעורא דסוכה, פי' דד' טפחים הוה רוב הסוכה² סכך פסול, ובטל המיעוט ונמצאת כאילו כולה סכך פסול. וליכא לסוכה כלל.

שצו) המקציע מכולן וכו' הוא"צ וראו"ט לטל' על גבי חמור. פרש"י מא' מכל אלו וכו'. וזכ"כ הר"ש ורמב"ם במשניות. וכיון דשיעורן שווה היכא דמקצה,

ור"ח (עה"ג) כתב בשלמא לדידי לא שו' שיעוריהו, זה באמות וזה בטרפחים. אלא לדידכו אידי ואידי בטרפחים. ורצ"ב מאי נפק"מ בזה.

שצו) נהי שלא שו' בסוכה גדולה, בסוכה קטנה מי לא שו' שיעוריהו. פרש"י וכיון דשו' שיעוריהו בסוכה קטנה מצטרפי, ומש"ה יצטרפו בכל אופן [אף בסוכה גדולה] כיון דשיעורן שווה בשום דוכתי³. [ע"ע בסמוך דראוי לשיעור טפח]. והריטב"א תמה וכי משום דשו' בקטנה, אמאי יצטרפו בסוכה גדולה. ואי כוונתו בסוכה קטנה, מנ"ל דלא מצטרפי. ואב"י גופיה (יח). אמר מיעוט בשפודין לא הוה מיעוט, דמצטרפין לפסול בג'. והריטב"א ביאר דכוונת הגמ' להוכיח דהוה משום שיעור [ולא משום הפלגה]. ועי"ש שהאר"ך בשקלא וטריא בסוגין.

שצו) שם. בסוכה קטנה. פרש"י ששיעורה מצומצם, ומש"ה סכך פסול דג' טפחים פוסל כיון דנפיק מתורת לבד, חשיב לבצורי לשיעורה דסוכה⁴. והראב"ד כת' דכיון דנפיק מלבד אין יושבים תחתיו, ומש"ה אינו מצטרף לשיעור הכשר סוכה. והחזו"א (קמד ד) כתב דסכך פסול אינו חשוב טפי בסוכה קטנה מבסוכה גדולה, אלא שהסוכה אינה מתכשרה ע"י צירוף ג' טפחים סכך פסול. ומ"מ כת' דאם עשה טפח ומחצה סכך פסול, וב' טפחים סכך כשר, וטפח ומחצה פסול, וב' טפחים סכך כשר, כשר. דכיון דלא נפיק מלבד מהני אף להצטרף.

והשו"ע (תרלב א) פסק דסוכה קטנה שאין בה אלא ז' על ז' טפחים ג' טפחים סכך פסול, בין באמצע ובין בצד

ועי"ז החלק שבתוך הסוכה אינו פוסל. והאחרונים הק' דבעלמא גבי דופ"ע לא אמרי' כן, דא"כ כשיש דופן עקומה ד' אמות וג' טפחים נימא דופ"ע על מקצת. וכן (לעיל יד) מבואר דנסר שמונח מקצתו בסוכה, ומקצתו פוסל היוצא, פוסל. וצ"ל דכוונת רע"א ע"ד הבב"א דשיעור ג' טפחים אין בו חשיבות פסול, ומש"ה מחלקים אותו.

ד. צ"ב א"כ אף ג' ומחצה סכך פסול.

ט. בפשוטו משמע דמק"ט עכשי, מיגו דבידו לטלות ע"ג חמור. ותוס' (שבת עה) דחו דאינו כן, דכל זמן שלא עשאו טלאי ויחדום לכך אינו מק"ט. והואיל וראוי לאו דוקא.

ד. ואף לרבה דשיעור סכך פסול ד' אמות, יצטרף קצת אייר להשלים. כיון דיש אופן דשו' בשיעוריהו בסוכה קטנה.

ה. ודוקא היכא דיש הכשר סוכה במקום א' מהני סכך פסול ג' בהמשך הסוכה. וז"ל היכא דמסוכך כולו סכך פסול ג', וג' ומחצה סכך כשר, האם מצטרפין לשיעור ז' טפחים. או דבעינן ז' במקום א'.

ו. וזכ"כ הראב"ד (יד, ז. בדה"ד) דאף סכך פסול ג' בסוכה גדולה אין יושבין תחתיו, כיון דנפיק מתורת לבד. וז"ל א"כ הו"ל לאב"י להק' דמצטרף לענין דאין יושבים תחתיו. ור"ל דמ"מ אינו צירוף לענין פסול הסוכה.

ז. ומבואר בדברי רע"א דמחלקים את השיעור סכך פסול,

דברי הרמב"ם מהעד, ומדין דופן עקומה. וכ"כ ה"ה ורבינו מנוח בדעת הרמב"ם.

דף יח.

תא) בשלמא ל"מ"ד בין באמצע וכו' מש"ה כשירה. האחרונים (שפ"א) העירו דמ"מ ס"ל דאסור לישון תחת הסכך פסול^א, וא"כ אין הכשר סוכה יחד כשיעור ז' טפחים. והאיך ישב בסוכה זו.

ומבואר דמ"מ מהני, ומצטרף יחד להחשב הכשר סוכה, אף דאינו במקום א'. [ואף דהסכך פסול אינו מצטרף וכדין סוכה קטנה].

וכן החזו"א (קמד ה) הביא דסגי במה שיש שיעור ע"י צירוף של הסכך כשר^ב. ואינו נפסל משום שאין בו ד' טפחים במקום א'^ג. והק' מכאן לדברי המג"א (תרלד א, הו' לעיל ג.) שאם יש קרן היוצא מהסוכה שאין בו זע"ז פסול. והחזו"א כתב לקיים דברי המג"א, דקרן היוצאת הוה רשות אחרת, ואינו חלק מרשות הסוכה. אך הק' דהמג"א פ' הטעם משום דצר לו לשבת, וזה ודאי קשה מכאן^ד. וכן מהא דאין ישנים תחת אויר הסוכה (ע' לקמן יט.).

תב) רש"י ד"ה שאין. ותחת הנסרים לא יישן וכו'. בחי' אנשי שם (ב. בדה"ר) דייק דמותר לישון תחת כל הפסל הכשר^ה, ע"י שיש הכשר במקום א'. ואף שהנסר מפסיק בינו לסוכה הכשירה. וכן הביא המאירי בשם חכמי הדורות דהגמ' נקטה נסר ופסל להכשיר את כל הפסלים וכו'. [והמאירי חלק]. וכ"ד ראבי"ה (תריח) דמותר לישון תחת כל הפסלים, וראבי"ה תמה כיון דתקרה מפסיקתו אין לו דפנות!.

ע"ד החזו"א, דבעינן שצורת הסוכה באופן דיש שיעור ז', שישב בלא צר. וכיון דהוה רשות אחרת, ישיבה בסוכה זו הוה צר.

ה. אבל הב"ח (תרלג) כתב דאף מש"כ רש"י (כאן) תחת נסרים לאו דוקא, ואפי' תחת הפסלים. ונקט מילתא דפסיקא.

ו. ויל"ד אי הוה סוכה מצד עצמו. או מדין פסל היוצא מהסוכה (כדלקמן יט.). [ואף דאינו מחובר לסוכה].

ז. משמע דכוונתו להק' משום דסכך פסול מפסיק. אבל אין חסרון במה שיושב תחת דופן עקומה. שהרי אף בנסרים גדר הכשר הדפנות הוה מדין דופן עקומה ומשמע דלא חזר בו בזה, וישבין תחתיו.

מצטרפין אף בעלמא, וכ"כ תוס' שבת עו.). ורש"י הביא י"מ מקצע, שחייב קיצועיהו, שקיצץ מכל מין ותפרן יחד לטפח על טפח. וכ"פ רש"י (שבת עו.), וביאר דלטלות בחמור אינו מקפיד בב' מינין.

שצח) תוד"ה ותני. אבל בגד ועור דשיעורן רחוקים זמ"ז וכו'. המהרש"א כתב דה"נ אויר דבג' טפחים, וסכך פסול בד' נחשב קרוב, דליכא שיעור אחר ביניהם.

שצט) נתן ע"ה נסר וכו' בשלמא ל"ב וכו'. ובמשנה (יד.) מפורש ובלבד שלא ישן תחתיו, ומבואר דלרב סכך פסול ד' טפחים לא יישן תחתיו. אלא שאינו פוסל את הסוכה עד שיהא ד' אמות. וכ"כ תוס' (לעיל יד.).

ובחי' ר"א מן ההר כתב דלפ"ז ה"ה כל מקום שנפיק מתורת לבוד, לא ישן תחתיו. והביא ראייה לדעת הראב"ד (יד, ז. בדה"ר) דג' טפחים סכך פסול לא ישן תחתיו.

ת) הכא במאי עסקינן מן הצד. וכ"כ רש"י ושא"ר (לעיל יד.). אבל הרמב"ם (ז ה) כת' דנתן נסר ד' טפחים על הסוכה, הסוכה כשירה ואין ישנים תחתיו. ומשמע דאף באמצע. [ואף דהרמב"ם (שם יד) פסק דסכך פסול פוסל בד' טפחים]. ור"א בהרמב"ם (ברכת אברהם כה) כתב דדעת הרמב"ם דנסר קיל, ולא תקנו שיפסול את הסוכה (וע' מה שהו' בזה לעיל יד.). וכת' דהגמ' נקטה שינויא דחיקא, ומש"ה לא חש הרמב"ם לזה.

ועוד כתב דאת"ל דדברי הגמ' דוקא, יש להעמיד אף את

א. מד' טפחים. ולדעת הראב"ד בסכך פסול ג' טפחים, אין ישנים תחתיו. ואפ"ה מבואר דמהני כשכל סוכתו נעשית כן, ואף דאין הכשר סוכה במקום א'.

ב. [ואף דאינו משלים לשיעור הכשר סוכה קטנה. מ"מ אינו מפסיק למצטרפין זה לזה].

ג. וכע"ז בתוס' (יו. סוד"ה אויר.). ויל"ע מ"ש מהא דבעינן ז' על ז' מרובעות, ול"מ כדי לרבע. וה"נ הא ליכא במקום א' שיעור ז' על ז', אלא בצירוף מקומות. ויל"ל דנחשב הנסר מחובר לו, אלא דאינו עולה לחשבון.

ד. אמנם י"ל דיש לו רווח ז' על ז', ואף שאין כולו הכשר סוכה, וזה מלבד השיעור הכשר סוכה. [וע"ל כוונת המג"א

והאחרונים הביאו מדבריו דלא אמרי' ב' הילכתא ודופן עקומה ולבוד.

אבל רע"א (שו"ת ק יב) כת' דהר"ן קאי דוקא למ"ד אין לבוד באמצע, דכל הלכה צריך להלכה הב'. דאילו לא אמרי' לבוד, אינו סמוך לסכך ול"ש דופן עקומה. ולא שייך לבוד אם אינו דופן. וא"כ לא נתחדש ההלכה בפנ"ע, כיון דצריכה לחברתה. אבל לדין דיש לבוד באמצע, אמרי' לבוד בגוף הסכך להצמידו לסכך פסול. ועי"ז אמרי' דופן עקומה. ואמרי' דופ"ע ולבוד בהדדי. ונע"ע מה שהו' לעיל יז. וטו: וד. בדין ב' הילכתא.

לבוד באמצע

תה) וד"מ מן הצד אבל באמצע וכו' וחד אמר אין לבוד באמצע. בפ"י הריב"ן כת' דהכי גמירי ליה הילכתא דלא נאמר לבוד אלא מן הצד. אבל הר"ן ביאר דלבוד הוא הילכתא במחיצה, ומש"ה דוקא מהצד מהני לבוד מהדפנות. אבל בסכך לא נתחדש דין לבוד. ואידך מ"ד ס"ל דלא שנא א'.

ויש שדנו דכל הנידון בסוגיין לענין לומר לבוד להחשב 'מלא' (ומהלכות מחיצות²¹), ולעולם אמרי' לבוד שיחשב 'צמוד' ואין כאן הפסק. ולפ"ז צ"ל דבסיכוך הסוכה²² צריך שיהא שם מחיצה על כולו, ולא סגי במה שאין הפסק ביניהם. אמנם פשוטו הסוגיא דלא אמרי' לבוד כלל באמצע, ואף להחשב 'צמוד'.

תו) שם. ורע"א (הו' לעיל יז). הביא דמבואר דלולי דין לבוד אפי' אויר משהו פוסל. וכן הוכיח הגר"ח (ה יט). ורע"א העלה לדחות דאירי בסוגיין

ותי' דבנסרים לא גזרו אלא שלא לישב תחתיהם, אבל ביניהם יושב²³.

אבל תוס' (לעיל יד: סוד"ה ומודה) כת' דיושב רק תחת פסל שבאמצע. ובפשוטו הטעם משום דהנסר הוא סכך פסול ומפסיק. ועוד דנו דכיון דהוכשר משום דופן עקומה ל"מ להחשב ג"כ סכך לישב תחתיו. והרא"ש (לעיל ד. ס"ס ג) כת' [בדעת רש"י שם] דבמקום דין דופן עקומה אינו יושב תחת הפסל היוצא 'שהרי אין לה סכך, דרואין הכותל כאילו הוא עקום'. והריטב"א ור"ן (שם) תלו נידון זה בגדר דופן עקומה, דלצד דרואין את הסכך שהוא חלק מהכותל, א"א לישב תחתיו דהוא דופן ולא סכך²⁴.

תג) אמר אב"י אויר ג', ומיעטו וכו'. הר"ן כתב דנקט לרבותא, דאע"ג דכבר נפסל, נפיק מידי פסולו ע"י סכך פסול.

והשפ"א הק' אמאי ל"א תעשה ול"מ העשוי [לדעת ההג' מיימוני הו' לעיל טז. דאמרי' כן אף בדפנות. ונע"ש].

והביאור²⁵ [ותרלב ד"ב הלכך] הביא בשם שיטת ריב"ב דה"ה לסכך פסול, שמיעטו בין בקנין ובין באויר.

תד) ומיעטו וכו'. הר"ן כת' דדוקא כי מיעטו מצד הסכך, אבל מיעטו בסכך פסול מצד הדופן לא מהני. ולא תימא דסכך פסול סמוך לדופן אמרי' דופן עקומה [אפי' עד ד' אמות], ומש"ה יחשב לבוד מן הצד. ותי' דלא אמרי' דופן עקומה ולבוד כי הדדי. הלכך כשממעטו מצד הדופן אותו מיעוט נחשב סכך ולא דופן, והו"ל לבוד באמצע.

ח. ובפשוטו משמע דנסרים אינו פוסל כלל את כל הסוכה [וכדעת ר"א בהרמב"ם וכו'], וזה צ"ע מהגמ' כאן. וצ"ל דדוקא הכא כיון דיש לסוכה שיעור הכשר במקום א' ע"י ב' פסלים באמצע. דנסרים לא נחשב הכשר סוכה [ואף מפסיקין שלא יצטרף הפסל שבצידיהם להכשר סוכה]. וכשיש סוכה כשירה אף הנסר אינו חוצץ, ומצטרף לענין לישב תחת הפסל. [ואבל לא ישב תחת הנסר].

ט. ואבל לצד דמתקרב הדופן ניחא להו שיחשב פסל היוצא בלמעלה מכ'. אמנם כאן גרע דמפסיק סכך פסול ד' ואינו מצורף לסוכה כלל.

י. ולא אמרי' לבוד בגוף הסכך כלל. ולכאורה כ"ז לפרש"י [לקמן יט]. דאין יושבין תחת אויר בסוכה. דלתוס' דיושבין תחת

האויר, ע"כ דיש עליו שם סיכוך מדין לבוד.

יא. ובפשוטו ס"ל דנתחדש לבוד אף באוהל²⁶ וסכך. ולדברי הגר"ח לבוד בסכך נתחדש כדי לחברו לדופן. ועוד יל"פ דאף הסכך הוא גדר מחיצה נוספת לסוכה [ודא אמרי' בסכך פרוץ כעומד. ואפשר דתליא בילפותא לעיל וז].

יב. וע"פ יסוד האחרונים (הו' לעיל ו) דיש ב' גדרים בלבד, דיש מקומות דהגדר דנחשב מוצמד ואין הפסק ביניהם (ע"פ הסוגיא שבת צו.), ואילו במחיצות צריך הילכתא נוספת להחשב כמלא, דנחשב עצם המחיצה.

יג. וכן לענין קורה של מבוי, צריך שתהא על פני כל המבוי. וכן אוהל טומאה צריך להאחיל על כל חלק ממנו.

דוקא בסוכה קטנה, ומש"ה צריך דין לבד. ורע"א הק' א"כ אף סכך פסול פחות מג' יפסול בסוכה קטנה למ"ד אין לבד לאמצע".

והמהרי"ל דיסקין (ס' תורת אוהל משה) תי' דסכך פסול ישנים תחתיו (כדלקמן יט.), ומש"ה מצטרף לשיעור אף בסוכה קטנה. אבל אויר דאין ישנים תחתיו צריך חידוש 'לבד' שמצטרף לשיעור.

והגר"ח כתב דבעינן לדין לבד לצרף הדפנות לכל חלק מהסכך. וכשיש רווח באמצע חלק זה אינו מצורף. ומלבד זה יש גדר דאויר פוסל. [והו' לעיל יז. ולקמן יט.].

אבל החזו"א (בגליונות לגר"ח) כתב דלבוד לאו דוקא, אלא דעיקר צורת הסוכה הוה ע"י שצלתה מרובה [דאף לכתחילה לא יסכך כולה], ויהא בו אויר. וביאר דלא נתקבלה הלכה ד'לבד', אלא שחכמים שימשו ע"פ מושג ידוע, דתוך ג' הוה לבד. [ולפי דבריו לכאורה הא דאין לבד באמצע הוה סברא דהופסק רצף הסוכה, ולא שייך להילכתא דלבד. וצ"כ א"כ מה מייחי מקורה וכו'].

(תז) תוד"ה אין. דהכא מייירי כשהאויר מהלך ע"פ כולה^{טז}. ובפשוטו הוה סברא בדין לבד, דהיכא דהאויר מוקף בסכך מתבטל טפ"ט^{טז}. ולדברי החזו"א (בגליונות לגר"ח) הטעם דע"י שמעורב נחשב סוכה א', ודוקא היכא דמחולק כולו דנים בפנ"ע.

ועוד כתב הערול"ג ובשו"ת חת"ס (יד"ד שמ) דכוונת התוס' משום פסל היוצא מהסוכה.

והקה"י (יג ב) ביאר ע"פ דברי הגר"ח (הנ"ל) דבעינן לבד לצירוף הדפנות, אך סגי שיש צירוף לדופן במקום א'. ודוקא באופן שהאויר ע"פ כולה פוסל, דליכא צירוף לדופן.

והשפ"א הביא דמבואר בתוס' דמצטרף אף שהאויר הוה תוך שיעור הכשר סוכה, והביא דתוס' (לעיל יז. סוד"ה אויר) נסתפקו בזה, האם מצרפין סכך אויר [יותר מג'] ע"י הסכך שבצדדין, כשאין שיעור הכשר במקום א'. וכתב דבתר דבעי להו הדר פשוטה. ועוה"ק השפ"א דבתוס' (כאן) משמע דמהני אף בסוכה קטנה כשאינו ע"פ כולו, וכד"ג ודאי ל"מ צירוף מהצדדים [אף למש"כ תוס' לעיל שם].

והאחרונים (זכרון שמואל כז) כת' דלדברי הגר"ח ניחא, דלענין הפסול של סכך פסול בעינן הכשר סוכה במקום א'. והא ליכא ג' שיעור לפסול, אלא דבעינן צירוף לדפנות, ובזה סגי במה שיש צירוף בעלמא.

ועוד תי' האחרונים (זכרון"ש שם) דאויר [פחות מג'] שאינו ע"פ כולו נחשב חלק מעצם הסוכה. ולא בעי לזה לדין צירוף. [וע"ד סברת החזו"א הנ"ל].

והריטב"א כתב דאייירי כשיש באויר שיעור ראשו, דלא בעי שהסוכה תהיה מעובה כמין בית". (ע"ע לקמן יט.).

(תח) בא"ד והא דאין פכ"פ פוסל בפחות מד' ואע"ג דאין לבד באמצע. בפשוטו משמע מתוס' דאף סכך פסול מהני מדין לבד [ובזה דחה התוס' דהאיך יהיני עד ד']. אבל תוס' (לקמן יט.) כתב דל"ש כלל לבד סכך פסול.

(תט) דתנן ארובה בבית ובה פותח טפח וכו'. בפשוטו הגמ' מביאה מהרישא, דאף דיש טפח, מ"מ נימא לבד. הריטב"א כתב דלענין טומאה תליא לבד בטפח^{טז}, דהכתוב עשה בו טפח כג' דעלמא^{טז}. [וקי' הגמ' מ'אין בארובה טפח].

והריטב"א ביאר סברת הגמ' שאין אויר נעשית אוהל,

החזו"א (ס"ס קמד) נקט דכוונתו רק דהוה צורה בשיבת הסוכה.

יח. וכ"כ הרע"ב (אהלות ד א) דהיכא שאין טפח הוי כלבד לענין טומאה. וע"ע משנה אחרונה (אהלות ט ג).

יט. והריטב"א (עירובין י) בתחילת דבריו כת' דלענין טומאה אין אומרים לבד, דא"כ בטלת תורת פותח טפח וחלון המביא את הטומאה. ושוב כת' די"ל דלגבי טפח לא אמרי' לבד בטומאה, דרחמנא אחשיבה לטפח ולענין טומאה) כאילו הוא דבר חשוב כג' טפחים. אבל בפחות מטפח יש לנו לומר לבד.

יד. וכדאי' (יז) דסכך פסול בסוכה קטנה בג'. וה"נ פחות מג' למ"ד דאין לבד באמצע.

והשפ"א תי' דמ"מ כיון דאילו היה מהצד אמרי' לבד, ומש"ה אין לו חשיבות בפנ"ע להפסיק. ועי"ז הסכך פסול הוה תוך הסוכה. ושוב בטל ומצטרף לשיעור סוכה.

טו. [וע"ע תוס' ב"ב קסב: ד"ה שהרי].

טז. [ואפשר דשייך להא דמחיצת שתי בלא ערב או ערב בלא שתי הוה מחיצות גרועות, ע' לעיל טז: ועירובין טז:].

יז. ומבואר בדברי הריטב"א דהוה שיעור בעצם הסוכה. אבל

(תיא) ש"ץ מקום פ"זני וכו'. [פרש"י מקום שהנהר מגדל שרצים]. המכתם כתב דלא נחשב 'מנהג המקום', דנימא שיש חומרי מקום שהגיע לשם וכו' כיון דיש שינוי בין הדגים^{כז}. ובדבר דיש לתלות בשינוי המקום ל"ש בזה גדר חומרי מקום שיצא.

(תיב) האי צהנתא שריא. ומבואר בראשונים (ע"ז לט). דנפק"מ דאף דאין ניכר בהם סימנים אמרי' ששופם להעלות קשקשים. א"נ איירי בהגיע לפנינו חתוך וכו'. אמנם רש"י [גבי אברומא] מפרש שהנידון לענין תערוכת שרצים.

(תיג) והא דג טמא כיון דל"ץ חוט השדרה וכו'. תוס' (ע"ז מ). הביאו [מכאן] דליכא דג טמא^{כח} דיש לו חוט השדרה^{כח}. והרא"ש (שם ב מא) הק' דהתם משמע דיש דג טמא שיש לו שדרה. וכתב דכוונת הגמ' דלא היה שכיח ביניהם דג טמא שיש בו שדרה. והמאירי (שם) כתב דדוקא למין 'טרית' אמרי' דשדרה הוה סימן. אבל שאר מיני דגים טמאים צריך דוקא סימן קשקשים.

סיכך ע"ג אכסדרה - פי תקרה

(תיד) אתמר סיכך ע"ג אכסדרה שיש ל"ה פצימין וכו'. [ול"ק כשירה. ולל"ב (לקמן יט). לרבא ל"מ]. פרש"י ע"י לבוד [וכלשון הגמ' יט.], ומשמע דלבוד מהני לחדר לדפנות. אבל הראשונים הביאו דעת הרי"ף דכיון דאיכא פצימין מהני משום פי תקרה. [ויתבאר לקמן יט.]. ומבואר מדברי רש"י דמהני קנה קנה פחות מג'

ואינו מצטרף עם הבית [דאילו הוה אמרי' לבוד היה מצטרף לבית להחשב אוהל].

והמג"א (תקב ט) הביא מכאן דאמרי' לבוד אף להחמיר, לולי הא דאין לבוד באמצע. אבל הק"נ דחה דיל"פ הנידון לענין להפסיק שיחצוץ כלפי מי שמאחיל מעל.

והערול"נ (בשם ס' חזון נחום) הק' [לתוס'] דארובה אינו ע"פ כולה, א"כ לכו"ע נימא לבוד. והרש"ש כת' דהמ"ל ולטעמך. והערול"נ הוכיח דסברת התוס' הוה דוקא גבי סוכה, משום פסל היוצא [ובטומאה ל"ש פסל היוצא].

והקה"י (ס"ס יג) תי' דלענין טומאה אין חילוק בין באמצע לצד, דאוהל המת תליא במאהיל לחדר, וכמ"ש הר"ן דהא דמהני בצד הוה משום דאמרי' לבוד למחיצה, אבל לענין טומאה ל"ש מחיצה בצדדים.

(תי) שאני הלכות טומאה דהכי גמירי ל"הו. פרש"י מסיני, דאין לבוד באמצע. בפשוטו משמע דנאמרה ההלכה דאין לבוד באמצע^כ [לענין טומאה].

אבל תוס' (עירובין יג, ה' ברש"ש) הביאו [מסוגיין] דהילכתא גמירי גבי טומאה דלא אמרי' לבוד. [ומשמע דל"מ לבוד כלל, וע' מג"א (תקב ט). אמנם במשנה (אהלות ח ב) מבואר דהיכא דמקבל מעזיבה^{כא} מעביר טומאה^{כב}].

והריטב"א דחה דמבואר (בסוגיין) דכנגד הארובה [שאין בה טפח] טהור, והיכא דהטומאה תחת הארובה הכל טהור.

כ. ופרש"י דאין למדין מהלכות טומאה [ללמוד דאף בסוכה דאין לבוד באמצע], דאין למדין מהלכה. ואידך מ"ד דס"ל אין לבוד באמצע לא ס"ל דהוה חידוש. ולכאורה למד דיני הסכך מדיני טומאה. וס"ל דאף דהוה הלכה למשה מסיני ילפי' מיניה.

כא. שחלקי הסככה סמוכות ול"ז, נחשב אוהל א' כיון דראוי לקבל יחד מעזיבה. [והר"ש העלה צד השיעור מעזיבה בחוץ האוהל, דאפי' שהסככות ופרעות צמודות זו לזו ממש, אם אינן חזקות לקבל מעזיבה אינו אוהל, דהרוח מנשבת ומפרידן. אבל הביא דבתוספתא משמע דא"צ חזק].

כב. ומסקנת הר"ש דהוה [חומרא] דרבנן בעלמא. דהתנן (יא א) דאם נסדק כחוט המשקולת הטומאה אינה עוברת. אבל

הר"ש בתחילת דבריו נקט דהוה מדאורייתא. והעמיד את המשנה (דפרק י) כשאינו מקבל מעזיבה, דאם מקבל חשוב כסתום.

[ואולי יש לחלק בין היכא דהאוריר ע"פ כולה, דאפי' חוט המשקולת מפסיק. והתם כשאינו ע"פ כולה, ע"י שיעור מקבל מעזיבה נחשב כסתום. אבל הר"ש לא נ"ל בזה].

כג. דבמקום שנהגו היתר, ע"כ יש בזה סנפיר וקשקשין. ובמקום שנהגו איסור שמוא אין בה סימני טהרה. ועוד כתב דאפשר דבהאי מקום עולין בו ערבויה דדגים טמאים. [וע"ד פרש"י].

כד. אמנם לדברי רש"י לכאורה לא איירי כלל בדגים טמאים, אלא בקצצים קטנים שנתערבו עמהם. ואף הא דאי' בסוגיין דג טמא פרש"י שקצים ורמשים.

כה. והרמב"ן (ע"ז שם) כתב דתליא במח' רב הונא ורב נחמן (שם).

לדפנות סוכה מג' רוחות, אף דליכא עומד ז'. ונת' בזה הראשונים (לעיל יז. וז.). ותוס' (בע"ב בס"ד) העלו צד דאיירי רק במחיצה ג' דסוכה, ויש ב' מחיצות גמורות. אבל לדעת שאר ראשונים הפצימין מהני משום פי תקרה.

תטו) [אבסדרה] שאין לה פצימין. פרש"י דאין לסוכה זו דפנות כלל (וכדאיתא במשנה), אלא דפי תקרת האבסדרה סותם מג' רוחות. ומבואר בדעת רש"י דמהני האבסדרה [והבתים סביב לה] מג' רוחות שלא יחשב מפולש. ודל"מ פי תקרה במפולש, ע' בע"ב.

ותוס' האריכו לחלוק. והמהרש"ל העמיד דכוונת התוס' דסיכך על האבסדרה [והאבסדרה לא היתה מקורה], ולאבסדרה ב' דפנות כמין ג"ס.

והרי"ף חלק על פי זה, וכתב לאו על גביו ממש, אלא סמוך לו. וכדאי' (במדבר ב' כ) 'ועליו מטה מנשה', ומתרגמינן וסמיכין עלוהי (ע' מנחות צו.).

והמהרש"א (ושאר אחרונים) העמידו את דעת תוס' דיש ב' מחיצות [כמין ג"ס] לסוכה, ורוח שלישית צמוד לאבסדרה. ולפ"ז הנידון במחיצה שלישית דסוכה, וכן העמיד רש"י (יט. ד"ה רב אשי) את דברי רב כהנא (שם). ודעת רבא דלא אמרי' פי תקרה, אפי' ברוח א'.

והראשונים (ריטב"א, ר"א מן החר, ר"ן) הביאו דדעת הרי"ף (ע"פ הציור שצייר הרי"ף) דאיירי בסוכה שיש ב' דפנות [כמבין], והאבסדרה סמוכה לסוכה במחיצה שלישית.

תטז) **שם, תוס'** (לעיל ד:) כת' דאע"ג דבעי מחיצות ניכרות, פי תקרה חשיב שפיר מחיצות

ניכרות^{כז}. והפנ"י ושפ"א (שם, והקה"י יד) דנו דלמש"כ תוס' (כאן) דמהני פי תקרה רק ברוח שלישית של הסוכה לק"מ, דבשלשית מהני טפח [ועי"ז גודר כל הרוח]. ע"כ דלא בעינן ניכרות^{כז}. ואילו תוס' (לעיל) נקטו דפי תקרה נחשב מחיצות ניכרות, ומהני לכל דפנות הסוכה.

דף יח:

תיז) **אמרי' פי תקרה יורד וסותם. רש"י** (יט. ד"ה דמחיצות) מבואר דפי תקרה מהני משום גוד אחית. וכ"כ רש"י (לעיל ו: ועירובין פו.). אבל תוס' (עירובין פו; ושאר שם^{כח}) חלק דלאו מטעם מחיצה תלויה היא [ודא ליכא מחיצה], אלא דפי תקרה יורד וסותם^{כז}. ותוס' (עירובין צד:) כת' דפי תקרה מהני משום דנחשב 'פתח'^ל.

והפנ"י (לעיל טז.) כתב דאף לדעת רש"י פי תקרה שאני ממחיצה תלויה בעלמא, דמהני פי תקרה אפי' היכא דגדיים בוקעים, דגוד אחית הוה הללמ"ס, דאנו אומרים ע"י הלכה כאילו כולו סתום עד למטה, אף דאין שם מחיצות. ול"ש לומר דבקיעת גדיים יבטלנא^כ. אבל מחיצה תלויה אנו רוצים להחזיר ע"י אותו מחיצה תלויה עצמה, ומש"ה כשיש בקיעת גדיים הוה כמאן דליתא^ל.

תיח) **לדידך דאמרת. פרש"י** דק' הגמ' דנימא 'פי תקרה' ע"י הסכך גופה. כשסיכך בנסרים [שיש להם 'פה' מרובע], אבל תוס' ביאר דסברת המקשן דמהני פי האבסדרה לעצמה [והאבסדרה יש לה ג' מחיצות], וע"י מיגו מהני לסוכה. [ואף בזה תי' דהסוכה הוה מפולש. ול"מ האבסדרה לגודרה].

והאחרונים הק' דאף לרבא קשה, דמבואר בסמוך דס"ל כשמואל דל"ל פי תקרה, והא לדעת רש"י (עירובין צד; ודריטב"א

[עירובין יז]) כתב דמחיצין הללמ"ס אין הלבותיה שוות, שהרי פי תקרה מהני אפי' שבוקעין גמלים^כ.

ג. **ותוס'** (עירובין צד:) כתבו דל"מ פי תקרה דקדן זוית. והקה"י (עירובין א) ביאר דקאי לשיטתם דגורדו פתח, ופיתחא בקדן זוית לא עבדי.

ד. **ויל"ע** דאף בלבד [לרשב"ג] אמרי' דגדיים בוקעין סותר (עירובין טז), ואף דמהני לבד לייצר מחיצה למטה.

ה. **וכע"ז** כתב הקה"י (עירובין א). וועי"ל להיפך, דפי תקרה אנו רואים שהמחיצה יורדת וגודרת בצורה של פתח, א"כ

כו. וועי"ש בפנ"י ואחרונים האם קושית התוס' דלמסקנא אף לאביי בעינן ניכרות. או דאף רבא מודה דאמרי' פי תקרה היכא דנעשו לפנים, וכדאמרי' בסמוך.

כז. **ויל"ד** בזה, דהא עכ"פ בעינן דף טפח שיהא ניכר ועומד.

א. וכן מבואר בתוס' (עירובין פט.) דפי תקרה אינו משום גוד אחית.

ב. **והמאירי** (שבת קא.) הק' האין דמהני פי תקרה, ומ"ש דמחיצה תלויה אינה מתרת. ותי' (בשם גדולי הדורות) דפי תקרה גודר אחית הוה ב' הלבות, ואין מקשין מזה על זה.

הו' בתוד"ה אכסדרה) כשיש מחיצה א' מודה שמואל דאמר' פי תקרה. (והאריכו בזה בכמה אופנים).

(ת"ט) רש"י ד"ה לדידך. ומסוכך בנסרים עבים (שאין רחבן ד' וכו', ותוס' (עירובין פו: ד"ה גזוטר) הביאו בשם רש"י (כאן) דלא אמרי' פי תקרה אא"כ עובי וגובה התקרה טפח¹.

ומבואר ברש"י דאמר' פי תקרה, אף בתקרה שאינה רחבה ד'. וכן שיטתו (עירובין פו:), דאיתא התם דבקורה (רוחב) ד' אמרי' פי תקרה, ופרש"י שב' צידיה יורדין וסותמין, ויהא חלל רשות ד' טפחים בין המחיצות. (אבל מרוח א' אמרי' פי תקרה אף בפחות מד'). אבל תוס' (שם) והרא"ש (ושא"ר שם) כת' דבעינן שהתקרה יהא רוחב ד' כדי לומר פי תקרה. (ולשיטתם צ"ל דאיירי באכסדרה הסמוכה לסוכה²).

ותוס' (שם) הק' לדעת רש"י אמאי ל"מ קורה (שעשאו להיתר מבין משום פי תקרה³) (ויחשב מחיצה מדאורייתא). והק' דבגמ' (עירובין יב:) מבואר דקורה משום היכר, ואינו מחיצה מדאורייתא. ומבואר בתוס' דבקורה ד' טפחים מהני מדאורייתא. וכ"כ הרשב"א (עירובין ג', וכן עבודה"ק ב"א ג'⁴) דמהני קורה למעלה מכ"כ כשהיא רחבה ד' ובריאה⁵, דכה"ג קורה משום

מחיצה, דפי תקרה יורד וסותם.

והטור בהל' עירובין (שסא) נקט דבעי תקרה ד' טפחים. אבל הטור בהל' סוכה (תרל ח) כתב טפח. והב"ח יישב דגבי שבת בעינן מחיצה גמורה. אבל בסוגיין שלישית אפי' טפח מהני. (אבל המג"א (תרל יב) חלק דאין להקל אף בסוכה בתקרה טפח).

אמנם הריטב"א (והמאירי בסו"ד) כת' דלא אמרי' פי תקרה אלא בבנין קבוע, ולא בסוכה עראי. דא"כ בכל סוכה לא בעינן דופן⁶, דפי סכך יורד וסותם. והערו"ל כת' דיש ליישב למש"כ רש"י דפי תקרה בעי עובי טפח. וכן לדעת תוס' דבעי נטר ד'⁷.

תכ) אפי' הפחית דופן אמצעי. תוס' כתבו דהפחית לאו דוקא, וה"ה דלא נעשית מעיקרא דופן אמצעי⁸. והגר"א (תרלה) הביא מזה מקור דבעי דפנות קודם לסכך (ובדעת הג' מיימוני (ה ל), הו' לעיל טו.). וה"נ לא היה דופן שלישית קודם שיעשה הסכך, דקודם שיעשה סכך (ורוחב ד') ל"א פי תקרה. ולפ"ז מבואר דבעינן שיעשו כל ג' דפנות קודם הסכך, ולא סגי בדופן א'. וכן מבואר דעשיית דפנות קודם לסכך מעכב⁹.

תקרה. (אמנם לענין קורה דהיתר מבין מהני אף מרובע. רצ"ע).

יא. וכ"כ הרשב"א (עבודה"ק ב"א יא, והו"ה שבת יז יא, וע' ב"י שם ומו"ג א' שם ז) דמותר לטלטל תחת הקורה (אף בפתח לכרמלית, ע' עירובין ט.) כשיש קורה רוחב ד' ובריאה לקבל מעויבה, דכה"ג אמרי' פי תקרה וקורה משום מחיצה.

יב. אבל הריטב"א (עירובין פו:) כתב דלא אמרי' פי תקרה ביותר מכ' אמות.

יג. וביאר דאם אינה בריאה, לאו תקרה היא, ול"מ פי תקרה יורד וסותם. (והפרמ"ג (שם א"א ז) דייק דדעת הסמ"ג דא"צ בריאה).

יד. הגיר' בריטב"א רביעית. והגיהו שלישית.

טו. רצ"ל לדעת הריטב"א דמצטרפין הקנים להחשב כולם גג א' שרוחבו ד'. (והביאו דלכא' מפורש כן בשבת ט. גבי אסקופת בית, דאף דקירה בב' קורות אמרי' פי תקרה).

טז. והערו"ל כתב לפרש דכיון דמעיקרא היה גדור, וחזר והפחיתה אמרי' דגלי מילתא דהוה קפנדריא ולבקיעת רבים. (ולפ"ז אם נעשית מעיקרא כן, דליכא הוכחה דנעשית לפילוש, אמרי' פי תקרה אף במפולש. וע"ד דא דאמר' בסמוך גבי בקעה).

בקיעת גדיים אינו סותר למחיצה. אבל מחיצה תלויה בעלמא צריך לייצר 'גידור' למטה).

ו. (ושהרי אין עושים רחבים ד' משום גזירת נטר). והערו"ל כתב ד"ל אף ברחבים ד', שפטולים, ומ"מ מהני משום דופן עקומה. ונימא פי תקרה ודופ"ע. ואפשר דתליא בדברי הראשונים (הו' לעיל יז). אי אמרי' גוד אסיק ודופ"ע. ואף לאחרונים דהגידון אי אמרי' דופ"ע כשמפסיק אויר. אמנם הכא מחיצת פי תקרה לא תליא בהכשר סוכה ובדין דופ"ע.

ז. אמנם הפנ"י כתב דמש"כ רש"י עביין טפח, קאי לשיטתו בעירובין (שם) דאמר' פי תקרה, בתקרה טפח. אבל לדעת תוס' דבעי תקרה ד' ל"מ, דהא נסרים שרוחבן ד' פטולין משום גזירת נטר. (וצ"ב כוונתו דטפח דהכא קאי בגובה טפח, ואולי כוונתו משום הפכן ע"פ (כדלעיל יד:)).

ח. וכ"ה בתוס' ר"פ (כאן) 'עבים טפח' (ובדעת רש"י). אך הק' דדוחק דהסכך עובי טפח. (ול"פ דאם אינו שיעור חשוב הוה כפה עגול).

ט. וא"נ י"ל דמצטרפין כמה קנים דהוה הכל גג א' שרוחבו ד'. וע' בסמוך. אבל מדברי רש"י נקט נסרים משמע דבעי בחתיכה א' טפח.

י. באופן שיש לו פה מרובע. אבל בעגול ל"מ משום פי

תכא) א"ל מודינא לך בההיא דהו"ל כמבוי המפולש. ולא מהני פי תקרה במקום שיש פילוש רבים. ווע"ע בסמוך לדעת רש"י. והגר"א (תרל ח) כתב לדעת הר"ן דכוונת הגמ' דרופן האמצעי של האבסדרה נפרצה, ומש"ה נחשב דיש פילוש. אבל היכא דהסוכה כמבוי מהני במה שדופני האבסדרה מרוחקין דלא נחשב פילוש.

תכב) תוס' יח. ד"ה סיכך. משמע מתוך פי שרוצה לפסול יותר לפי שאויר החצר מקיף וכו' דמי טפי למבוי מפולש וכו'. האחרונים (פנ"י) ביארו דהחטרון פילוש הוה משום בקיעת רבים, וע"י האבסדרה לא הוה מפולש ואף דהוה חיצוני. ועד"ז הביאו מדברי הר"ן (לעיל ג. בדה"ר) דמהני מחיצה ג' דהמבוי שלא יחשב מפולש אף שרחוקה מהסך וכמ"ש תוס' לעיל ז:י"ז, וכמו העושה סוכתו באמצע החצר"ט. אבל תוס' כת' דסברא משונה היא. וצ"ב אמאי לא ניחא להו בזה.

תכג) בא"ד לפיכך נראה וכו' ביש ל"ה ב' מחיצות כמין ג'ם וכו' דאורחא דמילתא למיעבד לצניעות קצת. המהרש"ל ביאר כוונת התוס' דסיכך ע"ג האבסדרה עצמה, ואורחא דמילתא דעושים לאבסדרה דפנות לצניעות קצת. והמהרש"א האריך להקשות על דבריו. והמהרש"א ביאר דכוונת התוס' דהסוכה סמוכה לאבסדרה, והסוכה עצמה יש לה ב' דפנות, ורוח שלישית צמוד לאבסדרה. ובפשוטו מבואר לפ"ז

דפי תקרת האבסדרה מהני כלפי חוץ, ובוה הגמ' (ריש יט.) דוחה דהכא לאו להכי עבידי, ומש"ה ל"מ פי תקרה כלפי הסוכה. אבל החזו"א (קו טז) כת' דסברת אביי [לתוס'] דעבדינן פי תקרה כלפי האבסדרה. ומיגו דמהני לאבסדרה מהני לסוכה. אבל לכו"ע ל"מ פי תקרה לאבראי. ונכדיית הגמ' לקמן. ולפ"ז מח' אביי ורבא אי עבדינן מיגו.

תכד) בא"ד ומיהו לפי מה שפי' קשיא דמשמע (עירובין צג.) וכו' ולא מצינו מחיצה לאיסור, והא סיכך ע"ג אבסדרה דיש לה פצימין וכו'. בגמ' (עירובין שם) הו' דעת רבא דסיכך ע"ג אבסדרה שיש לה פצימין כשירה, ורבא הק' דע"י שהשוה את הפצימין יחשב סילוק מחיצות, א"כ מצינו מחיצה לאיסור². ופרש"י דע"ז ליכא אלא ב' מחיצות.

ומבואר בזה דע"י 'פצימין' מודה רבא ודהיינו כל"ק דסוגיין, אמנם צ"ב דאילו איירי דהפצימין הוה תוך ג' דהוה מחיצה ע"י לבור, א"כ האין משכחת לה השווה פצימין, דע"י תוספת בנין יסתלק המחיצה. ותוס' (כאן) עמדו בזה, דהשתא יש לה פצימין דהתם לא הוה כיש לה פצימין דהכא וכו'. ותוס' (בסו"ד) פי' דמש"ה דאף בסוגיין איירי בפצימין ברוח שלישית, וכן מתיישב בזה לדעת שאר ראשונים דסגי בפצימין בצדדים. ורש"י (עירובין שם) פירש דאיירי כשיש ב' מחיצות כמבוי, והפצימין הוה שלישית טפח³. [ובפשוטו מהני ככל סוכה דשלישית טפח³, ולא אתינן עלה משום דין

כא. אבל רש"י (עירובין צה.) פי' פצימין, עמודים קבועים במחיצותיה תוך ג'. [וכמו בסוגיין]. וצ"ב אמאי שינה פי' דמימרא דרבא. [ואף דתרווייהו אמת, וכדמבואר במעשה דרב כהנא]. והגאון יעקב (עירובין צה. ד"ה לרש"י) ביאר דלס"ד (לימא וכו' בפלוגתא) נח' אביי ורבא בדין פי תקרה אף לתוכו, דתליא במח' דרב ושמואל. [ואיירי דסיכך ע"ג מבוי]. אבל למסקנא דפליגי 'לאבראי', ע"כ איירי דסיכך חוצה לה. [וא"כ מנלן דיש לסוכה ב' דפנות וכו', וכל הגידון משום האבסדרה]. ולפ"ז למסקנא רבא לא הק' כן לאביי מעולם. ודוחק.

כב. וצ"ב דלרש"י (שם) איירי בכמין מבוי, וכה"ג ל"מ שלישית טפח, ובעי פס ד' [וכדלעיל ז.], ולא משמע בלשון רש"י דהיו פצימין לפס ד'. אמנם רש"י כתב דהיו פצימין בשלישית וברביעית. וצ"ב היכן אשכחן דמהני כה"ג. [ואפשר דמהני פי תקרה לצרף את

יז. אמנם יל"ע דיכול אח"כ לנענע ולכאורה לא יפקע בכך דין פי תקרה.

יח. ועוד יל"פ דמהני דפנות המרוחקות לגדור את הפילוש. ואף דגבי הכשר סוכה בעינן מחיצות סמוכות לסכך, אבל אף המחיצות הרחוקות נחשבים גדרות, וע"ז נחשב 'עריבן' ואינו מפולש.

יט. [והב"י (תרל ד) נקט דה"ה העושה סוכתו באמצע החצר, מהני דפנות החצר שלא יחשב פילוש] והמג"א (שם ד) פליג, ע' מש"כ לעיל ז:י, ולפ"ז צריך לחלק דחצר דהכא איירי דיש בו פתחים בשאר רוחות.

כ. דע"י שמוסיף וגודר יותר גורם איסור. ובגמ' (שם צב:) דנו בכמה אופנים דתוספת מחיצה יגרום איסור. ואביי דחה דהוה 'סילוק מחיצות', ולא מחיצה אוסרת.

פי תקרה^כ. ורבא נקט אבסדרה משום אביי דפליג^{כד}. וכ"מ בכוונת התוס'.

ואביי (עירובין שם) תי' [לדידין] אף בלא פצימין כשר, ופרש"י דאמרי' פי תקרה^כ. ובזה הק' תוס' (כאן ושם) דבמפולש ל"מ פי תקרה (כבסוגיין), אלא העמיד בבמין גא"ם. ולדעת רש"י י"ל דאיירי כשאין רבים בוקעים, ע' בסמוך.

ועוד תי' אביי (שם) דלא הוה מחיצה לאיסור, אלא סילוק מחיצות ודחוספת המחיצה 'מבטל' את המחיצות. והמחיצה מצד עצמה אינה גורמת איסור.

(תכה) **בא"ד ואם באנו להשוותה וכו' וכיש לה ב' מחיצות והפצימין לזויות וכו' סמוכין זל"ז תוך ג' ואין בעוביין טפח אלא מכח לבוד, וכ"ש דניחא ליה טפי טעמא דרבא וכו' ולא למחיצה של טפח.** כוונת תוס' דלפ"ז סברת רבא [לל"ב] דלא אמרי' לבוד משום דבעי שלישית טפח שלם, בלא לבוד. וכמ"ש הגר"א (תרל ג) דל"מ לבוד להחשב עצם המחיצה. אבל תוס' (לעיל ז.) נקטו דמהני לבוד לשלישית טפח. וי"ל דהיינו כמסקנא דרבא, דקי"ל כל"ק דמהני פצימין.

אבל **המהרש"א** (לעיל יז.) ציין דתוס' (כאן) חילקו דרבא ל"ל לבוד גבי פצימין טפח משום דאתי אוריא דהאי גיסא^כ [אבל המחיצה שלימה שפיר אמרי'

לבד, ואף להשלים להחשב מחיצה]. וכ"כ תוס' (לעיל ז.) בתי' האחרון דגבי שלישית טפח אמרי' אתי אוריא דהאי גיסא ומבטל. ולדברי המהרש"א נח' בזה ב' לשונות דרבא.

והמרחשת (א טז יא) פי' [דדעת רבא] דשלישית טפח נחשב מחיצה לגדור את כל הרוח [ומושכים את הטפח, להחשב דופן לכל הרוח]^כ. ומש"ה יש בזה חסרון דב' הילכתא בהדדי, דלא אמרי' הילכתא של לבוד והילכתא דשלישית סגי בטפח^{כח} לגדור מחיצה שלישית.

(תכו) **לימא אביי ורבא בפלוגתא דרב ושומואל. תוס'** (ד"ה אבסדרה) הק' דאביי מודה דבמפולש ל"מ פי תקרה, ואילו גבי שבת בבקעה לרב מהני מפולש [לרש"י]. וזאת"ל דיש לחלק דהוה דרבנן, א"כ האין תלי בזה מוח' אביי ורבא. הא י"ל דבקעה עדיין.

והמאירי (בשם גדולי הדורות [ההשלמה], וכ"כ הפנ"י ורש"ש) תי' לדעת רש"י דאיירי בבקעה שהיא כרמלית, ואין בו בקיעת רבים, ומש"ה הקילו בזה [ואף סוכה בבקעה מהני ב' מחיצות כמבין]. משא"כ בחצר דיש פילוש רבים ל"מ. והק"נ (א) כתב דרב איירי בכרמלית דרבנן, אבל סוכה דאורייתא מודה לאביי דמפולש פסול^{כט}.

ועוד תי' הקה"י (יד) דדוקא גבי סוכה ל"מ מבוי

דאיירי 'סמוך' לאבסדרה. והגאון **יעקב** (עירובין צה.) תי' דהסוגיא דהתם קאי כס"ד דרבא ס"ל כשמואל דלא אמרי' פי תקרה כלל.

כו. אבל בפשוטו תוס' כאן לא נקטו 'אתי אוריא'.

כז. והאחרונים האריכו בגדר שלישית טפח, האם נחשב שיש דופן לסגור את כל הרוח [וכ"כ הרש"ש (לעיל ד) וע' פור"י טז:] או דסגי במקצת מחיצה.

כח. וביאר דבזה פליג אביי ורבא בל"ק, וס"ל דגדר שלישית טפח דדי במחיצה טפח. ומש"ה מהני לבוד, ולא נחשב ב' הלכות. וכתב דרבא לטעמיה (לעיל ז.) דאמרי' מיגו דהוה דופן לענין סוכה, וע"כ דנחשב דשלישית טפח סותם את כל הרוח. וועפ"ז לפלל דהרי"ף דחה לדברי רבא לענין מיגו דהוה דופן לענין שבת, כיון דפסק כל"ק כאן, דמהני פצימין מדין לבוד.

כט. והק"נ נקט דעיקר החילוק בין דאורייתא לדרבנן. ועפ"ז כתב דאף סוכה הוה דאורייתא, ומש"ה ל"מ פי תקרה במפולש. וכתב דמ"מ נפ"מ כשיש ג"כ צוה"פ, דהצוה"פ מהני לדאורייתא. ובדרבנן מהני פי תקרה במפולש.

המחיצות שיחשב עריבן, ואף לרבא. אלא דפי תקרה לא נחשב 'דופן'. ועד"ו אפשר דסוכה כמין מבוי יהני צוה"פ בשלישית וטפח ברביעית. וצ"ע.

כג. אמנם צ"ע דקי"ל (לעיל ז.) דשלישית טפח בעי צוה"פ [ולדעת רש"י ע"פ כל הדופן]. וכ"ש בבמין מבוי, אילו אין כאן מחיצה שלישית. ואולי נתחדש כאן דפי תקרה מהני במקום צוה"פ, דהוה סתימה מעליא [אף לרבא]. אלא דלא נחשב 'דופן' וצ"ע.

כד. ולפ"ז עיקר הק' היתה ממחיצה שלישית. וק"ק דאמאי הק' רבא דוקא באבסדרה, הו"ל להק' דכל סוכה שלישית טפח משכח' מחיצה לאסור, ע"י סילוק מחיצות. ומה השיב אביי דאמרי' פי תקרה באבסדרה. ואפשר דהיכא דביטל כל המחיצה מודה רבא דנחשב 'סילוק מחיצות', אלא דסבר רבא כיון דנשאר פי תקרה. וצ"ע.

כה. ובפשוטו איירי התם דסיכך ע"ג אבסדרה עצמה. ומבואר דאף כה"ג ל"מ לרבא, וכדברי המהרש"ל בסוגיין [לתוס']. אבל לדעת המהרש"א (ושאר אחרונים) למסקנא כשמסכך ע"ג האבסדרה גופה מהני אף לרבא. ויש לדחות

מפולש [לרש"י], דבסוכה בעי מחיצות ניכרות (כדלעיל ד:). וע"י הפילוש נחשב דליכא מחיצות ניכרות^ל. אבל בעצם המחיצה אין חילוק בין שבת לסוכה.

דעת הרמב"ם – הרמב"ם (שבת יז לה) פסק דג' מחיצות ופי תקרה מתיר, דהוה כמו סתום ע"י קורה. אבל הזורק לתוכו פטור, דהוה מקום פטור. דע"י פי תקרה לא הוה רשות היחיד גמור, אלא כמו מבוי שהתירו בקורה^{לא}. והראב"ד כתב דהוה שיבוש.

והק"א וגאון יעקב (עירובין צד:): הק' דאם אינו מחיצה לענין שבת האין מהני בסוכה. וצ"ע. והאחרונים (ע' או"ש שבת שם) תי' דדעת הרמב"ם דדוקא היכא דיש פצימין מהני פי תקרה לסוכה מדאורייתא. [והיכא דיש פצימין בלאו הכי נחשב מוקף לענין בשבת, דלחי משום מחיצה].

תכז) תוד"ה אכסדרה. וזה כפי גיר' וכו' אבל בג' אית ליה, ופרש"י דאם היתה מחיצה א' כהילכתא וכו'. וצ"ב מה מהני מחיצה א', שיחשב אף בשאר רוחות התקרה יורד וסותם. וצ"ל דע"ז שאר רוחות הוה המשך, ונמשך המחיצה.

והב"ח (תרל ז) הביא דלענין סוכה אף כשיש לסוכה ב' מחיצות לא אמרי' פי תקרה [לדעת רבא], שהרי במעשה דרב כהנא (בסמוך יט.) מבואר דל"מ אף כשהיו ב' דפנות^{לב}. וצ"ב מ"ש ממחיצות שבת

דמודה שמואל דבג' מהני פי תקרה (כדאי' בעירובין שם), ע"י שיש כדופן א'^{לב}. והאחרונים תי' דלענין סוכה בעינן מחיצות ניכרות. אך מ"מ צ"ב דהגמ' כאן תולה מח' דפי תקרה בסוכה במח' רב ושמואל גבי שבת.

תכח) בא"ד ור"ת גרים איפכא, וכן ר"ח, כי ל"ף בג' וכו' דהרביעית פרוצה במלואה וכו', אבל כשיש שם ד' מחיצות, דיש ב' לחיים ומשהו, דאיכא שם מחיצה^{לד} וכו'. וכ"כ תוס' (עירובין צד:): דיש לו לחי או פס. והר"ן (כאן) הביא (מהגמ' שם) דיש לו חיפופין^{לח}. והראשונים (ר"ן, רבינו יונתן לרי"ף עירובין שם) הביאו דהוה הפצימין דסוגיין^{לו} (ע' בסמוך).

והרא"ש הביא מח' רש"י ור"י^{לז} האם איירי דהסכך מהלך ע"פ כל החצר, או דיש לסוכה ב' דפנות ושלישית ע"ג אכסדרה. והב"ח (הנ"ל) הק' דכיון דק"ל כרבא דל"מ וכיון דלאבראי וכו', א"כ מאי נפק"מ. ותי' דנפק"מ היכא דסיכך ע"ג האכסדרה גופיה, דמודה רבא [ודלא כמהרש"ל]. ובוזה נח' רש"י ושאר אי מהני פי תקרה לכל הרוחות^{לח}, או רק רוח שלישית.

והרא"ש (עירובין ט ג) הביא דדעת ר"ת דרב ס"ל פי תקרה בב' רוחות, היכא דיש ב' מחיצות. והא דאי' (שם) דנח' כשיש ג' מחיצות נקט הכי משום שמואל [דשמואל ס"ל דבעי ד' מחיצות]. והביא כן מסוגיין

לד. והגר"ז (ק"א שמו א) כתב דבעי ב' מחיצות דבוקות לתקרה, דלענין פי תקרה ל"מ מחיצה רחוק. אבל כתב דמ"מ מהני בשלישית לענין למנוע את הפילוש. [וכתב דאף דלת הננעלת מהני למניעת הפילוש]. ויל"ד האם מהני דופן י' וגוד אסיק לחשב דופן לפי תקרה, או דבעי דבוקות ממש].

לה. [ומשמע דגרס כן בגמ' שם. וצ"ע, ואפשר דתפס לישנא דהגמ' (שם צד:) גבי חצר, דנשאר גידודין. ומ"מ הציון 'צב': טעות]. וכע"ז כת' המאירי (כאן) ורבינו יהונתן (שם לא בדה"ד) דה"ל שהוא ה"ל כפצימין, ואמרי' פי תקרה יורד וסותם, כדאמרי' (כאן) דמהני פצימין.

לז. אך תוס' לא נחתו להכי. [ודבסוף התוס' דלעיל נקטו דפצימין מהני משום לבוד או משום שילשית טפח].

לז. [ואבל המהרש"ל גרס הרי"ף. שהרי פי' דלתוס' איירי שסיכך ע"ג האכסדרה. וע' מהרש"א].

לח. והק"ג (א) הק' דסוכה דאורייתא, וכזה אף לרבא ל"מ במפולש. [ואמנם למש"ב המאירי לא תליא בדאורייתא, אלא במציאות הפילוש]. וכתב דמ"מ נפק"מ היכא דעשה ג"כ צוה"פ, דהוה דרבנן.

ל. [ועפ"ז חילק דבשלישית לא בעי מחיצה ניכרת, ומהני אפי' מפולש. ורק בשנים כהילכתן בעי].

לא. לדעת הרמב"ם מבוי שהתירו בקורה הזורק לתוכו פטור, דקורה משום היכר. ולהחשב רשות היחיד דאורייתא בעי ד' מחיצות. [ומותר לטלטל בתוכו, דהוה מקום פטור]. ודוקא כשהתירו בלחי, דלחי משום מחיצה, הוה רשות היחיד דאורייתא והזורק לתוכו חייב. [ומבואר דפי תקרה מהני להתיר משום היכר, ובקורה. ולא הוה גדר מחיצה כלחין].

לב. ומבואר בדעת רש"י דאין חילוק בין דופן שלישית לב' כהילכתן. [ודלא כאחרונים].

לג. והק"ג (א בסיד) כתב דדוקא למסקנא דסברת רבא משום דלאו להכי עבידי, ומש"ה לא תליא כמה דפנות יש. אבל השתא קאי לס"ד דרבא אית ליה דשמואל דלית ליה פי תקרה, ומש"ה רש"י (בסיד) העמיד דוקא דאין לו דפנות כלל. דהיכא דיש מקצת דפנות אמרי' פי תקרה. [ואמנם צ"ב מה הק' רבא לאבוי מחפחית דופן אמצעי, דכיון דיש דופן א', אף לרבא קשה (לסיד דהכא). וצ"ע]. והגאון יעקב הג"ל נקט להיפך, דרש"י (עירובין צג) קאי לס"ד].

סברא מדאורייתא, דהכי אגמריה דל"מ פי תקרה^א. אבל הרא"ש (בתי' הב') כתב דהוה מדרבנן^ב.

תל (כשהשוה את קירוייו. פרש"י שאין חודן נראה בסוכה. וועד כתב רש"י דתקרות גגותיהן היתה חלקה ושווה, וכונתו דהמ"ל דלא היה 'פד' לסוף הגג, אלא דבזמניהם כה"ג לא היה שכיח).

והראשונים (ריטב"א לעיל, ור"ן) כת' דמש"כ הרי"ף (לעיל) דאבסדרה דאמרי' פי תקרה איירי ב'סמוך' וולא סיכך ע"ג האבסדרה^א, היינו כשהאבסדרה נמוכה, אבל מ"מ ניכרת בתוך הסוכה.

תלא) בפומבדיתא מ"מ וכו' יש ל"ה פצימין, אביי אמר כשירה וכו' אמרי' ל"בד. פרש"י דהפצימין הוה תוך ג' זה לזה. ודפנות הסוכה ע"י לבד, וע' לעיל. ולסוד' התוס' איירי במחיצה שלישית ומהני לבד אף דאין טפח עומד^א.

והראשונים (ר"א מן ההר, ריטב"א, ר"ן) כת' דלדעת הרי"ף והרמב"ם דהאי 'לבד' דסוגין לא איירי בפצימין תוך ג', אלא שנשתייר מהכותל משהו מכאן ומשהו מכאן^ב. ומהני פי תקרה, דאמרי' כמאן דלבד ומחברי, והויא סתימה מעלייתא. וכשיטת הרי"ף בעירובין (הו' לעיל) דאמרי' פי תקרה במחיצה רביעית היכא דיש תחילת דופן.

תלב) רבא אמר ל"א לבד. פרש"י דכי גמירי לבד להיות מחיצה לצד שנעשית עבור^א. ולפ"ז דמח' ל"ב האם גבי לבד בעי עבידי לסוכה, דומיה דל"ק לענין פי תקרה כשאנו עבידי. והריטב"א חלק דהא לבד הילכתא גמירי לה, ולא פליג רבא^ב.

ג. ור"א מן ההר כתב בכותל שנפרץ ונשתייר משהו מכאן ומשהו מכאן. ונמשמע דנפרץ דוקא, שהיתה מתחילה כותל. אבל אם מתחילה עשאו כמחיצה רביעית בפצימין בזויות לא. רצ"ב.

ד. ולכאורה היינו להחשב עומד שיעור דופן, אבל נחשב צמוד זל"ז אף בלא"ה.

ה. ומבואר דפשיטא ליה לריטב"א דמהני לבד להחשב ג' דפנות וכן מבואר ברש"י בסוגיין. ווי"ל דקאי לשיטתו (לעיל טז) דנקט דפס ד' תוך ג' נחשב שנים דעריבן, ומהני שלישית טפח. אבל הר"ן (טז) נקט דע"י לבד לא נחשב שיש שיעור עומד. וכ"כ הגר"א (תרל ג, בדעת הרמב"ם ע"ש). וכן הכריע

דאמרי' פי תקרה בב' רוחות, כל היכא דאינו מפולש.

ודעת הרי"ף (שם) דאף לרב אמרי' פי תקרה רק ברוח רביעית. והרא"ש הק' דבסוגיין הק' אביי לרבא מהפחית דופן אמצעי, ומבואר דאמרי' פי תקרה אף כשיש לסוכה רק ב' דפנות. והקה"י (ס"ס יד) יישב דסברת הרי"ף דלא מהני פי תקרה אלא לרוח א'. ומש"ה בשבת כשאין ג' דפנות ל"מ פי תקרה, דל"מ אלא ברביעי. אבל בסוכה מהני בשלישית^א.

אבל החזו"א (קז טז) כתב דבסוגיין איירי שיש לאבסדרה ג' דפנות, ועבדינן פי תקרה ברביעי לאבסדרה. ומהני אף לסוכה הסמוכה לאבסדרה, דמיגו דהוה דופן לאבסדרה הוה דופן לסוכה ואף דלסוכה הוה דופן שלישית.

דף יט.

תכט) ורבא אמר וכו' אבל הכא דלא להכי עבידי וכו'. פרש"י דכי אגמריה רחמנא גוד אחית במחיצה העשויה לחלל שלה וכו'. ולפ"ז אם יסכך על אבסדרה גופה יהני אף לרבא וכו"כ הב"ח שם. אבל המהרש"ל ביאר דעת תוס' דרבא איירי כשסיכך על האבסדרה גופה. והמהרש"א הק' דא"כ המחיצות נעשו לאויר הסוכה. וכתב דדוחק לפרש דלא נעשו לשם הכשר סוכה, אלא לאבסדרה. דהא גוף האבסדרה נעשית סוכה. ולפ"ז יהא חילוק למהרש"ל דאם מתחילה עשאו לשם סוכה יהני. ווע"ע ק"נ א בסופו ועוד אחרונים.

ומבואר בדברי רש"י דסברת 'לאו להכי עבידי' הוה

לט. ולא בעינן שיהא עומד בג' רוחות. ואפשר דנפק"מ היכא דרוח ג' סתום ע"י צוה"פ. דיל"ד אי צוה"פ נחשב 'דופן' דנימא ע"י פי תקרה.

א. (אבל בגמ' (עירובין צג) איתא דבית חצוי מקורה, מחזי פי תקרה להבדיל לענין כלאים. ופרש"י כשיש גפנים תחת הקירוי, מותר לזרוע בחלק הפתוח. דפי תקרה, הוה מחיצה מבדלת ביניהם. והעירו דמבואר דלרבא ל"מ פי תקרה לאבראי. ואפשר דלענין כלאים סגי בהבדלה כל שהוא. ועוד דהתם יש מחיצה כלפי הגפנים).

ב. ורש"י (עירובין צה) כתב דאע"ג דלא בעי מחיצות לשמן, כולי האי לא מקילינן. (משמע דהוה חומרא דרבנן).

ותוס' (יח: בסוה"ד) העלו צד ו'זאם באנו להשוות וכו' וכ"ש דניחא וכו' דסברת רבא [לל"ב] דלא אמרי' לבוד אלא במחיצות שלימות, ולא במחיצה של טפח. ולפי' בכל סוכה לא יהני ב' קנים בשלישית להחשב לבוד, וע' תוס' (ז. ד"ה עושה). וע' מה שהו' בדברי התוס'. ולדעת הרי"ף כוונת הגמ' דלא מהני פי תקרה, אף ע"י לבוד דהפצימין [שבצדדים].

תלג) אחוי ליה נראה מבפנים וכו'. פרש"י דהיה טפח ויותר עומד מאחורי הדופן. וצ"ב האין סגי בטפח, הא ק"ל (לעיל ז). דצריך להרחיק את הטפח ג', דע"י לבוד יהא רוב דופן^[1]. והתוס' ר"פ ביאר דרש"י הוכרח לפרש דאיירי שיש ב' דפנות שלימות, דאל"כ האין מהני, דהא בעי ג' מחיצות^ט. ומבואר דלדין שלישית טפח נידחא דמהני 'פצימין', אבל לב' דפנות בעי דופן. ותוס' והרא"ש הק' האין יהני כה"ג לדין שלישית טפח דסוכה. (ע' בסמוך).

והראשונים (ריטב"א, ר"א מן ההר, ר"ן) הביאו דדעת הרי"ף דפצימין דנראה מבחוץ ל"מ לדופן סוכה מצד עצמן. אלא דע"י הפצימין מהני משום פי תקרה, וע"ד הא דאיתא (עירובין צד): דע"י תחילת רוח רביעי אמרי' פי תקרה [אף לשמואל]. וכ"כ הגר"א (תרל ח').

תלד) דאיתמר נראה מבחוץ ושוה מבפנים וכו'. פרש"י ששווה וכלה עובי הלחי אם אורך

הדופן וכו' בולט לצד רה"ר כנגדו או מן הצד, וניכר לעומדים מבחוץ שאינו מן הדופן^א. נתחדש בהך דינא דנחשב 'לחי' אף שאין בזה תחילת סתימה לפתח המבוי, ובתנאי דניכר שאינו חלק מהדופן.

תלה) תוד"ה אחוי. תימיה האין הוא מועיל בסוכה, כיון דלא מינכר מבפנים שלישית של טפח וכו'. ועד"ז בתוס' ר"פ הק' דכיון דאינו ממעט כלל מאויר [רוח שלישית] האין יהני גבי סוכה. וועד יל"פ ק' התוס' דלרבא (ד): בעי מחיצות ניכרות, והאין נראה מבחוץ יחשב 'ניכרות'.

ועוה"ק הרא"ש דדוקא במבוי מהני כה"ג, דלא בעינן לחי אלא להיכרא בעלמא. ונראה מבחוץ הוה היכר כל דהוא. אבל סוכה בעי דופן שלישית צריך להיות ליושבי בסוכה כמו שתי הדפנות.

ובס' תורת רפאל (ג) הביא מדברי הרא"ש דאף לענין שבת ל"מ למ"ד לחי משום מחיצה. ואף מ"ד (עירובין יב; וע' לעיל ז). דלחי משום מחיצה, מודה דבכה"ג מהני משום היכר^ב. והחזו"א (עד יב) נסתפק בזה אי לחי דנראה מבחוץ מהני לענין שבת להיתיר מדאורייתא [למ"ד לחי משום מחיצה].

אמנם תוס' (עירובין צב; ותוס' הרא"ש שם) נקטו דאף למחיצת כלאים מהני נראה מבחוץ להחשב לחי^ג.

והגר"א (תרל ח) כתב דלדברי הראשונים [בדעת הרי"ף] מיושב, דמהני פצימין דע"י אמרי' פי תקרה.

י. והגר"א כתב דמתיישב בזה דברי הגמ', דשאלו לא סבר מר אין לה פצימין וכו' [דל"מ גוד אחית, אלא היכא דגוף הדופן ע"י לבוד, למש"כ רש"י], ואחוי ליה נראה מבחוץ, משום צוה"פ ולחי, שלא מענין השאלה.

יא. וע' עירובין (ט) ובמפרשים שם, ובב"י וב"ח (א"ח שט) ובחזו"א (סו ג) באופנים השונים, האין חשיב ניכר שלא יחשב חלק מדופן המבוי.

יב. ואף מ"ד דלחי משום מחיצה מודה דיש אופנים דמהני משום היכר. ובס' תורת רפאל (הג"ל) האריך בזה. אבל האבנ"ג (רחצ ג) הביא דבגמ' (עירובין ט) מבואר דלמ"ד משום מחיצה בין הלוחים אסור, ומוכח דמ"ד משום מחיצה ל"ל דשום לחי מהני משום היכר.

ועוד הביא דבגמ' (שם טו) מבואר דאף בנראה מבחוץ מהני משום לחי העומד מאיליו, ואף דבסוגיא שם מבואר דהיינו כמ"ד דמהני משום מחיצה.

יג. והדרך אמונה (כלאים ז יט בביארה) תמה דבסוגיין תוס' והרא"ש כת' דנראה מבחוץ מהני רק לענין דרבנן. וכתב

המג"א (ר"ס תרל) דל"מ קנה קנה א"כ יש לסוכה ד' דפנות.

ו. אבל המכתם הביא דיש גרסו ורק נראה מבפנים ושווה מבחוץ, וכלפי הסוכה היה שפיר נראה מבפנים. ולכאורה איירי באופן שנחשב 'נראה' מבפנים, דהוה עובי המחיצה. אבל אינו דופן בפנ"ע להחשב סתימה לרוח זו, וקמ"ל דמהני.

ז. ודווקא דרב כהנא ורב אשי דבתראי קאי דלא כהילכתא. אבל המכתם כתב דמבחוץ [ובאכסדרה] היה ד' טפחים. ולכאור' כוונתו לדין טפח שוחק. אמנם י"ל דקאי אכמין מבוי. [אמנם יל"ד דגדר מחיצה ד', הוה דין 'מחיצה'. ולא פצים ולחי בעלמא].

ח. וואפשר דלענין זה מהני פי תקרה. אבל בדברי הרא"ש מבואר דלא כן.

ט. אבל הרי"ן כתב דאל"כ האין אפשר שלא היה נראה מבפנים. [ומשמע מדבריו דבזה עדיף טפי, דכיון דליכא מחיצות לסוכה, 'נראין' מחיצות האלו. ומהני אף דאינם כנגד הרשות. וצ"ע. ואולי ט"ס היא].

וופי תקרה נחשב מחיצה שלישית). וכ"כ הריטב"א (יח).
דהא דאמר' נראה מבחוץ, משום דיש פצימין בשתי קצות
הדפנות כנגד דופן אמצעי, ועי"ז אמר' פי תקרה.

(תל) **בא"ד דאי משום מיגו (כדלעיל ז.)** וכו', ועוד
דלשלישית טפח ל"מ מיגו. וכמ"ש תוס' (לעיל
ז)^{טו}, ועי"ש דשא"ר פליגי.

והרא"ש ותוס' ר"פ תי' דמיירי בשעשה צורת הפתח
לדופן השלישית^{טז}, ורב כהנא לטעמיה דאמר (לעיל
ז.) 'וצריכא נמי' צוה"פ, צוה"פ וטפח. וביאר
דמדאורייתא סגי בצוה"פ, דבכ"מ צורת הפתח
חשיב כמחיצה, ומדרבנן בעי גם טפח שוחק. וכיון
לענין שבת מהני נראה מבחוץ, במיגו מהני לענין
סוכה^{יז}. ובזה מהני לכל ז' ימי הסוכה.
וכן **המורכבי** (תשלא, והריטב"א ז. בשם תוס') נקט

דפשיטא דמעיקר הדין מהני צוה"פ לדופן סוכה,
דהוה כסתום ומחיצה בכל התורה^{יח}. אבל הר"ן
(לעיל ז., ב: בדה"ר) הביא דל"מ צוה"פ בב' דופני
סוכה. וביאר כשם שהחמירו במחיצות סוכה דבעי
מחיצות ניכרות (לעיל ד:)^{יט}.

והביאו"ה (תרל ו) הביא מדברי הרא"ש דמהני
צוה"פ בכל דפנות הסוכה מדאורייתא^כ, וכמו
שמהני לענין שבת^{כא}. וכלשון הרא"ש דבכ"מ
צורת הפתח חשיב כמחיצה^{כב}. אבל יש
אחרונים^{כג} שדנו די"ל דהרא"ש קאי דוקא
אמחיצה שלישית. אבל בב' דפנות הסוכה י"ל
דבעי 'דופן סוכה' ומש"ה ל"מ צוה"פ אף
מדאורייתא. וסברת הרא"ש דחשיב כמחיצה בכל
מקום קאי דוקא בשלישית, דסגי בסתימה. ול"צ
גדר דופן^{כד}.

המרדכי). וחדוש זה הוה דוקא כשיש גם טפח עומד. [אך צ"ב
דתיפו"ל דלא גרע מפסל היוצא מהסוכה, ע' בסמוך].

יט. אבל הביכורי (תוספת ביכורים תרל טו) כתב די"ל דכוונת
הר"ן דמדרבנן ל"מ.
והפרמ"ג (שסג מ"ז א) הביא דמשמע דל"מ ד' צוה"פ להחשב
סוכה [אף מדאורייתא], והק' מ"ש לענין שבת דמהני צוה"פ
לחוד. **והביאו"ה** (שסב ד"ה כשכל) הק' מהיכן פשיט"ל דל"מ
בסוכה.

כ. וכ"כ בשו"ת מים עמוקים (ה, לר"א מזרחי), והק' דהסכך
עצמו יחשב צוה"פ, א"כ מדאורייתא אי"צ דפנות לסוכה כלל.
(וע' משי"ב בזה לעיל ד: ז.)

כא. והפני"י (לעיל ד:) הביא מדברי הרא"ש (כאן) דכל מחיצה
דמהני לענין שבת מהני לסוכה מדאורייתא, והא דל"מ (שם)
לרבא סיכך ע"ג עמוד דבעינן מחיצות ניכרות, הוה מדרבנן.
(וצ"ע).

כב. וי"ל האם כוונתו דצוה"פ לחוד מהני מדאורייתא בג'
דפנות הסוכה. ועי"ל פ' דצוה"פ הוה סתימה כלבוד, ואף דאינו
'דופן'. וע"ד דעת **המג"א** (ר"ס תרל, ע' לעיל טז:) ל"מ לבדו בג'
דפנות, אלא היכא דגדר כל ד' רוחות הסוכה. וכן י"ל דאף
לאביי (לעיל ד:) דמהני מחיצת גוד אסיק דעמוד בסוכה, אפשר
דהיינו מד' רוחות, אבל סוכה בת ג' 'דפנות' צריך תורת 'דופן'
עומד.

כג. וכ"כ השואל בתוספת ביכורים (שם), **והביכורי** השיב
דפשוטות דברי הרא"ש קאי בכל ד' דפנות.

כד. ועד"ז יש שדנו בדופן שלישית יהני מחיצת עמוד [אף
לרבא לעיל ד:]; ומחיצה שלישית סגי בסתימה ואי"צ מחיצה
ניכרת. **והפרמ"ג** (תרלג מ"ז ט) נסתפק היכא דיש בשלישית
טפח, אף דקי"ל דצריכה נמי צוה"פ, האם מהני מחיצת עמוד
להבדיל במקום צוה"פ.

דאולי ס"ל דלענין כלאים עיקרו מראית העין, שלא יהא
ערבוביא. ומש"ה סגי מדאורייתא גם במחיצה כזו. וצע"ג.
וכתב דלמש"כ **החזו"א** (עד יב) ודוקא לענין סוכה הוה דרבנן,
אבל בשבת י"ל דמהני למחיצה דאורייתא [מתורץ זה].

יד. והמהרש"א ביאר דכוונת התוס' במבוי, וסיכך בצד
החיצון שבו. וכמ"ש **תוס'** (לעיל ז.). דאל"כ ל"מ הכשר לחי זה
לענין שבת, והאיך יהני לסוכה. **ותוס'** הק' א"כ יהני דוקא
ביום השבת. (אמנם הר"ן (לעיל ז.) דייק דדעת הרי"ף דמהני
מהני להכשיר אף בחול).

טו. דתוס' כת' דתיקון מבוי הוה רק דרבנן, א"כ האיך מהני
לדון מיגו שיחשב שלישית טפח לסוכה. ותוס' תי' דאיירי
כשיש טפח, ודין להעמידו רחוק ג' הוה מדרבנן. ומהני מיגו
דסגי בטפח לחוד, בלא להרחיקו ג'.

טז. והב"ח כתב דהרא"ש קאי היכא דנראה מבחוץ ושווה
מבפנים, אבל בנראה מבפנים [ושווה מבחוץ] מהני מדינא,
בלא צוה"פ. וביאר דמהני פי תקרה ע"י הפצימין ובלא צוה"פ.
והמג"א (תרל יב) חלק דאינו מוכרח.

יז. וצ"ע דבצוה"פ גופה אמאי לא אמר' מיגו דמהני לענין
שבת. ומה לי חד מחיצה ומה לי ב'. וצריך לחלק, ויל"ע האם
אף במחיצת עמוד יהני בשלישי משום 'מיגו' דמהני לשבת).

יח. ובפשוטו משמע מדברי המורכבי דאף מדרבנן סגי
בצוה"פ (וכן הבין הבגדי ישע שם ב.). וזה צ"ע מהגמ' (לעיל ז.)
וכמה מקומות. **והבגדי ישע** הק' דקי"ל דצריכה נמי צוה"פ
[אף בדופן שלישית], טפח וצוה"פ. וא"כ דופן שלישית חמירה
משאר דפנות, וצוה"פ מהני באינך דפנות [וכן הר"ן]. ותי'
דבשלישית נתחדש דסגי בצוה"פ על שיעור ז', ועי"ז מתכשר
שאר הסוכה. [ונח' בזה הראשונים לעיל ז., והוכיח דכ"ד

דס"ד רתוס' דהוה חסרון בדפנות, דצריך שדפנות הסוכה יהיו לשם סוכה, וכן משמע מדברי רש"י^{כב}, וכ"ה פשוט לשון הסוד וש"ע (תרל"ו) שהדופן האמצעי לא נעשה בשבילם. ותוס' תי' דהוה חסרון בסכך^{כג}. והריטב"א תי' דשאני התם שהם מחיצות של בנין קבוע, ודעתו עליהם לכל מילי^ל.

אך צ"ב דלא צריך שדפנות הסוכה יעשו לשם סוכה. דבדפנות אין חסרון תעשה ולא מן העשוי וכדו', ועכ"פ מבואר דבעינן שיהא עשייה לייחד צורת הסוכה, עכ"פ לס"ד.

תמא קמ"ה. לכאורה אפ"ל דקמ"ל דנחשב דעבידי אף לבראי. אבל הרא"ש כתב דאע"ג דלגוואי עבידי כשירה^{לא}. והמג"א (תרל"ג) ביאר דכיון שהיא מחיצה שלימה ונמשמע דהקמ"ל דמחיצה שלימה אי"צ עבידי^{לב}.

והמג"א הוסיף אפי' הוה מחיצה ע"י לבד. וצ"ע כדאמר' (תרל"ח) גבי פי תקרה, דק"ל כרבא דבעי שיהא לתוכו עשויה. והמחיצה השקל ביאר כוונת המג"א דלבד עדיף מפי תקרה וכרש"י דמהני פצימין פחות מג', לל"ק, אף דלא עבידי. אבל הק"נ (ה), ונתיב חיים שם, ודגול מרבבה) הגיה במג"א 'ולא' ע"י לבד. דמחיצה שלימה דוקא, ולא ע"י לבד. דהא לעיל הטעם משום פי תקרה דוקא.

ויל"פ דהגמ' חזרה בה, דלא צריך שדפנות הסוכה יעשו עבור הסוכה^{לג}. ועד"ז כת' ר"ח והר"ן קמ"ל

תלז) שם. והרא"ש תי' עוד דמדאורייתא מהני הכא פי תקרה^{כד}. והא דאמר רבא דמחיצות לגואי עבידי ואל לבראי ול"מ פי תקרה, היינו מדרבנן בעלמא. הלכך לענין טפח שוחק מהני נראה מבחוץ.

פסל היוצא

תלח) תנא פסל היוצא מן הסוכה נידון בסוכה וכו'. ובגמ' יש ד' לשונות, והראשונים (בעה"מ, מאירי, רא"ש, וכ"כ הכס"מ דג) כת' דק"ל ככולהו, דלא פליגי אהרדי^{כז}. ועוד הביא הבעה"מ הא דנרס ע"פ הסוכה, דמצטרף טפח שוחק לסוכה (לעיל יד, ע"ש).

תלט) אמר עולא קנים היוצאים לאחורי הסוכה וכו' מהד"ת וכו' ולבראי לא עבידי וכו'. בפשוטו משמע דכוונתו לסכך סוכתו, וכשבנה דפנות והניח הסכך נמשך חלקו מאחורה. ולא נתכוון כלל לעשייה זו. אבל רש"י פי' דבתחילה עשאו כחלק מהסוכה הפנימית (ע"פ הג' הב"ח), ואח"כ הכניס דופן האמצעי. וחלק האחורי נשאר מחוץ לסוכה. וצ"ב דכה"ג נתכוון שכולו יהא סוכה, ומה איכפ"ל דאח"כ חילקו בדופן באמצע. וכי עשיית הסוכה תלוי דוקא בסוכה פנימית או חיצונה^{כז}.

תמ) תוד"ה לבראי. וקשה דממתני' וכו', אע"ג דמחיצות בית לאו לבראי עבידי וכו'. ומבואר

כה. ואמנם דעת הרמב"ם דל"מ כלל פי תקרה מדאורייתא, הו' לעיל.

כו. וכל א' מטעם אחר, ע' בסמוך. ואף דיתכן דהיסוד דומה דנטפל לסוכה. אבל הגר"ח כתב דדעת הירושלמי (הו' בתוס') דפליגי האם בדבר 'פסול' אמרי' דנטפל.

כז. ויל"ד מי שעשה סוכה בג' דפנות (ודרום, מערב, צפון ואח"כ הוריד דופן אמצעי, ועשה דופן ברביעית (מזרח). וכי נאמר דנעשית לשם סוכה שפתחו ממזרח, ועכשיו פתחו ממערב.

כח. ותוס' העתיקו בשם רש"י דהחסרון בדופן שלישית. אך רש"י לפנינו מבואר דאף דפנות שבצדדים לא נעשו לשם כך. ומשמע דסגי דמקצת דפנות נעשו לשם הסוכה. ואפשר דסגי בחד דופן, ע"ד הא דא' בסמוך משכא חד דופן בהדיא. והשע"ה צ (תרל"ט ט) כת' ליישב לשון השו"ע דדופן האמצעי לא נעשית לשם כך, אף לפרש"י. וביאר דדופן אמצעי מינכר טפי דאינו עשוי לשם כך. ולכאורה לפ"ז הוה חסרון דרבנן, דניכר דלא נעשית לשם כך.

כט. וצ"ב לדעת רש"י אמאי אין חסרון מצד הסכך. ולכאורה רש"י דייק דלשון הגמ' גוואי ובראי ל"ש על הסכך אלא על הדפנות. אך צריך טעם כיון דמקום זה לא נעשית לשם סוכה אמאי לא 'פסול'. ולפרש"י איירי שהכניס דופן אמצעי לאחר שבנה דפנות שבצדדים. וי"ל דאיירי שסיכך לאחר שכנסו, ובשעת סיכוך עשה את הקנים מאחורי הסוכה עבור חלק זה. ועוד אפשר דאף שכנס אח"כ, מ"מ הסכך נעשית לשם צל מקום זה. ולא איכפ"ל אי הוה חלק מסוכה זו או אחרת, ודוקא בדפנות צריכים להגדיר מקום זה.

ל. ורצ"ע דבגמ' (עירובין כה) אי' דמחיצות תוך הבית לא נעשו לחוצה להם, היכא שנפלו בתלים פנימיים.

לא. וכ"ה לשון השו"ע (תרל"ו) אע"ג דדופן האמצעי לא נעשה בשבילם, אלא בשביל עיקר הסוכה שהוא לפנים ממנו.

לב. אבל אילו היה עושה ד' טפחים בשלישית (או טפח), ל"מ חידוש דמקצת דופן, אלא היכא דנעשית לשם כך.

לג. וכ"כ ראבי"ה (תרכט) ודקמ"ל דלענין סוכה לא בעי מחיצות עשויות לתוכו. וכתב אע"ג דלענין שבת בעינן

דכיון דלצל עבידי מהני. אבל הק"נ (ה) כתב דקמ"ל דכשר משום דהוה פסל היוצא מהסוכה, דנטפל לסוכה^{לד}.

ולדעת התוס' הנידון על הסכך, דס"ד דלא מהני כיון שהסכך אחורי הדופן אינה עשויה לצל. קמ"ל. והאחרונים (שפ"א) דנו מה המסקנא לתוס' ודודאי דבעינן שהסוכה יעשה לצל, וכדאי' לעיל ח: וב"מ. האם קמ"ל דכה"ג נחשב דאף מה שאחורי הסוכה עשוי לשם צל^{לה}. או דמהני דין פסל היוצא מהסוכה דטפל לסוכה, ואף דאינו עשוי לצל^{לו}. ואף דמפסיק דופן אמצעי, ויש לו דין סוכה בפנ"ע, אפ"ה מהני הכשר פסל אגב הסוכה.

והבס"מ (ד ג) כתב דהרמב"ם השמיט הדין של עולא, דהוה כ"ש מדין רבה ורב יוסף דקנים היוצאים לפנים מהסוכה. [ומבאר דהגדר בשניהם דהמשך הסוכה נטפל לסוכה^{לז}. וצ"ע האין נלמד מהתם הוה המשך צורת הסוכה, ואילו הכא דופן האמצעי מפסיק].

והפרמ"ג (תרלא א"א ג) חידש היכא דהסוכה הא' מתכשר בדופן קנה קנה, אפשר דבדופן אמצעי אמרי' מיגו, ומהני נמי לסוכה שחוצה לה^{לח}. ולדעת המג"א דרק בד' רוחות הסוכה מהני מחיצת שתי בלא ערב,

ומיגו דמהני לסוכה שיש לו ד' דפנות, מהני אף לפסל היוצא^{לט}.

תמב) רבה ורב יוסף אמרי תרוייהו הכא בקנים היוצאין לפנים מן הסוכה וכו'. מהד"ת הא' לית בה הכשר סוכה וכו'. פרש"י מוכח מילתא דהוה מילתא בפנ"ע. כיון דדופן שני אינו ממשיך כנגדו. ובתוס' ר"פ ביאר כיון שהתחיל לעשות המחיצות בהכשר ע"פ כולה^{מא}, ואינו מגעת עד סוף הסכך א"כ לחודה קיימא^{מב}. וכ"כ הרא"ש (ג, לעיל ד). דכיון שהיה די לו ב' טפחים, והוא עשה מחיצה השלישית ארוכה באורך סוכתו, גלי בדעתיה^{מב} דההמשך אינו בכלל סוכתו, ואין לפסל היוצא אלא מחיצה א'.

ובפשוטו משמע דגדר החסרון בדפנות הסוכה, דמה שנתחדש דשלישית טפח מהני לכל אורך הסוכה נאמר רק עד סוף סוכתו. והכא כיון דגלי דעתיה דסיים סוכתו, לא מהני דין שלישית טפח להמשך. ויש כאן רק ב' דפנות.

אבל הבס"מ (ד ג) נקט דהוה חסרון בגוף הסוכה, דהקנים היוצאים נעשו בלא מתכוין. [וכמו אליבא דעולא]. והבס"מ ביאר דסד"א דל"מ כיון שמתחילה

ועי"ז מהני לסוכה הסמוכה. ומש"ה לא איכפת לן דהוה לאבראי. [דנראה דלמד כן מסוגיין, ולא קבע 'מיגו' בעלמא].

מ. [ויל"ד אי איירי באופן שעשה דפנות לשם סוכה זו, דאילו אף באופן שדופן השני של הסוכה הוא כותל ביתו וכדו' והיה כאן מעיקרא, א"כ אין הוכחה במה שהדופן הגיע רק עד כאן. או דילמא דנים את צורת הסוכה, וסוכה בצורה זו אינו נראה שלישית טפח].

מא. אבל ראבי"ה (תרכט) כתב דס"ד דהכא הוה בכל שלישית טפח, דסד"א דהא דמהני שלישית טפח, דוקא כשיושב כנגד הטפח. [ואף בלא סברת 'גלי אדעתיה']. ועד"ז כת' הריטב"א סד"א לא קנה ארוך אלא כנגד הקצר, והיוצא הזה אין לו אלא דופן א'. וע"פ הגמ' (ביב סב.) דהמוכר שדה ומצר מצריה א' ארוך וא' קצר, דדעת רב דקנה כנגד הקצר. [והבעה"מ ושאר ראשונים (לעיל ה: ח.) דנו דנח' האמוראים כשיש שלישית טפח האם גודר את כל הרשות, שנחשב מסוים 'כנגד הקצר', או באלכסון].

מב. יל"ע האם הוה גילוי על 'דעתו' [וא"כ יל"ד היכא דא"א להמשך הדופן מאיזה טעם וכדו'], או דצורת הסוכה נחשב שתחת מקום זה.

מחיצות העשויות לתוכו, דקי"ל (עירובין כג) דל"מ ארכה יותר על רחבה [בקרפף שלא הוקף לדירה]. שאני מחיצות סוכה.

לד. [וסגי במה שנעשו הדפנות לסוכה הראשונה. ואף דהסוכה האחורי בעי הכשר סוכה בפנ"ע, דאינו מצורף לסוכה הראשון. מ"מ כשרותו מדין 'נטפל'].

לח. והשפ"א כתב דלצד זה מהני אף היכא דהסוכה העיקרי הוא פסול. דנחשב שמה שאחורי הסוכה נעשית לסיכוך, וכשר בפנ"ע.

לו. והמאירי כתב דאע"ג דלא נעשית לצל סוכה זו, מ"מ תחילת עשייתו לצל הוא, לשם סוכה גדולה שממנו יוצאים. [ויל"ד האם היינו משום 'נטפל'. או דנחשב שעשייתו לשם סיכוך, וקמ"ל דלא איכפת לן באיזה מקום].

לז. ולכאורה היינו כדברי התוס' דלעולא הנידון משום צל, וכדברי הבס"מ גבי רבה ורב יוסף. דאי הנידון כאן משום דפנות לא נעשו לשם כך, האין הביא מהגמ' שם.

לח. ועוד כתב אף אי הוה רק ב' דפנות ושלישית טפח מהני. ולכאורה כוונתו דתנהי לאחורי סוכה, אף דבכמין מבוי בעי דופן בשלישי, ע"י מיגו סגי במה דהוה דופן לסוכה ההוא.

לט. ומשמע דנקט דגדר 'אחורי סוכה', דמהני 'דופן סוכה',

סמוך לסוף דופן הקצר, ודופן הקצר לא גרע דופן הקצר משלישית אפי' טפח.

והב"ח הביא דהרא"ש (הנ"ל) דאיירי שעשה מחיצה שלישית ארוכה יותר מז' טפחים, הבידבדו איירי הגמ' כאן, דהאר"ך יותר משיעור הכשר סוכה.

תמד) קמ"ט. פרש"י דמן הסוכה היא, והוי כב' כהילכתא וג' אפי' טפח וכו'. משמע דקמ"ל דלא אמרי' דמוכח מילתא דהוה מילתא בפנ"ע, אלא הוה בכלל ג' הדפנות מ"ח. והרי"ד (בפסקים לעיל ד. ה' ברא"ש שם ג) כת' דקמ"ל דהא אית ליה הכשר דפנות, אע"ג דלא מוכחא מילתא כולי האי. והרי"ד הק' על מש"כ רש"י (שם) בגבוה מכ' ויש בו איצטבא, דאף שאר הסוכה כשר משום 'פסל היוצא' מ"ח. והרי"ד הק' דדוקא בסוגיין אמרי' כן דיש לו הכשר דפנות, אבל סכך למעלה מכ' ליכא הכשר דפנות.

והרא"ש (ג, לעיל שם) כתב ולקיים דברי רש"י הנ"ל דע"כ ב' הדפנות לא שייכי להאי יוצא, מדקרי ליה פסל היוצא מן הסוכה (דהפסל יוצא מהסוכה, ואינו מהסוכה עצמה). וב' המחיצות אינם בכלל סוכתו. וקמ"ל דאף דאין לו הכשר ג' דפנות, כשר מדין 'פסל' נ"א. שנטפל לסוכה נ"ב. והרא"ש הוסיף דסכך

לא נתכוון לעשות הסוכה אלא כנגד דופן הקצר מ"ג, א"כ הסכך היוצא ליגרעו מסוכת גנב"ך (לעיל ח:), כיון שלא נעשו במתכוון. קמ"ל.

והחזו"א (קמד א) ביאר דס"ד דהקנים האלו אינם לשם צל, ולא לשם סוכה מ"ח. ועוד אפשר דהוה חסרון בצורת הסוכה, דהסיכוך לא נעשית לשם דפנות מ"ח וכיון דאינו מתייחס להחשב תוך הדפנות.

והחזו"א (בהמשך דבריו שם) הביא עפ"ז [לשיטתו] דלמסקנא קמ"ל דמהני כה"ג. דדין פסל היוצא מהני להכשירו [שנטפל לסוכה], אף שנעשית שלא לשם צל מ"ח. ואף שלא נעשית לשם צל לא נחשב 'סכך פסול'.

אמנם י"ל דהקמ"ל דאף חלק זה נחשב שעשוי לסוכה. וע"ע בסמוך.

תמג) שם. הא' לית בה הכשר סוכה. פרש"י והא' ל"ז טפחים הכשר סוכה. המהרש"א הק' דהוה המשך מהסוכה, ואמאי בעי' ז' על ז' לעצמו מ"ח. וכת' דכוונת רש"י דהסכך היוצא אין לו הכשר [דפנות] סוכה. וצ"ע דרש"י הזכיר ז' טפחים. והב"ח (תרלא) פי' דאילו היה שיעור ז' על ז' בהמשך היוצא היה כשר כסוכה בפנ"ע. ומדין דופן עקומה רואים את דופן האמצעי אילו עומד

מז. ועו"ק מי לא עסקינן דיש לו ז' טפחים, דכיון דהחסרון משום דפנות או שלא נעשית הסכך לשם זה מה מהני ז' טפחים.

מח. והמאירי כתב דאע"פ שדופן הנמשך לא כווננו בו להכשיר [וכדין פס ד' שהוא בא להכשיר כל הדופן], מ"מ לא אמרי' דהסכך עומד בפני עצמו. אלא בכלל הסוכה הוא כדין שלישית אפי' טפח. [משמע דסד"א דבדידיה תלי להחשב דפנות. קמ"ל דע"פ דין נחשב דפנות.]

מט. יש לציין דלכאורה איירי אף היכא דשאר הסוכה הרבה יותר גדול מהאיצטבא, ועוד דהוה מקום ישיבתו. ואפ"ה הוכשר ע"י שנטפל' למקום זה על זה.

נ. ועוד הק' דלמעלה מכ' הוה סכך פסול, ע"ש.

נא. וכ"כ הרא"ש (כאן) [בקיצור] דנמצא שאין לו אלא דופן א', ואפי' הכי נידון כסוכה.

נב. ובפי' תוס' רי"ד לירושלמי כתב לפרש דלדעת רש"י עיקר הסוכה הוא הסכך, ומתנאי הסכך שיהיו לה דפנות. אבל אין דין לישב דוקא בין הדפנות. אלא דהדפנות משווי הכשר לסכך. ומש"ה אף פסל היוצא מהני, דכיון דיש לסוכה דפנות במקום א', ממילא מהני לישב בכלל.

מג. והכס"מ הוסיף או משוך ממנו מעט. וצ"ב. ואפשר דכוונתו דסוכה ז' סגי ב' כהילכתא ושלשית טפח, כיון דיוצא רק מעט וז' טפחים, או למ"ד דמרחיק ג' ועושה טפח שחק, א"כ נשאר רק ג' טפחים. וה"נ הקנים היוצאים כמה טפחים מהסוכה דינם כסוכה. והנידון כאן במה שיוצא מהסוכה טפי.

מד. [דכיון דליכא דפנות, לא נתכוון אף בסיכוך לשם הכשר סוכה. ואיירי בסוכה שנעשית למצווה, א"כ כוונתו להכשירו רק ע"פ הדפנות.]

מה. והא' דמהני סוכת גנב"ך דוקא כשהמחיצות נעשו לשם הסככה. ויול"ד סוכת גנב"ך שיש בו ב' מחיצות ותחילת מחיצה שלישית, הא לא נעשית לשם הילכתא דשלשית טפח יחשב כאילו כולו גדור. ויש ליישב.

ועוד אפשר דסוכת גנב"ך איירי דסמך עליו, וקבעו להיות סוכה. ומכאן ולהבא נתייחדו הדפנות להיות כדיני דפנות סוכה. דלא בעינן עשייה בדפנות הסוכה. ואילו הכא המשך הסוכה אינו משתייך לדפנות שייחד לסוכתו. וקמ"ל דכשר אף בלא שייכים מקום סוכתו.

מו. ולפ"ז חבילה שהניח ליישב, ועשה לידו סוכה כשירה, מותר לישב אף תחת החבילה [ועב"פ מדאורייתא]. דמתכשר משום פסל היוצא מהסוכה.

והחזו"א תמה אמאי רש"י (בסוגיא) נדחק לבאר את דברי הקמ"ל דיש דפנות.

ועוד הביא החזו"א דבגמ' (לעיל יד:) איתא דנסר אפומא דמטטלתא, נחשב חלק מהסוכה משום פסל היוצא¹¹.

והרא"ש (ל, לעיל טז. בשם ראבי"ה) כתב גבי חוטט בגדיש, דהמשך הגדיש לא נחשב פסל היוצא, דבעי ממשכא חד דופן. ובפשוטו נקט דלמסקנא בעי 'חד דופן'. אמנם המג"א (הו' לעיל שם) ביאר דכוונת הרא"ש דהסכך הוה סכך פסול, ול"מ דין פסל להכשיר סכך פסול¹².

ורש"י (לעיל ז.) כת' דבשלישית טפח בעי צוה"פ ע"פ כל אורך הסוכה. ול"מ מדין פסל היוצא מהסוכה. והאחרונים דנו דאפשר דדין פסל מהני רק להחיר חלק קטן שנטפל לגדול¹³, והתם איירי אפי' בחלק גדול. והחזו"א (ע"ה ח) תי' שדוקא אם יש דופן גמורה בו' טפחים אמרי' דין פסל, אבל אם בו' טפחים איכא דופן גרועה ומהני רק ע"י צוה"פ לא מהני דין פסל. והמאירי כתב יראה שאם יש צוה"פ לצד רביעי מפסיק.

תמו) רבה בב"ח אמר ר' יוחנן וכו' ומעוטא חמתה מרובה וכו'. והרא"ש כתב וכשתצרך כולו יהא צלתה מרובה¹⁴.

והדריב"מ (תרל"א א) הביא בשם רבינו ירוחם דדוקא רובה צלתה מרובה, אבל ל"מ כשמיעוטו צלתה מרובה הרבה, ורובו חמתו מרובה מצלתה במשהו. ואע"פ שבין הכל צלתה מרובה מחמתה פסולה.

מדין פסל וכמו שהכריע החזו"א דהוה כוונת הגמ' [ומ"ש פסול תעשה ולא מן העשוי דהבא, מדהתם]. והחזו"א כתב דצ"ל דכוונת הרא"ש דבחוטט בגדיש כיון דאין אויר כלל תחתיו חשיב סכך פסול ממש. אבל הכא אין פסולו אלא במחשבה. ויל"ד לפ"ז בנסיי תקרת הבית וסוכת היוצרים. ואפשר דתליא בדברי הראשונים האם 'בית' נחשב גדר 'צל', או דפסול מצד אחר. והשואל במהר"ב ח (א הו' לעיל טו.) נקט דהוה פסול מחשבה.

נז. וכדאיתא בגמ' (בסמוך) גבי מיעוט הסוכה דחמתו מרובה, אבל ל"מ לטפל הרוב למיעוט.

נח. וכ"כ הרמב"ם (ה ב) דאם היה רוב הסיכך צלתו מרובה מחמתו ומיעוטו חמתו מרובה מצלתו, כשירה, הואיל וצל הכל מרובה. וביאר הגר"ח (י ט) דדין 'צלתה מרובה' נאמרה

למעלה מכ' לא מקרי סכך פסול וכמ"ש ר"ת בתוס' לעיל ט:]. והרא"ש הוסיף ועוד דהא אחד פי' כשרובה צלתה מרובה, ומיעוטת חמתה מרובה, מותר לישב תחת אותו הפסל. והרא"ש נקט דגדר פסל דר' יוחנן שייכא לחידוש פסל דרבה ורב יוסף.

והק"צ (ר לעיל שם) תמה דרש"י (בסוגיא) ביאר קמ"ל דמן הסוכה היא, שנחשב שממשיך דופן שלישית. וא"כ לרש"י לא מצאנו דין פסל דאף ההמשך דאין לו דין הכשר, נטפל לסוכה. והק"צ כתב דכוונת הרא"ש דאף למעלה מכ' מהני משום דיש לו הכשר דפנות והכשר סיכך ואי"צ גדר 'נטפל'. וביאר דמ"מ אף התם כשעשה איצטבא במקצת הסוכה, נראה דגלי אדעתיה דהוה סוכתו ולא יותר. ובוה קמ"ל דמן הסוכה היא.

והק"ה (ג) ביאר דגדר דין 'פסל' דנחשב נטפל לסוכה. וע"י שנטפל לסוכה נחשב אף החלק הוה מהמשך הסוכה. ורואין דאף הוא נטפל לדפנות והמשך הסוכה¹⁵. והמאירי (לעיל ד.) כתב דרואין כל הדפנות כ'נגררות' אחר הפסל. וכך אנו רואין (לעיל ד.) דהאיצטבא נמשכת ע"פ כל הסוכה. וכ"כ רבינו מנוח (ד יד.).

תמה) שם. ותוס' (לעיל יז. ד"ה אויר, והרא"ש והפוסקים) כת' דהיכא דיש אויר [או סכך פסול] דאינו כנגד כל רוחב הסוכה, כל הסוכה כשירה אפי' מה שבצדדים. דאמרי' פסל היוצא, וניתר בלא דפנות. והחזו"א (קמ"ד א) הביא דמבואר דאף דאין רוחב היוצא ז', ומהני אף כנגד הצדדים. וע"כ דלמסקנא מהני אף בלא הכשר הדפנות¹⁶ [וכדברי הרא"ש].

נג. ולכאורה תחילת ההיתר הוה מדין פסל, אך לאחר שנקבע דין פסל היוצא דינו כסוכה, עי"ז יש דפנות מעליא. ול"צ דין פסל.

אך מבואר בדבריו דאף למסקנא צריך גדר פסל, דהמשך הסוכה ליכא מחיצות לגדור אותו וכיון דגלי דאין דעתו שיהא מחיצה, ואפ"ה נחשב משוייך לדפנות, שהם דפנות החלק הראשון.

נד. וכתב דהוכרע בזה בדברי הפוסקים דלא כרי"ד. ונקט דלרי"ד יהא צריך חיבור של ז' טפחים סכך כשר.

נה. וע"כ איירי דהוה חוץ לדפנות הסוכה, דאל"כ פשיטא דהוה כולו בתוך הסוכה. והנסר פוסל.

נו. והחזו"א (שם) הק' מ"ש מכל פסל היוצא, דלא נעשית לצל [מקום זה, וכמ"ש החזו"א לעיל]. ואפ"ה קמ"ל דמהני

והר"ן (ט. בדה"ר) כתב דמ"מ בסוכה גדולה, כשיש מתוכו ז' על ז' שחמתה מרובה, צ"ע אם נכשיר במה שמצורף לשאר הסוכה^ט. והפרי"ג (תרלא מ"ז) דן עפ"ז היכא שכל אורך הדופן חמתה מרובה, שיחשב כסוכה בפנ"ע להפסיק.

והבכור"י (תרלא ב) חקר [בכה"ג^ט] האם הסכך [דחמתה מרובה] נידון כסכך פסול או כאויר. ונפק"מ האם פוסל בג' או ד' טפחים, וכן כשהוא מהצד האם נאמר דופן עקומה להכשיר בד' אמות. וכתב דמשמע דדינים כאויר לחומרא^{סא}.

ויל"ד מה הדין במקום שהוא רוב סכך פסול האם מהני וכדין פסל היוצא. ובגוף היכא דרוב הסוכה יש רוב סכך כשר, ובמיעוט יש רוב שפודין. ולכאורה אמרי' דסכך פסול כפרוץ דמי (ע' לעיל טו.), ונימא דהמיעוט שיש בו רוב פסול ימשך אחר הרוב^{סב}.

תמוז ר' **אושעיא אמר** לא נצרכה אלא דלסכ"פ פחות מג' בסוכה קטנה. ודאף דאינו מין סוכה כלל, מ"מ נידון כסוכה. אף בסוכה קטנה^{סג}. והגר"ח (ה יט) נקט דאף סברת ר"א משום דחלק זה [כשהוא פחות מג'] נטפל לסוכה, ושייכא לגדרי 'פסל היוצא' דאינך מ"ד. והחז"א (בגליונות לגר"ח) חלק דגדר 'פסל היוצא' מהני רק כשיש שיעור במקומו, אבל בד' אושעיא איירי כשאין הכשר סוכה. וע"כ דאינו דין פסל, אלא שהתנא שנה דרך רמז. ועוד כתב דאי משום 'נטפל' אמאי ישנים תחתיו.

תמוז לא יהא אלא אויר. הגר"ח (ה יט) הביא מהגמ' כאן דאויר פחות מג', הגדר דאין לו 'שיעור' להפקיע את עצמו מהכשר הסוכה, ואף בלא דין לבד^{סד}. דאי משום דין לבד, מה שייך לבד לומר דסכך פסול כמי שאינו.

ושוב כתב דבעינן תרוייהו, ובעינן לדין לבד לצרף את הסכך לדפנות. והגר"ח הוסיף דבזה נידון הגמ' בהא דמהני שצלתה מרובה מחמתה, ואף האויר מצטרף, האם מהני רק לכללות הסוכה, או דאף מקום האויר נחשב מסוכך [ומש"ה יושבין תחתיו]. והגמ' מקשה לא יהא אלא אויר, דסכך פסול לא גרע, ואינו מפקיע את עצמו מהסוכה [וא"כ יצטרף אף לשיעור סוכה]. ודוחה הגמ' דאין ישנים תחתיו, דמקום האויר עצמו אינו נכלל בגוף הסוכה.

תמט זה מצטרף וישנים תחתיו וכו'. לפרש"י סכך פסול מצטרף ויושבים תחתיו. וב"כ רש"י (זו.) ותוס' והבעה"מ (יד.) והרא"ש והטור ושו"ע (ר"ס תרלב) דיושבין תחת סכך פסול, אף כשהוא יותר מג'. אמנם דעת הראב"ד (בהשג' לרי"ף לעיל, והו' בריטב"א ור"ן כאן) דסכך פסול יותר מג' אין ישנים תחתיו.

והריטב"א ביאר דאמרי' לבד [כדעת הראב"ד הנ"ל], וכאילו נתבטל [הסכך פסול] בסכך כשר^{סה}. וב"כ רש"י (טו:) גבי שפודין דמהני מדין 'ביטול'. אבל רש"י (לעיל טז:) מבואר דל"מ ביטול בסכך פסול אא"כ חבטן^{סו}. [וצ"ל דהוה ב' גרדי ביטול, ולעיל טז: קאי לענין להצטרף לשיעור צלתה מרובה].

דהוה סך הכל מחצה על מחצה [או רוב]. וצ"ע. וי"ל דהתם ליכא הכשר סוכה במקום א'. א"צ בסוגיין יש בסה"כ עומ"ר. אבל היכא דבסך הכל הוה מחצה כרוב לא סגי בהכי.

סג. והמ"ל עד ד' בסוכה גדולה, לענין אין ישנים תחתיו. וצ"ב אמאי דנו דוקא בסוכה קטנה. אבל לראב"ד ניהא דאין ישנים תחתיו.

סד. אמנם הקה"י (יג ב) הק' הא גופא מנלן, דמלבד הדין לבד הוה שיעור פסלות [דהגמ' מקשה בפשיטות לא יהא אלא אויר]. וכתב דאף דלבוד נחשב מליא, מ"מ לא נחשב מין סכך כשר. וע"כ דנחשב בכלל עצם הסוכה, ולא נפסל בפחות מכשיעור. [והביא דדעת תוס' (כאן) דלבוד נחשב מליא ממין סכך כשר].

סה. ומשום 'ביטול' נחשב חלק מהסוכה, וישנים תחתיו.

סו. אמנם הגר"א (תרכא א) דייק מדברי המרדכי (תשלד) בשם ר' פרוץ דכל שהשכיבין זה ע"ז נחשב חבטן, ולאפוקי היכא דעומד בגובה.

על כל הסוכה ביחד, ומש"ה גם המקומות שחמתן מרובה מצלתן מהני משום צירופן עם יתר מקום הסוכה.

נט. ודייקו דברא"ש (הנ"ל לעיל ד.) נראה שחולק, דהביא מכאן דמהני גבי איצטבא, אף ליותר משיעור ז'.

ס. [דיש ז' טפחים דחמתו מרובה, וכדברי הר"ן. ולכא' כ"ש היכא דבסך הכל הסוכה חמתה מרובה, דאמרי' דל מהכא, ומתבשר החלק דצלתה מרובה לחוד. אלא דהחלק דחמתה מרובה הוה כאויר להפסיק].

סא. [וצ"ב אמאי לא נימא בזה דופן עקומה, דהא נקטו הראשונים (לעיל ז.) דאף באויר שייך דופן עקומה, אלא דלענין דין דופן עקומה בעי 'דופן'. וה"נ לענין דופן אמאי לא יהני חמתה מרובה. וצ"ע. ומשמע דלא נתחדש דין דופ"ע אלא להוציא סכך פסול מהסוכה, ואין לך בו אלא חידוש].

סב. אך העירו מדברי ר"ח (לעיל טו:) שכתב דא"א שלא תדחק השפוד, שנמצא מצד א' יתר ומצד א' פחות. ומבואר דכה"ג פסול, משום דבצד א' יש רוב סכך פסול, ולא סגי בהא

שייך לבדו. אלא דהגמ' מק' דאף לולי דין לבדו, הא אויר פחות מג' אינו פוסל, דבעי שיעור לפסול^צ. ובזה כוונת הגמ' דאילו היה דין אויר לסכך הפסול, א"כ היה הדין דאין ישנים תחתיו. דאף דאויר פחות מג' אינו 'פוסל' [אף לולי דין לבדו], מ"מ מקום האויר עצמו לא נחשב תוכו של סוכה. [אבל באויר ממש, ומדחי לבדו שישנים תחתיו^א]. וכוונת הגמ' גבי סכך פסול כיון דל"ש דין לבדו, מש"ה אילו דינו כאויר לא היו ישנים תחתיו^ב.

תנא (תור"ה לא. ועו"ק דכל מקום חשבינן אויר פחות מג' כסתום ע"י לבדו. אבל לדעת רש"י (ושא"ר) ל"מ לבדו לענין לישב תחתיו. ובפשוטו הטעם דאף דלבדו מהני כלפי שאר הסוכה, מ"מ כלפי המקום הזה דנים שאין עליו סיכוך ומחיצה^ג. ועוד דנו האחרונים דהוה תנאי בשיבת הסוכה, תחת הסכך. והמרחשת (א יז) כתב דל"מ לבדו להחשב מלא במין מסוים ואף דסתום, אבל אינו מין סכך כשר עד^ד.

תנב) בא"ד ויל"ד לסכך פסול פחות מג' דאין שייך לעשותו סתום סכך כשר. [ע"י לבדו]. אבל תוס' (יח. סוד"ה אין לבדו) דנו דסכך פסול באמצע תליא בדין לבדו. ובפשוטו משמע דכוונת התוס' דאף אם נימא לבדו, הא מ"מ יש כאן סכך פסול. אבל המרחשת (א יז) הק' דאילו הוה סתום [סכך כשר] ע"י לבדו,

וב"כ הלבוש (תרלב) דישנים תחת סכך פסול משום ביטול, והלבוש הק' דל"ש ביטול בדבר הניכר^{סז}. ושוב כתב דכך נתקבל ההלכה למשה מסיני. והט"ז (תרלב ג) חלק דלאו משמע ביטול דתערובת אתינן עלה, אלא משום דליכא מקום פסול, כיון שהוא מעט כמאן דליתא.

ומ"מ מבואר דהסכך פסול נחשב חלק מעצם הסוכה, ועדיף מאויר [דאינו 'תחת' הסוכה]. [וב"כ האחרונים].

תג) וזה מצטרף ואין ישנים. פרש"י אויר פחות מג'. והראשונים הביאו דהגאונים הביאו ב' גירסאות בזה. ותוס' הכריעו דאין יושבין תחת סכך פסול היכא דליכא הכשר סוכה.

ור"ח (ע"ה ג) פ' דסכך פסול 'מן הצד' מצטרף ואין ישנים תחתיו, דהוה דופן עקומה^{סח}. [ולפ"ז 'מצטרף' לא קאי לענין שיעור הכשר סוכה, אלא לענין דיני הדפנות].

והגר"ח (ה יט) דייק דהרמב"ם השמיט הא דאין יושבין תחתיו, ומשמע מדבריו דבין אויר ובין סכך פסול יושבין תחתיו. ואך י"ל דס"ל כדברי ר"ח ודוקא סכך פסול מהצד אין יושבים תחתיו. [ואבל בפשוטו נקטו הפוסקים דדעת הרמב"ם דאין יושבין תחת אויר, ואף שסתם בזה].

והגר"ח [ולדעת הרמב"ם] כת' אליבא דאמת יושבין תחת האויר מדין לבדו^{סט}, ובזה לא שייך קו' הגמ' לא יהא אלא אויר, דכיון דהסכך פסול חוצץ לא

עא. והגר"ח (בסוד"ה הוסיף דכ"ז אי אמר' דסכך פסול [פחות מג'] 'נטפל' לסוכה קטנה. וכתב דהרמב"ם נקט דאינך לישני פליגי, בסכך פסול לא נאמר גדר 'פסל' שנטפל לסוכה. (משא"כ הירושלמי, ע' בסמוך).

עב. ומ"מ אליבא דאמת יושבין בין תחת אויר ובין תחת סכך פסול. והגר"ח (הו' בסמוך) כת' נפק"מ כשיש סכך פסול סמוך לאויר. דכה"ג ל"מ לבדו להכשירו. [ועוד אפשר דירקות דאין חוצצין בפני הטומאה (לעיל יג) דאין להם גדר מחיצה ודינם כאויר, ואפ"ה י"ל דכיון שהוא מלא לא שייך בהו לבדו. ובכה"ג אין יושבים תחתיו].

והחזו"א (בגליות) השיג דלא מצאנו כיו"ב בגמ' דנקטו דין שאינו אמת, וכוונתה לחילוק הגיוני.

עג. אמנם הגמ' (לעיל יח) הוכיחה מכע"ז דאין לבדו באמצע גבי טומאה. ומשמע דגבי סוכה מהני לזה לבדו [וקי"ל דיש לבדו באמצע]. [ורצ"ע].

עד. וכתב דסכך פסול נטפל לסוכה כה"ג. אבל אויר ל"מ ב' הלכות לומר דהוה סתום, וגם בכלל רוב הכשר הסוכה.

סז. ובת"י הב' כתב דהיינו מדרבנן, ובסוכה אוקמא אדאורייתא. [וע' מה שהו' בזה לעיל ב.].

סח. וכדתנן (יד.) נתן נסר מהצד, דאין ישנים תחתיו [ובגמ' (יז) מבואר דאיירי בדופן עקומה].

וכ"ד כל הראשונים. אמנם דבר חדש מצאתי בראבי"ה (תרנט) דהביא יש מתיירין לישב תחת דופן עקומה. והא דאיתא במשנה דנסרים דאין יושבין תחתיו היינו משום גזירת רואין. ונסרים גרע משאר סכך פסול. [ועוד יל"פ דכיון דמדינא הוה בכלל הכשר סוכה, א"כ אף דחכמים פסלוה, מ"מ לא פקע שם סוכה מהמקום. ואף דלא תקנו שלא יהי בזה דופן עקומה משום ממ"נ, מ"מ עיקר הגזירה היתה שלא יישב תחת סכך פסול].

והראבי"ה חלק דגדר דופ"ע נחשב דגוף הסכך הוה דופן, והאין ישוב תחתיו [וב"כ הריטב"א ור"ן לעיל ד.], והא יושב בצל דפנות, ומבואר (לעיל ב.) דבצל דפנות פסול.

סט. [ועיי' נחשב מלא סיכוך, וכדעת תוס'. א"נ שנטפל לסוכה, וכל שהוא תוך הסוכה אי"צ שיהא עליו סכך כשר].

ע. [וילא יהא אלא אויר, לענין שיעור פסול אויר].

א"ב אף דיש ג"כ סכך פסול, הא לדעת תוס' (ט:)
מהני סכך פסול ע"ג סכך כשר^ע, כיון דבלא הסכך
פסול יש כאן סכך כשר [ומידן לבוד]. וכתב לפרש
דכוונת התוס' דל"ש לבוד היכא דדבר ממשי
מפסיק^ט.

(תג) בא"ד ועוד מי יכול לזוהר וכו'. אבל הרא"ש
(ותוס' ר"פ) כתב דדוקא כשהאזיר מהלך ע"פ
כל אורך הסוכה אין יושבין תחתיו. והאחרונים (שפ"א,
רש"ש) הק' דכ"כ תוס' (לעיל יח.) א"כ אמאי לא תי' כן כאן.
[ומבואר דלתוס' הק' סברא ל"מ כלפי האזיר עצמו. עי"ש].
והריטב"א והר"ן כת' דכשאניו כדי ראשו או רובו
ישנים תחתיו, דאינו חייב לעשות כמין בית. והחזו"א
(קמ"ד ה) ביאר דכוונתו דהוה תנאי בצורת ישיבת הסוכה. אבל
ל"מ פסול בעצם הסוכה דתליא בהך שיעור.

והריטב"א הוכיח כן מהמשל של טיט [בסמוך], דאף
טיט טובלין בו אגב אידך.

(תג) בא"ד ונראה כספרים דגרסי' וכו' וזה מצטרף
ואין ישנים וכו' אדרבה סכך פסול חמור ממנו^ע
וכו'. לדעת תוס' סכך פסול מפסיק [שלא ישובו
תחתיו], דל"מ לבוד. ומ"מ מצטרף לשיעור הכשר
סוכה. וצ"ב גדר הדבר, במה הוה חלק מהסוכה
אילו הוא עצמו אינו סוכה^ט. [והוה כוונת הגמ' להביא
דמצאנו כע"ז מצטרף ואינו עולה. רצ"ב].

ותוס' (עירובין י' ד"ה עור, צוין בגהש"ס) כת' דאף דלענין
מה שכנגד האזיר לא אמרי' לבוד בטומאה (כדאיתא
באהלות י' הו' לעיל יח.). מ"מ מצטרף לעומד שיחשב
שיעור טפח. כמו אזיר בסוכה דמצטרף, ואין ישנים
תחתיו [וכגיר' רש"י].

ומבואר דשיעור הכשר סוכה שייך לגדרי שיעורין.
ואף דיסודו כדי ישיבת ראשו ורובו [ושולחנו], מ"מ
לא בעי' בפועל שיהא אפשר לישב כן.
והבית הלוי (ג נג) הק' עוד לדעת הר"ף דשיעור ז'
טפחים הוה משום שמא ימשך, א"כ סוכה בת ו', ואזיר
פחות מג' סמוך לו, עדיין יש לגזור שמא ימשך. ודוחק
לומר דאיירי דוקא באופן שהוא סמוך לסוכה אחרת. או
כגון שיש ע"ז פסל היוצא.

(תג) בא"ד ובירושלמי וכו' הרחיק הסיכוך מן
הדפנות וכו' מהו לישן תחתיו וכו' הרי טיט
הנרוק וכו' אף הכא משלים בסוכה ואין ישנים
תחתיו. ותוס' ושאר הביאו דמבואר כדברי רש"י,
דאין ישנים תחת האזיר^ב. אך יש שהעירו
דבירושלמי איירי דוקא באזיר מהצד הסמוך
לכותל^א.

והגר"ח דחה דהירושלמי איירי כשיש משהו סכך
פסול אחר האזיר, ול"ש לבוד להכשיר שיתמלא
סכך כשר, כיון שעומד בין הכותל לסכך פסול.

עז. והר"ן הק' דהמקשן נקט דאזיר חמור, ודוחק לומר
דהמתרץ חזר וס"ל דסכך פסול חמיר. ולא משמע דבא לומר
'אדרבה' [כתוס'].]

עט. אמנם לדעת רש"י נחא טפי, ד"ל דלצדדים אזלי,
דכלפי הצדדים דנים שאף האזיר בכללו. אלא דבמקום האזיר
עצמו ל"מ.

פ. והאחרונים העירו דבירושלמי לא הוזכר דאיירי ע"פ כל
הסוכה. וי"ל דסמוך לכותל נחשב לבוד דדפנות, ואף כשאניו
ע"פ כולו.

פא. אבל תוס' מבואר דנקטו דאין חילוק בין אזיר הסמוך
לכותל. דאף כה"ג אמרי' לבוד להמשיך את הסכך, ונחשב
מסוכך [ויושבין תחתיו, לולי דברי הירושלמי].

וצ"ב דכה"ג שייך לרון לבוד אף לקרב את הדופן, ויחשב
'דופן' ואין ישנים תחתיו. ומאי חזית דאמרי' לבוד על סכך
הכשר. וי"ל דמ"מ דנים לקולא, וכמ"ש תוס' (יז.) דלא אמרי'
לבוד להחמיר. ועוד אפשר דלבוד דהסכך הוה סברא דכמאן
דמלא, ומש"ה עדיף מלבוד להצמיד לדופן.

עז. ומשמע דלא תלי איזה קדם. ואמנם יש לדחות דהתם
תרוייהו חשיבי, אבל הכא סכך פסול שהוא בעין יבטל את
הלבוד דהוה רק דין.

עז. והביא שכ"כ הריטב"א (עירובין ח.) דלא אמרי' לבוד
היכא דיש דבר מפסיק. וכ"כ הרשב"א (עירובין ח.) בשם
רבתינו הצרפתים דל"ש לבוד אלא בשאין דבר מפסיק
בנתיים.

והרשב"א חלק (מתוך הסוגיא שם) דאמרי' חבט ולבוד בקורה
אף דיש יתדות מפסקי בין קורה לכותל. [והרשב"א (שם) כתב
דהתם אם נימא דהקורה כמי שאינו מפסיק, א"כ ליכא קורה
רוחב טפח. וא"א להתקבץ ב' הפכים בדין א'].
ועוד צוין המרחשת לדברי הר"ן (לעיל ד.) גבי חקק.

עז. ותוס' הק' בסוכה מלאה נקבים, שצלתה מרובה במשהו.
והר"ן (ע"ז תוס' לעיל יח.) הוסיף דאינו חייב לעשות סוכה כמין
בית. [ואפשר דתוס' לא הק' מנקב קטן וכמחטא]. ואפשר
דבשיעור כדי מעזיבה (ע' אהלות ח ב.) הו' לעיל יח.) נחשב
מחבור.

סכך פסול ושמצטרף וישנים תחתיו לטיט הנרוק⁷. ובזה שפיר דומה להדרי.

תנו) בא"ד ומיהו קשה דאמר ר"ל (זבחים כב.) כל המשלים וכו' למעוטי טיט הנרוק, ה"ד אי דאין פרה שוחה ושותה וכו'. ותוס' הק' דהוה שיעור אחר מהנך דמתני' (מקואות ז א). ותוס' תי' דנח' מהו שיעור פרה שותה.

והערול"ג דן [בדעת רש"י] ד"ל דבהנך שיעורי דמתני' אין מטבילין בו, אף שמצטרף. ואילו בגמ' בזבחים איירי ברך יותר שפרה שותה ממנו⁸, וכד"ג אף מטבילין בו ע"י שנצטרף למים⁹.

כמין צריף

תס) העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל וכו' וחכמים מכשירין. [ודופן הצריף משמש גם כדופן וגם כסכך]. הביאנו"ה (תרלא י, והביכור"י ס"ק יג) כת' דאיירי שעשה דופן שלישית¹⁰, וכמו כל סוכה. וא"נ איירי באופן שדופן הצריף מתעגל להחשב דופן נוסף.

תסא) תוד"ה העושה. בכד"ג איירי וכו' דהא בעינן גבוה י' במשך ז' בגובה י"ב¹¹. [דצריך חלל

ובקו' רע"א, ע' לעיל יז.].¹² וביאר בזה דנידון הסוגיא דשיעור אויר אין יושבין תחתיו, אף היכא דליכא דין לבד.

דף יט:

תנו) טיט הנרוק יוכיח שמצטרף לכו', והטובל בו לא עלתה טבילה. בפשוטו מצטרף להחשב שיעור מקוה. אבל הטיט אין לו 'דין מקוה' לענין לטבול בו¹³. אבל הזכרון שמואל (פ) ייסד דיש דין שמעשה הטבילה יהא בתוך מ' סאה¹⁴, וא"כ צ"ב האין מהני טיט הנרוק. וכת' דלפ"ז צ"ל דמדינא מהני טבילה אף בטיט, אלא דיש תנאי בצורת מעשה הטבילה שלא יהא בטיט¹⁵.

תנו) רש"י ד"ה לא עלתה. השלג וכו', היינו משלימין, אבל בפנ"ע לא. אבל הרא"ש (מקואות) והטור (רא ל) פסקו דמהני אף לעשות מקוה כולו משלג¹⁶ וכו' ומלח¹⁷. והב"י (שם) כתב דמ"מ מודו גבי טיט הנרוק, וכדמבואר להדיא בסוגיין¹⁸.

תנח) תוד"ה טיט. ואין זו יוכיח, דטיט הנרוק בשעה שהוא משלים חזי לטבילה, ול"ד לאויר דאין ישנים תחתיו וכו'.¹⁹ והערול"ג דן דלפרש"י הגמ' מדמה

פב. אבל לדברי הפרמ"ג (שם, ה"ר שם) גדר הדבר דנחשב מלא סכך כשר. א"כ אין לפרש בזה דברי הירושלמי.

א. והקוב"ש (פסחים קפד וב"ב תקצג) כת' דשיעור מ' סאה הוא במקוה, אבל אין השיעור במעשה הטבילה. וה"נ בסוכה, שיעור ז' על ז' הוא בסוכה ולא בהשיבה. ואף כשהוא יושב בה' נפחים יוצא, כיון דבסוכה יש שיעור שלם.

ב. מלבד השיעור מ' סאה דהמקוה ונמש"ה ל"מ צירוף בעלמא, אלא בעינן גוד אחית וכו'.

ג. [דצורת המעשה צריך שיהא מעשה רחיצה]. ולחד מ"ד במרדכי (שבת שלב, ה"ר בפוסקים רא ל) ל"מ טבילה בשלג, דאי אפשר שכל השלג העולה למ' סאה יגיע בבשר.

ד. וחידש עוד דאפי' מביאו בכלי לא נחשב שאוב. ונעי"ש בפוסקים דדנו האין מהני מעשה טבילה בשלג.

ה. דנחשב תחילת בריאתו מהמים. [ואבל בשו"ת נוב"י (ה) א"ח נז מכן המחבר] הביא דדעת המהר"ל"ח דמלח נחשב מי פירות, ול"מ למקוה אלא מצטרף רק כשיש עמו קצת מים [ועי"ז הכל נחשב מים]. ור"ש בהנוב"י פליג דברא"ש מבואר דאף לבד כשר למקוה.

ו. ואמנם לפ"ז צ"ב מנלן לגמ' דטיט ל"מ בפנ"ע. מאחר דהדיק במשנה לאו דוקא. ואמנם לדברי התוס' דקאי בסוגיין אטיט שאין טובלין בו מהצד, א"כ אפשר דבטיט הנרוק שטובלין בו, אפשר לעשות ממנו מקוה שלם. וצ"ע דהב"י לא נחית לחלק.

ז. וניש שפי' דהגדר דאין ישנים תחת האויר, דנדי דמהני לבד להחשב חלק מהסוכה. מ"מ סוף סוף הוא יושב תחת האויר. ול"ש גדר דאינו כשר בפנ"ע, ומהני צירוף להחשב בטיט ל"ש סברא זו.

ח. וק"י הגמ' ומי איכא מידי דמצטרף והוא עצמו אינו כשר קאי אסכך פסול דאינו כשר בפנ"ע, ומהני צירוף להחשב מכשרות הסוכה. אבל הא דאמר' לבד להכשיר אויר אינו חידוש כל כך, והוא דאין ישנים תחתיו הוה מצד אחר.

ט. [וכת' דמסתבר כן, דהאין יתכן שפרה שותה מטיט עב שאינו יורד לכלי פחות מלוג]. אך הביא דמדברי הרמב"ם (מקואות ח ט) מבואר דשיעור פרה שותה ממנו איירי לענין שאינו נמדד עמו, ואף שהטיט אינו שוקע. [וכתוס']. [והערול"ג תמה דהרמב"ם השמיט הנך שיעורים דמתני' דהתם (כ י), דאי כדברי התוס' דנח' באיזה שיעור פרה שותה, ובאיזה פרה איירי, א"כ היה לרמב"ם להכריע].

י. וכמו שתוס' הביאו שהמים צפין על גבה דמטבילין בו. ואך מדברי התוס' משמע דמהני מקוה כולו בטיט רך כד"ג. ואילו לערול"ג רק ע"י צירוף טובלים בו.

יא. עכ"פ שיעור ז', סמוך לא' מהדפנות. ונע' בסמוך היכן מורדין שיעור ז'.

יב. [וכ"כ הרא"ש ותוס' ר"פ]. וכ"כ רבינו מנוח בשם ההשלמה דבעי שאחר שעלתה מאויר הקרקע מאמצעיתו שתהא רחבה ז' כשיעור משך סוכה, וכ' דהוה יותר מ"ח

[לדעת הריטב"א ור"ן ולדעת ה"ה] כשאין שיעור ז' על ז' שלם בגובה י'. [דאל"כ נחשב דירה סרוחה, מלבד החסרון ב'שיעור סוכה'.

והריטב"א ור"ן כת' דבעינן שז' העליונים יהיו כשרין לסכך, שהרי נידונים בסכך^י. [ואבל הריטב"א (בסו"ד) כתב כיון דהסכך סומך על הדפנות לגמרי, צריך שיהא הכל מדברים הכשרים לסכך. ומשמע דכוונתו מדין 'מעמיד' לסכך. ע' לקמן כא:]. ומבואר במגיד משנה דסגי בטפח סכך כשר [למעלה^ט]. **ורבינו מנוח** כתב [בדעת ההשלמה] דבעי כולו סכך כשר, דהא מעל י' הוה כולו סכך^ב.

(תסב) **שם. גבוה י' במשך ז'.** יש להעיר דמ"מ הדופן למטה מתרחק יותר מג' מחלל הכשר הסוכה. **ותוס'** (לעיל ד: סו"ה פחות) כת' דבסוכה בעינן דפנות סמוכות לסכך^{בא}. וה"נ השטח שתחת השיפוע אין בו גובה י'^{בב}. ו[להנך ראשונים דתחת כל השיפוע נחשב 'עצם הסוכה' נחא. אבל מדברי התוס' מבואר דלא עדיף מפסל היוצא. והדופן מתרחק מעיקר הסוכה].

והרא"ה ביאר דהא דאמרי' דופן עקומה עד ד'

הסוכה כשיעור, מלבד השיפוע]. אבל **הריטב"א** ור"ן כת' [ודסגין שכל שיפועו י"ז טפחים, י' למחיצה וז' לסכך^י. וסגי שכל האלכסון הוה י"ז טפחים, ואף דליכא ז' על ז' בגובה י'^{יד}].

והב"י (ס"ס תרלא) דייק מדברי המגיד משנה (ד' ז) דהיכא שהצריך גובה י', סגי שיש טפח סכך למעלה^ט. **והר"א מזרחי** (בביאור לסמ"ג, ה' בב"י שם) הק' דלפ"ז כל סוכה קטנה ל"צ ז' על ז', דהא סגי בטפח סכך כשר למעלה^ט. והק' סכך בסוכה קטנה, ומשמע בכ"מ דבעי ז' על ז' בסכך^י. **והב"י** כתב דצריך לידחק דלא בעי שיעור ז' על ז' בסכך, וסגי בגג טפח [דהוה שיעור אוהל לטומאה]. אבל כשיש שיעור ז' על ז' כולו נחשב שיעור סוכה קטנה. [וצ"ל דבצריך נחשב שהטפח שלמעלה הוה הגג, והוא הסוכך על כל הו' על ז', והאלכסון הוא דופן. ואף בצד נחשב שיושב 'תחת' הטפח שלידו. דהוה האהל שלו באלכסון].

ומ"מ צ"ב מ"ש מהוצין יורדין, נחשב דירה סרוחה, ובפשוטו כל מקום שנתמעט מגובה י' הוה דירה סרוחה, ואף כשאין הוצין בכל מקום הסוכה. א"כ האיך מהני

טפחים. והגר"א (תרלא י) ביאר דכ"פ השו"ע, ודלא כראשונים י"ז טפחים, אלא הכל לפי גובה הכותל.

יג. וכ"כ רבינו מנוח בשם בעל התוס', וה"ה בשם יש אחרונים. **והר"א מזרחי** (ה' בב"י ס"ס תרלא, ובכס"מ ה' ז) הביא בדברי התוס' (ידין) מבואר דלא סגי בתוספת ז' טפחים בלבד. וכ"כ הגר"א (שם).

יד. [אמנם יתכן להעמיס דאף כוונת הר"ן (והריטב"א וכו') דבעי ז' על ז' בגובה י'. ומש"כ י' טפחים התחתונים, היינו שמוודין י' בגובה ישר, ולא לפי אלכסון הסכך]. וז' אחרונים, היינו כשיעור רוחב ז' דהסוכה. [וכוונת הראשונים למדוד כפי משך הסוכה, ולא כפי צורת הסכך]. ומש"כ י"ז טפחים לאו דוקא.

טו. **והר"א מזרחי** הביא דכ"מ ברמב"ם, שהרמב"ם (ה' כג) כת' גבי כילה בסוכה בגובה י' וגגו טפח, דפוסל משום סוכה תחת הסוכה. [והביא דמשמע דבגגו טפח נחשב 'סוכה', וכדעת ה"ה]. **והב"י** (שם) חלק דמשם אין ראייה, דפסלו מטה תחת הסוכה משום דמחזיו. ועוד דיש לו חשיבות אוהל לענין טומאה, ואינו בטל גבי הסוכה. [וע' מש"כ (לעיל י' ולקמן כ): בגדר הפסול מטה תחת הסוכה].

טז. ודוקא בקרקע יש שיעור ז' על ז'. **והגר"א** (שם) הביא דעה זו דסגי בקרקעית ז' על ז', וכל שהוא גבוה י' טפחים סגי אפי' טפח העשירי כלה עד טפח ברוחב. [והביא דהשו"ע

בא לאפוקי דל"מ כה"ג].

יז. ואפשר דכוונתו דבגמ' (לעיל י: ויט.) מבואר דהוה שיעור לענין הסכך.

יח. וצ"ב דליכא בסוכה שיעור רוחב ז' תחת לחלק זה, כיון דהוה באלכסון. וע"כ דאף הריטב"א ס"ל דדנים את החלק הזה כסכך וגגו של הסוכה, ודנים באלכסון. [וע"ד מש"כ בדעת ה"ה. אלא דס"ל דלא סגי בטפח, דבעינן סוכך ז' טפחים].

יט. היינו באופן שהרחיק מהכותל טפח וסיכך. אבל היכא דהרחיק טפח מהקרקע [וכן לת"ק (במשנה) דמהני צריך לחוד, דשיפועי אהלים אהלים] לא נתברר כמה צריך סכך כשר. ולכאורה כה"ג כולו בגדר סוכך, ובעי כולו סכך כשר. וצ"ע.

כ. [וצ"ב כוונתו, דאמאי בעינן דאף החלק התחתון יהא מסכך כשר].

כא. אמנם למה שיש לדייק מדברי רש"י (לעיל י: דהפסול דפנות מתרחקות הוא משום דע"ז יש סכך פסול בסוכה, ולפ"ז נחא.

כב. ובפשוטו היינו אף כשהחלק מהדופן סמוך והמשך הדופן מחובר עליו. [ועד"ז יל"ד בדופן שמתרחב לצד חוץ (בסה"כ) יותר מג' טפחים. ויש שדנו כיון דבכל חלק אינו מתרחק ג', נחשב חלק זה כחלק מהסוכה. וצ"ע].

הסוכה. וחק' אמש"ב הרא"ש (גבי איצטבא לעיל ד.) דאין יושבים תחת דופן עקומה^{כב}. והמג"א תי' דבסוגיין הטעם משום דאיכא אוהל במקום א', עי"ז הו"ל כאילו כולו אוהל (כמ"ש הרא"ש הנ"ל), והו"ל כאילו כולו גבוה י' טפחים.

תסד) שאם הגביה מן הקרקע טפח וכו'. פרש"י דכיון שיש טפח זקוף, עי"ז ניכר שהצריך הוא גג. ואף שצריך דופן עד גובה י' טפחים להחשב דופן, והשאר סבכה. אפ"ה סגי שניכר שמקצתו דופן ומקצתו גג^{כט}.

והחזו"א (סה ע) העיר דלא הוזכר באוהל זוויית אלכסון בעינן שיחשב גג^ל. ויש שהביאו דהרא"ה (הנ"ל) כת' דבסוגיין מהני אפי' עד ק' אמות.

תסה) מ"ט דרבנן, שיפועי אהלים כאהלים^{לא} דמי וכו'. פרש"י ואף שלא הגביה או הרחיק וואינו ניכר מהו גג ומהו כותל, אפ"ה כשר לסוכה, והוה דפנות וגג.

ורש"י (במשנה) פי' דסברת ר"א שפוסל משום שאינו ניכר מהו גג ומהו כותל. ואוהל משופע לאו

אמות, ה"מ בשדופן זה סכך פסול. אבל עשאה בדבר שמסככין בו אפי' ק' אמה כשירה^{כז}. שכל מה שיצטרך לדופן עולה לו לסיכוכ^{כז}.

תסג) בא"ד ואפשר וכו' שאף תחת השיפוע וכו' כשרה, כיון שיש בה ד' ברוחב, מידי דהוה אפסל שיוצא מהסוכה וכו'. והרא"ש הוסיף דכיו"ב אמרי' (אהלות ז ב) שיפועי אהלים כאהלים, ואף ששיפועו יורד עד כאצבע נחשב אוהל א'. [דע"י שיש בו טפח במקום א' נחשב אף השיפוע חלק מהאוהל^{כח}], וה"נ הכל דינו כסוכה^{כז}.

והמג"א (תרלג ח) תמה מ"ש מהא דחקק להשלים ל' (לעיל ד:), דדעת הטור דאין יושבים תחת המשך הסוכה המתקצר מגובה י'. וה"נ הרי מתקצר פחות מ', א"כ אינו חלק מהסוכה. והחזו"א (קמד א) תי' דבסוגיין המשך הצריך לא חשיב מקום בפנ"ע, אלא נטפלי^{כז}.

ועוד הביא המג"א (תרלג ו) דהחלק התחתון הוה דופן הסוכה, ומבואר שמותר לישן תחת דפנות

ועוד שמעתי דגדר הדין צריך דנחשב כולו אוהל, וכאילו אין מקום חוצה לה. ואי"צ דין מחיצה ודופן כלל מהצד. וצ"ע. ובדברי הרמ"א (ס"ס תרלא) לא משמע כן.

כט. ולכאורה מבואר דבגדרי 'אוהל' סגי באוהל טפח בסוכה. וגדרי דפנות הסוכה לא צריך שיהא ניכר אי הוה דופן או סבכה.

ל. והחזו"א נקט דאירי אף היכא דאינו מתלקט י' טפחים מתוך ד' אמות, ואפ"ה נחשב מחיצה. [במקום שלא נתבטל ע"י הדריסה].

והחזו"א (ס"ס עג) נקט דשיעור זוית של מתלקט י' טפחים בד' אמות, נחשב עי"ז ב' רוחות. אבל פחות מזה לא נחשב ב' רוחות. [אמנם החזו"א (עד טו) נקט דכל שהוא מוקף במחיצות נחשב ג' רוחות, ולא תליא ברמת הזוית].

לא. ובפשוטו מבואר דהוה מח' כללי בגדרי אוהל, האם אוהל משופע נחשב אוהל.

ובמשנה (אהלות ז ב, ד) ברא"ש הנ"ל איתא דשיפועי אהלים כאהלים דמי, לענין דאף המקום המתקצר [שאין גובהו טפח] נחשב חלק מהאוהל. אך לכאורה התם איירי באהל שיש לו גג טפח שלם, דבסוגיין מבואר דכו"ע מודו כה"ג. ולא שייך כלל לסוגיין, ולישא בעלמא נקטו.

[ועוד אפשר דשורש המח' אי שיפועי אוהל כאוהל, דלמ"ד כאוהל אמרי' דעצם השיפוע נחשב אוהל, ומש"ה מהני אף במקום המתקצר. ואילו למ"ד לאו כאוהל דנים את השיפוע שמאחיל עליו חוצץ מהצד, וכאילו מדריגות. ומש"ה ל"מ למקום המתקצר בסוגיא שם].

כג. ואפי' שהגביה גובה הסוכה במשך י' אמות, ואף דזוית האלכסון קטן מאוד. ע' בסמוך.

כד. ויל"פ דב"ד' דופן עקומה תליא בד' אמות, אבל הכא ל"צ לחידוש ההלכה. ועייל"פ דבסכך כשר לא שייך שיעור ד' אמות [וכמ"ש הריטב"א בצריכותא דהגמ' לעיל יז, וי"ל דקמ"ל דאף תעשה ולמה"ע יש בו פסול].

[ויל"ע ע"פ סוגיין דמש"כ הראשונים (ע' לעיל יז, וד.) דהצד דגדר דופן עקומה דמתקרב הדופן, לא נתכונו ד' רואין' את כל הדופן כאן, אלא דנחשב שמסתיים החלק העליון של הדופן צמוד לסכך, ורואין את הדופן באלכסון [וכלשון 'דופן עקומה'], ובמצין צריך].

כה. ומבואר (שם) דה"מ היכא דהוה כהמשך צורת השיפוע. אבל היכא דסמוך לאוהל יש חור בכותל וכדו' אינו נחשב חלק מהאוהל. [ויל"ע לענין סוכה].

כו. ומשמע ברא"ש דבעי אף לגדר 'פסל היוצא', ויל"ע אמאי בעי תרייהו.

כז. ויל"פ דבצריך נחשב כל מקום בסוכה למטה גובהו י', ע"פ צורת אלכסון ישיבתו. ויש להוסיף עפ"מ"ש דנחשב שמסוכך ע"י הטפח למעלה, דהוה אוהל לכל מקום בסוכה.

כח. והערה"ש (תרלג ח) תי' דדוקא גבי דין דופן עקומה ל"מ לרא"ש, דכיון דאנו רואים 'כאילו' הוא דופן, האין נאמר שנטפל לסוכה. אבל תחת דופן גמור יושבים. [ועי"ל דגבי דופ"ע כיון דמוגדר מחיצה אינו מוגדר 'מסכך'. דהוה תרתי דסתרי. אמנם בצריך, דנים אותו כחוצץ מהצד, וכן באוהל למעלה, ובמצאותא יש חלק לכאן וחלק לכאן.

אוהל הוא. וּלְמִסְקַנַּת הַגֹּמ' רַב יוֹסֵף גֵּרַס אִיפְכָא, דִּרְבָּנָן פּוֹסְלִים. דְּשִׁיפּוּעֵי אַהֲלִים לֹא כֹאֲהֲלִים לָּהֶן.^ל
וַאֲבִי (לְעִיל ז'): הִבִּיא דר"א סִבְר דְּסוּכָה דִּירַת קִבְעָה.
וּפְרָשִׁי דִּכּוּן שֶׁהִגֵּג אִינוּ נִיכָר לְבָד וְהַדְפְּנוֹת לְבָד לָּהֶן
אֵין נָאָה לְדִירָה לָּהֶן.

וְהַבְעָה מ' (שם ג. בדה"ר) כֹּתֵב דְּצִרִיךְ אֵת ב' הַטַּעַמִּים. דְּמ"ט אִמְרֵי שִׁיפּוּעֵי אַהֲלִים לֹא כֹאֲהֲלִים דְּמִי מִשּׁוּם דְּבַעֲיָנָן סוּכָה דִּירַת קִבְעָה, וְכֹה־ג לֹא דִירַת קִבְעָה הוּא. אֲבָל הִרִי"ף (שם) כֹּתֵב דְּקִי"ל דְּל"מ כִּמְיָן צִרִיךְ וְדָרַב יוֹסֵף אִפִּיק, דִּרְבָּנָן פּוֹסְלִים וְכֹדָא' בְּסִמּוּךְ. וְאַף דְּקִי"ל דְּלֹא בַעֲי דִירַת קִבְעָה, מ"מ הִבִּיא פְּסוּל דְּשִׁיפּוּעֵי אַהֲלִים לֹא כֹאֲהֲלִים. וְהִרְאָב"ד וּמִלְחָמוֹת בִּיאָרוּ דְּס"ל דְּלִמ"ד שִׁיפּוּעֵי אַהֲלִים לֹא כֹאֲהֲלִים אֵין כֹּאֵן סִכָּךְ כָּלָל, וְאִינוּ אִפִּי אֹהֶל עֲרֵאִי. (וְע"ע ר"ן לְעִיל ג: בדה"ר ל"ה).

תסו) אֲבִי אֲשַׁכְּחִיהָ לָּרַב יוֹסֵף דְּגִנִּי בְּכִילַת חֲתָנִים בְּסוּכָה וְכו'. פְּרָשִׁי דֹאֵין לוֹ גַּג טַפַּח שׁוּוּה, וּמִשָּׁה לֹא חָשִׁיב אוֹהֶל לְהַפְסִיק. וּמִבּוֹאֵר דְּהַטַּעַם מִשּׁוּם דְּשִׁיפּוּעֵי אַהֲלִים לֹא כֹאֲהֲלִים.
וְרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל (לְעִיל יא.) אָמַר דְּמוֹתָר לִישׁוֹן בְּכִילַת חֲתָנִים בְּסוּכָה, כְּשֶׁאֵין לָהּ גַּג. וְאַע"פ שֶׁנִּבְּוָה י"ל.

וּבְבִרְיָתָא (לְעִיל י: ויא.) מִבּוֹאֵר דְּפִירַס ע"ג נְקִלְטִין שֶׁאֵין גְּבוּהִין י' כְּשֶׁרָה. גְּבוּהִין י' פּוֹסֵל. וְהַגֹּמ' פִּי דְּנְקִלְטִין קִבְעִי. וְתוֹס' (לְעִיל י: ד"ה וּבְלָבָד) פִּי דְּנְקִלְטִין גְּבוּהִין י' אֲסוּר מִדְּרַבָּנָן, מִשּׁוּם דְּקִבְעִי.

אֲבָל הִרְמַב"ן (מִלְחָמוֹת ה: בדה"ר) דִּיִּיק דְּהִרִי"ף הִתִּיר נְקִלְטִין אִפִּי גְבוּהִין י'. וְבִיאָר דְּקִי"ל (כֹּאֵן) שִׁיפּוּעֵי אַהֲלִים לֹא כֹאֲהֲלִים, אִפִּי בִּאֵהֶל קְבוּעָה. וְדֹלָא כְּסוּגִיא שֶׁם. וְהִרִי"ף דָּחָה אֵת הִבְרִיָּיתָא (דְּהַתָּם) מִהֶלְכָּהּ.

וְהִפְרַמ"ג (תִּרְלָא א"א ט) כֹּתֵב דְּכַשְׁעָשָׁה ע"ג הַסּוּכָה סִכָּךְ נוֹסֵף כִּמְיָן צִרִיךְ, אִינוּ אוֹהֶל. וְלֹא הוּא סִכָּךְ פְּסוּל כְּדִי לְפִסּוּל. וְהִיאָחוּרִינִים דְּנוּ הָאֵם גַּם סִכָּךְ פְּסוּל ע"ג הַסּוּכָה בְּכֹה־ג לֹא יִפְסוּל'.

תסו) תוֹד"ה שֶׁאֵם. וְעָשָׂה בְּנִין זָקוּף וְכו'. וְכ"כ הִרִי"ן שֶׁצִּרִיךְ שִׁימְלָאנוּ, שֶׁאֵין אוֹיֵר חָשׁוּב גַּג. וְהִמְרַחֲשֵׁת (א יז ו) בִּיאָר דְּלָבּוֹד לֹא נִחְשָׁב מִלֵּא מִמֵּין מִסּוּיִים. א"כ יוֹשֵׁב תַּחַת הָאוֹיֵר לָּהֶן. וְעוֹד יִל"פ דְּבִסּוּגִין צִרִיךְ גַּג טַפַּח יִשָּׁר כְּדִי שִׁיחָא נִיכָר שִׁישׁ כֹּאֵן אוֹהֶל. וְאִילוּ ע"י לָבּוֹד אִינוּ נִיכָר אוֹהֶל בְּפִנ"ע.

תסח) בֹּא"ד וּמִתוֹךְ לִישׁוֹן הָקו' מִשְׁמַע דְּאוֹתוֹ טַפַּח שֶׁהִגְבִּיָּה וְהִרְחִיק וְכו'. אִפִּי הוּא אוֹיֵר. דֹּאמְרִי לָבּוֹד, וְנִחְשָׁב מִסּוּכָךְ לָּהֶן. וּמִבּוֹאֵר דֹּאמְרִי לָבּוֹד בְּקוּ יִשָּׁר, וְעִי"ז יֵשׁ לוֹ צוּרַת גַּג. אֶךְ לְכֹאֲרָה הִיָּה מְקוֹם לְדוֹן לָבּוֹד בִּאלִכְסוֹן, כִּהְמִשָּׁךְ צוּרַת הִגְגָּה.

וְהִרְמַב"ם (ד ז) כֹּתֵב דֹּאֵם הִיָּה לָהּ גַּג טַפַּח, אוֹ שֶׁהִגְבִּיָּה הָדוּפָן מִהֶקְרַקֶּע וְכו'. מִשְׁמַע דְּהִיכָא דְּהִרְחִיק צִרִיךְ דּוּקָא גַּג [סִכָּךְ] טַפַּח. אֲבָל הִיכָא דְּהִגְבִּיָּה סָגִי שִׁיגְבִּיָּה בִּאוּרִי. וְהִ"ה גֵּרַס כֵּן דְּבִרְבֵּי רִשִׁי"ט, וְכ"כ הַשְׁעָה"צ (תִּרְלָא כא.) אֲבָל הִגְר"א

דִּגְגוּ בְּשִׁיפּוּעֵי. וְיִל"ד דְּדַעַת הִרְמַב"ן דְּכֹה־ג לָבּוֹד' הוּא אוֹהֶל גְּמוּר, וְעִי"ז מִצְטָרֵף שֶׁאֵר הַשִּׁיפּוּעֵי, וְכִמְ"שׁ הַמִּגְ"א (ע' בְּסִמּוּךְ). וְכֵן תוֹס' (שְׁבַת קלח) חִזְקוּן בְּדִין שִׁיפּוּעֵי אַהֲלִים בֵּין יֵשׁ בְּשִׁיפּוּעֵי טַפַּח וְכו'.

לז. וְרַבָּה בַּר רַב הוֹנָא (שֶׁם) הִתִּיר אִפִּי יֵשׁ לָהּ גַּג. וְכֹר' יְהוּדָה (כ:) דְּמוֹתָר לִישׁוֹן תַּחַת הַמִּיטָה בְּסוּכָה. וְלֹא קִי"ל כּוֹתִינָהּ.

לז. אֶךְ דַּעַת תוֹס' (כַּעֲיֵא) דְּלָבּוֹד נִחְשָׁב מִלֵּא בִּמְיָן סִכָּךְ כְּשֶׁר.

לח. וְיִל"ד דְּלַדְעַת הָרֵאשׁוֹנִים דֹּאֵין יוֹשְׁבִין תַּחַת אוֹיֵר, א"כ הֵאֵין יוֹשֵׁב אֹהֶל טַפַּח. וְצ"ל דְּמַהֲנִי לְהַחֲשֵׁב 'אוֹהֶל', וְעִי"ז מַהֲנִי הַסִּכָּךְ שְׁבִדוּפָן.

לט. וְהִ"ה הִבִּיא דו"ל רִשִׁי"ן (וְאִינוּ לְפִנֵּינוּ) שְׁכָל שֶׁהִגְבִּיָּה מִן הֶקְרַקֶּע טַפַּח וְאִינוּ מִשּׁוּפֵּעַ לְגַמְרִי כִּגְג מַעֲלִיא דְּמִי, דְּהִהוּא טַפַּח חָשִׁיב לִיָּה כְּכֹתִלִים שֶׁל סוּכָה וְשׁוּפֵעַ שְׁלוֹ חָשִׁיב לִיָּה גַּג.

לב. וְאֶךְ לַעֲנִין אוֹהֶל טוֹמָאָה קִי"ל דְּשִׁיפּוּעֵי אַהֲלִים כֹּאֲהֲלִים, וְאִי נִימָא דְּהַסּוּגִיּוֹת תְּלוּיָן בְּהִדְרֵי צ"ע מ"ש הִבִּיא דְּקִי"ל דְּלֹא כֹאֲהֲלִים. וְלַדְעַת הַבְּעָה מ' י"ל דֹּאֵהֶל טוֹמָאָה קִיל. אֲבָל הַמִּלְחָמוֹת ס"ל דֹּאֵינוּ אוֹהֶל כָּלָל. וְיִל"ד דְּהַתָּם אִיִּירִי כְּשִׁבְתְּחִילָתוֹ הוּא אוֹהֶל גְּמוּר, וְכֹדָא' בְּסוּגִין דְּמַהֲנֵי טַפַּח. וְעִי"ז הַהַמִּשָּׁךְ הוּא אוֹהֶל בְּשִׁיפּוּעֵי.

לג. יִל"ד סוּכָה שִׁישׁ לוֹ ג' דְּפִנוֹת כְּתִיקוֹנָם, וְדוּפָן רִבְעִי נַעֲשִׂית כִּמְיָן צִרִיךְ. וְאַפְשֵׁר דְּכִין דֹּאֵי"צ דוּפָן זֶה כָּלָל נוֹכַח לְהַחֲשִׁיב אֵת הַכָּל לְסִיכּוֹךְ וְגַג. וְצ"ע.

לד. וְעִד"ז מִבּוֹאֵר (שֶׁם) דְּדַעַת אַחֲרִים דְּסוּכָה עֲגוּלָה מִמֵּין שׁוּבָךְ פְּסוּלָה, שֶׁאֵין לָהּ זְוִיּוֹת. וְלֹא נִחְשָׁב דִּירַת קִבְעָה.

לה. וְהִרְמַב"ן הִבִּיא דְּלַעֲנִין אוֹהֶל בְּשִׁבְתְּ שִׁיפּוּעֵי אַהֲלִים לֹא הוּא כֹּאֲהֲלִים וְאִי"כ תוֹךְ ג' יֵשׁ בּוֹ רֹחֵב טַפַּח. אֲבָל הִרִי"ן חִלַּק דֹּאֲדִרְבָּה מִבּוֹאֵר הֵתָם כְּשֶׁתוֹךְ ג' הוּא טַפַּח נִחְשָׁב אוֹהֶל, וְאַף

סותר מש"כ דקטנה של קנים פסול לסיכוך. ותי' דמש"כ הרמב"ם דטהור, היינו ממדרס, אבל מק"ט מת דבכלל כלי עץ הם. וכיון דבטלה דעתו אצל כל אדם לא נחשב עומד למדרס. אבל מק"ט בכלל שאר כלי עץ^מ.

אבל הרמב"ם (בפיה"מ שם) כתב [להיפך] דמחצלת קנים מקבל טומאת מדרס, אלא שטהורה ממגע שרץ וכדו'. [והכס"מ ציין דבהלכות חזר בו].

תעא) ואין מסככין בה. האחרונים דנו דכיון דסיכך בו, וכבר אינו עומד למדרס יפקע ממנו טומאתו (ע"פ הגמ' מנחות כד. דסדין שעשאו לילון), והא כשר לסיכוך. ועד"ז דנו תוס' (לעיל יג:) בסיכך בורעים ובידות האוכלין, נימא דפקע ממנו טומאתו^מ. ותוס' דנו אי צריך שינוי מעשה לטהרו, והפנ"י ציין דדעת תוס' (שבת נח. ד"ה אע"פ) דסדין שעשאו וילון הוה דוקא ע"י שינוי מעשה.

ועוד כת' הפנ"י דאף אי נטהר מטומאתו עדיין פסול לסכך. דכיון דהיה כלי שראוי לקב"ט נפסל, אפי' נתמעט אח"כ^מ (וכדון שברי כלים, ע' לעיל טז.).

תעב) לסיכוך מסככין בה, ואינה מק"ט. מבואר דתלי בדעת העושה. והתוס' רי"ד כתב דאומן העושה מחצלת למוכרך למי שצריך לה, כל א' לפי צורכו. והולכים אחר קנייתו, שאם קנאן אדם לשכיבה מק"ט. ולצורך אחר אין מק"ט. ועפ"ז כת' דיכול לקנות מחצלת חדשה לשם סוכה ולסכך בה. ואע"ג דחזיא לשכיבה בתר מחשבתו אולין.

(שם י) הק' דאם מהני להגביה אויר וכדמבואר בירושלמי^א, א"כ מ"ש על גביו דבעינן ש'היו לה גג'.

הסט) שם. המג"א (תרלא ט) כתב דאפי' אי פחות מג' סמוך לגג הוה רוחב טפח אמרי' לבוד [דלבוד דאורייתא^מ], וכדאמרי' גבי אוהל שבת^{מא} (שו"ע שטו, שבת קלח:). והאחרונים הק' דא"כ נימא הכי אף כשתוך ג' לקרקע, נימא לבוד דהוה כמי שהגביה טפח^{מב}. ווצ"ל דדוקא בגג אמרי' לבוד להחשב גג של המקום הוה. אבל לא אמרי' ע"י לבוד דיש דופן, כשהדופן עומד בצורה שונה.

מחצלת

תע) מחצלת קנים^{מג} וכו' עשאה לשכיבה מק"ט. פרש"י דבסתמא אינו עומד לשכיבה אא"כ יחדו לכך [ע' בגמ' במה פליג ר"א], ועי"ז עשאה כלי^{מד}. דמחצלת של קנים היא קשה, ואין נוחה למשכב. [לאפוקי מחצלת שיפה וגמי, ע' בגמ'].

ופרש"י דדוקא גדולה, אבל קטנה נראית סתמא לשכיבה. [אף דגם מחצלת קטנה של קנים אינה נוח לשכיבה, דהוה קשה. אפ"ה סתם העושה מחצלת קטנה הוה לשכיבה].

והרמב"ם (סוכה ה ו) פסק מחצלת קנים או מגמי או חלף, קטנה סתמא לשכיבה^{מח}, וגדולה סתמא לסיכוך. אבל הרמב"ם (כלים כה יג) פסק דמחצלת הקנים טהורה מפני שאינה ראויה לשכיבה (וכדתנן כלים יז יז^מ). והלח"מ (סוכה ה ו) הק' דהרמב"ם

או שהרחיקה מן הכותל טפח וסכך אותו טפח כסכך הסוכה כשר, דכיון דאיכא טפח דגג שהוא שווה כשירה.

מ. והבבז"י (שם) כת' דכוונת המג"א בדעת הראשונים דמהני הרחיק אויר טפח להחשב גג. דה"נ מהני ע"י לבוד. אבל הבית מאיר דייק דהמג"א קאי לצד דאויר ל"מ. ואפ"ה הכא האלכסון מלא סכך, ומהני לבוד להחשיבו כדופן ישר.

מא. [וע' מה שהו' בהערה לעיל, ולכאורה הר"ן (לעיל ג בדה"ר) פליג].

מב. א"כ לא משכחת לה פסול דשיפועי אהלים בצריך [כשהוא בזוית א']. אא"כ הדופן מתעגל.

מג. והרא"ש גרס במשנה ומחצלת של קש וכן גרס הב"ח ברי"ף.

מד. ומבואר ברש"י דהיכא דייחד לשכיבה 'עשאה כלי'. [דעי' היחוד לשימוש מדרס נעשית כלי. ועי"ז חל בו דיני

קבלת טומאה].

מה. והראב"ד השיג דשל חלף שאני, וע' בברייתא (ב.).

מו. אבל הר"ש (שם) העמיד את המשנה בגדולה דסתמא לסיכוך. או כשעשאו להדיא לסיכוך. ווצ"ב א"כ אף בשל קנים וכדו'.

מז. ואף דהוה פשוטי כלי עץ, כיון דמיוחדים לתשמיש אדם ומשמי משמשו מק"ט מדרבנן.

מח. ותוס' (בחד תי) כת' דהוה תעשה ולא העשוי, דנטהר מטומאתו רק לאחר שקבעו בסוכה. ואפשר דק' הפנ"י דהכא נטהר בשינוי היעוד, וכיון דלקחו ע"ד לסכך בו פקע ממנו שם מדרס. ואף קודם שסיכך בפועל.

מט. אמנם לפ"ז יפסל רק מדרבנן. [וע' לעיל שם כמה נפק"מ בזה].

ואף דבשו"ת הרשב"א (א ריג) הביא מח' בסולם העשויה מנסרים מחוברין במסמרות, האם נחשב כנסר יותר מד' טפחים. אלא שמ"מ הגשמים יורדים ביניהם. וחילק דשאני נסרים, דהנסרים עצמם מגינים. ועוד דאינם דבוקים בדבק.

והמאירי הביא קצת גאונים דבזה"ז שעושין תקרה ממחצלת ונותנין עליו מעזיבה¹² אין מסככין בה משום גזירת תקרה וכו'. [וע' מה שהו' בזה לעיל יד].

ועוד יש שדנו אמאי לא הוה בכלל גזירת חבילה, דהמחצלת יש בו יותר מכ"ה קנים ואגודים יחד. וצ"ל דלא הוה בצורת חבילה, אלא שנעשית דרך אריגה, ועי"ז הוה כחתיכה א'.

תעד) תוד"ה לסיכוך. אינו מקבל טומאת אוהלים וכו'. ותוס' נקטו דל"מ לסכך אף בדבר הראוי לטומאת אוהלים¹³ [שנתחדש דאהל פשתן ע"פ המת, דאף האהל עצמו נטמא]. והפנ"י הק' דטומאת אוהלין הוה חידוש, וקודם שנעשית אוהל למת לא נחשב 'ראוי' לקבלת טומאה. כיון דאינו כלי קיבול ואינו ראוי לשאר טומאות¹⁴. וציין דתליא בת' התוס' (לעיל יב) בדבר הראוי לקבל טומאת נגעים.

והאחרונים הק' דלס"ד דתוס', א"כ כל סוכה יטמא בטומאת אוהלים. והערול"ץ חילק דוקא דבר המוכן לאוהל.

דף כ.

תעה) אחת גדולה ואחת קטנה מיבעי. רש"י הפך הגירסא, דכן דרך התנא לנקוט הפשוט קודם. וע' תוס'. והריטב"א כתב דכיון דבא לחלוק ע"ד ת"ק בקטנה, ובא לומר קטנה כגדולה, א"כ היה לו להזכיר קטנה קודם.

נר. ותוס' נקטו דנתחדש טומאה 'אוהל' המת, דהאוהל עצמו נטמא. אף דאינו בכלל כלי הראוי לקבלת טומאה. אבל בראשונים (שבת כז) משמע דאיירי דוקא בבגד שהיה ראוי לקבל שאר טומאות. ותוס' (שבת כז), והרמב"ן שם, והראב"ד טומאת מת ה' יב' ביארו דנתחדש דאף דחיברו, עדיין יש עליו שם בגד. והתוס' הרא"ש ורשב"א (שם, ורא"ש כלים כז א) כת' [דאף דלא חיברו] כיון דיחדו לאוהל ופקע ממנו תורת כלי, קמ"ל דנטמא.

נה. אמנם תוס' (ביצה יד) כת' דפרוכת ע"י שראוי לטומאת אוהלים, נעשה כלי, ונטמא אף בשאר טומאות. [וצ"ב]. [ושא"ר פליגי בזה].

והרא"ש חלק דאזלי' בתר מנהג אנשי המקום [כדאמרי' (לקמן כ): של אושא ושל טבריא]. ובמקום שנהגו לשכב עליהן אפילו אמר לאומן לתקנו לו לסיכוך אין מסככין בה, דמי יודע שאמר לאומן לתקנו לו לסיכוך. ואתו כולי עלמא לסכוכי. והב"ח (תרכט ה) דייק [מסו"ד הרא"ש] דמדינא מותר כשעשאו האומן ע"פ צויו, אלא דגזרו דמי יודע וכו'.¹⁵

והאחרונים דנו האם הרא"ש פליג רק באומן, אבל מי שעושה לעצמו מהני שלא יחול בו כמנהג המקום. או דל"ש, וגזרו כמין המקום.

והרמ"א (תרכט ו) פסק [בשם הרא"ש] ועל מש"כ השו"ע דקטנה מק"ט, אא"כ עשאה לסיכוך דעשאה לסיכוך היינו שרוב בני אותה העיר עושין אותו לסיכוך. והט"ז (שם ז) כתב דה"ה בכל מקום שאין מנהג מבורר, ובזה אזלי' בתר עשיתו¹⁶. [וע' משנ"ב שם יז]. והפרמ"ג ביאר דהרי"ד ס"ל דלא אזלי' בתר מנהג כלל, ובזה פליג הרא"ש. אבל הרא"ש מודה דיל"פ את המשנה ע"ד מש"כ הרי"ד.

ובהמשך השו"ע איתא דגדולה סתמא עומדת לסיכוך, אא"כ עשאה לשכיבה. והרמ"א כת' דהיינו שמנהג המקום לשכב עליה. ורע"א תמה דבזה כיון דהוא עשאו לשכיבה, אמאי תליא באנשי המקום. והמשנ"ב (שם יח) נדחק דכוונת הרמ"א דאף בגדולה, אם המנהג לסכך אסור. אף כשעשאו סתמא.

והמג"א (שם ה) הביא בדמקומות הללו כל המחצלות [אפי' גדולות] סתמן לשכיבה. וע"ע ביאו"ה.

תעג) מסככין בה וכו'. האבנ"ן (תעג) הביא דמבואר דאין איסור גזירת תקרה במחצלת, אף שחבירם יחד.

נ. ולכאורה הוה גזירה רק לענין סוכה. אבל לענין טומאה לא גזרו בו.

נא. וכת' דהבא גזרו אף בדיעבד כשסיכך בהם, ול"ד לשורצרי (לעיל יג) דגזרו רק לכתחילה. [וה"ל דגזרו בהם טומאה, וממילא אסור לסכך].

נב. וישיב דעפ"ז אין סתירת דיוקי הברייתא אהדדי.

נג. ובדברי המאירי נתחדש דאף דנהגו לעשות תקרה ע"י המעזיבה ונעצם המחצלת עשויה מקנים ואינו מגין, אלא שמחזיק את המעזיבה. [ושא"ר (ה' לעיל) לא הזכירו את המעזיבה]. וצ"ע.

תעו) ת"ר מחצלת של שיפה ושל א גמי, גדולה מסכבין בה וכו'. ואף בהנך גדולה הוה סתמא לסיכוך^א. אבל בברייתא (לעיל טז.) ברישא א' דשל שיפה וגמי אין מסכבין, ואף שנפחתו מהשיעור. ובסיפא א' גבי מחצלת הקנים חילוק בין גדול לקטן. משמע דבשל שיפה וגמי אפי' גדולה סתמא לשכיבה, כיון שנח לשכב. וכ"מ ברש"י (במשנה יט:) דתלה הטעם דמחצלת קנים גדולה, דהוה קשה ואין נח לשכב. והרש"ש (לעיל טז.) כת' דהביריות פליגי אהדדי, ותמה דהגמ' לא העמידה בזה מח'.

תעו) של קנים ושל חילת גדולה מסכבין בה ארונה אין מסכבין בה וכו'. פרש"י גדולה, מעשה עבות וקליעה וכו'. ולפ"ז הוה מלשון גידולין, ומעשה קליעה. ואיירי במחצלת קטנה, ויש חילוק בין מעשה שרשרת שהיא עבה ואינו ראוי לשכיבה. ואילו מעשה אריגה נח לשכיבה. (ובמחצלת שיפה וגמי אין חילוק בזה).

וכ"ד הראב"ד (סוכה ה ו) דדוקא קטנה ארונה אין מסכבין בה, דע"ז ראוי לשכיבה^ב. אבל הרמב"ם (שם) לא חילק בין ארונה או מעשה גדיל, אלא בין גדולה (בשטח) לקטנה. וה"ה ביאר דהרמב"ם נקט דנח' בארונה גדולה (בשטח), וקי"ל כר' ישמעאל ור' דוסא (בסמוך) דאין חילוק בין ארונה לשאינה ארונה, וכל גדולה כשר.

תעו) תוד"ה תנן. ואע"ג דמטמאין דרבנן, הכא היכא דל"ל גדנפא. אבל המרדכי (סוה"פ, תשלח) הביא

בשם ר"א דבשל שיפא וגמי אינו מק"ט אלא מדרבנן, ומש"ה כשר לסיכוך. והתה"ד (צ) הביא מזה דבר המק"ט מדרבנן כשר לסיכוך. אמנם דעת שא"ר (לעיל יב:) דפסול לסיכוך.

ומבואר במרדכי דאף כלי שיפא וגמי שראוי לקבלה, אינו מק"ט אלא מדרבנן. וכ"כ רש"י (שבת סו.) דסנדל סיידין של קש אינו מק"ט, דאינו קשה כעץ^ג. אבל דעת הרמב"ם (א יג) דכל הגדל מהעץ נחשב כלי עץ.

והמלחמות (יומא ב: בדה"ר) הביא מסוגין דשעם וגמי הוה כלי עץ לענין טומאת מדרס וכו'. ועפ"ז דן דאף לענין סנדל דיוה"כ יחשב כעץ.

תעו) רש"י ד"ה מטמאות. ואין אתה מוצא אב הטומאה אלא ע"י המת עצמו. והערול"ג הק' דאף הנוגע בכלי שנגע במת (דחבר ה"ה כחלון) ג"כ הו' אב הטומאה. וכן אדם שנגע במת מטמא כלים כמותו. (וע' ריש אהללות^ד).

תפ) והא אנן תנן כל המטמא מדרס מטמא מלא מת. (דילפי' מק"ו, ע' ב"ק כה:). אמנם הרמב"ם (כלים א י) כתב דפשוטי כלי עץ אינם מק"ט אלא מדברי סופרים, אבל מק"ט מדרס מה"ת. וכ"כ הרמב"ם (שם כג א) דמק"ט מדבריהם^ה. (ועפ"ז דן הפרמ"ג (תרכט מ"ז א) דבר המק"ט מדרס ולא שאר טומאות, האם פסול לסיכוך מדאורייתא, או רק מדרבנן דומיה דטומאת נגעים^ו. ע' לעיל יב:). אבל המנח"ח (קס יג) ביאר דכוונת הרמב"ם (שם ושם) בשאר כלים שאינם ראויין למדרס. (וכ"מ בקרית ספר כלים כג.).

במת, ושוב נגע בכלי עץ, נעשית אב הטומאה. כנוגע במת עצמו.

ה. והפרמ"ג (תרכט מ"ז א) כתב דאין לפרש דכוונתו דנלמד ב"ג מידות, דהא נקט הכא הלשון מדבריהם.

ו. וכתב לפרש בזה דברי המהרי"ל (הו' בט"ז תרכט כ, ומג"א יא) דאין להניח שברי כלים, שמא נטמאו במדרס. והט"ז ושאר פוסקים תמחו דכיון דראוי לקב"ט מדרס פסול מדאורייתא בין אם נטמא ובין לא. והפרמ"ג תי' דכיון דמקב"ט רק במדרס (מדאורייתא, כרמב"ם) לא נפסל לסיכוך (מדאורייתא) אא"כ נטמא בפועל. (ואבל נטמא בפועל פסול, ע"ד הא דאיתא באהללות דשתי וערב המנוגעים, כיון דנטמאו אינן חוצצין בפני הטומאה). והק"ג (כו אות ז) כתב ליישב דמהרי"ל קאי אשברי כלים, ואילו נטמאו כבר פסולים (מדינא). ואף בלא גזירת בלאי כלים לעיל טז.).

א. וכ"פ הרמב"ם (ה ו).

ב. אבל גדול אפי' ארונה מסכבין בה, וכן קטנה שאינה ארונה.

ג. וכ"ד תוס' (בכ"מ) דכלי גמי אינו בכלל כלי עץ. וכ"כ הר"ש (כלים טו א, וכו' י) דאינו מק"ט אלא מין קשה. אבל הר"ש מוכח"י (כו י) כתב דאין תורת כלי עליו ונמחק עין. והר"ש דוכיח מסוגין (דעכ"פ מרבנן) שיפא וגמי בכלל עץ.

ד. והערול"ג כתב לפרש דכוונת רש"י דהכלי נטמאית לעשות הנוגע בו אב הטומאה (ואיירי דוקא בנוגע במת, שנעשית אבי אבות מדין חרב כחלל. אבל הפור"י ציין דדעת רש"י (חולין ג) דדוקא כלי מתכות, אבל שאר כלים לא אמרי' חרב כחלל. וע' בראשונים ב"ב כ. וריש אהללות. ועפ"ז ל"ק בנוגע באדם שנגע במת. אבל עדיין צ"ע דכלי מתכת שנגע

תפג) הָא דֹאִית לִיה גִּדְנָפֹא. פִּרְשׁ"י שְׁפָה סָבִיב לִקְבֵּל מַה שְׁנוֹתֵנִין בָּהּ, וְעִשׂוּהָ לְתַשְׁמִישׁ לְתַת פִּירוֹת עַל גְּבַהּ. מִשְׁמַע דְּמִשׁ"ה הוּא כְּלִי קִיבּוּל, ע' תוּס' (ד"ה מִסְכְּכִין)^א. וְהַמְגִּ"א (תֵּרֶכֶט ו) כֹּתֵב דָּאם עֲשֵׂאָה לְהַדִּיא לְסִיכּוֹר, אִפִּי עֵבִיד לָהּ שְׁפָה כְּשִׁירָה. אֲבָל דַּעַת הַלְבוּשׁ דִּל"מ.

תפד) תִּנְיָא א"ר חֲנַנְיָה וְכו' מִסְכְּכִין בְּבוּדִיָּא וְכו' וְהוּא דִּל"ג גִּדְנָפֹא. וְהַרִי"ף (ט: בְּדַה"ס) פִּסְק דָּאם הִיָּה לְהֵם קִיר אֵין מִסְכְּכִין בְּהֵם, אָף שֶׁאֲח"כ נִיטֵל הַקִּיר. וְכִדְאֻמְרִי (לַעִיל טז.) גְּבִי בְּלֵאֵי כְּלִים.

תפא) דֹּאמֵר ר"ל וְכו' חוֹרָה וְנִתְשַׁכַּח, עֲלֹו ר' חִיָּיא וְכוּ' וַיִּסְדּוּהָ וְכו'. הַרִיטְב"א כֹּתֵב דְּבִימִי ר' חִיָּיא הִיָּה רַבִּינוּ הַקְּדוּשׁ וְחִבְרִיו שְׁהִיּוּ גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נִשְׁתַּכַּח הַתּוֹרָה. אֲלֹא דְקָאִי אֶהְלַכָּה זו"ל, שְׁכַל הַמְקִיִּים הִלְכָּה א' שֶׁלֹא תִשְׁתַּכַּח כִּאִילוֹ מִיִּסֵּד כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה.

דָּף כ:

תפב) דְּמִקְרִי וַיִּתְּבִי עֲלֵיהֶו. וְצ"ב אִם מִיּוֹחַד לְשֶׁאֵר תִּשְׁמִישׁ, א"כ אֵינוּ נִטְמָא מִדֶּרֶס מִשּׁוּם דְּזִימְנִין יוֹשְׁבִין, דֹּאמְרִי לִיה עֵמוּד וְנַעֲשֶׂה מִלֵּאכְתִּינוּ.

הֲדָרִין עֲלֶךְ פֶּרֶק סוּכָה שְׁהִיא גְבוּהָה

דְּבִמְקוֹם שֶׁאֵין מִנְהֵג יָדוּעַ נַח' אִי אֲמַר' דְּבִסְתַּמָּא אֵינוּ רֵאוּי, אִו דֹּאִיכָא דִּיתִיב עֲלֶהּ.
א. וּמִבּוּאֵר דְּנִחְשָׁב בֵּית קִיבּוּל, אָף דֹּאִינוּ עֲשׂוּי לְטַלְטוּל.

ז. וְצ"ב דְּבִפְשׁוּטוֹ קָאִי עַל מִנְהֵג הַמְקוֹמוֹת, וְכִי אִיזָה חִידוּשׁ הִלְכָּה יֵשׁ בּוֹה וְדָאם יֵשׁ שֶׁאֵלָה לְמַעֲשֶׂה זֵיל בְּדוּק הָאֵין נִהְגוּ. וְאִפְשָׁר דִּר"ח חִידוּשׁ פִּי דְּבִרֵי הַתְּנָאִים בְּעִדּוּת. א"נ הַחִידוּשׁ

פרק הישן

תשמישי הסוכה ותהא טפילה, אלא שמצאו שהחמירה תורה כ"כ בסוכה ע"ג הסוכה.

והמלחמות (ושא"ר) הביא דהירושלמי מקשה מ"ש גבי סוכה תחת הסוכה דלר' יהודה (במשנה ט:): בעי שיהא דיורין בעליונה. ותי' דהתם יש שם חלל אחר וכו'. ומבואר דבירושלמי דימו להדרי.

ובפשוטו משמע דהטעם ד'אוהל מפסיק' לא שייך לדין סכך פסול, אלא הוה סברא בפנ"ע, דמקום זה אינו מהסוכה. ועפ"ז י"ל דלא תלי בשיעור ד' טפחים דסכך פסול, ואפשר דאף מטה טפח יפסול⁷.

וכן היכא דהוה חמטה מרובה מצלתה⁸, אפשר סוף סוף יש כאן אוהל להפסיק⁹ ומופקע מאוהל הסוכה¹⁰. אך בפשוטו מבואר¹¹ דדוקא היכא דהוה שיעור ד' טפחים וצלתה מרובה מחמטה פוסל. וצ"ב הטעם. ואפשר דסברת אוהל מפסיק אינו פוסל היכא דיושב תחת סכך כשר, אלא היכא דהוה סכך פסול¹².

ג) לא יצא יד"ח. האחרונים דייקו דמשמע דכבר ישן, ויש נפק"מ במה שלא יצא יד"ח, וצ"ב דמאי נפק"מ¹³.

א) הישן. פרש"י דעיקר ישיבת הסוכה אכילה שתיה ושינה¹⁴. והתוס' יו"ט (א ו) כתב דנקט 'ישן' טפי מאכילה, משום דשינה אפי' ארעי חייב סוכה (כדלקמן בו.).

ב) הישן תחת המטה בסוכה לא יצא יד"ח. פרש"י דאוהל מפסיק בינו לבין הסוכה. והבעה"מ ביאר דהוה אוהל בפנ"ע, ואין זה עומד בצל סוכה אלא בצל המטה.

אבל הר"ף כתב דהוה סוכה תחת הסוכה. והבעה"מ חלק דלא הוה משום זה, אלא משום דהוה אוהל בפנ"ע. והמלחמות יישב דכוונת הר"ף דילפי' מסוכה תחת הסוכה הא דאתי האי אוהל ומבטל אוהל דסוכה¹⁵. ומבואר בדברי המלחמות דהנידון דהסוכה העליון מבטל לסוכה התחתון. דהסוכה התחתון הוא העיקרי. ואילו במטה הוה להיפך דהתחתון מפקיע את העליון. וע' בסמוך¹⁶.

והריטב"א (בהוספה מכת"י) כתב דהרי"ף דוגמא בעלמא נקטיה¹⁷. דהיה מן הדין דמטה הוה מכלל

בסוכה, וי"ל דחמיר ונחשב אוהל בפנ"ע אף בלא י', דומיה דכינפות.

ו. וקצת יש לדייק בן מדברי רש"י (כא: ד"ה דיש כמה אגרופים), שכתב דאיירי בחבלים ושל המטה. ולבאורה איירי במיטה מסורגת ובלא מזוזן עליון. ואף דהוה חמטו מרובה אסור לישן תחתיו. ויש לדחות.

ז. והפרמ"ג (תרכ"ז א) חקר היכא דנעץ ד' קונדיסין תחת הסוכה, וסיכך ע"ג בסכך כשר ואף היכא דאין פסול סוכה תחת הסוכה, וכגון שאינה מקבלת כרים דעליונה. האם אמרי' כמאן דליתא וכשר, או דיושב באוהל התחתון וסוכה זו אין לו דפנות.

ח. וכ"מ מדברי ר' ירמיה בסוכה תחת הסוכה (לעיל ט) מבואר דהיכא דהתחתונה חמטה מרובה ודסכך כשר, הוה בכלל סוכה העליונה. ולא אמרי' דאוהל מפסיק.

ט. אלא דיש סברא דהוה בגד בעלמא, והוא יושב בתוך הסוכה. ובוזה אמרו דאוהל מפסיק. אבל ע"פ לולי הסכך פסול הרי מהני אף בסכך העליון. וצ"ע.

י. וע"ע מהרי"ל דיסקין (ע"ה). ובס' זכרון שמואל (כט) הביא דנפק"מ דהסוכה אינה נאסרת כל ז'.

א. והכפ החיים כת' דכוונת רש"י דאין רגילות לאכול ולשתות תחת המטה, ומש"ה נקט ישן, דאף זה מעיקר ישיבת הסוכה.

ב. וביאר דהתם נמי הסכך העליון לא נעשית לצל, דהא איכא תחתון. ואתי אוהל העליון ומבטל לסוכה התחתון. (וע' משי"ב לעיל י' בזה).

ג. והריטב"א (בתחילת דבריו) כת' בעין דברי הרמב"ן, אך שוב הק' (כשם רבו) דחזוין דהשיעור אינו שווה (ע"ע בסמוך). ואח"כ כת' דדוגמא בעלמא נקטיה.

ד. וכ"כ הפרמ"ג (תרכ"ז ה) דבסתמא משמע דאיירי אף במטה דרוחבו רק טפח ואף ד"ל דסתם מיטה רוחב ד', מ"מ מדסתמו משמע אף טפח. וכתב דמ"מ נוי סוכה אינו פוסל מדין מיטה תחת לסוכה. כיון דנעשו לגוי טפל לסכך, ואינו פוסל בפחות מד'. וויל"ע למשי"ב רש"י (י) דנווין מופלגין ד' אינן נטפלין לסכך, אי"כ יפסל בטפח, כמטה. ואף דלא נעשו לצל, הא אף מטה לתוכה עשויה, כדלקמן בא: וצ"ע.

ה. והעירו דבעי"ז נח' הראשונים (לעיל י) גבי נוי סוכה האם פוסל אף בחמטה מרובה. (ועי"ש). והתם איירי בקבוע

והביאו לתרץ ע"פ מש"כ הריטב"א (כו). בשם גדול א' שיש חיוב לישן [עכ"פ שינת ארעין] בסוכה בליל ט"ו [אפי' ירדו גשמים].

(ד) תוד"ה הישן. ומצינן למימר דשמואל לטעמיה וכו"א אבל לאינך אמוראי חשיב אוהל להפסיק, ושמא מטה שאני דהו"ל אוהל ארעי. ומבואר דתוס' השוו אוהל תחתון, המטה שהוא תחת הסוכה², לאוהל העליון מעל הסוכה³.

והריטב"א (ורא"ה) כת' דבסוגיין מודו כו"ע דבעי י' טפחים⁴, והק' לדברי הרי"ף (הנ"ל) שכתב דסוגיין משום סוכה תחת הסוכה.

והריטב"א תי' דהכא כל כמה שקרוב לסכך פוסל יותר, ואפי' אינו אוהל [בפנ"ע], כדאיתא גבי פריסת סדין (לעיל י.). וביאר דבסוכה תחת הסוכה שניהם סכך כשר ומין במינו, ומין במינו אינו חוצץ ומבטלו כלל⁵, אלא שגזיה"כ שלא יחצוץ דבר שהוא חשוב אוהל אפי' מין הסוכה. אבל בסכך פסול פשיטא דפוסל. ואפי' הכי גבי מטה הדין נותן שלא יהא תחתון מבטל לעליון והוה כבגדים וכלים.

והר"ן כת' (להיפך) דאסור לישון תחת קינופת בסוכה, אף שאינה גבוה י' (ובדא"ל לעיל י'⁶). וע"כ דל"ש לדין סוכה תחת הסוכה, דהתם קי"ל דבעי י'. ואילו הכא אפי' פחות מ' פוסל, ודוקא תחת המיטה בעי י' כיון דעשוי לעל גבה או כילה דארעי.

(ה) רש"י ד"ה מעשה. דמצוות עשה שהזמן גרמא וכו'. אמנם בגמ' (לקמן כח, הו' בתוס' כא:) ילפי' מקרא 'האזרח' למעט, דסד"א דילפי' תשבו כעין תדורו. או גז"ש ט"ו ט"ו ממצה. והרש"ש הק' א"כ אמאי נקט רש"י הטעם דמצוות עשה שהזמן גרמא. והרש"ש תי' ע"פ דברי המשנ"ל (מלכים י ז) דעבדים הוקשו לנשים רק היכא שהפטור מחמת הטעם דמצוות עשה שהזמן גרמא, אבל אילו יש פטור מצד אחר, מחמת גזיה"כ, היו עבדים חייבים. ועפ"י כוונת רש"י לפרש דגדר הילפותא דהאזרח לגלות דהוה בכלל הפטור מצוות עשה שהזמן גרמא⁷.

(ו) תוד"ה ראיתם. ובירושלמי וכו' דהא הכא גבי סוכה מיחו בידו חכמים מלישב בסוכה. ומבואר בירושלמי דלחד מ"ד מוחים ביד עבד שלא ישב בסוכה כיון דפטור⁸. והריטב"א והר"ן הק' דאף למ"ד דנשים אינן מקיימות מצוות עשה שהזמן גרמא, היינו דוקא היכא דיש צד איסור בדבר, וכגון גבי תקיעת שופר דהוה שבות ביו"ט, וכן תפילין אסור להניחן שלא במקום מצווה משום קדושתן. אבל בסוכה ליכא צד איסור לעבדים לישב אף שלא במקום מצווה. ופשיטא שאין מוחין בהם⁹.

והר"ן תי' דאפשר דהוה סליק אדעתיה שהיה מוחה

פסול דמטה אינו מבטל לסוכה אלא בשיעור חשוב די' טפחים, מידי דהוה אבגדי.

טז. אך תוס' (י) פי' דהוה גזירה, ומדינא צריך י'.

יז. והריטב"א (כא:) כתב דלפ"ז צריכין ללמוד מדברי ר"ג דעבדים פטורים מהסוכה או מן הכתוב [דהאזרח] או מהלכה למשה מסיני (ע' בגמ' כח). ומשמע דלא אמרי' דאזהר קרא.

יח. והירושלמי דוחה דס"ל כמ"ד דעבדים רשאים לקיים מצוות שהזמן גרמן. דנח' התנאים (עירובין צג) אי נשים סומכות רשות. ומבואר שם דתלי בזה אי מניחין לה להניח תפילין.

יט. והריטב"א כתב דהו"מ למיפרך. ותוס' (עירובין צו) דנו האם יש לאסור משום דנראה כמסויף על המצוות, ותעבור בבל תוסיף. וולפ"ז דזה הנידון בירושלמי, ולמסקנא אין בזה משום בל תוסיף. ולא משום דס"ל דסומכות רשות. ובהג' ריח"ל מייזליש תי' שהיה צריך למחות שיסברו דעבדים חייבין בסוכה.

ועד"ז כת' התוס' ר"פ [אחרי] מסקנת הירושלמי דרוצה שלא לדחוק התלמידים א"ל היה ישן תחת המטה להורות לעולם

יא. וואף המקשן דהק' 'והא ליכא י' ס"ל דבעי י' דוקא, וי"ל דהכל מדברי שמואל ועד"ה דאמרי' (כ"מ כא) וכמה, א"ר יצחק וכו'.

יב. ומבואר דפשוט לכל הראשונים דלא בעינן שיעור מעל המטה [וכן שתהא יכולה לקב לכרים וכו'], ואפשר דלא בעי אפי' טפח. דכיון דהסוכה קבוע, והמטה אינה ממעטת שיעור סוכה, הא יש בו שם סוכה. [ועוד אפשר דכיון דבצדדים יש בו שיעור סוכה, אגב זה נחשב דהחלק מעל המטה יש בו שיעור סוכה].

יג. והערול"ג הק' דע"כ שאני מטה דארעי, דהא קינופת פוסל בפחות מ', וכדאיתא (לעיל י) דמודה שמואל דלשוי אוהל מנהיג בפחות מ', ורק למפסל אוהל בעי י'.

יד. אפי' היכא דאוהל התחתון עשוי לתוכו אינו חוצץ אא"כ יש י'. [ואבל הר"ן הביא דקינופת דקביעי פוסל בפחות מ'. ודוקא מטה דלגבה עשויה או נקליטין דהוה ארעי השיעור י' טפחים].

טו. אבל הרא"ה כתב [סברא הפוכה] דסוכה תחת הסוכה דינה הוא שיבטלו זה את זה, כיון דהוה סכך כשר. אבל סכך

בו כדי שלא יברך עליה. א"נ שלא יעשו מצוות עשה שיש אסור בעשייתן.

והאחרונים דנו דיל"פ דטעם הירושלמי דאסור לעבד לישב בסוכה משום דהסוכה היא מוקצה למצוותה². וע"פ דברי העונג יו"ט (מט) דאפי' שימוש שאין בו ביטול מצוותה אסור, דומיה דחגיגה (וולא כ"ט) (תרל"ג) דנאסר רק לענין דבר שיש בו ביטול קדושתה, וע' מש"כ בזה לעיל ט.ו. העונג יו"ט נקט דכל שאינו מקיים מצווה בשיבתו אסור לישב בסוכה ולהשתמש בו. והק' האיך אשה יושבת בסוכה, למ"ד דל"ל נשים סומכות רשות. ותי' דאשה (ונשואה) מותרת משום תשבו כעין תדורו (ע' לקמן כח). כ"א. וכתב דהא דהילני (לעיל ב:) ישבה, הוה סוכה שנעשית לנשים³.

והקה"י (ז) הביא מדברי הר"ן והריטב"א (בסוגיין) דאין שום צד איסור בדבר⁴.

(ז) והר"ן סיים דלענין הלכה⁵ קי"ל (כמ"ד עירובין צו.) דנשים סומכות רשות, ואף שפטורים ממצוות עשה שהזמן גרמא, אם יקימו י"ש להם קיום מצווה. ומש"ה מותר אף במקום שיש צד איסור (מותר להם לעשות סמיכה על הקרבן⁶), ואף מברכות על המצוות.

ולתלמידים שהישן תחת המטה לא יצא יד"ח. ומשמע שבא להוסיף תי' על דברי הירושלמי. דאף דמותרין להניח תפילין ושאר מצוות, מ"מ טבי נתכוון ללמד דתחת המיטה בסוכה הוא מקום רק לעבדים. וקצת דוחק לפ"ז הא דאמרי' (כא:) משיחתו של ר"ג, הא אדרבה בזה טבי בא לחדש, ור' גמליאל הסכים ע"י.

כ. אמנם יש שהעירו א"כ אף תחת המטה יהא אסור, שנהנה מהסוכה. ואף דאדול מפסיק ואינו יוצא יד"ח כאן, מ"מ יש בזה הנאה. ואפשר דהמטה מגין עליו, ולא נהנה מהסוכה. א"נ הקצאת הסוכה הוה רק כלפי ישיבת תוכו, ולא נאסר לישב סמוך לסוכה וליהנות מדפנותיה. (וצ"ע).

כא. ועבדים רשאים לישב בסוכה רק לצורך שירות האדון, ולא לצורך עצמן.

כב. רצ"ל דהתנאו שלא יחול עליו קדושה כלל. ומ"מ בניה יצאו יד"ח, דלענין קיום המצווה לא צריך שיוקצה הסוכה לשם מצווה. (ע' מה שה' בזה לעיל ט.).

כג. ולא משמע הטעם משום מיגו דמותר לעבד לשמש את רבו.

כד. וכן פסקו **רוב הראשונים**, והשו"ע (תקפט ו), והרמ"א (יז ב.). (אבל הראב"ד (ריש תרי"ב, ה' בקוב"ש קידושין קמג) פסק דאין סומכות רשות).

וב"ד ר"ת (בתוס' עירובין צו. ר"ה לג, גיטין מ., קידושין לא.) דנשים מברכות אמצוות עשה שהזמן גרמא⁷.

אבל דעת הרמב"ם (ציצית ג ט, והב"י תקפט) דאינה רשאית לברך. והגר"א (יז ב) ביאר דכיון דלא נצטוו אינן יכולות לומר 'וצונו'⁸. (וע"ע תוס' לקמן מד:כ"ב).

והר"ן (כאן) ביאר הטעם דנשים יכולין לברך 'וצונו', דאע"פ שאין חייבות בדבר נוטלות עליו שבר, ומצו אמרי אשר קדשנו במצותיו וצונו כיון דישראל נצטוו ואינהו נמי נוטלות שבר⁹. והקב"ש (קידושין קמב) הק' דהר"ן צירף ב' טעמים, משום שהן עצמן שייכות. ומשום צווי האנשים. וצ"ב¹⁰.

(ח) **בא"ד אי שלא לדחוק וכו'.** ישב חוץ לסוכה וכו'. **האחרונים** (ע' פרמ"ג ר"ס תרכז) הק' לצד דתחת המטה פסול רק מדרבנן (וכדעת הבעה"מ לעיל י:), א"כ נימא דרצה לקיים עכ"פ המצווה דאורייתא.

(ט) **תנן התם אחד חור וכו'.** פרש"י דמביא את הטומאה. ותוס' הביאו דחוצץ בפני הטומאה (וע' בסמוך). ור' יהודה אומר דאדול שלא נעשית בידי אדם אינו אהל. והריטב"א ביאר דאינו אהל לחצוץ, אלא טומאה בוקעת ועולה.

כה. ומבואר בר"ן דהיינו סמיכה גמורה. וכ"כ הראשונים (ככ"מ) בשם הרמב"ן (וכ"כ הראב"ד תרי"ב הנ"ל). אבל תוס' (חולין פה.) כת' דאף למ"ד נשים סומכות רשות, היינו אקופי ידא (ע"ד הא דא' חגיגה טז, דאינו מעילה). וה"נ התירו תקיעה דהוה איסור דרבנן בעלמא.

כו. ור"ת (בתוס' לקמן מד:) ס"ל עוד דמברכים אף על מנהגים.

כז. וכק' הגמ' (שבת כג.) [גבי נר חנוכה] היכן צונו. (והגמ' תי' מלא תסור וכו', אך במה שרשאית לקיים מצווה ליכא צווי).

כח. ועפ"ז דנו דיכולות לברך שאר ברכות, ודוקא ברכת אקב"ו וצונו אינה מברכת. ונפק"מ לברך שהחיינו. וכ"כ רבינו מנחם (לולב ז ט).

כט. וז"ל הרמב"ן (קידושין לא.) דכיון דרשות דמצוה הוא, והקב"ה צוה במצוה זו לאנשים חובה, לנשים רשות, צונו קרינא ביה.

ל. (ומשמע דאילו היה רשות לכל העולם, ל"ש ברכת 'צונו' על קיום מצווה. אלא כיון דבמקום אחר הוה צווי, גדר הדבר [שניתן רשות לנשים לקיים המצווה, וליתול שבר] שמכנסות עצמן לתוך הצווי).

דף כא.

(י) יליף אהל ממשכן וכו', מה להלן בידי אדם. בס' הערות הק' דבמדרש איתא דהמשכן הועמד ע"י נס, וא"כ אינו בידי אדם. ועוד הק' **האחרונים** (ערול"נ) דלמ"ד (לעיל יא): דסוכות ענני הכבוד היו, מבואר דמהני בידי שמים. ותי' דהגדרת בידי אדם הוא שנעשית לכוונת אוהל. לאפוקי נעשית מאיליו. וכ"ש דע"י נס נחשב נעשית לשם סיכוך.

(יא) **ומביאין נשים עוברות. המאירי** כתב דאין חוששין שנטמאו במת במעי אמן^א, שבאותה שעה הוה בית הסתרים^ב. והעירו מכאן על הרוקח (שטו, הו' בש"ך יו"ד שעא א) שדן האיק מותר לאשת כהן מעוברת^ג ליכנס לאהל המת^ד ומשמע דנטמא באוהל^ה. והמג"א (שמג ב) תמה דהוה 'בלוע' ואינו מק"ט^ו. והאחיעזר (ג סה ו) יישב דיש איסור לעשות מעשה המטמא בכהן, ואף דלא 'נטמא' וכגון שכבר טמא^ז.

(יב) תוד"ה **ומביאין**. לא היו חוששין אלא לשומרן למטומאת מת וכו' ומטומאה היוצאת מגופם^ח, כדנתיא בתוספתא בני ז' ח"י^ט וכו'. אבל הרמב"ם השמיט דברי התוספתא, ומשמע שגידולם עד שיהיו בני י"ג ראויין להזות. (כ"כ החזו"א פרה ו יא).

(ג) בא"ד וי"ל דמה שהיה יכול לתקן מתקנים משום מעלה. ובפשוטו משמע דבנתינת אפר והזאה לא החמירו משום טומאת התהום. וסמכו על גדולים שהיו בחזקת טהורים. אבל החזו"א (שם) כתב דגידלו תינוקות עד שיהיו בני י"ג להזאה, וטבלום משום טומאה היוצא מגופם. ואפ"ה בתינוקות של המילוי, במה שהיו יכולים החמירו אף מטומאה היוצאת מגופם.

אבל הרמב"ם (הל' פרה ב ז) כת' דהתינוקות עצמן היו מזין^ט. והתוס' יו"ט (פרה ג ב) נקט דכוונתו בקטנים בני ז' ח', ותמה דל"מ הזאת קטן (ובקו' התוס'). והתו"ט תי' דכל הנך הזאות הוה משום מעלה ושהרי הכהן מוחזק בטהרה, והם אמרו דתסגי בקטן^י. אבל החזו"א נקט דדעת הרמב"ם דאיירי בתינוקות בני י"ג ודלא כתוספתא כנ"ל.

(יד) וע"י גביה דלתות. הרא"ה כתב דדוקא בדלותות שאינן מיוחדין לשיבה, דאם מיוחדין מטמאו במדרס וואינו חוצץ.

(טו) תוד"ה וע"י גביהן. מ"ד דאוהל זרוק ל"ש אוהל וכו'. ודנח' בגמ' (שציינו התוס', ובכ"מ) האם אפשר לכהן ליכנס לבית הקברות ולאריך העממין ע"י שידה תיבה ומגדל. ובפשוטו היינו כשנישא ע"י אדם ובהמה^{יא}.

ולכאורה מ"ד אוהל זרוק ל"ש אוהל סבר דבשעה שזו לא

1. ועפ"ז כתב דאסור לכהן ליטמאות בספק טומאה ברה"ר, דאסור לו המעשה של נגיעה בטומאה, אף דלא יטמא ע"י. (ואכמ"ל).

2. והבית מאיר (אורח תנו הג') תמה דאף אם יצא טומאה מגופם, הא טבלו ונטהרו. (וכתב דמש"ה השמיט הרמב"ם דברי התוספתא).

3. [דמבן ט' שנים ויום א' אם ראה קרי נטמא, ובפחות מהכי אינו מטמא (וכדאיתא נדה לב). אבל המג"א (תנו ז) כתב דעד שיעור זה סמכו רבנן שודאי לא ראו קרי. ועפ"ז יל"פ דהחמירו בן ח' שנים ויום א'. והאחרונים תמהו עליו מהגמ' נדה שם. ואכ"מ].

ט. והאחרונים (ערול"נ) ביארו דהרמב"ם לשיטתו דאף מילוי בעי גדול.

י. רצ"ב דל"מ כלל לצד שנטמא מדאור, ומהו גדר 'חשש'. ווכל הק' טירחא לגדל תינוקות וכו', הוה רק לעשות תקנה 'כאילו' להזות. ומדינא ל"מ, ומשמע דכיון דהוה טומאת ספק הם אמרו' דיהני כה"ג טהרה. רצ"ע.

יא. והמשנ"ל (טומאת מת יא א) כתב דדוקא כשנישא, אבל אם נגרר על הארץ לכר"ע מנהיג, אלא דלאו אורחיהו לגרור

א. ודרחוק לפרש כוונת המשנה קודם מ' יום דהוה מיא בעלמא. והאחרונים כתבו ליישב (ולדעת הרוקח) דמה דאפשר לתקן תקנו.

ועוד יש **האחרונים** (חרי דעה יו"ד שם) שדנו דבלידה הוה פנים חדשות. ואף אילו נטמא אגב אמו, נטהר בלידה. (ויל"ד אי תליא בנידון עובר ירך אמו).

ב. רצ"ב ד'בית הסתרים' אינו מציל בטומאת משא. (ע' חולין עא, עב.). וכ"ש באוהל המת. ולכאורה כוונת המאירי דהוה טהרה בלועה.

ג. אבל העונן יו"ט (יו"ד קטו) הקשה דעובר במעי זרה זר הוא (יבמות סז), ואפ"י במעי כהנת הוה כחלק מאמו, וכדנת מותרת לטמאות למתים. והאחרונים (יבמות שם) דנו אי תליא במ"ד עובר ירך אמו. וע"ע קוב"ש (ח"ב מא).

ד. ותי' דמותרת מדין ספק ספיקא וספק נקיבה, וספק נפל. ולפ"ז היבא דליכא ס"ס אסור. ולדברי המשנ"ב הנידון לענין לילד שם.

ה. והרדב"ז (הו' בפתח"ת שעא) כתב ליישב דכוונת הרוקח ליכנס ע"ד ללדת שם. וכ"פ המשנ"ב (שמג ג). (ובזה ל"ק הא דעובר במעי זרה).

והריטב"א (עירובין ל: וכו' המרכה"מ יא ג) תי' דפשוטי כלי עץ חוצצין אפי' בשעה שזרוקין אינן מק"ט וחוצצין בפני הטומאה, ודוקא כלי [גדול מ' סאה] העשוי לנחת, אמרי' דכיון דמיטלטל [וזרוק] אינו חוצץ.

והמשנ"ל (טומ"מ יא א ד"ה ודע) הק' דהרמב"ם (פרה ב ז) פסק דהביאו דלתות, אף דס"ל (טומאת מת יא ה) דאזהל זרוק ל"ש אוהל. [והנוב"י תי' ע"פ דברי הרשב"א (בתוס' עירובין הנ"ל) דילפי' מקרא דאף הדלתות שע"ג השוורים חשיבי אוהל]. ויש **אחרונים** שתי' דדעת הרמב"ם דמדינא כריסן של שוורים חוצץ, והניחו ע"ג דלתות לתועלת התינוקות. [וכמ"ש בתוס' ר"פ ע' בסמוך].

והמאירי (עירובין שם) כת' דלא סמכו אזהל זרוק היכא דהטומאה ידוע. וכו' **המשנ"ל** דכל זה הוא מעלה שעשו בפרה, שהרי כל אר"י בחזקת טהרה (כדאי' זבחים קיג) אלא שעשו הרחקות יתירות, ובדיעבד אינו מעכב. ומש"ה לא חששו דאזהל זרוק ל"ש אוהל^{טז}. דכיון דהוה מעלה סגי בהיכר בעלמא. [וצ"ב דאי לא הוה אוהל מדינא, א"כ מה הועילו].

והפנ"י תי' דהא דל"מ אוהל זרוק הוה מדרבנן, אבל מדאורייתא נחשב 'מאהיל'^{יז}.

והשפ"א תי' דאף דאזהל זרוק אינו אוהל, מ"מ מהני לחצוץ בפני טומאה שבוקעת ועולה. [עי' ש"י^{יח}].

נחשב 'מאהיל', דצריך קביעות להחשב אוהל [וכ"כ הגר"ח טומאת מת יא ה]. אבל מדברי **תוס'** (עירובין ל: והריטב"א שם) משמע דהוה סברא בכלי, דשידה תיבה ומגדל שהם זזים אין להם חשיבות להחשב אוהל. דשם אוהל צריך קביעות, אלא הוה כלי בעלמא^{יט}.

ותוס' (עירובין שם) כת' דבשעת זריקה [באור] לכו"ע אינו חוצץ, דהו"ל עוף הפורח.

והגר"ח (טומאת מת יא ה, וכו' כ החזו"א אהלות כה ד) דייק לשון **הרמב"ם** דדוקא אוהל שזרוק באויר אינו אוהל, אבל אילו מיטלטל ע"י שוורים הוה אוהל (וכדמבואר בסוגיא, ע' בסמוך). **והחזו"א** (בגליונות, וכן יו"ד ריא ה) תמה דבגמ' בכמה מקומות הנכנס לארץ העמים בשידה וכו' איתא דנח' המ"ד בדין אוהל זרוק, והאיק אפשר להעמיד בנוזק באויר^כ. דאי אפשר להעמיד בנשוא ע"י שם.

טז **בא"ד מצי' למימר דסבר כר' יהודה וכו' דבדידהו גלי רחמנא דחשיבי אוהל וכו'**. [וכ"כ **תוס'** עירובין ל: וזבחים קיג]. ולר' יהודה בדוקא הביאו שוורים דגויה"כ דאין בהם חסרון אוהל זרוק^{כא}. דלא מהני דלתות ע"ג השוורים. **ותוס'** (עירובין) הביאו בשם **הרשב"א** כתב דלתות ע"ג שוורים הוה אוהל לכו"ע (וכדאיתא בסוגיא). וולא נתפרש במה יישב דלא הוה אוהל זרוק. **והנודע ביהודה** (או"ח ת' ל) ביאר דכיון דהאדם עצמו הוה אוהל זרוק, אלא דגלי קרא דמהני, במיגו מהני אף האוהל שנסמך עליו].

טו. ובפשוטו הוה גויה"כ בעלמא דנחשב 'מאהיל', אף דבעלמא כה"ג לא נחשב אוהל. ועוד יל"פ דנחשב מאהיל כלפי עצמו [וכ"כ הגר"ח], ועי' י"ז יש לו חשיבות אוהל לחצוץ. [אף כלפי למטה].

טז. וכתב המשנ"ל דומיה דהא דמהני אוהל זרוק תוך ד' אמות של המת. **והחזו"א** (אהלות כה ד) תמה דהתם הוה דין היכר, אבל כלפי קבר התהום מה תועלת יש בדבר דל"מ מדאורייתא.

יז. והוכיח כן, שהרי המאהיל עצמו נטמא. וע"כ הא דאינו חוצץ בפני הטומאה הוה חומרא דרבנן.

יח. [וע' במשנה (אהלות ח ד) מסכת פרוסה וכו' חוצצת בפני הטומאה, אף דאינו מביא. ולבאורה כוונתו דאינו יכול ליכנס לארץ העממין, דמשום אוירא גזרו. וכן ליכנס בתוך אוהל המת בעינן 'אוהל מפסיק', אף מלמעלה. ואזהל זרוק ל"מ. אבל לחצוץ בפני קבר התהום סגי. וכו' **הגר"ח** (שם) דכה"ג

שידה הבאה במידה. **והערו"ל** כתב דלא גילה לנו המשנ"ל האם ע"י אופני העגלה, נחשב גרירה. או נשיאה ע"י דרך אחר.

יב. ומש"ה כתבו **תוס'** דלמ"ד אוהל זרוק אינו חוצץ אף בשעה שהוא מונח.

יג. אמנם בהמשך דברי הגר"ח מתבאר דאוהל הנשוא אינו חוצץ כשנכנס למקום שהואיר גופיה טמא. וכסברת השפ"א. ע' בסמוך. ועפ"י י"ל דבארץ העמים אף נישא ל"מ.

יד. **והתוי"ט** (פרה ג ב וכן ה"טור"א חגיגה שם) הק' דבגמ' (חגיגה כה) מבואר דלמ"ד אוהל זרוק ל"ש אוהל א"א להעביר מי חטאת לגליל, כיון דיש רצועה שיש בו טומאת ארץ העמים. והק' יוכלו להביא לגליל ע"ג שוורים. **והתוי"ט** תי' דלא רצו להתיר שמא ירציא ידיו חוץ לגבו של שור. [וע' נזיר נה]. **והחזו"א** (אהלות שם) תי' חששו להיסט, דהוה מהלך ע"ג אדם שכוונו רע.

דניחא לתינוקות יותר, והוה כאוהל שלא נעשית בידי אדם^{כז}.

כא) תוד"ה שדעתו. קסבר ר' יהודה. הרש"ש ביאר כדאיתא בהדיא בברייתא (עירובין ל:), דהא רבא לא ידע הברייתא דהכא.

דף כא:

כב) והרי מטה וכו'. פרש"י אלמא אוהל ארעי לאו אוהל. וקאי אקושיית הגמ' דבעינן דרך אוהל. ועוד דנו האחרונים לפרש דק' הגמ' דנחשב נעשית מאיליה, כיון דעיקר עשייתו לשימוש על גבה^{כח}.

והאחרונים (פנ"י) הק' מהיכן פשיט"ל לגמ' לדמות אוהל לענין סוכה, לדין אוהל טומאה דסגי בטפת. (ואוהל דסוכה בעי י' טפחים או קביעות). וצ"ע.

כג) הואיל ולגבה עשויה. פרש"י לפיכך אין שם אוהל עליו. וגרע מאוהל שנעשית מאיליו (וכ"כ הריטב"א דגריעא טובא). והרש"ש כת' דכיון דנעשית בכונה להיפך גרע^{כט}.

כד) אלא אמר רבא וכו' הואיל ועשויים להגין על בני מעים, שנאמר עור ובשר וכו'. בפשוטו הק' קרא הוה גילוי בעלמא דדרך שדרת השור להגן. אבל תוס' (בע"א) הביאו מכאן דגלי קרא דנחשב אוהל (אפי' דהוה זרוק).

וע"ש שתי' עוד.

כב. ובפשוטו צ"ל דהר"ש קאי למסקנא.

כג. ויל"פ דאף דכוונתו לחצוץ בפני הטומאה, מ"מ לא נתכוון למקום ולא אוהל שמתחת. ומש"ה לא נחשב חשיבות אוהל.

כד. (ומשמע דהעדיפו להביא דלתות להנאת התינוקות. ור' יהודה ס"ל דלא הביאו דחששו שהדלת רחב מכריסו של שור, והדלת אינו חוצץ אלא הכרס. אבל אילו יביאו דלת כדי לחצוץ יתני'. וביאר דבזה דחה אביי לא הוצרכו (והיה להם נח כן, ודי בשוורים).

א. וכ"מ בר"ן שדימה מטה דעל גבה לנעשית מאליה.

ב. והביא דכע"ז מצאנו דאף דמצוות אי"צ כונה מי שנתכוון שלא לצאת גרע (וכמ"ש המג"א תקפט ד). (ומבואר דהרש"ש למד דע"י כונה הפכית אינו מעשה מצווה. אבל אילו הוה מעשה מצווה, יצא בזה).

יז) תוד"ה ירדו. משום ההוא פורתא לא חייש^ט. והרימב"ם (פרה ב ז) כת' דבגהר לא חששו לקבר התהום^כ. והתוס' יו"ט הביא דתוס' ס"ל דאף בגהר יש חשש, אלא דקילו משום דהוה פורתא. והריטב"א ורא"ה כת' דמשום האי פורתא במים לא חיישי.

יח) מודה ר' יהודה כמלא אגרוף^{כא}. הריטב"א ביאר דילפי' ממצורע תחת האילן דאוהל שאינו עשוי בידי אדם הוה אוהל (וכמ"ש תוס' סוד"ה יליף). וגבי מצורע בעי אוהל חשוב שיש בו כדי אגרוף. (ורבנן סברי דהוה גילוי מילתא בעלמא).

אבל הר"ש (אהלות ח ב, ויתבאר בע"ב) כתב דכמלא אגרוף הוה אוהל רק מדרבנן. והאחרונים תמחו דא"כ האיק' חוצץ בפני הטומאה^{כב}. (ע' פנ"י).

יט) והרי דלת וכו'. פרש"י דסד"א דאין דרך אוהל בכך. ובזה הביאו דכיון דהוה כמלא אגרוף לא איכפ"ל. והריטב"א כת' בשם תוס' דדלת הוה אוהל זרוק, אלא כיון דשיעור אגרוף חשוב, לא בעי דומיה דמשכן. ומדחי אוהל זרוק. והריטב"א הוסיף דכמלא אגרוף נלמד ממצורע.

כ) תוד"ה והרי דלת. והלא בידי אדם הוא, דמדעת הונחו לשם אוהל. אבל בריטב"א (בסוד"ד) נקט דנחשב דלא נעשו בידי אדם לשם אוהל^{כג}. ובתוס' ר"פ כתב דאין אוהל שלהם חשוב, שאין כוונתם לשם אוהל אלא

כיון דנישא יש האהלה על תוכה, אלא דלא נחשב 'אוהל' להפסיד.

יט. ולשון התוס' ר"פ לא היו שוהים במקום אלא מעט, בהך פורתא לא חששו. (משמע זמן מועט רצ"ע).

כ. שאין דרך לקבור בנהרות. והפיה"מ (שם) כתב לפי שאינו מקום מגורים. והחזו"א העיר דלר"ל (וזכרם ק"ג) חששו משום מתי מבול (אף באר"י) (ובזה אין חילוק בין מקום נהר לשאר מקומות).

[תוס' (עירובין עט.) כת' דר' יוסי כאן חשש לטומאת התהום. והק' דר' יוסי ס"ל (חולין קכה) דטומאה טמונה אינה בוקעת. ותי' דקבר שאני].

כא. במשנה (כלים יז יב, ה') בבכורות לז) איתא דהוה אגרוף של בן בטיח, ור' יוסי אמר כראש של אדם גדול. ובפשוטו בא לפרש, וכ"מ מרש"י בסוגיין דהביאו. אבל הריטב"א (כאן) כתב כראש של תינוק. והערול"ג דן דעת הריטב"א דת"ק פליג דהיינו אגרוף של אדם בינוני, שהוא ראשו של תינוק.

(כו) ואבנע"א ר' יהודה לטעמיה דאמר סוכה דירת קבע וכו' ולא אתי אהל עראי וכו'. וכן אי' בגמ' (לעיל יא.) דרש רבה בר רב הונא כהך לישנא. וקמ"ל דאפי' כילה בתוך סוכה אינו חוצץ. ולא רק מטה דלגבה עשויה. (והגמ' (בסמוך) העמידה דר' שמעון חולק בסברא זו, אי אתי אהל עראי ומפקיע).

אין לה קבע

(כז) חד אמר מפני שאין לה קבע. פרש"י שמתלטלת ע"י מטה. ור' יהודה לשיטתו (לעיל בעמוד זו) דסוכה דירת קבע' [אבל לדעת שאר ראשונים 'קבע' דהכא לא תלי בהא דסוכה דירת קבע]. ובעינן קביעות בסוכה, שאינה מטלטלת. ותוס' פי' [לפרש"י] דאיירי במטה שיש לו קרקעית, ומטלטלת על ידו^א.

ותוס' (כאן ובג. ד"ה על) והרא"ש הק' דמהני לעשות סוכה ע"ג בהמה (לקמן בג.)^ב וואף ר' יהודה פליג רק משום דאינו ראי' לו. אבל הר"ן נקט דכוונת רש"י דדפנות הסוכה והסיכוך הם ע"ג הבהמה. אבל קרקע הסוכה הוא קרקע עולם. והסוכה מיטלטלת מהקרקע, וקרקעית הסוכה משתנה^ג.

ועפ"י יישב דע"ג ספינה ועגלה (וכן ע"ג בהמה) קרקע הסוכה נשאר לעולם אחד בעצמו, ונחשב קבע [אף דכל הסוכה מיטלטל]. וה"ה דיכול לעשות כל הסוכה ע"ג המטה^ד.

והר"ש (אהלות ח ב) הביא דבתוספתא איתא דנוזיר ומת תחת כריסו של גמל, דהנוזיר אינו מגלח עליו. ומבואר [ולדק תנא^ז] בהמה אינו מביא את הטומאה מדאורייתא. והר"ש תמה דאפי' ר' יהודה מודה בכמלא אגרוף (כדאי' בסוגיא). והר"ש תי' דיש חילוק בין גמל לשור, דכריסו של גמל אינו מגין על הרועה. [וכיון דלגבה עשויה אינו אוהל^ח]. וכתב דלאידך טעם [ורבא] ע"ל דמלא אגרוף הוה דרבנן^ט. אבל הרמב"ם (טומ"מ יט ו) הביא דברי התוספתא דאין הנוזיר מגלח הוה טומאה מדברי קבלה [אף דס"ל כרבנן דאוהל ביד"ש הוה אוהל, וכן פסק דעדר בהמה מביא וחוצץ. אפי' לא נחשב טומאה הכתובה בתורה]. [ובחי' הגרי"ז (נוזיר מטה) האריך בדברי הרמב"ם דנוזיר אינו מגלח על טומאה שאינה מפורשת בתורה^י].

(כה) שם. הערו"ג כתב דעולה מכאן [לענין דינא] דאדם^י ובהמה חשיבי אוהל לחוץ אף לענין סוכה. ואסור לישן תחת אדם אחר בסוכה [אף שהמטה פחות מ']. [דקי"ל סוכה דירת ארעי, א"כ אתי אוהל ארעי ומפקיע].

ויש שהק' א"כ אף לר' יהודה יהא אסור לישון תחת מטה שיש עליו אדם אחר^י. ואפשר דהיו נוהגין שלא יהא ראשו ורובו תחת גופו של חבירו. ועוד אפשר דהחשיבות של אוהל של אדם הוה כלפי תוכו. אבל לא נחשב אוהל כלפי תחתיו להפקיע מהסוכה. ודוקא לענין טומאה סגי דמהני לחצוץ ביניהם^י.

ט. דגדר מאהיל על הטומאה תלי ברצף, וכיון דיש אוהל באמצע מפסיק ואינה רצופה.

י. וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ (כאן, והרע"ב) דר' יהודה לשיטתו דדירת קבע בעינן, ומש"ה צריך שהסוכה יכולה לעמוד בפני עצמו. [והתו"ט (בתי' הב') כת' דנראה דכוונתם ע"ד פי' הראב"ד (הר' בסמוך)].

יא. וכ"כ המכתם לבאר דאין שם 'אוהל' עליה אלא כלי, כיון שמתלטלת ממקום למקום. [ויל"פ ע"ד הגדר אוהל זורק, וע' לעיל בע"א].

יב. ובשלמא ע"ג ספינה אורחא בהכי [ויתבאר לקמן כב:], וי"ל דר' יהודה פליג אף בסוכה ע"ג עגלה.

יג. ויש שהביאו מסוגיא דקרקע הסוכה הוה חלק מדיני הסוכה. אך לכאורה מבואר להיפך, דאין חסרון במה שהקרקע מתחלף. אלא דעיי' לא נחשב 'דירת קבע'.

יד. [אבל הק' דהו"ל לאבאי לבאר כן].

ג. אבל במשנה (אהלות ח א) איתא דעדר בהמה חוצץ בפני הטומאה. [וביאריו המפורשים דלדברי הר"ש המשנה דרבנן, והתוספתא כר"י].

ד. ומשמע דגריעה משקיפין וכו', שנעשו מאיליו, וכבסוגיא.

ה. והאחרונים העירו דבסוגיא מבואר דחוצץ בפני הטומאה, ואף לקולא. וע"כ הוה מדאורייתא.

ו. ואוהל שנעשית מאליה נחשב אינו מפורש בתורה. [והגרי"ז כת' דהר"ש ס"ל דדוקא כשהמטא אינו מפורש בתורה אמרי' כן. אבל הכא יש כאן המת שלם, אלא דהבאת הטומאה של אוהל זו אינו מפורש בתורה].

ז. ויל"ע דדוקא כששוכב על כריסו, דשדרתו מאהיל על גופו. ואף דבכל אופן נחשב אוהל להביא את הטומאה [ע"י הצד העליון, העור].

ח. והאין ר"ש הביא ראייה ממעשה דטבי לענין תחת המטה, י"ל דהתם היו אחרים ע"ג המטה.

והחזו"א (ע' בסמוך) נקט דסברת ר' יהודה דהמטה ממעט משיעורי הסוכה^{כא}. אבל הגרי"ז (הל' סוכה) דייק דהחסרון משום 'קבע' דכל החסרון מצד ה'דירה' דאינו ראוי לדירה. אבל אין חסרון מצד המחיצות, דהוה כשאר כלים דאינו ממעט משיעור המחיצה (ואף שאם ינטל, יתבטל הסוכה)^{כב}.

והגרי"ז כתב עוד דדעת הרמב"ם דק"ל כרבנן פליגי אר' יהודה, דסגי בדירת ארעי. ואם נאמר דס"ל לפרש את סוגיין ע"פ דברי הירושלמי^{כג} א"כ מבואר דנחשב שאין כאן חסרון בשיעור דירה, וביאר דכיון דלא ביטל את המיטה יש כאן בחפצא שיעור י' לדירה.

ועוד כתב דלרבנן סוכה דירת ארעי, א"כ לא בעינן כלל 'תנאי דירה' להחשב סוכה. ולא הוה דין בסוכה שיהא ראוי לדירה, אלא דצורת ישיבת הסוכה צריך להיות בצורה של דירה. ועפ"ז ביאר הא דהרמב"ם לא פסק כדברי רבא (לעיל ד.) דהוצין יורדין פסול משום דהוה דירה סרוחה, דהתם קאי כמ"ד דירת קבע. ואנן קי"ל דלא בעינן תנאי דירה בסוכה כלל.

(ט) **בא"ד דמשמע הא יכולה לעמוד, כמו שסמכה על יתידות כשרה^{כד}**, אע"פ שאין מברעי המטה לסכך י' וכו' כיון דאי שקיל לה וכו' מידי דהוה אכרים וכסתות וכו'. דלא הוה ביטול, ומש"ה אינו ממעט שיעור הסוכה [אפי' לחומרא].

והראב"ד (על הרי"ף, ה' במלחמות וריטב"א ור"ן) כת' דאיירי דסמך סוכתו על המטה, דאם תנטל המטה יפול. וביאר כיון דכל שעה צריך למטה^{טו}, וכשיטלנו יפול הסוכה. מש"ה הוה ליה כמי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה^{טז}. אבל אם עשה את כל הסוכה ע"ג מטה מהני, כעגלה וספינה. והמאירי הוסיף דכל העומד לינטל כנטול דמי ואין כאן אפי' עראי.

ולפ"ז הא דאי' (לקמן כג.) עשה בהמה דופן לסוכה, היינו להכשר דפנות, אבל לא סמך הסכך עליו. וכו"כ תוס' כג. ד"ה ורבי יהודה^{יז}.

ועוד הביא הריטב"א בשם הרמב"ן דאיירי שכפה מיטתו וסיכך ע"ג רגליה, ואין לה קבע כיון דעומדת להופכה. ודוגמא לדבר (ולענין טומאת מדרס) שאומר לו עמוד ונעשה מלאכתנו.

(כח) **תוד"ה שאין לה**. ובירושלמי משמע וכו' שאין מברעי המטה לסכך י' טפחים^{יח}. והרא"ש תמה א"כ מ"ט דרבנן. דכיון דסמך הסכך ע"ג כרעי המטה, ואין מברעי המטה עד הגג י' האיך כשר, הא דירה סרוחה היא^{יט}. ועד"ז הק' הריטב"א האיך תהא סוכה ע"ג מטה, ונמדוד מלמטה^כ.

והרא"ש כתב דר' יהודה בא לפרש דברי רבנן, ואין בזה מח'.

כ. אלא שהרא"ש הק' מגדרי דירה סרוחה, ואילו הריטב"א הק' מגדרי שיעורין, מ'קרקעית' הסוכה.

כא. כיון דא"א להוציא את המטה בלא לפסול את הסוכה. ועי"ז נחשב קבוע כלפי הסוכה וממעט משיעור הסוכה. ע"ע סו"ד התוס'.

כב. אמנם יש לחלק דהבא צורת הסוכה ע"ג המטה, וקרקעית הסוכה מתחלת מהמטה. ואפשר שאף אם יש חלל מתחת למטה לא יחשב מחיצה תלויה, דכלפי הסוכה אינה תלויה. אמנם ה' בשם הגרי"ז דגדר מחיצה תלויה לא תליא בהכי).

כג. ובפשוטו י"ל דהרמב"ם ס"ל דסוגיין פליג אירושלמי, דאי משום דאין בו י' אמאי תליא ב'קבע'. ובאופן דל"ל י' אף רבנן לא פליגי.

כד. וכן אי' (בסמוך) נפק"מ דנעץ שפודין של ברזל וסיכך ע"ג. וכו"כ תוס' (כג. ד"ה על גבי דו"ה ר' יהודה) בשם י"מ (לדעת רש"י) דהיכא דהעמיד קונדסים וסמך עליהם את הסכך, והבניס בהמה בתוכו, אין בזה חסרון של 'קבע'. דלא סמך הסוכה ע"ג הבהמה, דאי סמך הסוכה בבהמה הוה כמו סמכה בכרעי המטה.

טו. וה"ה שאר כלים. ואפשר דהטעם משום דלא נתבטל המיטה לסוכה. וכדאי' (לעיל ד.) דאף שביטלו כרים וכסתות בטלה דעתו אצל כל אדם. אך ילד"ח דדוקא בטלו לעולם אמרי' בטלה דעתו (ע' ריטב"א לעיל ד.) ומש"כ לעיל שם), ודי לסוכה שראויה לעמוד ז' ימי החג, א"כ סגי שיבטלנו לז'.

טז. וביאר דרבנן מכשרי, דעבדינן לה כמי שיכולה לעמוד.

יז. והמוחצית השקל כתב דע"כ קאי לדעת רש"י, דלשיטת התוס' לעיל כשיש שיעור י' אין חסרון אין לה קבע. (וקי"ל בתוס').

יח. והקה"י (טז) ביאר עפ"ז הלשון דאין לה קבע, דאמרי' ממ"נ, דאם נאמר דמהני הקרקע שתחת הסוכה. א"כ אין לה קבע, שכל הסוכה מיטלטלת מקרקעיתה ווכסברת הר"ן הג"ל. ואם מהני חבלי המטה הוה קרקע לסוכה, הא אין לו י'.

יט. אבל הקה"י כתב סברא דהשיעור גובה י' היינו שיעור דירה כולל כליו. וכדאמרי' (לעיל י'): דאף נוי סוכה מצטרף לשיעור י'. (והוה רק חסרון בהלכות שיעורין). והיפך דברי הגרי"ז^{יז}).

והטור (ס"ט תרל) כתב דאם סמך הסכך על עמודים, וכרעי המטה הם לדפנותיה, אף שאין גבוה י' [מהמטה] כשר. והב"י דייק דאייירי דהמטה יש לה קרשים בצידיה דחבלי המטה תקועין בהם. דמאחר והסכך אינה קבועה על המטה לא חשיבה קרקעית הסוכה. ואף דהשתא ליכא שיעור י', אין הסוכה נפסלת במה שמייעט אוריה במטה, דהמטה הוה כלים וכי שקלת לה יש שיעור. ואף דכי שקלת ליכא דפנות ל"ל בה, דאנן בתר סכך אזלינן למדוד. והחזו"א (קמג ג) חלק דאי דפנות המטה מחוברין למטה, ואינו יכול ליטול את המטה, א"כ תמעט משיעור הסוכה. וכת' דע"כ איירי דדפנות הסוכה אינן מחוברין למטה, ומש"ה אינו ממעט את חלל הסוכה. ונדהק דמש"כ הטור שהכרעים הם המחיצות, כוונתו לתאר צורת הסוכה. ולעולם איירי דמלבד זה יש דפנות כשרות. דהא א"א להחשיב שהמטה נכנס לשימוש הסוכה, דהא כל קיום הסוכה הוה ע"י המטה ואי שקלת למטה אין כאן סוכה. ואין בזה שום סברא לחלק בין סכך נסמך לדפנות נסמכות. דלא אתינן עלה מדין סכך, אלא סברא לקבוע בה דירתו.

מעמיד בדבר המק"ט

(ל) וחד אמר מפני שמעמידה בדבר המק"ט. פרש"י הואיל ועיקרו של סכך אלו מעמידין, הוי כאילו סיכך בדבר המק"ט. והראב"י (על הר"ף, והו' בריטב"א ושאר') כתב דהטעם לא הוה משום שהולכין אחר

המעמיד^{כב}, אלא דהוה גזירה שמא יסכך בו, ולא משום דאזלי' בתר המעמיד^{כג}. אבל הב"ח (תרכט ה) דייק מדברי רש"י דהטעם משום דהכל הולך אחר המעמיד. ופסול מדאוריתא דחשיב כאילו מסכך בדבר המק"ט.

והראשונים הק' דהא דתנן (לעיל יב.) וכולן כשרות לדפנות. ותי' דאייירי בשאין הסכך עומד סמוך להם. ועוד כתב הריטב"א דהמשנה (הנ"ל) קאי אחבילה (שהוזכר לעיל שם) דפסולין מדרבנן, והו"ל גזירה לגזירה.

ומבואר מדבריו דאין חסרון מעמיד בכל פסול דרבנן^{כד}. אבל המג"א (תרכט יא, וכו' בתה"ד צא) כתב דאסור להעמיד בשברי כלים, אף דפסולין מדרבנן (ע' לעיל טז.). והבכורי יעקב (תרכט יד, וכו' הק"ג פ"א כו ז) כתב דאפשר להעמיד בשברי כלים, דהוה גזירה לגזירה^{כה}. וכן נסרים שרוחבן ד' טפחים^{כז}.

והרא"ש הק' האין מסככין ע"ג כותל אבנים, הא מעמיד בדבר שאין גידולו מן הארץ. ודאין חילוק בין פסול מק"ט לדבר שאין גידולו מן הארץ^ל. והריטב"א כתב דליכא למיחש שיסככו בעפר, דכו"ע ידעי דהוה קבוע לבית דירה וליכא למיגזר אטו בית. וכו"כ הר"ן דלא שכיח לסכך כה"ג, ועוד דכו"ע ידעי דבית דירה מקרי, ולא סוכה^{לא}.

והריטב"א והר"ן הביאו דמ"מ יש מקומות שנהגו לעשות דפנות של קנים משום היכירה, ומנהג

כט. והפרמ"ג (תרכט א"א יא) נסתפק האם אפשר להעמיד בנסרים שרוחבן ד' ונדעשו כשפודין של ברזל, לעיל יד:). וסיים דמש"ה ראוי לכל ירא שמים שהדפנות המעמידות את הסכך לא יהיו מנסרים רוחב ד'. והבכורי חלק דהוה חומרא יתירא. והבכורי הק' דהפרמ"ג עצמו (תרכט מ"ז ה) כתב דשברי כלים מכלים המק"ט מדרבנן, כשרים לסיכוך. דהוה גזירה לגזירה. ומ"ש לענין מעמיד החמיר, אף דהוה גזירה לגזירה. והקה"י (יז) חילק דלענין מעמיד כולה חדא גזירה היא.

ל. והמהרי"ל (פג, הו' בב"ח) כתב דמ"מ מותר לסכך בכותל [עין מחובר. ואף דמחובר פסול לסיכוך, מ"מ אם היה מסכך בו אינו מחובר. והראשונים שהק' הוה דוקא כותל אבנים, דהוא עצמו פסול לסיכוך. ועד"ז י"ל דמהני מעמיד בדבר שלא נעשית לסיכוך].

לא. והחזו"א (קמג ב) כתב דאפי' שבוה"ז נותנים חוטי ברזל בתוכם. כיון דעיקר הכותל של אבנים ועפר וטיט, וגם הברזל

כה. וע"ד הא דאי' (שבת טו:) גבי טומאת כלים דהכל הולך אחר המעמד. ולכאורה משמע דהוה סברת רש"י, דנחשב כל הסכך ע"ש המעמיד.

כו. אבל המכתם כתב לחלק דדוקא [גבי מטה] איכא למיגזר טפי דדמי שגם הסכך נעשית ממנו. אבל בעלמא דופן סוכה כשירה מכל דבר.

כז. אך יש לחלק דחבילה הוה גזירה דרבנן בהלכות סוכה וולא נחשב סכך פסול לגמרי. אבל דבר המק"ט מדרבנן, כיון דגזרו טומאה ממילא הוה בכלל סכך פסול דאינו דומה לפסולת גורן, ואינו גזירה בפני"ע. ומש"ה פסול אך להעמדת סכך.

כח. וביארו בזה דברי המהרי"ל דנקט הטעם דל"מ מעמיד בשברי כלים, שמא נטמאו במדרס. משמע דוקא נטמאו בפועל, אבל כלי שהיה ראוי לקב"ט לא גזרו [והפוסקים שם] תמהו בזה. ועפ"ז ביארו דשברי כלים [שלא נטמאו] אסור רק משום גזירה, והוה גזירה לגזירה.

חסידיים הוא. והב"ח כתב דכ"ז לשיטתיהו דמעמיד הוה משום גזירה, אבל למש"כ לדייק מרש"י דפסול מדינא א"כ צריך מדינא קנים אצל הכתלים, ויסכך עליהם^ל.

ועוד ק' הראשונים דבמשנה (לעיל כב:) מבואר דעושה סוכתו בראש האילן וע"ג גמל. והראב"ד (על הרי"ף) תי' דכיון דאין עולין לו ביו"ט (ע' לקמן שם) לא שכיח לסכך בו, ולא גזור^ל.

והמלחמות (והרי"ף) תי' דהתם עשה קרקע הסוכה ע"ג האילן^ל. והמחבר סומך את הכלונסאות המעמידים, דמעשה קרקע בעלמא עביד. והרא"ה והריטב"א ביארו שלא אסרו אלא להעמיד הסכך עצמו בדבר הפסול, שמאי סכך בו. אבל לקמן קרקע הסוכה מונח באילן. ואם נעץ קונדיסין בקרקע הסוכה לא חיישינן דהוה 'מעמיד דמעמיד'.

והריטב"א הוסיף דאם באנו לאסור להעמיד קונדיסין במחובר, הרי אתה אסור להעמיד בארץ והא לא אפשר.

והרי"ף (לקמן כב:) כתב דאירי שמעמיד הקונדיסין על האילן ומסכך עליו, ואע"פ שעבשיו הקונדיסין נסמכין באילן, כולי האי לא גזרינן כיון דמפסקי קונדיסין בין אילן לסכך.

לא) שם. התה"ד (צא, הו' בשו"ע תרכט ח) פסק דמותר לחבר כלונסאות הסוכה במסמרות של ברזל^ל. והמג"א (תרכט ט) ביאר כיון דהסכך לא נסמך עליהם, אלא הקונדסים נשעין עליהם מותר^ל. וע"פ דברי הרמב"ן (מלחמות הנ"ל, וכדברי הריטב"א בדבריו) דמעמיד דמעמיד מותר. וכ"פ הגר"א (תרכט ז בסופו) דאפשר לסמוך המעמידין ע"ג דבר המק"ט.

והחזו"א (קמג ב) חלק דהרמב"ן חידש דוקא היכא דעושה מעשה קרקע בעלמא. אבל הכלונסאות הן הן ג"כ סכך. ואין דנים בסכך להחשיב את התחתון כמעמיד את העליון^ל. ועוד כיון דהתחתון הוה סכך פסול, הרי מעמיד בסכך זו^ל. ועפ"י החזו"א כתב דכל שקובע מסמרות להעמיד הקנים הוה בכלל מעמיד, אף דהניח כלונס בין קנה לקנה למעלה, והניח הסכך עליהם^ט.

והקה"י (יח) הביא דהריטב"א (יט:) כתב [גבי צריך] דכיון דהסכך סומך על הדפנות לגמרי, צריך שיהא הכל מדברים הכשרים לסכך. ובפשוטו משמע כדברי החזו"א². וכתב לדחות דכיון דהכל מונח כא, י"ל דכה"ג נחשב הכל מעמיד לסכך. ולא מעמיד דמעמיד.

והמג"א (שם) הק' דבגמ' (לעיל טו:) מבואר דמהני

בדם, ואין בכלל גזירת מעמיד. (ומדברי המג"א מבואר דלא חילק בזה).

לו. והקה"י (יח) כת' דבכלונסאות שנעשו לצל וסיכון, אף המג"א מודה לפסול. והמג"א איירי דוקא היכא דנעשו לצירוף לדופן.

לז. וולחכשיר את העליון, כיון דאינו עומד על מק"ט.

לח. והחזו"א כתב דתדע דלפי' הרמב"ן (ע' לעיל) איירי שהפך את המטה, וא"א לסמוך כל הסכך על כרעי המטה בלא כלונסאות. ואפ"ה נחשב מעמיד, שהמטה מעמדת את כלונסות הסכך. והאחרונים (קובץ תשובות, מנח"ש) דחו דסתם מטה של חז"ל עשויה מדפים, ושפיר אפשר לסכך ע"ג.

לט. ועפ"י כתב החזו"א דהנהגה שלנו להחמיר לבתחילה [בהכרעת המג"א להחמיר כדעת הרמב"ן] שלא להעמיד בדבר המק"ט, א"כ ה"ה שצריך להחמיר שלא לקבוע מסמרות להעמיד הכלונסאות.

אך האחרונים (קה"י יח, מנחת שלמה ב נה, קובץ תשובות ד פא, ובס' הערות כאן האריך) הביאו דמדברי הרא"ה והריטב"א מבואר דנקטו דהסברא משום מעמיד דמעמיד.

מ. אמנם ברא"ה (שם) משמע דהטעם דבעי שכל הדופן יהא

אינו נראה. וגם הכותל עומד בעצמו, והברזל הוה רק לחוקק שלא יפול ע"י הכאה ותנועה. ויול"ד בסברות האלו.

לב. ואמנם העירו דרש"י והרא"ש דס"ל דהוה מדינא, ס"ל דקי"ל כרבנן דאי"צ מעמיד.

לג. והראשונים (ריטב"א ועוד) הביאו מדברי הראב"ד רק הא דלא שכיח לסכך במחובר, ותמיהו דשכיח טובא, וכדתנן (לעיל יא.) הדלה את הגפן.

לד. והיינו כפרש"י (לקמן כב:) דהמשנה איירי שעשה קרקע הסוכה ע"ג האילן. אבל רש"י (שבת קנ"ד, הו' בתוס' כב:) פי' דהמשנה איירי כשהעמיד הסכך על האילן (ע' לקמן כב.). והרא"ק. והחזו"א (קמג ב) חידש דכיון דהוה מין כשר לא גזור.

ויל"פ ע"פ דעת הריטב"א (לעיל יא) דפסול מחובר הוה משום תעשה ולמה"ע דאין בזה עשייה. א"כ לא הוה בגדר סכך פסול, ולא בעינן שמעמידי הסכך יעשו לשם סיכון. דסגי שיש עשייה בסכך גופיה. ואין חסרון בהא דמעמידי הסכך לא נעשו לצל. ורצ"ב דהריטב"א בסוגיא מבואר דיש פסול מעמיד במחובר. וי"ל דמ"מ שייך גזירה שמא יסכך בו. דמין מחובר אינו ראוי לסכך, כיון דאין בו עשייה. ולא תלי בשם הפסול^ל.

לה. אבל האחרונים דנו דבמסמרות ל"ש גזירה שמא יסכך

לסבך ע"ג שפודין, שאם היו נתונים לאורך מניח הסבך לרוחב. ובפשוטו איירי שהסבך נסמך על השפודים^{מא} [של מתכת^{מב}]. ותי' כיון דלא התירו לו אא"כ נתן סבך כשר עליהם לא גזרי' שישבך בשפודים. וציין כדאי' (תרלא ט) גבי נסרים. ודאפי' נסרים ד' מהני שמסיר המסמרות, כיון שבא להכשירו ל"ש גזירה. וכדאי' (לעיל ז). ביטול תקרה^{מג}. והקה"י הק' דלא דמי דהתם גילה שיעור דלא מהני הפסול גופיה, אבל גבי שפודין ע"ב צריך להוסיף סיכוך.

(לב) אמר אבוי וכו' אבל סיבך ע"ג המטה כשירה וכו' הרי יש לו קבע וכו'. פרש"י ע"ג יתירות [בארץ]. והריטב"א ורא"ה הק' דלפרש"י מה חידוש בזה, דהוה סוכה מעלייתא ביסידות תקועות בקרקע [ואינו מיטלטל כלל]^{מז}. [ולכאורה קמ"ל דהדפנות לא צריך קבע].

והראב"ד פי' דכוונת אבוי שעשה את גוף הסוכה ע"ג [קרקעית] המטה^{מז}. והמלחמות כת' [ע"פ דרכו] דאביי קאי שהמטה עומדת כצורתה.

והבעה"מ פסק כחכמים דמהני סמך ע"ג מיטה. וכ"פ הרמב"ם (בפיה"מ, וכן סתם בהלכות) דאין הלכה כר' יהודה, דקאי לטעמיה דדירת קבע בעינן, ואנן קי"ל סוכה דירת ארעי. [וכמ"ש רש"י].

ראוי לסיכוך, כדי שיחשב הכל חלק מהסיכוך [ועי"ז נחשב דופן סמוך לסוכה, אף בלא חידוש דופן עקומה].

מא. והקה"י (יז) חקר באופן שהסבך היה יכול לעמוד על דפנות הסוכה, לולי השפודין. אלא שהשפודים עומדים כאן ומגביהין קצת. די"ל דכה"ג לא נחשב 'מעמיד', דמ"מ היה עומד לולי הפסול. [והביא כן ממשנה באהלות יא ח]. [ועפ"ז עולה אף להחמיר, דהיכא דהסבך היה עומד ע"י הפסול, אף שמוגבה גבוה יותר מכח הסבך כשר, לא נחשב מעמיד דמעמיד אלא מעמיד גופיה. וכע"ז כת' המנחת שלמה וקובץ תשובות].

מב. והקה"י (יח) דן לידחק דהסוגיא שם איירי בשפודין של עץ דמק"ט מדרבנן, ובגון שרחבין קצת. וע"פ דברי הריטב"א (הג"ל) דבפסול דרבנן לא גזרו מעמיד. [ועוד אפ"ל דהתם כולו נחשב סבך, ואמרי' דכל הסוכה מסוכך ברוב סבך כשר, ועי"ז אף הסבך פסול מהני. וכיון דמהני להחשב סיכוך [מדיון ביטול], כ"ש דאינו פסול מדיון מעמיד].

מג. ועד"ז כתב רש"י (לעיל יד) גבי גדיש.

מד. ולפי' הירושלמי (בתוס') נתחדש דמהני א דליכא שיעור י' עם הדפנות, לדברי הטור (הג"ל, ע"פ הבי').

אבל הרי"ף הביא דברי אבוי, והראשונים דייקו דכוונתו לפסוק כר' יהודה^{מז}. והראב"ד (ושא"ר) כת' דכיון דאמוראי טרחו לפרש דבריו קי"ל כדברי היחיד.

והרא"ש כת' דסברת 'קבע' עיקר. אבל הריטב"א ור"ן כת' דקי"ל כטעם דמעמיד בדבר המק"ט^{מז}.

ובשו"ע (תרכט ז) כת' דיש להסתפק האם מותר להניח סולם ולסבך על גביו. והב"ח נקט דהגדון משום דהוה מעמיד לסבך, וקי"ל דמעמיד פוסל. והמג"א (שם ט) הק' דקי"ל (תרל יג) דאפשר לסמוך אכרעי המטה, היכא דיש גובה י' טפחים. והמג"א תי' דחששו לדעת הרמב"ן [והר"ן לכתחילה^{מז}], אבל בדיעבד אינו פוסל. [וכן העתיקו הפוסקים].

והרמ"א (תרכט ז בשם המהרי"ל^{מז}) כת' דה"ה דאסור להניח סולם על הסבך להחזיקו [ודאף כשמחזיקו מלמעלה נחשב מעמיד^ז]. וכן כל כלי המק"ט.

דף כב.

מדובללת

(ג) אמר רב סוכה עניייה. פרש"י דיש לה סבך מועט. והריטב"א ביאר שהסבך דק וקלוש, וקמ"ל דלא

מזה. אבל לתוס' אליבא דרש"י כה"ג לא נחשב קבע.

מו. אבל המכתם בשם ההשלמה ור"א מן ההר כת' דאף הרי"ף כוונתו לסתום כרבים, והא דהביא דברי אבוי לרווחא דמילתא. ואם איתא דהוה פסק כר' יהודה הו"ל לפרש טעמו.

מז. והחזו"א ביאר דקי"ל כתרומתו לחומרא. [והב"ח הביא כן אף בשם המלחמות. אמנם במלחמות כת' כן דרך דחייה, ולא כת' דקי"ל כן].

מח. ובמעמיד דמעמיד מותר לכתחילה [וכנ"ל]. והחזו"א חלק דאין בזה חילוק.

יש פוסקים שביארו דברי השו"ע באופ"א, עכ"פ מדברי הרמ"א מבואר דיש פסול מעמיד.

מט. אבל הגר"א הק' דבשו"ת מהרי"ל (פז) פסק דמהני מעמיד בדבר המק"ט. [ובקובץ תשובות (ד פא) יישב דכוונת המהרי"ל כשמניחו ע"ג הסוכה, חששו שמא יסבך כולו מהם (ע' שעה"צ שם לח). ולא משום גזירת מעמיד דסוגיין. (וצ"ב מדיכן למדו גזירה זו)].

נ. באופן שבלעדיו היה נופל ברוח מצויה.

חיישינן דלמא קליש טפי ובציר שיעורא בצל ולא
אדעתיה. ועוד כתב השפ"א דקמ"ל דאף בסוכה קטנה וז' על
ז' אי"צ שכולו יהא מסוכך.

(ל) ושמואל אמר קנה עולה וקנה יורד וכו'. פרש"י
שמתוך כך חמתה מרובה מצלתה. וקמ"ל
המשנה דאמר' כל שאילו היו מסוככין בשווה
היתה צלתה מרובה כשר. וע' תוס'.

ומהני חבט ולבוד (ע' בסמוך) להחשב צלתה מרובה,
ואף דבפועל נכנס החמה לסוכה.

אבל התוס' ר"ד חולק דאי חמתה מרובה בטלה לה
סכך לגמרי ואינו מועיל כלום. אלא דאיירי כגון
[דאף עכשיו] הוה צלתה מרובה [והו' בטור תרלא,
ושא"ר בשם י"מ]. ובפסקי הרי"ד הוסיף כי היכי דלא
סגי בקנים מפורדים תוך ג' להחשב סיכוך ע"י לבוד,
דהא חמתה מרובה. [וכ"כ התוס' ר"ד (בע"ב) דאף אילו
הסכך היה צלתה מרובה, אילו נכנס החמה דרך חור היה
פוסל].

והרי"ד ביאר דבעינן חבט [ולבוד] לומר דמצטרפין
הקנים [להחשב סכך א']. אבל אי הוה יותר מג' אמר'
כמאן דליתא [וכסברת התוס'].

והטור כת' דמסתבר כסברת הרי"ד, אך כתב דמ"מ
יש צל מרובה כשהשמש עומד באמצע השמים,
ומש"ה מהני אף שבשנוטה לצדדים חמתה מרובה.
וסיים דכ"ד ר"י. וכדברי התוס' דכה"ג נחשב צלתה
מרובה כיון דבשעה שהחמה עומד חמה בראש כל
אדם יש צלתה מרובה. ולא איכפ"ל דהחמה נכנס
מהצדדים.^א

אבל בדברי רש"י מבואר דאף עכשיו נחשב חמתה
מרובה, אלא שיש דין חבט להכשיר.^ב הריטב"א תי'

דסגי שיש סכך מרובה שראוי לעשות צלתה
מרובה. [ולא סגי שיש סכך קנה קנה תוך לבוד,
דבכה"ג אין סכך ראוי לעשות צל כראוי]. ואי"צ
שהסכך יעשה צלתה מרובה בפועל, אלא שיהא
ראוי.^ג

(לה) אמר אביו וכו' שאין בין זה לזה ג' טפחים. פרש"י
דכל פחות מג' חד הוא.^ד דאמר' לבוד [וכ"כ
ר"ח עה"ג]. והשפ"א כתב דבעינן שלא יהא
האלכסון יותר מג'. [וכ"כ הפרמ"ג תרלא מ"ז ד].

[ובגמ' (עירובין ט.) איתא דקורה שהוא תוך ג' בגובה
ומרחק, אמר' חבט^ה ולבוד. והרשב"א (שם) הק' דנימא
לבוד לחוד באלכסון. ותי' דאיירי באלכסון יותר מג'.
אמנם האחרונים דייקו מסתימת הרמב"ם דאף תוך ג'
באלכסון בעי לדין חבט. והגר"ח (סוכה ה כא) כתב
דל"מ לבוד לחוד, דבעי דבקורה ע"ג מבוי].

(לו) רבא וכו' יש כגג טפה, אמר' חבט רמי.
והרמב"ם (פיה"מ אהלות יב ה) ביאר דחבט הוה
בכלל הילכתא דאמר' גוד אחית מחיצה וגוד
אסיק. שרואים שהמחיצות עולות ויורדות. וכ"כ ר"ח
(עירובין ט. עה"ג) דאמר' גוד אסיק מהקורה.^ו

והפנ"י ורע"א (לעיל יח.) דנו סוכה שהמחיצות אינן
מגיעות לסכך מהני מדין חבט.^ז
והאחרונים דנו בסוכה הנכשרת ע"י חבט, האם יוכל
לישב אף בחלק הגבוה, מעל גובה הסכך הנמוך.

(לז) תוד"ה קנה. אלא היינו טעמא משום דלא חשיב
סכך להצטרף כה"ג וכו'. דבעינן שיהא סיכוך א',
שיצטרף שיהא הסכך מחיצה יחד. [ומהני לבוד או
חבט לצרף שיחשב חדא סיכוך].

בשא"ר. ואכמ"ל.

ורע"א (ש"ת ק יב) כתב עוד דהתם כיון דבעי ב' הלכות (ע'
לעיל יז. וכ"מ), ל"מ להתחיל חבט בלא לבוד. ומש"ה בעינן
שיהא תוך ג' דיהני לבוד לחוד. [והקפ"י (עירובין ב), והזכרון
שמואל (כו) דנו דלפ"ז בעי שיהא תוך ג' באלכסון. שיהני
לבוד לחוד].

ו. ור"ח (בסוגיין) כתב דאמר' חבט כאילו הוא למטה, ולבוד
הוא הכל. [מלשון למשוך, וכמ"ש הראשונים לעיל יט. בדעת
הרי"ף].

ז. ואף דלא אמר' ב' הילכתא גוד אסיק [להעלות את
המחיצה] ולבוד, אמר' חבט.

א. והוה כחמה מחמת דפנות (לעיל ז). וע' לעיל ב. גבי
אשתרות קרניים.

ב. אבל הב"י הביא דתוס' ס"ל כרש"י, דמהני אף דסה"כ
חמתה מרובה [ודלא כרי"ד].

ג. דסגי שעצם הסכך ראוי לסיכוך, אף שבצורת עמידתו
החמה נכנסת. ולזה סגי בדין חבט להחשב א', להצטרף.

ד. ורש"י (ו"ה אמרינן) כת' דהיכא דהוה תוך ג' הרי הוא
כמושכב עליו. ואי"צ גדר חבט.

ה. ותוס' (שם ד"ה שאין) הק' דאף בקורה של מבוי נימא חבט,
אף כשהוא גבוה יותר מג' [ומש"ס מסוגיין]. ותוס' תי' דהתם
בעינן קורה ע"ג מבוי, וביותר מג' לא הוה היכר. [ועיי"ש

לח) קורות הבית והעלייה וכו' **טומאה תחת א' מהם**, **תחתיה טמא**. והריטב"א ביאר אף שאין ביניהם טפח לא עובר טומאה מזה לזה, דגבי טומאה לא בעי הפסק טפח. כדאי' (לעיל יח.) [דהילכתא דאין לבד באמצע בטומאה]. וכתב דמ"מ אינו טומאה רצוצה דיש בהם אוהל טפח⁷.

(ט) היו העליונות כבין התחתונות וכו' **תחת כולן טמא וכו' אלמא כי אית בהו טפח**⁸ אמרי' חבט רמי. פרש"י דאמרי' בעליונות חבט רמי, והשליכם בין התחתונות. והוי כל הבית מקורה, והוי אוהל א'. והריטב"א ביאר שאנו רואים כאילו קורות העליונות כאילו ירדו ונשתוו עם קורות הבית ונסתם הבית לגמרי, שאין אויר מפסיק. והרמב"ם (בפיה"מ אהללות שם) כת' דאנו רואין את העליונות כאילו הם למטה, והוה תקרה א'. וכן התחתונות כאילו עלו למעלה, ונהיה הכל תקרה א'.

והערול"נ הק' היכא דהטומאה תחת הקורה העליונה בגובה, האיך יחני חבט. דאם הקורה ירד למטה, עי"ז הטומאה אינו תוך האוהל. ואינו אוהל המת'. והביא דהרמב"ם בפיה"מ (הנ"ל) כת' דאמרי' נמי רואין את

התחתונה כאילו היא למעלה. [ועוד יש שפי' דאמרי' חבט רק על קצה הקורה, דמהני חבט להשוות את הסככות ולחברם יחד יא'. אך לעולם הקורה עומד למעלה במקומו, והטומאה תחתיו].

והאחרונים הק' דא"כ אף כשאין בעליונה טפח, ויש בתחתונה טפח, נימא חבט על הקורה התחתונה [שיש לה טפח] להגביהו [וכלשון הפיה"מ גור אסיק], ויחשב אוהל א'. והמשנה אחרונה (אהלות יב ה) תי' דכיון שאין בהם טפח לא מצטרפי דכליתנהו דמי. דבעינן טפח גם בתקרה שנאמר בו חבט, וגם בתקרה שמתחבר עליז⁹.

(מ) הגר"ח (סוכה ה כא) חקר בגדר טומאה עוברת מאהל לאהל [באוהל שמאחיל עליו או שעומד תחתיו, וכן ארובה שבין בית לעלייה¹⁰], האם בעינן לדין חבט להחשב אוהל א'.

והגר"ח דן די"ל דדוקא גבי קורה שאין בה טפח בעינן לגדר חבט להחשב שם אוהל הטומאה, אבל כשיש בכל אוהל טפח, טומאה עוברת מזה לזה¹¹ אף בלא גדר חבט¹². ודוקא גבי סוכה בעינן חבט שיחשב סכך ע"ג דפתח.

והפנ"י בתשובה (חדשות י, הו' בס' נחל אשכול) דן

יד. אבל הק' דמבואר דטומאה עוברת אף היכא דהאוהל עורפת, ואילו לאיכא מרבנן בריטב"א (ולכסימ כ"ד הרמב"ם, ע' בסמוך) לא אמרי' חבט היכא דעורפת. וע"כ דלא אתינן עלה מדין 'חבט'.

טז. והגר"ח ביאר דיש הבאת טומאה אף בלא שיהא גוף האהל נחשב 'חד אהל', דטומאה מתפשטת מאהל לחברו [ואף דהוה ב' אהלים]. דכל שיש האהלה ע"ג מביא את הטומאה. [ומשמע דהגדר דכיון דיש טפח שמאחיל, נחשב הק' אוהל כמליא טומאה. ועי"ז האוהל הב' מאחיל ע"ז טומאה, וחוזר ומטמא. וולא רק המאחיל על המת מטמא, אף שמאחיל על 'מליא טומאה' נחשב אוהל המת. אמנם בפשוטו רק אוהל המת מטמא, ולפ"ז צ"ל דגדר התפשטות הטומאה, דנחשב כולו כחד אוהל. וכונת הגר"ח דלא בעי גג א' להחשב אוהל, אלא כל שהוא רצף אהלה מהמת נחשב העברת טומאת המת].

[ודעת הש"ך (י"ד שעב) דטומאה העוברת מבית לבית הוה רק טומאה דרבנן. [אמנם בפשוטו היינו בחילוק מחיצות, ואילו בקורות דסוגיין נחשב הכל אוהל א']. והגמ"א (שגג ב) חלק דאף טומאה העוברת דרך פתח [שאינו סגור] הוה דאורייתא. [ודוקא היכא דהפתח סגור הוה מדין סוף טומאה לצאת]. וע' פנ"י לעיל כא.].

טז. וכתב הגר"ח דלא בעינן בהבאת טומאה כלל

ח. וביאר דלא נחשב קבר סתום, דכיון שאויר מפסיק לגמרי מצד לצד חשוב כפותח טפח. (וכ"מ במשנה אהללות יא א.).

ט. והרמב"ם (טומ"ט טז ו) סתם דאמרי' חבט, ולא הזכיר שיעור טפח. והראב"ד השיג. והבס"מ כתב דהרמב"ם סמך עמש"כ בהל' סוכה דלא אמרי' חבט כשאין טפח.

י. ויש שנקטו דכיון דהטומאה עומדת תחת אוהל זה, ע"כ אמרי' חבט אף להוריד את הטומאה.

ועוד יש שדנו דאף דאמרי' חבט כלפי החלק התחתון, מ"מ מי שעומד תחת הקורה הוא באוהל המת, ואף מה שתחתיו הוה בכלל אוהל המת. וסוף סוף יש התפשטות טומאה למטה, והטומאה ממשיך להתפשט. [והערול"נ פשיטא ליה דל"ש לדון כן, דיש כאן חשבון ממ"נ דאי אמרי' חבט, א"כ החלק העליון אינו חלק מאוהל הטומאה].

יא. וע"ע בסמוך בשם הקה"י.

יב. אמנם בפשוטו שיעור טפח בסוגיין קאי על הקורה העליונה. ולא הוזכר דבעינן דאף בקורה תחתונה טפח. וכה"ק הקה"י (ב) דדוחק לומר דאף בדבר דחבט עליו בעי טפח.

יג. דכשיש בארובה פותח טפח, טומאה עוברת ומטמא את כל העלייה. [והעירו דנימא ממ"נ, דאילו יחבט העלייה [במקום הזה], הרי מפסיק, והאיל יעבור הטומאה לשאר העלייה. ובפשוטו מוכח דטומאה עוברת אף בלא גדר 'חבט'].

והאחרונים (ערול"ג) העמידו בזה ג' דעות בראשונים, דלהך מ"ד לא אמרי' חבט אא"כ מכוונות, שכל הקורה העליונה נכנסת לבין התחתונות. ודעת הריטב"א והר"ן דאמרי' חבט רק על טפח שלם, ומש"ה בעינן שיהא רווח טפח למטה. ודעת רש"י דאף כשאין טפח למטה מהני חבט.

והקה"י (כ) ביאר דנח' בגדר חבט, דדעת הני ראשונים דאמרי' חבט להשוות דבר אצל דבר^{כא}. ואילו לרש"י [ותוס'] אמרי' חבט אף להעמיד דבר ע"ג דבר.

ועוד יש שפי' דאף לדעת רש"י חבט הוא רק כשיש רווח למטה. אלא דס"ל דהיכא שיש שיעור טפח בקורה למעלה, עי"ז אמרי' חבט על מקצת מהטפת. כנגד הרווח למטה.

ותוס' (לעיל ט: גבי סוכה ע"ג סוכה ותרווייהו חמתן מרובה, כת' דמהני העלין להשלים שיחשב צלתה מרובה מדין חבט, וכדברי רבא. דכיון דיש בעליונה טפח אמרי' חבט. ולכאורה התם נמי אין רווח כלל בסוכה התחתונה, ואפ"ה מהני גדר חבט לצרפם^{כב}.

ותוס' (לעיל י: הק' בסוכה ע"ג סוכה, נימא חבט להכשיר. והקה"י כת' דקו' זה יתכן רק לדעת התוס' דמהני חבט זה ע"ג זה. ואילו לדברי הנך ראשונים לא נתחדש כלל חבט אלא להצמיד זה ליד זה.

ותוס' דחו 'הבא לא שייך'. ויש שפי' דכוונת התוס' דגדר חבט לא מהני, עדדיין יש פסול דסוכה ע"ג סוכה^{כג}. אבל המהר"ם (שם) ביאר תי' התוס' דבסבך שלם לא אמרי' חבט, אלא בקנה^{כד}. והערול"ג (שם)

דהיכא שיש ביב קמור [מכוסה] העובר מבית לבית, וש טומאה בבית א', הטומאה אינו עובר לשאר הבתים. דטומאה אינו עובר מאוהל לאוהל אלא מדין חבט, א"כ מהני רק למטה^{כה}. ואינו מתפשט מהביב לבית^{כז}. והחת"ס (יו"ד שמ) חלק דמ"מ יש פותח טפח והטומאה עוברת.

והאחרונים (ע) ישועות יעקב שמג ב, ס' פתח האוהל ב (ח) העמידו דנח' בחקירה (הנ"ל) דהחת"ס נקט דהטומאה עוברת מאוהל לאוהל. ואילו הפנ"י נקט דרך ע"י שנחשב אוהל א' [מדין חבט] הטומאה מתפשטת בכלול.

(מא) רש"י ד"ה ביניהן. ומאן דגריס אין בהן טפח טועה וכו' דאין בה שיעור להביא את הטומאה וכו'. אבל הריטב"א יישב הך גירסא דבעי שיהא גם הקורות עליונות טפח, וגם שיהא באויר שבין התחתונות טפח. שתרד הקורה למטה ותמצא חלל טפח ליכנס לשם ולסתום.

וכ"כ הר"ן דבעינן נמי שיהא באויר בין התחתונות טפח דאי לא אף על פי שיש בגגה טפח לא אמרינן חבט רמי.

ועוד הביא הריטב"א איכא מרבנן דאף כשיש בעליונים טפח, בעי שיהא האויר שבין התחתונות כאותו שיעור, שאם יחבטום למטה יכנסו לגמרי בין התחתונות^{כז}. [והריטב"א חלק דאי"צ אויר כמו העליונים^{כח}]. וכן דייק הכס"מ (וב"י תרלא ה) מדברי הרמב"ם (ה כא) דכתב והוא שיהא מכוון כנגד היורד.

והגר"ח (הנ"ל) כתב די"ל דתחת המותר ליכא דין אוהל [דבזה ל"מ חבט], אלא דטומאה בוקעת והוא תחת אוהל העליון. [וע' חזו"א].

כב. אך יש לדחות דחמתה מרובה היינו שיש חורים בסיבך העליון. ומהני חבט רק כנגד אותו רווח. וכ"כ המל"ה (לעיל י: דכוונת התוס' לדון חבט על מקצתו. דלדברי המהר"ם (שם) ע' בסמוך) לא אמרי' חבט בסבך שלם.

כג. והקה"י ביאר דאף דאמרי' חבט להוריד הסבך, להחשב סיבך א'. מ"מ יש סוכה ביניהם. ול"מ חבט לומר דהך אוהל כמי שאינו.

כד. וצ"ב, וכי סוף שחציו בגובה מסוים וחציו בגובה אחר לא נימא חבט. ואפשר דהיכא דיש חשיבות סככה במקומו אי"צ גדר חבט. ולא נתפרש מהו שיעור סבך שלם, ד' טפחים או ד' טפחים.

להחליכא דחבט רמי. ומשמע מדבריו דלא נתחדש אליבא דאמת חבט בטומאה, אלא דבסוגיין הוכיחו דבפחות מטפח ל"מ חבט. ודוחק דבראשונים משמע דאליבא דאמת הוא משום חבט.

יז. והפנ"י נקט דכיון דאמרי' חבט, הטומאה אינו מתפשט לתקרת הבית, דממ"נ. [וע' מש"ב לעיל בשם הערול"ג].

יח. והביא מהמשנה (אלהות ג ז), והחת"ס דחה. ואכמ"ל.

יט. והרא"ה הביא א"ד דדוקא כשאין יותר מטפח בעליונות. [ולכאורה זה כוונתם].

כ. דכיון דסתמו כל האויר שבין התחתונות סגי.

כא. ומש"ה בעינן חבט על טפח. אצל הקורות התחתונות. ולדעת הריטב"א והר"ן מהני חבט על מקצת מהקורה, להוריד טפח ממנו. ואילו לדעת מקצת מרבנן לא מחלקים קורה א'.

דף כב:

(מג) וכן ב' קורות המתאימות וכו' אם מקבלות אריח
לרחבו טפח וכו' רשב"ג אומר וכו' לארכו ג' טפחים
וכו'. פרש"י דרשב"ג להקל. דלת"ק בעינן שרוחב שתי
הקורות תהא טפח. ולרשב"ג אין שיעור בגוף הקורות,
אלא שלא יהא רחוקים זה מזה, באופן שיוכל להניח
אריח.

והב"ח (שסג י) הביא דמבואר בדברי רש"י דלת"ק
שיעור טפח הוה בב' הקורות, ואירי דוקא דהקורות
צמודות זו לזו^א. [ורשב"ג פליג דא"צ צמודות. ולא קי"ל
כוותיה]. וכ"ד המהר"ם מרוטנברג (במרדכי שם שפב,
והג' מיימוני שם) דדוקא כשנוגעות זו בזו^ב.

וברמב"ם (שבת יז כה) מבואר ואפי' א' למעלה וא'
למטה דסגי כשאין ביניהם יותר מג' ^ג. אך בעינן שיהא
בין שניהם רוחב טפח.

והרשב"א (עירובין יד, ו) ועד"ז הריטב"א (שם) חלק דאי
יש בקורות שיעור טפח א"כ פשיטא דמהני, דאף קורה
מקש מהני ובלבד שתהא בריאה לקבל אריח [ואף שקש
עשוי מהרבה חתיכות]. אלא דאירי שהקורות עצמם
אין להם שיעור, אלא בצירוף האויר שביניהם^ד, ומהני
כיון דמ"מ מקבלין אריח.

והריטב"א ביאר דת"ק ס"ל דמהני עד שיעור טפח
ביניהם. ולרשב"ג אפי' יש אויר ב' טפחים ומחצה [לקבל
אריח לארכו שהוא ג' טפחים].

(מד) ר' יוסי ברי' אומר רואין וכו'. [ותוס' פי' דרבנן
פליגי דבקורה צריך שיהא ראוי לקבל בפועל, ולא
מהני גדר 'רואין', שבגדרי הדין יהא מקבל]. והרמב"ם
(שבת יז כה) פסק כר' יוסי ברי'. והגר"א כת' כיון
דהובא בסוגיין, ובהשג' בעל ההשלמה חלק דקי"ל
כת"ק.

ביאר דתוס' חזרו בזה, דל"ש חבט זה ע"ג זה, אלא
זה סמוך לזה.

הפסק אויר - הרמב"ם (ה כא) כתב דאמרי' חבט
[גבי סוכה], והוא שיהא מכוון כנגד שפת היורד.
והבס"מ דייק דל"מ כשעודף. אבל הלח"מ [בתחילת
דבריו] נקט דכוונתו דאמרי' חבט דוקא היכא דיורד
צמוד לסכך שלמטה, ול"מ כשהוא מרוחק אפי' כל
שהוא. ותמה מנלן האכ"ה, ועוד גבי קורה של מבוי
אמרי' חבט אף שהוא תוך ג' טפחים (וכדאיתא
בעירובין ט. הנ"ל, ובסמוך). והלח"מ חזר בו דכוונת
הרמב"ם דל"מ עודפת, וככס"מ. אבל לא איכפת לן דאויר
מפסיק. ורע"א (בגליון הרמב"ם) תי' דבסוגיין שגבוה
הרבה ל"מ חבט אא"כ מכוונות ומצטרף לסכך א',
דהוה המשך התקרה. משא"כ גבי קורה של מבוי
דאירי תוך ג', ואמרי' לבוד לצרפו להחשב קורה
א'. ומש"ה אמרי' חבט אף כשאינו מכוון.

והגר"ח (שם) כתב דמפסיק אויר ל"מ משום דהאויר
פוסל בסוכה, וכדאי' (לעיל יח.) למ"ד דאין לבוד
באמצע דאויר פוסל בסוכה, לולי דין לבוד.
ובמדובללת ל"ש לבוד, דאינו סמוך לסכך השני^ה.
להלכה - הרא"ש כתב דקי"ל כשמואל, דאביי ורבא
דנו בדבריו. ואפשר דרב לא פליג, אלא דמפרש
המשנה בענין אחר. וכ"פ הרמב"ם (ה כא) והעיתור.
אבל העיתור דייק דהרי"ף לא הביא לסוגיין כלל,
משמע דנקט דרב פליג, והלכה כרב באיסורין.

(מב) וכל היכא דלית ביה טפח לא חבט וכו'.
הריטב"א (ור"ח עה"ג) ביארו כוונתם דלא
ילפי' מאהל טומאה לסוכה ומילי אחריני. אבל גבי
אוהל טומאה ל"מ בפחות מטפח.

ליכא שיעורא.

ג. והראב"ד השיג דבעינן שיהיו סמוכות תוך טפח ומחצה,
דלרבנן בעינן שיהיו מקבלות אריח לרחבו. ומשמע דכל
שהוא פחות מטפח ומחצה סגי, ול"צ שיהא שיעור אצבע
שיהא מונח עליו הקורה.

ד. ועם האויר שביניהם יש שיעור קורה טפח. א"נ אף כשיש
אויר טפח ביניהם, וכגון שכל קורה רוחב אצבע וטפח חלל
ביניהם. דבין הכל מקבל אריח טפח ומחצה. [וע"ע ביאור"ה
שסג כב ד"ה שצריך].

כה. אמנם גבי קורות דטומאה פשיטא שהוא כן, דכ"ש אויר
מפסיק בטומאה [דל"א לבוד, וכדלעיל יח, וכנ"ל].

כו. ול"מ לבוד לצרף למחיצה דינית. [והאריכו בזה
האחרונים בכ"מ, ע' לעיל יז, ז.]. [א"נ דהוה ב' הלכות, ול"א
חבט ולבוד כא'].

א. ורש"י (כאן ועירובין פי' מתאימות כעין תאומים, משום
דוקא שדבוקים זה בזה.

ב. אבל אל"כ אין מצטרפין, ולא אמרינן לבוד, דזיל הכא

למעלה היה סגי במחצה, לולי הא דמתרחב, והוה רוב אויר. והרש"ש כתב דמש"כ ברישא קאי למ"ד פרוץ כעומד מותר, אפי' הכי פסול דבתר צל אזלינן. ומש"כ (בסו"ד) בידוע וכו', היינו כמ"ד פרוץ כעומד אסור, ובוה אמר' דאם יש למטה מחצה מהני להחשב רוב¹.

ומ"מ הק' הרש"ש מאי פסקא דמהני צלתה מרובה [למעלה], הא יתכן שיהא צלתה מרובה למעלה, ולמטה חמתה מרובה², ומאי פסקא דדוקא כי הדדי³.

והאחרונים האריכו בזה האם עיקר הדין נקבע ע"פ הסכך למעלה במקומו⁴. או בצל בפועל למטה. או בסכך, כפי כמה שיש כח הסיכוך כלפי למטה.

מז' תוד"ה בזווא. והק' ר"ת דרב פפא גופיה דהכא, אית ליה (עירובין טו:) פרוץ כעומד מותר⁵. וכן (לעיל טו.) גבי מקרה סוכתו מחצה בשפודין⁶. והרא"ש תי' דדוקא גבי סכך פסול שייך גדר פרוץ כעומד, אבל גבי סכך ואויר ניתנה הלכה שיהא הצל מרובה. שהרי קנה קנה תוך ג' הוה מחיצה, ואילו לענין סיכוך בעינן צלתה מרובה. ועד"ז בת' המלחמות ושאר דסוכה בצל תלה רחמנא, וכיון דלמטה חמתה מרובה למ"מ⁷.

שמותר החמה יותר ממשוהו, אלא רואים אור החמה בקרוב לה. ואמנם העיר דבמציאות לפי ריחוק זית השמש וכו', בסוכה גבוהה כ' מתרחב השמש מעט.

י. ואפשר דהא דחמת האויר נראית בארץ אינו פוסל ומבטל את כל הסכך, אלא מפחית בחשיבותו [באיכות]. ומהני להכריע במקום מחצה. אבל במקום שיש רוב, ומוגדר כולו מסוכך לא איכפת לן.

יא. וכשיטתו (בע"א) דסגי במה שיש שיעור סיכוך, אף כשאנו מסכך למטה (מחמת שמחולק לכמה סככים).

יב. ומשמע מדברי התוס' (ועד ראשונים) דנקטו דלדעת רש"י סוגיין קאי כרב הונא בדר"י דל"מ פרוץ כעומד בסוכה. ועע"ש.

יג. וצ"ב אמאי תוס' הביאו מהגמ' בעירובין, ולא משמעתא דסוכה גופיה. וי"ל דעיקר דברי רב פפא קאי התם גבי מחיצה, אלא דהגמ' (לעיל) מביאה מדבריו לענין סכך פסול. ובוה ליכא מימרא מפורשת דרב פפא.

יד. והמלחמות ביאר דכי היכי דאמר רחמנא לא תפרוץ רובא, ה"נ אגמריה לא תסכך ברוב פסול, הא כי הדדי מותרין, אף שלענין הכשר סוכה נחשב פרוץ.

מה) א"ל תריין וכו' בפחות מג'. הרמב"ם (שם) סתם דאמר' רואין, ולא הזכיר תוך ג'. וה"ה תמה האיק לא הביא תי' הגמ' דבעי תוך ג'. ורע"א (גליין הרמב"ם סוכה) כתב דסמך עמש"כ בהלכות סוכה דחבוט בעי תוך ג'.

ורע"א הביא דכ"כ הכס"מ (טו ו הנ"ל) דהרמב"ם גבי טומאת אוהל סמך על מש"כ לענין סוכה. וה"נ צ"ל דלענין שבת סמך. ועוד את"ל דגדר חבוט לענין שבת שאני מלענין סוכה, האיק סמך דהלכות טומאת מת עמש"כ בהלכות סוכה.

כאן למעלה כאן למטה

מז' כאן למעלה כאן למטה. פרש"י כי הדדי למעלה פסולה, לפי שחמת האויר נראית רחבה⁸. [ומש"ה צריך רוב סיכוך למעלה]. בפשוטו מבואר דבעינן צלתה מרובה על הקרקע⁹. אך הר"ן (לעיל ב. א. בדה"ר) כת' דקאי הכא אף לר' יהודה דמכשיר למעלה מכ'. ואף דס"ל דל"צ שהסכך יהא מיצל תחתיו, אפי' בעינן שיהא מיצל [ויהא ראוי לעשות צל].

ורש"י סיים אבל למטה סגי בשווין, דבידוע שהקנים רחבים מהאויר. וצ"ב אמאי הוצרך לזה [ודקנים רחבים מהאויר], הא סגי במחצה למטה [דאף

ה. והשלט"ג הביא בשם העיטור דגרס להיפך, דבעי שיהא בצל למטה מחצה, כדי שלמעלה צלתה מרובה [ומשמע דס"ל דהצל גדול למטה]. ונע"י בעיטור בפנים דקשה לעמוד על כוונתו, ואפשר דט"ס הוא. וכוונתו כרש"י ושאר.

ו. והר"ן (לעיל ב. א. בדה"ר) כת' דמש"כ רש"י (שם) דבחמתה מרובה, המועט בטל ברוב. פ"י שמבטל את הצל שלמטה. שהיא בטלה לגבי חמתה.

ז. והר"ן (שם בהמשך דבריו) כת' דאף עד כ' אמות, וכי יכולין אנו להכחיש המוחש, שאין שום שעה ביום שסכך של ז' על ז' ימנע שלא יכנס חמה תחתיו כל שהוא. וביאר דאפ"ה קים להו לרבנן דעד כ' אמה מגין הסכך וממנע חום החמה למי שהוא יושב תחתיה שאינו מתחמם בה כל כך כאילו היה מגולה.

ח. [ודוחק דנקט פלגא כחד מ"ד ופלגא כאידך מ"ד]. ואולי יל"פ דהא דפרוץ כעומד שייך רק למעלה בסכך מגדרי מחיצות. אבל למטה שייך לגדרי ביטול, וכמ"ש רש"י (ב.), ובוה ל"ש גדר מחצה, ובעי רוב ממש. ובוה פרש"י דלא סגי במחיצה למעלה דמחצה, דהא אין בו שיעור סיכוך. ובעי רוב, ועי"ז מהני דרובא למעלה הוה מסוכך.

ט. אבל בחי' ראשון לציון (לאודח טו) כתב דליכא מציאות

מדינה, דסלע מדינה הוה פחות שמינית מסלע צורי¹. והוא שווה חצי זוז צורי. והרא"ש כתב דאפשר דאיסתירא הוה מטבע נחשת ורחב יותר מזוז, אף דשוה חצי זוז².

(מט) **בא"ד ומפרש ר"ת וכו' אבל העומד בארץ ומעיין כלפי מעלה ודומה כי הדדי פסולת. והבעה"מ** ביאר לפי שבהרחקה אין העין שולט באויר כ"כ³. אבל **הראב"ד** (על הרי"ף) הק' וכי מזלזלין בשיעור להביט מרחוק, ולטעות בשיעור. ועוד הק' **המלחמות** וכי יש קצבה לטעות, ולפי גובהו של סוכה טעות⁴.

(ג) **המעובה כמין בית וכו', בהג' מיימוני** (ה ט) הביא בשם **ר"ת** דהמעובה למנוע מהגשם לא נחשב לשם צל"א, והכא איירי דנכנס הגשם. והטור (תרלא) הביא דברי ר"ת, וסיים דהרא"ש לא הביא כן⁵. וכן השו"ע (תרלא ג) סתם דמעובה כמין בית כשר⁶.

ובהג' **מיימוני** (ה א ה', ה' בירכ"מ תרכט) הביא [בשם **היראים**] דהא דמעובה כמין בית כשירה, היינו כשנראה סוכה, אבל בנסרים פסול דהוה בית ממש. והט"ז (תרלה ב) הק' דבחוטט בגדיש, הא סתם גדיש אין המטר יכול ליכנס וא"כ אף כשהיה חלל טפח מעיקרא (כדלעיל טז). יספ"ד לדעת ר"ת. וכת' דר"ת פסל רק

והתוס' רי"ד הוסיף דאפי' היתה החמה נכנסת דרך חור קטן, פסול דחמתה מרובה. והך סכך בטל כמי שאינו, ומש"ה אין לומר פרוץ כעומד.

והראב"ד (על הרי"ף) כתב דבצל וחמה לאו בתר סיכוך אזלי, אלא בתר צל וחמה ממש אזלינן, וכי הוה כי הדדי כשירה⁷.

והאחרונים הק' דמ"מ אף במחצה סכך פסול, נימא דלולי הסכך פסול לא היה שיעור סיכוך, כיון דמחצה סכך כשר יש לו לעשות צל על פחות ממחצה למטה. ווע' מה שהו' בזה לעיל טו:.

אבל ה"ה (ה טז) נקט בדעת הרמב"ם דאף לענין סכך פסול בעי רוב סכך כשר⁸. וכדאיתא בסוגיין דבעי רוב כד שיהא צל למטה. והא דאי' בגמ' (טו). דתליא בפרוץ כעומד, המ"ל ולטעמין. וועוד ביארו האחרונים דקאי לס"ד דסוגיין דכי הדדי כשירה, ואזלי' בתר למעלה.

ועוד חלק בספר הישר דמה לנו בחמה דאפי' באשתרות קרניים דאין החמה זורחת, העובי ממעטה אנו אוסרים [במחצה על מחצה], אלא הטעם שצריך סכך חשוב.

(מח) **בא"ד ועו"ק וכו' דאל"מ דאיסתירא פחות מזווא. והמלחמות ור"ן כת' דבכל מקום אסתרא היינו סלע, וגדול מזוז (דינר). אלא דהתם איירי באיסתירא**

לדבר דהמבט מרחוק וכו' רואה פי כמה, וה"נ מקרוב רואה הפרש משהו. [אמנם עכ"פ מבואר דסגי בהשוואה ע"פ ראות עיניו, ואי"צ מדידה ע"י דבר אחר].

כא. וע"ד מש"כ **תוס'** (לעיל ב) דעשאו בנסרים ובמסמרים פסול, דבעינן שתקרת הסוכה לא יעשה דרך קבע. אך בדברי התוס' משמע דפסול דוקא בנסרים, ודרך תקרה. ועפ"ז י"ל דבמשנה כאן איירי דרך סיכוך, אלא שעשאו מעובה. ווע"ע תוס' ר"פ שם. וע"ד סברת הרא"מ.

כב. אמנם **הרא"ש** (ה' ס"ס יב) בסוכת גנב"ך, דבעינן מסוככת כהילכתא הביא דברי ר"ת. והב"ח (תרלא ד) כת' דהרא"ש פליג אר"ת בסוכה שנעשית לחג, דלא בעינן שיכנס גשמים. ודוקא בסוכת גנב"ך ורקב"ש פסול במעובה כמין בית, דניכר דהוה בית דירה, ולא סיכוך בעלמא.

כג. ומ"מ **הלבוש וב"ח** (ה' במג"א תרלא ב) החמירו דבעי שהגשמים נכנסים.

כד. ואף היכא דלאחר שחקק נכנס גשם, מ"מ הוה תעשה ולא מן העשוי. אך נח' הפוסקים אי יש חסרון תעשה ולא מן העשוי כה"ג.

טו. ומשמע דסברת הראב"ד דאזלינן רק בתר למטה. ואילו דעת התוס' רי"ד דעיקר השיעור ניתנה כלפי למעלה, אלא דיש תנאי פוסל דחמתה מרובה. וויש לדחות דכוונת התוס' רי"ד להוכיח דהעיקר תליא בתר למטה, שהרי למעלה לחוד אינו כלום.

טז. אמנם **הבס"מ** ביאר דעת הרמב"ם משום דא"א לצמצם, ומדינא סגי בפרוץ כעומד. וע' מש"כ לעיל שם.

יז. ואף זוז מדינה הוה שמינית שבצורי. ובכל מטבע זוז קטן מאסתירא, אלא דאסתירא מדינה הוה חצי מזוז צורי.

יח. ו**הרמב"ם** (אישות י ח) כתב דינר נקרא זוז, מעורב ז' חלקים נחושת.

יט. אבל **המלחמות** כתב דכשם שנתמעט האויר ע"י ההרחקה כן נתמעט הסכך יותר, שהחמה באויר היא שחממה. ואין האש מתמעט כשנראה מרחוק כמו שמתמעט האדם מרחוק.

כ. וי"ל פ' דכוונת ר"ת שמודד את הסכך מקרוב ודלא איירי בסוכה גבוה כ', אלא בגובה קומתו, ובוה אמרי' דאף כשמסתכל מקרוב, רואה את האויר קטן כדי משהו, ודוגמא

בראש העגלה, ספינה אילן וגמל

(ג) העושה סוכתו בראש העגלה וכו'. פרש"י אע"ג דמטלטל ולא קביעא. דסוכה דירת עראי סגי בה. ורש"י (לעיל ז:) ביאר דמ"ד דירת קבע בעינן פסול. כיון דניידי מתחזי כעין עראי. ויתבאר בסמוך.]

והפרמ"ג (תרכא א"א ד) דייק [מדברי המג"א^{כח}] דבשעה שהעגלה הולכת ע"י סוסים אין יושבין בה^{כט}. ובמשנה איירי דוקא בשעה שהעגלה עומדת. ושאיני ספינה דאורחא בהכי אף בשעה שהולכת [וכמ"ש תוס' כא:]. והביכור"י (תרכא ג) חלק דקי"ל כר"ע (בגמ'), ומחזי אפי' בשעה שמהלכת. וזכ"פ השעה צ"ש שם יא].

(נד) רש"י ד"ה כשרה. ואף ביו"ט אם עברל ועלה בה יצא יד"ח. הפרמ"ג (תרכא מ"ז ג) הק' דהוה מצווה הבא בעבירה ואמאי יצא, ואף באיסור דרבנן יש פסול בא בעבירה^{לא} [וע' תוס' (לקמן ל.)]. וכן הביאו האחרונים מדברי רש"י פסחים לה:]. ורע"א (מכת"י) תי' דקי"ל (עירובין ק. א"ח שלו) דאם עלה [במזיד^{לב}] לאילן לא ירד [ולא התירו לו לרדת בידיים, דשב ואל תעשה עדיף], ועבשיו יושב באילן בהיתר. ואף שעבר עבירה בעלייתו, לא נחשב מצווה הבא

מדרבנן^{כה}, ודוקא היכא דהוה דומה לבית. אבל גדיש דלא הוה דומה לבית כלל, ומש"ה אינו פסול אף מדרבנן.

(נא) אין כוכבי חמה נראין בתוכה. פרש"י כשהחמה זורחת עליה, אין זהרורי חמה נראין בתוכה. אבל הרמב"ם (ה כא) כתב כוכבים גדולים^{כו}. וה"ה ורבינו מנוח ביארו דפי' כן כוכבי חמה, כוכבים גדולים הנראין ביום.

(נב) ובי"ה מכשירין. והראשונים הביאו בשם הירושלמי דלכתחילה צריך שיהיו כוכבי חמה נראין בתוכו. וכ"כ הרמב"ם (ה כא) דדרך הסיכוך שיהא קל כדי שיראו כוכבים גדולים. [אבל הטור כתב דהרא"ש השמיטו. וכ"ד העיטור דהבבלי פליג].

ומפרשי הירושלמי פי' דהירושלמי מדייקת כן מהמשנה, דהלשון 'מכשירין' משמע בדיעבד^{כז}. ועוד כתב הרש"ש לפרש דדיוק הירושלמי מהא דקרינן לה כמין בית.

והפרמ"ג (תרלא א"א ב, ה) במשנ"ב (ה) כתב דאפשר דסגי שרואה הכוכבים במקום א' מכל הסוכה, שיזכור מי ברא אלה, ולהיות גר בארץ. אבל לדעת ר"ת שפסול היכא שלא נכנס גשם, צריך שבכל ד' טפחים יכנס גשם.

כט. למ"ד (לעיל כא) דיש חסרון היכא דאין לו קבע. אך לדעת רש"י לא קי"ל כר' יהודה דסבר דבעינן קבע. ולמש"כ תוס' בשם הירושלמי כל החסרון היכא דאין לו גובה י'. ויש שהביאו דכוונת הפרמ"ג דבשעת טלטול גופיה אינו דרך דירה, וגרע מסומך בכרעי המטה.

ל. אבל אסור לעלות, ובפשוטו משמע אף לכזית ראשון. והאחרונים הק' דנימא עשה דוחה ל"ת. וגבי שופר איתא דאין עוברים בשבות להביא שופר, והמג"א (תקפו כג) ביאר דלא אמרי' עשה דוחה ל"ת דרבנן, דיו"ט הוה ל"ת ועשה, וחכמים השוו מידותיהם כשל תורה.

לא. והאחרונים (שו"ת רע"א ק' קעד) הביאו מהירושלמי דאם מל בשבת [מהנין], תמן גופא עבירה, הא הוא עשה. והאחרונים ביארו דל"ש מצווה הבא בעבירה במכשירין אלא היכא דהוה ב'חפצא' דמצווה.

לב. דקנסוהו. אבל בשוגג [או עלה מבעו"י] התירו לו לרדת [ולא להשאר באילן כל היום], כדי להמנע מהמשך השתמשות באילן.

כה. וכן הביא המשנ"ב (תרלא ו). אך בשעה צ" (תרלג ו) הביא דברי התוס' דנסרים במסמורות פסול מדאורייתא.

כו. והב"י כתב דאידי ואידי חד שיעורא [והשפ"א (כמשנה)] ביאר דכוכבים היינו כשמסתכל להדיא, ובשיעור הזה נכנס ניצוצי שמש ונראית ממילא. אבל הט"ז (תרלא א) כתב דניצוצי שמש נראין יותר, אלא דהטור נקטו לענין לכתחילה.

כז. והק' דאף ברישא דברייתא איתא כשירה. וביארו האחרונים דנקט כן אגב סיפא. ועוד פי' הרש"ש דנקט כל לדברי ב"ש הוה בדיעבד. (וע"ע גר"א תרלא ג).

כח. שהמג"א (שם) כתב דבספינה יכול לישב בה אף בשעה שהיא הולכת ע"פ הים, ואף שאינה עומדת ברוח מצויה דים [כדמבואר דנח' בזה בגמ' וכו']. והפרמ"ג דייק דדוקא בספינה כה"ג, דנחשב אורחיה בהכי, שמעמידים בתים עליה והיא הולכת כך. אבל בעגלה ל"מ בשעה שהיא הולכת. ואמנם בפשוטו כוונת המג"א לאשמענין דסגי ברוח מצויה דיבשה, אף כשהולכת בים וכו'. ולא לחדש ב'הולכת'.

בעבירה אא"כ העבירה קיימת בעידן המצודה וכו"ש
תוס' לקמן לז'.

ורע"א נסתפק בזה האם אמר' דהשתא עומד באילן
בהיתר, או דילמא נהי דאי"צ לירד שלא יעשה עבירה
בידים, מ"מ נחשב שעומד באיסור, והוה מצוה הבא
בעבירה ולא יצא. ורע"א הק' דבגמ' (בסמוך) אי'
דהסוכה באילן אינו ראוי לז', הא ראוי לז' אילו עבר
ועלה לא ירד. והוכיח דנחשב בא בעבירה ולא יצא
יד"ת. ודן ד"ל דזה כוונת ר' מאיר דנחשב ראוי לז', אם
עבר. ורש"י כאן קאי בדעת ר' מאיר.

ועד"ז נסתפק רע"א בהא דקי"ל דאם עלה לגמל ובשבת
אפי' במזיד ירד, משום צער בע"ח, האם נימא דכיון
דצריך לירד הו"ל מצוה הבא בעבירה, או דילמא הא
דחייב לירד לא הוה משום שבות דמשתמש בבע"ח,
אלא מטעם אחר^{לג} (משום צער בע"ח). וכד"ג לא מקרי
בא בעבירה.

ועוד"ק הערול"נ נימא כל מילתא דאמר רחמנא לא
תעביד אי עביד לא מהני (תמורה ה). וציין דנח'
הפוסקים (חומ"מ רח סמ"ג ג, ש"ך ב, ט"ז א, שעד"מ
גירושין ג יט) אי אמרי' כן אף באיסור דרבנן.

(נה) רש"י ד"ה ועולין לה ביו"ט. משום דבעיא למיתני
סיפא ואין עולין וכו'. דבעגלה ל"ש שום איסור
לעלות עליה. והאחרונים הק' דהפוסקים (או"ח שלט ז)
כת' דאסור ליכנס לספינה בשבת^{לד} ויר"ט. אא"כ הספינה

קשורה או עומדת בקרקע הים^{לה}. ובפשוטו צ"ל דהבא
איירי בספינה קשורה. או שנכנס לספינה מבעו"ל^{לו}.

(נו) שתיים באילן וכו'. פרש"י סמך קרקעית הסוכה
רובו באילן. וזכ"ב רש"י (לעיל) דכל המשנה איירי
שתקין מושב הסוכה באילן. אבל רש"י (שבת קנ"ד; הו'
בתוס') פי' דעשה דפנות הסוכה מהאילן, ואין עולין
לה שסככה קשור בדופניה ונשען עליה והוא
משתמש על סככה ונותן כליו^{לז}, ונמצא משתמש
באילן. ותוס' הביאו דכן משמע לשון הגמ' (שבת
שם)^{לה}.

ופרש"י (שם) הלשון 'עלייה', דכל כניסה לסוכה נקיט
לשון עלייה והביא כמה משניות כן, לפי שרובן עושין
סוכותיהן בראש גגן וכו'.

(נז) תוד"ה שתיים באילן. ואם יכנס בה ביו"ט, גזירה שמא
יניח חפצו בסכך^{לט}. ולפי' נתחדש במשנה גזירה
נוספת, דאסור ליכנס לסוכה כזו, כיון דהדרך עי"ז
להשתמש בצדדי האילן^מ.

והגמ"א (תרכ"ו) כת' דאפשר דבזה"ז כיון דאין רגילות
להשתמש בסכך, מותר ליכנס לסוכה כזה"מ.

והגמ' (שבת שם) דנה האם מותר להשתמש
ב'צדדים' של אילן (דבר שתלוי על האילן). והביאה
דבמשנה רידן מבואר דאסור להשתמש בסכך, אף
דחק באילן והניח (וקני הדפנות) בתוכו (וסיכך ע"ג).

לז. והא דאי' עולין לה ביו"ט, היינו ליכנס לסוכה מהספינה.
א"נ היבא דקידש עליו היום בספינה, וחזר לבישה.
וואפשר דה"נ כשעשה סוכתו בראש הספינה, נחשב שקבע
דירתו בספינה. וכה"ג מותר ליכנס לספינה. ולפי' טובא קמ"ל
מתני' דעולין ביו"ט, כיון דקבע סוכתו שם. והרש"ש כת'
עד"ז.

לז. ומבואר בזה דמותר להניח כליו על הסכך של הסוכה.
ולא אמרי' דהוקצה למצוותה (וכיון דליכא בזה ביטול
מצוותה). (ע' לעיל ט).

לח. והתוס' רי"ד (שבת שם) חלק דמשמעות המשנה כאן
דעשה את גוף הסוכה ע"ג אילן (ועיי' שפי' לשון הגמ' שם).
לט. וי"ע דהוה גזירה לגזירה. וצ"ל דכולה חדא גזירה.

מ. וי"ל^ע היכן מצאנו כע"ז, שגורו שלא לשבת בצד דבר
שלעול עי"ז לבוא לטלטל מוקצה.

מא. וצ"ב מ"ש משאר גזירות דאמר' דצריך מנין אחר
להתירו. ואפשר דגדר הגזירה היתה לעשות דבר שיבוא
לחשש זו, ולא גזרו על עצם הכניסה לסוכה.

לג. ובמשנה לא אמר' דהוה מצווה הבא בעבירה משום
צער בע"ח (ואף בחוה"מ), דינו איסור גמור. או משום זמן
מועט לא נחשב צער בע"ח.
אלא דרע"א דן במי שעלה לבהמה בשבת ביו"ט, דיש צד
איסור להשאר (שמשתמש בבע"ח), ויש צד איסור לירד
(דמשתמש בידיים בבע"ח). ומדינא היה הדין שלא ירד משום
שב ואל תעשה. אלא משום צער בע"ח תקנו שירד.

ורע"א נסתפק האם אמר' דמחוייב לירד מיד, דיש איסור
להשתמש בבע"ח (אף בשב ואל תעשה). ועי"ז הוה שב ואל
תעשה. ואמנם צ"ב האיק' יהא מחוייב לירד, הא עובר בקום
ועשה מעשה גדול. ואפשר דאסור להשאר שעות רבות
משום צער בע"ח, וכיון דלבסוף ירד בידיים, חייבוהו לירד
מעכשיו.

לד. ותוס' (עירובין מג.) הביאו בשם ריצב"א לאסור משום
דדמי לשט במים, א"נ שמא ינהיג הספינה, והוה טלטול ד'
אמות בברמליה.

לה. ועוד כת' הראשונים (שם, וע' בפוסקים רמ"א ג) דכשנכנס
לספינה מבעו"י וקידש עליו היום, יכול לחזור לספינה בשבת.

וואף דהוה צדין אסור. והגמ' דוחה שכפף האילן וסיכך ע"ג. והגמ' מק' א"כ האיק מהני ג' בידי אדם, והרי מ"מ מונח באילן. ודוחה הגמ' דאילן דופן בעלמא הוא דשויה. ומש"ה לא איכפת לן בדופן רביעי^{מב}.

ובגמ' (שם) הובא ברייתא דר"ש בן אלעזר בשם ר' מאיר פליג דעולין לה ביו"ט. והגמ' מעמידה דנח' בצדדים. ואביי דחה דנח' בצידי צדדים [דבר שמונח ע"ג קנים שיוצאים מהאילן]. ורבא חלק דאין חילוק בין צדדים לצדי צדדים [ולחק ברייתא אף צדדים מותרין]. וק"ל באביי.

נח שם. בראש אי"ן. והראשונים (לעיל כא:) הק' אמאי אין חסרון ש'מעמיד' סוכתו באילן, שהאילן אינו ראוי לסיכוך [שמחובר]. והראב"ד כתב בדמחובר לא גזרו (ע' לעיל). והמלחמות ועוד ראשונים (שם) כת' דאיירי שמעמיד את קרקעית הסוכה ע"ג האילן, והעמיד קנים וסיכך על גבן ודהוה קרקע עולם, ומעמיד דמעמיד, ע' לעיל. וכ"כ הר"ן (כאן) דהשתא שהקונדיסין עומדים ע"ג האילן, כולי האי לא גזרו, כיון דמפסקי קונדיסין בין אילן לסכך. והחזו"א כת' דכ"ז כדעת רש"י כאן, אבל לדעת רש"י שבת איירי שהעמיד הסכך ע"ג האילן, והדר קושיה. וע' מש"כ בזה לעיל כא:.

דף כג.

נט) מני מתני' ר"ע וכו'. המפרשים (ע' שפ"א, ערול"ג) הק' אמאי לא העמידו ביכולה לעמוד ברוח דים, וכדברי הכל. וע' בדבריהם. ומדברי רש"י (במשנה) מבואר דכל החידוש במשנה בראש הספינה משום דהרוח שולטת שם. אבל סוכה העומדת ברוח של הים

פשיטא דמהני. [דבראש העגלה יש חידוש דס"ד דהוה ארעי. אבל ספינה נחשב קביעות^א, או כמ"ש תוס' (כא:) דאורחיה].

ס) דתנאי העושה סוכתו בראש הספינה. וי"ג (הו' בתוס') ובראש העגלה, ר"ג פוסל. ור"ת (בתוס' ז:) הק' דל"ש בזה מח' האם סגי ברוח מצויה דיבשה. ור"ח ור"ת ל"ג בברייתא בראש העגלה.

ותוס' (ז:) כת' ומיהו יש לדחות דה"נ איירי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה נסיעת העגלה^ב. [ותוס' כת' דלא מסתבר^ג].

אבל רש"י (לעיל ז:) פי' דבראש העגלה דכיון דניידי מיחזי כעין ארעי [והוה מח' נוספת, דרבן גמליאל בעי דירת קבע]. ורש"י (במשנה בב:) כתב [ודסברת ר"ע להכשיר] אע"ג דמטלטלא ולא קביעא [דס"ל דירת ארעי].

ותוס' (כא:) פי' דר"ג ס"ל סוכה דירת קבע, ומש"ה ל"מ מיטלטלת ע"י עגלה. וכו' יהודה (שם) דסומך סוכתו במיטה פסול דאין לו קבע. [וע"ד פרש"י]. ותוס' (ז:) הק' דאף בספינה נימא הכי. ותוס' (כא:) תי' דספינה אורחא בהכי, וחשיבא קבע^ד.

סא) היכא דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה לאו כלום היא. פרש"י דאפי' דירת עראי לא הוה. [והוה חסרון בדירה]. אבל הרמב"ם (ד ה) כתב דאינה 'מוחיצה'. והגר"ז (הל' סוכה) דייק דהוה שיעור בדין מחיצה בכל התורה. ולא משום גדרי דירה^ה.

סב) כי פליגי וכו' ר"ג סבר דירת קבע, וכיון דאינה יכולה לעמוד ברוח דים לאו כלום הוא. וכן אביי (לעיל ז:) הביא דברי ר"ג דס"ל כתנאים דסוכה דירת קבע בעינן.

והמהרש"א (בפי' הב') כת' דכוונת התוס' להעלות פי' נוסף, וכדברי רש"י דבראש העגלה הוה סברא נוספת דמיחזי כארעי. ובוה תוס' דחו דלא מסתבר כלל [ואפשר דעיקר הסברא לא נראה לתוס'. א"נ דק' דא"כ לא הוה דומיא דראש הספינה, וכמ"ש המהרש"א בפי' הא']. ועוד"ק התוס' דא"כ אף ספינה נמי נייד, ומיחזי כארעי.

ד. והדרישה (תרכח) ביאר דבמקום הוה א"א לעשות על הארץ.

ה. וביאר דעת הרמב"ם דאין תנאי בעצם הסוכה שתהא לדירה, למ"ד דירת ארעי. וע' מש"כ בזה לעיל כא:.

מב. ותוס' הביאו דלשון הגמ' (שם) כרש"י דהתם. ולרש"י (כאן) צ"ל 'דופן' לאו דוקא, אלא סמיכה בעלמא.

א. וכן הרש"ש (לעיל ז:) ציין לגמ' (ב"מ ט) דספינה מינח נייחא ומיא הוא דקא ממטי ליה. דלא נחשב חצר המהלכת.

ב. ויל"ד דנסיעת העגלה תלי בדידה, ובשעה שהעגלה נייח יכולה להשאר כך לעולם. ויחשב עומדת ברוח מצויה. ואפשר דכוונתם דבשעה שהעגלה נוסעת לא יצא יד"ח, דכלפי נסיעת העגלה נחשב שאינה עומדת ברוח.

ג. ותוס' הוסיפו דאלא מעתה ליפלו בסוכה בראש העגלה כיון דניידא מיחזי כארעי, וע"ק דספינה נמי נייד וכו'.

דאין דרך בני אדם לעשות מחיצה ארעי כזו, לא נחשב קבוע אלא שימוש ארעי.

סד) מ"ט דר' יהודה וכו' סוכה הראויה לו' וכו'. בפשוטו הוה הלכה בתנאי הסוכה. אבל הריטב"א ביאר דכיון דאינה ראויה לשבת, דמי כמו שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה'.

ועד"ז דרש ר' אליעזר (לקמן כז:) דל"מ לעשות סוכה בחוה"מ, דבעי ראויה לו', ורבנן פליגי^א. ובפשוטו משמע דר' יהודה דהכא כר"א וכו"כ השעה"מ לולב ח א. והק' אי"כ אמאי לא העמידו את ר"מ כחכמים^ב. והאחרונים (צל"ח, פרמ"ג תרלז מ"א, תרכח מ"ז ג, שפ"א, ערול"נ ט.) כת' דאף רבנן דר"א דרשו לענין שיהא ראוי לו', אבל לא בעינן שבפועל יעמוד ז' ימים. ועושין סוכה בחוה"מ^ג.

והאחרונים (צל"ח, רע"א מכת"י, רש"ש) דייקו דאף ר' מאיר לא פליג, אלא מטעם דמדאורייתא חזי. והאחרונים דנו באיזה אופן ממועט משום דאינו ראוי לו' מדאורייתא. ואמאי איצטרך קרא למעט. וכן לר' יהודה מצאנו נפק"מ בסוגיין רק בתר דתקנו רבנן, ובמה קאי קרא^ד. והרש"ש כת' דהפסוק ממעט היכא דאינו יכול לעמוד ז' ימים מפני רפינוה. א"נ באופן שביטל כרים וכסתות (לעיל ד.) דצריך לבטל כל ז'. ולראשונים (ע' לעיל ד.) דאי"צ ביטול

ובפשוטו סברת ר"ג דבעינן שהסוכה תהא של קביעות. [ובעין שאר מ"ד (לעיל ז:) דבעי דירת קבע]. אבל הגרי"ז (הל' סוכה) ביאר דלר' גמליאל בעינן שהסוכה תהא 'ראויה לדירה', ומש"ה בעינן שבפועל תעמוד ברוח. אבל דעת ר' עקיבא דסגי שיש לו גדר מחיצה. וכיון דעומדת ברוח מצויה דיבשה יש לו חוזק של 'שיעור מחיצה'. ולא בעינן שבפועל תהא ראויה לדירה.

סג) ר"ע ספר סוכה דירת ארעי, וכיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה כשירה. האחרונים (שפ"א) הק' דמ"מ במקומו אינו עומד, והאיך יהני'. והעמק ברכה (יט) הביא דמבואר דהא דבעינן יכולה לעמוד ברוח מצויה הוה דין שיעור במחיצה [ובכלל ההלממ"ס דמחיצות]. [וכמ"ש הגרי"ז הנ"ל], ולא משום סברא דבעינן שעתיד לעמוד.

והמג"א (תרל טז) כתב דמחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה אינה מחיצה, אפי' עומדת בבית דאין שם רוח. [וכפ"ה המג"א (שטו ג) דהפוסט סדין למחיצה בתוך ביתו צריך לקשרו למטה^א]. והבאה"ט הביא דבשו"ת הלכות קטנות (ב נ) הכשיר אף בלא קשירה^ב.

וכ"ד החזו"א (נב יד) דמהני מחיצה זו כיון שהיא קבועה ואינה מתנדנדת. דאין רפיון המחיצה פוסלת^ג, דמה לי קושרה ומה לי העמיד כותל להגן בפני הרוח שלא תנוע את המחיצה. אבל החזו"א (בסוד) כתב ומיהו י"ל דכיון

ט. ואף דאמר' בסוגיין דל"ע אף באינה עומדת ברוח מצויה דים [אף שזו ברוח], דלקולא חשיבא מחיצה. אבל לא שמענו לבטל מחיצה מפני שאינה עומדת ברוח מצויה דיבשה, כשעומדת במקום דליכא רוח כלל.

י. דנחשב שאין כאן 'דירה', אפי' ארעי. אבל ל"ש בזבה חסרון מחיצות.

יא. ודרשי' דז' ימים תעשה סוכות, אף בחג.

יב. והשעה"מ תי' מדנקטו פלוגתא בזה, משמע דבשאר דוכתי [בעושה בחוה"מ] לא פליג.

יג. ובכזה"ג לכאורה סגי שיעמוד עד סוף החג [וע' רבינו יונתן לקמן כז:]. וייל"ע היכא דלאחר שבת חוה"מ בנה סוכה ע"ג אילן, האם מהני לר' יהודה. דראוי עד סוף החג. וא"כ אף כשבנאו מעיקרא, לאחר שעבר שבת יהא כשר מכאן ולהבא.

יד. ורע"א כתב דהיכא דאמר' מיגו דהוה דופן לענין שבת הוה דופן לסוכה [מדאורייתא], ל"מ משום דאינו ראוי לו'.

ו. ואפשר דרוח שאינה מצויה נחשב התחדשות, ונחשב דהדופן קיים אלא דבר חיצוני יפיל אותו. [אף דהרוח נמצא כבר].

ז. והמג"א הביא מדברי שו"ת הרשב"א (ג ש, הו' בבי י"ד שמא) דוילון הוה מחיצה לכל דבר, כשתוקע שולי הסדין בארץ או שיעשה בענין שלא יהא ניטל ברוח. [ואף דאיירי תוך בית].

ח. סוכה שהדפנות מסדינין דקין, העומדת בחצר המוקף מחיצות גבוהות. ומש"ה הרוח אינה מזוזה אותם. והביא ראיה מזה (לעיל ט) דסוכה הנתונה בחצר, אי"צ פס ד' בשלישית. וצ"ב מה הביא משם. ולכאורה כוונתו להביא דהתם מהני מחיצות החצר אף שרחוקות. וגם כאן דמצטרף המחיצה המרוחקת להחשב מחיצה העומדת ברוח. ועי"ז מהני מחיצה כל דהוה סמוך לסוכה. וצ"ע. [והעמק ברכה תמה על דבריו]. ובהל"ק סיים וצ"ע מההיא דעשתרות קרנים (לעיל ב:) דאמר' דל עשתרות קרניים. [וה"נ נימא דל"ן].

לעולם, ילפי' מקרא דעב"פ צריך ביטול לכל ימי המצווה^{טו}.

והרש"ש פי' עד"ז הא דאיתא בגמ' (לעיל יג:) לבי יבשי פרכי, דאף קודם שנתייבש הוה פסול דאורייתא דאינו ראוי לז'. וכ"כ הפרמ"ג (תרכט א"א יג) די"ל פסול מדאורייתא, כיון דמין זה אינו ראוי לז'^{טז}. אבל מדברי הריטב"א (יג:) משמע דהוה דרבנן.

והצל"ח פי' עד"ז הא דבסמוך דבעינן שלא תברח הבהמה, דבעי ראוי לז' ואף בדפנות. אבל הרש"ש כתב דהגמ' דבהמה לדופן (בסמוך) הוה חשש דרבנן בעלמא, דבדפנות לא בעי' שתהא ראוי לז'.

סה ור' מאיר הא נמי מדאורייתא מיחזי חזי. ולדעת ר' יהודה כיון דאסור מדרבנן נחשב אינו ראוי לז'. ובפשוטו פסול מדרבנן, משום דכל דרבנן כעין דאורייתא תקון. אבל הריטב"א כתב כיון דבדין תורה לפסול כל סוכה שאינו ראוי לז' מאיזה צד ומאיזה ענין, הרי היא פסולה מן התורה. והרא"ה כתב וכמדאורייתא דמי.

והשעה"מ (ח א) הק' דבסוגין קי"ל כר' מאיר דסגי שהוא ראוי מדאורייתא, ואילו גבי מצה קי"ל

(פסחים לח.) דל"מ מצה של מעש"ש, ואף דהא דאינו נאכל בכל מושבות הוה מדרבנן^{יז}. וכע"ז האריכו האחרונים בכמה מקומות דאמר' דמה שאינו ראוי מדרבנן, אף כלפי דאורייתא נחשב אינו ראוי^{יח}. והאחיעזר (ב מז י) חילק דכל שאיסור גופו גורם ט' אפי' היכא דהוה מחמת איסור דרבנן, דכיון דסוף סוף גוף הדבר פסול נחשב אינה ראוי. ואילו בסוגין האיסור לעלות ביו"ט הוה איסור חיצוני. ובאיסור דרבנן שהוא חיצוני אינו מגרע.

אבל רע"א (מכות י) כת' דסברת ר' מאיר דאף דאסור לעלות, מ"מ כיון דעלה לא ירד. ומש"ה נחשב דהסוכה בעצמותה ראוי לז' אילו עלה מבעו"כ^{יט}, או עבר ועלה ביו"ט^{כא}.

סו רש"י ד"ה הראוי לז' שבעה. אינה ראוי ליום ראשון. אבל הריטב"א כתב דאינה ראוי לשבת, ולעולם יש שבת תוך ז' ימי החג. והפרמ"ג (תרכח מז"ג) כתב דהריטב"א ס"ל דהיכא דאין לו בית אחר יהא מותר לעלות ביו"ט, דהותר מלאכת יו"ט לצרכי היום^{כב}. והערול"צ כתב די"ל דדעת ר' יהודה לכזית ראשון מותר, דלא גזרו במקום מצוה^{כג}.

יט. ע"פ הגמ' (פסחים מה).

כ. דבעלה מבעו"י הותר לו לירד וואף דאיסור ירידה בידים חמיר, לא קנסו לחיובו להשאר שם. ומשמע שם דאם רוצה להשאר מותר לו. ורע"א דן דאפי' הכי נחשב 'איסור'.

כא. דאסור לו לירד בידים. וקנסוהו לישאר באילן. אמנם בעלה מבעו"י ובשוגג לא קנסוהו, והתירו לו לרדת ולמגע בשוהיה באיסור על האילן. ובהג' מוהרש"ם הביא (בשם ספר עיטורי ביכורים) שפי' עד"ז דנח' ר"י ור"מ לשיטתיהו (ע' גיטין ג) אי קנסו שוגג אטו מויד.

כב. וציין לרמ"א (תקד א) דהיכא דיש דליקה, ואם ישרף ביתו לא יהא לו היכן לאכול. מש"ה הותר הכיבוי, דהוה בכלל צרכי אוכל נפש שהותר ביו"ט. וה"נ הותר האיסור לעלות לאילן משום מצוות סוכה. והבכור"י (תרכח ז) חלק דהכא אם אין לו סוכה יאכל בבית. ולא נחשב עשיית הסוכה צורך אוכל נפש. ואף דהוה איסור דרבנן העמידו דבריהם לבטל מצוות סוכה (והו' במשנ"ב שם יח). ואפשר דמחוייב לאכול בסוכתו של חבירו, ובוה נחשב אוכל נפש לאכול בסוכה שלו.

כג. ולפ"ז נח' בזה ר' מאיר ור' יהודה, דלר' מאיר אין עולין לה ביו"ט, אפי' כזית ראשון ואין לו סוכה אחרת.

וכה"ק האחרונים, ע' לעיל ז. ופש"ה מיגו מהני רק לענין מבוי מפולש, וכמ"ש תוס' (ז). וצ"ב דתוס' נקטו כן מטעם אחר, ובפסי ביראות מהני מיגו לדאורייתא.

טו. משום גזיה"כ דאינו ראוי לז'. (אבל גבי שאר דיני ביטול, כגון טומאה תסגי בביטול לאותו יום. וצ"ע).

טז. אמנם הביא מדברי הפוסקים (שם) לחלק בין היכא שיתייבש כולו או מקצתו וואף דמ"מ יפסל ע"ז.

יז. דמחיצה לקלוט לאו דאורייתא, ומדאורייתא יש לו פדיון.

יח. ובגמ' (ב"ק עא) מבואר דלצד שחיטת שבת אסור מדרבנן, נחשב שחיטה ראוי. והמלא הרועים הביא דלענין השקאת סוטה (סוטה כד). מבואר דאשה שאסורה עליו מדרבנן נחשב אינו ראוי. והמהרצ"ח דק' בגמ' (פסחים פג) נימא דשומנו של גיד הנשה, כיון דאינו ראוי לאכילה (מדרבנן), לא יבא לידי נותר. ובגמ' (יומא עד). מבואר דדבר שיש לו היתר מדרבנן חייל עליו שבועה. ועי"ש לענין עדים הפסולים מדרבנן (משחק בקוביה) לענין שבעת העדות. ועוד ציינו לדברי המשנ"ל (נערה א ד) דין האם איסור דרבנן נחשב אשה ראוי. ובגמ' (סנהדרין עא). מבואר דאיסור דרבנן לא נחשב סעודת רשות (גבי בן סורר ומורה).

(סז) תוד"ה ע"ג גבי בהמה. ומכאן קשה לפ"ה (לעיל כא:): גבי סמך סוכתו בכרעי המיטה וכו'. אליבא דמ"ד דסברת ר' יהודה (שם) משום דאין לו קבע, לפרש"י דהסומך ע"ג מיטה פסול^{כז}. אבל לדברי הירושלמי (הו' בתוס' שם) כיון שיש י' טפחים מהמטה אין בזה חסרון. [וע"ע מש"כ שם].

ויל"ד למ"ד דסברת ר' יהודה משום דמעמידה ע"י דבר המקבל טומאה, ה"נ יש חסרון שמעמידה ע"ג הבהמה [דאינו ראוי לסיכון]. אך המחזה"ש (תרל יד) כת' דבהמה ל"ש גזירה שמא יסבך בו^{כח}. [וע"ע מש"כ לעיל כא:].

(סח) ולא גזל^{כט} לקבר. פרש"י כיסוי לארון המת^{כו}. כי אבל תוס' (כתובות ד: וכו"מ) הביאו דעת ר"ת דגולל הוה מציבה^{כז}. ותוס' (כאן) פי' דהוה אבן שמניחים לסתום את חלל הקבר. ודהוה מחיצה לסתימת הקבר.

ור"י (בתוס' כתובות שם) הק' על פר"ת דבתוספתא (הו' בתוס' כאן) מבואר דאינו טמא כשיש לטומאה דרך שיצא. ומבואר שהגולל סותם את הקבר. וכן מבואר בסוגיין דהוה בגדר 'מחיצה'.

(סט) רש"י ד"ה ולא גזל^ל. דגולל מטמא במגע ובמשא ובאוהל. וכ"ד ר"א במשנה (אהלות ב ד), אבל דעת רבנן דמטמא במגע ואוהל, ולא במשא. והמפרשים הק' אמאי נקט כר"א. [וע"ע לחולין קב: ואכ"מ].

(ע) תוד"ה ולא גזל^ל. וצריך לדקדק וכו' תיפו"ל משום קבר סתום וכו'. ובאליהו רבה (אהלות שם) כתב דאה"ג,

וכונת המשנה דהמאהיל על הגולל טמא משום טומאת קבר. וברמב"ם (טומאת מת ג ג) מבואר דטומאת גולל הוה בכלל טומאת קבר^{כט} [ולא דין מטמא מחודש^ל]. [וע' גרי"ז נויר נד:].

(עא) בא"ד ואין לומר דאיצ' היכא דאין המת בקבר וכו' א"כ לא מטמא, דהא אפי' יש מקום לטומאה לצאת אינו מטמא. אמנם רש"י (עירובין טו.) כתב דגולל מטמא לעולם, אף כשמטלו משם^{לא}. ותוס' (כתובות ד:) כת' בשם ר' דוד מנצינבורק דגולל אינו מטמא בעודה קבור, אלא לאחר שפירש מהקבר.

(עב) בא"ד ומיהו מ"ל למההיל ע"ל הגזל^ל כנגד מחיצות הקבר וכו'. החזו"א (אהלות ז ז) ביאר דהיינו בקבר חפור, דמחיצות הקבר אינן מטמאין משום קבר סתום. אבל קבר בנוי, אף מחיצות הקבר מטמאין מדין קבר.

שםא תמות

(עג) שםא תמות. פרש"י ביו"ט, ונמצא בטל ממצוות סוכה. [ולכאורה לפ"ז בחוה"מ אין חסרון, דאם תמות יבנה דופן אחר. והשעה"מ (ד טז) תמה דבגמ' (בסמוך, בע"ב) איתא דחששו שיפסל ולא אדעתיה. והרש"ש תי' דמיתה ניכר, ולא שייך לאו אדעתיה.

ובפשוטו משמע דפסול משום חשש דרבנן. [וכן מבואר הרשב"א (נדרים ג:) דהמ"ד דחייש שמא ימות הוה חשש דרבנן]. [אבל השעה"מ (ד טז) נקט דלמסקנא היכא דאינש קשור אינו מחיצה כלל, משום דאינה עומדת ברוח].

מטלטלין אותה.

כח. והריטב"א (כאן) כתב בדעת ר"ת דדוקא מציבה שרואה פני המת. אבל מציבה להיכר בעלמא (כמו שעושים היום) אינו טמא.

כט. והחזו"א (אהלות ז ז) ביאר לדברי הרמב"ם דתורת קבר סתום הוה דוקא במחובר, ונתחדש דאף גולל הוה בכלל טומאת הקבר.

ל. אבל תוס' (כתובות שם וכו"מ) דנו האם כהן מצווה [במאהיל] על הגולל. [ועפ"ז ליישב הא דברכות יט:]. או דאין הכהן מצווה בהם שהגויזר אינו מגלח, ולא נחשב עצמו של מת. [ואילו טומאת 'קבר' כהן ודאי מצווה, וכדאיתא בברכות שם].

לא. והא דהתוספתא איירי אם מעיקרא הקבר לא היה סתום. אבל היכא דמעיקרא לא היה מקום לצאת, חל עליו דין הקבר.

כד. ולדעת רש"י צ"ל כי"מ שהסכך עומד ע"ג קונדיסין. [וכ"כ המג"א (תרל יד) דהיכא דסמך הסכך ע"ג בהמה פסולה מפני שאין לה קבע. וציון לתוס'. אך צ"ב דהשו"ע (תרל יג) פסק כדברי הירושלמי דהיכא דגבוה י' כשר. והמחזה"ש כת' דכונת המג"א רק לדחות ראיית הב"ח (הו' לעיל במשנה) מתוס' דידן דע"ג אילן פסול משום שמעמידה].

כה. ומחזה"ש כת' (בסוגריים) דלסברת הב"ח (תרכט) דהחסרון מעמיד הוה מדינא, דהכל הולך אחר המעמיד [ולא משום גזירה], א"כ אין לחלק בזה.

כו. ותוס' (כתובות וכו"מ) הק' דא"כ הגולל אינו ע"פ השדה. [ור' דוד תי' דאיירי כשניטל משם]. ותוס' (בכ"מ, והריטב"א כאן) תי' דצורת גולל הוה אפי' קבור בארץ, אלא דטומאת גולל הוה רק באופן שניכר ע"פ הארץ.

כז. והריטב"א (כאן) כת' דלפ"ז הא דאי' דאבילות חלה עליו בסתימת הגולל, היינו כשסוגרים הארון, ואף לפני שהובילוהו לקבר. והביא דהגאונים חולקים דלא חשיבא סתימה בעוד

שגורו על יינן (חולין ו.). והרא"ה הוסיף דאיירי דוקא במקום שאין גוי, דכותי אינו מקפיד על מגע עכו"ם.

עח) **שאני עתיד להפריש**. והגמ' (גיטין כה; ב"ק סט; עירובין לו:) מביאה מכאן דיש ברירה. דחל התרומה [למפרע] על מה שיחול לבסוף^א.

ור' יהודה ור' יוסי ור"ש פליגי, והגמ' בכ"מ דנים האם הטעם משום דס"ל דאין ברירה, או דחיישינן שמא יבקע הנוד.

ורבא^ב בלישנא בתרא (עירובין לו:) הטעם דלא מהני משום דבעינן שיריה נכרין. וכשמפריש ע"י ברירה ליכא שיריה ניכרין^ג. אבל הרמב"ן (חולין יד) הביא בשם גאון דהיכא דהפריש ע"י ברירה נחשב 'שיריה ניכרין' למפרע, אף שלא היו ידועין באותו שעה.

ורע"א (מערכה עירובין לח) העמיד דנח' ב' תי' בתוס' (שם לו:) למ"ד אין ברירה, האם אמרי' דלא חל כלל, או דחל בדבר שאינו ידוע, והכל בכלל הספק^ה. וכ"כ רש"י (חולין יד; והמפרש מעילה כב.) דחייש' בכל כוס שמא שותה תרומה [ודחל תרומה].

ורע"א הק' דבברייתא מפורש דשמא יבקע הנוד, ונמצא שותה טבלים. מבואר דאם לא הפריש לבסוף, לא חל כלל. ולא אמרי' שחל תרומה במקום שאינו ידוע ושותה מדומעו. והאחרונים (קוב"ש ביצה לה, קה"י גיטין יט ו) תי' דהיינו למ"ד יש ברירה, ותלה בדבר ידוע, כיון דלא הגיע דבר מסוים הזה^ו.

בעינן שיריה נכרין. והריטב"א (שם) חלק כיון דיש ברירה, כי מיברר תרומה ומעשרות לבסוף נידונים כאילו כבר הובררו. ועוד הביא הריטב"א י"מ [ואכמ"ל].

ד. [וכ"מ בסברת הר"ן (נדרים מה) דאין ראוי שיחול הדבר על הספק. אמנם בברירה דהאחין שחלקו וכדו', ע"כ חל ממילא בספק, אלא שאין ידוע].

ה. [וכן נח' בזה רש"י ותוס' (גיטין עג) דלרש"י חיישינן דכל שעה הוה ספק למיתה, ותוס' חלקו דלמ"ד אין ברירה לא חל הגט כלל].

ו. והקה"י ביאר דלמ"ד אין ברירה, חל על מה ש'עומד להתברר', אלא דאנן לא סומכין לומר דמה שנתברר לבסוף היה עומד להתברר. אבל למ"ד יש ברירה אמרי' דמה שהוברר לבסוף היה עומד להתברר. אבל אם נשפר, מתברר שלא היה שום דבר עומד להתברר. ואמנם למ"ד אין ברירה,

הוצל"ח העלה צד דפסול משום דאינה עומדת לז' לב' [וכר"א דבעינן עומדת לז']. וכת' דבהמשך הגמ' העמידו דכיוצא ולא אדעתיה, ונתחדש דהוה חשש דרבנן. ולא קאי דוקא אליבא דמ"ד בעינן עומדת לז'.

עד) ר' זירא אמר **שמא תברח וכו'**. [משמע דהוה חששא בעלמא, וכמ"ד שמא תמות]. ומבואר דמעיקר הדין נחשב מחיצה, ולא נחשב שאינה עומדת ברוח מצויה (כדלעיל, ולקמן כד:). והמג"א (שסב ח) תי' דבהמה ואדם שהן מנידין עצמן ואין זה גריעותא. ול"ד לענפי אילן דהתם מחמת גריעות וקלישות המחיצה הרוח מנידה ולכן אינה מחיצה.

עה) תוד"ה ו'מאן. מ"מ אביי אליבא דר"מ דחייש למיתה וכו', כ"ש דיש לו לחוש לשמא תברח דשכיחא^ג. והשע"מ (ד טז) דייק דלר' יהודה דלא חייש למיתה, לא מצאנו דחיישינן שמא תברח. אבל הריטב"א (כד.) נקט דאף לר' יהודה בעינן קשירה. וכ"מ דעת הפוסקים (ע' לקמן כד.) דנקטו להלכה דבעי קשירה.

עו) והאיכא רווחא דביני וביני וכו'. המהרש"א הק' דהו"ל להק' כן אגוף הברייתא האין מכשיר ר' יהודה, ומשמע בגמ' דתלי בהך מ"ד. ותי' דלולי דברי ר' זירא המ"ל דנח' בקשור ועביד בהוצא ודפנא.

דף כג:

עז) תוד"ה דתניא. ובמטהר יינו של כותי, או קודם

לב. כיון דחיישינן שמא ימות, מש"ה לא נחשב עומדת לז'. ומועבשיו פסול דחיישינן דאינו עומד לז'. ויל"ד אם יתברר שחי ז', האם כשר. או דכיון דיש חשש, מעיקרא נחשב דאינו עומד לז'.

לג. וע"ע מהרש"א. והרש"ש כת' דאף ק' הגמ' דילמא רבעה, היינו מכ"ש, דשכיח טפי ממיתה.

א. ובפשוטו גדר ברירה נחשב שחל על דבר מסוים, ע"פ העתיד. והאחרונים (ע' שערי צדק יח) האריכו בגדר ברירה האם חל למפרע. [ועוד יש שהעלו צד דחל מעבשיו באופן ספק, ואח"כ נתחדש ברירה לקבוע ולברר כל חלק במקומו, וע"ד מש"כ בתוס' (תמורה ל), ואכמ"ל].

ב. וי"ג רבה, וכ"ה בתוס' (גיטין כו.).

ג. והריב"ן (רש"י מכות יט) כת' דהך משנה [ר' מאיר] ס"ל דלא

עט) ומיחל. פרש"י מחלל המעש"ש על המעות. דהמעש"ש יכול לתקן, ויתקן¹. וכ"כ רש"י (בכ"מ). והריטב"א כתב דכוונת רש"י דחיישין שמא יבקע הנוד וכלפי מה שאפשר לתקן², אבל אברירה סמכין אפי' לכתחילה³.

ותוס' (באן, גיטין כה: וב"מ) חלקו דמיחל הוה לשון 'מתחיל', דל"מ פדיון מעש"ש קודם שהפרישו.

פ) תוד"ה שני לוגין. בער"ש, דאין תקנה לטבל בשבת וכו'. ותוס' הוכיחו דאף ר' מאיר ס"ל דאין עיצה לתקן טבל בשבתו. אבל רש"י (באן, וב"ק סט:) מבואר שהגיע ליל שבת, ומשמע דהותר לעשר משום ברירה בשבת. וע' אחרונים⁴.

פא) בא"ד לא חיישי אפני עוור, דדרשי' כפשטיה. וכדאיתא חולין ג:). והריטב"א כתב דיכול לבדוק הכותי אם ישתה (כדאי' חולין שם), ואיירי כשלא היה פנאי לבדוק. א"נ שמא ס"ל ולכותין דדרשי' ואכלת ולא מוכר, לפטור המוכר לגמרי⁵.

פב) בא"ד ומשום גזול את הכהן ואת הלוי נמי לא חיישי, דהו"ל ממון שאין לו תובעים, ועוד דלא הוברר חלקם וכו'. משמע דפשיטא לתוס' דמי שאינו מפריש תרומות עובר באיסור 'גזל', ואף קודם הפרשה אמרי' דחלק התרומה שייך לשבט הכהונה⁶. [אלא דהוה ממון שאין

לו תובעים, וכדאי' חולין קל:). ועד"ז כת' תוס' (לקמן לה. ד"ה אתיא) דטבל נחשב שותפות, שיש לכהן ולוי חלק בו. ויתבאר עוד לקמן שם].

פג) בא"ד ועוד כאן דאמר שאני עתיד להפריש סתם ולא קבע לו מקום בצפוני או בדרומי אין יכול להחליט וכו'. והאחרונים דחו דלא דמי דהכא כבר חל הפרשה ע"י ברירה⁷ ויש דבר מסויים שכבר קדוש, אלא דאינו ידוע⁸.

פד) בא"ד ועוד ע"כ צריך להפריש דהא קאמר שאני עתיד להפריש וכו'. ולא מהני כלל מזה שמחלל, שאם לא יפריש לבסוף [ואו יבקע הנוד] ליכא הפרשה מעיקרא כלל. והאחרונים תי' דרש"י לטעמיה דס"ל דאם לא נתברר לבסוף, חל בספק. וה"נ מהני בזה פדיון⁹.

פה) תוד"ה עשרה. לאו דוקא, דכבר הפריש מן הק' ב' לוגים וכו'. והתו"י (יומא נו.) כת' דיעשה מידות קטנות¹⁰. [ולאו דוקא לוגים]. ועוד תי' הראשונים דאיירי שלקח ק"ב לוג, והפריש ב' לוג תרומה [ואף דהוה מעט פחות מא' מחמישים].

פו) תוד"ה דברי ר"מ. משמע הכא דר"מ אית ליה ברירה. הקצות (סא ג) כתב ליישב דר' מאיר ס"ל דמהני

השיריים, דאיסור ספק לא הוה איסור בחפצא, ולא נחשב 'מתקן'.

יב. ומבואר דס"ל דאפי' המוכר עצמו פטור לגמרי, ואף היכא שחזר ואכל אחרי שמכרו. [אך בדברי התוס' י"ל דקאי דוקא שהלוקח פטור].

יג. ולכאורה אף לתי' התוס' הוה גזל, אלא דהכותים מורי בה התירא משום דאין לו תובעים. או משום דלא הוברר. [ולכאורה ע"פ דין אין שום קולא מחמת שהממון שלא הוברר, דהא ממ"נ אוכל חלק הכהן. וכן סברת ממון שאין לו תובעים קאי לענין בדיעבד, דאי"צ לשלם כל זמן שאין תובע. אבל כל זמן שהוא בעין תחת ידו מחוייב אף כשאין לו תובעים].

יד. וכדברי הרמב"ן (חולין ה"ל) דחשיב שיריה נכרין למפרע.

טו. והאחרונים פי' דתוס' דייק מלשון רש"י דכיון דפדאו לא יפריש לבסוף כלל. וא"כ לא הוה דבר מבורר.

טז. [אמנם יל"ד דאילו יבקע לבסוף לא הוה שיריה נכרין].

יז. וכ"כ רש"י (מעילה כב) שעושה ממה שנשתייר ק' מידות, ומפריש עשרה למעשר ראשון ונשתייר צ' מידות ומפריש מהן תשעה למעש"ש.

אף אם נשפך לבסוף הוה ספק תרומה. וצ"ל דלצד דר' יהודה ס"ל אין ברירה, מה שאמר שותה טבלים לדבריו דר' מאיר.

ז. ומבואר דהיכא דאפשר לא סמכו אברירה. א"נ הטעם משום חשש בקיעת הנוד.

ח. וצ"ב מה יתקן יש בדבר, דאם לא יפריש לבסוף כולו הוה טבל. ומה לי אם הוא טבל תרומה גדולה, או אף טבל למעשר שני. [אך לצד דאם לא יפריש לבסוף יש בו תערובת תרומה ומעשרות, א"כ י"ל דבזה אמרי' דמה שאפשר לתקן יתקן].

ט. אמנם לשון רש"י (חולין יד.) דלא התירו לו חכמים לשותות ולסמוך על הברירה. [ומשמע מדברי רש"י דהיינו הברירה לומר ששותה חולין, ומה שיפריש הוה תרו"מ. וכלפי מעשר ראשון, כיון דאפשר, חיישין ששותה המעשר. ואף דאילו לא יפריש לבסוף הוה טבל].

י. [ומשום מתקן השיריים. ומשום שמקדיש את התרומה].

יא. ובס' ברכת אברהם פי' דכותים הוה ספק טבל [דמש"כ רש"י דהוה טבל ודאי, פי' דהוה ספק דאורייתא, ולא הקילו בגדרי דמאי]. ואסור לעשר בשבת משום דהוה כמקדיש, ומשום דמתקן השיריים. והכא שמפריש ע"י ברירה ליכא איסור מקדיש כיון דאינו מייחד דבר מסויים, לא הוה בכלל גזירת מקדיש. וכיון דהוה ספק אין איסור משום מתקן

משום דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ואי"צ לברירה. דיכול להפריש מדין דשבל"ע. ורק לדין בעי לדין ברירה. והבית אפרים (ער, הודפס בסוף הקצות) השיג דמדין דשבל"ע חל רק כשיבוא לעולם, ואיך אפשר לשתות את היין בינתיים¹.

פז) בא"ד והטעם פי' בקו' משום דאין זה תנאי כשאר תנאים וכו' שבידו לקיימם ודעתו לקיימם וכו' וכשנתקיים התנאי הוי גמ' למפריע, בלא טעם ברירה וכו'. דעת רש"י דנתחדש פרשת תנאים [דומיה דתנאי בני גד] שבדעתו לקיימו. אבל התולה תנאו אם ירדו גשמים (ע' עירובין לז') דאין בידו ודעתו לקיימם, תליא בברירה. ומש"ה איתא (גיטין שם) דגט שכיב מרע תליא בברירה. ותוס' (בסו"ד) חלקו דדוקא כשאומר מעת שאני בעולם, דבעי ברירה לברר באיזה שעה חל הגט. [אבל תנאי בעלמא אי"צ לברירה]. וכ"ד הרמב"ן (גיטין כה) ושאר דכל היכא דמתנה על ב' דברים תליא בברירה². [וע' תוס' יומא נה].

דף כד.

פח) בא"ד וי"ל דלכו"ע חיישי' התם למיתה וכו' זמן גדול וכו' וחיישינן שמא ימות בינתיים, אבל שמא ימות בזמן מועט לא חיישינן וכו'. (וכ"כ תוס' גיטין שם, ויבמות יח.). אבל הרמב"ן (יבמות שם) כתב דהיכא דיש צורך לא חששו וכדי שלא לאוסרה בתרומה לעולם. אבל גבי יבום אפשר בחליצה³, ואין מכניסין לספק ביטול מצווה⁴. [ודחשו שמא ימות הוה חשש דרבנן].

והמשנ"ל (מעש"ש ג ח) הביא מדברי הרא"ש (נדרים ג:) דשיעור נזירות ל' יום נחשב זמן מרובה⁵. והשעה"מ (סוכה ד טז) הביא דבסוגיין מבואר דמיתה ב' ימי החג נחשב זמן מועט. דבעי שהסוכה יעמוד ל' ימי החג⁶. אך הביא דלדברי רש"י (כג.) הנידון שימות ביזמו, דכל החשש שימות ביו"ט נמצא בטל ממצוות סוכה⁷. והערול"נ כתב דכל דהוה זמן מוגבל לא חיישינן למיתה ולא תליא למשך הזמן.

פט) בא"ד וי"ל דאבוי (גיטין כה). מדמה חששא דשמא ימות דזמן מרובה, לשמא ימות לא"תר וכו'. ותוס' פי' דפשיטא דלא חיישינן לשמא מת לאלתר. ומ"מ נח' התנאים אי חיישינן לשמא ימות לזמן מועט. ורצ"ב במה תלי שמא מת דזמן מרובה בחשש שמא ימות לאלתר⁸.

צ) רש"י ד"ה אוסרין. ר' יהודה חייש לבקיעת הנוד, וכ"ש למיתה אדם, ולר"מ לא חייש⁹. והמצפ"א הק' אדרבה אדם אית ליה מלא (ב"ק ב' ב'). [ואפ"ל דכוונת רש"י דאדם סופו למות, ונחשב כעין עשויה להשתנות. אבל נוד יתכן דלא ישבר לעולם].

צא) תוד"ה רבי יהודה. וא"ת אי ר' יהודה ל"ל ברירה וכו' א"כ האיך מצא ידיו לרגליו בביהמ"ד, דלא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד וכו'. [וכק' הגמ' גיטין מח.].

ותוס' (בתי' הב') תי' דאף דאין ברירה, אפ"ה ס"ל דאין מחזירין זה לזה ביובל. ועוד תי' תוס' (גיטין שם) דאף שמחזירין זה לזה ביובל נחשב קנין הגוף לענין ביכורים,

ג. אמנם הר"ן (שם) פי' באומר עד ב' שנים.

ד. אבל הביא דתוס' (והור"י יומא יג, וכ"כ הרשב"א יבמות יח. בשם תוס') כת' דמיתה 'ליומו' לא חיישינן דהוה זמן מועט. משמע דב' וג' ימים הוה זמן מרובה.

ה. אך הק' דבגמ' (כג.) איתא הטעם דלאו אדעתיה לתקנה.

ו. ויל"פ דבזמן מועט לא נתעורר ספק כלל, והוחזק בתורת ודאי שהוא חי. ודוקא במקום שיש ספק לפנינו יש מקום לדון ולהחמיר. (ושמעתי לפרש דכל מה שתלוי בעתיד מוגדר קצת ספק וכיון דאינו מציאות קיימת), דא"א להחשיב את העתיד כמציאות ודאית).

ז. [ומשמע מרש"י דק' הגמ' מ"כ"ש. ומאן דחייש לבקיעת הנוד ע"כ חייש למיתה. ולו"ד היה אפ"ל דק' הגמ' דנח' בסברות הפוכות].

ח. [ונדחק דאיירי באכילת תרומה גמורה. משא"כ לקוח דאינו דין תרומה דאורייתא. ועי"ל אפשר בשומר].

יח. והקצות (הו' שם) השיב דמהני מעכשיו בדבר שלא בא לעולם לענין שאם נקרע השטר, א"כ התחיל הקנין ממש שלא יוכל לחזור. [ודברי הקצות תמוהים, דאף שחל 'מעשה הקנין', מ"מ היתר הטבל תליא בחלות הקנין].

יט. ולפ"ז הא 'דאם בא חכם' תליא בברירה, היינו משום דמתנה בב' צדדים. אבל אם תולה רק בצד א' מהני משום תנאי. וע"ע קצות (סא ג ד"ה אמנם) ורע"א, ובשער"י (ו יח, ומערכת הקנינים ג).

א. ועד"ז אי' בגמ' (גיטין כה. בחד חי') דתרומה אפשר, גט לא אפשר.

ב. ויל"ד דלכאורה אף דופן סוכה אפשר, וסתמא דמילתא מוצא דבר אחר לעשות ממנו דופן לסוכה. ויל"ד עפ"ז מה מק' הגמ' בסוגיין דר' מאיר אדר' מאיר, דדוקא בבין השמשות הקילו ולא חששו לבקיעת הנוד. אבל דופן סוכה אפשר באופן אחר.

כיון דתחת שדה זו תחזור להם אחרת. וע"ע רמב"ן (ב"ב קז.).

(צב) איפוך ר"מ חייש למיתה וכו'. [והגמ' הופכת את דברי אביי בגיטין]. ובפשוטו נשאר כן למסקנא^ט, ואף דר' אחא בר יעקב פליג אאביי, מ"מ אביי עצמו העמיד את דברי ר"מ משום דחייש למיתה. אבל החזו"א (קנ כ) כת' ד"ל דלמסקנא אביי ור' זירא לא קאי אדברי ר' מאיר. אלא כמ"ש הגר"א (הו' בסמוך) דבאו לפרש לדברי לר' יהודה דבעינן קשירה. ועפ"ז ל"ק מדברי אביי בגיטין. [דאביי לא אמר כן בדעת ר"מ].

(צג) בקיעת הנוד לא שכיחא, אפשר דמסר ליה לשומר. וכן תי' רב יהודה מדסקרתא (גיטין כח:). דשאני נוד דאפשר דמסר לשומר. ולתי' רבא דכו"ע חיישי שמא ימות, והמח' בשמא מתו. אך רב משרשיא (שם) דחה דערביך ערבא צריך^י. [ורבא חזר בו]. והערול"ג הביא אביי דסוגיין לא ס"ל חשש זה.

(צד) טעמא דר' יהודה וכו' אלא משום דל"ל ברירה. והריטב"א הק' דמשמע דכ"ה מסקנת הגמ' (כאן) דל"ל ברירה. ואילו במסקנת הגמ' (גיטין כו.), וכן חולין יד.^{יב} רבא דחה דסברת ר' יהודה [ור' שמעון] משום דחייש לבקיעת הנוד. דלמ"ד דאין חילוק בברירה בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים, כיון דס"ל ברירה גבי מה היא באותן הימים^{יג}, א"כ מ"ש הכא דלא אמרי' ברירה. [הו' בתוס' (כג: ד"ה דברי ר"מ)].

והריטב"א תי' דהגמ' שם ס"ל כמ"ד דיש ברירה^{יד}, וע"כ הטעם משום בקיעת הנוד.

(צה) הא איתמר על"ה אמר רב הונא בדר"י מע"ה עשו בכפרה. פרש"י דבכפרת יוד"כ חייש למידי דלא חייש בעלמא. [והאחרונים העירו דדעת תוס' (יומא שם) דאף אם תמות אשתו אינו מעכב בכפרה, ומבואר דאפי' הכי שייך מעלה בכפרה, להחמיר שיעשה לכתחילה].

(צו) בין ל"מ"ד וכו', מדאורייתא מחיצה מעלייתא היא, אלא מעתה לר"מ יטמא משום גזל^{טו}. והחזו"א (קנ כ) כתב דדעת אביי ור' זירא דסברת ר' מאיר לענין גולל הוה מטעם אחר, דבע"ח אינו מטמא משום גולל, דלא חל שם דופן בבע"ח, אבל לשאר דיני מחיצות סגי בהא דיש כאן מחיצה.

(צז) אלא אמר רב אחא בר יעקב וכו'. ואף ר' מאיר אינו חושש למיתה, וכ"ה מסקנת הגמ', ומשמע דלכו"ע לא חיישינן למיתה [בדופן הסוכה^{טז}].

והלח"מ (נזירות א ד) הק' דהרמב"ם (תרומות ט א) פסק דחיישינן למיתה גבי אכילת תרומה [ובמגרש שעה א' קודם מיתתה, דאביי (גיטין כח.) תולה במח' דבקיעת הנוד, ולמסקנא דסוגיין^{טז}]. והחב"צ (קו) האריך לדון האיק קי"ל אי חיישינן לשמא ימות עי"ש^{טז}. והלח"מ תי' דאיירי הכא בקשורה וכו' ומתיחא חבלה, כה"ג הוה חששא רחוקה.

וכ"כ הריטב"א דלמ"ד יש ברירה, סברת ר' יהודה משום בקיעת הנוד. ואפ"ה מהני בהמה לדופן. וכ"כ

והוסיף דלר' אחא בר יעקב דסברת ר' מאיר מטעם אחר, א"כ אינו גזירה. ול"ש כלל דהלכה כר"מ בגזירותיו.

טו. [והרמב"ם (נזירות א ד) פסק גבי נזיר קודם שימות, דמחוייב מיד שמא ימות]. והשע"ה חילק דבזמן מועט לא חיישינן, אבל התם עי"ז כל יום אוכלת בתרומה, ואם אנו מתיירין השתא לאכול מיד, עי"ז כל ימיה תהא מותרת, דנימא דרי הוא חי לפנינו ווא"א לחלק להתייר יום א', דמיחוי כחוכא.

והנשמו"א (סח) העלה צד לחלק בין איסור מיתה לאיסור עשה, ומש"ה בסוכה לא חיישינן. וכת' דדבר זה צ"ע מנ"ל לחלק. [ועוד דבגמ' כאן לא תי' כן].

טז. ועפ"ז דן במש"כ בשו"ת הרדב"ז (ד יג, הו' בבא"ט צ יא ומשנ"ב שם כה, ונשמו"א סח) בחבוש שנתנו לו רשות לצאת פעם א', האם ימתין למצווה חמורה. דהרדב"ז כתב דאין מעבירין על המצוות. והחב"צ חלק, אלא דין משום דחיישינן שמא ימות. והביא דברי התה"ד (לה) דיש להמתין מלקדש החודש

ט. אבל הגמ' (גיטין כח) הביאה את דברי אביי כס"ד דהכא. וצ"ע אמאי לא הביאו דברי אביי לפי האמת.

י. ועד"ז הק' (לקמן כו.).

יא. ותוס' (חולין יד:) כת' דהגמ' (שם) הוה דיהויה בעלמא, דר' יוחנן (ב"ק סט:) נקט דסברת ר' יהודה משום דל"ל ברירה.

יב. ובגמ' (ב"ק סט:) ועירובין לו ולזו, חולין יד, יומא נה) יש אריכות בדעת ר' יהודה אי ס"ל ברירה.

יג. וסוגיין כמ"ד דר' יהודה ס"ל דלא אמרי' ברירה בתולה בדעת אחרים.

יד. והיראים (תכא, הו' במג"א תרל יח) כת' דקי"ל דעושין דופן סוכה מדבר שיש בו רוח חיים, ולא אמרי' דהלכה כר' מאיר בגזירותיו דחייש למיתה. דהא סתם משנה (גיטין כח.) [ודנותן גט בחזקת שהוא קיים], ולא חיישינן למיתה. וצ"ב דהגמ' גיטין חילקה דהתם הוה שמא מת, ואילו שמא ימות חיישינן.

ואף אי לא חיישין שיתבטל המחיצה, בעינן שלא יזוז. (ע' בע"ב).

והמג"א (שסב ח) חלק דהו"ל לגמ' לפרש דבהמה פסולה משום דנייד. ואף היכא שהבהמה קשורה שאינה יכולה לברוח וולא יתבטל המחיצה, מ"מ הולכת ברוח^{כב}. ועוד"ק דבטור (תרל הנ"ל) מבואר דקשירה בעלמא סגי ושלא יתבטל המחיצה, ול"צ שיהא קשור שלא ינוד. וע"כ דבהמה אין חסרון במה שהרוח מנידה, דה"מ ענפי אילן דקלושים ומחמת גריעות המחיצה הרוח מנידה, משא"כ בבהמה ואדם הן מנידין עצמן ואין זה גריעות.

והמג"א כת' דכוונת הרמב"ם שלא ינוד היינו שלא תברח ויתבטל המחיצה^{כג}.

והשעה"מ (ד טז) הק' דלמסקנת סוגיין לא חיישין שמא תברח או תמות (והגמ' (לעיל) דבעי קשירה קאי כר' מאיר, וכמ"ש תוס' לעיל).

והביא דהריטב"א והלח"מ (הנ"ל) כת' דלהלכה קי"ל דר' יהודה חייש למיתה, וכ"ש דחייש לשמא תברח כשאינה כפותה. אלא דהנידון בסוגיין משום חשש רחוק דאף בקשורה שמא תמות וכווצא ולא אדעתיה. ובזה לא חיישין למסקנא. אבל קשירה בעלמא צריך, וכמו אליבא דאביי.

והשעה"מ הק' דמ"מ ר' זירא העמיד את המוח' בבהמה שאינה קשורה, ור' יהודה לא חייש לשמא תברח כלל. וכל המוח' בסוגיין אליבא דר' מאיר.

המהרש"א (כג). ודריטב"א ביאר דהא אוקימנא פלוגתא בבהמה קשורה דמתיחא אשלי וכו'^{כד}, ואיהו לא חייש לזימנן מיתא וכווצא ולא אדעתיה^{כה}.

ועד"ז כת' הגר"א (שסב ה) דלמסקנא ודטעמא דר"מ משום ר' אחא ב"י, דהרינן לסברא דר' יהודה חייש למיתה (כדאינתא גיטין כח). וע"כ איירי בפיל קשור, דאל"כ ר' יהודה חייש לשמא תברח. ור' מאיר פליג דאף בהמה קשורה ל"מ. ולמסקנא קיימא פלוגתייהו בלוקח יין משום חשש שמא ימות, וחייש ר"י לשמא ימות. וכ"ש לשמא תברח^{כו}.

והא דאי' (כג): דאפי' פיל קשור חיישין דילמא כווצא ולא אדעתיה, דק' תי' קאי לס"ד דאליבא דר' מאיר. אבל למסקנא סגי בבהמה קשורה, ולא חיישין להכי.

צח) והטור (ושו"ע תרל יא) פסק דעושים בהמה דופן לסוכה, ובלבד שיקשור^{כז}. וכ"פ הרמב"ם במחיצות שבת (שבת טז בא, ויח יב) דבעי קשורין כדי שלא ינודו^{כח}. וה"ה ביאר שבע"ח נדון שלא לדעת, ובעינן מחיצה יכולה לעמוד ועומדת. וכת' דהרמב"ם הוציא כן מסוגיא שבפ' הישן, אע"פ שאינה מוכרחת. ובפשוטו משמע דמסברא נשאר חשש דר' זירא שמא יברח.

והב"ח (שסב ה) הוסיף כדאינתא (שסב א, מהגמ' בע"ב) גבי ענפי האילן, ולכאורה הוה חסרון נוסף,

דאוקימנא בגמ' דעביד ליה בהוצא ודפנא ומתיחא באשלי מלעילא, וכד"ג אינו מצוי אלא לפרקים ולעתים רחוקים. אבל השעה"צ (שם ג) נסתפק דמש"כ דבעינן קשירה הוה עצה בעלמא, ובדיעבד כל זמן שלא ברחא קיים מצות סוכה. או דהוה תקנת חכמים כדי שלא יבא לידי ביטול מצות סוכה. ושוב ציין לדברי הגר"א (שסב ה הנ"ל) דלמסקנא צריך קשירה משום תקנת.

כא. אבל גבי סוכה הרמב"ם (סוכה ד טז) סתם דעושים מחיצה אפי' מבע"ח, ולא הוסיף קשירה. ור"א מן ההר כת' דנשען על מה שכתב בהל' שבת. ווע"ע שעה"מ שם שהאריך בזה.

כב. ועוד"ק דמהני אדם המהלך כחציתה, ולא אמרי' דנייד.

כג. והמג"א ביאר שינוי הלשון, דגבי סוכה איירי שקשורה לסוכה ועי"ז לא תברח. ואילו בהלכות שבת איירי שעושה מחיצה מהבמה, ואין לו להיכן לקושרו, אלא שכופת את הבהמה עצמה. וצריך לזיזר שלא תנוד ממקומה.

עד מוצאי שבת, ולא חיישין שמא ימות בזמן מועט. וכתב דהתם הוה תוספת הידור במצווה גופה.

יז. ומשמע בריטב"א דהגמ' מעמידה כן אף לדעת ר' יהודה. אבל בתוס' (לעיל כג. ד"ה ולמאן) מבואר דק' הגמ' מק"ו, ולדעת ר' מאיר. וכ"כ השעה"מ.

יח. רצ"ב אמאי לא תי' הגמ' כן. ובפשוטו אה"נ, אלא דסוגיין ס"ל דנח' בברירה. ועוד אפשר דלא נחא ליה שיהלוק בסברות הפוכות. ורק למסקנא דסברת ר' מאיר משום עומדת ברוח יש מקום לזה.

יט. והשעה"צ (תרל ג) העתיק דברי הגר"א דלמסקנא שייך מימרא דאביי ור' זירא אליבא דר' יהודה, ומשום תקנת חכמים. ויל"ד אי כוונתו דאביי ור' זירא גופיהו דנו בדעת ר' יהודה דצריך קשירה. וכ"כ החזו"א.

כ. וכן נקט ר"א מן ההר דלהלכה בעינן קשור. וכן משמע בבעה"מ שכת' דהרי"ף השמיט עשה בהמה דופן, כיון

והמשנ"ב (תרל נה) הביא דמבואר כשמעמיד את חבירו לדופן מהני, אף שאינו יודע שהועמד לשם מחיצה. וביאר דלא חיישינן שילך לו^ל ואף שאינו קשור, כיון שנתרצה לעמוד שם, ואפי' שאינו יודע על מה ולמה. ואף דודאי לא יתרצה לעמוד לד' ימים.

צט) א"ד א"ר אחא ב"י כל מחיצה שאינה בידי אדם אינה מחיצה. תוס' (עירובין טו.) ביאר דהיינו דבר שאינה ראויה להעשות בידי אדם וכגון בע"ח. אבל תל ונקע וכדו' הוה מחיצה אף שנעשית מאיליה. וכן אילן אפשר לאדם ליטע לשם מחיצה. וכ"כ בחי' ר"א מן ההר (כאן).

ותוס' (עירובין מד. ד"ה דאי) כת' דהא דאיתא (שם) דמהני להעמיד את חבירו לדופן, משום דקי"ל כר' יהודה. וכתבו דלמ"ד דהטעם משום שמא תברח י"ל דבאדם מודה ר' מאיר, אבל למסקנא הטעם דעומדת ברוח. ולר"מ אף אדם יש חסרון זה.

דף כד:

ק) תוד"ה תלמוד לומר. ואין לחלק בין ספר לבספר. ותוס' (סוטה יז) הביאו דהירושלמי תי' דשאני התם דכתיב בספר. ותוס' כת' דגמ' דידן (שם) מבואר דלא כן, דאיתא (כאן וגו' טין כא:) דאי כתיב בספר כדקאמרת וכו'. ודמרבין כל מילי דתלוש בר מדבר שיש בו רוח חיים. ואינו מחלק בזה. ותוס' (בסוטה תי') עוד א"נ גבי גט קרא יתירא דריש, דכתיב תרי זימני וכתב לה ספר כריתות.

קא) ואינה מתגרשת בכסף. פרש"י שהבעל נותן לה כסף לשם גירושין, הרי את מגורשת בו וכו'. והאחרונים העירו דל"ש כה"ג קנין כסף, דבפשוטו קידושי כסף הוה דרך קנין, שהבעל קונה את האישות^א. ועד"ז היה צריך

ואליבא דר' יהודה י"ל דאף לאב"י אי"צ כפות, א"כ מנ"ל דבעינן כפות למסקנא^ב.

והלח"מ והגר"א (הנ"ל) תי' דכיון דקי"ל בעלמא כר' יהודה שמא ימות, משה"ה ע"כ איירי בכפות. דאל"כ חיישינן שמא תברח.

והחזו"א (הנ"ל) העלה צד דלמסקנת הגמ' אב"י ור' זירא נח' אליבא דר' יהודה, דבעי קשורה משום דחיישינן שמא תברח או שמא תמות.

והשעה"מ כת' דדעת הרמב"ם דרב אחא בר יעקב (כד:) חידש דיש חסרון נוסף, דכל מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה אינה מחיצה. וה"נ בבהמה בעינן שהבהמה תעמוד לדעת מי שהניח אותה למחיצה, ומשה"ה בעינן כפות^ב.

והשעה"מ כתב דר' זירא ואב"י (כג.) לא ס"ל חסרון זה, והם נקטו דהוה חשש דרבנן שמא תמות ושמא תברח. אבל לדידן קי"ל דלא הוה מחיצה כלל אא"כ עומדת ברוח מצויה^ב.

והרמב"ם (טומ"מ ו ד) פסק דבהמה כפותה שעשאה גולל טמא. והבס"מ (שם) ביאר דאל"כ הרי היא הולכת לכאן ולכאן, ואין כאן גולל^ב. והשעה"מ הביא דלענין גולל הוה קולא, ולא שייך משום 'חיישינן' שמא תברח או תמות וכן' (הגמ'). והוכיח דכוונת הרמב"ם משום דבעינן שיעמוד ברוח מצויה, וכדאמר רב אחא ב"י (בגמ' בע"ב). ובהמה דאינה קשורה אינה עומדת ברוח מצויה.

וה"ה (שבת טז כא) כת' דמ"מ מהני להעמיד אדם למחיצה, ואי"צ שיהא כפות^ב. והמג"א (הנ"ל) ביאר דשאני אדם שאינו הולך ממקומו אלא לצורך, ומשה"ה לא חיישי' שמא יברח. ולא דמי לבהמה שאין לו קביעות כלל^ב.

ודבר שאינו מסוים כסימון ל"מ כלל. ואך צ"ע מנ"ל.

בח. וכן מבואר בתוס' (עירובין מד. ד"ה דאי, ה' בסמוך).

בט. והא"ר (שסב ז) כת' דאדם אינו נד אלא מדעת, ומשה"ה הוי מחיצה שיכולה לעמוד.

ל. תוך הזמן שזה יושב ואוכל.

א. ולדעת הסמ"ע (קצ א) מהני משום דהוה תחילת פרעון ווע"ע אבנ"מ בט ב ואחרונים, ואף לדברי דט"ז (שם) דהוה קנין בעלמא, מ"מ הוה דרך קנייה.

כד. וי"ל דכיון דמבואר בגמ' דאב"י מודה לחשש שמא תברח, א"כ יש לנו לומר דר' יהודה חלק דוקא בקשורה. דמנ"ל לרבות במח. וכן משמע בריטב"א.

כה. וכת' דכוונת המגיד משנה לציין לגמ' כד: ווכדברי הב"ח.

כו. ולפ"ז הגמ' (כד:) פליגא אר"ז ואב"י (כג.). ודוחק דלא הווכר בזה מח. וצ"ב דסתמא דגמ' (ריש כג.) דבעי עומדת ברוח.

כז. ואפשר דהוה סברא דוקא בגולל, שמדותו סימון הקבר.

להיות שהאשה תתן מעות לקנות עצמה^ב. וצ"ל דמ"מ ס"ד דשייך בזה כסף קנין לבטל האישות.

קב) תוד"ה ע"מ שא"ת ת"כ. והא אם מת אביה לא חשיבה תו בית אביה וכו'. המהרש"א דהתוס' לא הק' מיאו שמכרו^ג, וזוה לא תי' כלום. תי' דאפשר שיקנה בית אחר^ד. והמשנ"ל (גירושין ח יא) תי' דאם מכרו וחזר וקנה (בית זה) נאסר בו.

קג) שם. הרא"ה והריטב"א (והרשב"א גיטין כא: תי' דאיירי שהתנה לבית ז'ה' של אביך, דאסורה בו לעולם^ה. אבל הרמב"ם (גירושין ח יא) סתם בזה. והרשב"א (שם) ביאר דדעת הרמב"ם דכיון דבמה שנאסר עליו לא הותר לעולם, והוה כע"מ שלא תאכלי כבר זה. והוה חסרון כריתות כיון שכל שהכבר בעולם אסורה בו, ואינה מותרת בו לעולם^ו. [וע"ע גיטין פג:].

קד) בין האי"נות. פרש"י ולא סמכא עליהם, אבל הן דפנותיה. הב"ח (תרל י) ביאר דכוונת רש"י דאי סמך את הסכך על האילן, לר' יהודה (לעיל כא: פסול^ז. וכסמכא בכרעי המיטה למ"ד דהטעם דמעמידה בדבר המקבל טומאה. וכ"כ הרא"ה דאיירי שאינו מעמידו בהם, דהא אמרינן (לעיל) כל הפסול לסכך פוסל גם כן להעמיד סכך.

והמג"א (תרל יד) חלק^ח דכוונת רש"י דכה"ג אסור להשתמש בסכך, ומש"ה גזרו שלא יעלה בסוכה זו

ביו"ט. לדעת רש"י (שבת קנד; והו' בתוס' לעיל כב: ד"ה שתיים). ורש"י נקט לאפוקי מהמשנה (לעיל כב; ע"פ רש"י שם) דהיא דהעושה סוכתו בראש האילן דלא יעלה ביו"ט.

קה) א"ר אחא בר יעקב כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח וכו'. פרש"י שהרוח מוליכה ומביאה^ט. והמשנ"ב (תרל מה, ובשעה"צ מה) דייק אפי' שהרוח אינו מפילו אלא שהולך ובא ברוח, אינו מחיצה. והשעה"צ הוכיח כן דהא בפשוטו הרוח אינה מפילה את ענפי האילן מאחר שהם עבים וקשים. וכן דייק בס' קהלת יעקב (למשכנ"י) וביאר דבזה ר' אחא ב"י חידש דיש דין יכולה לעמוד ברוח מצויה, אף מלבד הדין (לעיל בג.) סוכה שיכולה לעמוד ברוח מצויה, דפרש"י דהוה משום דלא הוה דירת עראי.

והעמק ברכה (יט) ביאר דהוה שיעור בחזק המחיצה^י שתהא יכולה לעמוד ברוח מצויה, בלא שהרוח ינידנה^{יא}.

וכ"ה לשון המג"א (שסג ד) אפי' אין הרוח מפילו אלא מנידו^{יב}. אבל הפרמ"ג (שם) כתב דאיירי דוקא היכא דע"י הרוח בא לידי ביטול מחיצה^{יג}.

אמנם לשון הקרית ספר דהואיל ונע ונד ע"י רוח מצויה אינה מגעת לתוך ג' לארץ ולסכך^{יד}. וכ"כ החזו"א (עו ו) דאיירי דוקא כשהרוח מפילו מגובה

ח. והמחצה"ש ביאר (דכוונת המג"א להקשות) דלדברי הב"ח תליא במח' בגמ' לעיל.

ט. ולשון הריטב"א דאינה עומדת ברוח, שהרוח מנענעה [משמע אף דאינו מבטל המחיצה]. והמכתם הביא דאיכא דמוכיח מהכא דמותר לפרוס סדין בשבת, כיון דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה כלל. והק' דבגמ' (לעיל טז; לתוס') אי' דוילון נחשב מחיצה.

י. וביאר דהוה בכלל שיעורין הלכה למשה מסיני.

יא. ויש לדון אי גם בסכך נאמר דין זה, שצריך שיהא מחיצה מלמעלה.

יב. אך לשון השו"ע (שסג ה, מהג' אשר"י עירובין א ט) דלחי דאי שדי זיקא לא מצי קאי לא חשיב לחי. ע"פ הגמ' (עירובין ח). והב"י הביא מסוגין, ואין חילוק בין לחי לשאר מחיצה. ומשמע דדוקא משום מפילו, והמג"א כת' דלאו דוקא.

יג. וציין לדברי המג"א (שסג ח הו' בסמוך) שכתב דבבמה ל"ש חסרון זה.

יד. וכן הביא העמק ברכה מלשון הרמב"ם (בפי"ה מ) דבעינן שיהא חזק שלא יתפכנו הרוח המצויה [והביא דהרמב"ם

ב. וכמו שעבד יוצא בגרעון כסף, דהוה קנין להפקיע. ואך י"ל דהכא פשיטא דבעינן שהבעל יגרש, ומש"ה ליכא ס"ד דהאשה תתן מעות].

ג. ותוס' (גיטין כא:) הק' כן, אך לא תי' ע"ז. [ומשמע דהמהרש"א גרס כן בדברי התוס' דידן, ומחקן]. אבל הש"ך (י"ד רטו יב) כת' דנכלל בתי' התוס' דאפי' ימכור בית זה, אסור בבתיים של כל יוצאי חלציו.

ד. והקרב"ר ציין דהמשנ"ל (גירושין ח יא) הביא בזה מח' האם נאסר בבית שקנה אח"כ [וע' ש"ך י"ד רטו יא].

ה. והרשב"א (שם) דן דאף כשנפל הבית אסורה לדרוך במקום זה. א"נ לא חיישינן לנפילה.

ו. והגר"ח (טענסל קב) ביאר דדעת הרמב"ם דהחסרון כריתות לא הוה משום שנאגדת בו בפועל, אלא משום שעצם הגירושין תלויין בתנאי הקיים לעולם. ומש"ה נחשב חסרון בעצם הגירושין, אף אם יש זמן שאינה יכולה לעבור על התנאי.

ז. ורש"י נקט כן משום ר' יהודה.

י, או מרחיקו מהקרקע. אבל בנדנדו בעלמא לא מיפסיל.

והמג"א (שסב ח, הו' בע"א) כת' דהך חסרון הזה דוקא כשהוא מחמת גריעות המחיצה, שהיא קלושה שהרוח מנידה. [אבל בהמה שמניד את עצמו אינו פוסל].

והמג"א נקט דאם לא כן, א"כ אף בהמה קשורה [שאינה יכולה לברוח] לא יהי, דהא נייד. שהבהמה הולכת וזזה, ואף שהיא קשורה באופן שלא יתבטל המחיצה. [וכמו ענפי האילן שהרוח מוליך ומביא, ואף שאינו מתבטל המחיצה ע"י הליכתו. וכו'ל].

והמחצית השקל (שסב בא, הו' במשנ"ב שם סו"ל) חילק גבי צורת הפתח, דהקנים שבצדדים צריך שלא ינידם הרוח^{טו}. דעיקר המחיצה תלוי בב' הקנים העומדים מן הצד. אבל הקנה על גביהן סגי במה שאינו ניטל ע"י הרוח, ולא איכפ"ל דהרוח מניד אותו^{טז}.

קו. שם. ר' פרץ (בהג' סמ"ק, וכ"פ הטור ושו"ע תרל י) פסק דאינו נכון לעשות מחיצות הסוכה מיריעות^{יז}. דאף שקשרן היטב, מ"מ זימנן מינתקי ולא אדעתיה [כדאמר] לעיל כג: גבי בהמה, והו"ל מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה. וטוב שיארוג בה קנים פחות מג^{יח}. והט"ז (תרל יא) תמה דקי"ל דמהני בהמה קשורה, ולא

חיישינן דילמא מינתק. ואף דבהמה דרכו לינתק (ב"ק טז:), ק"ו ביריעות קשורות היטב. והא"ר (טו, הו' בשעה"צ מוז) תי' דגבי בהמה ודאי יראה שברחה. ואין חשש דלאו אדעתיה^כ.

והט"ז כת' דר' פרץ חשש בכל הדפנות מיריעות, ואילו בהמה איירי רק כדי הכשר. ובוזה לא חששו. והמשנ"ב (שם ג) כת' דלפ"ז במחיצה השלישית מהני יריעה קשורה היטב^{כא}.

קז. תוד"ה והא איכא. בין היכא דהוי רוב הדופן מעץ האילן וכו'. **המג"א** (תרל טו, הו' במשנ"ב שם מוז) הביא דמשמע קצת בדברי התוס' דסגי שרוב הדופן עומד ברוח^{כב}. [וצ"ל דע"ז נחשב מחיצה חשובה, וע"ז מהני אף המיעוט שזו ברוח^{כג}]. [אך השפ"א הביא דהכס"מ (ד ו) כת' דבעינן עד גובה י"ב^{כד}]. **והמחצית השקל** כת' דיש לדחות דכוונת התוס' דעושה את המיעוט בהוצא ודפנא, ואפ"ה נחשב מחיצה העשוי מאליו, כיון דרובו נעשית מאליו. [והמחצ"ש כת' דמ"מ לשון התוס' לא משמע כן. וזה כוונת המג"א דמשמע מדברי התוס' דסגי ברוב].

והדברי יחזקאל (ד כב בהג') הביא להק' דבגמ' (שבת ח.) מבואר דהזורק כוורת שכפאה על פיה נחשב רה"י תוך ג', דאמר' לבוד להשלים שיעור המחיצה. ומבואר

דמ"מ הכא איירי ביריעות הקשורין טוב, הקנים הוה רק לחומרא יתירא, ואי"צ להחמיר בזה.

כ. ולפ"ז לכאורה שורש הנידון בבהמה (כג) אי יש לחוש דלאו אדעתיה. אך פשטות הגמ' (שם וכד.) דהנידון אי חיישינן שמא תברח ואי חיישינן למיתה.

כא. וציין דנח' בזה האחרונים, וע' **שעה"צ** (שם מח).

כב. והמג"א סיים ע' סעיף ה [דצריך שיהא עומד מרובה בדפנות הסוכה, ומשמע דמהני אפי' כשאין ז' במקום א']. ויל"ד אי כוונת המג"א דוקא ברוב משך הדופן, ומגדרי עומד מרובה. או כל שיש רוב המחיצה מהני אף למיעוט, אך השפ"א נקט דכוונתו דמהני אף רוב גובה המחיצה. [אך י"ל דמהני משום עומד מרובה בערב, אך א"כ צריך להשלים יותר מגובה י', דאל"כ אמר' אתי אוריא דלמעלה ומבטל. וע' עירובין טז:].

כג. ויל"פ דהחסרון שהרוח מניד לא איירי באופן של ביטול מחיצה (וכרעת המג"א ג'ל), אלא הוה סברא ד'מחיצה' צריך שיהא לו כח לחצוץ במקום זה.

כד. והכס"מ כת' דסגי בגובה י', ומבואר דס"ד דבעינן דכל גובה המחיצה [דלא מהני גוד אסיק היכא דמלא בדבר שאינו מחיצה כשירה]. קמ"ל.

בהלכות לא משמע כן. [אבל בפיה"מ הגרמ"ח הלשון כדי שלא יתנועעו תמיד ברוח וינדו בדרך הזמורות הדקות. ובעינן שיעמוד ולא תנידנו הרוח. ומשמע דכל תנודה פוסל].

טו. והמשנ"ב הביא דהמשכנ"י מחמיר דצריך למתחו בחוקה שלא ינידנו הרוח. וע"ע שעה"צ (שסג יא) וחזו"א (עו ו).

טז. וביאר דכיון דהם משום מחיצה, הא קי"ל דמחיצה גמורה שהרוח מנידתה לא הוה מחיצה. [ויש שהביאו מדבריו דגדר קני הצוה"פ דהוה סתימה במקצת, וסתימה שנד ברוח אינה סתימה].

יז. דהא מבואר דמהני גמי או חבל, ואף דאי אפשר שלא יהיה הרוח מנידו. דהקנה על גביהם הוה רק תנאי ב'צורה' של הפתח, ולא הוה עצם המחיצה. [וא"נ דלא הוה בגדר סתימה לפתח, וכו'ל].

יח. וע' **אגמ"מ** (ה לטמ).

יט. והמג"א (שם יז) העיר דלמשכ"כ (ר"ס תרל, הו' לעיל טז: ח.) דקנה קנה פחות מג' מהני דוקא כשעושה ד' מחיצות, א"כ ה"נ בעי ד' מחיצות. [ולא אמר' דמהני המחיצה בקנים מדין לבוד, בצירוף היולין שזו ברוח, דבצירוף שניהם יחשב מחיצה חשובה. דכל מחיצה לעצמו לא סגי]. **והשעה"צ** (שם מט) כתב

דנחשב מחיצה מדין לבד, ואף ברגע שהכזרת נופלת ואין לו קביעות כלל. ולמש"כ המג"א דסגי ברוב דופן נידח.

והדבר"י תי' דבמחיצת לבד בשעה שהיא מחיצה לא תתבטל, ומש"ה חלה עליו תורת מחיצה. משא"כ מחיצה דאינה עומדת ברוח מצויה הטעם דאף בשעה שקיים, סופה ליפולכ"ה.

(קח) בא"ד בין הוה רוב הדופן מן הנוף. המג"א (שסב ג) הביא מדברי התוס' לגדרי היקף לדירה, דהיכא דרוב הדופן מהנוף ועשאו בקנים נחשב מוקף לדירה. ומהאחרונים הק' דלא תלי ברוב דופן מגדרי רוב ככל, אלא כל היכא דלא היה הכשר מחיצה מעיקרא, ועשאו בקנים לשם דירה מהניכ"ה. ואם היה מעיקרא מחיצה, לא מהני שמשלים את המחיצה, ואף שמשלים הרובכ"ה.

דף כה.

(קט) ת"ש שבת בת"ז וכו' וכן קמה קצורה ושבולות מקיפות וכו'. הגמ' (עירובין טו.) מוכיחה מהברייתא הזו דמחיצה הנעשית מאיליו הוה מחיצה דבשלמא קמה משכח"ל דעשאה מתחילה לכך, אבל תל ונקע הוה ביד"ש.

והרש"ש (שם) ביאר דכשקצר סביבותיו ושייר ההיקף עומד נחשב דעשאה לשם מחיצה. דלענין מחיצה חק תוכות הוה כעושה בידיים"א וורק לענין כתיבה נתמעט

כה. ונעדר יל"פ דגדר לבד למשוך המחיצה שבצדדים, והמחיצה שבצדדים הוה מחיצה חשובה. ואף חלק האויר כח המחיצה ידידיה מכח הצדדים.

כו. ואפשר דסתמא דמילתא היכא דהוה פרוץ מרובה ליכא היקף מחיצות. אך מ"מ נפק"מ היכא דבצד א' יש רוב מחיצה וצד אחר רוב פרוץ, ואכמ"ל.

כז. ואפשר דכוונת המג"א לשיטתו (הנ"ל) דהיכא דהרוב מהאילן מהני אף שהמיעוט זו ברוח, כיון דלא נתבטל המחיצה. ומש"ה היכא דיש מחיצה כה"ג, לא מהני שעושה קנים לשם היקף דירה.

א. ע' רש"י (לעיל טו.).

ב. וולצ'רדים קנתי. אבל כתב דברש"י ותוס' (כאן) משמע דלא כן ודבתוס' מבואר דל"ה היקף 'לדירה', אלא לאויר. אבל בעצם הדבר ל"פ.

ג. וכה"ק האמרי בינה (אור"ח יג ג) על דברי הפנ"י.

ד. אך האחרונים (קוב"ע סט) דנו האם גדר שב ואל תעשה וקום ועשה תלי במעשה האדם או בגדרי המצווה. ווע' תוס'

דבעינן 'וכתב'. ועפ"ז כתב דאם קצר השיבולות לשם היקף דירה יהני אף ביותר מבית סאתיים².

שלוחי מצוה - עוסק במצווה

(ק) פטורין מן הסוכה. הפנ"י כתב דנתחדש כאן יותר מכל עוסק במצווה, דפטור מהמצווה בשב ואל תעשה. ואילו הכא אוכלים ושותים בקום ועשה מחוץ לסוכה. אבל רע"א כתב דאין שום איסור על עצם האכילה חוץ לסוכה¹, אלא דע"ז מבטל מצוות סוכה בשב ואל תעשה².

וכן מבואר בדברי המנח"ח (שכה י, הו' לעיל ט.). דיש איסור ולא הבא מכלל עשה לאכול חוץ לסוכה³, ולא תליא דוקא בקיום המצווה של ישיבת הסוכה⁴. אבל האחרונים (שער"י ג יט, אתון דאורייתא יא) חלקו דהוה מצוות עשה לאכול בסוכה. ומחוייב לאכול בצורה שמקיים את המצוות עשה, אבל אין איסור לאכול חוץ מהסוכה, דא"כ האין מצטער רשאי לאכול חוץ לסוכה⁵. ואף דפטור מהמצווה, מ"מ האין הותר לאכול⁶.

והפרמ"ג (תרמ א"א טו) נסתפק האם צריך להוציא ממון רב שלא לאכול חוץ מהסוכה, שלא יעבור על איסור בקום ועשה⁷.

ועוד נסתפק הפרמ"ג (שם י) האם אונן מותר לאכול חוץ מהסוכה, ולעבור בקו"ע לאכול חוץ לסוכה⁸. והמשנ"ב

(יבמות צ) גבי כלאים בציצית.

ה. והמג"א (תרמ ג ותרסו ב, והו' לקמן כה) דן האם יש איסור ספייה להאכיל קטן מחוץ לסוכה.

ו. דהמנח"ח כתב דבמצווה הבאה בעבירה אין בזה קיום מצווה, ואפ"ה נחשב שאכל בסוכה, ולא עבר על האיסור לאכול חוץ לסוכה.

ז. והאתון דאורייתא חילק דסוכה הוה מצווה חיובית לאכול בסוכה וואף שאין חיוב לאכול⁹, ולא דמי למצוות ציצית דהיכא דלבוש ד' כנפות בלא ציצית הוה ביטול עשה. דכל המצווה נאמר בשלילה, שהרי אין מצווה ללבוש בגד של ד' כנפות.

ח. והכריע דתשובו כעין תדורו, ומחוייב להוציא רק מעט מעות. דומיה דבית.

ט. וצ"ב דפטור אונן משום עוסק במצוות, ובוה מבואר בסוגיין דפטור מסוכה. ודוחק דנקט דהוה רק משום כעין תדורו. וצ"ל דנקט דאונן פטור טפי, אף כשאפשר לקיים שניהם ואינו עוסק במצוות. וע' בראשונים ברכות יז:.

(שם לא) הביא בשם הבכור^י דפטור^י. והשעה^י צ ביאר שהרי אונן פטור משום עוסק במצווה פטור מהמצווה, א"כ פטור מלעסוק בכל מצווה^א.

והאחרונים דנו מי שיושב בסוכה ואינו מתכוון לצאת יד"ח המצווה, דלמ"ד מצוות צריכות כוונה לא יצא יד"ח, האם נחשב כאילו אבל מחוץ לסוכה^ב, או שרק הפסיד מצוותו.

גדר פטור עוסק במצווה - הדרישה (יו"ד שמא) כתב דהעוסק בצרכי ציבור, ועבר זמן תפילה אי"צ להשלים להתפלל ב', וכמו אונן^ג. והט"ז (שם, ואו"ח קח א) חלק דהעוסק במצווה פטור משום אונס, שלא היה יכול להתפלל. וחייב להשלים^ד. ול"ד לאונן דאף שיושב ובטל חכמים פטרוהו^ה. והנקה^ו כ (יו"ד שמא) חלק דאונס חייב מהדין, אלא שפטור משום אונס. אבל בעסק צרכי ציבור [עוסק במצווה] אינו חייב מהדין כלל להתפלל, ול"ש להשלים חיובו.

קיא) תוד"ה ש"זחי מצוה. אם יכולים לקיים שניהם מ"ט פטורין, דאטו אדם שיש לו ציצית בבגדו^ז וכו' מי מפטר משאר מצוות וכו'. וכ"כ תוס' (ב"ק נו; דלא מפטר אלא דאינו יכול לקיים שניהם^ח). וכ"ד הרא"ה וריטב"א (כאן).

אבל האור זרוע (רצט, ה' בהג' אשר"י כאן, והגר"א עה"ג ב"ק שם ציינו) חילק דכל ש'עוסק' במצווה בידיו או ברגליו, פטור בההיא שעתא. ואע"ג דאפשר לקיים שניהם. וה"נ בשעת מעשה הלבישה של התפילין וציצית פטור, אבל כשלוש בתפילין וציצית לא נקרא 'עוסק' במצווה [אף שמקיים המצווה].

וכ"כ הר"ן (כאן) דהעוסק במצווה פטור אפי' יכול לקיים שניהם^ט. דכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אע"פ שאפשר. אבל דוקא כשעוסק בה, דהעוסק במצווה אמרו ולא המקיים המצווה. [וכ"ד המאירי, וכ"פ הרמ"א לח ח].

והר"ן כת' דמ"מ כל היכא דאי"צ לטרוח כלל, ודאי יצא שניהם מהיות טוב, וכדאמר' גבי חתן (לקמן כה;): וליכלו בסוכה^י, דכיון דכי ארחייהו מצוה עבדי יצאו ידי שתיקה. ומיהו כל שצריך לטרוח פטור. והביאו^י [לח ח סוד"ה אם] כתב דמהרהריה שהביא הר"ן מבואר דהוה חיוב מצד הדין, דאל"כ לא מקשה מיד.

והקובה^י ע (מח יא) כתב דמבואר בדברי האו"ז והר"ן דעוסק במצווה נחשב שפטור על גוף המצווה. שהרי פטור אף כשאפשר לקיים שניהם^י. [וכ"כ הקה"י

טז. והמהר"ח או"ז כתב דמילה תוכיה, שמקיים מצווה. ואינו מפטר מכל המצוות. [וע"כ הטעם דאינו עוסק בה, וכבסמוך]. [ושאר דק' רק מציצית. ויל"ד בגדר מילה].

יז. וכ"ד הרא"ש וריטב"א בסוגיין. וכ"כ הרא"ה (בשיטת' ב"ק נה).

יח. וכ"ד הראב"ד (לרי"ף גבי חתן בע"ב). וכ"כ הרשב"א (ב"ק נו) בשם הראב"ד (ב"מ פב, ה' בנמוק' ב"מ) דכל שהמטבח בידו פטור, אפי' אפשר לקיים שניהם. והרשב"א פליג [וכתוס']. [ואפשר דכוונת הראב"ד כשהוא בידו ממש, שעוסק בה. אבל ל"מ כן בנמוק' יז].

יט. והר"ן נקט דחתן ושושבינין פטורין משום עוסק במצווה. [וע"ע מ"ש"כ בע"ב בשם הראב"ד].

כ. ועפ"ז דן הקובה^י ע היכא דעוסק במצווה ערב סוכות דלא יפטר מלעשות סוכה [היכא דאפשר לקיים שניהם], דבשעת קיום המצווה כבר לא יהא פטור עוסק במצווה [אלא אונס בעלמא, שלא היה יכול לטרוח]. וא"כ מחוייב לדעוג היום שלא יהא אונס למחר. [ויל"ד דמשום עוסק במצווה יפטר אף מחיוב זה. ונחשב אונס למחר].

י. וכ"כ המאירי דאונן פטור מסוכה, והביא דדעת גדולי קדמונינו שנרבונו^י שחייב, דלא חל עליו אבילות ואנינות [וצ"ב כוונתם, ומשמע דהיינו ביו"ט. וכשאין דעתו לקבור ע"י נכרין].

יא. ולכן פטור אף מנטי' [ועי"ז הותר לו לאכול בלא נטילה]. ומהאי טעמא עוסק במצווה פטור מהסוכה. אבל הביא בשם הברכ"י (שמא) דאונן מחוייב בנטי' לאבילת פת.

יב. ועד"ז כת' הביאו^י (ס ד"ה ו"א) דהלוכש טלית ואינו מתכוין לקיים המ"ע של ציצית, ממילא עובר זוה על המצות עשה.

יג. אמנם הדגו"מ ופתח"ת דנו דהיכא דכבר הגיע זמן תפילה קודם, נתחייב כבר. ומש"ה חייב תשלומין [ואף דבסוף הזמן לא היה חייב].

יד. והא כל אונס פטור מתפילה, ואפ"ה חייב להשלים. וכמ"ש התה"ד (א ה) במי שאנוס מחמת הפסד ממון, דמתפלל תשלומין.

טו. [ואף דעיקר דין אונן הוה משום עוסק במצווה, מ"מ חכמים פטרוהו לגמרי, מפני כבוד המת].

אצלו עכשיו כדבר הרשות, ואסור להניח מצוותו^כ משום דבר הרשות^כ.

ועוד למדנו דאפי' יש מצווה שזמנו קבוע כגון קר"ש ושחיטת פסח, ובאה לו מצוה אחרת קודם לכן, רשאי להתחיל בזו שבאה לידו עכשיו. ואם יבטל מן האחרת יבטל [וכדאי בע"ב].

קיב) בא"ד וצ"ל דה"נ איירי בכה"ג דאי מיטרידי בקיום מצוות סוכה הוה מבטלי ממצות. [וכע"ז כת' תוס' לעיל י:]. וכ"כ עוד ראשונים דהוה מפגרי ממצוותיהו^כ. והראב"ה (תרלה, הו' במרדכי והג' אשר"י) ביאר דכשנחים וישנים בהנאתם בלילה יכולים למחר לעסוק טפי, והוה בכלל עוסק במצווה. [אבל הראב"ד (לרי"ף) והר"ן כת' דלא משמע דאיירי כה"ג].

והאו"ז כת' דכיון דהיו הולכין לדבר מצווה, ולא הגיעו עדיין, כל זמן הליכתן נחשב מתעסק במצווה. וכ"ד המאירי ור"א מן ההר (כו). דאפי' מצאו סוכה

(ברכות טו) דלדעת תוס' י"ל דשוייא רחמנא האי טירדא להחשב אונס. אבל בדעת הר"ן מבואר דהוה פטור^{כא}. ותלה במח' הט"ז ודרישה ונה"כ הנ"ל].

ושוב דחה הקובה"ע ד"ל אף לדעת הר"ן דגדר הפטור דמקרי דאינו יכול לקיים שניהם. דהתורה צוותה שבשעה שהוא עוסק במצווה חייב לעסוק בו בכל כוחו, ואין דעתו פנויה אז למצווה אחרת, ואילו יפנה ליבו למצווה אחרת נחשב ביטול למצווה הא'. וכ"כ המהר"ח או"ז (קסא)^{כב}.

אמאי איצטרין קרא - והאו"ז הוכיח דפטור אף כשאפשר לקיים ב', דאל"כ אמאי איצטרין קרא, פשיטא שלא יניח מצוה זו ויתעסק במצווה אחרת^{כב}. ע"כ אף דאפשר לקיים שניהם גזירת מלך הוא דרחמנא פטריה.

וכה"ק הריטב"א ל"ל קרא, פשיטא וכי יניח מצוה זו מפני מצוה אחרת. והריטב"א תי' דקמ"ל דאפי' רוצה להניח מצוה זו משום מצוה גדולה הימנו אסור^{כב}. קמ"ל דכיון דפטור מן האחרת הרי הוא

הוה דוקא כשטורד. אבל אם יכול להפסיק ממצוותו יקיים מצווה העוברת [ואח"כ יחזור למצוותו]. דומיה דהא דמפסיקין ת"ת משום מצווה [העוברת] דא"א ע"י אחרים. ודוקא היכא דהוה טירדא [ושמא לא יוכלו לחזור למצוות] אמרי' דפטרה תורה. [וכ"מ במאירי]. [אבל הביא דהברייתא (כו). פליג ופטור אפי' בלא טירדא כלל]. [ודעת שא"ר אינו כן].

כד. אבל האו"ז כתב דאין לומר דקמ"ל אפי' מצווה חשובה, שהרי אין אדם יודע מתן שכון של מצות (אבות ב א). ותו דאל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס (אבות א א).

כה. ועוד כתב הט"ז (אורח קצא) דאסור להתעסק בדבר אחר בשעה שעוסק במצווה, כי זה הוא מורה על עשייתו המצוה בלי כונה אלא דרך עראי ומקרה. וזה נכלל במאמר תורתנו ואם תלכו עמי בקרי, שפי' אף שתלכו עמי [דהיינו עשיית המצווה] מ"מ היא בדרך מקרה ועראי. וכתב עוד דאף אסור לעסוק בתורה באותה שעה, דנחשב ע"ז שהמצווה היא על צד המקרה והזדמן. ואפילו עוסק במצוה זו אינו נכון לעסוק במצוה אחרת עמו, כי א' מבטל חבירו.

כו. וכ"כ הרא"ה דאסור להניח המצווה, אפי' מצווה קלה עבור מצוה חמורה. אבל בדברי מהר"ח או"ז (קפג, ע' בסמוך) משמע דהוה רשות. [אמנם יש לחלק דהתם בתלמידים בבית רבן, ואינו בשעת מצווה ממש. ועוד דקאי כדאפשר לקיים שניהם].

כז. והמכתם (כו). כתב דרבה ורב חסדא היו מתינין לספינה וכו' ולא היו יכולים לפנות ולחזור אחר סוכה.

כא. והבית יעקב (כתובות מה) הק' האיך יפטר [והעוסק במצווה] מליתן פרוטה לפני [פרוטה דרב יוסף], הא עובר בל"ת שלא יקפץ יד. והאחרונים תי' דכיון דפטור ממצוות צדקה ל"ש לא תעשה. אבל הקוב"ש (ב"ב מה) הק' דבשלמא אי הוה גדר 'פטור', אבל אילו הוה גדר אונס קשה [ע"ש]. אמנם י"ל דמ"מ שורש החיוב הוה מצוות עשה, וכמ"ש הרמב"ן וריטב"א (קידושין לה). וכ"כ האמרי בינה יג ג].

כב. ח"ל מהר"ח או"ז (קסא) לפי שכלי ג"ל, דטעם [והעוסק במצווה, אף דנקט כדעת אביו דאיירי שאפשר לקיים ב'] משום דטרידי, כי לפעמים טרידי כל כך להילוך מצותן, דלא דכירי מצות סוכה. ואי מיחייבת במצות סוכה, כשזוכרים מצות סוכה רמי אנפשיה כ"כ מצות סוכה לבל ישכחו אותה, חיישינן שישכחו ללכת לדבר מצוה. ואי מיחייבת ליה מחיוב סוכה, אתה מראה להם להניח מצוה ראשונה שהולכים לעשות, אחרי שהתחילו ללכת לדבר מצוה, טרם שהגיע זמן אכילה ושינה בסוכה, אסור להם להניח להם מצוה ראשונה שהיה עוסק בה, בשביל מצות סוכה. וליד לאדם שיש לו אבידה בביתו, או ציצית בבגדו, דליתא טירדא כמו הילוך לדבר מצוה. וכן משמע דלא פטיירי הולכי לדבר מצוה אלא בשעת הליכה, אבל אם כבר הלכו עד מקום המצוה, חייבין, אם אפשר לעשות שניהם. [ועפ"ז ביאר דל"ש באבידה שמונח בביתו, דלא חששו שיטלנו מביתו. וכן ל"ש שיהפוך עצמו לערל].

כג. והמהר"ח או"ז תי' דנפק"מ כשעוסק במצווה שאינה עוברת, ושוב הגיע מצווה עוברת, דאפי' הכי ממעט לה קרא. (כדאי בע"ב). אמנם דעת ר"א מן ההר דהפטור עוסק במצווה

יצא יד"ח. וואי"צ לחזור ולקרא^{כט}. והריטב"א (בתו"ד) כת' דהעוסק במצוה נחשב המצווה הב' כדבר הרשות.

ועפ"ז דנו האחרונים האם יוכל להוציא אחרים יד"ח^ל, וכן האם יברך 'וצונו'^{לא} והמשנ"ב (תרמ ג) כתב דלא יברך. ובשעה"צ (תעה לט) נסתפק בזה.

ובשו"ת מהר"ח או"ז (קפג^ל) כתב דמ"מ יכולים להוציא אחרים יד"ח^ל. וכתב דאם ירצו לברך על הציצית ועל התפילין יכולין, וכמו נשים דהוה רשות ומברכות. ולדעת ר"ת. ולהכי יוכלו להוציא בתקיעת שופר את החיבים.

ודעת רש"י (ברכות יז) דאונן פטור מלברך. ותוס' (שם) דייקו דס"ל שאם רוצה לברך רשאי. ותוס' הביאו דבירושלמי אי' דאינו רשאי לברך^{לז}. והמשנ"ב (עא ג) כת' דאף אם קיים מצווה בעודו אונן לא יצא יד"ח^ל.

קיד) רש"י ד"ה ש"זוהי. כגון ללמוד תורה. האחרונים הק' דל"ש פטור עוסק במצווה בת"ת, דמבטלין ת"ת לכל מצווה דא"ע ע"י אחרים (מו"ק ט. ל^ז). דעיקר ת"ת הוה לקיים^{לז}. והאו"ש (ת"ת א ב) תי' דאיירי לשימוש ת"ח (וכנ"ש תוס' (כתובות יז). דגדול שימושה יותר מהלימוד, ושימוש ת"ח נחשב עוסק במצווה.

ובשו"ת מהר"ח או"ז (קסא) כתב דבהליכה לת"ת

לפי דרכם אי"צ ליכנס עליו. ור"א מן ההר ביאר ובאופן מחודש דהואיל ופטרה תורה מלעשות סוכה (שלא לטרוח בדרך), פטור מלישב אפי' מצא לפי דרכו. ומשמע דסיבת הפטור משום טירחא, אך הוה גדר פטור גמור.

והר"ן הק' על תוס' עוד דבגמ' ברכות מבואר דחופרי קבר נחשב עוסק במצווה, ואף שדרכן לנוח ביני וביני. וכן (ברכות יח.) משמר מתו, ואף שאפשר לו לקיים כמה מצוות תוך כדי השמירה.

קיג) והר"ן הביא בשם תוס' דהעוסק במצווה לא מפטר מסוכה, אא"כ יתבטל המצווה אם יקיימו מצוות סוכה. ואמנם בתוס' (כאן) מבואר דאף היכא דליכא 'ביטול מצווה', אלא שלא יתקיים כ"כ בשלימותו. והר"ן הק' דהא פטרו חתן, אע"ג שיכול ליישב את דעתו לקרוא קר"ש, לא חייבתו תורה בכך. ובמה שמיישב דעתו לא יתבטל המצווה. (ואבל בתוס' משמע דלא נחשב בכך אפשר לקיים שניהם, שממעט מצוות חתן).

והשפ"א כתב עוד דדעת התוס' דאף כשאינו מתבטל המצווה לגמרי ע"י הסוכה, אלא שיתאחר, נמי פטור^{כז}. כיון דכבר התחיל במצווה זו פטור מאחרת. ואפשר לקיים שניהם היינו כשלא יתבטל או יתאחר מצוותו כלל.

והפוסקים (פרמ"ג עא מ"ז ה, ה' במשנ"ב ע יח) כת' דאף דהעוסק במצווה פטור מהמצווה, אם קיים המצווה

ולרצונו, אבל בעסק בין ב' מצוות אין לו זכות להעדיף א' על פני חבירו. וכ"כ באוצר המלך ת"ת ג דו).

לב. והאר"י לחלוק על תוס' דדוקא היכא דא"א לקיים שניהם, אלא כדעת אביו האו"ז. ואיירי שם בתלמידים ההולכים לבית רבן, דאף בת"ת יש פטור עוסק במצווה. ואפשר דדוקא בית רבן, דהוה גדולה שימושן.

לג. וכתב דלא אמרי' דלא אתי הפטור (אפילו מדרבנן) ויוציא את החיוב, דכל ישראל עריבים זה בזה. ואמרי' דכל הברכות אעפ"י שייצא מוציא. וכ"כ שו"ת הרמ"ע מפאנו (קפ) דהוה בכלל מצווה ועושה, דהא מצוים הם בכך אלא שדבר אחר גורם להם ליפטר לפי שעה, אלא שהם חוטפים את המצווה, ועולה בידם.

לד. משום כבודו של מו"ת שאין לו מי שיטפל בו.

לה. והמקור מהמג"א (תרצו טז).

לו. וש שתי' דאיירי שלא למד היום עדיין כלל, דהוה מצווה חיובית (ע' נדרים ח).

לז. וכ"כ הרמב"ם (ת"ת ג ד), וכ"פ המשנ"ב (לח לד.) וע' ריטב"א ומאירי שבת ט.

כח. וכתב דמש"ה איצטרך קרא. והוכיחו כדבריו, דוכי השוטח טלית של אבידה איירי באופן שאם יתן לעני, שוב לא יהא ניתן לשוטחה. ועוד יל"פ בדגון המצווה אמרי' דכל קיום הוה דבר בפנ"ע, ואם מבטל המצווה של עכשיו, נחשב ביטול המצווה. אף דיהא לו אח"כ שוב מצווה. ודוקא במקום שאותו מצווה יתקיים אח"כ. וצ"ב הגדר בזה.

כט. ולא דמי לנשתטה ואכל מצה (ר"ה כח), דמחוייב לאכול שוב. (ואבל הקוב"ש (כ"ב מה) נקט דאי הוה גדר 'פטור' לא יצא יד"ח. אבל הביא מדברי הרא"ש (פ"ג דברכות) לענין חיוב השלמת הבדלה דהוה גדר אונס. וע"ע מש"כ הקה"י ע"ד הרא"ש).

ל. והפרמ"ג (פתיחה חלק ב כט) חקר האם אונן מוציא אחרים יד"ח. [ע"ע חכמת שלמה (לר"ש קלוגר עא), ושיירי בנוד"ג יו"ד שמא ד].

לא. והעירוני דכ"ז כשהוא עדיין מקיים מצווה הראשון. אבל אם הניח את המצווה הראשונה, פשיטא דמעבשין מחוייב במצווה הב'. ועד"ז כתב בחי' ר' שלמה (כתבים טז) דאם עוסק במצווה שאינה חיובית מותר להניח מצוותו לעסוק במצווה אחרת. (ואבל בפשוטו משמע דאף דמותר להניח לצורכיו

הוה כמו הולך לשאר מצוות, אבל כשהגיעו לבית רבן חייבין להפסיק למצוות^{לח}.

קטו) בא"ד וְהַקְבִּיל פְּנֵי רְבֹנִי. וּכְעִיז בַּגִּמְלָה כו. ולעיל י:]. והאחרונים (ערול"ג, מצפ"א לעיל י:) הק' דהוה דרבנן, והאיך יפטר ממצווה דאורייתא. וכן דנו גבי שמחת חתן, בע"ב. וכת' דאפשר דנחשב צווי דאורייתא משום 'לא תסור'^{לט}. והעמק ברכה כתב ליישב דמקיים מצוות כיבוד רב דאורייתא. ואף העוסק במצווה קיומית פטור מהמצווה^מ. וע' בסמוך.

ובמג"א (עב ד) מבואר דמצוות נידום אבלים פטור ממצוות קר"ש. והפרמ"ג (הו"ו בביאור"ה שם) הק' דצ"ע מנלן הא^{מא}, דהא הרמב"ם (אבל יד א, ובסד"מ שרש ב) כתב דנידום אבלים הוה דרבנן. והפרמ"ג כת' ומיהו הרמב"ם (שם) כתב דהוה בכלל ואהבת לרעך כמוך^{מב} [והוה מצווה קיומית מדאורייתא].

והקוב"ע (מח יא, קוב"ש ח"ב לב) כתב לפרש דאף העוסק במצווה דרבנן נחשב שאינו 'דרך שלך'. וכע"ז הביאו בכ"מ דמצווה דרבנן לא נחשב הליכה דידך. והביא דאף הכשר מצווה פטור, אף דאינו מקיים עכשיו גוף המצווה. דמ"מ אינו שבת דידך. והקוב"ע [ובהשטותן] כתב דלאו בחדא מחתא מחתינהו, דמצווה דרבנן לא נחשב שבת דידך, וגם לא שבת דמצווה. ותליא האם כוונת התורה דידך דוקא, או דמצווה דוקא.

ובחי"ר"א מן ההר כתב דאף דמצוות שמחת חתן הוה מדבריהם, פטורים ממצוות סוכה דהוה שב ואל תעשה, כדאיתא [בבמות צ:].

ספק מצווה - ועוד דנו האחרונים (דברי יחזקאל נג ו, קובה"ע וקוב"ש הנ"ל) לענין העוסק בספק מצווה, האם יפטר ממצווה ודאיתא. והאחרונים הביאו דמבואר בתוס' (ב"מ כה:) דאף גבי ספק אבידה נעשה ש"ש, ע"כ דאמרי' דפטור מליתן ריפתא לעני. וכה"ק הצפנת פענח דאינו נפטר מליתן לעני, א"כ אינו ש"ש^{מג}. והאחרונים דנו דיל' דמ"מ לא מקרי הליכה ידידה, כשמחוייב משום גרדי ספיקות וכמ"ש גבי מצווה דרבנן^{מז}. אבל השא"ג (לו) נקט דאינו נפטר.

קטז) וּבְלִכְתָּךְ בְּדֶרֶךְ פֶּרֶט לַחֲתָן. פֶּרֶש"י קרא יתירא אע"ג דיושב ובטל, קמ"ל דפטור כיון דטרוד במחשבה. והריטב"א הק' א"כ אמאי איצטריך קרא בשבתך, דכ"ש מי שעוסק במצווה ממש. ותנ' דאי לא כתיב אלא חד קרא הוה מוקמין כשיש מצווה בגוף ההליכה. כגון ההולך להוצאת המת וכדו', אבל ההולך לדבר מצווה, דההליכה אינו גופו של מצווה לא יפטר, קמ"ל.

קיז) א"ה אפי' כונס את האלמנה נמי וכו' לא טריד. פֶּרֶש"י ויכול לקיים שניהם. ובפשוטו משמע דהוה עוסק במצווה, אלא דמחוייב לקיים שניהם, וכדעת תוס' (ד"ה שלוחי). והרמב"ם (ק"ר ש ד ב) כתב הנושא בעולה אע"פ שעוסק במצווה, חייב לקרות שאין דבר המבלבל דעתו. [וע"ע בגמ' בע"ב].

קיח) חוץ מן התפילין שהרי נאמר בהן פאר. פֶּרֶש"י דאבל לאו בר פאר, וכשמתפאר מראה עצמו דאינו אבל. [ולפ"ז לכאורה אסור מצד האבילות]. אבל

מב. ועד"ז כת' הרמב"ם (סד"מ סוף שורש א) כתב דהוה בכלל והלכתה בדרכיו.

וכ"כ רבינו יונה (ברכות יא: בדה"ד) דהטעם משום דעוסק במצוות תנחומי אבלים, דהוה דאורייתא, דבכלל גמילות חסדים הוי וגמ"ח מן התורה וכו'. ומבואר מדבריו דהעוסק במצווה דרבנן לא פטור.

מג. אבל בס' הערות דחה דיל' דפטור מליתן לעני מספק. דקי"ל דספק מתנת עניים לקולא, וא"כ מספק אי"צ לתת צדקה לעני.

מד. וכתב דלא גרע ספק דאורייתא מודאי דרבנן. והקוב"ש (שם) דחה דמצאנו דיש מקומות דגרע, טלית שחייב בציצית מדרבנן, יוצאין בו בשבת. אבל ספק דאורייתא לא. והביא דנח' הראשונים כע"ז האם מברכים וצונו על ספק דאורייתא, מק"ו מודאי דרבנן.

[אמנם הרמב"ם (אישות טו ב) כת' דהעוסק בתורה רשאי להתאחר לישא אשה, דהעוסק במצווה פטור מהמצווה וכ"ש ת"ת. ואכ"מ].

לח. והחזון יחזקאל (שבת) ביאר דל"ש גדר עוסק במצווה גבי ת"ת, דכל מילה הוה מצווה בפנ"ע. ואינו עוסק בלימוד התורה של אח"כ. אבל בהליכה דינו כהולך לשאר מצוות.

לט. כדאיתא בגמ' (שבת כג) דמש"ה מברך וצונו.

מ. אבל בדברי יחזקאל (נג ו) דחה סברא זו דל"ש לפטור בהליכתו, דאינו אלא הכשר מצוה דרבנן, ומדאורייתא אין שום חיוב בהליכה זו.

מא. והביא לשון השו"ע (תרפו ב) דאין שום מצווה דאורייתא נדחה מפני קריאת מגילה [וכשא"ל לקיים שניהם]. והפרמ"ג כת' דלדברי המג"א צ"ל דהתם איירי שלא התחילו במגילה, אבל אחר שהתחילו פטורין מהמצווה.

רש"י (כתובות ו: ועוד) כתב דאין זה פאר לתפילין, דאבל מעולל בעפר קרנו. וולפ"ז לכאורה הוה איסור מצד התפילין^{מ"ה}.

ובתוס' ר"פ הק' (ולדברי רש"י שם) דמ"ש שאר ימי אבילות שמניח תפילין, הא כל ז' קרנו מעולל בעפר. ומש"ה הכריע בדברי רש"י כאן^{מ"ו}.

ק"ט) אותם אנשים מי היו וכו'. הרא"ה והריטב"א הק' מה קשה לגמ', וכי בתוך ששים רבוא לא היה מי שטמא. וביארו דסמכו על תי' ר' יצחק^{מ"ז} שחל שביעי שלהם להיות ערב פסח, דשאלו דרך חכמה ובאו בטענה אמאי לא ישחטו עליהם. ומש"ה הגמ' מפרשת מי הם^{מ"ח}.

והחת"ס (נדרים ז:) הביא צד דלא מתו מבני ישראל עד המתאוננים^{מ"ט}. ובוזה קו' הגמ' מי הם האנשים.

דף כה:

קכ) ר' יצחק אומר אם נושאי וכו' היו יכולים ליתור. הטור"א (ר"ה טז:) כתב דע"כ היה להם איזה אונס שלא נטהרו^א. אבל בסוגיין הביאו דעוסק במצווה פטור מהמצווה מדר' יצחק, דלאידך מ"ד לא נחשב ביטול מצווה, דלא היה להם להעלות ע"ד שיהא להם אונס.

קכא) שח"ז ו' שלהם להיות בער"פ וכו'. רב (בפסחים צ:) הוכיח מכאן דאין שוחטין חורקין אטמא שרץ, ואף דבידו לטבול. דאל"כ ישחטו ויזרקו

עליהם, ויטהרו עד הערב ויאכלו. וצ"ב אמאי לא היו עליהם וטבלו, ויקריבו עליהם הקרבן. ויאכלו לערב. ותוס' (פסחים שם) כת' דשמא כך עשו, והיו עליהם. אלא דבשעה ששאלו עדיין לא טבלו, ואמר להם משה דאם לא יטהרו ידחו לפסח שני^ג. והריטב"א כת' דהיו סומכין על טענתם, ולא באו עד שלא היה להם שהות ביום להזות ולטבול בתוך זמן שחיטת הפסח^ד. וכ"כ הראב"ד (ק"פ ו ב) דטעו לא באו עד אחר זמן שחיטה.

אבל הרמב"ם (שם) כת' דטמא מת שחל ז' שלו ער"פ אע"פ שהזוהו עליו וטבל, אין שוחטין עליו שנאמר ויהיו אנשים וגו'^ה.

קכב) רש"י ד"ה טמאי מת מצוה. דאפי' מתיהן מת מצוה קרי להו, דמצוה להתעסק בהם. ומבואר דאף ישראל מצווה ליטמאות לקרוביו^ו. אבל בשו"ת הרשב"א (א כז ותרלו) כת' דדוקא בכהנים מצווה, אבל בישראל רשות. וכ"מ ברמב"ם (אבל ב ז) דכתב דכהנות אינן מחוייבות ליטמאות למתיהן, כיון דאינן מצוות על הטומאה.

והטור"א (ר"ה טז:) כתב דלפ"ז צ"ל דמת מצווה ממש^ז. והק' א"כ האין ילפי' עוסק במצווה, דהא מת מצווה חמיר דאפי' ההולך לשחוט את פסחו לא נפטר (וכמ"ש תוס' ד"ה משום), והאין הוכיח מכאן העוסק במצווה.

א. דאל"כ הזאה בזמן מצווה. אמנם יש אחרונים שכתבו דלא נשרף הפרה עד י' ניסן. דהיה צריך הפרשת ז' ימים לכהן. וא"כ כל מי שנטמא ממתן תורה עד עכשיו לא נטהר^א.

ב. ודוחק, דפשטיה דקרא דאותן אנשים נדרו לפסח שני.

ג. וצ"ל שנמנו ושחטו עליהם שסברו ששוחטין אטמאי שרץ, והיו וטבלו קודם הערב שמש. וצ"ב מהו שיעור הזמן לשחיטת פסח^ב.

ד. והראב"ד השיג דק"ל שוחטין על טמא שרץ. ועוד דהכתוב מעיד דאמרו שטמאים, ולא טבלו.

ה. וכ"כ רש"י (כתובות נג. ב) דיש מצווה על אשה לטמאות לקרוביה.

ו. והפנים יפות (במדבר טו) הביא בשם המדרש (ע' רש"י שמות ל טז) דלא מת א' מישראל בין מנין ראשון למנין שני. וכת' דא"כ ע"כ שמת מערב רב, והם היו גרים ואין להם קרובים, ומש"ה נחשב מת מצווה. ויל"ד דשמא מת מי שהוא יותר מבן ס'^א.

מה. והמג"א (תקמה ה) פסק דבחוה"מ אבל יניח תפילין (למ"ד שמניחים תפילין בחוה"מ). דהטעם משום יום מר ואבל מעולל בעפר, אבל בחוה"מ אינו נוהג אבילות.

מו. ובשאר ימים אין איסור כ"כ להתפאר, ולהראות עצמו שאינו אבל. אבל רש"י (בע"ב) כתב הטעם דעיקר מרירות חד יומא.

מוז. וצ"ב דלשאר מ"ד היו יכולים ליתור, א"כ במה הוה דברי חכמה. ויש שפי' דאף לשאר מ"ד חל שביעי שלהם בערב פסח, דלא היו עד עכשיו, והיו סבורים שיוכלו ליתור עד אכילת הפסח. רק אח"כ נודע להם שהיו צריכים להזות שיוכלו ליתור קודם זמן הקרבת הפסח. ואך ק"ק למ"ד הזאה בזמנה מצווה האין לא נטהרו מיד כשנשרף הפרה.

מח. ולכאורה לפ"ז מת מצווה דוקא, דלמש"כ רש"י קאי אקרוביהם, א"כ לא נתפרש בזה כלל מי הם האנשים.

מט. והביא דכ"ד רש"י (ע"ה). וישב בזה קו' הרמב"ן (ריש פרשת כי תשא). והביא מח' במדרש באלו שנתרפאו בהר סיני, האם חזרו למומן בחטא העגל או במתאוננים.

קכה) וה"מ ביום ראשון וכו'. והריטב"א והר"ן הביאו דבגמ' (מ"ק כא.) מבואר דאף ביום ב' אינו מניח. והביאו דהרמב"ן (תורת האדם) כת' דאמר' מקצת היום ככולו, ואחרי מקצת יום הב' מניח תפילין ובלילה בלא"ה אינו מניח תפילין. והשו"ע (י"ד שפח א, והו' במשנ"ב לח יט) כת' דביום ב' ניח אחר נץ החמה.

קכו) אב"ז חייב בסוכה וכו' מהד"ת וכו' האי נמי מצטער הוא. הרא"ש פי' דאבל חפץ להיות מתבודד ויושב במקום צער ואפילה, ומש"ה מצטער בישיבת הסוכה יותר מהבית. והט"ז (תרמ זח) כת' טעם נוסף דבסוכה בעי כוונה, דעיקר הסוכה להזכיר ענין כי בסוכות הושבתי^י, והטורד בצערו אינו שם לבו לזה, ומש"ה יפטר אף לולי הסברא דהיה יוצא מביתו^{יט}.

המרדכי (תשמ) הביא בשם היראים דהא דמצטער פטור מהסוכה דוקא כשיש לו צער מהסוכה, וינצל בצאתו מהסוכה. דכעין דירה, שאין דרך לעמוד בדירתם בצער. ובהג"ה הו' דהמהרי"ק (קעח בסופו) הק' דס"ד דאבל פטור משום מצטער, תיפול דבצאתו מהסוכה לא יחשוך כאבו ולא ינצל מצער^{יט}. והב"ח (תרמ) כתב דלדברי הרא"ש מיושב קו' המהרי"ק.

דטומאה, והאין רשאי להכניס עצמו לאונס במצוה הב', וע"כ דהוה בגדר פטור. ואפשר דמ"מ אינה 'ביטול מצוה', ומש"ה רשאי לקיים מצוה קלה.

יב. ובהג' מהרש"ם הביא מדברי התוספתא (ערכין ס"ב) דאמר' יקיים המצוה מיד, אפי' כשאינו מהודר, ולא אמר' ימתין עד שיוכל לעשותו מהודר, דאמר' חכם לב יקח מצות העושה מצותו מצוה.

יג. [ותמה דהאחרונים לא הביאו מכאן. ובהג' מהרש"ם ציין דהפנים מאירות (ב א) הביא מסוגיאן. וי"ל ע' דאדרבה דמבואר הכא דוקא משום דהוה 'פטור', אבל התם דהוה אונס, עדיף מצוה רבה].

יד. והפרמ"ג ביאר דעיקר הסוכה להתבונן בנפלאות ה' [דסוכה הוה תרגום של 'ראיה'], ומצטער אין לו לב. וע' בכור"י.

טז. [וכעין הא דק"ל (ש"ע לח ט) דמצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו פטור מתפילין, דאסור להסיח דעתו מהם]. והפרמ"ג כת' דלטעם זה חולה שאין דעתו מיושבת עליו, כגון מרה שחורה, פטור מהסוכה. אף כשבביתו לא ינצל מצער זה. ובזה קמ"ל דאבל [וכן מי שטבעה ספינתו] איבעי לסלק צער זה מלבו, ויקיים מצוות סוכה.

טז. ולדעת המהרי"ק מצטער [וחולוהו] פטור מסוכה. אף

ובהג' ברוך טעם (לטור"א, ועד"ז הערול"ג) תי' דלעולם איירי בקרוביהם, ויש מצות עשה דקבורת מתים (מצוות עשה רלא, חינוך תקלו). ואף דדי שישתדל ע"י אחרים, אבל במדבר לא היו אחרים, שכולם היו חייבין בפסח^י.

קכג) תוד"ה מישא"ל. וי"ל דשלחן ה' קיימת וכו'^י. והתוס' ר"פ הק' אמאי לא נטמא המשכן^י. ותי' דנפלו דרך פתח^י.

קכד) רש"י ד"ה שח"ל. אלמא מצווה קלה הבאה לידך אי"צ לדחותה מפני חמורה העתידה לבוא. ומבואר דאילו עוסק במצווה לא היה פטור, היה מוטל עליו שלא ליטמאות, והיה אסור להם להתעסק במצווה קלה^א.

ובהג' ראמ"ה הביא נידון שו"ת הרדב"ז (ד יג) גבי חבוש שנתן לו השר רשות לצאת פעם א', האם אמר' שימתין למצווה רבה, או דאין מעבירין על המצוות והמצווה הראשונה שתבוא לידו יעשה. [וכן הכריע דאין מעבירין, וא"א יודע מתן שכרה של מצוות. וע"ע חכ"צ קו, מגיה למשנ"ל מגילה א יא, שאג"א סב, משנ"ב צ כח"ב]. והביא ראמ"ה מסוגיאן דעדיף מצווה קלה הבאה לפניו^י.

ז. אך האחיזעור (ג פב ח) הק' דהיה להם לקבור ע"י נשים [למ"ד דנשים רשות]. דאילו היה הדין שלא יטמא משום מצוות פסח א"כ לא היה במדבר מי שיקבור, והוה כולם מתי מצווה. ועפ"ז כתב האחיזעור דנתחדש כאן דאף מצווה דאפשר ע"י אחרים אמר' דעוסק במצווה פטור מהמצווה. דאילו משום קר"ש י"ל דאיירי דוקא דבליכא אחר [ושכולם חייבין בקר"ש].

ח. ובשו"ת מעיל צדקה (מד) הביא לדון דבגדיהם נטמאו כשמתו קודם שנאכל הגוף. והו"ל חרב כחלל, ומטמא אדם להיות אב הטומאה.

ט. וי"ל אי כוונתו כלי המשכן, דיריעות המשכן אין בהם דיני כלים. א"נ דאף היריעות מטמאים טומאת אוהלים (ע' שבת כה).

י. [ועוד תי' בעלי התוס' (ע"ה"ת וקרא י) דשמא היו גוססין, ומתו בחצר]. ובתורת כהנים (אמור א לה, הו' ברמב"ן ובעלי התוס' שם) אי' ר"א אומר שבא מלאך ודחפן לחוץ. ור' עקיבא פליג דהוציאם ע"י חנית של ברזל [דאל"כ האין נכנסו מישאל אלצפן למקדש].

יא. אבל כיון דהעוסק במצווה פטור מהמצווה. וכיון דיפטר מהמצווה הב' מותר לו להתעסק עכשיו במצווה קלה. [וי"ל ד' לצד דעוסק במצווה הוה גדר אונס, במה עדיף מאונס

והאחרונים הק' דלכאורה יש לפטור אבל משום דאינו ראוי ליישב אשתו עמו ודאסור בתשה"מ¹, דבגמ' (ערכין ג, ע' לקמן כח) איתא דכהנים בשעת עבודה פטורין מסוכה. דלא הוה תשבו כעין תדורו כיון דאין אשתו עמו. והק"נ כת' דנחשב כעין תדורו, דהא אף בבית דירתו אסור באשתו. וכתב דלפ"ז צ"ל דכוונת הגמ' בכהנים עיקר המניעה העבודה ולא הסוכה.

קכז) **איהו הוא דקא מצטער נפשיה, איבעי ליה לאותובי דעתיה.** פרש"י חובה עליו ליישב דעתו למצווה. וכדאמרי' בגמ' בע"א, כיון דאינו מצווה², והמג"א (תרמ"י) הביא בשם ס' תניא דאם המת חביב עליו כ"כ, ואינו יכול להסירו מלבו פטור מהסוכה³ וכשחפץ להתבודד בדוחק, וכדברי הרא"ש⁴. [והמשנ"ב הביא דהישוע"י פליג].

חתן

קכח) **חתן והשושבינן וכל בני החופה פטורין מן הסוכה וכו'.** תוס' (כו. ד"ה חתן) כת' דהטעם משום דעוסק במצווה פטור מן המצווה⁵. אבל **הראב"ד** (על הרי"ף) כת' דפטורין מהסוכה משום תשבו כעין תדורו. ואיירי אף בחתן לאחר שעשה מעשה, דחייב בכל המצוות (כדאמר' בסמוך). ועד"ז כת' הרי"ף (בסו"ד) דנחשב מצטער אם אינו יכול לשמח את החתן כל צרכו. וכ"כ הרא"ש (ס"ס ח) דאי לא חדו בהדי חתן מצטערין. (ומבאר בזה חידוש

דנחשב מצטער במה שאינו מקיים שמחת חתן. אף דאינו צער כלפי מצוות סוכה).

והמהרי"ק (קעח, ה' ב"י תרמ, ע' מג"א תרמ"ג) הביא דיש שרצו להתיר בסעודה שנוהגין אצל יולדת בליל הברית [ויחשב מצטער דאינו יכול לקיים המנהג באופן הרגיל. ואכילה זו אינו רגיל לאכול בביתו]. וחלק דדוקא גבי חתן דמצווה גדולה, אבל בזה הוה מנהג בעלמא.

והמאירי הביא דפטורין מהסוכה כל ז', ואף ששחרית וערבית אינו זמן שמחה מ"מ כיון דשמחת חתן אין לה זמן קבוע, והואיל ועצמו של יום פטורין, נעשה פטור ברשות ואין מטריחין. [וצ"ב].

והשפ"א הק' דמ"מ יתחייבו לישון בסוכה (דבשעת שינה אינם עוסקים בשמחה). וחידש דכיון דמצוות סוכה תשבו כעין תדורו אם אין רוב דירתו בסוכה אין מצווה כלל בדבר פרטי להיות בסוכה⁶. [דעיקר המצווה לקבוע דירתו בסוכה, והאכילה הוה רק פרטי הדירה].

קכט) **ולפיכך בסוכה וליחודו בסוכה.** הראב"ד (על הרי"ף) הק' אילו נחשב עוסק במצווה היכי הגמ' מקשה וליכלו בסוכה, הא עוסק במצווה פטור מהמצווה אף היכא דיכול לישב בסוכה ולקיימו תרתי⁷. והרי"ף (בע"א) הוכיח מכאן דהעוסק במצווה ויכול לקיים שניהם בלא טירחא יקיים, משום מהיות טוב. והביאו"ה (לח) הביא דמראית הר"ן מוכח דהוה חיוב גמור, ולא רק מעלה בעלמא.

קל) **משום ייחוד.** פרש"י שמא ירד החתן, ויתייחד אחר עם הכלה⁸. **האחרונים** הק' דליכא איסור יחוד כיון

מצוות שמחה קודם. ואף דהוה מצווה דרבנן פוטר אף ממצווה דאורייתא בשב ואל תעשה.

כא. **והשפ"א** חידש עד"ז דמי שישן בביתו היכא דאינו מצטער כלל, לא קיים מצווה באכילה. [כיון דאין רוב דירתו בסוכה]. אך כתב דמשמעות **הפוסקים** אינו כן, וכן מנהג העולם.

כב. והוכיח כן כדאמרי' דרב חסדא וכו' גנו ארקתא דפרת, אף שיוכלו לישון בסוכה, ולקיימו תרתי. (וכדעת האו"ז והרי"ף ה' בע"א. וכ"ד הראב"ד ב"מ פב). ודלא כדעת **תוס'** (בע"א). [ולדעת תוס' ק' הגמ' א"ש].

כג. ורבא פליג דלא חששו משום ייחוד. ויל"ד האם ס"ל דכה"ג ליכא איסור יחוד [דבעלה בעיר], או דהכא לא חשש שיבאו לידי יחוד בסוכה. דהוה חשש בעלמא שמא דלא חששו ליחוד.

כשאינו מצטער מחמת הסוכה. וצ"ב אמאי. וצ"ל כסברת הט"ז (הנ"ל). ושמעתי להוסיף ע"פ מש"כ **הריטב"א** (כח) בשם **הרמב"ן** דדרש' דחיוב סוכה הוה באורח רענן. [והוה פטור כיון דאין בזה דיור, אף דל"ש בזה דומיה דביתו].

יז. ויש שתי דסוגין כרב דס"ל (מרק כד) דאבילות אינו נוהג ברגל, אפי' דברים שבצינעא.

יח. **ורבינו מנוח** (ו' ד) כתב דאבל איבעי ליה לקבולי גזירת הבורא בשמחה. ועוד האי צער הוה ג"כ בביתו. [ומשמע דהוה הקמ"ל, וצ"ב].

יט. [ולכאורה ה"ה טבעה ספינתו וכדו', ואינו יכול להסיר הצער. דלאו משום עוסק במצווה אתינן עלה, שהצער אינו מצווה כדאי' בע"א].

כ. ובחי' ר"א מן ההר הוסיף דכיון דנשא קודם החג, וחל

חופה, לשמחת החתן לכל הז'. ודהא בסוגין א"א לשנות מקום השמחה לסוכה^{כט}. אבל הרא"ש (ותוס' ר"פ) חלק דבסוגין הלכו רק לאכול בסוכה, ויחזרו לשמוך בחופה. אבל אם הולכין לגמרי לבית אחר, אותו בית נקראת החופה^ל.

והריטב"א (כתובות ח.) כתב דכשמוליכין החתן והכלה בדרך, ומגיעים למקום אחר אם יש שם חופה מברכים. וכל מקום שקובעים שמחת החתן מברכים^{לא}. וכן הסיק הט"ז אה"ע סב ז.

קלד) וחיובין בקר"ש. פרש"י דיכולין לכוון דעתם שעה קטנה, לפסוק הראשון. ואף החתן. ור' שילא פליג דחתן פטור דטריד. והבעה"מ כתב דלענין קר"ש לא קי"ל כברייתא קמייתא, דקי"ל דחתן פטור דטריד^{לב}. אבל הראב"ד ומלחמות כת' דיל"פ אחרי שעשה מעשה, ומש"ה אינו פטור מקר"ש. וכן בכונס אלמנה. אבל בכונס בתולה לכונ"ע פטור מקר"ש, ולא חששו לפרש כן בסוגין דתנן (ברכות טז).

דף כו.

קלה) והשושבינין וכ"ל בני חופה חייבין. ובפשוטו משמע דקאי אכולהו. אבל לדעת תוס' קאי רק אקר"ש. פרש"י דהך תנאי ל"ל העוסק במצווה פטור מהמצווה^{לד}.

שמחה בבית א' מהקרובים אינו מברך ז' ברכות. ודחה דמשמעות דברי הרא"ש דכל שקבעו שם שמחה מהני, ולאפוקי סוגין דהלכו לסוכה רק עבור אכילה הכרחית. ועי"ש שהאר"י ליישב דכ"ד שא"ר).

לא. והמכתם כתב דאם החתן קרוי לברית מילה, שלא נעשית הסעודה לכבודו לא. ואבל הביא י"א דהשמחה במעונו אמרי. דאף ברית מילה ראוי לכך (כדאיתא כתובות ח.). וכיון דיש שמחה מחמת החתן מחזירין לדינה כמו בדליכא צערה דינוקה).

לב. והביא שהביאו בשם שו"ת הרי"ף דפסק דחייב, דקי"ל כרשב"ג (ברכות טז) דאם רצה קורא קר"ש. ותמה היכי מייתי מרשות ודמותר להחמיר על עצמו לחובה ודבסוגין מבואר שחייב.

א. ופליג אבל הך תנאי דלעיל. אבל בחי' ר"א מן ההר כתב [לפרש דברי רש"י באופן מחודש] דנח' בדין עוסק במצווה במקום שאין טירדא. אבל במקום טירדא לכונ"ע העוסק במצווה פטור מן המצווה.

דבעלה בעיר (וכדאי' קידושין פא.). ויש שפי' דמ"מ כיון דהוה חשש קבועה גבי חופה החמירו טפי. ועוד יש שתי' דהכא איירי בשושבינין, דליבו גס בה. ולדברי החכמת אדם (קכו ו) היכא דהבעל נתן לה רשות להיות עמו בסתר ל"מ דבעלה בעיר, כיון דל"ש מירתת.

קלא) תוד"ה אין. משמע מכאן וכו' בבית אחר דאין מברכין וכו', דאין שמחה אלא במקום החופה וכו'. וכוונת תוס' דדוקא בבית דעיקר השמחה שם, ולא בבתיים הסמוכים אף דהוה המשך סעודת החתן (וכ"כ השיטמ"ק כתובות ז: בשם תל' רבינו יונה). והרא"ש (ותוס' ר"פ) כתב דאם יש שמש שמצרף מהני אף לבני החבורה האוכלים בבתיים הסמוכים ומברכים^{כה}. [וכמו שמש מצרף לענין זימון ברכות נ:]. והביא בשם ר' יחיאל בשם ר' יהודה דאף בלא שמש, כיון דהתחילו לאכול יחד, ואוכלין בסעודה שנתקן בשביל החופה^{כז}.

קלב) בא"ד דאין מברכין שהשמחה במעונו וכו'. ותוס' נקטו דכיון דלא נחשב 'חופה' אף אינו מתחייב בברכת שהשמחה במעונו. אבל המכתם והריטב"א כת' דהשמחה במעונו כל שנעשית לכבוד החתן^{כח}, כדא' (כתובות ח.) דאפי' קודם חופה מברך^{כט}.

קלג) בא"ד וצריך לדרקם וכו' פעמים שאפי' ברחוב העיר וכו' אלא מקום עיקר ישיבת חתן וכ"ל. משמע בתוס' דצריך לקבוע מקום אחד להחשב

כד. ובהערות הגריש"א ת' דלא חששו משום איסור יחוד, אלא שמא הבעל יחשוד אותה במה שמתייחדת.

כה. [ומשמע דמברכין בפנ"ע, כיון דנצטרפו לשמחת החתן. והוה חיוב על בני החבורה, אף דהחתן אינו מברך].

כו. והר"ן כתב דנוהגים היום לברך ברכת חתנים בכל אחת מבתי החתונה כל זמן שהחתן או הכלה הם שם, ומ"מ יש לחוש לדברי התוס'. ובפשוטו משמע דכוונתו בבתיים הסמוכים, אבל אפשר דאיירי אבתים ששמחים אף התם.

כז. וכ"כ הריטב"א (כתובות ח.) דברכת השמחה במעונו לא נחשב ברכת חתנים, ומברך אפי' בלא עשרה וחופה.

כח. אבל השיטמ"ק (שם) כת' בשם שיטה ישנה דקודם חופה הכל הוה מחמת הילולא. אבל אחרי החופה רק במקום חופה נחשב הילולא.

כט. ולפ"ז הא דאמר' ליעבד חופה בסוכה, היינו מתחילה, אף דהוה קודם החג.

ל. והט"ז (אה"ע סב ז) דייק מהרא"ש דדוקא היכא דעקר מביתם. אבל היכא דסופו לחזור לבית החתן, אף שקובעים

והרא"ש כתב דבתפילה ותפילין לכו"ע פטורין וכתוס', ולא משום דעוסק במצווה, דא"כ יפטרו אף מקר"ש, אלא ודאי לא מקרי עוסקים במצוות. והא דפטירי משום דשכיחי שכרות ואינם יכולים לכוון דעתם. וכתב רש"י לדעת ת"ק, ואף ר' שילא לא פליג.

והב"ח (לח) הק' דסתר למש"כ (לעיל) דהעוסק במצווה אינו נפטר מקר"ש^ה. אבל הק"נ (ה) ביאר דכוונת הרא"ש דלא נפטרו משום עוסק במצווה, בהא דבשעה זו מחזיבין לשמח את החתן, דא"כ אף קר"ש. אלא טעם הפטור דאם הם מקיימין שמחת חתן, א"כ א"א להם לכוון. וכיון דהעוסק במצווה פטור מהמצווה לא רמי עלייהו שלא לשנות כדי שיוכלו להתפלל.

קלו) כותבי תפילין וכו' ותגריהן וכו' העוסק במצווה פטור מן המצווה. (אבל בירושלמי (ברכות א ב) הו' להיפך בשם ר' חנינא בן עקיבא דכותבי ספרים מפסיקין לקר"ש ולכל מצוות של תורה^ה. ואין בהם פטור דעוסק במצווה. והמג"א (לח ט) כת' דהירושלמי איירי בדאפשר לקיים שניהם).

והמג"א (לח י) כתב דצ"ל שהתחילו לכתוב קודם שהגיע זמן קר"ש, אבל משנתחייב בקר"ש אסור להתחיל לכתוב. ודכיון דרמי עליז ב' מצוות. מצוות קר"ש עדיף. ומ"מ כתב הביאו"ה (ד"ה אז) דאם התחיל לא יפסיק. אבל המשנ"ב (שם כו) כתב דאיירי דוקא באופן שנזדמן קונה דא"א להמתין, ומש"ה אם יהא לו שהות לקרוא אח"כ קר"ש יכתוב תפילין קודם.

קלח) רש"י ד"ה תגריהן. כדי למכור להמציאן לצורך להם. המג"א (לח ח) דייק דדוקא כשעושים להמציאם לצורך להם. אבל אם עושה כדי

אבל הראשונים (רא"ש, ר"ן, וכ"מ בתוס') כת' דהך ברייתא ס"ל דהעוסק במצווה פטור, מ"מ החמירו לחייבו בקר"ש. והרא"ש ביאר דבכל יכול לכוון בפסוק א'. והר"ן כת' דמשום קר"ש אינו מחסר כלום בשמחתו. והמאירי ביאר דקר"ש זמנה קבוע וקצר. אבל בדברי בעה"מ מבואר להדיא דהעוסק במצווה פטור אף מקר"ש וכו"כ הרא"ש בהמשך דבריו, ע' בסמך.

אבל הראב"ד (על הר"ף) כתב דאיירי לאחר לילה הראשון, וכל שבעה לא נחשב עוסקין במצווה. ומש"ה חייבין בכל המצוות. וכ"כ הר"ן (בפי' הב') דאיירי בתר נישואין ובעילה, ותו לא מקרי עוסק במצווה.

קלו) תוד"ה חתן. וקשיא דאי ל"ל, א"כ יתחייב חתן בסוכה^ה, ומשמע דבחתן פטור יותר מת"ק. תוס' נקטו דת"ק פטור אף ממצוות סוכה, אבל בגירסא דידן לא הוזכר 'סוכה' בברייתא זו.

והמהרש"א כתב דאפשר דתוס' גרסו בדברי ת"ק ומכל מצוות האמורות בתורה. ולפ"ז מש"כ רש"י ל"ל הני תנאי, היינו התנאים ש'אמר' משום ר' שילא, דת"ק ס"ל דהעוסק במצווה פטור מהמצווה. אבל הביא דהבעה"מ הביא את דעת רש"י דת"ק ל"ל עוסק במצווה פטור מהמצווה. ופטורים משום גזירה של שכרות^ה.

והמהרש"א הק' דלפי' התוס' אמאי הוצרך רש"י לטעם חשש שכרות. והק"נ (ה) תי' דהפטור עוסק במצווה מתיר להם להשתכר, ומש"ה פטורין מהתפילה משום שכרות. אבל משום עוסק במצווה לחוד לא נפטרו דשעה מועטת יכולים להתפלל. ולולי עוסק במצווה היו צריכים לזוהר מלשתות, כדי שתה' לבם פנוי לתפילה^ה.

ה. ונדחק לחלק דהיכא דאף חתן קורא קר"ש, א"כ הו"ל לשושבין לקרוא.

ו. והב"י (לה) הביא דמש"ה הרמב"ם השמיטו. וכתב ספרים לא נחשב עוסק במצווה. אבל מדברי הירושלמי משמע דהטעם כמו דמפסיקין דברי תורה למצווה. וצ"ב וכי בעינן בזה ע"מ לעשות. ואפשר דלא נחשב מצווה עוברת, ומפסיקין משום מצווה עוברת.

ז. דאילו היכא שאין לפניו קונה ושרחוף לו, אינו פטור. ואף שכל עיסוקו להמציא תפילין לבני אדם. וכמה שעוסק יותר גורם לריבוי.

ב. ותוס' נקטו דא"א לפטור מדין מצטער. וביארו דכיון דהחתן חייב בסוכה לא נחשב מצטער. ודוקא לשושבין הזה גדר מצטער.

ג. והמלא הרועים כתב דנפק"מ דחייב להשלים תפילתו אח"כ, משום שכרות וכדו'. וכמ"ש הפוסקים (קד) גבי מקום סכנה.

ד. ולפ"ז מש"כ רש"י חשש שכרות הוה בצירוף עוסק במצווה. (אבל לדברי הבעה"מ הוה טעם בפ"ע. והב"ח (לה) הק' האיך מותר להם להכניס עצמן לשכרות, ולבטל מצוות תפילה. ובעי"ז הק' הר"ן א"כ יתחייב אף בתפילין ותפילה, ונימא איבעי ליה ליישב דעתם).

לקבל פקדונות וכדו', וכן במה שעושה מצווה להשאיל חפציו. דהתורה לא חייבתו בכך^{טו}].

אמנם **האחרונים** (חי' ר' מ"ש שבעות, אחיעזר ג ו) ציינו **דתוס'** (שבעות מב') מבואר דאף גבאי צדקה אמרי' דפטור משום פרוטה דרב יוסף.

והאמרי **בינה** (יג ג) הביא דאף תגרי תפילין, וחופר קבר וכדו', לא מוטל על כל יחיד. אלא מי שהכניס עצמו לקיים דבר זה. וכ"כ **העמק ברכה** דאף במצווה קיומית אמרי' דהעוסק במצווה פטור מהמצווה. וכן הביאו **האחרונים** דשמות חתן וכלה וכדו' הוה קיום מצווה [מדאורייתא], ואין חיוב מסויים על היחיד^{טז}.

תשובו כעין תדורו

קלט) **תשובו כעין תדורו. הריטב"א** כתב דלאו מלשון תשובו דרשי' [ודארכה מדלא נקט לשון דירה, וכתוב תשובו משמע איפכא]. אלא שאנו לומדים מכונת המצווה שאמרה תורה בסוכות תשובו, כמו שהייתם יושבים בבתיכם. והתו"ט (משנה ד) פי' דרשי' בסוכות תשובו, והול"ל 'תהיו' ז' ימים, אלא ישיבה דהוה דרך עיכוב כעין דירה.

יד. וביאר שהרי אין כל ישראל מחוייבים להיות גבאים. אלא הוה חיוב על ב"ד להעמיד ממונים על זה. ומש"ה הממונים רשאים לקבל שכר על זה [דאינו מצווה מחוייבת דנימא מה אני בחינם]. והביא ראיה דהשוכר את הפועל לשמור את הפרה והזרעים וכו' (כ"מ נה) לא הוה שומר שכר משום פרוטה דרב יוסף. כיון דאין עליו חיוב לשמור הפרה, ויכול ליטול שכר על זה. [אמנם י"ל דכ"ז דוקא במקום שיש ב"ד וממונים על צרכי ציבור, והם שוכרין כפי רצונם. אבל כששאר בני אדם אינם דוועגים לזה, הוה חיוב על כל יחיד [והוה מצווה דא"א ע"י אחרים]. וכה"ג העוסקים בצרכי ציבור פטורין מהמצוות. אף דבמקום שיש אחרים שמתעסקים בדבר, אין חיוב רמי על כל יחיד. [והגדרים בזה צ"ע]].

טז. ועפ"ז חילק **הנתיבות** (עב יט) דאפטרופוס להציל נכסי יתומים שלא יפסדו יש בו פרוטה דרב יוסף, דכל אדם מחוייב משום השבת אבידה. אבל אפטרופוס להרויח בנכסי יתומין רשאי לקבל שכר, ואינו שומר שכר. ואף יל"ד דהיינו קודם שקיבל ע"ע הגבאות, אבל כיון דהוה גבאי כבר מחוייב. [וכן תגרי תפילין וכדו', כיון דחיוב של אחרים תליא בו, לכאורה לא הוה מצווה דאפשר ע"י אחרים. אף דלא היה צריך להכניס עצמו לזה יותר מאשר אחרים]].

טז. ולדברי הנתיבות צ"ל דשושבינן מוטל עליהם בחיוב שמחת חתן [עכ"פ מדרבנן]. והביאו סייעתא לדברי הנתיבות

להשתכר בו לא מקרי עוסק במצוה^{טז}. והמג"א (בתי' הב', והו' במשנ"ב שם כד) כת' דאף כשנטל שכר, היכא דעיקר כוונתו למצווה נחשב עוסק במצווה. אבל אם עיקר כוונתו להשתכר אינו נפטר^{טז}.

והביאו"ה כת' דאף היכא דכוונתו לשניהם בשווה מיקרי עוסק במצווה^{טז}.

ועוד כתב **הביאו"ה** ד"ל דהכותב גופיה, דהוה עיקר המצווה פטור בכל גוונא [ואפי' כשידעין שלא היה כותב אלא משום הכסף], שהרי כותב עכשיו לשם מצוות תפילין. אבל הסוחר אם כוונתו למסחר, אין בזה שום מצווה^{טז}. והקוב"ע (מח יא) ביאר דדוקא בהכשר מצווה צריך שיעשה לשם מצוה ולא לצורך עצמו. דאל"ה מיקרי שבת דידך. אבל בגוף מצוה, אפילו עושה לצורך עצמו, מ"מ הוה עוסק במצווה^{טז}.

והנתיבות (עב יט) כתב דגבי גבאי צדקה לא אמרי' דהעוסק במצווה פטור מהמצווה. דדוקא במי שעוסק במצווה שמוטלת עליו בחיוב [ואסור לקבל עליו שכר^{טז}], אבל אין חיוב [ומצות עשה] מוטל על שום אדם להיות גבאי צדקה^{טז}. ומש"ה ל"ש עוסק במצווה ופרוטה דרב יוסף. וכ"כ **הנתיבות** (עב ז,יז, רצא ג) דל"ש פרוטה דרב יוסף במה שהכניס עצמו לעשות חסד

ח. והביאו"ה (תרמ"ו) הביא בשם **שו"ת כתב סופר** (קט) דהא דשלוחי מצווה פטורין מהסוכה הוה דוקא כשעושה לשם שמים, ואין לו בזה שכר כלל. אבל כשהולך בשכר, דעיקר הליכתו להנאתו לא נפטר ממצוות סוכה. והביאו"ה ציין למש"כ בס' לחן.

ט. והמג"א ציין למש"כ (הלג יד) ולענין שלוחי מצווה אינן נזוקין דאם בשעת בדיקת חמץ מחפש גם אחר מחט, נחשב שלוחי מצווה. דומיה דהאומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בניו דהוה צדיק גמור, אף שמכין להנאתו. והפרמ"ג ביאר כיון שעיקרו למצווה.

י. והביא מש"כ **הא"ר** (תקפט ח) לענין תקיעת שופר דאם נתכוון בתקיעת שופר להתלמד ואף לצאת יד"ה, יצא. ויל"ד בראיה משם.

יא. ועפ"ז רשי' העמיד דבריו על תגרין דוקא.

יב. וכתב דבעושה מצווה דרבנן (ע' לעיל כה) היכא דעושה לשם מצוה לא הוה שבת דידך, אבל אם עושה לצורך עצמו מיקרי שבת דידך.

יג. משום מה אני בחינם. ומבואר בנתיבות דהגרר 'מה אני בחינם' תליא בהא דהוה חיוב דרמי על האדם הפרטי. [וצ"ב דאף דלמד בחיורו וכדו', דאין חיוב על היחיד אמרי' כן. ורש"י (קידושין נה) כתב גבי שכר הזאה טעם אחר, דמותר לקבל שכר בדבר שהוא טירחא].

ועוד הביא הריטב"א (כת: בשם הרמב"ן דדרשי' האזרח, מי שהוא כאזרח רענן, פרט להולכי דרכים ושומרי פירות ומצטער וכיו"ב. וגלי קרא דהך תשובו היינו דירה).

קמ) הולכי דרכים וכו' וחייבין בלילה. תוס' פי' כשלן בישוב. והמאירי כתב דאיירי דוקא כשמוצא סוכה מזומנת לו במקום חנייתו, אבל אין חיוב לעשות שם סוכה. וכ"כ רבינו מנוח (ו ד) דדוקא שמגיעים למקום שיש סוכה, אבל אם הגיעו לבין העכו"ם אינו חייב לעשות שם סוכה.¹

והלבוש כת' דמחויב לחפש סביבותיו בלילה אילו יש שם סוכה, אבל בין הנכרים פטור. אבל דעת המג"א (תרמ טו) דאף בין הנכרים צריך לעשות סוכה בלילה, ואף להוציא הוצאות. ווע"ע ביאור"ה שם. ומ"מ כתב המג"א דאם בא לכפר סמוך לשעת אוכל אי"צ לטרוח, דומיה דירדו גשמים דלא אמרי' ימתין מלאכול עד שיבנה סוכה.

והמאירי הביא ראייה מהגמ' (לקמן מזו). מאפר קאתו, ופרש"י דבאו מן האפר, שבהמותיהן רועות שם ולא ישבו בסוכה כל ימי החג. ואף דבלילה אין דרך לבהמה לרעות, מ"מ כיון דלא הוה במקום ישוב לא בנו שם סוכה.²

והא"ר (תרמ כג) כת' דהולכי דרכים פטורים אף מכזית ראשון. והפרמ"ג (תרמ א"א טו) חלק דאינו ראשי לצאת מהעיר ליפטר מכזית ראשון. וכ"ש לדעת הראשונים (הו' לקמן כז). בירדו גשמים בליל

ט"ו דישב בסוכה בגשמים (וע' בסמוך גבי חולה), ועכ"פ צריך להמתין שיסתיים הגשם.

אך האחרונים הביאו דרש"י (לקמן נו). מבואר דהולכי דרכים פטורין מהסוכה אף בליל ט"ו. וכן א"י (לקמן מזו). דרועי בהמות באפר לא ישבו בסוכה, אף בליל י"ט ולכאורה הפטור בלילה הוה משום הולכי דרכים. והבכור"י (תרמ כד) דן לחלק דבמצטער בשעת חיוב יכול לקיים, אלא דהוה צער בכך. אבל הולכי דרכים בשעת חיוב הוה אנוסים גמורים. [וצ"ב]. אך הבכור"י הק' דטעם החיוב משום הכתוב קבעו חובה, דומיה דמצה. הרי מחוייב להגיע לביתו בליל ט"ו אם לא ימצא מצה בדרך.

והבכור"י כת' דבגמ' (מזו). היו במדבר כדי לעסוק בתורה, ומשום פרישות. ומש"ה פטורין מדין עוסק במצווה. ואלא משום הולכי דרכים.

קמא) רש"י ד"ה הולכי דרכים. כל ימות החג שאינן יו"ט לא הצריכו הכתוב למנוע וכו'. [משמע דבחוה"מ רשאי לילך לעסקיו ולסחורה. ולא משמע דאיירי בדבר האבוד. ויש לדחות דכוונת רש"י דבחוה"מ יוצא לשאר צרכיו, וכמו שיוצא מביתו בכל ימות השנה לסחורה].

ובשו"ת אגור"מ (או"ח ג צג) כת' דאיירי דוקא בהולכי דרכים לצורך מסחר ושאר צורך ממשכ"א, וכל אדם בשביל זה היה יוצא גם מביתו. אבל אסור לצאת לדרך לטיול ותענוג בעלמא בלא שום צורך³. ואף שהיה יוצא גם מביתו ללא צורך⁴.

כא. וכו"ה לשון ר"א מן ההר 'בדבר הצריך'. ורבינו מנוח (ו ד) כתב ואעפ"כ [דהולכי דרכים פטורים] אין ראוי לאדם הגון לצאת מביתו ברגל אלא לצורך מצוה, א"צ להקביל פני רבו [והוא דאילו ואתי ביומיה], כדאמרין (לקמן כז) ר' אליעזר אומר משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מביתיהן ברגלים, שנאמר ושמחת אתה וביתך.

כב. וכתב דהגע עצמך אדם שנהנה הרבה פעמים לישון בחצירו תחת כיפת השמים, נימא שלא יתחייב לישון בסוכה. ואף מי שרגיל לאכול חוץ מביתו. הכתוב קבעו חובה לאכול בסוכה. [ובשו"ת מהר"ח או"י (קצו) הק' כע"ז אהא דאמרי' (כו:)] מה דירה איבעי לא אכיל, נימא איבעי אכיל חוץ לדירתו בחצירו וכדו'.

כג. וולא אמרי' בכל מילי דתלי אי היה יוצא מביתו. ויל"פ כוונתו דגדר 'כעין תדור' קובע מה נחשב 'דרך דירה' [ואו דהוה מעין פטור אונס], אך במה שיוצא מביתו שלא כדרך

מדברי האו"י (ע' לעיל כה). דכתב דאינו חייב ללבוש ד' כנפות, ומש"ה אינו פטור מהמצווה. [אמנם בדברי כל שא"ר שם לכאן' מבואר להיפך].

יז. וכתב דאפי' הכי לדבר מצווה פטור. אפי' במקום שיש סוכות הרבה (וכדלעיל י). [משמע דאף באפשר לקיים שניהם פטור].

יח. וכ"פ הרמ"א (תרמ ח) דאין לו לעשות שם דירה. והמשנ"ב (שם מג) ביאר דהיינו כשאינו מוצא סוכה במקום זה. יט. וכמ"ש תוס'. [ובזה אף המג"א מודה, כיון דלן במדבר. והמג"א איירי כשלן בישוב, א"כ לינתו הוה דרך דירה. א"כ מחוייב לבנות סוכה. ומ"ש מהא דרביתו חייב לבנות סוכה. וסברת המאירי דכיון דליכא התם סוכה, כלפיו הוה מדבר. ואין דרך לקבוע דירה, ולבנות בית ללינת לילה].

כ. דכתב (כ"ה אי לאו) דהולכי דרכים דפטורין מהסוכה, אומרים זמן בשביל המועד.

ועוד כתב דהיכא דהלך לדרך ליפטר מהסוכה נחשב מבקש טעדיקי ליפטר מהמצווה. ונענשין בעידן ריתחא כד.

קמב) **שומרי גינות וכו' אביי אמר תשבו כעין תדורו.**
פרש"י בדרך שהוא דר כל השנה, וזה אינו יכול להביא לשם מטותיו וכלי תשמישו ומצעותיו, מפני הטורה. וצ"ב וכי פטור מלעשות סוכה מפני הטורה. ויש שביארו דכיון דאין דרכו להביא לכאן כליו, משה"ה לא נכלל בקביעות דירתו. דהחיוב בסוכות תשבו הוא לקבוע דירתו בסוכה. אבל לינת השומרים לא הוה בכלל 'דירה'. והמאירי הוסיף דאם יטרח להביא מטותיו וכליו, ואח"כ ירדו גשמים, אין לו מקום לפנותם. והרי הוא כמורשה מעיקרא מתורת טירחא יתירא שבפנייה.

והריטב"א ביאר דאין דרך לעשות שם דירתו. ובשיטת ריב"ב כתב דאינו חייב לישב בסוכה אלא בשעה שרגיל לישב בשאר ימות השנה בביתו. והר"ן ביאר סברת רבא דל"ש בזה פטור כעין תדורו, דהא בכל השנה דר באותן הבתים, ובכלים אלו.

והמג"א (תרלט יג) נסתפק מי שצריך הרבה ספרים בלימודו, והוא טירחא להעלותם לסוכה. והביא דבסוגיין משמע דפטור מהסוכה כה"ג. אך נסתפק דאפשר דוקא לטרוח להוציא לשדה, אבל מבית לסוכה חייב.

קמג) **פירצה קורא לגנב. הריטב"א** הק' וכי פטרינן ממצווה משום הפסד ממונו. וכתב דאף לרבא הטעם משום תשבו כעין תדורו. ורבא ס"ל דדוקא היכא דיש לו הפסד או צער בדבר, בהא פטרינן משום תשבו כעין תדורו.

והמכתם כתב דנחשב מצטער דלבו לא ישקוט בעודו בתוכה מפני פחד הגנב.

קמד) **תוד"ה פרצה.** לאו משום דל"ל לרבא תשבו כעין תדורו וכו'. **הפנ"י** הק' דהו"ל להביא דרבא ס"ל דמצטער פטור מהסוכה וכו"כ **התוס'** הרא"ש. וביאר דתוס' הביאו מהברייתא (לקמן כח:) דבעינן כעין דירה להכניס מצעיו (ובמ"ש רש"י). ובזה קמ"ל דאף רבא לא פליג.

קמה) **אפי' חולץ שאין בו סכנה וכו'. הריטב"א** ביאר דהטעם משום תשבו כעין תדורו, ואין דירה במקום שמצטער. אבל אין כאן דחייה, דאין דחיית התורה במקום מיוחדשין וחולי, אלא במקום שא"ל לקיימן.

וכ"כ **רבינו יונתן** (במשנה) דלא פטרי' מצטער בשאר מצוות, דוקא גבי סוכה דכתיב תשבו כעין תדורו. אמנם יש אחרונים דנקטו דאף בשאר מצווה [עשה כד] מצטער פטור כד' [ע' תשו' הגאונים הו' בסמוך].

והמכתם כתב דאיירי באופן שהחולה היה יוצא מביתו, והולך למקום שירווח לו. (וכ"כ **רבינו מנוח** ו ב.). וכ"כ **המרדכי** (תשמ, הו' בהג' אשר"י, וברמ"א תרמ ד) בשם **היראים** דהא דמצטער פטור מהסוכה דוקא כשיש לו צער מהסוכה. דכעין דירה, שאין דרך לעמוד בדירתם בצער. אבל אם לא ינצל מהצער אינו פטור משיבת הסוכה.

ועוד כתב **היראים** דאפי' אין סכנה באכילה ושתיה אלא בשינה, לא יצא אפי' באכילה. דכיון דאינו יכול לעשות בסוכה זו כל צרכיו [אכילה ושתיה ושינה] בלא צער, לא הוה סוכה כיון דלצעורי קיימא כד'. [והחב"צ (צד) האריך לחלוק כד].

והאו"ז (הו' בהג' אשר"י) פסק דהמקיז דם חייב בסוכה,

הסוכה וכל המצוות, ומי שמוזק לו יין אינו חייב בד' כוסות. והרמב"ם (תפלין ד יד) פסק דמצטער ומי שאין דעתו מיושבת פטור מתפילין. והברכ"י חלק דדוקא דבר שצריך ישוב הדעת.

ועוד הביאו **האחרונים** מלשון שו"ת **הרדב"ז** (ב תרפו) דנקט דמצטער פטור ממנהגי ספירת העומר דלא עדיף האי מנהגא ממצות עשה של סוכה דקי"ל מצטער פטור. ובפשוטו משמע דה"ה שאר מצוות עשה. ויולד"ח דנקט לישנא בעלמא.

כז. והפרמ"ג (תרמ א"א ו) כתב דבמקומות הקרים, כיון דכל הסוכה מיועד לאכילה, א"כ אפי' עשאו ברחוב ודא"ל לישון

דירה לא הותר לצאת מהסוכה. ועוד יל"פ דגדר כעין תדורו נקבע לפי שהיה הרגילות בזמן חו"ל. אבל במה שלא היה הדרך בזמן הגמ' לא נחשב כעין תדורו. ובכע"ז אמר"י דבטלה דעתו.

כד. וע"ד הא דאי' (מנחות מא.) במי שמחפש לפטור עצמו שלא יהא ד' כנפות בבגדו, כדי שלא לקיים המצווה.

כה. ויל"פ דנחשב כמו יותר מחומש נכסיו. א"נ דוקא מצוות דתלי בישוב הדעת ודרך חירות ודירה וכדו'.

כו. וכ"כ **הברכ"י** (תעב ו) בשם **הראש יוסף** דמצטער פטור מן

דלא הוי חולה כ"ב, ואדרבה שמחה הוא לו. ותו הו"ל להקזי דם קודם הרגל^{כט}. (וע' מג"א תרמ ד).

קמו) חולה ומשמשו^ל. התוס' הרא"ש כת' דאע"ג דאפשר בלא משמשו, הקילו לנחת רוח לו שמשמשו יישן עמו.

הקוב"ש (ח"ב מו) הביא תשו' הגאונים (ליק נא) דחולה שאינו יכול להתפלל, הוא ומשמשו פטורין [מתפילה]. דילפי' מסוכה. והקוב"ש הק' דל"ש תשבו כעין תדורו לפטור מתפילה לא. וביאר דכוונתם משום עוסק במצווה. והוכיח דבמשמשו חולה אין פטור תשבו כעין תדורו [כשומרי גינות], אלא הוה פטור עוסק במצווה.

ועפ"ז הביא הקוב"ש חידוש דאף החולה עצמו נחשב עוסק במצווה^{לב}, דעוסק במצוות השבת גופל^ל. דחויב זה רמי אף עליו, ול"ד לחיוב השבת ממונו דאיתא במחילה.

קמו) תוד"ה ואפילו חש. דסכנת אבר כסכנת נפשות אפי' לחלל עליו את השבת וכו'. בפשוטו משמע בתוס' דכל סכנת אבר כסכנת נפשות^{לד}, אבל הראשונים (ע"ז כת). הביאו דאייירי שם דוקא סכנת עין, דתליא בליבא. וסכנת שאר אברים אינו סכנת נפשות^{לה}. וכ"פ השו"ע (שכח יז). והרש"ש הגיה אף בתוס' דסכנת עין^{לו}. ועד"ז כת' השפ"א.

קמח) רבא שרא וכו' למיגא בכילתא בסוכה משום בקי. המג"א (תרמ ט) הביא מכאן דעדיף שמצטער יישן בבילה בסוכה, אע"פ שיש לה גג י' (ע' לעיל יג), מלישן חוץ לסוכה^{לז}. [וביאר דאיכא מ"ד דיצא בזה. ועוד דנו דיש צד דמדאורי' יצא].

קמט) משום סירחא דגריגשא. הרא"ש כת' דאייירי באכסניא, דאל"כ האיך עשה סוכה בדבר שנצטער בה. א"נ איירי שע"י שירד המטר הסריח. והר"ן כת' דאייירי שרק הוא מצטער בזה^{לח}, דאילו היה מאוס לכל דאמרי' (לעיל יב:) דאין מסכבין בשוצי וכו' דסני ריחיהו, והסוכה פסולה.

ובשו"ת מהר"ח או"ז (קצד) הק' אמאי לא יתחייב לבנות סוכה בחוה"מ שלא יצטער בו. וכזה"ק גבי צער חתן (כה:) אמאי לא יתחייב לבנות סוכה רחבה בד' דפנות, ועי"ז לא יצטער. והוכיח דכל היכא שעשה את הסוכה כתיקונו שוב לא נתחייב בזה. ופטור משום מצטער^{לט}.

והרא"ש הביא בשם הסמ"ג (ר' פרץ בהג' סמ"ג) דנחשב מצטער דדוקא לישון, אבל אינו מצטער לאכילה. [דהוה זמן]. והרא"ש חלק דיותר מוזק הריח בשעת אכילה מאשר בשעת שינה. ונקט למיגני לרבוא.

והמרדכי כתב דהפטור מצטער הוה דוקא כשעשה מתחילה במקום הראוי, אבל עשאה במקום הראוי להצטער באכילה או שינה, כגון שירא מהגנבים לא מיפטר. ואפי' היכא דראוי לאכילה ולא לשינה, לא יצא יד"ח. דבעי' כעין דירה. שיעשה כל צרכיו בלא צער.

והתירוה"ד (צג, הו' ברמ"א תרמ ה) פסק דאם כבו הנרות בסוכה, אי"צ לילך לסוכת חבירו אם יש טורח גדול בדבר. והמשנ"ב (שם כב) ביאר דנחשב צער, דאין ערב לאדם אכילתו אלא בשלו. והמרדכי (תשמא) הביא דה'עולם' לא נהגו לישון

לג. ויל"ד דדוקא 'כשעוסק' ברפואה. אבל כשאינו מתעסק בשום דבר, ואין לו כח להתפלל הוה אונס בעלמא.

לד. וכ"כ הג' מיימוני (שביתת עשור ב ה, והג' מרדכי שבת תסד) הביא בשם ראב"ה דכל סכנת אבר מחללין עליו את השבת.

לה. אמנם המאירי (ע"ז שם) ביאר באופן אחר.

לו. וכ"ה בפסקי תוס' (נח) סכנת עין כסכנת נפשות לחלל שבת. [אמנם התוס' רא"ש ואגודה כת' סכנת אבר].

לז. ומשמע דהוה עדיפות, אבל אינו חיוב גמור. ואי"צ לטרוח למצוא לעצמו דרך לקיום המצווה.

לח. ובפשוטו משמע דאייירי בסוכתו בביתו. ודלא כרא"ש הנ"ל. ואפשר דבשעת עשייה לא ידע שיצטער בזה.

לט. ויש שביארו דקבע דירתו במקום הזה, אלא דדרך דירת בית הוא שיוצא ממנו בשעה שקשה לו. ויל"ע דלפ"ז אף

שם יצא. אבל הבכור"י כתב דנחשב ראוי לשינה ע"י שיביא ברים וכסתות.

כה. ובשע"ת (תרמ א) כתב דאם עשה ב' סוכות א' לאכילה וא' לשינה, מהני אף לדברי המרדכי.

כט. ולכאורה המקור לזה מאבל, דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. וכ"ש בזה שהביא על עצמו כן.

ל. והשע"ת (תרמ ב) כתב דמשמש חולה, אם דרכו לילך לפקדים לצורך עצמו, אין לו להקל לצורך מצווה.

לא. ויל"ד דתפילה צריך ישוב הדעת. והוה פטור מצטער [וכמ"ש הרמב"ם לענין תפילין].

לב. וילד"ח דהחולה עצמו פטור משום מצטער. והתם איירי לענין שאינו יכול להתפלל [וכלל], והגאונים הביאו ק"ו רק לפטור המשמשו.

משרשיא דחיישין כל כך. ובכמה מקומות סמכין אשומר.

קנר) רבא אמר אין קבע לשינה. הראשונים הביאו הטעם מהירושלמי שכן אדם ישן עראי ודיומיה. (ומש"ה נחשב קביעות דירה^מ).

קנה) תוד"ה אב"ל. דשינה גופה אינה אלא משום גזירה שמא יפית. והריטב"א הביא דלא חששו דעצם השינה הוה היסח הדעת^מ, דהיסח הדעת הוה כשהוא ער ולבו פונה לדברים בטלים, דבעינן שכל מחשבתו בהם. אבל כל שאינו מפנה דעתו לדבריהם של חול מותר, ומהאי טעמא קורא בתורה ומתפלל ותפילין בראשו.

ורבינו יונה (ברכות יד: בדה"ר) תי' דרק קלות ראש נחשב היסח הדעת אבל כשעוסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהן ממש, אין זה נקרא היסח הדעת כיון שעומד ביראה. אבל השאג"א (לט) כתב דלא קי"ל הכי^מ, דהרמב"ם (תפילין ד יד) כתב דחייב למשמש כל זמן שעליו, שאסור להסיח דעתו מדן אפי' רגע א'^{מט}.

השאג"א (מ) כת' דמ"מ יש שיעור להיסח הדעת, ועד שיעור שינת עראי דהילוך ק' אמה (כדאי' בסמוך) לא נחשב היסח הדעת.

בסוכה, דיראים מן הצנה. והוה כחולה שאין בו סכנה דפטור מהסוכה. א"נ כמצטער דפטור מהסוכה^מ. (וע' לקמן כח: מש"כ בזה הרמ"א).

עראי

קנ) אוכלין ושותין עראי. הרא"ה פי' דאכילת עראי לא שמייה אכילה. אבל הריטב"א כת' שכן אדם אוכל עראי חוץ לביתו^{מא}.

קנא) אמר רבי יוסף תרתי או תלת. הרש"ש הק' דג' ביצים הוה שיעור סעודה (לחד מ"ד, כתובות סד: וכ"מ). וא"כ הוה קביעות סעודה. ובג' ראמ"ה ביאר דכוונת רב יוסף דתליא במח' שיעור כבר של עירוב, ולחד מ"ד תרתי ולחד מ"ד תלת. ולכל מ"ד פחות משיעור סעודה.

קנב) גזירה שמא ירדם^{מב}. הרא"ה וריטב"א הביאו י"א דמי שנדר או נשבע לעשות דבר בחצי הלילה, אסור לישון אפי' עראי קודם. וכדאי' הכא דיש גזירה שמא ירדם. ודחו שאין אומרים כן אלא בשיש איסור בגוף השינה^{מג}. (וע"א (בשו"ע י"ד ריג) הביא ע"פ דברי הריטב"א דמי שנדר משינת קבע, אסור בשינת עראי כיון דהאיסור בגוף השינה.

קנג) מתקין לה רב משרשיא ערבין ערבא צריך^{מד}. האחרונים (ערול"ג, שפ"א ועוד) תמחו מנלן לרב

חולה וכדו' מחוייב לבנות סוכה, אף דלא יישב בה. וזו לא מצאנו.

מ. ורבינו מנוח (ו) כתב דהקילו בשינת סוכה משום דפרצה קוראה לגנב. ותו דנפל חולשא בעלמא ורוח קמעא עוכרם, וכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וכתב דמ"מ אם ישן ביום חייב לישן בסוכה.

מא. (וכ"כ המשנ"ב תרלט יב.) והר"ן נקט תרוייהו, דכת' דאכילה פחות מכביצה לא חשיבה ולא הוה כעין תדור.

מב. בג' ראמ"ה הק' דנימא דאף היושב חוץ לסוכה נחוש שירדם. וכתב דבזה ליכא שום איסור רק כששוכב לישון ואף דכוונתו לעראי. ול"מ הא דסומך על חבירו, דסמיכות זו אין בו ממש.

מג. וצ"ב מ"ש ויש שפי' דאם ישן קבע, נתברר דדאף מתחילת השינה הוה קבע, ונחשב מעשה איסור. ע"ד הא דאיתא נדרים טו.

מד. ועד"ז הק' רב משרשיא למ"ד דחיישין שמא ימות, ואפ"ה לא חיישין שמא יבקע הנוד. דאפשר למסור לשומא. והק' דערביק ערבא צריך. ואך התם הוה חשש דרבנן, וי"ל

דכוונתו דכיון דחכמים גזרו, מסתבר דלא פלוג בזה. מזה. (ויל"פ דאכילת עראי הוא מה שטועם בשעה שעדיין אינו רעב, אלא שחושש שימשך השמועות וירעב. וטועם שלא ירעב. אבל בשעה שהוא רעב אינו מועיל אכילה מועטת. אבל שינה, אף מי שעייף פעמים די לו בשינת עראי. מו. ומבואר דלא תליא במה שרגיל בביתו, אלא מה נחשב שיעור קביעות חשובה. וצ"ב דאף אכילה, יכול לאכול פת כביצה, ואחר זמן עוד כביצה ודי בכך. ועוד יכול לשבוע במיני פירות וכדו').

מו. (אמנם תוס' והרשב"א (שבת מט.) כת' דאסור לישון וכו' או משום היסח הדעת. ויל"פ דס"ל דלר' ינאי אף שינת עראי אסור, דאינו בכלל גוף נקי. והוה טעם חדש, וכמ"ש הבעה"מ בשם א' מחכמי הדור. ע' בסמוך).

מז. והב"י (מד) נקט דלא פליגי. והמשנ"ב (מד ג) כת' דמצוה מן המובחר שלא להסיח דעתו כלל. (ועיי' ובביאור' בשעת תורה ותפילה).

מט. ועוד הביא דהרמב"ן (הו' ביו"ד שפח) כת' דאסור להספיד כשיש עליו תפילין משום היסח הדעת. ואף דליכא שחוק וקלות ראש.

והבעה"מ כת' דקי"ל כרבא, ומותר לישון שינת עראי, כדי הילוך ק' אמה. ואי"צ להניח ראשו בין ברכיו. אבל הראב"ד כתב דרבא פליג רק בסוכה, אבל לעולם בעי [בתפילין] מניח ראשו בין ברכיו.¹ וכ"פ הרמב"ם (תפילין ד טו).

והבעה"מ הביא א' מחכמי הדור דקי"ל כר' ינאי (שבת מט.) דצריכין גוף נקי, אף משינה. ואסור לישון שינת עראי. וע' ריטב"א.

קנו) דפריס סודרא. פרש"י הניחם אצל מראשותיו. והתוס' רי"ד הק' דא"כ פשיטא. וכה"ק הראשונים דא"כ במה נחשב י"שן בתפילין. אבל התוס' הרא"ש כתב כיון דמונח אצל ראשו. וביארו הראשונים דלא חיישינן שמא יניח ראשו עליהם. אבל הרמב"ם (תפילין ד טז) פסק דבכרוכין בידו מותר לישון קבע. ובשלובש התפילין, ופריס סודרא עליהו מותר לישון עראי. וע' כס"מ.

קנו) כדי הילוך ק' אמה.² וכמה ראשונים הביאו דמותר לישון עד כדי ק' אמה. והב"י (מד' הק' דהרא"ש השמיט שיעור [שינה בתפילין] ק' אמה. והב"ח תי' [דדעת הרא"ש] דעד ק' אמה לא נחשב אפי' שינת עראי, ומותר לישון מחוץ לסוכה. וכונת הגמ' דמק' אמה נחשב שינת עראי, ואפ"ה מותר לישון בתפילין. (והגמ"א (מד' ג), והמשנ"ב (שם ד) הביאו בזה מח'.

דף כו:

קנו) ואינו אוהו בקציצה. הריטב"א ביאר שהוא קדושה עצמה, משום ש' של תפילין. ובגמ' (בסמוך) מבואר דחששו דהידים עסקניות הם, ושמא נגעו במקום הטינופת. אך א"כ אמאי נוגע ברצועות, דמ"ש מהתם

דאינו נוגע אף ברצועות. והמשנ"ב (מ טו, מהפרמ"ג) תי' דהכא לא חיישינן כ"כ שמא נגעו במקום הטינופת. ולכך הקילו לאחוז ברצועה ולהסירה כדי שלא להשהות התפילין על עצמו בעוד שהוא מטונף מהקרי.

קנט) אסור לישון ביום יותר משינת הפוס. פרש"י משום ביטול תורה. ובשו"ע (ד טז) הביא דדוד היה נזהר שלא יישן שיתין נשמינ'.³ והרמ"א הביא מסוגיין דהיינו ביום. והגמ"א (שם טז) חלק דהאמוראים היו נזהרין ביום, אבל דוד אף בלילה ישן רק שיתין נשמינ'. והגמ"א ביאר דכוונת הרמ"א שבעל נפש יחמיר שלא ישן ביום יותר משיעור זה. אבל השו"ע (רלא א) פסק דאם א"א לו ללמוד בלא שינת צהריים יישן. והמשנ"ב (ד לו) הוסיף 'מעט', וכתב שגם זה תהא כוונתו לש"ש, ולא להנאת עצמו. והביא בשם המחצה"ש דתלוי לפי האדם וכפי הצורך לעבודתו ית'.

קס) שיתין נשמינ'. בשערי תשובה (ד יז, וחו' בבאיור"ה שם ד"ה דוד) הביא די"א דהוה ג' שעות. וי"א דהוה יותר מחצי שעה. וי"א דהוה מעט יותר מג' דקות [חלק י"ח משעה].

קסא) רש"י ד"ה כמיעל מפומבדיתא לבי כובי. דמפ' במקור"א⁴ דהוי ו' פרסי. וכ"ד מיל'. אבל רש"י (קידושין ע:) כתב דהוה כפר הסמוך לפומבדיתא. ובגמ' (גיטין ד.) רבה בב"ח אמר דכפר לודים ללוד [דמובלעות] הוה כמבי כובי לפומבדיתא, משמע דהוה סמוך. [וכמה אחרונים הגיהו בדברי רש"י⁵]. ובחי' הרא"ה כתב דהוה מיל'.

ולדברי רש"י (לפנינו) צ"ב, דשיעור הליכת ו' פרסי הוה רוב יום [דמהלך אדם בינוני י' פרסאות ביום פסחים צג:], והאיך יתכן דאביי ישן יותר מז' שעות [באמצע היום]. והשפ"א כתב דצ"ל דכוונת רש"י במעת לעת.

בלילה לא ישן שיעור זה. ופרש"י (ברכות ג) דהיה מתנמנם וניעור תמיד. וכ"כ הפרמ"ג דהיה מתעורר וחוזר לישון. ופרש"י כסוס דמואס בשינה. וכדאיתא פסחים קיג:.

ב. והמשנ"ב הביא מהגמ"א דבשבת אינו בכלל זה.

ג. ולא נתפרש מקומו. והנוב"ז (א"ח ח' כ) כתב דאפשר דהוה שום מדרש.

ד. והשע"ת הביא דהתפארת צבי הגיה ב' פרסאות. והשפ"א הגי' שישית של פרסה [ב' שלישי מיל'].

ג. וכתב הראב"ד דלהלכה אסור אפי' עראי, שאין אנו יודעים לשער שיעור הילוך ק' אמה. [וצ"ב].

נא. ונח' הראשונים בשיעור הילוך מיל דהוה בין י"ח עד כ"ד דקות (ע"פ הסוגיא פסחים צג:). א"כ ק' אמה הוה נ"ד שניות (בערך א' מס' משעה) עד ע"ב שניות (א' מנ' משעה). אך אפשר דמהירות הילוך ק' אמה בפני עצמו שונה משיעור הילוך יום שלם.

א. וכדי שלא יטעם טעם מיתה (וכ"ה בב"י בשם הזהור). [ואפי'

דרבא תירץ הקו' שם, ולמסקנא מתורץ ברווח. אבל הרא"ה (ה' בריטב"א כה.) כת' דלשון רבא משמע דס"ל הכי, ולא בדרך דחוי. וכ"פ הרא"ש ושו"ע (תרלט ב) דל"ב סוכה.

והרא"ש כת' דאפי' למ"ד דפירי בעי סוכה, היינו דוקא כשקובע עצמו. ואשמועינן דקבע ידיהו כעראי דפת. והמג"א (תרלט ו) תמה דבגמ' (יומא שם) מבואר דאפי' כביצה פירות בעי סוכה.

והרא"ש הביא בשם רבינו פרץ דכ"ז בפירי, אבל בשר וגבינה ושאר דברים בעי סוכה. דהא מבואר בגמ' (כו.) דמהני בהו השלמה (וכן משמע בתוס' יומא שם). והרא"ש דחה דבתוספתא מבואר דאיירי בדבר דברכתו ב"מ מזונות. וזכ"פ השו"ע (תרלט ב) דתבשיל של ה' מינין כשקובע עליו מחוייב בסוכה. ובשע"ת (שם ה) הביא גינת ורדים דפת כניסין מחוייב בכביצה ועוד, ואף בלא קביעות. ועי"ש בפוסקים.

קסה) ודל"י ש"ל מים. הרא"ש כתב דאף שתיית יין נחשב עראי. וכ"פ השו"ע (תרלט ב). ובהג' אשור"י הביא דהא"ז מסתפק בזה. אבל הריטב"א (כה.) כת' דמים נחשב עראי מחמת גריעותו. אבל שתיית יין נחשב קבע^ח ואפי' רביעיית^ט.

והמאירי כת' דשתייה בלא שום אכילה הוה עראי, וע"כ איירי כשאכל מרקחת ופירות שאינן חייבין בסוכה. וע' מג"א (ה) דבזה"ז קבעי.

והגר"א הביא מהגמ' (ברכות לה:) דלא תקנו ברכה"מ ביין, דלא קבעי סעודתא על יין. ואפי' קבע בטלה דעתיה. והביאו"ה דחה דגדר קביעות לענין תשבו כעין תדורו לא תליא בגדרי קביעות סעודה ובין לקולא ובין לחומרא, וכה"ג אין רגילין לקבוע שתייה חוץ מביתו.

והביאו"ה (תרלט ב) דייק לשון המשנה דאוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה, משמע דשתיית קבע

קסב) רש"י ד"ה שרגילין בפומא. קס"ד וכו' שהרהור מצוי בהן. הב"י (ושו"ע לח ד) הביא כלבו בשם המהר"ם שהמניח תפילין צריך ליזהר מהרהור^ה. והב"י תמה דבסוגיין מבואר דבעצם ההרהור אין איסור. והביא מקור למהר"ם מהירושלמי^י. והמג"א (לח ד) כתב דמשום ספק שמא ירהר, לא אסרי להניח תפילין. והמהר"ם איירי כשיודע בודאי שא"א לו בלא הרהור.

קסג) קסבר ר' יוסי בע"ל קרי אסור להניח תפילין. הריטב"א כתב מדלא חילק דדוקא כשהקרי עליו, ש"מ דלמ"ד דמותר, היינו אפי' בעוד הקרי עליו. אבל השו"ע (מ ז, ורמ"א) פסק דבעוד שהקרי עליו אסור בתפילין. אף דקי"ל דבע"ק מותר בתפילין. ורע"א (שם) תמה מסוגיין.

אבל התוס' הרא"ש ביאר דאי לאו דבע"ק אסור לא היו מחמירים כ"כ לאסור מספק ומשום הרגל שמא יראה קרי.

חוב סוכה באכילת פירות

קסד) מנשה והביאו וכו' ולר"ג ב' כותבות וכו'. ובגמ' מבואר דבאו להחמיר על עצמן. ובגמ' (יומא עט:) ס"ד דמדינא פטור משום דב' כותבות הוה פחות מכביצה^ה, ולא הוה שיעור חוב סוכה. וכ"ד ר' ירמיה (שם). ורבא תי' דפירי לא בעי סוכה. וביאר הא דאיתא בברייתא דאוכלין פירות עראי חוץ לסוכה, היינו דאכילת פירות הוה 'כאכילת עראי. והתוס' ישנים (שם עה"ג) הק' דאף כביצה אי"צ סוכה (כמסקנת סוגיין), ותי' דהמ"ל לתרוצי הכי.

והבעה"מ (יא. בדה"ר) כתב דקי"ל כרבא דפירי לא בעי סוכה. וזכ"ד הרא"ש ורוב ראשונים. אבל המלחמות כתב דבמסקנת הגמ' (שם) הדרינן דפירי בעי סוכה, היכא שאוכל שיעור ג' וד' כותבות.

ז. והגמ' (שם) מקשה דכותבת הגסה וגרעניה הוה יותר מכביצה, והאיך יתכן דב' כותבות ובלא גרעין הוה פחות מכביצה. ור' ירמיה תי' דאה"נ הגרעין הוה חציו.

ח. והמכתם תמה אמאי לא קבע שיעור שתייה. ואבל במחזור ויטרי (שנט) כת' דהקובע סעודתו על היין, כגון השותין בחנויות כל היום.

ט. והביאו"ה (תרלט ב) דייק כן מלשון הרמב"ם דכתב דשותין

ה. והמהר"ם כת' דאם אינו יכול לשמור עצמו מהרהור, לא יניח תפילין (והו' ברמ"א שם). אבל הב"י כת' דאין לפטור ממצות תפילין מפני כך, ויש לכופם בדברים ולמשוך לבם ליראת שמים שיסחיו לבם מדברי הבאי המזיק לגוף ולנפש. ויפנו לבם לקבל עול מלכות שמים.

ו. והב"י כתב דצ"ל דלא איירי הכא שהרהור כשהתפילין עליו. והמג"א הק' דא"א להרגל דבר בלא הרהור, והול"ל שמא יבאו לידי הרהור.

אסורה וּכ"ב רש"י (לעיל כ: ב) דעיקר ישיבת הסוכה אכילה שתייה ושינה.

והר"ן ביאר דסד"א דכשאוכל עראי ושותה, ע"י שתייתו יחשב האכילה קבע¹. והביא"ה כתב דדוחק.

והשעה"צ (תרלט כט) כתב דכששותה בסעודה לאחר אכילתו, נכלל בסעודה, ומחוייב לשותות בסוכה. וכתב ואפשר דלפ"ז אף מים בתוך הסעודה אין כדאי לשותות חוץ לסוכה, וצ"ע². ועד"ז כתב המאירי בשם י"א דכל שתייה נגזרת אחר אכילה ידיה, אם האכילה קבע אף היא קבע. וכל שבא השתייה עם אכילת דברים המחוייב בסוכה אף הוא נגזר בתריה³.

קסו) נטלו במפה. פרש"י דלא נטל ידיו. דאין חיוב נט"י אלא כביצה, כדאמרי' בגמ' בסמוך. אבל הב"י (ושו"ע קנח ב) הביא דהרוקח נסתפק האם תקנו נט"י אף פחות מכביצה (ויטול בלא ברכה). והגר"א (קנח ב) כתב דהרוקח נסתפק דכיון דקי"ל כר' מאיר דלענין ברכה"מ השיעור כזית, א"כ אף לענין נט"י. או דלענין נט"י תלי בטומאה (ע' בסמוך). וכ"כ הריטב"א (כאן) דלית הילכתא כוותיה דאפי' כזית בעי ברכה ונט"י לחולין.

והב"י הביא מדברי הרוקח דפחות מכזית אי"צ נטילה, כדאי' בסוגיין. והמג"א כתב דהזה"ש ט"ס⁴, וגרס' דפחות

מכביצה אי"צ נטילה⁵. ונקט דאף פחות מכזית הוה בכלל ספיקו של הרוקח. וצ"ב דמ"מ מבואר בדברי ר' צדוק דאי"צ נט"י, ומנלן דלא קי"ל כוותיה בזה"ט. והגר"א כתב דמ"מ לא גזרו נט"י אלא היכא דמחוייב בברכה"מ, וכמו שלא גזרו על פירות ופרפרת, ולכן תלאן בסוגיין בברכה"מ.

והב"י ביאר הספק האם יש חיוב נטילה בפחות מכביצה, דכיון דאינו מק"ט מדאורייתא לא תקנו נטילה. או דלא פלוג⁶. וביאר הגר"א דקאי כדעת תוס' (שבת צא, פסחים לו ועוד) דמדאורייתא אוכלין מק"ט בכביצה (ומדרבנן בכל שהוא). אבל לדעת רש"י (פסחים לג) דמדאורייתא מק"ט בכל שהוא (אלא דאינו מטמא אחרים)⁷.

קסז) תוד"ה ו"א. אבל שמא ב' מעשים היו, וההיא דירושלמי אכלו עם הגרעין דהוי בריה. מבואר בתוס' ד'בריה' הוה דוקא כשאכל אף הגרעין וּכ"פ הרמ"א רי א. וּמשמע דאפי' שהגרעין אינו ראוי לאכילה⁸. אבל הרא"ש (ברכות לו.טו ז) חילק דהיכא דהגיע לפניו עם הגרעין (והוציאו ואכל מה שראוי לאכילה) הוה בריה. ובגמ' דידן איירי שהגיע לפניו בלא גרעין⁹.

והשפ"א כתב דאף דמברך על בריה, מ"מ לא נחשב יותר מכזית. וע"כ דלא קי"ל כר' יהודה דבעי כביצה, ותליא בשביעה.

דהא אפשר בלאו הכי. וי"ל דהטעם להחמיר בפחות מכביצה משום דלא פלוג.

טז. והגר"א (קנח ג סופו) הק' דאי משום טומאה, אף כשיש לו הרבה חתיכות פת וכל פרוסה אין בו כביצה דאינו מק"ט מדאורייתא. וכד"ג ודאי מחוייב נט"י ודא"כ אמאי נצטער ר' עקיבא כשלא היה לו מים, היה לו לחלקן.

יז. והמג"א (שם ב) ציין דדעת תוס' והר"ן (כאן) דמק"ט בכל שהוא. והגר"א חלק דכוונת התוס' דמק"ט מדרבנן, ור' צדוק ודאי היה נוהג שלא יטמא האוכל אף מדרבנן. (ואבל לענין גזירת נט"י, לא גזרו בטומאה דרבנן).

יח. ותלמידיו רבינו יונה (ברכות כו: בדה"ר) כתב דבזית וכדו' דאין דרך לאכול הגרעין לא שייך בריה. ורק בענב וכדו' שאוכלו עם הגרעין.

יט. וּמשמע מדבריו דגדר בריה תליא במה שהגיע לפניו. ואפי' ריסקה אח"כ מתחייב. אבל הפוסקים הביאו דצריך להכניס לפיו כא'.

מים, משמע דכל יין נחשב קבע. וכן דייק המכתם מדברי הרמב"ם.

י. ובפשוטו אפי' בשותה מים. אבל יל"פ בקובע על היין, וכסברת המאירי הנ"ל. וּמשמע בר"ן דע"ז האכילה הוה קבע, ולא השתייה.

יא. ומבואר דנסתפק גבי מים, דאף דנטפל לסעודה ודקי"ל דאין מברכים עליו באמצע הסעודה, אבל לא הוה עצם הסעודה. משא"כ גבי יין דנכלל בעצם הסעודה.

יב. וכתב דלפ"ז לא היה צריך להזכיר שתייה במשנה, ושמא שיגרת לישנא.

יג. דהא קאי שם אאכילת מצה, ומצה בעי כזית. ואפי' הכי דעת הרוקח דאינו מברך אנט"י.

יד. אבל קשה דלפ"ז הרוקח סותר דברי עצמו. והאחרונים האריכו בזה. והפרמ"ג יישב דסגי במפה.

טו. והפרמ"ג תי' דר"צ נטלו ע"י מפה. דלא תקנו בפחות מכביצה להחמיר כשאוכל ע"י מפה. וביאר דמש"ה לא יברך,

קסח) **אם בא להחמיר וכו' ולית ביה משום ויהרא²**.
הריטב"א (כה) ור"ן הוסיפו דלא חשיב כמי שאינו מצווה בדבר, דאמר' מי שאינו מצווה ועושהו נקרא הדיוט³. אמנם גבי ירדו גשמים בסוכה הראשונים כת' דנחשב הדיוט. והאחרונים הק' מ"ש⁴.

ובשנות אליהו (ברכות א ג) פי' דכל שהוא מצווה בעצם (דהוה מצווה מן המוכרח), אלא דלא הצריכוהו חכמים, אם עושהו מקבל שכו. וכן אמרו שלא שתו מים מחוץ לסוכה. אבל בדבר שאין בו תועלת כלל, אם חושש לכך נקרא הדיוט.

והחק יעקב (תעב י) כתב דהתורה פטרה את המצטער בסוכה משום דדרכיה דרכי נועם, ומש"ה אינו ראוי להחמיר. אבל בעלמא רשאי להחמיר. ועד"ז כת' הביאו"ה (תרלט ז ד"ה וכל) דדוקא במקום שיש צד איסור נקרא הדיוט, וה"נ המצטער הוה חילול יו"ט וואף בחוה"מ יש דין לכבדו. אבל במקום שאין חשש איסור הוה מצווה מן המוכרח להחמיר. ווהעירו דלפ"ז יהא מצווה מן המוכרח להעלות המים לסוכה. אבל מי שאין לו סוכה לא ימנע עצמו מאכילה ושתיה חוץ לסוכה, דבזה איכא צער וביטול שמחת יו"ט. ומדברי הפוסקים לא משמע כן. וצ"ע.

והביאו"ה הוסיף ובפרט בגשמים דהוה כשפיכת כוס על פניו (וכדאי' לקמן כח), דרבו הראה לו דאינו רוצה בעבודתו⁵.

והביאו"ה (ס"ס תרלט) כתב בשם הבכור"י דדוקא היכא דמצטער בשעת ישיבה נקרא הדיוט. אבל במה שפטרודו שאי"צ לעלות לסוכה וכגון הולכי דרכים, או שהתחיל סעודה בגשמים] הוה מצווה מן המוכרח לעלות, כיון דבשעת קיום הוה מצווה גמור⁶ [דלא גרע משתיית מים מחוץ לסוכה⁷].

קסט) **שם. המכתם ומאירי** (לקמן כח) הביאו י"א דהמחמיר על עצמו לאכול פירות בסוכה מברך ליישב בסוכה⁸. אבל המרדכי (תשמא) כתב דבשתיית יין ואכילת פירות אין לברך ליישב בסוכה. ווע"ע לקמן כח: דעת הרמב"ם.

ורבינו מנוח (ו ו) כת' דהא דאי' דאוכלים אכילת עראי חוץ לסוכה⁹, פי' ובדיעבד ליכא איסורא, אבל לכתחילה אסור לאכול לחם אפי' כוית חוץ לסוכה. וכיון דבעי סוכה בעי ברכה. וודבריו צ"ע בדגמ' כאן מבואר דהמשנה דאוכלין עראי חוץ לסוכה סותרת את המשנה כאן דהחמירו על עצמן. ולדבריו דין אכילת עראי הוה דוקא בדיעבד, ואסור לכתחילה¹⁰.

וחולי, דכו"ע מצטערין בכך, אמר' דמן השמים עכבוהו. אבל צער התלוי בגופו, אם אינו מקפיד בזה אינו פטור, דכמה בני אדם הולכים לבית חבריהם לאכול שם.

כד. אמנם המחצית השקל (ר"ס תרלט) נקט דאם עבר בספינה, דהוה טירחא דאי"צ לה, לא יברך אסוכה. דנקרא הדיוט. ורע"א (ק סח) חלק דכה"ג אינו מצטער בגוף המצווה, וכיון דעבר מחוייב ליישב בסוכה. וועוד ציינו דהמעשה דהמהר"ש יונה (הר' במג"א שם) לא היה טירחא ומצטער, אלא דחזר בזה לביתו.

כה. ויל"פ דהא מ"מ נמצא בסוכה. דאף מי שאינו אוכל מקיים מצווה במה שנמצא בסוכה, וכ"ש באכילת עראי. אמנם משמע דהוה מצווה טפי באכילת עראי. וצ"ב הא גופא מנלן.

כו. והמאירי חלק דאינו 'חייב' בברכה. ומ"מ כתב דרשאי לברך, כיון דהברכה על הישיבה' וולא תלי באכילה, וכדעת הרמב"ם. ע' לעיל שם.

כז. ולשון הרמב"ם (שם) דאסור לאכול סעודה חוץ לסוכה, אא"כ אבל אכילת עראי כביצה או יתר מעט. ור' מנוח דייק הלשון בדיעבד.

כח. אך הכא לא איירי בפת גמור, ומש"ה הוה חומרא. ומ"מ קשה במשנה דאכילת עראי לא הוזכר בזה חילוק. וצ"ע.

כ. והמהרצ"ח ביאר [וע"ד הא דפסחים נה. דאמר' מלאכה הוא דלית ליה] דהרואה יאמר דכוונתו לקביעות, או שדעתו לאכול אח"כ עוד.

כא. כדאיתא בירושלמי (שבת, ה' בתוס' גיטין ו) גבי שרטוט. [אבל קשה ליישב מ"ש התם דל"מ הנך תי'].

כב. והמג"א (לב ת, תעב ו) הביא דהבאר שבע כת' דצריך להתיישב מתי אמר' דהוה הדיוט, וכמה חומרות דאנו מחמירים דלא כדברי הגמ'.

כג. ונפק"מ דלפ"ז שאר מצטער (כחולה וכדו') הוה מצווה מן המוכרח [וכן למש"כ הספרים דהיכא דהתחיל גשמים קודם סוכות לא הוה סימן קללה וכדו']. ויש להביא סייעתא מדברי ר' זירא (כה) שעשה שמחתו בסוכה, אף דיש בזה צער חתן. ויש לדחותו.

והמג"א (תרלט ו) כתב דאם יש צינה, ואין לו כרים לא ישן בסוכה [משמע דאסור].

והבכור"י (תרמ כד בסוף) כתב דכל מצטער וכגון שומרי גינות וחולין לא יברך.

והמשנ"ב (תרמ כב) הביא בשם הא"ר דאף כשאוכל בסוכת חבירו [מחמת שכבה הנר] לא יברך. והביא שהחיי"א חלק דמצטער כזה יכול האדם לחייב את עצמו ולעשות בשמחה ולברך. והשעה"צ (שם כז) ביאר דמצטער מחמת גשמים

דף כז.

קע) תוד"ה הא. ומיהו תימה דהא ר' צדוק כהן היה וכו', והתירו מפה לאוכלי תרומה. ותוס' (יומא עט:) תי' דהתירו רק בשעת אכילת תרומה דזהירי טפי, והבא לא היה תרומה.

קעא) ר"א אומר י"ד סעודות וכו'. הראשונים הק' דבשבת בעי ג' סעודות, וא"א לז' ימי סוכות בלא שבת^א. והמכתם ומאירי תי' דכיון דאכיל בשבת במנחה תו לא אכיל במוצ"ש^ב. והמוחצית השקל (תקכט ה) כתב דמגדרי סוכה אי"צ לאכול סעודה ג', אף שמחוייב משום השבת. ונפק"מ אם ירדו גשמים וכדו'. והשעה"מ (ו ז) תי' דסעודה שלישית אי"צ לאכול יותר מכביצה, ומש"ה אינו חייב בסוכה (וע' בסמוך).

והמג"א (תקכט ה) הביא דלא נהגו לעשות ביו"ט סעודה שלישית^ג, והביא מקור מסוגיין דלא הוסיפו סעודה ג' דיו"ט. והמוחציה"ש הביא דהעולם מקשים א"כ עכ"פ יתווסף סעודה ג' דשבת (ובנ"ל), וצ"ל דלא קאי אחיוב סוכה. וא"כ אין ראייה גם לסעודה ג' דיו"ט. ונע"ש תי'. [ובשעה"מ שם ושאר אחרונים האריכו בדבריו].

קעב) ר"א אומר וכו' ישלים לילי יו"ט אחרון. פרש"י אע"פ שאינו בסוכה. [והגמ' מקשה, ע' בסמוך]. והריטב"א כתב דכ"ש שיוכל להשלים בתוך החג עצמו, דהא יליף משלמי חגיגה (ע' בסמוך). וכו"מ בתוס'. אבל ראב"ה כתב דל"מ השלמה ברגל,

דכל מה שאוכל הוה חובת היום. [וע' בסמוך מש"כ הריטב"א בזה].

ורבינו יונתן כתב דיו"ט אחרון היינו יום ז', דהא ביום ח' כבר נפטר מסוכה והאיך ישלים.

קעג) מ"ט דר"א וכו' מה דירה א' ביום וא' בלילה וכו'. וילפי' דיש דין מעשה דירה בכל יום ובכל לילה. וי"ל דהאם ר"א מודה דילפי' תשבו כעין תדורו אף לענין מצטער וירדו גשמים וכו'.^ד. ואפשר דמ"מ ס"ל דצריך השלמה^ה.

ליל ט"ו הכתוב קבעו חובה

קעד) מה להלן לילה ראשון חובה וכו' אף כאן לילה ראשון חובה. דיש חובת אכילה דסוכה בליל ט"ו. הרמ"א (תרלט ג) הביא [בשם מהר"י וייל] דיאכל קודם חצות, דומיה דמצה. ורע"א (תרלט ג) כתב שצריך שיאכלנו תוך כדי אכילת פרס [כמו גבי מצה, בס' תעה ו].

ובשיעורי רב"ב חקר [בשם הגר"ח] בגדר מצוות אכילה בסוכה ליל ט"ו, האם הפת שאוכל הוה חפצא דמצוה, וכמו במצה^ו. או דהסוכה הוה החפצא דהמצוה, דילפי' דהקיום הוה ע"י אכילה. ונפק"מ כשאכל פת גזול^ז. (וע' בסמוך).

ובס' ערכי תנאים ואמוראים (ערך רב ייבא סבא) הק' אמאי אין מברכין בליל ט"ו 'לאכול בסוכה', דהא לילה הראשון חובה דילפי' ממצה. ותי' משום דאכילה דוקא בסוכה וכבר בירכנו לישב בסוכה^ח.

ז. ונפק"מ לענין מצוות צריכות כוונה, האם צריך כוונת 'ישיבה בסוכה', או כוונת אכילת כוית.

והביאו דהביאו"ה (ס ד ד"ה ו"א) כת' דבמצוות התלוין באכילה קי"ל (תעה ד) דיצא בדיעבד אם לא כוון [כיון דנהנה, וכדין מתעסק בחלבים ועריות דאמר' שכן נהנה]. והביאו"ה הביא וכגון כוית ליל סוכות. והעירו דעצם המצוה הוה ישיבת הסוכה, ולא תלי בהנאה. ואפשר דהביאו"ה נקט דהוה 'מצוות אכילה'.

ח. דמכשירי מצוה אין פסול מצווה הבא בעבירה [וכמ"ש הרמב"ם (שופר א ג) דתקע בשופר גזולה יצא, דה'קול' לא הוה גזול].

ט. וביאר דכל סעודות ימי החג מצוה וחובה לאכול בסוכה כשירצה לאכול, ואף חובת אכילת לילה הראשון תלויה בישיבת סוכה. וביאר דהלשון 'לישב' הא משום לשון הפסוק בסוכות תשבו, אף שעיקר החיוב אכילה שתייה ושינה.

א. ויש שתי דר"א הוסיף י"ד סעודות, מלבד ליל ט"ו. וכולל סעודה ג'.

ב. וי"ל דהאם אף בחוה"מ יוכל להקדים סעודת הלילה מבכ"י, או דוקא בשבת דנקבע כך חיוב סעודתו.

ג. (ביו"ט החל בחול). והמג"א הביא בשם הסדר היום שיותר טוב לאכול פירות לסעודה ג'. ובשם הכל בו שמוסיף תבשיל בסעודה ואף בלא ברכה"מ.

ד. והביא דכע"ז מצאנו (תענית ב.) דיו"ט אחרון של חג היינו יום הז'. [אמנם שא"ר (שם) נקטו דהתם נמי קאי בשמיני עצרת].

ה. ע' מש"כ לקמן כח: בשם הביכור"י.

ו. ויש לדחות דכיון דלא היה מחוייב ליבא דין השלמה. [וכה"ג ליבא י"ד סעודות].

משמע כן^{טו}. [והמשנ"ב (שם) כתב ובשם הא"ר] דמ"מ לא יברך, דלהנך ראשונים דמצטער פטור אינו חייב. וע' לעיל].

והא"ר (הו' בשע"ת ס"ס תרמ) הביא מדברי רש"י (נו). דהולכי דרכים פטורין אף בלילה הראשון. (וכ"ד הפרמ"ג תרמ א"א טו). והבכור"י (תרמ כד) חלק. (והו' לעיל כו.).

והצל"ח (ברכות מט; הו' במשנ"ב תרלט לו) פסק כשיוורדים גשמים בליל ט"ו, שיאכל כזית בסוכה בגשם [בלא ברכה], ואם אח"כ פסק הגשמים שוב יאכל כביצה [ועוד] ויברך^{טז}. [ולא סגי בכזית, דשמא כבר יצא יד"ח מצה בגשם ומש"ה צריך כביצה].

והמשנ"ב (שם) כת' דאם הלך לישון ואח"כ פסקו הגשמים אינו חייב לקום לאכול כזית בסוכה, דממ"נ לצד דמצטער חייב בליל ט"ו כבר יצא. ולצד שפטור, כיון דהלך לישון נחשב מצטער ואי"צ לקום. ואך העירו דמ"מ אם יקום יקיים המצווה, דלא הוה מצטער בגוף המצווה. ומבואר דהמשנ"ב לא חילק בין מצטער בשעת מצוה או קודם המצוה].

קצו) מכאן ואילך רשות וכו'. הבעה"מ (סוף פסחים כו; בדה"ר) הק' למה מברכים על הסוכה כל ז' ימים, ואילו מצה מברכים רק בליל ראשון. הא גמרי מהדדי.

והעיטור (מצה עמ' קלח) תי' דאין מברכים על הלוא, ובמצה ליכא עשה כל ז'. אבל גבי סוכה איכא עשה ד'בסוכות תשבו'^{יז}. [והא דאמר' גבי

קצה) והמאירי ומכתם (כו). הביאו בשם ר"ש מלוניל דבלילה הראשון אפי' מצטער חייב בסוכה. דהא דפטרי' מצטער משום תשבו כעין תדורו, אבל גבי לילה הראשון אמרי' דהכתוב קבעו חובה. ולא דמי לדירה, דמה דירה אי בעי לא אכיל, אלא חובה כמצה. (וכ"כ רבינו מנחם ו ב').

ותוס' (ברכות מט; כת' דכשיוורד גשמים בליל ט"ו, אוכל בביתו. וכשיפסיק הגשם מחוייב לאכול בסוכה. ומבואר דבעוד שיוורד הגשם לא יאכל בסוכה. אבל הרא"ש (ברכות שם ז כג, והג' אשר"י בסוה"פ תוס' ר"פ בסמוך) כת' דאפי' יורד גשמים אוכל בסוכה בלילה הראשון^{יח}. והדרכ"מ (תרלט ה) הביא בשם הכל בו דה"ה שאר מצטער חייב לאכול בסוכה בליל ט"י^{יט}.

ובשו"ת הרשב"א (ד עה, הו' בב"י) חלק [וכדעת תוס' ברכות] דלא שמענו לחייב מצטער בליל ט"ו. וסתמא נקטו בכל מקום דשומרי גנות והולכי דרכים ומדבריות פטורין אפי' בליל ט"ו.

ובפשוטו ס"ל דאף דילפי' דקבעו חובה [ולא הוה כעין תדורו דאי בעי לא אכיל], מ"מ צורת הדיוור צריך להיות כעין 'תשבו'. אבל הגר"א (תרלט ה) ביאר דעת הסוברים דלא יאכל בסוכה בגשמים, משום דכשיוורדים גשמים אין שם סוכה עליו^כ.

ורע"א (תרמ ד, והמשנ"ב שם כב) כת' דאם כבו הנרות, חייב לילך לסוכת חבירו בליל ט"ו. דבכזית ראשון אין פטור מצטער. וציין דבדברי המג"א (ר"ס תרלט"י) לא

י. אמנם רבינו מנחם (ו י) כת' דכשפסק הגשם מטריחין אותו לעלות לסוכה. [משמע דבגשם לא יאכל, ודלא כרא"ש. ואפשר דשאני גשם].

יא. אמנם הרמב"ם בפיה"מ (בסוה"פ) העמיד דברי המשנה אלילה הראשון, ומשמע דאף בזה קאי סוגיין שלא יאכל בסוכה.

יב. אבל הברכ"י נסתפק האם חולה [שאין בו סכנה] מחוייב בלילה הראשון. ודייק דאף הכל בו חייב דוקא במצטער, אבל חולה גמור פטור.

יג. ועפ"ז י"ל דשאר מצטער מחוייב לישב בסוכה, ודוקא גשם אמרי' דלאו שם סוכה. (ע' לקמן כח). ואילו לדעת הרשב"א כל מצטער פטור.

יד. דהמג"א כת' דלא יעבור נהר בספינה לישב בסוכה, ואם עבר יוצא. והק' האיך יברך, הא אין מחוייב לילך לסוכת חבירו. והמחצה"ש ביאר דכוונתו דטירחא זו הוה כמו

מצטער, ואינו מברך.

ובשו"ת רע"א (ק סח) תמה דכיון דעבר שוב לא הוה מצטער, ומחוייב בסוכה. ול"ד ליושב בסוכת חבירו דאף עכשיו מצטער.

טו. וכוונת רע"א (תרמ הג"ל) דלכאורה המג"א קאי אף בליל ט"ו, שלא יברך משום דהוה מצטער. ורע"א הק' דקי"ל דבליל ט"ו מחוייב לישב בסוכה אף שמצטער.

ודבריו צ"ב דהא קי"ל שאין מברכים בשעת הגשמים, לחוש לדעת הסוברים דאף בליל ט"ו יש פטור מצטער. ואפשר דסוכת חבירו עדיף ממצטער בעלמא. ויל"פ דהצער הוה בהליכה לבית חבירו, ולא מצד עצם הישיבה. א"נ דכוונתו דלאחר שכבר הלך לסוכת חבירו ליכא צער בישיבה.

טז. והמשנ"ב (והשעה"צ פב) הביא דהחיי"א ס"ל דסגי לברך אכזית.

יז. וכע"ז הביא המכתם בשם ר' שמואל בר"ש דמצה שאר

סוכה דהוה רשות, היינו דאי"צ לאכול כלל. מ"מ הוה מצוה לאכול בסוכה, דכל מה שאוכל יאכל בסוכה. ואילו גבי מצה ליכא מצוות עשה לאכול מצה, אלא איסור לאכול חמץ.

אבל דעת הגר"א (מעשה רב קפה, והו' במשנ"ב תעה מה) דאף מצה כל ז' הוה קיום מצווה, אלא דאינו חיוב. והמשנ"ב (תרלט כד) נסתפק ע"פ דעת הגר"א (הנ"ל) דאף לענין סוכה, יש מצווה לאכול פת כל ז' ימים, ולברך לישב בסוכה.^[1]

ועפ"ז יל"פ דק' הבעה"מ מ"ט אינו מברך ט'. ועוד יל"פ דעיקר ק' הבעה"מ על המצווה (ולא על ברכה) מ"ש מצה דאין מצווה כל ז', ומ"ש דלא אמרי' דתאכלו מצות הוה מצוות עשה כל ז'.²

והבעה"מ (והו' במכתם כאן) תי' דבסוכה א"א לעמוד ג' ימים בלא שינה, וחייב לישן בסוכה ולטייל בה. אבל בפסח אפשר לאכול משאר מינים, ואי"צ מצה. ועוד תי' המכתם והמאירי דחיוב מצה בשאר ימים הוה להשביע רעבונו, אבל יושב בסוכה רק משום קיום המצווה.

קצו) תוד"ה תשבו. חריי אף בעו וכו' אף כאן עד שיכנס לסוכה בתאורה.³ ונסתפקו שיאסר

לאכול ערב סוכות מהמנחה ולמעהלה. והאוי"ז והמהרי"ל (הו' בדרכ"מ תרלט ו) החמיר [שלא יאכל אחר חצות כ"ז]. והדרכ"מ כתב דמסבא ל"ש בזה, דאף אם ישב בסוכה בלא אכילה מכל מקום קיים מצות סוכה. ולא דמי למצה שצריך לאכול כזית מצה לתאבון. ומבואר דהדרכ"מ נקט מסבא כ"ז דמצוות ליל ט"ו הוה מצוות ישיבה בסוכה, ע"י אכילה. ולא מצוות אכילה כ"ז.

קצח) בא"ד ר' זירא בני וכו' עד שיאכל כזית דגן בסוכה. והרא"ש ביאר דהספק בירושלמי האם יוצא במיני תרגימא⁴ ובין דבעי סוכה, ע' בסוף העמ'.

והפרמ"ג (תרלט א"א טו, ותרמג מ"ז בסופו, וקפח א"א ט, והו' בביכור"י שם יט) כתב דאינו יוצא בלחם הנילוש במי פירות, דומיה דמצה. ור"ל דכוונתו באופן שאינו פת' לענין המוציא, אלא פת הבא בכיסנין⁵. אבל היכא דהוה דין פת יצא, ואף דלא מהני לענין מצה משום דבעי לחם עוני⁶.

ובתורת כהנים (אמור פרק יא ב, הו' במשנ"ל חמץ ו א) יש ס"ד דנילף ק"ו לחייב אכילת מצה בליל סוכות.

ומבואר מדברי הירושלמי [ותוס' והרא"ש] דסגי

שאינו משביע כ"כ לא החמירו. משא"כ כאן חששו שיאכל פת. והק' דצ"ע מנ"ל הא.

כג. אמנם הדרכ"מ חזר בו מפני דברי האוי"ז [שהחמיר בספק הירושלמי. ויל"ד האם חזר בו בגדר החיוב. וצ"ב דברי הדרכ"מ שהביא רק מדברי האוי"ז. וכי לא ראה תוס' והרא"ש במקום. ומשמע דפי' תאורה באופ"א. וצ"ב].

כד. אמנם מ"מ דברי הדרכ"מ צ"ב דודאי שאינו יוצא בישיבה גרידא בסוכה בלא אכילה. ואפשר דכוונתו דאף באכילה גסה יוצא. ועוד דל"ש בזה הידור מצווה בתאבון, כיון דעיקר המצווה הוה הסוכה. והאכילה הוה רק היכי תמצא.

כה. והריא"ז (ד א. בשלט"ג) כת' דיוצא בקביעות של פת או במיני תרגימא. וע"ע שו"ת יוסף אומץ (לחיד"א, מה).

כו. והשערי תשובה (תרלט ה ומשנ"ב כב) הביאו להחמיר דאף לא סגי פת הבא בכיסנין. והאשל אברהם (בוטשאטש תרלט ג) נסתפק דיהני פת הבא בכיסנין בשיעור קביעות סעודה. וכת' עוד דמהני פת כבוש ושלוך, ול"ד למצה. וכן אוכל בליפתן ולא חיישנן שמבטל טעמו, ודוקא גבי מצה בעינן טעם מצה.

כז. ולא ילפי' דצריך דוקא מצה שלא החמיץ, ול"צ לחם עוני. והצל"ח (פסחים קח) פשיט"ל דבליל סוכות אפשר לאכול פת מתובלת.

הימים אינה משום מצוות מצה, אלא להשביע רעבונו. ודומה למי שאוכל בשר בהמה טהורה וולא טמאה, שאינו מברך אקב"ו לאכול בהמה טהורה. אבל ישיבת הסוכה אינו לצורך גופו אלא לקיים המצווה.

יח. והעירו דבריו צ"ב, דפשיטא דיש קיום מצווה באכילה בסוכה, ומברך עליו. אלא דכוונת המשנ"ב דיהא מצווה לטרוח ולקיים המצווה בפת. ואף אילו אינו תאב לאכול פת. ועוד משמע מדבריו דנסתפק שיהא מצוה פעם א' ביום, לאכול דוקא פת בסוכה. וצ"ב דלא מצאנו בדברי הגר"א דין פעם כל יום.

יט. והמהר"ם חלאוה (סוף פסחים) הוסיף [על תי' בעה"מ] דעל אכילת מצה' משמע דלא אפשר בלאו הכי.

כ. דכיון דגמרי מהדידי מסתבר דהוה אותו גדר. א"נ נחזור ונילף מצה מסוכה, דשאר ימים רשות וקיום מצווה.

כא. והביאו דמבואר בירושלמי דאיסור אכילה ער"פ הוה כדי שיאכל לתאבון, וכמ"ש רש"י (שם צט:) משום הידור מצווה. אבל בחו' ר' דוד (שם, וכ"כ רשב"ם ותוס' שם קז) כת' שמא יאכל אכילה גסה, ולא יצא ידי"ח.

כב. והמג"א [יב] הק' דגבי ער"פ קי"ל דיאכל עד שעה י'. ותי' דבער"פ בלא"ה אין לו פת לאכול, אלא מצה עשירה

ותוס' (ברכות מט; ותוס' ר"פ באן) תי' דאינו חייב לאכול בסוכה, אבל בשביל יו"ט חייב לאכול פת. ומש"ה בסעודת יו"ט חוזר כששכח יעלה ויבא ל^ב.

ותוס' (ברכות שם, והתוס' ר"פ) הק' מאי נפק"מ אם חייב משום הסוכה, או משום היו"ט. ותי' דנפק"מ היכא דירדו גשמים ואכלו חוץ לסוכה. כשפסקו הגשמים חוזר לאכול בסוכה. דיש חיוב לאכול דוקא בסוכה, דילפ" ט"ו ט"ו מחג המצות. והתוס' ר"פ (והרא"ש בברכות) כת' דלילה ראשון חייב אפי' יורדין גשמים, אף שמצטער (ע' לעיל) ל^ג.

והר"ן (ובהג' מרדכי שבת תסא ל^ד) תי' דמשום סעודת יו"ט סגי ליה בכביצה ל^ה עראי חוץ לסוכה. ובפסח במצה עשירה. ובוה נתחדש דבליל ט"ו מחוייב בסוכה.

והשעה"מ (ו ז) תמה על תוס', אמאי לא פי' דמשום סעודת יו"ט סגי בכזית או כביצה, ואי"צ לאכול בסוכה. והשעה"מ כתב דמוכח בתוס' דסעודת שבת בעי כשיעור קביעות סעודה. והביא דכ"כ המג"א (רצא) ל^ו. ועוד כתב דדוקא לענין בסעודה שלישית פסק השור (רצא) דסגי בכביצה, אבל סעודת ערבית ושחרית דהוה עיקר כבוד שבת [וכמ"ש תוס' פסחים קא:] ובעי טפי.

והצל"ח (ברכות מט;): כת' דדעת התוס' דאף אי סגי בכזית, מ"מ מתחייב בסוכה. דכיון דמחוייב לאכול כזית זו לחובת סעודת יו"ט, עי"ז [אמר] מיגל ונחשב קבע וחייב לאכול בסוכה. [והצל"ח כת' דדבררי השור (הנ"ל) מבואר דלא ס"ל כן ל^ז].

באכילת כזית בסוכה בליל ט"ו, ואף דבעלמא אינו מתחייב בסוכה עד שיאכל יותר מכביצה. אבל הריטב"א הביא י"א דצריך לאכול בליל ט"ו יותר מכביצה אכילת קבע לחיוב סוכה^ב. ואף דילפי' מחג המצות לחיובו כמותו, אבל אין שיעוריהם שווים, דבמצה הוה דין אכילה, וסתם אכילה כזית. ואילו הכא הוה דין סוכה, שיעור הראוי לחיובו בסוכה. והביא דהרא"ה ס"ל דסגי בכזית, דההיקש לכל דבר, בליל הראשון הכתוב קבעו חובה בסוכה דעשאו אכילת קבע. [וכן הר"ן הביא בזה ב' צדדים]. והריטב"א כת' דמ"מ לשאר דינים שווה ליל ט"ו לשאר ימות החג, ואוכלין עראי חוץ לסוכה. דהכתוב השווים.

אבל השור (תרלט) כתב דבליל ט"ו אסור לאכול אפי' כזית חוץ מהסוכה^{כט}, ומש"ה יוצא בזה יד"ח ומברך עליו. והב"י ביאר דאל"כ הא"ך סגי בכזית, כיון דאינו שיעור המחייב סוכה בשאר ימים, וע"כ דשאני יו"ט ראשון.

ועוד הביא הריטב"א בשם גדול א' בצרפת דבליל ט"ו חייב לישן בסוכה, עכ"פ שינת עראי.

קצט) תוד"ה אי בעי. והא דאשכחן וכו' חציו לאכילה וכו' אפשר בבישורא ופירי. [ואין חיוב שמחת יו"ט בסעודת פת^ל. ותוס' תי' [דבגמ' ברכות שם דטעה בברכה"מ ביו"ט] איירי בלילה יו"ט הראשון של פסח וסוכות. [ובתוס' ר"פ כת' דזה דוחק, דמשמע שם דקאי ביום לא^י].

כח. וכ"כ הריא"ז (הנ"ל) דבעי קביעות של פת.

כט. ואף דבשאר ימים מותר לאכול כביצה חוץ לסוכה, בליל ט"ו הכתוב קבעו חובה. ולכאורה משמע דכל ליל ט"ו אסור, ואף לאחר שאכל כזית של חובה. [ויל"ד האם קאי אף במיני תרגימא וכדו^י].

ל. דהמצות אכילה הוה משום 'לכם'. והרא"ש (ברכות ז כג, ותוס' הרא"ש שם) בשם ר' יהודה כתב דחייב פת [ובתוס' ברכות], וביאר דחציו לאכילה, ועיקר האכילה הוה הלחם. והריטב"א כתב עד"ז דבעי לחם משנה, דשוה לסעודת שבת, ובעי כזית.

לא. דומיה דר"ח, דלא קידשום בלילה. [והריטב"א הק' דסתמא קתני כל יו"ט].

לב. דאילו לתוס' ידין רק בכזית דמצוה חוזר על יעלה ויבא.

לג. [וכן הביאו מהתוס' ר"פ. אמנם בתחילת דברי התוס' ר"פ כתב כגון ירידת גשמים שממשיך וכו'. ואפשר דאף זה כוונתו בסו"ד, דכשפסקו גשמים, ודבכל החג מותר להמשיך סעודתו בבית, דנחשב מצטער. ובבה"ג לכו"ע לילה הראשון מחוייב לטרוח ולעלות לסוכה [וכיון דגוף האכילה אינו מצטער]. אמנם ברא"ש בברכות מפורש דאוכל בשעת הגשמים, וכ"פ הרמ"א תרלט ה' לעיל].

לד. וכ"כ המג"א (קפח ט, והרמ"א שם) דמשום סעודת יו"ט סגי לאכול כזית, ומחזק לסוכה.

לה. והמג"א כת' דסגי כזית לסעודת יו"ט. אמנם השור (רצא) כת' דבעי כביצה לסעודה ג'. והפוסקים (שם) דנו אי סגי בכזית.

לו. רצ"ע דהמג"א (הנ"ל) נקט דסגי בכזית חוץ לסוכה.

לז. דא"כ נימא מיגל דכיון דחייב לאכול כזית, יתחייב עי"ז בסוכה. [ואף אם אין איסור בליל ט"ו לאכול חוץ לסוכה].

כה: דשלא בזמנו אינו עובר בבל תוסיף, הכא נתכוון לשם מצווה. וכה"ג עובר בבל תוסיף.

אבל התוס' רי"ד כת' דמשלים ואוכל בסוכה, ואין כאן משום בל תוסיף כיון שהוא מתכוון להשלים חסרון המצוה. ודוקא אילו אבל כל י"ד סעודות, ושוב נתכוון להוסיף עובר בבל תוסיף. וכן"כ הרא"ה והריטב"א דמשלים בסוכה.

קפב) רש"י ד"ה חזר. ובהא מיהא פליג עלייהו, דקסבר יש לה תשלומין כמו שיש תשלומין לקרבנות וכו', אף ביר"ט אחרון. צ"ב מה תי' בזה, דעיקר הקו' היתה מה שייך תשלומין לחיוב הסוכה. והמהרש"ל ביאר דחיוב ליל ט"ו נלמד מפסח, והתם לאו בסוכה תליא מילתא. אלא דילפי' דצריך אכילה, וא"א לקיימה אלא בסוכה. ומש"ה שייך השלמה אף בלא סוכה^מ. והמהרש"א כתב דעיקר התי' דמצאנו השלמה אחרת ליום אחרון מיום ראשון וקרבנות. אבל כלפי חיוב י"ד סעודות ל"ש השלמה, דלא מצאנו השלמה משאר ימים ליום אחרון.

קפג) רש"י ד"ה אם השלים. וכ"ש אם קבע סעודה ב' בלחם ובשר. אבל הריטב"א כתב דאי בריפתא אפי' אבל כמה סעודות בזה אחר זה לא מינכרא דאמר' אינשי דהכל הוה אכילת היום, למלאות בטנו לשמחת הרגל.

והריטב"א כתב דיאכל מיד לאחר שבייך ברכה"מ, דמינכרא מילתא. ואין בזה משום ברכה שאינה צריכה,

וע"ד זה כתב השבלי הלקט (שד"מ, ה' בדרב"מ תרלט ד, בשם ר' אביגדור כ"צ, וכן ס' תניא) דאכילת עראי דשבת ויר"ט ואפילו שתיה נחשב כקבוע. כדאמר' (ביצה לד:) דאכילת שבת קובעת למעשר^ל, ועד"ז נחשב קבע אף לענין סוכה^ט. [והשעה"מ דחה דהראשונים סתמו דאף בשבת ויר"ט מותר לאכול עראי חוץ לסוכה]. והאחרונים הק' אמאי לא העמידו את המשנה (כו:): דר"ג בשבת ויר"ט, ומש"ה העלה לסוכה.

והמכתם תי' [דכוונת הגמ' ברכות] דאי בעי לאכול פת מחוייב לאכול בסוכה, ומש"ה לענין ברכה"מ מחוייב להזכיר הסוכה בברכה"מ^מ. וכן בפסח אם רוצה לאכול פת, מחוייב מצוה. [וההזכרה בברכה"מ הוה מחמת מצוות סוכה ומצוה, ולא מחמת עצם היום^{מא}].

קפ) והא"ר א"ענינזר י"ד סעודות וכו'. פרש"י דק' הגמ' דאינו יכול לישב בסוכה, א"כ אמאי הוה השלמה. והריטב"א הק' א"כ מה תי' דחור בו, ומעיקרא מה ס"ד. והריטב"א ביאר ק' הגמ' אמאי יתיב תשלומין רק למי שלא אבל בליל יר"ט א"מ^ב, הא בעי תשלומין לכל י"ד. וכ"כ התוס' הרא"ש.

והתוס' הרא"ש כת' דל"ק האיך מהני השלמה מחוץ לסוכה, מידי דהוה אשכח ולא התפלל מנחה בשבת (ברכות כו:), דמתפלל מוצ"ש ב' של חול, דכיון דלא אפשר מהני תפילת החול להשלים מה ששכח תפלת שבת. ה"נ מהני לאכול מחוץ לסוכה^{מג}.

קפא) רש"י ד"ה והאמר. ואם ישב בה עובר בבל תוסיף. ובתוס' ר"פ ביאר דאע"ג דאמר' (ר"ה

דהא אי בעי לא אכיל כלל. אבל בסוכות ופסח ע"כ הוה סעודת חג.

מב. והביא יש נוסחאות דגרסו כן להדיא 'מאי איריא וכו'. מג. וצ"ב דלא דמי דהתם אמר' דכיון דשכח להזכיר של שבת, לא יצא חובת תפילה. ומי שדילג תפילה א' חייב להשלים. אבל הכא כל החיוב הוה י"ד סעודת דירת סוכה. ומה שייך השלמה בדבר שאינו בסוכה. [ומשמע שעיקר החיוב לר"א י"ד סעודות דחג. אלא דצורת סעודת חג בסוכה. ואה"נ מי שאינו יכול לישב בסוכה מחוייב י"ד סעודות בביתו. רצ"ע].

(עכ"פ צ"ע דלא מצאנו צד דחולה ומצטער בליל ט"ו מחוייב לאכול כזית פת בביתו, ולברך).

מד. והמהרש"א השיג דלא דמי, דהתם החיוב מצוה, וה"נ ילפי' דהחיוב לאכול בסוכה, כדאי' בירושלמי [בתוס'].

אבל המהרי"ק (קעה) הביא מדברי ההג' מרדכי [והר"ן] דלא אמר' 'מיגו' כה"ג להתחייב בסוכה.

לח. ובס' הערות ציין דמבואר מדבריהם דאף יר"ט קובעת למעשר. ודלא כמ"ש הצ"ח (ביצה לה). [והצ"ח (ברכות הנ"ל) קאי משום דין סעודת יר"ט, ולא לענין קביעות למעשר].

לט. ובשו"ת גינת ורדים (אור"ח ג יא) הק' דאמאי לא אמר' דהאוכל פת הבא בכיסנין בשבת יתחייב ברכה"מ, דיחשב קבע. ותי' דקביעות לענין פת הבא בכיסנין תלי בכמות ולא באיכות.

מו. ולפ"ז אף בחוה"מ אם שכח יעלה ויבא חזר. [אבל הפוסקים (קפה ז) פסקו דחוה"מ כר"ח, וכסברת התוס'].

מז. ועוד יל"פ דבראש חודש יכול לאכול 'סעודת חול',

דהא אפי' יאכל קודם ברכה"מ כיון דאוכל לשם השלמה אינו מחמת הסעודה וצריך לברך.

אבל הר"י מלוניל כת' דישלים דוקא בבשר ופירות דל"צ סוכה. וכשרואים שאוכלם בסוכה ניכר שעושה כן להשלמה.

קפד) תוד"ה חזר. לכ"נ לפרש וכו' ולעולם י"ד סעודות בעי. דלדעת המקשן צריך י"ד סעודות בסוכה, ובוה תי' דחזר בו וסגי לאכול מחוץ לסוכה. וכ"כ תוס' ר"פ. ובהג' הר"ש מודסוי תמה דהא דבעי י"ד סעודות דדרשי' תשבו כעין תדורו, א"כ מ"ט ל"צ סוכה. ועוד דבגמ' יומא (הו' בתוס' ד"ה במיני) מבואר דא"א להשלים אלא בדבר דבעי סוכה.

והרש"ש כתב לדברי התוס' לא אבל יו"ט ראשון, היינו חוה"מ. ומבואר דחוה"מ איקרי יו"ט. וציין דהוא דלא כמג"א (תצ א).

קפה) תוד"ה במיני תרגימא. פי' בקו' כגון פירות וביסנין. וכ"כ רש"י ורשב"ם (פסחים קז:) דמותר להטביל מיני תרגימא, פירות^מ. ותוס' הק' דא"א לומר כן וכו', דבגמ' (יומא עט:) אי' ואי ס"ד פירי לא בעי סוכה, אין השלמה מועלת בפירות וכו'. אבל התו"י (יומא שם) הביא מת' הגמ' דאף דפירי לא בעי סוכה, יכול להשלים בהם.

והתו"י (יומא שם) הכריע דהעיקר דמיני תרגימא היינו תבשיל שיש בו מה' מיני דגן, כדאי' בתוספתא (ברכות ד) דברכתו עליו ב"מ מזונות. וכ"כ תוס' והרא"ש (פסחים קז:), והרא"ש (כאן).

קפו) בא"ד ומיני תרגימא הוה כגון בשר ודגים וכו'. מבואר בתוס' דהני בעי סוכה. אבל הרא"ש פליג דתרגימא הוה מיני מזונות. (וכ"כ התו"י יומא עט: ותוס' פסחים קז:). אבל בשר ודגים אי"צ סוכה. והר"י מלוניל כתב דתרגימא הוה בשר, מ"מ מהני השלמה בדבר דאי"צ סוכה. ורצ"ב האיך יפרש הגמ' יומא).

קפז) בא"ד ואין ללמוד מכאן וכו' להשלים ג' סעודות של שבת. [ותוס' (ברכות מט:)] הביאו דר"י נסתפק דסגי במיני תרגימא^מ, וכ"כ ראבי"ה ועוד ראשונים בשם ר"ת. ותוס' (פסחים קא. ד"ה טעימו) כת' דהיינו דוקא סעודה ג'^מ, אבל ב' סעודות הראשונות ל"מ דהוה עיקר כבוד שבת^מ. אבל הרשב"א [שבת קיז:] משמע דמהני לכל ג' סעודות.

והריטב"א כת' דדוקא הכא כיון שא"א בפת לתשלומין משה' סגי בהכ"ל.

קפח) בא"ד ואפי' באנו להשוותם לא נפיק בפירות. [וכמ"ש תוס' דלא נחשב מיני תרגימא]. וכ"כ בתוס' ר"פ דדוקא בבשר ודגים, דקי"ל דפירות לא בעו סוכה. אבל ראבי"ה הביא בשם ר"ת דסגי במיני פירות.

קפט) שא"ל אפוטרופוס וכו' מהו שאוכל סעודה א'. תוס' (סוד"ה חזר) הביאו דמבואר דאף למסקנא בעי י"ד סעודות [אלא דלא בעי סוכה], ודלא כרש"י דחזר בוה. והריטב"א תי' דהיה קודם חזרה.

ומשמע דשאלו דכיון דדרכו בכך, יתקיים תשבו כפי הדירה ידידה. ובוה השיבו דמ"מ מחוייב ב' סעודות, כמו שאר בנ"א. (וכ"כ העירול"ג).

והראבי"ה הביא דאף דאינו רגיל בכך, והוה שינוי

אי"צ לחם משנה, ע"פ המדרש שהיה יורד להם מן כל יום עומר, והיו עושים ממנו עוגה לבוקר ועוגה לערב. ובערב שבת ירדו ב' עומרים ועשו ד' עוגות, א' לער"ש בוקר. א' לליל שבת. א' לשבת בבוקר, וא' לסעודה ג' [והיה אוכל רובה, והנשאר ממנה היה מסדר שולחנו במוצ"ש].

מט. ותוס' (שם) כת' דאף לענין קידוש במקום סעודה בעי פת. ולפ"ז י"ל דבעי פת מדיון 'במקום סעודה', ולא משום עצם הסעודה וכו'. רבינו יונה ברכות לו: בדה"ר. [ועי' ב"י ופוסקים רעג, ומג"א קפח ט].

נ. אבל רבינו יונה (ברכות מט לו: בדה"ר) הביא [דאף בלא השלמה] יכול לקיים י"ד סעודות [לר"א] במיני תרגימא. (וכ"מ מדברי תוס').

מה. בערב פסח סמוך למנחה וורק סעודת פת אסור. [ולדעת התוס' (שם צט:) מותר אפי' הרבה פירות. אבל לדעת הרמב"ם היינו להטביל מעט פירות].

מו. וכה"ק תוס' (פסחים קז:). ותוס' פסחים תי' ומיהו ביומא אחד שינויא מיני תרגימא היינו פירי. היינו בסוגיא דהתם. אבל תוס' (כאן) הק' למאי דקי"ל דפירי לא בעי סוכה ל"מ השלמה בפירות. ואפשר דשאני סוכה, דבעי דבר המחוייב בסוכה. אבל לענין שבת כיון דלא בעי פת, כל קביעות מהני.

מז. אבל הראשונים הביאו מהגמ' (כתובות סד:) דבעי דוקא פת.

מח. אבל תוס' דחו דכתיב אכלוהו היום, דהוה דין מן. ולפ"ז י"ל דהוה דין סעודה גמור. אבל התוס' ר"פ הכריע דעכ"פ

וסת^{נא}. והביא מזה דמחוייב סעודה ג' בשבת אף דקשה עליו.

דף כז:

קצ) אין יוצאין מסוכה לסוכה. מבואר ברש"י (ד"ה עשה) דהטעם דבעי שיעשה סוכה לכל ז' ימים. אבל רבינו יונתן כתב דנראה כמבזה את הראשון. וכ"כ בשיטת ריב"ב.

ורבינו מנוח (ו ה) כתב דכיון דקי"ל תשבו כעין תדורו, דומיה דדירת ביתו, ממילא שמעי' דיכול לילך מסוכה לסוכה, ולא נחשב בזיון דראשון, וכמו בכל ימות השנה שהולך מבית לאיזה בית שירצה. ה"נ בסוכה אם עשה שתי סוכות יכול לאכול היום באחת ולמחר באחרת או אם ירצה לצאת מסוכתו ולאכול עם חברו בסוכתו. [ומשמע דר"א פליג לטעמיה, דלא אמרי' 'אי בעי', ומש"ה הוה בזיון].

והמג"א (ר"ס תרלז) הביא דהמהרי"ל נדחק שלא לצאת מסוכה לסוכה, ותמה עליו דלא קי"ל כר"א. והמפרשים ביארו דס"ל דמ"מ יש מקום להחמיר בזה^א.

קצא) והכ"א עושין סוכה בחוה"מ. המאירי כתב דאם כיוון מלאכתו לבנות סוכה בחוה"מ אסור^ב, אא"כ אין בה בנין גמור. ועד"ז כת' הביא"ה (ר"ס תרלז) בשם מאמר מרדכי דאיירי שאי"צ לעשות מלאכה גמורה, ואיסור אוהל עראי^ג לא נאסר בחוה"מ^ד. והביאו"ה חלק

נא. ומשמע דאין פטור מצטער לר"א, דהכתוב קבעו חובה כל י"ד סעודות. ואמנם לראשונים דבליל ט"ו מקיים אף במצטער אין ראייה.

א. ולכאורה היינו כצד דסברת ר"א משום בזיון הסוכה.

ב. ולכאורה איירי בצורך המועד [וכדברי הביאו"ה], ואפ"ה לא הותר היכא דכיוון מלאכתו במועד. ועד"ז כת' הפרמ"ג (תקלג מ"א א) דדבר שאינו אוכל, כיוון מלאכתו למועד אסור, אף דהוה צורך המועד. [ואבל באוכל נפש, שזמנו במועד, לא נחשב כיוון מלאכתו במועד]. ויל"ד במה פליג הביאו"ה.

ג. ובאר וכגון שיש כבר קונדיטין, וצריך לתת רק את הסכר [קנים או ערבה] על גבם. ומבואר בדבריו דכה"ג נחשב רק אוהל עראי.

אבל הפרמ"ג (שטו א"א א) כת' דלהניח סכך על הסוכה הוה אוהל קבוע ואיסור דאורייתא, שמניח לאו ט' ימים. [ועפ"ז כת' דאף היכא דכל קנה אין בו טפח אסור. ואף דאיסור אוהל עראי הוה דוקא בטפח, ואין לבוד להחמיר. ודחה דעושה לשם סיכוך, והוה בונה דאורייתא. ואף היכא דמקצת הסוכה יש בו סכך, כיון דהוה אוהל קבוע אסור. ודוקא באוהל עראי

דמותר לעשות אפי' מלאכה גמורה בעשייתה, דצורך מצווה נחשב צורך המועד. וכ"ש למ"ד דמלאכת חוה"מ דרבנן.

קצב) מ"ט דר"א וכו' סוכה הראויה לז'. ר"י מלוניל פי' דרבנן חולקים דבעינן שתהא חזקה ובריאה לעמוד ז' ימים, אבל הבא ממדה"י יעשה בחוה"מ^ה. [והאחרונים דנו האם ר' יהודה (לעיל כג.) דדריש כע"ז קאי בשיטת ר"א, או דהכא בעינן שהסוכה יהא בפועל ז', והתם לענין 'ראוי' בעלמא. וע' מש"כ שם].

קצג) תוד"ה מהו דתימא. כיון דבדידה קעביד איהי היא וכו' באותן עצים^ו. [והריטב"א כתב או רובם]. אבל האחרונים (רש"ש, שפ"א) דייקו מדברי רש"י דגדר הדבר משום תשלומין, ואפי' בנה במקום אחר ועצים אחרים^ז.

והעריל"ג כתב דהיכא דנפלה ביום ראשון ובנאו ביום שלישי לא מהני לר"א, דהא ליכא ז'.

והריטב"א ורא"ה הביאו מקצת ספרים דגרסי' מהד"ת נגזור שמא יעשה סוכה רעועה. והריטב"א הק' דהאיך אפשר דמתחייב מדאורייתא ופטרו מהאי טעמא.

ורש"י כתב דבעי תשלומין לראשונה, ומשמע דלר"א אם נפל הסוכה ולא בנאה נתבטל מצוותו של ראשון. [ובפשוטו הגדר דבעי קביעות כל ז', וצריך שיחשב ישיבת ז'].

אין איסור בתוספת. [וכ"כ השעה"צ (שטו ו יא) דאוהל שעומד לכמה ימים נחשב קבעו].

והפרמ"ג (תרכו א"א ח) נסתפק בזה אי להניח סכך על הסוכה הוה מלאכה איסור דאורייתא או דרבנן משום אוהל עראי. [ונפק"מ ע"י עכ"ם לצורך מצווה. (וע"ע פרמ"ג תרלח א"א א).]

ד. ומשמע בדבריו דלא נאסר כלל גזירת אוהל עראי בחוה"מ [ועי"ש שהביא ראיות לזה, ויש לדחות]. ולכאורה נקט דהך גזירה לא נאסר כלל בחוה"מ. וצ"ע.

ה. וכתב א"נ דדרשי' שתעשה סוכה בתוך הו' ימים. וכו"ה להדיא בגמ' דידן. וצ"ב לצד הא'.

ו. והאחרונים הביאו דעת ר' יהודה (סוטה מג). דהבונה בית על מכונו [פרש"י דסתריו ובנאו] אינו חוזר עליו מעורכי המלחמה. אבל הרמב"ם (פיה"מ שם) כתב דאין הלכה כר' יהודה. והמשנ"ל (מלכים ז ח) כתב דלא ידע מנ"ל דת"ק פליג. ובשו"ת הלכות קטנות (ב קעט) הביא בזה מה' הראשונים (ע' ר"ן נדרים מז, רשב"א ושאר גיטין כא). היכא דאסור עליו 'בית זה', ונפל חוזר ובנאו האם מותר בו.

ז. והביא כע"ז (ר"ה ה) דאמר' מבח קמא קאתי.

סוכה שאלה

קצד) וחכמים אומרים אע"פ שאמרו אין אדם יוצא ביו"ט הראשון בלולבו של חבירו וכו', המגיד משנה (ה) כה) כת' דאפי' בליל ט"ו יוצא בסוכה שאלה^ה.

קצה) ורבנן האי ילף למעוטי גזולה, ווע"ע לקמן לא. בגדי גזל בסוכה, והמג"א (תרלז ג) הק' האריך נהגו לעשות סוכה ברה"ר^ט, הא אין לו רשות כאן, והו"ל גזל. וכתב דאפי' נימא דכל הישראלים מוחלים לו מ"מ עכו"ם אין מוחלים לו^ז. והק' לדברי היראים דגזל עכו"ם לא נחשב לכם (ע' לקמן לה). והאחרונים (הו' בביאו"ה) חלקו דכה"ג לא נחשב מצווה הבא בעבירה, ודברי המג"א צ"ב, אף דלא נחשב לכם, מ"מ לדברי היראים גזל עכו"ם מותר ולא הוה עבירה כלל^א.

קצו) רש"י ד"ה כל האזרח^ב. דלא מטי שווה פרוטה לכל א' אלא ע"י שאלה. משמע דבעי שווה פרוטה להחשב לכם^ב. וזכ"מ ברש"י (לקמן לה). דבעי דין ממון ואיסור^ה אינו שווה פרוטה, ומש"ה לא מקרי לכם.

והמנח"ח (שכה יא) הק' האריך יוצא יד"ח בערבה שאין בו שווה פרוטה. וכה"ק השערי תשובה (תפב ב) דל"מ בפוסקים דבעינן שכזית מצה יהא שווה פרוטה. אמנם התוס' רי"ד (לקמן מא): כתב דבר של הדס וערבה אף דאין בהם שווה פרוטה, אפי"ה קרי לה לכם^ב. ואף שלא נחשב ממון, וא"א להקדישו כיון דאינו שווה כלום להקדש^ג.

ויש אחרונים שדנו דרש"י קאי דוקא במידי דשותפות, דלא נחשב 'ממון' שלו אלא כשיש לו בזה פרוטה^ד. והאו"ש (ס"ת ז א ד"ה והשלישית) כת' דאף ערבה שאין בו שווה פרוטה, מ"מ בצירוף שאר ממון הוה פרוטה^ט ונבל שותפות אינו מצטרף לשאר ממון^ט. ועוד יש שפי' דכל השותפות יחד יש בו שווה פרוטה, ונחשב 'ממון'. ומש"ה אינו מתחלק להתייחס לכל א' שיעור פחות מש"פ, כיון דאינו ממון. אבל בעלמא אף פחות משווה פרוטה הוה ממון.

והשע"ת (שם) כת' דכוונת רש"י דכיון דיושב במקום בסוכה שיש בו שיעור ז', וע"כ אין לו זכות בסוכה כשיעור חלק זה, אלא שמשאילין זה לזה חלקו.

אם תובעו בדין אין ב"ד נוקקין לפחות מש"פ. וכיון דאינו מוציא בדיינים נימא דהוי כדידהו, וקרינא ביה שלכם וכומו היכא שקונה ע"י שניו, דאין עליו אלא חיוב דמים. ותי' דאע"פ שלא בר השבה, מ"מ במה קנאו. ואע"פ שאצל הנגול אינה חשובה גזל, מ"מ רחמנא קפיד עליה כיון דלא הוה ידידה.

יד. ובעי"ז אי' (כ"מ כה) דאין חיוב השבה בחפץ של שותפין כשאין פרוטה לכל א'. ולא דנים את השותפות כממון א' והרי יש בו פרוטה. ואפשר דהשתם דהשבת אבידה נאמר לישראל, ולא לשותפין. ויל"ד בזה. והרש"ש הביא בעי"ז מהרמב"ם בפיה"מ (נדרים ספ"ה מת) דזכות ועולי רגלים בבורות) הוה מעט מאוד (ומותר במודר הנאה). ויל"ד דהתם לא תליא בפרוטה, אלא זכות קלוש. והרש"ש הק' א"כ האריך יוצאין בקרבנות ציבור, דע"י מחצית השקל נחשב שיש לכל א' מישראל חלק (ממון) בו, והא חלק כל יחיד מעט מאוד. ווע"כ דהתם הוה גדר 'ממון ציבור', ומצטרפין כל ישראל ונחשב ממון לכולם יחד. א"כ מ"ש לענין סוכה.

טז. והרי כלל ממון מתחלק לפחות מש"פ, וע"י ממון נוסף נחשב שלו ולכם. ומי שיגזול ערבה ועוד פמש"פ גזל ממון. ולא בעינן שהערבה והסוכה יחשב ממון מצד עצמו.

טז. ובסוד' הק' האו"ש דרש"י (לקמן לה) משמע דאף בלא שותפות בעי שווה פרוטה ממש. ומש"ה איסור הנאה אינו לכם^ב כיון דאין בו דין ממון, ולא הוה שווה פרוטה.

ח. יל"פ דס"ד דילפי' ממצה. א"נ מלולב. וולכאורה מבואר דהסוכה הוה חפצא דהמצוה, ולא אכילת פת.

ט. ובהג' אשר"י הביא מהאו"ז (שם) דהעושה סוכתו ברה"ר יוצא רק בדיעבד. והאו"ז (שם, והו' בדרכ"מ) הביא דבירושלמי (ג א) אי' דגמליאל עשה סוכה ברה"ר, ור"ל אמר לו מאן שרא לך. והאו"ז פי' מי התיר לך לכתחילה, דאף רבנן מכשרי רק בדיעבד. אבל לכתחילה אסור. וצ"ב כוונתו דאי הוה גזולה פסול אף בדיעבד, ושאלו לכאורה כשר לכתחילה. אבל הגר"א (שם) דבירושלמי מבואר דפסול בדיעבד, אך לענין בדיעבד לא ק"ל הכי ודלא נחשב גזל. ומ"מ לכתחילה אסור.

י. וכתב דנהי דאנשי העיר מוחלים לו, מ"מ רה"ר שייכת לכל העולם. ודחה דישאל מוחלים משום המצוה. והמחזה"ש ביאר דניחא להו למיעבד מצווה בממונם בדבר דאינו חסרון כיס גמור.

יא. והביאו דמבואר במג"א דגדר 'לכם' דסוכה דבעי זכות ממון לענין זה, ואף דסגי בשאול. אבל גזל עכו"ם נחשב שימוש גזולה.

יב. ובהג' ראמ"ה כתב לפרש דרשת הגמ' באופן אחר ודלא כרש"י ותוס' דדרש' כל האזרח, כל סוכה שראויה לישראל זו, ראוי אף לחביריו. ולא דבעי סוכה א' לכולם (בזא"ז או בב"א).

יג. והתור"ד הק' א"כ הדס וערבה גזולה, אמאי פסולה, הרי

ומ"מ בתוס' ר"פ הק' דשמא תלו בסוכה מרגליות, והיה בו שיעור שוה פרוטה לכל א'.

והערול"ג דן דאי אין להם שוה פרוטה, א"כ הוה הפקר. ונימא שיוצא דוקא בסוכה של הפקר, ולא מהני סוכה של חבירו. וכת' דצ"ל דאין סברא יותר למעט סוכה של הפקר, כיון דאין לו בעלים כלל לא מקרי לכס"פ.

קצו) תוד"ה כ"ל. ואפי' אתרוג נמי דכתיב ביה לכס, לשון רבים, אמרי' (ב"ב קלז:) וכו' ואם לאו לא יצא^ה, דלכס משמע דיהא כולו שלו, ולא מקצתו^ט וכו'. ורשב"ם (ב"ב קלז:) כת' דאי הוה כתיב 'הדרכס' משמע דשותפין, אבל לכס משמע של כל א' וא'.

אבל הריטב"א כתב דיותר נ"ל דבסוכה מודה ר"א דיוצא בשל שותפין. דל"ד לאתרוג דהתם כי נפיק כל א' יוצא בכולו, ועי"ז יוצא בחלק חבירו דהוה שאול. ובכולו ליכא למימר ברירה, דאין כולו חלקי. אבל גבי סוכה כל א' לתוך שלו הוא נכנס (כדאמרי' נדרים מה:כא), ומשתמש בחלקו.

ודעת ר' אביגדור כ"ץ (הו' בשו"ת הרא"ש לה ב) דיוצאים באתרוג של שותפין, דדרשינן לכס אפי' דשותפין. דבין יחידים ובין רבים משמע. אך ה"מ כשלקחה לדבר מצווה, ובגמ' (ב"ב שם) איירי שלקחו לסחורה ומש"ה לא מהני. (והרא"ש פליג).

קצח) בא"ד ותימה דל"א וכו' ויהא צריך ל"ב בני הבית סוכה ל"ב א', ושמא ילפי' תשבו כעין תדורו וכו'כב.

ויל"ד בגדר ההיתר, ולבאורה נתרבה דאי"צ שלו ממש, וסגי בשל ראש הבית).

קצט) בא"ד ומה שנהגו כל הקהל לקנות אתרוג בשותפות וכו' דעתן להקנות ל"ב א' הלקו וכו'. וכ"כ רשב"ם (ב"ב קלז:) ותוס' (לקמן מא:). וייתבאר לקמן שם. אבל דעת הרשב"א (א סבתו, ובחי' הרשב"א ב"ב שם, וכ"כ הריטב"א לקמן מא: וב"ב שםכג) דכל שלקחו הקהל לשם מצווה יוצאין בוא"ז, דאמרי' ברירה כר"א בן יעקב (נדרים מה:), והרי הוא כאלו התנו כל שאתה משתמש בו הרי הוא שלך וכששתמש בו הרי הוא כשלי.

והקצות (רמא ד) הביא (מדברי הרשב"א) דאף דקני לשותף רק לזמן, מ"מ סגי בקנין הגוף לזמן להחשב 'לכס'. (ואף דלאחר שעה יהא שייך לשותף). ובחי' ר' שמעון (מערכת הקנינים טז) דחה דשותפות נחשב קנין הגוף גמור, דקני לו באופן זה לעולם, ומש"ה נחשב לכס. משא"כ בקנין הגוף לזמן (וכגון אחריו לפלוני) יפקע זכותו לאחר זמן, ולא סגי להחשב לכס.

ה) שם. ובפשוטו כ"ז לר"א, אבל לרבנן יוצאין בסוכה של שותפין. דהא לא בעינן לכס. וכ"כ הריב"ש (שמז), וכ"פ השו"ע (תרלו ב) דיוצאין בסוכה של שותפות. אבל הרשב"ש (ח) הביא מח' חכמי הדור^{כד} האם יוצא בסוכה של שותפות היכא דקפדי אהדרי. דאפשר דדוקא שאולה דהוה כולה שלו לכל ימי החג^{כה}, אבל שותפות היכא דקפדי אהדרי ל"מכ.

כב. והריטב"א ביאר (לסברת התוס') דאע"ג דלקמן לא קיימא חיוב נשים מהך קרא. לגבי הא מיהא דרש"י, כיון דלא אפשר.

כג. אבל הריטב"א (כאן) לא כתב כן.

כד. והרשב"ש הכריע להחמיר, והביא דכ"ד ר' חסדאי קרשקש, ור' שלמה בר יונה דשמאשתרי. (וכ"כ המכתם בסוגיין). (והרשב"ש הביא דלדעת רש"י מבואר בסוגיין להדיא שיוצאין, אבל לתוס' אין ראייה).

כה. וכ"כ המכתם (כאן) דל"מ סוכה בחצר ביהכ"נ. דדוקא בשאולה, בזה אחר זה. וצ"ב וכי ל"מ להכניס אורח לסוכה עם בעה"ב יחד. ואפשר דכ"ג מהני מדין תשבו כעין תדורו.

כו. וכתב דהיכא דלא קפדי לא גרע משאולה (ולא בעי שאילה לכל ימי החג. וצ"ב). ומדברי המכתם לא משמע כן.

יז. והערול"ג דן האם יוצא יד"ח בסוכה של הפקר (וכגון גר שמת, וישב בסוכה ולא נתכוון לזכות בה). ונהי דיוצא בשאול, אבל הכא אין לו בעלים. והעיר דל"מ כן בפוסקים כלל.

יח. וכ"כ הרי"ף (לקמן מא: כ. בדה"ס) ש"מ דהני בי תרי דובני לולבא בשותפות לא נפק ביה חד מינייהו ידי חובתיה ביומא קמא עד דיהבי חד לחבריה מנתא דיליה.

יט. ותוס' (לקמן לה) נקטו דאף אתרוג טבל נחשב שיש בו שותפות הכהן והלוי.

כ. ודכוותיה להשתמש בכל החצר אסור בשותפין גבי מודר הנאה. (ואב"מ).

כא. לר"א בן יעקב (נדרים מה:), ואפי' מאן דאסר שאני נדרים דאפי' ויתור אסור, וחישי דילמא מתהני מדחבריה.

היינו רגל, וחודש הזה ר"ה. ומש"ה הזכר חודש קודם לשבת^{לב}.

והמג"א (שא ז) הביא דאף נשים מחוייבות במצווה זו. כדמבואר בקרא דשונמית. והאחרונים דנו אמאי לא יחשב עשה שהזמן גרמא^{לז}.

והנוב"י (או"ח ת' צד) הק' דהשו"ע השמיט דין זה לך, וכתב דבזה"ז אין חיוב (אלא הוה מצווה בעלמא). וביאר דמדינא היה ראוי שיהא חיוב כל שבת, אלא דיש סברא דאינו ראוי שיהא מחוייב לקבל פני רבו יותר מפני השכינה^{לח}, ומש"ה החיוב הזה ברגלים, כמו שרואה פני השכינה. אבל האידנא דליכא עלייה לרגל (דהא ליכא קרבן ראייה), ליכא חיוב לקבל פני רבו^{לו}. והאחרונים הק' דרש"י (לעיל י) הביא דין זה בזה"ז.

(יד) הא דאוי"א וא"י ביומי. הכס"מ העיר דהרמב"ם (ת"ת ה ז) השמיט תנאי זה. ות"י דהוה לדעת ר"א. אבל בהג' מיימוני (שם) הביא כן, ונקט דלמסקנא אף לרבנן הוא כן.

(רה) מהו שאפרוש סדין. תוס' (לעיל י). הביאו מסוגיין דמותר לפרוס סדין ע"ג הסוכה, ע"כ כיון דהסוכה כבר נעשית בהכשר אינו נפסל בכך (וכדעת ר"ת). והאחרונים (ערול"נ שם) דחו די"ל דפרסו מהצד, ולא ישבו תחתיה.

והט"ז (תרכט כב) ת"י דכיון דהיה נראה לעין שעושה כן מפני החמה, וכה"ג אף לדעת רש"י (י). מותר לפרוס סדין^{לי}.

לב. ויש שתי' ד'לא חודש' הוא זמן יותר מצוי מאשר 'לא שבת'.

לג. ובס' עיני שמואל (בהגות) ת"י דמחוייבין תמיד בכבוד הרב, אלא דמחוייבת במלאכתה. (ועי"ש מש"כ).

לד. אבל המג"א (שם ושם) הביא דין זה להלכה בזה"ז.

לה. ועד"ה הא דאיתא (קידושין לג) שלא יהא כבוד רבו גדול מכבוד השכינה.

לו. ועוד יש שביארו דבזה"ז אין שם 'רגל'. דהשם רגל שייך לעלייה לרגל, ולא הוה שם לעיקר החג.

לז. ועי"ש שביאר עד"ז הרמזים של ר"א, שרמז דמנהגן של ישראל להתיר או לאסור פריסת סדין הכלל אמנת. אע"פ שיש מוח' בישראל, הכלל אמנת. ויש לחשוש משום מחיצה המתרת, דיש כאן חשיבות אוהל אחד מ"ד.

(רא) שהיה ר"א אומר וכו' שאין יוצאין מבתיהן ברגל, דכתיב ושמחת אתה וביתך. תוס' (פסחים קט). גרסו דילפי' מהך קרא דחייב אדם לשמח את אשתו ברגל^{לב}. וכן אי' (קידושין לד:) דבעלה משמחה. ונתחדש דין שמחת הרגל לשמח עם אשתו וכל יוסן. והו' בט"ז (תרלט ט). וע' רבינו מנוח (ו ד בסופו).

והעירו דדעת ר"א (ביצה טו) דשמחת יו"ט רשות, או כולו לה' או כולו לכם.

(רב) להקביל פני רבו ברגל^{לכ}. הריטב"א כתב דכשישנו בעיר חייב בכל יום. וכשהוא בתוך התחום שבת וחודש, וכשהוא חוץ לתחום עכ"פ כל רגל (וכ"מ מדברי ר"ח ר"ה טז). ור' יצחק נקט מה דשכיח בו פשיעוואת טפי.

ורש"י (בסמוך) פ' כגון שהוא בתוך התחום, או ע"י עירוב. והערול"נ דייק דקאי איז"ט, והמצווה להקביל לפי רבו הוא ביו"ט דוקא ולא חוה"מ. (אמנם הריטב"א העמיד בחוה"מ).

(רג) שנא' וכו' לא חודש ולא שבת וכו'. המפרשים תמחו דבקרא כתיב שבת וחודש, והאיך ילפי' מיניה רגל. והריטב"א (הנ"ל) ביאר דהוה ב' חיובים, וכל א' לפי המרחק.

והמג"א (שא ז) ת"י דבשבת ור"ח ליכא חיובא, אלא מצווה^{לט} (והפרמ"ג ביאר דהיינו חיוב של מצווה, אלא דאינו חיוב גמור^{לז}). ועוד כתב המג"א (תקנ"ד יב) דאפי' בחול איכא (קיום) מצווה כל יום^{לא} (כדמבואר בחגיגה ה:).

אבל הטור"א (ר"ה טז) ביאר ד'שבת' דהאי קרא

(ויל"ד דאף שותפות היכא דקבעו חלוקת ימים וכדו', ג"כ לא גרע משאילה. אלא דאירי שלא עשו חלוקה ביניהם).

כז. ותוס' (שם) הק' דהך קרא קאי גבי מעשר. דגבי רגל כתיב (דברים טז) ושמחת לפני יקוק אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך. (ולא הזכיר אשתו). ותוס' ת"י דיליף ממעשר.

כח. ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (קרא נד) נקט דהוה דין כבוד רבו, ומהני מחילה.

כט. והאחרונים כ' עוד דאנשים חייבים ברגל, דהוה הזמן שהם פנויים. אבל נשים קבלו על עצמן שלא לעשות מלאכה בר"ח.

ל. אך הק' דלשון הגמ' (כאן) מכלל דבחודש 'מחייב' וכו'.

לא. וביאור המפרשים דבעלה של השונמית ידע שלא הלכה בכל יום, ונהגה ללכת בחודש ובשבת.

(רט) חוץ מערבי פסחים. פרש"י מפני עשיית פסחיהם¹, ומפני התינוקות שלא ישנו. וכו' בגמ' (פסחים קט). בשביל התינוקות שלא ישנו. ורש"י ורשב"ם (פסחים קט). כת' כדי שישנו התינוקות ביום², ולא בלילה. ועוד פי' כשמעבין בלילה לאחר שהחשיך ישנו התינוקות³. והריטב"א [כאן] כתב משום מצה.

(רי) קטן שבכולם ר' יוחנן ב"י. הכס"מ (ממרים ב ב) נסתפק האם כוונת הגמ' דהיה קטן בחכמת התורה, או בשאר חכמות שהוזכרו בסוגיין. תרע שהרי נתמנה נשיא ורה"י במקום הלל. ונפק"מ לענין הא דאין ב"ד יכולין לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו. ע"ש. (ריא) שיחת דקלים. רש"י כתב דלא ידע מאי היא. ורשב"ם (ב"ב קלד). ביאר מה שאדם רגיל לדבר על הדקלים, כדכתיב (מלכים א ה יג) וידבר על העצים⁴. ובתוס' ר"פ כתב דעושין משל כאילו מדברים זה לזה.

והערוך הביא בשם רב שרירא גאון דיש בנ"א שידעו לפרוס סדין בין ב' דקלים, ולהכיר איך יעונו חרותיה זה אצל זה. וע"פ הסימנים מכירין כמה דברים⁵.

(ריב) דבר קטן היוות דאביי ורבא. הראשונים הק' האיך נימא דכל הש"ס שלנו נחשב דבר קטן⁶. והרא"ה תי' דמ"מ לגבי מעשה מרכבה נחשב דבר קטן. והריטב"א כת' דהויות דאביי ורבא הם קושי' ותיורוצים וספיקות שלא נתבררו, והוה מחמת חסרון ידיעה, מש"ה

(רו) דתנן פקק החלון ר"א אומר וכו'. בפשוטו משמע דקאי אחלון בכולל. וכ"מ ברש"י (כח.). והאחרונים הק' דרעת רש"י (לעיל טז): דאיסור עשיית אוהל בשבת הוה דוקא בגג למעלה, ומדחצד אין איסור אוהל. ולצד דמש"כ רש"י (שם) היינו לרבנן, אבל לר"א אף בדופן אסור, נחא.

דף כח.

(רי) ולא ישנתי בביהמ"ד לא שינת קבע ולא שינת עראי וכו'. ווכן אי' בגמ' (מגילה כח). דר' זירא אמר שהאריך ימים שלא ישן בביהמ"ד וכו'. ובגמ' (תענית כ): אי' על רב אדא בר אבהו. ובשו"ע (קנא ג) פסק דאסור לישון בביהמ"ד אפי' שינת עראי⁷, אבל בביהמ"ד מותר [שינת עראי⁸]. והש"ך (יו"ד רמו טו) כת' דנהגו שלא לישון אפי' שינת עראי משום מידת חסידות, אבל מדינא מותר.

(רח) ולא הרהר במבואות המטונפות וכו'. הרשב"א (מגילה כח). כת' דמסתבר דר' זירא ודנשתבח בהא שלא הרהר במבואות המטונפות ס"ל כר' יוחנן (ברכות כד): דמותר במבואות המטונפות⁹. דלמ"ד דאסור מדינא, א"כ מאי רבותא¹⁰. והראשון לציון (שם, לאוה"ח) כת' דאף למ"ד דאסור, הא אמרי' (זבחים קב): לאונסו שאני¹¹. והיינו רבותיה דר' זירא דאף לאונסו לא הרהר.

א. וכן הביאו תוס' (ב"ב ג), אך בגמ' לפנינו ליתא, והגר"א (קנא ג) כת' דמשמע דתוס' דגרסו כן בגמ' (מגילה כח). ובתוספתא (מגילה ב) אי' דאין ישנים בביהמ"ד. ולא הוזכר קבע או עראי.

ב. והפוסקים (שם) דנו דהיינו לכל אדם, אבל ת"ח היושב שם בקביעות אף שינת קבע מותר.

ג. דר' יוחנן ס"ל דמהלך במבואות מטונפות מניח ידיו על פיו וקורא קר"ש, וכ"ש מהרהר. ודוקא בעומד אסור. אך קי"ל (א"ח פה) כרב חסדא דאסור ולקורא קר"ש אף מהלך, ומש"ה אסור אף להרהר.

ד. א"כ קשה להך מ"ד מדברי ר"א דהכא. ואך התם תניא כוותיה דשניהם, וי"ל כתנאי.

ה. והביא דבפשוטו משמע דאף לאונסו אינו רשאי להרהר, אלא דלא הוה גנאי במה שהיה שגור בליבו והרהר. ועוד הביא דר' מנחם (ק"ש ג ד) הביא בשם הראב"ד דהא דאמרי' אסור להרהר, ה"מ לכתחילה לשום מחשבתו וליבו לחשוב בד"ת. אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאנסו מותר (כדאי בירושלמי ברכות ג ד).

והראש"ל¹² הק' דאי לאונסו הוה היתר, ויש לו שבר דברי תורה. א"כ מאי רבותיה דר' זירא שנמנע מהרהר לאונסו. ותי' דמ"מ רבותיה דרבי זירא היא שהיה מתחכם בעוצם השתדלות השכלי שלא תאנסו שמועתו לחשוב בה מעיקרא. ואה"נ אם היה נאנס היה מהרהר.

ו. ולפ"ז קאי בזמן הבית.

ז. ותוס' (שם) חלקו דאי"צ לאביהם לישון.

ח. ותוס' (שם) גרס עפ"ז לילי פסחים, דרגילים היו בית המדרש בליל יו"ט.

ט. והמהרצ"ח הביא דבהקדמת הרמב"ם לפיה"מ ביאר וידבר שלמה, שהכיר טבעם.

י. והביא דמר אברהם גאון היה מכיר בשיחת הדקלים. ווכן הביאו הרשב"א וריטב"א (ב"ב שם) בשם ר' האי גאון דמר אברהם קבסי היה מכיר עי"ז עתידות.

יא. והרמב"ם (יסודות ד יג) כת' דאע"פ שנקראו 'דבר קטן', מ"מ ראוי להקדימן, שהן מיישבים דעתו של אדם תחלה. ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העוה"ז, כדי לנחול חיי עוה"ב, ואפשר שידעם הכל קטן וגדול וכו'.

נקרא דבר קטן בחכמת המשנה^י, אבל גדול הוא מכל שאר החכמות.

ריג) אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל כל עוף שפורח עליו מיד נשרף. הריטב"א הביא בשם הירושלמי (אינה לפנינו) דהיינו לתלמידי הלל הזקן, אבל הלל עצמו אפי' חוץ מד' אמות העוף היה נשרף^י.

ריד) וישלחנו בתוך הבית, בי"ש פוסלים. שמא ימשך אחר שולחנו. ובגמ' (לעיל ג.) מבואר דנח' בין בסוכה גדולה [גזירה שמא ימשך], ובין בסוכה קטנה [דבעינן שיעור סוכה].

ורוב הראשונים פסקו כבי"ש בסוכה קטנה (כדמבואר לעיל ג.) דשיעור סוכה ז' טפחים, אבל לא בסוכה גדולה. דהוה מח' בפנ"ע שמא ימשך. אבל הרי"ף והרמב"ם (ו ח) פסקו כבי"ש אף בסוכה גדולה. ומבואר דהוה חד טעמא. ולפ"ז משמע דהא דל"מ בסוכה קטנה משום שמא ימשך אחר שולחנו.

ורע"א (במשניות יד) כת' דהיכא שיש סוכה קטנה סמוך לגדולה, לסברת הרי"ף שגי שיש בסוכה קטנה ו' טפחים, דאף אם ימשך הוה בסוכה^י. אבל האחרונים (בית הלוי ג נג, ביאור' תרלד) תמחו דבכל מקום משמע דשיעור סוכה קטנה ז' טפחים, ול"מ ו' והשאר יתבשר מדין פסל היוצא (ע' לעיל ז, יז. ועוד), וצ"ע לדברי הרי"ף. [וע' מש"כ בזה לעיל ג.].

ואביי (לעיל ז:) הביא מדברי בית שמאי דסוכה דירת קבע. ומש"ה ל"מ סוכה קטנה בלא שולחנו. והבעה"מ (ג: בדה"ר) כתב דקי"ל בזה דבעי דירת קבע. והר"ן (כאן) ביאר דקצת קביעותה בעינן,

דאל"כ הו"ל דירה סרוחה. אבל הרי"ף (ד. בדה"ר) כתב דאף דקי"ל כבי"ש, לאו משום דירת קבע אלא משום שמא ימשך. ולא קי"ל כסברת אביי בדעת בית שמאי.

והמלחמות (שם) כתב דסוכה שאין בה ז' פסולה [לרי"ף] אפי' לישן ולשנן ולטייל, או לאכול ופתו בידו. דחיישינן שמא יביא שולחן וימשך אחריה, וכל סוכה שאינו ראויה לאכילה כדרכה ולכל מילי דסוכה, אינה סוכה.

רטו) וישלחנו. המג"א (תרלד ב) כתב דסגי במקצת שולחן, ואף דהמשך השולחן בבית. ועוד דהא סגי בשולחן טפה. (וע"ע שעה"צ שם ו).

והשעה"צ (שם ז) כתב דכל הגזירה רק כשאוכל מע"ג השולחן, אבל אם אוכל באמצע הסוכה, אין חסרון במה שיש לו שולחן בביתו. והביא כן מדברי המלחמות (הנ"ל) דכשאוכל ופתו בידו ל"ש הך גזירה. [אבל המשנ"ב (תרמ כז) סתם, ומשמע דבכל אופן בעינן שולחן בסוכה].

רטז) לבקר את ר' יוחנן בן החורנית וכו'. תוס' (לעיל ג.) העתיקו שהיה חולה. והאחרונים העירו דחולה פטור מהסוכה. וביארו דאמרו לו א"כ היית נוהג, דקאי אבל ימיו. [וע' ערו"ל ג לעיל].

ריז) לא קיימת מצוות סוכה מימין. תוס' (ג. סוד"ה דאמר) כת' דאפי' מדאורייתא לא קיים. ודכיון דתקנו לפסול כה"ג^{טז}, לא יצא מדאורייתא. והאחרונים האריכו בזה וע' מה שהו' לעיל ג. אבל הריטב"א ור"ן

יב. ועד"ז כת' הריטב"א (ביב קלד, ועד"ז המאירי בהקדמה לאבות) שהם פלפולים וחידודים שהיו אומרים לפי שלא ירדו לסוף דעתם של תנאים, וריב"ז מרוב חכמתו היה אומר כל מה שיכול שום אדם לפרש ולדקדק.

והבס"מ (שם) ביאר דכלפי התנאים הראשונים שהיו יודעים המשנה על בוריה, הוויות של האמוראים דהוו בתר הכי חשבי להו לדבר קטן.

יג. ועוד הביאו בשם השפ"א דהלל עצמו היה שולט באש ששורף בקרבו, שלא ישרוף חוצה לו.

יד. [ואפשר לישב חצי בסוכה א' וחצי בסוכה אחרת]. ועפ"ז בפשוטו יהני אף דין פסל היוצא [והאחרונים הק' דבכ"מ מבואר דבעי ז' לדין פסל היוצא]. והאחרונים דנו דמ"מ בעינן שהסוכה תהי' ראויה לכל מילי דסוכה, ול"מ דבר היוצא.

טו. ועוד העירו האחרונים דמשמע דיוחנן טעה בהלכה זו,

ובשו"ת הרשב"א (מכת"י שסו, הו' בעין יעקב) הביא דטועי רוח חשבו דמבואר שעשיית המצוות דאביי ורבא, ונושאת ונותנת בהן הוא דבר קטן, דניתנו רק לצרף בהן את הבריות לדעת אם ילכו בתורתו ובמצותיו, ואין בהן תועלת מצד עצמן. והרשב"א האריך לחלוק, דהכל תלוי בקיום המצוות, ומי שחננו השי"ת יתבונן במושכלות שנכללו במצוות, וזהו ענין ריב"ז שהסתכל בטעמי התורה וזכה להתבונן בהן, וזהו ענין המרכבה, שהדברים הרמוזים במצוות התורה הם הם מעשה מרכבה. וע"ע כס"מ (שם) בשם הר"א מזרחי.

והשל"ה (תולדות אדם ב"ח ת) ביאר דהמצוות הגשמיות, שהם המעשים הדיונים לעשותם, ועי"ז למחר לקבל שכרם. ושרשה למעלה במרכבה הוא דבר גדול ונצחי. והדבר קטן הוא ממש דבר גדול, כמו גרעין החטה שצומח ממנה שכולת. והנגלה היא בעצמה הנסתרת, סוד תורה שבכתב, כולה שמותיו מעשה מרכבה.

כת' דלאו דוקא נקטו כן, דהא הסוכה גדולה וכשירה, אלא דרבנן אסרו וכו', וכוונתם דלא קיימת כראוי וכרצון חכמים^{טו}.

[והאחרונים הביאו בדריטב"א (לעיל יד:) משמע דס"ל כיסוד התוס' דהיבא דתקנו לפסול לא יצא אף מדאורייתא. אלא דס"ל דגזירת שולחנו בתוך הבית הוה גזירה בעלמא, ולא פסלו לסוכה].

(יח) מצוות סוכה מימך. האחרונים העירו דעכ"פ קיים בשעת שינה. והמשנב"ב (תרמ ז) כתב דאף בשעת שינה צריך שיהא שולחן בסוכה, שמא ימשך^{יז}. [ואבל האחרונים תמחו על דבריו, דלא עדיף מאוכל פתו בידו, וכן^{יח}]. והביאו דכבר עמד בזה המלחמות (שבת כה: יב. בדה"ר) והביא מכאן דנקרא שלא קיים 'מימך' כיון דלא קיים כתיקונו. ואף שרק מצוות אכילה לא קיים [אבל מצוות שינה קיים].

(יט) קטן שאי"צ לאמו חייב בסוכה. והגמ' (לעיל ב:) פי' דחייב מדרבנן, ופרש"י (שם) לחנכו במצוות, דרבנן הוסיקו להרגיל את הקטן למצוה שהוא ראוי לה, כדי שיהא מחונך ורגיל למצוות.

והמג"א (תרמ ג) הביא דעת הראשונים (ע' תו"י יומא פב.) דמצוות חינוך הוה דוקא על אביו, או על ביי"ד. אבל אמו אינה חייבת בחינוך.

והמג"א כתב דמ"מ להאכילו בידים חוץ מהסוכה^{טז}, דלא ספינן ליה איסור בידים. והמג"א בסו"ד ציין למש"כ בס' רסט. והמג"א (רסט) דן דמותר לתת לקטן לאכול קודם קידוש, דל"ש ספייה באיסור

עשה. א"נ דל"ש איסור ספייה באכילה דהוה רביתא דתינוק^{יז}. ואכילת היתר בשעת איסור קיל. והאחרונים דנו דלכל הני טעמים אף בסוכה ל"ש איסור ספייה. והפרמ"ג הגיה בדברי המג"א 'דאין' איסור להאכיל מחוץ לסוכה.

והמג"א (תרטו ב) כתב דלענין סוכה ל"ש ספייה במה שנותנת להם בידים, דמה לה אם יאכל בסוכה או חוץ לסוכה. והיא אינה מחוייבת להכניסו לסוכה, והמחמ"ש ביאר דלתת לתוך פיו אסור, אבל במה שנותנת לפניו לא הוה ספייה, שהרי יכול להוליך לסוכה כ"א.

(כ) אמר מר וכו' למימרא דאזרח בין נשים משמע, והתניא וכו' אלמא גברי משמע. פרש"י אלמא 'ה' לרבויה אתא, דאם זו 'ה' לרבות אף זו 'ה' לרבות וכו'. [ולא ידעין אי 'ה' לרבות או למעט]. ובפשוטו משמע דהנידון האם דרש' 'ה' לרבות או למעט. אבל הריטב"א כתב דקוש' הגמ' אורח אזורת, האם כולל נשים^{כב}. וכל היבא דמשמע פטור אתא קרא לרבות. ואם משמע חיוב אתא קרא למעט.

דף כח:

(כא) סד"א וכו' מה דירה איש ואשתו. [ונילף שהאשה חייבת מצד עצמה]. ובגמ' (ערכין ג:) איתא דתניא 'הכל' חייבין בסוכה, ונתחדש דבין כהנים לויים וישראלים חייבין בסוכה. סד"א דכהנים בני עבודה גינהו [פרש"י דרמי' עליהו עבודת הרגל], ודרש' תשבו כעין תדורו, מה דירה

יח. והצפת פנח (ו ט) כתב דכיון דהסוכה אינה כשירה לאכילה, א"כ חסר בקביעות דיוריו בסוכה, ומש"ה אינו כשר אף לשינה.

יט. בקטן שאי"צ לאמו, אבל קטן הצריך לאמו י"ל דפטור משום מצטער. [אמנם יש אופנים דאינו מצטער, ואף דלא תקנו משום חינוך בקטן שאינו ראוי לקיים כתיקונו. ויל"ד אי שייך בכה"ג איסור ספייה].

כ. דלא גזרו שלא יאכיל תינוק ביו"כ משום איסור ספייה דדבר האסור.

כא. ועוד יש שפי' כוונת המג"א דאין 'איסור אכילה' חוץ לסוכה. אלא ביטול מצות ישיבת הסוכה. וזה לא הוה מעשה דירה. [אמנם פשוט לשון המג"א משמע דנחשב אכילת איסור. וכדעת המנח"ח שכה י ה' כה.].

כב. וכו' לשון הגמ' לפנינו. [ויל"פ דוה אף כוונת רש"י, ונקט הנפק"מ העולה].

וכיון דלא ידע א"כ לכאורה קיים מדאורייתא, וכמ"ש האחרונים דבמקום ספק דרבנן לקולא, עי"ז נחשב קיום בדאורייתא. ואפשר דחסרון ידיעה גרע מ'ספק' דרבנן. א"נ אמרו לו שראוי שלא יחשב קיום, עכשיו שנודע לו.

טז. וכתבו דכוותיה (פסחים קטז:) דכל שלא אמר ג' דברים, לא יצא יד"ח. כלומר שלא קיים מצוותן כראוי. [שאינו מקיים מצוות מצה ומרור כראוי ובשלימות, דהא ודאי עיקר מצוותן באכילה, והוא קיים. וכ"כ המלחמות (ברכות ב: בדה"ר)]. [ואבל מדברי הרמב"ם (חמץ ז ה) משמע דקאי (שם) אסיפור יציאת מצרים, ובוה שפיר י"ל דאם לא אמר פסח מצה ומרור לא יצא כלל].

יז. דבענין שהסוכה תהא ראוי לכל מילי דסוכה, ובדברי המרדכי (הו' לעיל כו:). [ואפשר דאמר' שמתוך קביעות דירה של שינה, יאכל ע"י שולחן בביתו. אבל כשקבע אכילתו באופן אחר, בידו, לא חששו שמא יביא שולחן אחר].

שהסוכה תהא ראויה לשינה^ח. ותי' דכין דיכול לישן שם לבדו מקרי 'דירה', ואף שפטור משום מצטער.

רכב) **רבא איצמריך סד"א יליף מ"ו מ"ו**. פרש"י דנשים חייבות במצה דדרשי' כל שישנו בבל תאכל חמץ וכו'.

ותוס' (מגילה ד.) הק' דנחייב נשים במצה משום דאף הן היוט באותו הנס' [ואמאי בעי גזיה ב.]. ותי' דהך סברא נאמרה רק במצוות דרבנן. וכ"כ תוס' (פסחים קח:) דל"מ הך טעם בעשה דאורייתא, דהא לא נתחייבו בסוכות, אף דהיו בנס דבסוכות הושבתי את בני.

ועוד תי' תוס' במגילה בשם ר' יוסף איש ירושלים דסד"א שיפטרו מגזיש ט"ו ט"ו מסוכות. והטור"א הביא דמבואר מדבריו דל"ש בסוכה הך טעם^א, דא"כ תקשי בסוכה גופה].

והגרי"ז (ערכין ג.) חקר בגדר הטעם דהיו באותו הנס [לצד דמהני מדאורייתא], האם הוה מיעוט בלפחותא דמצוות עשה שהז"ג. או דהוה מחייב בפנ"ע, מחמת הנס. [ונפק"מ דלפ"ז אין חיוב לעבדים].

רכג) **קמ"ז**. בפשוטו קמ"ל [דאביי ורבא] דילפי' מ'האורח' לפטור נשים [או מהילכתא]. וכ"כ הריטב"א (לעיל בא.). אבל רש"י (כ:) וכמה ראשונים ופוסקים הביאו דטעם הפטור דהו"ל מצוות עשה

איש ואשתו^א. קמ"ל נהי דפטירי בשעת בעבודה שלא בשעת עבודה חייבין, מידי דהוה אהולכי דרכים דחייבין בלילה. ומשמע דאף למסקנא קי"ל כהך דרשא, ומש"ה פטורין בשעת עבודה^ב.

אבל השיטמ"ק (שם) ורגמ"ה גרסו סד"א הני כהנים הואיל וא"א להו לישב ביום, דטרידי בעבודה, אף בלילה יפטרו. קמ"ל. ועד"ז כתב הגר"א (תרלט ב, ושו"ת שער אפרים לד) דקמ"ל דמחייבי [ואף לגיר' דידן הוה ה"א בעלמא], ואפי' הכי פטורין בשעת עבודה משום הולכי דרכים.

הרמ"א (תרלט ב) כתב ליישב הא דנוהגין להקל לא לישון בסוכה^ג [מלבד המדקדקן במצוות], משום דמצוות סוכה איש ואשתו^ד, ובמקום שלא יוכל לישון עם אשתו פטור^ה. והמג"א (שם ח) הביא מקור הדבר מהגמ' (ערכין הנ"ל), והק' דבסוגיין מבואר דקמ"ל דאפ"ה נשים פטורות. [ולא בעינן איש ואשתו]. ותי' (בשם השל"ה) דמ"מ הבעל אינו חייב בסוכה אלא במקום שיכול לדור שם עם אשתו. ואם לאו הו"ל מצטער ופטור^ו. וביארו קמ"ל דהגמ' דא"א לחייב את האשה מחמת חיוב הבעל [דמ"ש משאר מצוות עשה שהז"ג]. אבל אף הבעל אינו חייב אם אינו יכול עם אשתו^ז.

ועוד הק' המג"א דאם אינו יכול לישון בסוכה אינו יוצא אף באכילה, וכדעת המרדכי (הו' ברמ"א תרמ ד) דבעי

האם יפטר בזה הבעל. ומשמע דוקא משום דאינו ראוי מחמת צניעות.

ח. ועוד"ק דדרשי' (כו:) דכל ישראל ראויין לישב בסוכה א', ואף שאי אפשר לישון שם משום צניעות.

ט. ורש"י ורשב"ם (פסחים שם) פי' דע"י נשים באה הנס [דבשכר נשים צדקניות נגאלו, וע"י אתר נגאלו וכו']. ותוס' (שם ומגילה) חלקו דהלשון 'אף הן' משמע דהיו טפילות בנס. אלא הטעם שהיו בכלל הסכנה.

י. כדאמר' (פסחים קח:) גבי ד' כוסות, וחיוב מגילה (מגילה ד.) ונר חנוכה. והר"ן (שבת קיח מד. ביה"ד) הביא בשם ר"ת דנשים חייבות בסעודות שבת מדין אף הם היו באותו הנס, שאכלו מן. אבל בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (ד"פ תעג) כתב דרק במקום שהיו בסכנה ונמלטו שייך הך סברא. והר"ן כת' דחייבות מטעם אחר, דרוקש זכור לשמור.

יא. והאחרונים ביארו דהנס לא נעשית ע"י נשים [כרשב"ם]. א"נ דלא נחשב שנמלטו מסכנה [וכמ"ש המהר"ם גבי מן].

א. והעירו דאף דלא הוה מצטער מחמת הסוכה. מ"מ אינו ראוי לקיים דרך דירה.

ב. ובשו"ת שער אפרים (לד) הק' דאבל יפטר מסוכה דאינו ראוי לדור עם אשתו בסוכה. [וע' מש"כ לעי' כה:]. ובהג' ראמ"ה אף ישראל אסורין ליטמאות ברגל [שלא יוכלו לאכול שלמי חגיגה], א"כ אסורין בתשעה"מ [ובכל לילות החג, דלמחר יהא טבול יום ואסור בקדשים. ע"ש].

ג. והביא י"א הטעם משום צינה. [וכ"ה במרדכי].

ד. והט"ז (ט) כתב עוד לפרש דמחייב במצוות שמחת אשתו ברגל [כדרי"א, ונקט דרבנן לא פליגי], ומש"ה פטור ממצוות סוכה, דהעוסק במצווה פטור מהמצווה.

ה. וסיים דטוב להחמיר אם אפשר בסוכה מיוחדת להיות שם עם אשתו.

ו. והמחה"ש הק' דא"כ הטעם משום מצטער, ולא משום איש ואשתו.

ז. ונצ"ב בגדר הדבר, אם האשה אינה רוצה לישון בסוכה,

שהזמן גרמא. והאחרונים (רש"ש ב:) ביארו דקמ"ל דגלי קרא דלא דרשי' לזה תשובו כעין תדורו, וט"ו ט"ו [לנשים]. ונפק"מ דאף עבדים פטורים, וכמ"ש המשג"ל (מלכים י ז, והאריכו האחרונים בזה) דהוקשו לנשים ליפטר רק במצוות עשה שהז"ג. אבל אילו הוה פטור האזרח [דנשים פטורים], א"כ עבדים יתחייבו.

(רכז) **סד"א האזרח בישראל ולא את הגרים וכו' קמ"ל.**
הריטב"א הק' א"כ אמאי נכתב אזרח כלל. והביא בשם הרמב"ן (עדה"ת ויקרא כג מב בקיצור) דדרשי' דאינו מתחייב בסוכה אלא מי שהוא באזרח רענן, פרט להולכי דרכים ושומרי פירות וכו'.⁵ ומהכא ילפי' הא דתשובו כעין תדורו. דגלי קרא דתשובו אינו ישיבה כל דהוא, אלא ישיבה כעין דירה.

(רכה) **לא נצרכא אלא לתוספת עינוי, סד"א הואיל ומיעט רחמנא מענוש ומאזהרה לא נתחייבו נשים.** בפשוטו משמע דהריבוי של נשים לכל 'עונשין', ובהא ליכא עונש. אבל הריטב"א כתב דסד"א דהו"ל מצוות עשה שהזמן גרמא.⁶ ורע"א הביא דמבואר דנשים פטורות אף במצוות עשה שהוא שב ואל תעשה (ולאו הכא מכלל עשה) שהזמן גרמן.⁷

והרש"ש (ועוד אחרונים) הק' אמאי העמידה הגמ' הנידון על תוספת עינוי, הו"ל תוספת יוה"כ לאיסור מלאכה.⁸

והרש"ש נסתפק האם נשים חייבות באכילת עיוה"כ. וכן בשו"ת רע"א (ק' טו) דן האם אמרי' דשייך לתענית, או דהוה עשה שהזמן גרמא.

(רכז) **כל שניעור משנתו ואינו קורא וכו' אלא כל שניעור ואינו קורא אימא אימא. פרש"י**

(עירובין פב.) דלא צווח עד דאתיא לקמיה, הוי אי"צ לאמו.

הריטב"א ביאר דשיעור חינוך בכל מצווה כפי הענין שחייב לחנכו בו. וכדאמר' לקמן מב.). וכשאי"צ לאמו, ראוי לחנכו לסוכה. והגרי"ז (ערכין ב:) הוסיף דכיון דגדול כה"ג היה נחשב מצטער ושהרי צריך לאמו, ומשום הכי נחשב דעדיין אינו ראוי לקיום המצווה. וכמו כשאנו יודע לנענע. ולא חל חיוב חינוך אף באופן דאמו אצלו.

ובפסקי תוס' (חגיגה ב) ביאר דמצוות סוכה בשינה, ומש"ה בעי שניעור ואינו קורא. והאחרונים הק' דמ"מ ביום אי"צ לאמו, וראוי לאכילה בסוכה. וביארו דבעינן שחיוב חינוך נקבע במה שהוא ראוי לקיום המצווה בשלימות⁹, לפי גדרי כל מצווה ומצווה¹⁰.

ובגמ' (עירובין פב.) איתא 'וכמח' והך שיעור דר' ינאי ור"ל, בן ד' ובן ה' [לפי חורפיה]. ודעת רב אסי דלענין יוצא בעירוב אמו אף בן ו'.¹¹ והגמ' מק' דבברייתא איתא דיוצא בעירוב אמו היכא דצריך לאמו, והיינו עד בן ו'. והגמ' תי' [לענין עירוב] דהא דאיתא לאביו במתא הא דליתא במתא. פרש"י כשאביו בעיר בן ד' וה' אי"צ לאמו. אבל כשאנו בעיר אף בן ו' צריך לאמו.

והרמב"ם (סוכה ו א, ושו"ע תרמ ב) פסק כבן ה' כבן ו'. והטור כת' בן ו' בן ד'. וע"ע בפוסקים.

(רכז) **ושמאי מחמיר. הריטב"א** כתב דפשוטו משמע דהחמיר על עצמו, וכתב דלא יתכן להחמיר ע"ע כ"כ להפחית המעויבה. והוה בכלל מי שאינו מצווה בדבר ועושהו. אלא דשמאי ס"ל דמדינא

טו. והגר"ח (הו' בגריו ערכין ב:) ביאר דהא דחינוך של לולב תלי בהא דיודע לנענע (כדלקמן מב.). אף דנענוע אינו מעבב. מ"מ בעינן שיהא ראוי לקיום המצווה בכל דיניה ופרטיה.

טז. ובס' הערות הק' ממה שיש דין חינוך ביוה"כ לשעות, אף דאינו ראוי לקיום כל המצווה. וביאר דחיוב עינוי ביוה"כ הוה מצווה בפנ"ע לכל רגע.

יז. ובגמ' (שם) אי' דרב אסי אמר דקטן בן ו' יוצא בעירוב אמו. ואי' בברייתא קטן דאי"צ לאמו, והגמ' דנה אי פליג אר' ינאי ור"ל. ור' יהושע בד"ר אידי (שם) תי' דלענין עירוב צוותא

יב. ורע"א (ועוד אחרונים) הביאו דהפרמ"ג (תרח"מ"א א) הק' בן מסברא דנפשיה, אמאי לא פטרי' נשים מתוספת יוה"כ, דהא הוה מצוות עשה שהזמן גרמא. ותמיהו דאישתמטתיה סוגיין להדיא.

יג. והביא דכ"ד תוס' (קידושין לד.) דפטורות ממצוות עשה דשביית יו"ט.

יד. והביא ראיה לדעת הרמב"ם (שביית"ע א ה) דמדאורייתא יש דין תוספת רק לענין עינוי. ואבל דעת הר"ף ושא"ר דאף לענין מלאכות הוה דאורייתא.

חייב האב, מדין תשבו כעין תדורו, איש ובניו. ואע"ג דלא דרשי' לחיוב אשתו¹¹.

ועוד פי' הריטב"א (וכ"כ הר"ן) דשמאי החמיר בחינוך הקטן מדרבנן, כיון דאפשר וחזי להכי. שכן הדין להתחייב בחינוך בכל דבר דאפשר וראוי לכך. ורבנן סברי דא"א להפרישו מאמו, ואינו ראוי לחינוך סוכה.

והאחרונים (ע' פנ"י, ערול"נ שפ"א) הק' לפי זה דל"ש חינוך בקטן בן יומו, דל"ש בו הבנה כלל¹².

אבל המהרש"ל (יבמות טו.) כתב דהיה לה בן אחר כבן ה' שהיה בר חינוך אלא שהיה צריך לאמו. וכיון דילדה לא היתה יכולה לצאת עמו לסוכה. וולעולם ל"ש חינוך בקטן בן יומו.

רכח) וביתו עראי. האליה רבה (תרלט א) כת' דאין לכסות השלחן בביתו, ודוקא בסוכה שעושהו קבע. אבל הפרמ"ג (מ"ז א) כת' דנהגו לכסותו.

רכט) ירדו גשמים. והעונג יו"ט (מט) דן כשירדו גשמים יהא אסור לישב בסוכה, כיון דהוקצה למצוותה (כדאיתא לעיל ט.). והעונג יו"ט נקט דאסור אף בדבר שאין בו ביטול מצווה. ווע' לעיל ט. דדעת הט"ז אינו כן. והאחרונים (צפנת פענח ו ב) כת' דמ"מ שאני ירדו גשמים, דאין עליו שם סוכה¹³.

רל) משתכרה המקפה. הטור (תרלט) הביא בשם הסמ"ג דאף אם אין לו מקפה, כיון שירד שיעור בגשמים כך נקרא מצטער. ווכ"מ לשון הרמב"ם (ו י) משירדו טיפות שאם יפלו לתבשיל יפסידו. אבל הטור פליג דדוקא כשיש לפניו מקפה ודדוקא היכא שמצטער בפועל באופן זהו.

והרמ"א (ז) כתב דגבי שינה אף בגשמים מועטין הוה צער ויכול לצאת.

והמרדכי (תשמ) כתב דמי שאינו בקי בשיעור הוה, יתן ליבו אילו היה בביתו, האם היה יוצא משום צער זה.

רלא) משל"ו מש"ל וכו'. פרש"י כלומר גשמים בחג הוה סימן קללה¹⁴. וובפשוטו משמע בכל ימי החג. אבל לשון הרמב"ם (בפיה"מ) בתחילת סוכות, ויש אחרונים שדייק דדוקא במה שמפסיד כוית ראשון דחובה. וכ"כ הריטב"א (תענית ב:) בשם רבינו אפרים¹⁵.

והבכור"י (תרלט לט) כתב דהיינו לראשונים דבלי לט"ו כשירד גשמים אינו אוכל כזית בסוכה. אבל לסוברים דאוכל אפי' בגשמים, א"כ לא מתבטל עי"ז המצווה. ואמר' דרצה הקב"ה לזכות את ישראל, ונתן להם מצווה בצער.

והמהר"ח או"ז (קצד) הק' אמאי לא יתחייב לפרוס עורות על מקפתו, ולא יצטער. וביאר דאי"צ לעשות סוכתו בענין שלא יצטער, דהתורה התירה לעשות סוכתו מפסולת גורן וכו'.

אבל תוס' (לעיל ב.) הק' אמאי הוה סימן קללה, הא יכול לעשות סוכתו באופן שלא יכנסו גשמים. ונתוס' הוכיחו דהיכא דעשה כתקרת הבית פסול מדאורייתא. והאחרונים נקטו דכוונת התוס' דיתחייב לתקן שלא יהא מצטער.

רלב) ומטי"ף. והדרכ"מ (תרלט א) הביא בשם מהרי"ל דמי שמספר עם חבירו, יספר בסוכה. וכת' בשם מהר"י וייל דמי שרוצה לשחק קוביאיות ישחק בסוכה. אבל הבכור"י (תרלט ב, הו' במשנ"ב ב) הביא מהשל"ה דמנהג מורו שלא לדבר דברים בטלים בתוך הסוכה, כי קדושת הסוכה גדולה מאוד וכו'. והביכור"י ביאר דהיינו שלא דיבר דברים בטלים בימים האלו, אבל מי שמדבר חייב לילך לסוכה. וכתב דיוזר משחוק בימים האלו, דאם ישחק מחוייב בסוכה, ויתחלל עי"ז קדושת הסוכה.

כ. וכו"כ הגר"א (תרלט ד) דירדו גשמים אין עליו שם סוכה.
כא. כדאיתא במשנה (ריש תענית).

כב. והריטב"א (שם) הק' דבמשנה (שם) מבואר דקאי אכל ז' ימי החג. וכת' דשמא אינו ברכה ולא קללה כל החג ויגרס בן התם, ועי"ש בשא"ר שם. והבכור"י (תרלט לט) תי' דר"א לטעמיה דחייב ט"ו סעודות בסוכה, א"כ כל הט"ו הוה סימן קללה. ומבואר בבכור"י דאף לר"א דרשי' תשבו כעין תדורו לענין פטור מצטער.

דאמו ניהא ליה, וכשאמו עירבה עליו עדיף ליה. אבל בלא עירבה עליו תליא ביצריך לאמו. ואיתותיב מהברייתא.

יח. וכיון דהיא בר דעת דל"ש בזה עליה חיוב. אבל קטן הוה חיוב של האב.

יט. ועוד העירו דקטן בן יומו ל"ש שיעור אכילת קביעות סעודה לסוכה. ואפשר דאזלי' בתר קביעות ידידה. אבל י"ל דקאי בשינה.

(לג) ת"ר כ"ז ימים עושה סוכתו קבע וכו' אוכל ושותה ומטייל, ומשנן בסוכה כו"כ. המפרשים ביארו דנאמר כאן דעיקר החיוב בסוכה לקבוע דירתו בסוכה^{כז}. והנך דינים הוה רק פרטיה. והביאו כן מדברי הר"ן (לקמן מח. כג. בדה"ר) דאף לאחר שגמר מלאכול ביום שביעי, אפ"ה צריך שתהא לו סוכה כל שבעה. דכתיב בסוכות תשבו ז' ימים. ודיש דין שיהא לו סוכה^{כח}, מלבד החיוב לישב בה^{כ"ו}].

ברכה - דעת הרמב"ם (ו יב) דכל פעם שנכנס לסוכה מברך [אף דאינו עושה מעשה קבע]. (וע"פ הגמ' לקמן מו.). ועפ"י פסק הרמב"ם דיש לקדש מעומד, שלא לישב^{כ"ז} בסוכה קודם שמברך [והראשונים חלקו דמ"מ נחשב עובר לעשייתו, כיון שעדיין מקיים המצווה אח"כ. וע' לקמן מו.].

אבל הראשונים (רא"ש ד ג, לקמן מו) הביאו דלא נהגו לברך אלא בשעת אכילה^{כ"ח}. וכ"פ השו"ע (תרל"ח ח) דנהגו שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה^{כ"ט}. [והגר"א שם פליג]. ויתבאר עוד לקמן שם.

ותוס' (ברכות יא:) הק' אמאי לא יברך אשינה בסוכה^ל [דהוה חובה]. ות"י דברכת אכילה פוטרנו.

[והמפרשים דנו הגדר בזה]. ועוד שמא לא ירדם. ולענין טיול - המכתם ומאירי ורבינו מנחם (ו ט) כת' דחייבין לברך על שינון וטיול דומיה דאכילה^{לא}. אבל הרא"ש הביא דלא נהגו לברך אטיול. ור"י (בתוס' ר' יהודה החסיד ברכות יא:) כתב דבשלמא על הטיול ועל שינון אינו מברך, אבל שינה אסור לישן חוץ לסוכה^{ל"ב}. וטיול ושינון לא מצאנו איסור חוץ לסוכה. וצ"ב דמבואר בסוגיין דטיול ושינון מחייב בסוכה היכא דאינו מצטער^{ל"ג}. ומשמע כוונתו דמ"מ לא הוה בגדר איסור ביטול מצווה במטייל בחוץ, אלא מצווה לטייל בסוכה^{ל"ד}].

(לד) **הא עיוני**. פרש"י בר ממטללתא. משמע דפטור משום מצטער, דצריך האור להרחיב דעתו. והריטב"א ומכתם ור"ן הביאו י"מ להיפך למיגרס דרך עראי. אבל עיין הוה קבע בעי סוכה^{ל"ה}. (וכ"מ בר"ח עה"ג).

והמג"א (תרל"ט יג) פסק דהכל לפי הענין, ואם יש לו מנוחה בסוכה לומד בסוכה.

והמג"א נסתפק היכא דצריך הרבה ספרים, והוה טורח להעלותם לסוכה, והביא דבגמ' (לעיל כו.) אי גבי

כח. ותוס' (ברכות יא:) ביארו דמברך על כל סעודה, דלאכילה יש שעה קבועה. ול"ד לברכת התורה דאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה. (וע"ע במג"א ס"ס תרלט).

כט. וכ"כ הרא"ש (לקמן מו) בשם רב צמח גאון דאין לה קבע אלא בשיבת סעודה.

ל. והצפנת פענח (ו ב) חידש דאין מצווה לישון בסוכה, אלא איסור לישון חוץ לסוכה. [וצ"ב].

לא. ולפ"ז כ"ש שיברך אשינה. [ולולי סברת שמא לא ירדם]. אבל ברמב"ם משמע דכל כניסה יברך, אף בלא 'טיול'. והפוסקים נקטו דעכ"פ בעי 'עיקוב' ושייבה, ולא כניסת מעבר.

לב. והחמירו יותר מאכילה דאכילת עראי מותר חוץ לסוכה. וכיון דמברך אאכילה, כ"ש שיברך אשינה.

לג. והבעה"מ (סוף פסחים ה' לעיל כז.) כתב דכיון דרא"א ג' ימים שלא שינה, ומש"ה חייב לישון ולטייל בסוכה. [משמע דטיול שייכא לשינה, וצ"ב].

לד. וצ"ב מנלן. [ואפשר דנחשב שלימות ב'דירתו קבע, וכמו שאי"צ לברך על כלים נאים. ואינו עיקר ה'תשבו'].

לה. והריטב"א סיים דלחומר עבדין תרוייהו, דכל היכא דליכא טירדא ילמד בסוכה, דאל"כ הו"ל כמצטער שהוא פטור מהסוכה.

כג. ובס' יסוד ושו"ר העבודה וכן סידור יעב"ץ הביאו דכל רגע שאינו בסוכה עובר בביטול עשה. [ולכאורה היינו כשאינו עסוק במלאכתו וכדו', דהוה 'פטור' משום כעין תדורו. אלא יוצא בלא טעם. והם נקטו דיש חיוב 'שייבה' כל ז', ואף דבדבר עראי מותר חוץ לסוכה. אבל בפשוטו המחייב הוה ה'קבע', וכמ"ש הרשב"א ע' בסמוך].

כד. וכ"כ השפ"א (כה). והצפנת פענח (ו ב) כתב דאם לא קבע מתחילה מקומו בסוכה לכל ז' הימים לא יצא. אבל אם קבע דירתו, דיו באכילת לילה ראשונה. [ותלאו בדין מקום פיתא עיקר].

כה. וקצת יש לדייק מדברי רש"י ועוד ראשונים (לקמן מח.) דלא נקטו טעם זה.

כו. והשואל בשו"ת הרשב"א (ג רפז) כתב דצריך לקיים מצוות סוכה בא' מהדברים האלו, ואל"כ ביטל מצווה זו. אבל הרשב"א חלק דהתורה אמרה תשבו כעין תדורו, ואם צריך לאכול ולישן יאכל וישן שם. אבל כל שאינו אוכל [פת] אי"צ לישב בסוכה. והרי מי שהלך בדרך פטור כל ז' וחזר ביום ז', אם אי"צ אכילה ושינה בסוכה אי"צ ליכנס לסוכה לקיים מצוות סוכה. שלא חייבתו תורה בכך.

כז. והרא"ש (לקמן מו.) חלק דהמצווה בכניסה לסוכה, ואף מעומד.

(לעיל י.). אבל מאני מיכלא האך מיעטו בשיעור סוכה [ועפ"ז תמה אדברי הר"ף, ע' בסמוך].
אבל **תוס'** כת' דבסוכה קטנה החשש שמא ידלק. והט"ז כת' דלפ"ז תליא במציאות האם יש חשש דליקה [ולא בשיעור ז']. והב"ח ביאר הטעם דמבעית ונפיק. אבל המג"א (שם ב) כתב דשמא תשרף ויתבטל מצוותו.

(לח) תוד"ה ואמרי ל"ה. מה יעשה ויוכיח שאינו כמוסיף על המצווה וכו', להיכירא וכו'. ומבואר דהוה להיכר בעלמא שאינו מוסיף על המצווה [כשיושב בשמיני בסוכה] וכו"כ הבעה"מ לקמן שם].

אבל לשון הר"ף (כג. בדה"ר) דמיפסיל. והבעה"מ תמה דל"ש בזה פסלות [ובשלמא סוכה קטנה וכו']. והראב"ד (שם) כת' דע"כ בעי פסלות, דצריך לפתוח ד', ולא סגי בטפת. וביאר דע"י שהכניס כלים מאוסים נפסל הסוכה, כיון דנפשו קצה בהם, ודילמא שבק לה ונפיק [וכעין הא דלעיל יג.]. אבל המלחמות ושאר (שם) כת' דפסול לאו דוקא, אלא הפקעה מתורת דירה¹.

ורבינו מנוח (ו יד, הו' בשעה"צ תרלט יג) כתב דבשעה שהכלים בתוכה הסוכה פסולה מדרבנן, ולא יצא יד"ח ואינו מברך, וכדעת הראב"ד.

(לט) א"ף לדידי דאנינא דעתאי וכו'. [פרש"י כדאיתא בפסחים קיג.]. והטור (ורמ"א תרמ ד) כתב דכל אדם אינו יכול לומר מצטער אני ויפטר, אלא בדבר דדרך בני אדם להצטער².

שומרי גנות [ופרש"י דכיון שאינו יכול להביא כלי תשמישו פטור, וציין לדברי הר"ן שם]. ולכאורה ה"ה ספרים, אין מטריחין אותו. אך דחה דהתם הוה טורח רב להוציאם לשדה, אבל הכא מבית לסוכה לא הוי טירחא כ"כ. והמשנ"ב (שם כט) כת' דאפשר דפטור, אכן אם יש לו מקום להניחם שם כל החג חייב, דאין זה טורח.

דף כט.

(לה) תוד"ה מנא דמיכ"א. משום מיאוס³ כך פ"ה, וי"מ כגון קדירות וכו' דאין רגילין להיות בבית דירה וכו' וכ"פ בה"ג⁴. ועוד הביא הריטב"א ויש שפי' מאני מישתא מצוה להניחם בסוכה, אבל מאני מיכלא הרשות בידו.

והרמ"א (תרלט א בשם א"ח) פסק שלא יעשה תשמיש בזוי בסוכה⁵, כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו. [ומקורו מהבא].

(לו) רש"י ד"ה שרגא. נר של חרס⁶. והב"י הביא בשם כמה ראשונים דאפי' של מתכת או זהב⁷. ועוד הביא בשם הרוקח דנהגו שלא להכניס נר של חרס אפי' לסוכה גדולה [משום דמאוס].

(לז) הא בסוכה קטנה. פרש"י של שיעור מצומצם ז' טפחים⁸. הט"ז (תרלט ג) ביאר דע"ז מתמעט שיעור הסוכה. והק' מ"ש משאר כלים דאינם ממעטים בסוכה. וכתב דצ"ל דאיירי בתלויה וקשורה למעלה.

והבעה"מ (בסוף המס' בתו"ד) כת' דאפשר לפרש דנר ממעט משיעור סוכה, וכמו נו"י סוכה דממעטין מהצד

ד. והמכתם הביא י"א דאפי' נר שאינו דלוק אסור להכניס משום מיאוס. אבל הק' דלשון הגמ' (מח) מדליק בה נר, אלמא קאי אהדלקה.

ה. וכתב דמש"כ רש"י חרס אורחא דמילתא נקט מהו נר.

ו. ורבינו מנוח (ו ה) כתב דהטעם שמא יניחנו ויצא מפני ההבל [בסוכה ששיעורו מצומצם].

ז. וכע"ז מצאנו דלשון פסול משמע שאינו ראוי, 'פסלות' מלכות, ויתפסל' ממאכל אדם וכו'.

ח. [ומשמע דהטעם דבטלה דעתיה, ולא נחשב 'צער'. דלא שייך בזה חסרון נאמנות, דלא איירי בבי"ד שכופין אותו לקיים].

א. ובס' העיטור ביאר דדרך בני"א לשתות פעמים ביום אחר אכילה. ואין דרך לאכילה.

ב. והמג"א (תרלט ג) הביא דנהגו העולם לזוהר מלהכניס קדירות לסוכה, אף קודם אכילה. אבל דייק מדברי השו"ע דאיירי דוקא לאחר אכילה [שהו' מאוסין]. ואין חילוק בין קדירה לקערות. וקודם אכילה מותר אף קדירה [דהשו"ע לא ס"ל ככה"ג].

ג. והט"ז (שם ד) כתב דמ"מ תשה"מ מותר ולא נחשב תשמיש מגונה, דהוה שמחה של מצווה. כדמוכח בגמ' (ערכין ג, הל"ג). ועוד יל"ד דילפי' מסוגיין משום כעין תדורו, וזה שורש האיסור גנאי. והפוסקים דנו בכמה אופנים, ואב"מ.

והמשנ"ב ביאר אא"כ הוא מאניני דעת. והדרך דכל אניני דעת מצטערים בכך. אבל הביא"ה (ד"ה אלא) ציין דבר"ן (לעיל כו., גבי גריגשתא) מבואר דאפי' שאין דרך בני אדם להצטער פטור.

וההג' מיימוני (ו ב, ה' בהג' אשר"י) הביא בשם ר' שמחה דכל הפטור מהסוכה ואינו יוצא, נחשב הדיוט ואינו מקבל שכר. ווע' מש"כ לעיל כו:.

רמ (אין מטריחין אותו ל'עלות. הריטב"א כת' ומינה דאם לא היה אוכל עדיין, וראה גשמים באין ושמים מקדריין בעבים, שאוכל חוץ לסוכה, ואין מטריחין אותו לעלות עד שיגמור סעודתו^ט).

רמא (אם איבעי להו עד שיעור' וכו'. פרש"י הא אם הקיץ אפי' בחצי הלילה, יעלה וישן בסוכה. ורש"י לא נקט הנפק"מ לאידך גיסא. וכ"כ הבעה"מ דאצ"ל דאם עלה עמוד השחר ועדיין לא ניעור שאין מעוררין אותו. מידי דהוה אאוכל, דיאן מטריחין עד שיגמור סעודתו.

אבל הר"ן כתב דחוכך אני דדוקא סעודה דאין לו זמן ידוע. אבל שינה דזמנו הוה בלילה כל שעלה עמוד השחר הוה כמו גמר גבי סעודה. ומיהו עם תקפתו שינה ודאי פטר משום מצטער. והאחרונים דנו היכא דנדרם באיסור האם מחוייבין להעירו.

רמב (אם איבעי מי שפך. פרש"י דספק הגמ' בפי' המשנה. וולב' הצדדים הוה סימן קללה. והק"נ (ה) הק' אמאי הביאו הרי"ף והרא"ש ספק זה. ותי' דנפק"מ אם רצה להחמיר על עצמו. וכ"כ הריטב"א

(בסו"ד) דנפק"מ דאין להמתין מלפנות. והדרכ"מ (ס"ס תרלט) הביא (בשם מהרי"ל) דכשיוצא מפני הגשמים אל יבעט בסוכתו ויצא אלא יצא בהכנעה כעבד שמוזג כוס לרבו ושפכו על פניו^א.

רמג (ת"ר בזמן שהחמה לוקה סימן רע וכו' תניא ר' מאיר אומר כ"ל זמן שמאורות^ב לוקין סימן רע וכו'. והמג"א (ר"ס תקפ בסופו, ובאה"ט תקעא א בסופו) הביא בשם ספר חסידים (רל) דיש להתענות כשהלבנה לוקה^ג.

והקדמונים הק' דכיון דליקוי החמה והלבנה נקבע ע"פ סיבובים קבועים, ואפשר לחשב לעתיד מתי יהא ליקוי, האריך יתכן שיהא בזה סימנים. והביאו מהשל"ה (נח בהג"ה) דהקב"ה קורא הדורות מראש, וקבע הקב"ה שיהא ליקוי בשעה שיהיו ראויין ללקות^ד. אבל היערות דבש (ב דרוש יב) כת' דלא קאי כאן בליקוי שהחמה ולבנה מסתירים זה את זה ודאינו ליקוי בגוף החמה, אלא הכוונה כשיש כתם על גוף השמש. ולא נודע סיבתו, ואין בזה זמנים קבועים.

רמד (מפני שמלומדין במכותיהן משל' לפופר וכו' מי שרגיל ל'לקות בכל יום וכו'. המהרש"א ח"א ביאר דהוא התלמיד שיש בידו ללמוד ולא למד, אבל מי שאין בידו ללמוד אין משגיחין בו להלקותו. כך ישראל יש בידם התורה ללמוד ממנה ואם אינן לומדין יש להם לדאוג ביותר.

דף כט:

רמה (ועל שפוסקים צדקה ברבים ואין נותנין. בפשוטו מעיקרא קיבלו על עצמן משום הכבוד, ולבסוף אינם נותנים. אבל המהרש"א ח"א ביאר דאף מתחילה

והצפנ"פ (ו ב) חילק דירדו גשמים אין עליי שם סוכה. אבל בשאר מצטער לא נחשב ששפך רבו, ומותר להשאר בסוכה. ובוזה עכ"רם מזדריס לצאת.

יב. פרש"י (בסמוך) ירח וכוכבים. והמהרש"א ח"א ביאר דבברייתא (בסמוך) אי' שהחמה לוקה הוה סימן רע לעכו"ם. ואך לולי דבריו הוה מוח' תנאים, ולר' מאיר תולים את הכל מחמת ישראל.

יג. שהרי בשביל חלום מתענה, מפני כל העולם לא כ"ש. יד. ועוד פי' דאילו היו המאורות בכחם חכותם היו מאירים בכל אופן.

ט. ועד"ז כתב הר"ן דדוקא היכא דכבר בסוכה, אמרי' שלא יראה מבעט בסוכה, אבל אינו חייב להתחיל ליכנס. וסיים דלמעשה אינו סומך על סברא זו, מאחר שאין זה ראייה ברורה.

י. בגרס' דידן נפשט שיעור. וכן הביא הבעה"מ. אבל המלחמות הביא דהגאונים גרסו שיאור.

יא. ובגמ' (ע"ג ג) איתא דלעתיד לבא הקב"ה נותן לאומות מצווה קלה, לישב בסוכה. והקב"ה מקדיר עליהם חמה, והם מבעטין ויוצאין. ואילו ישראל נהי דפטורין בשעת צער, אבל אינם מבעטין.

רמז) אמר רב בשביל ד' דברים נכסי בעה"ב יוצאין
למיוזן^א, על כובשי שכר שכיר, ועל עושקי שכר
שכיר וכו'. פרש"י דעושק הוא גזולו לגמרי^ב. והאחרונים
הק' דא"כ כ"ש מכובשי, ואמאי חילקו לתרתי.

היה דעתם בשביל שאחרים יתנו כראוי. ואך מ"מ כיון
דקבלו סתם נתחייבו ע"פ דין, דדברים שבלב אינם
דברים. ויש שדנו דיש איסור במה שמתכבד כאילו נותן,
ואף באופן שלא נתחייב ע"פ דין.

הדרן עלך פרק הישן

ב. וכמסקנת הגמ' (בי"מ קיב.) דלאו ד'לא תעשוק' איירי בגזול,
ולעבור עליו בב'.

א. ובגמ' (גיטין לה:) רבה אמר ג' סיבות אחרות שיורדים
מנכסיהם, דמפקי עבדים לחירות, וסיירי נכסיהם בשבת,
וקבעי סעודתם בשבת בשעת בית המדרש.

פרק לולב הגזול

ואנוהו, מש"ה עבדינן היקש דהדר לענין זה. דאינו היקש גמור כיון דלא כתיב 'ו' (ע' לקמן לא), אלא כיון דיש סברא דבעי מצווה מהודרת ילפי' היקש

[ומהיקש ילפי' אף לעכב].

והחת"ס כתב דגלי היקש דהדר, דגבי ד' מינים דין 'ואנוהו' הוה לעיכובא⁷.

ועוד תי' הכפ"ת דכוונת רש"י לפרש הטעם דפסול בשאר ימים, דקרא דהדר קאי רק איום הראשון (ע' תוס' ד"ה בעינן וראשונים), ומשום הידור מצווה תקנו אף בשאר ימים. וכ"כ הק"נ (ז) ופנ"י ורע"א.

ד) בא"ד דאין ואנוהו אלא לכתחילה. והמאירי כתב דאין כל המידות שוות בפסול שאינו הדר. דיבש ניטל הדראתו לגמרי, כמת שניטל חיותו. אבל לא אגדו כשר בדיעבד. והחת"ס כת' דבעינן דהמצווה עצמה תהא בהידור [לעיכובא]. אבל אחרי שיש לו ד' מינים, האגד הוה תוספת על המצווה, ואינו מעכב.

והאחרונים הביאו דבגמ' (גיטין כ.) איתא דאם כתב שם שלא לשמה, לרבנן אינו מעביר קולמוס, דאין השם מן המובחר, דכתיב מ' ואנוהו. ומשמע דהוה לעיכובא

א) נקטם ראשו, נפרצו עליו. וזיתבאר בגמ' לב.). פרש"י פסול דלא הוה הדר. אבל הריטב"א העמיד דיש פסולין משום שאין שמו עליו⁸, כגון שאין בו שיעור, וכן אופתא, ונשרו רוב עליו או נפרצו או סליק בחד הוצא (לקמן לב.), וכמין אחר דמי. ומש"ה פסול בכל הימים. וכן אשירה דעומד לשריפה ואין לו שיעור. וכן גזל דמצווה הבא בעבירה. ודוקא יבש הוה משום 'הדר'. וכתב עוד דנפק"מ בזה דאינו יוצא בכל הני אף בשעה"ד, ע' לקמן לא:).

ב) תוד"ה [ולא] יבש פסול. מפרש בגמ' (לא.) משום דאיתקיש וכו' דכתיב הדר. וכ"ה בגמ' (בסמוך) בשלמא יבש הדר בעינן⁹. וכ"כ רש"י (לקמן לו:) דהדר בעינן, ופירש דמצווה הדורה בעינן הואיל ומזכיר שם שמים עליו.

והמאירי כת' וברעת רש"י דרך בס"ד דהגמ' (לא.) ילפי' היקש דהדר מאתרוג, אבל למסקנא לא קאי¹⁰. ורש"י נקט ואנוהו למסקנא.

ג) בא"ד ואלא כמו שפרש"י וכו' ואנוהו וכו'. הכפות תמרים ביאר דכוונת רש"י דכיון דבעלמא יש דין

באתרוג. ובפשוטו בדעת רבנן נשאר דמקשי לולב לאתרוג. והמאירי דאונה סוגיא בטל כחה, ומדלר' יהודה לא קמה אף לרבנן לא קמה ולא דרשינן היקש כלל.

ד. ומבואר ברש"י דדין 'ואנוהו' נקבע בדיני הד' מינים. והגרי"ז (נזיר ב) חקר בזה אי דין 'ואנוהו' הוה מדיני כל מצווה ומצווה, או דין כללי לעשות מצוות מהודרות. והביא מרש"י דהוה דין במצווה הפרטי. והביא דמבואר ברמב"ם (איסורי מזבח ז יא) דיש דין נוסף כל חלב לח, דין כללי שכל מה שעושה להשם יהא מן הנאה והטוב. ועי"ש שהאר"ך, וע"ע לקמן לו:).

ה. והבית מאיר (לקמן לב.) כתב דכיון דכבר ידעינן 'ואנוהו', דלכתחילה בעי מצווה מהודרת, מש"ה אמר' דגלי הקישא ד'הדר' דהכא הוה עיכובא.

והעומק ברכה (א) כת' דכוונת רש"י דדין הדר לא הוה בגוף המינים, אלא הוה צורה בקיום המצווה. ונפק"מ במקדש כל ז', דאי הוה דינים בגוף המינים א"כ אף במקדש יפסול. אך כיון דהוה דין בנטילה, לא שייך לדין ז' ימים במקדש.

א. וכ"כ הרמב"ן (בהשג' לראב"ד) דאין צ"ל שאין יוצאין בשאר ימים באופתא, וכן בוייתא ובדולבא ואף דנתמעטו לקמן לב: דכתיב עבות. ועפ"ז כת' דאתרוג במקדש (בשאר ימים) בעינן הדר (ע' בסמוך) דהדר נמי כתיב בשם אתרוג. וצ"ע לדעת ר' יהודה לא:).

והרמב"ן כתב דבעלי הלשון דורשין שאתרוג בלשון ארמית הוא הדר בלש"ק, דריגוג לשון חמדה ותאוה. כדמתרגם 'נחמד למראה', דמרגג למחזי. וכן 'לא תחמוד' לא תירוג.

ב. אמנם הר"א מזרחי (בפי' לרמ"ג עשין מד) ביאר דכוונת הגמ' דבעי מצווה מהודרת, משום ואנוהו. ונהלשון הדר בעינן פי' הידור מצווה, ולא להיקש לאתרוג. אבל הדר דקרא קאי רק אאתרוג. והכפ"ת תמה מהגמ' (לא.). ונדחק דאף כוונת הרא"מ דלולי ההיקש הדר קאי רק אאתרוג. ואתי ואנוהו וגלי.

ג. דלס"ד ר' יהודה ס"ל הדר גבי אתרוג, ואינו מקיש ללולב. ורבנן דרשו היקש. ולמסקנא ר' יהודה לא ס"ל הדר אף

בילה מעכבת, אבל חרות פסול. (כדאיאת בגמ' לב.).

והרי"ף גיאת (הו' במכתם, וכ"פ הרמ"א תרמא א) כת' דאעפ"כ מנהג ישראל לבקש לולב כפות ועומד מאיליו שלא נפרדו עליו כלל ולמצווה מן המובחר.

שאר ימים

(י) י"ט ביו"ט שני. תוס' בתחילת דבריהם נקטו דהיינו ז' ימים במקדש. אבל מסקנת התוס' דכוונת הגמ' לתקנת ז' ימים בגבולים. והמלחמות וריטב"א כת' דכוונת הגמ' דוקא במקדש ורוב משנתנו עדיין לא נחדש דלולב נטל ז' ימים בגבולין, וע"כ קאי במקדש. אבל לשאר ימים בגבולין (לתקנה שהו' בפרק שאח"כ) אי"צ הדר"י.

(יא) יו"ט שני. ברמב"ם (ח ט) מבואר דאף ביום ב', דיו"ט שני בחו"ל, יוצא בשאול. וכ"כ הריטב"א בשם ר' שלמה^ט, וביאר דדוקא בקדושת היום נקטינן מנהג אבותינו^כ, ולא במצוותיהם^{כא}. ובשו"ע הרב (תרמט כא) ביאר דכיון שאנו בקיאים בקביעות החדש, ויודעין אנו שהשני הוא חול, ואף שנהגין בו קודש שלא לזלזל בעיקר קדושת היום^{כב} משום מנהג אבותינו (ע"ע לקמן מג. ומו:), אבל מצוות לולב לא הוה מעיקר קדושת היום^{כג}. וביאר דהכתוב לא תלה מצות נטילת לולב מחמת שהוא יו"ט, אלא ביום הראשון^{כד}. שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון^{כה}.

(ז) תוד"ה נקטם ראשו. לכא' מיירי בב' עלין האמצעיים וכו', וצ"ל ברוב העלין. וזכ"ד הרי"ף והרמב"ם. אבל דעת הראב"ד (הל' לולב) ד'ראשו' היינו ראש השדרה. דהעלין הוה כעלי הדס. והרא"ש וריטב"א חלקו דגוף הלולב היינו עם העלים, וכן סדוק כפוף בעלה זה. (ע' לקמן לב. ולב.). אבל עלי הדס אינם מגופו.

והריטב"א הביא בשם ר' יונה בשם רבותיו רובו של עלה, חושש מורי לא הזכיר שיעור, אפי' כל שהוא. (וע' לקמן לב.).

(ח) תוד"ה נפרצו. פי הקו' שנפרצו מן השדרה, ואינן מחוברין אלא ע"י אגודה^ט. (ומבואר ברש"י דפסול רק משום הדר, אבל הוה שם לולב. ומבואר דנחשב 'נטילה' על כל האגודה, ואף שאינו מחובר. וצ"ע.).

ודעת הראב"ד (הו' בריטב"א, וע' לקמן לא:) דהיינו שנחתכו העלין ונסדקו לארכן. וזוה אף לראב"ד תליא בעלין. דומיה דהא דתנן גבי ערבה נשרו מקצת כשר (שמוסוף בכל מין הפסולים דשייכא רק בו).

וההשלמה פי' עוד דנשרו עליו היינו מאיליו, אבל נפרצו משמע ע"י אדם. ולעולם איירי דנתקו לגמרי. ודהדרך שנושרים מאיליהם מקצת העלים, אבל בנפרץ לא הזכיר כמותו.

(ט) נפרדו עליו כשר. הריטב"א כתב דה"נ כשראוי לכפותה, וכדר' זירא דכל הראוי לבילה אין

(וע' לקמן לא: מש"כ החכ"צ). (ובמהד' עוז והדר הו' מכת"י דשוב חזר בו הרי"ף, דתקנו ר' ימים לולב בגבולין. עיי"ש).

כב. וביאר דקידוש על הכוס ברכת זמן ביום טוב שני הוה מעיקר קדושת היום.

כג. וביאר אף אם לא ינהוג מצות הללו ביום הב' אין כאן זלזול ליו"ט השני כלל, כיון שאין המצות תלויות בעיקר קדושת היום. (ואבל אילו לא יקדש או לא יברך שהחיינו הוה זלזול ביו"ט, כיון דשייכי לקדושת היום). ועוד יש שפי' דקידוש הוה תולדה מקדושת היו"ט. משא"כ לולב דהוה דין ביום הא'.

כד. והב"ח (תקפא ד) עמד בהא דהפסוק תלה מצוות נטילת לולב 'ביום הראשון' של חג, ובמצות עשיית סוכה וחיגיגה תלה אותם במנין ט"ו בחודש.

כה. אמנם בליל יו"ט שני דפסח אוכלים כזית מצה וכל סדר ההגדה. וכן בליל סוכות מחייב לאכול כזית בסוכה ויש ראשונים דאפי' כשהוא מצטער, ע' פוסקים תרלט הו. וצ"ב

יז. ולשון הרי"ף ד'נותר'. והריטב"א ור"ן נקטו דנשרו לגמרי, ואינן מחוברין (ברש"י). אבל ההשלמה כת' בשם הרי"ף דנתקו, אבל לא לגמרי.

יח. ואף באתרוג. ואף לדברי הרמב"ן (הצ"ל) דהדר באתרוג הוה משם המין.

יט. אמנם בשו"ת הרשב"א (א כג, ה טו) כת' דכל הפסול בראשון, פסול ביום הב' בחו"ל. ובסוגיין קאי יו"ט שני' אחוה"מ ודחוה"מ נמי איקרי יו"ט.

כ. כדאי' (ביצה ד) דאף לאחר שידעין בקביעת דירחא שלחו מתם הוזהרו במנהג אבותיהם בידיכם. דדילמא גזרו שמדא ואתי לאלקולי.

כא. והר"ן כת' דבזה הוה סופו להקל, שהרי אם לא מצא הדר יושב ובטל ממצוה של דבריהם (ומש"ה אף לכתחילה לא חייבו שיהא הדר, ושלא יהא שאול). והר"ן חלק (וגדר יו"ט שני) דעבדינן כאבותינו שלא ידעו בעיבורא דירחא. ואם אין לו הדר נוטל ואינו מברך (מספק).

אבל רוב הראשונים (ראב"ד, רא"ש, ריטב"א) נקטו דכוונת הגמ' שאר ימים^כ.

(יב) תוד"ה קפסיק. וי"ל דר' חנינא ל"ל קפסיק ותני וכו'.
וכ"כ הראב"ד (הל' לולב) דלר' חנינא אי"צ הדר בשאר ימים. ועוד כתב ריטב"א דיבש פשיטא דפסול, ומדכלל גזול בהדי יבש נקט הך סברא^כ, אבל באינך משניות אין ראיה מדהוקש.

(יג) תוד"ה בעינן הדר. ותימה מ"ש זמ"ז, הא כולחו בהדי הדדי כתיבי בחד קרא וכו'^כ, ואי משום דמשמע ליה דהני דכתיבי מקמי ביום הא' עליה קאי וכו'. ומסקנת התוס' דבמקדש כל ז' ימים בעי לכם ולקיהה תמה והדר, וכוונת הגמ' בסוגין לענין גבולין וזבתנה דרבנן.

והראב"ד (הל' לולב) ביאר דנידון הגמ' האם אמרי' מקרא נדרש לפניו ולא לאחריו, ויהדר' ולכם' קאי איום הראשון. או נדרש לפניו ולאחריו [לענין הדר]. אבל לא דרשי' לכם' אסיפא דקרא.

והריטב"א כתב דעפ"ז מבואר דאפי' במקדש יוצא בשאול בשאר ימים, דלכם' קאי אביום הראשון. וביאר דמצוות 'לכם' אינו חומר בגופן של ד' מינן כמו שהחמיר בציצית וסוכה. אבל הדר בעי כל ז', דעלה קאי קרא.

והגר"ח (סטנצל סד) כתב דמצוות 'ולקחתם' [יום א' בגבולין] ומצוות 'ושמחתם' [ז' ימים במקדש] הוה ב' מצוות, ואין למדין מזה לזה. אלא דושמחתם קאי על הנך מינן, ומש"ה בעינן כשרין^כ, דזהו מש"כ בקרא. אבל גזול ושאול אינו פוסל ב'מינ', אלא הוה דין בפנ"ע בקיום המצווה. ולא ילפי' מהך מצווה להך מצווה^ל.

ולמסקנת התוס' במקדש בעי 'לכם', ובמקדש אינו יוצא בשאול כל ז' ימים. [והאחרונים הק' דמשמע (לקמן מא): דאי"צ לכם במקדש בשאר ימים. וע"ע לקמן].

(יד) ש"פ. ודעת הרמב"ן (הל' לולב, וריטב"א, והר' בר"ן) דסוגיין לענין שאר ימים במקדש מדאורייתא, ובזה מבואר בגמ' דבעי הדר. אבל בגבולין דתקנו זכר למקדש לא תקנו לפסול בחדר והדר. ובזה אמרי' דר' חנינא מטביל בה לא.

והר"ן כת' דמ"מ גזול פסול ומשום מצווה הבאה בעבירה אף בשאר ימים דתקנו זכר למקדש [ואף לרמב"ן]. ואדרבה ביום השני יותר פסול, שנטילתו אינה מצוה של תורה והוא מוכיר עון להתפש וכו"כ הרמב"ן. [אבל דעת תוס' לחלק בדרבנן, ע' בסמוך].

(טו) בא"ד וא"כ בשאר הימים תיסגי במין א' וכו'. בהג' ראמ"ה תי' דהא דמעכבין הוה קולא, דאם אין לו כל המינין, פטור. אבל אם יש לו כולם אף אי אין מעכבין מחוייב בכולם. וכיון דפטור ביום הראשון, כ"ש בשאר ימים. ובקרי' התוס' דתסגי לקחת א' לכולם תי' דכי היכי דממעטין ולקחתם לכול א', ה"נ ושמחתם לכול א'.

(טז) בא"ד ה"כך בעיקר ה"קיהה וכו' תקון בשאר ימים בעין דאורייתא, וכן בהדר משום הדור מצוה^ל וכו'. ומש"ה יבש פסול בשאר ימים, וה"ה כל הדר. והראשונים כת' דפליג אירושלמי (הו' בתוס' ד"ה קפסיק) דכל הפסולים כשרים בב'. ואך תוס' (הנ"ל) נקטו דהירושלמי קאי אחזית דהוה כחסר.

והרמב"ם (ח ט) פסק כירושלמי דכל פסולי מומין כשרים בשאר ימים. והראב"ד (הל' לולב) כתב דאף דהמקשן (כאן) אמר בשלמא יבש, הדר בעינן אף

דלכם' קאי אאתרוג. וצ"ב דאף שאר מינים בעי לכם ביום הא'.

כט. והדר הוה חסרון במין, ומש"ה ילפי' מהדרי.

ל. ומתורץ קרי' התוס'. ואמנם אפשר דאף הדר אינו חסרון במין, וכמ"ש הריטב"א, אלא דהוה דין פסול'.

לא. ובזה קאי הירושלמי דבמדינה אינו נוהג אלא יום א'. אבל במקדש לא פליג אדברי הבבלי.

לב. והאחרונים כתבו לפרש דזה כוונת רש"י דנקט ואנהו, ומש"ה תקנו לשאר ימים. (הו' לעיל).

מ"ש הא מהא. ויש שביארו דמצוות מצה וסוכה שייכים לעצם המועד. ואילו מצוות לולב הוה מצווה נוספת שנקבע ביום זה.

כו. והק"נ (ח חק' דהרא"ש (ברכות מט, זכג) גבי ירדו גשמים, סתם דרך ביו"ט ראשון מחוייב לאכול בסוכה. משמע דיו"ט שני אי"צ.

כז. ובהג' ראמ"ה הוסיף דגזול ויבש לאו מענין א', דזה בגופו וזה בבעליו. מש"ה אמרי' דהקשן המשנה.

כח. ובתוס' ר"פ כתב דלולב הוקש לאתרוג לענין הדר שנראה לעין, אבל גזל לא ידיע, ומש"ה אינו פסול. [ומשמע

יותר ההידור החמירו חכמים אף בשאר ימים, אבל בפרטיו אינו בדין ללמוד לשאר ימים.

דף ל.

(י) תוד"ה משום. להוציא את השאול ואת הגזול. בתוס' משמע דהחילוק בין ב' הדרשות דגזול איירי בגדרי גזילה, וכל שאינו דרך גזילה הוה בכלל שאול. (וכן הפקר). ועוד העלו האחרונים (או"ש ה כה"צ) צד דגדר שאול הוה מחמת הזכות שימוש, וגזול הוה היכא דאין לו זכות שימוש¹ ולפ"ז הפקר הוה בכלל גזול².

והפרמ"ג (תרמט מז ג) הק' אף דיש ב' דרשות נימא דשאול מחייב באחריותו, ומש"ה יחשב לכם (דומיה דחמץ דכיון דחייב באחריותו מקרי שלך). ונוקי קרא כשאנו חייב באחריותו. ומנלן דאף גזול מהני.

(יח) בא"ד דב"א 'לכם' נפק"ז גזול, משום מצווה הבאה בעבירה וכו'. וכע"ז הק' תוס' (לעיל ט, ה' במהרש"א) אמאי איצטריך מיעוט לסוכה גזולה, תיפו"ל משום מצווה הבאה בעבירה. ותוס' (לעיל ט, תי' דמצווה הב"ע אינה מדאורייתא³. והביאו בשם ר"ת דהוה מדאורייתא⁴.

והגר"א (תרמט א) ורע"א (שם) הביאו דמדבריי

בשאר ימים. נקט כן לרווחא דמילתא, אבל אליבא דאמת דרשי' הדר לפניו ולא לאחריו. ולא בעי הדר בשאר ימים. כדר' חנינא (לו: דמטביל בה) והירושלמי. אבל הרמב"ן (שם) השיג דלהדיא אמר ר' אמי (ל. דיבש פסול מפני שאינו הדר וקאי בשאר ימים, דומיה דסיפא). ועוד דר' יוחנן למד דבריו מהדיוק קפסיק ותני, והגמ' לא חזרה בה בזה. והבעה"מ כתב דאיכא למימר דיבש פסול, דאית ליה משום הקריבהו נא⁵, פסלו אף ביום ב'לד.

ועוד כתב הראב"ד (לרמב"ם שם, וכן הל' לולב, ובהשגות לראב"ד בסוד) דיבש פסול אף בשאר ימים מפני שהוא כמת, וכדאיתא בירושלמי דדרשי' לא המתים יהללו וכו'. וביאר דבשאר פסולים איכא הדר ב'מקצת אתרוג', משא"כ יבש דליכא הדר כלל כמת, וכ"מי שאינו דמי⁶ (דומיה דאשירה דאמר' מיכתת שיעורול⁷). והרמב"ן (וריתב"א) תמה האין דוחה דברי גמ' דידן משום הירושלמי⁸, ור' יהודה (בבביתא לא). מכשיר ביבש, דלא דרש הדר.

והר"ן כתב לפרש [ע"ד הראב"ד] דבאכלוהו עכברים מתקיים 'הדר' בנשאר, משא"כ יבש דניטל כל הדורו. וביאר דהכתוב סתם בהדר, שתהא מצווה מהודרת, ומסרו לחכמים⁹. וכל שהוא חמור

לג. והמכתב הביא די"א דכל הפסול משום 'מום' הוה דוקא ביום א', וי"א בשאר ימים משום הקריבהו נא לפחתך.

לד. והמלחמות השיג דכל שאינו הדר אינו מאיס, ול"ש חסרון 'הקריבהו נא'. תדע דלר' יהודה (לא) יבש כשר. וביאר דהאתרוג היבש עולה על שולחן מלכים להריח אלא שאינו הדר במינו. ואפי' בנקביו עכברים לא חשו משום הקריבהו.

לה. והרמב"ן תמה במש"כ הראב"ד שישב ה'המת' ויכמי שאינו דמי, הא הדבר שנראה לעינים בהפר.

לו. והרמב"ן (שם) השיג היכן מצא דדבר מת כמי שאין בו שיעור, הא לענין טומאה כולן מטמאין בשיעוריהן, וכשהוא עומד לשריפה אינו מטמאין דכל העומד לישרף כשרוף דמי. (וע"ע לקמן לא).

לז. והריתב"א כתב דהירושלמי נקט כן דרך צחות, וכעין סניף לטעמי הגמ'.

לח. ומשמע דנקט דאף מדאורייתא יש חילוק בזה (וכ"כ הראשונים לקמן לא: כלפי שעה"ד). וצ"ב דהר"ן קאי אשאר ימים דרבנן.

א. והאחיזעור (כ מז ח) פי' עד"ז מש"כ המג"א (תרלז ג) דאינו יוצא בסוכה גזולה מנכרי, לדברי היראים (ע' בסמוך) דלא הוה שלו. אבל האחיזעור דחה דבגמ' (לקמן לא) מבואר דסוכה גזולה, ובגון התוקף חבירו מסוכתו, כיון דאין קניני גזילה יוצא בסוכה, דלא נחשב גזול.

ב. ועוד הביאו בשם הגר"ח שמואלביץ דאף גזול נחשב ידידה מחמת קניני גזילה, דע"ז הוה באחריותו. אלא דפסול משום האיסור.

ג. והערול"ג (כוז) נסתפק דסוכה של הפקר לא יצא יד"ח, דאינו שאול¹⁰ ואינו בבעלות 'אורח'.

ד. והאחרונים ביארו דהיינו במצוות, אבל בקרבנות הוה דאורייתא. (והרמב"ם (איסור' ה ט) פסק דערלה וכלאי הכרם פסולין למנחות, מפני שהוא מצווה הבאה בעבירה דהקב"ה שונאה. והאחרונים דנו בדפשוטו הטעם משום דבעינן ממשקה ישראל. ואכמ"ל).

ה. ובפשוטו תוס' (כאן) קאי לדעת ר"ת. אמנם ר"ת דהתם ס"ל דאף לאחר שקנאו יש פסול מהב"ע, ותוס' (סוד"ה הא) דחו דבריו.

דמ"מ אם עשה כן מדאורייתא יוצא יד"ח המצוה, אלא דחכמים פסלו.

(כ) בא"ד ה"ה בב"ל מצות דהוי דאורייתא³¹, כדמוכח וכו' דאין זה מברך אלא מנאץ וכו'. הרש"ש הק' דהתם הוה לענין ברכה דחמיר (ע' תוס' ד"ה הא), אבל אינו נפטר מהפרשת חלה.

והריטב"א (לקמן לא., ולעיל ט.) הביא בשם תוס' (וב"ה בתוס' רשב"א ותוס' הרא"ש פסחים לה.) דל"ש מצווה הבאה בעבירה אלא בדבר שבא לרצות כגון קרבן ושופר ולולב. [אבל לא סוכה ומצה]. והריטב"א הק' דבירושלמי (ע' בסמוך) מבואר דאף במצה אמר' כן.

(כא) בא"ד וא"ת ל'ל'ב ש'ל אשירה וכו' תיפול' משום מהב"ע. ורע"א (בגהש"ס) הק' דעדיפא הו"ל להקשות אמאי איצטריך קרא לפסול קרבן נעבד [לגבוה], הא הו"ל מהב"ע. והעירול"ג חילק דדוקא הכא דעצם הנטילה הוה הנאת איסור³². ועוד תי' האחרונים (ר' ראובן ג, זכרון שמואל כט) דכוונת התוס' דוקא גבי אשירה, דחל שם אשירה על החפצא, ואסור להדיוט. ומש"ה נחשב דמקיים המצווה בחפצא של עבירה.

ועוד הק' רע"א דלמש"כ תוס' (ד"ה הא) דהיכא דקנאו מעיקרא לא נחשב מצווה הבא בעבירה לק"מ, דבהני כבר נסתיים העבירה קודם שבא לקיים המצווה. וכתב דע"כ דתוס' כאן קאי בדעת ר"ת (הו' בתוס' בסמוך) דל"ל הק' כלל. והאחרונים (הנ"ל) תי' דתוס' סברו גבי אשירה דשם איסור ע"ז עדיין קיים, ומש"ה גרע.

והביא דהמנח"ח נקט דמהב"ע הוה חסרון בקיום המצווה, אבל אינו פסול בחפצא דהמצווה, ודלא כמו שהוכיח מתוס' דידן. ועיי"ש מש"כ דתוס' בתנ' חזרו בהם.

יא. והאנ"ש (ה כה) הוסיף דאין לומר דהוה בכלל 'שאל' [כיון דהשימוש הוה הפקר כלפיו], דשאני שואל דאיכא קנין לזמן (ע' מש"כ לעיל).

יב. ועד"ז בת' בשו"ת יד אליהו (כג) ליישב קו' התוס' (בכ"מ).

יג. תוס' נקטו מצוות דהוי דאורייתא, דבמצווה דרבנן שמואל חולק (ע' תוס' ד"ה מתוך).

יד. ואף לס"ד דהתוס' אין פסול היכא שהעבירה לא שייך לקיום המצווה. ולא יפסל אין משום מעשה דנעשה בו.

התוס' מבואר דגזול פסול משום מצווה הבא בעבירה אף לאחרים [וכדעת המג"א תרמט ג], ולא רק לגזולן שעשה את העבירה³³. דאל"כ הו"ל דבעי קרא לפסול גזול לאחרים. אבל דעת השו"ע (תרמט א) דרק לגזולן פסול משום מצווה הבב"ע, וכ"כ בחי' ר"א מן ההר (לא.).

והאחרונים (ס' פתח הבית) כת' דהיכא דקנאו במתנה ע"מ להחזיר, ונאנס ולא החזירו, הו"ל גזל למפרע. ואין בזה עבירה. ועד"ז הביאו האחרונים דברי הראב"ד (ע' בע"ב) דהיכא דמותר מחמת ספק גזל לא נחשב מצווה הבא בעבירה, ומ"מ הוה גזול³⁴. אבל דעת תוס' דאף כה"ג נחשב מצווה הבב"ע. וכ"כ המהרי"ט אלגאזי (בכורות ח סד ד, נ; בדה"ט) דבתוס' מבואר דאף שוגג מיקרי מצווה הבב"ע. ורע"א (מגליון ס' פתח הבית) ביאר דאף באופן שמתברר למפרע דהוה גזול, נחשב בא בעבירה. ובחי' ר' ראובן (ג) ביאר דדעת תוס' דמצווה הב' בעבירה הוה דין בחפצא³⁵, ולא בקיום הגברא³⁶.

ועוד הביאו האחרונים (נוב"ה ת' קלד מבנו, שאג"א צט, וע"ע אחיעזר ב מז ז) מדברי הרמב"ן (ע' בסמוך) דגזל עכו"ם מקרי גזול ולא הוה לכם [וכדעת היראים, ע' בסמוך], אף דלא הוה באה בעבירה. א"כ איצטריך קרא למעוטי גזול מנכרי³⁷.

(ט) שם. רבינו דוד (פסחים לה:) כת' דמצווה הבאה בעבירה פסול רק מדרבנן. ומ"מ מדאורייתא הוה לענין לכתחילה, שלא יעשה מצווה ע"י עבירה. דאינו רשאי לגזול מצה מחבירו ולאכול, וגלי קרא דלא אמר' בזה עשה דוחה ל"ת³⁸. אלא

ו. ובחי' ר' ראובן כתב לפרש דזה כוונת המהרש"ל (בגליון) שהגיה ויבריתו עצמן מהגזול וחפץ גזול, ולא מהגזול (מעשה גזילה).

ז. אבל העמק ברכה (סוכה יב) כתב דאפשר דכיון דמשתמש בהיתר נחשב 'שאל', ולא גזול.

ח. והוכיח כן אף מדברי הריטב"א (בע"ב).

ט. ובחי' ר' ראובן העמיד דלפ"ז לא נחשב 'מעשה מצווה' כלל, ונפק"מ לענין בל תוסיף. [ועיי"ש שהביא מדברי האחרונים דלא כן].

י. ובחי' ר' ראובן הביא מדברי המנח"ח (שכה י, הו' לעיל ט.) דהאוכל בסוכה גזולה, אף דלא נחשב קיום מצווה משום מצווה הבב"ע, מ"מ לא נחשב איסור אכילה חוץ לסוכה.

כב. הלבוש (תרמט ד, ה' בט"ז תרמט ג, ומג"א ס"ס תרמח) כתב דאתרוג המורכב פסול, מפני שנעבדה בו עבירה דהרכבה^{טז}. ונהגמ' (חולין קטו.) דנה דכלאים יאסר באכילה משום קרא דתועבה^{טז}. ונהגמ' תי' דיש גילוי בקרא דמותר. אבל במה דליכא גילוי אסור^{יז}. ונהגמ' דהק' דבסוגיין מבואר בכ"מ שנעבד בה עבירה אינו פסול. והבכור^{יח} (שם יט) כת' דכוונת הלבוש דדוקא משום דכל הוויית האתרוג הוה ע"י עבירה, ומש"ה מאיס טפי^{יח}.

כג. בא"ד ומיהו יש ספרים וכו' דאתרוג של אשירה, מ"ט משום דהוה מצווה הבאה בעבירה, וגירסא משוּבַּשֶׁת היא. ונתוס' כת' דהטעם משום דמיכתת שיעוריה, ויתבאר לקמן לא: ולה. אבל הרמב"ם (ח א ובפי"ה מ) כת' דאתרוג של אשירה פסול משום מצווה הבב"ע. וגרס כהנך ספרים.

והראב"ד (ע' לקמן שם) ביאר דשאני אתרוג ומשאר מינין כיון דתפיס נהנה מריחו. ומש"ה אף בע"ז של עכו"ם ודיש לו ביטול.

כד. בא"ד ומיהו תימה דתניא דאין יוצא ידי מצה בטבל וכו' תיפול משום מהבב"ע וכו'. והרמב"ן (פסחים שם) תי' דטבל לא נחשב בא בעבירה, דבידו לתקנו^ט.

והאחרונים (ע' שפ"א, ר"ש טויבש, וכ"כ השאג"א צט) הק' ועל קו' התוס' דאף לולי איסור טבל היה

יוצא במצה זו. וכת' דקו' התוס' היכא דאכל כזית מצומצם, שאם יפריש תרו"מ לא ישאר כשיעור. אך צ"ב דמ"מ איצטרין קרא היכא דאכל יותר משיעור. והאחרונים דנו דכוונת התוס' דכיון דעובר איסור בשעת אכילה, ומקום המצווה ע"י מעשה איסור.

והשאג"א (צו) כתב ליישב דבעי קרא ודפסול למצה] דלא נימא דעשה דוחה ל"ת. והערול"ג כתב דנפק"מ במקום אונס דפיקין ודלא הוה בא בעבירה, ואפ"ה נתמעט. ועוד דנו האחרונים (ר"ש טויבש ועוד) נפק"מ שיוכל לאכול שלא כדרך אכילתו, דמקיים מצוות מצה^כ, ואינו עובר באיסור. ועוד הביא רע"א (בשם בנו) היכא דאכל מצה ומרור יחד, דמצוות אין מבטלין זה את זה, אבל לענין איסור טבל הרי יש כאן חציצה.

כה. הירושלמי (שבת יג ב, והו' בב"י י"ד שם) מק' דהקורע על מתו בשבת יצא, ומ"ש מהאוכל מצה של גזלכא. ותי' תמן גופה עבירה, הכא הוא עבר. והביאה ראיה דהא מי שהוציא מצה מרה"י לרה"ר ואכלו יצא יד"ח מצה^{כב}. והאחרונים ביארו דמצווה הבב"ע הוה רק היכא דהוה בעצם קיום המצווה, ולא רק בהיכי תמצא.

כו. תוד"ה כי יקריב. תימה דבמרוובה ממעט גזול מדכתיב קרבנו. ווע' תוס' חולין ה. ב' תי'. ועה"ק בתוס' ר"פ דילפי' (בספרי, הו' ברש"י עה"ת ויקרא א ב)

כז. ונסתפק המשנ"ל (יסוד"ת ה) האם יוצא יד"ח מצוות אכילה באכילה שלא כדרכו.

כא. ור' ינאי (שם) ביאר דאין עבירה מצווה. ור' יוסי אמר אין מצווה עבירה. ור' אילא דרש אלו המצוות, אם עשיתן כמצוותן הם מצוות ואם לאו אינן מצוות. והאחרונים העירו דבסוגיין ילפי' מצווה הבא בעבירה ממקו"א. ובגמ' (ר"ה כת.) מבואר דלמ"ד מצוות ליהנות ניתנו התוקע שופר של עולה לא יצא. והטור"א (שם, והשאג"א צח) כת' דהטעם משום מצווה הבא בעבירה. ועוד פי' הטור"א הטעם משום דאי עביד ל"מ (וכרבא תמורה ה.) והריטב"א (שם) כת' ב' פי'.

ורע"א פי' דברי הירושלמי עד"ז, דלא אמרי' הכי אלא היכא דע"ז לא נעשית העבירה.

כב. ורע"א הק' מה דמיון יש בזה, הא התם כבר כלתה מלאכת ההוצאה. (וכמ"ש תוס' בסמוך.)

טז. והפרמ"ג (תרמט מ"ז א) כתב דלסברת הלבוש בהדס מורכב יצא, דאין בזה איסור כלאים דהוה אילן סרק. לא נעבד בה עבירה.

טז. דדרש' (דברים יד א) לא תאכל כל תועבה, כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל.

יז. והלבוש הוסיף דאפי' הרכיבו עכו"ם, אף בן נח מצווה על הרכבת אילן (כדא' סנהדרין נו). והפרמ"ג (שם) כתב דזה כדעת ר"א, אמנם אנן קי"ל (כ"פ הש"ך י"ד רצו א) כרבנן (שם) דלא הוה בכלל מצוות בני נח. והחריע דמורכב פסול משום דאינו מינו, ואפי' הדס.

יח. וכתב דילפי' סברא זו מהא דל"מ כלאים לקרבן. ועי' בסוגיא חולין קטו.

יט. והרמב"ן סיים דהעיקר דמצווה הבאה בעבירה הוה מדרבנן, ומש"ה איצטרין קרא מדאורייתא.

מאדם, מה אדם הראשון לא הקריב מהגזול, שהיה הכל שלו.^{כג}

(ז) תוד"ה הא. דקסבר ר"י דיאוש כדי קנה וכו'. ומסקנת התוס' דר' יוחנן ס"ל דיאוש כדי ל"ק. ואדרבה אי יאוש קני, כיון דכבר קנאו לא הוה בא בעבירה. וכן האריך המלחמות דכל היכא דקנאו ע"י יאוש או ע"י שינוי לא הוה בא בעבירה^{כד}. (ואבל הבעה"מ נקט דסוגיין ס"ל דיאוש קני, ע' בסמוך.)

(ח) בא"ד א"נ שאני ברכה, דהוכרת ש"ש^{כה}. ותוס' (גיטין נה.) הוסיף דלגבי ברכה חששו למצווה הבב"ע, אנ"ג דכבר קנאה. (וע' בע"ב.) וכ"פ השו"ע (תרמט א) דאף שקנאו בשינוי לא יברך.

אבל בשו"ת הרשב"א (א תתקסח) חלק דמברך אלולב והדס וסוכה גזולין, וביאר דכוונת הגמ' (שם) דאע"פ שהוא מברך עליה, מ"מ מתוך גול בא לידו וגולן הוא, מוטב לו שלא גול ולא ברך והקב"ה שונא גול. והמלחמות (בסוגיין) כתב דרבנן פליגי אראב"י וס"ל דלא הוה מנאץ.

(ט) בא"ד אב"א אי יאוש כדי לא קני, וע"י הקדשן קא קני^{כו} וכו' אז חשיב מצוה הבאה בעבירה. משמע דהוה סברא שהיאוש גורם לקנין. והריטב"א ור"ן חילקו בין היכא שקנאו קודם שהקדישו, או

שקנה רק בשעת הקדש. וכ"כ המלחמות (ב"ק קיד. מא: בדה"ר^{כז}).

ועוד כתב המלחמות דכיון דהמקדיש ל"ק מעולם לא נחשב קרבנו, והוה קרבן בלא בעלים ופסול^{כח}. (וע"ע רמב"ן גיטין נה:.)

והאחרונים דנו האיק מהני מעשה הגזול להקדיש, הרי אינו בעלים^{כט}. ואמאי נחשב שינוי רשות^ל. ויש אחרונים שביארו דמהני קניני הגזילה לענין להקדיש, ואף שלא קנה להחשב שלו. והחזו"א (ב"ק יז טז) העלה צד דנחשב 'מקדיש' שהוא פועל ההקדש ע"י שיש לו זכות לעכב מאחרים ולזכות ע"י שינוי^{לא}. ומ"מ דעת הרמב"ן דלא נחשב בעל הקרבן אא"כ היה שלו רגע א' קודם ההקדש^{לב}.

(ל) בא"ד ולפי שיטה זו צריך ליישב סוגיא דגיטין [נה.]. וכו'. דמבואר התם דסברת עולא דיאוש כדי ל"ק, ומש"ה פסול להקריבה. ור"ת (בתוס' גיטין) הק' דבגמ' (ב"ק קיד.) מבואר דעולה סבר דיאוש קני. ור"י תי' דהיינו יאוש ושינוי השם. והיכא דהשינוי השם ע"י ההקדש פסול (כדאי' בסוגיין).

(לא) בא"ד ור"ת מפרש בענין אחר וכו'. דעת ר"ת (הו' בתוס' גיטין נה. וב"ק טז) דעולא ס"ל דיאוש קני, אלא דפסול לענין הקריבה, דהו"ל מצווה הבא

כח. והחזו"א הק' דמדברי ר' יוחנן מבואר דפסול רק משום מצווה הבאה בעבירה.

כט. והרשב"א (גיטין נה) כתב דגדר הדבר דזכותו והקדישו באין כא', וע' קצות (שסב) ורע"א (שם) שהאריכו בזה. (ונוח' הראשונים (ע' ראש"ש ב"ק ז ס"ס ויש"ש שם ז, רמב"ם אישות ה ז, ר"ן קידושין נה: כג. בדה"ר) היכא דהגולן קידש אשה בגזילה, דהאשה קונה משום יאוש ושר', האם מקודשת או דאמרי' דלא הוה מממון שלו. והאחרונים האריכו בזה.)

ל. ויש אחרונים (עונג יום קח בהג' ח' ר' שמעון ב"ב כה) שפי' דלא חל ההקדש, אלא דע"י שעשה מעשה הקדש נחשב שינוי השם, דלפי דאות עיני העולם חל שם הקדש. וע"י השינוי השם קנאו, ועי"ז חל הקדש מדינא. (וכל זה באין כא'.) והמלחמות (הג"ל) כת' דדוקא לאחר יאוש מהני, דע"ז יצא מרשות הבעלים ואף שהגולן ל"ק עדיין.

לא. ויש שפי' דגדר קניני גזילה שהגולן קיבל זכות בעלות עד כמה שאין חיוב השבה. ומעכשיו הוא בעלים למכור כלפי מצב דיפקע חיוב ההשבה. וע"ע קוב"ש (ב"ק טזטז).

לב. והחזו"א (שם) כתב דלפ"ז צ"ל דגדר תקנת חטאת שלא

כג. ורע"א (השלם) כתב דכיון דילפי' 'מכס' למומר, א"כ כוונת הגמ' (באן) לדרוש מ'אדם', וכספרי. ומכאן סמך רש"י לפרש דלא כגמ' ב"ק.

כד. ודוקא היכא דקנה ע"י ההקדש משום שינוי רשות. שהרי אפי' הדיוט הדין שאסור ליקח מהגולן (אף שקנה ע"ז ביאוש ושינוי רשות).

כה. והשואל בשו"ת גינת ורדים (ארח כלל ב כה בסו"ד) כתב דאסור לברך, שהחמירו שלא יזכירו ש"ש על הגזול, אבל אינו ברכה לבטלה. והגמ"ז חלק דאילו יש איסור בברכה זו, ודאי הוה לבטלה. דהחומרא של ברכה משאר מילי הוה משום ברכה לבטלה.

כו. תוס' כת' דקנה ע"י יאוש ושינוי השם. וכדאי' בגמ' (ב"ק טז.). ותוס' (שם ד"ה מעיקרא) כת' דבקדשים שאינו חייב באחריות יש ג"כ שינוי רשות. וכ"כ הראשונים בכ"מ. (וכן הוכיח תוס' (שם טז: ד"ה ש"מ).)

כז. והמלחמות (באן) כת' דגבוה קנה ביאוש ושר'. ונהי' דמקדיש ל"ק, הוה כשוחט שלא לשמן שכשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה.

לג) אימא סתם גזילה יאוש בעלים הוא, וכדרידיה דמי, קמ"ל. וס"ד דע"י יאוש לחוד יוצא יד"ח, דיאוש כדי קני, ושמואל לית ליה מצווה הבא בעבירה לז'.

ופרש"י קמ"ל עד דשמעין דמייאש, דלא אמרי' סתם גזילה יאוש ל"ח. והפנ"י דן דהול"ל קמ"ל דיאוש כדי לא קני. ודן דתלי בגמ' (ב"ק סז:) לט'.

אוונכרי

לד) רש"י ד"ה מ"ט סתם. ושמא אותו קרקע מישראל"מ הוה. וראב"י"ה (בשם אביו ר' יואל, והו' בשו"ת הרשב"א א תתנב) הק' דקי"ל (חור"מ שנט א) גזל עכו"ם אסור. ועוד דרב הונא גופיה ס"ל (ב"ק קיד.) גזל עכו"ם אסור. ע"כ דישראל לאו דוקא. ועפ"ז נקט דהך דין שייך אף במקום שרוב עכו"ם ב"א. (והו' בהג' אשר"י).

ובשו"ת שער אפרים (ב) כתב דרש"י לטעמיה (סנהדרין נז.) דאף למ"ד גזל עכו"ם אסור, היינו מדרבנן (משום חילול דין^{בב}. ואבל הרמב"ם (גניבה א א) מבואר דהוה מדאורייתא.

והריא"ז (הו' בשלט"ג) כתב דאיירי דוקא במקומות שרוב ישראל. וביאר דבגזל עכו"ם קודם יאוש אינו יוצא ידי חובה, דלא קרינן ביה לכם כיון שיכול להוציאו בדיינים. אבל אחר יאוש הרי הוא הפקר ביד ישראל התולשו^{בג}. וכ"כ השע"מ (גזילה א ב,

בעבירה. ונמצוה הבב"ע פסול מדאורייתא). (וע"ע רמב"ן ושא"ר גיטין נה. ובתוס' ר"פ ותוס' שאנץ ב"ק סז: מש"כ בזה ל"ג).

לב) דא"ר יצחק ב"נ אמר שמואל וכו' מתוך שיוצא בשואל יוצא נמי בגזול. תוס' (ד"ה מתוך) פי' דבמצווה דרבנן לא חייש במצווה הבא בעבירה לז'. אמנם לדעת הרמב"ן סוגיין קאי איום הב' במקדש, ומבואר דאף בדאורייתא ל"ל מהב"ע, וכ"כ הר"ן.

והבעה"מ נקט דלהלכה קי"ל דמהני מצווה הבאה בעבירה (והביא כן מהגמ' (בסמוך) דאוונכרי, וכן מסוכה גזולה), ומבואר דס"ל כן אף בדאורייתא ל"ח.

והפנ"י (ועוד אחרונים) דן דסברת ר' יצחק דל"ש כאן מצווה הבב"ע כיון דקיום המצווה לא הוה מחמת העבירה. דכיון דיוצא בשואל, קיום המצווה לא תלי בבעלות, דיכול ליטול לולב של חבירו בלא לגזול. ועפ"ז ביאר לשון הגמ' מתוך שיוצא בשואל, לא נחשב מחמת העבירה.

ורוב הראשונים פסקו כר' יוחנן, דגזול פסול בכל הימים. אבל הרמב"ם (ח ט) פסק דגזול פסול רק ביום א'. וכ"כ הבעה"מ דלא קי"ל כר' יוחנן, וביאר דר' יוחנן אמר כן בשיטת רשב"י דס"ל יאוש כדי קני (ובקו' התוס'), אבל ר' יוחנן ס"ל דיאוש ל"ק (ובכמו שהוכיחו התוס'). אלא קי"ל כר"י בר"נ בשם שמואל^{לז} דלא חיישינן למצווה הבב"ע.

נודעה דמכפרת (גיטין נה). שהקנו לו להיות בעלים לרגע א' קודם שהקדיש.

לג. ונח' הראשונים לדעת ר"ת האם אמרי' דחל ההקדש, אלא דהקרבן פסול. ואכ"מ.

לד. ואבל הר"ן כת' דאדרבה בדרבנן מצווה הבאה בעבירה חמיר, כיון דאינו מצווה ועובר. והשאג"א (צט) פי' דתוס' ס"ל (כמ"ש לעיל ט.). ודלא כמ"ש תוס' לעיל) דמצווה הבב"ע הוה דרבנן, ומש"ה במצווה דרבנן לא תקנו. דא"ת' דהוה דאורייתא, א"כ כעין דאורייתא תקנו.

לה. וכן תוס' (גיטין נה) כת' דדוחק להעמיד אוונכרי כר' יצחק ב"נ דל"ל מצווה הבאה בעבירה. ומבואר דתוס' נקטו דאף בדאורייתא אין חסרון.

לו. והביא דרב אשי (בגיר' שהו' במסורת הש"ס) שהוא בתרא תני דבריו. והמלחמות תני דרב אשי תני אליבא דשמואל. והביא דכע"ז השיג הבעה"מ על הרי"ף (לעיל י. ה. בדיהר) והבעה"מ סתר סברתו.

לז. והעירו דקאי ביום ראשון, ודלא כתוס' דדוקא ביום שני לא חיישינן למצווה הבא בעבירה. (ולתוס' י"ל דזה הקמ"ל).

לח. ותלי במח' (ב"ק קיד.) הו' בתוס' ד"ה הא. ולמ"ד דהוה יאוש יצא יד"ח.

לט. (וכן רש"י בע"ב נסתפק בזה).

מ. ובשו"ת שער אפרים (ב) הק' דנימא דניתא (ולישראל הנגול) דחבריה יעשה מצווה בממוניה (וע' מג"א תרלז ג.) (וכת' דאי חיישינן שהוא של נכרי נחתא).

מא. ועוד כתב ד"ל דמימים קדמונים גזל מישראל. א"כ אין להקל בדבר.

מב. וכ"כ היש"ש (ב"ק קיד) דקרא אסמכתא בעלמא. אמנם רש"י (ב"מ פז.) הו' במצפ"א) מבואר דאיכא מ"ד דהוה דאורייתא.

מג. ויש שביארו דאין חיוב השבה על הגברא להשיב לנכרי, אלא דקודם יאוש יש לנכרי בזה זכות ממון (עכ"פ כשהוא בעין). ועוד כתב האו"ש (ה כה) דלא נחשב 'שלו' דהא אם

לה) אלא לגזוזה אינהו וכו'. השעה"מ ורע"א הק' דמ"מ הוה גזל אצל הגוי, ויחשב מצווה הבא בעבירה מ". וע"כ כדברי התוס' דבעינן שהמצווה יהא מחמת העבירה וותוס' לא הוכיחו מכאן. והשעה"מ כתב ליישב דכיון דהוה אחר יאוש, הו"ל כאבירה.

דף ל:

לו) רש"י ד"ה וקרקע. וא"נ קניא, מצווה הבאה בעבירה הוי וכו' תהיו אתם גוזלים.

והמהרש"א הק' א"כ האין מהני (בגמ' בסמוך) שינוי השם ושינוי מעשה, הא בהתחלת הקנין קנאו בעבירה. ות"י דמ"מ כיון דכבר קנאו ביאוש, בקנין שינוי שאח"כ לא יהיו גוזלים. ובקנין השני לא הוה בא בעבירה¹. והקה"י (כא) תמה מה שיך קנין אחרי שהוא כבר שלו.

והאחרונים (קה"י ועוד) דנו לפרש דגדר שינוי נחשב כדבר חדש, ומש"ה לא נחשב שנקנה בעבירה². וכו"כ הפסקי הרי"ד לא.י³. ויטור לזה מהגמ' (ב"ק סה) דאף לענין אתנן מהני שינוי⁴, דנחשב כאחר⁵.

ב. והפרמ"ג (תרמט א"א ב) כתב דיל"פ דכוונת רש"י דרק לענין ברכה אסור לברך משום בא בעבירה ווע' בסמוך בשם הגמ"א שם.

ג. ורע"א (שם) הק' דהניחא למ"ד יאוש כדי קני, אבל למ"ד דצריך יאוש שינוי, א"כ בשינוי מעשה או שינוי השם ליכא ב' קנינים. וע"כ דרב הונא סבר דיאוש כדי קני. אך העלה צד דהך טעם דמצווה הבב"ע הוה דוקא למ"ד יאוש כדי קני, וכמ"ש רש"י.

וה"ל פ' דהגזול קנה ונחשב 'קנין גזול' בידו, ולהך מ"ד ילפי' מצוה הבא בעבירה ודמש"ה קרבנו פסול. אבל למ"ד דיאוש ל"ק, א"כ הקרבן פסול משום דלא היה של מקדש, ואין מקור שיש חסרון בא בעבירה. וכ"כ הבעה"מ דסברת מצווה הבב"ע קאי אליבא דמ"ד יאוש כדי קני.

ד. והקה"י נדחק כן בלשון המהרש"א, עיי"ש.

ה. והפסקי הרי"ד כתב דאם יש שינוי רשות או שינוי מעשה כיון שנשתנה ממכות שהיה, ופנים חדשות באו לכאן. הוה בגזל דמים וקנה בהן סוכה ולולב דמי ובשרין.

ו. ומש"ה נתן חטה ועשאה סולת וכדו', לבית הלל מותר למנחות. דכתב הם ולא שינויהם. וב"ש פסלי, דדרשי גם לרבות שינויהם. ומבואר בגמ' דמח' ב"ש ובי"ה הוה אף לענין גזילה אי שינוי קונה. ותוס' (ב"ק שם) פ' דאי שינוי קונה,

ועוד אחרונים) דאף דגזול עכו"ם מדאורייתא, קונה ביאוש לחוד. דאין חיוב השבה לעכו"ם מ".

והאמרי משה (לו יג) בשם הגר"ח כתב דאף דהגזולין חייב בגזל עכו"ם, כלפי הלוקח הוה אבידה מ". וע"ע חי' ר' שמעון (ב"ק לט).

והמלחמות והריטב"א והיראים (ע' בע"ב) העמידו את הסוגיא בגזל עכו"ם, ומש"ה אין בזה משום מצווה הבאה בעבירה, אלא משום חסרון לכם. והיראים (תכב) כתב דאע"ג דגזול עכו"ם שרי, צריך ליזהר שלא לגזול, דלא מקרי 'לכם' ואינו יוצא יד"ח עד שיצא מרשותו. (וע' בסמוך). והיראים כתב דגזול עכו"ם מותר, ומש"ה לא נחשב באה בעבירה. ועוד דנו האחרונים (ע' בע"ב) דאין חיוב השבה לעכו"ם וכדברי הרי"א¹, ומש"ה לא נחשב חפצא של גזל דנימא שהעבירה קיימת.

והמג"א (תרלו ג) הביא מדברי הרי"א² (הנ"ל) דאף דגזול עכו"ם אסור, מ"מ לא הוה מצווה הבא בעבירה. וכדברי רש"י בע"ב דנידון הסוגיא מצד בא בעבירה, ולא משום 'לכם'. וצ"ב דאי גזל עכו"ם אסור, אמאי לא יחשב 'עבירה' מ".

תפס הגוי ודאי אין מוציאין מידו. וכתב דממא לתקפו כחן, דאף דהכהן אינו יכול להוציאו מידיו, אינו יכול לעשר בה בהמתו. אבל אי"צ יאוש וש"ר, דכיון דאין עליו חיוב השבה סגי ביאוש לחוד.

מז. וע"ע נתיבות שמח אן. אבל הרב ר' יחזקאל (ס ה) הביא דבתוס' (פסחים כט. ד"ה בדין) מבואר דגזול עכו"ם יש חיוב השבה ותשלום. וכתב דכ"ד הרמב"ם (ר"ה גיבה).

מזה. ואילו בסוגיין מבואר דצריך גדרי יאוש ושינוי רשות. ומש"ה העמיד רש"י בגזל ישראל.

מו. והמחצה"ש כתב דקליש איסוריה, דהוה דרבנן.

מז. ואף תוס' (ר"ה הא) לא הק' מכאן, אלא מהמשך הגמ' דשינוי השם.

א. ורש"י דן ליישב אף למ"ד יאוש כדי קני. וקצת משמע בדברי רש"י דלמ"ד דיאוש ל"ק אי"צ לטעם מצווה הבא בעבירה. ווע' בסמוך. ורע"א (למג"א תרמט ג) האריך בדברי רש"י.

ורע"א העלה צד דרב הונא סבר דצריך שינוי רשות דוקא, ומש"ה נקט שיהא שינוי רשות בידיהם. ומש"ה רש"י וא"נ קני, פ' דאף למ"ד יאוש כדי קנה ודלא כרב הונא. וועפ"ז ל"ק ק' המהרש"א, דלרב הונא הנידון משום קנין, ולא משום באה בעבירה.

ועוד ביארו האחרונים דאף אחר שקנאו ביאוש, נחשב שלו בחזקת גזל, וע"י שינוי פקע ממנו שם גזל¹.

לז) אבל תוס' (בע"א ד"ה הא, והריטב"א) הוכיחו [דמהני כשקנאו בשינוי] דכיון דקנה מעיקרא לא נחשב מצווה הבאה בעבירה². והמאירי כתב עפ"ז דאם הגולן מכרו לאחר, וחזר וקנה אינו מצווה הבב"ע. שעכשיו קנאה בלא סיוע המצווה.

והיראים (תכב) כתב דש"מ דגזל עכו"ם מותר [במקום דליכא חילול ד'], דהא אחרי שקנאו לא פסלי משום מצווה הבב"ע. [ואבל בהג' חת"ס תמה דרב הונא (דסוגיא) ס"ל בגמ' (ב"ק קיג) דגזל עכו"ם אסור. וכתב להגיה בדברי היראים דליכא חיוב השבה בגזל עכו"ם. ומש"ה לא נחשב באה בעבירה, וכמ"ש תוס' דכבר קנאו קודם. ואין עליו שם גזל].

והבעה"מ הוכיח מסוגיא דקי"ל דאין חסרון מצווה הבא בעבירה. והמלחמות חלק דלא נחשב מצווה הבא בעבירה, דסתמא דהוה של נכרי, דישאל לא שכיחי. אלא משום לכם בעינן שיקנו ביאוש וש"ר. ורע"א ביאר דכוונת המלחמות כדברי היראים, דגזל עכו"ם מותר, אלא דלא נחשב לכם. והשעה"מ (גזילה א ב) תמה דרב הונא (דסוגיא) ס"ל גזל עכו"ם אסור [ווכן] הראב"ה לעיל. אבל החת"ס והאו"ש (ה כה) כת' דגזל עכו"ם אסור, אלא דאין חיוב השבה (וכמ"ש השעה"מ, ע' לעיל). וכיון דליכא חיוב השבה לא נחשב דעומד בידו ע"י העבירה. [ואף דלא קנאו, ויש לעכו"ם זכות ליטלו ממנו³].

והראב"ד דחה דגבי אוונכרי ליכא עבירה. והאחרונים ביארו כוונתו דכיון דהוה רק ספק גזל. וכ"כ התוס' ר"פ דבספק גזל ל"ש מצווה הבא בעבירה. [ולפ"ז החסרון גבי אוונכרי גופייהו משום דלא הוה לכם, דיאוש כדי ל"ק].

לח) גזווה אינהו וכו'. הריטב"א הק' האיך מותר לקנות לכתחילה [ולא חששו לאיסור גזל]. ותי' דמספיקא היא' [וספק גזל מותר, והאחרונים הוסיפו דאמרי' דחוקה מה שתח"י הרי הוא שלו⁴]. ועוד מסתמא גזלי מגויים, וגזל הגוי כה"ג שרי⁵.

והאחרונים הביאו דהראב"ד והמלחמות ותוס' ר"פ (הנ"ל) תי' עד"ז שלא יחשב מצווה הבב"ע, אבל דעת רש"י דאף דמותר לגזול נחשב באה בעבירה. [וכן הריטב"א גופיה ביאר הטעם דל"ה בא בעבירה משום דקנאו קודם, וכן הוכיחו תוס', וכן הבעה"מ]. ורע"א (השלם) ביאר דכשיתברר דהוה גזולה יפסל משום מצווה הבב"ע. [והפסול מהבב"ע הוה אף בשוגג ואונס]. והאחרונים (חי' ר' ראובן ג, זכרון שמואל כט) הביאו מכאן דהפסול מצווה הבב"ע הוה פסול בחפצא.

לט) כי היכי דליהו יאוש בעלים בידיהו, ושינוי הרשות בידיהו. החזו"א (קנ כב) הביא דמבואר דאף כשעכו"ם גזל, בעי גירי יאוש ושינוי רשות, ואף דדעת רש"י (עירובין סב.) דעכו"ם שגזל אין חיוב השבה [דאזהרתן זו היא מיתתן], ומשמע אפי' כשהוא בעין אי"צ להחזיר. א"כ אמאי לא קנאו⁶. ואמאי בעי שינוי

של ישראל, ואף אי מחזיקים דהוה ודאי גזל, מ"מ דינו כספק גזל. (ע"ע מש"כ לעיל בע"א). אבל הריב"ש (ע"ג, ה' בסמוך) תי' דהוה ודאי גזל.

יא. וי"ל ע"א אמאי לא מהני הך חזקה להכריע אף לענין קיום המצווה שיחשב 'לכם', דהוה תולדה מהדין ממון. ואפשר דהוה תקנ"ח לחשוש. ועוד ראייתי מי שכתב דהכרעת הממע"ה ל"מ לענין שיחשב 'לכם', וכדמוכח ב"ב פא: בקונה ב' אילנות, דל"מ הכרעת מוחזק לענין קריאת ביכורים, וכלפי שמיא ספק אינו שלו. אמנם התם הוה במקום הכרעת ספיקות. אבל חזקה מה שתח"י האדם שלו גדרו דהוחזק לנו שהוא כן.

יב. וי"ל דהאיסור גזל עכו"ם ל"ש דבר שאינו עומד לשימוש. ול"ד לגזל ישראל דהוה אף בעצם הזכות ממון.

יג. והחזו"א הוסיף עוד דהלוקח אינו מצווה שלא לקפח זכויות העכו"ם הגנב.

מש"ה ראוי להתיר שינוי באתנן דחשיב כאחר, ואין זה אותו שבא לידה בתורת אתנן. וממאס נמי לא מאיס.

ז. [והמוג"א (תרמט ב) חילק [לענין ברכה] בין יאוש לחוד, ליאוש לשינוי. וצ"ע לדברי המהרש"א. וי"ל ד מה כוונתו בדברי המהרש"א].

ח. ולא ס"ל הך חילוק דהיכא דנעשית אח"כ שינוי הוה דבר חדרש.

ט. ועד"ז ה**בכור**י (תרמט ד) כתב דהגזל ערבה פחות משווה פרוטה אין חיוב השבה, ואף דהוה גזול ולא הוה 'לכם', וכ"כ **התוס'** רי"ד מא: [מ"מ לא נחשב שנעשית המצווה ע"י העבירה. [ועד"ז יש ליישב קי' התוס' ל. אמאי איצטרך מיעוט בגזול].

י. [וכ"מ בתוס' ר"פ הנ"ל]. וכ"כ המאירי ושו"ת הרשב"א (א תתקסח) דלאו ודאי גולנים הם. ורש"י (בע"א) כת' דשמא הוה

רשות^ט. וכתב דמ"מ ע"י הגולן מתקיים זכות הבעלים קודם שינוי רשות).

השו"ע (תרמט א) הביא י"א [בשם הארורות חיים] דהפסול מצווה הבא בעבירה הוה רק לגולן, אבל לאחרים אין איסור והמג"א ביאר דאפי' קודם יאוש, דאל"כ הו"ל יאוש ושינוי רשות^{טו}. אבל המג"א (שם ג) הביא דמדברי המלחמות משמע דלפני יאוש פסול אף לאחרים משום מצווה הבב"ע. והוכיח כן מדברי הגמ' (כאן) דבעי שינוי רשות ולפרש"י דקאי לענין מצווה הבב"ע. ולפ"ז מש"כ רש"י ולדין לאו מהבב"ע, הוה משום קנין שינוי רשות. אבל בחי' ר"א מן ההר פי' כוונת רש"י כדעת השו"ע דהואיל והם לא חתכו, אינהו לא גזול מידיו^{טז}.

והגר"א ורע"א (שם) הוכיחו מדברי תוס' (בע"א) דבאה בעבירה פסול אף לאחרים^{טז}, דאל"כ בעינן למיעוט דאתרוג הגזול לאחרים. ואמנם ר"א מן ההר (לא). כתב אף כלפי תקנת מריש, דלאחרים לא הוה בא בעבירה).

מ) ושינוי רשות בידייכו. הקצות (שנג ב) הביא את דברי הרשב"א (ב"ק קיד, כפי שהו' בב"י שם^{טז}) שהביא בשם הראב"ד דאף דיאוש ושינוי רשות קנה, מ"מ מחוייב לשלם דמים, דבאיסורא אתא לידיה. וזכ"ד הרמב"ם. והרשב"א הק' דא"כ בסוגיין אמאי יצא ידי חובה, דכיון דצריך ליתן דמים הוה כעין משכון. ואנן בעינן ביום הראשון לכם. והכפ"ת תמה דאף דמחוייב

דמים קנאו קנין גמור, והוה רק חיוב דמים. והקצות ביאר דהחיוב דמים הוה שיוור בקנין הלוקח, ומש"ה לא הוה לכם^{טז}.

יאוש בקרקע

(מא) תוד"ה וקרקע. כלומר אינה קנויה לגולן בשום יאוש וכו' דמקראי נפק"ל (ב"ק קיז): כדפי' בקונ"ג. ולר"א (ב"ק שם) דס"ל דקרקע נגזלה, א"כ מהני יאוש. ואבל תוס' (ב"מ סא, ציינו בגליון) כת' דהא דקרקע אינה נגזלת אינו מהמקרא, אלא דא"א להוויז ממקומה^{כא}. והאחרונים (פנ"י ועוד) הק' דילפי' התם דאין קניני גזילה בקרקע, ובמה יאוש שייך לדין גזילה^{כב}.

והנתיבות (שסג, שעא) ותרומת הכרי (שעא) וקה"י (כא) ביארו דל"מ יאוש בקרקע, דכיון דקרקע בחזקת בעליה עומדת הו"ל יאוש ברשות. וע"ד מש"כ המלחמות (ב"מ כו: יד: בדה"ר) דל"מ יאוש ברשות בעלים וברשות שומרי^{כג}.

אבל הכפ"ת (בסוגיין) כתב דהא דל"מ יאוש בקרקע הוה סברא, דכיון דא"א לשומטו אינו מתייאש. ואף אם אומר שנתייאש בטלה דעתו אצל כל אדם^{כד}.

וכ"כ רבינו יונה (ב"ב מה). דאין יאוש בקרקע, שאינו מתייאש בליבו מהקרקע^{כה} כיון דקרקע א"א

יד. ודנו דמ"מ לא הוה 'שלו', וע"ד דברי היראים.

טו. ואמנם י"ל נפק"מ לפני יאוש היכא דהגולן השאיל לאחר, לא קנאו בשינוי רשות. וכלפיו אינו באה בעבירה).

טז. אמנם צ"ב אמאי בעי שינוי רשות ואפשר דכוונת רש"י לפרש דרב הונא מספקא ליה אי יאוש כדי קני' ואו דנקט דיש בזה מח' תנאים, והגמ' שינוי רשות קאי לצד דיאוש ל"ק, ובעי קנין.

יז. והאחרונים ביארו דהוה גזול בחפצא.

יח. אבל האחרונים (שע"מ, גר"א שם ועוד) הביאו דברשב"א לפנינו מבואר להיפך, דהביא בשם הראב"ד דאף אחר שינוי רשות, הנגזל יכול להוציא את גוף החפץ מיד הלוקח (אלא שהגולן צריך ליתן ללוקח את דמים, ובעין תקנת השוק). ובזה הק' הרשב"א דא"כ אינו קנין גמור (דהנגזל יש לו זכות על גוף החפץ). אלא כעין משכון (שיכול לעכבו עד שיתן לו דמי המקח). והאיך יחשב לכם.

יט. אמנם ברשב"א כפי שהוא לפנינו אין ראייה ליסוד זה, וכמ"ש האחרונים (הנ"ל).

כ. וכ"כ רשב"ם (ביב מד.) דל"מ יאוש ושינוי רשות בקרקע, דקרקע אינה נגזלת.

כא. והאחרונים דחו תוס' (ב"מ) קאי לענין הלאו דלא תגזול. דלהדיא ילפי' (ב"ק שם) דקרקע נתמעט מקניני גזילה. ותוס' הוסיפו דכיון דנתמעט מקניני גזילה, ממילא מסברא ידעינן דליכא לאו (שהרי לא לקח מידי). ולפ"ז אינו סותר לתוס' דידן. (וע' בסמוך).

כב. ויאוש (אף בגזילה) נלמד מאבידה (כדא"ב ב"ק סו).

כג. והמלחמות ביאר הטעם דל"מ יאוש באיסורא אתא לידיה, משום דכיון דנתחייב באחריותו נחשב שומר. ול"מ יאוש ברשות בעלים.

כד. ועד"ז כתב החזו"א (קכ כא) דאע"ג דנתייאש אין כאן יאוש מספיק בלב (וע"ד דעת רבה ב"ק קיד דגולן אפי' נודע לא נחשב יאוש).

כה. ואף שאומר בפיו שמתייאש. ובהמשך דבריו כת' דמ"מ ע"י כיבוש קרקע נגזלת, וכדאמר' עמון ומואב סתירה בסיוח (ע' גיטין לח).

להחביאו, מצפה הוא או בנו להוציאו מיד גולן^כ.
ודעת תוס' (ב"ב מד.) דמהני יאוש בקרקע, אלא דמילתא דשכיחא דאין רגילות להתייאש בקרקע. דאם לא יוציאנה מידו, יוציא מיד בנו. ור"י (בתוס' ב"ב) הוכיח מהירושלמי (הו' בתוס' בסמוך^כ) דמהני יאוש בקרקע. וכן מזהא דמהני יאוש בעבדים^כ. וכן משמעת' דסקריקון (גיטין נה; נח:כט).

(מב) שם. והראב"ד (ב"מ קא. נח. בדה"ר) כת' דעבדים אינם נגזלים, דהשבאי ל"ק קנין הגוף. ואפ"ה השבאי קנה קנין לענין מעש"י (וכדאי' גיטין לח.). אבל בקרקע לא חל אפי' גזילה על הקנין פירות, כדמבואר בסוגיין דכל פירותיו גזל. ודאילו הנכרי הגולן קנה קנין פירות, א"כ ההדסים שגדלו ממילא הוה שלו.

(מג) בא"ד וכו' וכו' הא בקרקע ע"ש שינוי רשות. תוס' נקטו דצריך דוקא שינוי רשות. אבל האחרונים דנו דכיון דאין חיוב השבה בקרקע, קני ביאוש כדי. וכן משמע ברשב"ם (ב"ב מד.) דל"ש שינוי רשות בקרקע.

(מד) בא"ד הא טעמא דיאוש ע"ק משום דבאיסורא אתא עידיה וכו', והכא גבי קרקע נמי כבר נתייאש קודם שהחזיק וכו'. וכ"כ המלחמות (ב"ק קיד. מא. בדה"ר) דהטעם דמהני יאוש וש"ר משום דבהיתירא אתא ביד הלוקח, אבל הגולן אינו קונה ביאוש כיון דנתחייב בהשבה.
והקצות (שנג א) הביא מדבריהם דיאוש וש"ר אינו

בגדר 'קנין שינוי', אלא דכלפי הלוקח אין חיוב השבה^ל. והקצות כת' דלפ"ז בעינן דוקא יאוש ואח"כ שינוי רשות, ואילו הרמב"ם (גניבה ג) דס"ל דאף שינוי רשות ואח"כ יאוש קני^ל, ע"כ ס"ל דשינוי רשות הוה בגדר 'קנין שינוי'. והקצות כת' עפ"ז לדעת הרמב"ם אף הגולן עצמו קונה, ויכול לקדש בו אשה^{לכ}.

(מה) בא"ד ומיהו היכא דנשתקע שם בעלים מדאורייתא יש יאוש. האחרונים הביאו דמשמע דמהני יאוש כדי, בלא שינוי. וצ"ב מ"ש מכל גזילה דלא סגי יאוש לחוד. והתרה"כ (שם) ביאר דנשתקע שם הבעלים נחשב כזוטו של ים, ומ"ש עדיף^{לג}.

והאחרונים (חזו"א קנ כא, אמר"מ לב לד) תי' דבקרקע סגי יאוש לחוד, דכיון דאין חיוב השבה בקרקע (ועבדים), ומש"ה קונה ביאוש לחוד. ועוד ביארו האחרונים דע"י שנשתקע לא נחשב 'ברשות בעלים', ומש"ה מהני יאוש.

(מו) תוד"ה כי. וי"ל דלא מקרי יאוש שלא מדעת וכו' אבל הכא ידעי בה ונתייאשו מקודם, אלא דאין יאוש בקרקע^{לד}. (ובעודו מחובר לא חל יאוש, ומש"ה הגוזל נחשב גולן, שלוקח מרשות בעלים^{לד}. וע"י הגזיזה חל היאוש). בפשוטו כוונת התוס' דמציאות היאוש קיימת, ובדעה שגוזל חל בו דין יאוש. והשער"י (ה יב) הק' דמ"מ ניהוש שמת הנגזל, ובניו אינם יודעים להתייאש.

תליא בדעת הגולן, והחוסף מהגולן ל"ק, דיש לגולן עליו זכות לענין להשיב. ויש שדנו דמש"ה נחשב הגולן 'מוכר' בשינוי רשות. ואכ"מ.

לא. וכמ"ד בגמ' (ב"ק קטו.).

לב. והקצות הביא דברי הרשב"א (גיטין נה) דאמר' דזכותו והקדישו באין כאחת. וע"כ ס"ל דהוה גדר קנין.

לג. וכ"ה לשון התוס' רא"ש נשתקע שם בעלים, נעשה כצוות על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים, ומיתסרא דאורייתא. וכתב דבסוגיין יש לחוש דעדיין לא נשתקע.

לד. וכע"ז (ב"מ כא) תאנה מידע ידעי דנתרא. ואף שהבעלים אינו יודע שנפל, ובעודו באילן ל"מ יאוש, אפ"ה משעה שאינו קרקע מהני יאוש המעיקרא.

לה. והאמר"מ (לו יג) הביא מסוגיין דבמקום שיש גזילה ויאוש בבית אחת נחשב 'באיסורא אתא לידיה' ואף דלא היה רגע של איסור, דמיד יש יאוש. ועוד הביא בגזל מעכ"ם,

כו. משא"כ מטלטלין דיש בהם יאוש, מפני שיכול למוכרן ולהבריתן ולא נודע מקומן איה. ועפ"ז כת' דיש יאוש בעבדים, שהרי יכול להבריתן. ולענין זה לא הוה כקרקעות. (ואף דאין קניני גזילה בעבדים).

כז. (וע' מש"כ התוס'). ובהג' מיימוני (גזילה ח ד) ציין דהירושלמי פליג אבבלי, וס"ל דמהני יאוש בקרקע.

כח. אבל הרמב"ן (גיטין לח, ע"ש שא"ר) כתב דהתם (בסוגיא לו) מהני משום כיבוש מלחמה. והראב"ד (גזילה ט א) חילק דמהני יאוש בעבדים, אבל לא בקרקע ודלענין זה לא הוקשו להדדי, ע"ע גר"ח שם. והש"ך (רלו ז, שסג ג) הק' סתירה בדברי הטור וש"ע בזה. ואכמ"ל.

כט. והראשונים דחו דמבואר התם דהטעם משום דגמר ומקני, ולא משום יאוש. א"נ משום כיבוש מלחמה. (ואבל הביאו דבגמ' (גיטין נה) שם גבי בי דוור משמע דיאוש לחוד מהני. והרא"ש (כ"ב) ציין לסוגיא שם).

ל. ועפ"ז נקט דלא בא ליד הלוקח מיד הגולן. (אמנם מ"מ

והשער"י פי' דאף דעצם הקרקע הוה ברשות בעליה, אבל ה'זכות פירות' בקרקע מעיקרא אינה עומדת ברשות בעליה. ומעיקרא חל דין יאוש כלפי הפירות של כל זמן הגזילה^ל. וועי"ש שהאר"י לפרש. וזכ"ב השפ"א.

ורע"א דייק דתוס' הק' היכא דהאונכרי גזו, וטפי הו"ל להק' אגוף דברי רב הונא דהעב"ם גזו דליהו יאוש בעלים בדידיה דידהו. הא הוה יאוש שלא מדעת.

מז) וליקנייה בשינוי מעשה וכו'. פרש"י שאגד ג' המינים הוה שינוי מעשה. והראשונים הוכיחו דאין בזה חסרון באה בעבירה (הו' לעיל).

ומ"מ השו"ע (תרמט א) פסק דאם גזל וקנאו בשינוי מעשה (וכגון ששיפהו) לא יברך עליו. וזכ"ב תוס' (בע"א) דלענין ברכה שאני^ל. ועי"ש דשו"ת הרשב"א פליג. והמג"א (שם ב) הק' מק' הגמ' כאן, דנימא שיגזו עב"ם כדי שיוכל לברך^ל.

והמג"א תי' דהכא שיש יאוש ושינוי מעשה עדיף לט'. והכפ"ת תי' דבסוגיין איירי בהדס, וכיון דעיקר הברכה על הלולב אין בזה איסור 'מנאץ'.

והגר"א (יא ו, ה') בשעה"צ תרמט יב) תי' דהכא דהוה חשש גזל בעלמא. וכיון דכבר קנה לא חששו לענין זה שיקרא מנאץ. דברכה בגזולה הוה אסמכתא

בעלמא^מ. והחמירו רק בודאי גזל, ולא בספק. והאחרונים (אפיקי ים ב לג, ע' זכרון שמואל כט) הק' דהיכא דקנאו לאחר שאגדו הו"ל תעשה ולא מן העשוי (כדאי' לעיל יא: ולקמן לג.). והוכיחו מכאן דגזול אין פסול תעשה ולא מן העשוי^{מא}.

מח) קסבר לולב אי"צ אגד וכו'. האחרונים (חת"ס) דנו דיל"פ כוונת הגמ' דחששו שמא לא יאגד את הלולב^{מב}, ולא יקנה. ועוד יל"פ דלמ"ד אי"צ אגד לא הוה שינוי חשוב.

מט) ושינוי החזור לבריייתו ל"ש שינוי וכו'. [האחרונים (דב"א יז וג לא, חז"א) חקרו האם שינוי החזור אינו שינוי חשוב^{מב}. או דהטעם דלא קנה משום דהגזול יכול לבטל את השינוי ולהחזירו].

והראב"ד (ברשב"א ב"ק קיט; וה"ה גניבה ו ט) חידש דבספק גזל שינוי החזור קונה^{מב}. ודוקא בגזל ידוע ל"מ שינוי החזור^{מח}. והריב"ש (רעג) הק' דבסוגיין הוה ספק גזל^{מב}, א"כ אמאי לא סגי בשינוי החזור. והריב"ש תי' דבסוגיין חשבינן ליה כודאי [גזל], כיון דסתמייהו גזלני ניהו^{מב}.

והכפ"ת כת' דשמא ה"מ לענין ממון, אבל לענין מצווה, וכגון לולב אף ספק גזל ל"מ שינוי החזור^{מח}.

מג. והשיטתו"ק (ב"ק סו; בשם הר"א גרמייא) נסתפק האם מהני שינוי החזור לענין אתנן. דאף לצד דקונה, אפ"ה מאיס [דאינו שינוי גמור].

מד. ומש"ה א' (ב"ק שם) דלוקחין ממי שהוחזק גזולין בר מלא מוכין וכסות מלאה מוכין, והגמ' פ' הטעם דקנהו בשינוי. אף דהוה שינוי החזור לבריייתו. אבל הב"ח (שם ד) חלק דאין חילוק בזה, אלא דאיירי התם בשינוי שאינו חזר. דלבתר דסתר להו לא הוה החזקין כדמעיקרא.

מה. והגידולי שמואל (ב"ק שם) ביאר דהגדר בשינוי החזור דהנגזל תובעו לבטל השינוי, אבל בספק גזל הנגזל אינו יכול לתבוע ולהוציא מספק מיד הגזול לכן הוה בשינוי דאינו חזר.

מו. וכמ"ש רש"י (בע"א) 'שמוא'.

מז. אך נסתפק בזה, דמ"מ לא הוה ודאי גמור. ווע' לעיל מש"כ בזה הראשונים.

והריב"ש סיים דמ"מ אמת הדבר שאין לחלק בזה בין ספק לודאי. וודלא כראב"ד.

מח. ויל"פ דכלפי שמיא גלי אי הוה גזל, ואילו יתרבר שהוא גזל לא יצא יד"ה. ולענין מצווה תלי בשורש הדין. משא"כ לענין ממון תלי במה שנתברר בינתיים בבי"ד.

ואף דאין חיוב השבה (והוה בגדר אבידה), אפ"ה נחשב באיסורא אתא לדידה.

לו. וכ"ה לשון רש"י דהבעלים כבר נתיאשו מהפירות. וכ"מ בתוס' הרא"ש 'אלא דאין יאוש (מהני) לקרקע, אבל לפירות מהני'.

לז. ויל"ע האם אף באחרים יש איסור מנאץ [לדעת המג"א דשייך באה בעבירה אצל אחרים].

לח. והמהרש"א (ב"ק סו) כת' דהא דאמר' 'ליקנינהו', היינו לענין קיום המצווה. אבל לענין ברכה יש להחמיר יותר.

אבל הגר"א (יא ו) דחה דלכתחילה אסור ליטול באופן שאינו יכול לברך. דק"ל ערום לא יתרום.

לט. והשו"ע איירי בשינוי בלא יאוש, כ"כ הפרמ"ג מוחצה"ש ולבושי שרד.

מ. אמנם תוס' (בע"א) משמע דהוה מדינא, ולא אסמכתא.

מא. והביא"ה (יא ד"ה מעצר גזל) נסתפק כשגזל חוטין, ואחר שהטילום לבגד קנאם, האם נפסל משום תעשה ולא מן העשוי. והאחרונים הוכיחו מסוגיין.

מב. והרש"ש הק' דמ"מ ק"ל (לעיל יא:) דלכ"ע מצווה מן המובחר לאגד.

נ) תוד"ה שינוי החזור. ואע"ג דקני מדרבנן^ט. (לאביי ב"ק צג"ג וכו'. ותוס' (ב"ק סה: ד"ה הן וכו') העמידו דדעת רבה (שם סו.) דאף שינוי החזור קונה מדאורייתא^{נא}. ורב הונא דסוגיין פליג.

נא) בא"ד כיון דמדאורייתא ל"ק לא נפיק. האחרונים (שו"ת רע"א ק' רכב כא) הביאו דכוונת התוס' דקנין דרבנן ל"מ להחשב לבס"ב. והמקור חיים (תמח ט והמהרצ"ח כאן) ביאר דהפקר ב"ד מהני להפקיע ממנו, ולא להקנות^{נב}. והאחייעזר (ב מז ז) כת' דת' זה מספיק בסוגיין, דא"כ יעשה קנין ויזכה ויצא יד"ח^{נב}.

נב) בא"ד ומיהו מההיא סבתא (ל'קמן לא). משמע גבי סוכה דנפיק וכו' משום תקנת השבים. והתוס' הרא"ש פ' דמשום תקנת השבים עשאוהו כאילו הוא שלו.

האחרונים (הר"ש איגר ה' בשו"ת רע"א מכן המאור רכב כא) העמידו דיל"פ (פי' א') דתוס' ת' דגדר תקנת השבים שונה משינוי דרבנן, ותקנת השבים מהני לדאורייתא^{נב} (וכן קצת משמע מדברי התוס' רא"ש).

ועוד יל"פ (פי' ב') דתוס' בת' חזרו בהם, והוכיחו דקנין דרבנן מהני להחשב לכס' (וכן משמע בתוס' ר"פ, ע' בסמוך). וכ"כ השע"מ (ח י, והמחנ"א קנין משיכה ב) דבת' התוס' ס"ל דקנין דרבנן מהני לדאורייתא.

והאחרונים (רע"א, אבנ"מ כח לג, והא"ש ח י ועוד) הק' דאין ראייה ממריש דלא הוה סוכה גזולה, דק"ל כרבנן דיוצא בסוכה שאולה, וקנין דרבנן מהני עכ"פ להתיר להשתמש, ונפיק מתורת גזל^{נא}. ופי' דכוונת התוס' דמבואר (בסמוך) דמהני אף לר"א דאינו יוצא בסוכה שאולה, ומבואר דנחשב סוכה שלו. א"כ ה"ה בד' מינים.

נג) בא"ד אל"א יש לתרין התם משום תקנת השבים, והכא באגודת לולב בעלמא ל"ש תקנת השבים, דנקיל ל'התיר אגודו וכו'. לפי' הא' (הנ"ל) תוס' קאי אגמ' (לא). דמריש מהני משום תקנת השבים. ושוב הקשו התוס' א"כ אף באגודת לולב נימא בזה תקנת מריש^{נב} (ותוס' נקטו דהך תקנה שייך אף במטלטלין, ותי' דקל להתיר איגודו.

ולפי' הב' (הנ"ל) קאי אק' הראשונה, דגזול עצים משופין ועשאן כלים [שינוי החזור] הוה משום תקנת השבים^{נב}. ותוס' חילקו דאגד לולב גרע משינוי החזור

נג. והאחרונים הביאו כן מדברי רבינו יונה (ב"ב ק), אמנם הרשב"א (גיטין לו) כתב דילפ' הפקר ב"ד מהני להקנות.

נד. והאחרונים דנו דמ"מ יחשב באיסורא אתא לידו, כיון דהיה בידו בתורת גזל. אך דנו האם ע"י שנהיה הפקר נחשב זכות מחודשת.

נה. והר"ש איגר תמה מה חילוק בין תקנת השבים לשאר קנין דרבנן. ויש שפי' דגדר תקנת השבים, דהפקיע את החיוב השבה לגמרי (ואף קודם שנתן דמים).

נו. ורצ"ב האיק' תוס' הביאו דימוי מסוכה. ולא משמע דכוונתם להביא מדברי ר"א (וכמ"ש הריטב"א). ואפשר דלמש"כ האחרונים דסוכה גזולה הוה חסרון בחפצא, לא סגי בהיתר השתמשות, מ"מ מדאורייתא יש עליו שם גזל, ולולי ההפקעה.

נז. והפני שלמה ת' (ק' התוס') דלדעת העיטור תקנת מריש הוה דוקא כשרוצה ליתן דמים, ואילו אוונכרי אינם יודעים להחזיר הדמים.

נח. ולפ"ז מבואר בתוס' דדין שינוי החזור הוה משום תקנת השבים, ומש"ה דוקא היכא שיש טורח להחזירו. ותוס' (בסמוך) הביאו כן מהגמ' (ב"ק צד:). דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן דבר תורה גזילה הנשתנית חזרת בעיניה וכו' וא"ת משנתנו משום תקנת השבים. והגמ' העמידה בשינוי החזור.

מט. ואפשר דכל זה לדעת תוס' דהנידון בסוגיין משום 'לכס', אבל לרש"י דהנידון משום באה בעבירה, י"ל דבעי שינוי גמור, שיחשב פנים חדשות, וכדברי המהרש"א.

נ. והכפ"ת הק' דדעת רב אשי (שם) דשינוי החזור אינו קונה אף מדרבנן, וכן פסק הרמב"ם (גזילה ב י, והטור וש"ע ח"מ שם ד). וכת' דתוס' רצו להעמיד סוגיין אף לאביי. ועוד כת' דדעת תוס' (רידן) דרב אשי אינו חולק על אביי לענין דינא בשינוי החזור, אלא שהעמיד את המשנה שם באופ"א. ובגמ' (ב"ק צה) א"י דנסכא ועשאו זוזי ל"ק, דהדר עבדיה נסכא. והראשונים (רשב"א ורא"ש שם) הביאו דהטעם משום דהוה שינוי החזור, ולא כאביי. אבל תוס' (שם ד"ה ועבדיה) כת' דדוקא משום שלא נעשית כלי. דנסרים ועשאם כלים קנה מדרבנן לאביי, כיון דהוה כלי חשוב (ותוס' נקטו דאין בזה מח', ע"ע מהרש"ל ומהרש"א שם).

נא. דאיצטריך קרא דאשר גזל, כעין שגול (שם סו.) לשינוי החזור. (דשינוי שאינו חזור ילפי' מ'חן' ולא שינוייהם). אך האחרונים ציינו דדעת רש"י (ב"ק צג:) דילפי' אשר גזל כעין שגול דוקא בשינוי שאינו חזור. (ולא מצאנו מ"ד דשינוי החזור קונה מדאורייתא).

נב. ועוד יל"פ דבכל קנין דרבנן בעלמא לא הוכרחו להקנות, ודי להם שקבעו דבגדרי הדרבנן הוה שלו. וע' לשון הר"ן (גיטין לא: בדה"ר).

בעלמא, דשינוי החזור בקל לא קנה ונחבא קל להתיר איגודו. ותוס' פי' שהרי הטעם משום תקנת השבים, ובשינוי החזור בקל ל"ש תקנה כלל. וכן מפורש בתוס' ר"פ טו.¹

נד' שם. דנקיף להתיר אגודו. הכפ"ת הק' דמ"מ נימא דחשיבות המצוה משוייא ליה קבע, וכדאמרי' (בסמוך) גבי סוכת מצווה דהוה בכלל התקנה. והפני שלמה תי' דא"כ יפסל משום מצווה הבאה בעבירה, דכ"ג יחשב דהמצוה גורמת הקנין. וע' תוס' בע"א.

נה' בא"ד ומה שנקצץ מהמחומר ל"ח שינוי וכו' כדאשכחן (ב"ק צו.) האי דגול דיקל'א מחבריה וקטליה וכו'. תוס' הק' דנימא דמה שקצצו מהמחומר יחשב שינוי מעשה, ויקנה עי"ז. ורע"א כת' [לתרץ ק' התוס' ס'] דקנין שינוי מהני דוקא בשינוי ברשות הגולן. שמתחילה עשה בו קנין ונקרא גולן ואח"כ קונה בשינוי. אבל הכא השינוי נעשית קודם שגזול, ולא הוי גולן עד שנקצץ, ואז כבר כלה השינוי.

והאחרונים (דב"א ג לא ד"ה בסי' ח' והלאה, קוב"ש ב"ק קט, חזו"א, גרי"ז הל' גור"א) הביאו [מהגמ' ב"ק שהביאו התוס' ס'] דמהני שינוי בבת אחת עם הגזילה, כיון שנשתנה ממנה שהיה ביד בעליו². ולא צריך אין שינוי אחר שנתחייב בהשבת.

נו' בא"ד כיון דלא נשתנה שמו בכך וכו' גרע מכחשא דלא הדר או מבהמה והזקינה דחשיב שינוי וכו'. תוס' הביאו מהגמ' (ב"ק צו.) דגדר 'שינוי' תלוי במה ששמו נשתנה. וכ"כ תוס' (ב"ק צג: ד"ה עצים) והרמ"א (ח"מ שס ד). והקצות (שס ה, וכו' הפנ"י ב"ק שם) כת' דמ"מ סגי בשינוי כל דהו בשמו, דאי נשתנה שם הגזילה ממש א"כ תיפול משום שינוי השם³ וע"ע תוס' בסמוך.

אך תוס' הביאו דכחש וזקנה נחשב שינוי אף דליכא שינוי בשם, ותוס' לא פירשו טעם החילוק⁴. וצ"ל דהתם נמי יש קצת שינוי בשם.

אך המלחמות (ב"ק קיד. מא. בדה"ר) כת' דהא דאמרי' (ב"ק סו:) דשינוי השם כשינוי מעשה דמי, ה"ק שני מעשה גופיה כי קני משום שנשתנה שמו הוא. הילכך מהני נשתנה שמה שינוי גמור שאינו חוזר לברייתו⁵, אע"פ שאין כאן שני מעשה.

נו' תוד"ה ולקנייה. ועוד י"ל וכו' שינוי מעשה בהדי שינוי השם וקני, אע"ג דהדר למלתיה. ואף דכל א' לחוד לא קנה בשינוי החזור, היכא דאיכא תרתי [שינוי מעשה ושינוי השם⁶] קנה, ואף דהדר למילתיה.

והאחרונים הק' דבגמ' (ב"ק צו:) אי' דעפר ועשאו לבינה ל"ק, דהוה שינוי החזור. ואף דיש שם שינוי השם ושינוי מעשה⁷.

והגר"א (שס י) הביא דהגמ' (כאן) פריך שם ולקנייה בשינוי מעשה כו' ואח"כ פריך ולקנייה בשינוי השם, ומשני מעיקרא נמי וכו' משמע דשינוי מעשה אי"צ לשינוי השם. ועוד הביא מהגמ' (ב"ק סה) טלה ונעשה איל הוה שינוי הגוף, אע"ג דאין בה שינוי השם.

סג. והגר"א (שס י) כת' ומיהו לאו כלל לא הוא, והביא דברי התוס' (כאן).

סד. והוסיף בלא יאוש, ע' תוס' (בסמוך).

סה. וק"ק תתוס' (ד"ה שינוי) כת' דאף כשיש שינוי מעשה לא חשיב אלא היכא דנשתנה שמו. וצ"ל דמ"מ שינוי השם גמור עדיף.

סו. והשער המלך (גירושין א) העלה צד דכוונת התוס' דוקא בסוגיין דהוה ספק גזל, ובספק גזל מהני שינוי השם ושינוי מעשה אף דחזר וע"ד דברי הראב"ד הנ"ל. ודחה דאין זה משמעות לשונם כלל, כמו שיראה המעיין.

אך הק' תקנת השבים לא הוה גזירת מריש, וכדמבאר בתוס' (בסמוך) דהכא הוה דוקא ע"י שינוי [אף שחזר], ואילו תקנת מריש הוה אף בלא שינוי. וכדא"ב ב"ק סו.

נט. דהתור"פ הק' ואע"ג דקני ליה מדרבנן כדא"ב (ב"ק צג:) וכו' ותי' וי"ל דהתם קני ליה משום תקנת השבים, והכא בלולב ל"ש תקנת השבים לפי שנקל להתיר איגודו. ולא הזכיר כלל תקנת מריש או הצד דל"מ קנין דרבנן לדאורייתא.

ס. ורע"א הק' דלכאורה מה סברא לחלק בין בהמה והזקינה.

סא. ועי"ש בגרי"ז בחילוק בין דין הרי שלך לפניך, לשינוי בחיוב השבה.

סב. וא"כ שינוי מעשה לא משכחת כלל. דאם לא נשתנה שמו לא קנה, ובנשתנה שמו תיפול דהוי שינוי השם. אלא דשינוי השם [בלא שינוי מעשה] הוא דוקא שינוי השם חשוב. ובשינוי מעשה סגי לה בנשתנה שם הגזילה אפי' שינוי שמו בשינוי כל דהו.

ומש"ה הסכך הוא הפקר ולא דידה (והפסול בסכך). וכת' דכוונת הגמ' (בסמוך) דאי קרקע נגזלת הרי קנה בגזילותו אף הסכך.

סא) שם. בהג' ראמ"ה הביא דמפורש בקרא (נחמיה ח טז) ויעשו להם סוכות, בחצרות בית האלקים וברחוב בית המים. ווע"כ דלא איכפת לן דהקרקע אינו שלו. והחזו"א כתב דכיון דהיה להם רשות להניח, אי"צ שהקרקע תהא שלו. אבל האחרונים (וכ"כ המלכים שם) תי' דבי"ד התנו מעיקרא שיהא להם זכות לעשות סוכות.³

והבבב"י (תרלז יא) כתב דהיה אפ"ל דאין פסול גזול בדפנות, אבל הביא דהפוסקים (הו' בביאור תרלז ד"ה ואם) פשיט"ל לפסול⁴. וזמ"מ דן דאפשר דבדפנות הוא רק משום מצווה הבב"ע, ומדרבנן⁵.

סב) וריבנן וכו' וקרקע אינה נגזלת, וסוכה שאולה היא. מבואר דצריך קניני גזילה להחשב סוכה גזולה. ומשמע בגמ' דאף ר"א לא פליג אלא היכא דנעשה 'גזול' על הסוכה, אבל היושב בסוכתו של חבירו בלא רשות לא נחשב גזול על הסוכה, אף דהשימוש באיסור גזל. ובהג' ראמ"ה הק' דעובר בלא תגזול בישיבתו, ולדעת הרמב"ם (ר"ה גזילה) קאי אף בקרקע. ועכ"פ לא תחמוד קאי להדיא בפסוק 'בית חבירי'.

והריטב"א ביאר דכיון דלא קני לה כלל וברשותיה דמאריה איתא ואין המצווה מוציאתה מרשות בעלים, יצא. והתוס' ר"ד (ב"ק סו:) ביאר דאע"פ שיוצא בסוכת חבירו בין מדעתו בין שלא מדעתו, אינו יוצא בסוכה גזולה. דהיכא דהחפץ גזול שאני⁶.

נח) בא"ד וי"ץ דהתם איכא יאוש בהדי שינוי השם וכו'. וזכ"פ הטור ושו"ע (שנג ב) דיאוש ושינוי השם החוזר לברייתו קונה⁷. המהרש"א כת' דכוונת התוס' לתרץ בזה את הקו' בסוגיין⁸, דה"נ איירי לאחר יאוש [וכמנ"ש תוס' (ד"ה כי)], ומש"ה מהני שינוי השם החוזר⁹.

נט) בא"ד ועדיף שינוי השם החוזר, דקני עם יאוש וכו' משינוי מנשה החוזר לברייתו, דאפי' עם יאוש¹⁰ ק"ץ. וק"ק מסברא, דבגמ' (ב"ק סה:) משמע דשינוי מעשה עדיף משינוי השם.

דף לא.

סוכה גזולה

ס) המסכך ברה"ר. האחרונים הביאו דאף דדפנות הסוכה והסכך שלו, מ"מ נחשב גזולה משום הקרקע. והכפ"ת הק' דהקרקע אינו בכלל שם סוכה¹¹, ואין על קרקע הסוכה דין מוקצה (ע' לעיל טו.). והגר"ח (סענשל סד) כתב דפסול גזול אינו פסול ב'סוכה', אלא דהוה דין בקיום הסוכה, שלא יהא ע"י גזל. וצריך שלא יהא מצוותו גזול. ווע"ע אבי עזרי הל' סוכה.

והחזו"א (קנ כב) כת' דכל הפסול גזולה הוא בדפנות ובסכך, אלא דהיכא דאין לו רשות להניחם, אף הדפנות והסכך נחשב דאינו שלו. ועפ"ז כתב דאף לר"א סגי במה ששאל רשות להניח סוכתו, ואי"צ לקנות מקום¹².

ובהג' ראמ"ה כת' טעם אחר במסכך ברה"ר, דר"א סבר דהמקלקל את רה"ר קנסו גופן אטו שבחן (ב"ק ל:)

ב. אבל בפשוטו משמע דלר"א ל"מ שישאול מקום מחבירו להעמיד סוכתו, וצריך לקנות אף את הקרקע.

ג. ויל"ד דמ"מ אינו 'שלו' לגמרי, ולצד דשל שותפין מהני לר"א (ע' לעיל כז:) נחא. ועי' דלתנאי בי"ד שאני (וע' ב"ב כו: דנחשב קד"ג).

ד. והפרמ"ג (תרלז מ"ד) כת' דאף בדופ"ע יש פסול גזול |דצריך דופן זה להתחבר לסכך|, ואף דאינו משיעור הכשר דפנות. (וע' רע"א לעיל יח.)

ה. ועוד נפק"מ דפסול רק לגזול, ולאחרים אינו פסול (לדעת השו"ע תרמט א.)

ו. אבל בהג' מיימוני הביא בשם ראב"ה (תרנא) דאם נכנס

סז. אבל המהרש"א (ב"ק סז.) דייק מדברי התוס' (שם ד"ה מעיקרא טיבלא) דשינוי השם החוזר ל"ק, אף במקום יאוש.

סח. דאל"כ צ"ב אמאי תוס' הביאו קו' זו בסוגיין.

סט. והשעה"מ (גירושין א) נקט דרך תי' הוה השלמה לתי' הב' לעיל, דמש"כ תוס' דמהני שינוי השם ושינוי מעשה החוזר, הוה בצירוף יאוש. אבל בלא יאוש ל"מ כלל.

ע. וע"ע תוס' (ב"ק סז.) ובפוסקים (שנג ב), ואכמ"ל.

א. והכפ"ת נקט דהוה דין בקרקע הסוכה. אבל יל"פ דהוה חסרון ב'חל' הסוכה, דמקום ישיבתו גזול ואינו שלו. ואם יעשה ריצפה לסוכה מעץ גזול, אפשר דיוצא יד"ח. ודוקא כשגזול מקום הסוכה.

והאחיזה (ב מז ח) הביא מכאן דסוכה 'שאולה' היינו כל שאין עליו שם גזל, אף כשאין לו היתר השתמשות. ונתמה על המג"א, ע' בסמוך.

והכפוף"ת הק' דמ"מ יחשב שואל שלא מדעת¹, ודינו כגזול². ומנלן דקרא דאורח (לעיל כז) קאי אף בע"כ³.

והחזו"א (קנ כב) דחה דאיירי שהבעלים אינו מקפיד בעצם הישיבה שיושב בסוכתו, אלא שנתכוון לגזול את גוף הסוכה. וכיון דלא חל קניני גזילה בסוכה, אף ישיבת הסוכה אינו גזול. דבזה הבעלים אינו מקפיד.

והמג"א (תרלז ג) כת' לדברי היראים (הו' לעיל ל:): דגזול עכו"ם אינו שלו, א"כ העושה סוכה [באיסור] ברה"ר של עכו"ם לא יצא, דאינו שלו. ואף דלא הוה מצווה הבאה בעבירה. ונקט דאף סוכה צריך שיהא 'שלו'. וביארו האחרונים דהא דיוצא בסוכה שאולה כיון דיש לו זכות בו.

ועוד"ק הראשונים דהו"ל מצווה הבאה בעבירה [דהשימוש בסוכה הוה גזול]. והבעה"מ הוכיח דקי"ל דאין חסרון בב"ע. והריטב"א הביא בשם תוס' דאין חסרון מצווה הבב"ע בסוכה, כיון דאינו ריצוי. והחסרון נאמר דוקא בקרבן [והריטב"א חלק]. (והו' לעיל ל:).

והתוס' הרא"ש תי' דאע"ג דנתכוון לגזולה, קרקע אינה נגזלת דברשות בעליה קיימא, והו"ל כשאולה.

ווכ"כ הראב"ד לבעה"מ⁴. ועד"ז תי' הריטב"א (הנ"ל) דכיון דאין המצווה מוציאתו מרשותו לא חשיבא מצווה הבב"ע. והוה כמו שיש שדה דעלמא גזולה ברשותו, שאע"פ שעבירה בידו אין הסוכה נפסלת בכך. והשער"י (ג יא) וחי' ר' ראובן ביארו דלא נחשב בא בעבירה אלא היבא דהוה גזולה בחפצא.

והמאירי תי' דהוא יושב בקרקע עולם אלא שהסוכה מקיפתו, וכל שקנאה אין בו משום מהבב"ע. אבל לולב בגופו הוא יוצא, ומש"ה יש דין מהבב"ע.

סג רש"י ד"ה מחלוקת. וכל המחזיר לקרקע הרי הוא כקרקע. אמנם הכא איירי בעצים ואבנים שהיו תלושים, ואח"כ בנה מהם סוכה. ותלוי בסוגיות (חולין טז. וב"ב סו:). האם תלוש ולבסוף חיברו דינו כקרקע. והרמ"א (ח"מ צה א) הביא ב' דיעות⁵.

והמג"א (תרלז ז) הקשה מסוגיין למ"ד (ברמ"א שם) דבית לא הוה דינו כקרקע [א"כ חל שם גזל על העצים]. ותי' דלא עשה מעשה קנין בעצים, וכיון דל"ק הקרקע [להחשב גזול], אף העצים ל"ק. אבל אי קרקע נגזלת קנה העצים אגב הקרקע (כדאי' ב"ק קיז:). ווכ"כ הפנים מאירות (ב קעא, ציון בגהש"ס).

סד רש"י ד"ה ורבנן. דר"א לטעמיה דאמר קרקע נגזלת וכו' דמייאשי בעלים מינה כשאר מטלטלי. צ"ב דעיקר המח' הוא אי יש בו קניני גזילה, ואמאי נקט רש"י

למצווה נחשב כשאולה לראות בה. אבל האו"ש (שאלה ז ד) חלק דכיון דיש להם שווי בהשתמשות הו"ל כל הנאה שלהן.

ט. וצ"ב כוונתו, דמ"מ לרבנן קרקע אינה נגזלת, ולא עדיף שואל שלא מדעת ממה שעשה גזילה בגופו. ואולי נחשב גזול על השימושין.

י. אמנם דעת הרשב"ש (ח, הו' לעיל כז: ע"ש) דסוכה של שותפין [המקפידין] אינו יוצא ידיה, וע"כ דבעי גדר זכות שאלה. [וכק' הכפרית. וע"כ כסברת החזו"א].

יא. דכיון דקרקע אינה נגזלת הוה שאולה בעלמא, ואין עליה 'במצווה' שם גזול.

יב. דתוס' (שבוט מ"ב) כת' דאין חיובי שומרים בבית, דהוה קרקע. אבל דעת העיטור דכותל אבנים הוה תלוש ולבסוף חיברו, וקי"ל דינו כתלוש. אמנם הש"ך (צה ח) כת' דהעיטור קאי דוקא בכותל בעלמא, אבל בית דינו כקרקע. שהרי נקנה בקניני קרקע, בבספ שטר וחזקה. והמג"א דחה דהקונה בית קונה רק את הקרקע, ואת העצים ואבנים קונה בקנין אגב. והקצות (צה ג) כת' דקונה בקנין חצר.

לסוכתו של חברו שלא מדעתו לא יצא [אף לרבנן]. והביא בשם הירושלמי דבזה נחשב גזולה.

ז. ודימה להא דאיתא התם דמשכב ה'גזול' לא נטמא, ותוס' (שם) הק' דהגנבים שנכנסו לבית וישבו על כלים נטמא. אף שלא מדעת בעלים, אלא ממועט כשהמשכב 'גזול'.

ח. וכד"ק בפסקי רבינו יחיאל מפאריש (פט) בשם תוס' ריב"א דהא הוי שואל שלא מדעת וגזול. ור"י תי' דכי האי גוונא אין לו דין גזול לחיוב אונסין, כיון דאינו גזול כי אם לצאת, ולא לתשמש אחר לא הוי גזול. וצ"ב דאף שימוש מצווה הוה שימוש. ולכאורה כוונתו דמצוות לאו ליהנות, ולא הוה בכלל 'שאולה' שלא מדעת. וע"ע דגו"מ תקפו, הו' לקמן בע"ב.

וכ"כ העונג יו"ט (מה) דהלוך לולב בע"כ של חברו, ולא נתכוון לקנות, לא נחשב שואל שלא מדעת וגזול. ואין בזה משום מצווה הבב"ע, כיון דלא חל שם גזילה על החפץ, וכמו קרקע דאינה נגזלת בסוגיין. דכיון דמצווה ל"ל ניתנו לא נחשב שואל שלא מדעת. ונבחי' ר' ראובן (ה) הביא דבעי"ז סברת הקצות (עב לד) ומחנ"א (שאלה ג) דהשואל חפץ

דוקא לאחר יאוש ודחרי אף בלא יאוש לא יצא בגזילה²⁷. וצ"ל דמהא דמהני יאוש חזינן דיש בו קניני גזילה.

(סה) תוד"ה אב"ז. כגון ראובן וכו' שבנה בחצירו של שמעון [שלא] מדעתו וכו'. כ"ה בהג' אשר"י וכן הגיהו הב"ח והמהרש"א. אבל המג"א (תרלז ז) דייק דהרמ"א (שם ג) כת' שראובן בנה סוכה בקרקע שמעון, ושמעון תקף את ראובן וגזל סוכתו הבנויה בקרקע שלו. והשמיט שבנאו שלא מדעתו. והמג"א ביאר דקאי למ"ד מחובר לקרקע לאו כקרקע והעצים מצד עצמן אינם קרקע, אלא הנידון האם קנאו אגב קרקע שלו. ורע"א ביאר דאם הוה מדעתו, א"כ הוה חצר שאולה, ותלי במח' האם חצר מושכרת קנה לשוכר או למשכיר. ועפ"ז כתב דאילו עומד בחצר השותפין אין קנין זה מזה²⁸.

(סו) בא"ד דאין עליה תורת שאולה, כיון דלא קיימא ברשותו של ראובן. ורע"א (בגהש"ס) הק' דכיון דמחובר לקרקע כקרקע, קרקע אינה נגזלת. ומ"ש מעבדים. והקד"י (כב, מילדותו) תי' דעבדים נחשב דקאי ברשות בעליהם, דיד עבד כיד רבו²⁹. ועוד כתב דכוונת תוס' דקרקע בחזקת בעליה אינו עובר בלאו דגזילה³⁰ [ולא מגדרי קניני גזילה]. ויש רק איסור בגזילת שימושי הסוכה, ולא גוף הסוכה. [ובסוגין תליא ב'מעשה הגזילה', ולא בקנין גזל].

והקוב"ש (ב לו) פי' דכוונת התוס' דגדר מחובר לקרקע כקרקע, דכל המחובר עליו כמותו [אב לאין לו חשיבות קרקע בפנ"ע]. אבל כיון דהקרקע [של

גזלן], א"כ נחשב גזלן רק על העצים, ואינו כקרקע [ולא דמי לעבדים דהוה כקרקע מצד עצמו].

והרמ"א (תרלז א) הביא (בשם האו"ז) דרך בדיעבד יוצא בסוכה גזולה, אבל לכתחילה אסור לישב בה³¹. [ומקורו מהירושלמי ותוספתא]. והגר"א דייק כן מהלשון 'מכשירין', דמשמע בדיעבד.

תקנת מריש

(סז) אב"ז גזל עצים וכו' אין לו אלא דמי עצים. פרש"י דקנינהו בשינוי³². ועוד משום תקנת השבים אי"צ לסתור בנינו וכו'. דאף במקום דליכא קנין שינוי³³ קנה משום תקנת מריש (כדאיתא בסמוך). ותוס' (ל: ד"ה שינוי) הביאו דאף דלא קנה מדאורייתא, אלא משום תקנה, אפ"ה יצא יד"ח. והריטב"א ביאר [ודאף לר"א דבעי סוכה 'משלך'] עצים אלו קנויים לו מדרבנן, ואין עליו אלא חוב להחזיר דמיהם שחייב לבעליו, וקרינן ביה שלך.

והריטב"א כת' דאין בזה חסרון מצווה הבאה בעבירה, דקנינהו מקמי הכי [וכמ"ש תוס' ל. ד"ה הא]. וכן הוכיח תוס' (גיטין נה). דלא כר"ת (הו' בתוס' לעיל).

והבעה"מ הביא מכאן דלא קי"ל חסרון מצווה הבאה בעבירה. והמלחמות דחה דכיון שחקנו בה חכמים תקנת מריש, דאפי' בא לצאת יד"ש ועושה תשובה סגי בדמי עצים, הרי שאין זו הסוכה בעבירה ברשותו אלא דמים הוא חייב³⁴. ושוב הביא בשם בה"ג דכל שקנה וחייב להחזיר רק דמים, לא נחשב בא בעבירה³⁵.

ובחי' ר"א מן ההר הביא י"א דמשום תקנת השבים

יז. ולכאורה כוונתו דאף מהלכות סוכה הוה בדיעבד, ואף באופן דאין בזה משום איסור גזל, דמצוות לאו ליהנות ניתנו. או דניחא לבעלים דליעבד מצווה.

יח. אך תקנת מריש איירי באופן דליכא שינוי, כדאי' (כ"ק סז). ווע"ע כפ"ת ל: ורע"א שם.

יט. אבל בפסקי הרי"ד כתב בשם בה"ג דבעצי סוכה קנינהו בשינוי השם, דהשתא סכך מיקרי.

כ. אמנם אף בכל קונה בשינוי ל"מ חיוב להשיב גוף החפץ ביד"ש, וע"כ דכוונתו כמ"ש תוס' דקנהו קודם לכן. [ואבל משמע דכוונתו דהקונה ביאוש חייב להשיב גוף החפץ ביד"ש, משא"כ תקנת מריש].

כא. וכתב דכ"מ מדברי רש"י [וצ"ב כוונתו, דרש"י ל: מפורש להיפך].

יג. והתוס' הרא"ש כתב דכיון דגזל סוכה עשויה דחבריה, אע"ג דנתייבש ממנו לא יצא. דהוה כגזל קרבן מחבירו. [וצ"ב].

יד. ורע"א כת' דאם מונח שלא מדעת א"כ הו"ל יורד שלא ברשות, ולדעת הנמוקי" (ב"מ קא) בעל השדה יכול לקנות ממנו, העצים וואינו גזלן. וע"כ דדעת ההג' אשר"י כאידך מ"ד (שם) דאין לו זכות לקנות העצים.

טו. וציין למש"כ הקצות (פח ט, רמא ג) דאף במקום ספק נחשב דהאדון מוחזק, דרשות העבד רשותו.

טז. וכדעת שו"ת הרא"ש (צה א) ותוס' (ב"מ סא). דבקרקע אין לאו דגזילה. אולם דעת הרמב"ם (גניבה ז יא) דהגזל קרקע עובר בלאו, וכ"מ בספרי (הו' ברמב"ן ורש"י דברים יט יד) וע' מנח"ח (רכט).

אילו לא פרע עד אחר החג הא כבר קנאו, ודמים לכד חייב לו [ונח' בהנ"ל].

אבל האבנ"מ (כח נג) נקט דאף שקנאו בימי החג, כיון דעבר החג פקע קנינו, ומחוייב להחזירו בעין, והביא דמבואר בסוגיין דקנין הגוף לזמן [מוגבל] נחשב קנין הגוף^{כז}. [אמנם מדברי הראשונים מבואר דאם קנאו בחג, שוב אינו מחזירו].

פסול יבש – שעת הדחק

(ע) תוד"ה ור"י. פי' בקי' ולא ניתן לדרוש לעצמו מכל י"ג מידות וכו' חוץ מקי"ב^{כח}. [ותוס' חלקן]. והאחרונים הק' דרש"י בכ"מ (ר"ה לד., גיטין מא:) כתב דילפי' היקש מעצמו. והמשנ"ל (קרוב פסח ב) כתב דדברי רש"י כאן קאי אליבא דרבי יהודה [בסוגיין], אבל לרבנן מקשי'.

(עא) בא"ד [מ"ד] והכא כסברא פליגי דיש דברים שאין להקישם, ושנא קפבר דל"ש לשון הדר אלא בפירות^{כט}. וכ"כ הריטב"א אע"ג דבבבלי מינין הוקשו, סבר ר"י דל"ש הדר בלולב דהוה עץ, אלא באתרוג שהוא פרי. וכן ל"ש עבות אלא בהדס.

דף לא:

(עב) שהיו מורישין את אֲלֻבֵּיהֶן. הראב"ד (הל' לולב, בשם ר' מנחם בר"י) הק' נימא דהורישו לולביהם משום שאר ימים. והוכיח דיבש פסול בכל הימים. [וכסברת המקשן (לעיל כט:), והראב"ד נקט דיבש גרע משאר פסול הדר [עי"ש].] אמנם לדעת הרמב"ן (שם) קאי במקדש, אבל במדינה אינו פוסל^ל, עי"ש].

והרמב"ן (בהשגות שם, והריטב"א) דחה דר' יהודה לא הביא מן הירושה שהורישום. דאף אם היו פסולים היו מורישין אותם עם שאר נכסיהם, לעשות מהן קופות ומכבודות. אלא דר' יהודה הביא

הקילו [אף דהוה מצווה הבאה בעבירה]. ועוד הביא י"א דמהני לענין שיצא בהם אחר, דלגבי אחר ליכא עבירה. [וכדעת הארחות חיים והשו"ע (תרמט א הנ"ל), והמג"א (ג) פליג]. אבל מי שגזלה אינו יוצא דהו"ל מצוה הבב"ע. [אמנם בפשוטו משמע דאף הגזול יוצא].

והפסקי הרי"ד כתב דסוכה גזולה אינה מהבב"ע, כיון דעביד בה שינוי ופנים חדשות באו לכאן (ה' לעיל ל:). ואף תקנת השבים עשאוה חכמים כשינוי מעשה.

(סח) ההיא פכתא וכו' אמר ר"נ וכו' ואין לה אלא דמי עצים בלבד. פרש"י דתקנ"ח היא זו, על המריש הגזול וכו'. וכמ"ש רש"י (ד"ה אבל גול) דדוקא גזול סוכה בנויה כבר פסול משום סוכה גזולה.

והעיסור (ה' בטור ס"ט תרלו) כתב דאיירי דוקא כשרוצה ליתן דמים. והב"י (שם) כתב דמשמע דהעיסור בא לחלוק על רש"י, דכתב דלא משכח"ל סוכה גזולה וכו'.

והמאירי הביא י"מ שיוצא אע"פ שלא פרע [וכ"פ השו"ע], כמעשה דבי ריש גלותא. דהוה חוב ממון בעלמא עליו^כ. אבל הביא י"א דלא יצאו כל זמן שלא נתנו דמים, ועבדי ריש גלותא היו רוצים ליתן דמים. והיא לא רצתה ליטול^כ.

והריטב"א כת' דהגזול יכול לומר א"א בתקנ"ח ולהחזיר את הקורה, אבל משעמד בדין וקיבל עליו [לקבל דמים] כבר זכה, ושבו ל"מ לומר א"א בתקנ"ח.

(ט) אבל לבתר ז' הדר בעיניה. בחי' ר"א מן ההר פי' אם לא נתן דמיה בחוה"מ^כ, אחר החג צריך להחזיר. אבל הריטב"א פי' כגון [שהגזול] רוצה להמתין עד מוצאי יו"ט. או שלא נתכוון לגזול עד מוצאי יו"ט^כ. אבל היכא דדעתו לפרוע דמים, אף

כב. ורע"א (תרלו מג"א ה) הביא שו"ת משאות משה (ד) דאפי' לא גילה דעתו שרוצה ליתן דמים, מ"מ כל שנתן הדמים זכה למפרע.

כג. [ומ"מ מבואר דמהני דהגזול העמיד דמים, ולא תליא בתשלום בפועל].

כד. והריטב"א הביא כן בשם רש"י (ואינה לפנינו).

כה. והריטב"א (בתחילת דבריו) כתב שהגזול לא קבל עליו בב"ד וי"ג שלא קיבל ממנו עד אחר החג.

כו. וע' חי' ר' שמעון (מערכת הקנינים י).

כז. וכ"כ רש"י (סנהדרין עג, ה' בזה"ש) דהיקש וגזי"ש מופנית נחשב כמפורש בקרא, לפי שלא ניתנה לידרש מעצמו. וע"ע רש"י (מנחות פב: ד"ה זאת, וחולין כ).

כח. ובתוס' ר"פ כתב דקים ליה שלא לעשות היקש כזאת.

א. ועפ"ז אפ"ל דר' יהודה הביא ראיה מבני כרכים בזמן שביהמ"ק קיים. [ובאופן שלא עלו לרגל].

שיזוהו ישראל במצות. אבל במקום הדחק הכשירות ומברך עליו כיון שא"א בענין אחר.² אבל בשו"ת חב"צ (ט, הו' בק"נ ה) הק' דלא אמר' מסרו הכתוב בכע"ז.³

אמנם לשון הא"ז (וראבי"ה) כדאי הוא ר' יהודה [דמכשיר יבש] לסמוך עליו בשעה"ד. וכיון דהכשרנו יבש, ה"ה שאר פסולים.⁴ [וראבי"ה הוסיף 'ותו דאפי' רבנן מודו בשעה"ד].

והרמב"ם (ח א) כתב דדוקא לולב היבש כשר בשעה"ד, ולא בשאר מינים. והטור (תרמט) הק' מ"ש. והמאירי ביאר דאין ניכר יבשותו כ"ל. אבל בשאר מינים ניכר שהוא, ומש"ה אין נוטלין אותם. דחיישינן שיבואו לטעות.

והריטב"א כתב דדוקא במה שהפסול משום דאינו הדר, ובשעה"ד לא קפדינן ביה. אבל פסול בגופו, מחמת מיעוט שיעורו, שאין שמו עליו. או מצווה הבא בעבירה לא. וכתב דבאתרוג דקפיד ביה קרא 'הדר', אפי' יבש פסול [בשעה"ד]. [ומשמע דאתרוג שאינו הדר 'אין שמו עליו'. וצ"ב דמסקנת הגמ' כאן להדיא דר' יהודה לא בעי הדר אף באתרוג].⁵

אבל הראבי"ה כת' דיכול לברך על אתרוג שנרקב או שיש בו פסול אחר. וכן חסר. [וכ"מ מסתימת התוס']. והא"ש (ח א) הוכיח דבשעה"ד נוטל אף כשחסר בשיעור מהגמ' (לקמן לב) דאמר' לחומרא לא דק, דהוה קולא, דאם אין כאן עבות אלא ב' טפחים ומחצה יהא יושב ובטל. ע"כ דאם אין לו אחר נוטל.

עה) אמר מר כשם שאין פוחתין ע"הם כך אין מוסיפין ע"הם וכו' אי מייתי מינא אחרינא וכו'. קמ"ל דעובר בבל תוסיף. ותוס' (לקמן לד:) כת' דאם הוסיף כמה הדסים וערבות בלולב אינו בכלל בל תוסיף. והריטב"א

שבני כרכים נטלו ובירכו עליו, ואף ביום הא"ז. והר"ן חלק דהראיה ממה ששמרו הלולבים, דאין דרך לקיים הלולב כמו שהוא עד דור שלישי לצורך חבלים, והיאך יורישום לבני בניהם בשביל כך.

והר"ן הוכיח דע"כ לא ידע ר' יהודה דנטלום וברכו עליהם, דא"כ הו"ל להביא ראיה מהברכה. דמשום שעה"ד לא יברכו עליהם אילו פסול מן התורה (וע' בסמוך). וביאר דודאי מצווה מן המובחר בלחין, אלא הורישו שמה לא ימצאו לחין.

עג) שם. החכ"צ (ט) כת' דהיכא שאין בעיר אתרוג כשר, מברך אאתרוג חסר אף ביום הראשון, כדרך שמברך בשאר ימים. שלא יהא יום ראשון קיל משאר ימים. דיוצא עכ"פ להדרבנן. ונקט דרבנן תקנו כל ז'. ולא שהוסיפו חיוב ו' ימים. ע' לקמן רפ"ד בגדר החיוב במקדשו. [ועוד כתב דמברך מדין שעה"ד, ע' בסמוך]. אבל הביא דמדברי הר"ן וה"ה (הנ"ל) מבואר דלא ס"ל כן.

עד) אין שעה"ד ראיה. תוס' (בע"א) הביאו דבשעת הדחק נוטל ומברך בפסול, כשאין לו כשר. ותוס' נקטו דמברך עליו. והרמב"ם (ח א) כתב דבשעת הדחק או סכנה לולב היבש 'כשר'. והראב"ד (לרמב"ם, ובהל' לולב) כתב דנוטלין ואין מברכין, משום שלא תשתכח תורת אתרוג. [והרא"ש (לקמן לד:) (יד) הביא מח' זון].

והפסקי הרי"ד ביאר דמוטב לקיים המצווה, אע"פ שאין בו הידור מצווה, ממה שנבטלנו לגמרי. [ועפ"ז כתב הריא"ז דה"ה כל פסולי הדר]. והרא"ש (יד) ביאר דכל הני פסולי מסרן הכתוב לחכמים. והם אמרו דכשאינו שעה"ד אפילו בדיעבד לא יצא, כדי

ה. דהא אפי' יבש דפסול בשאר ימים נוטל בשעה"ד. [ומשמע כ"ש פסולים דרק ביום א']. [וצ"ב דר' יהודה לא פליג בשאר פסולין].

ו. דיש לולבים שאף כשהם לחים הם לבנים, ואינו ניכר יבשותו כל כך.

ז. [ואפשר דכוונת הריטב"א להלכה, דבאתרוג ק"ל דשמו על שם ההדר (וכמ"ש הריטב"א במשנה והרמב"ן בהשג' לראב"ד), והוה בכלל שם המין [ודלא כר' יהודה]. ועוד דק"ל דמוקשי' שאר מינים, ובוה הוה דין הידור מצווה, ומגדרי המצווה. ובשעה"ד אינו מעכב].

ב. וכ"כ ההשלמה דר' יהודה ידע דנטלום ביום א'. ועוד דחה דכוונת רבנן אין שעה"ד ראיה, ונטלום ביום ב'.

ג. והא"ש (ח א) פי' עוד דהדר ויופי הוה מן המוסכמות [ביחס לאחרים]. [א"כ כשאין לו אחר זהו הדר ידידה]. ועפ"ז כת' (שם ז) דהיכא שיצא בשעה"ד בדבר שאינו הדר, ואח"כ שוב נודמן לו בדרך מקרה נפלא אתרוג הדר, פטור. [ודקיים ענין הדר]. [ויל"ע כשיש לו אתרוג גזול שהוא הדר, עי"ז יחשב שהב' אינו הדר].

ד. אלא היכא דיש ב' כתובין המכחישי, וכמלאכת חוה"מ.

(כאן) ביאר משום דהוה מינו וועי"ש שדן אם יש בל תוסף במינו, והוסיף דהתורה לא נתנה בהם שיעור למעלה⁷. וע' בראשונים (לקמן לד:). ועוד כת' הריטב"א דכל שהוא לנוי אינו בכלל בל תוסף. וזכ"כ הרא"ש (בד, לקמן לו:).

והא"ר (תרנא ג) כתב דמי שצובע את הלולב בעשבים [שתהא ירוק], עובר בבל תוסף.

(עו) כשם שאין פוחתין וכו'. וכ"פ הטור (תרנא) שלא יפחות ולא יוסיף עליהם. והב"י הק' דפשיטא שלא יפחות, דקי"ל דמעבדין זה את זה. והט"ז (תרנא יז) חידש דאף אחר שכבר יצא בד' מינין, ואח"כ משום חיוב מצווה רוצה ליטול הלולב [ע"ד] הא דנטלו אנשי ירושלים, ע' לקמן. לא יטול הלולב לבד לשם מצווה, דעובר בבל תגרע.

וההשלמה הביא בשם רבו דאף מי שאין לו כל ד' מינין, יטול ג' מינים ויברך [דאמר] בסוגיין לא יטול פריש וכו', הא יטול שאר מינין. וההשלמה חלק דיטול בלא ברכה. והראב"ד כת' דיטול לזכר בעלמא. והראב"ד (הו' ברא"ש יד) ביאר דלא נפיק מינה חורבא, דכיון דכתיב ד' מינין בפסוק לא אתי למיטעי.

והטור"א (ר"ה כח: אבנ"מ) הביא מסוגיין דנוטל ג' מינין, ולא אמרי' דעובר משום בל תגרע. ואף למ"ד מצוות אי"צ כוונה, וס"ל דבל תוסף אי"צ כוונה (כדאיתא בר"ה שם)⁸.

והטור"א הביא דבמקום שאינו מקיים את המצווה ל"ש בל תגרע, דשם 'גרעון' הוה היכא דעשה

המצווה אבל לא בשלימותה, וחיסר קצת מתבסיסי המצווה. כגון מתן ד' [דחטאת] דאם נתן א' כיפר, אלא שעובר במה שמגרע ואינו משלים את המצווה. אבל היכא דלא שיים כלל אינו 'גרע'. ולא שמענו דמי שמבטל מצווה לוקה⁹ משום בל תגרע¹⁰. אך שוב הביא דבספרי (הנ"ל) מבואר דאף כה"ג נחשב בל תגרע.

והאחרונים (שפ"א, מצפ"א, וכ"כ הפרמ"ג תרנא מ"ז יז) דחו דכשאין לו אינו עובר בבל תגרע¹¹. ועוד כתב העונג יו"ט (א בהג"ה) דקי"ל (ע' לקמן לד:) דיכול ליטול בזה אחר זה, ומש"ה בשעת קיום המצווה לא ניכר 'גרע', דשמא יטול אח"כ. ואינו בכלל בל תגרע.

(עו) הוא"ל וא"ר יהודה לולב צריך אגד וכו' האי לחודיה קאי. פרש"י ותוס' בשנוטל חוץ לאגודה. ובהג' ראמ"ה הק' דהאחרון הוה חוץ לאגד, וא"כ אף לר' יהודה כשמוסיף מין יחשב תוספת כמו לרבנן¹².

(עח) תוד"ה הוא"ל. והא דקאמר בסנהדרין וכו' דלעולם ידי מצוה יצא, אלא דעובר על בל תוסף וכו'. דסברת הגמ' בסנהדרין דאמר' 'האי לחודיה קאי' היינו לענין שלא לפסול את המצווה, דלא נחשב 'מוסיף גרע'. ומ"מ עובר בבל תוסף¹³. וכ"כ שו"ת הרשב"א (א תקלה, ותסח).

ותוס' (כאן) נקטו דהיכא ד'גרע', פוסל את המקצת שעושהו. אבל יש ראשונים (ר"ח שם) דביארו כוונת הגמ' (סנהדרין שם) ד'מוסיף גרע' מטעם חציצה [ובית

דהוה משום תקנה ל"ש ב"ת. והביא דמשמע דכל מי שביטל עשה עובר ג"כ בבל תגרע, ותמה ע"ז. ואמנם יל"פ דדוקא היכא דקובע 'מצווה' שלא לקיים העשה, ונחשב שגורע מעצם המצווה. אבל מי שנתעצל ולא קיים לא עברו.

יג. וואפשר דכיון דתקנו חכמים שיטול כן, לזכר בעלמא. עי"ז אינו עובר בבל תגרע. וכרשב"א (הי בסמוך).

יד. ובס' הערות כתב דאם נטלו עם האחרון ביד אה"נ, והבא איירי שנטלו בהדי שאר מינים. וע"ע לקמן לו: בצורת הנטילה.

טו. והריטב"א (כאן) הוסיף דהישן בשמיני עצרת עובר בבל תוסף (ר"ה כח:). אף על גב דכל יום ויום לחודיה קאי. ובהמשך דבריו דחה דכיון דכל הימים רצופין לא נחשב דהאי לחודיה קאי.

ח. והרא"ש (לקמן) דן כשמוסיף הדס שוטה, עי"ש ויתבאר בעזה"י.

ט. ועוד הוכיח אמאי לא חששו לחורבה שמא יכוון לשם מצווה, ואף בלא החשש דאית למיסרך כשיהא להם ד' מינין. ועוד דבל תגרע דהוה בקום ועשה גרע מביטול מצוות לולב.

י. והמצפ"א כתב לחלק דלמ"ד (תמורה ה) אי עביד ל"מ, ולוקה משום דעבר דאמימא דרחמנא, ה"נ עובר כשמתכוון לקיים המצווה בג'.

יא. אבל הבית הלוי (א מב) חלק דהוה לאו שבכללות, ואין לוקין על בל תוסף ובל תגרע.

יב. אבל הביא מדברי הרשב"א (ר"ה טז) דהק' כשאינו תוקע בר"ה שחל בשבת, אמאי לא יעבור משום בל תגרע. ותי' כיון

מסרו הכתוב לחכמים, ואין לנו לומר דאינו הדר אלא מה ששנו לנו.

ודעת הב"ח דהגמ' כאן [דהחסרון משום דלא גמר פיריו] כר' יהודה, אבל להלכה פסול משום הדר, וכ"כ הקרי"ס (ח) דירוק פסול דאינו הדר.

והבית מאיר הביא דהמנומר בירוק נחשב 'גוונים פוסלים' (ע' לקמן). והחזו"א (קמח ג) דחה דמ"מ אינו עיקר מראה אתרוג.

פא) ת"ש שיעור אתרוג הקטן וכו' משום דלא גמר פירא י". בפשוטו כ"ה למסקנא דאתרוג קטן פסול משום דלא גמר פירא, ואינו מהלכות 'שיעורים' י". אבל הטור (תרמט, הו' במג"א כז) כתב דאתרוג החסר [בשאר ימים], צריך שישאר באתרוג שיעור [כביצה]. (וכ"כ תוס' לקמן מז:).

והפרמ"ג (מ"ז ס"ס תרמח) תמה² דמבואר בסוגיין דהטעם משום דלא נגמר פיריו, ואינו דין שיעור כ"א. (וכה"ק רע"א בגליון השו"ע שם³). והפרמ"ג סיים דצ"ע לומר דבעי שיעור אף משום הדר, דמגלן הא. ועוה"ק האבני נזר (תפב) דלר' מאיר סגי כאגוז להחשב הדר. ול"מ מאן דפליג עליז בזה. אבל הבכור"י (תרמח מט) כתב דלהלכה הוה מטעם הדר ושיעור. והביא לזה מקור דברי הב"ח (הג"ל) גבי ירוק. אמנם שאר פוסקים לא נקטו כן בירוק⁴.

ותוס' (לעיל ל. סוד"ה משום) כת' דהא דאמר' דאתרוג מיכתת שיעוריה, משום דבעי שיעור אגוז או כביצה. ואף למש"כ הגמ' משום דלא גמר פירא,

התפלין צריך שתה' רואה פני האויר] וכדו', אבל אינו נפסל משום גדרי בל תוסיף.

אבל תוס' (בסנהדרין שם) נקטו דכיון דהאי לחודיה קאי אינו עובר בבל תוסיף. וכת' דהא דאיתא בסוגיין שלא יטול מין אחר הוה רק מדרבנן. דכיון דהוה חוץ לאגד לא נחשב בל תוסיף מדאורייתא. וכ"כ ה"ה (ז ז) דהא דאיתא בסוגיין 'אין מוסיפין עליהן' [אפי' מינו] היינו לכתחילה. אבל למ"ד לולב אי"צ אגד אין בזה משום בל תוסיף.

ובהג' מיימוני (ז י) הביאו דבספרי (ראה פב, הו' ברש"י דברים יג א) איתא מנין שאין מוסיפין על ד' מינין שבלולב דכתיב בל תוסיף. ומנין שאין גורעין, דכתיב בל תגרע. וכתב דהיינו כמ"ד לולב צריך אגד. אבל למ"ד אי"צ אגד ל"ש בל תוסיף, דאמר' דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי.

עט) תוד"ה הירוק. משמע שמראהו בצבע וכו'. ובתוס' הרא"ש כת' דכמה מיני צבעים הם שכולן קרויין 'ירוק'.

פ) בא"ד [בסו"ד] ואותם אתרוגים הנאים לפנינו ירוקים ככרתי וכו' כשהחזירים למראה שאר אתרוגים וכו' דודאי גמר פריים י". וכ"פ השו"ע (תרמח כא¹). אבל הב"ח כתב דבעינן שיחזור למראה אתרוג, דהא אינו הדר. והט"ז (תרמח יח) ומג"א (כג) הביאו דתוס' הכשירו אפי' קודם שחזר [דאל"כ פשיטא]. והט"ז ביאר דאף לדין דקי"ל פסול הדר,

כ. על המג"א (שם), דהפרמ"ג למד מדברי המג"א דה"ה נצטמק לפחות מהכביצה פסול. וכ"פ החי"א (קנא טז הו' בביאור תרמח כב) דנצטמק פסול משום דאינו הדר. (ודנשמת אדם ו האריך בזה, הו' בסמוך). אבל החזו"א (קמח ב) הכריע דנצטמק כשר, הא נגמר פרי.

כא. והאבני נזר כתב ליישב דאתרוג שלם אי"צ שיעור דהוה חשיבות 'בריה'. אבל בחסר צריך שיעורין אלו [ועפ"ז נקט דמהני נצטמק].

כב. וכה"ק הנשמת אדם (שם ו), והביא מח' הפוסקים (הג"ל) בירוק שהתחיל להצהיב.

כג. ושמעתי לפרש דאף לס"ד הא דירוק לא איקרי הדר, היינו משום דלא גמר פירא וולא משום עצם המראה, שהרי יש הרבה פירות נאים כשהם ירוקים. ומש"ה אתרוג דסופו

טז. דכיון דחזור למראה אתרוג בתלוש, ע"כ שנגמר הפרי בעודו באילן. והחזו"א כת' דקים להו לראשונים דטבע האתרוג דאילו לא נגמר הפרי במחובר לא היה נגמר בתלוש. [ואף שיש מיני פירות שנעשה גמר הפרי שלהם בתלוש].

יז. אבל הפוסקים הביאו דהמהרי"ל החמיר שיתחיל במקצת לחזור למראה אתרוג, דשמא ישאר ירוק.

יח. ונח' ר' יהודה ור' מאיר בשיעור גמר פירא. א"נ ר' מאיר סבר דאין בזה חסרון גמר פרי, ושיעור אגוז הוה משום הדר. וכן ר' מאיר דמכשיר ירוק ע"כ ס"ל דאין חסרון גמר פרי, וכן ס"ל דירוק הוה הדר.

יט. והביאו בשם ר' אהרן דמ"מ בעי שיעור כוית או כביצה, דפחות מזה אינו מיינר לקיחתו. ושמעתי לפרש כן בלשון הגמ' דגמר פירא, דהשיעור לקיחה הוא ליטול דבר ה'ניכר' פרי גמור.

ר' יהודה בכל הנך שאינם כברייתם, דלא חשיב שמו עליו. אבל כשהוא שלם כברייתו אלא שהוא יבש שמו עליו, ולא מיפסיל משום דאינו הדר. (וכ"כ הריטב"א בטה; וע"ע מש"כ לקמן לב.).

לולב של ע"ז – מיכתת שיעוריה

(פג) רש"י ד"ה לז"ב. ששימשו בו, א"נ שעבודתה להעבירה לפניו, או לזורקה בו. הכפ"ת ורש"ש הק' דבגמ' (ע"ז נ): מבואר דזרק מקל לפני ע"ז אינו נחשב תקרובת, דבעי זריקה המשתברת ב". (דומיה דעבודת גבוה, דזריקת הדם משתבר' ומתחלק הדם ב"). ועוד"ק דאין ביטול בתקרובת ע"ז [אף דנכרין].

והחזו"א (י"ד ס כ) תי' דדעת רש"י דמ"מ יש בו דין משמשי ע"ז ולא תקרובת, כיון דלא הוה זריקה משתברת. (וב"כ החת"ס).

(פד) רש"י ד"ה ויאם. דמצוות לאו ליהנות ניתנו וכדאמר רבא (ר"ה כח.). ורב הונא (שם) חלקו, כלומר אין קיום מצוות הנאת הגוף, אלא עבודת עבד לרבו. והריטב"א כתב דאע"ג דמיתתהני דמקבל שכר^ל לא נחשב שנחנה מאיסורו^ה. דההנאה אינו מגופו של איסור, אלא שגורם לו הנאה וריוח ממקום אחר^ל. כדרך שאמרו (ר"ה שם) שטובל במקוה של איסור^ה, אף ננטהר

מ"מ בעינין מינכר לקיחתה^{כד}. וּבדא"י לקמן לה. דמשה
ל"מ פלפלקי^{כה}. אבל הרא"ש (לקמן לה. טו) פי' דדעת
הרמב"ם (ע"ש) דבאתרוג לא נאמר דמיכתת
שיעורו באתרוג, דלא בעי שיעור אלא שיהא גמר
פירא (וכ"ש ספרים' בתוס' הנ"ל). והרא"ש חלק
דבעי שיעור שיהא מינכר לקיחתה.

ובהג' המהרש"ם הביא עוד דהריטב"א (כט: כתב דחסרון שיעור נחשב ד'אין שמו עליו' [ומשמע דהוה בכלל שיעורין הלמנ"ס. ולא משום הדר, או גמר פירא].

והביאנו"ה (תרמח כב ד"ה פחות) כתב דאף למש"ב
החת"ס דבזמננו הביצים נתקטנו, מ"מ לענין שיעור
אתרוג הכל לפי הזמן, דנגמר פירו^{כו}. אך כתב דלדברי
הבכור"י (הנ"ל) בעינן שיעור כביצה, ומש"ה יחדר אחר
אתרוג כשיעור ב' ביצים [וכפי שנתקטנו הביצים].

והמהרי"ק (סב) כתב דבסוגיין קאי אהא דהשיעור מעכב. אבל מ"מ בעי לכתחילה שיעור כביצה להידור מצווה^{כז}.

(פ) **תיובתא דרבא**. ור' יהודה לא בעי הדר. ובפשוטו ר' יהודה פליג אכוליה פירקין ונקטם חזוית וכו').
והריטב"א הק' דלא משמע דפליג בכולהו. וכתב דמודה

אגוז לר' מאיר כשר, ואינו מהודר. ובזה צריך להוסיף לקיים מצוות הידור.

כח. וכה"ק הרמב"ן (יבמות קג:) גבי סנדל [של חליצה] של ע"ז, דפרש"י (שם) שהקריבו ומסרו לפניו לשם דורון. והרמב"ן הק' דבעינן זריקה משתברת. וכת' דאיירי ששחטו את הבהמה לשם ע"ז, ועשו סנדל מהעור.

אמנם יש ראשונים (שעה"מ ח א הביא בשם המאירי כת"י בשם ר' יונה) דלפנים ממחיצתו ל"צ זריקה המשתברת.

כט. והכפוף"ת העלה צד דלולב נחשב 'משתברת' ע"י כסכוס העלים.

ל. והריטב"א נקט דאם נהנה (הנאה צדדית) בשעת קיום המצווה אסור (וכיד הר"ן נדרים טו, והריטב"א נדרים לט.), אבל דעת **הרשב"א** (שם) דמותר אף שנהנה הנאת הגוף. (ע' שעה"מ שופר א ג, אבנ"מ כח ס, ח' ר' שמעון נדרים יא,יב).

לא. והריטב"א (ר"ה בת) ביאר דאע"ג דאיכא בהאי עולמא שבר המצוות, ההנאה הוא אינו עם עשיית המצווה ממש, שיהנה הוא בעשייתה בשעת עשייה, אלא שהמעשה גורם לו טובה. והא לא חשיבא הנאה באיסורי הנאה אלא כשההנאה מגוף הדבר האסור.

לחזור למראה אתרוג, הוזה גמר פירא והדר. אבל קטן אינו הדר מצד עצמו.

כד. ובפשוטו שיעור מניכר לקיחתו הוה שיעור קטן בעלמא. וועדע שמעתי לפרש דבתר דגלי קרא דבעי גמר פריי, נקבע שווער צורת לקיחת ארתור. וע"ז בעי 'שיעור' כביצא או כאגוז ממדין שיעור מיינברה לקיחתה. ו'ומש"ה תוס' (ל.) הביאו הנך שיעורים בהדי הא דמיינברה לקיחתו.

ויעוד שמעתי לפרש דגדר הדבר שצריך שתהא מינכרא לקיחת 'אתרוג', ואם אין כאן שיעור גמר פרי, אין זה 'לקיחת אתרוג'.

כה. ולשון תוס' דפסלינן פלפלין, דהוה גדר 'פסול', ודין שיעור. אמנם צ"ב בדפשוטו הוה סימן בעלמא דאין זה המין. רצ"ע.

כו. אבל בביאור"ה (דיבור שאח"ז) כתב דנצטמק פסול. ווע"ב דלא סגי בגמר פירא לחוד. אלא דכוונת הביאור"ה דשיעור זה תליא במין].

כו. והביא דתוס' (ב"ק ט; והרא"ש שם) כת' דאם מצא אתרוג כאגוז, ושוב מצא גדול יותר מחוייב ליקחנו. ותמה אמאי נקטו אגוז דלא כהילכתה. ותי' דאילו מתחילה נטל כביצה, א"כ יש לו מצווה מהדורת, ואי"צ להדר אחרי תוספת הידור. אבל

מטומאתו^ל. וכ"כ הר"ן (במשנה יד. בדה"ר) שהנאה זו הוה גרמא בעלמא, דלא הוה מגופו.

פה) באשירה דמשה דכתותי מיכתת שיעורו. ברש"י
(ותוס' בפי' הא') מבואר דבולוב של ע"ז (דנכרין) יצא, אף קודם ביטול. דכיון דמהני ביטול לא נחשב מיכתת שיעורו. ודעת ר"ת דאירי שכבר ביטלו, ואפי' הכי אסור ליטלו דמאס.

והרמב"ם (ח א) חילק דלולב של אשירה לא יצא, אבל לולב ע"ז יצא. ולא חילק בין של ישראל לנכרין. **והבס"מ** ביאר דהיינו אילן שנטעו מתחילה לאשירה, דמיכתת שיעוריה ומאס למצווה. וול"מ ביטול. **והאחרונים** ביארו דס"ל דע"ז של ישראל דינו בקבורה, ומש"ה לא אמרי' דמיכתת שיעוריה. (ע' בסמוך).

פו) כתותי מיכתת שיעורו. פרש"י כיון דלשריפה קאי. **והריטב"א** (במשנה כט: ור"ן כת' דמשום דעומד לישרף כשרוף דמי^ל (והוה כאפר בעלמא). **ותוס'** (לקמן לה.) מבואר דדוקא בדבר שמצוותו בשריפה נאמר דמיכתת שיעוריה.

ותוס' (יבמות קד.) הק' דע"ז של ישראל (אשירה דמשה) טעון גניזה (קבורה), א"כ אינה עומדת

לישרף. ובתי' הב' כת' דאירי בע"ז של עכו"ם דעבדו לדעת ישראל, דדינו בשריפה ול"מ ביטול.

ותוס' (יבמות בתי' הא') כת' דאף כשטעון גניזה אמרי' דאין לך מיכתת שיעורו גדול מזה^ל. ולכאורה כוונתם דסוף סוף אין בזה חשיבות^ל, ואף שאינו עומד להאבד.

והריטב"א (כט: בסו"ד) כתב דכל העומד לישרף כשרוף, ובר' שמעון (מנחות קב: ועוד)^ל. אבל **תוס'** (סוטה כה: ד"ה לאו) כת' דל"ש למח' ר' שמעון^ל ורבנן, דאפי' רבנן מודו דאיסור הנאה נחשב כעפרא דארעא, ואין שיעור. ותוס' הק' דא"כ האין כלאי הכרם מטמא טומאת אוכלין בכביצה, הא ליכא שיעור^ל.

פי) שם. ותוס' (ל. ד"ה משום) הוסיפו דאתרוג נמי בעי שיעור (נכזית וכביצה, דלקיחה חשובה). דסברת מיכתת שיעורי שייך רק במידי דבעי שיעור^ל. וכן הביאו **הראשונים** מהגמ' (עירובין פ: דמיכתת שיעוריה נאמר רק בדבר התלוי בשיעור^ל).

דיש מ"ד (עירובין פ:) דמהני לחי מאשירה. (ולא אמרי' דמיכתת שיעוריה^{מא}). ופרש"י דלחי אין לו שיעור לרחבו ועוביו. **ותוס'** ביארו דכיון דלחי הוה שיעור זוטא לא

לט. וכ"כ **רש"י** (יבמות קג:) דסנדל של חליצה מיכתת שיעוריה, משום דבעינן שיעור שיהא חופה את רוב גולו. אבל **הבס"מ** (לולב ח א בחד תי') כת' דאיך מ"ד פליג דלא הוה שיעור קצוב, אלא הגדול לפי גדלו (ולא הוה בגדר שיעורין).

מ. וזה"ר (גיטין ב. י. בדה"ר וכן הריטב"א שם, וכ"פ הרמ"א אה"ע קכד א) כת' דכתב גט על איסור' כשר, דבמידי דלא בעי שיעור לא איכפ"ל דמיכתת. אבל באיסור' דטעון שריפה למ"ד כל העומד לישרף כשרוף לא הוי גט דכמאן דליתנהו דמי. (ומשמע דיש ב' דיני מיכתת שיעורא, במה דטעון קבורה אמרי' דוקא במידי דבעי שיעור. ובדבר הטעון שריפה אף במידי דלא בעי שיעור ל"מ, משום דעומד לישרף כשרוף).

והפוסקים (שם) האריכו לתמוה מנ"ל דיש בזה ב' גדרים. **והשעה"מ** (ח א) כתב דהוה מדרבנן. אבל **הגר"א** (שם ב) כתב דהר"ן קאי אליבא דר' שמעון (וכ"ה בריטב"א בגיטין), דעומד לישרף כשרוף ול"מ אף במידי דאי"צ שיעור. (ודלא כרמ"א שפסק דין זה).

מא. ולרב חיאי בר אשי קורה ל"מ (דבעי שיעור). ור"ל ס"ל דאף קורה מהני. ולכא' פליג אסברת מיכתת שיעור.

לב. וזה"ר הוסיף דאף דמכשירתו לכמה דברים. וכן חולץ בסנדל של ע"ז מרווח לה טובא שמוותרת לינשא. (וע' רמב"ן (יבמות קב) שחק' כע"ז. וע' אבה"א יבום ד כד בהשמטות).

לג. וכ"כ **הרמב"ן** (הל' לולב, הו' בסמוך) דהוה משום דעומד לישרף וכמאן דליתנהו.

לד. וכ"כ **בחיי' ר"א מן ההר** דע"ז דינו בקבורה (ע"ז נב), ואפי' כיון דל"ל ביטול מיכתת שיעוריה.

לה. **והראב"ד** (הל' לולב) כת' דלולב יבש פסול משום דהוה כמת כדברי הירושלמי. וכת' דא"כ פסול בכל הימים (ולא דמי לפסולי הדר דפסולים רק ביום הראשון). וביאר דבדאי כיון שהוא מת כמי שאינו דומה, וכשל אשרה ועיר הנדחת הוא דמכתת שיעוריה. (ומבואר גודר 'מיכתת' דאין לו חשיבות, וכמי שאינו).

לו. ויל"ד אי כוונתו דק"ל בר' שמעון (וצ"ע דבעלמא לא ק"ל בר' שמעון). או דהוה על דרך סברת ר' שמעון.

לז. וכתבו דאפי' ר' שמעון לא קאמר אלא היכא דיש מצווה בוריקה (וכ"כ תוס' בכ"מ).

לח. **והרמב"ן** (נדה' לולב) כת' דעומד לישרף כמאן דליתנהו דמי, ואין לו שיעור לטמאות. (ואבל יבש כמת יש לו שיעור, ומטמא).

שבא ליד ישראל^{מח}. והגר"א (שם ב) כת' דנדחק לחדש כן ליישב קו' תוס' דידן, דאף ביום הראשון יוכל לצאת במשמשי ע"ז דנכרי.

ועוד חילק הראב"ד (ע"ז נב; הו' ברמב"ן הל' לולב ובריטב"א) דהיכא דגוף הע"ז עדיין ביד עכו"ם מהני בו ביטול, וכיון דביטול הע"ז בטלו המשמשין. אבל הרמב"ן (בהשגות) והריטב"א ור"ן חלקו דכיון דזכה ישראל אין ביטול אף במשמשי. וע"כ דאיירי ביום ה' [וכמ"ש תוס'].

והמג"א (תקפו ה) הביא [מתוס' כאן] דהיכא שהגביה ע"ז של עכו"ם [לגזולתה], אף שיש לו בעלים, שוב ל"מ ביטול. כיון דנתחייב באחריותו^{מט}. והדג"מ הק' א"כ אף נטלו ולא נתכוון לגזול, נימא שואל שלא מדעת גזלן^נ. ונתחייב באחריותו. ולא משכח"ל שיצא יד"ח אלא בשל הפקר ונתחייב שלא לזכותו, א"נ שאל רשות מהעכו"ם, והתנה דלא יתחייב באחריות^{נא}.

פט **בא"ד (המשך לז).** וז"ל ביו"ט ב' וכו'. והכפ"ת (הו' בפרמ"ג תרמ"ג) הק' נימא דאיירי בע"ז של הפקר ולא נתכוון לקנות. והוכיח מתוס' דאינו יוצא [ביום הא'] בלולב של הפקר.

צ **בא"ד ל"ד כיסוי להצ"ע וכו'.** ותוס' (חולין פט). הוסיפו דלענין כיסוי לא חיישין דמאס.

מו. וז"ל: כוונתו דגבי צריף (לעיל יט) שגי בגגו טפח. ונקט דהתם רק שיעור טפח הוה בגדר 'שיעור אוהל'.

מז. והפור"י כתב ליישב עדי' בסוגיין, דעב"פ מדאורייתא מהני ביטול ואף שזכה בהו. ואף דהוה איסור"ה מדרבנן, כשר [ע"ש].

מז. וכ"כ הראב"ד (הל' לולב) דדוקא היכא דישאל זכה בגוף הע"ז אין לו ביטול. אבל הכא זכה רק במשמשי, ומהני בהם ביטול.

מט. ונקט דישאל שגול מעכו"ם חייב באחריות, וצ"ע. (וע"ע מש"כ לעיל ל:).

נ. ומשמע מדבריו דכיון שתקע בו למצותו נחשב שואל שלא מדעת וגזלן. אמנם בפסקי הר' יחיאל מפריש (פט הו' בע"א) הביא בשם ר"י דכיון דנטלו רק למצוה, ולא נטלו להשתמש, לא נחשב גזלן. ולכאורה כוונתו כיון דמצוה לאו ליהנות ניתנו, מש"ה לא נחשב שואל שלא מדעת.

נא. ונקט דאפי' נתחייב אחריות מדין שואל, שוב אין לו ביטול. וצ"ע.

החמירו בו. ועוד תי' (בשם ה"ר אברהם) אם היה מדבק הכתיתים לכותל היה לחי. ואף דבלולב אמרי' דכמאן דליתא דמי, גבי לולב של מצוה החמירו.

והרמב"ם (שבת יז יב) פסק דמהני לחי אשירה, דהלחי עוביו משהו^{מב}. והראב"ד השיג דמ"מ בעי גובה י' [ע"ש]. וביאר דלחי מהני אף שהוא כקש נדף. ולכן לא איכפ"ל דהוה מיכתת כאפר.

והגר"ח (שם) ביאר דבריהם דדוקא במידי דבעי 'שיעור' אמרי' דמיכתת שיעוריה. וגדר מיכתת לא נחשב דהוה 'כמי שאינו', אלא דאין לו חשיבות שיעור. ובזה הק' הראב"ד דאף לחי בעי 'שיעור' גובה. והגר"ח תי' סברת הרמב"ם דלא בעי שיעור גובה י' בעצם המחיצה, אלא דבעי שהרשות [ובגובה י'] תהא מוקפת מחיצה^{מג}. וכיון דאינו דין שיעור בעצם המחיצה^{מז} מהני אף בדבר שמכתת שיעורו.

ורבינו מנוח (ה כה) כתב (בשם ר' שמואל בר"ש) דאף מחיצות הסוכה והסכך כשירין מאשירה^{מח}. ורבינו מנוח כתב דבשלמא מחיצות אפי' עפר כשר, אבל סכך צריך לכה"פ שיעור טפח^{מט}. והוסיף דמי עדיף מהא דלעיל (יג). דנתרי טרפיהו, וכן (יג) כי יבשי מיפרכי.

פח **תוד"ה באשירה.** וא"ת ע"ז דנכרי נמי מדאגבהה קנייה, ונעשה של ישראל וכו'. אבל דעת הסמ"ג (וכ"פ השו"ע יו"ד קמו ב) דדוקא גוף הע"ז כשבאה ביד ישראל לא מהני לבטלו [משום גזירה דרבנן^{מז}]. אבל במשמשי ע"ז מהני ביטול אף אחרי

מב. וה"ה ביאר דכל מה שיעטרך לרחקיו שיעור, כקורה ושופר וכו"ב, אין עושין אותו מאשירה. לפי שהוא כמכותת וחסרת השיעור. וכל מה שאין צריך לרחקיו שיעור אלא לארכו בלבד הרי הוא כקום ומותר בכל דבר. וביאר דכל 'גולם' [חפץ] יש לו ג' רחקים [מימדים. אורך, רוחב וגובה. וביאר דנקודות הם חלק מקו, והקיום מהשטח, והשטחים מהגולם]. ואילו אשירה מיכתת שיעורו, ונחשב דיש רק שיעור משך.

מג. וע' תוס' (לעיל ד: ד"ה עשרה) דמחיצת י' בשבת ילפי' מהא דע"ג הכפורת הוה רשות בפנ"ע. [אמנם העירו דלענין גדר אחית וגדר אסיק בעינן גובה י' במחיצה, ובפשוטו מוכח דהוה שיעור בעצם המחיצה. ואכמ"ל].

מז. וז"ל ע"כ דעב"פ יש שיעור במחיצה שלא תהא ניטלת ברוח. ע' לעיל כג. וכד:.

מח. וכן בחי' המאירי (עירובין יד:) הביא י"א דמהני לסכך באיסור הנאה אף דמיכתת שיעוריה. דאף דמופרד זה מזה מהני לסיכוך.

והכפוף"ת הק' דבגמ' (שבת כב.) דרשי' שלא יכסנו ברגל, שלא יהיו מצוות בזויות עליו. ואף בכיסוי הדם חיישינן וומשם ילפי' כל דין מוקצה למצוה.

והערול"נ תי' דכוונת התוס' דלא שייך ביזוי בחפץ [העפר], ודוקא בעשיית המצוה חששו. והעמק ברכה (ז) ביאר דכוונת התוס' דהעפר אינו חפצא דמצוות כיסוי ומושי"ה לא שייך ביזוי אלא בחפצא דמצוה, אלא מעשה הכיסוי צריך דרך כבוד.

צא) בא"ד ומיהו קשה בעי ר"ל וכו'. [וע"ע לקמן לג.]. והר"ש מוסרי כתב ד"ל דר"ל ס"ל דמצוות להנות ניתנו, כרב הונא (ר"ה כח.).

צב) בא"ד משום דכשנקצין ה"ל מיהו נתבטל וכו'. וע"כ איירי דנקצין ביו"ט. והערול"נ [והקבא דקשייתא צג] הק' דאי איירי בנקצין ביו"ט בלא"ה אסור לטלטלו דהוה מוקצה [שהיה מחובר בעיו"ט].

צג) שם. המנח"ח (תבט) הק' דיש איסור לא תביא תועבה אל ביתך (ע' ע"ז כא.), וה"ה לידו²². א"כ עובר בלאו בשעה שמחזיקו [לצד דאיירי בע"ז דלא ביטלן] ו[הוה מצווה הבאה בעבירה]. (וע' בית הלוי ב מזו).

פסולי לולב

צד) נקטם ראשו. המרדכי (תשמו) הביא בשם היראים דנקטם ראשו פסול רק לכתחילה, שיהדר אחר לולב אחר. אבל אם ליכא אחר מברך עלי²³. [והפוסקים (תרמה) דנו בדבריו, והט"ז (ז) נקט דכוונתו בשעה"ד, ע' לעיל].

צה) אבל נדק כשר. פרש"י נסדקו ראשי העלים. והריטב"א כתב דנחלקה התיזומת היינו רובו, ונסדק הוה מיעוטו, היכא שאינו כהימנך. והראב"ד

(ח ג) פי' דנסדק הוה לרוחבו. והריטב"א כתב דלפ"ז י"ל דנחלקה התיזומת אף במיעוטו פסול דומיה דנקטם (ע' בגמ' בסמוך).

צו) כפוף. פרש"י ראשו כפוף כהגמון, כפופין למטה. ובפשוטו קאי אראשי העלין ודלכאורה זהו 'ראש' הלולב. וכ"כ הריטב"א דכשהעלין כפופין היינו כפוף דפסול, ואפי' עלה האמצעי. [והשע"ת (ס"ס תרמה) כתב דדוקא כשכפוף שיעור חשוב כטפח].

אבל בשו"ת הרא"ש (כד י, והטור ושו"ע תרמה ט) כתב דכפופת הראש לא מקרי כפוף, כיון דכולו זקוף רק שעלין העליונים²⁴ כפופין מעט. ואין להוסיף על הפסולין שכתבו חכמים. והרא"ש הוסיף שאוהב לולב כזה יותר, לפי שאין העלין נחלקין, והתיזומת קיימת.

דף לב.

צז) קוין. פרש"י שיוצאין קוצין. והריטב"א הביא י"ג כוין, שעשוי קמטים. והרי"ף פסק לתרויהו.

צח) עקום דומה ל"מגל". הבי"י (ס"ס תרמה) כתב דעקום קצת אינו פוסל עד שיהא דומה למגל.

והרמב"ן (בהשג' לראב"ד) כתב לא נאמרו פסולין אלו אלא בלולב, שהוא דומה לשדרה, וכשאינו זקוף ועומד הו"ל בעל מום. אבל בהדס וערבה בין כפוף ועקום כשר.

והמכתם (כט:) הביא אית דדייק דדוקא נקטם ראשו, אבל אם חסר באמצע השדרה אינו פוסל. ולענין זה ל"ד לאתרוג.

והמג"א (תרמה ב) כת' דאם השדרה עצמה נשברה ותלויה למטה כשר, דהפסול נפרצה קאי דוקא אעלים²⁵. אבל המשנ"ב (ד) הביא דהרבה אחרונים פליגי.

צט) דעביד כהימנך. הרמב"ם (ח ג) ביאר שנתרחקו זה מזה עד שנראו כשנים. וכע"ז שא"ר. אבל רש"י פי' כמין ב' שדראות מחצית עליו לכאן ומחצית לכאן.

אבל אם כל עליו כפופין הוה שינוי מבריייתו ופסול. והט"ז לא חילק.

א. והביא כע"ז גבי טריפות בהמה שנשברה רוב צלעיה טריפה, ואילו שנברה שדרה גופה כשירה. [וע' פרמ"ג ובפוסקים אי פסולי לולב תלי בטריפות בהמה. וע"ע עמק ברכה ט].

נב. וכתב המנח"ח דפשוט דהוה דין ב'רשות', ולא דין 'בית'. ויל"ד דאפשר רק רשות דרך קביעות, ול"מ איסור ליטול ע"ז של עכו"ם בידו.

נג. והביא דאשכחן [גבי קרבן שננטא] 'פסול' היכא דכשר בדיעבד.

נד. ודעת הלבוש (הר' במשנ"ב תרמה מ) דדוקא עליו העליונים,

ק) **אמר ר"פ נפרצו, דעביד כי חופיא.** פרש"י (במשנה לעיל כט): נפרצו מהשדרה, ואין מחוברין. אלא בצורת אגודה כמו חופיא, שהוא מטאטא (ע"פ לעזי רש"י). ותוס' (שם) חלקו דמשמע דעדיין מחוברים לשדרה.

והרי"ף פ' נפרצו, שעליו נשרו מן השדרה, והן עדיין תלוין בה'. והרמב"ם (ח ג) פ' נפרצו, שידלדלו העלים משדרו של לולב כעלי החריות.

ותוס' (שם) פ' שחילק את העלים מכפילותם. וחופיא הוא עלה לולב שחילקו.

והראב"ד (לרמב"ם ח ג) פ' נפרצו היינו שנסדקו גופי העלין לארכן, אף שלא נתקן מן השדרה. דעביד כחופיא, פ' חיפויי הכלים שנעשין מאותן הרצועות של ההוצין.

ורש"י (כט): כתב דהוה פסול הדר. אבל הריטב"א (שם) כתב דהוה שינוי במין ופסול אף בשאר ימים. (והו' בשעה"צ תרמה יא).

ק) **בני רב פפא נחלקה התיזומת וכו'.** פרש"י ב' עלין עליונים, נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה וכו'. ורש"י (ב"ק צו). פ' כף' האמצעי העליונה שנחלק. ומשמע דהעלה העליונה שהיא כפולה נחלקה ונפרדה זה מזה.

ותוס' (ב"ק צו). ורא"ש כאן הביאו דבשו"ת הגאונים פ' דהעלה העליון של הלולב הוא כב' הוצין דבוקין זה בזה, ונקראין תיזומת. ובעי רב פפא כשנפרדו זה מזה, עד שדומה לב'.

ותוס' כתבו לדבריהם לא ימצא לנו לולב כשר כי בטורח נמצאין אותן שיש להם תיזומת כזה אפי' אחד בה' מאות. וכת' שאף לדבריהם אין פסול אלא שהיה מתחילה כענין זה ונחלק שנשנתה מברייתו. והב"י (תרמה) כתב דמצוי הדבר שיש דבר אדום ע"פ הלולב שמחבר

והטור (תרמה ז) הק' דכה"ג הוה מתחילת ברייתו, ולשון 'נסדק' לא משמע כן. והב"י דחה דסדוק דברייתא איירי בהימניק. והב"ח כת' דכוונת הטור להקשות דא"כ החילוק ברור בין נסדק (ושנעשית אח"כ) לסדוק (מתחילת ברייתו), ואמאי איצטרין לחלק משום הימניק?

ק) **חרות פסול.** פרש"י שנעשה חריות¹. אבל האו"ז פ' חרות שחור מאוד, וכדאי' (שבת קד): כחרתא. דומה לחרות הוה שחור, ולא כ"כ שחור. והרמב"ן (השג' לראב"ד) כתב דחרות פסול אע"ג דאפשר לאגדו ולהעמידו כדרך לולב, דבעינן כפות כברייתו. ואבל ל"מ כן בשא"ר.

קא) **דס"ק בחד הוצא.** פרש"י שכל עליו מצד א'. והרמב"ם (ח ד) כתב שאין רוב עליו כפולים אלא עולין א' א". ועוד כת' הרא"ש בשם הרב שר שלום דיש לו הוצא א' בעיקרו ועולה מעיקרו עד ראש שדרתו. והמכתם הביא בשם רש"י דרך ברייתו דראש השדרה משלים בב' עלים ארוכים למעלה, ואם משנתה ומסתיים בא' הוה שינוי מברייתו.

והשו"ע הביא ג' הפי' ורש"י, הרמב"ם, והרב שר שלום, והב"ח כת' שהכל הוה בכלל סליק בחד הוצא. אבל הבכור"י (ח) כתב דכולם פסולין מספק².

קב) **בעל מום הוא ופסול.** הריטב"א (והו' במשנ"ב תרמה יג) כת' דפסול כל ז' אפי' בזה"ז, כדין בעל מום (וכמ"ש הריטב"א כט: דהוה כמין אחר). והביא י"א דפסול משום הדר, ורק ביום א'. וכ"ד הרמב"ם (ח ט) דכל הפסולין משום מומין כשרין בשאר ימים. ומשמע מדברי הרמב"ם דכל פסולי הדר נכללו בשם 'בעלי מום', דחסרים בשלימות הפר. ונחלק על משי"ב הריטב"א ד'בעל מום' הוה חסרון במין.

ב. והב"ח יישב דדעת רש"י דאין חילוק בין היכא דהיה מתחילת ברייתו, אלא דבא לפרש לשון הברייתא. דסדוק משמע שהיה כן מעולם. וע"ע בפוסקים.

ג. ופרש"י דעליו נשרין. וכתב הב"י (תרמה) דהיינו שמתפרדים ומתרחקין. דאין דרך עלי הלולב לנשור ממקום חיבורם.

ד. ומשמע מדבריו דאיירי בלולב שמתחילת ברייתו לא היה כפול. ולדעת תוס' (כט) היכא דהיו כפולים וחילקם הוה נפרצו עליו.

ה. ואם נודמן לו ב' לולבין א' שעליו מצד א', וא' שאין עליו כפופין, נוטל שניהם ויצא מ"מ³. ועוד כת' דבשאר ימים יש להכשיר. דספק דרבנן לקולא.

ו. והרי"ף ביאר דזהו דעביד כי חופיא, שהוצין שנחתכין מן השדרה נקראין חופיא (כדאי' ב"ק צו). והוא כעין שבירה. ואילו 'נפרדו' איירי שנפרדו ההוצין כעין פתיחת החריות, ולא ניתק א' מחבירו, ולפיכך כשר. וע"ע ראב"ד בהלכות לולב.

ז. ונקט לשון כף למשמעות עלה בודד, ודלא כמ"ש רש"י (בסוף העמ') דכף הוה מכבדות התמרים.

ראשו ודהוה ראש העלין האלו. ותוס' תי' דראשו, היינו ברוב עלים.

א"נ דסד"א דניטל לגמרי חשיב הדר טפי מנקטם. א"נ דנקטם ראשו איירי שנקטמו ב' העלין האמצעין. ובתי' הב' מבואר דנקטם היינו מקצת העלה. וב"ב ח"ה (ח ג) בשם יש מי שאומר. [וכ"נ בריטב"א ור"ן]. ודעת העיטור (הו' בטור) שנקטמו ג' עלין עליונים עד השדרה [ולא נגע בשדרה].

אבל דעת הראב"ד (הל' לולב) דנקטם ראשו, היינו ראש השדרה. והרא"ש וריטב"א כט: האריכו לחלוק עליו. והכפ"ת הק' דא"כ היינו ניטלה תימות, דע"כ בראש השדרה היינו העלים העליונים. והחזו"א (קמה יא) תי' דיפרש ניטלה תימות, היינו התיים [המחבר] של רוב העלים.

והב"ח (הו' במשנ"ב טו) כתב דאם כלה השדרה בב' תימות, אם נחלק א' מהם פסול. אבל החזו"א (קמה ד) חלק דמ"מ נשאר התיים של א' מהעלים, וכמו בניטל א' מהם דכשר [וכמ"ש בתי' התוס', וכ"פ המשנ"ב כט].

קו מאי לאו דה"ה נחלקה וכו' לא ניטלה שאני. ולל"ב אמרי' דה"ה ניטלה. החזו"א ביאר הטעם [וע"פ משנ"ב תוס' דניטל הוה אפי' א'] דכיון דניטל עלה א', ע"כ דאינם מחוברין. ולדעת בה"ג והרי"ף תימות היינו התיים [והחיבור בין העלים], והחזו"א כת' דלפ"ז ניטלה היינו שהחלק המחבר את העלה ניטל, ואילו נחלק היינו שנפרד בלא חסרון.

המג"א (תרמא ו) הביא בשם ר' ירוחם דנסדק ונחלקה התימות פסולין משום לקיחה תמה [כחסר⁷], וכשר בשאר ימים [לכו"ע]. ורע"א חלק

את ההוצין האלו¹. אבל הט"ז (שם ד) כתב דכוונת התוס' דאינו מצי שיהיו ב' עלין העליונים מחוברין, כאילו הם גוף א'. ותוס' (שם) הביאו לדעת רש"י (כאן) אינו נפסל אא"כ נסדק עד השדרה, באופן שנראה העלין העליונים חלוקין ומפורזין זה מזה².

ובה"ג (הו' בתוס' כאן) פי' דקאי אגבא דהוצא היכא דדביקו אהדדי³. וכ"פ הרי"ף גבא דהוצא דמתיים לעלים להיות א'. שעלי הלולב כפולים, ותאומה מגבה. ונחלקה התימות הוא שנחלקו ההוצין זה מזה, ופסול דהוה כנפרצו⁴.

והרשב"א (ב"ק צו). כתב דמשמע מדבריהם דקאי ארוב עלים. וכ"פ הרמב"ם (ח ד).

אבל לדעת רש"י (ב"ק קאי אעלה האמצעי, שנחלק העלה גופה. ולא נתפרש השיעור כמה נחלק. ודעת הג' סמ"ק (הו' בפוסקים) דדוקא שנחלק עד השדרה [ולא נחלק השדרה]. והריטב"א (לא): נקט דנחלק רובו פסול, ונסתפק אפי' נחלק המיעוט. וכת' דהיכא שהסדק לאורכו ראוי לחוש, שמתרבה בשעת שמנענעו⁵. ומש"ה לבעל נפש יש לחוש אף מיעוטו [וכ"כ הרי"ן].

והדריכ"מ (תרמא ה, והרמ"א ג) הביא דנהגו להקל דכל שאינו מחולק לגמרי עד השדרה. ומיהו לכתחילה למצווה מן המובחר יטול שאינו חלוק כלל. והט"ז (ד בסופו) כתב דהיינו עד טפח⁶. והאחרונים הביאו דבריטב"א משמע דכ"ש דוקא, וע' משנ"ב.

קה א"ר יהושע בן לוי ניטלה התימות פסול וכו'. תוס' (כט: ד"ה נקטם) הביאו דהיינו ב' העלין העליונים, דנטלו לגמרי. והק' האיך גרע מנקטם

ח. ובפשוטו כשניטל האדום נפסל לדעת הגאונים. וכ"כ הביכורי⁷.

ט. ותוס' (ב"ק שם בשם ר"י) הביאו י"מ דעלי הלולב כפולים, וקאי אב' עלין בראש השדרה שהם נחלקו זה מזה, עד השדרה. והבכורי⁸ (תרמא ט) הביא דדמי לדברי רש"י (כאן דב' העלים העליונים נפרדו עד שנחלק ראש השדרה. וכת' דיש חילוק, דלרש"י דוקא היכא דעומדים רחוקים זה מזה. ואילו ל"מ כל היכא דנחלק גוף השדרה פסול).

אך צ"ב מה שהי"מ הקדימו דעלי הלולב כפולים. ומשמע דהך 'נחלק' יש לו שייכות לכפולין. ואולי חסר בדברי התוס'.

י. והמהרש"ל (חכמ"ש ב"ק שם) כת' דדברי רש"י (ב"ק נוטין לזה.

יא. ולדעת תוס' (לעיל כט) זהו נפרצו עליו.

יב. וכן העתיק המשנ"ב. ובפשוטו הוה חשש ע"ש העתיד, אבל אין חסרון כל זמן שלא נחלק יותר. [ועוד דנו דיוכל להדביקו שלא יחלק יותר]. אבל החזו"א אדם (קמט י) הוסיף דכל העומד ליסדק בסדוק דמי [ומש"ה פסול מעבשיו].

יג. וכתב דע"כ כ"ש לאו דוקא, דא"כ ליחשב בהדי הני דחגירת הציפורן (חולין יז), וכתב דבפחות מטפח אין שום סכרא להחמיר. אבל רע"א הביא דק"ל כמ"ד (ב"ב ק) דכ"ש דוקא. וכ"כ הנשמת אדם (קמט ב) דכל שהוא דוקא [ע"ש].

יד. וביארו דאף דלא חסר אפי' משהו מגוף הלולב, מ"מ חסר לו ה'תיים'. והוה חסרון לקיחה תמה.

אופתא ובמקום הזה, ואינו מצטרף לשיעור.

קיא) מוגיע לצד עיקרו. הטור (תרמה ד) כת' דאם אין יוצא עלה העלין עד שכלה העלה שלמטה ממנו פסול. והחזו"א (לג) דייק דבעי שיכסה אותו במקצת. ותמה מנלן לטור דבר זה. וי"מ דהטור למד כן מהלשון 'לצד עיקרו'.

והמשנ"ב (תרמה כ) כתב (בשם הלבוש) דטעם הפסול משום דאינו הדר. אבל בריטב"א ור"ן מבואר דהוה אופתא, ואינו מין לולב. (וכ"כ החזו"א קמו לד).

קיב) תוד"ה כפת. בהאי כו"ע מודו דיש אם למסורת. תוס' (לעיל ו) כתב הטעם משום דלא מכחשי אהדרי. ותוס' (פסחים לו.) פי' דדרשת הגמ' 'כפת' סמכינן אקרא פרי עף הדר, דלא משמע אלא חד. ולכך מודו כו"ע.

והמרדכי (תשנא) הביא בשם ראב"ה דכפת חסר, דו' ימים הלולב קשור ודומה לכף א', וביום הו' מתירין אותו.

דף לב:

קיא) אמר רב יהודה אמר שמואל וכו' כדי שיהא צולב יוצא מהדס טפח. ור' פרנך א"ר יוחנן חלק דבעינן דוקא שהשדרה יוצא, ומשמע דלשמואל סגי שהעלים יוצאין. והריטב"א (כט:) הביא מסוגיין דעלי הלולב הוה חלק מגוף הלולב, ול"ד לעלי הדס וערבה (ומש"ה נקטם תלי בעלים). ואף ר' יוחנן לא פליג בעיקר הדבר.

אבל הבכור"י (תרנ) נקט דלשמואל אף בהדס העלין הוה חלק מהשיעור, ורק נקטם תלי בעץ"א.

אומרים הלכה למשה מסיני.

יז. ובהג' ראמ"ה כתב דו"ל דרבא ס"ל דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה (לקמן לו.). ומש"ה הוה דרכי נועם (ועפ"ז מתורץ קו' תוד"ה דרכיח), אלא דקמ"ל קרא דעצם המין אמת ושלום.

יח. ומש"כ הרמ"א (כאן) שיהא השדרה מכוסה, היינו רוב שדרה.

א. ועד"ז נסתפק הפרמ"ג (תרנ מ"ז) האם ענפים קטנים מצטרפין לשיעור וצ"ב כוונת האיך יצטרף לשיעור הגובה, וכתב דמספק צריך שהקלח יהא ג' טפחים, והלולב יוצא טפח

דתוס' (כט: הנ"ל) כת' דנחלק הוה חסרון הדר"ט.

ורע"א כתב נפק"מ [לקולא] דאי הוה משום הדר, א"כ בעי שיהא ניכר שנחלק כשמחזיקו בידו [וכמ"ש המג"א (תרמח טז) בשם המבי"ט, יתבאר לקמן לה:], דמה שאינו ניכר אלא ע"י שימת עין בדיוק לא נפיק מכלל הדר. אבל אילו הוה מטעם חסר, אפי' בכ"ש.

קז) ממאי דהאי כפות תמרים וכו' ואימא וכו'. וכע"ז בגמ' (לקמן לב:, לה.) מנלן דהנך המינים הם שנתפרשו בקרא. והרמב"ם (בהקדמה לפיה"מ) כתב דמה שלמדו בסוגיין מקרא אינה משום שהיה אצלם ספק בדבר שהוצרכו ללמוד מראיות אלו, דבלא ספק מיהושע עד עכשיו נטלו האתרוג עם הלולב וההדס בכל שנה. ואין מחלוקת בכך, ורק חקרו על ההוראה שיש במקרא לפירוש המקובל הוה"ט.

קח) דרכיה דרכי ש"ס. פרש"י שעשוין כקוצים ומשטין את הידים וכו'". ובהג' ראמ"ה פי' דאינו דרכי נועם לקטוף ענף עם פירות.

קט) ואימא תרתי כפי שתמרי וכו' ואימא חדא וכו'. פרש"י מכבודות של תמרים. אבל הריטב"א פי' אימא ב' עלים, ועלה א'.

קי) שראשו של זה מוגיע לצד עיקרו של זה. הגר"א (תרמה ב, הו' בבאי"ה) הביא מדברי הריטב"א והר"ן דבעי כל אורך הלולב שיהא מכוסה בעלים, דאל"כ מיקרי אופתא. דומיה דהדס (ע' לקמן לג.). אבל הביאו"ה הביא דקי"ל גבי הדס דסגי ברוב, א"כ ה"ה הכא דיהני רוב", והביא דכ"כ בשו"ע הגר"ז.

והתוס' ר"פ כתב דצריך שיהיו עלים בכל ד' טפחים של לולב, ואם אין העלים מתחילים למטה הו"ל

טו. ואבל נסדק אין ראיה.

ושמעתי לרד"ק דתלי בלשונות דסוגיין דתוס' (כט:) הק' מל"ק דריב"ל דניטלה התיזומת פסול (ותוס' הק' אמאי איצטריך. אבל ל"ב נעשה כמי שניטלה, א"כ ריב"ל באמת לא איצטריך לחדש ניטלה [וכקו' התוס' כט:]). ואדרבה סברת נחלקה נעשית כמי שניטלה שייך טפי בגדרי לקיחה תמה [דאי משום הדר יש סברא דחותכה מכאן וכו'].

טז. וביאר דוהו מש"כ דכללותיה ופרטותיה הם קבלה ממשע מסיני. ומ"מ כיון דנלמד ב"ג מידות או רמז בקרא, לא אמרו בהן הלכה למשה מסיני. ורק ענין שאין לו רמז במקרא ולא אסמכתא וא"א ללמדו באחת המדות, באלה בלבד

קיד) אימא וכדי לנענע בו. פרש"י דמא שיוצא למעלה מהאגד מנענע בו. אבל השפ"א דייק מלשון הרמב"ם בפיה"מ דבעי שיצא למטה בית אחיזה.

והריטב"א ור"ן והרי"ף גיאת^ב (והו' בשו"ע תרנ ב) כת' דלעולם אם הוסיף בגובה של ההדס והערבה^ג, צריך שיצא טפח מהשדרה של הלולב^ד. ורבינו מנח (ז ח) כתב דאפי' לא אגדס יחד^ה בעי שדרה של לולב יוצא מההדס טפח, שבמינו גבוה מכולם. [וכמ"ש רש"י].

והראשונים (ריטב"א ור"ן לקמן לו:ז) הביאו שצריך לכסכס בשעת נענועין, דאל"כ ניכר הנענוע אף בפחות מטפח. אבל המאירי (שם) חלק דהנענוע אינו מעכב, אלא דבעי שיעור כדי שהא נטילה מפורסמת, שיהא ניכר הלולב.

והקרי"ס (לולב ז) כת' דשיעור ד' טפחים דשדרה של לולב הוה דאורייתא, ובכלל שיעורין הללמ"ס [וב"ה סתימת הרמב"ם ז ח]. אבל הברכי יוסף הביא בשם הרי"ד^י דבשעה"ד סגי בשיעור ג' טפחים מדאורייתא. דהנענועין הוה מדרבנן^י.

קטו) תוד"ה צא. פי' הק' והרביע יהא בטפח [גדול] כאלו. ותוס' (נדה כו.) ביארו דמ"מ איכא עלה 'שם טפח'. א"נ הטפח שהלולב נוסף הוה טפח גדול, ודוקא ג' דהדס הם טפחים קטנים. וכן הריטב"א (בסוגיין) הביא י"מ דכל ד' דלולב קטנים^י, והריטב"א חלק (בשם הרמב"ן) דבעי טפח גדול, ושיעור לולב ג' קטנים וא' גדול.

והראשונים הביאו דהרי"ף כתב דשיעורים ג' טפחים סתמא. והק' דהול"ל טפחים קטנים.

[והריטב"א כתב דלא דק]. והרא"ש הוסיף דאף ר' יוחנן לא פליג בזה. והק"נ (רש) תי' דסתימת ר' יוחנן דבעי ג' טפחים כמו בעלמא. והלכה כר"י נגד שמואל וההשלמה (הו' במכתם) כתב דטפחים קטנים היינו לעיכובא. אבל למצווה בעי טפחים שלימים.

הדס

קטז) נקטם ראשו. הראשונים פי' דהיינו ראש העץ [ולא העלים]. ולא דמי ללולב. והראב"ד הוכיח כן מהא דאיתא בגמ' דמהני תמרה להשלים חסרון הבד. ור' ישמעאל (במשנה לקמן לד:) מבואר דנקטם כשר, והראשונים דנו אי פליג אמתני' דהכא. ויתבאר לקמן שם.

קיד) נפרצו עליו. פרש"י נשרו. והרא"ש כתב דאף לדעת ר"י (תוס' כט:) דנפרצו עליו דלולב היינו שחלקום כי חופאי, אבל גבי הדס וערבה היינו נשרו. אבל הביא בשם העיטור דה"נ איירי שלא נתלשו מהשדרה [ומש"ה כשר כשנשאר רובו, ולא תליא בשיעור עבות. ע' בגמ' בסמוך].

קיח) שננפיו חופין את עצו וכו' זה הדס. השע"ת (תרמט ג) כת' בשם מור וקציעה דהדס שאין עלין שלו ראשו של זה מגיע לעוקצו של זה פסול, ק"ו מלולב. דבהדס ילפי' כן מקרא.

והחזו"א כת' דהיינו דוקא מתחילת גידולן, דהא בנשרו מקצת עלין כשר, ואף דאינו מחופה בעלין. [וכדאי' בסמוך לדעת רוב ראשונים].

אבל בהג' ראמ"ה והעמק ברכה כת' דהוה סימן למין, ויתכן שאינו מעכב. וכמו לולב דהוה ממין תמרים [ואי"צ תמרים בפועל].

ה. ולכאורה אף כשנטל בזה אחר זה.

ו. אמנם בשו"ת הרי"ד (קיד) כתב הטעם דבשעה"ד יוצא ביבש, ומברכין עליו. וה"ה כל שאר פסולין. [אמנם משמע דבעי עכ"פ ג' טפחים. ואפשר דבפחות מג' טפחים אין שמו עליו, ואילו ד' טפחים הוה מגדרי 'פסול', שתהא ראוי לבילה. אבל בריטב"א (כט:) משמע דכל חסרון שיעור נחשב דאין שמו עליו].

ז. אמנם המאירי (לקמן לו) כת' דאף דהנענוע דרבנן, בעי ראוי לנענע [ודכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו].

ח. והביא בשם רבינו יונה סימן לדבר מי בעל דברים 'יגש',

יותר מהם והעלים. וצ"ב דמעיקרא נסתפק רק בענפים קטנים, ואמאי בעי שיצא הלולב מהעלים, ואולי הוה סברא בפנ"ע, כיון דהנענוע אינו ניכר.

ב. אבל הרי"ף גיאת הביא דיש חולק, דסגי שיהא ארוך משיעור ג' דההדסים.

ג. אמנם הפוסקים הביאו שצריך שיהא ההדס גבוה מהערבה [ואפשר דהיינו באגודה, אבל יתכן שהערבה ארוך טפי למטה].

ד. ויל"ד האם בעינן שהלולב יהא יותר ארוך, או דהו' דין בצורת הקשירה, ויקשור את ההדס למטה מהלולב.

קט) רש"י ד"ה ענף. עשוין כקליעה ושוכבין על אפיהן. הרש"ש כתב דמשמע דאם העלין נפרדין ואינן שוכבין פסול, והעולם אינן נזהרין בזה.

קכ) תוד"ה האמת והשלוש. והאי טעמא לא הוה מ"ל גבי מרור, שיכול לכותשו וכו'. הרש"ש הביא דבפשוטו מבואר בתוס' דיוצאים ידי חובת מרור בכתוש. וכ"ד רוב הפוסקים. ודלא כהגאון מליסא (בפתיחה להגדת מעשה נסים, והו' בשעה"צ תעג מו) דמרור טחון אישתני ואינו יוצא בו ידי חובתו.

קכא) שטעם עצו ופריו שווים. [בפשוטו היינו ענבי ההדס]. והריטב"א כתב דל"ג כן, דבהדס לא הוזכר פרי כלל. ובהג' מעשה אילפס (לר"ף) גרס 'וענפיו'. [ובהג' חו"י (לר"ף) הביא דמבואר כאן דיש להדס טעם, והביא דכ"ה בפיוט שטעמו מר"א].

קכב) היכי דמי עבות, אמר רב יהודה והוא דקיימא תלתא תלתא טרפי בקינא. הטור (תרמו) הביא דדעת הגאונים שצריך שיהא כל שיעור אורך ההדס עבות. [וכ"כ הריטב"א בשם רבו דאם יש בכל השיעור ק"א שאינו עבות פסול. וכ"ד ה"ה (ז ב) דמה שאינו עבות הוה כמין אחר, ואינו מצטרף לשיעור²].

ודעת הראב"ד (הל' לולב) דלמצווה בעינן כל השיעור עבות³, ולעיכובא ברוב⁴ [וכן הכריע הרא"ש]. והטור הביא דעת העיטור דסגי במה שיש

בו במקום אחד ג' בחד קינא. [והטור כתב דכ"ד הרמב"ם, והב"י הק' דאין ראיה מדברי הרמב"ם⁵]. אבל המכתם (לג.) הביא דדעת העיטור דבעי ג' קינים של ג' עלים⁶.

והעמק ברכה (יא) ביאר דסברת העיטור דעבות הוה סימן למין [ולא 'דין' בכשרותו], ומש"ה סגי דהוה עבות במקום א'. ואילו לדעת שא"ר הוה תנאי בכשרותו. אמנם אף בדברי הראשונים מבואר דהוה סימן על המין. וכע"ז כתב הריטב"א (והו' בגר"א תרמה ב) דלולב שאין כולו עלים הוה אופתא, ואינו מצטרף לשיעור.

והראב"ד למד דבדיעבד סגי ברוב, דהא נשרו מיעוט עלים כשר [כדמבואר בגמ' בסמוך⁷]. אבל הריטב"א כתב בשם הרא"ה דבנשרו מקצת עלים הוה 'מין' עבות, ומש"ה סגי שנשאר רובו. אבל היכא דאינו מין עבות פסול. והמאירי הביא ד"ה דבעי עבות מתחילתו שתהא לו שעת הכושר. [אבל כתב דנהגו להקל תחילתו כסופו].

והראב"ד כתב דאי"צ שראשו יהא עבות [ע' בגמ' בסמוך], דכיון דרובו עבות ע"ז מקיים בכולו 'עבות'. [ונחשב דאף הראש הוה עבות].

ומבואר בפוסקים דבהדס שהוא גדול מהשיעור, סגי שיש בו ג' טפחים עבות. והפרמ"ג (תרמו מ"ז ט, הו' בביאור"ה סוד"ה ולעיכובא) חקר האם צריך במקום א', או סגי כשמפוזר שיעור רוב טפחים⁸ במשך ההדס⁹.

יד. והעמק ברכה ביאר דרובו ככולו, נחשב דכולו עבות (וכ"כ הראב"ד להדיא ע' בסמוך). [ואילו לדעת הריטב"א ל"מ הרוב למיעוט].

טו. והב"ח (וכן הגר"א תרמו א) הביא דהרמב"ם (ח ה) כת' דנשרו ונשתירו ג' עלין בק"א כשר (כדאי בגמ' לג.). משמע דסגי במקום א'.

טז. ובסידור רב סעדיה גאון כתב דלכתחילה בעי כולו עבות, ואם לא נמצא כן, סגי בג' קינים בראשו שהיו באופן זה.

יז. אבל ההשלמה דחה דלסוברים דנפרצה' לא נשרו לגמרי, א"כ י"ל דאם נשרו לגמרי אפי' מיעוט פסול. וה"ה לשאינו עבות.

יח. משמע דסגי בב' טפחים משולש מפוזרים בהדס, דהוה רוב ג' טפחים. אך לכאורה לא יתכן לומר כן, דבשלמא כשיש ג' במקום א', ורובו עבות, אמר' רוב ככל על חלק זה. אבל היכא דהוה מפוזר, א"כ מה מהני 'רוב ג' טפחים', בתוך הדס שרובו פסול. ול"ש בזה לדון רוב ככל.

יט. וכע"ז חקר הבכור"י (תרמה ד) בפסולי לולב דתליא ברוב

דהלולב שאומרים עליו דברים, שיעורו [יג"ש] י"ג ושלש [גודלים]. [ולרמב"ן הוה י"ד גודלין].

ט. ועוד כתב בהג' ראמ"ה כיון דיש כמה מיני מרור, יכול לצאת באחר. ואינו חייב לאוכלו בע"כ.

י. והרש"ש פי' דדריש ענף, ענב [דאות' פ' וב' מתחלפין]. וכת' דהתורה נקט הלשון ענף, כיון דהענבים אינם ראויין כ"כ לאכילה.

יא. וכן אי' במדרש (אסתר רבה ו ה) מה הדסה ריחה מתוק וטעמה מר וכו'.

וכתב דאף דבמדרש איתא דהדס ריח ולא טעם. צ"ל דהיינו שאין לה טעם טוב.

יב. ויל"ד האם כוונתו דמפסיק בשיעור, דבעי' שיעור עבות ג' טפחים בראש ההדס. או רק דאינו עולה, אבל אם ההדס ארוך מהני לצורך.

יג. והראב"ד ביאר דומיא דלולב וערבה, דבעינן רוב עלין שלהן בהכשר, אף הדס נמי רוב עלין בהכשר, והכשר ההדס הוה בעבות, כדכתביב וענף עץ עבות.

והחזו"א (קמו) חקר האם תליא ברוב הקינים, או ברוב העץ של ההדס. והמאירי (בסמוך) כתב דיבשו רוב עליו, פי' רוב עבותות שבו.

קכג) תוד"ה תל"א. ושמוא בחד קינא מיקרי כשהם דבוקים זב"ז². ולשון הריטב"א סביב בשורה א'. ולשון הטור (תרמו) סמוכין זה לזה בעיגול א', ואין א' נמוך מחבירו וכו' וכתב בתוס' ר"פ. ווע' מהר"ם ומפרשים שדנו להגי' או לפרש מש"כ תוס' זמיהו'.

קכד) רב אחא מהדר אתרי וחד הוא"ל ונפיק מפומיה דר"ב. הריטב"א פי' כדי לקיים דבריו, ולהראות דהלכה כמותו, אע"ג דאידיך עדיף טפיכא.

קכה) הדס שומה. הריטב"א הביא י"מ שוטה היינו הדס שאינו גמור^{כב}. ועוד פי' דשוטה היינו בלא סדר ושיטה. והמאירי פי' לשון שוטיא דאסא, דנראית כעין עץ מרובה בענפים. אבל הדס כשר עומד ביושר.

הרמ"א (תרמו ג) הביא יש מי שכתב דהדסים שהם שנים ע"ג שנים, אינן הדס שוטה של הגמ', ויוצא [בשעה ד']. והאחרונים דחו דבריו.

והראב"ד (הל' לולב ד"ה אבל עבות, הו' במכתם) כתב דהדס שוטה הוה כמין אחר, ואינו כשר אפי' בשאר ימים. וכ"ד הרמב"ם (ז ב) ושא"ר. ויל"ע בנשרו מקצת עלים, לראשונים דבעי עבותו קיימת. ולכאורה כה"ג הוה מין הדס.

קכו) ובלבד שתהא עבותו קיימת. הריטב"א ור"ן הביאו י"מ דלמדו מכאן דהדס שנשר אפי' עלה א' לא נחשב עבות [במקום הזה^{כג}]. והריטב"א חלק בשם הרא"ה דאפי' נשר עלה א' מכל קן כשר, דכיון דכל השיעור 'מין' עבות, ונשאר ממנו רוב [ועי' נחשב שעדיין עבות]. ובהדס מצאנו נתחדש דאף

כשלא נשאר רוב, אם נשאר 'עבות' כשר. [והר"ן סיים דאין ראוי להקל, שאין ראייתו ברורה]. והב"י כתב דדעת הרא"ש כ"מ^{כד}, אבל הב"ח הביא דדעת הרא"ש כרא"ה.

והביאו"ה (תרמו ה ד"ה ולעיובא) דן היכא שנשר מכל קן עלה א' בחלק מההדס, ואורך ההדס הוה רוב משולש. והביא אחרונים דאמר' תרי רובי, רוב לרוחב ורוב לאורך^{כה}. והביאו"ה חלק דעכ"פ נשרו רוב עליו. וכתב דדי לנו כשיש סה"כ רוב.

דף לג.

קכז) תוד"ה ואימא. תימה מאי ס"ד וכו' מידי הדס כתיב בקרא^א, הא אפי' הירדוף^ב וכו'. והריטב"א פי' דזה הקמ"ל דשם לווי אינו פוסל. דכיון דלא אפקיה רחמנא בשם פרטי, ומש"ה כל היכא דהוה עץ עבות סגי. והערבה ממין הגדל בנחל כשר. ולמסקנא אינו מין מסויים. אבל לשון הרמב"ם (ז ג) והשו"ע (תרמו) דערבה הוא 'מין ידוע' הנקרא כן, דרוב המין גדל על הנחל. (וע' לקמן לד.).

והמג"א (ס"ס תרמו) כתב דאתרוג המורכב פסול, דלא מיקרי אתרוג כלל. וציין לתוס' דידן. והמחצית השקל ביאר דכוונת המג"א דאף דתוס' הניחו הדבר ב'תימה', ע"כ דכוונת הש"ס דהיה מסורה להם מהם ד' מינין [ובמ"ש הרמב"ם בהקדמה לפיה"מ], אלא דנחלקו באיזה לשון בפסוק.

ובשו"ת מהר"ם אלשיך (קי) כתב דאתרוג המורכב בלימוד הו"ל כחצי עבד וחצי בן חורין דאינו מוציא אף את מינו^ג. ועוד דאין בו שיעור, דהא אין בו 'אתרוג' אלא חצי ביצה. ועוד ביום הא' חסר כל שהוא פסול,

כד. ווע' ב"ח וט"ז (ח) וק"נ שתמחו על ראיית הבי'. ובהג' ראמ"ה (לרא"ש) ביאר ודכוונת הב"י דהרא"ש הביא דמהני רוב, משום דסופו כתחילתו, ובתחילתו ודאי חסרון עלה א' אינו עבות.

כה. והקה"י ציין כע"ז (חולין ע) יצא מיעוט ברוב אבר.

א. אמנם יש שדנו דקאי אהדס דקרא דנחמיה (ע' לעיל יב. ולקמן לג.).

ב. ורע"א הק' דהו"ל לתוס' להק' כן (לעיל יג) גבי שם לווי במרור (וע' מש"כ לעיל שם בזה).

ג. כדאיתא (ר"ה בט.) דלא צד עבדות ומוציא צד בן חורין.

[נפרצו], האם אזלי' בתר רוב שיעור העליון של הלולב, או דסגי ברוב כל הלולב [ואף מה שלמטה מצטרף].

כ. והקה"י (כו) הביא דמפורסם בשם החזו"א דסגי במקצת השורש נפגש בקו שווה וחוט המקיף.

כא. ומבואר בלשון הריטב"א דמשולש יותר עדיף טפי, והוה מהודר יותר. ואפי' רב אחא נטל פחות מהודר כדי ללמד דדין.

כב. כעין שקוראין לבכור מן האם בכור שוטה (כ"ב קכו).

כג. ולראשונים דבעי כולו עבות, עי' פוסל. ולראשונים דסגי ברוב, עי' מתמעט השיעור רוב.

והאי חצי שהוא לימון הזה חסר מהשיעור אתרוג. ועוד מבואר (לקמן לו.) דאם נשתנה מתואר אתרוג פסול, וכ"ש האי שבאמת אינו כולו אתרוג, אלא מין אחר מעורב בו¹. והלבוש פסל מורכב משום שנעשית בו עבירה. וע' פרמ"ג ופוסקים שהאריכו בזה.

קכח) ג' בדי עלין לחין וכו' ובראש כל א' וא'. פרש"י ג' בדין [משמע דהיינו הדסים], ובכל בד ג' עלים, שיהא עבות. והרא"ש וריטב"א תמזהו אמאי נקטיה, הא ג' בדין הוה שיעור הדס לכתחילה. והרא"ש הביא בשם (פסקי) הרי"ד דאיידי בלולב שיש בו כמה בדי הדס. והרא"ש האריך להקשות דלא משמע דאיידי כה"ג. והריטב"א פ' דקמ"ל דבעי בכל בד קן שלם בראשו. ונקט ג' בדין, שצריך לכתחילה ג' הדסים משום נוי² ואף למ"ד דסגי בהדס א'. וע' לקמן לד:]. והרא"ש פ' דנשאר ג' קנינים בהדס א' ובוד לשון קן, כמו בדי מחטין (ב"מ כד.).

והרא"ש פ' דסגי שיש בכל קן עלה א' לח, שעולה על ה' יבשים ועולה לח בראש, ולפ"ז לא קאי אחלק העלין של ההדס. דדרך הדס עלה לכאן ועלה לכאן, ושלישית רכוב על שניהם. ובו תלוי ההדר דניכר יותר. ורע"א נקט דכוונתו דהעלה הוה יוצא ממקום אחר ורכוב עליהם, והק' דא"כ הו"ל תרי וחד, דקי"ל דהוה הדס שטח³. ואמנם יל"פ דכוונת הרא"ש דצורת עמידת העלה שעומדת על שניהם⁴.

ודעת הראב"ד דצריך שישאר ג' עלים לחין, ולא כמושין, דאין מציל מיד יבש אלא לח. והרא"ש

כתב דלא ידע מנליה. וכה"ק הריטב"א דכולן כמושין כשרים [משמע דכולו כמוש⁵]. והריטב"א כתב דנראין דברים דתליא בראש ההדס, וכשם שאם הוא לח מציל על כל ההדס שהוא יבש, כך כשהראש יבש פסול, אע"פ שהשאר לח.

והרמב"ם (ח ה) פסק דאם נשרו רוב עליו, ונשאר ג' עלין בקן א' כשר. אבל הראשונים (הנ"ל) נקטו דכל שנשרו רוב עליו פסול. ובשו"ת הרא"ש (כד יא) הביא מח' הרמב"ם והראב"ד, וכתב דדעתו דבעינן שתהא רוב עבותו קיימת. ול"ד ליבשו, דיבשו איתנהו, אלא שאינו כל כך הדר. אבל נשרו, בצר להו שיעוריה אם לא נשאר הרוב.

דיחוי

קכט) בעי ר' ירמיה נקטם ראשו מעיו"ט, ועלתה בו תמרה⁶ ביו"ט מהו, יש דיחוי וכו'. פרש"י בשם שנוהג תורת דחוי אצל קרבנות, דהיכא דלאחר שחיטה נדחית, ידחה. ותו לא הדר חזי. דחל דין דחייה בקדושתו⁷, ושוב אינו ראוי. והנ"ל לצד דיש דחייה במצוות, חל בו דין שאינו ראוי למצוה⁸.

ופרש"י דהשתא לא דייק בין דיחוי מעיקרא לנראה ונדחה. ואבל בגמ' (בע"ב) נפשט דלא אמרי' דיחוי מעיקרא במצוות, ונראה ונדחה הוה ספק. וע' בסמוך. [וע' תוס']. אבל הבעה"מ ותוס' רי"ד ל"ג מערב יו"ט, אלא נקטם ביו"ט דהוה נראה ונדחה.

פרש"י ועלתה תמרה בתלוש משנאגד. אבל הראב"ד

בראש עלי ההדס והערבה. ובמשנה (שביעית ב י) א' דתמרות [של דלועין] אסורין משום שביעית. והמפרשים כת' שהוא הציץ והניצנין. והר"ש הביא מהעריך (וכן הרי"ב במ"צ והרא"ש והרע"ב) דהציץ קודם שיפתח דומה לתמרה, כדאמרי' בסוגיין.

י. ונח' האמוראים (קידושין ז, יומא סד, זבחים נט. ועוד) אי דוקא לאחר שחיטה, דקודם שחיטה בעלי חיים אינם נדחין. או דיש דיחוי אף בבע"ח.

יא. ואפי' היכא דהקרבן ראוי אלא שיש דבר אחר המעכב שא"א להקריבו. וכגון שנפגם המזבח (זבחים נט.), או שבעל הקרבן אינו נשתטה או נעשה שטטה (סנהדרין מז.).

יב. ויל"ד בזה מה שייך דיחוי במצווה, דבשלמא קרבן יש בו קדושה, וחל פגם בקדושתו. אבל מצוות נטילת לולב לא תלי בחפץ ול"צ הכנה למצווה, ויוכל לקיים בלולב זה או באחר.

ד. ועוד כתב החלקת יואב (א"ח לב) דעובר בבל תוסיף, שיש כאן מין חמישי במקצת.

ה. [וצ"ב אמאי נקט כן, ואם יפסל ה' האחרים מאי נפק"מ, הא עדיין א' כשר. ואפשר דנפק"מ שיהדר להחליפו].

ו. והמשנ"ב (תרמו כו) יישב דאיידי שרובו משולש, אלא דלענין יבשות, היכא דמורכב ע"ג נראה לח ונחשב הדר.

ז. ולפ"ז יוכל להפוך את העלה הלח שיעמוד על העלים היבשים ולא משמע כן ברא"ש, ואפשר דבעי שהעלים הלחים יהיו בשורה א' לאורך ההדס [כנגד פני הגוטל].

ח. אמנם י"ל דסברת הראב"ד אינו 'מציל' מפני היבש אא"כ הוה 'לח' [אבל כולו כמוש כשר].

ט. פרש"י כמין פרי ירוק שנמצא דבוק בעלים. והעיסור כתב דהוה ענבה. והמאירי כת' דהוה בליטה שנעשית לפעמים

(לרי"ף^ג) כת' דאיירי בעודו במחבר, ונפק"מ לצאת בחוה"מ^ד.

אמנם המכתם כתב דבחוה"מ יוצאין בענבים מרובות [אפי' בלא מיעוט], דבשאר ימים לא בעי הדר^{טו}. וכ"כ הרמ"א (תרמו ב) בשם א"ח. והט"ז (שם ו) הק' דבחוה"מ יוכל למעט הענבים, ואין כאן שעת הדחק. והפרמ"ג (א"א ג) דן דבחוה"מ כשר משום 'בירו' ללקט.

קל יש דיהוי אצל מצוות^{טו} וכו'. בפשוטו מבואר דדין דיהוי במצוות הוה פסול מדאורייתא [לצד דדינו בקרבנות]. (וכ"כ הט"ז תרמו ו, וגר"א שם). אבל הב"ח (סו"ס תרמו) והפנ"י כת' דהספק הוה רק לפסול מדרבנן [ומש"ה נקטו דתיקו לקולא].

והרא"ש (מו"ג ק צו) הביא בשם מהר"ם דקטן שמת לו מת, ואח"כ גדל מחוייב באבילות. ולא אמרי' דגברא לאו בר חיובא ויפטר עולמית, דהא אין דיהוי אצל מצות^{טז}.

והרא"ש דחה דיש חילוק בין היכא דהמצווה נדחית, להיכא גוף הדחוי. וביאר דכשהאדם מחוייב לעשות מצווה, אף שהמצווה נידחית ממנו עתה, כשתראה שוב המצווה יעשנה. אבל כשיש דיהוי בגברא, כיון דפטור בשעת חיובו^{טז} אין לה תשלומין לעולם. ומש"ה לא חל אבילות כשיגדיל^{טז}. [ועוד כתב

דהצד דלא אמרי' דיהוי במצוות (בסוגיין), הוא משום שבידו לבטל, וכמ"ש תוס'.

והגהש"ס ציין לתוס' (סוטה טו) דהגמ' (שם) מסתפקת כלי חרס שנתאכם והחזירו לכבשן, האם נראה וחזר ונראה. ותוס' הק' מ"ש מהא דהספק בסוגיין האם אמרי' דיהוי במצווה. אבל צ"ב השייכות, דהתם איירי [אף] שהחזירין קודם המצווה [ואפי' קודם מתן תורה], האם נחשב כלי שנשתנה או פנים חדשות, ולא משום גרדי דיהוי. [וכה"ק החזו"א (כב טו)].

ותוס' (לעיל לב). הביאו דמי שנתנו לו לולב ביו"ט, לא נחשב דיהוי, אע"ג דלא היה 'לכם' מעיקרא. ודנו האם הטעם משום דיש תקנה לקנות, וע"ז אין תקנה בשום ענין. או דלא שייך דיהוי כלל במה שאינו שלו. ובפשוטו כונת התוס' דל"ש דיהוי בפסול לכם, דאינו דין בחפצא. ועוד דנו האחרונים דל"ש דיהוי בחפצא, כיון דהבעלים יכול לצאת בו^{טז}.

קלא) כפהו הרוח חייב לכסות וכו' שחזר ונתגלה וכו'. [דבעדו מכוסה אין חיוב כיסוי, והאחרונים ביארו דאף ע"י הרוח הוה קיום של כיסוי^{כא}, אלא שהגברא לא קיים המצווה. והגרי"ז (ובזחים לד): כתב דהוה דיהוי מקיים המצווה [ומש"ה מהני כשהוא בידו], אבל היכא דהגברא 'פטור' ל"ש בידו. כיון דהוא עצמו אינו מחוייב בדבר.

דבסוכה כל יום הוה מחייב חדש, אבל בחיוב א' ארוך אמרי' דיהוי.

וע' כע"ז (תגינה ט). חזק ונתפשט [בראייה], דלמ"ד תשלומין דראשון פטור. ולמ"ד תשלומין דהדדי חייב.

יח. ובשו"ת רע"א (ק נד) כתב דהיינו במצוות אבילות וכדו', דאם אם יקיים בעדו קטן לא נחשב מצווה כלל. אבל במצווה דרמי בעצם, אלא שהקטן אינו מחוייב בפועל, ואילו יקיים שוב לא יצטרך לעשות כשגדל [וכגון פריעת בע"ח מצווה], ל"ש דיהוי כלל.

יט. כדאמרי' (סנהדרין מז) גבי הרוגי ביד, כיון דאידיהו בשעת מיתתו. אע"ג דמתכפר בקבר.

כ. ועוד דן הפרמ"ג (תרמט א"א ב) כשנדר מהאתרוג ונשאל, האם הוה נראה ונדרחה. ודן האם נחשב בידו לישאל, ועוד דן דכל שהוא סובב הפסול ליכא דיהוי. וצ"ע.

כא. וכ"מ בתוס' (שבת כה), דתוס' כת' דאע"ג דאם מצא מכוסה [ע"י רוח] א"צ לכסות, אפי' מברך. [ומבואר דנחשב קיום למצווה, ולא ש"ע הרוח אין כאן מצווה]. והתב"ש (כח טז) דאיירי דוקא במידי דבר כסוי [וכ"מ בש"ך כח יב, ע"ש רע"א].

יג. וציין למש"כ בחיבורו (הלכות לולב. ולא מצאתי).

יד. [ואף דבחוה"מ מותר ללקט, מ"מ הוה דיהוי בתחילת היר"ט].

טו. וכדעת הרמב"ם (ה' לעיל בט); אבל לתוס' (שם) פסולי הדר הוה בכל הימים. וכה"ק הפוסקים (ע"ד הרמ"א) דק"ל דלכתחילה בעינן דהר אף בשאר ימים.

טז. ובקבא דקשייתא (צט) דן דלולב דמי טפי לקרבנות, וכמ"ש הריטב"א (לא). לענין מצווה הבאה בעבירה דנחשב שיש בו ריצוי.

יז. והביא כע"ז קטן שהביא שערות באמצע שבת (כדאי יבמות לג), ולא אמרי' דאידיהו בין השמשות אידיהו כולי יומא מאיסורא דהאי שבת.

והט"ז (י"ד שצו בסו"ד) הביא כע"ז (לעיל כז) דקטן שגדל באמצע החג מחוייב בסוכה [אף לר"א]. ודחה דהתם כולו הוה זמנו, ואינו בגדר תשלומין. ובאבילות עיקר המרידות ה' בתחילתו. וכ"כ הט"ז (תעה י) דנשתטה וחזר ונשתפה בליל פסח מחוייב במצה (כדמוכח ר"ה כח) כיון שהוא עיקר הזמן, ואינו תשלומין. וי"ל דהמהר"ם חלק בגדר אבילות, דאינו תשלומין. אבל הבית מאיר (בשרית רע"א ק נד) נקט דהטעם

קלב) תוד"ה נקטם. דשאני התם דבידו ללקט, ואפי' בקדשים מכשירין מה"ט וכו' ומיהו לא לגמרי דמי וכו'. וזכ"ב תוס' לעיל לב. ע"ז מז, פסחים צח. ועוד. ותוס' (זבחים לד:) ביארו דכיון דאסור ללקט נחשב קצת בידו.

ורע"א כתב דהול"ל דספק הגמ' [אינה בדין דיחוי, אלא בגדר 'בידו'] האם מחמת ארי דרביע עליה האיסור יו"ט לא מיקרי בידו. או דמ"מ אי בעי עביד מיקרי בידו. (וע"ע בע"ב).

קלג) או דילמא ספוקי מספקא ליה ולחומרא וכו'. המאירי כת' דלפ"ז יכסה בלא ברכה וזכ"ב פתח"ת (י"ד כח ד) בשם הפר"ח ופלהי"ב. ועוד הביא המאירי י"מ שמברך, כיון דנתחייב בודאי על פרט זה, וחזר למקומו²². משא"כ הדס שלא היה חיובו על הפרט הזה.

אבל המג"א (תקפו ו) כת' דדעת הטור והב"י דהדין דיחוי בסוגיין הוה רק לכתחילה, כיון דבידו ללקט לא הוה דיחוי גמור. ומש"ה מחייב לכסות מספק, ויברך. ולענין בדיעבד לא אמרי' דיחוי, ומש"ה מברך.

קלד) תיקו. והאם יש דיחוי במצוות לקולא. והראשונים הק' דבגמ' (בע"ב) הוכרע דדיחוי

מעיקרא לא הוה דיחוי במצוות²³. ויש ראשונים (ריטב"א בשם רבותיו, וכ"ד הר"ן) דס"ל דבתר דבעי' הדר פשטיה. אבל תוס' (והריטב"א) חילקו דהטעם בגמ' (בע"ב) משום דבידו ללקט, אבל היכא דאינו בידו לא איפשיט.

קלה) משום זה ק"י ואנוהו. והגמ' (יא:) הוסיפה התנאה לפניו במצוות. פרש"י התנאה בפניו. ואף לאגוד את הלולב הוה בגדר נוי מצווה. ולכאורה מבואר דהוה גילוי שיש דין איגוד לכתחילה, ונקבע שיקיים המצווה באופן זה. ולא הוה רק היכי תמצא איך שיהא נאה. ויתבאר לקמן לה.

והרי"ף (כאן) הביא דברי הגמ' (ב"ק ט:;) הידור מצווה עד שליש, דאם קנה לולב וזוהר לו יפה יותר²⁴ יוסיף עד שליש בדמי הראשון²⁵ להחליפנו ביפה וע' מג"א (תרנו ה) וביאור"ה שם. ויותר משליש אי"צ להוסיף²⁶. (ואכמ"ל).

ובפשוטו הדין הידור מצווה דאתרוג יפה ליטול יפה ילפי' מדכתיב 'ואנוהו' [ולא משום דילפי' מ'הדר']. אמנם לדעת רש"י (לעיל כט:) מבואר דשייך אהרדי. ואף שיש גררי הידור שמעבדין, ויש גררי הידור למצווה בעלמא.

קלו) והבית הלוי (ב מז) דן דאחר שפירש מהמצווה ל"ש הידור מצווה, דהא אין כאן מעשה מצווה ובמה

והגר"ז (נזיר ב:) הביא דהוה דין 'כל חלב', דהוה דין כללי לקיים מצוות בצורה נאה. והרמב"ם ס"ל דדין 'ואנוהו' הוה רק בדברים שהם מגוף המצווה, דנקבעו דינים בעצם המצווה לעשותו בצורה מושלמת, וכגון דין לאגוד הלולב. וכן ציצין במילה, שמחללין עליהם את השבת היכא דלא פירש דהוה חלק מגוף המצווה. ולא הוה דין כללי לעשות בצורה נאה.

כו. אבל תוס' (ב"ק ט:) כת' עד שליש יותר גדול. שמצא אתרוג כאגוז, וא' שליש גדול ממנו. ומבואר בתוס' דיש הידור באתרוג גדול יותר. והיש"ש (שם כז) כת' דהיינו דוקא בשיעור מצומצם. והגר"א (ע"ה בב"ק) כת' דשאר פוסקים כת' כפרש"י [דקאי אהידור].

כז. ובגמ' (ב"ק שם) אי' דמכאן ואילך משל הקב"ה יפרע לו הקב"ה.

אמנם המב"ט (ג מט) כתב דהיינו דוקא כשאנו סבה לייקר האחרים, אלא לפרסום הידור המצווה. אבל כשגורם לייקר האחרים אסור. והמב"ט קרא תגר על כמה בני אדם, ורובם הדיוטות, שהולכים לבית א' ליטול אתרוג שקנאו בב' פרחים, ומזלזלים באתרוגים הכשרים שלהם, ונוטלים משל אחרים. ומבואר דעדיף לקיים את המצווה באתרוג שלו מאשר במהדר יותר.

אבל הפרמ"ג (כח ש"ד יט) הביא דלשון רש"י 'ומה יכסה', משמע דכאילו אין דם כלל.

כב. אבל הבית הלוי (ט כ) הוכיח דיברך, דהפוסקים השוו דם שנפל לתוך מים, דמבואר בגמ' (חולין פז) דהוה דיחוי. אבל מים שנפל לתוך הדם לא הוה דיחוי.

כג. [משמע דכוונתו דנראהו נדחה עדיף, שיש חזקת חיוב].

כד. והט"ז (תרמו ו) ביאר דאע"ג דר' ירמיה (כאן) נסתפק האם יש דיחוי לקולא, מ"מ פשוטו דברי רב פפא דלא אמרי' דיחוי במצוות. ולא שבקינן פישטותיה דרב פפא משום בעיא דר' ירמיה.

כה. אך העירו דהרמב"ם בהל' לולב לא הזכיר כלל שיש ענין ליקח אתרוג נאה. והביא רק דמצווה מן המובחר באגד (ו ו). והא דמוסיף הדסים הוה נוי מצווה (ו ז).

והרמב"ם (סריה איסורי מזבח ז יא) כת' שהרצפה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע, וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו וכו' וה"ה בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב, אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו וכן הוא אומר כל חלב לה' וגו'.

יתנאה. ועפ"ז כתב דמי שנטל לולב כשר בסוכות, ואח"כ נודמן לו לולב יותר נאה, י"ל דכיון דכבר נטלו ויצא בו א"כ במה יתנאה בלא מצווה^{כז}. ואף דלכתחילה רמי עליה ליטול דוקא מזה.

והביאו עוד בשם הגר"ח דכשיש לפניו ב' אתרוגים, א' מהודר שהוא ספק האם כשר [בגון ספק מורכב], והשני כשר ואינו מהודר. יטול הספק קודם, דאחרי שיצא ידי חובה א"א להוסיף בהידור^{כט}.

דף לג:

קלז) אב"ז ענביו ירוקות, מיני דהדס הוא וכו'. פרש"י שמראיהן שווין לו, ואינו נראה כמנומר. מבואר דענבים פוסלים את ההדס משום מנומר ושינוי מראה^א. [אף במקום א'].

אבל בירושלמי איתא דהפסול בענבי הדס משום ולקחתם ענף עץ, ולא פרי. וענבים ירוקות לא נגמר פריי^ב, ואינו פוסל^ג.

והפרמ"ג (תרמו ד) כת' דעפ"ז פסול אף בשאר ימים [אף למאן דמכשיר פסולי הדר]. אבל לסברת המקשן (כאן, דאיירי במנומר ב' וג' מקומות) ע"כ הוה חסרון הדר.

קלח) שחור אדום הוא אלא ש"קה^ד. פרש"י בדם נדה, דדם שחור טמא כדין אדום. אך בסוגיין הול"ל להיפך, האי אדום שחור הוא^ה. ועוד הק'

הכפופ"ת דבסוגיין תליא במראה העניים, וכל שאינו כמראה ההדס פוסל^ו, ואי"צ צבע 'שחור'. ותי' דכוונת הגמ' להק' מדברי רב, אמאי נקט שחורות. הרי ענבים שחורות תחילתם היו אדומות, והו"ל לפסול את השחורות מיד שהאדימו. ובוה תי' רב פפא דכוונת רב שחורות לאדומות^ז.

והמכתם הביא בשם הראב"ד דה"נ ענבים ירוקות שחורו לאדום, פסול דהוה לקות. [פי' מום, ואינו הדר].

קלט) אי"מא מקמיה דלאגדיה פשיטא וכו'. פרש"י דאין כאן דיחוי שהרי לא קרא עליו שם מצווה בשעה שהוא דחוי. [וכל דין דיחוי במצוות הוה לאחר שאיגד ויחדו למצוה]. ומסקנת הגמ' דאף לאחר שאגדו [דהוה הזמנה בעלמא] לא חל עליו שם לולב עד שיקדש עליו היום.

ורע"א תמה אמאי איצטריך לכל זה, דע"כ איירי ביו"ט, דבשעה שאגדו בערב יו"ט הוה בידו לגמרי ללקט. ודבר שבידו לא הוה דיחוי אפי' לענין קדשים. וכל הנידון דדיחוי בסוגיין הוה משום דאסור ללקט ביו"ט (וכמ"ש תוס' זבחים לד', ה' בע"א). וצ"ע.^א

ועד"ז כתב רע"א דלדעת הראשונים (ע' בסמוך) דהאיסור ללקט ענבים הוה מדרבנן, א"כ מדאורייתא בידו ללקט, ולא אידחי כלל. ורק מדרבנן נחשב דיחוי.

[דוה גמר בישולין].

ג. והשעה"צ (תרמו ד) כת' דלפ"ז היכא דהדרך דהדס מגדל פירות ירוקים, ואף בגמר במשולם הוה ירוק, יפסול.

ד. והר"י מלוניל כתב דה"נ לא תימא אדמימות ישוב לירוק, אלא זהו פסול שלא ישוב להכשירו. [ומשמע דיש בזה קביעה במציאות, דכיון דהאדום יש לו דין שחור, א"כ אין לנו לומר שקרוב הדבר לשוב לצבע הטבעי. וצ"ב]. ולכאורה מבואר בדבריו דשינוי מראה שעומד לחזור לקדמותו יוצא ידי"ח, ואף קודם שחורו.

ה. ואף שצבע שחור הוא אדם לקוי, אך מנ"ל דצבע אדום יש לו גדר שחור. ועוד קשה דבפשוטו האי כלל הוא מציאות של דם [דאמרי' דהדס היה אדום ולקה], ולא יסוד בעצם הצבע.

ו. [וכמ"ש רש"י (ד"ה מינ').] והמוש"ב (תרמו ו) הביא מדרביו דאף ענבים בצבע אחר [צהוב או כחול] פוסל. והביא דהפרמ"ג נסתפק בזה.

ז. והאחרונים הוסיפו דיש חידוש בשחורות, דלא תימיה שהתחילו כבר ליישב, והוה כמאן דליתנהו.

כח. אמנם בראשונים (ע' תוס' לט.) משמע דנענועים [וכן מנהג אנשי ירושלים לקמן מא: ליטול הלולב בידו כל היום] נחשב הידור למצווה, ואף באופן שהניחו ושוב לקחו. [ויל"ד דהתם איירי דוקא כשדעתו לכך, והבית הלוי איירי כשהסתיח דעתו מהמצווה].

עכ"פ הביאו בשם הגר"י דהידור מצווה דנענועים שייך רק באותו לולב שנטל לצאת בו, ול"מ שיטול לולב אחר. ולא נהגו להקפיד בזה.

כט. אמנם ודאי מהני אם נוטל הכשר קודם, ומתנה. [וע' היטב בסוגיא דפסחים קטו. ואכמ"ל].

א. והירושלמי בתחילה העלה צד דהטעם משום שאינן דומות לעצו. והשעה"צ (תרמו ד) ביאר שהתורה אמרה ולקחתם ענף עץ, ובענין שיקח דבר שהוא דומה לעץ של מין הזה, ולאפוקי כשלוקח בידו דבר שאינו דומה לעצו. ועד"ה דא' (בגמ' דידן) דהוה מינא דהדס. [ודלא כרש"י דכוונת הגמ' לענין שינוי מראה].

ב. ובירושלמי (מעשרות א ג, ה' בריש שם) א"י דענבי הדס מתחייבים במעשר משינקדו, שיעשו נקודות נקודות שחורות.

והו"ל ספק דרבנן. וצ"ל דכיון דמדרבנן אסור למעט נחשב כנדרחה מדאורייתא.

קמ) רש"י ד"ה ה"ג ע"פ. אפי' דחוי מעיקרא אין כאן עד שיקדש עליו היום וכו'. ומשמע בסוגיין דאף בליל החג נחשב דחוי, אף שמצוות ד' מינין חל רק ביום ווע' עונג יו"ט נב'. והאחרונים ביארו דהטעם משום דלילה לאו מחוסר זמן^ח.

קמא) רש"י ד"ה הא. ואע"ג דנאגד כבר וכו'. ודהא ע"כ אגדינהו קודם החג. והרש"ש דייק דאם לא נאגד לא אמרי' דחוי, אף דהגיע זמן המצווה. דלמ"ד צריך אגד, הוה כקרבן שלא הוקדש. ווע"ע מהרש"א.

קמב) תוד"ה ע"פ. ואית ספרים דגרסי ואת"ל צריך אגד, הומנה בעלמא הוא^ט, ולא יתכן כלל דא"כ מיפסיל משום תעשה ולא מן העשוי. והריטב"א תי' דצריך לחזור ולאגדו בכשרות ומשום תעשה ולא מן העשוי, אבל לא חל פסול. (אבל סברת המקשן דכיון דאגדו חל 'שם' פסול, ול"מ לחזור ולאגדו. וכ"כ הר"ש טויבשן.)

קמג) ע"פ דאשחור מעיקרא, דחוי מעיקרא תפשוט מיניה. ובפשוטו נפשט דדיחוי מעיקרא לא הוה דחוי (במצוות). וכ"כ הר"ן (ותוס' פסחים צח. בתי' הא'). אבל תוס' (לב. בסו"ד, ולג.) כת' דדוקא הכא דבידו לתקן, ונהי דאסור למעט וביו"ט, מ"מ במציאות הוה בידו.

ורע"א כתב דלפ"ז יל"פ דזהו הספק של הגמ' (בע"א) האם כה"ג נחשב בידו ולא הוה דחוי, ומש"ה אף בנראה ונדרחה מהני כשבידו ללקט. וא"כ אין ראייה לדין דחוי במצוות. או דילמא לא נחשב בידו, ואיפשטי דאין דחוי מעיקרא במצוות, אבל נראה ונדרחה אסור. ונפק"מ היכא דיש לו ב' הדסים, א' נקטם מעיקרא ועלתה תמרה ביו"ט, וא' דאשחור ביו"ט ומיעטו, דיוצא ממ"נ. (אבל בפשוטו משמע בתוס'

דהיכא דבידו קצת, הוה דחוי קצת. ומבעי לגמ' האם דחוי כוז אמרי' אף בנראהו ונדרחה).

קמד) אב"ל נראה ונדרחה ע"פ תפשוט. (וקאי בספקן.) וולדברי רע"א הנ"ל תליא בגמ' לעיל. אבל הגר"א (תרמו ד) כתב דכ"ז למ"ד דדיחוי מעיקרא בקדשים לא הוה דחוי, ובוה מיבעי בנראה ונדרחה במצוות. אבל לדין דחוי מעיקרא הוה דחוי בקדשים, ואין חילוק בין נראה ונדרחה לדיחוי מעיקרא. א"כ במצוות לא אמרי' דחוי כלל. וביאר דהגמ' (בע"א) מספקא ליה אי אמרי' דחוי במצוות, והצד דאמרי' דחוי משום דמי לקדשים^ז. וכתב דעפ"ז אין לחלק בין דחוי מעיקרא לנראה ונדרחה, דאנן קי"ל דאפי' דחוי מעיקרא בקדשים הוה דחוי (וכדאמרי' בכ"מ). וע"כ הוכרע דבסוגיין לא אמרי' דחוי כלל במצוות. ואפי' נראה ונדרחה.

הרמב"ם (ח ה), וכן הר"ף ורא"ש סתמו דעבר וליקטן כשר, ולא חילקו בין אשחור ביו"ט^א. והבס"מ (וב"י) הק' דבסוגיין מבואר דנראה ונדרחה לא נפשט. (והט"ז (תרמו ו) הוסיף להק' דהו"ל ספק דאורייתא.) והבס"מ תי' דכיון דבידו לתקן לא נחשב דחוי, דקי"ל (בסמוך) דכשיש לו הדס אחר מותר ללקט לאכילה, ומש"ה הוה בידו. (והט"ז תמה דהותר דוקא כשאין מתכוון לתקן, אבל האין יחשב בידו, שהרי אינו יכול להתכוון לזה. ועוד כתב הפרמ"ג (תרמו א"א ב) דבידו ללקט ע"י נכרי.

והב"ח (ס"ס תרמו) תי' דאף לצד דאמרי' דחוי במצוות, הוה דרבנן. ומש"ה ספק לקולא. ורע"א תי' דהאיסור ללקט הענבים הוה מדרבנן (וע' בסמוך), ומדאורייתא הוה בידו (ומש"ה לא הוה דחוי), ומש"ה הק' דחוי הוה רק מדרבנן. וספק דרבנן לקולא.

אבל הט"ז כתב דדעת הרמב"ם דקי"ל דאין דחוי, דכיון דרב פפא אמר בסתמא אין דחוי אצל מצוות, לא מספקינן לומר דהוה דוקא לחומרא.

יא. אבל הביא"ה כתב דהדיוק אינו מוכח, וי"ל דאיירי בהשחירו מעיקרא. ולא הוכר אשחור ביו"ט. (ושמעתי להעיר גבי אשחור ביו"ט סתמא איירי בחר דאוגדו והקצתו למצוותו, א"כ אסור לאכול הענבים כיון דהוקצו למצוותו. והאין מלקט לאכילה. ושו"מ דהאו"ש (ח ה) עמד בזה תו"ד.)

ח. וכדאי' (מנחות ה.) דאין מחוסר זמן לבו ביום. ויש שפי' דזמן המצווה מתחיל אף מהלילה, אלא דצורת הקיום ביום. ט. והרא"ה פי' דמ"מ לא הגיע זמן המצווה. י. אמנם לדעת הב"ח דחוי במצוות הוה משום גזירה. ולא מדין קדשים.

אין ממעטין

קמה) ואם מינעטו כשר. המדרכי (תשמז) הביא דר' אביגדור הק' דאירי אף שמיעטו במזיד, ואף דעבר באיסור דאורייתא². והביא מכאן דאין בזה חסרון מצווה הבאה בעבירה (ע' בסמוך). ולמד דה"ה אם עשה שופר באיסור ביו"ט, וכן הביא לולב ואתרוג מחוץ לתחום לישראל³. ועוד ראייה מגול עצים וסיכך בהם דכשירה (לעיל לא.).

והשעה⁴ מ (ח ה) כתב דלא נתפרש בדברי המדרכי עיקר הטעם אמאי אין בזה משום מצווה הבאה בעבירה. ופי' דדוקא היכא דהעבירה עדיין בידו בשעת קיום המצווה, כגול וכדו'. אבל הכא עבר כבר העבירה⁵. ועוד כת' דשאני הכא דאפשר למצווה שתעשה בלתי עבירה, כגון אם לקטן לאכילה ואית ליה הושענה אחרית. ושוב הביא מדברי הירושלמי (שבת יג ב, ה') לעיל ל. דכשהוציא מצה ברה"ר לא נחשב באה בעבירה, דהוא עבר⁶. ואינו עבירה בגופו.

קמו) ת"ר אין ממעטין ביו"ט וכו' מתקן מנא. פרש"י דהיה פסול ומכשירו. והוה בכלל מלאכת מכה בפטיש. המדרכי (הנ"ל) נקט דהוה מלאכה דאורייתא⁷. אבל רש"י (בע"א ד"ה עבר) כת' דאין ממעטין ביו"ט משום שבות⁸, שדומה למתקן כלי ומכשירו. ותוס' (יומא לה.) כת' דמיעוט ענבים אינו נראה תיקון כ"כ, שיחשב מלאכה דאורייתא. וכ"כ הלבוש (תרמו) דמיחזי כמתקן.

ורע"א (או"ח שיד) כתב דנפק"מ דמותר ע"י נכרי, דהא קי"ל (שו"ע תקפו כא) דשבות דשבות (פי' ע"י נכרין) מותר במקום מצווה. ושוב כתב דאף למדרכי יהא מותר לומר לנכרי למעט לאכילה. דפסיק רישא כה"ג מותר (ע' שו"ע רנא ה). וכו"כ הפרמ"ג תרמו א"א ב.

והריטב"א הק' אמאי לא שרינן מלאכת יו"ט, מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, הותרה נמי לצורך היום. ותי' דלא התירו אלא מלאכה בעלמא, אבל עשיית כלי (דבר מסויים) לא הותר⁹. וסיים כיון דהשתא לא עביד מצווה (ומשמע דמשום מצווה הותר, וצ"ב).

קמו) והא אב"י ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר' שמעון בפסיק רישיה. פרש"י כיון דא"א בלא"ה, כמתכוון חשיב ליה. והאחרונים (ע' קוב"ש כתובות יח, שער"י ג כה, ה') ר' שמעון כתובות) חקרו האם פסיק רישיה נחשב שנתכוון¹⁰, או דחייב אף דאינו מתכוון. ועוד ביארו דנחשב גוף המעשה מעשה מלאכה, ועי"ז מתחייב.

ור"ח (בסוגין) כתב דאי ל"ל הושענא אחריתי אמרי' אערומי קא מערים. (ומשמע דהוה הטעם דפסי"ר).

והשעה¹¹ מ (שבת כה כה) הביא דמבואר בסוגין דאף במלאכה דרבנן פסי"ר אסור (ע"פ מש"כ רש"י (הנ"ל) דבסוגין הוה מתקן דרבנן). והק' על דעת התה"ד (סד, ע' מג"א שיד ה) דפסי"ר באיסור דרבנן מותר. (וכן הוכיח רע"א או"ח שיד).

טז. ובהג' מהרש"ם הביא דכ"מ ברא"ש (שבת קג). ועי"ש מה שהביא עוד בזה.

יז. וכן רש"י (לעיל יא:) כת' דחכמים אמרו דאין ממעטין ביו"ט. אבל הרש"ש הביא דרש"י (כאן סוד"ה ווא מודי) כתב דהוה מלאכה גמורה. (ויש לדחות דקאי אשאר פסי"ר, ולא קאי אסוגין).

יח. אמנם תוס' (שבת צה.) נקטו דמותר מדאורייתא אף לבנות ביתו ביו"ט ולצורך אכילה, מתוך שמותר לגבן (דהוה מלאכת בונה) לצורך וכו'. ואסור רק מדרבנן משום עובדא דחול. (ועפ"י דהרא ק' הריטב"א, דלא מסתבר דליקוט ענבים יחשב עובדא דחול).

יט. וכ"כ הרא"ש (שבת טז ה) (דסברת הערוך, ע' בסמוך) דפסיק רישא אמרי' דאנן סהדי שנתכוון.

יב. ומשמע מדבריו דבאיסור דרבנן אין חסרון. אבל השעה¹² מ (ח ה) הביא מדברי רש"י (פסחים לה) דאף באיסור דרבנן נחשב מצווה הבאה בעבירה. (ועפ"י נסתפק (שם ח א) בגול דרבנן, כגון מציאת חש"ו, האם נחשב מצווה הבאה בעבירה).

יג. ודן האם דוקא לישראל אחר, אבל לאותו ישראל אסור בהנאה בו ביום (כדאמר עירובין מ.). או דוקא בהנאה אסור, אבל למצוות לא גזרו, דלא ליהנות ניתנו.

יד. (ועד"ז המלחמות לעיל ל.). אבל הביא דתוס' (לעיל ל.) הק' גבי עיר הנידחת, ולא חילקו בזה.

טו. אבל הפרי חדש (תרד) הביא בשם ס' בית מועד דהמוציא מצה מרה"י לרה"ר ואכלו לא יצא יד"ח. דהוה באה בעבירה.

קמח) **דאית ליה הושענא אחריתי**. פרש"י דאין כאן תיקון כלי^ב. וכע"ז כתב הריטב"א דאינו חשוב מתקן^{בא}.

ותוס' (שבת קג.) הק' דא"כ אמאי קאמר ס"ל באבוח דדבר שאינו מתכוין, הא כה"ג לא הוה מתקן כלל, ולא הוה מלאכה^{בב}. והרא"ש (שבת יב א) פ' דלר' שמעון שרינן, דשמא לא יצטרך לו, ואיגלאי מילתא דלא תיקן כלי^ב. אבל לר' יהודה שמא יצטרך לו, ועבר אאיסור דאורייתא. [ומשמע דיש חשש שמא יצטרך לבסוף, וע"ז הוה תיקון. ואפ"ה מותר לר' שמעון דבשעה שליקט אינו מתכוין לזה].

ודעת הערוך דפסיק רישא דלא נחא ליה מותר^{בד}. **ותוס'** (שבת קג, כתובות ו. ועוד) הביאו מכאן ראיה לדבריו, דכיון דאית ליה הושענא אחריתי הותר. **ותוס'** (שם) דחו דמשום מצווה התירו [ופס"ר דלא נחא ליה אסור מדרבנן. ו**ותוס'** (כאן) כת' דהוה דרבנן משום מלאכה דא"צ לגופה. ועוד כתב **תוס'** (יומא הנ"ל) דאינו תיקון גמור.

אבל **הרמב"ם** (ח ה, והשו"ע תרמו ב) או שליקטן אחד אחד לאכילה^{בז}. והכס"מ תמה מה מהני אחד אחד, והביא דמשמע דה"ה גרס ליקטן 'אחר' לאכילה. [והפוסקים תמחו אמאי העתיק בשו"ע גירסא משובשת].

קמט) **תוד"ה מודה**. משום מצוה. בהג' ראמ"ה הק' האין אפשר להתיר משום מצוה, כשהוא אינו עושה לשם מצוה^{בז}. [ואילו יתכוון לשם מצוה, הו"ל מתקן]. אבל **המג"א** (תרמו ב) כת' דבמקום מצווה שרי 'באחר'. [ויל"פ שעושה עבור חבירו, ומ"מ אמרי' דעיקר כוונתו לאכילת עצמו].

קנ) **ת"ר הותר אגדו ביו"ט, אוגדו כאגודה של ירק וכו' א"ר יהודה אגד מעלייתא בעי^{בז} וכו'.** [גירסת רש"י קשר מעלייתא]. פרש"י שמעי' דבעי בלולב קשר גמור וכו' ואפי' לרבנן משום 'ואגדוהו'. וכ"כ **המרדכי** (תשמיט, וכ"פ השו"ע תרנא א"ב) דצריך ב' קשרים זה ע"ג זה, דהיינו קשר הנאסר בשבת ויו"ט^{בט}. ודוקא היכא דהותר, אוגדו כה"ג.

אבל **הריטב"א** כתב דכיון דלולב אי"צ אגד בכריכה לא דהוא סגי ולקיים מצוות ואגדוהו.

והרמ"א (שם, בשם הטור) כת' לעשות כאגודה של ירק^ל, וסיים וכן נוהגין. וכ"כ **בדרכ"מ** (והו' במג"א) דאף בחול נהגו כן. ואף דהטור קאי אהותר אוגדו ביו"ט, נהגו שלא לעשות קשר. והמשנ"ב (יא) תמה בזה.

והאבני נזר (תלג) הק' דמה נוי יש בקשר גמור, מאשר באגודה. וביאר דע"י הקשר נחשב שלוקח ג' מינים כא'

בלא מתכוון.

כה. יש שדנו היכא דיש ענבים הרבה יותר מהעלים, האם כל ענב שמוריד הוה תיקון מנא. או רק הענב שגורם לכשרותו. [ולפי גירסא זו משמע דצריך א' א' דוקא, אף קודם הענב האחרון שמתקנו].

כו. ועד"ז הק' הט"ז (תרמו ו).

כז. ומבואר בגמ' דלר' יהודה צריך קשר גמור, בגדרי קשר בשבת, ובלא זה פסול. אבל **הריטב"א** (יא) הביא בשם **רבו דהמח'** צריך אגד היינו האם צריך ליתלם כא' או בזה אחר זה. ומשמע דלר' יהודה סגי שנטלם כא', ואי"צ אגד חוט. רצ"ע מסוגיין.

כח. אבל **המשנ"ב** (שם ח) הביא (בשם ס' אגודה באהלך) דנהגו העולם לעשות כמין בית יד מעלי הלולב ותוחבו בו, והוה בכלל קשר. וע"ע לקמן לו.

כט. והביא בשם **ראב"ה** דנהגו [בלולב וכן בציצית] קשר א', ושוב מתעגל וכורכו סביב. וע"ז מתהדק כב' קשרים.

ל. אבל **הגר"א** (שם) ביאר דכוונתו בריכה ע"ג קשר, וכדברי **המרדכי** (הנ"ל).

כ. וכע"ז כתב ה"ה (שבת יב ב) דהקוטם קיסם ומכבה גחלת ואינו מתכוון לעשות כלי וכן לתקן הגחלת, אין חיוב פס"ר, דלא נחשב כלי אם אין דעתו לכך. ו**המג"א** (שכג יד) כתב דהיכא דמתקן משום חומרא בעלמא לא הוה כמתקן].

כא. אמנם קצת משמע בריטב"א דהוה סברא במעשה הגברא. ואילו ברש"י משמע דהטעם דהכלי [דהודס] לא נחשב מתוקנת.

כב. וכ"כ **הרש"ש** דלפ"ז תו אי"צ לומר סבר לה באבוח, דלכו"ע לא הוה תיקון כלי. ולפ"ז רבנן פליגי דהוה תיקון כלי. וכת' **דהרי"ף והרא"ש והטור** סתמו דאין ממעטין ביו"ט, ומשמע דאפי' לאכילה ויש לו הושענא אחרת, דקי"ל כרבנן. אבל **הרמב"ם** ושו"ע פסקו כראב"ש.

כג. משמע מדבריו דלא תליא בכוונתו, אלא אם יטלו הדס זו, איגלאי מילתא דהוה תיקון. אבל אם לא יטלו אינו מתוקן בכך.

כד. **והרא"ש** (שבת טז ח) ביאר דכיון דלא איכפת ליה, לא אמרי' אנן סהדי דמתכוון. ו**הריטב"א** (כאן) הביא דברי הערוך אין דין פס"ר אלא כשהוא נהנה ממלאכתו, אלא שעושה

קנה) רש"י ד"ה ערבי נחל. מצווה זו, ומיהו של בעל כשירה וכו'. וביאר כן מסקנת הגמ' 'ערבי נחל מ"מ', דכשר בדיעבד. אבל הרא"ש הביא דלא ראה שרבותיו היו מצוין להביא ערבה שגדילה על הנחל. וביאר דקאי א'מין' ערבות שגדילות על הנחל. ומרבין אף שאר מינים. וכ"ה לשון הרמב"ם (ז ג) 'מין' ועוד ראשונים. והמשנ"ב (תרמז ג) הביא די"א דיותר טוב לכתחילה ליטול שגדילין על הנחל, אבל בדברי הט"ז משמע דאי"צ לדקדק בזה.

דף לד.

קנה) תוד"ה ורבנן. ולפ"ז צריך ליהזר וכו' גדילה על הנחל. ולעיכובא. ונע"ד שיטת רש"י דמרבין מה שאינו גדל על הנחל דוקא. אבל הריטב"א חלק דסגי במין שרובו גדל על הנחל. וכדעת הרא"ש הנ"ל. ובהג' ראמ"ה דייק [מלשון התוס'] דמאן דמכשיר של בעל, הוה אפי' לכתחילה ודלא כרש"י הנ"ל. דומיה דנשרו מקצת עליו דכשר אפי' לכתחילה. וביאר שכל שהוא סימן למין, אי"צ שיהא כן במה שלוקח אפי' למצווה.

קנה) רש"י ד"ה י' נפיעות. ואם י' הם וכו', נאמר למשה מסיני שהותר לחרוש תחתיהם, כשיעור יניקתם. הרש"ש דייק דנמסר בהלכה כמה השיעור יניקה. אבל הביא בדפשוטו מבואר (ע' ר"ה יג.) דקים להו לחו"ל שיעור זה.

קנה) פרט לצפצפה הגדילה בין ההרים. הרש"ש פי' דאין דרך צפצפה ליגדל על מים. והפרמ"ג (תרמז מ"ז א) דן צפצפה שגדלה על המים, האם כשר. וכתב דלסוברים דאולי' בתר רוב המין, פסול. אבל לדעת תוס' דערבה של בעל פסולה, א"כ ה"נ להיפך צפצפה של מים כשר. אלא דמקרא דיהוקאל משמע דפסול. וצ"ע.

מקפיד, ואי"צ זכות ממון. שהרי בלאו הכי אי"צ ליטול לאוכלו וכו'. אבל דוחק לומר דס"ד דיותר ליטול בגדרי הממונות, קמ"ל קרא דאסור מדיני ממון. ואם מותר בדיני הממון, אמאי לא יחשב 'לכם'.

לד. וכ"כ ראב"ה (תרעא).

לה. והביא דנח' הראשונים בפי' נחל איתן דעגלה ערופה (ע' תרי"ט סוטה ט ד).

ודנחשב כמו חפץ א', ובוה הוה נוי להחשב לקיחה א' בכלם.

ותוס' (גיטין מוה) הביאו בשם ר"ת דאשה לא תאגד לולב, דכל שאינו בקשירה אינו בעשייה ונכמו שאינה כותבת תפילין, כן קשירת ציצית. אבל הרמ"א (תרמט א בשם המרדכי) פסק דלולב שאגדו עכו"ם כשר. והמג"א (ח) דייק דלכתחילה יאגדנו ישראל, וכמו בציצית ודחיישין לדעת ר"ת לכתחילה. והמג"א תמה דק"ל לולב א"צ אגד, וא"כ האגד אינו מן המצווה. וצ"ל כיון שהוא נוי למצווה חשוב כמצווה עצמו. ומבואר מדבריו דגדר המצווה, שיהא 'דין אגד'.

ערבה

קנה) רש"י ד"ה ערבה. ללולב, דלכם וכו'. משמע דוקא ערבה דלולב. אבל ערבה דמקדש אי"צ לכם. ותוס' (לקמן מג.) כת' דלרבנן דערבה בשביעי הוה מהלכה למשה מסיני א"כ לא בעי לכם. אבל לאבא שאול ילפי' לה מקרא, ובעי לכם לא.

קנה) בא"ד דלכם אכולהו קאי. הכפ"ת ואחרונים דנו אמאי כתב רש"י גבי ערבה, ולא גבי הדס^{לב}. ובת"י הב' כתב דכיון דאין טעם וריח בערבה, ולא קפדי אינשי, היה ראוי להכשיר ערבה גזולה^{לג}. קמ"ל גזיה"כ ד'לכם. (וע"ע נוב"י ת' או"ח קלד).

קנה) נפרצו עליו. [שנשרו, וכמ"ש רש"י לב: גבי הדס]. ובפשוטו נקטו הראשונים דה"נ צריך שישאר רוב העלים. אבל דעת העיטור (צא: בדה"ס) דסגי בעלה א"ל^{לד} וכדאמרי' לקמן מה: גבי מצוות ערבה דהושענא רבה, ולחומרא בעי ג' כהדס.

קנה) של' בע"ז ושל' הרים וכו'. הרש"ש כת' ד'נחל' יש בו ב' פי', נהר ועמק^{לה}. ומש"ה נקט 'בעל' ו'הרים', היפך שניהם.

לא. ויל"ד בזה, דהניחא לדעת התוס' (כט:) דכל ז' במקדש בעי לכם, אבל לדעת שא"ר דאף במקדש 'שמחתם' ל"צ לכם, וכ"ש ערבה. אבל אפשר דהריבוי 'ערבי' הוה ברישא דקרא.

לב. והכפ"ת תי' דערבה הוה האחרון מבין ג' מינין [בהדי לולב], וכללו יחד.

לג. ויל"ע האם כוונתו להכשיר שאול, דסגי במה שאינו

קנט) קנה של אדום. הב"י (תרמו, ה' ברמ"א א) נסתפק אי בעינן אדום ממש, וירוק ככרתי פסול. או כל שאינו לכן כשר, כיון דכשהשמש מכה עליו יהא אדום. וכתב ע"כ הוא כן, דאל"כ לא ימצא לנו ערבה כשירה, דאף אותן שהקנה אדום הוא משום שהשמש מכה עליהם. שהרי באותו אילן תמצא חלק ירוק.

קס) תוד"ה קנה. לפי' קתני סימני צפצפה למימר דוקא הני. משמע דדוקא כשיש את כולם פסול, אבל סימן א' כשר. והכפ"ת דק' דבגמ' אי' דדומה למסר פסול, אף שיש לו שאר סימנים. וע' ט"ז (תרמו ג) ואחרונים. אבל המשנ"ב (ב בשם הפרמ"ג) כת' דלהכשיר צריך כל ג' סימנים.

קסא) דומה למגל כשר, דומה למסר פסול. פרש"י מגל, פגימותיה נטות לצד הבית יד. מסר, פגימותיה הולכות כנגדו. אבל הרמב"ם (ז ד) כתב דמגל יש לה תלמים קטנים, ומסר פגימותיו גדולות.

דף לד:

הדס קטום

קסב) ר' ישמעאל אומר וכו' אפי' ב' קטומין וכו' ר' טרפון אומר אפי' ג' קטומין. פרש"י דלא בעי הדר בהדס וולפ"ז לכאורה אף יבש ושאר פסולי הדר יתכשר. ור' ישמעאל חולק על המשנה. והראשונים (ע' בסמוך) דחו דהדס קטום הוה הדר.

והרי"ף (טו: בדה"ס) כתב דק"ל דנקטם ראשו כשר, אע"ג דלא העלה תמרה. ודלא כסתם משנה (לב:) דנקטם ראשו פסול. והרא"ש הק' מ"ש משאר

מינים דנקטם ראשו פסול^ב. ובפסקי הרי"ד (הו' ברא"ש) תי' דכיון דעלי ההדס חופין את עציו, אין קטימתו ניכרת כ"כ. ועד"ז כתב הרמב"ן (מלחמות, ובהל' לולב) דהדרו של הדס תליא בעבותו, שעליו חופין את עציו. ולא דמי לשאר מינים.

והפרמ"ג (הו' בשעה"צ תרמו לב) כתב דלפ"ז היכא דאין עלים חופין את ראשו פסול^ג. והחזו"א (קמו ל) הק' דא"כ היה אפשר ליישב דהמשנה איירי באופן שהעלין אינם חופין, ומש"ה יפסל ע"י נקטם ראשו. והגמ' כאן איירי בחופין. והראשונים לא נחתו לחלק בזה. וכתב דכוונת הרי"ד דבהדס אין הדרו מתמעט בקטימת ראשו. וואף במקום שאין עלים עליו לא נפסל.

והר"י מלוניל כתב דר' טרפון איירי כשעלתה תמרה על קטימתו.

והיראים (תכב) הביא מכאן דנקטם ראשו פסול רק לכתחילה^ד. והמרדכי הביא דברי היראים אף בנקטם ראשו דלולב. והמג"א (תרמה ו) חלק דהיראים קאי אהדס, ולא אלולב^ה.

אבל הריטב"א כתב דאין לומר דבעינן שלא יהא קטום משום הידור מצווה, דמשום הידור מצווה לא עבדינן דיחוי.

והראב"ד (הל' לולב) והבעה"מ פי' דקטום דסוגין לא איירי בנקטם ראשו, אלא שנקטמו הבקעות. ווהביאו כן מהירושלמי דקרי ליה דליות. והבעה"מ ביאר שנפשו מן הבקעות, ומצוותן שיהיו גוזזין מן הקרקע. והמלחמות תמה ע"ז דדבר הגוזז מהקרקע אין בו תוספת תאר או הדר יותר מהמופשה.

אבל הראב"ד פי' (וכ"כ הריטב"א והר"ן בשם בעה"מ) דאיירי בהדס שיוצאין ממנו בצדדיו בדין

ה. אלא דהמרדכי נקט דאין לחלק, דהמשנה נקטה לשון שווה. ומש"ה נקט דהיראים קאי אף בלולב. ווע' ט"ז תרמו א וגר"א תרמה ו.

ו. והראב"ד (בהשגות לרמב"ם ח ה) כתב דכבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו, והעלינו שנקטם פסול כסתם משנתינו, ודברי ר' טרפון דאפי' שלשתן קטומים כשרין הוה ענין אחר ולא שנקטם ראשו. והכל ברור בחבירינו, ומקום הניחו לי מן השמים.

ז. וכן הראב"ד (בהשגות לבעה"מ) כתב דהבעה"מ העתיק ממנו פירושו, ומבואר דלמדו כן בכוונת הבעה"מ. ואבל בבעה"מ (לפנינו) כת' מהקרקע.

א. וכ"פ הרמב"ם (ח ה) דנקטם ראשו כשר.

ב. ובפסקי הרי"ד הק' דאי לית ליה היקש, א"כ אף לולב וערבה יפסלו.

ג. והבכור"י (תרמו כב הו' בשעה"צ לב) כתב דאם אין עלים חופין את העץ למעלה, הוה פסול החוזר להכשירו, דיחזור ויקטום העץ עד סמוך לקן שתחתיו. וכתב דאיירי שלא ישאר בהדס כשיעור. ועוד כתב דביו"ט אסור לחתוך כה"ג, דמתקן להדס.

ד. אבל העיטור דחה דבריו, ד"אכ כוליה פסולין דמתני' נימא הכי.

קטנים. ושאינו קטום דסוגיין היינו שנוטל כולו, בלא לקטום פארה מכאן ומכאן.

והריטב"א ביאר דהבדין הקטנים יוצאין ומפסיקין בקינא דלא הוה ג' בחד קינא, ומש"ה צריך לקוטמן¹. (ובזה נח' בסוגיין האם אמרי' דהפסקה היא, ולא הוה הדר).

קסג) **ענף עץ עבות ג'.** פרש"י ענף חד, עץ חד, עבות חד². ועוד פ' הרש"ש דדרשי' 'עבות' (משולש) אף על מנין הבדים. (ועע"ש).

קסד) **תוד"ה ערבי.** אפי' נותן כמה הדסים וכמה ערבות בלולב אין זה כל תוסף וכו'. כיון דהוה אותו מין. (אפי' אגדו עם הלולב). וכ"כ הרא"ש (כאן) ו**תוס'** (ר"ה כח): דבאותו מין ליכא כל תוסף.

אבל **הריטב"א** (לעיל לא): הק' דגבי תפילין הוה כל תוסף במה שמוסף בית חמישי לתפילין. וכן במתן דם ע"ג מזבח הוה כל תוסף, אף דהוה אותו מין³. **והריטב"א** תי' דבהדס וערבה לא נתנה בהם תורה שיעור למעלה⁴. ולפ"ו היכא דנטל ב' לולבים או ב' אתרוגים עובר בכל תוסף. וכ"כ בס' החינוך תנר⁵.

והאחרונים חקרו האם מקיים מצווה בכלולו⁶, או דהוה סברא רק שאין כאן 'הוספה' למצווה, כיון דלא הקפידה תורה על צורת המצווה.

ועוד כתב הריטב"א דהיכא דמוסף משום ספק שמא לא יצא יד"ח אין בזה משום כל תוסף⁷. ועוד (וכ"כ הרשב"א ר"ה טז): דכל שהוא בתקנת חז"ל אין בו משום ב"ת. תדע שהרי ישנים בשמיני בסוכה (בחו"ל) משום תקנת חז"ל⁸. ועוד כתב הריטב"א (שם) דכל שהוא לנוי, אפי' נוטלו דרך גדילתו אינו עובר בכל תוסף (וכ"כ הרא"ש לקמן לה).

והרמב"ם (זו) כתב דאם רצה להוסיף בהדס לעשות אגודה גדולה הוה נוי מצווה, אבל בשאר מינים לא יוסיף, ואם הוסיף או גרע פסל⁹. **והרמב"ם** בתשובה (הו' במכתם ובכס"מ) ביאר דגבי הדס מצאנו תוספת הדר שנוטל חבילת הושענא. אבל גבי ערבה לא מצאנו, ואין מקור להתיר¹⁰. ומש"ה אם מוסיף פסל.

והבס"מ (בשם הרמ"ה) הביא דאף הרמב"ם חזר בו, דיכול להוסיף אף בערבות. ואבל רבינו מנוח הביא דמקורב הגיהו בדברי הרמב"ם דאם רצה להוסיף בהדס או ערבה לעשות אגודה גדולה הוה נוי מצווה וכו' (וכ"ה בר"ן).

ועוד הביא הבס"מ בשם ר"א בן הרמב"ם (ברכת אברהם לא) שהרמב"ם בסוף ימיו חזר, וצווה לתקן

אבל ערבי נחל מיעוט ב', אבל הרבה בכלל. וכן 'עבות' משמע הרבה.

יד. ו**בס'** **אסופות הגר"ח** (לו) דייק כן מלשון הרמב"ם. וי"ל¹¹ כשמוסיף הדס פסול, כגון שנקטם, דע"כ אינו יוצא בה, האם כל שאינו יוצא בה עובר בכל תוסף. אמנם אפשר דל"ש כל תוסף במקום שאין ראוי לקיום מצווה. ומ"מ יל"ד כשמוסיף פסולי הדר, דיוצא בשעת הדחק, א"כ ראוי למצווה אלא דאינו רוצה לצאת בו. אך אפשר דיוכל לצאת יד"ח בכלול, ואינו מגרע בהידור מצווה.

טו. **והפוסקים** (א"ח לד ב) האריכו לדון האם יש ב"ת להניח ב' זוגות תפילין של רש"י ור"ת (דמ"ג ר' א' מהם כשר).

טז. **והקוב"ש** (ח"ב לג ד) ביאר דבשמיני הוה 'הוספה' למצוות סוכה של אתמול, ולא הוה כעושה מעשה מצווה בפנ"ע. (ע"ש עוד).

יז. וכדברי **התוס'** (לעיל לא): דמשום כל תוסף כל המצווה נפסל. (ולוי סברת האי לחודיה קאי). ובשו"ת הרמב"ם הוסיף שאין הפרש אצלינו בין התוספת על הדבר המוגבל או בין הדסותן ממנו. (ואפשר דכוונתו להא דאמרי' גבי טריפות (חולין נח) דיתר כנטול דמי).

יח. **והרמב"ם** כת' וכל דבר שלא נמצא שחכמים כתבו

ח. **והק"ג** (ש) כתב דלפ"ו צריך להקפיד לקטום כל הענפים המפסיקין בהדס. וכתב דאין נוהגין בזה, כיון דק"ל כרא"ש. אבל **המצות השקל** (ר"ס תרמו) כתב דבזה לא מצאנו מי שחולק, א"כ צריך לקוטמן. וכ"כ **המשנב"ב** (שם לג) דצריך לקטום שלא יפסיקו בין הקנים. אבל **החזו"א** חלק דדוקא מה שיוצא באמצע הקן.

ט. **ותוס'** הק' דאיצטריך לדרשא אחריני (וע' אחרונים). **והתוס'** **הרא"ש** כתב דמ"מ אף מנינה שמע"י מינה.

י. **ועד"ז** דנו **הראשונים** (תוס' סוף ר"ה ושאר') כשמוסיף בתקיעות האם יש בזה משום כל תוסף.

יא. ו**בה"ק תוס'** (ר"ה ה"ל, ועיי' טז): ותי' דלפ"ו ב"ת בברכת כהנים הוה כשמוסיף ברכה אחרת משלו, ומתן דם שנותן במקום אחר דאינו מצווה, אבל כשחזר ונותן במקום שנצטווה אין כל תוסף כשאוכל כמה זיתים מצה, דמקיים מצווה כמה פעמים מותר. וע"ע ריטב"א (לא) וביאו"ה (קכב כז).

יב. וכ"כ **בתוס'** ר"פ דקרא קאמר לכל הפחות לא ישים פחות מב' ערבות.

יג. **והלבוש** (תרנא יד) כתב דיכול ליטול ב' לולבין. אבל הביא י"א דלולב ואתרוג נקטה תורה לשון יחיד, ולא יוסיף עליהם.

דאם הוסיף או גרע 'לא' פסל. [ולפ"ז חזר בו דרשאי להוסיף בכל ד' מינים].

ומ"מ כתב השו"ע (תרנא טו) דהמדקדקין אינן מוסיפין על ב' ערבות וג' הדסים כלל^ט. והביאו"ה הק' דבשלמא ערבה יש לחוש לדעת הרמב"ם, אבל בהדס אמאי לא יוסיף. וכתב דאולי הטעם ע"פ סוד. וכתב דפשוט דאם יש לו קצת ספק בכשרות ההדס או ערבה, שיכול להוסיף.

והרא"ש הביא דדעת בה"ג דאם הוסיף הדס שוטה^כ, פסל^{כא}. אבל הביא כמה גאונים ס"ל דכיון דאנו רואין דהוה מין א', אין כאן כל תוסיף^{כב}. מדי דהוה אסיב ועיקרא דדיקלא, דהוה מינא דדיקלא. (ע' לקמן לו: לו.).

קסה) יכול יהא אתרוג עמהם באגודה וכו' נאמר כפת. ועד"ז איתא בירושלמי (ג ז) דלא בעי ב' ביד

א', כפת כתיב, אפי' זה בידו א' וזה בידו א'. והב"י (תרנא, הו' במג"א י ומשנ"ב טו) הביא בשם הא"ח דאם נטל שניהם ביד א' לא יצא, מדל"א כתיב 'וכפפת. אבל הט"ז (יד) חלק דהמיעוט הוה דלא יאגדנו יחד, אבל יכול ליטול ביד א'. והחזו"א נסתפק עוד די"ל דהוה רק למצווה, ולא מצאנו עיכובא שלא ליטול ביד א'.

קסו) חזר בו ר' ישמעאל^א. פרש"י ומבשר חד, ומיהו הדר בעי. והרמב"ן וריטב"א וש"ד הוסיפו דמ"מ יטול ג' לנוי מצווה (וכנ"ל). ובהנך לא קפדינן אי הוה קטומין^{כג}.

אבל הראב"ד כתב דחזר בו ממ"ש זא' אינו קטום. והריטב"א הק' מנלן דאמר כן מעולם. והשבלי הלקט כתב דחזר בו, וס"ל דבעי ג' אינם קטומים. [וקשה דמעיקרא מאי ס"ד].

קסז) תוד"ה שרתא. וביום שני לא חיישינן, אע"ג דקפדינן אארבעה מינין וכו'. [וכמ"ש תוס' (כט: ד"ה בעינן) דבעיקר נטילה תקנו כעין דאורייתא]. אבל האו"ז (שח, הו' במרדכי והג' אשר"י) בשם הר"י מאורליינש כתב דאם אין לו אתרוג בשאר ימים^{כד} יטול שאר מינים ויברך. דלא בעי לקיחה תמה^{כה}.

קסח) בא"ד דהא דמעכבי אהרדי, אבל יש לו אין מעכבין^{כז} וכו' ופי' בה"ג וכו'.^{כז} הריטב"א הביא בשם רבותינו דבעינן עכ"פ שיהיו כולם ברשותו בשעה שלוקחין. [וכ"ה לשון הרמב"ם (ז ו) שיהיו ארבעתן מצויין אצלו בשעה שלוקחין]. אבל הריטב"א הביא בשם הרא"ה דאי"צ שיהיו ברשותו כא', אלא דכוונת הגמ' שצריך ליטול כל

כג. ובהג' ראמ"ה כתב דר' ישמעאל נסתפק האם הוקש לאתרוג, א"כ בעי הדר, וסגי בא'. או דרש'י מקרא גופיה, ומיהי קטום ובעי ג'. ומש"ה יטול ג' קטומין ממ"נ.

כד. אבל ביום ראשון כשאין לו כולם אינו נוטל אלא לזכר. ולא אמרי' דלא גרע משאר ימים, ויקיים מצווה דרבנן.

כה. וכ"כ בתוס' ר"פ דביי"ט שני לא קפדינן אשאר מינים. [וקצת משמע דעיקר קרא בלולב, ולא קפדינן אשאר. אמנם ל"מ חילוק זה].

והרמ"א (תרנא יב) הכריע דמעכבין זה את זה אף בשאר ימים. ואם אין לו כולם נוטלין לזכר בעלמא.

כו. ועוד הביא המכתם בשם ר' משה בר"י לפרש באופן אחר, דאם יש לו ד' מינין, אין מעכבין. אבל כשאין לו כל המינים, מחוייב ליטול מה שיש לו ביחד. [ורצ"ב]. והביא דההשלמה חלק שנוטל בלא ברכה].

כז. ועפ"ז כשמגביה הלולב יצא בו, אף קודם שלקח האתרוג. והגר"א (תרנא ה) הק' א"כ לא הוה עובר לעשייתו (ע' תוס' לט, ויתבאר שם).

בביאור שהוא מותר, נשאר אותו על גבולו בלי תוספות ולא גרעין.

יט. אבל הראשונים הביאו דנהגו להרבות בשאר מינים. ובמרדכי (תשמט) הביא דנהגו להרבות בערבה. אבל האשכול הביא דנהגו להרבות בהדס. והביאו ליטול ס"ח כמנין לולב. ויש נוהגין ס"ט כמנין הדס. ויש מנהג ע"א ערבות, כמנין לולב וכנגד ג' אבות, וכנגד הסנהדרין.

כ. והריטב"א (לא) הביא דהמנהג להוסיף הדס שוטה, וביאר דהוה לנוי ולא הוה כל תוסיף. וכת' דהמנהג דלא כדעת תוס' דהותר דוקא משום דהוה חד מין.

כא. [ומבואר דכיון דאוגדו יחד פסל, אף דקי"ל דלולב אי"צ אגד. רצ"ע דבגמ' שם משמע דלמ"ד אי"צ אגד ל"ש מוסיף גורע].

כב. והמכתם כתב דיקשור את ההדס הכשר, ואח"כ משלים השאר. אבל הביא דאוגדין הכל יחד.

קסט) בא"ד ודבר תימיה וכו' דכולו מצווה א', האיך יועיל? בזה אחר זה, ור"ת הגיה וכו'. אבל הראשונים הביאו דמבואר דכל מין הוה מצווה בפנ"ע.

קע) תלתא קטומי שכיחי וכו'. הבעה"מ והראב"ד (הו' לעיל) הוכיחו מכאן דקטומין דסוגין לא הוה נקטם ראשו. דא"כ אמאי אינו מצוי כל כך^{לג}. והמלחמות תי' דדרך לזמור אותן^{לד} ולקוץ בראשן כדי שיוסיפו^{לה}.

אתרוג

קעא) ש"ל מעש"ש בירושלים וכו'. [ובגמ' נח' אליבא דר"מ דמעש"ש ממון גבוה, האם יוצא או דבעי 'דין ממון']. פרש"י שהיא כשירה לאכילת מעש"ש. ומחוץ לירושלים נחשב שאסור באכילה.

אבל האחרונים הביאו מדברי תוס' (לה. סוד"ה לפי) דאף מחוץ לירושלים נחשב שיש בו היתר אכילה. והריטב"א כתב דקודם שנכנס לירושלים יכול לפדותו, ולכו"ע יוצא בו. [אבל כשנכנס לירושלים ל"מ פדיון^{לו}. והר"ן כתב דיש לו היתר אכילה, דיכול להעלותו לירושלים.

קעב) ש"ל דמאי וכו' ובית הל"ל מכשירין. דאי בעי מפקיר נכסיו וחזי לעניים (ע' בגמ' לה:). בפשוטו איירי בטבל של דמאי, שלא הופרש ממנו מעשרות. [וע"ע לקמן לה. לרש"י ותוס']. אבל הרמב"ן (ע' בהמשך, והריטב"א) כת' דאיירי דטבל נחשב שיש לו היתר אכילה, דיכול להפריש ממנו תרומות ומעשרות^{לז}. והרמב"ן כת' דהמשנה קאי בתרומת מעשר שהפרישו מדמאי ונטמא. וקאי ארישא, תרומה טמאה וכו' של דמאי.

ד' לבסוף^{כח}. ומש"ה כתב דאין ראוי לברך, דאם לא יהא לו הברכה לבטלה.

השו"ע (תרנא יב) פסק דאם היו ד' מצויין אצלו, ונטלן א' א' יצא. והרמ"א הוסיף ובלבד שיהיו כולן לפניו. והגר"א ביאר דפי' כן בלשון 'יש לו' (בגמ' מנחות שם). דיש לו לפניו. אבל המג"א (שם כד) ביאר כוונת הרמ"א שלא יצטרך להפסיק בברכה^{כט}.

והריטב"א כתב דאע"פ שהפסיק ושח בין מין למין אינו הפסק כדאמר' (ר"ה לד:): שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא. אבל הרמ"א (שם בשם הג' מיימוניות) כתב דאם שח ביניהם צריך לברך על כל א' בפנ"ע. והגר"א ביאר שברכה א' פוטר את כולן אע"פ שנוטל כל א' לבד, כמו תפילין של יד שפוטר של ראש, ואם סח חוזר ומברך.

והמג"א (שם כה) הביא דההג' מיימוניות לשיטתו, דס"ל (ג יא) דאף שופר חוזר ומברך. אבל הרמ"א (תקצב ג) פסק בשופר דאינו חוזר ומברך^ל. וכת' דאפשר דהכא הוה בצירוף דעת הראב"ד דבלא"ה חוזר ומברך.

והביאו"ה העלה צד דדוקא כשנטלו מיד מהני ליטול בזה אחר זה, אבל אם שח ביניהם בדברים בטלים, ויש הפסק ביניהם ל"מ. אבל הק' דלפ"ו יצטרך לחזור וליטול את הלולב שוב. וכ"פ המשנ"ב דטוב לחזור וליטול כולם כא'.

והמשנ"ב (תרנא נו) ביאר שיברך [על הדס] על נטילת עץ עבות, [ועל הערבה] על נטילת ערבה וכו'.^{לא}. ועוד כתבו הפוסקים (הו' במשנ"ב שם) דה"ה מי שבירך אלולב, ומצא שאין שם הדס או ערבה, אם יש לו הדס וערבה בביתו ישלים אותו, ויחזור ויברך על המין שהיה חסר לו^{לב}.

כח. [וכ"מ פשטות דברי בה"ג].

כט. והשעה"צ (שם סז) ביאר דלא נידא ליה לפרש כגר"א, דמשמע דהרמ"א לא חלק אש"ע ורמב"ם דיצא בדיעבד אפי' אינם מונחים לפניו.

ל. ולכאורה כוונת הגר"א לחלק בין המצוות, דבשופר הוה ברכה א' על הכל, ואילו גבי לולב הוה ב' מצוות נפרדין, ומהני ברכה א' לחברתה.

לא. ובשעה"צ (שם עא) נסתפק היכא דצריך לחזור ולברך אאתרוג הדס וערבה יחד, איזה לשון יכלול. דהא אינו יכול לברך על הלולב שוב. [אמנם יש שהביאו שיברך על נטילת לולב, דכולהו נקראין לולב, והביאו דכ"ה לשון האבודרהם].

לב. [והשעה"צ (שם עד) ביאר דמה שבירך מתחילה ל"מ, שלא היה דעתו על הדס זו. וכבירך על תורמוס ונפל מידו.

לג. ובפסקי הרי"ד כת' דאינו מצוי שיגיע העבות עד ראשו, ומש"ה היו קטמין ראשו עד מקום העבות, כדי שיהא העבות בראש. ששם עיקר המצווה. [אך המציאות בזה"ד דבראשו הוה עבות יותר מלמטה].

לד. ולכאורה זומרים בעודו גדל בעץ, ואפי"ה נחשב קטום, אף דההדס ממשיך לגדול. ואפשר דהיינו מיד, אבל לאחר שהמשיך לגדול אינו פסול.

לה. וביאר דהן נקראין דליות, ואילו ענפים השלימין נקראין בדים. והוא נקרא ענף או פאר. אבל זמורה הוה ע"ש שזומרין אותו.

לו. אבל דעת רש"י בידו לפדותו ל"מ [וע"ע לקמן לה:).

לז. ויש שדנו דהריטב"א לשיטתו דס"ל גבי מעש"ש [וחץ לירושלים] דאף דהוה מחוסר פדיון נחשב ראוי לאכילה. וה"נ

וכתב דלפ"ז מבואר דמותר לעניים לאכול אף תרומת מעשר של דמאי ואלא אמרי' דחל עליו קדושה מדרבנן. אבל החז"א (דמאי ז ב) נקט דעת הרמב"ם (מעשר י יא) דאסור לעניים לאכול תרומת מעשר של דמאי. ודוקא טבל של דמאי הותר. והמשך המשנה יובא לקמן לה:.

דף לה.

קעג) ת"ר וכו' שטעם עצו ופריו שווין וכו' ואימא פלפלין. הריטב"א כתב הא ודאי ק"ל דהדר היינו אתרוג, ולא היו מסופקין שעשו כן מיםות יהושע. דאתרוג לשון חמדה וריגוג, והשם התואר בא להעיד על סימניו. אלא הביאו סימן והוכחה גמורה שהוא שם האתרוג. ווכעי"ז כתב הרמב"ם בהקדמה לפיה"מ, הו' לעיל לב:.

קעד) שטעם עצו וכו'. המאירי כתב דאע"פ שאפשר באחרים שטעם עצם ופריים שווה, אינם מין המובחר כאתרוג.

והכפ"ת הק' דאף עץ הלימון שווה לפרי בטעם ובחריפות. ות" דעיקר הפרי של הלימון הוא החמוץ שבתוכו, והוא מרובה על הקליפה. ואין עצו חמוץ. אבל אתרוג עיקר הפרי היא קליפתו (הלבנה) שהיא גסה ביותר, והוא מריר וחרף כעצו. והפרי החמוץ בתוכו מועט^א.

מחוסר הפרשה לאו כמחוסר מעשה. ולדעת רש"י ל"מ שניהם. וותוס' ס"ל דבתרומתו החסרון מצד שאין בו דין ממון, ולא משום היתר אכילה.

א. ומש"ה המהר"ם אלשיך נתן סימן כשיש הרבה פרי חמוץ בתוכו הוה מורכב.

ב. וכד"ק הריטב"א דאילנות קטנים נוהג ערלה, וכללו של דבר כל שיש לו עץ קיים שנותן פרי וחוזר העץ עצמו ונותן פרי אחר נחשב אילן לענין ערלה וברכת בפה"ע (וע' ברא"ש ומרדכי ברכות לה).

ג. וא"כ משמע (דלרש"י) פלפלין הוה גזיה"כ דחייב בערלה. ודוחק. ואפשר דגלי קרא דיש לו חשיבות, אף דהוה שפל.

ד. ועפ"ז דן לגבי חצילין שיחשב ירק. ווע"ע רדב"ז (ג תקלא), וחזו"א (ערלה יב) שהאריכו בזה. והמשנ"ב (רג ג, והנשמת אדם נא ו) כתב (ולגבי ברכת בפה"ע) דבפרי של אילנות שהם פחות מג' טפחים דבמג"א וכמה אחרונים מבואר דברכתם בפה"ע, אך העולם נוהגין לברך

קעה) תוד"ה ללמודך. שהוא עץ שפל וכו' כפ"ה, וקשה דכמה עצים שפלים שיש להם תורת אילן^ב. ואלא משמע דהוה בתר דגלי קרא בפלפלין^ג. אמנם בשו"ת הלכות קטנות (א פג, והו' בלקט הקמח יו"ד רצד) הביא דבגמ' (סוטה מג) איתא דגזרו על הגפנים שאינן גבוהין טפח שיהיו כירק, משום שהם שפלים ונראין כירק. ומבואר דכל דבר שמינו שפל וקצר יש לדנונו שהוא ירק^ד.

קעו) בא"ד ופ"ד כיון דסופו ליבש אפי' רמיבתא פטורין. הכפ"ת פ' דכיון דנטעי אדעתא דיבשין, ואין שם פרי' על היבשין^ה ודאינן נאכלין בפנ"ע, אלא כתבלין, לא נחשב נטוע לפרי^ו.

ועוד הביא הריטב"א י"א (וכ"כ הרמב"ן ברכות לה) דפלפלין אינו כשאר פירות, אלא נעשית בעץ עצמו כמין שרף או אבעבועות^ז.

קעז) בא"ד וא"ת ומנ"ן דקרא בפלפלין, אימא וכו'. הרש"ש הק' דמבואר (לעיל לב: לגירסא לפנינו) דאף ענבי ההדס טעם עיצו ופריו שווה. ונימא דקמ"ל דענבי ההדס הוה פרי^ח, אף דאי' (מנחות כז.) דהדס אינו עושה פירות.

קעח) של אשירה ושל עיר הנדחת פסול, מ"ט כיון דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה. וי"ג (הו' בתוס' לעיל ל.) דהוה מצווה הבאה בעבירה. וכ"כ ר"ח והרמב"ם (פיה"מ). והריטב"א הק' שזה לא

בפה"א. וביאר דלא חשיבי כ"כ פרי. ואך משמע שם דהוה סברא מסויימת בהנך פירות, ולא בגוף האילן. ומשמע דהוה סברא בהלכות ברכות. והאגר"מ (א פה) כתב דבמקום שאין ידוע שהמנהג כן, יברך בפה"ע.

ה. וכ"כ בשו"ת הרשב"א (א ח) דמברכין ב"פ האדמה על פלפלין אפי' רטובין, כיון דנטעין אותן אדעתא ליבשין, ועיקר הפרי הוה יבשין דאינן נאכלין בפנ"ע.

ו. והכפ"ת כתב דרבנן פליגי, וס"ל דמה"ט פטור מהערלה, ומש"ה השמיטו הרמב"ם.

ז. דהרמב"ן (שם) הביא דבפשוטו מבואר בסוגיא דמברכין ב"פ העץ אפלפלין. והיינו גרגרי פלפל שחור. אבל הביא מהגאונים דמברך ב"פ האדמה.

ח. וכן מבואר בירושלמי (מעשרות א ג הו' בריש שם) דענבי הדס מתחייבין במעשר. ובירושלמי (ערלה א א) מבואר דיש ערלה בבנות הדס, ויש שפי' דהוה ענבי ההדס (והיכא דנטעו ע"ד הענבים).

וב"כ הריטב"א) כתב דהא דאיתא דיתר אכילה, היינו הנאה. וכדאמר' (פסחים כא:): לא יאכל כולל איסור הנאה, וכיון דאסור בהנאה ולשריפה היינו מיכתת שיעורו. והיתר אכילה ודין ממון מוציאין אותו ממדה שאמר הכתוב לכם.

ובחי' ר"א מן ההר כת' הטעם משום הקריבהו נא לפתחך, שלא יקריב למצווה דבר האסור לאכילה. ולכאורה כוונתו דדרשי' מן המותר בפין.

ותוס' והבעה"מ כת' דמש"ה פסול רק ביום א' [דבשאר ימים לא בעי לכם]. אבל הרמב"ם (ח ט, וכ"פ השו"ע תרמט ה) מבואר דפסול לכל הימים. ורבינו מנוח (שם) תמה כיון דדרשי' מלכם הול"ל כשר בשאר ימים.

והמג"א (תרמט כ) כת' דדעת הרמב"ם דדרשי' גבי אתרוג 'לכם', דכיון שראוי לאכילה דרשי' שלכם תהא לאכלו. וכיון דהך פסול הוה בגופו, ראו לפסולו כל ז' [ע"ד מש"כ תוס' כט: סוד"ה בעינן²].

והכפונ"ת (הו' בפרמ"ג תרמט א"א כ, וכן האריך המנחת ברוך צח ענף ד) כתב דהרמב"ם לשיטתו בפיה"מ דיליף מקרא ד'פרי' הראוי לכם, ובכל הימים בעי פרי.

וכבר עמד בזה הרמב"ן (הל' לולב), והביא י"א דערלה ותרומה טמאה פסולין משום דעומדין לשריפה, ומיכתת שיעוריה. והגמ' נקטה טעם נוסף דיתר אכילה לפסול ביום הא', ונפק"מ למעש"ש [וע"ד מ"ש תוס'].

ועוד כתב הרמב"ן (כנ"ל) דכוונת הגמ' משום איסור הנאה, ומש"ה מיכתת שיעורו. וכ"כ הגר"א (תרמט ה) בדעת הרמב"ם. וכ"כ הריטב"א דהך סברא דדין ממון פסל לכל הימים³. [ולא הוה מדין 'לכם'].

עבר עבירה באתרוג הזה^ט. וכן חלק הרא"ש דמצווה הבאה בעבירה הוה דוקא דומיה דגזל, דמחמת העבירה בא המצווה אבל הני לא יצא יד"ח מחמת העבירה.

אבל הראב"ד (סוף הל' לולב, ולרי"ף יד: בדה"ר) פי' גירסא זו באופ"א, דכאן יש חשש שיבוא לידי עבירה, שיבא להריח בו בלא כוונה ונהנה מע"ז [דאי אפשר לנטילתו בלא הנאה]. אבל בהדס ליכא למיחש, דאף הדס דעלמא אסור להריח בו משום מוקצה (כדלקמן לז:). והרמב"ן (בהשגות שם) והריטב"א חלקו דליכא למיחש שיריח בכוונה, דבמה שנטלו לפי שעה ועוסק במצוותו באיסורא מיוחד והיר"א.

והראב"ד הוסיף דבערלה ל"מ טעם זה וצריך למש"כ הגמ' בסמוך, דבשאר איסור הנאה ריחא לאו מילתא היא, אלא בע"ז כתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם.

והרא"ש (טו) ביאר [דהך גירסא ס"ל] דבאתרוג ל"ש לפסול משום דמיכתת שיעוריה, דאתרוג אין לו דין שיעור, אלא משום דלא גמר פירא (לעיל לא:). והרא"ש (וכן תוס' לעיל ל). חלק דעב"פ בעי שיהא מינכר לקיחתו. [דמזה"ט פסלינן פלפלין]. וכיון דמיכתת שיעוריה הוי כאילו נשחק כולו, וכאילו לא מינכר לקיחתו.

היתר אכילה ודין ממון

קעט) פ' שאין בה היתר אכילה. פרש"י דרחמנא אמר 'לכם', הראוי לכם בכל דרכי הנאתו. [והמנחת ברוך (צח ענף ב) דיק דהוה דרשא נוספת מהך קרא, ולא תנאי להחשב 'לכם']. אבל הרמב"ם (בפיה"מ) דריש דבעינן 'פרי', ואלו אסורין באכילה [ודבר האסור לאכול לא נחשב פרי].

והרמב"ן (השג' להל' לולב דהראב"ד, מלחמות טו. בדה"ר,

דלא אפשר וקמיתנהי מותר, ואף כשאפשר לו לטרוח אחר אתרוג אחר נחשב לא אפשר.

יב. ובפשוטו משמע דפסול מחמת חסרון לכם, ומ"מ כיון דחל דין פסול בגוף האתרוג לא רצו להכשיר [משא"כ שאול וגזול, דראוי להקנות]. ועוד יל"פ דילפי' מ'לכם' דין פסלות [ובדיני פסלות לא חילקו, משא"כ לכם דהוה תנאי בבעלות לא תקנו].

יג. עכ"פ במקדש [ודעת הריטב"א כרמב"ן דמתני' קאי לענין ז' ימים במקדש, ולא לענין תקנת ז' ימים במדינה].

ט. בעיר הנידחת אין עבירה באתרוג כלל. ובאשירה יל"פ כוונתו דאיירי באתרוג שגדל מאשירה, דאף דעבדו לעץ לא עבדו לפרי. ועוד יל"פ דהפרי לא באה מחמת העבירה (וכמ"ש תוס' והריטב"א לעיל ל). ועוד יל"פ כוונתו דאיירי דאחר עבד לאשירה, וזה לא עבר עבירה.

י. וצ"ב מ"ט פוסל בזה.

יא. ואי משום שעולה ריחו שלא בכונה, דכל שלא בכונה שרי, כדאמר' (פסחים כה) גבי הנאה שבאה לו בע"כ. וכ"ש

והמג"א (תרמט ב) נסתפק אתרוג שנאסר מחמת בליעת איסור⁷, האם פסול משום שאין לו היתר אכילה, או דוקא היכא דהאיסור הוה מחמת עצמו.

קפ) אחד אמר ל'פ' שאין בה דין ממון. פרש"י שאינו שווה פרוטה, דאיסור"ה הוא. הילכך לאו לכם הוא. משמע דיש לו בעלות על איסור הנאה, אלא דהבא הטעם משום דאינו שווה פרוטה וע' בסמוך.

אבל דעת כמה ראשונים דאין בעלות על איסור"ה¹⁰, ולפ"ז יתפרש הגמ' כאן כפשוטו דאינו ממון.

ועד"ז כתב הריטב"א (במשנה וכאן) בשם הראב"ד דאיסור"ה כיון דאינו רשאי להנות ממנו, אין בו דין ממון, ולא קרינן ביה לכם. כיון דל"ל [בה] מידה, ומאן דגזיל מיניה לא הוה גזול¹¹. והריטב"א ביאר הא דאיתא דמעש"ש יש לו היתר אכילה ואין לו דין ממון [למ"ד ממון גבוה], דראוי לאכילה אבל אינו רשאי להנות ממנו בענין אחר. והריטב"א חלק דודאי כל מילי דהוה ידידה וברשותיה, שאין בו זכות לאחרים לכם קרינא ביה. [והאחרונים] (קצות תו, נתיבות ערה ועוד) הביאו דבריטב"א מפורש דיש בעלות על

איסור הנאה¹². והקצות ונתיבות ביארו דאיסור"ה הוה שלו, אבל אינו ברשותו.

והקוב"ש (ק' דברי סופרים א ה) חקר בהא דאיסור"ה נחשב שאינו שווה פרוטה [ואם קידש בה אשה אינה מקודשת], האם הוא משום דבפועל אינו שווה כלום, דאינו ראוי להשתמש¹³. או מדין תורה אין בו חשיבות ממון דדין איסור"ה שבו משוי ליה עפרה בעלמא¹⁴. [ועפ"ז ביאר דבאיסור הנאה דרבנן הוה גדר 'הפקעת' חכמים שלא יחשב ממון¹⁵].

ובפסקי הרי"ד הק' דלולב של ע"ז דנכרי יוצא יד"ח¹⁶, ואף שאסור בהנאה ואין בו דין ממון. ותי' דלולב הדס וערבה הוה עצים בעלמא, ולא שווי מידה. אבל אתרוג דשרי באכילה הקפידה תורה שיהא לו דין ממון¹⁷. [ומבואר בדבריו דהך דרשא דסוגיין הוה דין נוסף מלבד הא דבעי שיהא בבעלותו, ולכם].

ובשו"ת הרשב"א (א תשמו, הו' ברמ"א תרמט ב) כת' דהמודר הנאה מהלולב אינו יוצא ביום הא', דבעינן לכם משלכם ולא משל איסור"ה, דהא אינו קנוי לו לשום דבר¹⁸. והמחנ"א (זכיה מהפקד ד) כתב דהרשב"א קאי לשיטתו דליכא זכייה באיסור"ה [וכסברת הראב"ד הנ"ל].

יד. והפרמ"ג הק' האיך בלע בישול, ונפסל בבישול. ואם נפל עליו חם נאסר רק קליפתו. [ושאר האתרוג כשר]. וכתב דאפשר דכבוש ומבושל כשר בשאר ימים (וע' לקמן לו). ואילו אין בו היתר אכילה לדעת הרמב"ם פסול כל ז'. והבבארי (וה' בשעה צ' מז) תי' דאתרוג מבושל הוה פסול הדר, ואינו נפסל אלא ברובו.

טו. כדאמר' (פסחים ו) דחמץ אינו ברשותו של אדם. ועד"ז הביאו האחרונים דעת הרשב"א (נדרים פה, וכו' ד שו"ת הרשב"א א תרב) דהאוסר נכסיו על עצמו, אינו יכול למנוע מאחרים ליטלו [ויש אחרונים שדחו. ואב"מ].

ועוד הביאו האחרונים מהגמ' (ב"ק עא) אידך לאו דמריה קטבת. [והדוה דהתם הכוונה דאינו מפסיד. א"נ דאינו ברשותו]. [והאחרונים] האריכו הרבה, וע"ע קונטרס שבסוף שו"ת הריב"ש, בית הלוי א מה, מנחת ברוך ק, קה"י נדרים לב.

טז. ולא נתפרש לפ"ז במה פליג מ"ד דאי"צ דין ממון. הא מ"מ אינו 'שלו' כלל. (וע' בסמוך). [ואולי כוונתו דהעמידו מזו' כאן, לענין מעש"ש, וסגי שיש לו זכות אכילה במעש"ש. אבל באיסור"ה ודאי דיש חסרון אף בגדרי הממונות].

יז. וכמה אחרונים הק' סתירה מדברי הריטב"א (כאן) [שיחוס בטעות לרשב"א], לדברי שו"ת הרשב"א (ה"ל) דס"ל דאין בעלות באיסור"ה. ועוד"ק מדברי הריטב"א (קידושין נו) בשם מורי דהשו"ף איסור"ה, כל הקודם זוכה באפרן, דכי שריף להו לאו ידידה היא.

יח. ובפשוטו כ"מ מדברי תוס' (ושא"ר קידושין נו) דהק' דיכול לקדש אשה באיסור"ה, שהרי שווה לענין להנות שלא כדרך הנאתם או אפרם. [ויש לדחות דכוונת התוס' דיש צד היתר בחפץ, דרך שימוש לא הוה שימוש איסור כלל. וכמו שיכול לקדש בפטר חמור בבני ובניני].

יט. [וכעין הא דמיכתת שיעוריה, דאין לו חשיבות שיעורין, ד"נ פקע ממנו הגדרת שווי הממון שבו. ועייל"פ דכיון דהוה חפץ שאינו ראוי [בעצם] לחליפין, משה"ה אין עליו שם ממון].

כ. וכמ"ש רש"י (פסחים ז) משום הפקר ב"ד וכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש.

כא. [לתוס' לעיל אינו יוצא ביום הא', ולק"מ. אבל לתי' שא"ר (הו' שם) אף ביום הא' יוצא בלולב של ע"ז. וכן קשה לדעת הראשונים דהפסול בסוגיין הוה לכל הדימים].

כב. ובשאר מינים לא דרשי' דין ממון והיתר אכילה. [ואבל הריטב"א כת' דלא הוה גבי הדס ולולב, כיון דאינם פרי, ול"ש ערלה ותרומה].

כג. וחלק עמש"כ השואל (שם) דמותר לקנות מתנה ע"מ להחזיר, דמצוות לאו להנות ניתנו.

[אבל המחנ"א (שם) הסכים לסברת השואל, וכתב דמותר לקבל ממנו מתנה ע"מ להחזיר ולא נחשב שמהנה, וכמ"ש הרמב"ם (אישות ה' כד) דמתנה ע"מ להחזיר ליכא הנאת מקבל. דכיון דהחזירה לא נהנה כלל. וע"ע פרמ"ג תרמט א"א כו].

והמנח"א חלק דאף דמודר הנאה מקרי 'לכם', דהא קנאו ויש בו היתר הנאה לאחרים, וע"י שאלה מותר אפי' לו [ומש"ה נחשב 'דין ממון']. ול"ד לשאר איסורי הנאה דאין להם היתר הנאה כלל ולשריפה קיימי. אבל כתב דהו"ל מצווה הבאה בעבירה, שעבר איסור כשזכה בו.

קפא) רש"י ד"ה לפי שאין בה דין ממון. שאינו שווה פרוטה, הילכך לאו לכם. משמע דכל דבר שאינו ש"פ לא נחשב 'לכם'. ודאין בו 'שם ממון' כ"י. והמנח"ח (שכה יא) הק' א"כ האין יוצאין יד"ח ערבה, כשאינו שווה פרוטה כ"י. והמנח"ח הק' על רש"י אמאי לא יחשב לכם, דהא הוה שלו לכל צרכו, ואסור לגזול ממנו. והא"ש (ה' לעיל כז:) חילק דחזי לאיצטרופי לשאר ממון כ"י.

והתוס' רי"ד (לקמן מא:) כתב דאע"ג דדבר שאינו שווה פרוטה לא נחשב ממון לענין שיחול עליו הקדש כ"י, מ"מ בד של הדס וערבה מיקרי 'לכם' כ"י.

והכפוף"ת הק' אמאי אמרי' דערלה אין בו 'דין ממון', הא מותר להנות בהן שלא כדרך הנאתן (כדאמרי' פסחים כה:). וכע"ז הק' תוס' (קידושין נו: ושאר' שם) דמהני לקדש באיסור'ה שלא כדרך הנאתו, או בדמי אפרן וכן בגמ' (בכורות ט:). מקדש בפטר חמור בביני וביני. ואכמ"ל. והכפוף"ת תי' דמ"מ אסור למוכרן כדי להנות שלא כדרך הנאתן, שהמוכר עובר איסור במכירה וכן כשמקדש בהם אשה).

קפב) איכא בינייהו מעש"ש בירושלים אליבא דר' מאיר. וע' בסמוך בסו"ד התוס' בענין מעש"ש חוץ לירושל'. הריטב"א הביא בשם הראב"ד דמעש"ש נחשב דאין לו דין ממון, כיון דאסור בשאר הנאות כ"י. והק' הריטב"א דאף לרבנן דממון הדיוט קרינן ביה לכם. ואע"פ שאין בו דין ממון ל'.

והמנחת ברוך (ק ענף ב) תמה על הריטב"א דמותר להנות ממעש"ש בגבולין לתת מתנה ולמכור, וכן לקדש בהן אשה. [וע"ע בסו"ד תוס'].

קפג) רש"י ד"ה קא ס"ד מאן דבעי היתר אכילה. כגון מעש"ש בירושלים וכו' דאע"פ שאינו ממון וכו' ואינו נכסי הדיוט לקדש בה אשה ל'. והאבנ"מ (כח ג) כת' דלפ"ז אף גזל עכו"ם, לדברי היראים (הו' לעיל ל:) שלא קנאה להיות 'ממון'. מ"מ לענין לולב סגי במה שיש לו בה היתר אכילה ל'. דלא גרע ממעש"ש ולמ"ד ממון גבוה, דאינו שלון ואית ביה היתר אכילה והיתר הנאה, והאחרונים (חי' ר') שמעון ב"ק ס"ס לט, אבה"א נזק"מ ח א) חלקו דבסוגין הזכות אכילה הוה שלו. ואף דמעש"ש הוה ממון גבוה, מ"מ יש לבעליו זכות [בעלות] לענין אכילה, וזה סגי להחשב 'לכם'. [וע"ע שער"י י טז, וחזו"א אה"ע קמח נב:).

ועוד הביא הגרי"ז (זבחים ו.) בשם הגר"ח דאף למ"ד 'ממון גבוה', [גוף המעשר] הוה שלו ל' ומורישו

דמוגבל בהנאתו. אבל למ"ד ממון גבוה, א"כ משולחן גבוה קזכי, א"כ מחמת בעלותו הרי אין לו שום נפק"מ.

ל. ולכא' כוונתו דאסור בשאר שימושים, וצ"ב דהא מ"מ מותר באכילה, ואין לך זכות גדול מזה.

לא. ובחי' ר' מאיר שמחה הק' דבסוגין איירי במעש"ש דרבנן ותרומת פירות. וא"כ ל"ש לומר שהפקיעו ממנו דין ממון, כיון דעדיין עומדת ברשותו לאכילה וכו'. ול"ש הפקר בי"ד לחצאין.

לב. ולכאורה כוונתו דעומד ברשותו כלפי שאר ישראל, ואף דכלפי הגוי הוה גזל. ועוד יל"פ דכוונת האבנ"מ שהפקר נחשב 'לכם', כיון דאין בעלות שמפקיע אותו. [והאבנ"מ העמיד דבריו להק' אמג"א (תרל"ו א), אמנם ביראים מבואר דלא הוה 'לכם'. ודוחק לומר דהיראים פסק כמ"ד (בסוגין) דין ממון, ואילו הרמב"ם פסק כמ"ד היתר אכילה].

לג. והביא כן מלשון הרמב"ם (אישות ה ד) דהמקדש אשה במעשר שני אינה מקודשת, לפי שאין לו לעשות בו שאר חפציו עד שיתחלל. דהוה שלו [והוה ג"כ ממון בעלים], ועוד

כד. ואם יגבנו ממנו, בי"ד אין נזקין להשיבו.

כה. וכן עמד בזה השע"ת (תפב ב) (הו' לעיל כז:).

כו. ועד"ז כת' הג"ר מנחם זעמבא דמש"כ רש"י שווה פרוטה לאו דוקא, וכל שהוא שווה 'כל שהוא' נחשב לכם.

כז. וכמש"כ רש"י (גיתין יב:) דאין הקדש חל על פמ"ש [וע"ש תוס']. [וע"ע תוס' (גיתין מג.) דל"ש מכירה בעבד דאינו שווה פרוטה].

כח. והתוס' רי"ד הוסיף דכשהדס גזול לא קרינן לכם, אף דאין בי"ד נזקין להוציאו בדין, מ"מ לא קנאו וואינו 'שלו', אע"ג דאינה חשובה גולה אצלנו, מ"מ לא הוה ידידה. ומשמע דכוונתו דאינו מצווה הלב"ע].

כט. ובדברי הראב"ד משמע דעיקר המח' ממון גבוה וממון הדיוט בסוגין הוה האם מותר בשאר הנאות, וכע"ז כתבו תוס' (יבמות עג. בחד תי') דלמ"ד ממון הדיוט מותר לקנות מלבושים, ולמ"ד ממון גבוה אסור.

וועוד יל"פ דעיקר המח' בגדר הזכות אכילה, דלמ"ד ממון הדיוט הוה גדר 'בעלות' לאכול, א"כ יש לו דין ממון גמור ואף

דבא תרוג אי"צ בעלות). אמנם האחרונים דנו אמאי הוצרך תוס' לכך, דודאי דרשי' לכם לכל הנאתכם. אלא דאין נפק"מ בלולב, דלא משכחת בו אכילה. וואפשר דכוונת תוס' להק' אמאי לא פסלי' לולב של איסור"ה לו משום דאינו ראוי להנאתכם, אלא משום מיכתת שיעוריה.

ולפ"ז דעת תוס' לחלק בין לולב לאתרוג ואתרוג דע"ז דנכרי פסול. אבל הראשונים כתבו דדעת הרמב"ם (ע' בסמוך) דלא קי"ל כטעם דבעי דין ממון, וסגי בהיתר אכילה. ולולב לא משכחת לה היתר אכילה. ומ"מ צריך שיהא בעלים.

והמג"א [יג] כתב דיוצא יד"ח בע"ז דנכרי, אע"ג דאסור באכילה והנאה. מ"מ כיון דאם נתבטל מותר כשר, וכמו דמאי. [וצ"ב דאינו בידון].

קפז) בא"ד וא"ת אתרוג של ערלה תיפול דמיכתת שיעוריה וכו'. ונפסול אף ביום הב'. ותוס' בתי' נקטו דאד"נ. אבל הבעה"מ כתב דאתרוג ערלה כשר בשאר ימים, דלא בעי לכם. והביא מכאן דכל הפסולין שבמשנה קאי ביום א'. אבל המלחמות (לעיל) חלק דכל פסולי המשנה פסיק ותני בשאר ימים ל"ז. והראב"ד השיג דערלה הוה מהנשרפין.

קפז) בא"ד דמיכתת שיעוריה, דמצוותו בשריפה וכו'. ומבואר בתוס' דדוקא במידי שדינו בשריפה אמרי' דמיכתת שיעורו [וכ"כ בשו"ת שער אפרים לה, וע"ע שעה"מ גירושין ד]. ותוס' דנו אי יש דין שריפה בערלה. אבל תוס' (יבמות קד, הו' לעיל לא:) בחד תי' כת' דאף דבר שצריך קבורה. ובתוס' (סוטה כה) משמע דכל איסור הנאה, אין לו חשיבות. [ואף שאי"צ לאבדון].

אבל הגר"א (אה"ע קד ב) כת' [בשם המפרשים, ליישב קו' תוס' דידן] דלא אמרו כתותי מיכתת שיעוריה בערלה אע"ג דמצוותו בשריפה"ה, ודוקא

לבניו. אלא דיש דין בחפץ, דניתן רק למצוותו לאוכלו בירושלים, ולא לשאר הנאתו. ויש בו דין דא"א למוכרו [אבל אינו חסרון 'בעלות'], ומש"ה אינו נחשב 'ממון'. [ועד"ז כת' הקוב"ש (קונט' ד"ס א ט) דאף לר' מאיר גוף המעשר הוה של בעלים, אלא שאין לו דין 'ממון' ל"ד. וכן איסור"ה הוה שלו, אלא דל"ש בו מכירה ל"ה].

והפרמ"ג (תרנח א"א יב) הק' האין יוצא המתנה ע"מ להחזיר, הא אין לו היתר אכילה. וכתב דסגי במה שראוי לשום אדם, ואי"צ שיהא ראוי לאכילה לזה שנטלו. וכמ"ש רש"י (לה: דתרומה וטהורה) יכול להאכילו לבן בתו. והביא דמשמע ברמב"ם (ח ב) דאף כשאין לו בן בתו כהן. והקוב"ש (שם) ביאר דעצם החפץ ראוי לאכילה, לבעליו.

ובס' נחלת יעקב (לנתיבות) כת' דמתנה ע"מ להחזיר יש בו דין ממון, דיכול להקנותו לאחרים, ע"מ להחזיר.

קפד) רש"י ד"ה וזמן דבעי. ומכשיר אתרוג של טבל שאסור באכילה ומותר בהנאה. מבואר ברש"י דטבל נחשב שאין בו היתר אכילה. אבל הר"ן חלק דיכול להפריש תרומ' ולאכול. [וכ"ד הרמב"ן, וכן מבואר בתוס'. ע' בסמוך].

והמהרש"א כתב דלפ"ז הוה מצי להק' מטבל [דמבואר במשנה דדוקא דמאי מח', אבל טבל גמור פסול], אלא דניח"ל להק' מתרומה טמאה דהוהוכר להדיא. ועוד הו"מ למימר כדעת הרמב"ן דהמשנה של דמאי היינו תרומת מעשר של דמאי (ע' בסמוך).

קפה) תוד"ה פ"י. כמו לכם דלולב, דלא שייך ביה אכילה. מבואר בתוס' דדרשי' לכם דלולב באופן אחר מאתרוג. דבלולב בעי בעלות, ובאתרוג היתר אכילה או דין ממון. [ומתיישב אי נימא

הביא דהבעלים יכולים להקדישו [כדמבואר ברמב"ם מעש"ש ג כה].

לד. וכת' דוגמא המפקיר עבדו ודנשאר לו קנין האיסור, דאינו מוריש לבריה. דאין לו דין ממון, אף דהוה שלו.

לה. וכדא" (ב"ק מה) דשור הנסקל לאחר שנגמר דינו מכור אינו מכור.

לו. אמנם לא מצאנו לולב של איסור"ה כדשר ביום הא' למעשה, דתוס' (לא:) כת' דבלא"ה לולב של ע"ז לא יתכן

ליטול ביום א', דאם יטול הו"ל של ישראל ואין בו ביטול. [אמנם בדברי שא"ר (שם, שתי' שם באופ"א) מצאנו לולב איסור"ה דיוצא אף ביום א'. והמחנ"א (זכיה מהפקד ד) הביא מהא דכתבו תוס' לעיל דחסרון משום דאי זכה ל"ש ביטול, ומבואר דס"ל דלולי טעם זה אף איסור"ה נחשב 'לכם'.

לז. ותלי' בתי' תוס' (כט: סו"ה קפסיק, ודראשונים שם).

לח. לדעת רבנן, אבל כתב דלר"ש עומד לשרף כשרוף דמי, וכמאן דליתנהו בעולם. ולדידיה אפי' לחי אשרה פסול ולא

בע"ז דהוה דבר ש'צריך לבער' לט. (ועוד דנו המפרשים דמותר להנות בערלה שלא כדרך הנאתו).

קפח) בא"ד דמצוותו בשריפה דקחשיב ליה (תמורה ג:). בהדי נשרפין וכו' ואפשר דמדאו'. וכ"מ תוס' (חולין קטו): דמדאורייתא הוה בשריפה. וכ"כ רש"י (תמורה לג:).

אבל החת"ס (יו"ד רפו) כתב דלא מצא שמחוייב לחזור אחר שריפת ערלה², אלא דאסור בהנאה³. והא דאיתא (בתמורה שם) דהוה מהנשרפים היינו דמהני ערלה, וסגי ליה בשריפה להתיר עפרו. והמנחת ברוך (צט) ביאר דאף שאין מצווה (על הגברא) לשרוף, מ"מ יש לחפץ דין שריפה, וכששורפה מהני להתיר אפרה (אבל לא הוה מיכתת שיעורו משה').

והריטב"א כתב דאינו חיוב שריפה לערלה, אבל עומד לכך, וא"א ליהנות משריפתו. (וקמ"ל בסוגין דאף בזה אמרי' דמיכתת שיעוריה).

קפט) בא"ד ואפשר דאפי' מדאורייתא וכו'. מבואר דתוס' נסתפקו האם דין שריפה דערלה הוא מדאורייתא. והעירו אמאי אפרן מותר⁴, אם מדאורייתא לא נאמר דין שריפה⁵.

והשעה"מ (ח א) דייק מדברי התוס' דדוקא משום דהוה דאור, אבל אילו דינו בשריפה מדרבנן כשר.

אבל הריטב"א (במשנה) כתב (וגבי תרומת פירות דרבנן, ע' בסמוך) דאף דהוה דרבנן בעלמא, כל היכא דקאי לשריפה, כתותי מיכתת שיעוריה ופסול מה"ת. (והשעה"מ כתב לחלק (לדעת תוס') דתרומת פירות תקנו בעין דאורייתא).

והשעה"מ דן מכמה מקומות אי אמרי' דאיסור' דרבנן יפסל מדאו' מ⁶. והביא את הגמ' (לעיל בג.) דנח' ר"מ ור"י אי אמרי' מדאו' חזי ליה.

ושוב כתב די"ל דכוונת התוס' דאילו יש לו דין שריפה מדרבנן, האתרוג פסול מדרבנן, וכוונת התוס' דנפק"מ לפוסלו מדין תורה. ועוד כתב דכוונת התוס' דנפק"מ מדאורייתא קודם תקנה, אבל כיון דתקנו רבנן ונחשב מיכתת שיעורו, אף מדאו' פסול.

קצ) שם. ערלה. והתוס' רי"ד תי' דהמשנה קאי אערלת חו"ל, דכיון דמותר להאכילו לחבירו (כדאי' קידושין לט.), הילכך לאו לשריפה קיימא שהרי מותר למוכרו לחבירו מ⁷. ולהכי מפרש טעמא דאין בה היתר אכילה. אבל הריא"ז (בשלש"ג והו' במג"א תרמט ב) חלק דערלת חו"ל נחשב אף היתר אכילה, שהרי יכול להאכילו לחבירו מ⁸. (וע"ע רש"י בע"ב).

קצא) בא"ד ומהאי טעמא נמי פסול אתרוג ש' תרומה טמאה, דמצוותה בשריפה. (ומיכתת

איסורו מדרבנן, והם התירו בכה"ג. מוד. והביא דברי הפוסקים (י"ד קטו) דע"ז של נכרי שבא ליד ישראל, הא דל"מ ביטול הוה מדרבנן, ואפי' הכי מבואר דמיכתת שיעורו. ודן האם תוס' פליג דהוה מדאורי'. ועוד הביא תוס' (פסחים לה.) דמחיצה לקלות מעש"ש בירושלים הוה מדרבנן. ועוד הביא דברי הפוסקים דהמקדש באיסור' דרבנן, דרוב פוסקים ס"ל דאי"צ גט כלל, כיון דבשעת נתינת הקידושין לאו ממונא הוה מכח איסור חכמים.

מה. ונתחדש בדבריו דאין איסור משום הנאת מכירה, ואף שהמוכר שיודע שהוא ערלה נהנה בקבלת הדמים. והש"ש (א ב) הק' בנתינת ערלת חו"ל (בגמ' קידושין שם), האין מותר, הרי נהנה הנותן שמחזיק לו טובה. (והאחרונים ציינו דברי"ד כאן משמע דערלת חו"ל מותר בהנאה. וצ"ע. ואפשר דדוקא הנאת מכירה דלא נחשב מגוף החפץ. (והש"ש חילק בין מ"ד דערלת חו"ל הוה הלממ"ס, והגמ' דספקי אהודי הוה למ"ד דהוה דרבנן. אבל בדברי המג"א דצי"ק דברי הריא"ז להלכה מבואר דלא כן).

מו. והמג"א (שם) הביא דהב"י (י"ד רצו) הכריע דאסור להאכיל לחבירו, וכת' דמ"מ לענין אתרוג בשאר ימים אפשר לסמוך אדברי הריא"ז.

משום חסרון חשיבות ושיעור. וע' מה שהו' בזה לעיל לא:). (ועפ"ז ביאר דברי הר"ן בגיטין, ע' מה שהו' לעיל לא:).

לט. ועוד תי' בהג' ראמ"ה דדוקא ע"ז דשיעור איסורו בכ"ש, אבל שאר איסור' שיעורו בכזית (ולא ילפי' שיחשב מיכתת).

מ. (וי"ל דהאם כוונת התוס' דיש חיוב לבי"ד לחפש ערלה לשריפה, או דוקא מי שיש בידו (וברשותו) ערלה מחוייב לבערו בשריפה. ואפשר עוד דהוה דינו של החפץ, אבל אף מי שהערלה גדל אצלו אינו מצווה עליו, דאדרבה מפקיר הפירות ואינו רוצה בהם (ועכ"פ אסור לשומרם לשימוש שלא כדרך הנאתו, דרוצה בקיומן אסור). ויל"פ דזה כוונת הגר"א דאין חיוב לבערו מהעולם).

מא. והחת"ס הביא דמעולם לא ראה לרבותיו שורפים ערלה. אמנם הפנ"י (ברכות לו) כתב דליכא חיוב שריפה בערלת חו"ל. וכ"כ תוס' ר' אלחנן (ע"ז כב.). (אבל רבינו יונה (שע"ת ג פג) כתב דערלת חו"ל חייב בשריפה, ומשמע דהוה חיוב לשרוף).

מב. ותוס' (תמורה שם) מבואר דהטעם משום דנעשית מצוותו. (וע"כ היינו רק אם יש מצווה בדבר).

מג. וכה"ק המנח"ח (רמז ז), ודן דאפשר דאפר של נקברין

שיעורא^{מז}. וכ"כ המלחמות והריטב"א. אבל התוס' רי"ד כתב דתרומה טמאה ל"א מיכתת שיעורה, שכן נהנין בשריפתו^{מח}.

ותוס' (שבת כה. ד"ה כך) הביאו דעת רש"י דשריפת תרומה טמאה מדרבנן, מחשש תקלה. ותוס' כתבו דמחוייב שריפה מדרבנן, דמי להקדש. ועוד תי' דדינו בשריפה מדאור' דאיקרי קודש. והא דאיתא (פסחים כ:): הראוי לקבורה בקבורה, בערלה וכלאי הכרם^{מט}.

קצב) בא"ד וי"ל דודאי לא היה צריך אל"א נח' בהנך טעמי וכו' דנפק"מ ל"מעש"ש וכו'. המהרש"א תמא א"כ מה הגמ' מק' מתרומה טמאה, הא תרומה טמאה פסול משום דמיכתת שיעוריה (וכנ"ל). ותי' (דכוונת הגמ' להק' דא"כ אין נפק"מ למ"ד דבעי דין ממון, ולא בעי היתר אכילה. למש"כ תוס' (בד"ה אתיא) דטבל נחשב שאין לו דין ממון, מחמת שותפות הכהן.

ולפ"ז מבואר בתוס' דאין נפק"מ בטעם היתר אכילה. והכפוף"ת הק' דטבל ביד כהן, אין חסרון בדין ממון (ע' בסמוך), ופסול משום היתר אכילה. והשעה"מ (ח ב) כתב דדעת תוס' דטבל הוה היתר אכילה, כיון דיכול להפריש עליה ולהתירה [וכדעת הרמב"ן]. וטבל ביד כהן שפיר יצא בו.

ועוד הוכיח רע"א דאתרוג הבלוע בטעם איסור, היא נפק"מ בטעם היתר אכילה, וע"כ דכיון דאינו מגופו אין בזה חסרון [וכסברת המג"א].

ועוה"ק רע"א דלהא איצטריך לפסול ערלת חו"ל דהוה דרבנן. וכן תרומה טמאה, דהא מעשר אילן דרבנן. אבל הוכיח מדברי הפוסקים (רמ"א תקפו) דע"ז שבא ליד

ישראל אמר' מיכתת, ע"כ דקי"ל דכיון דמחוייב שריפה מדרבנן מהני לדאור' [וכסברת הריטב"א].

קצב) בא"ד (ומאן דמכשיר היינו אליבא דרבנן). [כ"ג המהרש"ל, וע' מהרש"א ומפרשים]. ובתוס' הרא"ש הגירסא 'ומאן דפסיל היינו מדרבנן, דמעשר פירות דרבנן. ומבואר דפסול מדרבנן (וע' מש"כ לעיל). [וצ"ב מ"ש ממש"כ תוס' לעיל דבעי שיהא בערלה דין שריפה מדאורייתא^ל].

קצד) בא"ד והוה מ"ל נמי מעש"ש בגבולין וא"יבא דכו"ע וכו'. מבואר דתוס' דנחשב היתר אכילה^{נא}. משום שבידו להעלותו לירושלים [וכר"ן] או דבידו לפדותו [וכריטב"א]. ועד"ז דנו המהרש"ל ומהרש"א.

קצה) בא"ד בדמוכח (פנהדרין קיב): שהוא ממון גבוה. דבגמ' (שם) אמר רב חסדא דעיסת מעש"ש מחוץ לירושלים לכו"ע פטור מחלה. ופרש"י ב' לשונות דלל"ק הטעם משום דממון גבוה [וכ"ד תוס' כאן]. ולל"ב דבגבולין אין לו היתר אכילה, דבשעת חיוב חלה לא קרינן ביה עריסותיכם, ואפי' פדאה אח"כ פטור מהחלה.

ותוס' (קידושין גג. ב"מ צ. ובכורות ט:): כת' דמעש"ש בגבולין הוה ממון [לרבנן], ומקדש בה אשה (כדאי' בקידושין גג:). וחלו הקידושין אף קודם שהגיע לירושלים. ואינו ממון גבוה. וביארו כל"ב דרש"י דמשום דלא קרינן ביה עריסותיכם.

והכפוף"ת הק' דכיון דמעש"ש חוץ מירושלים לא חשיב עריסותיכם, א"כ אמאי חשיב 'לכם' בסוגיין [ולדעת הראשונים משום דראוי לפדיון או להעלות לירושלים].

נאמר שריפה בלשון חיוב, אלא פן תוקדש. ואינו חיוב לשרוף, ומש"ה המשקין יקברו. אבל תוס' דידן ע"כ ס"ל דדין שריפה בתרומה טמאה הוה מדאורייתא, דנקטו גבי ערלה דדוקא היכא דיש דין שריפה דאורייתא אמר' דמיכתת שיעוריה. וע"ז כתבו דיש מיכתת בתרומה טמאה.

נ. ואפשר דשאני גדר מיכתת, דבעי דין בעצם החפץ. אבל לא הפקיעו ממנו דין ממון. ונפק"מ בזה דהמקדש במעש"ש דתרומת פירות צריכה גט. וצ"ע.

נא. אבל המנחת בריך (קא) כתב דכוונת התוס' דיוכלו לחלוק בזה, ואין בזה לא היתר אכילה ולא דין ממון.

מז. אמנם העירו דתרומה טמאה מותרת בהנאה, וכמ"ש תוס' (יבמות סו. וכו' הרמ"א שלא יט). אלא דאסור בהנאת כילוי [וחייב לבער משום תקלה]. אמנם דעת ריב"א (בתוס' שבת כד:): דתרומה טמאה אסור בכל הנאות, אלא שהתירה תורה להנות דרך שריפתו.

מח. אבל הריטב"א כתב דוהו הקמ"ל דהגמ' כאן.

מט. ומשמע דנקטו דאין דין שריפה דוקא בערלה [ודלא כתוס' דידן], אבל רש"י (תמורה לג): כתב דאף דהוה דאורייתא, מ"מ משקין יקברו. דלא שייך בהם דין שריפה. [אמנם הרש"ש (תמורה שם, בדעת רש"י) כתב דבשאר נשרפין, יש דין לשרוף אפי' משקין. ושאני ערלה וכלאי הכרם דלא

והאחרונים חילקו דגדר 'עריסותיכם' לתיא במה שעומד עכשיו לאכילה, ואילו לכם סגי במה שראוי בעצם.

קצו) גופא אמר ר' אסי אתרוג של מעש"ש לדברי ר' מאיר וכו' מצה של מעש"ש וכו' עיסה של מעש"ש וכו'. ודבכל הנך בעינן דין ממון. אבל הרמב"ם (אישות ה' ד ומעש"ש ג יז) בפשוטו פסק כר' מאיר דמעש"ש ממון גבוה²¹, ואפ"ה הרמב"ם (ח ב) פסק דיוצא בלולב של מעש"ש. ובהל' בכורים (ו ד) פסק דמעש"ש חייבת בחלה.

ורבינו מנוח (ח ב) כתב דס"ל דאף דהוה ממון גבוה יצא, כיון דאית ליה היתר אכילה. וכן האריך המחרי"י קורקוס (בכורים) דהרמב"ם פסק כמ"ד (בסוגיין) דסגי בהיתר אכילה, ואי"צ דין ממון. ואף דבגמ' (בע"ב) אמרי' דשאני חלה דכתיב תרי זימני, הוה דיחוי בעלמא [וכמ"ש תוס'] ולא קי"ל הכי. ומ"מ הק' הלח"מ דהוה נגד ברייתא (בע"ב). והאחרונים האריכו לפלפל בזה.

קצו) א"א מצה מי כתיב מצתכם וכו' אתיא ל'חם ל'חם. הרא"ש (פסחים ב יח) הביא דאף רבנן מודו דבעי מצתכם, אלא דס"ל דמעש"ש הוה ידידה. וא"כ אינו יוצא חובת מצה בגזולה. והביא דבירושלמי (חלה א ט) דנו בגזול מצה האם יצא²². והריטב"א (כאן) כתב דהבבלי חולק, דמכי לעסיה קנייה (כדאיתא כתובות ל:), ובשעת בליעה הוה

ידידה. ומש"ה אין חסרון 'לכם' או מצווה הבאה בעבירה. ונכמ"ש לעיל ל. כיון דקנאו קודם עבירה ל"ש מצווה הבב"עו, ולא משכחת לה מצה שאולה, שהרי קנאו וקרינן ביה לכם²³. ודוקא מעש"ש לר' מאיר דאובל ברשות, משולחן גבוה קא זכי ליה בדין, ול"ש שיקנה. ורבנן דריש' למילתא אחרני.

והמקור חיים (תנד) הק' על דברי הרא"ש דלא יצא במצה גזולה, הרי לעיסה קנייה. ואף אי נימא דבלע מצה, הא יקיים המצווה בהנאת מעיו. וכתב דבעינן דאף הנאת גרונו יהא שלי²⁴.

קצח) השאג"א (צד) הביא את דברי הרא"ש שלמד מסוגיין דבעינן לכם במצה. והק' דעיסה גזולה מתחייב בחלה²⁵, והיאך נילף ממנו מצה דבעי לכם. וע"כ דחיקש זו הוה מיעוט רק למעש"ש. וונקט דכוונת הירושלמי משום מצווה הבאה בעבירה, ול"צ בעלות. והאחרונים (ק"נ פסחים ג, מקור חיים תנד, מנחת ברוך עד) דחו דעיסה גזולה מתחייב בחלה, דהוה עריסותיכם של הנגזל²⁶. ועי"ז הוה טבל לכל העולם.

והקוב"ש (פסחים קסה, קע) כתב דלא בעי עריסותיכם ידידה, וסגי דהוה של ישראל²⁷. ועד"ז כתב הקוב"ש דלא בעי שיהא לו קנין במצה, אלא דהוה פסול כשאינו מצה של ישראל. ונממון כהונה לא הוה ממון של ישראל יחידי, ומש"ה אינו יוצא.

קצט) תוד"ה אתיא. וטבל לא חשיב 'לכם' כדמוכח הכא²⁸ וכו'. ועד"ז כתב הרא"ה דאינו יוצא

נח. ויול"ד דחל שם פסול בתחילת האכילה. ועוד אפשר דכוונת הרא"ש דפסול משום מצווה הבב"ע, כיון דבתחילת מעשה המצווה הוה עבירה. ומש"ה בכל המעשה מצווה הוה נחשב באה בעבירה. דדוקא היכא דנסתים העבירה קודם שהתחיל המצווה כשר.

נו. אלא דקרינן ביה מנאץ.

נז. ונפק"מ כשיש שיעור עיסה רק בצירוף העיסה של הגולן. ויול"ד מדין שותפות, ע' בסמוך.

נח. והביא דברי התוס' (לעיל לב) דגזול לא נחשב דיחוי, דהלולב ראוי למצווה. ואינו פסול בחפצא. משא"כ היכא דהוה טבל הוה פסול בחפצא.

נט. אבל התוס' שאנץ ומהר"ם חלאוה (פסחים לח) דחו דילפי' בסוגיין מצה מחלה, ועיסה הטבולה לחלה קרינן ביה 'עריסותיכם'. ונמשמע דהוה 'עריסותיכם' של ישראל לחוד. והתוס' שאנץ דחה, עי"ש.

נב. אבל הלח"מ (הל' חמץ) הוכיח מכ"ז דהרמב"ם פוסק כרבנן דהוה ממון הדיוט. וואכ"מ.

נג. ובירושלמי דיש מ"ד דיצא, ואידך מ"ד ס"ל דאין עבירה מצווה ודהוה מצווה הבאה בעבירה. והרא"ש כת' דאפשר דפליג בזה וס"ל דבעי לכם. ואך לולי דברי הרא"ש התם הוה משום מצווה הבא בעבירה, ולא משום דבעינן לכם.

נד. אבל השפ"א (פסחים שם, וע"ע אמרי ביה פסח כג) כתב דלדברי הרא"ש אורח אצל בעה"ב לא יצא, אא"כ עשה קנין במצה. וכתב דהעולם אין נזהרין. וכתב דאפשר דסמכו דאדעתא דהכי יהיב ליה שיאכל. והאחרונים האריכו לדון בגדר אכילת אורח, לענין לקוח דטבל ומעילה וכדו', האם נחשב שבעה"ב נתן לו רשות לזכות. או דאובל משל בעה"ב. ואכמ"ל. ואנמם יש לחלק דהרא"ש קאי בגזול, דתחילת המצווה הלעיסה אינו שלו, אבל נתן לו רשות קנאו בפיו מיד.

בטבל כיון דאין בו היתר אכילה ודין ממון, דאסור באכילה ויש בו ממון כהן ולוי^ט.

אבל רש"י (ד"ה ומאן דבעי דין ממון) כתב דאתרוג של טבל פסול משום דאין בו היתר אכילה, אבל יש לו דין ממון. וולמסקנא לכו"ע בעי היתר אכילה.

אבל הרמב"ן (מלחמות והשג' לראב"ד, וריטב"א) ס"ל דטבל נחשב היתר אכילה וכיון דבידו להפריש ממקו"א, וכן יש בו דין ממון.

(ו) בא"ד וי"ל וכו' דהוי כמו אתרוג דשותפין וכו'. ווע' תוס' (לעיל כז:) דאתרוג שותפין לא חשיב 'לכם'. ובתוס' ר"פ הוסיף דאם יחתוך ממנו חלקו הוה חסר. וכ"כ תוס' (פסחים לח.) דבעינן שיהא כל האתרוג שלו^{טא}.

ועוד כתב תוס' (פסחים שם) בשם הרשב"א דאייירי כגון שנשלו כהן או לוי, או ישראל עני^{טב} [היבא דנטל כבר תרומה ומעשר] דשלכם קרינן ביה. ולכאורה תוס' דידן לא פליגי ע"ז.

(א) בא"ד שיש לכהן וללוי חלק בו. המנחת ברוך (צו ענף ב) האריך להק' דלפ"ז תליא במח' (קידושין נח: נדרים פה.) האם מתנות שלא הורמו כמי שהורמו. והביא דבגמ' (חולין קל:) דרשי' דאין לכהן קודם הרמה [לענין מזיק טבל]. וגלי קרא דאינו של הכהן. והשער"י (ה ו) ביאר דיש זכות לשבט הכהונה קודם הרמה, אבל אינו שייך לכן הפרטי. (ע"ע עונג יו"ט פח.)

ורע"א (משניות ריש דמאי ו) הביא מתוס' דכשמפריש תרומת מעשר מדמאי יש דין נתינה לכהן, וכמ"ש רש"י (סוטה מח.). ודלא כטור (י"ד) שלא דרשאי למוכרה לכהן.

(ב) בא"ד ודמי לאחין שקנו וכו'. אבל הרמב"ן (בהשג', והריטב"א) כתב דיכול לסלק כהן ולוי

באתרוג אחר, וכעין הא דאמרי' (ב"ב קלז:) דאחין שקנו אתרוג בתפוסת הבית, אם יכול לאוכלו ולתת לו אחר [יוצא בו. והר"ן חלק דהתם כשנוטל חלקו, הוה ידידה ויש בוה גדר חלוקה]. אבל טבל אסור עד שיפריש ממקו"א.

והרמב"ן פי' דיוצא אפי' ביום א' אפי' בטבל גמור. והכא איירי בתרומות מעשר של דמאי שנשטא, וקאי ארישא תרומה טמאה. ובי"ה ס"ל דמאכילין את העניים אפי' תרו"מ של דמאי. וסיים דדבר זה צריך תלמוד.

(ג) בא"ד (בע"כ) ומה"ט וכו' עיסה של טבל וכו' דמייירי שיש ה' רבעים בלא חלקו של כהן. הכפ"ת תמה דעיסה של שותפין חייבת בחלה (הו' בתוס' לעיל כז.), א"כ אף כשיש שיעור רק בצירוף. ומשמע בתוס' דעיסת שותפין צריך שיעור לכל א"ס^ט. והמנח"ח (שפה ה) הביא דברמב"ם (ביכורים ו ו) והר"ש (חלה א ד) מבואר דבכל אופן חייב.

דף לה:

(ד) מפני שמכשירה. פרש"י ואסור לגרום טומאה לתרומה, דכתיב משמרת תרומתי וכו'. הכפ"ת הק' דל"מ איסור להכשיר תרומה [ד'משמרת' היינו שלא יטמאנו, אבל אין איסור בהכשרו]. וכח"ק הרש"ש דלפ"ז היה לנו לאסור קמח תרומה ללושו במים. וי"ל דהכא חששו דכשירו ולא אדעתיה ויטמא, אבל באוכלין מכשיר אותם במתכוון, ושומר אותם שלא יטמאו. ובחי' ר' מאיר שמחה תי' דחששו גבי אתרוג, כיון דאקצייה מאכילה^א לא יחוש לטומאתו.

והמצפ"א הק' דלר' מאיר נפק"מ פחות מכביצה אינו מקבל הכשר וע' תוס' שבת צא.]

י לענין הפקיר שדהו.

טג. וחק' דטבל של עיר הנידחת, נימא דיש לכהן שותפות (ע' סנהדרין קיב). ועוד"ק האיך מודר הנאה מפריש עליו משלו על של חבירו (נדרים לז), הא מוכחו ממון.

סד. והכפ"ת תי' דהכא הוה שותפין בע"כ גרע. והזכרון שמואל תי' דשבט הכהונה אינו שותף בר חיובא.

א. וצ"ב דהיינו רק כל ז', ואחרי החג ודאי יאכלנו.

ס. וי"ל דהאם כוונת תי' התוס' כרא"ה, או דהוה בעלות גמור.

טא. וע' מה שדו' (לעיל לג.) בשם המהר"ם אלשיך, מתי חסרון שהפרי קיים נחשב 'חסרון'.

טב. והשאג"א (צו) תמה דדרשי' להזהיר עני על שלו, ואינו יכול לעשר ולעכב לעצמו (כדאי חולין קלא:). והאחרונים (קרא שם, מנחת ברוך) תי' דבטבל שקיבל במתנה או קנה לא נאמר איסור זה. וע"ע חזו"א (דמאי ג יא) שדן בדברי הראשונים (ב"מ

(יה) תוד"ה מפני. וכשנטולו נוטפין מים על האתרוג. האבנ"מ (שור"ת כ) הק' (בשם הגינת ורדים) דבעי ניהותא להכשר, דניחא ליה שיבא המים על הפרי. ותי' דתנן (מכשירין א א) דהיכא דתחילתו ברצון, אי"צ סופו ברצון.²

(יו) רש"י ד"ה הרי יש בה היתר אכילה. וישראל נמי וכו' הואיל ויכול להאכילה לבן בתו כהן. וסגי הא דמותר להאכיל לאחר. וכו"כ תוס' (ד"ה דאי בעי) לענין דמאי, דחזי לעניינים. והמאירי (במשנה, וע"ע ריטב"א שם) הק' דאין זה היתר אכילה, אלא היתר הנאה. וכתב דאפשר לדחוק שכל שאפשר להאכילו הרי הוא כרשאי לאכלו.³

והמאירי כת' עוד דאפשר דדוקא כהן שניתנה לו יוצא ביום הראשון⁴, ושאר בני אדם יוצאין בתרומה רק בשאר ימים.

והביאו"ה (תרמט א ד"ה או) הביא בשם הפרמ"ג דהמודר מאכילת אתרוג, אינו יוצא יד"ח [דאין לו היתר אכילה]. והבכור"ח חלק דלענין היתר אכילה סגי במה שיכול להאכילו לאחרים. [אבל כשאסר בהנאה אינו יכול להאכילו לאחרים].

(יז) בא"ד אב"ל פדיון אין לה להיות ניתרת לאכילת ישראל⁵ וכו'. משמע דאילו ראוי לפדיון נחשב דיש היתר אכילה. והאחרונים תמזו מ"ש ממעש"ש חוץ לירושלים, דרש"י (במשנה) כתב דאין לה

היתר אכילה, אף שיש לו פדיון. והשעה"מ (ח ב) כת' דכוונת רש"י דכיון דראוי לשום אדם, מהני סברת אי בעי פודה להחשב ראוי אף לו.⁶

אבל הכפ"ת (לד: כת' דרש"י הכא קאי אמעש"ש חוץ לירושלים, וה"ק רש"י דאין לומר דיוצא בו יד"ח כיון דבידו לפדותו. ורש"י דחה דאין לה פדיון ביו"ט, דאסור לפדות ביו"ט [מדרבנן]. והפודה ביו"ט דזה רשע].

והשואל בשו"ת הרשב"א (א תשמז) הק' המודר הנאה מהלולב יצא יד"ח, כיון דאי בעי מיתשיל. והרשב"א חלק דל"מ אי בעי מיתשיל, דהא אינו שלו⁷. והוכיח דהא אף באתרוג של תרומה שנטמא ביד ישראל יצא בה, כיון דאי בעי מיתשיל עלה⁸. אלא דקודם שנשאל אינו שלו, ול"מ הואיל דבעי מיתשיל⁹. וכ"כ בשו"ת הרשב"א (ד רב) דלא אמרי' אי בעי מיתשיל ממנוא היא, דבתר השתא אזלי¹⁰.

והשעה"מ (ח ב) כתב דיש לחלק (כנ"ל) דבמודר הנאה ראוי לאחרים, ואילו דתרומה טמאה אסור לאחרים, ול"מ איבעי מיתשיל.

(יח) מ"ט דבית הל"ל כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה וכו'. ומה"ט כשר אף ביו"ט ראשון. והשעה"מ (הנ"ל) הק' האין מותר להפקיר נכסיו ביו"ט. והביא דבעי"ז איתא בגמ' (שבת קכז) דדמאי אינו מוקצה משום דאי בעי מפקר, והמאירי (שם) כת' למדנו דמפקירן בשבת. ול"ד

דהצדוקים אמרו דיש פדיון לתרומה, ומש"ה רש"י הוצרך לזה.

ובס' הר צבי (כט) הק' דלא נקרא רשע בדיבור בעלמא. ותי' דגורם שלא ישמרו בקדושה, ועובר בדיבור משום משמרת תרומותי.

1. והביא דבעי"ז כת' תוס' (עירובין לו ד"ה תרגומא) לענין סעודת עירוב, דרבר הראוי לאחרים [וכהנים] מהני הואיל להתיר [אף למ"ד דצריך שיהא ראוי לו], אבל מידי דאינו ראוי לשום אדם לא אמרי' הואיל.

2. ועוד דלא אמרי' אי בעי מיתשל להחשב שלו, דא"כ חלה בפסח יתחייב בבל יראה. [וע' פסחים לט, ואב"מ].

3. והמחנ"א (זכיה מהפקר שם) תמה דאי מיתשיל הוה טבל, ואף בטבל אינו יוצא, דאינו ראוי לאכילה לשום אדם. וכ"כ הרשב"א (י רב) בהמשך דבריו. [ולכאורה השואל ברשב"א ס"ל כרמב"ן שיוצאין בטבל].

4. וכה"ק תוס' (פסחים מז ד"ה הואיל) אהא דאינו יוצא במצה

ב. ופי' הר"ש דכיון דניחא ליה בגוף המים, אי"צ שיהא לו ניהותא שפלו על הפירות. וכו"כ רש"י חולין טז. אבל הרמב"ם (שם) פי' את דברי המשנה באופ"א, ולפ"ז הדרא קושיה. וע"ע חזו"א (מכשירין ו ט).

ג. ושמעתי לפרש דנחשב שיש לו 'שימוש אכילה' בזה שמאכיל את בן בתו. ולא משום דיכול להקנות במתנה, דהוה שימוש מתנה. ובה נקט רש"י דוקא בן בתו, דהוה הנאה ידידה. אבל לא סגי במה שראוי לאחרים [ומש"ה ל"מ בדמאי דלא הותר להאכיל בני ביתו דמאי, ומיושב ק' התוס'].¹¹

ד. וכן הרא"ה והר"ן (במשנה) כת' דכהן שהוא שלו נטלו כשר. [אך אפשר לדחות דכוונתם לאפוקי תרומה ביד בעלים, שצריך ליתן לכהן. וקמ"ל דאף דיש לו בה טובת הנאה, לא מהני להחשב 'לכם'. אבל ישראל שקנה או קיבל תרומה מכהן י"ל דיוצא בו יד"ח, דנחשב היתר אכילה].

ה. ורש"י סיים דהאומר כן [ויש פדיון לתרומה] הוא רשע. וצ"ב אמאי הוצרך רש"י לכתוב כן, טפי משאר מקומות דמי שטועה בהלכה שלא קראו רשע. [והביאו דאי' בפסיקתא

גרב, ואפי' בדדו כשר.

ועוד כתב המבי"ט דחזית בחוטמו פוסל דוקא כשנראה לעינים כשאוחזו בידו^{יג}, דעי"ז נראית לכל אדם שאינו הדר^{יד} [והו' במג"א יח ומשנ"ב מו^{טו}].

והתה"ד (צט, הו' בב"י ורמ"א תרמח יג, וע"ע מבי"ט ג מט) כתב דנהגו להכשיר אתרוג שנעשו בו נקבים בעודו באילן^{טז} מחמת הקוצים. וביאר דנחשב ממראה האתרוג מאחר דרגילין להיות כך^{יז}. וזמ"מ כתב דבמקום שסופו לירקב מחמת כן, פסול, אע"ג דשכיח. אבל הדרכ"מ (תרמח ד) הביא דהמהרי"ל החמיר היכא דנכריך במשמוש היד. [כדברי הרא"ש].

והתוס' רי"ד כתב דעלתה חזית הוה דוקא במחובר, אבל בתלוש לא מקרי חזית.

ותוס' (לעיל כט: ד"ה קפסיק והרא"ש כאן) הביאו דא"י בירושלמי דפסול דוקא ביום ראשון, ובשאר ימים כשר. ותוס' כת' דע"כ דדעת הירושלמי דפסול משום דנחשב חסר. ואין בזה חסרון הדר. [שהרי א"י (לעיל כט:)] דפסולי הדר הוה בשאר ימים. ותוס' כת' דלא מסתבר כלל^{יח} [ומסתבר דחזית פסול משום דאינו הדר^{יט}].

לקנן דגורו בשבת, דהפקר אינו שינוי רשות. ואפי' זכה בו אחר מאליו הוא זוכה. אמנם דעת שאר ראשונים^י דאסור להפקיר בשבת. והשע"מ דחה דקפיד קרא שיהא ראוי לו, באיזה זמן. ול"צ דוקא ביו"ט. [ועד"ז פי' הצד דמהני פדיון, אף דאסור לפדות ביו"ט. אבל הכפ"ת כתב לפרש כן כוונת רש"י מה"ט, דאסור לפדות ביו"ט].

(רט) מעש"ש וכו' הרי מכשירה. המנח"ח (קס ו) הק' למ"ד מעש"ש ממון גבוה, א"כ ל"ש נחותא דבעלים, וכמ"ש הקצות (תו) גבי קדשים^{יא}.

פרש"י ומעש"ש בעי שימור. המנח"ח (שם) כת' דמבואר דלא כפנ"י (פסחים לח). דמותר לגרום טומאה למעש"ש, דדוקא בתרומה וקדשים נאמר משמרת^{יב}.

פסולי אתרוג

(רי) [במשנה] ע"תה חזית. פרש"י (במשנה לד:) כמין אבעבועות דקות. והרא"ש כתב דדוקא כשיש לו ממש, שמקומו ניכר במשמוש שהוא גבוה משאר האתרוג.

והמבי"ט (ג מט, והו' במג"א תרמח טז) דייק דוקא כמין ב' אבעבועות לפחות. אבל אבעבוע א' לא נקרי

של מעש"ש לר' מאיר, הא אי בעי מיתשיל ועי"ז יחשב שלו. וכן בחמץ של הקדש, אי בעי מיתשיל. ע"ש.

י. דהריטב"א (שבת קכ). כתב דאסור להפקיר בשבת משום שבות דרבנן, שנראה כמקנה קנין בשבת. והרמב"ן (ירש פסחים) הוכיח דביטול חמץ אינו הפקר, דהא רשאי לבטל בשבת. [והמאירי (מגן אבות יח) חלק דאין איסור להפקיר בשבת].

יא. אך האחרונים תי' בכמה אופנים דשייך הכשר אף בדבר שאין בו בעלים. והאחיעזר (ב א א) כת' דדבר שאין לו בעלים ל"צ ניהותא דבעלים. ועוד דנו דכשעושה בידים סגי בניהותא דעושה.

יב. והראש יוסף (פסחים שם) חילק דמותר לגרום טומאה, אבל אסור לטמאות בידים. וע"ע אחיעזר (ב מ).

יג. והשע"מ (תרמח מט בשם הפרמ"ג) ביאר דכיון דהטעם דבחוטמו פוסל, ששם אדם רואה יותר מבשאר מקומות. משא"כ כשצריך עיון והסתכלות, ואינו נראה מרחוק. וע"ע בכורי"י (שם לה).

וכ"כ הדרב"ז (ד קיא ואלף קפב) דנראה דחזית שאינה נראית אלא ע"י עיון גדול ובדיקה רבה אינה פוסלת, דהא טעמא הוי משום דמחוי כמנומר והא לא מייחז כמנומר.

יד. אבל בהני שאינם נראים לעין מחמת דקותם וצריך

להסתכל בהם הרבה כדי שיהיה נרגש בראיה הוה מהודר. והגר"ן (תרמח כב) כת' דאינו פוסל אלא א"כ נראה לרוב בני אדם בהשקפה ראשונה. והחיי אדם (קנא יב) כל זה דוקא כשנראה לעינים, אבל לא כשיצטרך לחפש אחרי זה. אבל החזו"א (ס"ס קמז) כתב דהמבי"ט איירי היכא דגם כשמתכל בו מקרוב צריך התבוננות. [ולא ראה את דברי המבי"ט בתוכו, אלא מה שהביא המג"א בשמו].

טו. אמנם הריטב"א (במשנה כט:) שכתב [גבי פסולי התיומת] דאע"פ שאין הדרו מתמעט בכך במשהו, כיון שאינו הדר במיעוטו ממש שוב אין לו שיעור להכשיר במשהו, וכן הדין בכל מקום. וכל מדות חכמים כך הם.

טז. וביאר כיון דהוה בעודו באילן נחשב שהיה כך מתחילת ברייתו. והביא ראיה דעשאו כמין דפים [לקמן לו:], אינו נפסל משום 'נקב' שבין דף ודף.

יז. והשע"מ (שם נו) כתב דלהך טעם אף בחוטמו כשר, דאינו שינוי מראה. אבל הביא מהפרמ"ג דאע"ג דהוה מראה פסול, מ"מ אינו פוסל כיון דדרכו בכך. [ואבל כשגבוה מהאתרוג הו"ל חזית].

יח. והרא"ש (ס"ס טו) הוסיף דאי משום חסר מאי נפק"מ בין רובו למיעוטו ובחוטמו. אלא ודאי פסול משום הדר.

יט. וכן המג"א (תרמח כב) כתב דחזית הוה פסול הדר.

ועוד כת' הרא"ש דשמא דעת הירושלמי דפסולי הדר הוה רק ביום הא'. וכת' הרבה ראשונים, הו' לעיל כט:.

ריא) שם. והרא"ש (וכ"פ השו"ע תרמט יד) די ש תקנה לחזוית ע"י קליפה, אם יהא מראה הקילוף כמראה האתרוג. והרמ"א (שם) הוסיף לאחר שנקלף ולא חסר כלום.

אמנם ההג' אשר"י (כג, הו' ברמ"א תרמט ה, ע' לקמן לו:) כתב דכשיש פסול ל"מ לחתכו [אף בשאר ימים דמהני חסר]. והגר"א (תרמט ה ד"ה עד שיסיר) כתב דהרא"ש (כאן) חולק, אבל הרמ"א נשמר בזה ומש"ה העמיד שלא חסר. (ויתבאר לקמן לו:).

ריב) [במשנה] על רובה. הריטב"א כתב בשם רבותיו דהיינו רוב ממש. אבל הביא מהירושלמי דסגי ברוב צד א' [וכ"כ הר"ן]. אך תוס' (כט: ד"ה קפסיק) הביאו את דברי הירושלמי דבמקום א'. וכ"כ הרא"ש דכוונת הירושלמי דדוקא במקום א', אבל בב' וג' מקומות פוסל אפי' מיעוטו. דהוה מנומר.

והטור ושו"ע (תרמח יא) הביא מח' במחצה, דדעת ר' יחיאל דבידי אדם אפשר לצמצם (ע' תוס' לעיל טו:), ופרוץ כעומד כשר. אבל הראב"ד (ד"ה ועבשיו) פוסל דא"א לצמצם, ובעינן רוב הנראה לעינים כדי לצאת מהספק. ובפשוטו לשון הראב"ד דבעי רוב הנראה לעינים, אבל הבכור"י (לא) כתב דסגי ברוב ע"י מדידה. וכ"מ בגר"א שכתב דסברת הראב"ד דס"ל דא"א לצמצם.

והמג"א (שם טו) הביא דלשון השו"ע (י) דאם כולו בצד א' של האתרוג כשר, והא הוה מחצה [ולראב"ד פסל]. אבל המשנ"ב הביא דאינו מוכרח דאיירי שהפסול ממילא את כל הצד. ות"י דהתם אינו מחצה של כל האתרוג, אלא של היקפו.

ריג) אבל בשנים ושלשה מקומות הו"ל כמנומר ופסול. הראב"ד (הו' ברא"ש ור"ן) כתב דהיינו דוקא שנתפזר ברוב האתרוג. אבל כל שהוא במיעוטו בין כאחד ובין מפוזר כשר, דלא גרע פסקי פסקי מכולו חזוית א'. אבל הרא"ש חלק דלא משמע כן.

והמג"א (תרמח יג) כתב דהיכא שנתפשט הפסול לצד הב' של האתרוג נחשב דהוה רוב היקפו, אע"פ שאינו רובו של אתרוג. והאחרונים (הו' בשעה"צ מה) ביארו דלענין מנומר, ע"י שמתפשט ברובו פוסל. אבל כשיש פסול על הרוב, תליא ברוב ממשכא. אבל החזו"א (קמז ה) חלק.

ריד) שם. שנים וג'. הכס"מ (ח ז) הק' מהו הלשון ב' וג', אם ב' פוסל, למה לי ג'. והמשנ"ל האריך להביא תוס' בכ"מ (שבת טו, לעיל ב; כתובות טו: ועוד).

רטו) דהו"ל כמנומר. הריטב"א הביא לדייק דהוה 'כ' מנומר, ואף מנומר בשאר גוונים הוה פסול בפנ"ע. והראב"ד כתב דמסתבר היינו דוקא מראים הפוסלים, כגון כושי ולבן וירק ככרתי. אבל מנומר מגוונים כשרים, כשר. אבל יש פוסלים מדלא פירש. והראב"ד דן עוד בנקלף בב' וג' מקומות (ע' בסמוך) אי הו"ל מנומר, או דוקא היכא דאינו מראה אתרוג. אבל נקלף הוה מראה כשר.

רטז) וע"ל חוטמו. פרש"י בעובי גבהו, שמשפע משם ויורד לצד ראשו וכו'. והרא"ש כתב דמשמע מפרש"י דאין כל השיפוע עד הפיטמא נקראת חוטם, אלא עובי גובהו שממנו שופע ויורד [אבל השיפוע למעלה לצד ראשו לא הוה בכלל חוטם]. אבל הביא דמדברי ר"ח והרי"ף משמע שהשיפוע קרוי חוטם. שהזכירו את החוטם אצל הפיטם^{כב}. ונמשמע מדברי הרא"ש דלדבריהם רק השיפוע הוה

(י: בדה"ר). וכן הרמב"ם (ח ז) כת' דהחוטם הוא הדר, וכתב דהפיטם הוא הדר. והכפ"ת כת' שהוא העץ היוצא מהאתרוג, והוא ירוק מגוון האתרוג [ומש"ה שייך בו שינוי מראה וחזוית]. והכפ"ת תמה דהרא"ש והב"י הביאו דברי ר"ח והרי"ף באופן אחר.

אבל הערוך (פסמ א) הביא דברי ר"ח דהפיטם הוא דד החוטם. והתורא"ש הביא בשמו שהוא הדר שעל החוטם.

כ. וכ"כ הטור בשם הרי"ף גיאת לפסול. והשו"ע (שם י) הביא ב' דעות.

כא. וצ"ב דל"ש בזה סברת הריטב"א דלא גרע פסקי פסקי משהיה כולו חזוית. ואפשר דנחשב דכל מקום ההפשטות בכלל שטח התרחבות הנימור.

כב. אך ר"ח (לפנינו, בסמוך) כת' דהפיטם הוא חוטמו של אתרוג ושושנתו. משמע דדוקא ע"ג הפיטם פוסל. וכ"כ הרי"ף

חוטם^כ. אבל לא עובי גובהו, דלפרש"י נקרא חוטם.

והריטב"א כת' אותו גובה שתחת הנץ כעין נור. ועד"ז כת' הרי"ץ גיאת (לולב עמ' קמב, הו' בה"ה) שהוא חודו וראשו של אתרוג^כ.

(ר"ז) ועל חוטמו אפי' משהו פוסל. פרש"י שנראה לעיניים יותר, ובירושלמי (הו' בתוס' לעיל כט:): אי' דחוטמו כרובו.

ובסוגין קאי אחזית. והראב"ד (הל' לולב) כתב דה"ה שאר פסולי אתרוג, בחוטמו פוסלין במשהו. ואע"ג דיש לחלק דדוקא חזית, מ"מ הביא מהירושלמי דחוטמו נידון כרובו [משמע דהוה כלל]. והשו"ע (תרמח יב) כתב דכל פסול שינוי מראה, בחוטמו פוסל בכ"ש.

והמג"א (שם יח) הביא דברי המבי"ט (ג מט) דדוקא היכא נראה להדיא לרוב בני אדם. אבל אם אינו נראה לעין מחמת דקותו, וצריך להסתכל, אינו 'כל שהוא' פוסל.

והר"ן (ע' בסמוך, הו' בשו"ע תרמח ה בשם יש מי שאומר) כתב דה"ה נסדק פוסל בחוטמו^כ. אבל הדרכ"מ (הו' במג"א יז) דייק מהרא"ש (וכ"מ בתוס' לו. ד"ה אי) דנסדק אינו פוסל בחוטם. ויל"פ דנסדק לא הוה פסול הדרכ"מ, ומש"ה אין חילוק אם נראה טפיל.

והרא"ש כת' דאף יבש משהו פוסל בחוטם. (והו' בשו"ע שם יב). ובפשוטו משמע דיש מ"ד דיבש בחוטמו אינו

פוסל. והמג"א (יז) דחה דיבש לכו"ע פסול^כ. אבל הגר"א כתב דהמ"ד הא' ס"ל דדוקא פסולין הפוסלין ברובו^כ פסלי בחוטמו ונסדק אינו פוסל ברובו, אלא כשנסדק כולו. ואף יבש רובו אינו פוסל^כ.

והפרמ"ג כתב דה"ה יבש בב' וג' מקומות במיעוט האתרוג הו"ל מנומר. והביאו"ה (תרמח יב ד"ה בכ"ש) חלק דדוקא בשינוי מראה יש פסול מנומר. אבל ע"י שהוא יבש אין בו מראה מנומר [אא"כ נשתנה מראה האתרוג ע"י היובש].

(ריח) נפלה פטמתו וכו' בוכנתו. פרש"י בשם מורי חזקן ר' יעקב [בר יקר] דקאי בראש האתרוג. וכ"כ הרי"ף כפיטמא של רימון, דקאי במקום הנץ^ל. וכן הביאו תוס' מהירושלמי.

ופרש"י בשם ר' יעקב דר' יצחק בן אלעזר גרס במשנה 'בוכנתו', והיינו הך. ולפ"ז ביארו הראשונים דכוונת ר' יצחק לפרש דדוקא נטל הדר פסול, ולא ראשו העגול^{לא}.

והריטב"א ביאר דאע"ג דגוף האתרוג אינו חסר בנטילה זו, מ"מ אינו הדר. אבל היראים (הו' במדרכי תשנב) נקט דהאתרוג חסר, ופי' דאף דבשאר האתרוג בעי חסרון איסר (ע' בסמוך), כשניטל ראשו העליון אי"צ איסר^{לב}.

ועפ"ז כתב הרמ"א (תרמט ה) דפיטם חסר הוה פסול משום חסר, ורק ביום א'. אבל המג"א (יז) חלק [בשם מהר"א מפראג] דהוה חסרון הדר [וכריטב"א], ולדעת הפוסקים דפסולי הדר פוסלים בכל הימים אף זה בכלל.

כח. וכדברי הירושלמי דחוטמו כרובו.

כט. והוסיף דאע"ג דריאה שיבשה מקצתה טריפה, היינו שנפרכה בצפורן. אבל צמקה דוקא כולה [וציין לשו"ע לו יג.יד]. וכו"ש לדברי השל"ט דאם כולו אינו יבש כשר. [וע' לעיל לג. גבי הדס דסגי בג' עלים לחים].

ל. והריטב"א ור"ן השיגו דלא מצינו לשון פיטמא על פרח. ופיטמא של רמון הוה העגול שבראש הרמון בתוך המסרק [דהוה מגוף הפרי]. והפרח נקראת 'נץ'. [כדתנן (עוקצין ב ג) פיטמא של רמון והנץ שלו, אלמא דהוה תרי מילין].

לא. והדרכ"מ (תרמח ג) דייק מזה דאף כשניטל חלק מהפיטמא פוסל. אבל הב"ח הביא בשם הר"א מזרחי דדוקא היכא דניטל מעיקרו, ונעשית גומא פוסל. והמג"א (ט) כתב דאיירי שניטל עד שיהא שווה לבשר.

לב. [אבל משמע דבחוטם אינו פוסל. וע' לעיל].

כג. והרא"ש כת' דעמא דבר לפסול מעובי גובהו עד דפיטמא. והב"י (כפי הא') והק"ג ביארו דכוונתו להחמיר כדברי שניהם. וע"ע בפוסקים (תרמח יב).

כד. וה"ה כת' שהוא קרוב לדברי הרמב"ם. [וע"כ דפי' דהרמב"ם לא קאי על העץ היוצא מהאתרוג. אלא על מקום גובה האתרוג].

כה. והפוסקים כת' דה"ה חסר כל שהוא בחוטם פוסל בשאר ימים. [ולרא"ש כשר]. ע' ביאור"ה (תרמח יב ד"ה שינוי) וחזו"א (קמז).

כו. ויל"ד אי הר"ן סבר דנסדק הוה פסול הדר. או אף דהוה גדר 'מום' [וחסרון שלימות], מ"מ פוסל טפיל בחוטם.

כז. וכת' דהשו"ע נקט הלשון יש מי שאומר לאפוקי מהשל"ט^ג דיבש מקצתו נקריט כמוהו [ואף החלק היבש לא נקריט יבש].

ופרש"י (במשנה לד:) דעוקצו (דסיפא) הוא זנב האתרוג^ל. ועוד פי' תוס' (וקצת היה נראה וכו') דאף עוקצו הזה בראש האתרוג.

ודעת ר' יצחק הלוי (ברש"י) דפיטמא ועוקץ שניהם בזנב האתרוג [במקום חיבורו לאילן].

והרי"ף פי' פיטמא בראש האתרוג, אבל כתב דבוכנתו היה בחיבור האתרוג לעץ [ובוכנתו אינו הפיטמא]. וביאר דאם ניטל העוקץ ונשאר משהו במקומו כשר. אבל אם לא נשאר כלל מהעץ, ונמצא במקומו כמו גומא, נראה כמו נקב וחסר, ובוזה תני ר' יצחק לפסול. והריטב"א ור"ן הק' דא"כ הו"ל 'ותני ר' יצחק פסול, דמוסיף דין על המשנה, ולא לפרש פיטמא דמתני'.

והרא"ש כתב לדעת ר' יעקב ב"ר יקר אין פסול בזנב האתרוג כלל, אפי' ניטל כל העץ אינו נפסל. ולא נחשב חסר כיון שלא נחסר בגוף האתרוג, וכמו נקלף דאין הקליפה בכלל האתרוג. אבל הגר"ז (ק' חידושים סוכה) כתב [דאף לדעת הרא"ש] דהחלק של העוקץ הנכנס לפרי היה בכלל האתרוג^ל, אלא דפסול חסר נאמר רק בבשר האתרוג, ולא בקליפתו ועוקצו וואף דהקליפה היה חלק מעצם האתרוג.

והריטב"א הוסיף דאין בזה חסרון משום הדר, כיון שהוא למטה בעוקץ אינו ניכר.

ובפשוטו למ"ד דפסול היה גדר חסר. ובמדרכי (והג' מיימוניות ור"ח) משמע דהיה משום ספק חסר מגוף האתרוג [וחסר כל שהוא פסול]. והפרמ"ג (תרמח א"א ט) כתב דלסוברים דחסר בעי איסור, ע"כ דהפיטם היה פסול הדר.

והרא"ש כתב דנהגו לפסול בין כשחסר הפיטמא

שבראש האתרוג ובין כשחסר הזנב בסופו ולא נשאר כלל [וכפי' הרי"ף]. אבל כתב דיש אתרוגים שלא היה להם פיטמא מעולם^ל, ולא מפסל משום חסר. והגר"א (תרמח ז) דייק כן מלשון הגמ' 'ניטלה'. וציין דהיה כדעת הרמב"ם (וי"מ בשו"ע י"ד נ ב) גבי טריפות דבמקום שנאמר 'ניטל' היה בדוקא, ואילו נברא חסר אינו טריפה^ל.

והריטב"א כתב (בשם הרמב"ן) דלפי' הזה אין לנו לפסול אפי' ניטלה שושנה של מעלה, שהרי רוב אתרוגים אין להם אותו שושנה למעלה והיה הדר זולתם.

ריט' תוד"ה נפ"ה. (המשך לו.) ור"ת לפרש שמצינו פיטמא ועוקץ במקום א' וכו'. ור"ת פי' דהחוסם, הפיטם והעוקץ שלשתן בראשו של אתרוג. והריטב"א הוכיח כן דסיפא דמתני' לפרש רישא, להכשיר בעין דבר שפסלו ברישא. ואלא היה במקום אחר.

רכ' נק"ף. הרא"ש כת' דאיירי שניטל הקליפה האדומה, אבל לא ניטל מהלבן כלל, דא"כ הו"ל חסר^ל. ומשמע דכל הקליפה של צבע האתרוג נקלפה, ונשאר לבן. אבל הרמב"ם (בפיה"מ) כתב דלא איירי שנקלף הקליפה הצהובה עד שנראית לבן, דא"כ הו"ל חסר. וביארו דחיישין שמא נקלף עמו משהו מהלבן. אלא דיש קרום דק מאוד מעל הצהוב, והוא נקלף.

והריטב"א ור"ן הביא י"מ דנקלף היה כל הקליפה החיצונה העבה [ישיש בו חריפות כשאוכלין אותה לח]. וחלק דבה"ג ודאי היה חסר. ולכן פי' דנקלף קליפה דקה כמין גלד על האתרוג, ואין שום חסרון בגופו של אתרוג.

לו. ומשמע דכוונתו להשוות הדין, דאף מחוסר אבר באתרוג היה כעין טריפה. [אמנם התה"ד (א צט) כת' דאתרוג החסר מתחילת ברייתו עדיף מטריפה דמחוסר אבר בבהמה, אף דמתחילת הווייתו היתה חסירה. דבהמה יש לו כמה אברים, אבל האתרוג כולו גולם א']. ויש לדחות דכוונת הגר"א רק להביא ראיה אלשון 'ניטל'.

לו. וכ"כ הראב"ד (הל' לולב ד"ה והאי נקלף).

לח. והשעה"צ (שם כז) נקט דחיינו קליפה השניה ומלבד הגלדי. והלבן היה בשר האתרוג. אבל החזו"א ביאר דכוונת הריטב"א ללבן שבאתרוג, דהיה קליפה לפרי החמוץ.

לג. ובמשנה (יומא ב ג, תמיד ד ג, לראש המפרשים) אף זנב בהמה נקרא עוקץ.

לד. והביא דתנן (תרומות יא ד) עוקצי תאנים של תרומה אסורין לזרים. וקאי אחלק הנכנס לתוך הפרי [ושראי לאכילה, עכ"פ ע"י הדחק].

לה. [והפוסקים הביאו סימנין מתי אמרי' דהיה כן מעיקרא]. אמנם הכפ"ת (ולד) כתב דה"מ כשיש מין בפנ"ע שלא היה להם פיטם, אבל כשיש בעץ א' מקצתם עם פיטם ומקצתם בלא פיטם פסול. והגר"א (ס' הערות) החמיר אם היה פיטם בשעת גדילה, אף שנפל בעודו על העץ.

ובשו"ת הרשב"א (א נח) כת' דאין חסר אלא כשחסר מהבשר האתרוג, שהוא הלבן לט'.

רכא) דאייגליד כהנינא סומקא. פרש"י תמרה אדומה, נהפך אדמומית. הפרמ"ג [תרמח א"א יח] כתב דאדום אדמומית אינו מראה אתרוג [והוה שינוי מראה], אבל אהינא סומקא הוה קרוב למראה אתרוג. אבל החיי אדם (הו' בביאור"ה תרמח טז ד"ה אם) כתב דאדום הוה ממראה אתרוג. והרמב"ן (חולין מו:) כת' דגבי אתרוג אמרי' [כוונתו להא דלג: גבי ענבי הדס^מ] דאדומות כשחורות דמיינ'א. ומבואר דאתרוג אדום פסול.

דף לו.

רכב) הא במקצתה. פרש"י פסול משום מנומר. אבל ר"ח (הו' בתוס') ושאר פ'י' דמקצתה כשר. והרא"ש כת' דמ"מ צריך שישאר כסלע. אבל הרמב"ם כתב דאם נשאר כל שהוא כשר.

והראב"ד (ד"ה והא דתנן, והו' בריטב"א ורא"ש) הק' דמ"מ ודאי המקום שנקלף אין מראו דומה לשאר האתרוג, וכשנקלף ב' וג' מקומות הו"ל מנומר. והביא י"א דאף דאין מראו שווה למראה האתרוג, ומנומר ממראה כשר אינו פסול.

רכג) [במשנה] ניקב וחסר. פרש"י (במשנה) חדא מילתא היא. וכ"ד רוב ראשונים. אבל הריטב"א (במשנה) הביא בשם רש"י דהוה תרתי פסולי, נקב מפולש אע"פ שלא חסר, ונקב שאינו מפולש וחסר. וכדברי עולא. [וכן תוס' (סוד"ה א') הביאו צד כזה, ותוס' דחיו].

רכד) תני עולא בר חנינא ניקב נקב מפולש במשהו וכו'. פרש"י בניקב ולא חסר. אבל התוס' רי"ד חלק דנקב מפולש פוסל בחסר משהו, ונקב שאינו מפולש כש'חסר' איסר. [אבל תקע יתד עבה אינו פוסל כלל]. וכ"ד ר"ח, והמרדכי [תשנב] בשם היראים. [והו' בשו"ע תרמח ב י"א].

רכה) ככאיסר. המג"א (תרמח ג) כת' דנקב מרובע או ארוך רואין אילו יעשו ממנו עיגול. וחלק על הדרב"ז (ה ג, הו' בכנה"ג הג' ב"י) דאינו פוסל עד שיוכל להכניס לתוכו איסר^א.

רכו) מפולש. תוס' נסתפקו האם היינו עד חדרי הזרע, או מעבר לעבר.

והריטב"א הק' דנקב בכל מקום הוה רק כשנגיע לחלל. ושוב הביא י"מ דדנים את הקליפה בפנ"ע, וכיון דניקב כאילו הגיע לחללו של קליפה. ומיהו אינו עובר עובי הקליפה אינו נקב.

והראב"ד (הו' ברא"ש כ ובשו"ע תרמח א) כתב דשיעור יבש דאתרוג הוה משתכלה הליחה^ה. וכתב דיש צורה לבדוק ע"י שמכניס מחט וחוט, שנקב שאין בו חסרון אינו פוסל. ואם יש ליחות בחוט כשר. והפוסקים דנו דכה"ג הוה נקב מעבר לעבר ופסול. והמפרשים ביארו דברי המג"א (שם) שתוחב סוף המחט [עם החוט] לתוך האתרוג.

רכז) בני רבא נולדו באתרוג סימני פריפה מהו וכו'. פרש"י שהבהמה נטרפה בה. וכנגדו באתרוג פוסל. [ומבואר בגמ' דסימני טריפה פוסלים באתרוג^ג, ורבא נסתפק באופן מסויים אי אתרוג גרע מבהמה כיון דמסרחת].

א. והרב"ז דייק בן מלשון הרמב"ם כאיסר 'או יתר'. וביאר דנקב כיו"ב אינו מבטל ההדר, דהבו דלא להוסיף עלה. והמג"א חלק דאין ראוי להקל ע"פ דקדוק קל. ויל"פ דכוונת הרמב"ם להקל בשאר ימים אפי' בניקב יותר.

ב. דהא אתרוג היבש אינו מתלבן.

ג. אך תוס' כת' [ולצד א'] דניקב אינו פוסל באתרוג, ואף דהוה סימן טריפה. [אך תוס' כת' דיש סברא לחלק, דכוליה אתרוג חיבור הוא, ולא נחשב נקב].

לט. וע' ב"ח ושעה"צ (תרמח כז) וחזו"א (קמז א) שהאריכו לפרש המציאות בזה.

מ. והאחרונים דנו האם גרס הכי אף באתרוג, או דלמד בן מסברא.

מא. והרמב"ן הק' מ"ש ריאה שהאדימה דכשירה. ות"י [גבי אתרוג] שינוי הוא, אבל [גבי ריאה] היינו רביתייהו שיהיו אדומות מחמת דם וכו'. והוכיח בן שהרי הירוק ככרתי שכשר בריאה ופסול באתרוג.

והתה"ד (א צט) כת' דנקב שנעשית באילן וע"י קוצים ונחסר, ואח"כ גדל עור ובשר, אינו פוסל דמעכשיו אינו חסר^ד, והוה מתחילת ברייתו ובעודו באילן, ועוד דדרכו בכך. והביא דימו פסולי אתרוג דומיא דטריפות^ה. וביאר דהיינו בהנך פסולים דסוף האתרוג לירקב בשביל כך, כגון נקלף וניקב וחסר, דהיינו מעין טריפות דמטרפי נמי משום דסופו למות. אבל הנך פסולים באתרוג משום דאינו הדר לא הוה דומיא דטריפה דבהמה.

ומבואר מדבריו דיש חסרון לקיחה תמה באתרוג דיש בו סימני טריפה, דאינו מתקיים. ולפ"ז הוה סיבה, דטרפות האתרוג פוסל^ו. אבל יש שנקטו דהוה סימן בעלמא, היבא דיש באתרוג מום, שבע"ז אצל בהמה הוה סימן פסלות יש בזה פסול.

והפנ"י תמה דכל סימני טריפה נאמר בבהמה חיה, האם ראוייה לחיות. ואילו פסולי אתרוג איירי באתרוג תלוש, דלאו הכי אין לו חיות ונמתקלקל והולך. וכת' ד"ל דלמסקנא קאי דוקא אנשפך בקיתון, והספק כיון דנימוק הוה כמו חסר. ואף דהוה חסרון שבפנים. ויש שתי' דאף דאיירי הכא באתרוג תלוש, היבא דכנגדו אתרוג מחובר אינו נחשב 'שלם' מש"ה פוסל.

רכח) והוה דקיימא סימפונהא וכו' הכא מאי וכו'. פרש"י אתרוג שנימוח, וחדרי הזרע שהגרעינים בתוכם קיימים. והמג"א (שם ד) כתב דיוכל להרגיש ע"י משמוש היד האם חדרי הזרע קיימין.

ורבא נסתפק האם נימוח מבפנים פסול, או דוקא

סימני טריפה דבהמה. והכפו"ת כת' דלפרש"י ספק הגמ' באופן דקיימא סימפונהא, ואינו טריפה בבהמה. ואילו רבא נסתפק בסימני טריפה. ותי' דמ"מ ספק הגמ' משום דשליט אוריא ומסרחת^ז, ואילו היה מציאות זו בבהמה היתה טריפה.

והרא"ש כתב דהר"ף השמיט הך ספק, דס"ל דהנך לא פסלי אלא מדברי סופרים, ומש"ה ספק לקולא. אבל הטור הביא יש מחמירים. והגר"א (תרמח ד) כתב דפליגי אי הנך פסולין מדאורייתא. אבל הק"נ כתב די"ל דכיון דעיקרו דאורייתא החמירו בספק.

רכט) תוד"ה אי נסדק. ובכ"ה ג' שנסדק על פני כולה וכו'. ומבואר ברא"ש דאפי' נסדק החוטם אינו פוסל, אא"כ הוה ע"פ כולה. (וע' לעיל). אבל הריטב"א (במשנה, ועד"ז הר"ן) כת' נסדק ברובו^ח לאורכו, מב' צדדין למטה. דאילו נסדק החוטם אפי' משהו פסל^ט.

ועוד הביא הריטב"א יש מחמירים לפסול אפי' סדוק מצד א', אך דוקא היבא דסדוק עד חללו^י. ועוד יש מחמירין לפסול היבא שהסדק עובר כל הקליפה החיצונה העבה או רובה, אפי' כשאין מגיע לחללו^{יא}.

והרמ"א (תרמח ה) הביא (מדברי הר"ן) דכל שלא נסדק רוב קליפתו עבה לא מקרי נסדק^ב. והגר"א (שם) ציין דמדמה לבשר החופה את רוב הכרס (ע' יו"ד מח ג).

ובחי' ר' מאיר שמחה הביא שהרמב"ם השמיט נסדק דאתרוג. וצע"ג.

כה"ג הדר בריא או מסרחת. והיבא דבהמה הדר ברי לא נחשב סימני טריפה, ומש"ה כשר באתרוג.

ח. והרמ"א (תרמח ה) הביא י"מ דאפי' רובו פוסל.

ט. והריטב"א כת' דמיעוטו מן הצד כשר. והבב"ר (יח) כתב דצ"ל מיעוטו מב' צדדים, או רובו מן הצד ורצ"ע.

י. והביאו"ה (תרמח ה ד"ה וכל) דן דלפוסלים נקב עד חללו, א"כ כ"ש נסדק עד חללו יפסל. (ע' בכורי יט).

יא. ועד"ז הר"ן הביא י"מ דנסדק הוה עד החלל, או כל שנסדקה רוב הקליפה החיצונה העבה.

יב. ומבואר ברמ"א דאף למ"ד דנסדק הוה בכלול או ברובו. אבל מדברי הריטב"א והר"ן משמע דקאי דוקא למ"ד דסדק פוסל אפי' כשאינו ברובו.

ד. דומיא דריאה שהיה בה קטם, ועולה בנפיחה שכשירה וע' תוס' חולין מז: ד"ה אבל נקב. אף שניכר שהיה חסר. וביאר דבאתרוג אין פסול בחסרון אבר, שכולו אבר א'.

ה. והגר"א ציין בכ"מ לדמות דיני אתרוג לדיני טריפה (ע' תרמח סעיף ב.ג.ה.ו.ז.יא.יב. ויש לדחות רובם). והגר"א (שם יא) הביא דמחצה על מחצה אינו פוסל באתרוג וכמו לענין טריפות, דמדמינן לטריפות.

ו. אך העירו דהריטב"א והר"ן פוסלים נסדק בחוטמו, ומשום דהוה חוטמו אינו סבירא שיהא חסרון חיות. וע"כ דהוה סימן בעלמא דהוה מום.

ז. יש להק' דבשלמא בהמה הדר בריא, אבל אתרוג תלוש האין תתרפא. וי"ל ע"פ דברי הכפו"ת דכוונת הגמ' דבהמה

(ל) בא"ד ויתכן דגבי אתרוג נמי אם ניקב עד חדרי הורע וכו'. אבל הרא"ש הביא בשם בה"ג דרך נקב מפולש ממש פוסל.

(לא) כבוש. פרש"י בחומץ או בחרדל. והמג"א (תרמח כב) כתב דלדין קי"ל (יו"ד קה א) דכבוש אפי' במים מעת לעת הוה כבוש, ובחומץ כשיעור כדי שירתיח¹. ורש"י לשיתתו דאף התם הוה דוקא בחומץ.

והט"ז (שם יז) הביא דהב"ח כתב דמהני לשמור אתרוג משנה לשנה ע"י שכובשים אותו בדבש, והק' דהוה כבוש². והפרמ"ג (שם) כתב דדעת הב"ח דדוקא לענין איסורין החמירו כבוש בשאר משקין, אבל לענין אתרוג קי"ל דדוקא דבר חריף הוה כבוש.

(לב) ש"זק. פרש"י מבושל ביותר. אבל הטור ושו"ע (תרמח טו) פסקו 'מבושל' סתם. ע' כפו"ת.

הבכור"י (מג, ע' ביאור"ה תרמח טו) כתב דהנך פסולים הוה משום דאינו הדר, ומש"ה נפסל ברובו. או בב' מקומות, או על חוטמו.

ועוד כתב הבכור"י (מב) דכיון דפסולו משום הדר, דוקא אם משתנו מראיהו.

והרמב"ן (השג' לראב"ד) כתב דכבוש ושלוק פוסלין אף בהדס וערבה³. והחת"ס (יו"ד פא) החמיר שלא יהא כבוש מעת לעת במים⁴. והורה שאם מניח את הלולב במים מערב שבת, צריך להוציאו ע"י נכרי בשבת שלא יהא מעת לעת במים.

(לג) כבדור פסול. פרש"י עגול כבדור, וה"ה (ח ח) פ' עגול מכל צד, כבדור. ותוס' הביאו י"ג דוד, עגול כקדירה. ובס' עטרת זקנים (לשו"ע תרמח יח, ה' בבאה"ט) כת' דלמצוה מן המובחר יש לחוש לגירסא זו, ואף היכא דאינו עגול כ"כ כבדור⁵.

והרמב"ם (ח ח) השמיט כבדור. וה"ה תמה בזה, וכת' דאולי הרמב"ם סמך על מ"ש עשאו במין ברייה אחרת. וע"ע ערול"ג ואחרונים.

השעה"צ (תרמח סה) כתב דהלשון משמע דלא הוי בכלל אתרוג ודאינו בצורת אתרוג, ולפ"ז יפסל לכו"ע אף בשאר ימים. אבל כתב דאפ"ל דהוה פסול הדר, דומיה דדפוס כמין בריה אחרת דמבואר ברמב"ם (ח ח-ט) דכשר בשאר ימים.

(לד) וי"א אף התיזם. הכפו"ת נסתפק האם איירי שנוטל שניהם כשהם מחוברין, וקמ"ל דאין בזה משום ב' וג' אתרוגים וכו"פ המשנ"ב סג. או דאיירי שהפרידן, וקמ"ל דלא נחשב חסר ע"י ההפרדה.

והרמב"ם (ח ח) הכשיר בתזים. ורבינו מנוח חלק דקי"ל כ"א. וכ"ד הסמ"ג (ה' בטור). והנו"כ ביארו דהרמב"ם דייק דת"ק חולק, ופסק כוותיה.

(לה) רש"י ד"ה לא, תפח אע"ג דלא סרה. ל"א וכו' סרח מחמת תולעים שאכלוהו. המג"א (שם כא) הביא דמחמת אכילת תולעים לא מפסלה. וציין לסעיף ב'. והמחזה"ש ביאר דכוונתו כמ"ד דאינו פוסל אא"כ יש חסרון איסר. והרש"ש כתב די"ל דהיינו ביו"ט שני (דחסר כשר). וכתב דנראה דלא חשיב נקב כשאינו ניכר.

(לו) כושי וכו' הא לן הא לאו. פרש"י לבני בבל שרגילין בבני כוש, כשר⁶. אבל אתרוג שגדל בכוש והגיע לא"י פסול.

ופרש"י דאפי' הכי 'דומה לכושי' פסול [כדאיתא בהך ברייתא], דהוה נדמה. [ואף בדמקום שאין בזה פסול 'הדר', פסול מחמת נדמה, ובזה תליא במקום גדילתו]. [והביאור"ה (תרמח יז) כתב דלדברי הר"ף והרמב"ם אין מקור מהך פסול נדמה].

אבל הר"ף חילק דבבבל אתרוג הכושי [קצת] כשר,

טו. [אמנם יש שהגיהו בדבריו, ע' עמק ברכה יז].

טז. [אמנם לכאורה נפסל רק החלק שמונח בתוך המים].

יז. והביאור"ה חלק דהפוסקים כת' כדור וכרש"י.

יח. והר"י מלניל פ' דכושי הוה הדר בעיניהם [ומבואר דגדר הדר תליא בהסכמת בני אדם, ומשתנה לפי מושגי כל מדינה].

יג. ועד"ז כת' המג"א (תעג יד) גבי מרור, דאינו יוצא בכבושים, לדין הוה אפי' מים מעת לעת. והחק יעקב (שם כ) חלק דדוקא לענין בליעת איסור אמרי' דכבוש במים מעת לעת בולע ופולט, אבל כאן מודו דדוקא בחומץ נעשו כבוש. [וכפרמ"ג].

יד. והאחרונים תי' די"ל דאיירי בדבש קרוש.

שהרי אתרוגיהם^ט כושים. אבל כושי הרבה, שדומה לאדם כושי^כ. וכ"פ השו"ע (תרמח יז).

(לז) אתרוג הבוסר. פרש"י קטן מפול הלבן. ותוס' (לעיל לא:) הק' דר' יהודה ור"מ נקטו שיעורין גדולים יותר. ובפשוטו משמע דלרש"י ג' מח' בדבר. אבל המחרי"ק (סב) כתב דר' עקיבא אמר דמהך שיעור הוה בכלל שם אתרוג, ובעי טפי משום הדרבא.

ודעת תוס' (ושא"ר ושו"ע ס"ס תרמח) דבוסר הוה כשעדיין לא נגמר פריו, אפי' הוא גדול. והתוס' רי"ד ביאר דעדיין לא נגמר בישולו וטעמו מר.

והב"י (ס"ס תרמח) כתב [לפרש דברי הסמ"ג עי"ש] דלרבנן אתרוג הבוסר כשר, אפי' שהוא קטן מאגח וביצה, דכיון דסופו לגדול יותר. ודוק אתרוג דאין סופו לגדול יותר קבעו שיעורים אלו. [וצ"ב]. והשע"ת ומשנ"ב (ס"ס תרמח) הביאו דהאחרונים חולקים.

(לח) אמר רבה ר"ע ור"ש אמרו דבר אחד וכו' [דתנן] ר' שמעון פוטר את האתרוגים בקוטנן וכו'. פרש"י דס"ל דאתרוג לא הוי פרי' עד גמר בישולו^כ. [ורבנן ס"ל דיש לאתרוג שם פרי בקוטנן. ויל"ד אי הוה מח' דוקא גבי אתרוג].

(לט) א"נ ע"כ לא קאמר ר"ש וכו' כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה וכו'. פרש"י דאתרוג קטן [בוסר] אינו ראוי לזריעה. ומבואר מדברי רש"י דרבנן ס"ל דאי"צ שיהא ראוי לזריעה. והכפ"ת הק' דאי' (מעשרות א ג, וברמב"ם מעשר ב ה) דאינו מתחייב במעשר עד שיהא ראוי להצמיח. וכת' דלולי דברי רש"י אף רבנן ס"ל דבעינן ראוי לזריעה, אלא דס"ל דבוסר ראוי

לזריעה^כ. והערול"נ והדרך אמונה (שם) דייקו שינוי הלשונות, דרבנן ס"ל דאינו מתחייב אא"כ 'ראוי' להצמיח. ואילו הגמ' (כאן) נקטה [לר' שמעון] כדרך שמוציאין לזריעה. שהוא יותר מזה, שיהא הדרך להוציא לזרוע [ודלא כרש"י].

דף לו:

(רמ) ר"ש א"א כמין בריה אחרת, אבל כברייתו כשר וכו'. והביאו"ה (תרמח יח) הביא בשם הבכורי דדוקא כברייתו, אבל אם עשאו בצורה שאינו דומה לאתרוג כלל פסול, ולא דוקא בריה אחרת.

(רמא) ר' חנינא מטביל בה ונפיק. הראשונים (תוס' לקמן מו: ושא"ר) העמידו באופן שאינו מוקצה למצוותו. והטור (תרמט) הביא דאף לכתחילה מותר לאכול, ובלבד שישאר כשיעור^א.

ומבואר מדברי ר' חנינא דחסר אינו פוסל בשאר ימים. ותוס' (לעיל כט: ד"ה בעינן) פי' דכיון דאינו בעיקר הנטילה לא תקנו בשאר ימים. והדר תקנו משום הידור מצווה.

אבל הראב"ד (לעיל שם) למד מכאן דכל פסולי הדר כשרין בשאר ימים. (וכ"ד הרמב"ם ח ט). והרמב"ן חילק דהיינו בגבולין, אבל נטילת לולב במקדש כל ז' בעי הדר. [והו' כ"ז לעיל כט:]. והשו"ע (תרמט ה) פסק דפסולי הדר לא פסלי בשאר ימים, והרמ"א פסק להחמיר.

תוס' (לקמן מו: כת' דר' חנינא הניח כשיעור [כזית או כביצה]. וכ"כ הטור שעכ"פ צריך שיעור כביצה.

המנומר הרי גדל בטפוס הרי עשוי ככדור הרי הוא פסול ללולב וחייב במעשרות.

כג. ונח' במציאות.

א. והמאירי כת' דהיה לפני ר' חנינא הרבה אתרוגים, ולפעמים היה נוטל מזה או מאחרת. ופעמים שהיה אוכל ממנו, ולא היה חושש להחליפו בשלם. [ודייק דמשמע דר' חנינא היה עושה כן תמיד, דהלשון משמע דהיה עושה כן ברגילות, ולא שנעשה דרך זרות מחמת איזה סיבה ומקרה]. והמאירי כת' דודאי בשעת ברכה ר' חנינא היה מברך על השלם, דכל שאפשר בשלם משום הידור מצווה אין מידת חסידות לצאת בחסר. אלא דקאי על האתרוג שאחז כל היום כמו החסידים (לקמן מא), אלא דאילו היה פסול לשעת הברכה, אף בשאר שעות היום ודאי היה מחליפו.

יט. משמע דכל אתרוגי בבל קצת כושים. ולא משום דקרוב לכוש. ועפ"ז כתב המושנ"ב (שם נו) דאפי' מקומות הקרובים להך מקום פסל, ודלא כרש"י ושא"ר.

כ. ובזה יישב הלשון דדומה לכושי הוה טפי מכושי סתם, דדומה לאדם כושי.

כא. [ונפק"מ לראשונים בשאר ימים, או בשעה"ד].

כב. ובירושלמי (מעשרות א ג) תני אתרוג הבוסר ר"ע אומר אינו פרי וחכמים אומרים פרי.

והירושלמי מק' וכו' כל שאינו כשר ללולב אינו חייב במעשרות, הרי המנומר והגדל בטפוס והעשוי ככדור הרי הוא פסול ללולב וחייב במעשרות. ות' מסתברא ר' שמעון יודי לר"ע דכתוב פרי ואינו פרי. ר"ע לא יודי לר"ש הרי

והאחרונים תמזו דמסקנת הגמ' (לעיל לא): דשיעור כביצה הזה משום גמר פירא, ואמאי צריך שיעור באתרוג שהוא נוטל. ווע' מזה שהובא לעיל לא: וְהִרְיִטְבָּא וְהִרְיִן כְּת' דדוקא היכא דרובו קיים, דאל"כ אין שמו עליו. אבל הדרב"מ (והמג"א כז) הביא דמבואר מדברי התה"ד דאי"צ רוב.

והתה"ד (פסקים נב) הביא מעשה שלקחו אתרוג א' וחתכוהו לחתיכות ושל כביצה ושלחו לכמה קהילות. והתה"ד חלק דל"מ לחתוך אתרוג כדי לברך על החתיכה, ודוקא נחסר מאיליו דהוה שירי מצווה³. אבל האי מקרי חתיכת אתרוג, ולא שירי אתרוג. וחסר הוה כשבור, ואין לך מום גדול מזה.

רמב"ם ר"ה א"א ל"ב. דאמר אין זה הדר וכו'. ומבואר בדברי רש"י דאף בשאר ימים בעי הדר ורש"י פי' דבעינן מצווה הדורה, וע' מש"כ ריש פירקין. אבל לדעת הראשונים דהדר כשר בשאר ימים, ע"כ דמאיס שאני וכתירוץ הגמ'. והלח"מ (ח ט) הק' דרב אמר להדיא הטעם דאין זה הדר. וכתב דכוונתו דאינו הדר כלל, ומש"ה פסל.

רמב"ם ש"א ע"כ דמאיס⁴. הכל בו (עב, והו' ברמ"א תרמט ד) הביא בשם בה"ג שיש תקנה לחתוך מקום אכילת העכברים, ועי' יוצא בו לכתחילה בשאר ימים, דאינו מאיס.

אבל ההג' אשר"י (כג בשם או"ז שט בשם ראב"ה תרצז) כתב דאתרוג שהיה כמוש או מגומר ופסול, אם חתך חלק הזה לא הוכשר עי"ז כיון דבא מכח פסול⁵, ומאוס. ולא דמי למיעט ענבים, דהתם לא ניכר שחסר הענבים, דיש הדסים שלא היו בהם ענבים כלל. ואבל הכא ניכר שחתוך.

והרא"ש (יה, וכ"פ השו"ע תרמח יד) פסק דיש תקנה לחזוית ע"י שיקלפנו⁶ [ואם יהא כמראה אתרוג כשר]. והרמ"א הוסיף לאחר שקלפו ואינו חסר כלום.

אבל הרמ"א (תרמט ה) הביא דברי ההג' אשר"י (הנ"ל) דל"מ לחתוך את היבשות והנימור להכשיר בשאר ימים, כיון דבא מכח פסול⁷.

ודברי הרמ"א צ"ב, דכתב גבי עכברים דמהני לחתוך [ודלא כראב"ה], וכן לקלף חזוית. ואילו לחתוך יבשות ונימור ל"מ כיון דבא מכח פסול⁸. והמג"א (תרמט יח, ומשנ"ב לו) חילק דאכילת עכברים החמירו לכתחילה משום דהוה מאיס⁹ [ואינו פסול], וכיון דחתכו אינו מאוס. אבל במקום שפסול מהדין משום הדר ל"מ להסיר את הפסול¹⁰.

ועד"ז כת' הגר"א (שם ה) דעכברים אינו פסול בגופו, אלא משום דמאיס. ומש"ה מהני לסלק המיאוס. וכת' דהרמ"א חילק דהיכא שקילף ואינו חסר מגוף האתרוג, מהני לתקן (וכמ"ש תרמח יד), כיון דאינו מגוף האתרוג,

דהמשנה איירי אף ביום א', וביום א' ל"מ לחתוך שאר פסולים, דהוה חסר.

ז. והגר"א (תרמח שם) ציין לגמ' (יבמות עו, גבי ניקב דדינו כפצוע דכא עד שיסתם) ודהו פסול החוזר להכשירו. וביאר כיון שאינו פסול מחמת עצמו, מש"ה כשנשתנה הסיבה חוזר לכשרות. אבל היכא דהפסול בגופו אינו חוזר לכשרות.

ח. וצינו דהמשנ"ב (תרמו לו) דהדס שיבשו על"ן עליונים, יש תקנה שישירם, ועי' כשר לכתחילה. ואלא אמר' דבא מכח פסול.

ט. והט"ז (שם ח) חלק על הרמ"א.

י. ולכאורה משמע מדברי המג"א דהך ראשונים ס"ל דאינו פוסל מדינא. אך מדברי הראשונים משמע דאף בדיעבד ע"י עכברים פסול. והאחרונים דנו דמ"מ פסולו משום מיאוס [שהוא ענין הסכמך, ונחשב חיצוני לאתרוג], ולא הוה דין חסרון הדר בגוף האתרוג. והראב"ה שנקט אף בעכברים שבא מכח פסול, דס"ל דהוה דין הדר.

יא. אך העירו בדברכ"מ (שם ה) הביא את דברי הכל בו להתיר, ומשמע דהוה כלל בכל פסול דמהני להכשיר.

ב. היינו שם האתרוג שהיה לפנינו, ולא תליא בשם מין אתרוגים. וא"כ דוקא רוב' יש עליו שם החפץ, וע"ד סברת התה"ד ע' בסמוך.

ג. כדאשכחן גבי ציצית (מנחות טז). גרדומין. ודהעירו דל"מ גרדומין היכא דעדיין לא נשתמש למצוה.

ד. ולדברי הראשונים דחסרון הדר כשר בשאר ימים, א"כ 'מאיס' גרע. אבל לדעת תוס' דבעי הדר בשאר ימים, א"כ כוונת הגמ' דעכברים [מלבד הא דהוה חסר] יש פסול הדר.

ה. ולשונו משמע דהוה דין פסול' שחל בו. אמנם צ"ב לפ"ז אמאי תליא אי ניכר שחסר או לא. ומהמשך דבריו משמע דעי' שרואים החסרון נוכרין בפגם שהיה בו, ומאיס. והוא סברא קשה. ועוד שמעתי דגרד אתרוג חסר, דנחשב שנטל חלק מאתרוג שלם. ומש"ה צריך לדון כאילו הוא שלם כמו שהיה, ועי' היה בו פסול. וכ"ש למש"כ התה"ד דהוה גדר גרדומין, והמשך של כשרות הקודמת, א"כ הכא מכח פסול אינו בא מכח אתרוג שלם.

ו. והגר"א (תרמט ה) ציין מקור לדברי ראב"ה מהא דנקטה דהמשנה תקנה גבי מיעוט ענבים, ולא בשאר פסולים. [אך ק"ק

דומיא דמיעוט ענבי ההדס^{יב}. אבל היכא דחיסר מגוף האתרוג ל"מ^{יג}.

רמז) רש"י ד"ה מותר להכניס. בתוך ד' אמות וכו' טלטול דרבנן^{יד}. ורש"י (שבת פא.) דהותר בתוך ד' אמות, או בחצר שלא לאסור משום טלטול מוקצה. והפרמ"ג (שיב מ"ז) כתב דמש"כ רש"י בתוך ד' אמות היינו אף שממשיך ומטלטל פחות פחות מד' אמות ברה"ר^{טו}. ואף דפחות פחות מד' אמות הוה שבות חמיר (ע' שבת קנג.). דהא תוך ד' אמות ברה"ר מותר לטלטל ברה"ר (שמט א.).

רמז) [במשנה] ובגדול כדי שיאחו שנים. והריטב"א גרס 'שניהם', לולב ואתרוג, כדמפרש (לעיל לא:) דילמא מפיק להו וכו'. אבל רש"י (לעיל לא:) כת' דגרסי' ב' אתרוגים, שבמקום הא' יחזיק הלולב כשיהפך.

רמז) [במשנה] ר' יוסי אמר אפי' אחד בב' ידי. והריטב"א והר"ן ל"ג 'אחד' (אלא בב' ידי). כלומר שיאחו לולב בידו אחת ואתרוג בידו אחת.

ובירושלמי (הו' בריטב"א) איתא א"ל רבי יוסי וכו' נאמר ו'כפות', שיטול ב' בידו א'. הא נאמר 'כפות', אפי' זה בידו א' וזה בידו א'. (וע' מה שהו' לד.). והמשנ"ב (תרמח סז) ביאר דק"ל כשיש לו את כל המינים נוטלן אפי' בזה אחר זה.

והריטב"א כתב דמעתה אין שיעור למעלה לר' יוסי, אפי' בב' ידי או על כתיפו יצא. ונוטל בזה אחר זה, דאין מעכבין כשיש לו.

רמז) ע"כ כתיפו. היעב"ץ כתב דהביאו כך לביהכ"נ, אבל בשעת מצוותו נטלו בידו, דעל כתיפו אינו נטילה.

ואף דגידים נוטל בזרועו, הכא לא הוה דרך כבוד. (וע' לקמן לו.). [אמנם מדברי הריטב"א משמע דיצא על כתיפו. וכ"ה סתימת המשנ"ב הנ"ל].

רמז) א"ל ר' יהודה וכו' אף הם אמרו לו אין זה הדר. פרש"י ה"ק ליה, אפי' לדידך, ומייתית ראייה מר"ע וכו'. וצ"ב מאי מייתי ראייה מר"ע דס"ל דאינו הדר, הא ע"כ ר' יהודה עצמו פליג בזה. ומנלן לפסול. וע' אחרונים.

רמז) אין אוגדים את הלולב אלא במינו וכו' אמר ר' מ' וכו' בגימטריא של זהב וכו'. ומבואר בגמ' דסברת ר' יהודה משום בל תוסיף, שמוסיף מין נוסף. כיון דצריך אגד.

ותוס' (לעיל לא:) כת' דסברת רבנן דלא נחשב שמוסיף על המינים משום דלא הוה כדרך גדילתו. אבל היכא דנוטל דרך גדילתו עובר בבל תוסיף אף היכא דאינו אגוד עמו.

והרש"ש הק' דהכא איירי בזהב, ול"ש בזהב דרך גדילתו כלל. א"כ אף לרבנן יעבור בבל תוסיף. וכת' דבזהב ל"ש כלל בל תוסיף, דדוקא מין גידולי קרקע נחשב מוסיף על המינים. וצ"ב א"כ מה הק' לר' יהודה^{טז}. והרש"ש ביאר דאיירי בגמי המחופה בזהב, והוה ב"ת משום הגמי.

רמז) אמרו לו במינו היו אוגדין מלמטה. פרש"י וזה לנוי בעלמא^{יז}. ורש"י (לו.) ביאר דהוה לנוי בעלמא ולא להכשר מצווה, לפיכך אינו עובר בבל תוסיף^{יח}.

והר"ן כת' דסברת רבנן דכיון דלולב אי"צ אגד, מש"ה דך בל תוסיף הוה רק מדרבנן. וכל לנאותה

דמוקצה קיל מהוצאה.

טז. ומבואר דאיירי ברה"ר, ומש"ה הוה חידוש טפי. ויל"פ דמש"ה לא הותר להכניס היכא דיש מחיצות, דהוה איסור דאורייתא. וא"כ אפשר דבכרמלית רש"י מודה.

טז. ויש שפי' דלר' יהודה עצם האגד נחשב תוספת על המינים, אף דאינו דרך נטילת מין נוסף.

יז. והריטב"א (לעיל לא: בחד תי) כת' דמש"ה רשאי להוסיף בהדסים, משום נוי.

יח. וכ"כ המאירי דהוה אינו כמוסיף על המינים שהאגד טפל הוא אצל הלולב, ולנוי שלו הוא בא. ולחודיה קאי.

יב. כ"כ הדברי מלכיאל (א ל) דאיירי בשינוי מראה בקליפה, ואינו בגופו של אתרוג. והבכור"י (שם כה) נקט דהטעם דלאחר שהוריד אותו אינו ניכר מקום החסרון.

יג. אך הגר"א כת' דמדברי הרא"ש לא משמע כן, ובשאר ימים מהני לחתוך ולהכשיר פסולים, אף דבא מכח פסול. ופליג אהג' אשר"י.

יד. ולדעת רש"י דוקא היכא דליכא מחיצות, ולא התירו להכניס מכרמלית לרה"י. ותוס' הק' דטלטול מוקצה חמיר מאיסור כרמלית, והקילו. א"כ התירו אף טלטול כרמלית (וכ"פ הרמ"א ש"ב א.). אבל הפרמ"ג ציין דמצאנו (ע' מג"א ש"א ג)

פסול, ופוסל בד' טפחים. או דהוה דין בקיום המצווה, שישב בסוכה של ד' מינים. ושאר מינים אינם פסולים^{כד}, ובלבד שלא ישב תחתיהם.

והכפול^ה הק' דאתרוג מקבל טומאה, והאיך יסכבו בו^{כה} [וכמ"ש תוס' (ד"ה ר' יהודה) דר' יהודה מודה דמק"ט פסול^{כז}]. וביאר דמסכך בעץ האתרוג, דהוה מין ד' מינים^{כז}. אבל הערול^ח חלק דאתרוג אינו בכלל העץ, ולא נחשב מינו כלל. וכתב דמדאורייתא מסכך באתרוג שלא הוכשר, דעדיין אינו מק"ט וע' מש"כ לעיל יג: בדין פירות שלא הוכשרו.

(רנב) מה צ"ל שאינו נוהג בליחות כבימים וכו'. הרש"ש כתב דהמל"ל דלולב נטל פעם א' ביום, ומשעה שהגביה יצא יד"ח.

דף לו.

(רג) לא מצא ד' מינים יהא יושב ובטל וכו'. פרש"י דכה"ג לא הוה ק"ו הגון, דאתה מביא עליו קל. [ומש"ה לא שייך ללמוד ק"ו גם להחמיר, כיון דע"י לימוד זה נולד צד קולא].

ותוס' (שבת קלו:) העלה צד דלא ילפי' בקרבנות לפסול מק"ו, דסופו להחמיר שאם לא מצא בהמה אחרת יהא יושב ובטל^א. ותוס' דחו דדוקא בסוגיין

לא גזרו רבנן. [אבל במקום כל תוס' דאורייתא ל"מ סברת נוי].

והרא"ש כתב דאם הוסיף מין חמישי לאחר שאגדו^ט אין בזה משום כל תוס'ף, דהוה נוי בעלמא. [וע"ע תוס' לעיל לא:]. והוסיף דאף דא"י (עירובין צו, ר"ה כח:) דבזמנו לא בעי כוונה לכל תוס'ף^כ, היינו בסתם. אבל אם כוון לנוי אינו עובר. ורע"א (במשניות) ביאר דסברת הרא"ש כדברי הראשונים (יתבאר לקמן לט). דהיכא שמתכוון להדיא שלא לצאת אינו יוצא בע"כ, ואף למ"ד דמצוות אי"צ כוונה. וכל היכא דאינו יוצא יד"ח לא שייך כל תוס'ף (וכדא"ר ר"ה שם)^{כא}. [וה"ה כל היכא דנתכוון להדיא שלא לשם מצווה ליכא כל תוס'ף^{כב}].

והאחרונים (יתבאר לקמן לט). ביארו דהא דהגמ' תולה גדר כל תוס'ף לדין מצוות צריכות כוונה, דלמ"ד צריכות כוונה לא נחשב 'מעשה מצווה' בלא כוונה. ועפ"י יל"ד בגדר נתכוון שלא לצאת, האם ע"י נפקע ממנו שם מעשה מצווה, או דהוה מעשה מצווה, אלא דמהני שלא יצא יד"ח. ועפ"י אין ראייה לדין של רע"א^{כג}.

(רגא) ר' יהודה אומר אין סוכה נוהגת אלא בד' מינים שבלולב. [יל"ד אי שאר מינים הוה בגדר סכך

יט. אפי' לר' יהודה, ולרבנן דלולב אי"צ אגד אפי' הוסיפו בתוך האגד.

ב. למ"ד מצוות אי"צ כוונה.

כא. ויש שדחו דכוונת הרא"ש באופ"א, דע"י שנתכוון לנוי הוא נטפל למצווה, ואין כאן מעשה לקיחה. אבל ל"מ כוונה בעלמא בגוף המצווה.

כב. ועד"ז נקט הטור"א (ר"ה כח) דאי מהני כוונה לענין שלא יצא יד"ח, א"כ אינו עובר בכל תוס'ף. והטור"א הקשה דבגמ' (עירובין צו) משמע דלמ"ד אי"צ כוונה אין עצה להכניס תפלין, דעובר בכל תוס'ף. [ובחי' ר' שלמה (ר"ה א) דחה דכל תוס'ף תלי במעשה המצווה].

וכן בפשוטו מבואר (לקמן מה) דהישן בשמיני עובר בכל תוס'ף, ואף היכא דאין לו מקום אחר לישון. אך י"ל דהתם הוה דין דרבנן לעשות היכר [וכדמבואר בראשונים שם]. ויתבאר לקמן.

כג. ורע"א נקט דע"י כוונה הפוכה לא נחשב 'מעשה מצווה'. ועוד אפשר דרע"א נקט דגדר כל תוס'ף לא תלי ב'שם מעשה מצווה', אלא במה שעושה לשם קיום המצווה.

כד. דגדר הכשר הסוכה תלי בדבר שאינו מק"ט וגידולו מהארץ [וע' תוס'], אלא דילפי' שצורת קיום המצווה הוה כן.

כה. והפרמ"ג (תרכט מ"ז יב) כתב דד' מינים לאו דוקא, דאתרוג אף שלא הוכשר ל"מ.

כו. [ולחד מ"ד (לעיל כא) אליבא דר' יהודה מסכך ע"ג מיטה פסול משום דמעמידו בדבר המקבל טומאה. ומשמע דר' יהודה ס"ל פסול מק"ט. אך ק"ק האיך אמרי' דומיא דענני הכבוד כיון דענני הכבוד לא היו מד' מינים. ולכאורה צ"ל דיש ב' דינים בדבר].

אמנם הביאו דרבינו בחיי (ויקרא טו טז) כתב דעת ר' יהודה דמסככין בדבר המק"ט, והביא מקור לזה מהפסוק (שם) 'השוכן אתם בתוך טומאתם' [ומשמע דהביא ברייתא או מדרש דדרש כן להדיא].

כז. ובהג' הר"ש טויבש כתב דמ"מ בקרא דנחמיה (ע' בסמוך) לא הוזכר עצי אתרוג. והוכיח מזה דמהני בא' מד' מינים שבלולב, ובסוכה לא אמרי' דצריך כל ד' שיעכבו זה את זה.

א. ויש שהעלו צד לחלק דסברת 'סופו לחלק' [ובביעור חמץ] שייך דוקא בגוף המצווה, אבל דהיכי תמצא לא אמרי' סופו

במצווה עוברת אמרי' דסופו להחמיר, שאם לא ימצא כל ימי החג² המצווה עוברת. אבל גבי קרבן אם לא ימצא עכשיו אלא בהמה זו, ימצא לאחר זמן.

ורע"א (ת ס"ס קיב) חידש דסברת 'סופו להקל' הוא משום דשייך לחומר, דאמרי' דילמא מצד חומרות, דסוכה נוהג גם בלילה, הקפידה התורה דלא יהא יושב ובטל ממצוה זו¹. אבל היכא דהקולא והחומרא בבהמה שפסול להקרבה לא איכפ"ל שיוולד מזה קולא מצד אחר שיהא יושב ובטל.

(נה) ועל"י הדם וכו' ועל"י עין עבות. הגמ' (לעיל יב.) פי' דהוה הדס שוטה לסוכה. והכפונ"ת והק"נ (יד א) הביאו דמבואר דהדס שוטה כשר לסכך לר' יהודה. דנחשב מין הדס, וממיני ד' מינין כסיב ועיקרא דדיקלא, וכדעת הגאונים (הו' ברא"ש יד). וצ"ע לדברי בה"ג⁷.

(נה) ור"י פבר הני לדפנות¹. ולכאורה מבואר דרשאי לעשות מעמידי הסכך משאר מינים. וקשה למ"ד (לעיל כא:) אליבא דר' יהודה דל"מ להעמידו בדבר המק"ט, ולכאורה ה"ה שאר סכך פסול. ואפשר דשאר מינים לא הוה בגדר פסול, אלא מדיני הסוכה לקיים בד' מינים. ובוה לא איכפ"ל מהמעמידים.

הא"ש (ע"ז ו י) דייק דהביאו דוקא עלים לדפנות, ולא עצים ממש. וביאר דבקרא איירי בסוכות שעשו בחצרות בית אלקים. ויש איסור לעשות בנין מעץ במקדש, משום (דברים טז כא) לא תטע אשירה וגו'. וכת' דאף דדעת הראב"ד (שם) דבנין ארעי מותר,

הא דעת ר' יהודה (לעיל ז: וכא:) דסוכה דירת קבע בעינן, ומש"ה אסור לעשות סוכת עץ במקדש. ומש"ה אף הדפנות עשו מ'עלים', דהוה רך ואין עליו שם עץ. אבל רבנן ס"ל דסוכת דירת עראי, ורשאי לעשות דפנות מעץ ממש, וע"כ דהנך עלים לסיכוך.

חציצה

(נה) שיירי ביה בית יד כי היכי דלא תיהוי חציצה. תוס' נקטו דשייך לגדרי חציצה דכה"ת. אבל הריטב"א ור"ן הק' דחציצה אינו פוסל חציצה אלא היכא דילפי' מקרא (וכטבילה (לעיל ו) ותפילין. ותנ' דבלולב פסול משום דבעי לקיחה תמה¹. וכן פרש"י ואין זו 'לקיחה'.

ורש"י הוסיף דקסבר דאין האגד מהמצווה, וברבנן דלולב אי"צ אגד. דלר' יהודה הוה מגוף המצווה, וכך היא לקיחת הלולב.

(נה) בית יד¹. ומשמע דצריך לשייר מקום לכל היד. וכ"כ תוס' (ד"ה כי היכי) דאף דמקצתו בלא חציצה הקפיד רבה.

והאגודה (פסחים ספ"ד נה, הו' בב"י תרנא) הביא דמש"ה נהגו להסיר התפילין וציציות מהיד כשנוטלין ד' מינין, וכן הנשים הטבעות¹. והאגודה חלק דדוקא היכא דכרך על כל היד, ואי"צ להסירם.

והמג"א (שם יח) ביאר דסברת האגודה דכל שאינו בכלל היד, בטל לגבי ידו. (כדאמרי' בסוגיין). והחת"ס חילק דבסוגיין הוה חציצה בלולב (ומש"ה אמרי' דהוה כאילו

ה. ובגליון הביא דמרבירי התוס' (ד"ה והביאו) משמע שתי' כן מסברא, ולא גרסו כן בגמ' (וכן הגר"א מחקן). וע"ע שו"ת יד אליהו לג ועוד אחרונים.

ו. ובגליון מהרש"א כתב דלפ"ז כוונת הגמ' דהוה כעין חציצה.

ז. פרש"י שלא יקחנו במקום אגודו.

ח. וכ"פ השו"ע (סדר הגט פא, ורמ"א אה"ע קלט יד) שתסיר האשה טבעות מידה לקבל הגט, שלא יחצוץ. ור"ב דהתם הוה דין ונתן בידה, וקונה בקנין יד וחצר. ומה שייך דין חציצה.

להקל. אך העירו דבסוגיין הק"ו דצריך ד' מינים הוה בהכי תמצא, ולא בגוף הסוכה. ואפ"ה אמרו לא מצא ד' מינין וכו'.

ב. קצת משמע בתוס' דאילו ימצא תוך חוה"מ סגי בהכי דמקיים מקצת מהמצווה, ולא עברה המצווה לגמרי. אמנם בפשוטו כל רגע מהמצווה שעבר ובטלו הוה סופו להחמיר. [משא"כ קרבן דמקיים מצווה זו למחר.

ג. וכן בביעור חמץ, כיון דאיכא בל יראה הקפידה התורה שלא יהא יושב ובטל.

ד. וצ"ל דאף זה לדפנות.

דלנאותה בטל ללולב, וכאילו נוגע בידו ממש^{טז}. וכן כל שהוא טפל בידו, כאילו נוטלו בידו.

(נט) תוד"ה כי היכי. מין במינו חוצץ. (ע' בגמ' בע"ב). המהרש"א הק' דנימא דאגדו שלא במינו, דהא קי"ל דלולב אי"צ אגד, ואף שלא במינו מהני. והאחרונים תי' דמ"מ לכתחילה יש מצווה לאגוד במינו, ומסתמא אנשי ריש גלותא אגדו במינו. אבל הב"ח (תרנא) הביא דעת תוס' דדוקא היכא דאגדו במינו נאמר דלנאותה אינו חוצץ, אבל שלא במינו חוצץ. והמג"א (ב) חלק.

(ס) בא"ד כרכתו אחותו והוצאתו מהו, דמפרש ר"ת^{טז} דיינו נקיבה שנולדה עמו וכו'. ואף דהוה מין במינו. ולפ"ז למ"ד דמין במינו אינו חוצץ, א"כ ל"ש ספק דכרכתו אחותו^{טז}. ותוס' הביאו דעד"ז דברי הגמ' (בכורות ט:). בחמורה מבכרת שילדה ב' זכרים, דהוה ספק איזה הבכור^{טז}, משום דמקצת רחם מקדש. או משום דמין במינו אינו חוצץ^{טז}.

והרמב"ן (הל' בכורות ג, טז. ברה"ס) כתב דאע"ג דמין במינו אינו חוצץ, מ"מ כל דלא נגע ברחם לאו פטר

מקום החציצה חסר מהלולב) ואילו האגודה איירי בחציצה בידו, ובוה אין חסרון במקצת^{טז}.

והגר"א (שם) ביאר דסברת האגודה ע"פ דברי הריטב"א והר"ן, דהנידון בסוגין משום דחסר בנטילה, ולא הוה מגדרי חציצה. ובגדרי לקיחה סגי שנוטל ע"י מקצתו. אבל לדעת תוס' דאתינן עלה מדיני חציצה. כל היכא דיש פסול חציצה הוה אפי' במקצת, כדאיתא גבי בגדי כהונה (סוף עירובין) דאפי' נימא א' (וכן אור"ן) חוצץ^{טז}.

(נח) רבא אמר כל לנאותו אינו חוצץ. ר"ח פי' כל לנאותה אינו חוצץ, מין במינו הוא. ובפשוטו משמע דאיירי דוקא שגדלו ואגדו הלולב במינו, וכמ"ש הב"ח (ע' בסמוך). ועי"פ כוונתו דהוה כמו מין במינו^{טז}. והר"י מלוניל כתב דאע"ג דלולב אי"צ אגד לא הוה חציצה, כיון דמשום זה קלי ואגדוהו, והוה צורך מצווה.

ולדברי התוס' לכאורה הוה כלל בכל מקום דדבר נוי לא הוה חציצה^{טז}. אבל לפרש"י והראשונים נתחדש דכה"ג נחשב לקיחה. והריטב"א והר"ן ביארו

ולענין טבילה (תה"ב ז ז ל: ברה"ס, והר"י י"ד קצח יז) דנשים הצובעות ידיהן לנוי אינו חוצץ. (ואכמ"ל).

וההפלאה (שרית גבעת פנחס נו) דן אהא דא"י (פסחים סה) דהכהנים הלכו עד ארכבוותיהם בדם פסחים, והגמ' מק' דחוצץ. והא כיון דאמר' דשבת הוא לבני אהרן, א"כ הוה לנאותה ואינו חוצץ. ויל"ד דהתם אינו נטפל לרגלו, וכן אינו נוי לעזרה. אף דהוה נוי לכהנים לעבוד בצורה כזו לי"מ.

יד. והמאירי ביאר דאינו נקרא חציצה שתעשה לקיחתו בכך לקיחה שאינה תמה, אלא אף בדרך זה הוי לקיחה תמה.

טז. אבל רש"י (חולין שם) פי' באופ"א.

טז. אך התוס' (בסוד) כת' דאין לדמות הענינים. ומשמע מדברי התוס' דליכא מ"ד דס"ל בכל אופן דמין במינו אינו חוצץ.

יז. למ"ד אי אפשר לצמצם. (אבל למ"ד אפשר לצמצם תרוייהו נתקדשו. ומבואר בגמ' דל"ש בזה חציצה. ופרש"י דכיון דתרוייהו קדשי כחד דמו).

יח. ותוס' תי' דתי' הגמ' דמין במינו אינו חוצץ הוה בצירוף מקצת רחם בלא חציצה. ועוד דתאמינן אורחיהו בהכי. ולכאורה סברות אלו שייכי אף בנקיבה שילדה עמו, וא"כ קשה דהו"ל לפשוט ספק דכרכתו אחותו ממנשה דילדה ב' זכרים. ובה"ק תוס' (בכורות ט:). ולתי' הא' כרכתו אחותו איירי דליכא מקצת פניו (ומנשה נקט לשון כריכה). ונ"ע תי' הג'

ט. כיון דכמה שנטל יש שיעור נטילה. (כיון דמחזיק בכח, שאף שאר ידו יכול להחזיקו). והכפ"ת כתב דכוונת האגודה שנוטל במקצת ידו שאין בו חציצה. ויטלנו בראשי אצבעותיו (ובזה פשיטא דמהני).

י. והמשנ"ל (עבודת יוה"כ ב ב) כתב דהכה"ג צריך להסתפג לאחר שטבל, דהוה דין שלא ידבק שיעור וכדו', ויהא חציצה בבגדי כהונה. והאחרונים דנו האם המים עצמן חוצצין בבגדי כהונה. או דאמר' דלא אינו חוצץ ונ"ע עמודי אור לו.

יא. אבל החת"ס ציין דבגמ' (עירובין שם) מבואר דהיכא כורך גמי על ידו (וכשאינו שיעור בגד) בטל לגבי היד.

יב. והאבנ"ג (ע' בסמוך) פי' דברי הר"ח עד"ז, דכמו דבד' מינין מהני מין במינו. ד"ג מהני לנאותה.

יג. והאחרונים הביאו מכאן לכ"מ, דהנוב"י (אור"ח ק א) כת' דרשאי להעביר קולמוס על אותיות התפילין (הכתובים כדן) להשחיר, ואינו מבטל עי"ז כתב התחתון. דכל לנאותה אינו חוצץ. ובשו"ת פנים מאירות (ג לב, הו בשע"ת לב) חידש דרשאי לכתוב תפילין ע"ג קלף המרוח בחומרים, ואין פסול משום חציצה שבין האותיות לקלף, דכל לנאותה אינו חוצץ. אך י"ל דבהנך ל"ש גררי חציצה, אלא משום דבעינן שהכתובה תהא בקלף, וכעין דברי הראשונים בסוגיין. וכן הביא בשם החת"ס.

ובשו"ת פני אריה (ה) האריך בכ"ז, והביא דברי הרשב"א תה"ב (ולענין נט') (תה"ב הקצו ו ה עב: ברה"ס, והר"י ב"י קסא ב),

רחם הוא. והאבנ"ז (תלב, תלג, תלד, ויו"ד רסו) ייסד ע"פ דברי הרמב"ן דיש מקומות שצריך 'נגיעה', ולא הוה מגדרי חציצה. ומש"ה ל"מ סברת לנאותה אינו חוצץ ומין במינו אינו חוצץ, שהרי מ"מ ליכא 'נגיעה' ט.

והמאירי ורבינו מנח (ז יא) הק' דגבי שופר ציפהו זהב פוסל, אף דהוה לנאותה. ותי' דמ"מ אינו 'קול שופר'. והאבנ"ז ביאר ע"פ דרכו דשופר בעי 'נגיעה' ומין במינו וכן לנאותה אינו 'נגיעה'.

(רסא) בא"ד ועוד מידי דלאו אורחיה כבא הוא שחוצץ וכו' ע"ג רגל חבירו^כ וכו' ואין לדמות כל הדברים. הכפ"ת ביאר דכוונת התוס' דבמידי דלאו אורחיה אף מין במינו חוצץ.

ותוס' (זבחים קי). ביארו דע"ג רגלי חבירו ל"מ, אע"ג דמין במינו אינו חוצץ משום דאין דרך שירות בכך.

והקרי"ס (לולב ז) כתב דילפי' דמין במינו אינו חוצץ [ואף כשאינו דרך נוי הויא לקיחה], מהא דהניח מזרק בתוך מזרק אינו חוצץ. ואף דבעי' בכלי שרת לקיחה ממש [דכתיב ולקח], וגלי קרא [אשר ישרתו במ, בשני כלים ושירות א'] דכה"ג הוי דרך שירות. ומינה דלא הוי חציצה במין במינו.

(רסב) ואמר רבה וכו' בסודרא, דבעינא לקיחה תמה וכו'. הרש"ש ביאר דדרשי' לקחת 'תם' (כדלעיל לד:). והרש"ש וחת"ס הק' א"כ איך מייתי בסוגיין מאזוב ואפר פרה [דהתם ליכא דרשא]. והרש"ש תי' דבאזוב ילפי' לקיחה לקיחה ממצרים (ע' לעיל יג.). אבל החת"ס כתב דרבה ס"ל דלקיחה ע"י דבר אחר אינו לקיחה כלל. והא דנקטו דך דרשא דאפי' היכא דיש מקצת נטילה בגופה.

ורש"י (יומא מז, צוין בגהש"ס) כתב דלא יעשה מידה

לקומץ, דלקיחה ע"י דבר אחר ל"ש לקיחה. [וילה"ק דנקט דלא כרבא. ואפשר דכוונתו דאינו דרך כבוד. א"נ כוונתו מדין חציצה בעבודה].

(רסג) תוד"ה דבעינא. והכא כשכרך בידו, ובדבר הכרוך בידו ל"ש חציצה וכו'. [לכאורה כוונת התוס' דחציצה בסוגיין הוא בחפץ, שלא יהא דבר המפסיק בלולב. אבל אין חסרון שיש חציצה על ידו]. והמהרש"א כת' דתוס' בתי' [ויו"ל דמיירי וכו'] חזרו דאין לחלק בזה, ואף חציצה על ידו הוה חציצה.

(רסד) בא"ד אע"ג דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, ה"מ דרך כבוד וכו' לכבוד עצמו היה עושה וכו'. [ואף בעבודה אין דין חציצה על ידו, אלא שלא יהא חציצה בכלי שרת. והחסרון שם משום דהוה לקיחה ע"י דבר אחר^{כא}]. והערול"ז (כריתות כח) כת' דעפ"ז מבואר דאחיו הכהנים הניחו לו לעשות עבודה כך, שהיו סבורים שעושה משום כבוד העבודה מותר. אלא דהעזרה צווחה, דכלפי שמיא גליא שעשה כן לכבוד עצמו.

(רסה) בא"ד ויו"ל דמיירי שנעשה מהסודר כמין בית יד ללולב, ואין שייך כאן חציצה^{כב} דכל הלולב חוץ מידו^{כג} וכו'. וכ"כ תוס' (פסחים נז. בשם ר"י, ויומא נח.) והמרדכי (תשנ) דאיירי דוקא כשמחזיק הלולב ע"י סודר, שעשאו כעין צבת.

ותוס' (יומא נח.) כת' דהגמ' (שם) גבי מזרק בתוך מזרק [דהוה חציצה] לא איירי שנוטל את החיצון בשפתיו, דכה"ג מהני דהוה לקיחה ע"י דבר אחר, אלא שאוחזו למטה [והוה חציצה, כדאמר' גבי לולב]. ועוד הביאו בשם ריצב"א דגבי כלי שרת דכתיב 'ולקח הכהן' כה"ג לא מקרי לקיחה בעצמו של כהן^{כד}.

והתו"י (הודפס שם נט, ותורא"ש שם) כת' דלישנא

כא. אמנם רש"י (פסחים, דו' בתוס') נקט הלשון חציצה.

כב. ומש"ה יש ב' סוגיות, דין חציצה [היכא דהוה תוך ידו]. ודין לקיחה ע"י דבר אחר [היכא דהוה חוץ מידו].

כג. אבל היכא דמקצת הלולב תוך ידו, ל"מ סברת לקיחה ע"י דבר אחר. דיש דיני חציצה על חלק זה.

כד. ולדברי הריטב"א וחר"ג גבי עבודה יש דין חציצה, אבל בסוגיין אין פסול חציצה בעצם, אלא דע"ז הוה חסרון בלקיחה.

שם. ועוד תי' תוס' דאחותו [שאינה ראויה לקדושת בכור] הוי אינו מינו טפי מאחיו.

יט. וכ"כ האבנ"ז (יו"ד רסו טו) דלענין חציצה בטבילה אף מין במינו וכן לנאותה חוצץ [כשמקפיד], דהא אויר חוצץ. ואין כאן נגיעת מים. [וע"ע קובה"ע (הוספות ד) ועוד אחרונים בענין מין במינו ולנאותה בחציצת טבילה].

כ. ופרש"י (יומא שם) הטעם דחבירו אינו מבטל את רגלו [שיתבטל לרצפת העזרה].

דרבא (בע"ב) דמין במינו אינו חוצץ פליג אלישנא דהכא דכל לנאותה^{כז}.

(סו) בא"ד דכל הלולב חוץ מידו. והטור (תרנא) כתב דאפי' כל הלולב חוץ מידו מהני. והב"י חלק דבתוס' מבואר דדוקא היבא דכל הלולב חוץ מידו. אבל הב"ח נקט דעיקר החילוק של תוס' בין היבא דהסודר מסייע להחזיק, וכזה"ג נחשב לקיחה ע"י דבר אחר. והב"ח נקט דלמסקנת התוס' אף בכרך ידו בסודר לא הוה חציצה. ומהני לרבא.

והרמב"ם (ז יא) כתב דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, והוא שיהא דרך כבוד, דכל לנאותה אינו חוצץ. אבל אם נתן המינין בעצין או קדירה ונטלה לא יצא. והרמב"ם עירב את הטעמים, דלקיחה ע"י דבר אחר, וכן לנאותה אינו חוצץ. ובדברי ה"ה משמע דהכל טעם א', דע"ז נחשב לקיחה. והלח"מ האריך להק' דבגמ' משמע דהוה ב' טעמים. והלח"מ כתב דבסוגין יש ב' חסרונות, דלרבה ל"מ מצד הלקיחה, ובזה ס"ל לרבא דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה. ויש חסרון אף משום חציצה, ובזה בעינן לסברת כל לנאותה.

ובחי' ר' ראובן (ו) פ' דהטעם דכל לנאותה מהני להחשב שבטל ללולב. אבל בדבר שכרוך בידו, גדר הדבר דבטל לידו. וצריך להוסיף אף דנחשב לקיחה ע"י דבר אחר. ע"ש.

דף לז:

(סו) רש"י ד"ה דילמא. ומשתיירין באגד, וחוצצין בין מין למין ואינם אגודים יחד להיות לקיחה א'. משמע דהחציצה הוה בין מין למין^א, האחרונים הק' דקי"ל דלולב אי"צ אגד, א"כ אמאי פוסל חציצה בין מין למין. והערול"נ כתב לפרש דלדעת ר"ת (בתוס' לז:) אף דאי"צ אגד, מ"מ בעי לקיחה כא".

ועוד תי' דחוצץ לענין דין אגד לכתיחלה. והרש"ש כת' דהטעם דהוה חציצה בין ידו למינים. וביאר דהמינין עצמן אינן חוצצין, דהוה מגוף המצווה, משא"כ עלין הנושרין. והאחרונים דנו לפרש דכ"ה כוונת רש"י, דהמינים עצמן אינן חוצצין, אבל כשיש סודר מפסיק בין המינים, ע"ז יש הספק בין ידו להדס. [וע' חי' ר' ראובן].

(סח) הד"ס ש"ל מצווה אסור להריח וכו' כי אקצייה מריחיה אקצייה. פרש"י שהוא דרך הנאתו. ובפשוטו הוה חילוק בגדרי ההקצאה. אבל בשו"ת הרשב"א (א תתמט) הביא מסוגין לענין איסור ריח בדברים האסורין, דבשר נבילה ויין נסך, דעיקר הנאתן באכילה, אמרי' דריחא לאו מילתא היא. אבל קטורת של ע"ז אסור להריח^ג. והמרדכי הוסיף דאע"ג דאין מעילה בריח, מעילה ליכא אבל איסורא איכא (פסחים כו.). והש"ך (יו"ד קח כז) הק' דבסוגין משמע דאתרוג מותר משום דלא אקצייה, הא לאו הכי אסור.

והריטב"א והר"ן הביאו מח' בהדס שנותנים בסוכה [לדפנות או גווי סוכה], וכן שאר מינים, ו"א דכיון דהוה מוקצה לסוכה (ע' לעיל ט.). מש"ה אסור להריח. אבל דעת הרא"ה דדוקא הדס של לולב דהוה צורך מצווה ואינו יוצא אלא בו, אבל של סוכה מעשה עץ בעלמא משמש. ואקצייה מהבערה לחוד, שלא יפחות הסוכה, ולא מריחיה.

ועפ"ז כתב הט"ז (תרלח ג) דהאיסור מוקצה דעצי סוכה היינו דוקא כשבא ליטול מהם לבטל קדושתה, אבל מותר לסמוך עליו ולהשתמש בו במה שאין בו ביטול מצוותה. כדאמרי' בסוגין דבמה שמעשה עץ בעלמא לא אמרי' דבטל. אבל העונג יו"ט (מט) חלק דהמוקצה הוה אף במה שאין בו ביטול קדושתה^ה.

לקיחה. ואמאי יפסול כשיש דבר מפסיק ביניהם.

ג. והמרדכי (פסחים תקנז) כת' דאף דקי"ל ריחא לאו מילתא היא, בדבר שעיקרו לריח אסור להריח בו, כדאמרי' הדס במחובר אסור להריח בו. [וכגירסת ר"ח, ע' בסמך].

ד. והק' דהאיך מותר לנשים לישב בסוכה, וכן יושבים בשעת גשמים. [וע' מש"כ בזה לעיל ט., כה].

כה. והריטב"א (יומא נח.) כת' דמסוגין אין ראייה גמורה, דדילמא רבא לדבריו דרבא קאמר, לאשמועינן עיקר דינא למילי דעלמא דכל לנאותו או שהוא מין במינו אינו חוצץ.

א. וכ"כ הרמב"ם (ו יב) שאם הבדיל בין לולב להדס במטלית פוסל.

ב. ויל"ד דהיינו בבת אחת, אבל לא בעינן שתהא חדא

והמכתם ומאירי הביאו י"מ דמהני תנאי שיוכל להריח ההדס, ולא דמי לסוכה (ביצה ל; הו' בתוס' לעיל ט). דבהנאתו לא נתבטל מצוותו. ומש"ה הוה דומה לנוי סוכה דמהני תנאי איני בודל כל ביה"ש.

רסט) אתרוג מותר להריח. והמדרכי (תשנא) הביא בשם ראבי"ה דהמריח חייב לברך ריח טוב בפירות. ורבינו שמחה חלק דהאתרוג אינו עומד לריח, ואינו מברך.⁷

רע) הדס במחבר מותר להריח וכו' מ"ט אי אי שרית ליה לא אתי למגזייה. וכ"כ רוב ראשונים. אבל ר"ח (עה"ג, וכן הו' בבעה"מ, וכ"ג ראבי"ה) גרס 'וכן' הדס במחבר אסור להריח גזירה שמא יתלוש. אבל אתרוג לא אתי למיתלש, ואסורה באכילה ופי' דאף אם יחתך ממחבר הוה מוקצה).

הבעה"מ הק' דבגמ' (עירובין מ.) איתא דעכו"ם שגזו הדס אסור (להריח) בו ביום, והרי אף במחבר היה מותר להריח בו. ותי' דכוונת הגמ' דאסור לעשות ממנו אפריון, דבעודו מחובר לא היה ראוי לזה. והריטב"א הביא דיש שהוכיחו מכאן דאף שיכול להריח במחבר אסור משום מעשה שבת [ודלא כר"ת]. ועוד כתב הריטב"א דכיון דהעכו"ם גזזו על דעת לעשות ממנו גגנא, מש"ה אסור אף להריח ממנו. גזירה שמא יעשו שוב.

ובהשג' הראב"ד (ור"טב"א ור"ן) העמיד דהתם הביאו מחוץ לתחום ונמש"ה נהנה ממלאכת קצירה של הנכרי, ואסור להריח.¹

רעא) רש"י ד"ה אב"ל אתרוג. ואף כי אכלו במחבר אין לך תולש גדול מזה. והמג"א (שלו יא) הק' דרש"י (שבת עג:) כתב דאין דרך תלישה אלא ביד או בכלי² ולא כשזורק דבר על הדקל להשיר תמרים. וכתב דאפשר דמש"כ רש"י כאן לא דוקא.

והאחרונים הביאו דבגמ' (מנחות ע.) איתא דאי גחין ואוכל ממחבר, לא הוה דרך אכילה. אבל בחי' בכור שור (שבת שם) הביא מדברי רש"י (כאן) דהאוכל ממחבר הוה דרך תלישה, וחילק דדוקא לענין אכילה בטלה דעתו³, אבל למלאכת שבת נחשב דרך תלישה.⁴

רעב) לולב בימין ואתרוג בשמאל וכו'. הרמב"ם ז' ט) פסק דנטלו בין בימין ובין בשמאל יצא. וכ"כ ראבי"ה (תרצד"א) והעיטור. וכ"כ המכתם והמאירי דהפכן ימין לשמאל יצא, וכתבו דהא דאיתא בגמ' (לקמן מב.) ש'הפכן' לא יצא, היינו שהפכן שלא כדרך גידולו. אבל ר"ח (לקמן מב.) פי' שהפכן הלולב בשמאל ואתרוג בימין, והמג"א (שם ט) הביא דמשמע מדברי ר"ח דהיכא דהיפך לא יצא.⁵

כלאחר יד (כתובות ט), ולא אמרי' דמחשבת אכילתו מחשיב ליה.

ט. אבל במוצל מאש (מוח) כת' דדוחק לחלק כן דלענין אכילה לא הוה דרך ולענין תולש מקרי דרך. דכיון דהוה תולש, א"כ הוא אוכל בתולש.

י. ועוד הביא דבגמ' (עירובין ק) מבואר דדרך הליכה מחוייב משום תלישה.

יא. דכתב דאיטר יד שהיפך יצא (וכן העתיק הרמ"א). ויש אחרונים (מחל צבי) שדייקו דדוקא איטר יצא כשהיפך, אבל שאר בני אדם אינם יוצאים כשהפכו. והא"ר (תרנא יב) חלק.

יב. אבל החת"ס (מב., וכ"כ בס' הערות) דחה [לצד] דמצוות אי"צ כוונה היינו דבסתמא אמרי' כאילו כיוון. א"כ היינו דוקא באופן שעשה בדרך שרגילים לקיים המצווה. [ויסוד הדבר במאירי לקמן מב.].

ויש שהביאו כן מדברי הדרושה (או"ח ט) דכשעושה מצווה שלא בדרך שרגילים, ל"א דיצא דבסתמא יצא. ומש"ה כיון דהפך ימין לשמאל, ל"א דמדאגביה נפיק, ובסתמא לא יצא. אבל ל"מ דימין ושמאל יעכב.

ה. וביארו דברכת הריח שייך רק כשנטלו ומייחדו לריח, אבל המריח פת העומד לאכילה ל"ש ברכה. ובאתרוג א"א לייחד לריח).

הט"ז (תרנא) כתב דכל ז' לא יברך ברכת הריח, כיון דלא עבד לריחא. אבל המג"א (שם) כתב דדוקא בשעת ברכה, אבל אם נטלו בשאר היום מברך ריח טוב בפירות, וכמו כל פרי העומד לאכילה דאם נטלו להריח מברך עליו.

ו. והריטב"א הק' דלשון הגמ' משמע דהאיסור להריח, ולא בעשיית אפריון (דהוה דבר האסור).

ז. אבל משום הא דהו' מחוץ לתחום, קי"ל דמה שהו' לישראל זה מותר לישראל אחר.

ח. והאו"ש (שבת כא ו) הביא דבתוספתא (שבת י יא) אי' דהתולש בפיו ובמרפקו פטור (דהוה שלא בדרך). אך דן דאפשר דהכא דהוה דרך אכילה נחשב דרך. והאגלי טל (קוצר כט) ביאר דאמרי' דמחשבת אכילתו משוי' ליה דרך קצירה וע"ד דאיתא שבת פ וקב.). ועוד חילק בין היכא דעשה כן לעשות שינוי או כדי למחר אכילתו. אמנם הביא דבשו"ע הגר"ז (שלו טו) כת' דהיונק מבהמה נחשב מפרק

והרא"ש ומכתם ומאירי כת' דאיטר יד נוטל לולב בשמאל ושהוא ימין ידידה, ואתרוג בימין וכו"ד ראב"ה, וראב"ה ביאר דע"ז הוה נטילה חשובה, ולא הוה כלאחר יד.

אבל העיטור (ה' בב"י) כתב דאיטר נוטל כמו כל אדם. דלולב דרבנן הוה משום חשיבות, ול"ד לתפילין.

והשו"ע (תרנא ג) פסק דנוטל כמו כל אדם, והרמ"א חלק דאזלי בתר ידידה. אמנם לענין כוס של ברכה השו"ע (קפג ה) הביא י"א דאזלי בתר ידידה. והמג"א (קפג ט) הק' דהתם הוה מדרבנן ומשום חשיבות, ולסברת השו"ע הול"ל בתר דעלמא.

והמכתם הביא בשם ר' שלמיה דאם נטלום שניהם ביד א' לא יצא (כדרדשי' לעיל לד: שלא יטול האתרוג באגודה). וכן הביא הב"י בשם הא"ח. והמאירי חלק דלכתחילה לא יטול ביד א', אבל בדיעבד יצא.

ועוד כת' המכתם ומאירי דגידם נוטל בזרועותיו. [כדאמרי' (יבמות קה.) דבגידמת מהני חליצה בשינים, דמי כתיב וחליצה ביד].

והרוקח (ה' בב"י תרנא) כת' כדאמרי' (סנהדרין מה): דנותן על מקומו. והמג"א (שם י) תמה דק"ל התם דבעינן קרא כדכתיב, ואין לו טהרה עולמית. [ע"ש]. והמג"א דייק דהרוקח איירי כשיש לו יד א', יטול הלולב בידו [אפי' שמאלו, דהשתא הוה ימין ידידה], והאתרוג בזרועו.

רעג) מ"ט הני תלתא מצוות וכו'. הריטב"א כתב דכולה חדא מצווה (ע' תוס' לד:), אלא דכוונת הגמ' שיש בו ג' חלקים.

והמג"א (תרנא ו) הק' תיפול דכל דבר שמברכים

עליו נוטל בימין (כדק"ל בשו"ע ר"ד). ובתי' הב' כתב דנפק"מ היכא דכבר בירך עליו, ובא ליטול פעם ב'. ובתי' הא' כתב דק' הגמ' שיטול שניהם בימין. ובזה הגמ' מתרצת דהוה ג' מצוות 'לחוד', דלא כתיב ו'. (כדאמרי' לעיל לד:).

והמג"א (תרנא ח) הביא [בשם מטה משה] דיטול האתרוג תחילה [ואח"כ הלולב]. דומיה דתפילין דשל יד קודם. והשע"ת (ח) הביא דהזרע אמת ורג"מ חולקים, ובפשוטו משמע שיטול דוקא הלולב קודם. [והמשנ"ב השמיט נידון זה].

רעד) מ"ט לא מברכינן אלא על נטילת לולב וכו' הוא"ץ ובמינו גבוה מכולן. פרש"י [שהלולב]

חשוב³, והאגד נקרא על שמו. [ועד"ז ביאר המאירי (בפי' הב') דגבוה בערך המעלה⁷]. והמאירי (בפי' הא') פי' שצריך שיצא מהאגודה, עם הנאגדים עמו (כדאיתא לעיל לב:). והריטב"א פי' שענפיו נאין וגבוהין בלא בדים היוצאין מצידיהם.

והמרדכי (תשמט) הביא בשם ראב"ן דמתוך כך [שהוא גבוה מכולן] מברך על נטילת לולב¹⁰. וגם מסקינן (לב:) צריך שיצא לולב מן האגודה¹¹.

והמכתם כתב דמברכים על העיקר ופוסט את הטפל. והביא י"מ שכל האגודה נקראית ע"ש, וכאילו מברכין על כ"א בשמו.

רעה) ולגבהיה לאתרוג וכו'. הר"ש טויבש הק' תיפול דלולב הוה ג' מצוות, והא מצווה א'. ותי' דסד"א דאקדמיה קרא¹² ומש"ה יברך עליו. ובזה תי' הגמ' דבמינו גבוה מכולן. וכיון דיש ללולב ב' מעלות עדיף.

נענועין

רעו) ובי"ש אומרים אף באנא ד' הצליחה נא, א"ר עקיבא צופה הייתי בר"ג ור' יהושע שכל העם היו

טז. [ומשמע דהא דבעינן לולב כדי לנענע טפה, הוה בתר הא דגבוה מכולן דסוגיין, וכ"מ ברש"י. ואילו למאירי סוגיין הוה בתר הגמ' דהתם. ותוס' כת' דהל"ל בסוגיין משום דשיעורו].

יז. והמהרי"ל (לולב ו) הק' תיפול משום דלולב מוקדם בפסוק, ואמרי' (ברכות מא.) דמי שיש לפניו פירות מז' מינים, המוקדם בקרא מוקדם לברכה. ותי' דלולב הוה ג' מינים, ועדיף טפי.

יג. וההג' אשר"י הביא מדרש דלולב דומה לשדרה של אדם, והאתרוג דומה ללב, ועלי הדס דומה לעינים, ועלי ערבה דומה לשפתיים. והריטב"א כתב דהלולב כנגד הקב"ה [ע"פ הפסוק צדיק כתמר יפרח].

יד. דההדס יש חסרון שאין בו טעם, וערבה אף אין לו ריח. טז. ויל"ד האם כוונתו גבוה, בעצם המין. ומש"ה כל האגודה נקרי' ע"ש. ודלא כרש"י דמשמע דהא דנקרי' ע"ש הוה קודם לסוגיין.

מנענען^ח וכו'. וע' תוס'. **הראשונים** פי' דקאי אקרא דהצליחה נא, וכל העם עשו כבי"ש. ור' גמליאל ור' יהושע עשו כבי"ה^ט.

וצ"ב איך עשו כל העם בבית שמאי, ואמאי לא מיחו בידם חכמים. ואפשר דכוונת ר' עקיבא לחלוק את"ק דלא נחלקו בי"ש ובי"ה בדבר זה, אלא שהמון עם נהגו לנענע, והחכמים לא נהגו. ויש שתי' דהבא הוה מנהג בעלמא, ולא שייך בזה גרדי פסק הלכה לומר הלכה בבית הלל. א"נ כיון דאין בזה מח' בהלכה כה"ג רשאי להחמיר על עצמו כדברי בי"ש ולהוסיף בנענועים^כ.

האשל אברהם (בוטשאטש, תרנא ז') כת' דלא שייך במנהגי הנענועים לא תתגודדו^{כא}, דאין בזה קביעות לקפידא, ועוד דהוה רק מנהג, ובמנהג לא שייך אגודות. ואפשר דכוונתו דלא הוה מנהג קבוע, דבמקום שנהגו וכו' הכל כמנהג המקום (ע' פסחים נ: ונא), ובפשוטו משמע דשייך ללא תתגודדו.

רעז תוד"ה בהודו. וי"מ תחילת הפסוק וסופו. וכ"כ בהג' **מיימוני** (ז ז') בהודו, וכי לעולם חסדו. וכו"כ הריטב"א בשם תוס'^{כב}.

רעז **כא"ד** ועכשיו שנהגו שש"צ וכו' **מנענעים** על כל הודו והודו **שעונין**. וכ"כ **המכתם** דבמקום שכופלים את ההלל (ע' לקמן לה). מנענע על כל א'. אבל **הריטב"א** ור"ן כת' דאע"פ שהקהל כופלים הודו, אי"צ לנענע אלא פעם א'. שמה שעונים הודו הוה

במקום מה שאמר הש"ץ יאמר נא, וכשם שהש"ץ אי"צ נענוע, אף העונים אי"צ לנענע. אבל הודו שבסוף הלל הוה בקריאה, ומנענע.

רעט **כא"ד** ובשעת ברכה לא מצינו אם חייב לנענע בתחילת הנטילה^{כג} וכו' משמע דמנענע בלא הלל. וכ"כ **הריטב"א** דבשעת ברכה הוה עיקר מצוותו. ובהג' **מיימוני** תמה דבמשנה איתא היכן מנענע, ולא הוזכר עיקר נענוע דברכה^{כד}. אבל דעת **העיסור** דעיקר הנענוע בשעת הלל. אבל מי שנוטל לולב שלא בשעת הלל וכגון שמקדים לצאת לדרך, ע"ז אמר' דמנענע בשעת נטילה.

וראבי"ה (הו' ברא"ש ובמרדכי) כתב הנענועין דמוליך ומביא הוה בשעת ברכה. ובשעת הלל עושה נענוע בעלמא.

רפ מעלה ומוריד **שנאמר** וכו' ואשר הורם. פרש"י דאין עלייה בלא הורדה. ובפשוטו לפ"ז ליכא דין 'מוריד', אלא להשיבו למקומו^{כה}. אבל הרמ"א (תרנא ט) הביא שהמנהג שבשעושים 'מוריד' מטין את ראש הלולב כלפי מטה, ומקרי דרך גדילתו הואיל ומחזיק בידו דרך גדילתו. והביא דיש מדרקדן שלא להפך הלולב כשמנענע למטה (ולא הוה דרך גדילתו)^{כז}.

רפא מול"ך ומביא ל"מי שד' רוחות ש"ו וכו'. פרש"י (מנחות סב.) מוליך ומביא לצפון ודרום ומזרח

כא. והביאו ראייה לזה מהא דר"ג ור' יהושע לא חששו לעשות כנגד כל העם.

כב. ובהג' **מיימוני** כתב דבשעת הזכרת השם אין לנענע. אבל **רבינו מנוח** הביא רי"ן גיאת דמכוונים לנענע כשמזכירין את השם. והמאירי הביא דמעלה ומוריד, שתהא ההעלאה במילת ה'. וסימן לדבר כשהוא זוקף, זוקף בשם.

כג. והשו"ע (תרנא ח) פסק דינענע בשעה שמברך. (והמשנ"ב (שם לד) הביא דכתבו בשם האר"י שיברך תחילה בסוכה על הלולב, ואח"כ יעשה שאר הנענועים בביהכ"נ. ובביאור' כת' דאפשר דהוה ע"פ סוד).

כד. והמאירי כתב דקבלה בידם (המקשן דהיכן מנענע) שאף בתוך הלל היו מנענעין להתעוררות שמחה, ועל אלו הוא שואל. ולא הוצרך להזכיר במשנה הלל דשעת ברכה, דק"ו הוא. דהוה עיקר המצווה.

כה. וכ"כ **הריטב"א** בדעת הרי"ן גיאת בפ' הירושלמי.

כו. והב"י דן כשמוליך לשאר רוחות, האם היינו שמטה ראש הלולב וכ"כ הרמ"א, ודוקא במוריד הביא בזה יש מדרקדן.

יח. וגירסת הירושלמי (הו' במאירי) והרי"ף שכל העם מטרפין לולביהן, והם לא נינענו וכו'. (והיינו דרן). והראשונים (ע' בסמוך) הביאו דנענוע הוא 'טירוף' העלים.

יט. אבל המאירי גרס בי"ה אומרים. וכת' דאינו מחזמרי בית הלל, דאינו אלא מנהג. וולפ"ז לדינא צריך לנענע בקרא דהצליחה נא.

והרמב"ם בפיה"מ (והרע"ב) כת' דאין הלכה כר' עקיבא. ולא נתפרש כוונתו ווע' תו"ט. ואפשר דכוונתו כגירסת המאירי דר"ע העיד דרבתינו לא עשו כדברי בי"ה לתנא דמתני'.

כ. והביאו דער"ז כת' **הריטב"א** (שבת כא) גבי מח' בי"ש ובי"ה בנרות חנוכה, אי מהדרין הוה כנגד הימים הנכנסים או כנגד היוצאים, דוקא א' עשה כדברי בי"ש. והריטב"א הק' דא' (ברכות יא.) דהעושה כדברי בי"ש לא עשה כלום או חייב מיתה. ותי' דשאני הבא שהמחלוקת להדור מצוה בעלמא. (וע"ע ביאור'ה תרעא ב).

והרמב"ן (הל' לולב ענין הנענועים) כת' ראיתי עוד לדקדק על נטילת הלולב, אע"פ שהוא דבר שאין בו לא איסור ולא היתר, מפני שהעם מטרפין את לולביהן על דברים רבים והנענועים משתנים בו לכמה מנהגים.

דזהו נענוע של לולב שהוזכר בכל מקום, מוליק מביא מעלה ומוריד, ואי"צ טירוף אחר. והריטב"א חלק דהא צריך שיצא הלולב טפח מההדס כדי לנענע (לעיל לב), ולהוליק ולהביא אפשר בכ"ש. וע"כ דצריך לטרוף ולכסכו בעצמו^{לא}. והראשונים האריכו לדון בזה אי נענוע של הלולב הוה הושטה^{לב} או דבעינן כסכוס^{לג}.

(רפד) בא"ד [דאיתא בירושלמי תנא] צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר וכו'. והרי"ף [בשם איכא מ"ד] כת' שמנענע ג' פעמים^{לד} בהולכה והבאה, חוץ ממוליק ומביא ומעלה ומוריד^{לה}. והרמב"ן (הל' לולב בסו"ד) הביא דיש שפי' דעל כל דבר ודבר עושה ג' נענועין קטנים, שאין בהם הולכה והבאה. וכך הוא עושה מוליק [פעם א'] ומנענע ג' פעמים^{לו}, ומביא ומנענע ג' פעמים, וכן מעלה וכן מוריד^{לז}. [והרמב"ן כת' דלפ"ז יש כ"ד נענועים. רצ"ב^{לח}].

לג. דנענוע לשון כסכוס. והמאירי (מגן אבות) כת' דראוי לפרש נענוע דלולב זעזוע שדרה ועלין. וע"ד הפסוק (ישעיה ז ב) כנוע עצי יער מפני רוח. [והביא פסוקים נוספים].

לד. אך הולכה והבאה דתנופת קרבנות לא שייך בו כסכוס, אלא דבלולב נאמר דין לנענע ולכסכוס [והגוף (מוליק ומביא מעלה ומוריד)].

לה. וכן היא בדברי ר"ח (עה"ג, ה' ברמב"ן). [וכל זה ע"פ הירושלמי, דבגמ' דידן לא הוזכר כלל ג' פעמים. וי"ל דבדבר שהוא מנהג בעלמא הראשונים למדו מדברי הירושלמי, ואף שאין רמז לזה בגמ' דידן].

לו. והריטב"א נסתפק האם הכסכוס הוה בשעת הולכה והבאה, או אחר גמר הולכה והבאה. והמאירי (מגן אבות כא בסוף) כת' דמנענע ג' פעמים בשעה שמוליק. וכן בשעה שמביא וכו'. דמוליק [של הש"ס שלנו] הוא הושטה, והירושלמי חידש שצריך נענוע ג' פעמים על כל הושטה.

לז. והביא דכ"ד הרמב"ם (ו טו). שהרמב"ם כתב ויוליק ויביא ויעלה ויוריד, וינענע הלולב ג' פעמים בכל רוח ורוח. כיצד מוליק ומנענע ראש הלולב שלשה פעמים, ומביא ומנענע ראש הלולב ג' פעמים, וכן בעליה וירידה. [משמע דמוליק לחוד, ואח"כ מנענע ג' פעמים].

לח. והמאירי (מגן אבות כא) תמה בזה דיש רק י"ב [מוליק מביא מעלה ומוריד, בכל א' ג' כסכוסים. ונקט דאינו מוליק ומביא לד' רוחות]. והביא (בהמשך דבריו) דכ"ב הגאונים י"ב פעמים. וכת' דאפשר דכוונת הרמב"ן דבשעת ברכה עושה י"ב, ואח"כ עוד י"ב [מוליק ומביא מעלה ומוריד] לעצור רוחות רעות.

ומערב^{כז}, לעצור רוחות רעות מד' רוחות. אבל הריטב"א כתב דאי"צ לכל ד' רוחות. ודי שמוליק ומביא, והמושל בב' רוחות הוא מושל בד', ובמחשבה יתכוון לכל ד' רוחות^{כח}. וכ"כ העיטור (לולב עמ' צב:).

העיטור כת' דהעושה לד' רוחות הוה מנהג חיצוני. והרא"ש דחה דאינו כעושה שתי וערב, שהרי גם מעלה ומוריד, ויש בזה ו' קצוות. והרא"ש הביא דהמנהג לכל ד' רוחות.

(רפב) תוד"ה כד'. ושמא לא בכל תנופות עושין כן, אלא דוקא בתנופת שתי הלחם דעצרת^{כט}. והאחרונים הק' דילפי' מקרא דאשר הונף ואשר הורם דכתיב באיל המילואים [ולא בשתי הלחם דעצרת]. וילפי' מהתם לכל התנופות.

(רפג) בא"ד ולכך הנענוע שבפ"ל יש בו הולכה והבאה^ל. הריטב"א הביא בשם הרי"ף גיאת

או שמחזיק הלולב וקוף בידו [דרך גדילתו], ומוליק ומביא את ידו [דומיא דתנופה].

כז. והתוי"ט כת' דהך סדר לאו דוקא, דכל פינות דרך ימין. עי"ש שהאריך טובא. וע"ע בפוסקים.

כח. ורבינו מנוח הביא דכיוצ"ב (ברכות יג) [שמתכוון בקר"ש] למעלה ולמטה וד' רוחות תו לא צריך. וביאר דאולי' אחר כוונת הלב, ואין קבלת עול בלכות שמים תלוי בקבלה גשמית אלא בקבלה שכלית. ומ"מ אין להקל במנהגים, ועוד כי התנועה הגשמית מדרגה לשכלית.

כט. אבל הרמב"ם (מע"ק ט ז) הביא כן בתנופה דקרבן שלמים. וכן בתו"כ (צו פרק טו ג) אי' גבי שלמים מוליק ומביא מעלה ומוריד, שנאמר אשר הונף ואשר הורם. וכן בתוספתא (מנחות ז).

ל. ותוס' (מנחות טב) הביאו את דברי הערוך (ה' בתוס' דידן) דצריך לנענע בהולכה והובאה [והביא מהירושלמי וכמו שהו' בתוס' דידן].

לא. והרי"ף גיאת (לולב קנא בשם השואל לרב האי גאון) הביא דאי' בתוספתא (ואינה לפנינו) כשאתה מנענעו ינענעו ראשו והוציו. [ורב האי הכריע דאי"צ לכסכוס, ולא התייחס לתוספתא]. וע"ע ר' מנוח (ו ט).

לב. והמאירי (כאן, ומגן אבות כא בסופו באריכות) הק' שלשון נענוע מורה נענוע העלין, ותי' דכל דבר שאדם מניעו ממקום למקום נענוע הוא. בהושטה לבד. [והביא (מו"ק כז) אבל שנענע ראשו. וכן (ברכות כח) בענין מודים דסגי שנענע בראשו. וכן (יבמות קכא). אם יבואו רשעים על אדם ינענע לו ראשו. לשון הרכנת הראש].

והרמב"ן חלק דכוונת הירושלמי לנענע בהולכה והבאה. והביא דכ"כ ר"ח (עה"ג, וכן בערוך הו' בתוס' דידן) דצריך להוליק ולהביא ג' פעמים^{לט}.

והראשונים נקטו דהא דאי' בירושלמי 'על כל דבר דבר', היינו כל הולכה והבאה, בעי ג' פעמים נענע^ל. **והריטב"א** חלק ד'על כל דבר' היינו בכל המקומות בהלל.

הט"ז (תרנא יא) כת' שלכתחילה יש לצאת כל הדיעות, שיוליך פעם א' ויעשה שם ג' תנועות קטנות דרך הולכה והבאה. ואח"כ מוליק ב' פעמים [בלא נענע^{מא}]. **והמשנ"ב** (שם מז) פסק^{מב} שיעשה ג' הולכות למזרח וג' הבאות, ונכון שגם יכסכס בעלים בשעת הולכה והבאה. ואח"כ לדרום^{מג} וכו'.

(רפה) **כ"א** ד' בעי ר' זירא הכין חד וכו' הולכה פעם א' מד והבאה פעם א' וכו'. **והרמב"ן** (הל' לולב) הוסיף ודיו בהולכה אחרת. או דילמא צריך הוא שיוליך ג' פעמים ויביא ג' פעמים. והולכה והבאה שתידין מיקרו פעם א'^{מה}.

ותוס' הביאו מהמשך הירושלמי גבי ז' סממנים, והגמ' (נדה סג.) אי אמטויי ואתויי חד. **והרמב"ן** ביאר דמדברי הגמ' דידן למדנו לפרש הספק של הירושלמי, איך לפרש ג' פעמים שהוכרו בברייתא, אם ההולכה וההבאה נקראים פעם אחת או שני פעמים, וזו מלמדת על חברתה.

והריטב"א (והר"ן בקצרה) פי' דברי הירושלמי ע"פ דעת הרי"ן גיאת ודס"ל דיש רק הולכה והבאה פעם א', בלא נענוע [דהנענועים לכל הרוחות הוה ג' פעמים, מוליק ומביא ומעלה. וביאר דכשמוריד אינו מהמנין, שהמעלה סופו להוריד ולהחזירנו עליו]. וכת' דספק הגמ' האם מוליק ומביא נחשב א', א"כ צריך להוליק ב' פעמים [לצד זה ולצד זה], או שמוליך ומחזיר עליו נחשב כבר ב'.

וכת' דמ"מ כיון דבירושלמי לא איפשיטא, ובסוגין לא הוזכר דצריך להוליק ולהביא ב' פעמים, אלמא דסגי בהכי.

(רפ) **כ"א** ד' וז"ל איפשיט, וכיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא^{מז}. **והרא"ש** הוסיף דאע"ג דנענוע דרבנן, משום חביבות מצווה החמירו. [אבל הביא דהעיסור כת' דהוה דרבנן ועבדינן לקולא^{מז}]. **והכס"מ** (ג י) כתב דמאחר דלאו טירחא עבדינן לחומרא.

דף לח.

(רפ) **רב אחא בר יעקב וכו' אמר וכו'.** **הריטב"א** דייק דנענע בשעת נטילת הברכה, דבאמצע הלל אסור להפסיק בדברים אחרים. וכתב דאע"פ שאם שח בין ברכה למעשה הוה הפסק, כיון שהתחיל בעשיית מצווה רשאי להסית. וכן הביא העיסור

ויל"פ דבזה יוצא ידי"ח אף לדעת אף הנך ראשונים דצריך ג' תנועות קטנות, ואף דעושה בינתיים תנועה גדולה יותר אינו מוזיק, ואילו הט"ז סבר שצריך לעשות ג' נענועים קטנים ברצף).

מג. כ"פ השו"ע (תרנא י) שיקוף דרך ימין. [ואכמ"ל].

מד. **והראשונים** הביאו דמבואר בירושלמי דהנענועים שייכים להולכה והבאה. **והרא"ש** כת' דלולי בעיא דר' זירא היה ראוי לפרש שיתפוש ידו במקום א' וינענע נענוע כל דהו ג' פעמים. ומלכד הולכה והבאה וכו'. אבל מדברי ר' זירא משמע דלכל צד צריך להוליק ולהביא ג' פעמים.

מה. **והמאירי** (מגן אבות שם) פי' ספק הירושלמי בהא דצריך ג' כסכוסים במוליק ומביא, האם צריך לנענע ג' פעמים כשמוליך, וג' כשמביא. או הולכה והבאה חד, וסגי בג' פעמים בין שניהם. [וכת' דאף דאינו דומה לגמרי לשאר ספיקות הירושלמי שם, ואפ"ה דרך הגמ' להביא ספק אחר בדמיון הלשון].

מו. כל זה מדברי הערוך.

מז. **והריטב"א** (ה"ל) נקט לקולא כיון דבסוגין לא הוזכר כן.

לט. **והרא"ש** כת' נמצא שצריך ג' הולכות וג' הובאות לכל צד וצד שהם שלשים וששה בין הכל. **דמוליק** ומביא למזרח ג' פעמים, וכן למערב וכן לצפון וכן לדרום וכן למעלה וכן למטה).

הק"נ (ו) ביאר כוונתו דבשעת הולכה והבאה (ג' פעמים) ינענע בחוזק. אבל **הב"י** (תרנא ט) הביא צד דכוונת הרא"ש (קרוב לדברי הרמב"ם) דמוליק ואח"כ נענע שם ג' פעמים [דרך הולכה נוספת], וכן מביא וכו'. ע"ע ט"ז (שם י). וכ"ה לשון **השו"ע** (תרנא ט) שינענע שם ג' פעמים. **והמשנ"ב** (מד) ביאר דכוונת הרמ"א לחלוק שמוליך ג' פעמים ומנענע בעת הליכה והבאה. ולא בגמר הליכה.

מ. וכ"כ **הרא"ש** כלומר לכל רוח שמוליך ומביא הלולב צריך לנענע ג"פ חוץ ממוליק ומביא וכו' כלומר אין מספיק לה ההולכה וההובאה עד שינענע ג' פעמים בכל הולכה והובאה.

מא. דס"ל דלדעת שאר ראשונים ג' פעמים דהירושלמי הוה ג' הולכות, ולא הוזכר נענוע.

מב. **והשע"צ** (שם נח) הביא דברי הט"ז, אך הביא מהדרך חיים דקי"ל כרמ"א דינענע ג' פעמים דרך הולכה והבאה.

בשם רב שר שלום גאון להוכיח דיש נענועין בשעת ברכה (ע' תוס' לעיל). והעיסור דחה דרך שיחת חולין הוה הפסק. וכ"כ הר"ץ גיאת דהוה מענינא דמילתא ולא מילתא בעלמא. אבל השבלי הלקט (שסז) הביא דר' בנימין חלק דאינו צורך הענין, ואין להפסיק בכגון זה.

רפח) ולא מילתא היא^א דאתי לאגרוי ביה. ראבי"ה (תרפג) כתב דר' אחא בר יעקב לא חישי, דהיה חסיד ומלומד בניסים (כדא' קידושין כט; עירובין סג). והאחרונים ביארו דרב אחא בר יעקב לשיטתו (ב"ב טז). דאמר ששטן מתכוון לשם שמים, ומש"ה נקט שאינו מגרה השטן (וע' ערול"ג).

רפט) שכל היום כשר. הטור (תרנב א) כתב דמצוותו מעלות השחר. והב"י כתב דהיינו בדיעבד, אבל לכתחילה מנץ החמה. וכ"פ השו"ע.

ובחי' חת"ס כת' דקמ"ל מתני' דכל היום כשר, אפי' אחר השקיעה ראשונה. ואף לדעת ר"ת (זבחים נו). דלענין קרבנות, דם נפסל בשקיעת החמה. וסד"א דאף גטילת לולב במקדש תהא עד שקיעה ראשונה, והוקש לזה אף גטילת לולב יום א' בגבולין. [קמ"ל עכ"פ בגבולין].

רצ) למימרא דמפסיק וכו'. משמע בסוגיא דכל הנידון משום שמא ימשך וישכח^ב. ואף דלכתחילה מחוייב ליטלו קודם שיאכל^ג, משום דין זריזות, משום הא אמרי' כיון דהתחיל אי"צ להפסיק^ד.

רצא) ורמינדי אם התחילו אין מפסיקין וכו'. פרש"י אם התחילו מבעו"י. אבל תוס' (שבת ט:) הביא מסוגין דאף כשהתחיל באיסור אי"צ להפסיק, דהא חיוב לולב הוה מצפרא ע"כ איירי דהתחיל באיסור. וכ"כ הר"ן (כאן, ושם ג: בדה"ר, ושאר שם). והר"ן (שבת ד. בדה"ר) כתב דהיכא דהתחיל בהיתר, אפי'

בדאורייתא אי"צ להפסיק (ע' בסמוך). ויש שדנו דנימא באופן שאין לו לולב, ומש"ה התחיל קודם שהיה לו אפשרות לקיים. אמנם המג"א (תרנב ד) כת' דהיכא דאין לו לולב, ומצפה שיבוא לו אסור לאכול, אף שעבר זמן אכילה א"ל. והחת"ס (עדה"ג שם) העיר דאם מצפה שיביאו לו הוה כמו העמיד שומר, ומותר לאכול^ה.

והמג"א (תלא ח) הביא דמבואר כאן דאין חילוק בין דבר שהוא כל יום לפעם בשנה. ודלא כמ"ש הב"ח (שם) גבי בדיקת חמץ כיון דהוה רק פעם א' בשנה חיישין שמא ישכח.

רצב) הא דרבנן. הרמב"ן (סה"מ עשה ה) הביא דמבואר בסוגין דתפילה דרבנן^א. אבל דעת הרמב"ם (שם, והל' תפילה א א) דמצוות עשה מה"ת להתפלל בכל יום, אלא שאין מנץ ומשנה וזמן לתפילה מדאורייתא. והרמב"ן חלק דכל מצוות תפילה דרבנן. והבס"מ יישב דלדעת הרמב"ם איירי שכבר התפלל ביום, א"נ שנשאר זמן ביום להתפלל או לומר תפלה קצרה ביותר. ובחי' ר"א מן ההר כתב דנוסח התפילה דרבנן.

רצג) תוד"ה ומאי קושיה. תימה והרי קידוש היום דאורייתא וכו' איין הוא מדרבנן^ב. [וכ"ד הרמב"ם שבת כט א.ו.]. אבל דעת המפרש (נזיר ד.) דקידוש על היין דאורייתא.

רצד) בא"ד ואפ"ה א"ר יוסי דאין מפסיקין וכו'. אבל תוס' (פסחים ק.) כת' דר' יוסי איירי בהתחיל בהיתר, אבל היכא דהתחיל באיסור לכו"ע מפסיקין. וכ"כ הר"ן (שבת ד. בדה"ר) דסברת ר' יוסי משום דהתחיל בהיתר מבעו"י משו"ה אי"צ להפסיק. והר"ן ביאר דסברת ר' יהודה דמפסיק, כיון דתקנת קידוש הוה קמי סעודה ובמקום סעודה.

שאין לו כוס לברכה"מ ימתין אף שיעבור זמן אכילה א'. ויותר מזה אינו חייב. ועד"ז (רצו) גבי הבדלה. אך כת' דאסור להתענות בחוה"מ, ומש"ה לא ימתין יותר מחצי היום.

ו. ויל"ד היכא דספק לו האם יבא, אי אמרי' ממ"נ.

ז. והמאירי (בסוגין) כתב דהוה כמ"ד תפילה דרבנן. ונמשע מדבריו דתלי במח'.

ח. וכ"כ תוס' (פסחים קו, שבועות כז). ועוד תי' דהא דהמברך צריך שיטעום הוה דרבנן.

א. המהרש"א (ח"א) כתב דאף דהוה כוונת הנענוע, מ"מ לא יאמר כן [וכמ"ש רש"י].

ב. ונפק"מ כשיש שומר וכדו'.

ג. אמנם תוס' (לקמן מה) הביאו דהא דאסור להתחיל הוה משום סוגין. (ועי"ש).

ד. והרמב"ם (קריש ב ה) כת' דהעוסק בת"ת פוסק וקורא ואף דיש שהוה לקרוא אח"כ, דהאי שינון והאי שינון. אבל בסעודה אינו פוסק.

ה. [והביא מהשו"ע (קפב א) למ"ד ברכה"מ צריך כוס דמי

רצה) אמר רב ספרא ז"ל הא דאיכא שהות הא דליכא שהות. ובליליא שהות אפי' בדרבנן חייבין להפסיק. וכ"כ הראב"ד (ק"ש ב ו) דאם אין שהות, אפי' תפילה דרבנן חייב להפסיק. אבל לשון הרמב"ם (שם) דאם מתיירא שיעבור הזמן ופסק הרי זה משובח, אבל אינו חייב לפסוק. ובפשוטו צ"ל דאיירי באופן שיש חשש בעלמא שיעבור זמנו^ט.

רצו) ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן, הכא ביו"ט שני דרבנן עסקינן וכו'. הרא"ש הביא דמסיק דמתני' ביו"ט שני, אבל ביו"ט ראשון מפסיק. וכ"כ הריטב"א ור"ן דבכל מצווה דאורייתא אפי' התחילו מפסיקין, אפי' שיש שהות ביום. וכן תוס' (ד"ה מאי) נקטו דמשום דקידוש דאורייתא צריך להפסיק. והרא"ש תמה על הר"ף שהשמיט את סוגיין, והו"ל להביא שיש חילוק בין יו"ט ראשון לשאר ימים. והרמב"ם (ק"ש ב ו) כת' דאם היה עוסק בסעודה והגיע זמן קריאת שמע, גומר ואח"כ קורא. והראב"ד השיג דק"ש דאורייתא ומובאר בסוגיין בדאורייתא פוסק. והבס"מ (ובב"י ע ה) ביאר דדעת הרמב"ם דלא קי"ל בחילוק הא דאורייתא, אלא למסקנא עיקר החילוק בין היכא דיש שהות מבעו"י להיכא דאין לו שהות. ויכ"ז הט"ז ופר"ח שם. ועוד כתב די"ל דהרמב"ם איירי בהתחיל בהיתר, וכדעת הר"ן (שבת) דבהתחיל בהיתר אף בדאורייתא מפסיק. ונעפ"ז נקט הב"ח דהראב"ד איירי בהתחיל באיסור, והרמב"ם בהתחיל בהיתר. ולא פליגי. והגר"א (ע ה) כתב דסוגיין בר' יהודה, אבל לר' יוסי

אין מפסיקין אף בדאורייתא^א. והמג"א (ע ו) נקט דדעת הרמב"ם דאפי' התחיל באיסור אי"צ להפסיק. וביאר דלפני שחירת לא תקנו, כיון דדבר שאינו מצוי שיתחיל לאכול קודם זמן תפילתו. ורע"א ביאר דקאי אחצי שעה קודם המצווה. דכיון דהתחיל קודם זמן תפילה, לא גזרו חצי שעה קודם דבר דלא שכיח. ואבל משהגיע זמן המצווה אסור. והמג"א כתב דלענין לולב אין חילוק, כיון דזמנו כל היום, חששו טפי לאכילה ושתייה. ורע"א הק' דבסוגיין איירי בהתחיל באיסור, וכד"ג אף בקר"ש ותפילה צריך להפסיק (וכנ"ל). אבל בהתחיל קודם זמנו, י"ל דאף בלולב לא גזרו חצי שעה קודם זמנו.

רצו) ביו"ט שני דרבנן וכו' מדקתני מי שנא בדרך. והריטב"א (ושו"ת הרשב"א ה רטו) כתב אגב אורחין קמ"ל דהוה"מ איקרי יו"ט. דאסור בעשיית מלאכות^ב, אף דמותר במלאכת דבר האבוד. אבל הביא דבתפילה נהגו לומר 'יום מקרא קודש', ואילו ביו"ט אמרו יו"ט מקרא קודש^ג. וביאר שהוא כדי שלא יזלזלו ביו"ט, ויסברו שקדושת שניהם שווה. והרש"ש ביאר דנקרא יו"ט 'שני', דהוה שני במעלה. אבל המאירי כתב דלענין לולב כל הימים איקרו יו"ט.

שומע כעונה

רצח) מי שהיה עבד או אשה מקרינ אותו עונה אחריהן וכו'. פרש"י הואיל ואינו מחוייב בדבר אין מוציא יד"ח. והטור"א (מגילה יט, ורע"א ברכות כ:) הק' דלמ"ד הרהור כדיבור^ד, אמאי לא יצא יד"ח בהרהור^{טו}. ורע"א כתב דמדרבנן ל"מ

יא. וכתב הגר"א דמ"מ כיון שאין ראייה מכרחת לדחות את הסוגיא, מש"ה חשש הרמב"ם דאם היה מתיירא וכו', משום מצווה מן המובחר לחשוש לצד דאין שהות (ע' הערה לעיל). יב. ורבגמ' (מגילה ה) א' דלא קבעו פורים להיות יו"ט, היינו לאסור מלאכה. והגר"א (ס"ס תקל) כת' מזה דאיסור מלאכת חוה"מ דאורי'. יג. ע' שו"ע (תצ ג), אבל המג"א (שם א) כתב דחוה"מ לא נקרא יו"ט. ע"ש פר"ח, וט"ז (תרסח א). יד. והאחרונים דנו דרבינא (שם) ס"ל הרהור כדיבור, או דהמ"ד בברכות שם הוה רבינא הקדמון. טז. וכה"ק השאנ"א (ו) על הקורא קר"ש ולא השמיע לאוזניו [דפסק הרמב"ם (ק"ש ב ח) דלא יצא, הא יש כאן הרהור.

ט. אמנם הגר"א [ס"ס ע] הביא דברי הרמב"ם על הסוגיא. שכתב דהרמב"ם כתב דאם היה מתיירא וכו'. לחשוש לחילוק בין היכא דיש שהות להיכא דאין שהות [וכיון דאין ראייה לדחות דברי הגמ', ע' בסמוך]. ומשמע דכוונתו דהא דאיתא בגמ' דליכא שהות, היינו 'מתיירא' שנקט הרמב"ם. דאילו ליכא שהות כלל פשיטא שמפסיק, אלא היכא דהוא מתיירא קצת נתחדש דמחוייב להפסיק. ובזה הק' הגר"א דהרמב"ם פסק דהוה רק מצווה מן המובחר, ואילו בגמ' מובאר דמחוייב להפסיק. ות"י דהרמב"ם דחה לסוגיין מההלכה (וקי"ל בר' יוסי, ע' בסמוך), ומ"מ חשש לדברי הגמ' משום מצווה מן המובחר. י. והא דאמרי' דיקא נמי, היינו דרבא הו"ל לדייק כן, דמתני' איירי בדרבנן. אבל לדינא אין חילוק.

הרהור כדיבור. ואף למ"ד דמדאורייתא סגי בהרהור, מדרבנן לכו"ע צריך להוציא בשפתיו^{טז}.

ובשול"ת בית שלמה תי' דבסוגין נתכוון לצאת בשמיעתו, ולא בהרהור ידידיה^{יז} ובעי"ז דנו האחרונים (בכ"מ) דמי שמתכוון לדיבור ל"מ מדין מחשבה^{יח}).

והחזו"א (סו"ס כט) חידש דגדר הרהור כדיבור היינו הרהור כוונת הלב, ולא סגי בהרהור דברים [המילים לחוד]. דדוקא כח הדיבור אליהם ומהני להשלים העדר מחשבה, אבל הרהור לחוד צריך ג"כ כוונה.

והאחרונים (ע' קה"י פסחים מה) חקרו בגדר שומע כעונה, האם שמיעה הוה מין ממניי הדיבור וכמו דכתיבה הוה כדיבור, או דשייך לגדרי שליחות^{יט}. [אמנם צ"ב לפ"ז אמאי צריך שישמע]. והחזו"א (כט א) ביאר דיוצא יד"ח בשיתוף השמיעה והדיבור של חבירו. ומש"ה צריך שהמברך יצא יד"ח שיחשב ברכה, ועי"ז מתאחדים השומע והשמיע ומשתתף השמיעה והדיבור להיות מצווה שלימה.

והבית הלוי (עה"ת, סו"ס בראשית) כתב דל"מ שומע כעונה בברכת כהנים, כיון דבעי ענייה בקול רם. ול"מ שומע כעונה להחשב ב'קול'. והאחרונים (קה"י ברכות יג ועוד) ביארו דכוונתו דגדר שומע כעונה דסגי ב'שמיעה', ובשמיעה ל"ש תנאי הדיבור^כ. אבל החזו"א (שם) חלק דשומע כעונה הוה בהצטרפות המברך, ומש"ה מהני אף במצוות דיש תנאים כדיבור^{כא}.

והחזו"א (כט א) הוכיח דע"כ לא סגי בשמיעה לחוד, דא"כ אמאי צריך לשמוע מפי המחוייב בדבר^{כב}. וקי"ל שצריך שהשמיע יתכוון להוציא. ועוד האיך יצא השומע בקריאת המגילה, הרי אינו מתוך מגילה כשירה.

ותוס' (פסחים צט:) נסתפקו האם בקידוש צריך כוס לפני כל א' מהשומעים, והאחרונים העמידו דתלי בגדר שומע כעונה אי סגי שהשמיע יש לו כוס [ועי"ז הקידוש הוא על הכוס]. או כל שומע, דהוה כעונה.

והחזו"א הביא דספק התוס' הוה בגדר שומע כעונה, ובשמיעת הקידוש בעי ג"כ כוס^{כג}. וכתב החזו"א דאנן קי"ל דאי"צ כוס לשומעים, וע"כ דע"י שהושלם [אצל המברך] כל תנאי המצווה כדידיה דמי. ועי"ז מתייחס אף לשומע.

ותוס' (ברכות כ: ד"ה כדאשכחן) כתב דאע"ג דהרהור כדיבור ובעל קרי יוצא יד"ח קר"ש בהרהור, מ"מ אין איסור לבעל קרי בהרהור. ואף דאסור לו להתפלל, מ"מ אין איסור להרהר [דאינו דיבור גמור]. אבל שומע כעונה אסור בבעל קרי. ומושמע דשומע כעונה נחשב דיבור גמור, א"נ דמתייחס עליו מעשה האמירה.

והביאו"ה (ס"ס קד) נסתפק [למאי דקי"ל דשומע כעונה אינו הפסק^{כד}, ע' בע"ב], האם יוכל לצאת יד"ח ברכה מחבירו כשצריך לנקיז. ואפשר דבעל קרי חמיר טפי.

והשעה"צ (קסז מג, וע' ביאו"ה נט ד) כת' דשומע כעונה מהני רק היכא דהשומע שותק. אבל אם דיבר

כא. וכתב דאילו שמיעה הוה א' ממניי הדיבור, הא אכתי דיבור בלחש לא סגי. [ובכל מצוות ל"מ דיבור בלחש]. ויש לדחות דהחסרון דיבור בלחש, דאינו דיבור, אלא [דבר הראוי להיות] בין ב' ב"א. אבל שמיעה והסכמה לדיבור בקול, ל"ש חסרון דברים שבלב אינם דברים].

כב. אבל החזו"א (יט א) כתב דבעי שומע ב'ברכה', ולא דברים בעלמא [ומש"ה בעינן שיהא ב'ברכה' אצל המברך].

כג. [אמנם הפוסקים (ע' מג"א וביאו"ה אורח רעא, ושר"ת רע"א ק' ז) דנו האם מהני שב' בני אדם יקדשו על כוס א', ע"פ דברי תוס' (ה"ל). והחזו"א חלק דלדין אין מקור דיהני].

כד. וצ"ב כוונת הביאו"ה דתלה במאי דקי"ל דלא הוה הפסק. ויש שפי' כוונתו דתליא בגדר שומע כעונה, דלדעת ר"ת ור"י (ע' בע"ה) דהוה הפסק בתפילה, א"כ מתייחס גוף הדיבור עליו. א"כ ודאי אסור בגוף שאינו נקי. אבל למאי דקי"ל דאינו מתייחס לגופו נסתפק. ועוד יל"פ דכוונתו לאפקוק

טז. והחזו"א הוסיף דאפשר דלכתחילה אף הדאורייתא צריך לצאת כדיבור ולא בהרהור.

יז. והחזו"א הקש' דמ"מ הרהור ידידיה הוה חלק מהשמיעה, ושפיר נתכוון לצאת בזה.

יח. וע"ע רא"ש (נדרים ב.), ואכ"מ.

יט. וכ"ה לשון הרמב"ן (פסחים ז). והב"ח (אורח תלד) דכמה מצות יש התלויות כדיבור כגון תפילה וברכות דיכול לעשות על ידי שליח.

כ. והקה"י פי' דברכת כהנים הוה 'מעשה ברכה', ול"ש שומע כעונה בפעולת נתינה לחבירו. וכי יהני שומע כעונה שלא יצטרך לומר משמט אני וכדו'. [ועוד יל"פ כוונת הבית הלוי דענייה בקול רם הוה חלק מצורת הברכה, ומעשה 'ענייה' אינו גדר דיבור, ובוה לא נתחדש דין שומע כעונה. ולא דמי לשאר 'תנאי' כדיבור].

בשעה שבירך המשמיע לא יצא. דלא עדיף מהמברך עצמו דאם הפסיק בדברים אחרים לא יצא^{כז}.

רצט) תוד"ה מי. וטעמא משום דמצוות עשה שהז"ג וכו'. ותוס' (ברכות כ:) הביאו מסוגיין דאע"ג דהלל דרבנן^{כח}, נשים פטורות. ודלא כמ"ש רש"י (שם) דבמצווה דרבנן אינם פטורין משום דהזמן גרמא.

אבל הרמב"ן (סה"מ שורש א) כתב דהלל של נטילת לולב והקרבת הפסח הוה דאורייתא^{כט}. והגרי"ז (קו' על סוכה) כתב עפ"ז דכיון דנשים פטורות מנטילת לולב, ממילא ל"ש אצלם הלל בזה.

ש) בא"ד ומסתמא לא תקנו ד' כוסות אלא כדי לומר הל"ל וכו'. עד"ז מבואר דנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, וכן קידוש של ליל פסח^ל.

שא) בא"ד שאני הל"ל דפסח דע"ה הנס בא, ואף הן היו באותו הנס. האחרונים (ע' שדה חמד מערכת חנוכה ט ב) הק' דא"כ יתחייבו אף בהלל דחנוכה, דאמר"י (שבת כג.) אף הם היו בנס חנוכה. והאחרונים תי' לא קאי אהלל של חנוכה, דאינו בכלל עיקר מצווה חנוכה^ל.

והמג"א (תכב ה) כת' אף בהלל דראש חודש אשה אינה יכולה להוציא [אלא עונה אחריהן]. והביאו"ה (שם) הק' דהלל דר"ח אף לאנשים הוה רק מנהג, ואף נשים יכולים לקיים מצווה זו. ומ"ש אלו מאלו. וכתב דאולי כוונת המג"א במקום דנשים לא החזיקו במצווה הזו, ואין עליה דין מנהג^ל.

שב) תוד"ה באמת. הב"ע דאכל שיעור דרבנן וכו'. ואתי דרבנן ומוציא דרבנן. ותוס' (ברכות טו.) הק' דא"כ אף במגילה דרבנן^{לא} יוכל קטן להוציא את הגדול. ותי' דשאני ברכה"מ דמה שהחמירו על עצמן כזית וכביצה הוה חומרא יתירא, ובקל נפטרין ממנו. א"נ דוקא היכא דהקטן אבל כדי שביעה, דהוה חד דרבנן, ואתי חד דרבנן ומוציא חד דרבנן. אבל במגילה דרבנן, הקטן הוה תרי דרבנן ואינו מוציא חד דרבנן. והרשב"א (מגילה יט.) ביאר דכיון דעיקר המצווה דרבנן, אף מצוות חינוך קיל טפי. ומש"ה אינו מוציא.

אבל המלחמות (ברכות כ. יב. בדה"ר) כתב דהא דקטן דרבנן מוציא דרבנן הוה דיחויא בעלמא, למסקנא לא קאי. וכ"כ הריטב"א ור"ן בסוגיין.

שג) בא"ד שאני איש דחשיב טפי, א"נ משום דרבים זילא בהו מילתא, דהרי מגילה וכו'. [ולפ"ז ה"ה שאר מצוות שמחוייבת לא תוציא את האיש, ולתי' הב' לא תוציא רבים]. אבל תוס' (מגילה ד.) כת' דנשים אין מוציאות, דנתחייבו רק בשמיעת מגילה. ולא בקריאת מגילה. [ואכמ"ל].

דף לח:

שד) ממנהגא דהל"ל. פרש"י שנהגין עכשיו ובדורו של רבא. לזכר עניית הראשונים, אבל עכשיו כל בני כנסיותינו בקיין^א. אבל הרמב"ם (חנוכה ג יב) הביא דמנהג זה נהגו לקרוא הלל בימים קדמונים. שענו הלל על כל דבר, ובראשי פרקים ענו ראשי פרקים.

נתחייבו בקידוש של יו"ט. ואף דחייבות בקידוש של שבת. כט. ובס' הערות ביאר דהלל הוה תקנת נביאים, ותקנה כללית לכל נס. ואינו תקנה מסוימת בחנוכה. ועוד יל"פ דתקנו הלל כחלק מהתפילה בציבור, ונשים לא נתחייבו בזה כלל.

ל. והביאו"ה כת' דאף אם נשים לא נהגו, יכולה לברך ככל מצוות עשה שהז"ג, דמדקדקת ומכנסת עצמה למנהג [ואף דבבר דהוה מנהג בעלמא]. אבל הביא סיפור יעב"ץ שאשה לא תברך אהלל דר"ה.

לא. והתוס' הרא"ש (שם) הוסיף וכן הלל. וכן ילה"ק מכל הברכות דרבנן.

א. ובחי' ר"א מן ההר כתב איני יודע מגליה שהראשונים היו רובן ע"ה, והאחרונים כולם יודעים את התורה.

מדעת הריטב"א ושכולי הלקט (ע' בע"ב) דל"ש שומע כעונה היכא דאיהו לא מצי עבד.

כח. וע"ע בפוסקים (קמז ב) לענין קריה"ת, דאפשר שיוצא אף שמדבר והיכא דהדיבור הוה מענין הקריאה, וכגון שקורא שנים מקרא. והביאו"ה (שם) דחה דא"י שומע כעונה ממש, אלא דהוה חיוב על הציבור.

כו. ופשיטא לתוס' (שם) דהלל דרבנן. וכ"ד הרמב"ם (חנוכה ג ו). והראב"ד (שם) חלק דהוה עשה מדברי קבלה. והרמב"ם (סה"מ שורש א) השיג על בה"ג שמנה מצוות הלל במנין המצוות, הא הוה דרבנן.

כז. מהלכה למשה מסיני (וכ"כ היראים רסב), או דהוה בכלל מצוות שמחה.

כח. אף למש"כ שו"ת רע"א (ק' א בהשמטה) דנשים לא

שה) שמוצוה לענות הללויה. פרש"י אפי' לבקיאין. שמוצוה לענות בראשי פרקים. פרש"י ולא סגי בהללויה וע' תוס' ומהו אנן גמרי' ל"צ. והריטב"א כתב דקמ"ל דבראשי פרקים מצוה לענות, ולא לצאת בשמיעה בלא ענייה.²

שו) תוד"ה הוא אומר אנה. אין מפסיקין בפסוק וכו' הבא שאני שאמרדו ב' בני אדם. ואף דהוה פסוק א' בתנ"ך, אך בשורשו נאמר כב'. והגמ"א (תכב ח) הביא כל בו דדוקא בתורה ונביאים אסור, אבל בכתובים מותר. ומש"ה בפסוקי הלל דהוה מתהילים רשאי להפסיק.

שו) הוא אומר ברוך הבא, והן אומרים בשם ה' מכאן לשומע כעונה וכו'. אבל הרמב"ם (שם ג יד) כת' דהוא אומר ברוך הבא, והם אומרים ברוך הבא. והלח"מ הק' דבריו היפך הגמ', ולדבריו האיך נלמד שומע כעונה ממנהג זו. והפר"ח (תכב ג) כת' דלגירסת הרמב"ם מפיק שומע כעונה מהא דהשיבו אנה ה' הצליחה נא כדי לכפול. א"נ מהא דסגי לענות הללויה, ועי' יצא יד"ח מדין שומע כעונה.³ (ודלא כרש"י דהך ש"מ הוא שיוצא בלא שענה כלל).

שח) מכאן לשומע כעונה. יש שהביאו מכאן דמהני שומע כעונה, אף דהוה חצי מהפסוק. וא"כ נימא דשייך שומע כעונה על מילים מתוך הברכה, ול"צ ברכה שלימה. (ויש לדחות דהא אינו ברכה). אבל החזו"א (כט ו) נקט דל"ש שומע כעונה אלא

בברכה שלימה.⁴ והחזו"א חלק בזה אמש"כ רע"א (ברכות כ:) דאשה שמוציאה איש ברכה"מ, צריך שיאמר ברית ותורה בעצמו.⁵ והיא מוציאתו בשאר הברכה, אף דהוה חצי ברכה.⁶ והק"י (ברכות יא) כתב דאף רע"א איירי דוקא היכא דהמברך בירך ברכה שלימה, ומנהי להוציא חציו. אבל לא מהני שא' יברך חצי ברכה, והשני יברך רק חציו הב".

שט) בני מיניה וכו' שמע ולא ענה מהו. הרש"ש הק' דתנן (ר"ה כז:) דיוצאין בשמיעת המגילה, אף דאין שם ענייה. ותי' שאני דכתיב (אסתר ט ח) נזכרים ונעשים. דהוה דין שמיעה.

ובחי' ר' א"ל מלין (א ה) דייק מדברי הרמב"ם (ברכות א י-טו) דהעונה אמן על הברכה נחשב כמברך עצמו. ומש"ה מי שיצא מוציא חבירו, ומברך עבור חבירו. אבל גדר 'שומע כעונה' [אף כשאינו עונה] יוצא יד"ח בברכת חבירו.⁷ ועפ"ז ביאר דברי רע"א (שפי' דברי הרמ"א א"ח ריט ד) גבי ברכת הגומל, דאם מברך עבור חבירו צריך לענות אמן. כיון שאינו מחוייב בדבר צריך ענייה.

והאו"ז (הו' ברכ"מ קסו ד) כתב דמי שיוצא ברכת הנהנין מחבירו, ולא ענה אמן, אינו יוצא יד"ח. דעניית אמן הוה מכלל הברכה, ומש"ה אסור לאכול מהפרוסה עד שיכלה אמן מפי המסובים (ברכות מז.). והדרכ"מ כתב דלא נמצא כן בשאר פוסקים או בש"ס. והו"ל להקשות טפי דהוה נגד הגמ' דידן.

דוקא במילים מתוך ברכה, ולא מהני היכא דאינו ברכה אצל המוציא. וה"נ היכא דאצל המברך משמעות מילים אלו לברכה אחרת ל"ש להחשב ברכה זו.

ו. וכ"כ בשו"ת רע"א (ק' ז) בבן י"ג שבא להוציא אשה בקידוש, שיוציאנה בברכה, ותאמר עמו שאר נוסח הקידוש. ודקידוש דאורייתא לא סמכין דהביא שערות. אבל הברכה דרבנן.

ז. והק"י (שם) הביא דהטור (רפא) הביא שנהגו לומר מקצת הברכה עם הש"ץ, והש"ץ גומרה. והביא דהרא"ש תמה ע"ז. אבל הביא דרבינו יונה (ברכות לה. דה"ר) משמע דמהני כה"ג.

ח. ועפ"ז ביאר הא דאיתא (ברכות לד) דאם טעה הש"ץ, יתחיל השני מתחילת הברכה. ול"מ להשלים ברכתו של ראשון.

ט. וביאר דמש"ה בברכת הנהנין אינו מוציא אלא כשהסיבו יחד. ועי' הסיבה נחשב ברכה לאחרים.

ב. והרמב"ם השמיט דין זה. והלח"מ כת' דהוה מנהג אחר מהמנהג הראשון, ולמנהג הראשון דענו על כל דבר הללויה לא היו צריכין לזה.

ג. דא"י (מגילה כב) דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקין ליה.

ד. וכן מהא שנהגו שהמקרא אומר 'יאמר נא ישראל' והקהל עונים 'הודו לה' כי טוב', ויוצאין משום שומע כעונה ואך לא הוזכר בבריתא.

ה. והביא מקור מהגמ' (ברכות מז.) דא"א לחלק הזימון אלא לפי הברכות. וויל"ד דהיינו בזימון, דגדרו שמשותפים בברכתו, ומש"ה הותר לכתחילה. אבל בדין שומע כעונה אפשר דמהני חציו.

והגרשו"א הוכיח דל"ש להוציא חצי ברכה, דא"כ כל מי שיש לו ספק בברכה, חבירו שמברך ברכה אחרת יוציאנו בא"י אמר"ה, והוא ימשיך לברך. ואך יש לדחות דשומע כעונה הוה

כשראוי לענות, אבל אם אינו נקי או שמתפלל אינו יוצא בשמיעה. וכ"כ בשבולי הלקט (כ) כדר' זירא דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בה. וכ"כ האו"ז (א) שסו, הו' בהג' אשר"י ריש חולין דאילם אינו יוצא בברכת חבירו, הואיל ואינו יכול לברך.

ועוד כתב השבלי הלקט בשם ר' ישעיה דשומע כעונה מהני רק בברכות, אבל קדיש וקדושה ומודים, שהם קלוסין חשובים לפני הקב"ה, אינו יוצא בשמיעה עד שיצא בפיו עם הציבור^י.

שיא) בא"ד מ"מ עונה עדיף ומצווה מן המובהר. ותוס' (ברכות כא:) כת' דענייה חשיבא טפי משום הידור מצווה. [ומשמע דכל דין שומע כעונה הוה בדיעבד^ט. והאחרונים דנו אי שייך לדין מצווה בו יותר מבשלוחו. אבל בשו"ת הרשב"א (א קכו) הביא מסוגיין דשומע כעונה הוה אפי' לכתחילה. ודוקא בתפילה ובקי צריך להתפלל לעצמו דבעינן שכל א' יבקש לעצמו. ובברכה"מ דדרשי' מי שאכל הוא יברך. וע' לעיל בשם המרדכי ר"ה].

דף לט.

שיב) אמר רבא לא לימא איניש יהא שמייה רבא, והדר מברך וכו'. תוס' (ברכות ג.) הביאו דהמחזור ויטרי פי' דהוה תפילה שימלא שמו של

וצ"ל דאף גדר שומע כעונה מהני כה"ג, אלא דתקנו דבקי אינו יוצא בברכת חבירו. אבל היכא דעונה אמן, אף הוא נכלל בברכה. וכה"ג מהני אף בבקי. [ובדברי רא"ל. וכע"ז כ' בס' הערות יא].

והמרדכי (ר"ה תשכ) הביא מדברי רש"י בסוגיין [גבי הלל] דשומע כעונה הוה דוקא במי שאין יודע לקרות ולענות, אם שמע וכוון לבו אע"פ שלא ענה יצא.

ורבינו ירוחם (הו' בב"י בה"כ תכב, ומוג"א ה) כתב דהא דיצא מוציא בהלל, דוקא באינו בקי שאינו יודע לענות. אבל אם יודע לענות^ב אינו יוצא אא"כ ענה^י.

שי) תור"ה שמי. [פרש"י] ישתקו מתפילתן וישמעו, והרי הן כעונים וכו'. ותוס' (אלא ודאי) חלקו דשמיעה הוה הפסק בתפילתו. וכ"כ תוס' (ברכות כא:) בשם ר"ת ור"י דהוי הפסקה אם ישתוק, ותוס' כת' דמ"מ נהגו העם לשתוק^י, וגדול המנהג. (וכ"פ השו"ע קד ז"ל).

והאחרונים העמידו דנח' רש"י ותוס' בגדר שומע כעונה, האם נחשב 'דיבור', ומש"ה יש כאן הפסק בתפילתו. או דשייך לגדר שליחות, ומש"ה אינו מעשה שלו שיחשב הפסק בתפילה^ט. ועוד דן הקה"י (ברכות יב ב) דדיבור שבלב הוה ענין אחר, ואינו הפסק לדיבור פה^י.

אבל הריטב"א כתב דשומע כעונה הוה דוקא

יש שדנו דעדיף שיתכוון לצאת על תנאי, ואילו ההלכה כדעת ר"ת ור"י לא יצא. ובכך נפיק מחשש הפסק. [וצ"ע דהפוסקים לא הביאו עיצה זו].

טז. [וכ"מ בביאור' דדן כאן לענין מי שצריך לנקבו, הו' בע"א].

יז. ועפ"ז דן דה"ה מי שכותב באמצע התפילה, לא יחשב הפסק בדיבור. אף למ"ד כתיבה כדיבור. והקה"י כתב דעפ"ז מתיישב, דתפילת רוב אנשים מלאים מחשבות זרות, ולא אמרי' דהרהור כדיבור, והוה הפסק בתפילתו. אלא דדיבור שבלב אינו מפסיק מפני דיבור פיו. אמנם בדברי התוס' מבואר דהוה הפסק.

וכתב (ע"פ שו"ת רע"א ק' ל) דלא אמרי' דהרהור כדיבור וכתיבה כדיבור אלא היכא דהדר נצרך לאיזה דין. וצ"ע דהביאור' (נט ד) דהרהור כדיבור היינו רק כשמחשב תיבות קר"ש וכדו', אבל דהרהור בעלמא אינו כלום.

יח. ונראה דהוה מקור לדברי הבית הלוי דל"מ שומע כעונה בברכת כהנים, דבעי קול רם. ואמנם לא ק"ל הכי.

יט. ויל"ד אי הוה דין לכתחילה בדאורייתא, או בדרבנן.

י. [ולמ"ד כיון דהסיכו יחד, וכברכת הזימון. ועפ"ז מש"כ החזו"א (ה"ל) דל"מ שומע כעונה בחצי ברכה, היינו דוקא היכא דמברך להוציאו, ועונה אמן. אבל במי שאינו בקי [וכן מי שיש לו ספק, דינו כאינו בקי], יכול לצאת יד"ח בחצי ברכה].

יא. ועפ"ז כתב בס' הערות דיל"פ דהפסק בגמ' הוה רק לענין הלל, האם תקנו גדר 'ענייה', שישתתף בגוף ההלל. או שומע גרידא.

יב. והביאור' תמה דהיכי מיירי דאי' לענות אף המילה 'הללויה'. ואולי אינו יודע באיזה מקום לענות תיבה זו.

יג. והפוסקים (שם) דנו דפשיטא דלענין לכתחילה צריך לענות הללויה, אבל בדברי ר"י משמע דאף בדיעבד לא יצא.

יד. לקדיש וקדושה, ויש שדנו דא"כ אף שאר ברכות, וכגון השומע ברכת רעמים מחבירו באמצע תפילתו יוכל לשתוק ולהתכוון לצאת ידי חובה. אך הפוסקים נקטו דוקא לקדושה. [ואפשר דאינו ראוי להפסיק ולהתעסק בדבר אחר בתפילתו].

טז. ומבואר בפוסקים דהוכרע כדעת רש"י ע"פ המנהג. אמנם

נחשב כל פסוק מזמור בפנ"ע. וי"א דתחילת המזמור כפול.¹

שיר) כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן. הרמב"ן (פסחים ז:) דייק דדוקא ברכת המצוות², אבל ברכת השבח מברך לאחר שרואה³.

והרמב"ם (ברכות יא הו) פסק דאם לא בירך קודם שעשה המצווה, לא יברך אח"כ. אא"כ המצווה עדיין קיימת, כגון שנתעטף בציצית ולבש תפילין ויושב בסוכה. אבל ההג' אשר"י (ריש חולין בשם האו"ז) כתב דהיכא דלא בירך קודם המצווה, מברך אח"כ. ול"ד לסעודה דאסור לאדם שיהנה בלא ברכה. כיון דעבר ואכל, הואיל ואידיחי אידיחי.

ובגמ' (ברכות נא.) דנו אם אבל ושתה בלא ברכה האם יחזור ויברך אח"כ. ודעת רבינא יחזור ויברך. ומסקנת הגמ' דאם גמר סעודתו לא יברך⁴, הואיל ואידיחי אידיחי.

ובגמ' (פסחים ז:) איתא חוץ מהטבילה ודטבילת גר ל"ש ברכה קודם הטבילה⁵.

והרמ"א (יו"ד יט א, בשם הג"א בשם האו"ז) פסק דהשושן ספק טריפה, יברך לאחר שיבדקנה וימצא כשירה. והש"ך (שם ג) כתב דאף דבכל מצוות אינו מברך אחר עשייתן, וכדברי הרמב"ם (הג"ל)⁶, היינו היכא דאפשר, אבל בטבילה הם אמרו והם אמרו

הקב"ה, דהקב"ה נשבע שלא יהא שמו מלא עד שימחה זרעו של עמלק. ופי' יהא שם י"ה [שמייה] רבה. ומבורך לעולם וכו' הוה תפילה בפנ"ע. ותוס' חלקו דמשמע דהכל תפילה א', יהא השם הגדול מבורך וכו'.

ובהג' אשר"י (שם ג יט בשם אר"ז הו' ברמ"א נו א) כת' דלא יפסיק בין תיבת שמייה לרבא. אבל בין רבא למברך יכול להפסיק. והדרכ"מ ביאר דהיינו למחזור ויטרי, אבל לתוס' לא יפסיק בין רבא למברך.

והמג"א (ב) הביא דהש"ך תמה דמסקנת הגמ' דלית לן בה. והמג"א כתב דהאו"ז למד ע"פ דברי מחזור ויטרי דכוונת רב ספרא דדוקא בין רבא ומברך יוכל להפסיק. ואף לרב ספרא בין שמייה לרבא לא יפסיק, דהוה דבר א' ממש.

אבל הרמ"א נקט דלדברי ר"י אין להפסיק בין רבא למברך, ודלא כסוגיין. והמג"א ביאר דקי"ל (אה"ע קסט בט) גבי קריאת חליצה דלכתחילה יקראו יחד, אלא דאינו מעכב. וה"נ למד הרמ"א דעכ"פ בעי לכתחילה⁷.

שיג) תנא רבי כופל בה דברים⁸. הריטב"א ביאר דהטעם לכפול, משום שהמזמור נאמר ע"י ישי ובניו (כדאיתא פסחים קיט.). ורבינו מנוח ביאר דמש"ה

ו. והגמ' מק' מ"ש מטבילה, שמברך [על המצווה] לאחר שטבל. ותו' דהתם מעיקרא גברא לא חזי. פרש"י דבעל קרי אינו רשאי לברך. [דאסור בדברי תורה]. ותקנו שאר טבילה אגב זה. ותוס' נקטו משום טבילת גרים.

ז. וזכ"פ השו"ע (קסו ח), אך הפוסקים (בי" קעב) הביאו דהראב"ד פליג שיברך. וקצת משמע דהיכא דלא גמר סעודתו, מהני הברכה אף על מה שכבר אכל. [ויל"ד בזה, ומדברי הפוסקים (מג"א, משנ"ב) משמע דל"מ, דכת' דאם אפשר לו לאכול עוד מעט טוב שיברך המוציא ויאכל, לחשוש לדעת הראב"ד. ולא משום דאף לדין מהני קצת לתקן למפרע].

ח. ורע"א (א"ח קעב) כתב דאף תוכ"ד אחר שאכל אינו יכול לברך. דשבו לא מקרי 'עובר' לעשייתן.

ט. ותוס' (שם) כת' בשם ר"י דה"ה שאר טבילות דלא חילקו אטו טבילת גר. אבל הביאו בשם הגאון דדוקא טבילת גר, וכ"ד הרמב"ם (יא ז).

י. והש"ך הביא דכ"ד תוס' (ריד) שהאריכו לדון האין יברך אחרי שכבר יצא. (וע"ע סו"ד התוס').

א. אבל הגר"א (שם) כתב דהתי' אינו נכון, דהא הדרכ"מ למד כן מדברי ההג' אשר"י. והוא נגד גמ' דידן. וגם דברי ההג' אשר"י צ"ע דאמר' דאסוקי לאו מילתא היא.

ובשו"ת מראה יחזקאל (ו) דן דאפשר דלא קי"ל כרב ספרא (דסוגיין), ודוקא לענין מגילת חליצה אמר רבא (ביבמות הו' בתוס' לח) דלית לן בה. אבל בקדיש רבא ס"ל דל"ש סברת אפסוקי מילתא, ולא יפסיק. וביאר דהיכא דיש מקום לטעות אסור להפסיק [וכדאי' יבמות שם גבי לא אבה, יבמ"י]. ואף בקדיש לדברי המחזור ויטרי הפי' דשמייה יהא 'רבא', ויש מקום לטעות בזה דלא קאי ע"ז.

ב. הערול"ג הביא דהרמב"ם בפיה"מ כתב לכפול הוא שיקרא כל 'מילה ומילה' ב' פעמים. אמנם בפיה"מ תרגום החדש איתא כל 'דבר', וכ"ה בהל' חנוכה (ג יא). ע"פ לשון הגמ' כופל בה 'דברים'.

ג. סבוני גם סבבוני, סבוני כדבורים. ימין ד', ימין ד'.

ד. וכת' דה"ה ברכת הנהנין, דחייב לברך קודם שנהנה, שאסור לחנות בלא ברכה (ע' ברכות לה).

ה. וביאר דאין ראוי שיהא עוצם עיניו עד שיגיע לים הגדול ומברך. וכיון דהוה אח"כ אין שיעור תיכף.

דברכתו אח"כ כשיהא ראוי"א. וה"נ ספק טריפה כיון דאינו יכול לברך קודם, יברך אח"כ.

ורע"א (יו"ד שם) חלק דלא דמי, דכל טבילת גר אינו ראוי לברך קודם, וכך תקנו. אבל הכא משום ספק אינו יכול לברך, ואין חילוק בין אידיחי בפשיעה או שוגג ואונס. הגע עצמך בע"ק שלא בירך קודם אכילה או ששחט, ושוה טבל, וכי נימא שיברך עכשיו על מה שאכל קודם. והביא דמקור לדברי הרמ"א מההג' אשר"י, דס"ל דבכל מצוות מברך אח"כ. (וע' בסמוך).

שטו תוד"ה עובר. דהאיך יברך עליו והוא מונח בכלי וכו' שאין המצווה מזומנת בידו.²

והריטב"א (מב.) ביאר דמשה נקט 'עובר' לעשייתו, ולא קודם לעשייתו. אלא בתוך המעשה. וכמו בתפילין שמברך רק לאחר שהניח [קודם קשירה], ולא בשעה שמונה בכלי. אבל הטור (תרנא) הביא בשם הרמב"ם שיברך קודם שיטול הלולב בידו.

וכן לענין תפילין, הב"י (או"ח כה ח) הביא דמשמע מדברי הרמב"ם דיוכל לברך כשהתפילין מזומנות בידו. אבל מדברי הרא"ש בסוגיין משמע שלא יברך עד שהניחם, וקודם ברכה.

והרש"ש (מב.) נסתפק האם יוצא בנטילת לולב כשנטלו בידו, קודם שהגביה. והוכיח דהו"ל לברך אלולב כשתופסו, קודם שיגביה³. וע"כ דמשעה שתופסו כבר יצא יד"ח. אמנם השלט"ג (כ. בדה"ר ד) כתב דיצא 'משנטלן ממקומן'. והכפ"ת (כאן) כתב דודאי קודם

שהגביהו טפח או ג' טפחים לא יצא יד"ח, ויכול לברך. **שטז** בא"ד ושמא משיתחיל לייטול לולב קודם שיטול האתרוג וכו' שמעכבין זא"ז⁴. הב"ח (תרנא) הק' דהניחא לדעת ר"ת (בתוס' לעיל לד:) דהוה מצווה א' ומעכבין זה את זה, ולא יצא עד שיטול כולם.

אבל הרא"ש (לעיל) ס"ל דכשיש לו אין מעכבין, ואילו (כאן, לג) כת' בדברי התוס'. וא"כ משעה שנטל הלולב יצא יד"ח ג' מינים, ואף שעדיין לא נטל האתרוג⁵. והב"ח כתב דמ"מ נחשב עובר לעשייתו, דכל זמן שלא נטל כולן לא יצא, שאילו לא יטול האתרוג לבסוף לא יצא כלל, אלא דאח"כ יצא למפרע.

והט"ז (תרנא ה) ביאר דכיון דאילו בא ליטל רק ג' מינין מעכבין זה את זה, ששלשתן מצווה א', הוי עובר לעשייתו כיון דעיקר המצווה עדיין לפניו⁶.

שיח בא"ד א"נ וכו' אלא שהופך, שאינו דרך גדילתו⁷. אבל הגר"א (תרנא ה) כתב דהיפוך האתרוג אינו מועיל, דהא נטל הלולב דרך גדילתו, והאתרוג לפניו, ואין מעכבין זה את זה⁸ [וכדעת הראשונים דהנ"ל]. וכע"ז הק' הכפ"ת מדברי הארחות חיים (ה' בב"י תרנא) דאם נטל לולב, וראה שאין שם ערבה, חזר ומברך על הערבה לחוד. ולדברי הפוסקים הנ"ל מתיישב.

שיח בא"ד אע"ג דמצוות אי"צ כוונה⁹ מ"מ בע"כ לא נפיק וכו'. וכ"כ הראשונים (רבינו יונה

יז. והמכתם (לקמן מב.) חלק דלהופכו הוה זלוול, ואין זה נוי מצווה.

יח. ויש שכתבו דאף דמצוות אי"צ כוונה, אם לא עשה המצווה בדרך שרגילין לצאת, לא יצא וכו"כ בס' הערות לז; ויסוד לזה בדרישה או"ח ס. א"כ כיון דרגילים ליטול כולהו יחד לא יצא. אף דמדינא אין מעכבין זה את זה. וכו"כ המאירי (מב.) דהיכא דהפכו הוה כמו נתכוון שלא לצאת. [וכע"ז לדעת רש"י ורשב"ם (סוף פסחים) דיוצא מצוות מצה בכזית אחרון. ואף שבכזית מצה הראשון ראוי לצאת, מ"מ כיון שקבעו חז"ל דכזית אפיקומן הוה עיקר המצווה, א"כ נקבע שיצא רק בכזית לבסוף. וע"ע תוס' (פסחים קטו.) ובפוסקים].

יט. משמע מתוס' דק"ל דכל מצוות אי"צ כוונה. ודעת רב האי גאון (ה' רבינו יונה ו. בדה"ר) דדוקא נטילת לולב דתליא במעשה. אבל רוב ראשונים פסקו דצריכות כוונה (ע' בפוסקים

יא. אבל הביא בשם ס' ברכת אברהם שדחה את דברי הרמב"ם, דא"כ האיך חייבי טבילות מברכין אח"כ.

יב. וכן תוס' (בהמשך דבריהם) הביאו מהגמ' (פסחים) דמברך לאחר שהלולב בידו.

והמכתם (לקמן מב.) כת' טעם אחר, דחכמים הראשונים חששו שיבוא לידי ברכה לבטלה. ומשה"ה לא ברכו קודם שיטול, שמא יברך משעה שיראה, ויקדמו אחר. ונמצא זה בירך ברכה לבטלה.

יג. והגר"א (ע' בסמוך) לא מצא עצה לברך עד אחר המצווה.

יד. וכן כשהפך מין א', הרי שאר המינים הוה דרך גדילתם. [וכה"ק הגר"א, ע' בסמוך].

טו. וכתב ד"ל דהרא"ש העתיק דברי התוס', והרא"ש עצמו ס"ל משום נענועין. אך כה"ק בדברי הטור.

טז. ולכאורה כוונתו דכבר יצא בג' מינים, אלא דלענין עובר לעשייתו סגי במה שהמצווה תלוי ועומד.

ברכות ו. בדה"ר, והר"ן ר"ה שם) בשם רשב"ם דכשמתכוון שלא לצאת אינו יוצא. ורשב"ם הביא ראיה (ברכות יב.) דאם בירך על הכוס וקסבר חמרא ופתח אדעתא דחמרא ונמצא שיכרא, הוה כמתכוון שלא לצאת וצריך לחזור ולברך.

אבל בתוס' ר"פ (עירובין צה:) הק' לדברי רשב"ם, דבגמ' (עירובין שם) דנו המוצא תפילין בשבת, דלמ"ד מצוות אי"צ כוונה עובר בבל תוסיף. והק' דיתכוון שלא לצאת (וכה"ק הטור"א ר"ה כח; וע' בסמך.) והוכיח דל"מ שיתכוון שלא לצאת. (וכ"כ בתוס' ר"פ פסחים ז.) וכ"ד הרא"ה (הו' בבי"ק תפס בשם אהל מועד) דאפילו צווח שאינו רוצה לצאת, יצא.

ורע"א (לעיל לו:) פירש דברי הרא"ה שכתב שהאגד כיון דהוה לנוי ל"ש בל תוסיף, וביאר רע"א כיון דנתכוון לנוי הוה כמתכוון שלא לצאת.²

ובחי' ר' שלמה (ר"ה א, וחי' ר' ראובן כאן) חקר בגדר הא דכוונה הפכית לא יצא, האם אמרי' דאין כאן 'מעשה מצווה' כלל.³ אך לשון התוס' משמע דאף דהוה 'מעשה מצווה', מ"מ הגברא אינו יוצא יד"ח בע"כ.

והענין דנח' בזה רשב"ם והתוס', דרשב"ם הוכיח דהיכא דטעה ונתכוון לדבר אחר, וע"כ הטעם דע"ז נחשב דאין כאן 'מעשה מצווה' כלל. ואילו דעת תוס' דהוה מעשה מצווה אלא דאינו יוצא יד"ח.

והאחרונים (הנ"ל) כת' דק' התוס' ר"פ וטור"א (הנ"ל) גבי בל תוסיף (דהמוצא תפילין) תליא

בהנ"ל, ולדעת תוס' מ"מ הוה 'מעשה מצווה' ועובר בבל תוסיף, וכל הק' לדעת שא"ר דע"י שנתכוון שלא לצאת אין כאן 'מעשה מצווה'. וכ"כ הקוב"ש (ב לג) בשם הגר"ח דהא דלמ"ד מצוות אי"צ כוונה עובר בב"ת בלא כוונה הוא משום דמעשה בלא כוונה הוה מעשה שלימה של מצווה.⁴

שיט' שם. האחרונים דנו האם מצוות נטילת לולב הוה הגבחה ממקומה, או עצם מה שמונח בידו.⁵ והבנין שלמה (א מוח) הביא בשם הגרי"ס דאם הגביה הלולב קודם עלוה"ש, ועדיין מונח בידו, לא יצא. והבכור"י (תרנ"ז) הביא ממש"כ תוס' דיתכוון שלא לצאת עד אחר הברכה, ויוצא אח"כ אף שאין כאן 'נטילה'. וחילק דהתם עב"פ לקחו בזמן חיובא.⁶ ועוד הביא דהגמ' (לקמן מב.) לא תי' דהיה בידו קודם עלוה"ש, ע"כ דמקרי 'לקיחה' כל זמן שהוא בידו.

שכ' בא"ד א"נ משום דלא גמרה מצויתו עד אחר נענוע"ה⁷ וכו'. וכ"כ תוס' (פסחים ז:) דאף דנפק, אבתי עוסק במצוה שצריך לנענע בקריאת הלל. והמרדכי (תשסא) ביאר דלא יצא מצווה מן המובחר אלא כשמוליך ומביא ומנענע. וכתב דה"ה כל זמן שלא השליך שתי כנפות של ציצית לאחריו דהיינו גמר מצותה כמו קשירה של תפילין מקרי עובר לעשייתו.

ויל"ד היכא דנטל לולב בלא נענועים והניחו וולא ידע שצריך לנענע"ה⁸, ובא אח"כ ליטול ולנענע, האם שייך הידור מצווה⁹ לאחר שסיים את המצווה.¹⁰

כד. ולצד דנתכוון שלא לצאת יש כאן עכ"פ 'מעשה מצווה' נידח.

כה. ולכאורה כוונת תוס' שמנענע בשעת נטילה. ע' תוס' (לו: ד"ה בהודו). אבל תוס' (פסחים כת') נענועים דהלל.

כו. או במקום שאין לולב לכל א', ונתנו לחבירו במתנה ע"מ להחזיר, ואח"כ קיבל שוב להלל.

כז. אמנם מסתבר דלענין ברכה לא יוכל לברך עכשיו על הנטילה הראשונה. דכיון דהפסיק במצוותו, האיך תעלה הברכה על מה שקיים קודם. ווכע"ז שמעתי להעיר במי שלובש ציצית (בלא ברכה, כמנהג שסומך אברכת הטלית), ופשט הציצית (וטבל במקוה) ולבשו שוב, נמצא לבישה ראשונה בלא ברכה. רצ"ע.

כח. ואף דאנשי ירושלים נטלו לאחר שהניחו, י"ל דהוה

א"ח ס, ותקפט). והרי"ז (בשלט"ג ב. בדה"ר, הו' במג"א יב) כת' דק"ל דמצוות צריכות כוונה, א"כ בירך ואח"כ יתכוון לצאת. (והמג"א חלק דיש לחוש למ"ד אי"צ כוונה.)

כ. אבל הקוב"ש (ח"ב לג ב) כתב דהרא"ה איירי בנתכוון לנוי, ומש"ה פקע ממנו שם המצווה, אלא הוה חפצא של מצווה. (המחשבה קובע את הגדרת המעשה.)

כא. וכמו דלמ"ד דמצוות צריכות כוונה, דבלא כוונה אינו 'מעשה מצווה' כלל.

כב. ורק למ"ד דמצוות צריכות כוונה, כל זמן שלא נתכוון הוה כעשה חצי מצווה, דל"ש בל תוסיף.

כג. ווכע"ז מצאנו נידון בכמה מקומות האם דבר שמחזיק בידו, נחשב 'מעשה' ידידי. ונח' הראשונים (מכות כא, שבועות יז) גבי כלאים האם במה שאינו פושטו הוה כמעשה לבישה.

שכא) בא"ד ומיהו לא דמי כולֵי האי, דניענוע אינו
אלא מכשירי מצווה בעלמא, ולא מעכב.
וואף מדרבנן אינו מעכב במצווה, דנקרא 'שיירי
מצווה'.

והמג"א (תרנא כב) כתב דאם לא נענע כלל, טוב
לחזור וליטול ולנענע. והפרמ"ג כתב דלא אמרי'
דחכמים קבעו צורת המצווה דוקא בנענועין וולא
יצא הדאורייתא^{כט}. והבכורי^מ (מ) ביאר דנענועין
הוה תוספת מצווה שהוסיפו על המצווה. ולא תיקנו
דלא סגי בנטילה בעלמא. והאבודרהם דן אמאי לא
תקנו לברך אנענוע.

שכב) בא"ד ומיהו אמת היא דלבתר דנפק מברך
כדמוכח (פסחים ז: וכו'). דמברך 'על' נטילת
לולב כיון דכבר יצא יד"ח. ותוס' ביארו דמברך
לאחר שכבר יצא כיון דעדיין לא נגמר המצווה,
משום נענועין. או מצווה מן המובחר דאנשי
ירושלים (ונמשך הידור המצווה). ומש"ה נחשב
עדיין עובר לעשייתו^ל. (ולא גמרה מצוותה).

והרמב"ם (ברכות יא ה) כת' דהעושה מצווה ולא
בירך, אם עשייתה קיימת מברך אחר עשייתה. כגון
נתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה
חוזר ומברך.

ולשון הרמב"ם משמע דמברך על מה שעבר, אלא
כיון דנמשך מצוותו לא אמרי' 'אידיחי'. והגר"א (א"ח
ח י) הביא מקור לזה מדברי תוס' דידן, דכיון
דהמצווה נמשכת יכול לברך^{לא}.

והגר"א כתב דהיינו בדיעבד, אבל לכתחילה יברך
קודם המצווה. אלא היכא דא"א בענין אחר^{לב},
כדאמרי' גבי לולב.

והגר"א (תרנא ה) ביאר דכיון דאינו יכול לברך
קודם נטילתו ווכמ"ש תוס' בתחילת דבריהם ע"פ
הגמ' מנחות שם^{לג}, ובגמ' (לקמן מב). לא אשכחן
צד היכי עבדינן. מש"ה מברך אחר נטילתו^{לד}. והוסיף
דעל הצד הטוב יתכוון שלא לצאת.

וכ"כ התבו"ש (יו"ד יט, ה' ברע"א שם) דכיון דא"א
לברך קודם ווכמ"ש תוס' דידן יכול לברך לאחר שקיים
המצווה. דכה"ג הברכה לא אידיחי כלל, דומיא דטבילת
גר (הו' לעיל). ורע"א הק' דאמאי לא הוזכר בבריייתא
בפסחים, חוץ מנטילת לולב. ותי' דבטבילה א"א כלל
לברך קודם. אבל לולב אף דלכתחילה אין לברך עד
שהלולב יהא בידו. אם בירך קודם יצא יד"ח^{לה}.

שכג) בא"ד ועוד כדאמרי' (לקמן מא: מנהגן של
אנשי ירושלים וכו') מ"מ הואיל ויש בדבר
מצווה מן המובחר חשיב כעובר לעשייתו. וע"ד
מש"כ תוס' לענין נענועים ולענין נגוב הידים.
ודיכול לברך על הנטילה קודם נגוב. ואף דל"ש
ברכה על הנגוב.

והקה"י (ברכות ו) הביא דמבואר בדברי התוס'
ושא"ר דמקיים מצוות לולב רק בנטילה ראשונה.
וכיון שיצא רגע א' המשך הזמן שמחזיק הלולב
בידו אין בו קיום מצווה דאורייתא^{לו}.

אבל הביא דההעמק שאלה (יתרו, ועוד מקומות)

לג. אמנם דעת הרמב"ם (לולב ז י) דמברך קודם שיטול
הלולב.

לד. היינו בעודו בידו. וכנ"ל.

לה. ועפ"י יישב הא דלא הוזכר בבריייתא חוץ מברכת
אירוסין ודהראשונים כתבו דא"א לברך קודם, שמה לא תקבל
הקידושין. דהא מ"מ אם בירך מהני.

לו. ואנשי ירושלים (לקמן מא:) שהיו זריזין ונטלו הלולב בידם
כל היום הוה חביכות בעלמא. ואין בזה קיום מצוות עשה.
אבל בירושלמי תי' דאף דכבר יצא בו משעה שהגביה,
אפ"ה נחשב הוציא ברשות וכאנשי ירושלים. דכל זמן
שמחזיקו בידו יש בזה קיום מצווה. ודלא כגמ' דידן לקמן
מב.

חביבות בעלמא. א"נ כל זמן שדעתו ליטול שוב עדיין דעתם
על המצווה.

כט. וציין למש"כ תוס' (לעיל ג) דשולחנו בתוך הבית אף
מדאורייתא לא יצא. אבל בנענועין לא אמרי' כן, מדפריך
(מב) מדאגביה נפיק.

ל. ונפק"מ בתי' התוס', אם נזכר אחרי שכבר נענע. בעוד
הלולב בידו. והשעה"צ (תרנא לב) דן בזה.

לא. ולפ"ז מבואר דאף לולב נחשב מצווה נמשכת, משום
מצווה מן המובחר דאנשי ירושלים (או כדברי הנצי"ב, ע'
בסמוך). אבל בדברי הרמב"ם אפשר דלולב לא נחשב מצווה
נמשכת, אלא סוכה וציצית ותפילין דגוף העשייה נמשכת.

לב. כגון ציצית, דצריך ליטול ידיו.

משלם רק על האתרוג. וכן דייק השפ"א מדברי הרמב"ם (ח יא) ^{מב}.

והחזו"א תמה בזה מסברא האיך מהני שמשלם על תרוייהו, דהדמים הוה אף כנגד האתרוג, ושוי האתרוג נתפס בקדושת שביעית. אבל השפ"א פי' דדעת הלוקח ליתן כל המעות בעד הלולב, ומש"ה לא הוה תשלומין לאתרוג. ומ"מ לא הוה גזל, דמאי נפק"מ למוכר בכך.

שכו) וְלִיתִּיב לִיָּהּ בְּהֵרֵא, לְפִי שֶׁאֵין מוֹסְרִין דְּמֵי וְכוּ'. מבואר דאין נידון בסוגיין משום איסור סחורה [אף בלא הבלעה]. וכל האיסור מצד דמי שביעית שביד ע"ה. וְתוֹס' (ע"ז סב, ר"ה כב). ה'ק' אמאי אין בזה איסור סחורה, והוכיחו בדבר מועט אין איסור. וְתוֹס' (כאן) משמע דת' דהע"ה לא ליקטו, ומש"ה אין בזה משום סחורה.

והכפו"ת ה'ק' דנימא דהטעם במשנה משום איסור סחורה בפירות שביעית. ות' דמפורש במשנה 'לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית'. מבואר דהוה איסור על הלוקח, ואילו איסור סחורה הוה [רק] על המוכר. וכ"כ הנוב"י (אה"ע ק עו, ה' בדר"א ו צ"ה יב) דאיסור סחורה לא חל על הלוקח ^{מב}. אבל דעת המקנה (קידושין נב). דהאיסור הוה על הלוקח כמו על המוכר ^{מד}.

והשפ"א כתב דאם היה בזה איסור סחורה, לא מהני לזה הבלעה ^{מב}. [והאחרונים דנו ע"פ התוספתא, ה' בתוס'].

כתב דכל מה שמוסיף הוה בכלל המצווה. ומי שאוכל כמה זיתים מצה, מקיים המצווה בכולו ^ל. וה"נ כל זמן שמחזיק את הלולב בידו, הכל הוה המשך מצוות עשה דאורייתא ^{לח}.

הלוקח בשביעית

שכו) הַלֹּקֵחַ לֹלֵב מִחֲבִירוֹ. ורש"י גרס מע"ה. ובפשוטו משמע דסתם ע"ה חשוד אשביעית. וכן הביאו תוס' (בכורות יא): מסוגיין. אבל תוס' (בע"ב, וכתובות כד). הביאו בשם ר"ת דסתם ע"ה אינו חשוד אשביעית (ע"פ הגמ' בכורות ל). וְתוֹס' (בכורות ל). כת' דצ"ל דבמשנה איירי דודאי חשוד.

שכה) בְּשִׁבְעִית. מבואר דנוטל אתרוג של קדושת שביעית. והאחרונים ה'ק' אמאי לא גזרו מפני שמפסידה, כמו גבי תרומה (לעיל לה): לחד מ"ד, דמפסידו במשמוש הידים ^{לט}. והמרומי שדה ת' דאין דין 'משמרת' בפירות שביעית. ואף שאסור לאבד פירות שביעית אין דין שימור.

והאחרונים (רש"ש סוף פסחים) הביאו דמבואר כאן דפירות שביעית איקרי 'לכם' [אחרי שזכה בהם], ודלא כמ"ש הקרבן העדה (פסחים י א) דהירושלמי מסתפקת ^מ אי קרינן ביה לכם.

שכו) מִבְּלִיעַ לִיָּהּ דְּמֵי אֶתְרוֹג. פרש"י ימכור הלולב ביוקר, עד שיתן לו האתרוג במתנה. וּמִשְׁלֵם לְהֵדִיא רַק עֲבוֹר הַלֹּלֵב ^{מא}. אבל החזו"א (שביעית יג ב) הביא דמבואר בר"ש (שביעית ז ג) דכל היכא שמוכר היתר ואיסור כא' נחשב הבלעה [כיון שאינו

לז. וכ"כ המהר"ל (גבורות ה' פמ"ח) דכל כזית שאוכל בליל הסדר הוה חלק מהמצווה. ווע' קה"י שהארץ בזה טובא. וה'ק' מפסחים קיד:.

לח. ויש לדון האם הגדר דהברכה שבירך בתחילה עולה למה שנוטל את הלולב בידו במשך כל היום. או דלא תקנו ברכה על המשך קיום המצווה, דהוה רק תוספת למצווה. ולא שייך בזה 'ציונו', כיון דהוה רק השלמה למצווה. ולא מצווה בפנ"ע.

לט. ובפשוטו י"ל דגבי שביעית לא גזרו אף לכתחילה, דבשנת השביעית כל האתרוגים יש להם קדושת שביעית.

מ. דיש ספק בירושלמי (שם) האם יוצאין ד' כוסות ביין של שביעית, והקה"ע ביאר דהספק משום לכם.

מא. וכן משמע ברש"י (בכורות לא: ד"ה התם) ור"ח (כאן).

מב. כמו דין הבלעה בכל מקום [כגון שכר שבת].

מג. והנוב"י (שם עו) הביא דה"ר מזהמבורג ה'ק' דהאיך מהני (קידושין נב). שקידש בפירות שביעית, וא' קיבלה עבור כולם. הא אין שליח לדבר עבירה ליכות בפירות שביעית, ויתבטל השליחות. והנוב"י דחה דהעבירה הוה על המקדש שמוכר פירות שביעית, ולא על האשה המתקדשת [הקונה].

מד. וּשְׁמַעְתִּי לַחֲלֹק דְּהַמְקֵנָה אִיִּירִי בַּאֲשֶׁה הַמִּתְקַדֶּשֶׁת בפירות שביעית, ובוה אף האשה 'משתמשת' בפירות שביעית בדבר שאינו אכילה [ואף דהאשה מוכרת עצמה בדמים האלו, מ"מ מקבלת בזה הנאה שמתקדשת]. אבל הלוקח בעלמא כל לקיחתו הוה לאכילה, ומותר.

מה. כ"כ הדרך אמונה (ח פח) בשם החזו"א.

לאכילה. וביאר דכל דבר שאינו נתפס בקדושת שביעית [דהוה הפקעה מקדושתם] לא קרינן ביה לאכלה. וה"נ פרעון חוב.

אמנם תוס' (ע"ז שם ד"ה נמצא בסו"ד) משמע דלפרוע חוב אסור רק מדרבנן, דתוס' כתבו דמש"ה היה צריך לאסור לקדש אשה בפירות שביעית, אלא דאקילו ביה רבנן^{מח}.

שכט) בא"ד שם. להחביא בשביעית הן ודמיהן. משמע דצריך לבער בתוך שנת השמיטה, האחרונים הק' דזמן הביעור הוה אחרי שנת השביעית. וכ"כ רש"י (לקמן מ: סוה"ע, וע"ז נד:) דזמן הביעור אף בדמי שביעית הוה כפי השיעור שכלה לחיה מן השדה של אותו מין^{מט}. וצ"ל דמש"כ רש"י בשביעית, היינו שימוש של שנת השמיטה, דהיינו עד הביעור.

והמקדש דוד (שביעית כא) כת' דכוונת רש"י לענין 'סחורה' דכל המניחן לאחר השביעית נחשב סחורה. ובוזה יישב קו' התוס', דאף בדבר שאין בו ביעור, מ"מ במה שמניחו לאחר השביעית נחשב סחורה.

של) רש"י ד"ה יותר ממוזון ג' סעודות. דאיכא למימר לסעודת שבת הוא צריך. והבעה"מ כת' והתירו כדי מוזון ליום, כשיעור סעודתו של שבת^נ.

של) תוד"ה וליתבי. לא חשיב סחורה אלא כי ההיא (שביעית ז ג) לא יהא לוקח וכו'. (וכ"ה בר"ש שם). משמע דעיקר איסור סחורה הוה במה שלוקח [מהפקר] ומוכר. [ותוס' (בהמשך דבריהם) נסתפקו האם אף כשלוקח ומוכר להרוויח נחשב סחורה]. ותוס' ביארו דללקט לאכלה אסרה רחמנא.

ויש שביארו עו"ז דהאיסור סחורה שייכא לדין הפקר של פירות שביעית, דהתורה לא נתנה רשות ליטול [מהפקר] אלא לאכילה, ולא להתעשר. והביאו מדברי הפיה"מ

שכח) רש"י ד"ה אין מוסרין. דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה וכו' ולא שיעשה בהם סחורתו, להצניע לאחר השביעית ולהעשיר וכו'. וקשה שעירב איסור סחורה וגדר ביעור מעות שביעית. ותוס' הק' בזה. וכה"ק הבעה"מ דאין איסור סחורה במה שמוסר המעות לע"ה, אלא בלוקח טלית ודבר שאינו ראוי לאכילה. וחלק דהחשש דשמא ישא לאחור הביעור.

והריטב"א הביא י"מ דלדעת רש"י כל שהוא יותר ממוזון ג' סעודות נחשב סחורה. והריטב"א חלק דמבואר דלחבר נותנים יותר משיעור ג' סעודות, ואינו בכלל סחורה^{מו}.

והריטב"א כת' דאיסור סחורה הוה לקנות בהם דבר שאין קדושת שביעית נוהגת בהם, כגון בהמה טמאה וקרקעות ומטלטלין. שאין אלו מתבערין כדרך שפירות שביעית מתבערין. אבל הרשות בידו למכור פירות שביעית בדמים כמו שרוצה, ובלבד שינהג בהם קדושת שביעית. [וכ"ד הרמב"ן ע"ז סב., הו' בסמוך].

והאחרונים ביארו דדעת רש"י דהגדר האיסור סחורה הוא שפירות שביעית ניתנו לאכילה [ושימוש] בשנת השמיטה, אבל כל שימוש 'להעשיר' אחר השביעית אסור^{מז}. וכ"כ רש"י (ב"ק קב.) דאם שורה בין של שביעית, דהוי סחורה [כיון דאין הנאתו וביעורו שווה, ע' לקמן מ.]. ומבואר דכל הנאה שאינה אכילה כדינו הוה בכלל איסור סחורה. (וכ"כ רש"י לקמן מא.).

ובגמ' (ע"ז סב.) איתא דאסור לפרוע חוב בפירות שביעית, דדרשי' להם לאכלה ולא לפרעון חוב. והרמב"ן (שם) פ' [בשם ר"ח] דפירות שביעית ניתנו לאכילה ולא לדבר אחר. מש"ה (תנן ח ח) אין לוקחין עבדים וכו' בדמי שביעית, וה"ה כל דבר שאינו ראוי

מו. אמנם בדברי הבעה"מ מבואר דדוקא בע"ה, דחיישינן שישמור לאחר הביעור, ולא בחבר. מז. והר"ש מוסיו הביא דמדברי רש"י משמע דכל איסור סחורה היינו כשמצניע. וכתב דמי"ל דמדרבנן אסור [באופנים דאסור לשא"ר]. מזח. וכ"מ בתוס' (שם) שהביאו [בסוגיא דהתם] דעיקר סחורה היינו לקנות הרבה, להוילך למקום הוול (ע' בסמוך בתוס'), ומשמע דבאו לאפוקי מפשטות הגמ' דפרעון חוב דרשינן מקרא, ותוס' דחו דאינו עיקר הסחורה.

נ. והקילו בזה דנותנים ג' סעודות, ואילו ביום חול סגי בב' סעודות. ולר' מאיר (עירובין פב:) שיעור סעודת שבת הוה טפי משל חול. [ופרש"י שדיה ממשיך פת למינן הבאין אח"כ.

(סנהדרין ג ג) דסוחרי שביעית פסולין לעדות 'שלוקחים ממון שאינו שלהם לעשות סחורה'.

והמבי"ט (א שלו) כתב דאף מי שסובר דנוהג קדושה בפירות נכרים בשביעית, אבל אין בזה איסור סחורה 'דאתינן מכח מאן דלא מצית לאשתועי דינא בהדיה'.

דאיסור סחורה הוה מגדרי הפקר השדה.

אבל תוס' (ע"ז סב. בשם ר"י) כת' דעיקר סחורה שנאסרה בפירות שביעית היינו לקנות הרבה יחד בזול למכור במקום היקר. והביא דלמכור דבר מועט לאכילה מותר, כדאיתא דבנו מוכר ע"י. ומשמע בתוס' (שם) דאין חילוק האם הלוקט בעצמו מוכר. ותוס' (ר"ה כב.) כת' דבמה שמלקט ע"מ לאכול והותר יכול למכור ואף דהוא ליקטם.

והרמב"ם (שמיטה ו א) חילק דלמכור מעט מותר, ולא הוה בכלל איסור סחורה. והמהר"י קורקוס ביאר דלמכור הרבה אסור אף ע"י בנו.

והרמב"ן (ע"ז הנ"ל), והריטב"א (בסוגיין הנ"ל) משמע דעיקר איסור סחורה הוה למכור באופן שאינו נתפס דמיו בקדושת שביעית, אלא דהיכא דהוה דרך סחורה אסרו ומדרבנן.

שלב) בא"ד ובנו מוכר ע"י. משמע בתוס' דגדר ההיתר משום דהלוקט אינו מוכר, אלא אדם אחר מוכר. והאחרונים ביארו דהבן אינו מוכר בשליחות האב,

דאסור למלקט למכור, ואפי' כשמוכר ע"י שליח. אלא דהאב מניח לבן למכור לעצמו. א"נ שנותן לבן במתנה, והבן מוכר לעצמו.

שלג) בא"ד ולא בנבילות וכו'. ותוס' נקטו דאיסור סחורה בנבילות שייכא רק בלוקח ומוכר ביוקר. ונוח' הראשונים באיסור סחורה בדברים הטמאים אי הוה מדאורייתא^{נב} או מדרבנן, ורע"א הביא דמשמע מדברי התוס' (באן, ופסחים כג.) דהוה מדאורייתא^{נב}.

שלד) תוד"ה יותר. אבל הכא כשר והדר לברכה. והפנ"י הביא דמשמע בתוס' דכל הדמים שנתן עבור האתרוג נתפס בקדושת שביעית, אף במה שנותן מחמת המצווה. והפנ"י חלק מסברא, דחל קדושת שביעית רק על הדין אכילה שבו, אבל מה שמוסיפין בשביל המצווה דאינו מעניין האכילה כלל, מנ"ל דשייך קדושת שביעית^{סא}. אבל השפ"א כתב (דסברת התוס' ברורה) דסוף סוף כל המעות ניתן בעבור הפירות, וחל עליהם קדושת שביעית^{סב}.

והבאר היטב (תרנו ד) הביא בשם מהר"ם מיניץ (ק"ג) דאם קנה אתרוג יפה, ובא אחר ופסלו, אינו חייב אלא דמי אתרוג כשר קטן. [ע"ד הא דאיתא (ב"ק עח:) דאין חיוב מוזיק במה שמפסיד ממנו הידור מצווה]. אבל החכ"צ (קכ) חלק דחייב דמי כל האתרוג. וכ"ד השבות יעקב (ב כט.) וע"ע משנ"ל (מעשה"ק טז ז) ושע"ה"מ (חובל ז ד).

נט. וכ"כ הרא"ש (ב"ק ז יג), אבל הב"י (י"ד ק"ז) הביא דבשו"ת הרשב"א (ג רכג) משמע דהוה גזירה משום שמא יאכל ממנו. והתה"ד (ר) הביא גליון תוס' דהוה אסמכתא. וע"ע ט"ז (ק"ז א) ופר"ח (שם).

ס. והמהר"י קורקוס כתב דלפ' הרמב"ם (ח י"ב) במין הראוי להשתמר אין נותנים אפי' כל שהוא דמי פירות שביעית לע"ה, ל"ק ק' התוס'. ובס' הערות כתב דלפ"ז י"ל דפליג, וכסברת הפנ"י.

סא. ומבואר מדברי הפנ"י דכשיש ב' שימושים לפרי, א' דהו' שימוש שביעית, ושימוש שאינו מכליהו כלל. לא אמרי' דכל הפרי כולו קדוש בשביעית, אלא צד אכילה שבו. ואילו נוכל לקבוע דהתשלום עבור שימוש אחר, לא יתפס בקדושת שביעית. אף שקנה את כל הפרי.

סב. והערול"נ פ' דכוונת התוס' דבחג אף מי שקונה אתרוג לאכילה, המוכר אינו מוזיל לו, ואף לאכילה ישלם מלא דמיו למצווה. ומש"ה חל בכלול קדושת שביעית. וכתב דמש"ה תוס' נקטו דהתם באתרוג 'פסול', ולא כתבו בשאר ימות השנה.

נא. ובתרגום הגדמ"ח כת' שלוקחים רכוש שאינו שלהם לסחור בו. וכוונתו לפרש דפסול לעדות משום דהוה רשע דחמס. אבל הרמ"ה (סנהדרין כו.) פ' הטעם משום דעובר עבירה מחמת חימוד ממון.

נב. כדאיתא (בכורות יא:) דהלוקח מעכ"ם, אין חיוב נתינה בתרומות ומעשרות.

נג. והבס"מ ציין דמקור מהגמ' (בע"ב) דמזון ג' סעודות מותר (דברר שאין משמרים) (ע"ע בגמ' בע"ב).

נד. אמנם בדברי הרמב"ם היה אפ"ל דתרווייהו לקולא, דמותר למכור מעט. או אפי' הרבה ע"י בנו.

נה. ומשמע דכל אופני הסחורה שנאסרה הוה משום גזירה עד"ז.

נו. וע' מש"כ הר"ש (ו א) ע"פ התוספתא.

נז. וכ"כ הקה"י (שביעית כ) דמהני משום קנין מצד הקונה.

נח. ולכאורה למ"ד דאורייתא הא דנודמנו לו מותר (ע' שביעית ג, ופסחים כג.) הוא משום דכה"ג לא נחשב מעשה סחורה. [אבל למ"ד דרבנן לכאורה הוה קולא בדרבנן].

שלה) תוד"ה מועת. פלוגתא היא (ב"ק סח:); וכו' אם יכול לחלל מה שביד חברו וכו'. **האחרונים** (שפ"א, רש"ש) תמחו דהתם איירי בפירות שלו, אלא שאינו ברשותו. אבל בסוגין אינו שלו, ופשיטא דאינו יכול לחלל פירות של חברו.

ותוס' (ב"ק סח:); תי' דבסוגין דהפקר בי"ד הפקר, ואפקעינהו רבנן מרשות ע"ה ואוקמינהו ברשותו של זה, שיוכל לעשר^ט. והחזו"א (כה ד) כת' דאף כוונת תוס' דידן דהעמידו בי"ד ברשותו. אלא דמ"מ יש חסרון דאינו ברשותו. והחזו"א כת' דלפ"ז דעת תוס' דידן דל"מ הפקר בי"ד להחשב 'רשותו'. ובוה פליג תוס' ב"ק דהפקר בי"ד מוזני להחשב 'רשותו'^ט.

והערול"נ כתב דדעת תוס' דידן דהפקר בי"ד ל"מ להקנות, אלא להפקיע.

והריטב"א כתב דאפשר דעושה כן מדעת ע"ה, והוה חילול גמור.

דף לט:

שלו) **אבל בלוקח מן המשומר. פרש"י** ששדה משומרת, ונחשד לענין שאינו מפקיר וכו'.

משמע דדוקא כשידעין ששומר באיסור. והכפ"ת הק' סתירה ברש"י, דרש"י (ר"ה בד"א) כתב דדוקא שראה חבר זה שנתלקטו פירות הללו בשדה מופקר. אבל סיים 'ולא ראינוהו חשוד'^א.

אבל **הרמב"ם** (ח יב, ופיה"מ ט א) כתב דאין מוסרין אפי' כל שהוא פירות שביעית לע"ה, בד"א בפירות שכמותן משמרינן. אבל לקח פירות שחזקתן מההפקר מותר ליתן מזון ג' סעודות. ולכאורה הוה היתר כדי חייו, במקום דאינו חשוד בזה).

שלו) רש"י ד"ה **אבל בלוקח**. ששדה זו משומרת וכו' שאינו מפקיר לעניים. הרש"ש העיר דשביעית הוה הפקר אף לעשירים. וכתב דאולי נקט לישנא דקרא, אביוני עמך. וכן הגמ' (לקמן מד:).

שלח) **אפי' בכחצי איסור אסור**. בפשוטו נקט שיעור מועט, ואפי' כל שהוא אסור. וכ"פ **הרמב"ם** (שמיטה ח י) דאפי' כל שהוא. וכן ר"ת (בתוס') ביאר דכחצי איסור אסור משום דהפרי עצמו אסור [מדין משומר]. אבל **הריטב"א** נקט דאסור דוקא כחצי איסור, ופחות משיעור זה מותר. וכ"כ **הרמב"ן** (ע"ה) ויקרא כה ה, ויבמות קכב.^ב. וכן **תוס'** (בסו"ד) חלקו על ר"ת דבסוגין האיסור משום שמוסר לחשוד דמי שביעית.

והריטב"א פי' ע"פ דברי רש"י דאיירי בע"ה חשוד, וחישינן דמוכר קצת משום הערמה. ואסור לסייע ידי עוברי עבירה במה ששמר פירותיו. או דחישינן שצריך למעות לסחורה. [אבל בדבר מועט ממש לא החמירו].

שלט) **לפי שאין כיוצא בהן נשמר וכו'.** פרש"י והוה לוקח מן המופקר, דמחזיקין ליה במופקר. ומש"ה אינו חשוד.

ובפיה"מ (שביעית ט א, ושנות אליהו שם) מבואר דנאמר במשנה זו גם היתר באיסור ספיחין דרבנן, דלא גזרו בפירות מופקין אלא במשומר^ג.

שמ) תוד"ה **בד"א**. ואומר ר"ת דפירות מן המשומר אסורין כדדרש"י בתור"כ וכו' ואי אתה רוצה מהמשומר. וכדעת **רבתי** של רש"י (סוף יבמות). וכ"ד **הבעה"מ**.

והתוס' רי"ד (יומא פג, ופסקי הרי"ד כאן) הביא דרשא

ובפירות אלו לא הותר ליקח ממנו אלא כשראינו שהפקיר השדה, וסיפא איירי בפירות שאין כיו"ב נשמרין, ובפירות אלו לא נאסר ליקח ממנו אלא כשראינו שהיתה השדה משומרת.

ב. והרמב"ן הוכיח דהפרי עצמו מותר, דאי הפירות עצמן אסורין ואפי' משהו, ודיכי קתני כחצי איסור.

ג. וכן **הרמב"ן** (ויקרא כה ה) הביא י"א דספיחין שאין דרך בני אדם לזרוע לא גזרו רבנן, ומותרין כשעלו מאליהן. שלא גזרו אלא בנזרעים כדי שלא יבאו לזרעם.

טג. והעירו דהוה דלא כמ"ש **תוס'** (יבמות פט: ד"ה שהפקר) דלא אמרי' דבי"ד הפקיעו פירותיו מרשותו בשעת הפרשה, היכא דבתר הכי נמי הוה שלו.

סד. וביארו דנח' האם החסרון אינו ברשותו שייכא לקניני גזילה. או תליא בשליטה בפועל. וע' בעה"מ ומלחמות (ב"ק ר"פ ד). וע"ע מחנ"א (משיכה ב), ונתיבות (רלה יג), ואבנ"מ (כה לג), ומקור חיים (תמח ט), ואמרי משה (לד), וקוב"ש (ב"ק י).

א. והכפ"ת כתב דרישא איירי בפירות שכיו"ב נשמרין,

נוספת לאסור משומר, מהתו"כ (בהר א ה) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, מן השבות אתה אוכל ולא מן המשומר.

ותוס' (בסו"ד, ותוס' מנחות פד. בחד תי') דחו דמבואר בסיפא דתור"כ דדרשת התו"כ הוה לקצור כדרך הבוצרים, וע"י שינוי מותר. וכן הרמב"ן (יבמות קכב, ועה"ת ויקרא כה ה, והריטב"א כאן ויבמות שם) ציין דרש"י (עה"ת) הביא דברי התו"כ ענבי נזיריק, שהפרשת והנזרת אותם מבני אדם ולא הפקרת אותם, לא תבצור אותם כדרך הבציר, אלא נהוג בהן הפקר. והוה איסור על הבצירה כדרך¹. אבל הפרי עצמו לא נאסר.

שמא בא"ד בקו' בשם רבותיו וכו' של עוקה, מפרדס מעוזק וגדר סביב לו, והיא שביעית וכו'. וכן הסכים ר"ת. **והראב"ד (על הרי"ף יט: בדה"ר) חלק** דלא אסרה תורה אלא משומר ביד ישראל, אבל ביד נכרי לא אסרה². ומבואר דהראב"ד נקט דהגמ' (יבמות שם) איירי שהנכרי הביא מפירותיו.

והמבי"ט (הו' בשו"ת אבקת רוכל כב) הביא מכאן |מדברי התוס' דנוהג קדושת שביעית בשל נכרי. ועי"ש אריכות גדולה בדבר. ומשמע דנקט דלדעת ר"ת פירות נכרי אסורין משום משומר. והב"י (שם כד) חלק דלכו"ע אין דין משומר בשל נכרי, אלא דשל עזיקה חששו שהביא משדה של ישראל³.

והראב"ד פי' של עוקה, ארץ עבודה ומטוייבת, ופירות

עבודת השדה אסורין. וכיון דספיחין אסורין בשביעית⁴, כ"ש פירות ארץ עבודה בין של נכרי⁵ ובין של ישראל. והרמב"ן (יבמות שם, והריטב"א כאן בסו"ד) כת' דעוק לשון עבודות האילן (ע' מנחות פה:), ועי"ז הפירות עצמן אסורין, דבאו מחמת עבודת שביעית. וקי"ל (גיטין גג:) הנוטע בשביעית יעקור, ושדה שנטייה לא תזרע למוצאי שביעית. ולכאורה הוה קנס דרבנן⁶.

שמב) בא"ד ושומרי ספיחים בשביעית (ב"מ קיה.) וכו'. (לעומר.) ותוס' (מנחות פד, ב"מ נח.) ביארו הקושיה, דאת"ל דאסור באכילה, הא בעינן ממשקה ישראל⁷. וותי' כתוס' דידן שהיו מודיעין להם, ומעצמן פורשין. ועוד תי' תוס' (מנחות) דממעטינן קצירך ולא של הקדש, ומותר לשמור לקצירת הקדש.

שמג) בא"ד וכי דרך לקנות דבר האסור וכו'. הדרך **אמונה (ח יב בביאוריה) כתב** דמשמע מתוס' דמשומר [לר"ת] אסור בהנאה, דאל"כ נימא דקנאו להאכיל לבהמתו⁸.

שמד) אי הכי לו"ב נמי וכו'. פרש"י א"ה דאין מוסרין פירות שביעית. **האחרונים (כפ"ת, פנ"י) הק'** דאמאי תלי בהא, הא מי' צריך לפרש דברי המשנה מ"ש לולב מאתרוג⁹.

והכפ"ת פי' (לולי פרש"ן ד"ל דלולב מותר דהוה עץ בעלמא, ואין מקפידין עליו¹⁰. ומש"ה לוקחין מע"ה וכמו הנך דאין כיו"ב נשמר. אבל השתא דאמר' דאף מהמופקר מותר רק ג' סעודות, לולב נמי.

והכפתור ופרח (מו, הו' בבס"מ שם) האריך בזה טובא.

ט. ולכאורה דוקא בשדה של ישראל.

י. אמנם הספיחין הגדלים בשביעית אסורין מדרבנן, משום גזירת ספיחין. ויל"ד דמש"ה יחשב דבר האסור ולא הוה ממשקה ישראל.

יא. והביא דכן הורה החזו"א שאסור להאכיל משומר לבהמתו. אבל הק' דאילו הוה איסור¹¹, א"כ במכירה עצמה נהנה באיסור. וכתב דמסתבר דאינו איסור הנאה, אלא דאסור להשתמש דרך תשמישן [והנאת כילוי].

יב. והכפ"ת כת' דאה"נ המקשן הקשה מ"ט אתרוג אסור, דהק' וליתוב בהדיא. ולדידך דיש איסור למסור דמי שביעית, מ"ש לולב.

יג. וכת' דרש"י מיאן בזה משום דס"ל דלולב אינו מדברים המופקרים, דדמיו מרובים לצורך מצוה, וקפדי ביה אינשי.

ד. אבל תוס' (ב"מ נח.) דחו דאפי' מן ההפקר אסור לבצור |דרך בצירה.

והכפ"ת הביא בשם הרא"ם לפרש דדרש"י דכל עוד שהוא שמור אסור לאכלו, ואינו יכול לבצור. אבל אם אחר ששמרו הפקירו יכול לבצור ממנו לאוכלו דאין הפירות נאסרין.

ה. והמנח"ח (פד) נסתפק האם שדה של חרש שוטה וקטן נאסר בשביעית מדין משומר. ואף דאין עליהם חיוב ואיסור. אך יש לחלק בחש"ו נחשב תקלה (כדאי' סנהדרין נה:), ויש את גוף האיסור.

ו. וכ"כ ר"ת (בספר הישר חי' נט).

ז. יל"ד אי כוונתו למ"ד דספיחין אסורין מדאורייתא, או דאסור מדרבנן.

ח. אבל הרמב"ם (שמיטה ד כט) כת' דשדה עכו"ם שורעה ועבדה בשביעית, הפירות מותרין. דהעכו"ם אינן מצווין על השביעית, ולא גזרו ספיחין אלא מפני עוברי עבירה.

והפנ"י כת' דכוונת הגמ' דלולב אין דמיו יקרים כל כך, ואין בזה איסור סחורה, דהוה פחות משיעור ג' סעודות. והגמ' מק' א"ה לולב נמי, היכא דמבליע בו דמי האתרוג, א"כ אף הלולב יש בו ג' סעודות.

שמה) רש"י ד"ה ומשני. שמר"ה עד החג לא גדל, וקי"ל אילן בתר חנטה אזלי^ט. מבואר שפרי שחנט אחר ר"ה נא' תשרין של שביעית אסור. וכ"כ הרמב"ם (שמיטה ד ט) דתליא ב"ה. אבל השל"ה כת' ט' דפירות האילן תליא בט"ו בשבט. וכ"כ ר"ח (ר"ה טו). והאחרונים הביאו דמקור לזה בתור"כ (בהר א ד) דכיון דיצאה שביעית עבודת קרקע מותרת, אבל פירותיה אסורין עד ט"ו בשבט. (אמנם הגר"א (שם) גרס באופן אחר).

ודעת הר"ש וראב"ד (בתור"כ שם) דהיינו רק לענין פירות שמינית שחנטו קודם ט"ו בשבט, דכח המצמיח הוה משנת השמיטה, ואזלי לחומרא. אבל פירות שביעית שחנטו מר"ה אסורין.

והחזו"א (שביעית ז יג) הביא בדגמ' (כאן) מפורש גבי אתרוג, דבתר לקיטה אזלי והוה פירות שביעית בתר ר"ה, אף קודם ט"ו בשבט. ודלא כר"ח הנ"ל. וכתב דדוקא בדבר דאזלי בתר חנטה תליא בשנת הגידול של פירות (דר"ה שלו ט"ו בשבט), אבל אתרוג למ"ד דאזלי בתר לקיטה לא תלי בט"ו בשבט^{טז}. וע"ע קה"י (ר"ה יד).

שמו) בין ר"ג ובין ר"י אתרוג בתר חנטה אזלי^{יז} שביעית. ופרי שחנט בששית אין בו קדושת שביעית. אך בגמ' (ר"ה טו). יש מח' האם חייבת במעשר, דיש מ"ד דפטור כיון דיד הכל ממשמשין בה.

שמו) תור"ה ו"שביעית. באספך מגרנך ומיקבך וכו' יצאו ירקות שגדילים על כל מים מתעשרין לשנה

הבאה, ואע"ג דמעשר ירק דרבנן, מ"מ לענין שביעית דאורייתא דרשא גמורה היא וכו'. ותוס' (קידושין ג.) פי' דאם אינו ענין למעשר ירק מדרבנן^{יח}, תנהו ענין לשביעית שנוהג בירק מן התורה. דעיקר דרשה אתיא לשביעית.

שמה) בא"ד וי"ל משום דדרש' (ר"ה י). גבי ער"ה פנמים שברביעית וכו'. המהרש"א הביא תוס' (קידושין ג.) שביאר דאע"ג דאפשר להעמיד האי קרא בשאר אילנות, אין לנו לחלק אתרוג, כיון דלענין ערלה לא חילקה תורה. ובוזה פליג אידיך תנא, ע' בסמוך.

ועוד כתבו תוס' (קידושין שם) דשמא הא דאזלי בתר חנטה היינו לחומרא. וצ"ב כוונתם דבסוגיין מבואר דלמ"ד בתר חנטה, אתרוג הנלקט בשביעית אינו קדוש. והעמידו סוגיין באידיך תנא.

שמה) בא"ד ונ"ל דהא דאזלי בירק בתר לקיטה היינו בשל"א נגמר גידולם בששית וכו' הכל הולך אחר גמר פירי וכו'. והא דאי' בכל מקום בתר לקיטה לאו דוקא. כ"כ הר"ש (שביעית ט א). וכ"ד רוב ראשונים (ר"ה יד). ודעת תוס' (קידושין ג.) דאזלי בתר רוב גידולין. ודעת הרמב"ם (שמיטה ד יב, מעש"ש א ד) דלקיטה דוקא.

דף מ.

שנ) רש"י ד"ה שבשעת. שאם חנט וכו' ובגורן ויקב ילפי' (ר"ה יג:) וכו' שהביאו שליש וכו'. מבואר דילפי' דאזלי בתר חנטה מהא דבגורן ויקב תלי בהבאת שליש. אך פשטות הגמ' (ר"ה יב:) דתבואה וזיתים בתר הבאת שליש, ושאר פירות בתר חנטה הוה ב' שיעורים^א. ובפשטו נקטו הראשונים דחנטה הוא תחילת הפרי, וקודם להבאת שליש^ב. וצ"ל דמ"מ ילפי' מהדידי. אמנם

א. וכ"כ רש"י (ר"ה יב:) דדברי הגמ' (שם) מנא ה"מ הוה דוקא אתבואה ואזיתים דאזלי בתר שליש מדאורייתא. דאילן דאזיל בתר חנטה מעשר דידהו מדרבנן, ואילן גדל על מי שנה שחנט בה, שע"י שרף שבא באילן לפני חנטה פירותיו חונטין וכו' נגמרין. ששרף האילן עולה ונכנס בפרי תמיד וממנו גדל.

ב. וכן תוס' (ר"ה יב:) נקטו דלענין שביעית אזלי בתר חנטה [תחילת הפרי], ולענין מעשרות תלי בהבאת שליש ושאר

יד. ואף בעץ הלולב אזלי בתר חנטה.

טו. לפרש מש"כ הרמב"ם (ר"ה) כוונתו ר"ה דאילנות, ט"ו בשבט. והאחרונים דחו דא"א ליישב בזה דברי הרמב"ם שכללו בהדי אינך.

טז. והקה"י הק' לענין שנת המעשר, אף באתרוג אזלי בתר ט"ו בשבט. ע"ש.

יז. דתוס' הק' היאך עושה בנין אב מדבר שהוא מדרבנן, דאסמכיה רבנן אקרא.

דעת הרמב"ם (מע"ש א ב)¹ ד'חנטה' הוא שיעור עונת המעשרות וכמו הבאת שליש.

שנא) ורבותינו נמנו באיזא ואמרו אתרוג בתר לקיטה בין למעשר ובין לשביעית. וכ"פ הרמב"ם (מע"ש א ה) שמיטה ד יב).

והרמב"ם כת' דשל שישית הנכנסה לשביעית חייבת במעשר [כדאיתא בר"ה שם]. והראב"ד השיג דלא קי"ל הכי. ודברי הרמב"ם צ"ב דאי אזלי' בתר לקיטה לענין מעשר, א"כ מ"ש של ששית הנכנסה לשמיטה. והמהר"י קורקוס וכס"מ ביארו דדעת הרמב"ם דלחומרא אזלינן בתר חנטה לחייבו במעשרות.

והשעה"מ (שמיטה שם) ביאר דכוונת הרמב"ם דהוה ספק אי קי"ל בתר חנטה [וכסתם משנה בביכורים] או לקיטה [וכסתם משנה דידן]. והשעה"מ הק' דמ"מ סוף סוף מספק יש בו דין שביעית ומפקירו, ויפטר ממעשרות כדין הפקר. והחזו"א תי' דאף דאסור לבעלים ללוקטם מספק², מ"מ אסור לאחרים לזכות בהם³. ולכא' תליא בנידון האם פירות שביעית הוה הפקר ממילא, או בעינן שהבעלים יפקירו.

אבל האו"ש (מע"ש א ה) ביאר דאתרוג דר באילנו משנה לשנה, א"כ אתרוג זה אם ילקטנו בשמינית לא חל בו קדושת שביעית⁴. ותליא

בלקיטה בפועל.

והאו"ש הביא דמבואר בדברי הרמב"ם דיש חיוב מעשרות בשנה שביעית, ועל פרי זה לא חל פטור. אבל הוכיח מדברי תוס' (ר"ה טו.) דלמ"ד אחר לקיטה בשנת שמיטה אין סדר מעשרות. והביא בזה מח' בירושלמי.

הנאתן וביעורן שווה

שנב) [דתניא] על"י קנים⁵ וכו'. האחרונים הק' דהו"ל להביא משנה מפורשת (שביעית ח א) שאם חישוב לעצים הרי היא כעצים⁶. וכן שביעית (ו א) דדוקא מאכל אדם ובהמה וממין הצובעין, אבל שאר עצים אין בהם קדושת שביעית.

שנג) יצאו עצים דהנאתן אחר ביעורם. פרש"י משנעשו גחלים אופין בהם⁷. וכ"כ תוס' (ב"ק קא:). אבל הריטב"א כתב דהנאתם הוה כשארם נהנה מאותו פת ואותו תבשיל [שזה התוצאה מדהנאה⁸].

שנד) והאיכא עצים דמשחן וכו'. פרש"י עץ שמן, שמדליקין בו להאיר. [משמע דקאי על מין עץ מסויים]. ותוס' (ב"ק קא:) כת' דלפ"ז תי' הגמ' דאף עצי שמן, רובם להסקת תנור⁹. והתוס' רי"ד (ב"ק קא:) ביאר דרבא תי' דסתם עצים להסקה הן עומדים, ואפי' עצים דמשחן במקום שגדילין מהן מסיקין את התנור, ורובן להסקה קיימי כשאר העצים בכל מקום¹⁰.

ח. והחזו"א (יג ו) יישב דכוונת המשנה דנפק"מ שחישוב לעצים שמותר לעשות מהם שימוש עצים. וכמו אוכלי אדם אין מאכילין לבהמה. אף דחל קדושת שביעית אאוכלי בהמה.

ט. ור"ח (עה"ז א) כת' דהפת נאפית והתבשיל מתבשלת אחר שריפת העצים. [ומשמע דבברי רש"י]. ובהמשך דברי ר"ח (ע"פ הג' החש"ל) כת' דמשרה וכבוסה מתבכסין ומתלבנן אחר ביעורן, ונמצאת הנאתן אחר ביעורן. ואילו רש"י (שם) כת' דליכא הנאה עד שילבש הבגדים.

י. ואילו לרש"י ותוס' הנאת העץ הוא במה שמביא חימום [ויש לו תועלת שמבשל בו, ולא בעינן הנאת הגוף]. ועד"ז כת' התוס' רי"ד (ב"ק קא) דעצים שמבשלין בהם הוה הנאתן וביעורן שווה. ודוקא עצי 'הסקה' הוה הנאתו אחר ביעורו.

יא. והריטב"א (כאן) ביאר דאולי' בתר רובן, ואפי' מיעוטן דקיימי למשחן, דלא חילק הכתוב.

יב. ומשמע דמוליכין עצים דמשחן למקומות אחרים, לשימוש להאיר. ואפשר דסברת המקשן בדמקומינו הנך

שיעורים שהזכרו במשנה (מעשרות א ג). וע"ע ר"ש (שביעית ב ז). וע"ע רע"א (מעשרות א ב).

ג. וכן הרמב"ם (שמיטה ד ט) תלה דין פירות ששית שנכנסו לשביעית בדין עונת מעשרות. ע"ע מהר"י קורקוס (שם ותרומות ה יא). והאחרונים הק' מהירושלמי (שביעית ד י). ואכמ"ל.

ד. ומשמע לפ"ז דהוה בגדר 'ספק'. אבל בפשוטו משמע דמדינא הוה בירק, והחמירו לחייבו אף בתר לקיטה. וצ"ב וכי משום תקנה זו יפטר מלהפקיר.

ה. והדרך אמונה (ביאוד"ח) הק' דכיון דאסור ליטלם, ירקבו הפירות. וכופין על מידת סדום. וכתב דיכול להפקיר בפני חביריו.

ו. וביאר דכיון דההפקר הוה אפקעתא דמלכא, תליא במציאות אם לקטינהו בפועל בשביעית.

ז. וכן הגמ' (ב"ק קא) מק' מבריייתא זו, אלמא עצים אין להם קדושת שביעית. ואילו במשנה (שביעית ז א) מבואר דמין הצובעים יש להם קדושת שביעית, אלמא עצים יש להם קדושת שביעית. [ואף דהוה עצים בעלמא ולא פרי].

אבל רש"י (באן ד"ה ומשני) כתב דסתם עצים של היסק להסקה קיימי, אפי' ליקטן להאיר. משמע דמין המיוחד 'עצי שמן', סתמן להאיר ונוהג בהם קדושת שביעית.

ותוס' (ב"ק) כת' דאין לומר דכוונת הגמ' דעץ שמן בטל אגב שאר עצים, דא"כ אף לולב נימא דבטל אגב שאר עצים, ולא יהא בו קדושת שביעית. ואילו בסוגיין מבואר דדנים על לולב בפנ"ע.

ועוד הביא תוס' ב"ק בשם ר"ח (וכ"כ ר"ח כאן) דק' הגמ' דעצים שמתחממם כנגדם הוה הנאתם וביעורם שווה. ויש עצים שמיועדים לשימוש זה"ל. [ועפ"ז תי' הגמ' דאזלי' בתר שימוש רוב עצים].

ותוס' (ב"ק שם, ופסחים כז:) הק' דלענין איסור הנאה מבואר (פסחים כז:) דאף היכא דאבוקה כנגדו אינו נהנה מגוף האיסור ודהשלהבת בא מכח הגחלים, מהדבר הנשרף. ותוס' הק' א"כ אף עצים דמשחן אמאי חשיב הנאתו וביעורו שווה. וכתבו דלענין הנאתו וביעורו שווה תליא במה שהעץ בעין בשעת הנאה.

שנה) רש"י ד"ה יצא. אבל לולב עיקר הנאתו לכבד את הבית^ט, והוא שעת ביעורו וקלקולו^ט, ודמי להנאת אכילה.

אבל הבעה"מ כתב דסתם עצים להסקה הוה תי' בפנ"ע, דלולב איירי אפי' בעומד להסקה. ומש"ה צ"ל דאיירי בבית ששית שנכנסה לשביעית, וכו' יוסי [ודתנאי, ובבסמך].

הר"ן (במשנה) כת' דאיירי בלולב בת ששית

שנכנסה לשביעית. [וכפרש"י למסקנא]. א"נ דלולב עצים ניהו ועצים אין בהם קדושת שביעית. וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ והרע"ב דלולב הוה עצים בעלמא. והאחרונים תמזו דלמסקנא לולב הוה הנאתו וביעורו שווה [לכבד את הבית], וחל בו קדושת שביעית ולא מצאנו מאן דפליג אדברי הגמ' דלעיל. ולדברי הבעה"מ נוחא.

והכפונ"ת תי' דלמסקנת הגמ' אמרי' דאפי' עצים דמשחן, בטלין אגב שאר עצים ואין להם קדושת שביעית. וה"נ לולב בטל אגב שאר עצים ואין קדושת שביעית. והאחרונים הק' דא"כ הול"ל 'אלא'.

והאור"ש (פרה יא ז) כתב דבסוגיין איירי בלולב שליטתו למצווה, והגמ' ס"ל דהוה כמלקט לאוכלין דיש לו קדושת שביעית. והביא דנח' התנאים (במשנה פרה יא ח) באיזוב שנלקט למצווה, האם נחשב כליקטו לאוכלין [ומקבל טומאה] או כליקטו לעצים. וביאר דסוגיין קאי לפרש סתם משנה, ואליבא דר' מאיר (בפרה שם) דהוה כמלקט לאוכלין, א"כ ה"נ כשמלקט למצווה חל עליו קדושת שביעית^ט. אבל אנן קי"ל כאינך תנאי התם דהוה כמלקט לעצים. ואין בו קדושת שביעית^ט.

והטור"א (ר"ה טו:) כתב דקי"ל כמ"ד אתרוג בתר חנטה (וכר' יוחנן שם), וא"כ מתני' איירי באתרוג של שביעית היוצא למוצאי שביעית, וע"כ מוכח דלולב עץ בעלמא [וכסברת המקשן כאן]. ודלא כגמ' לעיל.

שנו) ועצים להסקה תנאי. פרש"י דר' יוסי ממעט דבר שאין הנאתו שווה לכל אדם. ולפ"ז יש

ותוס' (ב"ק קא:) כת' דלבישת בגדים צבועין הוה הנאתו וביעורן שווה. [כילוי הצבע, ובפשוטו ד"ה הבגד בעצמו. אך לדחות דדוקא הצבע, שנמחק תוך השימוש. ועד"ז דן החזו"א (יג ח) דעצים העומדים לבנין ועשיית כלים יחשב הנאתו וביעורו שווין. עי"ש. ותוס' (בכורות יב:) כת' דבהמה למלאכתו הוה הנאתו וביעורו שווין.

טז. צ"ב דלולב אינו ראוי לאכילה כלל, ול"ד לאיזוב דראוי לאכילה אלא נתייחד לכך. [ובמשנה אחרונה (שם פ') דסברת ר' מאיר דסתמא עומדת לאכילה. והאור"ש נקט דר"מ סבר דייחוד למצווה נותן לו מעלת אוכלין. רצ"ב.

יז. והביא דהירושלמי (ערלה א) מסתפקת כשנטע אתרוג למצווה, האם חייב בערלה [האם נחשב נטע לאכילה, או לנוי]. וביאר דגבי אתרוג צריך היתר אכילה משום 'לכם' [לעיל לה]. לפיכך חשוב כנטעו לאכילה.

עצים הוה להאיר. והגמ' תי' דאזלי' בתר מקום גידולם. אך מ"מ הס"ד צ"ב, דאי בשעת גידולו לא חל בו קדושת שביעית האין דא"כ.

יג. וילזה"ק שכל העצים 'ראויין' לשימוש חימום כנגדן. ומבואר דאף המקשן הק' רק משום דיש עצים שבסופם יהא הנאתו וביעורו שווה. ולכא' כוונתו דתליא בכוונת התולש, האם דעתו להתחמם או לבישול.

יד. והדרך אמונה (ח פו) הביא לדון דבזה"ז דאין דרך לטאטאות בלולב, האם נשתנה הדין ולא יחול בו קדושת שביעית.

טז. דכל שימוש מכליהו. אבל הבעה"מ (הו' בסמך) נקט דהנאתו קודם ביעורו. שהלולב קיים בשעה שמשמש בו (עי' בסמך).

קדושת שביעית אף בעצי הסקה. ותוס' (ב"ק קב.) הק' דלפ"ז כל עצי ארץ ישראל יאסרו בהסקה, והא גדלו בשביעית^י. ות' דבטלו בעצים דשאר שנים.

וגירסת רבותיו של רש"י וסתם עצים להסקה תנא^י. ולפ"ז משמע דר' יוסי חלק רק לענין סתם עצים. ורש"י תמה על דבריהם. והשיטמ"ק (ב"ק קב.) הביא בשם גאון דר' יוסי סבר דפירות שעשוין למשרה וכבוסה נגררין אחר שאר פירות. ואע"פ שאין הנאתן וביעורן שווה וצ"ב, ומשמע דהנידון האם מותר לכבס בין הוה מח' בפנ"ע. וה"נ עצים דמשחן בטלין אגב שאר פירות.

ורש"י (ב"ק קב., הו' בתוס') פ' דכי היכי דרבנן סברי דפרי העומד לאכילה ל"מ למשרה וכבוסה, ולא אזלי בתר מחשבתו ולהפקיע היעוד לאדם. ה"נ לא מדהני מחשבה להחיל קדושת שביעית על הפרי. ואך לכאורה יש מקום לחלק בין מחשבה להחיל בו קדושת שביעית, לבין היכא מדהני להפקיעו.

ולפ"ז סברת ר' יוסי מדהני מחשבה (בשעת לקיטה) להפקיע דין שביעית. והתוס' ר"ד (ב"ק קב.) תמה דאטו ר' יוסי לא שרי משרה וכביסה אא"כ ליקטן לכך, ומשמע דר' יוסי מתיר בסתם, כל פירות שביעית לכל צורך השווה לכל.

שנו) אין מופרין פירות שביעית לא למשרה ולא לכבוסה וכו'. תוס' (ב"ק קב.) ביארו דכיון דר' יוסי ל"ל הנאתו וביעורו שווה לענין (שימוש) פירות שביעית, ה"נ לא דריש לה לענין שלא תחול קדושת שביעית. ואף דהוה ב' נידונים, איזה שימוש הוה בכלל אכילה. ובאיזה פרי חל קדושת שביעית. מ"מ תליא בהדדי, דקדושת שביעית שייכא בפרי שראוי לשימוש שביעית.

והחזו"א (שביעית יג ו) הק' האיך הביאו ראיה דהפרי עצמו אינו קדוש מהא דאין עושין פירות שביעית משרה וכבוסה. הא ק"ל דמאכל בהמה

קדוש בקדושת שביעית, ומ"מ אוכלי אדם אין מאכילים לבהמה (כדתנן ח א.). וה"נ נימא דמין המיוחד לכביסה יש בו קדושה^ט, ודוקא פרי העומד לאכילת אדם אין עושים בו משרה וכבוסה.

שנח) לא למשרה ולא לכבוסה. פרש"י (ב"ק קא:) דהוי סחורה. וצ"ב דבגמ' מבואר הטעם דאינו הנאתו וביעורו שווה. והאחרונים הביאו דרש"י נקט דכל שימוש דאינו 'אכילה' נחשב להתעשר^כ וסחורה^{כא}.

שנט) תוד"ה יצאו. ותימה וכו' מין הצובעין הנאתו וביעורן שווה, ומה"ט וכו' ולבישה אח"כ. ולסברת רש"י. וכ"כ תוס' (ב"ק קא:) דלענין שביעית אמרי' דחזותא מילתא היא (כדאיתא שם קא. כ^ב), וההנאה והביעור הוה כשלוש הבגד. ומשום דחזותא מילתא. ומשמע בתוס' דהיכא דנהנה קודם ביעורו ל"מ. ורע"א (ב"ק שם) הק' דביעורו קודם הנאתו אסור, דבשעת הפסד הוה ללא תכלית, ועדיין לא נהנה. אבל אמאי יאסר להנות בדבר קודם ביעורו. שהוא נהנה והפרי עדיין לא נפסד.

ורע"א הביא ראיה לזה מהא דמוכרין פירות שביעית, ונהנה חליפיהן. אף דהפרי עדיין קיים. והאחרונים חילקו דהנידון בתוס' האם נחשב פרי שהנאתו הוה דומיה דאכילת שביעית. אבל בפרי העומד לאכילה, ודאי דמותר להנות שאר הנאות דאינן של כילוי.

וכ"כ הבעה"מ (בסוגין) דמשרה וכבוסה הנאתן אחר ביעורן, אבל לולב נהנה קודם ביעורו לכבד בו את הבית. ומבואר בלשוננו דהנאה קודם ביעורו עדיף מהנאתו וביעורן שווה.

שס) בא"ד ובקו' פ' (שם) וכו' דבשעת רתיחת כ"ה השורש וכו' אב"ל משרה משעה שממילין הבגד ל"ין מתבטל. ודלא כמש"כ רש"י (בסוגין) דאף שמתבטל בשעה ששורה הבגד ביין, לא נחשב כא'. דבעי הנאה בפועל. ויש שביארו דבסוגין הנידון בשימוש בפירות

איסור הנאה וכדו', אלא דהוה 'גזל' על הפרי, שמשמש באופן שלא ניתן לו.

כא. ועוד יל"פ דכיון דכולהו ילפי' מקרא דלאכלה, ולא וכו'. רש"י נקט הכלל אכולהו.

כב. וע' מה שהק' רע"א (שם).

יח. ולענין עץ ודאין בו חטטה וכו', אזלי בתר הגידול שיחשב פירות שביעית.

יט. והחזו"א דן דמאכל אדם ראוי לעשות מהם משרה וכבוסה (ואף דאסור בהסקה). ואב"מ.

כ. ומשמע דאין איסור בשימוש הפרי מצד עצמו (מגדרי

שביעית הראויין לאכילה. ובה"ג נחשב הפסד פירות שביעית, דיש כאן ביעור בלא הנאה בפועל. ואילו התם איירי לענין עצם הפרי, נחשב פרי ששימושו כא', כיון דשימוש הפרי הוה מביא תוצאות. רצ"ע.

שסא) ור' יוסי הא כתיב לאכלה וכו' ולא למלוגמא. התוס' הרא"ש הק' לפרש"י (בב"ק הנ"ל) מאי מקשה, הא אף ר' יוסי דריש לאכלה ולא למלוגמא ולא למשרה וכבוסה, היכא דלא ליקטן מתחילה לכך. ובה"ק המהרש"א. וע' ערול"נ.

הרמב"ם (שמיטה ה'י) פסק דקדושת שביעית נוהגת במיני כבסים, כגון בורית ואהל, שנאמר לכם לכל צרכיכם. אבל פירות שביעית אין מכבסין בהם, שנאמר לכם לאכלה, ולא למלוגמא למשרה וכבוסה. והבס"מ^כ ביאר דאע"ג דדרש' בסוגיין דפירות (והראויין לאכילה) אסור לעשות מהן משרה וכבוסה. אבל פירות שעיקרן למשרה וכבוסה חל עליהם דין שביעית (ומותר לכבס בהם, כשאינו דרך הפסד). (וכע"ז מאכל בהמה, דחל קדושת שביעית אמאכל בהמה, אבל אין מאכילין לבהמה).

והכפוף"ת הק' דא"כ נימא דיחא קדושת שביעית אף בעצים, והמיעוט דהנאתו וביעורו שווה קאי לענין שפירות הראויין לאכילה אסור לעשות בהן הסקה. וכתב לפרש דדעת הרמב"ם דדוקא יין של שביעית, נחשב ביעור בשעה שהכניס היין (וכמ"ש רש"י ב"ק). אבל בורית ואהל לא נחשב ביעור עד שהניחו הבגדים בתוכם, ובוה הוה הנאתו וביעורו שווה. (וכמיני צובעים).

דף מ:

דמי שביעית

שסב) א"ר אלעזר אין שביעית מתחללת אלא דרך

מקח וכו', פרש"י לתפוס דמיה בקדושתה. אבל ל"מ חילול [פדיון] להחשב דמי שביעית.

והאחרונים (ע' חזו"א שביעית י' יג, תורת זרעים שביעית ח' ז, קה"י שביעית כ) דנו בהא דשביעית תופס את דמיו, אי המעות נחשב 'חליפי שביעית', דבגמ' (ע"ז נד: וקידושין נח.) דימו דמי שביעית להא דעבודה זרה תופסת את דמיו. או דהוה בגדר 'פדיון', דבגמ' (בסמוך) מבואר דילפי' מהקדש שיוצא ע"י פדיון או מקח.

ולכאורה יש בזה חילוק בין פרי ראשון לפרי שני, וכדמבואר בסמוך דפירות שביעית תופסים את דמיהם, והפרי עצמו נשאר אסור. ואילו פרי שני ע"י שתופס את דמיו יוצא לחולין. וי"ל דהוה כעין גדר פדיון הקדש. ורב אשי (מא.) חילק בזה דבפרי שני מזהני דרך פדיון.

אבל בפשוטו משמע דבגמ' (כאן) לא חילקו בזה, ומח' ר"א ור' יוחנן הוה בין פרי ראשון ובין פרי שני. ומשמע דהגדר פדיון שייך להא דתופס את דמיו, והמוכר הקדש תופס את דמיו בקדושתו, וע"י שנכנסו המעות בקדושה נפקע דין הקדש מהחפץ הראשון^א. (וע"ע בסמוך).

שסג) ור' יוחנן מ"ט וכו' מה קודש בין דרך מקח בין דרך חילול. מבואר דיש ב' אופני חילול הקדש, דרך מקח ודרך פדיון. פרש"י דילפי' ופדה בערכך, הרי חילול. ואם לא יגאל ונמכר, הרי מקח.

ומבואר דהיכא דהמקדיש פודה נחשב 'פדיון' (ולא מכר). וצ"ב דמ"מ כיון שהקדישו נעשית של הקדש, א"כ המקדיש חוזר וקונה מרשות הקדש^ב. אך מבואר דאינו כן, וגדר 'פדיון' הוה הפקעת הקדושה. וממילא חוזר למקדיש^ב.

מרשות מקדיש (וכדאי' (ב"ק עו.) השתא נמי תורא דראובן. אמנם תוס' (שם עו. ועט.) כת' דהתם קאי בקדשי מזבח, ובקדשי בדק הבית לא אמרי' כן. אבל המלחמות (שם מא. בדה"ד) (בדעת הר"ף) ועוד ראשונים לא חילקו בזה, וע"ש תורי"ד. ואבמ"ל).

ג. ויל"פ דכיון שהיה שלו מעיקרא, משה"ה סגי להפקיע את הקדושה, וחוזר להיות שלו כדמעיקרא. ואי"צ קנין מחדש.

כג. והביא מקור לדברי הרמב"ם מהירושלמי (שביעית ז' א.), (וע"ע ערך השולחן שמיטה כד כא).

א. ועפ"ז יל"פ הא דאי' דלר"א עבודה זרה שנתערב באחרות, יולין הנאה לים המלח. ותוס' (יבמות פא: בחד תי') כת' דדוקא ע"ז שתופס את דמיו, משה"ה ע"י תערובת יש לו פדיון לצאת לחולין. אבל שאר איסורין ל"מ פדיון כלל. ואך יש לדחות דהתם הוה תקנ"ח בעלמא.

ב. אמנם יש מקומות דמבואר דאף שהקדישו לא יצא לגמרי

והאחרונים^ד הביאו דאף גדר 'חילול' בהקדש הוה גדר קנין^ה. וביארו דהיינו בצורת הקנין, ומ"מ יש חילוק בגדר הדבר בין דרך מקח לדרך חילול.

והקוב"ש (ח"ב כ א) העלה צד דגדר 'דרך מקח' [בהקדש] הוא משום שפקע זכות ממון להקדש, ועי"ז פקעו איסורי קדושתה. ע"ד הא דא"י (חולין קלט.) דתרנגולת של הקדש שמרדה, כיון דפקע זכות הממון להקדש נתבטל קדושתה^ו.

והקוב"ש (ח"ב א"כ האריך ילפי' מהקדש לשביעית, דקדושת פירות שביעית ודאי לא תלי בזכותי הממון, והאריך יפקע ע"י פדיון. והביא להוכיח דל"ש גדר מקח גרידא מהקדש [להפקיע זכות ממון של גבוה בלא חילול], ורק ע"י גדר פדיון הקדושה חל המקח^ז.

ועוד יש שפי' דגדר 'מקח' מהקדש תחילת הדבר הוה צורת חליפין, והקדש תופס את דמיו אף שההקדש לא יצא לחולין. אלא דע"י שנתפס בקדושתו מהני לפדות ולהוציא את ההקדש לחולין. (וה"נ בשביעית ילפי' ד'מעשה' המכירה הוה גדר חילול.)

שסד) אף שביעית תופסת דמיה וכו'. בגמ' (קידושין נח., ע"ז נד:) איתא דכל איסורי התורה אינן תופסין דמיהן^ח, אלא ע"ז ושביעית דהוה ב' כתובין הבאין כא'. דחל בדמים דין 'חליפי איסור'. [ולכאורה מבואר דשביעית תופסת את דמיו כמו חליפי עבודה זרה. וע' מש"כ לעיל].

והאחרונים (ע' חזו"א י יג וקה"י שביעית כ ד) דנו האם יכול למכור פרי שני של שביעית, ולהתנות להדיא שלא יתפס בקדושתו^ט. ועי"ז ליכא פדיון. או דאמר' דמ"מ הוה חליפי שביעית. ואפשר דכה"ג תרוייהו קדושים. [וע"ע תורת זרעים הנ"ל, ודרך אמונה ו נח].

שסה) אי מה וכו' אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאת לחולין, ת"ל תהיה בהוייתה תהא וכו'. ואף דחל קדושת דמי שביעית על תמורתה, גזיה"כ דפירות שביעית עצמן אינם יוצאין. [דהפרי בעצמותו יש לו דין שביעית]. ולכאורה מבואר דשייך בו גדר 'חילול', אלא דגזיה"כ דלא פקע קדושת הפרי.

שסו) יצא בשר ונכנסו דגים וכו' אחרון אחרון. האחרונים חקרו האם אף אחר הביעור יוכל לחלל ולפדות קדושתו. והמקד"ד (שביעית ב) נקט דמהני [וכ"מ פשטות לשון הרמב"ם ז ח. אבל החזו"א (י יג) נקט דאחר שכר נאסר בהנאה ל"ש פדיון.

ובגמ' (ע"ז סב:) מבואר דהמוכר פירות שביעית בהקפה, ופרעו בשמינית אינו נתפס להחשב דמי שביעית. ותוס' (שם ד"ה יאות) ביארו דלא נחשב חליפין כיון דבשעת פרעון לא הוה בעינ^י.

ותוס' כת' דה"נ בסוגיין אילו הע"ה רצה להקפיד עד שיכלה האתרוג מהני שלא יחשב דמי שביעית. אלא דאיירי שהמוכר לא היה רוצה להקפיד.

ועוד כתבו התוס' בשם ר"י דכיון דמשכו קודם שיתן דמים, קנאו במשיכה. ושוב לא נתפס בדמיו"א. ורע"א הק' א"כ בסוגיין כיון דמשך האתרוג וקנאו, אמאי תופס דמיו לדמי שביעית^כ. [והאחרונים דנו דלא נגמר הקנין עד שיתן דמיו, ועד"ז כתב הנהיבות (צא ט), ואכמ"ל].

שסז) על חיין אין מתחללין, גזירה שמה יגדל מהן עדרים וכו'. ותוס' הביאו דאף חוץ לירושלים יש חילול. אבל רש"י (קידושין נה:) כת' דאין לוקחין בהמה חוץ לירושלים, דכתיב וצרת הכסף בידך.

דעת רש"י (חולין ד: ע"ז נד:) דמדרבנן אסורין למחליף. וע"ע נדרים מז:.

ט. ועד"ז אי' (קידושין נו) גבי מעש"ש. [דאסור לעשות כן, אבל מדינא מהני למ"ד מעש"ש ממון הדייט].

י. ותוס' הוסיפו (בשם ר' אלחנן) דה"ה אם מכרו לאחר קודם שפרע, דלא נחשב דמי שביעית. [אבל הרמב"ן (שם) נסתפק דהיכא דאיתא בעולם גרע, וחל דין חליפין. והתם איירי שנאכל].

יא. כדאיתא בסוגיא שם גבי אתנן. [ואכמ"ל].

יב. ועוד הק' דבהקדים לו מעות, הרי קנה המעות להוצאה

ד. ע' גר"ח (מעש"ש ח) וקוב"ש (ב כ). וע"ע גר"ח (שם) שהאריך בגדרים אלו, וביאר (בסר"ד) דבאין כא' קנינו וחילולו.

ה. וכמ"ש רש"י (ב"מ מז: קידושין כו. וב"מ) דילפי' קנין כסף בהדיט [לר' יוחנן] מהקדש, דכתיב ונתן הכסף וקם לו.

ו. ובקוב"ע (נב ה, נו וב"מ) האריך ביסוד זה דהקדש בדק הבית מישך לזכות ממון שבו להקדש.

ז. והביא שהציע דבר זה לפני הגר"ח, והסכים לזה.

אבל הגר"ח (מעש"ש ח בסר"ד) הביא מדברי הרמב"ם דמעש"ש מתחלל דרך מקח, אף באופן שאין דבר אחר נכנס תחתיו. וע"כ דהוה גזיה"כ דרך מקח, ולא משום גריי חילול.

ח. וכדתנן (קידושין נו) מכרין וקידש בדמיהן מקדושתה. [אמנם

ועוד שמא תכחיש בטורח הדרך. ואך מבואר (שם) דכ"ז לכתחילה, ובדיעבד חל"ז.¹

שסח) תוד"ה ע"י חייך. דבירושלים מותר לקנות בהמה לזבחי שלמים, כדמו' פ"ק דמעש"ש י"ד. והראב"ד (על הרי"ף) הביא עוד דקרא כתיב 'בבקר ובצאן'. וכזה"ק הכפ"ת אמאי הרחיקו תוס' להביא משנה, כיון דהוה פסוק להדיא. וכתב דכוונת התוס' דאפשר דרבנן גזרו לאסור. והאחרונים שביארו דאפ"ה הראב"ד הביא ראיה, דס"ל דאין כח לרבנן לאסור דבר שמותר להדיא. וכיסוד הט"ז (י"ד ק"ז). והשעה"מ (יסוד"ה ה) הביא דמבואר דתוס' (ידן) ל"ל הק כללא.

שסט) בא"ד וי"ל דהכא מיידי ע"מ להעלותו ולאוכלו בירושלים^{טו} וכו'. ותוס' (קידושין נו:) הוכיחו כן מהגמ' (ב"ק צז, ה') בתוס' בסמוך דפודה על בהמה להעלותו לירושלים. אבל תוס' (ב"מ מד:) תי' דהתם לא אפשר בענין אחר, כיון דהמלכות מקפדת. והא דאין מחללין טיבעא אפירא הוה מדרבנן, וכ"כ השיטמ"ק שם בשם גליהן.

שע) בא"ד ותימא משום גזירה לא הו"ל למומר אין מתחללין דיעבד וכו', שיחזרו דמים למקומן. המהרש"ל (קידושין נו.) הק' [בגזירה דסוגיא שם] דמאחר דמה"ת מתחלל, האיך יחזרו דמים למקומן ויצא בהמה לחולין. וכתב דאח"כ צריך להעלות אף הבהמה לירושלים. והמהרש"א הביא דבעי"ז הק' תוס' ידן. והביא דהת"י (קידושין שם) תי' דכיון דהוה בתורת מכר, יש כח ביד חכמים לבטל המכר. ונמצא שלא חל מעולם קדושת מעשר על הבהמה^{טז}.

והרמב"ם (מעש"ש ד ו) כתב דאם חילל על בהמה

חיה ועוף, לא קנה מעשר, שמא יגדל עדרים. אבל אם חילל על שחוטים מהני. ומבואר דמשום גזירה ל"מ אפי' בדיעבד.

אבל הרמב"ם (שם ז טז) כתב דאם לקח בהמה במעות מעש"ש מחוץ לירושלים, שוגג יחזרו דמים למקומן. מויד תעלה ותאכל בירושלים. והכפ"ת חילק בין דרך מקח לדרך חילול, דדרך חילול ל"מ אף בדיעבד, אבל דרך מקח מהני. והדרך אמונה ביאר דדרך מקח ל"ש קנס לבטל את המקח, דהוה קנס למוכר.

דף מא.

שעא) רש"י ד"ה וביקש. דהתורה אמרה לאכלה בתוך הזמן ולא לסחורה. הב"ח מחק תיבות 'ולא לסחורה', דאין קנין חלוק מדין אחר. אבל האחרונים הביאו מדברי רש"י דכל שימוש שאינו ראוי לפירות שביעית הוה בכלל סחורה וע' לעיל.

שעב) רש"י ד"ה והא הכא. יקח פירות חולין שיש לו בביתו שווה סלע ויחללנו עליהם. האחרונים דייקו דבעי שיעור שווה סלע, ולא אמרי' דסגי לפדות על שווה פרוטה. אבל הרש"ס (שביעית ט ו) כתב דלא חמיר מהקדש, ומהני שווה מנה על ש"פ^א. והאחרונים דייקו כן מדברי ר"ח (מ: דפי' דרך מקח, בלא כלום אונאה. משמע דדרך חילול אפשר בפחות משווי ודרך אונאה.

אמנם החזו"א (שביעית כה ה) כתב דלענין קדושת שביעית אף בזה"ז יכול לאוכלן בקדושתן, ואין חילוק בין בזה"ז ובזמן הבית. ואם מחלל על פחות משוויין מפסיד המותר לשביעית, ואסור לגרום להפסד לפירות שביעית^ב. וא"כ לכתחילה אסור, אף שחל בזה פדיון כה"ג.

טז. וכתב המהרש"א דסברא זו שייכת בסוגיין דהוה גזירה שמא יגדל עדרים, אבל גבי לפי עוור לא ראו חכמים להפקיעו, אלא לקנסו.

א. וכן הוכיחו ממש"כ הריטב"א (כאן) שהיה לו לחללנו על מעות שיש לו בביתו. והק' האחרונים הא ל"ל מעות, דא"כ היה לו לקנות חלוק במעות ההם. ויש לדחות דעומד עכשיו בשוק, והמעות רחוקים ממנו. ואם נימא דמהני שווה מנה אשוה פרוטה ניתא.

ב. וכתב דהוה כאילו לקח חלוק במותר.

ע' תוס' ב"מ מג.). וכשנותן אחר כנגדם פירות שביעית האיך יאסרו.

יג. והשיטה לנ"ל (קידושין) כת' דאע"ג דאמרי' (ב"מ מד:) טבעא אפירא לא מחללין [ודכתיב וצרת, וכפרש"י], אפ"ה בדיעבד מתחלל. וזכ"כ הראב"ד לרי"ף כאן.

יד. אבל הבעה"מ העמיד דאף בסוגיין איירי בירושלים, ע' ערול"ג.

טז. דאף חוץ לירושלים שייך גדר 'נותת הכסף בכל אשר תאודה'.

במי שנטל לולב במדינה ביום הא' ושוב הגיע למקדש, האם נתחייב שוב.

והבעה"מ (רפ"ד כא. בדה"ר) כתב להדיא דביום הא' אין חיוב נוסף במקדש. אבל **החכ"צ** (ט) כתב דהוה דין ז' ימים.

והחכ"צ נקט דאף ריב"ז תיקן ז' ימים במדינה. ועפ"ז נקט דאם אין לו אלא אתרוג חסר, יטלנו ביום הראשון ויברך. דמקיים עכ"פ המצווה מדרבנן. אבל ציין דרבנן הראשונים (ריטב"א ור"ן לעיל כט:) מבואר דלא יטול אף ביו"ט שני.

והשפ"א הק' דכיון דהוה מצוות עשה, א"כ יהא חוב על כל א' לבוא למקדש, בכל ימי החג לקיים מצוות ושמחתם. ואפי' מי שפטור מראייה, יהיו חייבין לבוא למקדש למצווה זו. (ומשמע במשנה מב: דבני המדינה לא הלכו). ותי' דכיון דכתיב ולקחתם ביום הראשון, משמע דליכא חיוב אלא ביום הראשון בגבולין, וגלי קרא דאין חיוב לעלות¹.

שעו) **ובמדינה יום א'**. דבזמן ביהמ"ק לא נטלו במדינה כל ז'. אבל **רבינו יונתן** (מג.) חידש דבזמן הבית נטלו במדינה ז' משום מנהג נביאים.

שעו) **במדינה. פרש"י** בירושלים, שאף הוא כגבולין. וכ"כ **הריטב"א** ועוד **ראשונים**. והמנח"ח (שכד א)

כתב דהחיוב במקדש, לפני ה' אלקיכם הוה דוקא בעורה, ולא בהר הבית. אבל האגר"מ (י"ד ד ס ח) חלק דכל הר הבית נקראת מקדש, ולפני ד'.

אבל **הרמב"ם** בפיה"מ (והרע"ב) כתב דמדינה הוה עיירות שבא"י מלבד ירושלים. אבל לולב נוהג כל ז' בירושלים². וכ"כ **הרמב"ם** (שופר ב ח, ופיה"מ ר"ה כט:) (לענין תקיעת שופר בשבת) בירושלים נקראת מקדש³.

ובס' **הערות הביא דהגר"א** (י"ד רצד כ) דן בפדיון מעשר שני אי מהני לפדות אפרוטה, וכת' דתליא במ"ד ממון גבוה, וכיון דק"ל דמעש"ש ממון גבוה מהני שוה מנה על שוה פרוטה ונמש"ה דינו כהקדש, דילפי' מהקדש⁴. אבל למ"ד ממון הדיוט ל"מ. וה"נ שביעית הוה ממון הדיוט, ולא יהני.

והמנח"ח (שכח בסופו) כתב דהמחלל פירות שביעית (פרי שני) ביותר משווי, חל קדושת שביעית רק בכנגד דמיו. והמותר אינו קדוש. וכמ"ש **הרמב"ם** (מעש"ש ה ו) גבי מעש"ש.

שעג) **א"א אמר רב אשי מחלוקת בפרי שני, אבל בפרי ראשון וכו' דרך חילול לא. הכפול"ת** הק' א"כ נימא דהיקש למכר (מ: מ"ט דר"א וכו') קאי אפרי ראשון, ומגלן דאף פרי שני. והשפ"א תי' דסברת רב אשי דכיון דפרי ראשון לעולם עומד בקדושתו, ל"ש חילול. והוה סברא, ואי"צ קרא.

שעד) **מעשר ממש, והא כתיב וצרת הכסף. הראב"ד** (מעש"ש ד ב) הביא דבסוגיין מבואר דפרי מעש"ש שהחליף בפרי אחר ל"מ פדיון אפי' בדיעבד⁵. דבעי כסף צורה. וכתב דפרי שני, בדיעבד מתחלל על פרי אחר. ודלא כמ"ש **הרמב"ם** (שם). והכס"מ כתב דלדעת הרמב"ם קו' הגמ' כאן האין מהני לכתחילה. ווע"ע מהר"י קורקוס.

בראשונה

שעה) **במקדש שבעה. האחרונים** (עמק ברכה לולב א) דנו האם ביום הא' יש חיוב נוסף במקדש, מלבד הדין נטילה בגבולין, ומצוות 'ושמחתם' הוה מצווה בפנ"ע. או דנוסף ו' ימים במקדש. ונפק"מ במי שיש לו רק אתרוג שאול או חסר ביום הא'⁶. וכן

1. אף מלבד הדין שעת הדרחק (ע' לעיל לא:), ועי"ש שהאריך עוד בדין שעה"ד.

2. והק' (בסוגריים) דנימא דביום הראשון אתי לקובעו חובה אפי' בזה"ז (וכע"ז פסחים כח: קידו' לו:).

3. והאחרונים הביאו דבירושלמי (ר"ה ד א) דנו האם ושמחתם קאי אירושלים. ותליא בפ' דברי הירושלמי מהו המסקנא.

4. דהרמב"ם (שם) כת' דבזמן ביהמ"ק היו תוקעין בשבת בכל ירושלים, אף דתנן (ר"ה כט:) דבמקדש היו תוקעין ולא במדינה. והראב"ד השיג. וה"ה **ורבינו מנוח** (שם) יישבו דמדינה הוה

ג. ויל"פ דכיון דקונה מרשות הקדש, בכל אופן שקונה גריר הממון, ממילא פקע הקדושה. אבל אילו הוה דין איסור לחוד, ל"מ שוו פרוטה להפקיע קדושתו. ואמנם לפ"ז הוה היפך סברת ר"ח.

ד. ואפ"ה בדמי הקילו, עי"ש.

ה. דלמש"כ **תוס'** (כט: בקו') דמהא דר' חנינא מטביל, מוכח דאף במקדש מהני חסר, דאי"צ לקיחה תמה ויל"ד בפסולי הדר מלבד יבשו. אולם לתי' התוס' י"ל דאף במקדש חסר כשר, ורק שאר ימים בגבולין קיל. וכ"כ **הרמב"ן** (הל' לולב) וריטב"א (כט:) לענין פסולי הדר.

אבל לשון הרמב"ם (לולב ז יג, ובפיה"מ פ' לולב וערבה) דבמקדש 'לבדר' ניטל כל ז'. ורבינו מנחם (ז יג) כתב דסמך עמש"כ (לעיל) גבי שופר דמקדש היינו ירושלים. וביאר דנקט מקדש, דכל ישראל היו מתקבצים למקדש, ונטלו לולב שם.

והבב"ר (תרנח א) כתב עפ"י דנוהג מצווה זו אף בזה"ז ובמקום שנתקדש לאבילות מעש"ש"א, כיון דדעת הרמב"ם (בית הבחירה ס"פ ו) דקדושת העזרה וירושלים לא בטלה². א"כ עדיין יש עליו שם 'מקדש'³. וצריך להחמיר בכל דיניו כמו ביום הא"י. וכה"ק בהג' ברוך טעם (לטור"א ל). אמאי לא פסק הרמב"ם שנוהג בזה"ז. אבל בחי' ר' מאיר שמחה (מג). האריך לחלוק בזה"ז, והק' אמאי הוצרכו לתקן זכר למקדש, אי המצווה דאורייתא קיימת בירושלים. ועוד"ק דלפ"ז אף מצוות ערבה נוהגת בכל העיר, ולא משמע כן לקמן. (וע"ע מנחת שלמה ב נו).

שעח) התקין ריב"ז שיהא לולב ניטל במדינה ז'. המאירי כת' ד' לאו דוקא, שהרי א' מימי החג נופל בשבת, ולא דחי שבת בזה"ז. (ע' לקמן מג).

שעט) דעבדינן זכר למקדש. תוס' (מגילה כ:; כת' דאחר ספירת העומר אומר יה"ר שיבנה

ביהמ"ק^ט, ובשופר ולולב לא אמרי' כן משום דספירת העומר אינו אלא הזכרה עתה לבנין ביהמ"ק. אבל שופר ולולב יש עשייה. ונבפשוטו כוונתם דבמידי דהוה דיבור בעלמא הוסיפו תפילה זו.

והלבוש (תפט א, ה' בפרמ"ג שם מ"ז ג) כתב דבזה"ז ל"ש ספירה לקרבן עומר, דא"א להקריבו בזה"ז. ומש"ה אנו מתפללים שיבנה ביהמ"ק, ונוכל לקיים המצווה כתיקונו. והפרמ"ג תי' עפ"י דבלולב אנו מקיימין את גוף המצווה כמו שעשו במקדש. משא"כ בספירת העומר, דמעשה ספירה דידן אינו עצם המצווה^י.

והגרי"ז (מנחות סו.) כת' דמצוות ספירת העומר לא תקנו לקיים כמו שהיה במקדש^י, אבל תקנו זכר בעלמא^ט. וכע"ז כתב גבי לולב דתקנו מצווה מיוחדת זכר למקדש². ולא שתקנו שיקיים בגבולין את המצווה שהיה במקדש. ומש"ה יש דברים שפוסלים במקדש והכשירו בגבולין^{כא}. ע' תוס' (לעיל כט:) והרמב"ן וריטב"א שם).

והאו"ש (ז טו) כתב דתקנו רק עד שיבנה ביהמ"ק, אבל לכשיבנה ביהמ"ק יחזור הדין דלולב ניטל יום א' ונמש"ה חובא בהדי תקנת יום הנף.

יז. ונע"ש מש"כ לענין 'בורך'. ומבואר דעיקר המצווה נטילת הלולב, דאילו עיקר המצווה במקדש 'ושמחתם לפני ד', הרי ל"ש בזה"ז.

יח. וכדאיתא בגמ' שם דאי"צ למנות ימים ושבעות, דהוה זכר בעלמא.

יט. והביא דברי הבעה"מ ור"ן (סוף פסחים) דאין מברכין שהחיינו על ספירת העומר, כיון דהוה זכר בעלמא ומדינא אי"צ למנות שבועין. ועוד דספירת העומר אין בזה שום הנאה, אלא עגמת נפש לזכר חורבן בית מאויינו. והגרי"ז ביאר (כ"ל) דהוה מצווה שחידשו לזכר, ומש"ה אינו מצווה גמור. ועוד דכל החפצא של המצווה הוה זכר לחורבן ועגמת נפש.

כ. והביאו דהגרשז"א היה מעורר את בני ביתו, דבנטילת הלולב בשאר ימים הוא לזכר המקדש, ויש ליזכר מהחורבן.

כא. ומש"ה תקנו מצוות נטילת לולב דרבנן ויול"ד האם נחשב עיקרו דאורייתא. אמנם פשיטא דגדר התקנה מצוות נטילה, ולא זכר בעלמא, וכמ"ש תוס' מגילה הנ"ל. ויול"ע בזה, דיתכן שתקנו להרחיב עצם המצווה, אף בגבולין. בלא פרטי המצווה דלקיחה תמה והדר.

שאר עיריות מלבד ירושלים, ואף בירושלים היו תוקעין 'וכ"כ בפיה"מ שם).

י. וזהאגור"מ (י"ד ד סג ח) כתב דט"ס הוא בפיה"מ. אמנם בדברי רבינו מנחם הדבר מפורש.

יא. והבב"ר הביא משו"ת הרדב"ז (ב תרלג) שקבלה בידם דשכונת היהודים אינה מירושלים שנתקדשה. דנקראת 'ציון', ואינו ירושלים.

יב. אבל דעת הראב"ד (שם) דקדושתן בטלה. וע"ע מג"א (תקסא ב).

יג. ובשו"ת מנחת שלמה (ב נו) תמה איך שייך שיתקיים 'ושמחתם' במצב שהעיר חריבה.

יד. וה"ה לא יצא בשאול למסקנת התוס' (לעיל כט:), אבל לדעת הרמב"ן יוצא בשאול. (וע"ע בע"ב).

טו. ולא נתפרש בדבריו מאיזה טעם חלק ודמש"כ הרמב"ם בפיה"מ ירושלים לאו דוקא, או דכיון דנחרב הבית, פקע מעלת לפני ד'.

טז. ועוד הביאו משו"ת הראב"ד (מכת"י) דבניסן עתידין להגאל, ומש"ה תקנו תפילה זו בספיה"ע בניסן. ולא במועדים בתשרי.

שפ) כי אעלה ארובה לך וכו' דורש אין לה, מכלל דבני דרישה^{כב}. בחי' חת"ס הק' דבקרא כתיב שהקב"ה מרחם מחמת שאין לה דורש, א"כ אדרבה לא נדרוש, כדי שהקב"ה ירחם. ותי' דבקרא כתיב ממכותיך ארפאך, מתוך המכה תבוא הרפואה. אבל אנו מצפים שהקב"ה מקדים רפואה למכה, דמקדש שלישי בנוי ומשוכלל מהשמים. וזה תליא בדרישה שלנו^{כג}.

שפא) האיר המזרח התיך, השתא דאיכא ביהמ"ק עומד מתיר. פרש"י (במשנה) דבליכא מזבח הותר מ'עצם היום^{כד}, אבל משנבנה מזבח לא הותר עד שיקריבו בפועל. וכ"ד רב ושמואל (מנחות שם).

אבל ר' יוחנן ור"ל (מנחות שם) ס"ל דאף בזמן ביהמ"ק הוה מצווה בעלמא להמתין עד הבאת העומר. ומקשה הגמ' א"כ אמאי הוצרך ריב"ז לתקן ול"ש גזירה אטו מצווה בעלמא. ותי' רב נחמן בר יצחק (בסמוך) דריב"ז בשיטת ר' יהודה אמרה^{כה}.

שפב) רש"י ד"ה אי נמי. דאין בנין בהמ"ק בלילה וכו'

דאין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט וכו' אבל מקדש העתיד, שאנו מצפים, בנוי ומשוכלל וכו' ויבא משמים. (וכ"כ רש"י ר"ה ל.). ותוס' (שבועות טו), ושאר רב"כ"מ) הביאו כן ממדרש תנחומא^{כז}. והראב"ן (ר"ה שם) הוסיף דבשר ודם יש לו לשמור גזירותיו ומצותיו של הקב"ה, אבל הקב"ה הוא צוה ואינו מצווה.

אבל הרמב"ם (מלכים יא א) כתב שהמשיח יבנה את המקדש השלישי. בידי אדם^{כח}. והאחרונים (ערול"נ, ר"י פערלא) הביאו כמה מדרשים דמבואר שיהנה בידי אדם^{כח}.

והמאירי יישב דאע"ג דאין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט, חשש לבי"ד טועין^{כט} [שיבנו ביו"ט], שתהא חיבת הקדש מביאתן לידי כך.

שפג) שם. אין בנין ביהמ"ק בלילה. המנח"ח (צה) נקט דמ"מ אם בנאו בלילה הביהמ"ק כשר, אלא דחיסר מצוות הבנין. אבל המקד"ד (א ועוד אחרונים) הביא דבירושלמי מבואר דנבנה בלילה

כז. וכן רש"י (לקמן נב) כת' דמשיח נקרא 'חרש' לבנין ביהמ"ק. וימשמע דנח' בזה המדרשים, והאחרונים פלפלו דתלי במח' (סנהדרין צא) האם ימות המשיח הוה כעוה"ז או כלעתיד לבוא. ועוד יש שתי' דתליא בזכויות (ע' סנהדרין צח). האם יבנה דרך נס (בידי שמים) או בדרך הטבע. א"כ להדיף, וכו' המשיח יבנה בידי אדם, ואם יגיע הזמן ועדיין לא נבנה ירד מהשמים. אמנם משמעות רש"י ושאר' דבכל אופן מצפים שיבוא בידי שמים, ולא רק חשש שמא יבנה בידי שמים ביו"ט).

כח. והביאו דלכאורה הוא מקרא מפורשת (יחזקאל מג יא) [אחר שפירט מידות וצורת המקדש צוהו] 'ועשו אותם'. ועד"ז נתקשו האחרונים דכיון דיש מצווה לבנות ביהמ"ק, האין הקב"ה יקח מאיתנו חן מצווה.

והמהרי"ל דיסקין (הו' בסידור שיה יצחק דפ"ר, ואינו במוה"ד המקוצרת) יישב דעיקר הבנין ירד משמים, ומ"מ יקיימו מצוות בנין הבית בהעמדת דלתות. ועד"ה דאיתא (כ"ב נג) דהבונה פלטרין ובא א' ובנה בה דלתות, השני קנה. ועי"ז נחשב 'בנין' על הכל. [וביאר בזה נוסח התפילה 'והראנו בבנינה' [ביד"ש], 'ושמחינו בתיקונ' [שהתיקון תלוי בנאו].

ומו"מ מבואר בראשונים בסוגיין דאם ירד הביהמ"ק בלילה וביו"ט, האיר המזרח אינו מתיר. ואף דמחוסר דלתות ובנין, מ"מ קדושתו עליו. א"כ למאי דקי"ל דקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבא, דמחוסר רק מזבח.

כט. ומבואר בדבריו דחושש דוקא לטעות, ואי"צ לחשוש שמא באמת יפסקו כן לדינא דבונים בלילה. [דכיון דעכשיו

כב. והאחרונים (ס' הערות, ע"פ שפ"א ועוד) ביארו דבחורבן ביהמ"ק הראשון, כיון דקבעו זמן לבנייתו, לא דרשו לעשות זכר למקדש. ומש"ה לא נטלו לולב בגלות. אבל בחורבן השני, ריב"ז תיקן זכר לחורבן.

והאחרונים תי' עפ"י קו' תוס' (ד"ה ושיחא) אמאי הובא תקנת יום הנץ במתני', וביארו דכיון דתיקן ריב"ז זכר לחורבן, שמעו העם שיאריך הגלות שהרי קובעים בו תקנות קבועות. ומש"ה חזר ותיקן לאסור חדש, שמא יבנה ביהמ"ק מיד [בלילה או סמוך לשקיעת החמה].

כג. [ועפ"ז י"ל דבתר תקנת ריב"ז, שתיקן 'דרישה' זכר למקדש. עי"ז נתחדש החשש שיהנה ביהמ"ק בלילה, וכמ"ש רש"י שיגלה מהשמים ונאף לולי דברי רש"י, דאילו יבנה בדרך הטבע בידי אדם ימשך הבנין זמן ארוך וידעו לחשוש. ומש"ה הוצרך לתקן לאסור יום הנץ].

כד. פרש"י (מנחות סח) הנץ החמה. והאחרונים (שפ"א, גר"ז שם) הק' דנחשב 'יום' לכל דבר מעלות השחר. וביארו דרש"י דרש 'עצם' היום, היינו ראיית היום [כשעלה השמש]. ומ"מ הק' השפ"א דבמשנה (יומא כה) משמע דהאיר המזרח הוה עלוה"ש.

כה. ותוס' (שם) כת' דעיקר דברי רב נחמן ב"י נאמרו בסוגיין [מקו' אחרת], ומ"מ הביאה הגמ' שם את דבריו ליישב לדעת ר"י ור"ל. אבל תוס' הק' דלפ"ז מגלן דשום תנא פליג אר' יהודה, וס"ל דעצם היום מתיר.

כו. ובגמ' (ב"ק ס) א"י דהקב"ה אומר אני עתיד לבנותה באש. [אך הפסוק שהביאו שם אינו ראייה על זה].

פסול לעבודות יום^ל. וכתב דהיינו למ"ד לא קידשה לעתיד לבא. אבל למ"ד קידשה לעתיד לבא, ל"צ דין קדושה במקדש ומזבח, אלא הוה תנאי שיהא מזבח להקטיר עליו.

והמקד"ד הביא דבירושלמי (שבת יט א) דנו אמאי לא הותר לבנות ביהמ"ק בשבת, כיון דהוה מכשירי קרבן. וכיון דהקרבן דוחה שבת, אף מכשיריו לחד מ"ד. ועפ"ז יש שדנו ליישב דעת הרמב"ם דאף דמשום מצוות בנין ביהמ"ק לא דחי שבת ויו"ט, משום קרבנות דחילא.

שפד) תוד"ה דאשתקד. שמקריבין אע"פ שאין בית וכו' אבל בלא מזבח לא^ל. והאחרונים הק' דתוס' (זבחים נט: כח) דהקטרת קומץ של מנחה ל"צ מזבח בנוי. ותי' דמ"מ השירים אינן ראויין להקריבה, משום דאין מביאין קדשים לבית הפסול. ועוד משום הקרבנות שבאין עם מנחת העומר.

ובהג' מהרש"ם כת' בשם רע"א דמזבח הוה כלי שרת, ורק בבנין המקדש עצמו יש מיעוט לילה, אבל המזבח שפיר אפשר לבנותו בלילה^ל.

דף מ:

שפה) יו"ט הראשון שהל' להיות בשבת, כ"ה הנם מו"יכין את לו"ביהן לביהכ"נ וכו'. רש"י הביא מהגמ' (לקמן מג.) דיום ראשון דוחה את השבת, אף בגבולין. ובגמ' (לקמן מג.) העמידו דבמקום שידועים קביעות

החדש דוחה שבת^ל. אבל במקום שאינם יודעים הקביעות לא דחי. ומסקנת הגמ' (מד.) דאף במקום שידועין הקביעות גזרו. אלא דהמשנה איירי בזמן שביהמ"ק קיים, ובזמן המקדש נטלו אף בגבולין בשבת.

שפד) ושאר ימות החג אדם יוצא יד"ח בלו"בו של חבירו. כדאי' (לעיל כט:). דיוצא בשאול. בס"ד דתוס' (שם) נקטו הטעם דקרא ד'לכם' קאי איום הראשון, ולא דרשי' מיניה אסיפא דקרא ד'ושמחתם'. וכ"ד הראשונים (הובא שם). ולפ"ז אף במקדש בשאר ימים ל"צ 'לכם', וכ"כ הרמב"ן (הל' לולב) והריטב"א (לעיל).

ותוס' (הנ"ל) הק' מ"ש כל הפסולין דמעכב בשאר ימים, וכן בעינן לקיחה תמזה [דכל ד' מינים] בכל הימים.

ומסקנת התוס' דהגמ' (שם) קאי לענין תקנת ר' יוחנן בן זכאי בגבולין, דיוצא בשאול דתקנו רק מה שתלוי בעיקר הנטילה. ומש"ה אי"צ 'לכם'. ולפ"ז במקדש בעי לכם כל ז'.

ורע"א (במשניות) הק' דלמסקנת הגמ' (לקמן מד. הנ"ל) המשנה איירי בזמן שביהמ"ק קיים, א"כ אף הסיפא דשאר ימות החג איירי ג"כ במקדש. דבזמן המקדש לא נטלו במדינה כלל. ומבואר להדיא דאף במקדש לא בעי 'לכם' [ודלא כתוס' ^ל]. ועיין. והאור גדול (במשניות) תי' דהסיפא אינו המשך של הרישא, אלא רבי סידר הק' דין הכאן.

לד. דלא רצו לבטל מצוות עשה ודאי משום חשש שמא יעבירו ד' אמות.

לה. ועוד"ק החשק שלמה (כט: ומעילה) דתנן (מעילה יג) דר"א ב"ר צדוק אמר דנהגין היו הזקנים להנות מהערבה [של זקיפת הערבה, כ"כ תוס'. והרמב"ם בפיה"מ פ' באופ"א] בלולביהן. ותוס' פ' דאף דנהגין ממנו מדרבנן, מצוות לאו ליהנות ניתנו. וכיון דאסור בהנאה [ועכ"פ מדרבנן], א"כ אף דמצוות לאו ליהנות ניתנו, הא אסור הנאה לא נחשב לכם [וכמ"ש תוס' לעיל לה.]. אך לדעת הראב"ד ע"ז דאפשר לבטלו נחשב לכם. וע' מש"כ שם. ומזכיר דבשאר ימים במקדש אי"צ לכם.

ותוס' (שם) כת' דלת"ק אין מעילה דלא הוקדש, ואסור בהנאה רק מדרבנן. א"כ י"ל דלא זכו בו להקדש, אלא הביאו ממקום הפקר, והזקנים יוכלו לזכות בו. אך סוף סוף אסור בהנאה, ומש"ה אינו לכם.

והחש"ל דן דאפשר דאסור הנאה שיש לו היתר לאחר זמן נחשב לכם, והביא דכ"כ השעה"מ. וה"נ לאחר שנעשית מצוותו מותר [וכמ"ש המפרש שם]. ויצ"ע בזה, דלכאורה

בוה"ז נפסק הדין דאין בונים בלילה אין לנו לחוש שמא יבא ב"ד אחר וידרוש שבונים.

ל. ובחי' ר' שלמה (ר"ה ב) הק' א"כ אף בנין בידי שמים, הא עצם הבנין בלילה פסול. ואפשר דבנוי ועומד, אלא שמחוסר קביעת מקום.

לא. [ויל"ד האם עי"ז יקיימו מצוות בנין ביהמ"ק. או דהפסיד מצוותו].

לב. והמקד"ד הק' דבניית מזבח בעי עשייה לשם מזבח, כדאיאת [זבחים קח] גבי במה, דל"מ ע"ג סלע. וע"כ דל"מ שירד מהשמים. [ויל"ד בזה, דנעשית ביד"ש לשם מזבח אין לך יחוד גדול מזה. ולא דמי לסלע שעשיתיה מבריאית העולם לא היה לשם מזבח].

לג. והאחרונים (ס' הערות, ר"י פערלא) הביאו ראייה דהמזבח נבנה בלילה, דהמג"א [קפ ד] ביאר דבשבת לא נהגו לכסות הסכין בשעת ברכה"מ [משום דהשולחן דומה למזבח], דבשבת אין בונים מזבח. אבל בלילה נהגו לכסות, ע"כ דבלילה בונים מזבח.

שפח) **לְהוֹצִיא אֶת הַשְּׂאֵל וְאֶת הַגְּזוּל**. ע' תוס' (לעיל ל. ד"ה כי) שדנו אי בעי מיעוט לגזול. וועי"ש במפרשים. והכפוף הוכיח מתוס' (ושא"ר לא): דאינו יוצא אף בהפקר (והערול"נ כו: דן בזה). והאחרונים האריכו לדון האם סגי בקנן דרבנן (וע' לקמן מו:).

והמאירי תמה אמאי איצטרך ללמוד כן מהפסוק, וכי היכן מצינו מצווה התלוי במעשה, שיהא א' מוציא את חבירו^ל. וכן הק' הכפוף^ת (ועוד אחרונים) דהמצווה בגופו של האדם ול"ש בזה שליחות, וכמו תפלין וחליצה^מ ושמיעת שופר דל"ש שיעשה שליח בעדו^{מא}.

והמאירי ביאר דכיון דד' מינים באין לרצות על המים^{מב}, מש"ה ס"ד שבית דין יטלו, ודיינו^{מג}.

אמנם לשון התוס' (לעיל כט:): דבשאר ימים לקיחה ביד כל א' מעכב, וכ"כ תוס' (מנחות כו:): די"מ דבשאר ימים ל"צ לקיחה תמה, שהרי חסר כשר, וסגי בא' מהמינים^{מד}. ותוס' חלקו, דלדבריהם סגי שיטול א' בשביל כולם (ומשמע שליח, או ש"צ מוציא יד"ח^{מה}).

ורבינו אביגדור כ"ץ (בשו"ת הרא"ש לה ב) הק' דמשכון בשעת הלואתו דקני כדר' יצחק ויכול לקדש בו אשה, כיון דאוקמה רחמנא ברשותיה. א"כ אף שואל מבואר (סנהדרין עב:): דאוקמה רחמנא ברשותיה נימא דהוה שלו ולקדש אשה, ולהחשב לכסם. ותני' דשואל אוקמיה רחמנא ברשותיה לענין אונסין ולא לענין מיקני. דלחובתיה בלבד אוקמי, כגולן. אבל משכון, אע"ג דלענין אונס לא קאי ברשותיה, זכו לו מעותיו להיות שלו.

ובגמ' (בסמוך) מבואר דמהני כשנותן לו במתנה. ובפשוטו משמע דבהגבהה שזוכה בה יוצא יד"ח. והאחרונים העירו דאף שבתחילת הנטילה לא היה ראוי לצאת בו, מהני. והוכיחו דה"ה כשנטלו קודם עלוה"ש ועדיין הוה בידו, יצא יד"ח. ול"צ מעשה נטילה. ונח' בזה

(כשופר ומגילה), לא אמרו במצווה התלוי במעשה (וכלולב, תפלין וציצית).

מ. וכן אי' (יבמות קז). דל"מ חליצה ע"י שליח ולא נתפרש המקור, וע"ע רא"ש (שם) ומהר"ח או"ז (חרישות ה), וקובה"ע (עו ז).

מא. וכמ"ש התוס' רי"ד (קידושין מב): 'שהמצוה שחיבו המקום לעשות בגופו האין יפטר הוא על ידי שלוחו והוא לא יעשה כלום'. וע"ע מהר"ח או"ז (קבה) וקצות (קפא א) וברכ"ש (קידושין ב).

ובהג' ראמ"ה תי' דסד"א דסגי בלקיחה של מכר. ואי"צ נטילה בידו.

מב. כדא"ר אליעזר (תענית ב) דמוכרין גשמים מתחילת החג, הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים, דכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים.

מג. וכמה אחרונים (חת"ס, שפ"א, ערול"ט) כונו לדבריו.

מד. וכ"ד האו"ז (סי' שח), דבשאר ימים לא בעי לקיחה תמה. אבל ודאי דל"מ ע"י אחר. ונצ"ל דהא דדרש' לקיחה ביד כל א', הוה גילוי בעצם הנטילה. משא"כ הדין 'תמה' הוה תנאי בעלמא. א"נ במקדש ודאי ד' מינין מעכבין, ואף חסר. וכמסקנת התוס' (כט:). אלא דרבנן תקנו רק עיקר הנטילה. ולא תקנו דבעי גרדי 'לקיחה תמה', ומש"ה ד' מינים אין מעכבין.

מה. (אבל ודאי לא סגי שבי"ד במקום אחר יטלון).

הזקנים לא נטלו את המורביות הגדולות בלולביהם, אלא שקצצו ממנו ענף קטן. ודבר שנגזז ממנו קודם שנעשית מצוותו י"ל דלא הותר לאחר שנעשית מצוותו. ועוד דן דחק איסור הנאה הוה משום שהזקנה למצוות ערבה למזבח, ואף מצווה ערבה שבלולב נחשב כחוד מצווה, ונחשב לכסם. דכל אתרוג ע"י שהזקנה למצווה נאסר בשאר הנאות. וועד"ז כת' החת"ס לעיל לה:.

והטור"א (רי"ה כת) תי' דמעיקרא לא אסרו אלא בשאר הנאות, והתירו לזקנים ללולביהם. וכלפי זה לא הוה איסור הנאה כלל.

וועוד יש לדחות דלא נטלו למצווה, והיה להם ערבה כשירה, אלא שהוסיפו ערבה זו לנוי בעלמא. וכסוברים שאפשר להרבות בערבות, וע' מש"כ לעיל לד:.

לו. ומדברי התוס' (רי"ה ולקחתם) מבואר דאף גבי סוכה שייך הו"א זו, אלא דכתיב כל האזורה. וצ"ע.

לז. וביאר דמברכים על נטילת לולב, שתהא לקיחה ביד כל א'. ואילו שופר מברכים 'לשמעו', ומגילה 'על מקרא' וולא לקראו, דהשומע יוצא בשמיעה.

לח. ויש שפי' דלולב הוה מרצה (וכמ"ש הריטב"א (לעיל ל. ולא) בשם התוס'), ועיקר מצוותו כעין הקרבת קרבנות. וכן נענועין שבהלל שייכי לתפילה, א"כ בדין שיוציא הש"ץ ידי חובתו. וקמ"ל דבעינן נטילה בידו.

לט. והמאירי הוסיף שאם אמרו במצווה התלוי בשמיעה

האחרונים (וע' מה שהו' לעיל לט.). וצריך לחלק ד'לכם' הוה תנאי בקיום המצווה, ומ"מ מעשה הנטילה מצטרף למצווה.

שפט) **אין אדם יוצא יד"ה ביו"ט הראשון של חג וכו' אא"כ נתנו לו במתנה. הרמב"ם בפיה"מ כת' דמותר ליתן מתנה ביו"ט.** אבל הב"י (תקכז) הביא בשם **המרדכי** דאסור ליתן מתנה ביו"ט אלא לדבר מצווה. (וע"ע מג"א שו טו).

השפ"א הק' א"כ לאחר שיצאו כולם יד"ה באתרוג, האין רשאי להחזירו לראשון ומבואר דר"ע החזירו לר"ג, דכבר אינו לצורך דבר מצווה. וצ"ל דכיון דנתנו בתנאי להחזירו בו ביום, הוצרך להחזיר לצורך המצווה.

שצ) **תוד"ה א"א.** ובאתרוג השותפין נמי לא נפיק כדמבואר (ב"ב קלז:) **כו' מלמדין אותן וכו' סתמא דמילתא כאילו פרשו דמי.** וכ"כ **רשב"ם** (שם) דאף דלא פירש כמי שפירש^מ, ודעת כל הקהל שוה שינתן לכל א' ואח"כ יחזיר^מ. (וע' בסמוך).

המכתם הביא דהראב"ד לא סמך אתרוג שקנו במעות של הציבור, דשמא יש מי שאין בדעתו להקנות^מ. וכן יש בעיר יתומים קטנים דאינם יכולים לקנות^י. אלא היה קונה אתרוג משלו ומקנה לכל א' ע"מ להחזיר. ואח"כ

מו. וכ"כ הר"ף (כ. בדה"ר) דאינו יוצא בשל שותפות.

מו. ויל"ע דמאחר דנח' **הראשונים** (ע' בסמוך) די"א דיוצא בשל שותפין, א"כ י"ל דא' מאנשי העיר ס"ל כחולקים, ואין דעתו להקנות. וצ"ל דאמר' עד כמה שהדין כלפי שמיא שצריך להקנות, בסתמא דעת כולם להקנות. ואף מי שסובר כאידך מ"ד, דעתו להקנות אילו יבהירו לו את הדין.

מח. והרא"ש (והטור תרנח) הביא **דרב שריא גאון** אמר דאינו יוצא בשל ציבור, אלא שהציבור יקנו עבור א', והוא יתן לכל א' במתנה.

מט. והשואל בשו"ת **הרשב"א** (א תו) הק' האין נאמר דהוה כאילו כל הקהל כאחד גמרו בלב לתנו במתנה ע"מ להחזיר, הא כל שלא אמרו בפה הוי להו דברים שבלב ואינן דברים. והרשב"א דחה דבריו דאומדנא דמוכח היא שאין אדם מתורקן ממצותו ונותן לאחרים. וע"ז סמכו ליתן כל אדם לולבו לחבירו ביום טוב סתם.

נ. והמאירי תי' דמהני במעות של הציבור אף במקום שיש יתומים קטנים, כדולם אחר מנהיגיהם גררים.

נא. והריטב"א הכריע כדברי רבו ר' **שלמה**, ונגד הרא"ה דס"ל כתוס'. אבל הריטב"א (לעיל כז) סתם כדברי הרא"ה.

נב. ונחשב קנין הגוף, ולא רק קנין פירות. וע' בסמוך. ועי"ש בר"ן ושאר מ"ש מכל ברירה, דבשאר מקומות קי"ל דאין

חזר וגבה דמים מכל בני העיר.

אבל דעת **הרשב"א** (ב"ב שם, שו"ת א סב ותו, והו' בריטב"א בסוגי"א) דכיון שלקחו השותפין ע"ד כן יוצא ידי חובה בשל שותפות, דאמר' יש ברירה, ובשעה שלקחו נתברר דאף קנין הגוף הוה שלו. וכדעת ראב"י (גדרים מה:) דהמודר הנאה נכנס לתוך שלוי^י.

ור' **אביגדור כ"ץ** (בשו"ת הרא"ש לה ב) כת' דיוצאין באתרוג השותפין, דדרשי' 'לכם' [לשון רבים], אפי' דשותפין (ודלא כתוס' כז, עי"ש). והא דאיתא (בב"ב שם) דל"מ היינו שלקחו לסחורה, ומש"ה הוה רק חציו שלו. אבל לקחו לצאת יד"ח מהני ברירה.

ובחג' **מיימוני** (ח ת, הו' בדרכ"מ תרנח) כתב דאתרוג הקהל הוה מדוחק, אבל הירא וחרד לדבר ה' ראוי שיקנה משלו, לעשות הנענועין כהילכתו. ועוד שרוב בני אדם מברכין ע"ד שהם שותפין, ואינן יודעים להעלות ע"ד ליחזר שיהא במתנה^י.

מתנה ע"מ להחזיר

שצא) קמ"ץ **דמתנה ע"מ להחזיר**^י שמה מתנה^י. **פרש"י** דר"ג נתן ע"מ להחזיר, ואפ"ה הוה מתנה עד שצאו בו.

ברירה. ובריתב"א משמע דבסוגין כו"ע מודה, אף לרבנן. רצ"ע.

נג. משמע דהסחרן מצד הוזהב, דלא נתכוון לזכות. וותליא בגדרי הגבהה ויד שלא מדעתו, וכשסבור שלא לקנות. אבל לא איכפת לן דאנשי העיר לא ידעו.

נד. ובשו"ת **הרשב"א** (א קצח) כתב דדוקא ע"מ להחזיר, אבל אם אמר 'ותחזירו לי' לא יצא. והו' ברמ"א (ירד שח). אבל הדרב"ז (א רמ) כתב דאם אמר ותחזירו לי יצא אף אם לא החזיר, כיון דלא תלה המתנה בתנאי. והשעה"מ (ח י) דחה דבריו מדברי הרשב"א. והאחרונים (אליה רבה תמח ח) חילקו דהרשב"א קאי בפדיון הבן, וכיון דאמר תוכ"ד גלי דעתו שלא נתכוון כלל לתת, אלא מטעדה. אבל כאן דהאי נתכוון למתנה.

נה. ונתחדש בזה דנחשב 'מתנה', ותנאי מילתא אחריתי. ולא אמר' דהתנאי סותר את גוף הקנין. ובגמ' (קידושין ו) מבואר דמדברבנן ל"מ מתנה ע"מ להחזיר לקידושין.

ודעת **הרמב"ם** (אישות ה כד) דלגבי קידושין אף מדאורייתא לא מהני, דלא הגיע לידה כלום, ובקידושין בעי שתהנה מקבלת הממון.

ובשו"ת ר"א **בהרמב"ם** נשאל מנלן דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה. והשיב דכתבי (בראשית מט לו) [שראובן אמר ליעקב] תנה אותו ע"י ואני אשיבנו אליך. ולישנא בעלמא

הריטב"א כתב דכיון דהחזיר לו מתברר למפרע דממון גמור הוא שלו לכל דבר^י. וכ"כ הרא"ש דהוה מתנה גמורה ע"מ לחזור וליתן לו במתנה גמורה, וצריך קנין בשעה שמחזירו^י. אבל נתן במתנה 'עד' שתצא לא יצא, דהוה כשאל. תדע (דלקמן מה) איתא דלא יקנה לינוקא כיון שאינו יכול לחזור ולהקנות, ולא הוזכר עצה להקנות עד שיצא בו.

אבל ר' **אביגדור** (הו' בשו"ת הרא"ש לה ב) כתב דסגי במה שמקנה לו קנין הגוף לשעה. דדרשי' 'לכם' דלא סגי בהנאת שימוש, ובעי קנין הגוף לכל הפחות לשעה. ואף מתנה ע"מ להחזיר הוה קנין הגוף לשעה. ואף דאינו יכול לאוכלו, נחשב 'לכם' כל כמה שלא אהדריה. וולפ"ז לכאורה ל"צ קנין בשעה שמחזירו^י. וכ"כ **הקצות** (רמא ד) דמתנה ע"מ להחזיר^י הקנה לו (רק) עד שעה שמחזירו^י. וסגי בקנין לזמן להחשב 'לכם'.

והתוס' רי"ד כת' דבסוגיין נותן גוף ופירות 'עד' שעה שיצא בה, ומאותה שעה חוזרת לבעליה^{סא}. ולא מתנה לחלוטין. ואף דהשימוש עד שעה שמחזירו אינו שווה פרוטה, מ"מ נחשב 'לכם' ודהא הדס וערבה הוה 'לכם', אף דאינו שווה פרוטה. וע' לקמן כזו. ואילו לדברי הריטב"א והרא"ש הוה מתנה גמורה, ותנאי מילתא אחריתי. ומש"ה נחשב לכם^{סב}.

וברא"ש מבואר דכל קנין לזמן לא מהני להחשב 'לכם'. אבל **הקצות** הביא מהרשב"א (הנ"ל) דאתרוג השותפין נחשב 'לכם' משום ברירה, אף דקנין הגוף הוה שלו רק לשעה. וע"כ דקנין לשעה סגי להחשב 'לכם'^{סג}. והאחרונים דחו דשאני שותפין, דהכל של שניהם^{סד}. והחז"א (אה"ע עד יד) חילק דהתם תרוייהו שותפין, ואין לא' בה יותר מחבירו. ומש"ה סגי בקנין הגוף לזמן. אבל בכל קנין לזמן, כיון דהשני הוא בעלים

דריש, דלא נתן את בנימין במתנה. ואולי השיב דרך ענה כסיל וגו'.

נו. וכ"כ הריטב"א (ב"ב קלו. וקידושין ו) דמתנה ע"מ להחזיר הוה מתנה גמורה לשעתה, על מנת להחזיר כשאר תנאי בעלמא.

נז. ובשו"ת מהר"ח או"ז (ק"ח בשם ר' שמחה) כת' דאשה שנתנה דבר במתנה ע"מ להחזיר, ובשעה שהחזירה יכול לקדש את האשה בו. ווא"כ כל מתנה ע"מ להחזיר יכול לבקש דמים בשעה שמחזירה, ולהחזירה בצורת מכר. אך לכאורה הנותן יכול לימנע ולא יקבל אלא בחינם. וכן הביא ר' אביגדור ב"ץ, הו' בסמוך.

נח. אבל ר' **אביגדור** (בסד"ד) הביא שקיבל ממורו דאם נתנה האשה החפץ לאיש ע"מ להחזיר עד ל' יום, וחזר הוא וקידשה בחפץ זה תוך ל', הרי זו מקודשת ומוחזר. וצ"ב דאי הוה רק מתנה לזמן, א"כ במה מקדשה כשמחזירו, וכשמחזירו רק מגלה שעבר הזמן, ואינו שלו לקדש. והחז"א דחק מכח זה תחילת דברי ר' אביגדור, דאף הוא מודה דהוה מתנה לעולם בתנאי (ע"ש). אך י"ל דאיירי דוקא כשהתנה להחזיר בסוף ל', והחזירו תוך ל'. ומהני לקדשה בקנין הגוף לזמן עד השלמת הל' יום.

נט. והקצות הביא **תוס'** (ערכין ל) דכל דבר החוזר לבעלים, כגון מתנה ע"מ להחזיר ושאלה ושכירות, אינו נקנה בחליפין. דהוה כמו טובת הנאה דלא מקני בחליפין. ומבואר בתוס' דמתנה ע"מ להחזיר אינו קנין גמור בתנאי. אלא הקנאה במקצת.

ס. ובפשוטו כוונתו דאין דעתו לתת יותר מזה. ובזה הוה תנאי שיחזירו לו בפועל ואבל אף בלא קיום תנאי, אחר הזמן

הוה של נותן. וועוד יל"פ דהטעם בחר התנאי, דכיון דלא יתכן שיחיה לו זכות ממון ממ"נ, דכיון דיתקיים התנאי לא הוה שלו. מש"ה לא שייך גדר קנין וחייה בחר הכי.

סא. מידי דהוה אשדה מקנה שחוזרת לבעלי ביובל. וצ"ב דהתם אפקעתא דמלכא. ועוד דבגמ' (גיטין מה) נחשב קנין פירות, ולא כקד"ג.

סב. אמנם המזהר"ח או"ז (ק"ח בשם ר' שמחה) הק' מ"ש מתנה ע"מ להחזיר דנחשב 'לכם', ואילו שאלה לא נחשב לכם. וחילק דשאלה מתחייב באונסין ואבתי של משאיל, משא"כ מתנה ע"מ להחזיר הוה של מקבל, ואינו מתחייב באונסין ואך בהמשך דבריו דן דאילו לא נתקיים התנאי מתחייב לשלם כדמעיקרא. ועוד כתיבשואל אינו רשאי להשאיל לאחרים, אבל מתנה ע"מ להחזיר הוה שלו לתת לאחרים, ובלבד שיחזור לראשון לבסוף. ועוד כת' דמתנה ע"מ להחזיר אין שיעור זמן שיוכל לתובעו וכמו שאלה דסתם שאלה ל' יום, ואם ירצה מעכבו שנה או שנתיים ואח"כ יקיים תנאו.

סג. והנתיבות (שם) דחה דאף התם כוונתו דהוה מתנה ע"מ להחזיר. והאחרונים (ר' שמעון) דחו דבלשונות הראשונים מבואר להדיא דמהני מדין ברירה, וכראב"י (נדרים מה), ולא משום אומדנא של מתנה ע"מ להחזיר.

סד. והראשונים (נדרים שם) הביאו בשם הרשב"א הצרפתי (מן ההר) לפרש הטעם דיש ברירה לראב"י, דרואים כ"א בשעה שמשתמש כאילו קני לו, כיון דאין חבירו יכול לאסור עליו. ולא שייך לגדרי ברירה דכה"ת שמתברר שחלק מסויים הוה שלו. וקנין הגוף משותף לשניהם, ואינו מתחלק לזמנים. ועד"ז כתב הר"ן (שם) בשם הרמב"ן. ודלא כמ"ש הר"ן (שם) שמתברר כל א' מהו חלקו. ולפ"ז לא תליא בקנין לזמן.

לעולם, מש"ה נחשב זכות שימוש של זה קנין לזמן^{סח}.

אחריר – רב חסדא (בגמ' ב"ב קלו.) אמר דהנותן אתרוג לחבירו ואחריר לפלוני באנו למח' רבי ורשב"ג ודנח' בגדר קנין 'אחריר', דדעת רשב"ג הראשון יכול למוכרו וה"נ יוצא בו חובת אתרוג. כיון דיש לו קנין להקנות לאחרים^{סו}.

והקצות הביא דלרשב"ג סגי בקנין לזמן ד'אחריר' לצאת יד"ח, ונחשב קנין הגוף להחשב 'לכם'. א"כ ה"נ קנין הגוף לזמן נחשב לכם, דהוה כאומר אחריר לעצמי^{סז}. ובחי' ר' שמעון (מערכת הקנינים ט) ביאר דכיון בשעה שיוצא בה כולו שלו יצא, אף דאיכא לשני זכות כלפי הזמן של אח"כ, וכבר זכה שיהא שלו בזמן ההוא. דמ"מ עכשיו הוה כולו שלו, ואין לאחר זכות באתרוג לזמן שלו.

והקצות הביא דברי הר"ן (גדרים כט.) דכל קנין שאינה עולמית מיקרי קנין פירות^{סח}. והקצות דחה דהר"ן קאי לענין קנין אישות, דבגדרי ממון קנין לזמן נחשב לכם. אבל ה^נתיבות (שם ה) חלק דהר"ן איירי להדיא לענין קנין ממון.

ורב חנמן בר יצחק (ב"ב שם) דחה דגבי אתרוג ודאי נתנו שיצא יד"ח. דאי מייפק לא נפיק למאי יהיב

נהליה, אלא באתרוג לכו"ע יצא יד"ח^{סט}. והרא"ש (שם) ביאר דע"כ הקנה לו את הגוף שיוכל לצאת יד"ח^ע.

שצב) החזירו יצא, לא החזירו לא יצא. פרש"י דאיגלאי מילתא דהוה גזול בידו.

והאחרונים דנו היכא דלא החזיר לבסוף, האם יצא יד"ח בשאר ימות החג דלא בעי לכם, או דנחשב גזול ומצווה הבאה בעבירה למפרע^{עא}.

ורשב"ם (ב"ב שם) כת' דאם נאנס או מת תוך הזמן, לא הוה שואל או שוכר שיתחייב באונסין. אלא הוה מקבל מתנה וחייב רק בפשיעה^{עב}. וכ"כ בפסקי הרי"ד דמתנה ע"מ להחזיר אינו מחוייב באונסין^{עג}.

והרא"ש חלק דמחוייב באונסין. ועוד דהרי לא נתקיים תנאו כיון שאינו מחזירו^{עד}, ואפי' מתה מחמת מלאכה. ועי' בטלה מתנה, והוה גזל בידו. וכיון דנתבטל הרשות להשתמש דינו כשולח יד^{עה}, ועשה עצמו כגזול למפרע.

והמשנ"ל (זכיה ג י) נסתפק היכא דנאנס, האם אמרי' דהמתנה בטילה למפרע (ובוה נח' הראשונים האם חייב

ע. והרא"ש (שם) כת' עדי' השואל טבעת כדי לקדש בו את האשה מהני לקידושין. דהשואל קנאו, דאף דעת המשאל היתה להקנות לו בענין שיועילו הקדושין. וכיון שאמר ליה ששואלו לקדש בו אשהו. ואם לא תועיל בלשון שאלה, תהא מתנה ע"מ להחזיר החפץ או דמיה. וכן האריך הרא"ש (קידושין יג. א. ב.) ובשרית הרא"ש לה ב. והפוסקים אה"ע כח יט) ע' מה שהובא בסמוך.

עא. והאליה רבה (תרנח ו) כתב דיצא יד"ח, דהא להרבה פוסקים (ע' לעיל ל.) דברי הראשונים לדעת שמואל) יצא אף בגזול גמור בשאר ימים. ובס' פתח הבית (א) נקט דלא הוה מצווה הבב"ע, וכתב ליישב בזה קו' תוס' (לעיל ל.) דמשכחת לה גזול בלא מצווה הבאה בעבירה. ורע"א (בגלין ס' פתח הבית) חלק דכה"ג הוה מצווה הבב"ע.

עב. ונח' הראשונים (תוס' והרמב"ן ב"מ צו) אי לוקח מתחייב בפשיעה.

עג. והרי"ד ביאר דמש"ה לא דמי לשואל, דשואל חייב לשלם אונסין, וכיון דאחייב לשלם ליה, לא קרינן ביה לכם. ורצ"ב אמאי לא ניהא ליה במה דשואל הגוף אינו שלו.

עד. והמהר"ח או"י (קיד) חילק אם נשבר חפץ הנתון ועדיין שמו עליו יחזירוהו ונתקיימה המתנה. ואילו שואל מתחייב לשלם על המקצת שנשבר.

עה. ולכאורה דוקא אם נשתמש בפועל.

סח. וביאר דעיקר קה"ג נגרר בחר תשמיש הנצחי, ומש"ה השני נחשב קנין פירות. אבל הכא הקנין הגוף של השותפות.

סו. ופרשב"ם (קלו.) דלרבי אין לו אלא קנין פירות, שהרי אינו יכול למוכרו. אבל לרשב"ג קרינא ביה לכם, דיכול לאכול או למכור. ואין לשני אלא מה ששיר ראשון. ומשמע מדבריו דתלי במה שבפועל יכול למכור. ואך בפשוטו י"ל דהוה סימן, דלרשב"ג ע"כ יש לו קנין גמור. שהרי מוכרו לאחר. ואילו לרבי אין לו אלא קנין פירות.

סז. אמנם עי"ש בגמ' אי שייך גדר אחריר לעצמי. ואכמ"ל.

סח. אבל דעת הרא"ה (הו' בריטב"א וחי' הר"ן גיטין פג.) דבקנין הגוף לזמן אמרי' כיון דפסקה פסקה. והאבנ"מ (שם) נקט דפליג אמש"כ הר"ן דקנין שאינו עולמית הוה ק"פ. ויש אחרונים שנקטו דהוה הטעם, כיון דאילו הוה קה"ג לזמן אמרי' פסקה, ע"כ דכוונתו לק"פ. והקוב"ע (גו' ור' שמעון מערכת הקנינים) חילקו דיש כמה אופנים של קנין הגוף לזמן.

סט. פרשב"ם דאין לאתרוג פירות אחרים, וע"כ לצאת ידי חובה הוה פירותיו. ובפשוטו משמע ברשב"ם דכל היכא דנתנו ע"ד לצאת ידי חובה סגי בהכי. ול"צ מתנה גמורה (ודלא כרא"ש). והמנחת ברוך (צב) חידש דלענין 'לכם' סגי שהאתרוג קני לו לענין מצוות. וע"ד הא דא"י בכמה מקומות גדר 'קנין' לענין שימוש מסוים. וכלפי שימוש זה הוה שלו, ולא הוה גדר שעבוד.

כדין שומר, דלא נתקיים התנאי ומוחייב לשלם על פירות שאכל, ובאתרוג לא יצא יד"ח. או להתנאי היתה שאם הוא בעין יחזירונו. וכתב בדברי הרא"ש נוטין שנתבטלה המתנה. ודברי הרי"ד נוטין דהמתנה חלה.

ורע"א (תרנח מהד' יוהנסברג, והו' ברמב"ם בהשמטה) דן לפרש דס"ל דאונס הוה כמאן דעביד ע', ונחשב שמתקיים התנאי. ועוד כתב דכיון דנאנס סגי בחזרת דמים וזכ"ר ר' ירוחם ע'.

שצג) החזירו. **הריטב"א** והר"ן ו**מאירי** כת' דצריך שיחזירו בזמן של המצווה, אבל אם עבר זמן המצווה ל"מ שמחזיר למחר ע". אבל בשו"ת **הרשב"א** (א אלף, הו' ברמ"א חו"מ רמא ו, ומג"א תרנח ד) כתב דתלי בלשון התנאי, שאם אמר ע"מ שתחזירוהו לי, משמע למצוותי. אבל היכא דאמר ע"מ להחזיר סתם יכול להחזיר לאחר זמן. ולא אמרי' דנתן רק לצאת יד"ח, וע"מ להחזיר מיד ע". ואם ירצה יתן לאחר, והשני יחזירו לו^פ ודמ"מ נתקיים התנאי.

והעיסור (הו' ברא"ש ושאר) כת' דצריך להחזיר האתרוג דוקא שיוכל לצאת יד"ח, ולא סגי להחזיר דמיו^{פא}, דמקפיד שיוכל לצאת בו יד"ח^{פב}.

בגמ' (ב"ב קלז) איתא דהנותן שור ע"מ להחזיר, והקדישו והחזירו. דעת רב נחמן דנתקיים התנאי. ורב אשי חילק דכשאמר ע"מ שתחזירוהו לי, מידי דחזי לי קאמר^{פג}.

והאחרונים (נתיבות רמא ה, אבנ"מ כח נג) הק' דהרא"ש כת' דצריך קנין כשמחזירו^{פד}, וכיון דהקדישו האין שייך בזה חזרה^{פה}. **והאבנ"מ** הוכיח דמתנה ע"מ להחזיר הוה מתנה לזמן, ואי"צ קנין להחזיר [ודלא רא"ש]. **והמנחת ברוך** (צד) יישב דמש"כ הראשונים דצריך לחזור להקנות, היינו כדי שיחשב 'לכם' לנותן, אבל משום קיום התנאי סגי בנתינה בלא קנין. ווע"ע קה"י ב"ב לט.

והמאירי (הו' במשנ"ב טו) כתב דאם מחל לו החזרה יצא^{פו}, דיכול לומר הריני כאילו התקבלתי (כדאמרי' נדרים סג, כד, גיטין עד:)^{פי}.

שצד) **תוד"ה הי"ך**. להקדים תנאי למעשה, ותנאי כפול, והן קודם ללאו אע"ג דבהכי מיירי, אלא שמקצר לשונו וכו'. (וכ"כ תוס' גיטין עה, והרא"ש שם ו ח, וב"ב ח מח). אבל **רשב"ם** (ב"ב קלז) כת' דלא קי"ל כר' מאיר דבעי תנאי כפול בממון^{פז}. (ועי' רמב"ן שם).

הק"נ (ס) כת' דהיינו דוקא כשאנו בעין, אבל כשיכול להחזירו בעין מחייב. אבל הביא דמבואר בב"ח (אה"ע כט א) דאף היכא דהוה בעין מהני לשלם.

פב. אבל ר' **אביגדור כ"צ** (בשו"ת הרא"ש ה"ל) נקט דאף באתרוג יכול לקיים התנאי בדמי. דבכל ממון מקיים תנאי בדמים.

פג. ו**פרשב"ם** כיון דהתנה דהחזרה תהא לעצמו, וזה הוה חזרה להקדש.

פד. וע"פ הגמ' (לקמן מה) דינוקא לא יכול להקנות.

פה. **והנתיבות** תי' דאיירי בקדשים קלים כריה"ג דהוה ממון בעלים. ונקט דאף יכול להקנות, דאל"כ עדיין לא השיבו.

פו. **והמקור חיים** (תמח ט) הביא מהא דמהני מחילת התנאי, ואי"צ קנין חדש, דמתנה ע"מ להחזיר הוה קנין גמור בתנאי.

פז. **והשעה"צ** (תרנח יט) כתב דדוקא תוך הזמן. אבל אם כבר עבר הזמן, ונתבטל מתנתו, ל"מ מחילה.

פח. וסוסיים דבגיטין וקידושין החמירו כר' מאיר. ומבואר מדברי רשב"ם דהא דמהני אומדנא הוה כרבנן, ודלא כר' מאיר. אבל **תוס'** (בכ"מ) נקטו דבמקום דבעי תנאי כפול לר' מאיר, לרבנן עכ"פ בעי שיפרש התנאי.

עו. וציון למש"כ **הש"ך** (חו"מ כא ג) ושהאר"ך בדברי הירושלמי (קידושין ג ב, גיטין ז ו).

עז. וז"ל היכא דפשע וכדו' האם סגי בחזרת דמים. אף דעכשיו אין יכול להחזיר.

והשו"ע (תרנח) כתב דאם לא החזירו לא יצא, אפי' נתן דמים, ואפי' נאנס. ו**רע"א** כתב דבדקדוק נקט נתן דמים קודם, ומילי מילי קתני. אבל היכא דנאנס מהני נתינת דמים.

עח. **והמשנ"ב** (תרנח יג) כתב דה"ה אם נפסל בידו, והחזירו לא יצא, דאומדנא דבעי ראוי לו. **והשעה"צ** כתב דכן מוכח בר"ן. **והביאנוה** (ד"ה אפי') כתב דמהני אם מחזיר לולב אחר מהודר, דשוב ליכא אומדנא [עכ"פ כשהראשון אינו בעולם]. אבל הביא בשם **השד"ח חמו** בשם ס' **שם אריה** דל"מ כה"ג.

עט. אבל **האליה רבה** ו**פרמ"ג** העמידו דברי הרשב"א כשיש לו אתרוג כשר אחר לצאת בו. אבל אל"כ מחייב להחזיר לצאת יד"ח מצוותו. ודוחק. וע' **בכור"י** (תרנח י, יב).

פ. ודלא כתוס' (ד"ה ואם) דדעתו משום דדעתו של ר' גמליאל להכי מהני.

פא. **והרא"ש** ביאר דאף דאיתא (גיטין עד) דל"מ חזרת דמים גבי תנאי בנט, דוקא בגט דלעצמא מכוון. אבל בעלמא מהני.

ותוס' (קידושין ו: ובכ"מ, וכ"כ הריטב"א והר"ן כאן^ט) כת' דאיכא תנאי דלא בעי כפול, דמוכיח שעדיין צריך האתרוג למצוותו. וכ"כ תוס' (בכ"מ) דיש מקומות דמהני אומדנא אפי' לר' מאיר. וכ"כ תוס' (גיטין עה. והרא"ש ב"ב הנ"ל) דיש דברים שהדעת מכרעת, ואי"צ תנאי. אך תוס' בגיטין והרא"ש נקטו דמתנה ע"מ להחזיר צריך תנאי כפול.

ועפ"ז כתב הריטב"א והר"ן (ועוד ראשונים) דהנותן אתרוג סתם ביו"ט, בסתמא אמרי' דהוה ע"מ להחזיר.

והרא"ש (חולין ח כו) כת' דהמשאיל טלית מצויצת לחבירו, הוה כמי שהקנה לו מתנה ע"מ להחזיר. שהרי נתנו לו ע"ד לצאת יד"ח^ז. ויש אומדנא שנתן מתנה. וגם אומדנא דיש תנאי ע"מ להחזיר^ח. והרא"ש הוסיף דנהגו אף שלא בפניו^ט.

ועד"ז כת' הרא"ש (קידושין א כ, וע' אריכות בשו"ת הרא"ש לה ב) דהמשאיל טבעת לקדש בו, אמרי' דהשאל ע"ד כן, ואנן סהדי דגמר בליבו למתנה ע"מ להחזיר. והפוסקים (ט"ז אור"ח יד ה) הק' דמשמע באתרוג דבעי לשון מתנה^י.

שצה) שם. והקצות (רמא ט) כתב דלמש"כ דהוה קנין הגוף לזמן, סגי במה שגילה דעתו שנותן

בענין זה, ואינו נותן קנין עולמי. ואי"צ גירי תנאים לצאת יד"ח^ז. והא דתוס' כת' דצריך משפטי תנאים, היינו לענין הא דאם לא החזירו לא יצא, דהוה גזל למפרע.

וכתב עוד דאף לדעת שאר ראשונים (הנ"ל) דהוה משום תנאי להחזיר, אף באופן דאינו חל בגירי תנאי, מחוייב להחזיר דהוה כפסיקת דמים^ח. וכיון דמשך מחוייב דמיו כפי שפסק, דהיינו גוף האתרוג. דכל תנאי שבממון קיים. אבל הנהיבות (שם י) חלק דכיון דלא התנה כדן הוה פטומי מילי בעלמא^י.

שצו) שם. ובהג' מיימוני (ח ה) הביא בשם הסמ"ג דגבי אתרוג צריך להתנות תנאי כפול וצריך להזהר בד' דברים שהתנאי מתקיים בהן, אלא שלא חש להאריך. ובעל ההגהות^י הק' ולא הבינותי, דאדרבה אם לא התנה לקיים תנאו בכל אלה, כ"ש שהמתנה טובה והתנאי בטל. ויצא יד"ח אפי' אם לא יחזיר. ואפשר דכוונת הסמ"ג דבשעה שנותן יזהר להתנות כדן, דאל"כ שמא לא יחזירו לו^י.

והאחרונים תי' דשאני הכא דגלי דעתו שאין דעתו לתת למתנה גמורה, ואף דליכא תנאי. אך צ"ב דבשאר דוכתי אמרי' דמי שלא התנה כדן הוה מתנה על כל הצדדים^ט. והמקור חיים (תמח ט ד"ה ובוה, ולפ"ז

נתינתו שיתן לאשה.

צד. והביא יסוד לזה מהריטב"א (קידושין כג) דע"מ שאין לרבך רשות בו, אי"צ דקדוקי תנאים ואכמ"ל בגדר ע"מ שאין לרבך רשות.

צה. והביא כן מהגמ' (יבמות קו. והראשונים שם) דהחולץ ע"מ שתתן מאתיים זה, אף דלא חל התנאי בגירי פרשת תנאים, צריכה לשלם כדן שכר פועל. דהוה כקציצת דמים. והביא דבנמוקי (כ"מ כז: בד"ה) כתב דמהני פסיקת דמים לחייב חפץ מסויים. ואכמ"ל בזה.

צו. והחזו"א (אה"ע מה ג) חילק דדוקא גבי חליצה דלא שייך תנאי כלל. אבל בדבר דשייך תנאי, אף אם לא התנה כדן ל"מ.

צז. ר' מאיר הכהן מרוטנברג (ובהג' מיימוני דפוס קושטא (כ"ה בב"י תרנח) הו' קו' זו בשם הרמ"ך. ויש שסברו דכוונתו לרמ"ך, ר' משה הכהן מלונגל).

צה. והבכור"י (תרנח יא) כת' דהסמ"ג קאי בתוס', דאם לא החזירו לא יצא. ודוקא היכא שהתנה כדן, ואל"כ יצא. ואך הלשון צריך ליוזר אינו מתיישב לפ"ז.

צט. והחמד"ש (י) כת' דיש אומדנא שררצה שיצא יד"ח באתרוג אח"כ, ואומדנא זו מבטל את המתנה.

פט. וכתבו דר"ג לא התנה, אלא דהוה אומדנא דמוכה, דאין אדם מתערטל ממצותו ליתן לאחרים בעודו צריך לו, וע"ז סמך ליתן סתם.

צ. והביא מקור לזה גבי קריעה (מ"ק כז:) דאמרי' דהשאל לו ע"ד שיקרע בו קריעה.

צא. וצ"ב האין מהני אומדנא דמתנה ע"מ להחזיר, והרי לדברי הרא"ש (כ"ב הנ"ל) בעינן כל לשון תנאי כפול. ווכעי"ז ילה"ק בדברי התוס', דלעיל גבי אתרוג הקהל נקט דמהני משום אומדנא, ולא סמכינן אתנאי. וי"ל דהיכא דנותן מתנה להדיא, ל"מ אומדנא בעלמא דדעתו ע"מ להחזיר. אבל היכא דכל הנהיגה הוה מחמת אומדנא, אף התנאי הוה מכלל האומדנא. ואף דהא דבעי תנאי כפול הוה מדיני פרשת תנאים, מ"מ היכא דאין כאן מעשה להדיא, ודאי אמרי' דעד"כ עשה.

צב. דנהגו להתעטף בטלית חבירו שלא בפניו, דניחא ליה למיעבד מצוה בממוניה. ומבואר דאף שלא בפניו, אמרי' ניחא ליה להקנות לי מתנה ע"מ להחזיר.

צג. והט"ז תי' דגבי לולב גזולה ושאלו הוה גזיה"כ לפסול. ומש"ה לא אמרי' בזה אומדנא והוסיף דאדרבה התורה גילתה דשאלו פסול. וצ"ב. אבל טבעת לקדש, זהו עיקר

נראה) תי' דע"י האומדנא הוה גדר 'שיר' בקנין. וע"י השיעור גרע, ולא הוה לכב.

הקצות (הנ"ל) כתב דכוונת הסמ"ג דמחוייב להחזיר משום שעבוד (וכנ"ל), והוה כמו אפותיקי שהתנה דאינו יכול לסלקו בזויו, וכה"ג אמרי' דלמפרע הוא גובה. ומדין למפרע הוא גובה לא נחשב לכב.

שצז) **בא"ד וי"ל** לתנאי ומעשה בדבר א', דהיינו כששניהם סותרים וכו'. משום דס"ל דע"מ לא הוה כמעכשיו. וכ"כ תוס' (ב"ב קלז: וכו"מ ועוד ראשונים). ועוד תי' תוס' (שם) דהכא כרבנן, ודוקא לר' מאיר ל"מ תנאי ומעשה בדבר א'. א"נ רבא פליג וס"ל דל"מ תנאי ומעשה בדבר א' וולחנך תי', אף למ"ד דע"מ כמעכשיו יש חסרון דהוה באותו 'דבר'.

שצח) **באד וא"ת** וכו' כ"ל מתנה שאינה וכו' להקדיש. והריטב"א ור"ן הוסיפו שהרי אמר שתחזיריהו 'לי', דחוי לי. ומש"ה רשב"ם (ב"ב שם) כת' דלא גרסי' 'לי', ואם הקדיש והחזיר מהני^ק (כדאי' בגמ' ב"ב הנ"ל).

שצט) **בא"ד וי"ל** דבידו להקדיש להיות קדוש כ"ז שהוא בידו עד שיחזיר. והשעה"מ (ח י) ביאר דיכול להקדיש לזמן וכדאמרי' נדרים כט. דקדושת דמים פקע בכדיקא^א. אבל המאירי (והריטב"א ב"ב קלז:) כתב דיכול לפדותו ולהחזירו.

והריטב"א הביא בשם הראב"ד דיכול להקדיש טובת הנאה שבו^ק. וכדין שוכר, שיש לו זכות שימוש. ויכול להקדיש זכות זו.

ת) **בא"ד ועוד דהתם נמי לא בהקדש תלי כו"**. וכ"כ תוס' (ב"ב קלד. בשם ר"י) דדוקא מתנה גרועה שלא נתן לו לעשות בו כלום. (וכ"כ הר"ן נדרים מח.). והרמב"ן (ב"ב קלד.) ביאר דבסוגיין גמור ומקנה, אלא משום התנאי אינו יכול להקדיש.

והדרך חיים (לנתיבות, דינים פרטיים ללולב ד, הו' בבא"ה) כתב דהמקבל מתנה ע"מ להחזיר לא מהני אא"כ יכול ליתן לחבירו במתנה. דאל"כ לא נחשב דיש לו דין ממון. וכ"כ בספרו נחלת יעקב (לעיל לה) דמתנה ע"מ להחזיר נחשב דיש לו דין ממון מחמת דיכול ליתן לחבירו ע"מ להחזיר^ק. והאחרונים (חלקת יואב אר"ח לד) חלקו.

תא) **תוד"ה ואם**. דעתו של ר"ג היה שיצאו כולם וכו'. וכ"כ תוס' (קידושין ו:) והרא"ש. מבואר דהתנאי ע"מ להחזיר בסתמא היינו להחזיר לו מיד, ואינו רשאי ליתן לאדם אחר. אבל בשו"ת הרשב"א (א אלק, ב רסא) והריטב"א כת' דיכול להקנות לאחרים, ובלבד שתחזור לראשון כמו שהתנה. [ואי"צ שהראשון יעשה פעולת החזרה^ק]. וכ"פ השו"ע (תרנח ה), וע' ביא"ה (ד"ה ומיהו).

והאבנ"מ (כח נג) כתב דמשמע בתוס' דהוה תנאי שיחזור ויקנה לו^ק, ומש"ה הק' התוס' דאין לו רשות להקנות לאחר, שהרי הוא לא הקנה לו.

תב) **שלקח בא"ף זוי**, להודיעך שמצוות חביבות עליו. תוס' (ב"ק ט:). הביאו דנחשב רבנות דר"ג קנאו באלף זוי, והביאו מכאן דאי"צ לבזבז כל ממוןו

כת' התוס' דכיון דאינו נותן בהערמה מהני, אף דאינו יכול להקדיש.

קג. ורבינו אביגדור (בשרת הרא"ש) הוסיף דהוה 'לכם' לענין שיוכל להקדיש ורצ"ב.

קד. והפרמ"ג (תרנח א"א יב) כתב דנחשב שיש לו היתר אכילה, כיון דראוי לשום אדם לאכול.

קה. והביא"ה (ר"ה והאחרון) כת' דפשוט דמהני להחזיר ע"י שליח. ואף יכול לשלוח ע"י קוף, ואי"צ גירי שליחות. אבל כת' דאם הווקע לחזר אחריו אפשר דלא נתקיים תנאו.

קו. וכתב האבנ"מ דהיינו לשיטת הראשונים דע"מ להחזיר הוה מתנה גמורה בתנאי, אבל למש"כ דהוה מתנה לזמן. א"כ כשיעבור הזמן ממילא פקע זכותו, ואי"צ לחזור ולהקנות בקנין.

ק. והרמב"ן (ב"ב קלד.) חלק, וכתב דהגהת ספרים בסברא עבירה גמורה היא, וראוי לנדות עליה.

קא. ובשו"ת מהר"ם רוטנברג (תתקפא) כתב דמתנה ע"מ להחזיר יהיב ליה לפי שעה לצאת בו, ואף אם הקדיש מקודשת לענין שהנהנה קודם שיגיע זמן חזרתו חייב קרבן מעילה.

והאבנ"מ (כח נג) דייק דהוה מתנה לשעה, וכשהגיע זמן חזרתו, ממילא אינו קדוש. אבל האחרונים דחו דכוונתו דיכול להקדיש לשעה, אבל אילו הקדיש לעולם לא חל הקדש (וכשהתנאי שתחזיריהו 'לי', דע"י מתבטל תנאו).

קב. והתוס' רי"ד (הנ"ל) נקט דמתנה ע"מ להחזיר הוה מתנה לזמן, עד שיחזור. וכתב דיכול להקנות שימוש זה. אלא דהק' דאינו שווה פרוטה, ולא חל הקדש על פמש"פ. ומש"ה נקט

מותר להחזיק בידו, ודוקא הני דיש בהם טירדא. אבל רבינו יונה (ברכות יד: בדה"ר) כתב דכל דבר אסור להחזיק בידו, ואורחא דמילתא נקט. ודוקא לולב מותר משום מצווה. והב"ח (שם) כת' דבהני דאיכא טירדא אסור לתפוס, ואם תפסן צריך לחזור ולהתפלל. ובשאר דברים לכתחילה לא יתפוס, אבל בדיעבד אינו מעכב. ובלולב מותר אף לכתחילה. והפוסקים חלקו דבכל אופן אי"צ לחזור ולהתפלל ק"א.

(תה) הכא מצווה ולא טירד. פרש"י מתוך שחביבה עליו, אין משאה כבד עליו, ולא טירד. הריטב"א הק' דכ"ש שמתוך חביבות טירד שלא יפול, ולא יתכוון בתפילתו. והריטב"א כתב לפרש דטרדה דלולב מצווה דשעתא היא וחביבה. ואע"פ שמפנה לבו קצת אינו מפנה לבו לבטלה ואין זה מעכב בתפילתו כדי למנוע ממנו חיבוב מצווה. ואפשר שמתוך חיבוב מצווה יכוון בתפילתו יותר. וכתב דאפשר דזה כוונת רש"י.

והריטב"א כתב דה"ה סידור תפילה ודאי ליכא למיחש.

(תו) כך היה מנהגן של אנשי ירושלים וכו' קמ"ל להודיעך כמה היו זריזין במצוות. ותוס' (לט.) הביאו דכיון דיש בזה משום מצווה מן המובהר, יכול לברך ונחשב עובר לעשייתו ק"ב. ומשמע בגמ' דהוה זריזות בעלמא. אבל בהעמק שאלה (הו') לעיל (לט.) נקט דעדיין נמשך קיום המצווה, דאין שיעור למעלה בהחזקת הלולב.

והמאירי הביא י"מ דמברך כל שעה שנוטלו בידו,

משום מצוות עשה העוברת^ק, אלא עד חומש נכסיו (כתובות נ.).

והאחרונים דנו דר"ג היה עשיר גדול, ומסתבר דאלף זוז לא היה חומש נכסיו (ע' ב"ח תרנו). והביאו"ה (תרנו) תי' דכיון דלא מצא אתרוג בשוויו נחשב אנוס [ואינו חייב להוציא יותר משווי האתרוג]. והוציא הו' רב שיתרצה למכור לו^ק. אבל כתב דזה נגד פשטות הפוסקים.

לולב בידו

(תג) לא יאחו אדם תפילין בידו וס"ת בחיקו ויתפלל וכו'. הט"ז (צו א) כתב דבגמ' קאי אשמו"ע, ושאר תפילות אי"צ כוונה כ"כ. וכת' דמ"מ אף בשאר תפילות למזה יחזיק ס"ת בידו, ואין זה הידור. והק' אמאי נהגו שהש"ץ מחזיק הס"ת בשעה שאומרים יקום פורקן וברכת החדוש, משום כבוד התפילה. אדרבה מבטל עי"ז כוונתו. ותי' דמחזיק בידו כדי שיהא מורא שמים עליו, ועי"ז יכונו יותר. ואילו בסוגיין איירי שאוחזו לשמירת הספר, ולא שייך לתפילה. והמשנ"ב (שם ב בשם המחצה"ש) תי' דהוה כמו לולב בזמנו. דדעתו להתפלל עבור לומדי התורה. והפרמ"ג (צו מ"ז א, הו' במשנ"ב שם) כתב דה"ה בשעת קר"ש ופסוקי דזמרה לא יחזיק^{קט}. אבל הפרמ"ג (תרנב א"א ג) כתב דהרמב"ם השמיט קר"ש בביריתא דלולב, דאף ספר בידו מותר, דפסוק א' יכול לכונן^ק.

(תד) ואמר שמואל סכין וקערה וכו' כיו"ב. פרש"י שמתירא בהם, וטריד. ומשמע דוקא אלו. והפוסקים (או"ח צו) הביאו דמשמע דשאר דברים

להביא סתירה לדבריו. או להביא מדעת המקליל שם, צריך להחמיר הכא. ובוזה כתב הפרמ"ג פסדו' לדידך).

קי. ורצין לס' טג ודפר"ח שם.

קיא. והפרמ"ג (שם מ"ז א) כת' דמדינא המתפלל בלא כוונה חור, אבל לדין [שאין מתכוונים בתפילה] אין חזרין. אבל כת' דברמב"ם משמע דאף מדינא אי"צ לחזור.

קיב. ובפשטות כוונת התוס' דכל מי שנוטל לולב, אף אחר נטילתו יכול לברך, דעדיין נמשך מצוותו. אבל הבב"י (תרנא ט) נקט דדוקא אנשי ירושלים, דכך היה מנהגן. אבל אדם בעלמא שנטל לולב מחבירו, לא יברך אחר נטילתו. וכתב דמ"מ כיון דנהגו לומר הושענא, עדיין נחשב דנמשך המצווה. אבל כתב דהנוטל לולב של חבירו לנענוע בעלמא, אינו רגיל להתפלל בלולב. ולא יברך אח"כ.

קז. והר"ן (וכן הרשב"א ב"ק שם) הביא בשם הראב"ד הטעם כדי שלא יבוא לידי עוני ויפיל עצמו על הציבור, שהעוני כמיתתו. ויש איסור לבזבו יותר. והב"ח (תרנו) כתב דמ"מ ר"ג היה נשיא, ואינו בכלל איסור זה, שהרי מוטל על הציבור לגדלו. אבל הביא דהרא"ש (ב"ק שם) כתב דגזמא קאמר, ואף ר"ג לא הותר יותר מחומש נכסיו.

קח. וכע"ז כתב הערול"ג דאף ראב"ע ור"ע היו עשירים ורצו לקנות, ור"ג העלה על דמי מקחם כ"כ. וכ"כ השפ"א.

קט. אבל הט"ז כתב רק דאין סיבה להתפלל דוקא באופן זה. והפרמ"ג ציין ע' רמ"א (פ"ט א). ולא נתפרש כוונתו. ויל"פ דהרמ"א שם הביא דברי התה"ד (יה) דאסור לעשות צרכיו קודם שהתפלל שמו"ע, ול"מ במקצת ברכות ותשבחות, דסתם תפילה המוזכרת בתלמוד הוא תפילת שמו"ע. וכוונתו

וכל שהניחו לקרוא בתורה וכו' וחזר ונטלו חזר ומברך עליו, אלא שבזמנים הללו אין נוהגים בו כן. אבל שא"ר כתבו דמדאגביה נפיק ושוב אינו מברך. [ע' תוס' הנ"ל].

אבל הירושלמי (ג יא, הו' בדרכ"מ תרנב) אי' [דאף אנשי ירושלים] כיון דהניחו אסור ליטלו^ק. [משום מוקצה, וע' לקמן מב.].

והט"ז (סו"ס תרנא) כתב דאם לאחר שכבר יצא יד"ח, נוטל חלק מהמינים משום חביבות מצווה, יש בזה משום בל תגרע^ק. והא"ר חלק דכיון דלא נטל לצאת יד"ח, אלא משום חביבות, ל"ש בל תגרע^ק.

(תז) יוצא מביטו וְלֹאֵב בידו. מבואר שנטלו הלולב קודם התפילה. וכ"כ המג"א (תרנב ג) בשם השל"ה דיש ליטול הלולב בסוכה קודם תפילתו. וכ"כ המשנ"ב (תרנא לד). אבל פשוט לשון השו"ע שנטלו רק קודם הלל^{קטז}.

תח וּנְחָם אֲבָלִים. אף דאין אבילות ברגל, מ"מ מתעסקים עמו.

והאחרונים העירו דלשון הברייתא דביקור חולים קודם לניחום אבלים (וכן העתיק הרמב"ם לולב ז כד). אבל הרמב"ם (אבל יד ז) כתב דניחום אבלים קודם לביקור חולים.

דף מב.

תט) הא מדאגביה נפיק ביה וכו'. פרש"י ותו לא הוה

טעות בדבר מצווה. ורע"א הק' דמ"מ בשעת הגבהה הוה דבר מצווה, וחזיב הוצאה בשבת תלי בעקירה והנחה, והכא בשעת עקירה טעה בדבר מצווה, והאיך יתחייב אהנחה.

והרש"ש תי' דכשנטלו בידו יצא יד"ח אף קודם שהגביה (וע' מה שהו' בזה לעיל לט.). ולא תלי בעקירה. והשפ"א תי' דמתחייב אהוצאה והנחה. דאף במה שטעה בדבר מצווה הוה 'מלאכה', אלא דהתורה פטרה מחטאת כשעשה מצווה, והיינו דוקא אם כל המלאכה היה לדבר מצווה. אבל היכא דרק העקירה היה לדבר מצווה מתחייב, ואף העקירה מצטרפת^א. ועוד הביא הרש"ש לחייב באופן של עקירת גופו.

תי) שם. ובירושלמי הובא דטעמו של ר' יוסי משום מנהג אנשי ירושלים דאף לאחר שיצאו יד"ח נטלו הלולב בידם. והמפרשים (מרה"פ, רידב"ז) ביארו דאף דכבר יצא בה^ב, עדיין נמשך גוף המצווה^ג ונחשב טעה בדבר מצווה^ד.

ועוד דן הכפ"ת דכיון דאמר' (פסחים ז; הו' בתוס' לט.). דמברך על הלולב אף משנטלו קודם נענועין, כיון דעדיין לא נגמר המצווה, מש"ה יחשב טעה בדבר מצווה. [והכפ"ת כתב דסוגיין ס"ל דנענועין הוה שיירי מצווה בעלמא, ופליג אסוגיא דפסחים. וע' תוס' לט. בסו"ד. וע"ע פרמ"ג תרנא א"א כב.].

והרמב"ם (שגגות ב י) פסק דהמוציא לולב בשבת פטור

שנטלו הלולב כל הימים, אין להם להפסיד זמן בקיום המצווה משום מעלה תדיר.

א. אך אי פטור טעה בדבר מצווה שייך לגדרי אונס, ולכאורה היכא דהעקירה באונס אינו מתחייב [ובגמ' (שבת קב.) אי' דב' אמות בשוגג וב' אמות במזיד פטור וכו'. אמנם יש לחלק דהכא הוה רק העקירה].

ב. אבל הקה"ע ציין לת' סוגיין, ונקט דהירושלמי לא פליג.

ג. ועוד כתב בחי' חת"ס דמשנטל את הלולב נחשב מכשירי מצווה כל זמן שלא פירש ממנו. ולדעת ר' אליעזר מכשירי מצווה דחי שבת עד שיגמר המצווה, ואף לדידן עכ"פ הוה טעה בדבר מצווה. אבל ר' יוסי פליג דדוקא גוף המצווה.

ד. ודעת הבבלי דכיון דנפיק, נגמר המצווה. א"נ דלענין טעה בדבר מצווה בעינן שיהא מצווה במצווה, שיהא טרוד בו. אבל בתר דנפיק הוה המשך מצווה כרשות בעלמא. וע' קה"י (ברכות ו, הו' לעיל לט.).

קיג. ובפשוטו לדברי הירושלמי הניחו ע"ג קרקע, ושוב אינו נוטלו [ולבקר חולה היינו 'או לבקר']. א"נ הירושלמי איירי דוקא בשבת (ע' בסמוך). ואפשר דכוונת הירושלמי דוקא הניחו ע"ג קרקע, דסיים מצוותו, אבל היכא דדעתו לחזור וליטול מהני.

והפרמ"ג (תרנב א"א ג) הביא דבירושלמי הגירסא נותנו לחבירו, אבל משהניחו ע"ג קרקע הוה מוקצה. והברייתא דידן בא לאפוקי דאף משהניחו אין בו מוקצה ביו"ט. ומשמ"כ 'ביו"ט, י"ל דבשבת הוה מוקצה, וכדאיתא בתוספתא].

קיד. ויל"ע דכיון דקיל דנטלו בזא"ז יצא, א"כ יצטרף ג' מינים שנטל עכשיו, לאתרוג שנטל קודם. ומה לי נטלו כמה פעמים.

קטו. ובס' הערות כתב דמ"מ אין בזה חשיבות של חביבות המצווה, דאינו מצווה בשלימות.

קטז. והאגר"מ (אריה ד צט) האריך דיש להתפלל קודם. תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם. ודוקא אנשי ירושלים,

שהרי ברשות הרציא. והשמיט הנך אוקימתאות. ויש שפי' דפסק דמצוות צריכות כוונה, אף כה"ג. א"נ דפסק בירושלמי. או משום נענעין.

(תיא) **כשהפכו פרש"י** העליון למטה והאגד למעלה, דקי"ל (לקמן מזה) דבעי דרך גדילתו. וכ"כ שאר ראשונים. אבל ר"ח כתב לולב בשמאל ואתרוג בימין (ודבעינן לולב בימין, כדלעיל לז:י). והראשונים (ראבי"ה, ריטב"א, מאירי, מכתם) דחו דלולב בימין אינו מעכב בדיעבד. והמג"א (תרנא ט) הביא לדברי ר"ח דלא יצא יד"ח בלולב בשמאל. אבל בחי' חת"ס תי' דכוונת ר"ח גילה דעתו שאינו רוצה לצאת, והוזה ככוונה מפורשת שלא לצאת. וועד"ז כתב המאירי דכשנטל בלא לברך הוזה ככוונה מפורשת שלא לצאת^[1].

(תיב) **כגון שהוציאו בכלי. הראשונים** (ריטב"א) כת' דפטור אף על הכלי, וכדתנן (שבת צג:) המוציא אוכלין פחות משיעור בכלי, פטור אף אכלי.

(תיג) **לקיחה ע"י דבר אחר וכו' אבל דרך בזיון.** (ע' לעיל לז:). ותוס' (לז:) כת' דלא איירי כשאוחז בדופני הכלי (ודכה"ג לא מקרי לקיחה ע"י דבר אחר, אלא חציצה). והכפ"ת הק' על המשקן, דמנליה דאיירי שהוציאו כה"ג.

(תיד) **תוד"ה אמר אביי.** משמע דס"ל דמצוות אי"צ כוונה וכו'.¹ והריטב"א כתב דש"מ דקי"ל דמצוות אי"צ כוונה. והתוי"ט הק' דהרמב"ם בפיה"מ העתיק הנך תי', אף דהרמב"ם (שופר ב ד, ע"ע פוסקים תקפט ח וס ד) ס"ל דמצוות צריכות כוונה. והכפ"ת תי' דס"ל דבמידת תליא במעשה אי"צ כוונה.

ותוס' (לעיל לט.) כת' דמשכח"ל דנתכוון שלא לצאת ידי חובה, דאף למ"ד דאי"צ כוונה, מ"מ בע"כ לא נפיק². ותוס' תי' דבסוגיין איירי באדם שאינו בקי וומסתמא אינו יודע להתכוון להדיא שלא לצאת³.

(טו) **עולת העוף וכו' ואכלה פטור וכו' דטעה בדבר מצווה.** פרש"י דפטור מקרבן מעילה, דהוזה טועה במצוות אכילת קרבנות.

ומבואר דטועה בדבר מצווה פטור אף מאשם מעילות. והאחיעזר (ג פג ב) הק' דבגמ' (שבת קלז:) מבואר דמ"ד דפטור בטעה בדבר משנה הוזה משום דילפי' חיובי חטאת דומיא דע"ז, דלאו מצווה עבד. ובשלמא חטאת ילפי' דומיא דע"ז, אך האיק ילפי' לקרבן אשם. ומנלן דדבר מצווה יפטור מאשם⁴. וכתב דילפי' מע"ז דכה"ג נחשב קרוב לאונס, וה"ה לענין אשם⁵.

והרש"ש כתב דמבואר דטעה בדבר מצווה פטור אף באכילה, ואף דמתעסק בחלבים ועריות חייב, שכן נהנה (סנהדרין סב:). [דפטור טועה בדבר מצווה הוזה מגדרי אונס, ולא משום מתעסקן].

התוי"ט (ריש שבת) כתב דהא דתנן פשט העני את ידו וכו', ולא פטרינן משום טעה בדבר מצווה, דעוסק במצוות צדקה, משום דלא ניתנה שבת לידחות אצל צדקה כלל, ורע"א (ועוד אחרונים) תמחו דלא ניתנה שבת לידחות אף אצל לולב, רק איסור מוקצה דטלטול בעלמא. ואפ"ה טעה בדבר מצווה פטור.

(טז) **תוד"ה שאינו.** ואפי' נמצא תם, דבעי ביקור ד' ימים^א. ומבואר בתוס' דביקור מעכב, והאחרונים [כפ"ת, תור"א (מגילה כט, גבו"א תענית כט) ומנח"ח (ה, תא בקומץ המנחה)] הק' דבכ"מ משמע דביקור אינו

וקדשו ריבה הכתוב בכפרות (דעולה ויורד, ואף עני מתכפר בדבר קטן) מפני שהוא טועה בדבר מצווה, שהכוון האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עוסק הוא במצווה ודעתו לשמים, ולפיכך אע"פ שחטא בהעלמת הטומאה ריבה בו כפרות. ומשמע דבעולה ויורד אין פטור טעה בדבר מצווה. ע' משי"כ שם.

י. אבל הק' דמ"מ הו"ל לגמ' לעשות צריכותא בזה.

יא. אבל המאירי כת' הטעם דיש מומין דאינן מבדקין אחר שחיטה. ויל"ע דמ"מ ספק יצא יד"ח. ויל"ד אם שחט ולא זרקו הדם, אי פטור⁶.

ה. ראבי"ה (תרצח) הק' דא"כ הו"ל הפכ"ן. והביא (תרצד) דבסוגיין מבואר דבדיעבד יצא בשמאל, דאל"כ הו"ל שהפכן לשמאל. וכן הוכיח הט"ז תרנא ד.

ו. אמנם צ"ב א"כ נימא הכי אף באינו בקי דסוגיין.

ז. והאחרונים דנו דבכ"מ משמע דר' יוסי ס"ל מצוות צריכות כוונה.

ח. והטור"א (ו"ה שם) הביא מכאן דכוונה הפכית אינו מגרע, וכדעת הרא"ה ותוס' ר"פ (ה' לעיל לט.).

ט. והביא דהרמב"ן (ויקרא ה ז) ביאר דבטומאת מקדש

מעבב. והאחרונים כת' ד"ל דביקור כל שהוא מעבב, אבל ד' ימים הוה למצווה. והחזו"א (קכד צו) כתב דרבנן בברייתא פליגי אר' יוסי.

(תיז) ר' יהודה אומר בשבת מחזירין. ר"ח פי' ולא גזרינן משום השקת זרעים. וכ"כ הרי"ף גיאת בשם א"ד דמשום השקת זרעים נגעו בה.

ואסור להוסיף מים בשבת, המכתם פי' דשמא מתוך שמוסיף מים מוסיף בהם לחות.

אבל הרמ"א (שלו יא) הביא בשם מהרי"ל דמותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחלוחית המים. וציין לסוגיין. והכפ"ת הק' דבסוגיין מבואר דדוקא להחזיר, ולא להעמיד מתחילה במים.

והפרמ"ג (שלו א"א יג) כתב ד"ל דאם המים היו מוכנים מהבעו"י מותר, ודוקא להחליף מים אסור משום טירחא³. אך הביא דרש"י כת' שהרי מכאן נטלום היום, הא לאו הכי אסור. ועוד דייק רע"א מלשון רש"י דאף בנטלו מבעו"י אסור להחזיר בשבת⁴.

ובשו"ת הרשב"א (ד עג) כתב דדוקא לולב אסור להוסיף מים, דכיון דסיים מצוותו הוה מוקצה, ואסור להשקות מוקצה⁵. אבל ירקות הראויין לאבילה מותר להשקות⁶.

ובשו"ת הרשב"א ביאר דאף דאסור לטלטלו בשבת אחר שנגמר מצוותו ונהניחו ע"ג קרקע, הקילו להחזיר שלא יכמוש משום הידור מצווה.

וכן אי' בירושלמי דכיון דהניחו הוה מוקצה בשבת.

והדרב"מ (תרנב) הק' דקי"ל דאין מוקצה לחצי שבת (ביצה כו). וכ"פ הרמ"א (רסו ב בשם רבינו ירוחם) דמותר לטלטל סכין של מילה אחרי המילה. וחלק על המהרי"ל (כשם מהר"י סגל) דהסכין מוקצה לאחר המילה, וצריך לזרוקו מידו מיד כשגמר המילה (ובכ"פ הט"ז).

והגר"א (יו"ד) הביא דמפורש בתוספתא וירושלמי (כאן) דיש כה"ג מוקצה לחצי שבת⁷. והמג"א (שלא ה, וכן ציין תרנא כח) כתב דשאני מוקצה מחמת חסרון כיס. ואף דהותר לטלטלו לצורכו, כשנגמר הצורך חזר לאיסורו⁸.

והחזו"א (מט ט) ביאר דדבר מצווה הוה מוקצה מעיקרא, וצורך המצווה לא נחשב 'שימוש' לבטל ממנו שם מוקצה. (וע' בסמוך⁹). ומש"ה כשנגמרה מצוותו חזר להיות מוקצה אבל בעודו עומד למצווה רשאי לטלטלו¹⁰. משא"כ בדבר שעומד לשימוש לא חל הקצאה לחצי שבת.

ויש שדנו בדעת הירושלמי האם רשאי לטלטל את הלולב שלא לצורך המצווה אף קודם שיצא יד"ה, או דהירושלמי איירי דוקא לאחר שיצא יד"ה והניחו.

ובס' יד המלך (שבת כה) כת' דבליל החג אסור לטלטל את הלולב, דעדיין לא הגיע זמן מצוותו. ובזה לא שייך סברת מוקצה לחצי שבת. ויש שחלקו דלילה לאו מחוסר זמן¹¹.

(תיח) קמן היודע לנענע וכו'. המור וקציעה (תרנא) הוכיח מכאן שאין המצווה שלימה וגמורה

שקוצבים עליו בשר דמותר להשתמש ביו"ט, ולאחר שהשתמש בו אסור לטלטל מחמה לצל.

יח. ולכאורה רש"י (בסמוך) כת' קמ"ל דנחשב כלי, דשימוש מצווה נותן לו חשיבות כלי. ואילו תוס' (בע"ב) לכאורה מבואר דשימוש מצווה לא נחשב כלי.

יט. והר"ש קלוגר (חכמ"ש או"ח שלא ו) כת' דאף בשעה שנטול הוה מוקצה, וכמ"ש תוס' (בע"ב) כיון דאין לו שם כלי. אלא שהמצווה דוחה איסור זה. ולא שייך כלל למוקצה לחצי שבת, שהיה מוקצה מעיקרא אלא שהמצווה דחה. וכת' דעפ"ז אסור לטלטל את הלולב בלילה, או ביום שלא לצורך מצוותו.

כ. וכמ"ש רש"י (לעיל לג. ד"ה ולולב) דמשעה שקידש היום נחשב מוקצה למצוותו. ואף דזמן נטילתו רק ביום.

יב. ועוד יל"פ דאחרי שהחזירם למים, שוב אסור להוסיף מים, דהשתא הוה כבר מוקצה. וכמ"ש בשו"ת הרשב"א (ע' בסמוך).

יג. וכתב דכע"ז מצאנו גבי חזרה ע"ג כירה בשבת, חילוק בין נטלו בשבת ונטלו מבעו"י.

יד. ומשמע דכוונתו ע"ד הא דאי' (שבת קה וביצה כג) דאסור ליתן מזונות בפני בהמה שהוא מוקצה.

טו. וכ"כ השפ"א לפרש דהרמ"א קאי בענפי אילנות שהם לתשמיש אדם להריח ווע' במג"א. אבל הק' דמהרי"ל למד כן מסוגיין. וצ"ע.

טז. ועי"ש שהאר"ך דאף צריך לזרוקו מידו, ולא אמר' דכיון דהוה בידו בהיתר מותר. ואכמ"ל.

יז. והביא כע"ז (שבת כג), שרע תצט ה' עלי' ודף כבד

כהילכתא בלא נענועין^{כא}. והאחרונים (מרומי שדה, גרי"ז ערכין ב; אבנ"ז או"ח לט) הביאו מכאן יסוד דהשיעור במצוות חינוך נקבע במה שיוכל לקיים את כל המצווה כתיקונה, ולא במה שיוכל לצאת בעלמא. [והאחרונים (ע"ע לקמן מו) נח' האם בעי כל תנאי המצווה, או סגי ב'צורת המצווה'^{כב}. וא"כ אפשר דכשמחנך בנו א"צ ללמדו נענועים. ואפ"ה כל זמן שאינו ראוי ללימוד נענועים אינו מתחייב].

תיט) מהד"ת אישה לאו בת חיובא לא תקבל וכו'. פרש"י דלגבה אסור בטלטול. ופרש"י (במשנה) דס"ד דהוה מידי דלא חזי. [וכעצם בעלמא דלא הוה כלי]. והשעה"מ (ז כה) הביא דתלי במח' התנאים (עירובין צו). האם נשים סומכות רשות, ויש להם קיום מצווה. ולמ"ד דנשים מקיימות מצוות עשה שהזמן גרמא, א"כ הוה קיום מצווה אצלם^{כג}, ולא שייך מוקצה^{כד}. וצ"ל דסוגיין קאי למ"ד דנשים אינן סומכות רשות.

והשעה"מ כת' דכ"ז לדעת רש"י (שם) דלהך מ"ד דיש בזה משום בל תוסיף. אבל לדעת תוס' (שם) נידון התם דוקא היכא דיש צד איסור בדבר ויכונן סמיכה משום שימוש בקדשים, ותקיעת שופר הוה מלאכה דרבנן, ותפילין דבעי נקיות הגוף. אבל היכא דאין צד איסור אף נשים מקיימות מצווה. וא"כ ראוי אף לנשים. וכת' ע"כ יפרש דהוה המסקנא [ע' בסמוך]. ובהג' אשר"י (בשם האו"ז) כת' מכאן יש ללמוד דאסור לאשה לברך אמצוות עשה שהז"ג [ודלא

כדעת ר"ת], דאל"כ תיפו"ל דראוי לה לעצמה^{כה}. וסיים דר"ת דמתיר לברך מפרש [מסקנת הגמ'] בענין אחר^{כז}.

ולדברי הירושלמי (הנ"ל) לאחר שהניחו הוה מוקצה לכולם, אבל בשעה שבעודו בידו עדיין לא הוה מוקצה, ולכאורה מבואר דרשאי למוסרו לאיש אחר להחזירו למקומו. אבל אשה לא תקבל, דאצל האשה הוה מוקצה מעיקרא.

תכ) קמ"ל. פרש"י דהוה תורת כלי. אף דאצל האשה הוה מידי דלא חזי, מ"מ יש לזה תורת כלי. ומדברי ההג' אשר"י מבואר דלר"ת למסקנא אף האשה רשאית ליטול ולברך. ומש"ה נחשב אצלה מידי דחזי.

והשעה"מ (ז כה) הביא דהר"י בן נעים נסתפק במי שנוהר שלא להעלות עשן הטוטון ביו"ט, האם מותר לטלטלו, האם אמרי' דהוה כלי שמלאכתו לאיסור ומוקצה. או כיון דלאחריני שרי אינו מוקצה^{כז}. והביא מסוגיין דאינו מוקצה לנשים, כיון דמותר לאנשים. וכיון דלאחריני מהני.

והשעה"מ הביא כע"ז (שבת קכז) דתרומה טהורה ביד ישראל, כיון דחזי לכהן לא הוה מוקצה. ותוס' (שם) מבואר דהוה כלל דכל שראוי לאחרים^{כח}. אבל שא"ר (שם) פירשו דדוקא תרומה דעומד לינתן לכהן. וכן הר"ן (שבת ס"פ כירה כא. בדה"ר) נקט דמי שאסר כבר עליו הוה מוקצה. אבל תוס' (שבת מו) כת' דהוה מוקצה רק לאכילה, אבל מותר בטלטול, שהרי מותר לאחרים.

סומכות. ולא ניחא ליה לפרש דהוה לרבנות. ועוד יל"פ דאף למ"ד סומכות רשות הוה מוקצה, כל שאין דעתה לקיים המצווה. ועדיין צ"ב.

כו. והמשנ"ב (תרנ"א) כתב הטעם דמקבלת משום דרשאה לברך. והשעה"מ כתב דאף לחולקין [דא"א לברך] הוה תורת כלי [וכרש"י].

כז. והקה"י (שבת כג) הק' דלפי שיטתו [שהוא מחמיר], הרי אסור אף לאחרים. וכתב דאולי איירי שקיבל עליו בתורת חומרא בעלמא.

כח. דתוס' הק' מ"ש מבגדי עניים לעשירים, דהוה מוקצה [ולא אמרי' דחזי לעניים]. ות"י דהתם לא חזו מחמת גריעותא. ובפשוטו משמע דבגדי עשירים הוה מוקצה רק לעשיר. אבל המג"א (שח עט) ביאר ת"י דהתם דכיון דהבעלים עשיר, ואינו חשוב לדידיה מוקצה דעתו, אסור אף לעני לטלטלו.

כא. ואף דהוה מדרבנן, מ"מ הם קבעו צורת המצווה. והאבנ"ז כתב לדחות דאפשר דבעי ראוי לנענע, וראוי לביילה מעכב. (וע' לעיל לב).

כב. והחזון יחזקאל (חגיגה א ג) כת' דבעינן מעשה חינוך, שיהא ניכר שהוא מעשה של מצווה. דבמה שעושה הגבחה בעלמא בלולב אינו ניכר מעשה מצווה.

כג. ולדעת ר"ת (בתוס' עירובין צו. ר"ה לג. גיטין מ, קידושין לא.) האשה מברכת על נטילת לולב, ושאר מצוות עשה שהזמן גרמן.

כד. והשעה"מ הביא בשם ס' שארית יוסף דאף דלא מחינן בידיהו, לא מורינן להו. ומש"ה נחשב מוקצה [כשאין דעתה לקיים המצווה].

כה. ונ"ב דאנן קי"ל סומכות רשות, אף במקום שיש איסור דבר, וע"כ דכוונתו להכריע מכאן דהלכה כמ"ד דאין

והאחרונים דנו לחלק דתלי מי הבעלים, וברשות מי עומדת. וה"נ בסוגיין אף דהאשה לאו בת חיובא, מ"מ שומרת עבור בני ביתה דהוה ראוי לדידהו. (וע"ע תוס' בע"ב).

תכא) **להתעטף חייב בציצית**. האו"ז (הו' בהג"א) ביאר דהיינו להשליך ב' כנפות לפניו ואוחז בציצית כשורה בשעת קר"ש. (ע' תוס' ערכין ב:).

תכב) **לשמור תפילין**^{כט}, אביו לוקח לו תפילין. תוס' (ערכין ב: ד"ה אביו) דייקו דנקט ח' לישנא דוקא גבי תפילין. דגבי ציצית מסתמא יש לו בגד^ל, וגבי לולב יכול לצאת בשל אביו^{לא}. אבל תפילין צריך ליקח^{לב}. א"נ משום דתפילין דמיהן יקרין שייך ביה לקיחה.

ובפשוטו קאי בקטן, ואביו לוקח לו תפילין משום חינוך. אבל העיטור (הו' בב"י לו) כתב דהיינו מבן י"ג שנים ויום א'^{לג}. והב"י חלק דמשמע דאיירי בקטן דומיה דאידך. (וע"ד מש"כ תוס' ד"ה היודע לפרוס).

והפרמ"ג (הו' בביא"ה) הק' דכיון דהוה בן י"ג הוה איש בפנ"ע, ואביו אינו חייב במצוותיו^{לד}. (ואם הוא עני כל ישראל חייבין להצוותו^{לה}).

והפרמ"ג ורע"א העמידו דאיירי בבן י"ג שלא הביא שערות^{לו}, מש"ה בעי לדין חינוך. אבל הביא"ה

הביא דמבואר בעיטור דקאי אגדול, ואינו מדין חינוך. והביא דאף הא דחולקין לו תרומה בבית הגורן איירי בגדול (וכרש"י).

תכג) **יודע לדבר אביו לוקח לומדו תורה וקר"ש**. תוס' (ברכות כ.) הביא דמבואר דיש מצוות חינוך בקר"ש, ודלא כמ"ש רש"י (שם) דלא הטילו על אביו לחנכו בקר"ש, לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמנה. והגר"א (ע ב) יישב דלרש"י סוגיין אינו משום מצוות קר"ש, ובזמן קר"ש. אלא מחייב ללמוד תורה, ללמוד ב' פסוקים אלו. ועוד כתב הגר"א (ס"ס לו) דלדברי העיטור (הנ"ל) לק"מ דלא איירי בקטן.

תכד) **אובליין ע"י טהרות**. הריטב"א כתב דאף דקטן אינו נאמן באיסורין (וכדאיתא (כתובות כח.) דרק באיסור דרבנן האמינו. ואמר' (פסחים ד:) דבבדיקת חמץ האמיניהו דרבנן^{לז} הכא איירי בדבר דיש חזקת טהרה, ונאמן שלא החליפו.

וכתב הריטב"א (וכ"פ השו"ע יו"ד ס"ס קכו) דמש"ה סמכין על קטנים בשמירת דברים שמביאים ממקום למקום או בשר ביד נכרים, דלית בהו חזקת איסור אלא חשש שמא יחליף או שלא יגע בו הגוי. אבל הר"ן חלק דדוקא היכא דהוה בידו ממש, אבל אינו נאמן על מה שביד נכרי^{לח}. ובשו"ת הרשב"א (מיוחסות קעז) כתב

כמותו שלא לחנך קודם י"ג שנים, אבל במה שאף בן י"ג צריך שיהא יודע לשמור לא קיל כוותיה.

לד. ומשמע דל"ש מצוות האב לבנו אחרי שגדל. ויל"ד דמחוייב להשיאו אשה, וכן ללמוד אחר.

לה. ובס' הערות תי' דהוה מחוייב ערבות, שנתפס בעון אנשי ביתו. וכיון שיש בידו ממון ליקח תפילין מחוייב ליקח עבור בנו. (ועד"ז י"ל דתקנת חינוך הוא להכין את בנו שיהא ראוי לקיום מצוות, וה"נ כיון דדמי תפילין יקרין, וכשהוא בן י"ג ויום א' אינו יכול לקנות תפילין לקיום מצוות אותו יום. ומש"ה חייבו חכמים שיקח תפילין).

לו. ורע"א (שורע שם, ושית' ק ס"ס ז) כתב דאיירי שהביא שערות קודם י"ג, דהוה שומא, ומש"ה לא חיישינן שמא נשרו (וכמ"ש הבי"ש קנה כט). א"ג אף דחששו לענין איסורא, לענין מצוות עשה לא חששו.

לז. והחזו"א (טהרות ג יב) כת' דמדאורייתא אף קטן נאמן באיסורין, דאל"כ האין מהני (בסמך) יודע לישאל ברה"י.

לח. והרא"ה (בדק הבית א א ח) כתב דדוקא כשמסרו לידיו, דסמכין דהוה דבר שמסרו לו, אבל אינו נאמן להעיד ולשלוח דבר הצריך עדות ע"י. (וצ"ב במה שאני 'לשלוח' או למסור.

כט. פרש"י שלא יכנס לביה"כ. והראשונים כת' שלא יפיה בהם או ישן בהם. והגר"ז כתב דלדעת הרמב"ם (ע' לעיל כו.) הול"ל לשמור מהיסח הדעת.

ל. והמכתם ביאר דאם אין לו ד' כנפות אי"צ לקנות. וכמו שאין חיוב לדור בבית כדי להתחייב במוזוה ומעקה. אבל אדם חשוב לעולם ישתדל להיות לו טלית ולקיים מצוות ציצית, וכ"ש בשעת תפילה. והביא דכ"כ הרמב"ם (ציצית ג יא). (וקצת משמע דהגמ' (מנחות מא.) שהמלאך הקפיד ע"ז שפטר עצמו ממצות ציצית, דבעידן ריתחא ענשינן אעשה איירי דוקא באדם חשוב).

לא. אבל השו"ע (תרנו) פסק דחייב לקנות לו. והמהרש"ל כתב דלאו דוקא לקנות. והט"ז כתב דטוב לקנות לעשות נענוץ בהלל.

לב. והביא"ה (ד"ה לקנות) כתב דדוקא בזמנם שהיו מניחים תפילין כל היום, אבל בזמנינו יכול להניח בתפילין של אביו. (אמנם ל"ד דכבר תקנו שיקח. וע' בסמוך).

לג. והרמ"א (שם) הביא שכן נהגו. אבל המג"א (שם) כתב דעכשיו נהגו להניח ב' וג' חדשים קודם (אבל קודם לכן בודאי אינו יודע לשמור). והביא"ה הביא דהב"ח מצדד בן י"ב שלומד תלמוד אפשר לסמוך עליו. (והביא"ה כתב דנהגו

דשולחין שפחה עם קטן, ואף דהקטן אינו נאמן, ע"ז השפחה מירתתה קצת לט.

תכה) הוידע לפרום בפיו וכו', פרש"י דהכל יודעים שהביא ב' שערות. מבואר דקאי משבא לכלל גדלות, ואפ"ה היכא דאינו פורס בפיו² אין חולקין לו תרומה. דנראה לעולם שהוא קטן. אבל תוס' פי' דאיירי בקטן בשנים. (דומיא דשאר הברייתא).

והלח"מ (תפילה טו ד) דייק דהרמב"ם לא הביא דנושא בפיו עם כהנים אחרים, ומשמע דקטן אינו נושא בפיו כלל עד שיתמלא זקנו. וע"ע בסמוך. וכת' דבסוגין איירי בקטן הוידע לישא בפיו. ואף שקטן אינו נושא בפיו, כיון דוידע נותנים לו תרומה.

דף מב:

תכו) תוד"ה הוידע [בע"א]. אבל עם הגדולים נושא וכו'. וכ"פ השו"ע (קכח לד) דקטן אינו נושא בפיו בפני עצמו, אבל עם כהנים שהם גדולים נושא ללמוד ולהתחנך. ולשון הריטב"א (והרמב"ן ורשב"א חולין כד:) דאינו נושא בפיו בפני, אלא שמבסם בקול עם אחיו הכהנים. [משמע דאין בזה חפצא של ברכה^א]. והלח"מ (הנ"ל) דייק דדעת הרמב"ם דקטן אינו נושא את בפיו כלל^ב.

תכו) בא"ד ולישא בפיו עד שיתמלא זקנו וכו' א"נ לישא

את כפיו בקביעות¹ וכו'. [ומשום כבוד הציבור]. ולהך תי' משהביא ב' שערות נושא כפיו יחידי באקראי, אבל לא בקביעות. וכ"פ הב"י ושו"ע (קכח לד)⁷.

תכח) תוד"ה והוידע לשחוט. והוא שגדול ע"ג, אבל אינו יודע לאמן ידיו אסור לאכול. [וע' רא"ש חולין א ד ובפוסקים]. אבל הר"ן כת' דאף פחות מכן מהני גדול עומד ע"ג בדיעבד. אבל אין מוסרין לו לשחוט לכתחילה. ובשיעור זה מוסרין לו לשחוט לכתחילה.

תכט) יכול לאכול כזית דגן. פרש"י משאכל כזית מאלו, שצואת מינין אלו מסרחת. אבל הב"י (או"ח פא) הביא דשא"ר מבואר דסגי כשאחר כיוצא בו יכול לאכול כזית דגן.

והמג"א (פא א) כתב דמ"מ אם הוא חלוש בטבע, לא אזלי בתר אחרים בני גילו, וכל שהוא אינו יכול לאכול, אפי' בן ג' וד' אי"צ להרחיק. אלא דכיון דאחרים כיו"ב אוכלים, מסתמא אף הוא יכול לאכול. [ועי"ש בפוסקים].

תל) יכול לאכול כזית צלי שוחטין ע"י את הפסח וכו'. פרש"י ממנין אותו על בני חבורה^ה, דכתיב תכסו הראוי לאכילה. משמע דילפי' מדאורייתא, וכמ"ד (ע' פסחים פט. וכ"מ) שה לבית אבות דאורייתא, ויש מינוי לקטנים בקרבן פסח^י.

הדרן עלך פרק לולב הגזול

מפרשים פי' דברי הט"ז באופ"א.
ג. והפוסקים כת' דה"מ יחידי, אבל עם שאר כהנים נושא בפיו אפי' בקביעות [אפי' קטן ממש].
ד. והטור (שם) השמיט החילוק בין אקראי לקביעות, וכת' הא' בתוס' דכל זמן שלא נתמלא זקנו אינו נושא בפיו בפני. והב"י דייק דכ"ד הרמב"ם.
ה. דעי"ז הוה בכלל שחיטת הפסח, אבל אין שוחטין פסח על קטן בפני, והמכתם הביא כדתנן (פסחים צא.) דאין עושין חבורה של קטנים.
ו. אבל קטן שאינו יכול לאכול כזית צלי אין ממנין. ויל"ד האם רשא לאכול בלא מינוי. או דנתמעט לגמרי.
ז. אך לכאורה אין חיוב בדבר, רק מדרבנן משום מצוות חינוך.

ואולי היינו ביד גוי, וכו'. א"נ בדבר דתקנו חכמים דבעי גדר עדות ל"מ].
והריב"ש (רמזה, ה' בגר"א י"ד קכו כט) כת' דקטן אינו נאמן כלל להתיר או לאסור, אלא בדבר שתחת ידו.
לט. וכעין הא דא' (כתובות כו) דיחוד בפני קטן לא הוה יחוד, משום דמירתת.
מ. ולפ"ז בעינן שיהא פורס בפיו בפועל. והריטב"א חלק דהלשון קטן הוידע לפרוס, ולא שיהא פורס בפועל. וסגי שיש לו דעת לפרוס חולקין לו תרומה.
א. אך מבואר בפוסקים דאף קטן מברך אקב"ו וכו'.

ב. וע"ע מהר"י קורקוס תרומות. אבל הכס"מ וב"י נקט דאף הרמב"ם מודה דנושא בפיו עם שאר כהנים. [אבל הפרמ"ג (שם מ"ז לא) כת' בדעת הט"ז דהוה דוקא באקראי. אך שאר

דף מב:

פרק לולב וערבה

א) תוד"ה והשמחה. וא"ת זימנן וכו' ויום שמיני בא' בשבת וכו' דליל מוצאי שביעי לא ישחטו וכו'. המהרש"ל הק' דבכל שנה במוצאי שבת אין שמחה דקרבנות ואמאי נקטו דוקא ליל שמיני. ותי' דשאר לילות לא איתרבו לענין שמחה. אבל ליל שמיני מרבינן להדיא (פסחים עא, לקמן מח).¹

והמהרש"א כת' דכוונת התוס' להק' ע"פ דעת רש"י (פסחים שם) דביום ח' אין דין שמחה, דמרבינן ליל ח' משום דיש שמחה לפניו. ותוס' הק' דא"כ כל שמיני ליכא שמחה. (אבל לדעת רש"י (לקמן) ותוס' (פסחים שם) כ"ש שיש דין שמחה ביום ח').

ד) בא"ד משמחו בכסות נקיה ויין ישן. והריטב"א והר"ן הוסיפו דהא דאמר' אין שמחה אלא בבשר, היינו למצווה מן המובחר. אבל אינו מעכב. אבל תוס' (ר"ה ו, קידושין לד) הביאו בשם ר"ת דדוקא בזה"ז יוצא בכסות נקיה, אבל בזמן ביהמ"ק אין שמחה אלא בבשר. וסיים ותוס' סיימו ומיהו אף בזמן ביהמ"ק קיים, היכא דלא אפשר (וכגון שחל יו"ט ראשון בשבת, למ"ד דבעי זביחה בשעת שמחה), משמחה בכסות נקיה.²

ה) כ"ל מי שמוניע וכו'. המהרי"ט (ב חז"מ כג) הק' דבשעה שהתנה כן עדיין לא היה מבורר, וא"כ יהא בזה חסרון של ברירה. (וודחק דמתני' כמ"ד דיש ברירה). והמהרי"ט תי' דאינו מזכה לו אלא

א) והשמחה שמונה. פרש"י לאכול בשר שלמים. ותוס' (בסו"ד) מבואר דנכלל במשנה שאר שמחה, שמשמחו בכסות נקיה ויין ישן. וכדאי' (פסחים עא). דהיכא דחל יו"ט הראשון של חג בשבת ביום זה ליכא שלמי שמחה, דבעינן זביחה בשעת שמחה.³

ובגמ' (לקמן מח, ופסחים עא). איתרבי אף ליל שמיני לשמחה. ופרש"י דקרא דשמחת בחגך (דברים טז יד) סמוך לקרא דחג הסכת תעשה לך ו' ימים. משמע דנתמעט שמיני.

ורש"י (פסחים עא). כת' דאף למסקנא איתרבי רק ליל שמיני, אבל יום שמיני אינו חייב בשמחה.⁴ וריב"א (בתוס' שם) חלק דבמשנה משמע יום ח', ודומיא דהלל דהוה ביום. (וע"ע בסמוך). אלא דכ"ש דאיתרבי יום ח', וכי אמר' לרבות לילי יו"ט האחרון לאו דוקא, וה"ה יום שמיני.

ב) רש"י סו"ה החל"ל. דבזמן מקדש אין עושין יו"ט שני. וצ"ב דאף בזמן ביהמ"ק הרוקנים (שאין שלוחי ב"ד מגיעים) עושים יו"ט שני.⁵ אלא דבביהמ"ק הוא מקום הסנהדרין, ולא תלי בזמן המקדש.

ועד"ז כת' רש"י (פסחים מז). דבזמן לחם הפנים לא היו ב' ימים טובים של גלויות. והצל"ח (שם) תמה דלא תלי בזמן לחם הפנים, ואף בזה"ז אין יו"ט שני בירושלים (במקום הועד).⁶

א. והריטב"א והר"ן כת' דמ"מ יש שמחה בבשר של חולין. (וכדין כסות ויין).

אך קשה דהגמ' (שם) לא תי' כן, ומשמע דליכא מעלה מיוחד של שמחה בבשר חולין, דאבשר קדשים קאי קרא דחובת שלמים ואכלת שם ושמחת. ולא עדיף משאר קליות ואגוזים וכו', וכסות נקיה לאו דוקא. ולכאורה אף מי שיוכל להשיג בשר שלמים שנשחט קודם זמן שמחה אינו צריך, דדין שמחה בבשר הוה דוקא בזביחה בשעת שמחה. ואילו מדברי הריטב"א משמע דיש בבשר דין מיוחד של שמחה.

ב. דתרי זימני ו' ימים כתיב גבי שמחה.

ג. דליל ראשון ליכא דין שמחה. ואי קאי דוקא אליל שמיני, א"כ ליכא ח'.

ד. והשואל ומשיב (בהג' לשר"ת חכ"צ קסו) חידש דמהדין ראוי

שינהג יו"ט שני בירושלים, ע"פ מש"כ תוס' (פסחים יד. ד"ה שתי) דבירושלים צריכין להחמיר כמנהג כל המקומות, כיון שמקובצים שם מכלה עיריות.

ה. ובחי' חת"ס (פסחים) כת' דמשכח"ל יו"ט שני באר"י בזה"ז היכא דקדשו את החודש במקום אחר, וכגון כשרוב חכמי ישראל בחו"ל (כדאי' ברכות סג), ושולחין שלוחים לאר"י, וכה"ג עושים ב' ימים יו"ט באר"י. אבל בזמן הבית קי"ל דהמקום גורם, ומש"ה לא משכחת יו"ט שני בירושלים בזמן הבית.

ו. והמהרש"א חלק דהך ריבוי ד' והיתה אך שמו' כ"ש דקאי אשאר לילות. אלא דלא איצטרך, דימים משמע אפי' לילות. וריב"א בתוס' (פסחים עא. ד"ה לרבות) כת' דאף שאר לילות לפי' מהך ריבויא, אלא דליל שמיני איצטרך טפי.

הכא ל"א דבי"ד מתנים לעקור בשב ואל תעשה, דדבר שהוא צריך לו וראוי לו לשבת אינו בכלל מוקצה כלל.

והריטב"א גרס ושאר כל ימים לא דחי, דטלטול בעלמא. ופי' דכיון דמצוות לולב בגבולין בשאר ימים הוה דרבנן, לא התירו לטלטל מוקצה.

ז' תוד"ה ט"ל. אע"ג דחוי למצווה שייך בו מוקצה לטלטל, מאחר שאינו עשוי כלי. [ואין בו צורת כלי חשוב]. האחרונים (רש"ש בע"א ועוד) הק' דרש"י (בע"א) כתב דלולב הוה כלי, ומש"ה מותר לאשה לטלטלנו. ומבואר ברש"י דבתר דהוה ראוי למצווה, נחשב כלי מש"ה [ודלא כתוס' י"ז].

ויל"פ ק' הגמ' טלטול בעלמא, דלולי הא דהתירו יש בזה איסור מוקצה. ובוה מק' הגמ' דכיון דתקנו שיטול ודחי, ע"ז אינו מוקצה כלל ט"ו.

וכ"מ בירושלמי (הו' בע"א) דאף במקום שדוחה שבת נחשב מוקצה, אלא דדין מצוותו דוחה. וכיון דהניחו ע"ג קרקע אסור לטלטלו ט"ו.

והרמ"א (תרנח ב) פסק דבוה"ז אסור לטלטל הלולב בשבת, דהוה מוקצה. דכיון דגזרו דאין גטלו בשבת נחשב מוקצה מחמת איסור. אבל האתרוג ראוי להריח בו.

ח' בא"ד דאינו עשוי כלי. והכפ"ת הק' דלולב ראוי לכבד את הבית י"ז. וצ"ל דבעי יחוד לכך. והשפ"א תי'

למחר"ל לאחר שיגיע לידו של זה, ואותו שעה הוא כבר מבורר. ועד"ז ייסד השאג"א (ס"ס צב וצג) דכל קנין שחל לאחר זמן, כיון שהוא מבורר בשעת קנין אין חסרון ברירה ט'. וכן משמע בתוס' (ב"ק סט. ד"ה והצנועין').

אבל הקצות (סא ג) הביא דבשו"ת הרשב"א (ד קנג) מבואר דלא חילק בזה י"א. והקצות תי' דבסוגיין נתן לכל העולם אלא דמחוסר זכיה. וכל מי שיגיע לולבו בידו הרי הוא זוכה במשיכה. [דיכול לתת לכולם רשות לזכות בו, ואינו סותר זה את זה].

טלטול בעלמא

ו' אמאי ט"ל בעלמא ולידחי. פרש"י דק' הגמ' למה אסרוהו, דאין בזה סייג לתורה י"ב. ובתוס' מבואר דכוונת הגמ' דיש בזה איסור מוקצה, ואפי' הכי ק' הגמ' דמצווה דאורייתא דוחה איסור מוקצה י"ב.

והמכתם ומאירי כת' דלא דמי להא דאין מפקחין את הגל לשופר [ומשום איסור דרבנן מבטל מצווה דאורייתא]. ופי' דהבא הנטילה הוה עיקר המצווה, לא היו לחכמים להעמיד דבריהם במקום מצווה.

והריטב"א ביאר דודאי לא אסרו חכמים טלטול בדבר של מצווה קבועה של תורה. ואע"ג דרבנן אסרו טלטול מוקצה אפי' במקום מצווה, כדתנן (שבת קכו:) אף במקום ביטול ביהמ"ד והכנסת אורחים דהוה מצוות גדולות,

ז' ותוס' (לקמן מז.) כת' דפעמים יוצא בשאר מיני שמחה, בלא בשר שלמים. וכדאמרי' לענין שבת. אבל תוס' (פסחים צה:) כת' דדוקא בשבת אמרו משמחו בכסות נקיה.

ח. ומשעה ראשונה לא גמר ומקנה, דהא אילו הוא עצמו יכיר את שלו למחר יטלו, ואם בא אחר ללוקחו מעכב על ידו. ויכול לחזור בו קודם שיגיע ואינו מזכרו.

ט. אבל השפ"א כתב דהקנו מעיקרא קודם יו"ט למי שיזכה לבסוקו, שלא לעשות קנין בשבת. ואפי' הכי אין חסרון ברירה, ע"פ הרשב"א.

י. וכ"כ התוס' ר"פ ותוס' שאנץ (בשיטתם ב"ק שם) דלא שייך ברירה בענין זה, הואיל ולא חל על החילול עד שתלקט. ודוקא כשאומר מעכשיו תלי בברירה.

יא. דבשו"ת הרשב"א (ה"ל הו' בבי"א אה"ע קמא) כתב דהאשה שאמר כל מי שהבעל ירצה ליתן הגט לידו יהא שלוחו, ל"מ משום דאין ברירה. ואף דבשעה שחל הוה כבר מבורר.

יב. ולכאורה משמע דק' הגמ' דאין בזה צד איסור, דאיסור מוקצה נחשב סייג לתורה. אך רש"י דהוה כמטלטל עצים,

והלשון קצת משמע עצים בעלמא [וכמו אבנים].

יג. ועד"ז כת' רש"י (מג.) בק' הגמ' איצטריך קרא למישרי טלטלול דרבנן

יד. [ונח' רש"י ותוס' האם שימוש מצווה נחשב שימוש בגופו או לא]. ותוס' יפרש את ה'קמ"ל' (בע"א) קמ"ל דנשים מקיימות את המצווה, וכהג' אשר"י.

טו. ועוד יש שפי' דלולב שידחו למצווה אינו מוקצה לרש"י, דיחיד למצווה משווי ליה כלי. אבל לולב שלא נתייחד למצווה הוה עצים בעלמא והוה מוקצה. וקו' הגמ' דאף היכא דמשכח"ל איסור מוקצה מזהדין שידחה המצווה את איסור מוקצה. [ויל"ע בזה מרברי הראשונים הו' בסמוך].

טז. ודווקא דהטעם משום מלאכתו לאיסור או גזרי הקצאה [דאין שום איסור בדבר]. וע"כ דנחשב עצים בעלמא, ואין עליו תורת כלי, וכמ"ש תוס'. [ומש"ה ל"ש מוקצה לחצי שבת, וכנ"ל].

יז. והאחרונים כתבו דערבה ראוי להניף בו לעשות רוח, ואתרוג וחדס לריח.

דהוקצה למצוותה^ט וואינו בלין.

(ט) בא"ד ותנן התם לא סידור הקנים דוחה שבת, אלמא חשיב להו מוקצה. רע"א (לרמב"ם תמידים ה יא) הק' דבגמ' (שבת כג:) איתא דרך משנה נשנית קודם היתר כלים וואסור טלטל כלי אלא לצורכו, והגמ' דוחה דבהדיא פורתא לא מיעפש. א"כ האיך הביאו תוס' דאף לדין לא הותר^ט. וכה"ק דהרמב"ם (שם) הביא הק' דין דאינו דוחה שבת, ואילו לדברי הגמ' לא קי"ל הכין.

והערול"נ כתב דכוונת התוס' להוכיח דהשימוש של מצווה אינו מתיר טלטול ואף קודם היתר כלים.

(י) בא"ד גבי זר ששימש וכו' טלמול בעלמא הוא, ומיהו התם וכו' כיון דזר הוא. מבואר דתוס' נסתפקו האם נחשב מוקצה^כ, כיון דעבודתו פסולה, או דאינו מוקצה דעומד למצוותו ע"י כהן^{כא}.

גזירה שמא יעבירו

(יא) גזירה שמא יטלנו וכו'. והמאירי כתב דגזרו אף במקדש, והא דאין שבות במקדש הוה דוקא במה שמסור לעבודת המקדש, אבל זו שמסורה לכלל^{כב}.

ורש"י (ר"ה כט:) כתב דהא דתוקעין בשבת במקדש משום דאין שבות במקדש^{כג}. והטור"א תמה דבסוגין מבואר דחששו לשבות לענין נטילת לולב. וע"כ דשבות

דאינו תלוי במקדש יש אף במקדש. ולדברי המאירי מתניישוב דלולב מסור לכל, אבל תקיעת שופר מסור לגזבר ולא גזרו במקדש (וע"ע רש"י לקמן מג: גבי ערבה).

והגמ' (יבמות ז:) מביאה מכאן דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. והאחרונים (חכמת שלמה בשו"ע תקפח) חקרו במי שעבר לתקע בר"ה שחל בשבת, האם קיים את המצווה מדאורייתא^{כד}. ורע"א (מערכה ח) נקט דיוצא יד"ח. ובס' קבא דקשייתא (צט) הביא מש"כ תוס' (לעיל ג.) דהעושה מצווה שלא כתיקון רבנן לא יצא יד"ח מדאורייתא, וכ"ש היכא דפטורוהו לגמרי. והוכיח כן דאל"כ אמאי לא תקעינן בביה"ש ודאין שבות בביה"ש, ושמא יקיים המצווה דאורייתא^{כה}.

והקוב"ע (סט גה) האריך לחקור האם יש כח ביד חכמים 'לעקור' את גוף המצווה^{כז}, כיון דהוה שב ואל תעשה ולא נחשב ביטול מצווה. או דחכמים צוו שלא לקיים המצווה^{כז}. ועי"ש שהאריך.

דף מג.

(יב) רש"י ד"ה ויעבירו. ה"ה דמ"ל ויוציא מרה"י לרה"א. [וכ"כ הרמב"ם (שופר ב ו) או מוציא

כג. וע"ע (לקמן מג.) מש"כ תוס' ושאר"ר בהא דתוקעין במקדש.

כד. ונפק"מ האם יברך שהחינו ביום הב'.

כה. וקו' זו היא לדין יש עצה שלא לעבור על תקנת חז"ל, ולקיים המצווה. אבל בעיקר התקנה ודאי ל"ש להק' שיתקנו לתקוע ביה"ש. דל"ש תקנה קבוע כוה.

כו. והביא מדברי רבינו יונה (ריש ברכות) דאפי' יקרא קר"ש אחר חצות לא קיים מצווה, וע"כ דעקרו את גוף המצווה. וע"ע מה שהו' לעיל ג.

כז. ויל"ד אי הוה איסור דרבנן בתקיעת השופר. או דגדר האיסור דרבנן הוא לקיים המצווה.

א. ובמחזור ויטרי (סד) כתב דהוצאה ידועה מה"ת לא חששו, אבל מעביר ד' אמות נלמד מדרשא. ועוד פי' בדהליכתו מביתו לחכם הוה טועה בדבר מצווה, וחששו רק כשחזור. והתוס' רי"ד כתב דסתם עיר אין בו רה"ר, דאינו ט"ז אמות וס' רבוא. ולא חששו במה שיוציא מחוץ לעיר, דהעיר אינה מוקפת חומה (והוה דרך כרמלית). אלא חששו משום מעביר ד' אמות ברה"ר. ויל"פ אחר שיצא מחוץ לעיר, וכדעת

יח. וכ"ה להדיא בירושלמי (ג יא) דמש"ה הוה מוקצה. אבל א"כ הוה ככלי שמלאכתו לאיסור, וכיון דיש בו מצווה, ודאי מותר לטלטלו לצורך מצוותו. ובהא כתבו התוס' דאינו עשוי כלי, ואף לצורך מצוותו אסור לטלטלו, כדין עצים (אלא דאיסור מוקצה נדחית).

יט. ובהג' מהרש"ם כתב דכוונת התוס' דהגמ' מק' לרבותא, דאף אי נימא דהוה קודם גזירת כלים.

כ. ויל"ד האם כוונת תוס' דהכלי שרת הוה מוקצה, ואף דהוה כלי לכל דבר, הוקצה מחמת מעילה. או דהדם מוקצה, דהיה חי בביה"ש. ואף שעמד לכך שישחטו אותו לקרבן בשבת.

כא. והקה"י (שבת כג) ביאר דדחיית התוס', דכיון דהוה זר, א"כ אף דלכחן אינו מוקצה, לאדם אחר הוה מוקצה. אבל מעיקרא נקטו התוס' דאילו לכחן אינו מוקצה, אף לזר אינו מוקצה (ותליא בנידון האם דבר הראוי לאדם א' הוה מוקצה לחבירו, הו' בע"א). וע"כ דאף לכחן הוה מוקצה (אלא דהותרה משום קיום המצווה).

כב. אבל אילו מסור לכהנים הוה בכלל הא דאין שבות במקדש. אף דאינו מעבודת הקרבנות.

מרשות לרשות וכו'.²

(ג) **בא"ד כגון אם היה מונח בכרמלית**³ וכו' דאין כאן איסור הוצאה. מבואר ברש"י דבכה"ג מתחייב על העברה ד' אמות ברה"ר, אף דעקר מכרמלית. אבל **תוס'** (עירובין לב:) כת' דכיון דעקר מכרמלית אינו חייב. והפור"י כתב דרש"י (כאן) קאי לשיטתו דלא כתב שם כתוס', אבל צ"ע דתוס' כאן כתבו כרש"י. וזה כוונת הגהש"ס (כאן ושם) להקשות. והרש"ש (ורע"א עירובין שם) פי' דכשהוא בכרמלית ל"ש איסור הוצאה כלל, אבל חיישינן שיעמוד לפוש ויתחייב משום מעביר.

(יד) **תוד"ה ויעבירונו**. וטעם זה לא יתכן, דאם מתחילה נטלו ע"מ שלא להעביר ד"א פטור. ו**וכה"ק שא"ר**. והכפ"ת כתב [וליישב דעת רש"י] דדוקא במוציא מרשות לרשות יש פטור זה, אבל המעביר ד' אמות חייב. אף דלא היה עקירה ראשונה לכך. כדאמר' (שבת צו:) למסקנא דמעביר ד' אמות לא ילפי' ממשכן, אלא הוה הלממ"ס.⁴ והאחרונים (ערול"ג, חזו"א סב יט) הק' דמפורש בגמ' (שבת קנג:) דכשעקר בערב שבת והלך הרבה בשבת, ולא עמד פטור. ואף במעביר ד' אמות בעינן שהעקירה תהיה בחיוב.⁵

והמאירי והמכתם הביאו לפרש דחיישינן שיוציא מרה"י לרה"י דרך רה"ר. ואם לא הניח ברה"ר אינו

חייב על הכנסה והוצאה אלא משום מעביר ד' אמות ברה"ר. ובפשוטו משמע כן בגמ' (שבת צו.) וכ"כ תוס' (עירובין לג.), אבל הרמב"ן (ועור' שבת שם) נקטו דדוקא למ"ד 'מהלך בעומד', דנחשב דיש עקירה והנחה ברה"ר עצמו.

(טו) **שם. הרש"ש הביא בשם התו"ח להק' אמאי** חששו לזה, הא לר' יוסי (לעיל מב.) הוה טועה בדבר מצווה ופטור. ותי' דחששו שיעמוד לפוש אחרי שכבר יצא יד"ח. ונכע"ז כת' במחזור ויטרי'. והאחרונים תי' דאף דפטור מחטאת, מ"מ הוה תקלה וחילול שבת.

והאחרונים (טור"א ר"ה, שעה"מ שופר ב, פרמ"ג תקפח מ"ז ה) הק' דלביט שמאי (ביצה יב.) אף ביו"ט הוצאה"י אסור [שלא לצורך אוכל נפש, דל"ל 'מתוך'], א"כ בכל יו"ט [של סוכות ור"ה] יש לגזור שמא יעבירונו. ודוחק דמשום איסור סקילה גזרו, ולא גזרו משום איסור לאו.

והאחרונים (הני"ל, ופר"ח תקפה ה) תי' דלא רצו לבטל כל המצווה, דהא לא אפשר. אך האחרונים הק' דא"כ מ"ש בשבת דגזרו משום שמא יעבירונו, דלבי"ש מ"ש שבת מכל יו"ט. ולא אישתמיט דלבי"ש נוטלין לולב ותוקעין בשבת [אף בזה"ז].

ובהג' **ברוך טעם** (שם) תי' דסיבת הגזירה דחששו שישכח שהיום שבת, אבל בראש השנה טרוד

צורך הנחה, אבל במוציא לרה"ר לא אמרי' קם ליה בדרכה מיניה אלא בשעת יציאה (כדאי' ב"ק ע.).

אמנם האחרונים (אבה"א) הק' דבסוגיא (שבת ו.) משמע דאין חילוק בין מעביר להוצאה במה שעובר דרך מקום פטור.

ה. וצריך לחלק דעקר בער"ש אינו מעשה עקירה מחייבת כלל. אבל כשלא הי' דעתו להוציא, יש כאן 'עקירה'.

ו. ורע"א הק' האין עקירה ברה"י יגרום חיוב העברה דרה"ר, הא אינו מקום חיוב. ומ"ש מעקירה בכרמלית. וע"ע ס' **תוצאת חיים** (א).

ז. והאשכול (הר' באחי"ע ג פג) כתב דמש"ה תקנו רק משום דשמא טעו בעיבורא דירחא, ולא קיים המצווה. אבל אל"כ הוה טועה בדבר מצווה ופטור. ולא חששו.

ח. ובהג' **ברוך טעם** (לטור"א) הביא בשם ס' **בינה לעתים** (יו"ט א) דאף דיש איסור הוצאה ביו"ט מרה"י לרה"ר, אבל אין איסור מעביר ד' אמות ברה"ר וכן צידד הפרמ"ג שם. דמעביר ד' אמות הוה הלכה למשה מסיני (כדאי' שבת צו.), ואין למדיין מההלכה גבי שבת, לאסור ביו"ט וי"ט. והך גזירה

הרמב"ן (עירובין נט. ה') בביאור"ה (שמה) דדרך מעיר לעיר (סרטיא) אי"צ ס' רבוא להחשב רה"ר.

ב. והרמב"ם (ז יג) כתב גבי לולב גזירה שמא יעבירונו ד' אמות ברה"ר, כדאמר' גבי שופר.

ג. ורש"י הוסיף או בקרפף או בגינה. [ודינן בכרמלית]. והתוס' רי"ד חלק דגינה וקרפף מוקפין הוה רה"י מדאורייתא, ואם הוציא לרה"ר חייב [כדאי' שבת ז. דהוורק לתוכו חייב]. אלא רבנן שויהו לכרמלית להחמיר כיון דהוה יותר מבית סאתיים. [אמנם י"ל דרש"י קאי אקרפף וגינה דאינן מוקפים במחיצות].

ד. ודלא כבעה"מ (שבת שם) דיסוד החיוב מעביר ד' אמות הוא משום הוצאה, שמוציא מד' אמותיו הוה רשותו של אדם.

ובכתבי הגר"ח חילק לענין קלב"ם דמעביר ד' אמות גוף החיוב בהעברה, ואילו מוציא מרשות לרשות העיקר תליא בעקירה והנחה. ומקור לדיבריו מדברי הכפ"ת הנ"ל. ונעפ"ז הגר"ח יישב דאף דבמעביר ד' אמות אי' (כתובות לא.) דעקירה

בתקיעת שופר, והאיך ישכח דהיום ר"ה^ט. ואך צ"ע דכין שזכר שהיום יו"ט, א"כ לא יבא להוציא. אף ששכח שהוא שבת^י.

(טז) והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דמגילה. ובגמ' (פסחים טז): מבואר דמה"ט אין מזין בשבת, ואף דעי"ז נדחה מקרבן פסח. ובגמ' (ביצה יז): תי' רבה דמה"ט אין טובלין כלים בשבת ועי"ש בגמ' טעמים נוספים.

והטור"א (ר"ה שם) הק' אמאי לא הוזכר הזאה בסוגיין. וע"ע צל"ח (פסחים סה:). והאחרונים תי' דבהזאה לא בטלו להדיא מצוות עשה, אלא דאסרו עליו להזות היום. (ויזה ביום אחר).

והריטב"א (בסמך) כתב דגבי הזאה בעודו טמא אינו מתחייב בפסח עד שיזה. מש"ה אין אנו עוקרין ממנו מצוות פסחו ואף דחייב פסח ברור, ואף במקום דל"ש קיבועא דירחא, אלא גומרין לו שלא יתחייב.

ותוס' (מגילה ד:): כת' דרב יוסף (שם) ס"ל טעם אחר גבי מגילה, ונפק"מ במקדש שליכא שבות במקדש ויכמ"ש רש"י ר"ה הנ"ל.

(יז) תוד"ה הא. וכ"ת א"כ לתקנו נמי כל ז' בביתו וכו'. (וכה"ק הריטב"א). אבל הבעה"מ תי' דדוקא ביום א' דיש מצווה אף בביתו. אבל בשאר ימים מצוותו מה"ת הוה רק במקדש, א"כ מה מהני שיטול בביתו.

והאחרונים תמחו על דברי תוס' והריטב"א דמצוות

ושמחתם הוה דוקא במקדש, ומה מהני שנוטל בביתו. והעמק ברכה (א) חידש דמי שבא למקדש נתחייב במצווה זו, ואח"כ נוטל את הלולב אף בביתו. ודכין דנתחייב במצווה במקדש, יכול לקיים אף בביתו^{יא}.

(יח) לא ידעינן בקיבועא דירחא. פרש"י שמא אינו יו"ט. (ויתבאר בע"ב).

(יט) תוד"ה לא ידעינן. דהאידינא ידעינן, אלא עבוד רבנן כאילו לא ידעינן וכו'. משמע דתוס' פי' דהגמ' קאי אך האידנא אחרי שנתבטל קידוש החדוש. וכ"כ הריטב"א (בסר"ד) דקאי אף בימי רב אשי שסידר הגמ', אחר שסידר הלל החשבון. אלא דלענין מעשה הוה כמי שלא ידעינן.

אבל הריטב"א (בפי' הא') כתב דסוגיין קאי בזמן קידוש החדוש, דברוב חו"ל אין שלוחין מגיעין^{יב}. ומש"ה אפי' היכא דידעי בקיבועא דירחא לא דחי. ואילו הגמ' בביצה קאי אחר שעמד הלל^{יג} הנשיא האחרון^{יד} ותיקן החשבון שבידינו, וקידש כל החדשים^{טו} ועיבר כל השנים ע"פ החשבון. ומ"מ אף בזה"ז לא דחי שבת, משום דמנהג אבותינו בידינו, דזימנין דגורו שמדא ויכמ"ש תוס'.

והריטב"א פי' כשקבעו הלל ובי"ד חשבון זה, קבעוהו ע"מ כן שנחיה נהגין בענין המועדות כמנהג אבותינו לעשות ב' ימים, ויהא לנו ספק גמור בבתחילה. ומש"ה מברך ומקדש בשני, ודחי ללולב

יג. והריטב"א כתב דהלל היה בן ר' יהודה נשיאה, בן בנו של רבי. והריטב"א ביאר שראה שהסמיכה מתמעטת, וחשש שלא יתבטלו המועדות, דבעי קידוש בי"ד, ועמד וקידש לכל הדורות. (וכ"ה ברמב"ן סה"מ עשה קנא, וס' הזכות גיטין לו ית. בדה"ר).

יד. והרמב"ן (ס' הזכות גיטין) כת' שמשת תר"ע למנין השטרות וד' אלפים ק"ח, לאחר פטירת רבא) בימי הלל בטלה הסנהדרין מאר"י ובטלו המומחים. ולכאורה זה כוונת הריטב"א שהיה הנשיא האחרון. (ואף דר' יהודה נשיאה היה לפני רב ושמואל, ובנו הלל האריך ימים אחרי רבא. אך יש שטוענים שהלל היה בן של ר' יהודה נשיאה נוסף, שהיה כמה דורות אח"כ).

טו. וכ"כ הרמב"ן דגדר קביעות הלוח, דע"פ בי"ד קידשו את החדשים העתידיים. אבל ברמב"ם משמע דמעיקרא נמסר דמהני ע"י חישוב לוח ונמנהג בלא גברי בי"ד. (תע' חזו"א א"ח קל).

שמא יעבירנו הוה אטו מעביר ד' אמות וותלי בתי' הראשונים הנ"ל, ומש"ה לא גזרו ביו"ט. אבל הברוך טעם הביא דמבואר בתוס' (שבת קיא, ו) ותו"י יומא פח) דיש איסור הזאה אף ביו"ט, אף דהוה גזירה אטו שמא יעבירנו.

טז. והקה"י (ר"ה כג) הביא כע"ז (פסחים יב) דמחזור לשורפו לא חששו שיאכלנו.

יז. ואפשר שחיישנין שמא יוציא לצורך היום. דאסור רק משום איסור שבת.

יא. ויל"ד להיפך, כשקיים בביתו ואח"כ בא למקדש. ובפשוטו צריך לחזור וליטול בביתו.

יב. וכדעת הרמב"ם דנהג קידוש החדוש עד אחרי דורם של אביי ורבא. וע"ע מנח"ח (שא) שהעמיד דעת רש"י (ביצה ד:): דבזמן ר' יוחנן לא קידשו ע"פ הראייה ויש לדחות ראייתו. ויהביא עוד מדלקמן מזו.

בראשון ויו"ט שני הוה תקנ"ח גמורה, ותקנו לו גדר כספק דאורייתא^{טז}. כי הם ראו שכך היא תקנתינו. וזכ"ב הריטב"א (מד: והר"ן (שם) דיו"ט שני בזה"ו הוה תקנ"ח גמור, ודלא כתוס' (שם) דהוה מנהג).

(כ) תוד"ה אינהו. וא"ת מ"ש משופר וכו' שחל להיות בשבת, במקדש תוקעין אבל לא במדינה. והבעה"מ תי' דמצוות שופר מעורבת היא, חלקו דאורייתא וחלקו דרבנן וכדאמר' (ר"ה לד.) לחד מ"ד ב' דאורייתא וחד מ"ד ס"ו וכו', ומש"ה גזרו רבנן משום שיש בו צד דרבנן.

והראב"ד חלק וכו' משום דרבנן דחינן לדאורייתא. וכה"ק המלחמות אילו הותר תקיעה א', לא היה להם לאסור תוספת משום גזירה דרבה, שהרי אפי' להתעסק בשופר התירו (ר"ה לג:) ב"ה שחל בשבת.

והרי"ף (מגילה ב: בדה"ס) כתב דלולב לא דחי שבת, משום דלא ידעינו בקיבועא דירחא, והיינו טעמא דשופר ומגילה. משמע דאף בשופר ומגילה הטעם משום דלא ידעינן בקיבועא דירחא. (והבעה"מ חלק בדגמ' לא קאי אסברת לא ידעינן בקיבועא דירחא.)

והמלחמות וריטב"א ור"ן ביארו כוונת הרי"ף דמגילה הוה דרבנן, ומש"ה חששו שמא יעבירונו, שהרי אפי' בלולב היכא דלא ידעינן בקיבועא דירחא חששו. וביארו דאף שופר, אפי' בזמן ביהמ"ק, שקידשו ע"פ הראייה לא ידעו קביעות החודש בר"ה. שהרי כמה פעמים העדים משתדים עד לאחר מנחה. וחששו שלא יאמר אשתקד תקענו

[בר"ה בשבת], ועבשיו נמי נתקע [אף קודם שבאו עדים]. ומש"ה לא התירו לתקוע אלא במקדש, במקום זריזין. [ועד"ז כת' תוס' בסו"ד 'ועוד בדן', והמהרש"א (ר"ה כט:) ביאר דקאי אקושיה ראשונה].

והראב"ד תי' שעיקר שופר בגבולין אינו מפורש, אלא במקום והקרבתם אשה לה', אלא מדרשא אתי. ומש"ה גזרו^{יז} [כיון דאינו מפורש בקרא קילן^{יט}. ובפסקי הרי"ד כתב דשופר אמרי' פסוקי דשופרות, דסמכי אזכרון תרועה ולא דחינן שבת אתקיעה.

והראשונים הק' בתקיעת שופר של יובל ביוה"כ, אמאי לא חששו שמא יעבירונו^כ. והמלחמות תי' דהוה בב"ד, ואימת אזהרתן עליהן. ועוד תי' האחרונים דכיון דע"ז יתבטל גוף המצוה לעולם [ביוה"כ] לא תקנו. ואין לחלק בין יוה"כ, ליוה"כ דחל בשבת.

ותוס' (מגילה ד:) הק' האין תוקעים בזה"ו במוצאי יוה"כ [קודם הבדלה], זכר ליובל, ולא חששו שלא יעבירונו^{כא}. ותי' דכיון דהוה רק תקיעה א', משום זכר ליובל, לא אצטריך כולי האי. ול"ד לר"ה דאורייתא, וצריך שלשים קולות. [משמע דיש ב' סברות א' דלא חיישנן שיהא בהול משום מנהג^{כב}. ועוד דאי"צ ללמוד כ"ב]. ועוד קודם הבדלה הוה רק איסור דרבנן, ואין לגזור גזירה לגזירה.

(כא) בא"ד וי"ף וכו' אב"ל בתקיעת שופר איכא מעשה חכמה ואחמור בה טפי וכו'. בפשוטו כוונת התוס' דאסור לתקוע שופר משום שבות, דהוה מעשה חכמה, ומש"ה החמירו דאיכא תרתין. וכ"ד

כ. ובס' הערות תי' דאין יובל נהוג אלא בזמן שרוב יושביה עליה, וכה"ג ודאי קידשו החודש ע"פ הראייה, ורוב ישראל עליה (ע' לקמן מד.).

כא. ועוד הק' דעצם התקיעה אסורה. ותי' דהוה חכמה ואינה מלאכה. ויול"ד האם כוונתו דאין בזה איסור דרבנן כלל. או דהתירו משום זכר ליובל, כיון דאינה איסור חמור כ"כ.

כב. והאחרונים הק' דבכל קריאת התורה נגזר שמא יעבירונו [ומ"ש ממקרא מגילה]. ובהג' פעולת שכיר (על המעשה רב קעה) הביא מקשין במגילת רות קהלת ושיר השירים [בשבת חוה"מ], נגזר שמא יעבירונו. ותי' דהני לא הוקבעו כלל חיוב על היחיד, כ"א על הרבים. ואם אין עשרה אין חיוב כלל על היחיד. ומש"ה אמרי' דרבים מדכרי אהודי. והך גזירה שמא יעבירונו שייך רק במידי דהוה חיוב על היחיד. [ויל"ע מקי' תוס' מגילה הנ"ל].

טז. [ועוד יל"פ דקבעו כן בעיקר קידוש החודש, דקבעו הלוח [לענין מועדות אלו] דהוה עצם היום א' דסוכות ב' פעמים].

יז. והריטב"א השיג הא דאמר' התם מדברי סופרים, הוה ג"כ דאורי'. דנלמד ב"ג מידות, והוה דאורייתא ממש לכל דבר. והראב"ד הק' דהא איכא מ"ד (שם) דהוה כולחו דאורייתא.

יח. וכע"ז כת' רבינו יונתן דכיון דכתבי גבי שופר (ויקרא כג כד) זכרון תרועה, ובמקדש (במדבר י"ז) והיו לכם לזכרון לפני אלוקים, ילפי' האי זכרון מהאי זכרון. ויותר משמע במקדש משאר מדינה. אבל כשלא חל בשבת תוקעין במדינה, דשמא האי זכרון תרועה סתמא כתיב. א"צ תוקעין משום רשות. [משמע דנסתפק האם תקיעת שופר בגבולין הוה דאורייתא. ועכ"פ כיון דאינו דבר מוכרח בפסוק לא החמירו].

יט. וצ"ב. וצ"ל דלא חששו רבנן אלא לבטל דבר המפורש בקרא. אבל דין שאינו מפורש בקרא בטל.

תוס' (עירובין צו. ור"ה בט:) דתקיעה הוה מלאכה דרבנן. אבל **תוס'** (ר"ה) הביאו דעת ר"ח דלא אסורה משום מלאכה. ו**תוס'** (חולין פד:) הביאו בזה ב' תי'.

תוס' (ר"ה) כת' דמ"מ לא היו אוסרין לתקוע בר"ה אי לאו משום גזירה של רבה. ודלא העמידו דבריהם במקום מצווה, אלא משום חשש שמא יעבירו ויתחייב מדאורייתא.

וה**מהר"ם פדאוה** (בהג' לרמב"ם ב ו) הק' אמאי הוצרכו טעם חדש, נימא משום שמא יתקן כלי שיר. ותי' דכיון דבהך גזירה שבת ויו"ט שווים, ול"ש מצוות שופר משום דך גזירה, אתי עשה דשופר ודחי גזירת כלי שיר. אבל גזירת שמא יעבירו ל"ש אלא בשבת. אבל **המג"א** (תרפח ד) הק' דמבואר בסוגיא דהטעם משום דלא בקיאן בקביעותא דירחא, ומש"ה לא אמר' שידחה. וטעם זה שייך רק בשבת, דביו"ט ממ"נ מותר דאם אינו יו"ט אף מלאכה מותרת.

ו**המג"א** כתב דבתוס' מבואר דהטעם משום שבות דשמא יתקן כלי שיר. וה**מהר"ש** ביאר כיון דאיכא ב' שבותים החמירו טפי.

(כב) **בא"ד** ומיהו קשה ד**לאחר החורבן** הקילו בשופר וכו' וי"ל דשופר שהוא לעלות זכרונם של ישראל וכו'. ועוד תי' הריטב"א דשופר ליתיה אלא יום א', מש"ה תקנו משום שלא תשכח מצוותו. משא"כ לולב דאיכא שאר ימים דרבנן. וכע"ז כתבו תוס' (בע"ב ד"ה לא). וכת' דאע"ג דשאר ימים אינם תשלומין לראשון, מ"מ איכא זכר למצוות לולב דאורייתא, אלא דנדחה מפני שבת. ונמשמע דחו"ל לא חששו שיעקר גוף המצווה דאורייתא. אלא חששו שישכח את המצווה.

והר"ן תי' דשופר אפשר ליחיד לתקוע ע"י כולן, הלכך במקום ביי"ד ליכא למיחש ודהתקיעה תליא

בבי"ד. משא"כ בלולב דלכל מסור הלכך אפילו במקום ב"ד איכא למיחש. ווכ"כ הריטב"א בשם הרא"ה, והר"י מלונקל, וההשלמה.

והריטב"א (בע"ב) כתב דלולב ל"מ ע"י ביי"ד, שהרי צריך שיהא לכל א' לולב שלו, משום לבס"ב.

מילה - ועוד הק' הראשונים מצוות מילה שנופל בשבת, נדחה את המילה משום גזירה דרבה שמא יטלטל התינוק או האיזמל. ו**תוס'** (מגילה ד:) תי' דמילה חמירה שכן נכרתו י"ג בריתות.

ועוד תי' (**תוס'** במגילה) דאין אדם מל אא"כ הוא בקי [שהרי יש סכנה בדבר]. ומש"ה ל"ש גזירה שילך אצל בקי. וה**מכתם** תי' דמילה אינה מסורה לכל.

ועוד תי' **המכתם** (ומאירי מגילה ד:) דכיון דהותר אב מלאכה דחובל משום מילה, והאין יגזרו בה חכמים משום גזירת הוצאה דרבה^{כז}. השתא היא גופה לא דחי מילה, האין אפשר דגזירה אחרת ידחה למצווה.

והריטב"א תי' דכיון דהוה דאורייתא לא דחינן, כיון ל"ש בזה דלא ידעו בקיבועא דירחא (וכנ"ל). ווכ"כ **המכתם** (ומאירי מגילה) דגבי מילה ליכא ספיקא כלל בקיבועא דירחא.

וה**אחרונים** (רע"א, חת"ס שבת קלה:) הק' דאבתי הוה ספק, דשמא לא נגמרו חדשיו וסימני^{כח}.

(ג) רש"י ד"ה למכשירי לולב. לקוצצו מן המחובר ולאוגדו. ובפשוטו היינו למ"ד לולב צריך אגד, דמסתבר דמשום זה קלי ואנחו לא דחי שבת.

וה**אחרונים** (מהרש"ם דעת תורה) הביאו מדברי רש"י דאין נוטלין ד' מינין במחובר לקרקע, ומש"ה הוה מכשירין. והביאו כע"ז בגמ' (חולין טז.) דבעי 'כלי' תלוש לשחיטה, דכתיב ויקח את המאכלת, וה"נ נימא דלקיחה הוה דוקא תלוש^{כט}. וה**פרי"ג** (תרנג) נסתפק

כה. ובס' הערות כתב דהטעם משום דנראה לאנשים דאינו ודאי, מש"ה לא נראה כעקירת מצווה דאורי'. אבל בתינוק נראה ודאי.

כו. ועוד כתב בס' עמק ברכה כתב דל"ש חפצא של 'נטילה' בעודה מחובר, אף שאוחזו בידו, עדיין מונח בחיבורו לקרקע.

כג. צ"ב דבגמ' (בסוגיא) דרשי' ולקחתם שיהא לקיחה ביד כל א'.

כד. ויל"ד דעצם המילה הותרה, אבל מלאכה נוספת (מכשירין) הוה חילול שבת. ויל"ח דמ"מ רצון התורה לדחות דין שבת מפני המילה. א"נ דאתי מצוות מילה ודחי לשבות דשמא יעבירו.

בזה האם יוצא במחורב^{כז}. והמהרש"ם דחה דאיירי דב' מינים מחבורים, ורחוקים זו מזו. דאינו יכול ליטלם ולאגדם בלא שיתלוש.

דף מג:

כד) תוד"ה תשבו. לא לגמרי יליף ממילואים, דהתם דא"א לישן בעורה^א. וע"כ תשבו הוה בלא ישיבה^ב ובלא שינה. וצ"ב האיך עמדו ז' ימים בלא שינה. והמפרשים הביאו דמבואר דכל יום משה היה מפרק את המשכן^ג. ובשעה זו הותר להם לחזור לבתיהם^ד.

כה) א"ה ערבה נמי נגזור. (שמא יעבירונו). התוס' הרא"ש פי' דשמא יוציאנו מביתו ויביא לעזרה למצוות ערבה. א"נ כשאינו בקי לברכה ילך לחכם. (דבמקדש ודאי ברכו אערבה. וע' לקמן מד:).

כו) תוד"ה ש"וחי. אלא ודאי הדבר תליא בזה שהכהנים זריזין וכו'. אבל הריטב"א הק' דמשמע בגמ' דהטעם תלוי בהבאת שלוחי ב"ד. והריטב"א כתב דכיון דשלוחי ב"ד הביאוהו, ומזומנת לכל אדם למחר ואי"צ לחזור אחריה לא חששו שמא יעבירונו. ומש"ה דמי להא דאמר' דתקנו שתוקעין בב"ד. משא"כ בלולב שהיה מסור שיהא לולב שלו [משום לכם].

והמהרש"א (מד. בתוד"ה אמר) הק' דתוס' (שם) כת' דדוקא היקף העזרה היתה בכהנים, אבל שאר ישראל נטלו ערבות בלא היקף [לאבא שאול]. א"כ אמאי לא חששו בשאר ישראל שמא יעבירונו [לדעת תוס']. ותי' דנטילת שאר העם לא היה דוחה שבת, ודוקא הכהנים להקפת המזבח. ואף דתוס'

(כאן) כת' גבי לולב דכיון דלא דחי לישראל לא דחי לכהנים, היינו בלולב דכולם שווים בו. אבל בערבה דכהנים בהקפה^ה, וישראל בנטילה לא דמי להדדי. וכן תוס' (בסמוך בסוד"ה והביאו) כת' דהכהנים מקיפין את המזבח, ומש"ה לא היה צריך להתנות כל מי שיגיע לידו וכו'. וצ"ב דלמש"כ תוס' (מד). אף ישראלים נטלו. וצ"ל דכוונת התוס' דבשבת רק הכהנים מקיפין.

כז) בא"ד ובקו' דחק וכו' ויהבטוה ש"וחי ב"ד. והריטב"א חלק דל"ש זכר אא"כ עשאו כדרך שנעשית מעיקרא.

כח) א"ה כל יומא נמי לידחי, אתי לפקפוקי בלולב. יל"ד האם מהני האי טעמא לאסור לחוד וכו"מ בריטב"א^א. או דאסרו משום מוקצה (וע' ריטב"א בסמוך ולעיל). או דמש"ה גזרו שמא יעבירונו, אף במידי דתליא ברבים. (אבל רש"י ד"ה א"ה) כתב דליכא למיחש למידי. ומשמע דב"ה אף למסקנא^ב.

כט) אתי לפקפוקי בלולב. פרש"י שיאמרו דלאו מצווה חשובה היא. והריטב"א כתב שיאמרו דלולב אינו מזה"ת כל' במקדש^ג.

והרמב"ם (בפיה"מ) כתב שמא יאמרו כמו שערבה דוחה שבת, אף לולב ידחה^ה. וי"ל דדא"כ הוה גזירה לגזירה.

ל) א"ה האידנא נמי. פרש"י ויטלוה ויחבטוה שלוחי ב"ד^ט. והריטב"א (הנ"ל) חלק דל"ש בערבה שמא יעבירונו. וכתב הריטב"א דאף בזה"י הבאתו הוה ע"י שלוחי ב"ד זכר למקדש. ומש"ה נהגו עכשיו שפרנסי הקהל מביאין אותה ביום ז' משל

להם עבודה. והפנ"י (יומא ו) הביא דיש מ"ד בירושלמי דיום ולילה לאו דוקא, כיון דבליילה היה המשכן מפורק. אלא דעיקר פרישה הוי ביום ובליילה היינו בשעת עבודה.

ה. וי"ל ע"ה האם הכהנים המקיפין היו ג"כ חובטין. או דבטלו חבטת ערבה בשבת, והניחו רק הקפת הערבה.

ו. דביאר סברת המקשן כיון דל"ל משום גזירה דרבה. והתירצן השיב דב"ד מתנין לעקור דבר מזה"ת.

ז. והריטב"א (ולעיל) פי' דהא דכתיב ושמתם לפני ד' אלקים איכא לאוקמי בשמחת הרגל לחוד.

ח. ולבאורה הוה דלא דמי הגמ' דידן.

ט. והתוס' רי"ד כתב דה"מ לדחויי משום דרבה.

כז. והביא מדברי רש"י (לעיל לו:) אתרוג והדס במחורב, לענין שבת נקט ליה. משמע דלסוכות ל"מ מחובר.

א. והר"ש מרסוי דחה דבמילואים ישנו בעזרה, וכך היה הוראת שעה.

ב. והערול"ג כת' דלפ"ז תשבו הוה לשון עכבה, ולא לשון ישיבה.

ג. והתנ"י (יומא ו) כת' דבשעה שמשעה היה מפרק את המשכן לא היה בו קדושה.

ד. וכ"כ הרמב"ן (ויקרא ח לה) דיום ולילה הוה בשעת עבודה, כלומר עד שישלימו כל העבודה המוטלת עליהם באותו העת. ודא דאי' תשבו יום ולילה היינו בשעות שבליילה שהיה

ציבור. (וכ"כ הר"ן, והו' ברמ"א תרסד ב, והגר"א הביא דברי הריטב"א והר"ן).

ההריטב"א הקשה דמ"מ ערבה בזה"ז הוה מנהג נביאים בעלמא (ע' בסמוך), והא איכא איסור טלטול [מוקצה] דרבנן, והאיך אתי מנהג נביאים ודחי איסור מוקצה. (והריטב"א נקט דאף אחרי שיש מנהג ומצווה בדבר, עדיין גוף הדבר הוה מוקצה, ולא נחשב כלי. ע' לעיל מב.). ותי' דהיתה חמורה בעיניהם לעשות פרוסום שבמקדש הוה מזה"ת מפני הביתוסים שהיו חולקים בה.

(לא) **אנן לא ידעינן בקיבועא דירחא. פרש"י** דשמא אינה שביעי'. בפשוטו הטעם משום ספק מצווה לא רצו להתיר^א. אבל **הריטב"א** ביאר דלא ידעינן בקבועא, והאנשים לא יתלו לומר משום דליתיה מזה"ת, אלא סבורין דעשו כן מפני הספק. ומש"ה לא דחינן טלטול דרבנן משום ספק.

(לב) **תודה לא איק'ע. והכי** אמר בירושלמי הבין דעתבין^ב ודלא אתא ערבתא בשבתא. וכ"כ **המכתם** (מב:) דסדרו מתקני המועדות שלא יצא בשבת^ג, כדי שלא תתבטל לגמרי ערבה, דעושים זכר רק יום א'. אבל **הריטב"א** כתב לפרש שהיה קשה בעיני חכמים שתדחה ערבה לשבת, שאין בה אפי' מצווה דרבנן. ולא היו רוצים ששבת תדחה לערבה, משום הבייתוסים.

והריטב"א והר"ן כת' דאע"ג דמסקנת הגמ' אינה כן ודאף אילו איקלע לא דחי^ד, ע' בסמוך, מ"מ הלל ראה דברי הירושלמי ותיקן כן. ויש לבי"ד לתקן ולקבוע כפי הצורך לתיקון העולם, ודרשי' אתם ואפי' שוגגין מזידין ומוטעין (ר"ה כה:)^{טו}.

ועוד כתב **הריטב"א** דכיון דאינו נוהג מזה"ת בגבולין, ואפשר לו להפטר ממנו כשאינו במקדש, מש"ה גורין משום דרבה.

(ג) **בא"ד ועוד דמספק עבדינן תרי יומי וכו' דתוקעין בשני^{טז}. וכ"כ בשו"ת רש"י** (קידה, והמכתם כאן) דאינו דוחה שבת כיון דיש להם תשלומין למחר. (וצ"ב האיך מהני הא דלמחר, דהוה דרבנן בעלמא^{יז}).

וראבי"ה (תרצט בשם אביו) כתב דאף דלא תוקעין בשופר, מ"מ אמרי' מלכויות זכרונות ושופרות ומינכרא מילתא. משא"כ ערבה דחיישין שלא תשתכח.

ועוד תי' **המכתם** דא"א לדחות טפי שלא יפול ר"ה אף בשבת (ולא ביום ו' ולא ביום א'), דא"כ מקדים הירח^{יח}.

(לד) **אמר רב יוסף וכו' די'מא בזקיפה. פרש"י** דמצוות ערבה הוה בזקיפה ע"ג מזבח, ולא בנטילה בידם. (ומש"ה ל"ש עיקר המנהג חוץ למקדש). **הריטב"א** ביאר בשם י"מ בזקיפה מערב שבת, ואינו דוחה כלל. ומש"ה אף בזה"ז דהוה בנטילה לא דחי שבת, כיון דבזמן ביהמ"ק לא דחי.

יהא קודם שבת ואחר השבת.

יד. (ויש להעיר דק' הגמ' דידן ע"פ מעשה שהיה, דעשו בי"ד של בני אר"י (וע"כ קודם הלל). וא"כ לא תליא במח' בני בבל ובני אר"י, ומנלן דבני אר"י חזרו בהן בתר הכי). וצ"ל דמ"מ הלל פסק כמסקנת הירושלמי, ודלא כבבלין.

טו. (ואף דלא קי"ל כסברת הירושלמי, מ"מ כבר תיקן הדין כן).

טז. ותוס' (בסריד) כתבו דאם באו עדים קודם מנחה, והיינו בזמן קידוש החודש, בקרובים לבי"ד. (ומש"כ בחוצה לארץ, ה"ה הרחוקים חוץ לשיעור תחום שבת).

יז. וכבר עמד בזה **הריטב"א** (בע"א) וכתב דעיקר הטעם דחששו שלא ישכח. אבל מדברי שו"ת רש"י והמכתם משמע דהוה סברא מצד עצמו, דמצוות שופר לא נתבטלה לגמרי.

יח. אבל **תוס'** הק' אמאי חששו טפי לדרבנן מאשר דאורי', וכה"ג נדחה לערבה. ובשו"ת רש"י הוסיף דמוטב ידחה שופר ולולב דהא בזמן ביהמ"ק הקפידו בזה טפי.

י. (ועוד אפ"ל דכיון דלדידן לולב לא דחי שבת, משום דלא ידעינן קי' דירחא, אף בערבה. דלא אתי לזלזולי).

יא. (ויל"ד דאף אי הוה ששי, מ"מ ערבה במקדש כל ז', ומתקיים זכר אף בשאר ימים. וצ"ל דכיון דחכמים תקנו בז', ספק האם מתקיים התקנה דרבנן. ועי' להטעם שקבעו זכר בז' משום דביום זה אף במקדש היה תוספת, שהקיפו ז' פעמים. ול"ש זכר בשאר ימים).

יב. (וכע"ז א' בגמ' (ר"ה ב) משום מתיא. אבל ר"ח (שם) כת' דלא נתגלה עיקר הטעם. והעיקר תליא במסורת).

יג. וכדאמרי' לא אד"ו ראש.

אבל **הרמב"ם** (קידוש החודש ז') כת' טעם אחר דתקנו לא אד"ו ראש השנה. דכיון דהחשבון לקיבוץ השמש והירח אינו במקומן האמיתי, ומש"ה דחו יום, וקבעו יום קביעה ויום דחייה. והראב"ד השיג דאם ראוי לדחותו יום, לעולם ידחו לה יום. ומה פשעו א' ד' ו' שלעולם לא יהא בו המולד. אלא אנו קבלנו משום יום ערבה שלא יהא בשבת, ויה"כ שלא

לה) **איתביה אביי בכ"ז יום מקיפין וכו' מאי לאו בערבה, לא בלולב.** [לרב יוסף]. בשו"ת רש"י (קכא, והו' באו"ז שטו) כתב דמעיקרא סבר דכיון דרב יוסף איתותיב, א"כ הך הקפה הוה בערבה [וכ"כ רש"י במשנה מב: ערבה להקיף, וכן לעיל לד.]. ועפ"ז נקט דהא דמקיפין בזה"ז כל ז', הוה זכר לערבה^ט, ולא שייכא ללולב^כ.

ושוב חזר רש"י דדוקא במה שרב יוסף אמר דערבה בזקיפה יש תיובתא. אבל במה שאמר שההיקף בלולב לא אשכחן דחור בו. ומש"ה **הקדמונים** נהגו להקיף דוקא בלולב. [וכ"כ הרמב"ם (ז כג) דמקיפין בלולב, וב"ה בירושלמי^{כא}].

והשפ"א כת' צד דלמ"ד מקיפין בערבה, היינו דבמקדש היו מקיפין ב' פעמים, בלולב ובערבה. וחזק למקדש דליכא ערבה, מקיפין בלולב^{כב}.

הפוסקים (ע' תרסד ג, תרס משנ"ב ז) כת' דאם אין לולב בעיר יקיף בערבה.

לו) **נמ"זם וכבשום תחת אבנים.** פרש"י יודעים שחכמים לא יטלטלו האבנים. והע"ה שטלטלו לא היו בקיפין באיסור מוקצה. ומבואר דבאמת היה אסור לטלטל משום מוקצה.

והאו"ז (הל' ער"ש כט) הביא בשם ריב"א דמבואר מסוגיין דהמניח דבר מוקצה על דבר שאינו שלו מהני לאוסרו להחשב בסיס, אף בלא דדעת בעלים. והתו"י (עה"ג שבת מד:) דחה דאירי שהניחו באופן שאינו יכול לנער בלא טלטול קצת. והאו"ז (שם, ופו) דחה די"ל דאף ת"ח יוכלו לטלו, אלא דמעשה

שהיה כך היה. דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. [וכ"פ הרמ"א שט ד.].

אך אי נימא דנחשב בסיס (כדברי ריב"א). א"כ מה אהני להו ששמוס, מ"מ הערבה עצמה הוה מוקצה מגדרי בסיס. וי"ל דהיכא דהערבה עצמה [דגוף המצווה] הוה מוקצה מותר לטלטל, וכל החסרון משום מכשיריו. ואפשר דאף לדעת ריב"א אינו בסיס גמור ליאסר אף כשנטלו ממנו, אלא דהוה בסיס לענין לאסור לנערו. א"נ הניחו האבנים עליהם בשבת, ואפ"ה נעשית בסיס כל שהוא עליו אלא דלא אמרי' מיגו דאיתקצאי.

המהרש"א כתב דלא אמרי' דמצוות ערבה תדחה איסור מוקצה (כדאמרי' לעיל מב: טלטול בעלמא היא), דהכא לא הוה בגוף המצווה. והוה מכשירין שאפשר לעשותו מבע"י.

והמהרש"א נקט דהיכא דגוף הערבה מוקצה, מ"מ הותר לטלטל משום מצווה דאורייתא. אבל המג"א (תרנה) כתב (ע"פ דברי שו"ת הרשב"א א רצו) דאסור ליטול [עם הלולב] ערבה שנתלש ביו"ט [דהוה מוקצה]. ואף ביום ראשון דהוה דאורייתא, ואף כשאין לו ערבה אחרת^{כג}. ולפ"ז הא דאיתא (לעיל מב:) דחכמים לא העמידו דבריהם באיסור מוקצה לעקור המצווה, מאחר דהתורה צוותה. אבל אם נודמן דהוה מוקצה אסור. [וע' מה שהו' לעיל שם מהראשונים].

והשעה"מ (יו"ט ב יח) הביא אריכות מהפוסקים (בכ"מ, גבי שופר כיסוי הדם ועוד) האם גזרו איסור מוקצה במקום מצווה, או דאמרי' דמצווה דאורייתא דחי לדרבנן. [והמרדכי (תשמו) כתב דאם עשה עכו"ם שופר ביו"ט מותר לתקוע בו^{כד}, דהוה דבר מצווה, ואיתא

בלולב. ודברי רש"י י"ל דקאי התם לס"ד דאביי. א"נ קודם שחזר בו.]

כג. והשעה"מ דחה דהרשב"א קאי איו"ט שני, דלולב דרבנן. ומש"ה לא דחינן לאיסור מוקצה. אבל ביום א' דלולב דאורי', י"ל דמצווה דאורי' דוחה איסור מוקצה. ויול"ד בזה דביום הב', אילו הוה יו"ט, אף לענין מצות לולב הוה ראשון דאורייתא. ולצד דאין חיוב לולב [דיום א'], אף לא הוה מוקצה כלל. ומשמע דתקנת מצוות היום לא תליא דוקא בדין קדושת יו"ט. וע' מש"כ בזה לעיל כט:].

כד. ועוד כתב דאין בזה משום מצווה הבא בעבירה. [ועי"ש שהאר"ק בזה, וע' לעיל ל.].

יט. והאו"ז כת' בשם ריב"ן דלפ"ז בזה"ז אי"צ להקיף כלל בשאר ימים, אלא בהושענא רבה. ומקיפין אף כשאין לולב. אבל הביא דהמנהג להקיף בלולב, ומאן דתיקן המנהג סבר דתליא בלולב. ומש"ה לא מקיפין בשבת.

כ. ואף במקום שאין לולב מצוי, יש להקיף.

כא. והאו"ז הביא סו"ד הירושלמי דאף בזה"ז, חזן הכנסת עומד כמלאך האלקים וס"ת בזרועו והעם מקיפין אותו דוגמת מזבח. ויש פוסקים שהביאו דנהגו להניח הס"ת על הבימה ולהקיף.

כב. וכתב ליישב בזה דעת הר"ן דבמשנה [והעתיק דברי רש"ן] דערבה להקיף, ואילו כאן הביא שו"ת רש"י דהקפה

(פסחים מח) דמוקצה אינו פסול בנכסים כ"ה. והגר"א (תקפו כב) ביאר דילפי' התם דמוקצה מותר למצוהו.

והאו"ש (שבת ו ט) הביא מבואר בסוגיין דשבות דטלטול אינו נדחה מפני מצוה דרבים.

(זו) רש"י ד"ה והביאום. מכלל דבי"ד נוטלין אותם, ומנענעים ומקיפין בה הכהנים המזבח ברגליהם, ואח"כ זוקפין אותה. אבל הרמב"ם (זו כב) כתב דזוקפין אצל המזבח, ואח"כ באין העם ונוטלין.

(לח) תודה והביאו. למ"ד ערבה הללמ"ס לא גמירי משלכם^כ, ולאבא שאל וכו' בעי לכם. ולמסקנת התוס' (לעיל כט:) דכל ז' ימים במקדש בעי לכם. אבל להו"א של תוס' (וכ"ד ש"ר שם) בנטילת לולב כל ז' במקדש לא בעי לכם. ולכאורה ערבה לא עדיף ממנו.

והשו"ע (תרסד י) הביא י"א לזוהר שלא יקץ הישראל הערבה משדה עבו"ם (כסוגיא דאזונכרי לעיל ל:). וצ"ב דהא קי"ל דערבה הלכה למשה מסיני וא"כ לא בעי 'לכם'. וצ"ל דחשש משום מצוה הבאה בעבירה (ע' לעיל ל:). והט"ז (שם ו) כת' דגבי ערבה הוה מידת חסידות.

דף מד.

(לט) לדידהו נמי לא דחי. פרש"י שלא לעשות ישראל אגודות, ונראה כשתי תורות. בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד קנג, הו' בכפ"ת) הק' דבגמ' (יבמות יד.) מבואר דבב' בתי דין בב' עירות ל"ש לא תתגודדו. ותי' דהיינו מדינא, ואילו בסוגיין משום מצוה מן המובחר חששו בכל אופן. כיון דהטעם אינו ידוע לכל^א. וכפ"ת תי' כשעולין לרגל באין

יחד לעיר א'. ותליא במח' (ביבמות שם) ב' בי"ד בעיר א'^ב. והאחרונים תמהו דבסוגיין קאי אחר החורבן, ולא עלו לרגל^ג.

(מ) כאן בזמן שביהמ"ק קיים וכו'. פרש"י דהוה כולחו בארץ, ויודעין אימת הוקבע החדש^ד. והמאירי ביאר דאף שהיו שם רחוקים שאין השלוחים מגיעים להם, מ"מ עיקר הגולה היתה ראויה לשלוחים. אבל עכשיו נתרקה הגולה ונעשית עיקרה שאינה ראויה לשלוחים. אבל הרמב"ם (זו יז) כתב הטעם דבזמן המקדש יש להם מקדש להתלות בו. אבל בזה"ז תקנו שאף בני אר"י יהיו שווין לבני חו"ל.

מצוות ערבה

(מא) דקא מנבא ליה והדר מנבא ליה. האחרונים (שפ"א, הג' ראמ"ה ומהרש"ם) הק' אמאי צריך לחזור ולהגביהו, ואמאי לא סגי במה שמונח בידו. ודנו האם יוצא יד"ח במה שהלולב מונח בידו^ה, או דבעי מעשה נטילה והגבהה מהקרקע. וא"כ צריך דוקא להניחו ולחזור ולטול. והאחרונים תי' דבעינן שיהא ניכר שנטלו לשם לולב, להחשב זכר^ו.

(מב) דאית ליה עיקר מה"ת בגבולין. פרש"י דכיון דיש שורש ללולב בגבולין. מש"ה ראו לקבוע יותר מתקנת זכר למקדש. והריטב"א כתב דלא סגי בחד יום, דהוא חיובו מדא"ו. והצל"ח ביאר דל"ש לתקן יום א', אא"כ הוה יום מסויים (וכגון ערבה בז', דאף במקדש הקיפו ז' פעמים). אבל כיון דלולב מדא"ו נזהג בראשון, א"כ אין יום אחר מסויים. ומש"ה תקנו בכל הימים בשווה. אבל הרמב"ם (זו כב) כתב הטעם הואיל ואינו בפירוש בתורה, אין נוטלין כל ז'. וה"ה תמה שהביא

ג. ויש שתי' דאף לאחר החורבן נהגו לעלות לרגל למקום המקדש, וכמו שכת' הר"ן (תענית ב. ביה"ר) שהיו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים, כמו שעושין גם היום. וכן הביאו בס' כפתור ופרח (ו), והתשב"ץ (ג רא) ובשרית מהר"ט (א קיד). וע"ע מהרצ"ח נדרים כג.

ד. והרש"ש ביאר דשלוחי בי"ד היו קלי המירוץ, והגיע אף לרחוקים.

ה. וכגון שנטלו בידו קודם עלות השחר.

ו. ולפ"ז במקדש סגי בערבה שבלולב ליחשב 'נטילה'. ווי"ל דבמקדש ל"מ בערבה שבלולב משום חציצה, ע' בע"ב. והכא בזכר בעלמא.

כה. דילפי' שאין איסור גופו גורם לו אלא איסור דבר אחר. (ובפשטו כונת הגמ' שם דנחשב 'ממשקה ישראל', אבל המדרכי הביא דמותר. ואין בזה איסור טלטול והשתמשות במוקצה).

כו. ובפשטו ד"ה שאר פסולי ערבה מנלן. אמנם הר"ן וש"א"ר (מד:) נקטו דל"מ שאר פוסלין בהך ערבה. ואפשר דהוה בגדר גילוי מילתא.

א. והכפ"ת הק' דלא הקפידו במה שמחולקין במקרא מגילה.

ב. וכתב דמכאן סמך הרמב"ם לפסוק כדברי אביי שם. [עיי"ש].

טעם אחר מהגמ'. ונע' צל"ח וערול"נ. והעמק ברכה (לולב כב) כתב דהרמב"ם ביאר את לשון הגמ' לולב דאית ליה עיקר מה"ת, מש"ה בגבולין נוטלין ז' זכר למקדש.

(מג) ערבה דרבנן וכו' למאן וכו' אי לרבנן הלכה לממ"ס. הרמב"ן (בסה"מ שורש ב) הביא דמפורש בגמ' דהלכה למשה מסיני נחשב דאורייתא, ולא דרבנן. וכן הנלמד מריבוי לאבא שאול. ודלא כמ"ש הרמב"ם דדבר שאינו מפורש בקרא נחשב דברי סופרים ודבריהם. וכן הביא דבגמ' (מג): איתא לפרסמה שהיא מה"ת, ול"א דנחשב דברי סופרים.

(מד) אמר ר"ל כהנים בע"מ נכנסין בין האולם למזבח. פרש"י ותוס' דכל השנה אסורין ליכנס, כדתנן (כלים א ט). ותוס' (ד"ה אמר ליה) והריטב"א ביארו דהא דאין נכנסין הוה מעלה דרבנן. וכו"כ הרמב"ן בסה"מ ל"ת טט. אבל דעת הרמב"ם (ביאת מקדש א טו, ו א, וסה"מ ל"ת טט, עג) דמדאורייתא אסור לבעל מום ליכנס, ואם נכנס לוקה.

והרמב"ן (בסה"מ) הק' על הרמב"ם דבסוגיין מבואר דנכנסו להקף, וע"כ דאסור רק מדרבנן וכו"כ הר"ש תוס'. אבל הר"ש (מכת"י כלים שם) הביא מסוגיין להיפך, דע"כ אסור ליכנס מדאורייתא, דאל"כ מאי מקשה הגמ' מי אמרה' שידחה.

והמגילות אסתר ולב שמח (בסה"מ) כת' דלדעת הרמב"ם אתי ערבה דאורייתא ודחי לאיסור כניסה דאורייתא. והערול"נ הק' דמצוות ערבה הוה רק מהלכה למשה מסיני, ולא אמרי' בזה עשה דוחה ל"ת. והערול"נ חידש דהאיסור לבע"מ ליכנס בין האולם למזבח היינו כיון שאין ראוי לעבודה, והוה ביאה ריקנית. ומש"ה הותר ליכנס להקף בערבה. ועוד יש שתי' דהוה כמו כניסה לתקן.

(מה) כהנים בע"מ. תוס' (כאן, ומג: ד"ה שלוחי) נקטו דדוקא בע"מ, ולא זרים. ותוס' פי' דישאל נטלו

בלא להקף. והריטב"א ביאר דישאל אסורין מדאורייתא ליכנס בין אולם למזבח. אבל בפשוטו למ"ד מעלות דרבנן, אף לזר ליכנס נאסר רק מדרבנן וכו"כ המהרש"ל ע' בסמוך. והערול"נ תי' דכיון דאסור לישראל ליכנס אף לעזרת כהנים אלא לצורך, מש"ה בין אולם למזבח עדיף, ולא התירו אף לצורך. ואף דלא מצינו להדיא מעלה לענין זה. אבל הרי"ן גיאת והא"ז (שטו) נקטו דאף ישראלים היו מקיפין, דבשעת מצווה הותר להם ליכנס בין אולם למזבח.

ובשו"ת הרי"י מגאש (מג) כת' דהאי הקפה הוה עמידה, ולא כמו שאנו מקיפין דהילוך סביב. אלא שעמדו סביביו, והישראלים עמדו בצד א', והכהנים עמדו בשאר צדדים. וביום ז' הקיפו ז' פעמים, שעמדו והלכו וחזרו והקיפו פעם ב' כו'. ועוד הביא י"מ דהישראלים היו מקיפין מצד דרום עד צפון, וחזרו ומוקיפין מצפון ועד מזרח ועד דרום (ולא סביב המזבח).

(מו) תודה כהנים. ה"ה דהמ"ל ופרועי ראש. אבל הערול"נ ורש"ש כת' דלא התירו פרועי ראש, דיכולים לגלח. ודוקא בע"מ דאניסי.

(מז) תודה אמר. ולפי שיטה זו, דפר' דמעלה דרבנן היא קשה לאבא שאול וכו'. המהרש"ל ביאר דכיון דהוה מעלה דרבנן, אף הא דזר לא יכנס הוה מעלה דרבנן ודלא כריטב"א הנ"ל. ובזה הק' תוס' א"כ אמאי לא התירו שיכנס לקיים המצווה מדאורי'. וכע"ז כתב המהר"ם.

(מח) בא"ד וי"ל דשמא הקפת מזבח בכהנים, ושאר ישראל בעזרה בלא הקפה. ואלא בפשוטו תוס' (לעיל מג: ד"ה שלוחי, וד"ה והביאו) כת' דהוה רק בכהנים. והמהרש"א (הו' לעיל) כתב דהיינו בשבת. ומבואר בתוס' דנטילת ערבה הוה רק בעזרה. ולא בשאר הר הבית.

ולענין נטילת לולב במקדש האחרונים (הו' לעיל מא.)

ז. כהא (יומא כה). דהכהנים היו מקיפין ולפנינו מוקפין ועומדין בבוליא (בפייס). וכו"כ הרי"ן גיאת בשם רב שרירא גאון דמקיפין היינו עומדים סביביו. דלא היו רשאים ישראל ליכנס בין אולם למזבח. והרי"ן חלק דלא מצינו הקפה לשון עמידה. ועוד אותו היום האין הקיפו ז' פעמים.

ז. ובפשוטו תליא בנידון הגמ' (יומא מד:) אי הני מעלות דאורייתא ומהלכה למשה מסיני או דרבנן. והרא"ש (כלים שם) הביא דמסקינן דמעלות דרבנן. אבל הרמב"ן (בסה"מ ל"ת עג) נקט דהספק בגמ' האם יש חילוק בקדושת המקומות מדאורייתא. ואף לצד דעיקר המעלה דאורייתא, האיסור לבע"מ ליכנס הוה מדרבנן.

דנו האם היינו בעזרה או בחר הבית^ט. ולדעת הרמב"ם (ה' שם) הוה בכל ירושלים. ויל"ד האם לרמב"ם ה"ה מצוות ערבה הוה בכל העיר. ויל"ד דנטילת ערבה שייכא לעבודת המקדש, ואינו דין נטילה בעלמא. ויל"ד לאבא שאול. ובחי' ר' מאיר שמחה נקט דלדברי האחרונים דנטילת לולב בירושלים הוה אף בזה"ז, א"כ אף מצוות ערבה נהגת בזה"ז בירושלים [כל ד'], והאריך להקשות דמשמע בסוגיין בכמה מקומות דבזה"ז אינו נהוג כלל.

(ט) אלא מי אמרה בנטיילה, דילמא בוקיפה וכו'. פרש"י דכהן א' זוקף. ואין חיוב לבע"מ זה. והריטב"א הביא י"מ זקיפה אפשר בצד העזרה, ולענין זה עזרה כמזבח. [והריטב"א חלק]. אבל ר"ח פי' דאילו מצוותו בוקיפה, א"כ פשיטא דאסור לבעלי מומין לזקוף הערבה ע"ג מזבח^א, דנראה שכשירין לעבודה.

ומבואר [לרש"י] דלמ"ד בנטיילה הוה מצווה על כל [כהן] לטול ערבה. ואילו למ"ד בוקיפה, הוה דין מסדרי המזבח.

אמנם לדברי התוס' (סוד"ה אמר) דשאר ישראל נטלו בעזרה בלא הקפה, א"כ י"ל דה"נ אף לכו"ע הוה דין נטילה על כל יחיד, אלא הקפת המזבח היתה בוקיפה.

(ג) מנהג נביאים. פרש"י הנהיגו את העם, ולא תקנו להם. אבל הריטב"א ור"י לוניל והמכתם כת' דהנביאים נהגו כן לעצמן, ואף העם נהגו כן אחריהם^ב. ולא תקנו כן מעולם^ג וכו"מ בפי' ר"ח.

(גא) חזרו ויסדום. פרש"י ע"פ הדיבור. האחרונים

(רש"י, מצפ"א, מהרצ"ח, ערול"ג) הק' דהא אין נביא רשאי לחדש דבר חדש^ד. והביאו דבגמ' (תמורה טז.) מבואר דאף להחזיר מה שנשתכח ל"מ נבואה, רק ע"י פלפול. והמהרצ"ח כתב דלולי דברי רש"י י"ל דה"נ החזירו ע"י פלפול^ה.

דף מד:

(גב) בגבולין. פרש"י יסוד נביאים. ותוס' העתיקו דהוה מח' אי הוה יסוד נביאים או מנהג נביאים. וקאי אערבה ביום ז'. והמהרש"ל כתב דהיינו לפרש"י (בע"א) [ודילוחן קאי אשכחת התורה]. אבל לפר"ח דילוחן קאי אערבה, דהוה מנהג, ולא יסוד נביאים. לפ"ז תי' הגמ' דבמקדש הוה הלכה למשה מסיני, ושכחום וחזרו ויסדום, דהיינו יסוד נביאים. ואילו בגבולין הוה מנהג נביאים^א.

והרי' מלניל חידש דבזמן הבית נטלו לולב בגבולין כל ז', משום יסוד נביאים. [וצ"ב מנליה, דבסוגיין קאי אערבה].

(גג) תוד"ה כאן. ופי' בקי' (בע"א) דמנהג בעלמא שהנהיגו העם, ואפי' בכלל לא תסור אינו. אלא משום לא תטוש^ב. אבל הגרי"ז (הל' ברכות) הביא דהרמב"ם (בהקדמה, וממרים א ב) כתב דאף מנהג הוה בכלל לא תסור. וכתב דלפ"ז הא דאין מברכין על המנהג, אינו משום דלא מצי אמר וצונו [וכמ"ש תוס' ע' בסמוך]. אלא משום דאין שם 'מצווה' על המנהג^ג. ואף דהוה חיוב שווה מלא תסור, מ"מ הוה גדר אחר.

טו. ובס' הערות כתב דהחזירו ע"י פלפול והכרעה, ובא חיזוק ע"פ נבואה. ועוד שמעתי ליישב דתקנו לחייב בגדר מצווה דרבנן, ועי' מתקיים הדאור' שנשכחה.

א. ועפ"ז ריב"ל פליג דאף במקדש הוה מנהג נביאים, ואינה דאורייתא. א"נ מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

ב. והחת"ס (ייד קצא) הק' מ"ש דמברכין א"ל תסור, א"כ יברכו אף א"ל תטוש. ותי' דעיקר החילוק דגדר 'לא תטוש' הוה בשב ואל תעשה, ול"ש ברכה במניעת איסור, אלא במצוות עשה. ועפ"ז פסק החת"ס דמברכים על הטבילה, אף במקום שהטומאה הוה מחמת חומרת מנהג [וכגון דם טהור, וטיפת דם כחרדל, כיון דמ"מ הוה איסור גמור [משום לא תטוש], ונטהרת ע"י טבילה זו].

ג. [דהוה שם אחר כחפצא, דהוה שם מנהג].

ט. ולכאורה לענין תקיעת שופר במקדש קאי אהר הבית, ומקום ישיבת הבי"ד. ולא בעזרה דוקא.

י. ומבואר דאף לזקוף בצד מזרחי של מזבח אסור, דאסור לבע"מ ליקרב אצל מזבח. ולא רק בצד שבין אולם ומזבח.

יא. ובביאר בזה דהך צד דזקיפה, היינו כמ"ש רב יוסף (לעיל) דהקיפו בלולב. והערבה זקפו.

יב. וור"ח הביא (תענית כו) דלשון 'הלכה' דרשי' בפירקא. 'מנהג' מורים כן, אבל לא דרשינן. 'נהגו', אין מורים כן, אבל אין מוחים בידם.

יג. ועפ"ז חילק המכתם דשאני מנהג הלל דהנביאים הנהיגו על הרבים, ושפיר מברך. (וע"ע בע"ב).

יד. והמצפ"א תי' דהכשר מצווה לא מקרי דבר חדש [וכמ"ש הריטב"א יבמות עא: גבי פריעה. עיי' תוס'].

(נד) בא"ד ויש מדק' מתוך כך דלא מברכי' אהלל דר"ח, שאינו אלא מנהג. וכ"כ המחזור ויטרי (הו' בתוס' ברכות יד.). וכ"ד הרמב"ם (ברכות יא טז) דאין מברכין בכל דבר שהוא מנהג. ואפי' מנהג נביאין דערבה, וכ"ש מנהג חכמים דהלל דר"ח וחזוה"מ פסח⁷. והראב"ד חלק דתקנו הלל בר"ח לפרסם שהוא ר"ח [ואינו מנהג⁷]. ועוד דאנו מברכים בכל מנהגים.

(נה) בא"ד ור"ת אומר דאין ראייה מערבה, דערבה אינה אלא טלמול, וכיון דלא תקנתא היא לא חשיבא לקבוע ברכה. וכ"כ תוס' (תענית כה; ברכות יד.) דהוה מנהג טלמול בעלמא. ובפשוטו משמע דאין חשיבות בנטילת ערבה [ולשון החת"ס דלא מינכר מצוותו⁸], משא"כ בהלל. ולא תקנו ערבה בגדר 'מעשה מצווה'⁹.

והראב"ד (הנ"ל) ביאר דאנו מנהגנו לברך בכולן ואין לנו ללמוד מערבה לפי שאין בה לא שבח ולא הודאה בנטילתה, ומה צורך בברכה. אבל קריאת ההלל בימים המקודשים וקרן מוסף בהם אם תקנו בהן ההלל משום היכר לקדושתן צריך ברכה.

ועוד תי' המכתם דערבה הנהיגו הנביאים לעצמן, ואחרים למדו מהם (וע' לעיל). אבל הלל בר"ח הנהיגו על הרבים.

ועוד כתב המכתם די"מ דגבי הלל, הברכה הוה חלק מעצם המנהג. ואפשר דכוונתו עפמ"ש בתוס' דהלל בקורא בתורה.

והתוס' רי"ד כתב דכל דבר שבמקום א' נוהג חובה ונהגו להוסיף עליו, מברכין על אותו המנהג. כגון ההפטרה שנוהגת שחרית חובה, ונהגו במנחה בשבת הפטרה בברכה. אבל כתב דבמקום שנוהגין לקרוא מגילת אנטיוכוס בחנוכה אין ראוי לברך עלי' מפני שאין שורש חובה כלל.

(נו) בא"ד אבל קריאת הלל לא גרע מקורא בתורה. [ומשום הכי יש בו חשיבות, וראוי לקבוע עליו ברכה]. ולכאורה עיקר הברכה משום המנהג, אך דוקא מנהג שיש בו חשיבות.

ועוד יש אחרונים שביארו דראוי לברך על כל קריאה בתורה. ומש"ה כיון דקבעו לקרוא הלל בציבור, ראוי לברך. [ומש"ה שאני מכל מנהג¹⁰].

ותוס' (ברכות יד.) הביאו י"מ דדוקא שקוראין הלל בציבור, אבל יחיד שאומר הלל בר"ח אין לו לברך¹¹. [דהמנהג היה רק על ציבור¹²]. ותוס' הביאו בשם השר מקוצי (וכ"כ תוס' ערכין י:) דאף היחיד כיון שרצה לחייב עצמו מברך, ואין זה ברכה לבטלה מידי דהוה אלולב ואתפילין דנשים מברכות¹³.

ובהג' מיימוני (חנוכה ג ד) כתב בשם רבינו שמחה דיכול לברך, דלא יהא אלא כעוסק בתורה. והביא ממש' סופרים (יד א) דמברכין על קריאת שאר מגילות¹⁴, אע"פ שאינו נזכר בשום מקום בתלמוד.

והגר"ז הביא בשם הגר"ח נשים מברכות ברכת התורה, אף לדעת הרמב"ם [דאין מברכות אמצוות עשה, דל"ש

במעשה. אבל מנהג של קריאה מברכין על המנהג. והיראים (תכב) הביא בשם ר"ת דערבה המנהג של הנביאים הוא שלא לברך, אבל הלל דר"ח מברכים אמנהג. ח. אך מדברי התוס' לא משמע כן, שדימו ליר' שני.

ט. ע"פ דברי הגמ' (ברכות שם) דיש חילוק בין ימים שהיחיד גומר את ההלל.

י. והשו"ע (תכב ב) הביא י"א דבציבור מברך, ולא ביחיד. וי"א דאף בציבור אינו מברך. והרמ"א הביא י"א דאף יחיד מברך. יא. [וכדעת ר"ת, ע' לעיל כ: ומב.]. ולכאורה כוונתם גבי הלל נמי כיון דיש מנהג לציבור נחשב מעשה מצווה, אף יחיד יכול לקיימו ולברך.

יב. דנהגו רות בשבועות, וקהלת ושיר השירים בשבת חזוה"מ. וכ"פ הגר"א (סיס תצ, ומעשה רב קעה). אבל הרמ"א (תצ ט) כת' דאין לברך.

ד. והראב"ד הסכים לרמב"ם דהלל דשאר ימי פסח הוה מנהג. וכ"מ בתוס' דידן. אבל הריטב"א כתב דרבנן תקנו הלל בשאר ימי פסח. [ודוקא ר"ח הוה מנהג]. וכ"כ הר"ן (שבת יא:) בשם הרמב"ן.

ה. וכ"כ המכתם בשם י"מ (ההשלמה תענית כה) דעיקר הלל בר"ח הוה תקנה [ולא מנהג], אלא דהיה חילוקי מנהגים בסדר הדילוג.

ו. והרא"ש (יומא ח כז) כתב לברך על הדלקת נרות של עירוב [אף דתליא במנהג, פסחים נג. וע' טור תרו]. והחת"ס ביאר דנחשב מעשה מצווה. אבל הרא"ש (שם כד) הביא בשם רב סעדיה גאון לברך על טבילת ערב יוה"כ, והרא"ש חלק דאינה חובה, ולא יסוד נביאים ולא מנהג נביאים, ואין לו זכר בש"ס. אלא שנהגו לטהר עצמן, ולא עדיף ממנהג ערבה.

ז. והמכתם הביא דר"ת חילק דאינו מברך במנהג התלוי

קיבלו עליהם שתהא בגר יו"ט לכל דבר, ועי"ז המצוות הנהוגות בה הוה דין מצווה בחפצא. ואף דחויבא מדברי סופרים מתורת מנהג, מ"מ לענין ברכה תליא במה דהוה חפצא של מצווה.

ועפ"ז כתב לפרש דברי התוס', דמברכין אהלל, דעצם קריאתו הוה גדר 'קריאת מצווה', ואף דבר"ח קורא מחיוב תורת מנהג.

(נט) בא"ד ואי משום דמברכינן אתקיעות ביו"ט ב' של ר"ה, הנהו תקנתא חמירי וכו' קדושה א' הן, אבל הר"ן תמה דמ"מ אחרי שנקבע הלוח, א"כ אף ר"ה הוה משום מנהג אבות. אלא בזמן קידוש החודש גדר ב' ימים של ר"ה היתה קדושה א' וואף באר"ן, ומש"ה אף אנו נוהגין כן בגדר קדושה א'. אבל לעולם הוה בגדר מנהג אבות.

ס' בא"ד ועוד מדקדק ר"ת וכו' ואי אין מברכין מה הפסקה שייך בהו. אבל הר"ן הביא דאסור להפסיק, אפי' היכא דאינו מברך. ואף הקורא קר"ש בלא ברכותיה^{טז} אסור להפסיק בה אלא מפני היראה ומפני הכבוד. ואף הלל, אחר שהנהיגו לאמרו מפני שבחו של מקום יהא אסור להפסיק. ועוד אף כשמברך על המצוה, אין השיחה פוסלת אלא בין ברכה למצוה. אבל אינו הפסק אחר שהתחיל המצוה^{יז}.

(ס) בא"ד וא"ת הא דנקט שיחיד גומר, דמשמע אב"ל ציבור גומרין וכו'. ובפשוטו לשון הגמ' 'גומר' לאו דוקא, דבכל מקום שיש חיוב קריאת הלל, היינו לגומרה". [אבל לדעת הראב"ד והמכתם (הג"ל) הלל דר"ח הוה תקנ"ח, ובדילוג].

(סב) ורב חסדא א"ר יצחק אדם יוצא יד"ח בערבה
שבמל"ב וכו'. ר"ח (עה"ג) בת' אסקינא דערבה
אינה נישלת אלא בפנ"ע. [וכר' אמין.] וכן הרמב"ם (ז ב)

וצווננו. ולא דמי לברכת המצוות, דברכת התורה אינה על קיום צווי ת"ת. אלא דלימוד התורה עצמה טעונה ברכה. ואף נשים דאינן מצוות בת"ת, מ"מ הלימוד הוה חפצא של ת"ת. ועפ"ז ביאר דאף במס' סופרים מברך על קריאת מגילה בציבור, ולא על קיום המצווה.

(ז) **בא"ד דלא אפשר** לומר וצונו²⁷ וכו'. דהא הגמ' (שבת כג.) ולקמן (מו.) מקשה [האיך מברך אגר חנוכה] 'והיכן צונו' [ותי' מלא תסור, ולמ"ד שאל אביך וגו']. ומבואר בתוס' דק' הגמ' מהלשון וצונו, בדבר שאינו 'מצווה' עליו. אבל לא היה קשה לגמ' דל"ש ברכה כלל על מנהג. ומש"ה שפיר אומר תפילות החג ע"פ המנהג²⁸.

והר"ן (כאן) כתב לפיכך היה נראה דכיון דאיפליגו אמוראי בגמרא אי מברכין אמצוה דרבנן או לא הבו דלא לוסף עלה דדוקא במצות קבועות הוא שנחלקו אבל אמנהגא לא. ומ"מ כתב דפשט המנהג שמברכין.

(נח) **בא"ד וב' יו"ט של גלויות אין בהם וצונו וכו'.**
 [תוס' הק' דיו"ט שני של גלויות לאחר שקבעו
 את הלוח הזה בגדר מנהג אבותיכם, והאיך מברך
 וצונו. ובוה כת' דמ"מ קידוש ושאר ברכות לא
 הזכיר וצונו].

והר"ן הק' ברכת מצה של יום טוב ב' של פסח מאי איכא למימר^{טו}. והר"ן חלק דיו"ט שני הוה תקנה קבועה, וככל תקנה דרבנן, ולא גדר מנהג. ומה שנקרא (שם) מנהג אבותיכם בידיכם היינו דאי לא היו נוהגין כן מעיקרא לא היו מתקנים יו"ט שני משום חשש שמד.

והגרי"ז כתב [ע"פ מש"כ בדעת הרמב"ם] דאף דעיקר מה שקיבלו יו"ט שני, הוה בגדר 'מנהג', מ"מ

בשמיני עצרת].

טז. ועוד דברכת קר"ש אינם ברכת המצווה, שהרי אין מברכים לקרות את השמע.

יז. וי"ל פ' כוונת תוס' דאילו הוה מנהג בעלמא, אינו חייב להמשיך בקריאת ההלל ולגומרה. אלא משום דבירך מחוייב לקיים כל המצוה.

יח. והגרי"ז כתב דמצאנו הלל דשחיטת הפסח, דלא היה דין לגומרה. שהרי כת שלישית לא הגיעו לגמור.

יג. ועד"ז כת' הגר"א (ז ב) בדעת הרמב"ם דנשים אינן מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמן משום דל"ש וצונו. ואבל שאר ברכות רשאות לברך.

יד. ולא איכפת לן דלפי האמת [לולי המנהג] הוה שקר.

טו. והחת"ט (שם) כתב דיל"פ כוונת תוס' דס"ל דיש מצוות באכילת מצה כל ז' מצוה, אע"ג דאינו חובה, א"כ שפיר ראינו מברך. ומ"מ הקשה מברכת מרור. ועוד"ק מ'מצונו' דהדלקת נר י"ט ושני'. וכן ילה"ק ממ"ד לקמן מז. דמברך על הסוכה

פסק (בר' אמי) דאינו יוצא בערבה שבלולב^ט. אבל ראבי"ה (תרצט ה' ברא"ש) פסק כרב חסדא דיוצא יד"ח בערבה שבלולב^כ.

והבבכור"י (תרסד יח) כתב דאם היתר אגד הלולב מהני (דכבר אינו ערבה שבלולב), וכתב דאפשר דאפי' לכתחילה, אבל המאירי כת' דערבה שבלולב הוקצה למצוותה, אף אם יוציאנו מהלולב ונוטלה בפנ"ע.

ובשו"ת חת"ס (או"ח קפד, ה' בבא"ה תרלח ב) כת' דמי שקבע אתרוג לנוי סוכה, מותר ליטלו לצאת יד"ח ד' מינים, דמצוות לאו ליהנות ניתנו^{כא}. ועוד דכשנוטלו למצווה לא נחשב ביוז'כ^{כב}.

ובהג' מיימוני (ז א הב') הביא בשם הרא"ם דערבה לאחר נטילה אסור להנות ממנו, דלכולי יום אתקצאי (כדאיתא לקמן מו: גבי ד' מינים)^{כג}.

אבל רש"י (מעילה יג:) כת' דערבה שזקפו בביהמ"ק משנעשית מצוותה רשאי להנות. ולכאורה משמע דאף באותו יום.

סג) רש"י ד"ה אינה נימלת אלא בפנ"ע. אין דבר אחר נאגד עמה. הרש"ש דייק שצריך לאגוד את הערבה בפנ"ע^{כד}. אבל בפשוטו בסוגיא לא הוזכר אגד כלל.

ובשו"ע (תרסד ה) כת' שלא יאגד דבר אחר עמו, אבל אם יש דבר אחר בידו אין לחוש. והמג"א (זו) ביאר דלא חיישינן לחציצה^{כה}. והבבכור"י (יז) ביאר דכיון דאין חציצה ברובו לא חיישינן. והגרא"א ציין למש"כ רש"י

משום היכר. והוכיח כן דהא איכא מ"ד דמהני ערבה שבלולב (וכ"כ השעש"צ טו).

והמורכבי (תשסד בשם ראבי"ה תרצט) כת' דכ"ש דמהני שהש"ץ נוטל עוד ערבה, עם ערבה שבלולב. אך הביא בשם ר' אפרים דריגנשפורג דל"מ כיון דקי"ל דלולב אי"צ אגד, א"כ האגד כמאן דליתיה. ואף האי ערבה נחשב כערבה שבלולב^{כו}. וראבי"ה נקט דאף לרבנן מהני אגד להחשב לחודיה קאי. והמג"א (ח) הביא דהאר"י הוזהיר מאוד שלא לחבר הלולב לערבה.

סד) ג' בדי נע"ץ לחין. המפרשים דנו האם 'בד' הוזה ענף, או קן של עלים. וכ"כ הריטב"א דמנלן דבעי ג' ערבות. אבל הר"ן ביאר דכיון דצריך ב' ערבות בלולב, וקי"ל דאי"צ אגד. קבעו היכר שיקח ג', שיהא ניכר שאינו לוקח לשם מצוות ערבה שבלולב^{כז}.

וכע"ז נח' גבי הדס (לעיל לג.) שנשארו ג' בדי עלין לחים. והראשונים הביאו דקאי כשיש לו ג' הדסים. אבל הרא"ש העמיד בקיני ההדס. ונע"ע ב"י (תרמו) בשם הר"א מזרחי שהאריך בזה.

ותוס' כת' דג' בדין יוצאין מקלח א' (משמע דהיינו בענפים הקטנים היוצאין עמה. ולהך מ"ד בעינן ערבה שמתחלק לג'). אבל המהר"ם הגיה ג' עלין (בדין' כדברי הרא"ש הנ"ל).

ובגמ' (ב"מ כד.) איתא דמידי דתלי ביה מידי איקרי 'בד', כי ההיא דאמר' התם עלה א' בבד א'. ופרש"י (שם) דערבה שנשרו מקצת עלין, ונשתיירו בה ג' עלין לחין

הערבה קולמסין ולבער בהם החמץ. הואיל ואתעבד ביה חדא מצווה. אבל מדינא רשאי לזורק, דקי"ל תשמישי מצווה נזרקין (מגילה כו.). ומ"מ כתב האו"י (בהג"א מגילה שם, ושר"ע תרסד ח) דאין לפסוע עליהם, דהוה בזיון. (וכמו גבי ציצית).

כד. צ"ב דאי נוטל ערבה א', אגד בחד ל"ש אגד.

כה. אבל המג"א (שם ד) הביא ד"א שלא לאגוד הערבה בעלי לולב משום חציצה. והמג"א חלק דהוה לנאותה ואינו חוצץ. ונע"ע לעיל לו.

כו. והב"י (ושו"ע תרסד ז) הביא בשם הרשב"ש (ז) שלא יטול הערבה בשעת נטילת לולב, וכדעת הרמב"ם דהמוסיף על ב' ערבות עובר בכל תוסף ונע"ע מה שהו' בזה לעיל לד:.

כז. והמשנ"ב (תרסד טו) כתב דלכתחילה יקח ג' (וכר"ן), ובשם האר"י יקח ה'.

יט. והקרי"ס כ' מדאיצטרך הלכה למשה. (שהרי בלא"ה נוטל בלולבו). וצ"ב דבגמ' נח' בזה, ועוד מבואר דעכ"פ בעי מגבהו דהר מגבה.

כ. וראבי"ה (תרצט) הביא דאביי ורבא דבתראי ניהו ס"ל דמהני מגבה והדר מגבה. ואמנם הר"ן גיאת כתב דאי"צ מגבה והדר מגבה. וצ"ע מהגמ' לעיל. והרא"ש הביא כיון דרב חסדא אמר כן בשם ר' יצחק, סתמא דמילתא קיבלה מיניה (ולא פריש בגמ' דפליג). ור' אמי הוה חד לגבי תרי, והלכה כרבים (וע' סנהדרין לו. רב ותלמיד מתי מונים להם כב', ובשו"ע חו"מ יח ה).

כא. אך דן האם נחשב דאין בזה היתר אכילה. וכת' דאילו יודמן צורך מצווה יהא רשאי לאוכלו, ומש"ה חשיב דיש היתר אכילה.

כב. דעד עכשיו היה נוי מצווה, ועכשיו הוה מצווה גופיה. כג. (והפוסקים דנו אי מהני תנאי). וההג"מ כתב דנהגו לתקן

כב) כתב דחובט על הקרקע^{לא} או על הכליל^{לב}. ונקט לשון חבטה שבכל הש"ס^{לג}.

והעיסור (ס"ה לולב צג: בדה"ס) כת' דלא שמענו מנהג זה לחבט ערבה בקרקע ג' פעמים. דלא מצינו שחבטו במקדש, אלא שזוקפין אותם בצד המזבח. וחבוטה דערבה ל"ד הוה נטילה, שמנענעין אותו. ואין עושין חיבט אחר אלא זוקפין אצל המזבח. אבל המאירי הביא דכל יום היו חובטין ע"ג קרקע במקדש^{לה}.

סח) אתו בני קרייתא ומקשקשין בכרמיה וכו' לא אריך. פרש"י שאינם מפקירים הזיתים^{לו}. והוא פורע חובו בפירות שביעית^{לז}. והאחרונים (ערול"ג) העירו דמותר לתת פירות שביעית מתנות חנים לפועל, אף דעובד עבדו בטובת הנאה^{לח} (כדתנן שביעית ח ה). ואי איירי דקצץ להם שזוהי שחרם, שמחוייב בגדרי שכירות א"כ לכאורה אסור. וי"ל דנהגו כן בסתמא ע"ד כן, ומש"ה אף שלא סיבמו להדיא מתחייב בגדרי שכירות, ונחשב פורע חובו.

אבל ר"ח פ' ששאלו האם מותר להנות מהכרמים שנתקשקשו בשביעית. והשיבו לא אריך, דהפירות נאסרו ע"י מלאכה זו^{לט}.

סט) סתומי פ"י שרי. פרש"י ואוקמי אילני שלא ימות, ואינו עושה להשביחן. וכן איתא (מ"ק ג.

ובדאי' לעיל לג., ומשמע דגרס אף בסוגיין כן, וא"ד אפי' עלה א' בבד א'. והגר"א (עה"ג שם ותרמו ח) כתב דתמוה מאד. והרש"ש (ב"מ שם) הגיה בדברי רש"י דקאי אשיעור ערבה דסוגיין^כ.

סה) שם. עלין לחין. פרש"י שיש בכל א' עלין לחין. והמהר"ם כתב דמשמע דצריך שכל אורך שיעור הערבה צריך עליהם. אבל רש"י (לר"ף) והר"ן כת' שיש בכל א' שלשה עלין לחין.

סו) ע"ה א' בבד א' כ"ט. פרש"י בד א' ובו עלה א', דסגי בכל דהוא. והר"ן כתב דמ"מ בעי שיעור אורכו כשיעור ערבה שבלולב (ע' לעיל לב:), שבוה לא מצאנו שהקילו. וההר"מ (תרסד ג) כתב דלפ"ז כל הפוסל בערבה שבלולב פוסל בן. ורש"י כתב דנהגו להביא ארוכים ויפים שמנכרא מצווה בעין יפה. והראשונים הביאו בשם רב האי גאון דמכוער הדבר ליטול רק עלה א'.

וראבי"ה (תרעא) כת' דה"ה ערבה שבלולב סגי בעלה א' [אבל בפשוטו נקטו הראשונים (לעיל לג:) דבעי רוב העלים].

סז) חביט חביט. פרש"י לשון נענוע^ל. והריב"ן כתב דהיינו נענוע בלא הולכה והבאה. אבל הרמב"ם (ז

לב. והמג"א הביא בשם האר"י שיחבטו ע"ג קרקע, ולא ע"ג כלי. וע"ע משנ"ב (שם יט).

לג. וע' ב"ק נ: בור שחייב עליו תורה לחבטו. והכפ"ת הביא דכן מבואר במשנה (מה) א' דר' יוחנן בן ברוקה סבר דחבטו חריות של דקל בקרקע בצידי מזבח. לשון חבטה על הקרקע.

לד. והביא דברי הגמ' (מג) והביאום הכהנים וזקפום בצידי המזבח וכו' שחיבט ערבה דוחה את השבת.

לה. ויש שנקטו בדעת הרמב"ם דכל יום נטלו דרך נטילה, ורק ביום ז' הוסיפו לחבטו.

לו. ומשמע ברש"י דהקרייתא לא הפקירו, ולא הבעה"ב. וי"ל דדאנו שלהם כלל.

לז. וצ"ב דרש"י לא כת' דלא אריך במה שאינו מפקיר לכל. והרש"ש כתב דהפקיר וחזר וזכה, דאל"כ ודאי אסור.

לח. והיינו במה שנותן להם פירות שביעית [שליקט] במתנה. אמנם בסוגיין הבעה"ב לא ליקט, א"כ הפועלים זכו מהפקר, ואין להם טעם להחזיק לו טובה ולעבוד לקשקש עבורו.

לט. וצ"ב מ"ש מנתקוצה בשביעית דלא קנסו (שביעית ד ב, מ"ק יג. וב"מ).

כח. וביאר דמש"כ רש"י א"ד' היינו רב ששת דעלה א' ובד א'. ועוד פ' הרש"ש דבתחילת דברי רש"י הביא מהדס, ועוד הביא לפרש א"ד' דכוונת הגמ' להביא מערבה, עלה א' בבד א'.

כט. וכ"פ הפוסקים. אבל ר"ח כתב 'אבל דרב ששת לא אפשר'. משמע דכוונתו לדחותו מההלכה, וצ"ב (והעיר ע"ז בהג' החש"ל).

ל. והק"נ הביא שהוא מהפסוק תחבטו זתיך (דברים כד כ), והדרך לנענע האילן להשיר פירותיו. ורש"י (לעיל ט: ד"ה מאי) כת' דכל לשון חבטה שבתלמוד לשון השפלה. וי"ל דכוונת רש"י נענוע היינו להשפילו ולהגבירו. והב"ח (תרסד ה) כת' דלשון חבטו רמי הוא לשון נענוע. והק"נ השיג דרש"י (לעיל כא.) פ' חבטו רמי השפל והשלך.

והב"ח (ח"מ רעג ט) פ' חבטה בהפקר קני, היינו מעשה כל דהו, דקשר או נענע בלא הגבהה.

לא. ורב צמח גאון (תשר' הגאונים שערי תשובה שם) נשאל מהו ענין שחובטין הערבה בקרקע. והשיב דערבה דומה לשפתים, ובאה לכפר עליהם, וע"ש הפסוק (איכה ג כט) יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה. (ועוד ביאר ע"ש, ועוד האריכו בזה הספרים הקדושים).

דף מה.

(ג) וְכִי לַיִּיבֶשֶׁן, פֶּרֶשׁ"י וְהָרִי יֵבֶשׁ פֶּסוּל. הַאֲחֻרָּיִים הֵבִיאוּ דִפְסוּל יֵבֶשׁ בְּעֶרְבָה הוּא בִּזְמַן מוּעֵט, וְכֵן לֹא תֵלִיא בִּנְתֻלְכֶן, וְעַ"ע תוֹס' (כט: ד"ה ללולב) וּבִרְאשׁוֹנִים שם.

עַד וּמִלֻּקְטִים מִשֵּׁם מוֹרְבִיּוֹת שֶׁ עֲרֵבָה וְכו'. וְשִׁלּוּחֵי בִיד הֵבִיאוּ מִשֵּׁם. וְהָרִ"ן (כא: בדה"ר) בִּיָּאָר דִּהְיָמָקוֹם מוּצָא הִיָּה בְּצֵד יְרוּשָׁלַיִם, וְהִיָּה אֲפֻשֶׁר לְשִׁלּוּחֵי בִיד לְהֵבִיא לְכוֹלֵם מִשֵּׁם. אֲבָל הַלּוֹלֵבִין אֲפֻשֶׁר שֶׁלֹּא הָיוּ מִצּוֹיִן שֵׁם, וְהִיָּה צָרִיךְ כָּל אֶחָד לְחַזֵּר אַחֲרָיו וּלְהֵבִיאוֹ מִעֵירוֹ. וְעוֹד יֵשׁ שֶׁפִּי דִּהְעֲרַבּוֹת בְּמוּצָא הִיָּה הֶפְקֵר. וְאִילוּ לּוֹלֵב הוֹצִרְכוּ לְקִנּוֹת.

וְהָרִ"ן כֵּת' דְּכִיּוֹן דִּמְתַּחֲלָה שִׁלּוּחֵי בִיד הָיוּ מִבִּיָּאִין, לְפִיכָךְ נִהְיָ עֲבָשׁוּ שֶׁהִמְתַּעֲסֵקִין בְּצִרְכֵּי צָבוֹר מִבִּיָּאִין עֲרֵבָה לְכוֹלֵם, כִּמוֹ שֶׁנִּהְיָ בְּתוֹחִילָה.

וּבִמְשֻׁנָּה (מַעֲיֵלָה יג: לִפְרִשׁ"י וְתוֹס') אִי דִּעֲרַבָּה לֹא נִהְיָן וְאִין בְּהֵם מַעֲיֵלָה. דְּאֶסּוֹר בְּהִנָּא מִדְּרַבְּנָן, וּבִפְשׁוּטוֹ מִשְׁמַע דְּמִדְּרַבְּנָן יֵשׁ לוֹ דִּין הֶקְדֵּשׁ. וְהַאֲחֻרָּיִים הָק' דִּלֹּא הוּא קִדְשִׁים כָּלֵל, וְזוֹה סִיד שִׁיָּהּ בּוֹה מַעֲיֵלָה. וְאֲפֻשֶׁר דִּמְ"מ גּוֹבְרֵי הֶהָקֵדֶשׁ לְקֻטּוֹ מִשֵּׁם, וּמִשָּׁה מִיֶּשֶׁר לְהֶקְדֵּשׁ.

וּבִס' שׁוֹשְׁנִים לְדוֹד (לְמִשְׁנֵיּוֹת שֵׁם) כֵּת' דִּי"ל דְּכִיּוֹן שְׁהִיּוּ זֻקְפִין אוֹתָהּ אֲצֵל הַמּוֹזֵב, מִשָּׁה סִיד דְּחֻשׁוֹבָה כְּקִדְשֵׁי מוֹזֵב. וְאִף דָּגֻם לּוֹלֵב הָיוּ מְקִיפִים בּוֹ אֶת הַמּוֹזֵב, אֲבָל לֹא הָיוּ זֻקְפִים כִּמוֹ הָעֲרֵבָה.^א

(ע) בְּכָל יוֹם מְקִיפִין אֶת הַמּוֹזֵב פַּעַם א' וְכו' וְאוֹתוֹ הַיּוֹם ז' פַּעַמִּים. וּבִירוּשָׁלַיִם אֵיתָא דְּהוּא זָכַר לְהֶקְדֵּת יִרְיָחוֹ. וְהַרְאֻשׁוֹנִים בִּיָּאָרוּ דַּע' פְּרִים [דְּמוֹסִפִּי הַחֵג] הוּא כְּנֶגֶד ע' אֻמוֹת, וּמְקִיפִין ז' פַּעַמִּים לְהַפִּיל חוֹמַת הַגְּלוּת. וְעַ"ע מוֹהֲרֶשׁ"א ח"א. אֲבָל הַפּוֹרִ"י כֵּת

וְעַ"ז (ג) דְּאוֹקְמֵי אֵילָנָא שְׂרִי בְּשִׁבְעִיּוֹת. וּבִפְשׁוּטוֹ מִשְׁמַע דְּגִדְרָה דְּהִיתִּיר דְּהִיתִּיר מִשּׁוֹם הַפֶּסֶד^ב. אֲבָל רִשׁ"י (ע"ז) בִּיָּאָר דְּאִינוּ מִלֵּאכֶת קֶרֶקֶ, דְּאוֹקְמֵי אֵילָנָא בְּעֵלְמָא הוּא שְׁלֵא יָמוֹת. וְאִין מִשְׁבִּיחוֹ אֵלֹא מִעֲמִידוֹ כִּמוֹ שְׁהוּא. [מִשְׁמַע דְּגִדְרָה דְּהִיר דְּאִינוּ מִלֵּאכֶת קֶרֶקֶ, מ"א].

(ע) אֶל יִהְיֶה אָדָם בְּעַרְשׁ יוֹתֵר מִג' פֶּרְסָאוֹת^ג. פֶּרֶשׁ"י יֵשׁבוֹת בְּעוֹד יוֹם גָּדוֹל, וְיִכִּין צִרְכֵּי שַׁבַּת^ג. וְכ"ב הֶרְמִב"ם (שַׁבַּת ל יא) כְּדִי שִׁיָּגִיעַ לְבִיתוֹ בְּעוֹד הַיּוֹם רַב לְהִכִּין סְעוּדַת שַׁבַּת. וְהַעֲרֹל"ג הָק' דֹּא"כ אֲמַאי תֵּלִי בְּפֶרְסָאוֹת, הוֹלֵל עַד שְׁלִישׁ הַיּוֹם. וְכֵת' דִּישׁ טַעַם נוֹסֵף שֶׁלֹּא יִהְיָ עֵיף מִשִּׁירַח הַדֶּרֶךְ.

וְהַאֲגוּרָה (הו' בִּמְגִ"א רִמָּט) כֵּתֵב דִּלֹּא נִהְיָ כֵן, דְּבוֹה"ז רוֹב בְּנֵי אָדָם מְכִינִים בְּרוּחַ וְלֹא בְּצִמְצוֹם. [וְהַמְשֻׁנ"ב (ג) כֵּת' דִּמְ"מ לֹא יֵאָחַר עַד סוֹמֵךְ לְשִׁקְיָה"ח, שֶׁהִרְבָּה פַּעַמִּים נִכְשֵׁלִין לְגִרוֹם חִילּוֹל שַׁבַּת עַ"ז].

(עא) אֲמַאי דְּנִקִּיט סָמֵךְ. פֶּרֶשׁ"י אִינוּ סוֹמֵךְ עַל בְּנֵי הַבֵּית, וְנִסְמָךְ עַל מָה שֶׁבִּידוּ^ד. אֲבָל הָרִ"ן (שַׁבַּת ז: בדה"ר) כֵּתֵב כְּלוֹמֵר דְּבִיתוֹ, כִּיּוֹן דְּהִבְעָה"ב אִינוּ בְּבִיתוֹ מְכִינִים מַעֲט. אֲבָל לְאוֹשְׁפִיזָא, יִכּוֹל לְסוֹמֵךְ עַל בְּעָה"ב שְׁהוּא בְּבִיתוֹ.

(עב) אֲפִי לְבִיתוֹ. פֶּרֶשׁ"י וְכ"ש לְאוֹשְׁפִיזָא, שֶׁלֹּא יִמְצָא כָּלוּם. וְהֶרְמִב"ם כֵּתֵב וְאֲצֵל מִתְאַרַח אֲצֵל אַחֲרִים, שֶׁמִּבִּיִּישׁ^ה.

וְהַכֶּסֶם"מ (וב"י) כֵּת' דְּהִיָּינוּ כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בְּמָקוֹם שִׁיכּוֹל לְהִכִּין צִרְכֵּי שַׁבַּת, אֲבָל אִם בְּמָקוֹם שְׁהוּא א"א לְהִכִּין צִרְכֵּי שַׁבַּת מוֹטֵב שִׁיבּוֹא לְבִיתוֹ. וְאֲפִי הוֹלֵךְ לְהִתְאַרַח אֲצֵל אַחֲרִים. וְכֵן אִם אִינוּ עוֹמֵד בְּמָקוֹם יָשׁוּב מוֹתֵר לִילֵךְ אֲפִי כִּמְהָ פֶּרְסָאוֹת שִׁיָּגִיעַ לְמָקוֹם בְּטוֹחַ.

הַסְמוּכוֹת לְשַׁבַּת. דְּשִׁמְאָ לֹא יִמְצָא מוֹמוֹן בְּבִיתוֹ. [וְהוּא מִגְרִי הַכְּנָה לְשַׁבַּת]. וְאִילוּ לְדַבְרֵי הֶרְמִב"ם הוּא גְזִירָה מִשּׁוֹם מִכְשׁוֹל שִׁיבּוֹא לְבִיתוֹ וְלֹא יִמְצָא מוֹכֵן.

מִד. וְהִבְיָאוּ"ה הֵבִיא בְּשֵׁם הַלְבוּשׁ דֹּאפִי נוֹטֵל מוֹנוֹתָיו עִמּוֹ, לְל"ב לֹא פְּלוֹג חֲכָמִים. וְהִבְיָא דְּהִא"ר מְקִיל. וְכֵן צִיִּין בְּשַׁעֲה"צ טו.

מִז. מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִכִּינוּ לְהֵן דְּבֵר הָרָאוּי לְאוֹרְחִין.

א. א"נ בְּלוּלָה בְּעֵינֵן לְכֶם, וּמִשָּׁה לֹא יִתְּנָה שִׁיָּהּ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ. אֲמִנֵם לְדַעַת אֲבָא שְׁאוּל כֵּת' הַתּוֹס' (מג: ד"ה וְהִבְיָאוּ) דֹּאפִי עֲרֵבָה בְּעֵי לְכֶם.

מ. וְכ"כ רִשׁ"י (מ"ק ג) מִשּׁוֹם פְּסִידָא. וְהַתּוֹס' הִרָא"ש (ע"ז ג) הָק' [בְּסוּגִיא שֵׁם דְּמִבּוֹאָר דְּבוֹהָ"מ אֶסּוֹר] דֹּאִי הוּא אוֹקְמֵי אֵילָנָא וְשְׂרִי בְּשִׁבְעִיּוֹת, אִף לְעֵינֵן חוֹדֵ"מ יִחְשַׁב דְּבֵר הָאֲבוּד.

מִא. וּבִירוּשָׁלַיִם (הו' ב"ש שְׁבִיעִית ב ג) אִי דְּהוּא כְּמִצִּיל מִפְּנֵי הַדִּלִּיקָה. וּמִשְׁמַע דְּמוֹתֵר אִף בְּאוֹפֵן שֶׁל הַצֵּלָה הַפִּירוֹת. וְהַאֲחֻרָּיִים דְּנוּ בּוֹה.

מב. וְהַמְשֻׁנ"ב (רִמָּט א) כֵּתֵב דְּהִנּוּסַע בְּעִגְלָה אוֹ רוֹכֵב עַל סוֹס, יִכּוֹל לְלַכֵּת הָרֵבָה, עַד שְׁלִישׁ הַיּוֹם. וְהִבְיָא דְּהַב"ח מְקִיל יוֹתֵר, אֲפִי אַחֵר חֲצוֹת. וְכִלְבֵּד שִׁישְׁבוֹת בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל.

מג. וְאֲפֻשֶׁר דְּלִדְעַת רִשׁ"י הוּא חִיּוֹב לְהִכִּין צִרְכֵּי שַׁבַּת בְּשַׁעֲוֹת

דכוונת הירושלמי זכר [וסימן] להקפות אלו, הקפת יריחו. [אבל לא קבעו לשם זכר נס יריחו].²

(ע) ר' יהודה אומר אני והו' וכו'. פרש"י בגמטריא אנא ה', ועוד דהוה משמותיו של הקב"ה. וע"ע תוס'. [והאחרונים האריכו אמאי נקט שמות אלו]. והרמב"ם בפיה"מ הביא מהפסוק בהאזינו (דברים לב לט) ראו אתה כי אני אני הוא וגו', שזה הפסוק קאי אשמירת ישראל וישועתם. ועוד הביא מקצת הגאונים שפי' מי שאני והוא בצרה, הושיעה נא. וע"ד הא דאמר יתעלה עמו אנכי בצרה.

(עז) כך מעשיהו בשבת, אלא שהיו מלקטין אותן מערב וכו'. [ערב שבת]. בפשוטו משמע דביו"ט [ראשון] היו מלקטים ביו"ט עצמו. והאחרונים הק' דאסור לקצור ממחומר ביו"ט. והערול"ג כתב דראייה מכאן לדעת הרמב"ם (י"ט א ה) דמדאורייתא אף קצירה הותר לצורך אוכל נפש, וה"ל לצורך מצוות היום. ולא גזרו לאסור משום המצווה. [אבל דעת הראב"ד (שם). וכן תוס' ביצה ג. דאסור מדאורייתא]. והאחרונים דחו דקאי אסיפא שמוניחין במקדש בגיגיות של זהב, ואילו ביו"ט היו מותרין לטלטלן.

(עח) רש"י ד"ה ואוכלין. ואין בדבר לא משום גזל ולא משום דרכי שלום. התו"ט ביאר דכוונת רש"י לא גזל דרבנן, כר' יוסי (גיטין נט:); דמציאת קטן הוה גזל דרבנן, ולא דרכי שלום כרבנן (שם) דהוה רק דרכי שלום. והכפו"ת חלק דה"מ במציאה, אבל במה שהאב נותן לבנו יש גזל גמור לכו"ע. והכא מסתמא אביו נתנו לו.

(עט) תוד"ה מיד. ויש ללמוד מכאן וכו' וקורעין בגדו של חבריו וכו' פטורין, שכך נהגו מחמת שמחת חתן.

[דרשאי לעשות ע"פ המנהג, אף שמוזק את חבריו].¹ וכו"פ הרמ"א (ח"מ שעה ט).¹ והגר"א (שם כה) ציין דבשו"ת הרא"ש (הו' בשו"ע שם) מבואר דס"ל דכה"ג חייב, וביאר דס"ל כאידך פי' (שהביא תוס'), וכן רש"י לקמן מו: במשנה, דהתינוקות חטפו.

(פ) תנא מקום קליניא וכו'. ר' יונתן כת' כלומר שהיא הפקר, ואין בהן משום גזל.

(פא) מכדי על"ה אמה וכו' והו' מקום הקרנות, גוחות ע"ג המזבח היכי משכח"ל וכו'. וצ"ב אמאי תלי בקרנות. ופרש"י דלא משכחת שיהיו גבוהין ב' אמות למעלה מגגו של מזבח. ושיהיו ראשיהן גזוזין, ולא נגררין על המזבח. ומה שנקטו קרנות לאו דוקא¹, ואגב שאר המידות דהנידון בגג המזבח. אבל הריטב"א כתב דמקום המערכה [אחרי אמה של הילוך הכהנים] היה בנין גבוה אמה, שעליו המערכה. והוא בגובה קרנות¹. [ומש"ה בעי גובה אמה נוסף].

(פב) א"ר אבהו מאי קראה, שנאמר אפרו חג בעבותים וגו'. פרש"י 'איסור' לשון היקף [תרגום 'יסחר''], ועבותים הוא אילן. ועד"ז פרש"י לשאר דרשות ד'איסור' הוה לשון אגודה וסמיכות. ורש"י והמפרשים (תהילים קיח כז) פי' דקרא קאי אבהמות שהיו קושרים בכרעי המטה, עד שיביאו לעזרה לשחוט. [איסור לשון קשירה, ובחבלי עבות]. שבכך היו בודקים אותם ממומים.

דף מה:

(פג) כל הנושה איכור לחג באכילה ושתייה^א וכו'. פרש"י אגודה לחג, שקורא לחג עונג באכילה ושתייה.

ה. אך הביא מהתה"ד (ר) דרשות ביד ב"ד לקבוע בזה סייג וקנסות. וכו"פ (תראה ב) לענין פורים. והפוסקים (שם) האריכו אי קאי אף בחבלת גופו, או רק ממנו.

ו. אך אפשר דסמך אקרא הו' בסמוך, עד קרנות.

ז. אבל הרמב"ם (מידות) ושא"ר כת' כרש"י דמקום המערכה היה בגובה גגו של מזבח, והקרנות גבוהות ממנו.

ח. לשון סחור סחור, לכרמא לא תקרב.

א. פרש"י בבהמות עבות ושמונות. והראב"ן פי' ד'עבותים' מלשון שמנת עבית (דברים לב טו).

ב. וכ"כ בספר ערכי תנאים ואמוראים ערך רב יצחק בריה דרבה בב"ח דיש מתמיהים מה ענין ערבה אצל יריחו. אלא שנתנו סימן שלא תטעה בהקפת הימים, אלא זכר ליריחו שכל יום היקף א' ובשביעי ד'.

ג. [ובסידור העיב"ץ] הביא לומר והו' בחולם, אבל יש סידורים שכתוב והו' במלאפום [שורק].¹ ויש ראשונים שגרסו אני והוא, וכ"מ ברמב"ם. [אבל לא א"ש לפרש"י].

ד. ולכאורה הטעם דכל מי שבא לכאן הוה ע"ד המנהג, והוה כמו ניתנת רשות.

אסור). והא יום שאחרי יו"ט אסור לצום משום דין אסרו חג.

פד) כל המצוות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן וכו'.¹ והראשונים הביאו דהוה לעיכובא, שאם נטלו שלא כדרך גדילתו לא יצא. וכ"מ ברש"י (לעיל מב. ותוס' ט.). והמשנ"ב (תרנא טז) הביא דאף כשראשיהן לצד נחשב שלא כדרך גדילתן.²

פרש"י לולב³ והדס והערבה. והמאירי כתב דאף אתרוג.⁴ והמג"א (תרנא ז) כת' דאע"ג דבשעה שהאתרוג תלוי באילן ראשו למטה, אפ"ה מקרי דרך גדילתו כשעוקצו למטה. ובס' המנהיג (הו' בבכור"י יג) ביאר שתחילת גדילות העוקץ למטה א". והחזו"א (קמו לה) נסתפק האם יש חסרון כשעלי הדס וערבה נופלין, האם סגי שהשרדה הוא דרך גדילתו או דבעי בכל חלק מהדס וערבה דרך גידולו.⁵

והדרכ"מ (ורמ"א תרנא ט) הביא דהעולם נהגו להפוך הלולב בשעת נענועין, שיהא ראשו למטה כשמוריד. וביאר דכיון דבשעת נטילה הוה דרך

[משמע דהאכילה ושתייה הוא תוספת חיבור לחג].⁶ והמהרש"א ח"א כת' דיל"פ לשון איסור, וגדר באכילת המצווה. שלא לאכול אכילה גסה ולא ישתכר יותר מדאי, שאינו לשם שמים.

ועוד פרש"י דקאי איום שלאחר החג.⁷ והשבלי הלקט (רסב, והו' באגור תרסה⁸ ובב"י תצד) הביא מהירושלמי (ע"ז א א, והו' בגר"א תצד) דגבי עזרא שביום כ"ד תשרי נאספו לצום ומספד (כדאי נחמיה ט א). והירושלמי מק' אמאי לא עשו ביום כ"ג [דהוה יום לאחר החג]. ות' משום בריה דמועדא. שיום שאחר המועד נקרא בריה דמועדא, והוא איסורו חג דסוגיין.⁹

אבל תוס' (ר"ה יט) כת' דהתם עיברו את אלול ויום כ"ד הוא מא' דר"ה, ובאמת היה כ"ג תשרי. ותוס' כת' דאין לומר דהניחו משום יום מחרת היו"ט, דמאז לא היו נוהגין בו.

והרמ"א (תכט ב) כת' דנוהגין להרבות קצת באכילה ושתייה ביום אחר החג.¹⁰ והמשנ"ב הביא דנהגו שלא להתענות בו. והאחרונים (ע' מג"א שם ח) הק' דבגמ' (תענית יז) איתא דשבתות ויו"ט יום שלאחריהן מותר במספד ותענית, דדאורייתא לא צריך חיזוק. ודוקא ימים שהזכור במגילת תענית, אף לפנייהם ואחריהם

ז. ובשו"ת הלכות קטנות (א לה) כתב דכל המצוות אינו יוצא שעושה ב'שינוי' ושלא כדרך, והביא דוגמא לכך מהא דל"מ שלא כדרך גדילתן. ויל"ד אמאי חשיב שינוי.

ח. ובשעה"צ הביא כן מתוס' (לעיל לא) דהאגד נחשב שלא כדרך גדילתן. והבכור"י (תרנא יב) הביא ממש"כ רש"י דל"מ שהקרישם שוכבין.

ט. והמג"א (שם ח) הביא בשם האבודרהם בשם ר' סעדיה דדרך גדילתן הוה כשפני הלולב יהיה אליו והשרדה כלפי חוץ. והביא שיש שאוחזים אותו להיפך. וכתב דכדאי הגאון לסמוך עליו. אבל השל"ה הכריע להפוך השרדה אליו.

י. ויש שדייקו דרש"י השמיטו, דדוקא בעצים יש מעלה לדרך גדילתם. אבל האתרוג הוא פרי, ול"ש בו דרך גדילה.

יא. והבכור"י (שם) נסתפק בד' מנינים שגדלו בארץ בצד השני של כדור הארץ, האם אמרי' שהוא הפוך, ונחשב שלא כדרך גדילתו. אך הכריע דמסתבר דהצד סמוך לארץ הוה דרך גדילתן.

יב. ויש שהביאו מדברי הבאה"ט (תרמו ט) הביא בשם השל"ה שכת' דצריך שיהיו דרך גידולם. וסמיכות דברי הבאה"ט משמע דקאי אעלים הנופלים. אך בשל"ה (סוכה נר מצוה יט) מפורש דקאי אהדס גופיה, דפעמים ששמים עוקצו של זה לצד עיקרו של זה או שוכפפים את ראשו.

ב. ובס' ערכי תנאים ואמוראים (ערך ר' יוסי המבוסי) פי' איסור לחג, מתפרש לחג, לצורך אכילה ושתייה. ועוד פי' איסור לחג, שאסור עצמו מכל דבר לצורך אכילה ושתייה ומקיים עצרת תהיה לכם. ועוד הביא בשם רבותיו יום שלאחר יו"ט [וכפי' הב' ברש"י]. וכת' דעד היום קורין לאותו היום אסרו חג.

ג. ובס' מנורת המאור (ח) כת' דיום שלאחר המועד ילפי' אסרו חג, שיאסר אותו ויקשרנו בעבותות אהבה, כדי שיתערב וכדי שלא ילך לו מיד.

ד. והאגור הביא דברי הר"ד ביום שלאחר שבועות. אך בפסקי הרי"ד (חגיגה יח) איירי משום דין יום טבוח דשבועות [ע"פ הגמ' שם].

ה. וכת' דעל כן לא נהגו ליפול על פניהם או לומר צידוק הדין ביום זה.

ו. והלבוש (תצד) כת' דבמצואי יו"ט דשבועות הוא אסרו חג, ואסור להתענות בו מפני שהוא אסור בחג ודבוק בו, וסמכוהו אקרא דאסרו חג בעבותים, אמרה תורה עשו איסור לחג. והוא נקרא ג"כ יום טבוח (חגיגה יח). והיכא דליכא חשש צדוקים, עיי"ש. והמג"א הק' דבחגיגה משמע דוקא שבועות, ולא שאר יו"ט [שהביאו קרבנות בחוה"מ]. וע"ע משנ"ל (כלי המקדש ט ו)

גדילתו, אין להקפיד אנענועים. אבל הביא דרבנותו הקפידו שלא להפוך הראש למטה. אבל בשאר נענועין דהוה לצדדין אין חסרון, דאינו מהפך הלולב כ"כ. ועוד לפעמים הלולבין נוטין בן באילן.

והטור (תרל) הביא דיש מדקדקין בדפנות הסוכה, כשעושים מקנים שיהיו דרך גדילתו. וז"כ בשבלי הלקט (שלה) בשם ר' קלונימוס, וכתב דמסתבר דלא הוה עיכובא אלא מצוה מן המוכרח דהא דפנות כשירים בכל דבר. **והטור** חלק בדפנות כשירין בכל דבר, והב"ח פי' [דעת המדקדקין] דאף דמהני דפנות בכל דבר, מ"מ כשעשאו גידולי קרקע בעי דרך גידולו. א"נ דס"ל כאו"ז (הו' לעיל ה) דבעינן דפנות גידולי קרקע.

והב"ח הק' דמ"מ הסבך אינו דרך גידולו. ותי' דאף באילן הענפים נטויין ומיסך על הארץ, ובדפנות מהני כד"ג.

(פה) **רש"י ד"ה שמעמידין**. קבוע בהן במסמרות וכו' ולא היה עושה טס גדול, שיעמוד מאיליו. וז"כ **רש"י** (יומא עב. בפי' הא'). ו**תוס'** (שם) כת' דילפי' מהך קרא שהציפו בטל לגבי העץ, אף דבכל דוכתי העץ בטל לגבי המתכת.

(פו) **אמר רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם וכו'.** פרש"י בזכותי. מחמת צדקתו. ור"ח כתב דהיה במערה י"ג שנים³¹. ואמר דבזכותו יציל העולם [וע"ד הא דאיתא גבי סדום אם ימצאו צדיקים, ונשאתי למקום בעבורם³²].

ובגהש"ס ציין אבות דר' נתן (טז) דרשב"י אמר שיש להשיב שאין ישראל רואין פני גיהנם, משל למלך שהיה לו שדה זבורית, ובאו בני אדם ושכרוה, וטרחו ולא הכניסו ממנה אלא כור אחד. ואמרו למלך אתה יודע שמתחילה לא הכנסת ממנה כלום וכו', כך עתידים

ישראל לומר לפני הקב"ה, אתה יודע ביצר הרע שהוא מסית וכו'³⁰. [ובטענות אלו יפטור אותם מהדין³¹].

(פז) **ואלמלא אלעזר בני וכו'.** הערול"נ כתב דע"י שניהם הוה זכות רבים, ומהני טפי. הא לאו הכי ל"מ זכות ר' אלעזר יותר מר' שמעון.

(פח) **הא דמסתכלי באספקלריא מאירה.** המהרש"א (ח"א) הק' דאמרי' (יבמות נ.) דכל הנביאין נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, רק משה ראה אספקלריא מאירה. ותי' דהתם קאי בנביאים. ובסוגיין בצדיקים וחכמים, וחכם עדיף מנביא. [ועוד ביארו דגדר חכמה מחוייב שיהא ברור, משא"כ נבואה]. אבל השפ"א כתב דבסוגיין קאי במה שזוכין לראות אחר פטירתם³². וע"ע פר"ח.

(פט) **ומי זוטרי כולי האי, והא אמר רבא וכו'.** ר"ח הק' האין מקשין על דברי רשב"י מדברי רבא ואב"י. וכתב שהיה בידם מסורת בקבלה הללמ"ס.

(צ) **הא דעייילי כבר.** פרש"י ברשות. [ועד"ז כת' ר"ח בפי' הב']. ועוד פי' ר"ח דרשב"י נכנס עם בנו ר' אלעזר, וזהו זכות יותר גדול ליכנס עם 'בר' [בנו].

(צא) **דכתיב כפות שנים, א' ללוי' וא' למזבח.** הרש"ש הק' דחריות פסולין ללולב, ומשמע בהך דרשא דשניהם שווים, והאין יטול חריות.

(צב) **ר' לוי אמר בתמר, אין לו אלא לב א'.** פרש"י כעין מוח בתוך העץ, ובדקל יש רק בתוך הגזע, ולא בענפים³³. והריטב"א פי' דפרי התמר אין לו קליפה אלא תוכו כברו.

(צג) **תוד"ה אחת ללוי'.** דסבר חריות היו מביאין ולא ערבה. ומשמע דר' יוחנן ב"ב חולק על כל

טז. ועד"ז (עירובין סה.) אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שחרב ביהמ"ק, שדינן כשיכור ואך מסקנת הגמ' דקאי דוקא אדין תפילה. וע"ע (ב"ב טז.) דאיוו ביקש לפטור את כל העולם מהדין, דאין יכולים מפני יצה"ר.

יז. וק"ק דקאי בסוגיין בצדיקים החיים בכל דור.

יח. **והמהרש"א** (ח"א מגילה יד.) ביאר שגזעו חולך ביותר מלמטה למעלה, ודלא כשאר אילנות דגם לענפים יש לב, והם נוטים לכאן ולכאן.

יג. והוסיף דנראה לו בדרך מראות אלקים גודל כבודו, והיה יודע בעצמו שהוא חסיד גדול.

יד. ולפ"ז ל"מ לפטור את הדין שלהם, אלא דעומד זכותו להגן מהפורענות. אבל בפשוטו משמע דמהני זכותו לפטור. [והערול"נ כתב דהא דבאמת לא פטר כל העולם, דהקב"ה לא הסכים שיגרע זכותו בשביל חטאי העולם].

טו. [ועוד מפרשים ע"פ הגמ' (סנהדרין צא.) דהגוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מהדין, שלולי הב' אינו יכול לעשות כלל. ובא הקב"ה ודן אותם ביחד. ואילו דעת ר' שמעון (שבת צג.) דשנים שעשאהו פטורין, ואפי' בזה אינו יכול וזה אינו יכול].

ממנו מצוותו^{כב}, מש"ה חייב לחזור ולברך כשחוזר. וכל שעה שנכנס לה הוה כתחילת מעשה, כי היציאה היא גמר לכניסה ראשונה.

אמנם יש אחרונים שהביאו דלר' יוחנן מברך שבעה, דכל יום מחייב ברכה. ואף אם לא יצא מהסוכה, חוזר ומברך כל יום מחדש, וכ"ד השל"ה (הו' במג"א תרלט יז). ולפ"ז ר' יוחנן פליג אסברת שמואל דלא מפסקי יומי. והמג"א חלק דכין דישן בתוך הסוכה אמאי יחשב שינה הפסק, וכמו הישן בציצית דאינו חוזר ומברך.

צה) תוד"ה אחד זה. אבל סוכה כל אימת שנכנס לה כדי שיאכל וישתה וכו'. והרא"ש הביא דהעם נהגו שאין מברכים כשנכנס לסוכה לטייל ולשינה, אלא בשעת אכילה. וכפ"פ השו"ע (ס"ס תרלט) דנהגו שלא לברך אלא בשעת אכילה, וע' בסמוך.

אבל הרי"ף סתם דכל אימת שנכנס בו מברך. וכ"פ הרמב"ם (ו יב). וכ"כ הרא"ש דדעת רב האי גאון דהנכנס לסוכת חבירו לבקרו מברך בין סעד ובין לא סעד^{כג}. ומשמע בדבריהם דמברך על כל כניסה בעלמא.

ומ"מ השעה"צ (שם צג) כת' דהיינו דוקא היכא דנכנס ורוצה לישב שם, אבל אם נכנס להעברה בעלמא, ואין נפק"מ אצלו אם הוא בסוכה או לא, לא יברך. דלא עדיף ממתעסק בעלמא^{כד}.

ודעת רבינו מנוח (ו ט, והמכתם ומאירי לעיל כח), והארחות חיים לט בשם הר"ש שקלי. והשבלי הלקט שמו) דכיון דחייב לשנן ולטייל בסוכה מברך ואבל אינו מברך אכניסה בעלמא^{כה}. אבל בתוס' ר' יהודה החסיד (ברכות יא:) הביא דר"י שאל את ר"ת אמאי אינו מברך על שינה בסוכה (וע' בסמוך), וביאר

מצוות ערבה, וס"ל דהוה בחירות של דקל. ולר' לוי היו מביאין תרוייהו [כמ"ש תוס' בסו"ד]. אבל הריטב"א כתב דאף לר' יוחנן ב"ב מצוות ערבה להקפת המזבח כל ז', אלא דביום ז' נתייחד לענין שנטלו אף חריות. ועוד פי' דלרבנן נטלו רק ערבה למזבח. ולריב"ב נטלו גם ערבה וגם לולב למזבח. ומש"ה נקריית חריות, ע"ש הלולב"ט.

צד) בא"ד ואותו היום לא דוקא וכו'. הרש"ש והיעב"ץ כת' דל' דהחיבוט היה רק בשביעי. ובשאר ימים היה נטילה בעלמא. ואבל היעב"ץ תמה דמנין לנו לחדש דבר שלא הוזכר.

ברכת הסוכה

צה) אמר רב יהודה אמר שמואל לולב שבעה וכו'. דמברך על נטילתו כל יום. דאף תקנת ר' יוחנן בן זכאי (לעיל מא.) מחייב ברכה בכל יום. וכיון דמפסקי לילות נחשב כל יום מצווה בפנ"ע. ולדעת שמואל בחד מצווה לא מברכים ב' פעמים.

צו) סוכה דלא מפסקי לילות מימים, כולו ז' כחד יומא אריכתא דמו^{כז}. ואף שהפסיק אינו חוזר ומברך, דהוה יומא ארוך. ואין ברכה על המשך מצווה).

והירושלמי (ברכות ג ג) מק' מ"ש מצוות תלמוד תורה, דמברך ברכת התורה בכל יום. ותי' סוכה אפשר שלא תתבטל. (והמפרשים) פני משה, גר"א) פי' דסוכה גם בשעת שינה מקיים המצווה, משא"כ בת"כ^{כא}.

צז) ורבה כב"ח א"ר יוחנן סוכה שבעה וכו'. תוס' פי' דהיינו כל זמן שנכנס לה ולא תליא בו ימים. וכ"כ הריטב"א דעיקר הטעם משום דכיון דיצא

כב. ונקט סוכה דאורייתא, לאפוקי מלולב, דמברך רק ביום הראשון.

כג. וע' בסמוך דנחלקו מתי לברך לישב בסוכה, ותלי בהנ"ל. והרא"ש דן עוד האם להקדים ברכת המצווה או את ברכת המוציא. (וע' לקמן נז.).

כד. ולפ"ז משמע דתליא בכוונתו, ואם יתכוון לשם מצווה, שפיר יוכל לברך.

כה. והביא דברי רב האי גאון דהנכנס לבקר, ומשמע דנקט דהוה בכלל טיול^{כז}.

יט. ולפ"ז חריות היינו לולב, ולא חרותא ודפרש"י לעיל לב. ענף דקל שנתקשה, כענפי שאר אילנות.

כ. וכ"ד ר' יוסי ור' אחא בירושלמי (שם).

כא. ולפ"ז היכא דלא ישן בלילה אי"צ לחזור ולברך ברכת התורה למחרת. אבל המג"א (מז יב) הביא צד שקבעו חכמים ברכה זו בכל יום דומיא דשאר ברכות השחר. ועוד כת' דדעתנו לפטור רק ליום א' כתקנת חז"ל. וע"ע משנ"ב (שם כח) ופוסקים.

שמתענה בסוכות^ל. מברך על כל כניסה לסוכה ודחיכא דליכא 'עיקר', ודאי מחייב ברכה אטפל^ו. (וע' בסמוך).

והמשנ"ב (ס"ס תרלט) הביא בשם החיי אדם (קמז טו) דחיכא דיצא מהסוכה וחזר, ולא יאכל אח"כ [עד שיפסיק שוב], מחייב בברכה [ודשיבה זו אינה טפילה לאכילה, וצריך לברך עליו בפנ"ע^ל]. אבל הגר"ז פליג ודוקא נתענה דכל היום.

והמג"א (תרלט ז) כתב דהליכה לביהכ"נ הוה הפסק^ל, וכן הולך לסוכת חבירו באמצע אכילתו צ"ע אם יחזור ויברך. כדאמר' (ח יב) גבי ציצית דחזור ומברך [והליכה הוה הפסק]. והבית מאיר חלק דגבי טלית כל א' מצווה בפנ"ע. אבל ישיבת הסוכה, אטו כל סוכה היא מצווה בפנ"ע. אלא הוה כמו בירך המוציא דלא אמרי' שינוי מקום הוה הפסק. ויל"ד דהתם הסעודה קובעתו.

ק) שם. כל אימת. הריטב"א (וה"ה ו יב) כתב דדוקא חיכא שיצא ממנו יציאה גמורה, לעשות ענינו, דהוה כחליצת תפילין. אבל אם יצא כדי לחזור לאלתר, כגון לדבר עם חבירו או להביא דבר לסוכה לצורך שעתו, לא הוה יציאה כלל לחיבו שוב כשחזר^ל. [וכ"כ ראבי"ה תרמד, ה' במדרכי תשסה]. והמאירי הביא דיש מפריזין על מידותיהן דאפי'

דלא שאל על טיול והשנינו, לפי שמצינו איסור לישון אפי' ארעי, וכיון שמברך על האכילה כ"ש על השינה^{כז}. ואבל אין איסור לטייל חוץ לסוכה. וצ"ב דמבואר (לעיל כח) דמחייב לטייל בסוכה. וקצת משמע מדבריו דאם מטייל מחוץ לסוכה אינו ביטול מצווה^{כח}.

צט) בא"ד וישן. משמע דמברך על שינה בסוכה. אבל תוס' (ברכות הנ"ל) והרא"ש הביאו דנהגו שלא לברך על שינה בסוכה, וחק' מ"ט, הא שינה חמור מאכילה ודאף שינת ארעי אסור מחוץ לסוכה. ותוס' ברכות תי' דברכת אכילה פוטרנו. וכ"כ הרא"ש בשם ר"ת דעיקר ישיבה הוה האכילה ושאר טיול וכדו' טפילין אגבה. ועוד תי' (ר"י) דשמא לא יישן כחכט והוה ברכה לבטלה^ל.

ובזה ביאר ר"ת הא ד'נהגו' (וכן הו' בשו"ע ס"ס תרלט לא) שאין מברכים אלא על האכילה, דברכת האכילה אח"כ פוטרת הכל, ומברך על העיקר ופוטר את הטפל^{לכ}. [והו' במשנ"ב תרלט מו]. והמשנ"ב הביא בשם האחרונים דנכון לצאת ידי הפוסקים דחייב ברכה, ולא יישב בלא ברכה, אלא תיכף בבואו לביהכ"נ בירך על דבר שהוא מה' מינים ויאכל מעט יותר מכביצה.

והט"ז (הו' במשנ"ב תרלט מה) כת' דאף לפי המנהג, מי

באופן דאינו יכול לברך בתחילה, ובדברי ר"ת נתחדש דנחשב 'טפל', ומש"ה אין ראוי לברך עליו.

לג. או יאכל רק פירות ביום זה.

לד. והשעה צ" (שם צג) הביא לדברי החיי"א אף הנכנס לסוכת חבירו, דכיון דאין דרכו לקבוע שם סעודה מחייב לברך על הכניסה. ונקט כגר"ז דדוקא יאכל שם. [והשעה צ" הביא דהב"י (והרא"ש) הביאו בשם רב האי גאון דהנכנס לסוכת חבירו מברך, ובפשוטו נקטו הפוסקים דס"ל דחייב לברך אכניסה לחוד. אבל לדברי החיי"א י"ל דרב האי גאון הוה רק בסוכת חבירו, דאין כאן עיקר וטפל].

לה. אבל השעה צ" (צא) הביא דהמג"א לשיטתו דהליכה הוה הפסק, אבל דעת האחרונים דאינו הפסק. ואמנם התם איירי כשחזר לסוכה ידידה, ול"ש לומר דכל סוכה הוה חפצא דמצווה בפנ"ע. ואפי' הכי עצם ההליכה הוה הפסק.

לו. והריטב"א כתב דהוה כמו העומד בתוך הסעודה, ויצא וחזר, אי"צ לחזור ולברך ברכת הנהנין, אפי' לא הניח שם מקצת חביריו. [בסעודה, בדברים הטעונים ברכה במקומן. ויל"ד האם כוונתו באופן שיוצא באמצע הסעודה, אבל אם יוצא באמצע טיול וכדו' צריך לברך. וע' שעה צ" (צא)].

ולפ"ז תליא בגדרי הפסק באמצע סעודה. ונח' הראשונים חולין פו. האם תפילה הוה הפסק בסעודה. וע' בפוסקים קענח.

כו. וכן רמזו בתוס' והרא"ש (ברכות שם) דכתבו דשינה חמיר מאכילה, דאין יושבין חוץ לסוכה.

כז. ועוד משמע מדבריו דל"ש ברכה על מצווה קיומית, אלא בדבר דהוה ביטול מצווה אם לא יעשה. וצ"ע מכ"מ. וצ"ב מ"ש ממנהג.

כח. ויל"ע דמצוות 'תשוב' הוא מה ששובב לישון, א"כ אף כשלא נרדם. וצ"ל דאילו לא ירדם יתברר [למפרע] דאינו 'קבע' המחייב סוכה.

כט. אבל לענין ברכת המפיל כתבו האחרונים (חיי"א וא"ר, הו' בביארה רלט) דיכול לברך, דאף אם לא ירדם לא הוה ברכה לבטלה. דמברך על מנהגו של עולם. אבל הביא"ה חק' דלשון הברכה על עיני, משמע ידידה. וכת' דאם מסתפק אם יוכל לירדם אין כדאי לברך.

ל. ובפשוטו מחייב בברכה, אלא דא"א לברך בפועל [דכשתקפתו שינה אינו יכול לברך, כ"כ ר"י בתוס' ריה"ח ברכות שם], ועוד יל"פ דמש"ה לא תקנו ברכה על השינה.

לא. אבל הגר"א (שם) כתב דהעיקר כדעת הרמב"ם. ע"ע מעשה רב.

לב. ומבואר דבמה שמברך לבסוף, חל הברכה אף על מה שישב קודם. וע' מש"כ לעיל לט. כע"ז. אלא דהתם איירי

יצא להביא לחם או יין, כשחזר מברך, והמאירי חלק דכל שהוא לצורך המצווה ודאי אינו מפסיק [כטול וברך]^{לז}.

אבל המורדכי (ותוס' ריה"ח ברכות, הרא"ש שם א יג) כתב דדעת ר"ת דאינו חוזר ומברך^{לח}, דהכל נטפל לאכילה, אפי' הפסיק^{לט}. וצ"ב הגדר בזה, דאינו טפל להחשב כהמשך הסעודה והשיבה.

ותוס' (ברכות יא:) הק' מ"ש סוכה דצריך לברך על כל סעודה^מ, אבל ברכת התורה מברך פעם א' ביום ודיו. ותי' דשאני תורה דאינו מייאש דעתו דכל שעה מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה. אבל לאכילת סוכה יש שעה קבועה.

קא) בא"ד אב"י לולב אין עיקר מצוותו אלא פעם א'. ול"ש לברך שוב אחיבו מצווה דחזר ונטלו וע' תוס' לעיל לט.). אבל המאירי (מא:) הביא די"מ דאנשי ירושלים חזרו ובירכו כשנטלו.

קב) אמר רב יוסף נקוט דרבה בב"ח וכו'. פרש"י לענין סוכה ז', ושמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. והריטב"א פי' דכוונתו דס"ד לפסוק כשמואל, אע"ג דשמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן, הכא לא שבקינן דברי שמואל משום אמוראי אליבא דר' יוחנן. קמ"ל דאפי' הכי בסוכה קי"ל כר' יוחנן.

דף מז.

קג) העושה לולב. המאירי פי' אגרו. וכן משמע (לעיל יא:) דעשיית לולב היינו אגד. ויל"ד האם

קאי למ"ד לולב צריך אגד, או אף להלכה דאגד חזי משום זה קלי ואנוהו, דמ"מ הוה 'עשייה'.

קד) ע"י נטילת לולב. בשו"ת הרשב"א (א קנז) נשאל אמאי שינה הלשון 'נטילה' ולא נקט לישנא דקרא 'לקיחה'. ותי' דאין מקפידין על לשון הכתוב אלא שהענין נשמר. תדע דאומר לולב, ולא כפות תמרים. והאבודרהם (סדר תפילת סוכות) כת' דנטילה הוא לקיחה בלשון חכמים. ועוד על שם שמעלה ומוריד וכתוב (ישעיה סג ט) וינטלם וינשאם וכו'. ובס' המנהיג (אתרוג כה) כת' שלקחה משמע קנייה, ונקטו נטילה שהיא לשון נשיאה. וכ"כ הלבוש (תרנא ז).

קה) העושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהחיינו וכו'. הריטב"א כתב דדוקא תוך ל' לחג, דחיילא עליה חובת סוכה. אבל קודם ל' לא חל חובה. וע"ד הא דאיתא (פסחים ו.) וכן מבואר לעיל ט. דתוך ל' סתמא הוה לחג.

קו) נכנס לישב בה וכו'. הרמב"ם (ו יב) הביא שיקדש מעומד, כדי לברך עובר לעשייתו וקודם שישבו. והרא"ש (וה"ה שם) חלק דהול"ל לברך קודם שנכנס^א, שהכניסה היא המצווה. ואילו אבל מעומד היה צריך לברך^ב. אלא ודאי מברך אח"כ שפיר מיקרי עובר לעשייתו. (והביא בן מהיושלמי דכיון שהמצווה נמשכת, יכול לברך^ג). וכן השיג הראב"ד (שם) דנחשב עובר לעשייתו קודם האכילה, דהשיבה היא על דעת האכילה^ד, וכל זמן שאינו אוכל הברכה היא עובר למצוה.

היינו כל פעם שנכנס לסוכה ולסעודה. אבל דעת הט"ז דאפי' יושב בסוכה חוזר ומברך על כל סעודה.

א. והפוסקים דנו האם יוכל לברך קודם שנכנס כלל לסוכה, ודמי למש"כ התוס' (לט). דאין לברך קודם שנטל הד' מינים, בעודן מונחין על השולחן. ואך לכאורה משעה שנכנס מיעוטו לסוכה רשאי לברך.

ב. ובסוכות 'תשוב' היינו תתעכבו, כמו 'ישב העם בקדש' (במדבר כ).

ג. וכ"ד הרמב"ם (ברכות יא ח, ה') לעיל לט). דיכול לברך כשהמצווה נמשכת, אלא דס"ל דלכתחילה יברך קודם תחילת המצווה.

ד. וקצת משמע על דרך סברת התוס' (ה"ל) דהשיבה של קודם האכילה הוה טפל, א"כ ראוי לברך טפי אעיקר המצווה.

והמשנ"ב (תרלט מז) פסק דאם יצא לעסקיו או להתפלל. ובשעה"צ (צא) דין דמנחה או מעריב ל"ה הפסק.

לז. וכו"כ רבינו מנוח ו יב). ומשמע מדבריו דאם הפסיק בדבר אחר, חוזר ומברך. ואפי' הפסק קטן.

לח. והריטב"א הביא דיש שסבורין בסגי בברכה א' לכל היום.

לט. אמנם אם יצא ואח"כ בא שוב לאכול, לא נטפל, וחוזר ומברך. ווע"ע משנ"ב מזו. ודעת כמה פוסקים (שלי"ה ט"ז) דאף בלא יצא, ברכה א' פוטר רק עד הסעודה הבא. ובפשוטו היינו דבסתמא דעתו עד שעה זו, אבל אם יכוון להדיא יהני. אבל יש שנקטו דהוה כחפצא דמצווה בפנ"ע, ויש הפסק בין הברכה לאכילה ה'י. וכ"מ בחי' ר' מאיר שמחה בסוגיאין. והמג"א חלק ע"ש ובמשנ"ב.

מ. ודאף לר"ת, כל סעודה מחייב בפנ"ע. ולרוב הפוסקים

אבל הפר"ח (תקפה ב) כת' דדעת הירושלמי דשייך ברכה 'לעשות' אף דאין מצווה לעשות הסוכה אלא לישב בה. ואפ"ה כיון דאי אפשר לישב בה בלא עשייה שייך בזה לשון וצונו לעשות. ועפ"ז ביאר הא דמברכים 'לתקוע' בשופר, ואף דהמצווה בשמייעה, כיון דמוכרח לתקוע שיוכל לשמוע שייך לברך ע"ז וצונו.

קט) בא"ד עשאה לאחר מברך לעשות סוכה [לשמו]. (כ"ג המהרש"ל, וכ"ה במכתם). וצ"ב נוסח הברכה. והמהרש"א כתב לפרש דקאי כר"א (לעיל כז:): דאינו יוצא בסוכה שאולה¹, ומש"ה צריך עשייה לשם מי שישב בה.

וי"ג 'לשמה' (וכ"ה בפסקי תוס'). והמהרש"א ביאר דכשעושה לעצמו מעשיו מוכיחין דעשאו לשמה, שיושב בה למצווה. אבל כשעושה לאחר, אין מעשין מוכיחין. וקאי כבי"ש (לעיל ט). דצריך עשיית סוכה לשמה. ונעוד הביאו דהא"ז (תקפג) כת' דמצווה לעשותו לשמה, ואף לכי"ה לכתחילה יעשה לשמה. ומש"ה שייך בזה נוסח הברכה.

והיפ"ע ביאר דבעל הסוכה יש לו ב' מעלות, עצם המצווה וקנין החפץ ושכנה לעצמו בית חדר, וקנה לולב. אבל כשעושה לאחר מברך 'לשמה', דהברכה הוה לשם המצווה בלבד.

והק"צ פי' הגירסא 'לשמו', דכשעושה לשם אחרים נחשב מצווה משום דכל ישראל ערבים זל"ז, ומש"ה מברך על שצונו לעשות סוכה לשם מי שעושה עבורו. ועד"ז כתב השיירי קרבן (בירושלמי סוכה א ב) כיון

והב"ח (תרמג, והו' בשעה"צ ד) הביא דלדעת הרמב"ם לא יברך על הסוכה אם אוכל בעמידה ודאינו יכול לברך 'לישב' והוא עומד². אבל הט"ז (שם ב) חלק דאף לרמב"ם לישב בסוכה היינו להתעכב בסוכה, אלא דלא מינכרא קביעותו בסוכה אלא בשיבה, ומש"ה שפיר מקרי עובר לעשייתו. ונעוד"ז כת' הב"ח (בתחילת דבריו) דעיקר מצווה בשיבה, ומש"ה אין לברך אלא סמוך לשיבה, ועד"ד דברי הראב"ד.

קז) תוד"ה העושה (הא'). להאי תנא דסבר דאין מברך לעשות, כדדייקין (מנחות מב). וכו'. דהגמ' (שם) מביאה מברייתא זו דמברך רק שהיינו בעשיית הסוכה, ואינו מברך 'לעשות סוכה'. והגמ' (שם מב: פ') דכל מצווה דעשייתה לאו גמר מצווה אינו מברך על העשייה³.

ובפשוטו מבואר דבניית הסוכה הוה הכשר בעלמא, ואינו מצווה מצד עצמו⁴. אבל האחרונים (ערול"ג מכות ח, העמק שאלה קסט א, אבנ"ג נטט יא) הביאו מדברי רש"י (מכות ח). דעשיית הסוכה הוה מצווה ונחטיבת העצים הוה הכשר מצווה.

קח) בא"ד ואיכא תנא דתני בירושלמי (ברכות ט ג) וכו' מברך לעשות סוכה וכו'. דנח' הברייתות שבבבלי ובירושלמי האם יש ברכה על עשיית הלולב והסוכה⁵. והביאו"ה (תרנו) הביא דדעת הירושלמי ד'עשיית' המצווה הוה מצווה בפנ"ע, מדמברך עליו. א"כ הקונה תפילין או סוכה מחבירו הפסיד מצוותו⁶. ווגמ' דידן פליג דהעשייה אינו מצווה מצד עצמו.

דבמשנה נדרים טז. אי' שבועה שאיני עושה, דלא חל שבועה. הא מבואר בגמ' שם דאמר ישיבת הסוכה עלי. ומהר"י פערלא (עשה ז) האריך דאין מצווה בעשיית הסוכה.

ח. אבל היפ"ע העמיד דהגר"א גרס בירושלמי דמברך שהחיינו לעשות סוכה וכו'. ואינו ברכת המצוות.

ט. וכת' דהני מילי היכא דיש לו קלף ועצים, דהתורה צוותה שיעשה התפילין ויעשה סוכה (בעצמו), אבל היכא דאין לו קלף ועצים לא חייבתו תורה ליקח וביאר בזה את דברי הירושלמי (ריש פאה), אלא קונה תפילין וסוכה שעשו אחרים. דעצם המצווה הוא הנחת התפילין ושיבה בסוכה, והעשייה הוה הכשר.

י. והק"צ (פ) הק' דבירושלמי שם אית' כן אף אלולב. ודלא כמוהרש"א ומהרש"ל דהוה סברא דוקא בסוכה. ונעוד הק'

ה. וכתב דאסור לאכול ואכילת קבע בעמידה, דמחוייב ברכה, ואסור לקיים המצווה בלא ברכה. אבל הבב"ר"י (שם ד) כת' דלא מקרי 'אכילת קבע' בעמידה וואינו מחייב בסוכה. אבל אינו חסרון בקיום מצוות סוכה, להחשב אכילה בחורין.

ו. אבל מילה מברכין על עשייתה, כיון דהוה גמר מצווה. וואף למ"ד דמילה כשירה בנכרי, ואי"צ ישראל לעשייה.

ז. ובשו"ת מוהר"ח או"ז (יא) הביא דדרש' חג הסוכות תעשה, תעשה ולא מן העשוי. א"כ לא יוכל לעשות סוכה ע"י שליח. ודחה דעיקר המצווה אינה העשייה, אלא ישיבתו בסוכה.

ובשו"ת רשב"ש (שלד) כת' דהנשבע שלא ישב בסוכה לא חל שבועה, אבל הנשבע שלא יקנה קנים לעשות סוכה או שלא יבנה סוכה חלה השבועה, דהוה מכשירין בעלמא. וואף

דכבר עשה סוכה לעצמו [ובירך], אם עושה סוכה נוספת וכי יברך שוב. ומש"ה צריך לפרש עבור מי עשאו. אבל הגר"א הגיה 'על עשיית סוכה'. וב"כ הרא"ש ובתורא"ש, וכ"ד כמה ראשונים (פסחים ז; והרמב"ם ברכות יא יא) דמצווה שנעשית ע"י אחר מברך 'על'.

ברכת שהחיינו

ק' תוד"ה העושה סוכה [הב']. מ"ש תקינו לברך שהחיינו, ובעשיית ציצית ותפילין לא תקינו וכו'. אבל בתוספתא (ברכות) מבואר דהעושה ציצית ותפילין מברך שהחיינו^א. וב"פ הרמב"ם (ברכות יא ט) דכל מצווה שהוא 'קנין' מברך. [אבל תוס' דחו דברי התוספתא מפני הגמ' מנחות. וע' גר"א כב א].

ובחי' ר' מאיר שמחה פ' השעם דשייך ברכה בעשיית סוכה, דהעשייה הוה קודם זמן חיובו. אבל העושה בסוכות לא יברך אעשייה.

ק'א) בא"ד ואילו אמיל"ה לא מברך. אבל דעת הרמב"ם (הו' בסמוך) דמברך שהחיינו על מילה. (והו' בשו"ע יו"ד רסה ז, והרמ"א שם חלק^ב). וע"ע מרדכי (שבת תכב).

ק'ב) בא"ד ונראה דמצווה שיש עליה שמחה תקנו וכו'. ובתוס' ר"פ ביאר דבמילה הוא עצב בצער הבן, ובדיקת חמץ על לחמו שנשרף^ג. אבל

בפדיון הבן שמח שבנו יוצא מכלל נפל^ד. ובשו"ת הרשב"א (א שעט) הק' דמברך זמן על יוה"כ (עירובין מ:), אף דליכא שמחה. [אך בגמ' (עירובין שם) מבואר דהתם הברכה הוה על היום (ע"ע בסמוך), ותוס' הוסיפו דמלבד ברכת שהחיינו על המועדים יש מצוות שתקנו בהם שהחיינו, וזה דוקא היכא דיש בזה שמחה].

ק'ג) בא"ד כתב רב שרירא גאון^{טו} וכו' דבעינן מידי דאתי מזמן לזמן, וקשה מפדיון הבן. והרמב"ם (ברכות יא ט) פסק דמברך שהחיינו על כל מצווה שיהא מזמן לזמן, וכן מצווה שאינה תדירה ואינה מצויה בכל עת, כגון מילת בנו ופדיון הבן. והר"ן כתב דמברך על מצוות שהן מזמן לזמן. וכתב דמברך על פדיון הבן, כיון שהיא מצווה תלויה בזמן ל', יום של תינוק^{טז}. אבל תפילין ומילה לא תלו בזמן. וכן הלל של יו"ט, אע"ג דתלו בזמן, נחשב דאין זמנו קבוע כיון שתקנו לומר על כל צרה וצרה שלא תבא על הצבור.

והראשונים הק' אמאי לא מברכים שהחיינו על הלל של יו"ט^{יז}, ומ"ש ממקרא מגילה. והתוס' הרא"ש כתב דפרסומי ניסא שאני [ומש"ה דוקא מקרא מגילה שייך שהחיינו]. והגר"א (כב א) תי' דהלל אינו מצווה בפנ"ע^{יח}. והאבודרהם תי' נפטר בששהחיינו של המועד.

ובגמ' (מנחות עה:) מבואר דהמקריב^{יט} מנחה [ולכאור' ה"ה שאר קרבנות] מברך שהחיינו. ורש"י (מנחות עה:)

גאון דמברך אכלים חדשים ונוקטו דסוגיין ל"פ אתוספתא דעשיית ציצית ותפילין. [וב"ד שא"ר, וב"פ השו"ע רכג ג]. והגמ' (עירובין מ) חילקה דשהחיינו דקרא חרתא הוה רשות, ואילו שהחיינו דמועדים הוה חובה. ובשו"ת הרשב"א (א רמה הו' בב"י רכג) נקט דאף שהחיינו של כלים חדשים הוה רשות. [אבל יש שפי' כוונת הגמ' דרך שהחיינו הוא על דבר של רשות, ומ"מ הברכה היא חובה].

טז. וביאר שיצא התינוק מכלל נפל ונכנס לכלל קיימא וחיות.

יז. והאבודרהם (הו' במג"א תכב ה) כתב דאין מברכים זמן על הלל דר"ח דהוה פחות מל' יום [וע' מש"כ המג"א בזה]. והמג"א הביא דמדברי תוס' (ברכות לו: הניל) משמע דלא תקנו על דבר שרגיל לבא כל כך, אלא דוקא דבר שבא לזמן גדול, כחצי שנה. והפרי"ג כתב דאף דג' רגלים הוה פחות מזה ודשבועות הוא סמוך אחר פסח, כל רגל הוה ענין בפנ"ע. יח. כדאמר' (פסחים קז.) אפשר ישראל עושין פסחיהן, ונוטלין לולביהן ואין אומרים הלל. [ומבואר דאף הלל דיר"ט שייך לזך גדר].

יט. עי"ש ב' פ' ברש"י אי קאי אבהן, או ישראל המקריב.

הק"נ אמאי איצטריך תוס' להביא דהבבלי פליג אירושלמי, הרי ע"כ לא קי"ל כר"א ובי"ט. [ויל"פ דהיינו רק בלשון 'לשמו', תוס' הביאו מנ"י בגוף הברייתא].

יא. הגר"א (כב א) כתב דה"ה העושה תפילין לעצמו, אלא דאינו רגיל שעושה תפילין לעצמו.

יב. והגר"א (שם לו, וכב א) הכריע לברך.

יג. וכ"כ ר' מנוח (חמץ ג ו) דמצטער באבוד חמצו, ואין בו שמחה. והרא"ש (פסחים א י) כת' דכיון דמצווה זו הוה לצורך הרגל, סמכין אומן דהרגל. מידי דהוה אעושה סוכה ולולב לעצמו, אף דמחויב לברך שהחיינו בעשייתו, למסקנא סמכין אומן דרגל.

אבל בהג' מיימוני (חמץ ג ה) הביא דבשערי ר' שמואל בן חפני כת' לברך שהחיינו, וכת' דאין אנו נוהגין כן.

יד. ותוס' (בכורות מט.) כת' דמברך שהחיינו על מצוות פדיון הבן כיון דלא שכיחא. משא"כ מצוות מילה, דאין מברכין על כל מילה ומילה.

טו. ותוס' דידן הביאו בשם רב שרירא גאון דאין לברך על כלים חדשים. אבל תוס' (מנחות מב:) הביאו בשם רב שרירא

כת' דאיירי שלא הקריב מימיו. ורש"י (כת"י שם) כת' דלא הקריב שנה זו. ורש"י (ברכות לז:) כתב דאיירי שלא הקריב ימים רבים. ותוס' (מנחות וברכות, והרשב"א ברכות) ביארו דכיון דמשמרות מתחלפות פעמיים בשנה הוזה כמצווה התלויה בזמן.

והרוקח (שעא, ה' ברמ"א י"ד כח ב) כתב דה"ה מי שמקיים מצוות כיוסי הדם בפעם הראשונה מברך שהחיינו. (ע"פ רש"י מנחות שם הנ"ל). והש"ך (שם ה) חלק דקי"ל דאינו מברך אלא על מצווה שיש שמחה (כתוס' דידן) כ"ה. והגר"א (או"ח כב הנ"ל) ציין דהרמ"א פסק שם כדעת הרמב"ם דלא בעי שמחה. והמג"א (כב א) הק' מ"ש דאינו מברך אצ"צית ותפילין, וחילק דהני לא שכיחי.

קיד (תוד"ה נכנס. ותימה תיפול"ל שמברך משום יו"ט וכו' ושמא כיון דסוכה מחמת החג קאתיא, סברא דזמן דידה פטר. וכ"כ רש"י (לקמן נו.) דמי שלא בירך שהחיינו בשעת עשייה, מברך בשעה שנכנס לסוכה. ונאלץ מי שבירך בשעת עשייה, אינו מברך כלל בשעת קידוש.

אבל הריטב"א כתב דאף דמברך בשעת עשייה, וחוזר ומברך כשנכנס לסוכה. והאחרונים (קובץ לרמב"ם, ברכ"י תרמג) הביאו דכ"מ ברמב"ם (ו יב) דמברך שתיים על הכוס, אף דמסתמא בירך בשעת עשייה, וכמ"ש הרמב"ם (ברכות יא טו).

והר"ן הביא בשם הראב"ד (והו' ברמ"א תרמא) דאם לא אכל בסוכה בליל ט"ו, א"כ כשחוזר ויושב בסוכה מברך שהחיינו על הסוכה.

על הכוס - ורב אשי (בסוף העמ') הביא דרב כהנא הוזה מסדר לכולהו אכוס של קידוש. והיה מברך שהחיינו עבור החג, ועבור הסוכה. והרא"ש כתב דכן נהגו האידנא, ואינו מברך בשעת עשיית הסוכה. וכן אלול מברך בשעת נטילתו. וכ"כ הריטב"א בשם רובא דרבנן.

והריטב"א חלק דיש חיוב זמן בשעת עשייה וותנא קפיד אשעת עשייה כ"ה. ושוב מתחייב בשעת כניסתו לסוכה כ"ה. ורב אשי קאי אברייתא דלקמן, ולא קאי אסוגיאן. וז"ל בפסקי הרי"ד.

שהחיינו אלול - והמרדכי (תשסו) והראב"ד (הו' בראשונים, והרא"ש בשם ר' שלמה בר"ש) פי' דמ"מ חוזר ומברך שהחיינו בשעת נטילת הלולב, ומה שמברך על הכוס אינו פוטר ללולב, ולילה לאו זמן לולב. אבל הביאו בשם בה"ג דמהני זמן על הכוס בלילה אף ללולב. וכ"ד רבי' ניסים גאון (הו' בהג' אשר"י עירובין ספ"ג) דזמן של סוכה [שהוא דאורייתא] פוטר את הלולב. אבל זמן של ר"ה הוזה דרבנן, ואינו פוטר את השופר. [וצ"ב].

והמג"א (תרסב) ביאר כוונתו דלא גרע משעת עשייה. [ודוחק בלשון ר"ח]. אבל הק"נ (כאן ח) ביאר דהיכא דמברך על גוף המועד, מהני לפטור מצוותיו. אבל ר"ה ויוה"כ לא איקרי מועדים. ומש"ה לא נחשב שמברך זמן על המועד. [וצ"ע דבגמ' עירובין מ: משמע דאין חילוק].

והרא"ש והמכתם דנו האם חוזר ומברך שהחיינו על הלולב ביום הב', והביאו בשם ר"י דאינו מברך, דממ"נ כבר בירך ביו"ט ראשון, והרי מהני אפי' בחול כשעושה הלולב לעצמו. ואף דבקידוש חוזר ואומר זמן משום הרגל, שהחיינו שאומר ביום חול ל"מ עבור החג כ"ה. [וצ"ב כוונתו, דלמש"כ תוס' הנ"ל ברכת שהחיינו בשעת עשיית הלולב והסוכה מהני אף לרגל].

ועוד כתב דאנן בקיאין בקביעת החדוש, ואינו ספק אלא מנהג בעלמא, ואילו נברך שהחיינו, מראין בשעת נטילה דהוה ספק.

אבל ההשלמה דחה דתקנת שהחיינו הוזה בשעת עשייה או בשעת נטילה, ואילו אמרו בחול אחר העשייה ל"מ, ומש"ה ביו"ט הא' גרע וגרע, דאינו שעת עשייה. והרא"ש דחה די"ל דביו"ט א' נטלו לשם מצווה, ועדיף מאמרו בחול בעלמא.

כב. ולא נתפרש בדברי הרא"ש דכיון דתנא קפיד אשעת עשייה, אמאי ביטלו ענין זה. ומשמע דנקטו דיש מעלה בברכה על הכוס, ועדיף.

כג. וכתב או לפניה [קודם שנכנס לסוכה], או אחרי שנכנס על הכוס.

כד. והרא"ש הביא עוד דנמצא דמיום ב' אין לולב ניטל

כ. דכל מצוה שעל האדם לעשות ולא עשאה ומתחנך לכתחלה צריך לברך שהחיינו. ואינו מברך שהחיינו על השחיטה, שמויק לבריה.

כא. וציין וכן אין מברכין שהחיינו על קדושי אשה ונשואין (וכמ"ש מהר"ק קבח). וכן על מזוזה (יריד רפט). והפרישה (רפט א. הו' בש"ך שם) ביאר דאף ששמש שזיכהו הקב"ה בבית, עכשיו מברך על המזוזה ולא על הבית.

והרא"ש (ד) דן לענין שהחיינו על הסוכה בליל י"ט שני, האם קודם לברכת הסוכה, דהוה על החג ולא על הסוכה (וע' לקמן נו.).

קטו) **לולב אלו"ב** ע"ק **כאן בזמן שביהמ"ק קיים וכו'.** **התוס'** הרא"ש כתב נ"ל דהמ"ל אידי ואידי בזמן שביהמ"ק קיים הא במקדש הא בגבולים. וצ"ב דבזמן ביהמ"ק קיים לא נטלו לולב בגבולין כלל. ודוחק דזה כוונת רבי בב"ח דלולב יום א', דניטל רק יום א'. ולכאורה מבואר בתורא"ש דאף בזמן המקדש נטלו ז' ימים בגבולין, מדרבנן אגב המקדש. וכ"כ הר"י **מלוניל** (מג.) משום מנהג נביאים).

קטז) **וחכמים אומרים אינו מברך אלא שחרית בלבד.** [כשמואל], **פרש"י** דבסוכה סגי בברכה דיום ראשון. **והריטב"א** ביאר דבתפילין מברך כל יום משום דמפסקי לילות. ואף דק"ל דלילה זמן תפילין, מ"מ אין מורין להניחן בלילה [מדרבנן], ומש"ה נחשב הפסק.

ועוד כתב **הריטב"א** דחכמים ס"ל דאף דלילה זמן תפילין, מ"מ חוזר ומברך על כל יום בפנ"ע, דכשהוריד התפילין בלילה נתערטל ממצוותה. וחסכמים ס"ל דאותו יום לא נחשב ערטול והפסק ממצוות תפילין. ודיו שיברך אחר לילה דהוה הפסק והיסח הדעת גמור^{כז}. וכ' דלפ"ז בין ת"ק ובין רבי כר' יוחנן דסוכה ז'. ושמואל ס"ל כאידך תנא דיום א'.

קיו) **ועיי' לביה"כ וכו' ומנח תפילין ומברך.** **והטור** (ח) נסתפק כשפושט טלית להכנס לביה"כ, האם חוזר ומברך. **והב"י** הביא דבסוגיין מבואר וגבי תפילין דחוזר ומברך. **וה"פ** השו"ע שם יד. **והדרכ"מ** (ח ו) **והב"ח** חילקו דבסוגיין אסור ליכנס

לביה"כ בתפילין. אבל מותר ליכנס בטלית, ומש"ה לא הוה הפסק^{כח}.

והשו"ע (כה יב) פסק דמברך על התפילין כל פעם שמניחן. **והרמ"א** חלק שלא יברך [אא"כ הסיח דעת או נכנס לביה"כ], ולשיטתם. **ויל"ד** מ"ש מסוכה. ע' לעיל. **והאחרונים** (חי' ר' מאיר שמחה) הק' א"כ היכי מיייתי בסוגיין ראייה לענין לולב, דשאני תפילין דחייב להפסיק. וצ"ע.

קיא) **תוד"ה דכ"ל**. דמצווה למשמש בהן שלא יסיח דעתו וכו' ומסתברא דמברך לשמור חוקיו וכו'. **והתוס'** **והר"ן** דחו דדוקא כשמסלק בלילה, וכמ"ד לילה לאו זמן תפילין, ומש"ה נחשב שמקיים מצווה במה שמסלקם [וכ"כ תוס' נדה נ"ב]. **והר"ן** כתב דמברכין לשמור את התפילין^{כט}.

והתוס' הרא"ש (והריטב"א) כת' דאיירי אחר שהסיח דעתו מהם, ומש"ה הוה משמוש כתחילת הנחה, ומברך להניח^{כט}. ועוד הביא י"מ דאיירי כשיצאו ממקומן והחזירו. **וה"כ** **הריטב"א** יומא ז'. **ועפ"ז** כת' דעל משמוש בעלמא אינו מברך^ל.

קיט) **מכאן ואילך מצוות זקנים.** **פרש"י** דרבנן לא בעי ברכה. אבל **האחרונים** (חשק שלמה ועוד) הביאו **דבירושלמי** (ובמודרש רבה נשא יד ד) משמע דמברך 'על מצוות זקנים'. **ולפ"ז** הוה דעה נוספת. וס"ל דל"ש לשון 'צונו' בדרבנן.

קכ) **ואף רב ס"ל כ"ז וכו' נר ש"ל חנוכה וכו', והיכן צונו מ"ל תסור וכו'.** **הריטב"א** (מה): כתב דרבב"ח א"ר יוחנן חולק, וס"ל דלא מברכים אדרבנן, וכן נמי נר חנוכה ומגילה אינו מברך. **וה"מ** פשוט הגמ'.

כח. וכ' הר"ן דאפשר לדידן לא מברכים כן, דאניהו הוה קים להו בתוך כמה שיעור של זמן אדם חייב למשמש בהן, אבל אנן לא קים לן.

כט. **וראב"ה** (תרצג) כתב דמברך להניח על המשמוש, שהיא קרוי הנחה. כדאמר' (מנחות שם) דכשיצא לדרך קודם זמנם מניח תפילין, וכשמגיע זמנם מממשם בהו ומברך. ונוקט דה"ה כשהיה מונח ועומד, יכול לחזור ולברך.

ל. ומ"מ כתב **הריטב"א** דאם הניחם ושכח לברך, חוזר ומשמש בהם ומברך. **ומשמע** דבמשמוש מברך 'להניח',

אלא ו' ימים ודאינו ניטל בשמינין. **והרא"ש** דחה דלא תליא בברכת הזמן 'זמן'.

כה. וצ"ב א"כ מנלן דגבי סוכה דחוזר ומברך אהיסח הדעת באותו יום [וכמ"ש הריטב"א לעיל]. וצ"ל דכוונתו דק"ל כרבי.

כו. ומקור לחילוק זה בגמ' (ברכות כג.) גבי מי רגליים שותתין על ברכיו, דכיון דהוה אונס וגברא לא חזין נחשב הפסק.

כז. וי"ל דדעת תוס' דידן דכיון דמצווה למשמש, אף זה בכלל שמירת חוקיו.

וצ"ב דגבי ערבה פרש"י (לעיל מד.) [בדעת ר' יוחנן] דמברך על מצווה דרבנן [אלא דמנהג גרע, דאין בזה לא תסור].

והאחרונים דנו בכמה אופנים לחלק דמצוות לולב גרע. ויש שפי' דהוה זכר בעלמא, ואינו גדר מצווה דרבנן. והמאירי (מה): העלה צד לחלק דכיון דיום ראשון דאורייתא, היה ראוי לומר דשוב אינו מברך אדברי סופרים לא. אבל צ"ב לפ"ז היכי מיייתי מנר חנוכה. [וע' אחרונים שפלפלו בזה].

קכא) הרואה נר חנוכה. פרש"י קאי על שלא הדליק בביתו וכו'. ורש"י (שבת כג.) הביא בשם רבינו יצחק בן יהודה בשם ר"ב ב"ר יקר דברכה זו הוה למי שלא הדליק עדיין, ואין דעתו להדליק לב. [והריטב"א (שבת כג.) העמיד מח' במי שעדיין לא הדליק, אבל דעתו להדליק בביתו אח"כ. ובהג"מ מיימוניות כת' בשם רבינו שמחה דעדיף לסדר כולם על הנרות].

והפוסקים דנו כשהדליקו עליו בביתו [דפטור מלהדליק במקומו], האם מברך ברכת הרואה. וה"ה דייק מלשון הרמב"ם (חנוכה ג ד) דמברך, אבל הביא בשם הרשב"א דאירי כשלא הדליקו עליו בביתו. דל"מ יוצא במצווה וחוזר ומברך אראיה. וכ"כ בהג"מ (שם ב) בשם סה"מ. והב"ח (תרעו) ביאר סברת הרמב"ם דאשתו פוטרתו מהחיוב שעל ביתו, אבל מ"מ יש חיוב גברא דפרסומי ניסא. ובוזה צריך לברך לעצמו.

והמג"א (תרעו א) דייק מתוס' דידן דאם הדליקו עליו בביתו אי"צ לחזור ולברך, דהו"ל לתרץ דנפק"מ בזה.

קכב) תוד"ה הרואה. ועי"ל דל"ש לתקן ברכה שאין העושה מברך. והמהרש"ל הק' דמ"מ יוכל לברך שהחיינו. ות"י דל"ש שהחיינו אלא כשיש ברכה אחרת עמו^ל. והמהרש"א ת"י דהעושה סוכה לאחר אינו מברך שהחיינו, וכ"ש הרואה ל^ד.

קכג) והיכן ציונו^ל מלא תסור^ל, ורנב"י אמר שאל אביך ויגדך. הרמב"ם (סה"מ שורש א, וממרים א ב) כתב דכל מי שעובר על דברי חו"ל עובר בלאו דלא תסור^ל. [ואבל אינו לוקה, דלאו זה ניתן לאזהרת מיתת בי"ד דוקן ממרא]. והרמב"ן (סה"מ שם) חלק דא"כ אמאי קי"ל דספק דרבנן לקולא וכדו, ע"כ דאינו דאורייתא ממש. והביא דבגמ' (ברכות יט:) איתא דכל מידי דרבנן אסמכיהו על לאו דלא תסור.

והמפרשים (בסה"מ שם) פי' דעת הרמב"ם דאף דמחוייב מדאורייתא לקיים כל מילי דרבנן, מ"מ מעיקרא כן התנו, ותקנו על הודאי ולא על הספק^ל. ועוד כת' המשך חכמה (שופטים יז יא) דמצוות לא תסור הוא לקיים צווי רבנן, אבל פרטי הענין אינם בכלל המצווה^ל.

ועד"ז הביא בקונ' ד"ס (קוב"ש ח"ב, ס"ס א) בשם הגר"ח דמצוות לא תסור הוה צווי כללי שלא לעבור על דבריהם, אבל החתיכה אינו איסור מצד עצמו.

צווי. [דומיה דמש"כ הראשונים דאין ברכה על קיום ל"ת]. לו. וי"ג ר' אויא אמר מלא תסור. והרמב"ן (סה"מ) העתיק ר' אוירא אמר.

לז. אמנם הקי"ס (ממרים א) כתב דאף כוונת הרמב"ם דמצוין לשמוע בדברי חכמים, והוה מצוות עשה. אבל העובר על דבריהם [להנאתו או לתועלתו או לתאבון, בשוגג או במזיד] אינו עובר על לאו. אלא מי שחולק על עיקר ההוראה [דומיה דוקן ממרא].

לח. ובקונ' ד"ס (א מג) כתב דלפ"ז הותר בתורת ודאי [בספק ממזר]. [אמנם יל"ד באופן דיש איסור ממ"ז וכדו, שוב הוה בכלל הצווי].

לט. ועפ"ז ביאר דהא דספק דאורייתא לחומרא, דעצם החפצא הוה דבר המתועב. ואף אילו הותרת התורה הוה על ודאי ולא על הספק, מ"מ מחוייב שלא ליכשל. אבל בדרבנן עצם החפצא אינו מתועב. אלא שמחוייב לעשות צוים. ומש"ה אמרי' דהספק אינו בכלל הצווי.

ונלמד דבר זה מסוגיין. ולא משום דהוה המשך המצווה בעלמא.

לא. [וביאר סברת מ"ד דמברך כל ז', דקי"ל דהאי לחודיה קאי. והוה מצווה בפנ"ע, ולא תוספת דרבנן על המצווה דאורייתא].

לב. אבל רש"י (כאן) לא הזכיר דאין דעתו להדליק, ואפשר דאף כשדעתו להדליק יברך על ראייה הראשונה.

לג. והמהרש"א הק' דהרואה חבירו וכדו' מברך שהחיינו. ובהג"ה ר"ש טויבש חילק דחכא ליכא הנאת הגוף אלא משום מצווה.

לד. [אמנם הא גופא קשה, מה שייך שהחיינו על ראיית נר חנוכה, כשאין לו חלק במצווה. וע"כ דשהחיינו דנר חנוכה הוה גדר שונה].

לה. והאבי עזרי (ברכות יא א) ביאר דאף המקשן ידע דמחוייבין אנו לשמוע דברי חכמים, אלא דהק' דלא נחשב

יומא. וכדין מיגו דאיתקצאי של שאר מוקצה^ז. וכו"מ בתוס', והמג"א תרסה. ותוס' כת' דל"מ אף להתנות, דע"כ בודל ממנו מחמת מצוותו (כדאי ביצה ל:).

אבל הריטב"א (ור"ן) כתב דל"ש מיגו דאיתקצאי אלא בשבת ויו"ט, דצריכין הכנה מבעו"י. אבל שביעי הוא חול, וא"כ מדינא בשחרית כיון דנפיק תו לא צריך. אלא דבאתרוג הוה מוקצה, דאי לא נטלו שחרית יטול בין הערביים. ובשעה שהקצה חושש שמא יפשע ולא יקיים עד סמוך לביה"ש. וזהו הקצאה לכל זמן המצווה.

ורע"א כתב דתוס' פליגי, וס"ל דכיון דנטלו ויצא יד"ח סיים המצווה. והוה משום מיגו דאיתקצאי. וכתב דכ"מ מדברי רש"י.

ועוד כתב הריטב"א (בהמשך) דמדינא אתרוג מותרת לאלתר משעה שיצא בה, ואנו מחמירין לאסרה עליו כל היום משום דיימנן דנפיק בין הערביים, ודי שנאסר עליו ביה"ש. וכת' דאינו איסור מהדין, ומש"ה לא אמרי' מיגו דאיתקצאי (ליאסר בשמיני, ע' בסמוך).

ודעת ר"ל דלמצוותו איתקצאי, וכיון דנטלו סיים מצוותו. וכ"ד רב (בסמוך) דבהפריש ז' אתרוגים, אוכלו לאלתר. ולפרש"י ס"ל דלא אמרי' מיגו דאיתקצאי (בהקצאת מצווה). ובחי' ר' מאיר שמחה פי' דכיון דלילה לאו זמן אתרוג, א"כ לא חל הקצאה עד הבוקר, ול"ש מיגו דאיתקצאי ביה"ש. וכתב דתליא בנידון לילה מחוסר זמן ועי"ש מה שציין בזה.

ותוס' (ביצה ל:) כת' דרב קאי דוקא בשאר ימים, אבל אתרוג של יום ראשון אסור כל היום. וואף רב ס"ל מיגו דאיתקצאי ביום הא'. והאחרונים ביארו דס"ל מיגו

והרמב"ן כת' דרב נחמן ב"י לא ניחא ליה משום לאו דלא תסור, דהיינו דוקא במה שהוסיפו [סייג] על התורה. אבל נר חנוכה לא הסמיכו על שום קרא, אלא תקנו מצווה בפנ"ע.

קכד) ת"ר היו לפנינו מצוות הרבה וכו' ר' יהודה אומר מברך על כל א' וכו' תנ' לו מעין ברכותיו. ומשמע דסברת ר' יהודה דצריך לפרט שהברכה תהא שייכת מעין המצווה^מ, אבל אילו ברכותיהן שוות מברך פעם א' מא^א.

ודעת ר' יהודה (ברכות מ). דמברך על הירקות בורא מיני דשאים, ור' זירא דרש לה (כמו הכאן) מעין ברכותיו. [שצריך ברכה מפורטת^{מב}]. ולכאורה שייך לשיטתו. אמנם ר' זירא בסוגיין פסק כר' יהודה, ואילו התם פסק דלא כר' יהודה.

והמכתם תי' דהתם הנאה א' לכולם, אבל הכא כל א' מצווה בפנ"ע^{מב}. אבל המאירי כתב דלא קי"ל כטעם הזה דכעין ברכותיה בפירות הארץ וירקות, דהוה כעין דבר א'. אבל מצוות אלו כל אחת ואחת מצווה בפנ"ע.

קכה) רש"י ד"ה מצוות הרבה. ליטול לולב, לישב בסוכה, להניח תפילין וכו'. המל"ה (וכן רע"א או"ח לא ב) הביא דמבואר דדעת רש"י דמניח תפילין בחוה"מ. ע' פוסקים (לא ב).

דף מו:

מוקצה באתרוג – לכולי יום איתקצאי

קכו) זמ"ס^א לכולי יום אתקצאי. פרש"י (ביצה ל:) כיון דאיתקצאי לביה"ש^ב, איתקצאי לכולי

מ. אבל הר"י מלוניל כתב הטעם שלא יהיו מצוות עליו כמשוי.

מא. וכ"כ הפוסקים רע"א תקנו יב, בשם מהר"ם בוטין (לח) דמי שיש לפניו עירובי חצירות ועירובי תחומין, מברך על העירוב.

מב. ודעת ר' יהודה (ברכות נד). דעל הים הגדול מברך עושה את הים הגדול (ברכה מפורטת). והגר"א (רכה) כתב דר' יהודה לטעמיה, דתן לו מעין ברכותיו. והתם קי"ל כר' יהודה. וואף רבנן מודו דנתייחד ברכה בפנ"ע לפרי האדמה ופרי העץ וכו', אלא דר' יהודה ס"ל דיש מקומות שתקנו ברכה מפורטת טפין.

מג. והחש"ל כתב כעיי' בשם הבית אפרים (ארי"ח ד) דברכת בפה"א שפיר הוה היכר ברכה.

א. ר' יוחנן, וכן רב אסי (בסמוך). וי"ג (מהר"ל בגליון) להיפך, דלרב לכולי יום, ולרב אסי למצוותו. וע' רע"א.

ב. ולפ"ז איירי דוקא כשהפריש אתרוג קודם ביה"ש, אבל אם ייחד אתרוגו רק בבוקר, לכ' אינו לכולי יומא.

ג. ויול"ד האם עי"ז חל דין איסור ליום, או דאמרי' מיגו דאיתקצאי, וחל הקצאת מצווה לכל זמן המצווה. אלא דכוונת רש"י דאינו בכלל הקצאת הבעלים.

ד. כדאיתא גבי שבת וי"ט 'הכיננו' (שמות טו ה), שיהא מוכן מבעו"י (ע' ביצה ב). וכ"כ הרשב"א (עירובין מ). בשם הראב"ד דלא אמרי' מיגו דאיתקצאי אלא בשבת וי"ט. והביא דהראב"ד ביאר עפ"ז הא דביו"ט שני של גלויות ל"א מיגו דאיתקצאי, דממ"נ א' מהם חול. והרשב"א דחה דאף בלא"ה לא אמרי' מוקצה מחמת יום שעבר. עי"ש.

ורש"י הביא דהוצרכו לאתרוגין דמצווה לרפואה, ומשמע דהך רפואה הוה דוקא ע"י אתרוג שנטלו למצווה^ט. ויש שהעירו דבסוגין מבואר דהיו דוקא האתרוגים של הקטנים, וכמ"ש רש"י דלא הוה מוקצה כיון דלא הוקצה למצווה גמורה. ומבואר דאף נטילת לולב מדין חינוך נחשב 'חפצא דמצווה' להחשב רפואה. והסגולה לא תלי בדיני המצווה.

קכח) א"ל סוכה דחזיא לביה"ש וכו' אתקצאי לביה"ש וכו'. ותוס' (י) ביארו הטעם דכיון דמ"מ מחוייב לאכול בסוכה, מאיזה טעם שיהיה, נחשב הקצאה. ולא נחשב מוקצה מחמת יום שעבר. וכ"כ הרא"ש דסוכה צריך לעשות 'מעשה' לישב בה.

והק"נ (ב) ביאר דכיון דהקצה לישב בה הוה דחיה בידים, וחמיר. והחזו"א (מט יג) כתב דמס"ה נחשב הקצאה ודאית, אף שהשיבה בסוכה הוה מחמת הספק. וכתב דאפשר דהוה משום דמיחוי כהקצאה ודאית, כיון דיושב בה.

אבל תוס' (ביצה ד, והו' בר"ן שם ב. בדה"ר) כתבו הטעם ודנוי סוכה אסורין בשמיני' דמשום מוקצה למצוותה חמיר, ואמרי' מוקצה מחמת יום שעבר. ורע"א (שו"ע תרסה) ביאר דהוה עצם ההקצאה לכל זמן המצווה, ולא רק 'מינו'. והפרמ"ג (תרסו מ"ז) כתב דמוקצה למצוותו דאורייתא, וחמיר.

קכט) אתרוג לא חזי לביה"ש. פרש"י משיצא בו שחרית'. ואפ"ה הוה מוקצה כל היום משום מיגו דאיתקצאי, וכדלעיל. אבל הריטב"א נקט דיש הקצאה לכל היום. דאילו לא נטלו שחרית יטול כל היום. ומבואר דאפ"ה לא איתקצאי לביה"ש. והריטב"א ביאר דלא היה דעתו להקצותו לביה"ש

דאיתקצאי רק ביו"ט, ולא בחוה"מ. וכסברת הריטב"א. א"נ דוקא מצווה דאורייתא^י, ואילו שאר ימים דרבנן.

והר"ן (ביצה ב. בדה"ר) כת' דמוקצה למצווה חמיר משאר מוקצה^י, והק' דמדברי רב (בסמוך) בהפריש ז' אתרוגים אוכלה לאלתר מבואר דמוקצה למצוותו קיל, דלא אמרי' כלל דלכולי יום איתקצאי. ותי' בשם הרא"ה דכיון דהפריש ז' אתרוגים הוה כמתנה להדיא דאינו מקציהו אלא למצוותו^י.

ורע"א הק' דלדעת הר"ן (בסוגין) רק בשבת ויו"ט אמרי' מיגו דאתקצאי, א"כ מה קשה ליה. ובפשטו צ"ל דכוונת הר"ן להק' משום עצם ההקצאה, אמאי לא נחשב הקצאה לכל זמן המצווה. ורע"א פי' דכוונתו להק' לענין שמיני, דהוה יו"ט, אמאי לא מיגו דאיתקצאי [שהרי ביומו אסור ליטלו]. דל"ל סברת התוס' דהוה מחמת יום שעבר. ועוד יש שפי' דהר"ן דייק דאף ביום ראשון [שהוא יו"ט] אוכלו ביומו.

קכו) רש"י ד"ה מיד תינוקות. וי"מ^י מיד תינוקות וכו' והולכין ואוכלין אתרוגיהן. והתנינוק אוכל את האתרוג של עצמו, וע' תוס' לעיל מה. ד"ה מיד. וכן הכריע הרא"ש^י.

ורש"י הק' דבמדרש מבואר דהחסיד שמט אתרוגים ביד התינוקות, כדתנן וכו' אלמא גדולים שנטו מיד התינוקות. אבל הגר"א (ח"מ שעח כה) הביא דבמדרש רבה לפנינו (בחוקותי לו ב) איתא דראה את האתרוגים שהתינוקות מקלקלי ביום הושענא, כדתנן מיד התינוקות וכו' ולקח מהם. ומשמע דהביאו את המשנה לפרש דהקטנים היה מקלקלים את האתרוגים. ולא לפרש האיק' הוא לקח מהקטנים.

ה. ונפק"מ בשבת ובזמן הבית שנטלו בשבת).

ו. ובמוקצה למצווה אמרי' מוקצה מחמת יום שעבר.

ז. ולפי' בשביעי (לר"ל) יאסר כל היום, דאינו מתנה להדיא. וצ"ל דר"ל ל"ל מיגו דאיתקצאי כלל, וקו' הרא"ה לרב דס"ל לענין איסור מיגו דאיתקצאי. ותוס' (שבת מה) הביאו מסוגין דסוכה בשמיני אסור, ומשום מיגו דאתקצאי. וע"כ רב ס"ל כר' יהודה דאמרי' מיגו דאיתקצאי, עכ"פ בהוקצה למצוות. וכתבו דמ"מ י"ל דנר אינו מוקצה, דטלטולו אינו ביטול מצווה.

ח. והגר"א כת' דנראה שכ"ז אינו דברי רש"י, דתוס' והרא"ש

לא הביאו כן בשם רש"י.

ט. ובמדרש רבה א' דהמלך ראה בחלום שרפאתו ע"י שיאכל מן אתרוגין דיהודאי מצלין עמהון ביום הושענא. ויש שדייקו מדברי רש"י דכל אתרוג של מצווה הוא סגולה לרפואה. ומבואר דאף נטילת אתרוג של שאר ימים מדרבנן, מוקנת ר' יוחנן בן זכאי, מהני לרפואה. ואפשר דהסגולה הוא מחמת הנענועין, וכדלעיל לז: לעצור רוחות רעות וכו'. ואפשר דמס"ה דוקא של יום הושענא.

ובס' הערות דחה דבמדרש א' דכך היה החלום למלך זה,

ואין ראיה לבעלמא.

י. וכ"כ המכתם דאתרוג כיון דנטלו שוב אינו חייב.

שאינן דרך לצאת ב"א. וביאר דאף אם לא נטל קודם בין השמשות, שוב אינו נוטל בביה"ש שהוא ספק יום ח'. דהוה ספיקא דרבנן, דשאר ימים מדרבנן הוא ב'. [ועד"ז כת' הר"ן].

ורע"א כת' דהריטב"א והר"ן קאי לשיטתם, דכוונת הגמ' דעד ביה"ש הוה זמן קיום המצווה. אבל לתוס' כיון דנטלו שחרית, נגמור מצוותו. אלא משום מיגו דאיתקצאי. ול"א מיגו ביה"ש, דהוה מחמת יום שעבר [ובדמשמע מרש"י].

והריטב"א והר"ן (הג"ל) כת' דאם לא נטל לולב ביום, אי"צ ליטול ביה"ש. דהוה ספק דרבנן ב'. והמג"א (תרנב א) הביא דברי הר"ן דאי"צ ליטול, וכתב ומ"מ נ"ל שיטלנו בלא ברכה. והפרמ"ג ביאר כוונתו דיש להחמיר, כיון דאין טורח בדבר. והאחרונים הביאו דבתוס' (שבת כא:): מבואר דמחוייב להדליק נר חנוכה, אף היכא דספק האם עבר זמנו י".

והפלתי (קי בית הספק ז) הוכיח מדברי הריטב"א דאמרי' ספק דרבנן להקל אף היכא דיש חזקת חיוב [עיי"ש שהאריכו בזה הפוסקים]. והאחרונים (הג' הר"י מהמבורג שם) חלקו דהכא מחוייב לעשות מעשה בקום ועשה, ולא נחשב חזקת חיוב. והחזו"ד (שם ב) דחה דאין ראיה מלולב, דהוה טלטול מוקצה [בביה"ש של שביעי], ואין לדחות איסור מוקצה מספק. ולפ"ז בשאר ימי החג מחוייב ליטול לולב בביה"ש.

קל) אתרוג דלא חזי לביה"ש, לא איתקצאי לביה"ש ולא איתקצאי לכולי יומא דשמיני. ולא אמרי' מיגו דאיתקצאי כיון דהוה מחמת יום שעבר. ותוס' (לעיל י:) הק' דמ"מ בביה"ש היה מוקצה, ונימא מיגו דאיתקצאי ביה"ש. ותוס' הביאו דל"ש כה"ג לאוסרו מאחר דלא נאסרה אלא מחמת יום שעבר.

והאחרונים ביארו דאמרי' ממ"נ, דאי ביה"ש שייך ליום שעבר, א"כ לא הוה תחילת יום הבא. ולא גורם הקצאה ליום שאח"כ. ואף דבפועל אינו רשאי להשתמש בשעה שאינו יודע, נחשב שפורש ממנו בטעות. ועוד הוסיף הקוב"ש (ביצה ו) דנחשב כמו גמרו בידי אדם דלא הוה הקצאה, ומשעה שהוא ראוי מותר^{טו}.

אבל הריטב"א כתב (לשיטתו לעיל) דהאתרוג מוקצה רק לזמן מצוותו ואין דרך לצאת בביה"ש, ומש"ה הקצאתו רק ליום ברור. ולפ"ז אף בביה"ש עצמו מותר. ואילו לתוס' בביה"ש אסור, אלא דלא אמרי' 'מיגו'.

והריטב"א כתב דמ"מ ביו"ט שני לא אמרי' מוקצה מחמת יום שעבר, כיון דא' מהם חול גמור. וממ"נ, דאם היה מוקצה ביום האתמול, היום חול, ואי"צ הכנה. ונעוד כתב הריטב"א כדברי התוס', דל"א מיגו דאיתקאי מחמת יום שעבר^{טז}.

קלא) לעי"ז. דאי אתרמי סעודה^{יז} ביה"ש. ויל"ד אף בלא סעודה, מחוייב לגרוס ולטייל בסוכה (ע' לקמן מחא).

עצמו, היכא שיש ממ"נ. [וכגון ביה"ש ליל שמיני, דאם הוא עדיין שביעי הוא חול, ואף דאסור להנות מותר לטלטל. ובשמיני מותר]. האם הדיתיר רק משעה שהוא ראוי [וביה"ש כיון דאסור להנות אסור לטלטל], או דהותר למפרע. ואף שעבשיו אין שימוש להדס מחמת הספק, מ"מ עד כמה שהוא שמיני רשאי, אלא שפורש ממנו מחמת טעות. והחזו"א כת' דכן מסתבר דמה שפורש מחמת טעות לא הוה מוקצה. ואילו סבור שהוא ביה"ש, ואח"כ נתגלה הטעות דעדיין הוא יום, נראה דאין כאן מוקצה. וצ"ע דבשו"ע (שי ד) אי' דהיכא דנתייבשו הגרגורות קודם השבת, ואף שלא נודע לבעלים באותה שעה, מותר.

טז. וביאר דכיון דהקצאתו מחמת יום שעבר, כיון דנתברר שהוא נסתלק ספיקו של שביעי, ובא הכנת שמיני. ועוד הביא דיש שכתבו דל"א מיגו דאיתקצאי אלא בדיחוי בידים, ואילו ביה"ש הוה מחמת הספק יום ראשון, ואינו בידים.

יז. ולשון הרשב"א (עירובין מ.) אילו איתרמי אורחין ביה"ש [אף שהוא אינו מתכנן שיצטרך, יתכן שיבואו אורחין].

יא. דלא הקצוהו אלא ליום שביעי ברור. ואין איסור תופס ביום חול יותר ממה שהקצוהו.

יב. ולפ"ז במקדש הוה מוקצה אף לביה"ש [ואסור אף בשמיני. וכ"כ הריטב"א בשם אחרים, ע' בסמוך]. וכן ביו"ט ראשון, דנוטל ביה"ש.

ורע"א הביא בשם הא"ר דבהפריש ז' אתרוגים, עכ"פ בשני יאסר לאכול, דהא האתרוג שיצא בו בראשון הוקצה למצווה דאורייתא, ואסור בביה"ש. ורע"א דחה דלסברת הר"ן [והריטב"א] יום ב' הוה יום חול, ול"א מיגו דאיתקצאי.

ורע"א דן דאף דיום שני הוה יו"ט שני וביו"ט אמרי' דלכולי יום אתקצאי. אך דן האם אמרי' ממ"נ, דאילו היום יו"ט אינאלי דלא היה מצווה כלל בראשון. והביא דבר"ן (ביצה רפ"ב) לא משמע דדנו ממ"נ כה"ג. וומ"מ נפק"מ אילו השני יפול בשבת, דהוה מוקצה.

יג. והשפ"א דן האם תוס' פליגי בזה.

יד. אבל הפר"ח (תרעב ב) כתב דאע"ג דספק דרבנן לקולא, יש להדליק משום פרסומי ניסא.

טו. והחזו"א (מט יג) נסתפק עד"ז האם מותר לטלטל בביה"ש

ועמד בזה הפרמ"ג, ומבאר דאף ביה"ש דשמיני חייב לישב בסוכה.

ובפשוטו היינו אף לאחר שקיבל עליו תוספת יו"ט, ובא לקדש. והמהרש"ל כתב דמ"מ אינו יכול לברך לישב בסוכה, דכיון דקיבל יו"ט האריך יברך אסוכה^ח, דסתרי אהדי^ט. ומש"ה אין לאכול עד שתחשך, דאסור לישב בסוכה בלא ברכה^י.

אבל הט"ז (תרסח בסופו) חלק דכיון שקיבל עליו יו"ט, חלף ועבר ממנו חובת היום^{כא}. שהרי קורא קר"ש ונחשב לילה לדיני התורה. וכתב דה"ה דנחשב לילה לענין ספירת העומר^{כב}. והאחרונים (הו' בשעה"צ תרסח יא) חלקו דקבלת שבת ל"מ לענין שאר מצוות היום להחשב לילה^{כג}. והדג"מ ציין לדברי הפוסקים (ע' רמ"א יו"ד קצו א ונ"כ) שדנו האם ע"י קבלת שבת ותפילת מעריב נחשב לילה לשאר דברים^{כד}.

קלב) **שם. ותוס'** (ביצה ל:; והרא"ש כאן) כת' דביו"ט שני בחר"ל [תשיעי ספק שמיני] הסוכה הוא מוקצה. כיון דיושבין בסוכה בשמיני (ע' בסמוך), ואילו איתרמי ליה סעודה ביה"ש חייב לאוכלו בסוכה.

והפרמ"ג (תרסז א"א א) הק' דתשיעי הוה יו"ט שני ודרבנן, ונימא דביה"ש מותר דספק דרבנן לקולא. ותי' דעשו יו"ט שני כעין דאורייתא [ועי' שהאריך בזה]. וכעיי"ז הק' רע"א דכל יו"ט שני הוה ספק. א"כ נימא דהוה ס"ס. ותי' רע"א דמעיקרא קיבלו עליהם לקבוע

יו"ט שני, ולהחמיר בספיקותיה, ולא לעשותו חצי חול בכל מידי דרבנן.

והרא"ש ותוס' (ביצה, ולעיל י:) הביאו דאף כשחל שבת במוצאי יו"ט אחרון [מוצאי תשיעי], נהגו שלא להסתפק מנוי הסוכה. והרא"ש חלקו [על המנהג] דהוה מוקצה רק מחמת יום שעבר, ול"ש בזה אין יו"ט מכין.

אבל תוס' (ביצה ל:) הביאו דיש בזה משום הכנה ולענין אתרוג בתשיעי שחל בערב שבת. וכ"כ הרא"ש בשם ר' פרץ בשם חכמי אייברא.

קלג) תוד"ה אתרוג. וי"ל כיון דלא אכיל ליה כוליה וכו' ומקצתה לשאר ימים. המג"א (תרמט יט) דייק מדברי התוס' דאף בלא תנאי מותר לאכול מקצתה [דהא בתחילת דברי התוס' לא נקטו 'תנאי'. וצריך תנאי רק משום דביום הראשון, ע"כ הקצה את כולה]^{כה}. ודלא כמ"ש הבי"י.

אבל הריטב"א (לעיל לו; והו' בגר"א תרמט ה) כת' להדיא דצריך להתנות בפירוש שיוכל לאכול ממנו, ומעיקרא הקצה למצוה רק שאר האתרוג. דאי לא התנה, מסתמא מקצה לכוליה. כדאמרי' בעצי סוכה כולן אסורין, אף מה שאי"צ להכשר המצווה^{כז}. וכ"ש באתרוג, דכולה גוף א', חל בסתמא איסורא בכוליה עד שיתנה להדיא איני בודל כל ביה"ש. ועוד כתב הריטב"א (ועוד ראשונים שם) דר' חנינא

הקודש לענין תפילה, אבל לענין שאר דברים אינו לילה. ואין סופרים ספירת העומר.

כג. והשעה"צ כתב דהאחרונים מהא"ר והלאה כולם דפליאו על הט"ז.

כד. והתה"ד (רמח) הביא שהוכיחו דתינוק שנולד אחרי שהתפללו מעריב, נחשב שנולד ביום ונימול בשמיני [בער"ש], וע"כ דלא נחשב עיצומו של יום מחרת, והוה רק סניף ללילה. והתה"ד דחה דלענין מילה הספק נולד ובא מן השמים ואין בידי אדם לשנותו.

כה. והמג"א ציין לנידון הראשונים האם מהני תנאי באתרוג לענין שיוכל להריח (ע' לעיל לו).

כו. ור"ת (בתוס' לעיל ט.) חילק דמה שצריך להכשר סוכה אסור מדאורייתא, והשאר אסור מדרבנן משום מוקצה. [עכ"פ כו"ע מודו דיש בזה משום מוקצה].

יח. [אף בחר"ל, שיושבים בסוכה בשמיני עצרת (ע' בסמוך), אבל אינו מברך. א"כ כיון דקיבל עליו קדושת יו"ט שוב אינו יכול לברך].

יט. ע"ד מש"כ הרי"ף (ע"ע בסמוך מז.) דבשמיני ספק שביעי אין מברכים אסוכה, דהוה תרתי דסתרי.

[אבל המהרש"ל שוב חזר וכתב דיכול לברך. דהא כתב הר"ן דטעם משום זלוזלי יו"ט שני].

כ. והמשנ"ב (תרסז ז) כתב דמ"מ בדיעבד אם כבר נט"י לאכול ובירך המוציא, לא יברך לישב בסוכה משום תרתי דסתרי. ובשעה"צ (ג) נסתפק האם מותר לאכול יותר [או רק פרוסת המוציא]. וכתב להקל כשהוא תוך רבע שעה לצה"כ, דהוה ודאי ביה"ש.

כא. ובבלי שמיני (בחר"ל) ישב בלא ברכה, ובבלי תשיעי יאכל בלא סוכה [וכן בבלי שמיני באר"י].

כב. וחלק על המהרש"ל שכת' דנדי דמוסיף מחול על

היה לו אתרוג אחר שהיה אוכל ממנו, ולא אתרוג שיצא יד"ח.

קלד) בא"ד דלמא ר' חנינא הפריש כולא ליום א' ומקצתה לשאר ימים, מידי דהוה אז' אתרוגים כדלקמן וכו'. ויל"ד דהכא עדיף, דאף דהקצה האתרוג למצווה דאורייתא, הא מצוות ז' ימים וזכר למקדש הוה תקנה בפנ"ע. ואמאי תליא בהקצאה דיום ראשון. ואפשר דזה בכלל מש"כ תוס' דמפסקי ימים, דהוה גדר מצווה בפנ"ע¹].

קלה) בא"ד ואנ"ג דתנאי דמהני בסוכה וכו' איני בודל כל ביה"ש² וכו' הא אמר' התם (ביצה ל:) אתרוג דמפסקי לילות מימים³ וכו'. ותוס' פ' דתלי בכל הימים בבין השמשות שלו. ומש"ה לא חל הקצאה לשאר ימים. אבל בשו"ת הרשב"א (א קסט, הו' בב"י תקנ"ג) דלא דמי לעצי סוכה, דהתם כתיב חג הסכת שבעת ימים לה'.

והרשב"א כת' עפ"ז דאפשר להתנות להריח בהדס של מצווה להבדלה במוצ"ש וכיון דביום זה לא נטל את הלולב.

קלו) בא"ד ובשאר ימים אינו בודל ממקצתו בביה"ש ש"ה. אך מבואר בתוס' דדוקא היכא דהתנה כן מעיקרא, דאילו הקצהו מעיקרא לכל ז' אינו יכול לשנותו, אף קודם בין השמשות של למחרת. וכדר' זירא דאף אתרוג שנפסל אסור כל ז'⁴. וואף שבביה"ש שלאחר שנפסל אינו מייחדו. וצ"ב הגדר' לא.

קלז) בא"ד ומיהו קשה וכו' ר' חנינא היכי מטביח בה ברישא וכו'. והמג"א (תרנ"ב ד) דייק מדברי התוס' דאף טעימה בעלמא אסור. אבל בפשוטו

משמע (לעיל לח.) דרק סעודה אסור, וכדאיתא (רלב ג) גבי קודם מנחה. וכ"פ המשנ"ב (תרנ"ב ז בשם האחרונים) דטעימה בעלמא מותר קודם נטילת לולב.

קלח) ולוי אמר אתרוג אפי' בשמיני אסור. פרש"י מיגו דאסירה בביה"ש וכו'. וכ"כ הריטב"א (בסר"ד) דלוי סובר דכל האסור ביה"ש תופס כל יומו מדין מיגו ונדלא כתוס' ז'. אבל תוס' כת' גזירה אטו סוכה.

ועוד הביא הריטב"א בשם אחרים דלוי גזר מהרה יבנה ביהמ"ק. ובמקדש ניטל מדאורייתא כל ז', ונטולו אף ביה"ש אם לא נטלו שחרית⁵, ומש"ה הוה מוקצה אף בשמיני. וגזר שלא יאמרו מי לא אכלנו אתרוג בשמיני.

קלט) דא"ר זירא אתרוג שנפסלה אסור לאוכלה כל ז' וכו'. דכיון דהקצהו מעיקרא (לכל ז'), ואין חילוק בין היכא דעדיין עומד למצוותו או שנפסלה. אבל הב"י (תרסה) הביא ארחות חיים דאם נפסל בראשון אינו מוקצה⁶. והב"י תמה דאיתקצאי ביה"ש וכדא"ר בסוגיא.

והט"ז תי' דהא"ח קאי אשמיני, דהוה גזירה אטו סוכה. וסוכה שנפלה הוה מוקצה רק מדרבנן (ע' תוס' לעיל ט.). ומש"ה לא גזרו בזה באתרוג דהוה גזירה לגזירה. ודק"ג (ד) חלקן.

לא ליקני לינוקא

קמ) דינוקא⁷ מקנא קני. פרש"י רבנן תקנו זכיייה לנפשיה. [דאין זכיייה לקטן מדאורייתא⁸]. וכ"כ

אמאי לא יוכל לחזור בו. ויש שפי' דבסתמא הוה הקצאה לכולהו, אך היכא דהתנה מהני תנאי להחשב הקצאה לכל יום בפנ"ע, כיון דמפסקי לילות.

לב) ולשיטתו (לעיל) דתליא בנטילה בפועל. לג. דמצוות שאר ימים הוה מצווה בפנ"ע, ולא שייך למצוות הראשון.

לד. והפרמ"ג (הו' בביאוריה תרנ"ו) כתב דאפי' בן ז' כל שלא ידוע שהביא שערות. והביא"ה הביא דהכתב סופר (קכט) חלק דלענין זה מהני חזקה דרבא, וגם איכא ס"ס, דהא עכ"פ הגיע לפעוטות.

לה. אבל הפנ"י (גיטין סד.) הק' דמשמע מדברי רש"י (גיטין

כו. אך מדברי התוס' משמע דנקטו משום דחל הקצאה על כל יום בפנ"ע בבין השמשות שלו.

כח. אבל אילו מייחד לסוכה ל"מ להתנות שיהא מותר ליקח. ותוס' כת' דבלולב ע"כ בודל. אבל הרשב"א (עבשם)

כט. וע"ד הא דאי' (לעיל מה) לשמואל דמש"ה מברך על הלולב כל ז'. וי"ל דרבה בב"ח פליג משום דהוה מדרבנן.

ל. ודוחק לומר דר' זירא פליג אר' חנינא ונבפלוגתא דלעיל מזה: אי נחשב מצווה בפנ"ע מחמת דמפסקי לילות.

לא. ובדברי התוס' משמע דנחשב הקצאה מעיקרא וערב יו"ט על הבין השמשות של כל החג יחד, ומש"ה מהני שהתנה מעיקרא שאינו בודל בביה"ש של א' מימי החג. אך צ"ב אמאי תלי מעיקרא, דכל זמן שלא חל הקצאה בביה"ש

בפסקי הרי"ד (ובס' המכריע הו' בסמוך) דהאיסור בסוגיין הזה רק מדרבנן, דאין זכיה לקטן מדאורייתא^ל.

אבל **תוס'** (סנהדרין סח; וגיטין לט.) כת' דקטן קונה מדאורייתא היכא דדעת אחרת מקנה להם, וכתבו דעפ"ז ניהא בסוגיין, דמשמע דמדאור' קונה. וכ"כ **הרמב"ם** (ח י) דהקטן קונה מן התורה, ואינו מקנה לאחרים מזה"ת (ע' בסמוך).

ובפשוטו איירי דהאב מקנה לבנו^ל, והמחנ"א (וזכיה ומתנה ב) הביא דמבואר דהאב יכול להקנות מתנה לבנו קטן. והק' דלענין זכיות עירוב אינו מזכה ע"י בנו (כדתנן עירובין עט; ומעש"ש ד ד), דידם כידול^ל, וא"כ האיק מוכה הכא^{לט}. וכה"ק הרש"ש.

אך לכאורה י"ל דהבן זוכה במה שהאב עצמו נותן לבנו, וכמ"ש הר"ן (נדרים פח; ד"ה מודה, וד"ה אלא) דאף לר"מ דאין קנין לאשה בלא בעלה, ה"מ במה שנותן לה אחר. אבל היכא דהבעל נותן שפיר זוכה, שהרי מוציאה מרשותו^מ. ואפ"ה ל"מ לזכות עירוב לאחרים |אא"כ יש לה בית באותה חצר, כיון דאינו מוכה לה ממש.

קמא) **אקנויי לא מקני. הריטב"א ור"ן** (וכן הרשב"א גיטין סד, והו' בס"מ לולב ח י, ושו"ע תרנח ו) כתב דאיירי כשלא הגיע לפעוטות, אבל הגיע לפעוטות

תקנו דמקחן מקמ"א, משום כדי חייו. אבל **הלח"מ** (ח י) הביא מדברי הרמב"ם (הנ"ל) דאינו יכול להקנות מן התורה, ואף דיכול להקנות מדרבנן, כיון דמדאורייתא לא קנה, לא נחשב לכס. והאחרונים (שעה"מ ח י) הביאו מדברי הר"ן (והרשב"א בגיטין) מבואר דאילו מקנה מדרבנן די בזה^{מב}. אבל **הריטב"א** ביאר דמהני פעוטות בשם שקונה מדבריהם חוזר ומקנה מדבריהם. ומשמע דקאי רק לדעת רש"י דקנה מדרבנן, אבל לדעת **תוס'** דקנה מדאורייתא ל"מ הקנאה דרבנן. (וכלח"מ).

והמחנ"א (משיכה ב) הביא דמבואר מדברי **הרמב"ם** (הנ"ל, לפי הלח"מ) דקנין דרבנן ל"מ לדאורייתא. ואף דתקנו דהפעוטות מקחן מקח, ל"מ לענין 'לכס'^{מב}. והאחרונים הביאו דכ"מ בדברי **תוס'** (סנהדרין וגיטין הנ"ל) דהוכיחו מסוגיין דקטן זוכה מדאו', דאילו הוה רק מדרבנן, א"כ חוזר ומקנה מדרבנן. וכ"כ המהרי"ט (ב אה"ע מא) דבסוגיין סתמא איירי בין הגיע לפעוטות ובין לא הגיע, וע"כ דיש זכיה לקטן לדאורייתא.

והמחנ"א כתב דלפ"ז צריך לדקדק לשלם על האתרוג לפני החג, דקנין משיכה הוה דרבנן^{מב}, ואנן בעינן לכס

הראשונים דל"ק אף מתנה שנתנו לו אחרים. א"כ האיק יצא יד"ח לולב. ותי' דמהני להקנות לבנו לשימוש מסויים, וע"ד דברי רב (נדרים פח) דמקנה רק מה שאת נותנת לתוך פיו. דכה"ג לא זכה האב מיד הבן, אך שוב הק' דלא סגי בבעלות כזה להחשב 'לכס' לצאת יד"ח. ועוד תי' דהוה רק משום תקנ"ח (ובבנו גדול), א"כ האב יוכל לומר אי אפשר בתקנ"ח, וכה"ג יזכה הבן.

מא. וכ"כ המרדכי (גיטין תיג) דאיירי שלא הגיע לפעוטות א"נ כשיש לו אב המפרנסו, וכדאי' (כתובות ע.) דהיכא דיש לו אפוטרופוס לא תקנו תקנת פעוטות.

מב. והשעה"מ הביא דיש **אחרונים** שפי' כוונת הר"ן דקטן קונה מדרבנן, ומשי"ה בפעוטות, מהני תקנ"ח שיחזור ויקנה |למי שנתן לו. דקנה מדרבנן, ויחזור ויקנה מדרבנן. (וכ"ה לשון **הריטב"א** לפנינו, והשעה"מ חלק דבר"ן מבואר דהוה מדאורייתא.

מג. והאמרי בינה (ירט כא ח) דחה דבמתנה ע"מ להחזיר ל"מ תקנת פעוטות, דקצרה דעתו של קטן, דהתינוק סבור דהוה רק קנין לזמן. וצ"ב דהכא איירי שקנה כבר מתנה ע"מ להחזיר, ואמאי לא יחזיר הקנאת הקטן להחזיר. ואף אי סבור שבלאו הכי אינו שלו ואי"צ קנין, מ"מ אמאי גרע).

מד. לר' יוחנן (בי"מ מז). אבל השעה"מ כתב דכיון דתקנו דמשיכה קני, הו"ל כמי שזקפן עליו במלוה, וקני משיכה

שם דקטן זוכה מדאורייתא. (ונדחק דהכא איירי בקטן מצרור חורקין).

לו. והוסיף דאילו יתכוון לגזול ממנו, זכה בו ויצא. אבל בסתמא מתכוון בתורת מתנה, ולא קנה.

לז. וכן רש"י (ד"ה אקנויי) נקט לאביו.

לח. ובגמ' (בי"מ יב) מבואר דלענין פאה תלי במח' אי יש לקטן זכיה לעצמו מדאורייתא. (וע"ע תוס' שם).

לט. והמחנ"א דייק מדברי **הפסקי תוס'** דהאב אינו יכול להקנות לבנו. (וע"כ איירי שאדם אחר נותן לקטן).

הפסקי תוס' (ערכין א ו) כת' דקטן ויוצא בשל אביו אם הקנה לו, מלבד ביי"ט ראשון, ומשמע דביי"ט ראשון ל"מ שהאב מקנה לו. (אך עדיין דברי הפסקי תוס' צע"ג דבשאר ימים אי"צ שהאב יקנה לקטן, וכן תמה הבכור"י (תרנו א). ועוד תימה דהפסקי תוס' קאי בדין חינוך, דתפילין צריך לקנות לו, ולולב אי"צ כיון דיוצא בשל אביו (וע"כ דברי התוס'). והפסקי תוס' הוסיף אם הקנה לו אביו, מלבד יום ראשון. ולא נתפרש בדבריו איך יקיים הקטן מצוות חינוך דלולב יום ראשון, וא"כ נפלו דברי התוס'. וע"כ דט"ס הוא בדברי הפסקי תוס' ואולי נתחלפו התיבות, ויוצא בשל אביו מלבד ביי"ט, אא"כ הקנה לו. וא"כ אתי בפשוטו.

מו. ובס' הערות הגריש"א (בי"מ יב) הק' עד"ז אף בבנו גדול הסמוך על שולחנו, לדעת ר' יוחנן דידו כיד אביו ולדעת

שיהא שלכם מדאורייתא^מ. והאחרונים האריכו אי מהני קנין דרבנן לדאורייתא, דהא מ"מ קנאו להיות ברשותו, או משום הפקר ב"ד^מ. ע' ב"י אה"ע כח, ובאבנ"מ כח לג.

השעה"מ (הנ"ל, ובנו של המחנ"א בהג"ה שם) הביא דמדברי הרשב"א (גיטין הנ"ל, והר"ן) דבפעטות מהני הקנאות, מבואר דקנין דרבנן מהני לדאורייתא. והביא דבר"ן מבואר דזכה מדאורייתא^מ, ואפי' הכי מהני קנין דרבנן, דהפקר ב"ד^מ.

אבל בספר המכריע (לר"ד, נד, וה' באבנ"מ כח נג, ובפסקי הרי"ד כאן) כתב דל"מ הקנאה לקטן מדאורייתא כלל, אלא דרבנן תקנו זכיה, ואף בסוגיין קנה רק מדרבנן. וכת' דאירי אף בפעטות, ולא תקנו שיוכל להקנות, בנתינה כזו. דתקנו רק במידי דממונא.

ועוד פי' הרי"ד דאירי כגון דקיימי כמה בני אדם, ונותן לכל א' לצאת, ואח"כ ליתן מתנה לחבריה (וכמעשה דר"ג לעיל מא:). וכיון דל"מ נתינת הקטן [מדאורייתא], נמצא דאותו שהקטן מקנה לו לא זכה, שאין כח בקטן להקנותו לו^מ.

קמב) שם. והרא"ש (לעיל מא:) הביא מסוגיין

דמתנה ע"מ להחזיר צריך לחזור ולהקנות לראשון בהקנאה גמורה^י, ומש"ה ל"מ לתת לקטן. וכ"כ הריטב"א (בתחילת דבריו) דהקטן לא קיים תנאו שיחזירו לגדול בהקנאה ראויה, נמצא שבטל מתנה ראשונה וקיימא ברשות גדול.

אבל הקצות (רמא ד) נקט דמתנה ע"מ להחזיר הוה קנין לזמן וסגי בזה להחשב 'לכם', וכדעת ר' אביגדור כ"ץ, ע' לעיל, א"כ יהני להקנות לקטן, ובסיום הזמן חוזר לבעליו^י. והקצות כתב דבסוגיין איירי כשנותן לו סתם, אבל אי נתן ע"מ להחזיר מהני.

והריטב"א הביא י"א דמהני מתנה ע"מ להחזיר, דא"צ להקנאותו של קטן. והריטב"א חלק.

אמנם הריטב"א הק' דהנותן לולב בסתמא אמרי' דהוה מתנה ע"מ להחזיר (וכמ"ש הריטב"א לעיל מא:). וכיון דהקטן אינו מקיים תנאו בטלה המתנה [א"כ אמאי לא יתן לקטן]. והריטב"א תי' דכיון דהתנאי א"א לקיימו בסופו [דהקטן אינו יכול להקנות^י], ומש"ה כי התנה בתחילתו הו' כמפליגו בדברים (גיטין פד.), והתנאי בטל והמעשה קיים^י. ואף כשאינו מחזיר חל מתנה^י. [וכ"כ הר"ן].

קמג) שם. האו"ז (ב שיה, הו' בהג"א ושו"ע תרנח ו) כתב דאם תופס ביחד עם הקטן, שפיר דמי, כיון

נ. ובפשוטו כוונתו דקיום התנאי הוה רק ע"י שחזור ומקנ' לו. [והקצות (רמא ד) הק' ע"ז, ע' לעיל מא:]. אבל המנחת ברוך (צד) וחזו"א (אה"ע עד יד) כת' דכוונת הרא"ש דלענין קיום התנאי סגי במה שאינו מעכבו לעצמו. וצריך קנין גמור לענין שיוכל לקיים בו מצוות לולב.

נא. ויל"ד האם שיעור זמן המתנה תליא במעשה חזרתו, או דהוה מתנה עד הזמן האחרון שיוכל לקיים תנאו. לפ"ז בסוגיין עדיין צריך הקנאה אם החזירו תוך הזמן.

נב. ולמש"כ הריטב"א ועוד ראשונים [לעיל מא:]: דמונח בתנאי ע"מ שיחזיר אתרוג הראוי לצאת בו יד"ח.

נג. ויל"ע דהיינו היכא דהתנה להדיא, אבל היכא דכל התנאי הוה ע"י אומדנא, האין נובל לומר דהוה כמפליג, ואינו מתכוון לתנאי. ואדרבה נימא דאומדנא דאינו מתכוון להקנאה. וצ"ל דכה"ג אינו בכלל פרשת תנאים, ומש"ה אף בתורה אומדנא ל"מ.

נד. והריטב"א כתב בשם רבו דמש"ה להקפיד שלא ליטול לולב שלוקחין מקופה של קהל, שהרי יש בו זכות ליתומין קטנים. ואע"פ שיל' שיד רשות לפרנס לשנותו למה שירצה.

לחוד. והאחרונים האריכו לפלפל בזה. וע' אמר"ב שם. ואבמ"ל.

מה. והמחנ"א הביא כע"ז מתוס' (ב"ק קד) דקנין אודיתא ל"מ לפדין מעשר מדאורייתא, וכ"ש לדין לכם דאורייתא. [אמנם י"ל דשם מגדרי אודיתא].

מו. ודעת הראשונים דל"מ הפקר ב"ד, מבואר דס"ל דל"מ הפקר ב"ד להקנות [אמנם דעת הרשב"א (גיטין לה) דילפי' דמהני להקנות], או דס"ל דחכמים לא תקנו בגדר הפקר, אלא קנין דרבנן בעלמא (וע' ר"ן גיטין שם).

מז. וכ"ה להדיא ברשב"א (גיטין שם), אבל האחרונים הביאו דמשמעות הר"ן בכ"מ דקטן לא זכה מדאורייתא, אפי' בדעת אחרת מקנה.

מח. והשעה"מ והג"ה במחנ"א הביאו דכ"כ תוס' (לעיל ל:) דמהני הפקר ב"ד להחשב 'לכם'. והאחרונים האריכו בזה בכ"מ.

מט. וצ"ב דא"כ מדאורייתא עדיין שייך למי שנתן לקטן, והוא יכול להקנות לזה שאחר הקטן. ואפשר דאין דעת הקודם להקנות לזה שאח"כ.

באמירה לצדקה, דהא כל תינוק הוא עני וואפי' בן עשירים, אין לו משלו כלום, והכל של אביו. והביא לתרץ דכיון דהאב זוכה במתנתו וכדמבאר בב"מ יב. לא ילקט בנו אחריו, א"כ ל"ה אמירה לצדקה^{סא}. וכתב דצ"ל דאיצטריך באופן שהתינוק עשיר, כגון שיש לו ירושה. והקה"י (בט) חלק דכיון דאביו עשיר ל"ש בזה מצוות צדקה, שהרי יש לו מי שמפרנס אותו. וע"ע מרדכי ב"מ רמא].

קמה) **אמר רב כל אחת יוצא בה ואוכלה לא־תִר. וי"ג** להיפך. דס"ל דלמצוותו איתקצאי, וכלוי ונתפרש לעיל. אבל תוס' (ביצה ל:) כת' דאתרוג של יום ראשון אסור. ונתפרש לעיל.

קמו) **אמר אביי שמיני ספק שביעי אסור. והמכתם** כתב דמ"מ יש על היום 'שם שביעי', ומש"ה אסור. אבל התוס' ר"ד הק' דמ"מ אין נוטלין אתרוג ביום הזה ונמ"ש מהתנה שלא יהא מוקצה ביום הזה. ונשאר בקושיה.

ותוס' תי' דגור אטו סוכה, כיון דיש צד ספק. והרא"ש (ותוס' רא"ש, ותוס' ביצה ל:) תי' דשמא יבא אליהו ויאמר עברוה לאלול^{סב}, והוי שמיני שביעי^{סג}. והר"ן פי' דאי שרית ליה אתו למימר דלא מספקין בשביעי כלל, ולא יושב בסוכה.

קמו) **מרימר אמר אפי' שמיני מותר. וי"ג** אממר אמר דאפי' תשיעי ספק שמיני אסור. ורש"י כתב דל"ג

דלא יצא מידו^{גה}. וכתב דבקיאי הדעת מניחין אותו במקומו (בלא הגבהה), והתינוקות נוטלין אותו ומכריזין עליו^{גי}.

והמשנ"ב (תרנח כח) כת' דמ"מ עצה זו ל"מ לענין שהקטן יצא יד' [דהוה שאול], וכ"כ המג"א (שם ח) דהקטן לא יצא. והפרמ"ג ביאר דבריו דאף משום חינוך צריך שיהא לבס. אבל המשנ"ב הביא יש אחרונים (בגדי ישע) דסגי בזה לענין מצוות חינוך^{גז}. וועד מבואר מדבריהם דראוי לקטן לברך, אף דאינו מקיים המצווה מדאורייתא^{גח}. והאחרונים ביארו דגדר מצוות חינוך הוה כדי שיתרגל למצוות שיגדל, וסגי בצורת המצווה שיקיים כשיגדל. (וע"ע ס' המאיר לעולם א יח, וקה"י כח).

אבל הריטב"א (לעיל ב:) כתב ודמהא דהוכיחו מסוכתו של הילני דבניה ישבו עמה אף דהוה למעלה מכ' מהא שמע' שמחנכין הקטן במצוות לעשות לו בהכשר גמור כגדול. והאחרונים דנו לחלק דהתם ניכר שאינו כצורת המצווה.

קמו) **לא לימא לינוקא דיהיבנא לך וכו' משום דאתי לאגמוריה שיקרא, שנאמר למדו לשונם וכו'.** משמע דאין בזה איסור שקר מצד עצמו^{גט}, אלא דהתינוק ילמד ממנו שאי"צ לקיים דבריו^ס.

והמהרצ"ח (ועוד אחרונים) פי' דשייך לדלעיל, שהאב מבטיח לבן שנותן לו לצאת, ובאמת נותן לו שאלה בעלמא. ובוה אמרי' דאגמריה שיקרא.

והקוב"ע (ביאורי אגדות ב ו) הק' תיפול דנתחייב

נט. דעיקר האיסור שקר הוה רק במה שמטעה את חבריו וכדו'. וע"ע רבינו יונה הו' בסמוך.

ס. ועד"ז אי' בגמ' (יבמות סג) דרב אמר לבנו שלא ישנה בדיבורו, משום למדו לשונם. [שמרגיל עצמו לדבר שקר]. ורבינו יונה (אבות ספ"א, ועד"ז שעת"ג קפו) הביא (מיבמות) דאפי' בסיפור דברים בעלמא אסור לשקר. כי האדם המרגיל לשונו לדבר שקר דברר שאין בו תועלת ע"י ההרגל שולט עליו.

סא. ודן דמ"מ יכול לתת לתינוק בצורה שלא שיוכה בו אביו. ויול"ד דכיון דהבטחתו מתפרשת רק כנתינה בעלמא, אמאי יתחייב כה"ג.

סב. היינו בזמן שקידשו ע"פ הראייה. ויול"ד ע"ז אף בתר הכי נחשב מוקצה משום מנהג אבות. אי"ל לוי קאי בזמן שקידשו ע"פ ראייה.

סג. ובשעת הקצאה, מקצה לכל זמן המצווה, ושמא יתחייבו ליטול אף בשמיני.

נה. ומשמע דאם מסר לו בסתמא קנה, דנחשב מתנה ולא שאלה. וצ"ב אמאי לא סגי דאינו מתכוון להקנות לו. והמשנ"ב כתב דה"ה דמהני כשאינו מקנה לקטן ומשמע דכוונתו דאומר כן להדיא, או שאומר לו יהא שלך עד שתצא בו, ואח"כ יהא שלי כבתחילה.

נו. ובמה שנותן לו רשות ליטלו, לא מתפרש כמתנה וכשאין דעתו לכך.

נז. והביאו"ה כתב דכ"מ מדברי האו"ה הנ"ל, מדישיב עצה זו. וע"כ דהאב מקיים מצוות חינוך. וויש לדחות דאירי כשא"א בענין אחר.

נח. והשעה"צ הביא דהרב"י דחה ד"ל דיכול להניח לקטן לברך, ואין עליו חיוב להפרישו. והקה"י (כח) כתב ליישב ע"פ דברי החב"צ (ט) דאף ביום הראשון יש מצווה דרבנן ודמצוות ושמתם הוה ז' ימים במקדש, ואף בשאול. וכנגדו תקנו בגבולין. ואף דלא קיים המצווה דאורי', עכ"פ יש קיום מצווה בשאול. ואמנם דעת הראשונים דלא כחב"צ, ע' לעיל כט: ולא:.

לה. אבל הריטב"א ביאר דסבר דשמיני לדין דינו כשביעי לכל דבר, ומיגו דאתקצאי לביה"ש אסור אף בשמיני, וכלוי (לעיל).

סוכה בשמיני עצרת

קמח) שמיני ספק שביעי, שביעי לסוכה וכו' מיתב כו"ע לא פליגי דיתבינן וכו'. הר"ן כתב דאע"ג דידעינן בקיבועא דירחא, תקנו משום מנהג אבות (כדאי' ביצה ד:).

והראשונים הק' אמאי אינו עובר בבל תוסיף, ובגמ' (ר"ה כח:) איתא דהישן בסוכה בשמיני^{טז} ופרש"י שלא לשם מצווה אינו עובר משום בל תוסיף, כיון דהוה שלא בזמנו. ומי שאינו מתכוין למצווה^{טז} אינו עובר בבל תוסיף שלא בזמנו^{טז}. והראשונים הק' דביו"ט שני יושב לשם מצווה, משום ספיקא דיומא^{טז}.

והריטב"א (שם) תי' דכל שאמרו חכמים לעשות משום סייג לתורה אין בו משום בל תוסיף ובל תגרע^{טז}. ונעד"ז כת' הריטב"א לעיל לא: [טז]. וכ"כ

הרשב"א (ר"ה טו.) דבמה שעמדו חכמים ותקנו לישב בסוכה בשמיני אין בזה משום בל תוסיף, שהרי יושב מחמת תקנת חז"ל. ואע"ג דהשתא בקיאי בקביעותא דירחא^{טז}.

ובגמ' (לקמן מח.) איתא דאם רוצה לישב בסוכה בשמיני צריך לעשות היכר לפוסלו [עיי"ש]. ובפשטות נקטו הראשונים דהיינו באר"י, או לישב בה בתשיעי בחז"ל. ומדרבנן חייב לעשות היכר. אבל רש"י (שם) מבואר דאף בשמיני בחז"ל צריך לעשות היכר לפחות בה ד' או להכניס כלים. אף דמחוייב לישב בה למחרת. והראב"ה והרא"ש השיגו על דבריו.

וראב"ה (הו' במרדכי תשעב, ובגמ"א תרסח ב) כתב דנהי דאינו חייב משום בל תוסיף [בשמיני], אבל איסורא מיהא איכא. וכתב דמש"ה בעי היכר במה שאינו מברך על ישיבת הסוכה. ועפ"ז כתב ראב"ה דהיינו רק לאכילה. אבל אסור לישון בסוכה בשמיני^{טז}, דהא ליכא היכר במה שאינו מברך [שהרי אף בשאר ימים לא נהגו לברך אשינה^{עב}].

מבואר דכיון דהוה ספק חיוב דאורייתא לא נחשב בל תוסיף. א"נ שעושים תנאי, ועל הצד דאינו חייב אינו מתכוין לשם מצווה. וק' הריטב"א דהיכא דיש חיוב דרבנן אינו יכול לעשות תנאי.

טט. והרמב"ם (ממרי ב ט) כתב דרשאין ביד לעשות סייג לתורה, ולומר דאסור משום סייג. אבל אם אומרים דהוה בכלל צווי התורה עוברים בבל תוסיף. ונעד"ז כת' הרמב"ם סוף מגין המצוות. והראב"ד השיג דרשאין אף לעשותו כשל תורה, ואיסור בל תוסיף שייך במה שמוסיף במצוות עשה. בין שקבעה דבר תורה ובין שלא קבעה. וכן השיג הרמ"ך דבכ"מ מצאנו דחז"ל הסמיכו אסמכתא לדבריהם מקרא, ועשאו כאלו הוא דאורייתא.

ע. פי' דבשלמא בזמן שקידשו ע"פ הראיה, יושב בסוכה מחמת הספק. ועל הצד דאינו יו"ט אינו מתכוין לשם מצו' כלל. אבל האידנא [דיי"ט שני מחמת מנהג אבות], הרי יודע שאינו יו"ט, ויושב מחמת מצווה [ודרבנן].

עא. ודייק כן מלשון הגמ' (ר"ה שם) 'הישן' בשמיני, בדיעבד משמע. ונקט דהגמ' קאי אף בשמיני ספק שביעי, וכדעת רש"י (עירובין הנ"ל). אבל לדברי המאירי (הנ"ל) הגמ' קאי באר"י, דאינו ספק שביעי כלל.

עב. ווע' מש"כ בזה לעיל מה: [ו] והמשנ"ב (תרסח ו) כת' בשם הדרך החיים דלפ"ז אף אסור לאכול פירות בסוכה וכדו' [וכן לטייל בסוכה]. דבהני לא נהגו לברך.

סד. ונעד"ז אי' בגמ' עירובין צו. ופרש"י (עירובין צו.) דק' הגמ' דאנן מיתב יתבינן בשמיני בספק שביעי לכתחילה (כדאי' בסוגיא). אלא שלא בזמנו בלא כוונה לאו תוספת הוא, ומש"ה מותר. דאי שמיני הוא לא מכוין למצוות סוכה. והמאירי (ר"ה) דחה דאין בל תוסיף ביו"ט שני, כיון דתקנו כן. והמאירי כת' דק' הגמ' היושב בשמיני, היינו במקום שנוהג יום א' של יו"ט. שהוא ודאי חול.

סה. ובגמ' (שם) מבואר דהיינו למ"ד מצוות אי"צ כוונה, ומש"ה שייך בל תוסיף בלא כוונה. אבל למ"ד מצוות צריכות כוונה אינו עובר בבל תוסיף אלא בכוונה.

סו. ובהמשך הגמ' (שם) אי' דלמא קסבר ר' יהושע שעובר בבל תוסיף שלא בזמנו. ותוס' (ר"ה דלמא) כת' דלפ"ז ר' יהושע ס"ל דהישן בשמיני בסוכה ילקה. ובשמיני ספק שביעי לא יתיב. ותוס' סיימו ומיהו לא קיימא מסקנא הכין. ותוס' נקטו דהגמ' קאי אף בשמיני ספק שביעי, וברש"י בעירובין. וע"ע רע"א שם.

סז. ורש"י (עירובין הנ"ל) מבואר דביו"ט שני מתכוונים דער כמה שאינו יו"ט שלא יחשב ישיבה בסוכה. ונחשב שלא נתכוין לשם מצווה.

סח. וכת' דהיינו טעמא דעבדינן השתא במועדים תרי יומי, ואף דידעינן בקביעא דירחא. והיינו טעמא נמי לתקיעות דמיושב ותקיעות דמעומד. והריטב"א לא ביאר האיך מהני בזמן שקדשו ע"פ הראיה, דהוה ספק דאורייתא. ולכאורה

והנודע ביהודה (או"ח ק' מ) האריך ע"פ דברי ראב"ה לפרש את הסוגיא כאן לענין בל תוסיף^{עג}.

אבל הב"י כתב דסתימת רוב הפוסקים דצריך לישון בסוכה בשמיני. וכן הגר"א (הו' בחי"א ובמשנ"ב תרסה ו ובמעשה רב) החמיר מאוד לישון בסוכה אף בשמיני^{עד}.

דף מז.

קמט) ברוכי לא מברכינא^א. פרש"י דשמיני הוא, ואין שם סוכות עליה. ואף דלענין ישיבה בסוכה יש בו דין סוכות, אבל לא לענין ברכה. (ולדברי ראב"ה (הנ"ל) לא יברך, כדי שלא לעבור בבל תוסיף).

אבל הרי"ף כת' דא"א לברך דסתרי אהדדי, דאי שמ"ע היא א"א לברך על הסוכה. ומספק עבדינן תרויהו לחומרא. והריטב"א והר"ן הביאו בשם הרי"ף דתקנו שלא לזלזל בקדושתו. וכ"כ הרא"ש דאם יברך מינכרא דנוהג בה מנהג חול.

והריטב"א הביא י"מ משום דהוה ספק דרבנן [ומש"ה אינו מברך]. וחלק דלאו מילתא היא דאין אנו מקדשין בו^ב.

וכן בשו"ת הרמב"ם (לחכמי לונל, הו' בכס"מ מילה ג ו) הביא מסוגיין דאינו מברך על ספק מצווה.

והרמב"ם (ו יג) פסק דאין מברכין לישב בסוכה בשמ"ע, וכן טומטום ואנדרוגינוס אין מברכין לישב בסוכה [וכשיטתו דנשים א"י לברך על מצות עשה שהו"ג,

והראב"ד הביא דאין הכל מודים בזה], מפני שהן חייבין מספק, ואין מברכין מספק. ומשמע דזה הטעם אף בשמ"ע.

אבל הראב"ד השיג דכיון דספק דאורייתא לחומרא, אף מברך. דרבא (שבת כג.) אמר דאין מברכין על הדמאי, משום דרוב ע"ה מעשרין. אבל אילו הוה ספק שפיר מברך. וכע"ז נח' הרמב"ם והראב"ד (מילה ג ו, והנוכה ג ה). וכ"ד רבינו יונה (הו' בר"ן שבת נד. בדה"ר) דמברך על ספק דאורייתא.

קנ) שם. והריטב"א כתב דאתי דלא כרב אסי (ביצה ד:; דאמר שמבדיל בין יו"ט לחבירו, ולא חייש לזלזול יו"ט שני. דקי"ל דאין הלכה כרב אסי).

והראשונים הק' אמאי לא חששו בספירת העומר בליל ב' פסח, דעושיהו חול. והר"ן כתב דשאני הכא דא"א לברך לישב בסוכה על הכוס שמקדש עליו^ד. אבל התם לאו בהדי הדדי קאתי. ועוד תי' הריטב"א (והר"ן והמכתם) דספירת העומר מחוייב [כיון דידעינן בקיבועא דירחא], וא"א לדחות לדחותה מחשש זלזול.

קנא) תוד"ה מיתב. בלולב לא רצו לתקן שיטלנו מספק, לפי שהוא יו"ט ומוקצה לטלטל, ומינכרא מילתא^ה וכו'. ויל"ד האם כוונת התוס' דמדינא הוה מוקצה, ואף אף לאחר שיתקנו שיטלו לולב עדיין הוה מוקצה^ו, אלא דמצוות לולב דחי. או דניכר הדבר

ב. והריטב"א ביאר דמברכין ביו"ט שני אע"פ שהוא ספק, שחכמים שאמרו לנו לעשות יו"ט שני תקנו לנו שנברך כיום ראשון. שאם לא נברך יזלזלו בקדושתו.

ג. וצ"ב דהכא חששו לזלזול ליו"ט דאורייתא, ואילו התם זלזול לדרבנן.

ד. בפשוטו משמע דהחשש משום שמברך על שניהם כא'. [ועוד יל"פ דיש הפסק כלפי ברכת הכוס, דממ"נ א' מהברכות אינה מחוייבת].

ה. וכ"כ הרא"ש (בסרד) כתב דלא תקנו שיטלו לולב בשמיני ספק שביעי, ואף בלא ברכה, לפי שהוא מוקצה לטלטל ומינכרא מילתא שהוא נוהג מנהג חול.

ו. [וכ"מ להדיא בר"ן]. וע"ד מ"ש תוס' (לעיל מב) דבאמת הלולב הוה מוקצה דהוה עץ בעלמא ואין עשוי כלי, והיו"ט ראשון איסור מוקצה הוה מפני מצוות הלולב.

עג. וכן השפ"א כת' דאפשר לפרש דסוגיין מיתב יתבינן לענין בל תוסיף לחוד, דמותר לישב בסוכה ואין בזה משום בל תוסיף. אבל אינו מחוייב לישב. דאילו היה בזה חיוב דרבנן היה צריך לברך [שהרי כל המקיים תקנת מברך]. ולל"ב אסור לישב משום בל תוסיף. ואבל אינו חיוב.

עד. והגר"א (תרסה) הכריע כרשב"א (הנ"ל) דהיכא דצוו רבנן ל"ש בל תוסיף. ודלא כראב"ה.

א. ויל"ד דהוה מימרא דר' יוחנן, ורבה בב"ח א"ר יוחנן (לעיל מז.) ס"ל דלא מברכים כלל על מצווה דרבנן, א"כ ה"נ ובתר דקבעו הלוחן מה ס"ד שיברך על מנהג אבותינו [וע"ע תוס' לעיל מד:]. ואפשר דקאי בזמן שקבעו ע"פ הראייה. וס"ד דמברך על ספק דאורייתא. א"נ כמו שמברכים תפילות היום, דתקנו בו גרדי יו"ט [וכמ"ש הריטב"א ע' בסמוך]. ואף מצוות היום בכלל [ודלא כתוס' מד: הנ"ל].

דאינו שייך ליו"ט¹, ומש"ה לא תקנו משום זלזול. ועד"ז כתב הר"ן והמכתם בשם הרשב"ד דלא תקנו לולב, כיון דיש בזה סרך איסור טלטול מוקצה. ועוד תי' דלולב כל ז' בגבולין הוה זכר למקדש בעלמא, ומש"ה לא החמירו בספיקן². ובחי' ר' מאיר שמחה כתב דהל' [בדעת הרמב"ם] דבזמן שקידשו ע"פ הראייה נטלו לולב בשמיני מספק, ואפשר שביטלו.

קנב) בא"ד אב"ל סוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו ואזכ"ל בה אפי' ביו"ט. כ"כ הרא"ש. והק"נ (ז) כת' עפ"ז דאם הוא עת יש צינה או רוחות או שינוי באויר, אינו ראוי לאכול בסוכה בשמיני³. [וע"ע עד"ז בערוה"ש תרסח]. אבל החיי אדם (ומעשה רב) הביא דהגר"א היה מקפיד מאוד לישב בסוכה בשמיני עצרת, אפי' בקור גדול.

והטור (תרסח) הביא דיש נוהגין שלא לישב בסוכה בליל שמיני, אלא ביום ח'א. וכתב דאינו מנהג. ובתוס' ר"פ ביאר טעם המנהג דשיבת הסוכה עריבה עליהם ביום, אבל לא בלילה (וכ"כ הדרכ"מ). והב"י ביאר דנהגו כן דבלילה צריך לברך זמן, ואם אוכל בסוכה נמצאת ישיבתו סותרת לברכת הסוכה. והב"ח (ומג"א שם ב) כתב לפרש המנהג שרצו לעשות הפסקה, שלא יראה כמוסיף על ישיבת ז' הימים [וכדעת רש"י הנ"ל דאף היכא דחייבו חכמים שייך בל תוסיף].

קנב) גמירי דמאפר קאתי. פרש"י ולא ישבו בסוכה

כל ימי החג. ובפשוטו משמע דהיו פטורין משום שומרי עיר ושומרי פירות (לעיל כו). וכן ציין המאירי שם). ולפ"ז מבואר דפטורין אף מכזית ראשון. והאחרונים (בכור"י תרמ כד ע"ש) הביאו מכאן דהולכי דרכים ושומרי פירות פטורין אף מכזית ראשון בסוכה. ומ"מ קשה מאוד שכל הני אמוראים לא קיימו מצוות סוכה⁴. יש שהביאו בשם המהרש"ל דהיה שעת השמור והלכו לרעות הצאן להתרחק מהשמד.

והאור"ש (לולב ו יג) פי' עוד דישבו בסוכה באפר וחוץ לתחום. והנך גדולי הדור ידעו בקביעות החדש. אך כיון דלא היו בשוב לא שמרו יו"ט שני, וישבו ובירכו בסוכה רק ביום הא'. וכיון דהגיעו לשוב ביום ח' נתחייבו ביו"ט שני, ול"מ ברכה שביטלו ביום א'. דכלפי היום הח' ברכת יום א' ל"מ, דממ"נ אילו היום הח' קודם, היום הא' אינו מהחג⁵. ועוד אפי' אילו בירכו בשאר ימים ל"מ, דכיון דהיו חוץ לתחום ברכתם מהני לפטור עד שביעי. אבל שמיני אינו בכלל חיובם. אלא שנתחייבו אח"כ.

קנב) א"ד וכו' ול"מ"ד שמיני ל"ז ול"ז מיתב נמי לא יתבינן. הריטב"א תמה בזמן שקידשו ע"פ הראייה הוה ספק דאורייתא, והאיך אפשר שלא ישבו בסוכה. ותי' דע"כ קאי בזמן הזה דידעינן בקיבועא דירחא, ועבדינן ב' ימים משום מנהג אבותינו. וסבר ר' יוחנן דלא אזלי בתר מנהגם כי היכי דלא לזלזל ביו"ט מה"ת, לדון אותו כו' שהוא חול"י. אבל האחרונים (מנח"ח שא, ערול"ג) תמחו דבימי ר'

יא. והמהר"ל (לולב ו) הביא דיש שנהגו כן. והחכמת שלמה דייק כן מלשון רש"י (מח) שצריך לישב בה למחר. אבל בלילה אי"צ לישב בה.

יב. והבכור"י כת' דהלכו לשם כדי לעסוק בתורה בפרישות, והעוסק במצווה פטור מהמצווה.

יג. וצ"ב א"כ לשאר אנשים אמאי לא אמרי' ממ"נ, ואף כלפי מי שאינו יודע קביעות החדש, דאם הראשון חג א"כ אחרון אינו חג.

יד. וכ"כ הר"ן (כב) בדחי' ד"ה והלכתא לחלק דמברך על ספירת העומר ביום ב' דפסח משום זלזול ביו"ט שני, דכיון דידעינן בקיבועא דירחא הרי חייב בספירת העומר מדאורייתא ומש"ה יברך. אבל ישיבת סוכה בשביעי ספק שמיני מדרבנן בעלמא הוא. ולאחר שידעינן בקביעות החדש.

[ומש"ה בשמיני יש בזה איסור מוקצה מדינא, ולא התירו איסור מוקצה מפני מנהג אבותיהם].

ז. דנראה לאנשים שהלולב הוא עץ בעלמא והוה מוקצה. הוה זלזול ביו"ט, שנהג מנהג חול.

ח. וכ"כ מחזור ויטרי (שסג) דלולב בשאר ימים הוא מדרבנן, ומש"ה לא תקנו מספק.

ט. וכן הביאו מכמה גדולים שלא אכלו בסוכה בשמיני ספק שביעי, בארצות הקרות.

י. והטור הביא עוד דנהגו למחר שיושבין רק עד אחר הסעודה. וצ"ב דאף טיול מחוייב כל היום בסוכה. והמג"א (ב) דן בזה, והביא דמבואר בהג' מיימוני (ועוד ראשונים לעיל) דאי איתרמי ליה סעודה ביה"ש מחוייב לישב בה [ומש"ה הוה מוקצה בתשיעי].

יוחנן קידשו ע"פ הראייה^{טו}, והו"ל ספק דאורייתא^{טז}.

קנה) א"ר יוחנן אומרים זמן^{יז} בשמיני של חג וכו' תדע שהרי חלוק בג' דברים, בסוכה ולולב וניסוך המים. והאחרונים הק' אמאי לא הוזכר ערבה.

ובגמ' דידן דנו בכמה דינים דשמיני עצרת מחולק מהימים שלפני, ובמסקנא הובא ברייתא דרגל בפנ"ע לענין פז"ר קש"ב. ובגמ' (ר"ה ד: יומא ג, וחגיגה יז) איתא דאמור דאמר' דשמיני רגל בפנ"ע^{יח} לענין פז"ר קש"ב, אבל לענין תשלומין הוה תשלומין דראשון.

קנו) רב אשי אמר הכא [בשמיני] כתיב כמשפט. פרש"י עשאן משפט חלוק לעצמו. ואילו שביעי כתיב כמשפט^ט. הריטב"א כתב דאע"ג דבימים הראשונים ג"כ כתיב כמשפט, ואפ"ה הוה רגל א'. אלא כיון דכתיב בשביעי כמשפט, ואח"כ בשמיני חזר וכתוב כמשפט, גילה לנו הכתוב שהוא חלוק.

קנו) הפרים הא"ים והכבשים מעכבין זה את זה. אבל במשנה (מנחות מד:) איתא דהפרים והאילים והכבשים אין מעכבין זא"ז. ולפרש"י (שם) למסקנת הגמ' קאי אשאר מוספין, אבל דחג כתיב משפט. אבל הרמב"ם (תמידים ח ב) פסק דאין מעכבין. ובספרי איתא דאם אין לו כדי כולם אין מעכבין, אבל אם יש לו מעכבין^י. והאחרונים האריכו בזה טובא.

קנה) תוד"ה שיר. ובמס' סופרים משמע שהיו אומרים בביהכ"נ למנצח על השמינית^{כא}. [וכ"ה ברש"י (ר"ה ד:), אבל הראשונים (תו"י יומא ג.) הביאו דהוא

הגה"ה מתלמיד רש"י]. ותוס' (ותו"י הנ"ל) נסתפקו אי אף הלויים בביהמ"ק אמרו כן. (וע"ע לקמן נה.).

והריטב"א (מח.) הק' דכל ז' ימים יש לחם שיר מיוחד. ורש"י (יומא ג, וכן משמע בכוונתו כאן) ביאר דכל שירי החג הוה מעין גזל מתנות עניים (ע' לקמן נה.). אבל של שמיני אינו מענין האסיף. ותוס' (לקמן מח.) כת' דיש בחוה"מ ימים שאומר חצי מזמור.

והריטב"א ביאר דכשחל שבת בא' מהימים, איתא (לקמן נה.) השיר נדחית ליום המחרת ושויר של יום ז' נדחית, כדאמר' (לקמן נה.) ימוטו ידחה, ואילו היה שמיני בכלל החג היו קוראין בו שיר של שביעי, ושיר של שמיני ידחה.

קנט) תוד"ה ל"נה. אם מביא קרבן טעון ל"נה, כדתני' בספרי וכו' לרבות עופות עצים ולבונה. [והבאת הקרבן מחייב ל"נה]. והמקד"ד (קנו) עניני קדשים ה (ו) חידש דעיקר דין ל"נה הוה ברגלים, אלא דנתחדש דאף מי שמביא קרבן נחשב רגל לדידה^{כב}.

והאחרונים הביאו דהרמב"ם השמיט דין ל"נה בקרבנות, והביא כן רק לגבי ביכורים (בכורים ג יד). ויש שתי' דסמך על מש"כ גבי ביכורים. אבל יש אחרונים דנקטו דהרמב"ם ס"ל דלא ק"ל כן. [וכדברי הרמב"ן (בסוגיא) דהוה מח' תנאים].

קס) בא"ד עצים. המקד"ד (יא ג) הק' דהמתנדב עצים למערכה, צריך למוסרו לציבור. ואינו קרבן ידיה. א"כ אמאי יתחייב בלינה. וביארו דמ"מ נחשב שהוא 'מביא' הקרבן. ויש שפי' דקאי במתנדב קרבן עצים (ע' מנחות קו; ועוד), דטעון קמיצה ומלח וכו'. [ולא עצי המערכה].

יח. ולשון הגמ' (יומא) אפי' למ"ד שמיני רגל בפנ"ע. והגביר"א כת' דכוונת הגמ' למח' (בסוגיא) אי אומרים בו זמן.

יט. אבל תוס' (שבת קנ) הביאו בשם רש"י (ידין) דבשמיני כתיב משפטם [ובוזה חלוק משלפניו], ותוס' חלקו דבגמ' (תענית ג) מבואר דהוה בשביעי, והביאו דכ"ה במסורת הגדולה.

כ. המאירי כת' דאם חיסר א', אף אותם שהביא לא יצא. וי"מ שאין מקריבין אותם כלל [משמע דלחקר י"מ אפי' אין לו, דא"כ מה הוסיף].

כא. (תהלים יב.) אמנם יש שציינו (תהלים ו) למנצח בנגינות על השמינית.

כב. והביא עוד בשם הירושלמי (הו' בתוס' חגיגה יז) דהמביא עצים למערכה, אסור בהספד ותענית ומלעשות מלאכה בו ביום. [עיי"ש מה שביאר עפ"ז לענין כה"ג].

טו. כדמבואר בריטב"א (לעיל מג) דעד אחרי אביי ורבא קידשו ע"פ הראייה. וכ"כ הרמב"ם (קידושין ה ד, ובהקדמה ליד החוקה).

אבל המנח"ח (שם) נקט בדעת הריטב"א דבימי תלמידי ר' יוחנן בטלה קידוש החודש, דהלל שעשה הלוח היה בן בנו של רבי. [ועי"ש שדייק כן מדברי רש"י (ביצה ד:). אמנם האחרונים פי' דברי רש"י שם באופ"א].

טז. והערול"נ תי' דחשש משום כל תוסף, אפי' שאינו מתכוון למצוה. ומוטב לבטל מצוה בשב ואל תעשה, ולא יעבור ב"ת בקום ועשה.

יז. ובגמ' (בע"ב) נח' בזה רב נחמן ורב ששת, ותניא כוותיה דרב נחמן [ור' יוחנן] דאומרים זמן. דשמיני רגל בפנ"ע לענין פז"ר קש"ב.

ההזכרה, וכ"ה בשו"ע (תרסח). אבל הרמב"ם (סדר התפילות, וסו"ס אהבה) הביא הנוסח 'חג שמ"ע הזה'. (וכ"ד תשו' מהרש"ל והו' במג"א שם א).

והמהרי"ל (מנהגים, ועד"ז כתב הט"ז שם, ויד"ד רכ ב) פי' נוסח רש"י שמיני חג העצרת, דמשמע דהשמיני הוא טפל לחג, ואינו חג בפנ"ע^א. ואף דהיה רגל בפנ"ע לענין פז"ר קש"ב, אבל לענין תשלומין, הוה תשלומין לראשון. וכתב דראוי לומר שמיני עצרת החג הזה, שלא לחלק בין שמיני לעצרת, דסמוכין בקרא.

אבל הרמ"א (שם) כת' דאין אומרים 'חג', דשמ"ע לא איקרי חג. והגר"א (שם) פי' דאין חיוב שלמי חגיגה בשמ"ע, דהוה תשלומין דראשון^ב. ורע"א ציין לדברי הרד"ק (הושע ב יג) בשם ר' סעדיה גאון ד'חגה' אלו ג' רגלים, וכל מועדה ר"ה יוה"כ ושמיני עצרת^ג.

ובירושלמי (נדרים ו, הו' בר"ן שם מט). איתא דהנודר שלא ישתה יין בחג, למ"ד הלכו בנדרים אחר בלשון בני אדם אסור כל ח'. ולמ"ד בתר לשון תורה מותר בשמיני. (ובפשוטו משמע כרמ"א דבלשון התורה לא מקרי חג. אבל יש שביארו דלשון חג דהתם היינו חג הסוכות דאיקרי חג סתם. ושמיני הוה יו"ט וחג בפנ"ע, ולא הוה בכלל חג סתם).

והפוסקים הביאו דהמשנה (לקמן מה). נוקטת הלשון יו"ט האחרון של חג, וקאי אשמ"ע. וכן איתא בכ"מ ח' ימים של חג^ד. אך לדברי הירושלמי י"ל דהכל בכלל לשון בני אדם.

קסה) דאי לא מברך האידנא. הריטב"א כתב כגון שלא נכנס או שפשע ולא בירך, חוזר ומברך שזמנו כל הרגל. אבל הביא י"מ דאם קיים המצווה ולא בירך שוב אינו מברך. וכתב וכן שהחינו כל זמן שלא סיים המצווה יש לו לברך זמן.

קסא) בא"ד וי"ל דמשכח"ל דלא הביא קרבן דלא הביא קרבן ביום שבת אירושלים, כגון דש"ח ש"מיו מאתמול וכו'. והרמב"ן הביא (בשם תוס') לפרש הא דשמיני רגל בפנ"ע, כגון שהגיע בשמיני, ושלח קרבנותיו קודם. אבל הק' דמ"מ אם לא נראה אלא בשמיני, ע"כ הביא קרבן ראייה^ה. [דל"מ ששלח קרבן ראייה לפני שנתחייב^ו]. והרמב"ן כתב דר' יהודה ס"ל דכל קרבן אי"צ לינה, ולא דרש לינה בביכורים.

קסב) בא"ד תניא ושמחת בחגיך לרבות כל מיני שמחות^ז וכו' ובענין אחר לא משכח"ל שמחה שמונה כשחל יום ראשון להיות בשבת וכו'. וכדאי' בגמ' (פסחים עא.). ותוס' דידן למדו מהתם דרשאי לקיים שמחה בשאר אופני שמחה. אבל תוס' (פסחים צה:) כת' דדוקא בשבת דלא אפשר בבשר שלמים, מהני לשמח בכסות נקיה. אבל היכא דאפשר חייב לצאת בשלמים שנשחט מאתמול, א"נ שלמי חבירו. (וע' מה שהו' לעיל מב; ולקמן מה.).

קסג) בא"ד ובפ' דם חטאת משמע קצת דטעוניה לינה כל ז' ימי הפסח, שכולן חשובין כליילה א' וכו'. ובסו"ד התוס' כת' דלפ"ז ניהא הא דאיתא דכל ז' ימים טעון לינה. (וכ"כ תוס' ר"ה ד, וע' תוס' פסחים צה: שהאריך בזה). אבל תוס' (פסחים הנ"ל) הק' א"כ אמאי בעי רגל 'בפנ"ע', הא אף שאר ימים הוה בכלל דין לינה. והר"ש מדסוי תי' דאי לאו רגל בפנ"ע, סגי בלינה ז' ימים כפסח.

דף מז:

קסד) ברכה"מ ותפילה. פרש"י שאומר 'את יום שמיני חג העצרת'. משמע דכך הוא לשון

א. [והביא כדאמר] ריש יומא מי איכא מידי דעיקר החג לא בעי פרישה, וטפל ידידה בעי פרישה].

ב. והשם 'חג' שייך לשלמי חגיגה. (וע"ע גמ' חגיגה יב).

ג. [ועוד יש שצינו דג'] ימים אלו יש להם אותו קרבן מוסף, פר ואיל זו' כבשים. ושאר כל המועדים יש לפחות ב' פרים, ואף בר"ח].

ד. ובגמ' (סוטה מא. גבי הקהל) איתא דאי כתב רחמנא בחג הסוכות הו"א אפי' יום טוב אחרון.

בג. אבל תוס' דידן קאי איום הראשון, ובוה שפיר מצי שלח קרבנותיו מבע"י, ויש תשלומין לראייה כל ז'.

כד. אבל המנח"ח (תצ) נקט דיכול לשלוח קרבן ראייה, ומנהי כשהגיע אח"כ לעזרה.

כה. כדאי' (חגיגה ח.). אך המשך הברייתא (שם) מכאן אמרו חכמים שיוצא בנדרים ונדבות וכו', ומבואר דקאי אמצוות אכילת בשר קרבנות.

קסו) כוס ב' יומא מי איכא. וע"כ דאינו מעכב. ומ"מ משמע דלכתחילה יש לקובעו על הכוס וכו"כ הטור תריט).

ויש שהק' דמשמע דאין מצוי אצלו יין בחוה"מ, והא מחזיק לשתות משום מצוות שמחה. ובס' הערות תי' דאיירי בזמן ביהמ"ק, דמצוות שמחה הוה בבשר". וכתב דאף טמא ודרך רחוקה בזמן ביהמ"ק אינו חייב לשתות יין. דהיבא דשייך קרבן לא תקנו ביין.

קסז) והא תניא מניין לפסח שני שאינו טעון לינה וכו'. ובגמ' (פסחים צה:) הובא תנאי אליבא דר' יהודה אי יש לינה בפסח שני. ותוס' (שם) הק' מ"ט דמ"ד פסח שני אי"צ לינה, ומי גרע מכל המביא קרבן דטעון לינה (ה' בתוס' בע"א). וכת' דשמא י"ל דפסח שני תשלומין דראשון, ומש"ה ל"צ לינה. ולפ"ז צ"ל דאף בסוגיין כונת הגמ' דשמיני הוה תשלומין לחג.

אבל הרמב"ן (מח). כתב דהך ברייתא פליג וס"ל דכל המביא קרבן אי"צ לינה.

והרש"ש (ועוד אחרונים) הק' האין מק' אדברי ר' יהודה, הא תליא במח' התם. וי"ל דאף סוגיה תלי במח' זו.

קסח) רש"י ד"ה ופנית בבקר. ואוכל חמץ מיד. משמע דאסור לאכול חמץ עם הפסח, ורק מיד אח"כ. וכן רש"י (עה"ת במדבר ט י) כת' דאין איסור חמץ אלא עמו באכילתו. וע"ע מנח"ח (שפא). ואכ"מ.

קסט) תוד"ה כהן. ומיהו וכו' פי' שם בק' דבתנופת כהן לא איכפ"ל אם יש בה חציצה, דעיקר תנופה בבעלים וכו'. כ"כ רש"י מכת"י (מנחות צד). דעיקר תנופה בבעלים כדכתיב (במדבר ו יט) על כפי הנזיר.

ותוס' תמחו מנ"ל הא, ואמאי נחשב 'עיקר' הא תרוייהו כתיבי.

והגרי"ז (מנחות סא:) תי' דמצד עיקר התנופה אין חסרון חציצה, דעבודת התנופה הוא 'מעשה הנפה', ולא בעינן עצמו של כהן. אלא דגבי בעלים כתיב 'על כפי הנזיר', דיש דין שיהא מונח על יד הבעלים ובוה פוסל חציצה". וכוונת רש"י ד'על כפי הנזיר' קאי דוקא אבעלים. ולא משום שהוא 'עיקר' ט).

קע) שם. ועוד תי' תוס' (קידושין לו:) דגבי כהן יש גזירה"ב דבעינן כהן ובעלים, ולא הוי חציצה כה"ג. אבל התם גבי שותפין נחשב חציצה היבא דמניה ידו תחת יד חבירו, לפי שאינה גזירה"ב שיהיו שניהן מניפין'.

דף מח.

קעא) פיים בפנ"ע וכו'. פרש"י שבכל פרי החג לא היו מטיילין פיים, לפי שמקריבין בסדר וכו'. ובחי' הרמב"ן הק' דמ"מ משמרות ראשונות זוכות, שמקריבין קודם ב' פרות. ועוד דשש מהן מקריבין כבשים ב' ב', וב' אחרונות מפסידות. והרמב"ן פי' דבחג עשו פיים א', ומשמר שזכה מקריבה תחילה, וזה שעל ימינו שני וכו'. והביא כן מהתוספתא דשאר משמרות חוזרות חלילה. וודעת הריטב"א (לקמן נה:) דעשו פיים על כל יום בפנ"ע, מי מקריב קודם.

קעב) רגל בפנ"ג. פרש"י שאין בה סוכה. ורש"י יומא ג., ר"ה ד; חגיגה יז. פי' יש לו שם רגל בפנ"ע, ואינו נקרא בשם חג הסוכות.

והמגיד משנה (יו"ט ז כג) דייק מהרמב"ם דהא דהתירו למוכרי פירות בערב יו"ט האחרון למכור כדרכו, מפני כבוד יו"ט האחרון. ה"מ ביו"ט אחרון של חג, לכבוד

ועוד הביא התוס' רי"ד (שם) תי' דדוקא ה' שותפין א"א להשים ידיהם בלא חציצה, אבל ב' בני אדם אפשר.

ט. אך תוס' השמיטו תיבות אלו, ונקטו דהתי' ברש"י דהבעלים עיקר וילפ"ן מזה קרא שהם עיקר.

י. ובפשוטו סברת התוס' דגלי קרא דלא איכפ"ל בחציצה. ודוחק. והקה"י (קידושין לג) פי' דתי' התוס' דהכהן והבעלים הוה דין תנופה א', ומש"ה כחד חשיבי ול"ש בוה חציצה. משא"כ גבי שותפין, החיוב של כל א' להניף הוה מחמת חלקו, שהוא בעל הקרבן. אלא ששניהם עושים בבת א', ומש"ה כל א' חוצץ מפני חבירו.

ה. וודלא כגר"ח לרמב"ם דאף בזמן ביהמ"ק נכלל אף סעודה בזמן ביהמ"ק, ע' לקמן מח.

ו. ובפשוטו הטעם דאינו קרבן חשוב, אלא תשלומין. ועוד יל"פ דמהני הלינה שלן ביו"ט של פסח. ולפ"ז אם לא עלה לרגל, חייב בשני.

ז. ויש לדחות דאתי אכילה דרשות ואף בשאינו חמץ ומבטל טעם פסח.

ח. וכ"כ התוס' רי"ד (קידושין לו) דגבי כהן אין חסרון חציצה, דלא כתיב 'ידי'. והגרי"ז (שם) דייק מלשון הרמב"ם (מעשה"ק ט ז) דעיקר התנופה שהכהן ניף ע"י יד הבעלים.

שמיני דרגל בפנ"ע. אבל ערב יו"ט אחרון של פסח לא התיירו^א.

קעג) תוד"ה רגל. ור"ת מפרש וכו' ורגל בפנ"ע לענין שטען לינה. והריטב"א דחה דא"כ הו"ל לנקוט לינה להדיא, ואמאי נקט שם כולל. וע"כ דרגל מתפרש באופ"א (ע' בסמוך). ומ"מ הק' אמאי לא הוזכר לינה.

קעז) בא"ד ור"ח וכו' לענין שידחה אבילות וכו'. (וכ"כ בה"ג והרי"ף). והרמב"ן חלק דמשמע (בגמ' מו"ק) דרבינא חידש כן, והאיך נפרש כן את הברייתא. ועוד דתלה תניא בדלא תניא, דהא דפו"ר קש"ב הוה טעם אמאי נחשב רגל בפנ"ע. ומש"ה רבינא אמר דכיון דהוה רגל בפנ"ע, אף לכל מילי.

והרמב"ן (וריתב"א) כתב דרגל הוה אב והשאר תולדות. ועוד כתב דטען ראייה חגיגה ושמחה, לענין תשלומין^ב.

ועד"ז כת' בסדר היום (לר' מכיר) שמחה בפני עצמה, ואינה מעורבת עם שמחת הרגל הא'. וצריך שלמי שמחה בפני עצמה.

ועוד כתב הרמב"ן לענין בל תאחר^ג. ואע"ג דשמיני תשלומין, מידי דהוה אעצרת דיש לו תשלומין כל ז'. ואפי' הכי כל שלא הקריב בעיקר הרגל עובר בעשה^ד. אבל הטור"א נקט דכיון דיש לו תשלומין, א"כ כל שלא עבר זמן תשלומיו לא נחשב שעבר הרגל.

והדגו"מ (יו"ד שצב) חידש לענין מי שמתה אשתו, דצריך להמתין ג' רגלים לישא אחרת, אף שמ"ע הוה

בכלל 'רגל'. ואי"צ כל רגלי שנה).

קעה) בא"ד שיר, שהיו אומרים מזמור שלם, משא"כ בשאר ימות החג ל"א מזמור שלם וכו'. והרש"ש תמה דדוקא המזמור ד'בינו בוערים' חילקו, אבל שאר ימי חוה"מ אמרו מזמור שלם (כדלקמן נה).

ורש"י (יומא ג. ור"ה ד; וע"ע רש"י מז). פי' שיר בפנ"ע, שאין שירו שווה לשאר שירות ימי החג. וביאר דכל שיר ימי החג מדבר מעין גול מתנות עניים (ע' לקמן נה). ושל שמיני עצרת אינו מעין אסיף^ה.

קעז) רש"י ד"ה ברכה פנצמו. את יום השמיני (ע' מש"כ לעיל) וכו' ובתוספתא שמברכין את המלך. ובתוס ר"פ הביא דעפ"ז נהגו לקרוא לכל א' בס"ת, וכל הקהל מברכו לפי שהוא מקובל על הקהל כמלך. (והרמ"א (תרסט) הביא דנהגו' להרבות קראים בס"ת).

ההלל והשמחה

קעז) ההלל והשמחה שמונה. רש"י (מב): הביא דבגמ' (ערכין י.) מפרשת הטעם שגומר הלל כל ימי החג, דחלוק בקרבנותיו. והמכתם כתב דמש"ה הוה כל יום הוה כיו"ט בפנ"ע.

קעח) והשמחה. פרש"י שלמי שמחה. ורש"י (מב): כת' לאכול בשר שלמים, בזמן ביהמ"ק. ובגמ' (חגיגה ח.) איתא דיוצאין יד"ח בשאר קרבנות, וכהנים בחוה ושוק. והערול"ץ הוכיח מהגמ' (שם) דהמצווה הוה באכילה [דיש חיוב לאכול בכל יום משלמי שמחה], ולא בשחיטה לשם שמחה^ו.

והטו"ס (חגיגה ו.) הביאו תוספתא דיש תשלומין לשמחה כל ז'. והאחרונים (צל"ח, רע"א, טור"א שם)

תמה דתשלומין דחגיגה הוה כל ח, ומשמע דלכתחילה רשאי להניח עד יו"ט אחרון. ותי' דדוקא בקרבנות שנתחייב קודם החג נחשב שעבר רגל א', אבל קרבן חגיגה נתחייב רק מתחילת החג, וכלפי זה לא נחשב שעבר רגל. ועוד תי' דכיון דהוה תשלומין, מש"ה אינו עובר בכל תאחר.

ה. ורש"י (יומא) כת' ולא פירשו לנו איזהו שירו. ורש"י (ר"ה) הביא ממסכת סופרים דהוא למנצח על השמינית.

ו. בשמחת תורה וביו"ט שני, תשיעי ספק שמיני.

ז. ואף דבעינן זביחה בשעת שמחה, הוה תנאי בעלמא להחשב שלמים של שמחה. אבל עיקר המצווה הוא באכילה, ויוצא אף בקרבן שחבירו שחט וכו"כ החו"א.

א. אבל הב"י (תקלו יא) כת' דלא מצאנו בזה חילוק. ואף בפסח התיירו.

ב. והביא וכדאמר"י (פסחים צג) דפסח שני רגל בפנ"ע.

ג. וצ"ע דא"כ יש ד' רגלים בשנה, ובגמ' (ר"ה ד) מבואר דיש ג' רגלים לענין בל תאחר. ולמ"ד (שם) דעובר אף שלא כסדרן, א"כ יש נפק"מ במה שעבר גם רגל דשמיני עצרת. והרמב"ם (מעשה הקרבנות יד יג) כת' דעובר בכל תאחר כשעברו רגלי השנה כולה. והאו"ש (שם) דייק דאף שמיני עצרת וד' רגלים. ואילו לדברי הרמב"ן לכאורה לוקה קודם שעבר שמיני עצרת, דעבר כבר כל רגל השלישי.

ד. דברגל א' עובר בעשה (כדאי ר"ה ד). והטור"א (ר"ה שם)

תמהו דהוה חיוב לשמוח בכל יום, ומה שייך תשלומין בזה^ח.

ההצל"ח (שם) חידש דאע"ג דיוצא יד"ח שמחה כל יום באכילת קרבן של אחרים, מ"מ יש חיוב עכ"פ פעם א' להקריב לשם שלמי שמחה^ט. ויוצא בזה אפי' בנדרים ונדרות, אבל הוה חיוב פעם א'. ובזה הוה תשלומין. והביא דכ"ה לשון הרמב"ם (חגיגה א א) 'שיקריב' שלמים יתר על שלמי חגיגה. וכ"כ **הברוך טעם** (בגליון הטור"א שם) **ובאבי עזרי** (חגיגה ב יא).

אבל **החזו"א** (במכתב, הוד' בס"ס אבי עזרי קרבנות) חלק דאין חיוב הקרבה בשביל שמחה^י. ואילו היה ב' מצוות שמחה, היה הדבר מפורש ומפורסם במשנה וגמ' וברמב"ם, שרשי מצווה הלכותיה ודיניה^י.

קעט (שם. ר' יהודה בן בתירא בברייתא (פסחים קט). אמר דבזמן שביהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר. שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם, ושמחת לפני ה' אלהיך. ועכשיו שאין ביהמ"ק שמחה הוה ביין.

ותוס' (לעיל מב: ומוז). הביאו מהגמ' (חגיגה ח). לרבות כל מיני שמחות לשמחה, ונקטו דיוצאין מצוות שמחה אף בזה. **והריטב"א** ור"ן (תחילת הפרק מב:) כת' דאף בזמן הבית יוצא בשאר שמחות, אבל שלמי שמחה הוה מצווה מן המובחר.

אבל **תוס'** (פסחים צה:) כת' דה"מ היכא דלא אפשר, אבל בזמן שאפשר בבשר שלמים אינו יוצא יד"ח בשאר שמחות.

והרמב"ם (יו"ט ו יז) כתב דאע"פ ששמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים, יש בכלל זה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל א' כראוי לו. וכ"כ הרמב"ם **בסה"מ** (עשה נד) דמצווה בשלמי שמחה, וכולל באמרו ושמחת בחגך מה שאמרו ג"כ שמח בכל מיני שמחה^י.

ומבואר ברמב"ם דעיקר המצווה הוה בשלמי שמחה, ומ"מ אכילה ושתיה ושאר שמחות הוה בכלל מצוות העשה^י.

והאחרונים (עמק ברכה שמחת יו"ט ב) חקרו האם ביין ובסעודה עצמו מקיים מצוות שמחה, או דע"י מעשים אלו מגיע לשמחת הלב^י, והמצווה בשמחת הלב^י.

ובגמ' (מו"ק יד:) מבואר דעשה דשמחת הרגל דחי לאבילות^י. **ותוס'** (שם) כת' דעשה דשמחת הרגל הוה דרבנן, דקרא קאי בשלמי שמחה. ואפ"ה דחי אבילות דרבנן. [וע"ע שאג"א סה ועוד אחרונים]. אבל לדעת **הגאונים** ו**הרי"ף** (שם) דאנינות ואבילות יום ראשון דאורייתא, ומ"מ שמחת יו"ט דוחה, וע"כ דמצוות שמחה [בשאר דברים] הוה דאורייתא. (וע' בסמוך).

והרמב"ם (שם יח, ובסה"מ הנ"ל) כת' דהאנשים אוכלין

יד. ומוה לאכול בשר ביו"ט ולשתות יין, וללבוש בגדים חדשים, ולחלק פירות ומיני מתיקה לקטנים ולנשים. ולשחוק בכלי ניגון. ולרקוד במקדש לבד.

טז. כדאמר' (פסחים סח) דשמחת יו"ט הוה מצווה, ובעינן 'לכם'. אבל **המורדכי** (ר"ה תשח) הביא דדרשי' מדכתיב מקרא קודש, הקדשיו במאכל. ולא הוה מדין שמחה, ע' בסמוך.

טז. ועפ"י יש שטוענים שאם מרגיש בעצמו דאינו בא לידי שמחה ע"י יין אינו מחוייב. [והמהרש"א (ח"א נדרים מט:) כת' דר' יהודה היה מצטער בשתיית יין (כדאי' בנדרים), ולא היה שותה משום שמחה. ואף דר' יהודה עצמו אמר ביין, היינו לסתם אנשים שראוי להם יין, ואין להם שמחה אלא ביין]. אבל **הגריש"א** זצ"ל נקט דהוה חובה גמורה לשתות יין כל יום מחוזה"מ.

יז. **והשאג"א** (סט) דן דמקיים שמחת יו"ט ע"י דברי תורה, שמשמחי' לב.

יח. ויל"ד אי דוחה את מעשה האבילות, דאינו רשאי לעשות כמנהגי אבלים, שזה סותר לדין בגד נאה. או דדוחה את

ח. **והרש"ש** (שם) הביא דגרסי' **בתוספתא** דשמחה כל שבעה [ולא הוזכר דהוה תשלומין].

ט. מלבד הקרבן חגיגה. [וכן משמע מדברי הרמב"ם בסה"מ עשה נד]. וחיוב זה הוא פעם א' בחג [ואף שמיני עצרת הוה תשלומין לחג לענין זה].

י. והביא דכ"ה לשון **תוס'** (קידושין לד:) שהחובה מוטלת על הבעל בשלמי שמחה, והאשה גופא אינה חייבת לאתווי שלמי שמחה. אבל הביא **דרש"י** (ביצה יט: וחגיגה ח) משמע דאין כלל חיוב הקרבת קרבן.

יא. [והביא דחור בו מחמת המכתב של החזו"א. וכת' דשוב מצא דכ"כ בהג' ברוך טעם (הג"ל) ומש"ה חזר והדפיס דבריו].

יב. וכת' דיש בדבר משום בל תוסיף [ושמוסיף מצוות], כמו שאין לומר בשר עוף דאורייתא. ושייך בל תוסיף בזה שקובע שיש בזה חיוב התורה להמנע מבשר עוף, ואף שאינו עושה מעשה מחודש לשם מצווה].

יג. ובתורה כתיב שמחת ז' ימים, כולם שווים. וכיון דליכא חיוב הקרבה בכל יום, א"כ מנין לנו יום א'.

בשר ושותים יין, שאין שמחה אלא בבשר, ואין שמחה אלא ביין. והב"י (תקכט) תמה דבגמ' מבואר דבזה"ז מתקיים רק ביין, ולא הוזכר סעודה^ט. והב"ח הביא דבכ"מ מבואר דיש שמחה בבשר, אף שאינו בשר קרבנות. וכת' דכוונת הגמ' דעיקר שמחה ביין, וכדאשכחן בקרא ויין ישמח וגו'. וכ"פ הביא"ה (תקכט ב)². והכפ"ת (לעיל מב:) תי' דין בלא בשר מוזק. ומש"ה צריך שתייה בסעודה.

קפ) ובכבוד יו"ט האחרון של חג^{כא} וכו'. לכאורה משמע דכבוד הוא בפנ"ע, מלבד שמחה^{כב}. וכ"כ הרמב"ם (יו"ט ו טו) כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים^{כג}. וההג' מיימוני הביא דבירושלמי (קידושין) מבואר דבגדי רגל הם יותר טובים מבגדי שבת. וכ"פ השו"ע (תקכט א)^{כד}. והמג"א (שם ד) ביאר משום חיוב שמחה. וכת' דמטעם זה

נהגו להרבות מימי מאכלים יותר מבשבת. ובשו"ת רע"א (ק' א בהשטות) כת' דדין סעודת פת ביו"ט הוה מדין כבוד יו"ט, דאי משום שמחה סגי בבשר^{כה}. ועפ"ז כת' רע"א דנשים אינן חייבות במצוות כבוד יו"ט [דהוה עשה דהזמן גרמא], ואף דאיתרבו לשמחת יו"ט^{כו}.

ומבואר ברמב"ם דקאי איו"ט, ובחול המועד ליכא דין 'כבוד'^{כז}. וק"ק דבמשנה א' דחייב בכבוד יו"ט אחרון, כשאר ימות החג. משמע דומיא דחזה"מ.

והמג"א (תקל, ומשנ"ב שם) הביא מס' התניא דחייב לכבד חוה"מ במאכל ובמשתה וכסות נקיה^{כח}. והמג"א כת' דלכתחילה יש מצוה לאכול פת בחוה"מ, אף דאין חיוב^{כט} (ע' תוס' לעיל כז). והשעה"צ הביא דבמכילתא דר' ישמעאל (בא ט) מרבינן להדיא אף חוה"מ בכלל מקרא קודש, וכדאי' דילפי' אלה מועדי ה' אשר תקראו

שורש האבילות, דכיון דיש לו דין להיות בשמחה, אינו רשאי להיות בעצער. וממילא ל"ש כל דיני האבילות.

יט. והמג"א (רמט ו) הביא בשם הלבוש דבזה"ז אין שמחה בבשר, ודוקא בזמן ביהמ"ק. והמג"א חלק דבגמ' (סנהדרין ט) מבואר דבשר משמת. והמחז"ש כתב דלפ"ז כוונת הגמ' (פסחים קט). דבזמן הבית לא סגי אלא בבשר שלמים, אבל בזה"ז בכל דבר שמשמחו.

כ. והגר"ז (שם ז) כת' דבזה"ז אין חובה בבשר, מ"מ יש מצוה באכילת בשר ביו"ט, שנאמר בו שמחה. והואיל וא"א לקיים עיקר מצוות שמחה אכילת בשר שלמים יש לנו לשמחו בשאר מיני שמחות.

כא. וסיום המשנה כשאר כל ימות החג, ולכאורה משמע דכבוד יו"ט אחרון לא עדיף מחול המועד. רצ"ע.

כב. אבל גירסת הר"ף והרא"ש (במשנה) ההלל והשמחה ח' כיצד, מלמד שאדם חייב בכבוד יו"ט האחרון של חג וכו'. [דכבוד הוא שמחה].

כג. שנאמר (ישעיהו נח) לקדוש ה' מכבוד, ונאמר בכל היו"ט (ויקרא כג) מקרא קדש. והרמב"ם כת' וכבר בארנו הכיבוד והעינוג בהלכות שבת. וכן ראוי האדם שלא יסעוד בערבי יו"ט מן המנחה ולמעלה כערב שבת שדבר זה בכלל הכבוד. וכל המבזה את המועדות כאילו נטפל לעו"ז. וה"ה ציין לגמ' (ביצה טו).

ובתו"כ (אמור פרשה יב ב) דרש' מקרא קדש קדשוהו, במה אתה מקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. ואמנם בגמ' (פסחים עא, ה') בתוס' לעיל מב:) מבואר דכסות נקיה הוה מדין שמחה.

כד. ואילו הרמב"ם השווה אותם מדיני הכיבוד.

כה. וציין לדברי הרמב"ם (הג"ל) דכבוד ושמחה הוה ב' מילי. וחיוב כבוד הוה דוקא ביו"ט, ואילו שמחה הוה אף בחוה"מ. והביא ראיה מחוה"מ, דאף דאיכא חיוב שמחה מ"מ אין חיוב לאכול פת (כדק"ל שו"ע קפח ז).

כו. ונפק"מ דאשה אינה חייבת בסעודת פת ביו"ט. ואם שכחה יעלה ויבא בברכה"מ א"י"צ לחזור.

כז. וכ"כ הגר"ז (תקטז ה, וה' במשנ"ב שם טז) דכבוד ועונג אינו נהוג בחוה"מ. שהרי לא נאמר בהם מקרא קדש. ומש"ה אין חיוב בסעודת פת. [והשעה"צ (תקל ד בסיד) כת' דאפשר דמודה לענין לכתחילה].

אבל הבי"י (קפח) הביא תשב"ץ קטן (ריד בשם ר' יהודה) דיש חיוב ב' סעודות פת בכל ימי חוה"מ. והא דאמר' דאין מחזירין היינו בשאר סעודות, מלבד סעודת שחרית וערביה. [ובס' תשב"ץ קטן לפנינו אי' באופ"א קצת, דביו"ט יש חיוב וא"י"צ לאכול בסוכה (וכדאי' בתוס' ברכות מט: בשם ר' יהודה). ואינו מבזבז האם קאי אף אחוה"מ].

והגר"א (קפח ז) כת' דלכאורה נראה דבריהם דיש חיוב לאכול ב' סעודות בחוה"מ. וציין למשנה (באן) ההלל והשמחה שמונה. ועוד ר"א (לעיל כז) י"ד סעודות חייב לאכול [ונקט דהוה חיוב מצד היו"ט, ולא רק מצד הסוכה]. ועוד הביא דאיקרי מקרא קודש (ע"ע בסמוך). וסיים אבל אינו מוכרח.

כח. ובס' התניא א' כשאר יו"ט, והשעה"צ (שם ד) חלק דמבואר ברמב"ם דא"י"צ לכבדו כמו יו"ט. [אלא שיש לו דין מקרא קודש במקצת, וכמו שאסור במקצת מלאכות ומותר במקצתן].

כט. אבל המחז"ש ביאר דכוונת המג"א לחוש לדעת תשב"ץ קטן (הג"ל) [ואבל לדין ל"ש בזה לכתחילה].

אותם מקראי קודש, לרבות דאף חוה"מ קרוי מקרא קודש^ל. במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. והגר"א (קפח ז) הביא דברייתא^{לא} (חגיגה יח.) אי' דחוה"מ איקרי מקרא קודש^{לב}.

והשעה"צ כת' דמ"מ מקרא קודש דחוה"מ קיל מיו"ט, שהרי מותר במקצת מלאכות.

והמג"א הביא דהמהרי"ל נהג ללבוש בגדי שבת בחוה"מ^{לד}, והשעה"צ (שם) דן דסגי בבגדים נקיים ויותר מכבוד מבגדי חול, ואי"צ בגדי שבת.

קפא) והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט אחרון. ובפשוטו היינו מקרא דא"ר. והראשונים הק' דא"ר ור'ק מיעוטין, והאיך מרבין מיניה^{לד}. והמכתם תי' דמרבין מקרא דשמוח. וכן מדברי רש"י (פסחים עא.) משמע דכל הפסוק מיותר להך דרשא.

והגר"א (הו' במהרצ"ח) ביאר דבכל המועדים מתקיים השמחה ע"י מעשה מצווה, ע"י סוכה ולולב. אבל שמיני (נתמעת) דהוה רק שמחה ובלא מעשה, ולא לולב וסוכה.

קפב) לילי יו"ט ראשון. השאג"א (סח) כתב דמ"מ מדרבנן נוהג שמחה בליל יו"ט ראשון, והביא

דכמה דברים התיירו חכמים משום שמחת יו"ט, ולא חילקו דשאני ליל יו"ט ראשון^{לה}. והשאג"א הביא דאבילות נדחית מפני שמחת יו"ט, אף בליל יו"ט ראשון. והק' דלדעת הרי"ף דאבילות דאורייתא, והאיך נדחית מפני שמחה דרבנן.

והגר"ח (סטנצל סח, סט ובעמק ברכה שמחת יו"ט א) כתב דליל יו"ט לא נתמעט משאר מיני שמחות, אנשים בראוי להם וכו', אלא דנתמעט ממצוות שלמי שמחה^{לו}. ודאף בזמן ביהמ"ק היה מצווה נוספת לשמוח בכל מידי, וכמ"ש הרמב"ם.

קפג) רש"י ד"ה לרבות. וכיון דאתרבי לילי יו"ט אחרון שהוא טפל, ק"ו היום שהוא עיקר, שחייב בשמחה^{לז}. אבל רש"י (פסחים עא.) כתב דהריבוי דוקא לליל שמיני. אבל יום השמיני ליכא דין שמחה^{לא}, דהא תרי זימני כתיב שבעת ימים. ונתמעט שמיני^{לב}. ותוס' (שם) הק' דבמשנה מבואר דשמחה נוהג ח', ולא משמע רק בלילה. ועוד"ק דכשהשביעי נופל בשבת, א"כ בליל שמיני ליכא קרבן שמחה. וע"כ דשוט למחר.

והראשונים (הג' אשר"י) הביאו דנהגו להרבות בשמחה

הזכר רק בגדי שבת).

לד. והמאירי כתב שממעט כל דבר בלא שמחה ונמצאת השמחה מרבית מאליה. ועוד שעל שהורגל כל היו"ט בשלמי חגיגה, אם אינו עושה ממעט השמחה ומרבה העצבון. ואין מיעוטו אלא בריבוי השמחה (וצ"ב).

לה. ועוד הביא דרשב"ם (פסחים קח) כת' דבד' כוסות ושלם כסדרן וכדו' יוצא יד"ח שמחה, אף בליל יו"ט. והחזו"א (פסחים) כתב דליל פסח מקיים מצוות שמחה באכילת קרבן פסח (דנחשב זמן שחיטת הפסחים כזמן שמחה), ונתמעט רק ערב סוכות.

לו. וכע"ז כת' הברוך טעם (בהג' לטוריא הג"ל) דמשמע ברמב"ם דין שלמי שמחה הוה פעם א' ברגל, וכל ח' יש שאר דיני שמחה. אבל הק' דבגמ' (פסחים עא.) מבואר דלא כן, דיש מצוות אכילת שלמי שמחה בכל ימי החג.

לז. והרמב"ם בפיה"מ כת' דנתרבה שמיני לשמחה. ולא הזכיר ליל שמיני. ואפשר דגרס כן בגמ'.

לח. וכן ביאר המהרש"א (לעיל מב) בכונת התוס' (לעיל). ע"ש.

לט. והאחרונים פלפלו בזה דתליא במח' האם זביחה בשעת שמחה. וע"ע ערול"נ (לעיל מב).

ל. ועוד הביא דהרמב"ם (יו"ט ז א) כת' דאע"ג דחוה"מ לא נאמר בו שבתון, אסור במקצת מלאכות הואיל ונקרא 'מקרא קודש' ובמקדש הביאו קרבן חגיגה. ורע"א (ש"ת קא בהשמטה בסוגריים) עמד בזה. ויש לדייק דברי הרמב"ם (יו"ט ו טז) דכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קודש. ומבואר דילפי' דין כבוד בכל יו"ט מהפסוק שכתוב במועד זה, ואילו הפסוק הכללי אלה מועדי וכו' לא ילפי' דין כבוד).

לא. והך ברייתא הוא המשך דברי המכילתא הנ"ל. אך יש שדנו דהת"כ (הג"ל פליג, דמפורש דרק יום ראשון ושביעי נקרא מקרא קודש לקדש במאכל ובכסות נקיה וולא הו' דאיתרבי חוה"מ). ולדעת הראשונים דק"ל דמלאכת חוה"מ לאו דאורייתא, ודלא כברייתא הנ"ל. ואפשר דתלי במח' זו אף אי נקרא מקרא קודש.

לב. ועוד ציין השעה"צ דנהגו לומר במוסף דחוה"מ 'מקרא קודש זכר ליציאת מצרים'. (והפוסקים (תצ ג) הביאו מח' בזה).

לג. ודייקו דאף המהרי"ל לא לבש בגדי יו"ט. אבל הפרמ"ג (שם) כת' צ"ע וי"ל בגדי יום טוב. ונמשמע דכוונתו להגיה במג"א. וציינו דהרמ"א (תרצה ב) כת' דבפורים נהגו ללבוש בגדי שבת ויו"ט, ועירב בגדי שבת ויו"ט. ובמקור הדברים שם

בשמיני עצרת^מ ונחור'ל ביום תשיעי ספק שמיני^נ משום גמרו של תורה^{מא}.

קפד) בא"ד ושאר לילות ל"צ לרבווי דימים אפי' לילות במשמע וכו'. אבל תוס' (פסחים עא.) כת' דמהך קרא איתרבי אף שאר לילות^{מב}.

והמהרש"ל (לעיל מב:) כת' דשאר לילות לא איתרבו להדיא לשמחה, אלא ליל שמיני^{מג}. וביאר דמש"ה תוס' שם הק' משמיני שנופל במוצ"ש, אבל שאר ימי החג לא איכפ"ל, דלא כתיב בהדיא שמחה בלילות.

והמהרש"א (שם) דחה דבשאר לילות איכא שמחה מיהת ביום (שלמחרת). ועי"ז מתקיים שמחה ח' ימים^{מד}.

והחזו"א (קבד לדף עא.) נסתפק האם סגי בשלמי שמחה בפעם א' ביום^{מה}, או צריך כל יום ולילה. ועד"ז דן השפ"א דאיתרבי ליל יו"ט, ועי' שמקיים שמחה בליל יו"ט יוצא יד"ח ביום.

קפה) רש"י ד"ה או אינו. ולא בעינן זביחה בשעת שמחה. ודלהך ס"ד גלי קרא דלא בעינן זביחה בשעת שמחה. ומשמע דלמסקנא צריך זביחה בשעת שמחה. וכ"ד עולא א"ר אלעזר (פסחים ע:) דבעינן זביחה בשעת שמחה כדי לצאת בהם למצוות שמחה.

והגמ' (שם) מק' כשחל יו"ט בשבת הא ליכא שמחה ח'. ומסקנת הגמ' (שם עא.) רבין א"ר אלעזר דל"צ זביחה בשעת שמחה. והגמ' מיישבת ברייתא זו, דיש לרבות שמיני שיש שמחה לפניו. ורש"י כאן פי' כהו"א.

ור"ח (כאן) הביא דהירושלמי הק' כן ורצ"ע דלא הביא מהבבלי, ותי' דמשכח"ל בכהנים שאוכלים שעיר חטאת. והגמ' (פסחים שם) הביאה לתרץ כן, ודוחה דשעיר חטאת אם אוכלה בשבת, נאכל חי. ואין שמחה בבשר חי^{מז}. ועוד האיך ישראל יוצאים שמחה^{מז}.

קפו) שיש שמחה לפניו וכו'. הגר"ח (סטנסל הנ"ל) הביא דמבואר דהא דיש שמחה בשמיני עצרת הוא משום שיש שמחה לפניו. והביא דבמדרש (ילקוט שמעוני ס"פ פנחס) מבואר דהיה ראוי לקבוע שמיני עצרת נ' יום אחר סוכות (ודומיא דשבועות אחר הפסח), אלא כיון שהוא ימות הגשמים ויש טורח בדרכים, אמר הקב"ה עד שחן כאן יעשו את העצרת.

ובהמשך המדרש כיון ששמעו ישראל כך התחילו מקלסין להקב"ה ואומרים (תהילים קיח כד) זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. אמר ר' אבין אין אנו יודעין במה לשמוח אם ביום אם בהקב"ה, בא שלמה ופירש (שיר השירים א ד) נגילה ונשמחה בו, כך בתורתך, כך בישועתך.

והגר"ח ביאר דאילו שמיני עצרת היתה רחוק מסוכות לא

מד. ואף שאינו נוהג בליל מוצ"ש, מ"מ יש כאן ח' ימים. וא"נ כוונתו דסגי במה שיקיים ביום להחשב שאף בלילה יש שמחה, ע"ע בסמוך.

מה. ויל"ד א"כ אף בליל ראשון מתקיים דין שמחה, במה שאוכל למחרת בשר שלמים. וע"כ דיש חיוב בפנ"ע בלילה, מלבד ליל ראשון. וי"ל דבזה דאמר' דהלילה הולך אחר היום, דבקדשים הלילה הולך אחר היום. ובמוצ"ש סגי במה שאכל בשר שלמים ביום, מהנך שנשחטו בערב יו"ט.

ואפשר דאף זה כוונת המהרש"ל, דשאר לילות החג הוה בכלל חיוב היום. ואכילת פעם א' ביום סגי להו. אבל ליל שמיני איתרבי להדיא, ומש"ה לא סגי באכילת יום שלפניו.

מו. אבל רש"י (שם) כתב "ועוד" נהי דיש שמחה בבשר חי. משמע דהגמ' מסתפקת בסברא זו. וי"ל דכ"ד הירושלמי. וובס' הערות הביא דדעת הירושלמי דהותר לבשל בשר השעיר בשבת, משום מצוה בשעתו.

מז. ולדעת הירושלמי צ"ל דנחשב שמחה ח', כיון דלמקצת בנ"א מתקיים השמחה כל ח'. ויל"ד אמאי לא סגי במה שהגשים יוצאין בבגדים צבעוניים וכדו'. וכן כל ישראל בשאר מיני שמחות לדעת הרמב"ם והגר"ח.

מ. ובמדרש (ילקוט שמעוני ס"פ פנחס) מבואר דנתייחד שמחה מיוחדת בשמיני עצרת, משל למלך שכל ז' ימי הסעודה היה בנו טורח עם האורחין ודפרי החג הם כנגד אומות העולם, ולאחר שהלכו האורחים אמר אני ואתם נשמח יום א', וכיון ששמעו ישראל כך התחילו מקלסין להקב"ה ואומרים זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. והביאו בשם הגר"א דע"פ קבלה יש להרבות בשמחה בשמיני עצרת יותר מכל החג.

מא. ובס' האורה (מייחס לרש"י, א צט הל' שמי"ע) הביא דנהגו לעשות שמחות טובא, חדא מפני שהוא יום טוב, ועוד מפני סיום התורה, שהרי אנו קורין וזאת הברכה.

מב. אבל האחרונים (ע' שפ"א) הביאו דהרמב"ם לא הזכיר שמחה בליל יו"ט, וכת' (יו"ט ו יט) דכך היא הדת, בבקר משכימין כל העם לביהכ"נ וכו' וחזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונים עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין תפלת המנחה וחזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה. ובלילה לא הזכיר שמחה.

מג. והמהרש"א חלק דמהך ריבוי דאך' נתרבו כל הלילות.

הכנה לכבוד יו"ט. וראבי"ה כת' דמן המנחה ולמעלה מותר, דאינו כ"כ זמן סעודה^{נב}.

קפט) **אין לו וכו' פרש"י** במה היא ניכר שאינו מוסיף על המצווה^{נב}. וכ"כ רוב הראשונים (ע' בסמוך) דמדרכנן צריך מעשה היכר, שלא יראה שמוסיף על המצוות^{נב}. אבל ראבי"ה כתב במה יראה כבוד יו"ט האחרון. שיש דין להראות ששמיני עצרת אינו חלק מחג הסוכות^{נב}.

והמכתם הביא ירושלמי דמי שסוכתו עריבה עליו, מקדש בביתו ואוכל בסוכה. וי"א דדוקא אם לא נתן דעתו לפוסלה בדברים אחרים.

והרמ"א (תרסו) הביא דבשאר ימות השנה אם רוצה לאכול בסוכה אי"צ לפחות, ורק בשמיני. והמשנ"ב ביאר דהוא סמוך לחג.

קצ) **תוד"ה פוחת**. ותימנה מה שיעור הוא זה בד', והלא אויר פוסל בג' וכו'. וההשלמה (הו') במכתם) כת' שיהא מקום חשוב לעצמו. וכ"כ הר"ן דבעי ד' משום היכרא.

והריטב"א כתב דאיירי בסוכה בת ד' דפנות, דאינו נפסל באויר ובמקום א'. שהרי נשאר לה אינן דפנות לכל צד, וע' תוס' לעיל ז.ו. ואע"ג דאינו פוסלה, מ"מ מהני לפחות בה ד' דהוה מקום חשוב, והוה ביטול וגילוי דעתיה שעבר ומנה. (והרי סגי בהורדת כלים). אבל

היה בו דין שמחה, וביוון דהקב"ה קבעו סמוך לסוכות, נוהג בו שמחה דיש שמחה לפניו.

והגר"ח הביא דכל זה בדין שמחה דבשר שלמים, אבל הדין שמחה דיין ובגדים צבעוניים (דברי חול) לא תלי בשמחה שלפניו. שהרי נוהג אף ביו"ט ראשון. והגר"ח ביאר בזה המשך המדרש דאין אנו יודעין אם לשמוח ביום (דברי חול) או בהקב"ה (ודיינו בשר שלמים). ובא שלמה וגילה בהקב"ה, בבשר שלמים כיון דיש שמחה לפניו.

מוריד את כליו

קפו) **גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו. פרש"י** דהא כל היום חובתו לישן ולשנן, ואי אקלע סעודתא אכיל ליה בגווה. וכ"כ תוס' (לעיל כט.).^{מח}. ועוד כתב הר"ן דכיון דאמר רחמנא בסוכות תשבו ז' ימים, צריך שתהא לו סוכה כל שבעה. ואפי' הכי מפני כבוד יו"ט מוריד כליו. ודיש דין שיהא קביעות דירתו בסוכה, אף בשעה שאינו עושה מעשה דיוורין^{מט}. אבל בדברי שא"ר לא משמע כן^{נא}. וע' מש"כ לעיל כח:.

קפח) מן המנחה ולמעלה, מפני כבוד יו"ט האחרון של חג. פרש"י שמראה כמכין עצמו לקראתו. משמע דיש דין להכין מבע"י מקום לאכול בחג.

ובשו"ת רש"י (צג) הביא ממשנה זו דמן המנחה ולמעלה הוה כבר כיום דלמחר^{נב}. וצ"ב לענין מה אמר' הכין. אך צ"ב הראיה מסוגיין, דהכא הוה מגדרי

גג. וכ"כ תוס' (לעיל כט.) מה יעשה ויוכיח שאינו כמוסיף על המצוה, לעשות סוכה ח' ימים.

והרמב"ם (ו יד) כת' שמכניס כלים, כדי להכיר שהיא פסולה ושכבר נגמרה מצותה. ור' מנוח (שם יא) כת' דכוונתו כפרש"י, אך דחה ד"ל דכוונת הרמב"ם שכבר נגמרה מצותה ועברו ימי חול המועד, ולא אתי לזלזול ביו"ט. וע' בסמוך בשם ראבי"ה. והכריע דודאי נראה מלשון הרמב"ם דקאי משום תוספת.

נד. וכ"כ המכתם דאע"ג דשלא בזמנו צריך כוונה, מ"מ מה יעשה לצאת יד"ח הבריות.

נה. והביאו דבתרגום יונתן (במדבר כט לה) כתב ביומא תמינאה כנישין תהוין בחדוא מן מטילכון לבתיכון. (והוא תרגום של עצרת, כניסה בשמחה). וביארו דמדיני היו"ט להראות שאינו יושב בסוכה. ורצ"ע דלדעת רוב ראשונים קאי בחול' איו"ט שני, ואילו בשמיני לא חששו כלל. כיון דליכא בל תוסיף.

מז. ולרש"י ותוס' אילו ידעין שאי"צ לאכול או לישן וכדו', היה רשאי להתיר את הסוכה.

מט. והביא מדברי הר"ן דעיקר המצווה לקבוע דירתו בסוכה כל ז'. והסעודות הוה צורת הקיום. אבל אף לולי שהיה צריך לאכול, מחייב שיהא לו קביעות בסוכה.

נ. ובשו"ת הרשב"א (ג רפז) כת' דמצוות סוכה הוא שאם צריך לאכול ולישן יאכל וישן שם, דתשבו כעין תדורו. אבל כל שאינו אוכל אי"צ לישב בסוכה. והרי מי שהלך בדרך פטור כל ז' וחזר ביום ז', אם אי"צ אכילה ושינה בסוכה אי"צ ליכנס לסוכה לקיים מצוות סוכה. שלא חייבתו תורה בכך. וחלק על דברי השואל שנקט דיש חיוב לקבוע עצמו בסוכה לכה"פ לאכילה א' או שינה אחת.

נא. וכת' דמש"ה כשהל' ר"ח ביום א' אין אומרים צדקתך במנחה, דמהמנחה כבר חל ר"ח.

נב. ואף דאי' (לעיל מה) דאי' אתרמי סעודה ביה"ש, מ"מ לא שכח.

הר"ן כתב דבעינן 'נמי' לפוסלה¹¹, ואם היה סוכה גדולה לא סגי בד' לפוסלה [כשאנו ע"פ כולה]. והראב"ה ור' יונתן (ו"א במכתם, וכ"כ הרש"ש) תי' דכוונת הגמ' שמניח סכך פסול [ואינו פוחת את הסכך שישב תחת האויר, מפני המטר והרוח]. והעיסור כתב דפוחת פס ד' שבדפנות. [משמע דאיירי שעשה בשלישי רק פס ד' (כדלעיל ז.)], ומסקנן.

קצא) הא פ"ן. פרש"י שצריך לישב בה למחר. [דמכניס כלים לשמיני]. אבל שאר ראשונים (ריטב"א, מכתם) פ" דאחרי שאוכל בשמיני אינו יכול לפחות בה, דהוה סתירת אוהל ביו"ט [וקאי ביום שמיני, ורוצה לפסול כלפי תשיעין]. והפרמ"ג (תרסו מ"ז) דייק דרק לבני חו"ל מהני הורדת כלים. אבל מי שאין לו יו"ט שני צריך דוקא לפסול. ודוקא היכא דא"א לפסול סגי בהיכר פחות.

הריטב"א (ור"ן, וכן תוס' לעיל מד.) הביא דר' יהושע בן לוי [שהיה בן אר"ן] אמר מדליק את הנר, ודיבר לבני בבל. שהיו תלמידיו וישבו לפניו [וכדאיתא בקידושין כטז: ור' חייא בר רב [שהיה בן בבל] אמר פוחת בה, לתלמידיו בני אר"י].

קצב) רש"י ד"ה הא פ"ן. ולא יפחתנו ויפסלנה, לפי שצריך לישב בה למחר. מבואר דאף דיושבין בסוכה ביום ח', וצריך לעשות היכר משום בל תוסיף.

וראב"ה והרא"ש חלקו דבחול' יושב בשמיני (כדאיתא לעיל מז.), ולא מצאנו¹² שצריך לעשות היכר¹³. [אלא כיון דתקנו חכמים לא נחשב מוסיף¹⁴]. וביארו דבסוגיין איירי כשגמר לישב בשמיני, ורוצה לישב בתשיעי בסוכה.

קצג) הא תינה סוכה קטנה. דאין מדליקין בו נר (כדלעיל כט.). והרי"ף כתב דסוכה קטנה נפסל בהדלקת הנר. והבעה"מ השיג דאמאי יפסל. ובשלמא סוכה קטנה, י"ל דנתמעט שיעורו. אבל האין תיפסל סוכה גדולה בהכנסת כלים. אלא דחומרא דרבנן היא שלא יראה כמוסיף על המצוות, וסגי בהיכירא כל דהו.

והראב"ד הביא דמהא דהוצרכו לפחות ד', ולא די בטפח היכירא בעלמא, אלמא בעינן היכירא דמוכחא. ואם אינו נפסל מאני מיכלא לסוכה לא מוכחא. וביאר דכשמכניס כלים לסוכה נפסל, דכיון דנפשו של אדם קצה בהם דילמא שביק להו ונפיק¹⁵. אבל המלחמות ור"ן כת' דמש"כ הרי"ף מיפסל לאו דוקא. אלא דהוה היכר ל'פוסלה' שלא יראה ראוי לדירה.

ניסוך המים

קצד) ניסוך המים כיצד וכו'. ר' יוחנן (לעיל לד., מד.) אמר דניסוך המים הוה הלכה למשה מסיני.

ובברייתא (תענית ב., שבת קג:) ר' יהודה בן בתירה אמר [דבקרבות מוספין] דיום שני נאמר ונסכיהם, ויום ו' נאמר ונסכיה [ואילו בשאר ימים ונסכה], ובשביעי כמשפטים, ודרשי' מ' י' ס' לניסוך המים. ור' עקיבא דרש ונסכיה [בששין], לב' ניסוכים¹⁶. ור' נתן דרש 'הסך נסך', שני ניסוכין, ניסוך היין והמים. והגמ' מקשה דלהנך מ"ד ניסוך המים הוה רק יום א'. והגמ' מתרצת דהמשנה דכל ז' קאי כמ"ד הללמ"ס¹⁷.

ותוס' (זבחים קי: ד"ה אישתמטתיה) הביאו י"מ דיש מ"ד דניסוך המים הוה מדרבנן¹⁸. ותוס' תמהו האין נימא דהוה מדרבנן, ותקנו חכמים לנסך חולין בעזרה. ואף

דכל שהוא משום תקנת חז"ל אינו בכלל בל תוסיף. [הו' לעיל מז:].

ס. ובעי"ז (לעיל יג.) סרי ריחיהו. והראב"ד נקט דפוסל.

סא. ונפק"מ להזכרת גשמים, ע"ש.

סב. והמאירי (שם) כת' דהנך ימים רמיזי בקרא הו דאורייתא, ושאר ימים הוה הללמ"ס.

סג. וכן לפרש"י (בסוגיא שם) יש עכ"פ הו"א דניסוך המים

נו. ודייק בן מלשון רש"י 'פוסלה'. ואמנם יל"פ כוונת רש"י דפוסל מקום חשוב שבה.

נז. והפרמ"ג (תרסו מ"ז) כת' דבש"ע מבואר דבחול' אי"צ לעשות היכר כלל. אבל הביא דהב"ח וא"ר (שם) הביאו דברי רש"י.

נח. והרא"ש כת' דאין לומר דאיכא היכירא שמורדיין את הכלים ביום, וחזור ומעלה בלילה.

נט. וכ"כ הריטב"א (לעיל לא; ור"ה כת) והרשב"א (ר"ה טז)

למ"ד דחולין בעזרה לאו דאורייתא. ותוס' דחו ושמא תקנו כדי שיזכרו לפני המקום להתברך.

קצה) שם. ביצד וכו'. בגמ' (יומא כו:) איתא דאין מנסכין מים אלא בתמיד של שחר^{טו}. וכן פרש"י (לעיל לד.) דכל הקרבנות כל ימות השנה נסכיהן יין, חוץ מן החג בתמיד של שחר שצריך שני ניסוכין. ובפשוטו משמע דהוה דין ניסוך, מדיני הקרבן^{טז} [אלא דנתחדש רק בקרבן תמיד של שחר]. אבל הריטב"א (לקמן נ.) הביא בשם רבינו הגדול [הרמב"ן] דניסוך המים הוה חובת היום, ולא חובת הזבח. דנסכי הזבח הוה בין, כשאר ימים. אלא דיש חובת היום לנסך גם מים, ולא נחשב באין עם הזבח. והביא דבגמ' (תמורה יד:) איתא דניסוך המים נחשב באין בפנ"ע. ואינה בגירסא שלנו.

ומשמע בריטב"א דאף כשמביאו בהדי התמיד, נחשב מחמת היום, ולא מחמת הקרבן. והאחרונים דחו דמסתבר דהוה כמו ניסוך יין, דכשמביאו עם הקרבן דינו כקרבן. אבל היכא דלא הביא עם הקרבן, נסכים הבאין בפנ"ע מביאו אפי' בלילה ואפי' למחר (כדאיתא מנחות מד:).

ותוס' (מנחות טו:) כת' דנסכים הבאין בפנ"ע כיון דנתקדשו בכלי נפסל בלינה. ותוס' דנו בנסכים הבאין עם הקרבן וכיון דעדיין חסר הבאת הקרבן. והביאו מניסוך המים (לקמן נ.) דנפסל בלינה, והשיטמ"ק (אות כו) ביאר דבסוגיין משמע דאף בא

עם הקרבן, כיון דנתקדש בכלי נפסל בלינה. ומבואר דנקטו דדינו כבא עם הקרבן.

ועוד הביאו האחרונים (אבנ"ן תצה, דובב מישרים קו, ע"ע קה"י תענית א) מהתוספתא (סוכה ג יז) מי חג חייבין משום פיגול^{טז} נותר וטמא. ומבואר דנחשב שהותר עם הקרבן^{טז}. אבל הגר"א מחקו מהתוספתא.

והמשך התוספתא לפיכך אם לנו או נטמאו יצא לבית השריפה. וצ"ב מהו 'לפיכך'^{טז}. ועיל"פ ע"פ דברי האחרונים דעיקר חיוב מי חג מחמת היום. אבל כיון דהקדישו לקרבן חלו בו דיני הקרבן. וכל דינים אלו שייכין לדיני קרבן, ויצא לבית השריפה. אבל מי חג הבאין בפנ"ע ל"ש בו דיני קרבן.

והגר"ז (תמורה יד:) הק' למה לא מנו מוני המצוות ניסוך המים כמצווה בפנ"ע. ובשלמא לצד דהוה חלק ממצוות ניסוך היין, אבל אילו הוה חובת היום הוה מצווה בפנ"ע. ובשלמא הרמב"ם מנה רק דבר המפורש בקרא, אבל לרמב"ן אף הללמ"ס יש למנות.

ניסוך בלילה - ובגמ' (תענית ב:) איתא דניסוך המים מתחיל מהערב^{טז}, דאמר מר דנסכים [הבאין בפנ"ע] כשרין בלילה^{טז}. ותוס' (שם) פי' דאע"ג דניסוך של קרבן הוה רק אחרי הקרבת קרבנותיה, אבל ניסוך החג אפשר מתחילת הלילה. ואע"ג דאמר' (יומא הנ"ל) דמצוותו בתמיד של שחר, יכול להקדים ללילה^{טז}. [וע"ע לקמן נ.]. והאחרונים

כיון, ולר' מאיר יש פיגול.

סז. והאבנ"ן כתב דאף דהוה מחובת היום לבא אף בפנ"ע, מ"מ כשהביאו עם התמיד, התמיד מתירו. והביא בעי"ז (מנחות מו:) דשתי הלחם הוה חובת החג, ומ"מ נותרין [ומתפגלים] ע"י כבשי עצרת. אף למ"ד (שם) דהיכא דליכא כבשים, הלחם מתיר את עצמו.

סח. [ואפשר דכיון דשייך חיוב נותר וטמא, מש"ה אינו ראוי. ומה יעשה יוציא לבית השריפה].

סט. ולר' אליעזר מזכירין גבורות הגשמים מתחילת החג, לצד א' מומן ניסוך המים, ואף בליל החג. דומיא דניסוך המים דמאורתא.

ע. ועפ"ז נקטה הגמ' דלר"א צריך להזכיר גבורות גשמים מליל החג.

עא. וכ"פ הרמב"ם (תמידין יז) דאם הקדים לקרבן, ואפי' ניסך בלילה יצא.

דרבנן, ומש"ה פטורין עליו בחוץ. ובוה אמרו אישתמיטתיה הא דהוה הלכה למשה מסיני.

סד. והגמ' הביאה כן מהא דלא הוזכר (שם) גבי תמיד של בין הערביים, דביד א' מים. ועוד הביאו מסוף המשנה דרגמיהו באתרוגיהם. ופרש"י דהיה בשעת נטילת לולב. והתו"י כתב דאע"פ שאנשי ירושלים נטלו כל היום, מסתמא לא היו בעזרה אלא שחרית. אבל תמיד של בין הערביים אינו זמן תפילה.

סה. וכ"כ בשו"ת הרשב"א (א עט) דהוה מחלקי התמיד. [וע"ע בסמוך בשם הגר"ח].

סו. ובמשנה (ובחים מג.) דעת ר' מאיר דיש פיגול בנסכים [הבאין עם הקרבן, וכדאי' בגמ' שם מד.], וחכמים פליגי. והחזון יחזקאל (שם) כת' דע"כ הך תוספתא כר' מאיר. וניסוך המים הוה כמו ניסוך היין ומנחת נסכים. וביאר דהגר"א מחקו מהתוספתא כיון דק"ל כרבנן. [ואף הגר"א מודה דניסוך המים

ביארו דכוונת התוס' (כריטב"א הנ"ל) דחיוב ניסוך המים הוה מחמת היום, ולא מחמת הקרבן.

אבל רש"י (תענית שם, וכן רגמ"ה והתוס' רי"ד פ"י דממלאין הכלי לניסוך המים בלילה. [אבל הניסוך ל"מ בלילה]. ובעי"ז כת' המאירי (שם) דכוונת הגמ' דמאחר שמצאנו ניסוך היין בלילה [בבאה בפנ"ע], א"כ יש לנו להוכיחו בלילה. אבל ניסוך המים ל"מ בלילה [והוכיח כן מדרקמן], דהנסיכים הבאין מחמת הזבח אין קודמין לזבח.

והריטב"א (נ.) הביא בשם הר"א אב"ד דל"מ ניסוך בלילה. והריטב"א חלק מהגמ' הנ"ל.

והמאירי הביא י"מ דאם שכח ולא ניסך, יכול להשלים בלילה שאח"כ, בתורת תשלומין.

והירושלמי (כאן, והו' במשנ"ל תמידין י ז) מסתפקת ג' ספיקות. אם הקדים ניסוך המים לקרבן האם מהני. האם מהני ניסך בלילה. ואם לא ניסך היום, האם יכול להשלים ולנסך למחר. והביאו דדרש' ונסכיה, ב' נסכים, א' של יין וא' של מים, אלמא הקדים לקרבן כשר. וכן ניסך בלילה כשר. אבל לא ינסך למחר, דעבר יומו ובטל קרבנו"ב.

והגר"ח (הו' בגרי"ז תמורה יד, מנחות טו) ביאר דג' ספיקות הירושלמי תליין בהדדי, ועיקר הספק האם הוה נסכים מחמת הקרבן, ומש"ה יכול להשלים אח"כ, ואפי' אחר החג. או דהוה חובת היום. וביאר דתלי מהיכן ילפי, דלמ"ד דילפי' מנסכיה, הוה כדן ניסוך היין. אבל למ"ד דהלממ"ס הוה חובת היום"ב.

אבל החזו"א (קכו ב) כתב דהירושלמי לא קאי אמצוות ניסוך [דחובת התמיד]. אלא במי שמתנדב ניסוך המים.

דכה"ג כשר בלילה.

ובשו"ת הרשב"א (א עט) כתב דא"א לומר דהנסיכים הוה עבודת לילה, דהא מבואר (יומא כד:) דזר חייב עליו מיתה, וזר אינו חייב מיתה על עבודת לילה"ע (כשאינו המשך עבודת היום"ע). והוכיח דהוה סוף עבודת היום"ע. [משמע דאף כשמקדים בלילה הקודם, נחשב נספח לעבודת המחר].

וכה"ק הגבורת ארי (תענית ב:) כיון דכשר בלילה, אמאי זר חייב עליו. וכתב דדוקא ניסוך היין והמים הבאין עם הקרבן זר חייב עליו, דבבאין עם הקרבן דינו כקרבן. אבל בבאין בפנ"ע זר אינו חייב עליו"ע. [וצ"ע לריטב"א דנקט דכל ניסוך המים נחשב באין בפנ"ע].

והחזו"א (קכו יט) תי' דעבודה שכשירה בלילה הוה סימן דאינה עבודה חשובה, כסידור המערכה. אבל בעבודה שהיא חשובה, אף שהוכשר בלילה אינו שולל חיוב זר. וה"נ בניסוך המים, עיקר מצוותם ביום, אלא שהתורה החשיבתם כהקטרת אברים שכשרים בלילה. הילכך המתנדב נסיכים קרב בלילה, וכן מי החג. אבל אינו גרעון חשיבות עבודתו"ע.

קצו) תוד"ה שני ספלים. וי"ל דספלים היו קבועין בסיד וכו' דנחשבין כגופו של מזבח. [וכ"כ הריטב"א"ע]. והעמק ברכה (ניסוך המים א) הק' דהספלים יוצאים מצורת הריבוע, ומזבח בעי ריבוע. ותי' דכך נמסר צורת המזבח, והוה בכלל הכל בכתב.

אבל הריטב"א כתב דלדעת רש"י הספלים לא היו

דמקריב בלילה הוה נסכים הבאין בפנ"ע.

עז. [אפשר דזה כוונת שו"ת הרשב"א. אמנם בדברי הרשב"א משמע דאף בבאין בפנ"ע חייבין עליו. כיון דבאין עם הקרבן נחשב עבודת היום, ה"ה כשמקדים בלילה. ואינו גדר קרבן בפנ"ע].

עז. ועד"ז כת' בחי' ר' מאיר שמחה דזר חייב רק על עיקר קרבן, דבזה כתיב ביום צוותו, אבל שאירא לאו מעיקר קרבן (והביא דכ"כ הריטב"א ותי"י יומא שם). אבל נסכים ילפי' להדיא דהוה חובת היום, ועבודה חשובה.

עט. והריטב"א הוסיף דאינה הורדה בקדושה, דהמזבח מעולה מכל הכלים, ומכל העבודות שנעשות שם. ולד"ד י"ל דנחשב גוף המקדש.

עב. והאחרונים דייקו מלשון הירושלמי עבר יומו בטל קרבנו, דהוה קרבן בפנ"ע. [ותליא ביום].

עג. והגר"ז ביאר דזה כוונת הגמ' (ובחס קי) דהנידון בניסוך בחוץ, תליא האם ילפי' מקרא דב' נסכים וא"כ הוה גדר ניסוך הבא עם הקרבן, ויש לו שיעור. או דהוה הללמ"ס.

עד. דלא חשיבא כל כך (כדאיתא יומא כז).

עה. [אבל אברים ופדרים הוה סוף עבודת היום, ותרומת הדשן הוה תחילת עבודת יום המחרת].

עו. וכנסכים דבהדי קרבן, ואף הם כשרין בלילה. אבל בהמשך דבריו דחה דבגמ' (תמורה יד) מבואר דנסכים בהדי זבח ל"מ בלילה. ולא יישב דין ניסוך המים. וצ"ל דהיכא

דף מח:

קצת) תוד"ה כמין חוטמין דקין. ולא שהיה בולט כמין חוטם. והריטב"א הוכיח דע"כ דהחוטם היה בתוך הספל, דכיון דהספלים מכוונים כנגד השיתין, א"כ אילו בולטין, לא היה יורד כנגדו. וכתב דאפשר דהחוטמין היו בתחתית הספלים כעין משפך (ולא שהנקבים דקים כנקבי חוטם). או אפשר שהיה בולט שפופרת כמין חוטם, כדי שתכנס השפופרת לתוך השיתין ולא ישפכו החוצה. אבל לשיטת רש"י הספל לא היה מעצם המזבח, וקיום הניסוך הוה ע"ג מזבח.

קצת) כדי שיהיו בליין בבת אחת. הלח"מ (תמידין י (ו) הביא דמכאן מוכח דניסוך המים היה בשעת ניסוך היין (של תמיד של שחר), וכמ"ש הרמב"ם (שם).

והמקד"ד (י ד) כתב דל"פ דצריך שיהיו בבת א', דניסוך היין הוה תדיר, ואילו ניסוך המים הוה מקודש (שבא מחמת הרגל. אילו ניסוך היין אפשר אף אחר הרגל^א). ומיבעי (זבחים צא.) תדיר ומקודש, הילכך יעשה בבת א'^ב.

והאחרונים (קד"י תענית א) דנו דהניחא לצד (הו' לעיל) דהוה מדין נסכי הקרבן תמיד, אבל לסוברים דהוה מצוות היום, אמאי הוה דוקא בשעת ניסוך היין. ועוד דאין ראוי לעשות ב' מצוות בבת א', דהא אין עושין מצוות חבילות (ויש צד דאף בב' כהנים אמרי' הכי^ג).

והביאו דבגמ' (תענית כה:) דרשי' תהום אל תהום קורא לקול צנורין (תהילים מב ח), דבשעת ניסוך המים, התהום קורא לתהום (פרש"י (תענית) מים עליונים ומים תחתונים), קול שני ריעים אני שומע.

מחוברין (וע"ע בע"ב). והאחרונים (עמק ברכה) דייקו דכ"ד הרמב"ם (י ז). (וע"ע בע"ב).

והעמק ברכה יישב דלא נחשב הורדה בקדושה, דכיון דהספלים היו מנוקבים. ולא היו 'מקבלים' את היין, אלא דרך העברה כמשפך, לא נחשב הורדה.

קצו) ר"י אומר ש' סיד היו וכו'. לדעת תוס' ניהא, דהוה מגופו של מזבח, ומש"ה עשוי בסיד וזפת כשאר המזבח. וצ"ל דת"ק ס"ל דראוי לעשות חלק זה של המזבח מכסף^פ. אבל לדעת רש"י והרמב"ם (הנ"ל) הוה כלי בפנ"ע. וצ"ב במה פליגי.

אבל הרמב"ם (מעשה"ק ב א) כתב דניסוך היין היה יוצק על היסוד, והוא יורד לשיתין. והראב"ד השיג שהיה בספל שבקרבן מערבית דרומית, עם ספל של ניסוך המים. והבס"מ (בפי' הא', ומהר"י קורקוס בתחילת דבריו) כת' דלדעת הרמב"ם רק בחג היה ניסוך היין לתוך ספל. אבל בכל השנה ע"ג יסוד. ובסו"ד כתב הבס"מ (ומהר"י קורקוס) דהיה מנסך בספל, ונקט יסוד לאפוקי שלא היה ע"ג אישים (עי' זבחים צא:). והרדב"ז ביאר דכוונת הרמב"ם לקבוע מקומו בקרבן שכנגד היסוד.

והאחרונים (גר"ד הו' בספר הליקוטים שם, עמק ברכה ניסוך המים ב) ביארו דכוונת הרמב"ם דהניסוך היה בספל, ומשם היה נגרר ע"ג יסוד. דס"ל לרמב"ם דהספל אינו מגופו של מזבח, א"כ קיום הניסוך הוא במה שיורד היין מהספל ע"ג מזבח.

וע"ד פרש"י (בע"ב) דמקלח מהספל לגג המזבח. אלא שהרמב"ם פי' דנשפך ליסוד, ובוה מתקיים הדין ע"ג מזבח יסוד. ומשום יורד לשיתין. והעמק ברכה דהרמב"ם ס"ל ביאר דגדר 'ציקה' הוא במה שנופל מגובה.

במה ימים. ואילו ניסוך המים הוה דוקא בחג, ולא כשעבר החג.

ב. (וצ"ב דא"כ אמאי לא הביאה הגמ' שם הדיוק מהך משנה. אמנם בשאר תדיר ומקודש פסק הרמב"ם דאיוה שירצה יקדים.

ג. ופשטות הסוגיא (סוטה ה) דבב' כהנים אין חסרון חבילות. אבל המג"א (קמז יא) כת' דדעת הרמב"ם דאף בב' בני אדם אין עושין מצוות חבילות. (ואבמ"ל).

פ. והאחרונים הביאו דמבואר דהאיסור לא תניף ברזל, הוה דוקא בברזל, ולא כסף ושאר מתכות. ואפשר דר' יהודה פליג בזה. (וכ"מ ברמב"ן (שמות כ כה), והאחרונים (פרמ"ג קפ א"א ד (עוד) דנו אי דוקא ברזל ושנברא לקצרה, או כל מיני מתכות. ועי"ש במלבי"ם).

א. והביא דבגמ' (זבחים צא.) אי' דאף קרבן תדיר של שבת נחשב מקודש, דאהני קדושת היום אף לתמיד. אך כת' דלא אמרי' הכי בניסוך היין, שהרי אפשר להקריב נסכים לאחר

ופרש"י ניסוך המים וניסוך היין. ומבואר דשייכי להדדי.

(ו) עירה של מים לתוך של יין. בפשוטו היינו ששופך היין לספל של מים. אבל הרמב"ם (תמידין י ז) כתב דאם עירה המים בתוך היין או היין בתוך המים, נסך שניהם כא' יצא. והמנח"ח (שכ ב) כתב דמשמע שעירב בכלי, ואח"כ ניסך. ואמנם התו"ט הביא דברי הרמב"ם דשפכם כא' בספל א', ונתערבו בספל, וכ"מ במאירי. והמנח"ח כתב דדוחק.

והאחרונים ביארו דהטעם משום דעולין אין מבטלין זה את זה (כרבנן מנחות כב.), ומש"ה ל"ש קמא קמא בטל. אבל הערול"ג הק' דלר' יהודה (שם) עולין מבטלין זה את זה.

והמנח"ח תמה דיין מזוג פסול לניסוך. ועודה"ק דמים שנתערבו ביין יש להם שם יין מזוג, ופסולין לניסוך⁷.

והקרי"ס (תמידין י) ביאר דאע"ג דיין מזוג פסול, היינו כשיש שיעור ניסוך רק בצירוף המים. אבל הכא כשיש שיעור בכל א' בפנ"ע יוצא ניסוך המים וניסוך היין.

והלח"מ ואו"ש (מאכ"א יא ט) כת' דהרמב"ם לא הביא דיין מזוג פסול לניסוך. ובחי' רגמ"ה (ב"ב צז:) פי' את הגמ' (שם) דהגמ' מקשה אמאי מזוג יפסל לניסוך. ולמסקנא אינו פוסל.

(רא) ורגמוהו כ"ה העם באתרוגיהן. והגמ' (יומא כו:) מדייקת אמאי איצטרין לומר דבאתרוגיהן. והריטב"א (שם) הק' נימא דקמ"ל דלא חששו לכבוד

מצוות אתרוג. ותי' דהא פשיטא, דכיון שהכירו בו שהוא צדוקי, זהו כבודו של אתרוג לקדש בו השם בענין כזה. וברש"י (בסמוך ד"ה נפגמה) מבואר דזרקו בו אבנים⁸ [מלבד האתרוגים]. דאל"כ האין יפגמו את המזבח. והערול"ג הביא מהירושלמי שהצדוקי מת ברגימה זו⁹.

(יב) כמעשהו וכו' היה ממלא מער"ש ומניחה בלשכה. דבשבת אסור משום הוצאה. והאחרונים העירו דלר' אליעזר (שבת קלא, ה') לעיל (מג.) מכשירי מצווה דחו שבת. ומסתבר דהיה מותר למלאות בשבת.

ומבואר דדוקא בשבת היו ממלאין מבער"י, אבל ביו"ט מותר. והאחרונים העירו דלבי"ש (ביצה יב.) אף ביו"ט יש איסור הוצאה [אלא לצורך אוכל נפש]. ועוד לצד (ע') לקמן (מט:) דהמים נאסרו [בשעת מילוין] להדיוט, א"כ ל"ש להחזיר מדין 'הואיל'. וע"כ דהותר משום 'מתוך', דהוה מצוות היום.

ואפשר דמילוי המים נחשב בכלל עבודת היום, ואף מלאכת אכילת גבוה מותר ביו"ט למ"ד (ביצה יט.) נדרים ונדרות קריבים ביו"ט¹⁰.

(ג) רש"י ד"ה שהיין. והארס מעורב בהן, ונמצא שאינו מנסך מים כשיעור. [והמשנה ס"ל דיש שיעור למים¹¹, ע' בע"ב]. והאחרונים (או"ש ציצית א יא) הביאו מדברי רש"י דאף שנתבטל ל"מ להצטרף למלאות את השיעור¹².

והאחרונים ביארו דביטול מהני לבטל ממנו פסלות, אבל ל"מ ביטול שיחשב 'מים'. דל"מ ביטול להוסיף דינים. והאחרונים (עונג יו"ט ד, רע"א או"ח יא) חקרו בזה האם

מעם מחובי ולא מעל מחובי (ע' מכות יב.). וכ"ש הכא דלא היה מחוייב מיתת ביד, אלא משום הוראת שעה. ותי' דכיון דנפגם הקרן, שוב אינו מציל.

ז. וע"ע דברי הגר"ר רב לנדא בספר ירחי כלה.

ח. עכ"פ למטה (וע' בע"ב). [והאחרונים העירו דע"כ ס"ל דיש שיעור למים אף למעלה, דאל"כ אפשר להוסיף במים כשיעור שיכתן ארס].

ט. ותוס' (זבחים עח.) כתבו דל"מ ביטול [היתר] ברוב [ואיסור], שיצטרף לשיעור כוית ללקות עליו. אמנם רש"י (שם) משמע דמהני. ותוס' (זבחים עט:) גבי מי חטאת) מבואר דמדאורייתא מצטרף לשיעור ע"י ביטול. וע"ע ר"ן (נדרים נט.) וקובה"ע (נט.)

ד. והאחרונים דנו האם בכל התורה לא נחשב 'מים'. (וע' מקד"ד קדשים י ו.)

ה. ובפשוטו הק' מעשה היה ביו"ט ראשון, ומש"ה סתמו בבול של מלח, ולא יכלו לתקן את המזבח. וא"כ צ"ב האין רגמוהו באבנים, דהאבנים הם מוקצה. ויש שכת' דהק' מעשה היה בחול המועד.

ויש שדחו דהעם הארץ שאין בקיאין באיסור מוקצה (וכמ"ש רש"י לעיל מג:) רגמו באבנים. [והמשנה נקטה דכל העם, אף הת"ח רגמו באתרוגים. אבל היו שרגמו גם באבנים שלא כדין, והמשנה לא הזכירה].

ו. והשואל ומשיב (שתיאור טו) הק' דמזבח מציל, וכדדרשי

מהני ביטול ברוב, לבטל חוט שאינו לשמה בחוץ
שנטו לשם ציצית. ול"מ ביטול להחשב לשמה.

ע"ע תוס' (ויתבאר בגמ' נ.).

רד) מנא ה"מ. פרש"י דתוקעין ומריעין. ותוס' פי' דמביאין מהשילוח. ונצריך מי מעיין, וע' מש"כ לעיל. והריטב"א כתב דילפינן ג' דרשות הכא, שיש ניסוך המים, ושיהא מהשילוח, ושיהא בשמחה. דרש"י מקרא 'מים' רישון' ר'מעין.

וכן רש"י (במשנה) פי' מן השילוח, מעיין. והריטב"א כתב דבעינן מים חיים. וכ"כ רשב"ם (ב"ב עט.). ותוס' (ב"ב ס:): דמי בורות פסולין לניסוך, ובעי דוקא מים חיים. והתוס' רא"ש (בשיטמ"ק ב"ב עט.) הביא כן מהגמ' (כאן) מנא ה"מ, דילפי' דמביא דוקא ממעיין. אבל לפרש"י אין ראיה.

אבל הגליון (בשיטמ"ק ב"ב שם) הק' דבסיפא איתא דאם נשפכה היה ממלא מהכור, ונח' (זבחים כב.). האם כיוור צריך מים חיים, וקי"ל דאי"צ מים חיים. (וכ"פ הרמב"ם ביאמ"ק ה יב.) וצ"ע. והאחרונים דנו דיל"פ דהמשנה אורחא דמילתא דהכור היה ממי מעיין.

אבל החש"ל הביא דהרמב"ם (תמידין י י) סתם דממלא מהכור וואף אי הוה מי בורות. ומבואר דס"ל דמי מעיין אינו מעבב"א, אלא הוה מצווה בעלמא.

והביאו דבירושלמי (סנהדרין ב ה) כ"פ פי' את הפסוק

רד"י א יא יז, ועד"ז שמואל ב כג טו) ויתאיו דוד ויאמר, מי ישקני מים מבור בית לחם וכו' ולא אבה דוד לשתותם וינסך אותם לד'. דקאי אניסוך המים וואף דאיירי בבור, ולא מעיין, ובזמן היתר במות".

רה) משכיה דההוא גברא משוינן ליה גורא וכו'. יש אחרונים שהביאו מכאן דמת נכרי"ז מותר בהנאה^{טו}, דאל"כ האין השיבו בדבר שאסור ע"פ דין. וואף דהשיבו כן דרך דחייה, מ"מ לא היה לר' אבהו לומר דבר שאסור ע"פ דין. והשאלת יעב"ץ (א מא) דחה דהשיבו חובא בעלמא, וליצנותא דע"ז מותר, ולקיים מה שכתוב ענה כסיל כאולתו.

רו) רש"י ד"ה חוץ. שיותר ממלהלך ק' אמות. הרש"ש הק' דכל צד במזבח הוה רק ל', ונמצא הליכתו רק צ"ח.

רי) רש"י ד"ה וחוזרין על עקב. דכל כמה דמצי למעוטי בהילוך של שמאל ממעטינן. ומשמע דהיה סברא דעדיף להשלים את הליכתו^{טז}. קמ"ל דדרך ימין עדיף. אבל תוס' (הודפס בע"א) העתיקו למעוטי הילוך וול"ג 'של שמאל', ומש"ה הק' על רש"י. וכ"כ הר"ש מוסיו.

רח) והביאו בול"ש מ"ח. פרש"י מלא אגרוף. בשו"ת חב"צ (י) פי' דהיינו שיעור טפח^י, וקמ"ל דהוה שיעור הפוסל. [ע"ש].

רט) לא מפני שהוכשר וכו'. בפשוטו הטעם דמלא ל"מ לבניית מזבח ודבעי אבנים וסיד וכו'. אבל האבנ"נ (ח"מ ע) כתב דבסוגיין הטעם דל"מ משום דלא ביטלו למזבח, דא"כ היה חייב משום בונה. ואין בנך ביהמ"ק דוחה יו"ט, ע' לעיל מא. אבל אי ביטלו מהני^י.

יד. אך בפשוטו איירי במין ישראל, דדאי אסור בהנאה. ואף עור המת אסור בהנאה מדאורייתא (וכמ"ש תוס' סנהדרין מה.).

טו. ונח' הראשונים האם מותר בהנאה (ע' תוס' ושאר ב"ק י, ושבועת יעקב א פט.).

טז. ויש שפי' ע"פ הא דאי' (יחזקאל מו ט) הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה וכו' כי נכחו יצא. והגמ' (ברכות סב:) מביאה דהנכנס לביהכ"נ מצווה לצאת בשער אחר. ווע"ע בפוסקים קנא הו. והמשנ"ב (קנא כא) הביא הטעם כדי שיהא נראה כמחבב. ויל"ד אי שייך טעם זה בכל מקום.

יז. והחש"ל הק' דכאגרוף הוה יותר מטפח (כדאיתא לעיל בא.). ויל"ד דהיינו אגרוף בן בטיח.

יח. והאבנ"נ (שם) נקט דמהני מילוי סיד בבתים של תפילין,

י. והמח' (זבחים הנ"ל) האם מעבב.

יא. אמנם רשב"ם והתוס' כת' ד'פסולין' לניסוך. וועיקר דבריהם יש לקיים דהוה למצווה בעלמא, ומש"ה מי בורות אינם עומדים לשימוש מזבח.

יב. אבל הבה"ל (ב"ק ס) הביאה הפסוק (הנ"ל) דקא מיבעי ליה בדין טמון באש. [ע"ש כמה פ'].

יג. ומבואר דעשו ניסוך המים על הבמה. והקה"ע ובשיירי קרבן ביאר שהיו צריכין ניסוך המים עם קרבן תמיד, והקריבו את התמיד על במה גדולה סמוך למקום המלחמה וואף שלא היה בגבעין מקום הארון, ע"ש. אבל בפשוטו משמע דהיה במה קטנה, דודו ניסך לשם נדבה וע"ד הא דאי' מתגדין יין או שמן.

והעירו דבבמה מסתמא אין ספלים, ואינו יורד ל'שיתין'. ואפ"ה שייך ניסוך, דעיקר הניסוך הוא ע"ג מזבח.

דף מט.

(ר' רש"י ד"ה ר' יוסי. דקסבר כרכוב זהו הסובב וכו' ורבנן ס"ל זהו הפיור^א. כדאי' (זבחים סב.)². ומבואר ברש"י דלרבנן ציורי הכיור מעכבין. והרש"ש (ועוד אחרונים) הק' דלא מצאנו כלל שעשו ציורים אלו. ולא הוזכרו במשנה במידות ובפסוקים ביחזקאל, וכן לא הוזכר ברמב"ם. וכת' דלכאורה י"ל דקי"ל כר' יוסי בר"י דהוה הסובב³, והסובב הוזכר בכ"מ.

(ריא) תוד"ה שכל מזבח. וריבוע מעכב וכו' אבל קרן מנלן (שצריך ריבוע), דסיד היה בקרן וכו' דע"י מלבן נעשית וכו'. המהר"ם ביאר דכיון דנעשית ע"י מלבן (וכמ"ש רש"י לעיל מה). א"כ היה סיד עם האבנים, ולא מסתבר דע"י האתרוגים נפגם האבן עצמו, אלא הסיד. א"כ נפסל משום דלא הוה ריבוע.

(ריב) בא"ד ואבני אפוד בני שמיר וכו'. אבל הרמב"ן (שמות כה ז) כתב דאבני אפוד אי"צ שמיר, ד'במלאותם' נאמר רק באבני החשן. והא דנקטו (גיטין סח.) שמיר לאבני אפוד לאו דוקא, אלא דאף החושן נקרא ע"ש האפוד. והמנח"ח (צה ו) כתב דלפ"ז מתיישב ק' התוס' מדמא בן נתניה, ואין ראייה שהיה שמיר בבית שני⁴.

(ריג) בא"ד והיינו יכולים לחלק בין קודם שהוקדשו אבנים למזבח דעודם חולין וכו'. ונבאבני הבנין לר' נחמיה (סוטה מח) מתקין בחוץ ואח"כ מכניס⁵, ואילו אבני מזבח משעה שהוקדשו אסור אף בחוץ. ותוס' חידשו דהאיסור 'לא תניף' הוה אחרי

שהוקדשו, דיש עליהם שם אבני מזבח¹. והמשנ"ל (בית הבחירה א טו) הביא כן בשם הבאר שבע, והמשנ"ל חלק [דברמב"ם מבואר] דהאיסור בשעת בנין, ולא בשעת הנפה. א"כ אסור לבנות באבנים שהניפו עליהם, ואף שהניפו קודם שנתקדשו.

והאחרונים (מנח"ח מ ב, ערול"ג, בית יצחק אר"ח כו) הק' דבגמ' (ע"ז נב, הו' בתוס' לעיל) איתא דאבני מזבח ששקצום יוונים, פקע קדושתם דרש'י ובאו בה פריצים וחללוה. וכיון דהוה חולין, א"כ שוב ליכא איסור לא תניף. ומ"ש כשלא הוקדשו מעולם, להיכא דפקע קדושתם.

(ריד) תוד"ה אל תיקרי. ומיהו קשה דר' יוחנן אדר"י דהכא סבר מששת ימי בראשית נבראו וכו' בשעה שברה דוד שיתין וכו'. וכ"כ רש"י (ד"ה מעשה) דמאן דאית ליה דבראן ל"ל מששת ימי בראשית. אבל רש"י (לקמן ג.) כתב דשמא נסתמו בעפר והוצרך לכרותן. וכ"כ הריטב"א. וע"ע מהרש"א (ח"א).

דף מט:

(רטו) ירדו לשיתין אין מועלין בהן. פרש"י שאין בהם שום צורך גבוה. אבל הגמ' בלשון הב' דוחה דהוא משום דנעשית מצוותו. ומשמע ברש"י דס"ד דהגמ' עדיין לא ידעה הך טעם.

(רטז) ואיכא דאמרי וכו' דאי ר"א אכתי בקדושתיהו קיימי וכו'. פרש"י דקאמר דטעונין שריפה. והגמ' דוחה דנעשית מצוותו, ופקע ממנו דין מעילה. ומ"מ טעון שריפה מגזיה"כ [דדרש'י הסך נסך, כדלעיל]. אבל הגמ' (מעילה יא, צוין בתוס') דוחה אפי' תימא

ד. כוונת התוס' אי אמרת דנפגם האבן [וכפרש"י], א"כ פסול משום פגומה. אך לא יתכן לפרש כן, אלא משום חסרון ריבוע.

ה. ובבית שני לא החליפו אבני החושן, ומעשה דדמא בן נתניה היה באבני אפוד.

ו. ור' יהודה (שם) חלק ששלמה עשה כל אבני המקדש ע"י שמיר. וויל"ד האם פליג דל"מ מתקין מבחוץ. [וע"ע חז"א אה"ע סו"ס קמון].

ז. וי"ל לפ"ז דהוה 'איסור' להשתמש. אבל דעת הרמב"ם (ביב"ב א טו) דהוה פסול לבניית המזבח, והבונה מזבח באבן שנגע בו גרזן לוקה. [אבל אינו לוקה על נגיעת הגרזן].

דכיון דהסיד אינו עומד מצד עצמו, מתבטל לעור, ונחשב בית של עור.

א. פרש"י (זבחים) הצירים סביב, למעלה מאמצעו. [כמו סידו וכיירו].

ב. דהגמ' מק' אלא מעתה כיוור לרבי, וסובב לר' יוסי בר"י מעכב. והגמ' הביאה דר' יוסי בר"י סבר דמעכב. ופרש"י (שם) מדר' יוסי ברבי יהודה נשמע לרבי דכיוור מעכב, דבעינן ציורים של פרחים וציצים וקלעים סביב למזבח.

ג. וכן תרגם אונקלוס (שמות כו ה) סוביבא דמדבחא. וכן פרש"י (עה"ת). אבל הספורנו (שם) פ' שרכב הוא ציורים. וע"ע רשב"ם שם.

למשה מסיני ל"צ ג' לוגין. ופרש"י (שם) ואיכא למימר בלוג' או דאין להם שיעור.
והגמ' (שם לחד לישנא) העמידה דנח' בברייתא האם יש שיעור למים.

ריט) ש"ס. מבואר דלמ"ד יש שיעור במים היכא דמילא יותר מג' לוגין אינו מתקדש כלל. וכ"מ בדברי רש"י. ותוס' (שבועות יא.) הביאו מסוגיין אף לענין קטרת, דכיון דיש שיעור להקרבת קטורת פרס שחרית ופרס בין הערבים, אין כלי שרת מקדשה שלא מדעת. (וע' בסמוך מש"כ השיטמ"ק מנחות).

והמקד"ד (ג ב) חקר האם הוה דין בכלי, שאינו מקדש כשיש בו יותר משיעור הראוי. או דהוה דין בקדושת הגוף, דאינו יכול לחול קדושת הגוף יותר מדיני הקרבן. והביא דכ"מ בתוס' (מנחות מז.)¹.

אבל תוס' (מעילה יג:) מבואר דאם מילא יותר מכשיעור, ג' לוגין מתוכו מתקדש ויש בזה מעילה. והאחרונים הק' על דבריהם מסוגיין.

ובחי' ר' מאיר שמחה (ח"ב שו"ת מב) פי' דבסוגיין חל קדושת הגוף לענין ליפסל בלינה. אבל התם איירי לענין מעילה, וסגי בזה קדושת פה.

והשיטמ"ק (מנחות עח: בהשמטות) הביא דבגמ' (שם, הו' בתוס' נ.) מבואר דלמ"ד כלי שרת מקדשין שלא לדעת, מהני לקדש אף היכא דמעורב עם דבר שאינו ראוי לו². והק' דבסוגיין מבואר דהיכא דמילא טפי מהשיעור אינו מקדש, כיון דמעורב

ר"א דאי קלט. ופרש"י (המפרש) דכיון דקלטו מהאוויר אין מעילה. ודוקא כשהגיע לקרקע, קרקע השית מקדש אותם. ומושמע דהריצפה מקדשת, וצ"ב דהא אין חצר להקדש לענין מעילה³.

ובל"ב (במעילה שם) איתא דהא דשורפין לר"א היינו מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא.

ריז) ל'גמע גמועי. פרש"י בלגמות גסות. דהוה דרך שביעה⁴. אבל המהרש"א (ח"א) כתב דגמיעה הוה לגימה דקה. כדכתיב (בראשית כד יז) הגמאיני נא מעט מים וגו'. ומש"ה פוקקין שלא ירד בבת א' אלא מעט מעט. וצורבא מדרבנן ישתה לגימות דקות, שהגרון טועם הרבה פעמים ונהנה יותר.

והדרכ"מ (קפג ה) כת' דיש מודקדקין לקחת כוס שפיה רחב לברכה"מ, ולא כוס שפיו צר⁵, כדי לגמוע [כפרש"י]. (והמג"א ציין למהרש"א).

כלי שרת מקדש שלא מדעת

ריח) קסבר אין שיעור למים. פרש"י דלא פירשה תורה שיעור, ואפי' יותר מג' לוגין. וכ"כ הריטב"א דאין שיעור למעלה, וכל שממלא הכלי מקדשן. משמע דיש שיעור למטה, כדתנן ג' לוגין. אבל תוס' (זבחים קי:) כת' דלמ"ד אין שיעור למים, חייב כשניסך בחוץ אף על פחות מג' לוגין⁶. והאחרונים (שם) כת' דלפ"ז שיעור ג' לוגין היינו לכתחילה.

והגמ' (זבחים שם) מבואר דלר' עקיבא דיליף ניסוך המים מ'זנסכיה', בשני ניסוכים, א"כ צריך שיעור ג' לוגין. דהוקשו להדדי. ואילו למ"ד דניסוך המים מהלכה

ה. כר' יהודה (במשנה מה).

1. ועד"ז תוס' (מנחות מז.) כת' גבי תנור מקדש, דאפי' אפה ב' בבת אחת אין התנור מקדשן, כיון דלא חוזר כולחו. והביאו מקור לזה מסוגיין. ותוס' (שם מה. ד"ה לעולם כרבי) כת' דאין התנור מקדש כיון דלא קדש כולחו, וציין למש"כ (שם מה. דנ"ל).

2. (והוא בהערה לעיל). ועוד הביא דתוס' (זבחים ל) מבואר כיסוד זו, דל"ש קדושת הגוף היכא דכבר הקדש אחר לקרבן. והטעם דלא חל אף החלק דהוה כשיעור הוא משום כל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת א' אינו (וכדבריה קדושין נ). (וכ"כ תוס' מנחות פ.).

3. דהיכא דייחד פ' חלות לתורה, לדעת חזקיה קדשו מ' מתוכם. ואביי (שם) ביאר דס"ל דכלי שרת מקדשין שלא מדעת. (וסכין דשחיטת התורה דינו בכלי שרת).

א. [וע' רשב"ם ורמב"ן ב"ב עט, ובקצות ר א]. ובס' הערות כתב דצ"ל דכיון דאינקליט חוזר לקדושתו דמעיקרא. א"נ מתברר דלא פקע כלל.

ב. והרש"ש (שבת קמז) ציין דכע"ז (שם) דצורבא מדרבנן דלא נפיש ליה ריפתא, לא ליבצע בצועי. ופרש"י לחתוך פרוסת קטנות, ולאכול מעט מעט. דאינו דרך שביעה. אלא יצרף יחד ויאכל. (וכפרש"י בסוגיין).

והרש"ש הק' דרש"י (כאן) כתב דשאני יין. ואילו התם מבואר כן על פת. [ואפשר דהתם איירי שבכל סעודה אוכל דבר מועט. ופרוסות לאו דוקא, דכשאוכל ברצף אין חילוק בגודל הפרוסה].

ג. [ועוד כתב טעם שצריך לתת עינו בכוס].

ד. [אבל רש"י (שם) פי' כגון שמילא יותר מג' לוגין].

ובגמ' (פסחים לד:) איתא דמי חג שנטמאו, דלא מהני השקה לאחר שהוקדש. אבל השיקו קודם שהוקדש מהני. ואביי נסתפק האם היינו קדושת כלי או קדושת פה, ופרש"י שקרא עליהם שם, ומילאום לשם חג.

ומשמע דיש אופן שמילאום לשם חג, וכד"ג יש בהם קדושת פה. ויש אופן דלא הוקדשו, ואין להם אפי' קדושת פה. ולכאור' לפ"ז המשנה במעילה קאי בלא קדושת פה, ומש"ה אין להם מעילה. ואילו סוגיין איירי לאחר שמילאום לשם חג, ויש בהם קדושת פה. וחל קדושת הגוף ע"י הכלי.

אך מ"מ קשה אמאי לא מילאום בלא קדושת פה, ועי"ז לא יתקדשו בכלי שלא מדעת.

דף נ.

רכב) **איפסילו להו בלינה**. פרש"י דהוקדשו קדושת הגוף, ובאמורי קרבן. [דע"י קידוש כלי חל קדושת הגוף].

והריטב"א הביא דהר"א אב"ד כת' דהטעם דיש פסול לינה משום דאין ראוי ליקרב בלילה, דאין ניסוך המים בלילה. והריטב"א חלק דבגמ' (תענית ב:; הו' לעיל מח.) מבואר דמהני ניסוך המים בלילה. ואף בדבר שקרב בלילה, כיון שהגיע עמוד השחר פסול בלינה^א.

ותוס' (לקמן נא; והריטב"א נג.) כת' דבכל ימי החג היו ממלאים המים מקרות הגבר, אבל לא היו מגיעים לעזרה עד עמוד השחר [והכלי אינו מקדש בחורין]. שלא יפסל בלינה בעמוד השחר^ב.

רכג) תוד"ה ואי. דלילה אין מחוסר זמן וכו'.^ג המקד"ד (י ד) הק' ל"ל לתוס' הטעם דלילה

בהדי דבר שאין ראוי לו. ואף למ"ד כלי שרת אין מקדשין שלא מדעת.

והשיטמ"ק תי' דהלשון 'שלא מדעת' מתפרש בב' אופנים, דבסוגיין לא נתכוון לקדש כלל. ואילו התם נתכוון מיהת לקדש הראוי לו [אלא שלא ייחד איזה]. והאחרונים תי' דאף תוס' במעילה יל"פ דאיירי שנתכוון לקדש את הראוי, ומש"ה אף שמילא טפי מהשיעור, נתקדש מה שראוי לו^ט. וע"ע מקד"ד (ג ב).

רכ) **ובלי שרת מקדשין שא לא מדעת וכו'.** בפשוטו מבואר דמתקדש ממילא, אפי' אומר שאין דעתו שיתקדש. וכ"מ בשיטמ"ק (מנחות עח: בהשמות, בשם גליון) דבסוגיין איירי שמתכוון שלא יקדש כלל. אבל התוס' הרא"ש (בשיטמ"ק ב"ב צז.) כת' דהא דאיתא הכא דמתקדש בין מדעת בין שלא מדעת היינו בסתם, אבל כשאומר בפירוש איני רוצה שיתקדשו לא נתקדש^ד. וצ"ב א"כ בסוגיין הרי יכול לומר שאינו רוצה לקדש. וצ"ל דמ"מ גזרו. או דהוה גנאי להניח בכלי בלא קידוש (ע' בסמוך).

רכא) **שם. המקד"ד (ס"ס לה) הביא דתוס' (מנחות עט:)** כת' דהא דכלי שרת מקדשין שלא מדעת, היינו דוקא בהקדש, אבל לא בחולין. והק' דבסוגיין המים לא הוקדשו קדושת דמים, שהרי קודם קידוש זה אין בהם מעילה (כדאיתא מעילה יג:), א"כ האין יקדשו שלא מדעת.

והמרחשת (ב מ ב) **וזרע אברהם (כג כה) וקה"י (מעילה ה) תי' דע"י שנתמלאו בכלי הקדש, נקנו להקדש"א.** וכמ"ש הרמב"ן (ב"ב עט., ע' קצות ר א) דמהני קנין חצר להקדש, אלא דאין מועלין בה. וכיון דשייך להקדש, נתקדש בכלי.

דמגיבה להקדש יש מעילה.

א. והריטב"א הביא דאף אברים ופדרים קרבים כל הלילה, ובבוקר נפסלו.

ב. אבל הגבול"א (תענית ב:) הק' בזה אפרש"י (שם), האין מלאו מים בלילה. הא יפסל בעמוד השחר.

ג. וכ"כ תוס' (מנחות נא.) דשאיבת המים בלילה לא הוה מחוסר זמן. ואף דאין זמנה מאתמול.

ט. וכ"ה לשון תוס' (שבועות ה"ל) דכיון דיש יותר מהשיעור, מש"ה אינו מקדש שלא מדעת. אבל אילו יתכוון לקדש שפיר מהני. אך המקד"ד הק' מתוס' מנחות (מו. ומח.) דהתם נמי נתכוון לקדש הראוי. ומבואר דל"מ.

י. ונקט דאף כשמקדש את היין נעשה כאילו התנה להדיא שלא יקדש.

יא. וצ"ל דהממלא לא נתכוון בהגבתו לזכות [מהפקר] להקדש, דאילו הגבי' להקדש יש מעילה וע' נדרים לד:

אינו מחוסר זמן, תיפול דומנו הוא, וכמ"ש תוס' (תענית ב: הו' לעיל מח). והירושלמי דמהני ניסוך המים בלילה. [וב"כ הריטב"א]. וצע"ג.

ולכאורה מבואר דתוס' דידן ס"ל דל"מ ניסוך המים בלילה, וכוונת הגמ' (תענית) שהמילוי והקידוש בלילה. [וכדעת רש"י שם].

ועוד יש שפי' דיש ב' צורות בניסוך המים. דניסוך הבא עם הקרבן, הגדר דקרבן מקדשו, ובלילה הוה מחוסר זמן. ואף דמים הבאים בפנ"ע מהני לנסך אף בלילה. מ"מ כשמקדשו להקריבו עם הקרבן הוה מחוסר זמן, אלא דאין מחוסר זמן בלילה⁷.

רכז) בא"ד וי"ל דלא דמי, דשאני הכא דלא בני כהן ובגדי כהונה במילוי. המהרש"א (בתוד"ה חזקיה) ביאר דכיון דאף מילא קוף מתקדש, מש"ה כשמגיע זמנו מתקדש. אבל הערול"ג נקט דכוונת התוס' דמתקדש אף קודם זמנו.

אבל תוס' (שבועות יא.) הביאו מסוגיין דמילוי ערב שבת נחשב זמנו, כיון דא"א למלאות בשבת. [והאחרונים הק' דאין איסור בעצם המילוי בשבת, אלא שאין מעיין שאפשר בלא הצאה. ועוד דאפשר למלאות ממי הכיור, וכמו שהיה ממלאים בדיעבד שנשפך. א"כ אמאי חשיב דאי אפשר למלאות בשבת].

ובחי' ר' מאיר שמחה פי' דכיון דילפי' דניסוך בלילה מהני, א"כ אף בלילה הראשון. ובקדשים הלילה הולך אחר היום, א"כ אף ערב יו"ט נחשב זמנו, דאין מחוסר זמן לכו ביום.

רכה) בא"ד ומיהו אין מכאן קושיא כ"כ, דאין בלי שרת מקדש בחוץ וכו'. [וב"כ תוס' לקמן נא: דמש"ה לא היה נפסל בלינה בעמוד השחר]. אבל הראב"ד (תור"כ צו א יב, וכן הר"ש שם) כתב דאע"ג דאין מקדשין שיהא קדוש, מקדשין ליפסל. והביא ראיה מסוגיין. [והשיטמ"ק (ובחים פת. ג) גרס כן להדיא].

רכו) תוד"ה חזקיה. תימה וכו' ומסיק אב"י וכו' חזקיה סבר מקדשין. תוס' הק' דבסוגיין ס"ל לחזקיה דאינו מקדש שלא מדעת, ואילו במנחות (עח: לחד לישנא) חזקיה סבר דמקדשין שלא מדעת⁸. ותוס' (כאן) חילקו דהכא הוה שלא בזמנו. והשיטמ"ק (שם בהשטמות) חילק דהכא אין דעתו לקדש כלל. ואילו התם (במנחות) דעתו לקדש מיהא ארבעים מתוך פ'.⁹

ועוד כתב בשם גליין דבסוגיין מתכוון שלא יקדש כלל.

רכז) ואמאי ליעביר במסנתת וכו' אמר ר' נחמיה וכו' מפני שארס נחש דומה לספוג, צף ועומד במקומו¹⁰ וכו'. [ואף אם יש בו ארס מהני המשמרת להוציאו¹¹, כ"כ המפרשים תרומות ח ז].

ודעת ת"ק במשנה (תרומות ח ז) דאף משמרת אסור משום גילוי. ומפרשי המשנה פי' דת"ק ס"ל דהארס עובר דרך המסנתת עם יין¹².

רכח) שם. ליעביר במסנתת. והאחרונים הק' דבמשנה איירי בשבת, א"כ אמאי אין בזה איסור

בסוגיין מבואר ודלמ"ד יש שיעור למיין אינו מתקדש כלל. ותי' דהתם איירי כשמתכוון לקדשו. ואילו בסוגיין כשאינו מתכוון, ומש"ה כיון דיש יותר מכשיעור אינו מתקדש.

ד. ובגמ' (ב"ק קטו) מבואר דה"מ היכא דלא טרקו, אבל היכא דעירבו שוב ל"מ מסנתת להוציאו.

ט. אבל הרא"ה (ע"ז ל) כת' דמשמרת אין חשש גילוי, דהנחש שומע קול הטפטוף ובורח. והעירו דבסוגיין מבואר דאף מים מגולים בעלמא מהני משמרת לר' נחמיה. ויש שדנו דהרא"ה פי' את דברי המשנה, אך נח' המשנה והברייתא בדעת ר' נחמיה, ובסוגיין הביאו מהברייתא דמהני מסנתת.

י. והרמב"ם בפיה"מ כת' דאין הלכה כר' נחמיה. וכ"כ הרמב"ם (רוצח יא יד) דל"מ מסנתת, וכן הטור (י"ד קטז). אבל הרמ"ה (בשיטמ"ק ב"ק קטו) פסק כר' נחמיה, דסוגיא דעלמא כוותיה.

ד. ועוד אפשר דניסוך מחמת חובת היום אינו בגדר קרבנות, ואין לו קידוש כלי ול"ש פסול לינה. והוא דניסוך בחוץ חייב, הוה דוקא דומיה דניסוך הבא עם הקרבן.

ה. [אבל תוס' (שם) פי' דברי שמואל באופ"א, ע"ש]. והרש"ש הק' דהו"ל להביא משנה (שם) להדיא דכולן אין מקדשין אלא בקודש. והביא דאף תוס' (ובחים כ) הביאו מסוגיין דאין מקדשין אלא בקודש [דמשעת מילוי לא נפסלו ביוצא], ותמה אמאי לא הבי' מהמשנה שם. וציין שהצאן קדשים (שם) עמוד בזה.

ו. ועוד"ק השיטמ"ק (שם) דרב פפא (שם) אמר דכו"ע [אף ר' יוחנן] ס"ל דמקדשין שלא מדעת וכו', ואילו ר' יוחנן (מנחות ז.) אמר זאת אומרת כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת.

ז. והשיטמ"ק (והו' לעיל) כתב דבזה מיושב הא דמבואר (שם) דלמ"ד מקדשין שלא מדעת, מתקדש אף דמעורב בהדי אינו ראוי, ומתקדש הראוי [שהרי יש יותר מכשיעור]. ואילו

לגבוהה חיישינן טפי, דסוף סוף הוה מגולה^{טז}. ולכאורה למד כן מסוגיין.

והמג"א (שם א) כת' דאם עמד שעה מועטת מגולה אין להקפיד האידנא^{יז}, דהפחות והסגנים לא קפדי בדיעבד אא"כ נמר ריחו וטעמו. ומבואר מדבריו דהרי"ץ גיאת פסל יין שנמר מחמת הגילוי, דבזה קפדי הפחות האידנא. ולא משום גילוי דנחשים. [וע' דברי מלכיאל ד א].

והביאנו^{יח} (ר"ס ערב) כתב דמסתבר דדין 'הקריבהו' אינו פוסל בדיעבד, שהרי המביא קרבן כחוש יצא יד"ח בדיעבד^{יט}. ובלקוטי הלכות שוב חזר בו ותוקן במהד' המשנ"ב^כ דיש מקומות דמשום הקריבו פוסל בדיעבד. והביא דהרמב"ם (איסור' מ ב י) כתב דטריפה פסול למזבח משום הקריבהו נא, ומעכב בדיעבד. [והאחרונים האריכו בזה].

והריטב"א הביא בשם הגאונים מכאן שאין מדליקין בביתכ"ז אלא בשמן הגון שראוי להדליק לפני מלכים. [וע' בפוסקים קנר יב].

ותוס' (יומא סד.) כת' דלא אשכחן מום בניסוך המים. [והאחרונים דנו דחשב מום ע"י עשן].

רל שם. אבל בירושלמי אי' הטעם דבעינן ממשקה ישראל, מן המותר לישראל^{כא}.

והאחרונים הק' דגילוי הוה חשש סכנה, ואינו בגדר 'איסור' לישראל^{כב}. והמקד"ד (לג ג) וקובה^{כג} (ע ו)

בורר^{כד}. והחזו"א (קנ כג) תי' דכיון דהוה חומרא בעלמא לא נחשב בורר וכתב דבתוס' (לעיל מה:) לא משמע כן. ובס' הערות תי' דכאן מעביר במסנת לברר דאין כאן ארס^{כה}, ואין רצונו להוציא הארס. וציין למש"כ התו"ט (אבות ה ה) דנחש לא היה מוּזק בביהמ"ק, אלא דמ"מ אסור משום גילוי, וע"י מסנת מתקנו.

(רכט) אפי' תימא ר' נחמיה וכו' לגבוהה מי אמר וכו' הקריבהו נא לפחתך. [פנ' וכי תקריבו לשליט בשר ודם הירצך בנדרה זו]. יל"ד אמאי לא נחשב מכובד, משום דנשאר גנם קצת אף אחרי המסנת [וד' נחמיה מודה דנשאר קצת פגם]. או שנראה בזוי להשתמש בדבר שהיה פגום קודם, אף שעבר הפגם. ועוד אפשר דהשתא המים פגומין לפנינו, ואינו ראוי להעבירם במסנת. וכ"מ במקד"ד (לג ג). ואפשר דאיידי דוקא כשנפסלה אחר שכבר הוקדש^{כז}.

ותוס' (לעיל מה:) הביאו דהמסקנא דהטעם משום הקריבהו נא לפחתך [ומשמע דאף לרבנן הוה מטעם זה]^{כח}. ודלא כפרש"י (במשנה) דפסול משום חסרון שיעור.

ובגמ' (ב"ב צו:) אי' דאין מקדשים איין מגולה, אע"פ דעבריה במסנת לר' נחמיה. משום הקריבהו נא לפחתך. וכ"פ הטור ושו"ע (או"ח רעב א)^{כט}.

והרי"ץ גיאת (הו' בטור ערב) כת' דאפי' האידנא דלא קפדינן אגילוי אין מקדשים עליו^ל. משום הקריבהו נא. [ואף דידעינן שאין בו ארס נחש, מ"מ

יז. והמג"א הוסיף בפרט במדינות אלו דאין היין מצוי כ"כ. וע' משנ"ב ושעה"צ אי הוה דוקא.

יח. ובמיוחס לרשב"א (מנחות פד:) כת' דאין מביאין ביכורים מתמרים שבהרים, ילפי' 'הקריבהו נא' לענין לכתחילה. ואתא דרשא דמארצך לפסול בדיעבד. ור"ל לא דרש מארצך, וס"ל דבדיעבד אם הביא כשר, וכמו חטאת כחושה. וכת' דתמרים שבגג גריעי, ואין היתר בהם מלהביאם בכל עת שירצה, דאינם בכורים חשובין וגמורים כהנך קמ"ל.

יט. והחש"ל ציין לס' בנין עולם שדן כשהניח אתרוג תחת המטה, דשורה עליו רוח רעה (פסחים קיב.), ואינו ראוי לאכילה [מחמת סכנה], האם נחשב דיש לו היתר אכילה לענין לכב. ועוד הביא דברי הב"ח (או"ח קס) דמים מגולין [במקום שמצוי נחשים] פסולין לנט"י, דנעשו כ'שופכין' ופסול לנט"י, א"כ אף לענין זה.

כ. ועוד דמשמע דפסול בתורת ודאי, אף על הצד שאין בו

יא. וציינו לדברי הנשמות אדם (טו ה) שדן באופן שבורר מחמת איסור תולעים, ולולי האיסור היו שותין.

יב. ולדברי רש"י (במשנה) כל הנידון משום שיעור המים, א"כ מטרת הסינון לברר האם יש כאן דבר שאינו מים.

יג. והשפ"א כתב דאף לרבנן דמסנת ל"מ, משום דהמים נפגמו מהארס, אבל עכ"פ מהני להוציא עצם הארס, ואין כאן חסרון שיעור.

יד. והמפרשים הק' אמאי הביא הטור הא דעברו במסנת, דהא הטור פסק כרבנן דמסנת ל"מ. וביארו דכוונת הטור דאף בזה"ל ל"מ, וכמו מסנת.

טו. אבל ראבי"ה (ב תכד) כת' דבזה"ל מהני מים מגולים.

טז. והפרמ"ג (שם מ"א) נסתפק בכל הני דהוכרו בגמ' ע"ז דלא הוה גילוי, וכגון טיף טיף, האם לגבוה פסול משום הקריבהו. או דלמא הפחות והסגנים לא קפדי היכא דאין חשש.

הביאו דמדברי הירושלמי מבואר דכל שאסור לישראל ומאיזה טעם שיהא, אף משום סכנה, פסול מדין ממשקה ישראל.

והאחרונים (הנ"ל, וכן נאות יעקב ח, מקור ברוך ב מב, זכר יצחק, וקה"י מנחות ג) חקרו בגדר הפסול ממשקה ישראל מן המותר לישראל, האם הוה סימן או סיבה. האם אותו גורם לאיסור להדיוט אוסרת אף לגבוה, וחדש הוה איסור אף לגבוה. או עצם הא דאסור להדיוט פסול לגבוה וולא מפני שהוא חדש, אלא משום שאסור להדיוט. והביאו דכ"מ בירושלמי, דעצם הא דאסור להדיוט, פסלו לגבוה. והמקד"ד (שם) כתב וע"פ הנ"ל דהפסול ממשקה ישראל מן המותר לישראל הוה משום 'הקריבהו', דדבר שאינו ראוי לאכילה אינו ראוי לתת לגבוה. דכיון דאסור לו אינו דורון נאה^{כא}. ולפ"ז הירושלמי ס"ל כמסקנת הבבלי (כאן).

ועוד העיר הקוב"ע (מב ג) דאיסור גילוי הוה מחמת

הספק, דעל הצד שלא שותה ממנו נחש אין בזה שום איסור^{כב}. א"כ נימא דכלפי שמיא ידוע דראוי להדיוט, אילו אין בזה ארס נחש. ובפשוטו משמע בירושלמי דפסול בתורת ודאי וואף בדיעבד^{כג}. וכת' דכיון דמ"מ כיון דאינו ראוי להדיוט מחמת הספק^{כד} נתמעט ממשקה ישראל^{כה}.

אבל הגרי"ד (בס' ליק' לרמב"ם) חידש דחשש סכנה הוה בגדר איסור דרבנן^{כז}, והביא דכ"ה לשון הרמב"ם (רוצח יא ה) דאסרו חכמים משום סכנה, ומכין מכות מרדות^{כח}. [אמנם הראשונים (תוס' ע"ז לה. ורא"ש שם ד ג, טור ושו"ע קטז א^{כח}) כת' דבזה"ז לא חיישינן לגילוי, דלא גזרו במקום דליכא נחשים^{כט}].

והירושלמי ממשיכה הניחא מים, יין (מגולה) מנלן, ודרשי' (שופטים ט ג) המשמח אלקים ואנשים. והאחרונים (גרי"ז מנחות פז) הק' אמאי בעי טעם נוסף ביין, ואמאי לא סגי בדרשת ממשקה ישראל^ל.

הדרן עלך פרק לולב וערבה

פסול לגבוה, כיון דאסור להדיוט מספק. ואף דאפשר בבדיקה. **כה.** והקוב"ע האריך בכמה סוגיות האם דבר שאינו ראוי מחמת הספק נחשב 'ראוי'. ודן דיל"פ דמש"ה לא ניחא להו לרש"י ותוס' בדברי הירושלמי.

כו. וכ"כ בס' מנחת אברהם (לתרי"ב ויקרא ח ה) בשם הגרי"ז דגילוי הוה איסור דרבנן, וככל מאכלות אסורות דרבנן.

כז. והביא לשון התוספתא (דמאי ב יד) דאם ע"ה אמר שנתגלתה, אין מאכילין דבר ה'אסור' לו.

כח. וע"ע פר"ח (קטז א) ופתח"ת (שם א), ומעשה רב בשם הגר"א. ויעוד ציינו לר"א מן ההר (מכתי' חולין קה) דגילוי נוהג בזה"ז.

כט. והקד"א (חולין מט) כת' דלא שייך דבר שבמנין שצריך מנין להתירו, שאין איסורו אלא משום סכנה, והיכא דליכא סכנה אין חשש בזה. ולא גזרו בזה איסור. אך יש שדייקו דבראשונים משמע דהטעם דלא גזרו מעיקרא כה"ג.

ל. והקה"י (מנחות ג) תי' דיין מגולה עומד לשימוש האדם, לזילוף. ומש"ה ס"ד דאין חסרון ממשקה ישראל.

ארס נחש. וובס' הערות כתב דלדברי הירושלמי ל"מ מסננת [בקר' בגמ' נ.], דהא מ"מ הוה דיחוי.

כא. וביאר בזה דהרמב"ם לא הביאו. דהרמב"ם (איסור"מ ה ט) כתב דערלה פסול משום דהוה מצווה הבב"ע וולא משום ממשקה ישראל.

כב. והמשנה ראשונה (תרומות ח ד) נקט דאילו יבא אליהו ויאמר שלא שותה נחש מותר. וזהו בתרומה שנתגלתה, אמאי לא אמרי' שמא יבא אליהו ויטהרנה. ותי' דסכנתא חמירא, וצ"ב. ויש שפי' דכוונתו דאסור להשהותה עד שיבא אליהו, שמא ישתו ממנו בטעות. והדרך אמונה (תרומות יב יג ס"ק קטז) חלק דכיון דנתגלתה כבר אסרוה חכמים, דהוה בכלל גילוי אף היכא דידעינן שלא שותה ממנו נחש ודגילוי הוה איסור דרבנן.

כג. אמנם יל"ד דכוונת הירושלמי דפסול רק מספק, דשמא באמת יש בזה ארס נחש. והרי אף לרש"י הא דחסר בשיעור הוה רק אילו באמת יש בזה ארס נחש.

כד. והמקד"ד (לג ג) הביא מרש"י (ובחים עד) דספק טריפה

פרק החליל

(ד) תוד"ה חד. בירושלמי שמשם שואבין רוח הקודש. ופרש"י (ישעיהו יב ג) ושואבתם, ותקבלון אולפן חדת [כ"פ תרגום יונתן שם]. ממעיני הישועה כי ירחיב לבם ע"י ישועה הבאה להם, ויתגלו להם רזי התורה שנשתכחו בבבל על ידי הצרות. [ע"ש רד"ק].

(ה) שיר ש"ל קרבן. פרש"י כדתנן ב"ב יום בשנה החליל מכה לפניהם. וצ"ב אמאי הביא הנך י"ב יום, הא בכל יום היה שירה על הקרבן תמיד, ואף בכלים. אלא דבי"ב ימים היה החליל [אבוב] מחליק, שהיה מסיים השירה (וכדאיתא ערכין י).

(ו) עיקר שירה בב"י ועבודה היא. פרש"י וכי היכי דתמיד דוחה את השבת, אף שיר שלו דוחה שבת. המקד"ד (כה) דייק דמצוות השירה לא היה דוחה שבת, אלא דנחשב בכלל הקרבת התמיד, והתמיד גופה דחי וואף דקי"ל דהשיר אינו מעכב את הקרבן. ולחד מ"ד (עירובין קב:) אף קושר נימא בשבת, דמכשירי שירה דחו שבת. וצ"ל דאף זה בכלל מצוות התמיד.

(ז) רש"י ד"ה בשיר ש"ל קרבן. בשעת ניסוך המים והיין. המזהרש"ל מחק המים, דבכל השנה היה רק ניסוך היין. אבל הב"ח גרס כן, שהרי בסוכות היה אף בשעת ניסוך המים. ובהג' יעב"ץ ביאר דהיו מנסכין שניהם יחד^ב (ע' לעיל מחז). ומבואר דהשירה מתייחס אף לניסוך המים.

אבל תוס' (ברכות לה.) כת' דאין אומרים שירה על אכילת מזבח וניסוך המים, אלא על ניסוך היין.

(א) זה החליל ש"ל שמחת ביה"ש. פרש"י בשביל ניסוך המים^{לא}, כדמפרש ושואבתם מים בששון.

והרמב"ם כתב דאע"פ שמצווה לשמוח בכל המועדות, בחג הסוכות היתה במקדש שמחה יתירה, שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם ז' ימים^{לב}. והאחרונים (הר"י פערלא לרס"ג ג מילואים ה, גר"ז בקו' סוכה) דייקו דהרמב"ם (ח יב) לא הזכיר דשמחת בית השואבה שייך לניסוך המים, אלא משום שמחת הרגל^{לג}. ונקרא בית השואבה, ע"ש מקום השמחה. והעמק ברכה כת' דהמשיכו שמחה זו עד הבוקר, עד שעת ניסוך, ע"כ קראוה ע"ש השואבה ואף לרמב"ם.

(ב) שאינו דוחה לא את השבת ולא את היו"ט. החזו"ט (קנ כד) דן האם נהגו שמחת בית השואבה בשבת ויו"ט, בלא חילול שבת ויו"ט, בלא חליל^{לד}. או דכל השמחה היתה בחוה"מ, והביא מהמשנה (נא.). שעשו תיקון הגזוטרטא רק במוצאי יו"ט. ווע' מה שהביא מלקמן נד. ונה.).

דף נ:

(ג) מששת ימי בראשית. פרש"י דאמרן (לעיל מט.) לחד מ"ד (דשיתין מששת ימי בראשית. והשפ"א הק' דאף נסכי כל השנה ירדו לשיתין, ומ"ש ניסוך המים. ע"ש.). אבל לדעת הרמב"ם (הנ"ל) דהוה משום שמחת הרגל, צ"ב במה שייכא לששת ימי בראשית^א.

אך הרמב"ם (סד"מ עשה נד) כללו במצווה לשמוח ברגלים, וכולל שיהא שמח בכל מיני שמחה וכו'. ולשחוק בבלי ניגון ולרקוד במקדש לבד, והיא שמחת בית השואבה.

לד. ואף לא תקעו בחצוצרות, וכמ"ש תוס' (כע"ב).

א. והעמק ברכה כת' דענין שמחה, לשמוח בה, הוה מיוחדי דהביאה, דכתיב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו.

ב. לכתחילה, אך מהגוי ניסוך המים אף שלא בשעת ניסוך היין, ומחמת חובת היום. ווע' מש"כ לעיל שם.

לא. ופרש"י (לעיל מב) לכבוד שאיבת המים וכו"כ הריטב"א שם. אבל הריטב"א (כאן) כתב בשעת 'ניסוך' המים. וצ"ל דמשעת שאיבה נחשב שמתעסק בניסוך.

לב. והעמק ברכה (שמחת ביה"ש) ביאר דמצוות ד' מינין במקדש, הו' משום 'ושמחתם', ומשם ילפ' דיש מצוות שמחה ואף בל ד' מינין.

לג. והגר"י פערלא הק' א"כ אמאי לא מנאו הרמב"ם בפנ"ע במנין המצוות. והעמק ברכה (שם) כתב דאינו חיוב או מצווה דאורייתא. אלא כך 'דיתה' במקדש, וכן קבעו חכמים.

(יב) **אב"ל שיר של שואבה ד"ה שמחה יתירה היא.** פרש"י ואינה מה"ת אלא לחבב את המצוות, ולא דחי שבת. הגר"ז (קו' סוכה) דייק דאילו הוה מן התורה דחי שבת¹. דהיה בכלל צורך הקרבנות. אמנם אף מ"ד (ר' יוסי בר"י לדעת ר' ירמיה) דשיר של שואבה דחי שבת, פרש"י דדחי רק שבות של שבת [הואיל ושמחת מצווה היא]. ואינו דוחה איסור דאורייתא. דלכו"ע אינו מהחפצא של שאיבת המים, אלא ענין חיוב מצווה.

(יג) **אבובא דמשה.** בגמ' (ערכין י:) מבואר דהיינו חליל היינו אבוב.

(יד) **ילפ"י מאבובא דמשה.** הרש"ש הק' הא הוה שאר כלים [של מתכת] בהדי אבובא, ונימא דמתקיים עיקר השיר בשאר כלים, ואבובא לבסומי קלא בעלמא. וכתב דאפשר דבי"ב יום בשנה לא היה אלא החליל לבד ולכן שפיר ילפ"י מיניה.

הגמ' (ע"ז מז.) מסתפקת משתחוה לבהמה, האם קרניה ושוקיה פסולין לכלי שיר. ואיתא התם דלמ"ד עיקר שירה בכלי פסול [ופרש"י דקי"ל בהחליל דהשירה מעכב את הקרבן²]. ומבעי למ"ד עיקר שיר בפה.

דף נא.

(טו) **מאי לאו וכו' דמ"ד עבדים היו קסבר עיקר שירה בפה וכו'.** הריטב"א פי' דהלולים אמרו שירה בפה, והכלים הוה לבסומי בעלמא.

אבל **תוס'** (תענית כז.) כת' דכיון דעיקר שירה בפה, הכל כשרים אפי' ממזרים לומר שירה, דהוה בפה.

(ח) **תוד"ה ורבנן.** תיממה דתנן (עירובין קב:) קושרין נימא במקדש וכו'. ולחד תי' בגמ' (שם) אתיא כמ"ד דמכשירי מצווה שלא היה יכול לעשותן מבעו"י דחי שבת. והמאירי (שם) כתב דלר"א קשירת נימא הותר במקדש משום מכשירין, ולא קי"ל כן. וגם ידעת דקי"ל עיקר שירה בפה ולא בכלי.

אבל הרמב"ם (שבת י ו) פסק דהותר עניבה במקדש, דהוה לצורך מצווה³.

(ט) **בא"ד דאין שבות במקדש⁴.** ואפי' ר' נתן דמחמיר התם מודה דשבות צריכא התיירו וכו'. הערול"נ הביא דתוס' (מנחות צז.) ד"ה לא ושבת קבג: כת' דאשכחן כמה שבותים שגזרו במקדש. דפעמים היה צורך בכך⁵. וביאר דקו' התוס' דהשיר הוה צורך גדול, ולא היה להם לבטלו משום שבות.

(י) **בא"ד וי"ל דלפ"י שהיה שם רוב כלי שיר⁶.** שצריכין לתקן תדיר וכו'. ואגב גזור נמי שלא יתקעו. אבל **תוס'** (בע"א) כת' דהטעם דגזרו דהוה שמחה יתירה [וכו"ה לשון הגמ' כאן]. וצ"ל דצריך לב' הסברות, דכיון דיש בזה חשש גדול גזור במקום שאינו עיקר העבודה. וכ"כ הריטב"א דכל כי האי שבות שהוא דבר המצוי [דאגב טרדייהו מתקנין] גזור כיון דאינה מעכבת.

(יא) **כלי שרת שעשאן מש"ע עין וכו'.** המאירי כת' דמצווה מן המובחר בשל זהב, אבל אינו מעכב⁷ [ונחלקו אי בעי מתכת]. ובגמ' (סוטה יד:) איתא דדוקא כלי עץ דחשובין, אבל בכלי פחות פסול משום הקריבהו.

ובגמ' (ע"ז מג.) איתא דנפק"מ בזה האם מותר בזה"ז לעשות כדוגמת כלי המקדש משל עץ.

ו. המהרש"א כת' דתוס' קאי אף בשיר של קרבנות בי"ב ימים ולרב יוסף דאינו דוחה. אך עכ"פ תוס' קאי גם בשמחת בית השואבה, ודלא כרב יוסף.

ז. והריטב"א (יומא לט.) כתב דמדרבנן לכו"ע אין עושין כלי שרת משל עץ. [ועי"ש תרי"ז].

ח. [וידל"ח דהיה דוחה שבות דשמא יתקן כלי שיר. אבל השתא דהוה שמחה יתירה גזור על שבות במקדש].

ט. והרש"ש (שם) הק' דקי"ל כרבנן דאינו מעכב. והביא לשון הר"ן למ"ד עיקר שירה בכלי ושירה מעכבת קרבן לא תיבעי. [ועי"ש].

ג. והאבנ"ג (כו ו) כתב דאם אין לו כלים מעכב, וצריך לתקן את הכלי כדי שיהא ראוי לשירה. דבעי שיהא ראוי לבלילה. אבל הנגינה בכלי אינו עבודה, וכשר בעבדים. ואיירי דאין כינור אחר, ואם לא יתקנו יעכב.

ד. קו' התוס' (כאן) קאי אשיר של קרבן. אך המשך התוס' לכאורה קאי אשמחת בית השואבה. ובס' הערות הביא דמבואר בתוס' דאף בעזרת נשים שייך סברת אין שבות במקדש.

ה. וי"ל דזה בכלל תי' התוס', דהכא היה חשש וטעם לגזור. [ותוס' בקו' נקטו דכלי שיר הוה גזירה כללית, ומשום לא פלוג. ומש"ה תמחו מ"ט גזור במקדש].

דאילו למ"ד עיקר שירה בכלי, הכלי זמר היו קודש. ובעי כהנים או לויים. ובפשוטו משמע בתוס' דלמ"ד עיקר שירה בפה, אף ממזרים כשרים לשירה, וכ"נ במהרש"א. והאחרונים (רש"ש, שפ"א, וע' גב"א) תמחו בזה^א, ודנו דאולי הו' ט"ס בתוס'.

טז) שם. עיקר שירה בפה וכו'. והגמ' דוחה דלכו"ע עיקר שירה בפה, ולכו"ע אינה עבודת לויים. [אלא משום גדרי מעלין לכהונה].

אבל תוס' (יבמות פו:) הביאו דכשעלה עזרא רק לויים קצוצי בהונות עלו עמו^ב [וכמ"ש רש"י קידושין טט:], שלא היו ראויים לשיר [בכללי]. ותוס' כת' דאפי' למ"ד עיקר שיר בפה הקפיד, כיון דאיכא נמי מצוה בכלים. והגב"א (תענית כז.) תמה דלהך מ"ד, מהני שהכלים ע"י ישראל.

יז) ור' ירמיה בר אבא אמר וכו' אבל שיר ש"ל קרבן ד"ה עבודה היא ודוחה שבת. בפשוטו ס"ל כמ"ד עיקר שירה בכלי, ומש"ה דחי שבת [וכדברי רב יוסף].

אבל הרמב"ם (כה"מ ג א) פסק עיקר שירה בלויים בפה, ואחרים [ישראלים מיוחדים] היו עומדים ומנגנים בכלי שיר. ומ"מ פסק הרמב"ם דהוה עבודה ודוחה שבת.

שהרמב"ם (שם ג ו) פסק דבי"ב יום היה החליל מכה לפני המזבח וכו', ודוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן, ועבודה היא ודוחה שבת.

והלח"מ (לולב ח יג) ביאר דמותר בשבת, דהוה שבות בעלמא משום תיקון כלי שיר. והקילו משום דאין שבות במקדש^ד. ודוקא בשמחת בית השואבה החמירו. וכ"כ הקרי"ס (כה"מ ג א) ע"ג דחליל אינו דאורייתא אלא חצוצרות, אפי' הכי אינו אלא שבות בעלמא. והרדב"ז הק' דלשון הרמב"ם ד'דוחה' שבת, אמאי

איצטריך דחייה. הא מדאורייתא מותר. ולא גזרו שמא יתקן כלי שיר במקדש, דכהנים ורזיזים, ואינו דחייה. ות' דכיון דאשכחן כמה שבותין דגזרו במקדש, ואילו שבות זה לא גזרו מפני שהיא עבודה.

אבל הערול"נ כתב דאדרבה משמע ברמב"ם דדוקא החליל היה דוחה שבת ויו"ט, אבל שאר כלים בשיר של שבת ויו"ט לא דחו שבת.

ובשו"ת בנין שלמה (כא, לחשק שלמה) כת' דבמוסף של ר"ח אמרי' 'ובשירי דוד עבדיך הנשמעין בעירך', ואילו בשאר מוספין^ה לא הזכירו כן. דלמ"ד דשיר של קרבן לא דחי שבת ויו"ט, א"כ לא היה שירה במוסף של שבת ויו"ט^ו. אלא ר"ח [וחוה"מ]. ובס' הערות הוסיף ד"ל דאף למ"ד דדחי שבת, מסתבר דהתירו רק כמנין כלי שיר הפחות (ע"פ הא דאי' ערכין י.). אבל בר"ח באו הרבה, ונשמע השיר היטב בעיר.

שמחת בית השואבה

יח) מי ש"א ראה שמחת ביה"ש לא ראה שמחה מימיו. המאירי פי' שמחה שלימה. והריטב"א כת' פירוש שמחה כמזה.

יט) במוצאי יו"ט הראשון ירדו לעזר"נ וכו' והיו מתקנים. בפשוטו משמע דבנו מוצאי יו"ט. אבל הרמב"ם (לולב ח יב) כתב דבערב יו"ט ראשון היו מתקנים וכו'. והערול"נ כת' דלכאורה הטעם דאסור הבנין משום מלאכה בחוה"מ^ז. והביא תוס' (סוטה מא.) דהכימה של הקהל היו בונים של פרקים לפני המועד. דבנייתו לא הותר בחוה"מ.

כ) מנורות ש"ל והב היו שם, וד' ספלים בראשיהן וכו'. לא נתפרש במשנה כמה מנורות היו שם [ומיעוט רבים ב']. ובירושלמי (הו' בפסקי הרי"ד) משמע דהיו שנים, ועמדו בנס [עיי"ש חשבון כמה צריך לבסיס המנורה]. אבל יש שפירשו שהיו ד' מנורות^ח.

ו. ואף דק"ל דשיר של קרבן דחי שבת, קבעו נוסח תפילתינו אליבא לכו"ע.

ז. ויל"ד אי דוקא למ"ד מלאכה דחוה"מ דאורייתא, ע' פוסקים (תקל).

ח. ובבעל הטורים (במדרב ח ד) כתב דהוזכר בפסוק (שם) ד' פעמים מנורה, רמז לד' מנורות בשמחת ביה"ש. ויש לדחות דכוונתו ד' ספלים בכל מנורה.

א. ואפשר דעכ"פ בעי י"ב לויים, אלא דאף אם ממזרים שרים אתם אינו פוסל.

ב. ומש"ה עזרא קנס את הלויים ממעשר.

ג. ופסק בר' יוסי. (עיי"ש בכס"מ).

ד. והשפ"א כתב דלפ"ז כוונת הגמ' 'עבודה היא', דהוה תוספת וצורך עבודה, ולא גזרו בזה משום שבות.

ה. וכן מוסף של שבת ר"ח לא הזכירו.

ותוס' (שבת שם) הק' האיך מותר להדליק בהם לשמחת בית השואבה, הא לאו צורך קרבן הוא ויש מעילה בבגדי כהונה שבלו, וכדאי קידושין נד.

והמשנ"ל (מעילה ה יד) הק' כתנות כהונה שבלו, נימא דנעשית מצוות, ויצאו מידי מעילה. והביא דגבי בגדי כהן גדול ילפי' (פסחים כו.) דיש בהם מעילה אף שנעשו מצוות^י, מרביית 'והניחו שם' דטענין גניזה. אך דחה דה"מ בגדי כה"ג דיוה"כ, אבל בגדי כהן הדיוט ל"מ דצריך גניזה וקבורה^י. ובסוגיין מבואר שלקחום לפתילות. וע"כ דלא ילפי' מהדיוט^י. והמשנ"ל העלה צד דטענין גניזה, ואפ"ה הותר לפתילות דהוה לצורך קרבן כקרבן^י.

והמקנה (קידושין נד.) תי' דאף שהיו בלויים, שוב קבעום להפקיע לעשות פתילות למקדש (למנורה), ונמצא דעדיין לא נעשו מצותן שהרי ראויין הם לקדושה. ומסתמא הקדישם ע"ד כן דלאחר שיכלו יעשה מהן פתילות למקדש^י.

והשיטה לא נודע למי (קידושין שם) עמד בזה, ותי' דלא מקרי נעשית מצוותו, כיון דאילו לא בלו^י השתא נמי חזו למצוות^י.

ותוס' כת' דדוחק לומר דלב ב"ד מתנה עליהם, דמה צורך יש להתנות. ועוה"ק בתו"י (עדה"ג שם) דלא מצינו לב ב"ד מתנה בכה"ג ושיצאו לחולין

(כא) רש"י ד"ה יורדין. כהנים ולוים יורדין וכו'. משמע ישראל לא^י. והרש"ש הק' דאף ישראל יורדין שם, דמותר לישראל ליכנס לעזרה [עד העזרת כהנים], כדתנן (כלים א ח). ואמנם יל"פ דכהנים ולוים שהו בעזרה, ואילו ישראל לא היה זה מקומן.

(כב) רש"י ד"ה ש"א. ובתל מורחי שהוא לסוף עזר"ג היה נמוך. כדאיתא (מידות ב ד) כדי שכהן השורף את הפרה בהר הזיתים יוכל לכוון כנגד פתח ההיכל. ורש"י (כאן) מבואר דקאי אכותל עזר"ג. אבל רש"י (יומא טז.) כתב דקאי אכותל תחתון לרגלי הר הבית. וצ"ל דקאי אתררייהו. ע' רש"ש.

(כג) **מב"אי מכנסו כהנים ומהמייניהו וכו'.** בגמ' (שבת כא.) איתא דשמנים ופתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בשבת, אין מדליקים במקדש [דבעינן להעלות נר תמיד].

והגמ' הביאה דבגדי כהונה שבלו עושין מהן פתילות למנורה. והגמ' פ' דקאי בבגדים של בוך [פשתן] ראוי להדליק. אבל בגדי כהונה מכלאים אינם ראויים. והגמ' מקשה ממתני' דהכא, פרש"י דהמנייהם, היינו אבנט של כלאים^א. והגמ' תי' שאני שמחת בית השואבה^ב. פרש"י דלא כתיב להעלות, ולא דאורייתא היא.

ט. אבל רש"י בעין יעקב הגיר' כהנים ולוים וישראלים.

י. ורש"י הוסיף שבו היו נכנסין לחיל. וצ"ב דהחיל היה לפנים מהר הבית, וסמוך לעזר"ג.

יא. ונח' בזה (יומא ו.) האם אף אבנט של כהן הדיוט הוה כלאים [דומיה דכה"ג], או דאבנט כהן הדיוט פשתן, כשאר בגדיהן.

יב. וכו"פ הרמב"ם (תמידין ג טו) 'במנורה, ופי' הכס"מ לאפוקי שמחת ביה"ש. אבל ר"ח (עדה"ג נב) הביא בשם הירושלמי דמכנסו כהן הדיוט היו מדליקין נרות בחוץ, שיערו לומר אין לך דבר שעושה שלהבת אלא פשתן וולפ"ז י"ל דקאי כמ"ד דאף האבנט מפשתן. ומשמע דקאי אף אשמחת ביה"ש. וצ"ע דלא הביא דהבבלי פליג. וע"ע רבינו יונתן, דבריו צריכין תיקון.

יג. והגמ' פ' דהוה ב' כתובים הבאין כא' [תרומת הדשן ובגדי כהונה].

יד. והמשנ"ל הביא דהרמב"ם (כה"מ ח ה) פסק דבגדי כהן הדיוט שבלו עושין מהם פתילות. ובגדי כה"ג שבלו גונזין אותן. דכל בגדי כה"ג נאמר דין גניזה. ודילפי' ח' בגדי זהב

דכה"ג מבגדי לבן דיוה"כ, אבל לא ילפי' בגדי כהן הדיוט מכה"ג.

אך המשנ"ל (כה"מ ח ה) הביא דבירושלמי (כאן ה' ב"ח נב) אי' מכנסו כהן גדול היו מדליקין נרות דבפנים, ומכנסו כהן הדיוט נרות שבוין. ונדלא כרמב"ם.

טז. אבל השיטה לנ"ל (קידושין נד.) והמאירי שם) הביא בשם הראב"ד דילפי' בגדי כהן הדיוט לכה"ג, כיון דדמי להדרי.

טז. והמשנ"ל דחה דא"כ אף של כה"ג נימא הכי. ולכאורה י"ל דילפי' לכהן הדיוט איסור הנאה אף שנעשית מצוותו. ואף דלא ילפי' חיוב גניזה.

יז. ועפ"ז כתב דדוקא הכתנות, אבל מכנסיים ואבנטים נעשית מצוותן ואין מעילה. דלא היו עושין מהן פתילות למנורה. ולכך היו מדליקין בשמחת ביה"ש.

יח. ויל"פ דנעשית מצוותן שייך דוקא היכא דאינן ראויין מחמת קיום המצוה, אבל לבישת בגדי כהונה אינו עושה שלא יהיו ראויין לעבוד עזר, אלא באופן שנתלכלכו או נקרעו. ולא הוה מחמת עיקר העבודה, ומש"ה אינו פוסל.

יט. ועד"ז כלי שרת שנשבר לא יחשב נעשית מצוותו.

מבאן ולהבא. דכיון דכבר קדשו לבגדי כהונה, תו לא נפקי בחולין בלא פדיון³. ודגדר לב ב"ד מתנה הוה תנאי או שיויר, אבל הכא מעיקרא היתה קדושתן לעולם. והאיל יחני תנאי שיפקיע קדושתן אח"כ⁴.

ור"י (בתוס' שבת) תי' הואיל דהיו עושין לכבוד הקרבן נחשב צורך קרבן.

והמאירי (קידושין נד. בסדר, ושיטה לנ"ל שם) תי' דשמא צרכי רבים הם, דינו כחומת העיר שבאים משיירי הלישכה. ואף למ"ד מועלין בהן. והמאירי הביא י"מ דדוקא של כה"ג, אבל בגדי כהן הדיוט, הרי אמרו (כאן) דהדליקו לשמחת בית השואבה. ודחה דהוה כעין צורך עבודה היא.

ותוס' תלמודי ר"י הזקן (הנדרמ"ח שבת שם) תי' דהיו פודין אותן ומחללין קדושתן על המעות. א"נ שמחת בית השואבה הוה דאורייתא ודררשי' ושאתם מים בששון⁵, ומש"ה מותר ממילי דהקדש.

והמשנ"ל (כה"מ ח ו) הביא תי' התוס' (ר"י) דנחשב צורך קרבן ומש"ה דוחה, והק' דמבואר דשמחת בית השואבה לא דחי שבת ויו"ט, אפי' שבות בעלמא. ע"כ דלא היה בזה צורך קרבן. ופי' דכוונת התוס' דנחשב צורך לענין הא דלב ב"ד מתנה, וע"פ תי' הראשון דהוה מדין לב ב"ד מתנה.

אבל האחרונים (שפ"א שבת שם, אבה"א שם, ועוד) חלקו דכוונת התוס' דכיון דהוה צורך קרבן הוה שימוש גבוה ומש"ה אין בזה משום מעילה. אבל לא דחי שבות. ותוס' לא הק' דהוה מעילה ודהא הוה שימוש מצוה, ומצוות לאו להנות ניהו, אלא דאינו צורך כ"כ שיהא ראוי להפסיד הקדש.

ועוה"ק האחרונים דאין מורדין מקדושה חמורה לקלה. ע' שפ"א (שבת כא).

כד) תוד"ה מב"א. תימה דלא חשיב נמי כתונת וכו'. והתו"ט (הו' בגליון) הק' אמאי לא הק' אף ממצנפת. וכבר עמד בזה הכס"מ (כלי המקדש ח ו, גבי פתילים למנורה), ותי' דהמצנפת היה דק ביותר ולא חזי לפתילות.

כה) בא"ד שגם היא היתה של שש. ודבבגדים של כלאים ניחא, דיש בהם צמר. האחרונים (רש"י בשם תו"ח) נתקשו בדברי התוס', דבגמ' (שבת שם) מבואר דבשמחת בית השואבה אף צמר מותר להדליק.

כו) חסידים ואנשי מעשה וכו'. והרמב"ם (ח יד) כתב דגדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה היו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין, ולא היו עושים כן עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא כל העם באו לראות ולשמוע. וכמ"ש הירושלמי (הו' בתוס' נ) שמשם שואבין רוח הקודש, דהשכינה שורה מתוך שמחה.

והרמב"ם (שם טו, סוף הלכות לולב) כתב דהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצווה בהן, עבודה גדולה היא⁶. וכל המשפיל עצמו ומיקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד, העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב ו) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר (שם) והמלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה'.

וה"ה ביאר דעיקר הדבר הוא שאין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו, והוא מוכרח ואנוס בעשייתן. אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן. ויעשה הטוב מצד שהוא טוב, ויבחר באמת מצד שהוא אמת ויקל בעיניו טרחן. ויבין כי

בקנינו מעיקרא.

כב. וצ"ב נהי דהשמחה היה דאורייתא, מנ"ל דכל צרכי השמחה והנך מנורות יחשב דאורייתא.

כג. והחש"ל כתב דהכתונת עשו פתילות למנורה, אבל האבנט ומכנסיים ל"מ למנורה, דהיו עבים יותר. ועוד כת' האחרונים (מרכה"מ, ערול"ג) דמכנסיים מאוסין בזיעה ואינו ראוי למנורה.

כד. וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר (דברים כה) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב

והמשנ"ל (מעילה ה יד) נסתפק בזה, ודן שיכול להתיר אותם ולעשות אותם כלי מחדש. ועדיין ראויין למצוותן.

כ. משמע דמהני פדיון (וכ"כ בתורה"ז, ע' בסמוך), דדינם כקדשי בדק הבית. אבל תוס' (קידושין נד.) מבואר דבגדי כהונה דינם ככלי שרת. דהוה קדושת הגוף, ול"ש בהם פדיון ואינו יוצא במעילה. והרמב"ן וריטב"א (שם) חלקו דלא הוה ככלי שרת, כיון דאין משתמשין בהן בגופה ומכשירי עבודה הם ודינן כקדושת דמים. (והמה' הו' במשנ"ל כה"מ ח ה).

כא. אבל בדעת תוס' מבואר דמהני תנאי להחשב דיש שיויר

עמוד השחר. ואפי' הכי נפסל בלינה בנץ החמה².
[והמהרש"א חלקן].

והשיטמ"ק (מנחות עח: בהשמות) תי' דלא נפסלו בלינה בעלות השחר, דגלי קרא דשמחת בית השואבה בלילה, דכתיב ושאתם מים בששון. ובגליון (החשק שלמה) תמה האיך נלמד מהך קרא דהשמחה והשאיבה בלילה. ועוד ילד"ק מנלן דהוה בכלי שרת ויתקדש.

לא) תוד"ה והיו. ומתוך כך צ"ל שאותה קתדרה היתה למופלא שבב"ד, ולא היה מן המנין. ואילו לרבנן היה מן המנין. ובפסקי הרי"ד (הוריות ד:) כת' דאף לרבנן המופלא לא היה מן החשבון וכדי שלא יחלקו על רבן. וביאר בזה הא מצאנו בכ"מ (ובחס יא: ידים ג ה, ד ב) מקובל אני מפי ע"ב זקנים.

לב) דעברי אהאי קרא לא תוסיפון לשוב בדרך הזה וכו'. הרמב"ם (מלכים ה ז) כת' דאסור להתיישב במצריים. דבג' מקומות³ הזהירה התורה שלא לשוב למצרים⁴. והחינוך (תק) ביאר משרשי המצוה דאנשי מצרים רעים וחטאים, וצוה שלא נחזור עוד להטמא, ולא נלמוד מדרכיהם המגונים.

והרמב"ם (שם ח) כתב דאין לזקין על לאו זה, דהכניסה מותרת, דיכול להתכוון לשם סחורה. ואם יחשב לישב ולהשתקע אין בו מעשה.

והמנח"ח (תק) הביא דאף שבא ע"י מעשה נחשב שאין בו מעשה, כיון דהמעשה הוא היתר⁵. ועוד הק' דאם הולך ע"מ להשתקע, אמאי לא אמרי' דהמחשבה מפרשת את המעשה, וילקה.

וההג' מיימוניות (ב בשם הסמ"ג) תמה על הקהילות השוכנים שם, וגם רבינו המחבר הלך לגור שם. וליכא למימר דסנחרב בבל כל העולם [והאיסור

לכך נוצר לשמש את קונו. וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו ישמח ויגיל. לפי ששמחת שאר דברים תלוים בדברים בטלים שאינן קיימים. אבל השמחה בעשיית המצות ובלמידת התורה והחכמה היא השמחה האמיתית. וזהו ששלמה בדרכי מוסרו שבח שמחת החכמה ואמר בני אם חכם לכך ישמח לבי גם אני.

כז) בפניהם. בפסקי הרי"ד פ' בפני הלויים, שהיו עומדים על המעלות [וכדאי' בהמשך המשנה]. והתוי"ט פ' בפני הרואים, דהוכר ברישא דהמשנה מי שלא ראה וכו', וכן מבואר בברייתא (בע"ב) שהיו אנשים ונשים עומדים לראות את שמחת בית השואבה. ועוד פ' התפא"י בפני המנורות.

דף נא:

כח) בלא מספר. בפשוטו הוה לשון גזמא על ריבוי הכלים. ועוד פ' הרש"ש דבגמ' (ערכין י) יש שיעור כמה כלים צריך לשירת הלויים [דאין פותחין], ובוזה אין מספר.

כט) הפכו פניהן ממזרח למערב⁶, ואמרו אבותינו במקום הזה וכו' ומשתחווים קדמה וכו'. הערול"ג דייק דהרמב"ם השמיט כל סדר שאיבה זו. וכתב לפרש דשייך דוקא בבית שני, ומש"ה לא כתבו הרמב"ם לבית שלישי.

ל) תוד"ה קרא. מקרות הגבר הולכין לשאוב מים, וא"כ היו נפסלין בלינה וכו' בעמוד השחר. המהרש"א פ' דקרות הגבר היתה קודם עלות השחר, ובוזה תי' תוס' דהיו שוהין עד שהיה מאיר היום, דהיינו עלות השחר. אבל המהרש"ל פ' שהיו שוהין עד שיאיר המזרח [שהוא זמן שחיטת התמיד, ע' יומא כתא]. ולפ"ז יל"פ דקרות הגבר הוה אחר

ג. לא תוסיפון (שופטים יז טז), לא תוסיף (כי תבוא כח טח) לא תוסיפו (בשלה יד יג).

ד. והרמב"ם (שם ח) כת' דיראה שאם כבש מלך ישראל מותר לישב שם. וביאר המנח"ח דנתקדש כדין אר"י. ולפ"ז תליא בגדרי כיבוש יחיד.

ה. וציין דהמשנ"ל (ביאת מקדש ג כא) שדן בכע"ז [גבי נטמא במקדש].

לבב. וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך.

א. שיצאו מעזרת נשים לכיוון מזרח ונתרחקו מהעזרה וההיכל, והחזירו פניהם למערב [בתפילה זו לכיוון קדש הקדשים]. ואמרו שעובדי ע"ז נתרחקו.

ב. והאחרונים ציינו דכ"מ ברמב"ם (תמידין ב יח וביא"מ ה ט) העלה השמש.

שכת' 'לעולם, וכן הרמב"ם הל' מלכים הנ"ל. וצ"ב דבסוגין מבואר דאיסור זה נוהג לדורות, דמש"ה נענשו.

(ג) רש"י ד"ה סטיו כפול. שהלכו יוחנן בן קרח בחורבן בית ראשון. והשפ"א תמה א"כ מה מקשה הגמ' מ"ט איענשו, הא עברו על אזהרת ירמיה, ומפורש בקרא (ירמיה מב) שהזהיר שאם ירדו למצרים יענשו.

אך רש"י ביאר דנבוכדנצר הרג אותם שירדו בימי חורבן הבית (והניח את בניהם). ובניהם עלו לגדולה ועושר. [אך לפ"ז נולדו במצרים, ומבואר דהאיסור הוא לדור במצרים, ולא תלי בכניסתם].

(ד) בא"ד עד שהחריבם אלכסנדרוס. משמע דקאי בזמן תחילת הבית שני. [בני הגולים בבית ראשון]. וכ"ה לגירסת הגמ' (כאן) אלכסנדרוס 'מוקדן' ט. אבל האברבנאל (בהקדמה למלכים, ה' בהג' מהר"ב רנשבורג) כתב דהא דאיתא בסוגין 'מוקדן' הוה ט"ס. אלא הוה יותר מאוחר, אלכסנדרוס הקיסר הכ"ד לרומי ט.

ובירושלמי איתא דטרוגינזוס הקיסר"י החריבם. והאברבנאל הביא בשם תוס' דהכריעו כדברי

תלי באומה של מצרים¹, שהרי בסוגין מבואר דישי איסור אחרי בלבול סנחריב. וגם דבתוספתא (ידים ב ח) איתא דמצריים חזרו למקומן אח"כ.

והיראים (שט) תי' דאיסור רק בדרך הזה, מאר"י למצרים. אבל כשעוברים משאר ארצות למצרים מותר².

והריטב"א (יומא לח.) תי' דהאיסור שייך רק כשישראל שרויין על אדמתן³, ולא בזה"ז דבלאו הכי אנו בגלות.

והרדב"ז (מלכים שם) כתב דהנך קהילות בשעה שירדו הותר לסחורה. ומה שנשאר אח"כ אינו לאו גמור אלא איסור בעלמא. ולא חששו מפני טורח הטלטול, ומיעוט רווח המזונות בשאר מקומות⁴.

והרדב"ז כתב דרבינו היה אנוס ע"פ המלכות שהיה רופא למלך ושרים⁵. וכתב דאף הוא נתיישב שם זמן מרובה ללמוד תורה וללמדה וקבע שם ישיבה, וכה"ג מותר [דאינו קביעות דירה⁶].

אבל רבינו בחיי (יו טז) כת' דהוה מצווה לשעה, שלא ילמדו ממעשיהן⁷. [ולא כרמב"ם בסה"מ (ל"ת מו)

כמקסטר, ולא כמתמרמר. וודאי אויבים אפיקו לקלא. ועוד שהרי בדינו כמה אגרות הרמב"ם, ולא מצאנו חתימה זאת.

יג. ובשור"ת הרדב"ז (ד עג ואלף קמח) כתב דמי שעקר משפחתו למצריים, מחוייב במנהגי המקום ויר"ט שני, אף דדעתו לחזור, דכיון דנתיישב שם נחשב מבני המקום. דהא כולנו דעתינו לחזור, דעל טעם זה אנו סומכין לדור במצרים וכו' דכיון שאין אנו יורדים להשתקע אלא לגור, וכאשר תמצא ידינו נלך לאר"י.

יד. שהרי אנו רואין כמה קהילות דרות שם מאז ועד היום, ואילו היתה מצוה לדורות לא היו ישראל קדושים מקילין בזה לדור שם, ואילו עשו כן היו החכמים שבכל דור ודור מוחזים בידם. והביא דיש שסוברין שמצות דורות הוה, אבל לא אסר הכתוב הדירה במצרים אלא לאותן שבאים לשם מאר"י (וכדעת היראים).

טז. ו'מגין השטרות' שהוזכר בכ"מ (ע' רמב"ם גירושין א כז) הוא מתחילת מלכות אלכסנדרוס, מ' שנה אחרי תחילת בית שני. ע' יומא סט. מעשה דשמעון הצדיק (שהיה משיירי אנשי כנסת הגדולה, אבות א ב) ואלכסנדר מוקדן.

טז. [והביא כן מספרי דברי הימים אשר למלכי רומי]. והמהרצ"ח הוכיח כן דהא אלכסנדר מוקדן בנה אלכסנדריא, ונקרית על שמו [וכדאיתא בראשית רבה כג].

יז. והגר"א (עה"ג) הביא הגירסא טרכינוס.

ו. וע' מנח"ח (שם) ואבי עזרי (מלכים שם) שדנו דמשמע דתליא במקום, ואילו כבשו עם אחר, לא אמרי' דטיהרו והותר.

ז. וע' תוס' יבמות עז: ועוד. והאחרונים (ע' ברכ"י אה"ע ד) כת' דהרמב"ם ל"ל סברא זו.

ח. [בפשוטו משמע דהאיסור בכל דרך שהולך מאר"י למצרים, אבל הכפתור ופרח הביא דוקא כשהולך דרך המדבר וים סוף]. והרדב"ז תמה דרק בחד קרא כתיב בדרך הזה, אבל באינך קראי לא הוזכר חילוק זה.

ט. ולפ"ז מעשה דסוגין היה בזמן הבית השני. (ע' בסמק).

י. [וכן הבנים שנולדים שם, הרי לא עברו איסור זה. אמנם יל"ד דבפשוטו בסוגין היו במצרים כמה דורות, ואפי' הכי הבנים נענשו].

יא. יל"ד דהא מחוייב להפסיד כל ממונו כדי שלא לעבור על לאו וואפי' בשב ואל תעשה. ומשמע מדבריו דהוה כעין עשה, ונחשב כחומש נכסיו לפטור.

יב. והכפתור ופרח (ה) העיד ששמע במצרים מפי ה"ר שמואל מבני בניו של הרמב"ם, שהרמב"ם היה חותם שמו באגרות, היה מסיים 'הכותב העובר בכל יום שלשה לאוים'. והכפתור ופרח כת' שאמר לו דרך חצי נחמה, דשמו הרמב"ם היה מוכרח לעמוד שם שהרי היה רופא למלך מצרים. והביאו דבספר אבן ספיר כתב דלא יתכן דהרמב"ם יכתוב כן

איסור הוה דוקא במחובר, ובתלוש מותר ווצין לסוטה מא.].

לו) ת"ר בראשונה היו נשים מכפנים, ואנשים מבחוץ וכו'.^{כז} פרש"י דהנשים היו בעזרת נשים, והאנשים בהר הבית ובחיל. וולכאורה לפ"ז עיקר השמחה ושל חסידים ואנשי מעשה) היו בהר הבית, ולא בעזרה^{כח}. ובתקנות שאח"כ קבעו מקום השמחה בעזרת נשים.

לו) והכתיב הכל בכתב וכו'. וכן אי' (חולין פג) דאינו רשאי להוסיף על הבנין, אפי' להניח עפר ולבטלון. ויל"ד האם ק' גמ' על הזיוין ושהיו קבועין כל השנה, וכמ"ש רש"י ד"ה והקיפוחה, או על הלוחין.

לח) קרא אשכחו ודרוש וכו'. פרש"י שצריך להבדיל וכו'. והמהרש"א (ח"א) ביאר לפי שזה התיקון לא היה צורך עבודת המקדש אלא לאפרושי מאיסורא דערוה לא הוה בכלל הכל בכתב. משמע דקרא דהכל בכתב נקבע עזרת המקדש לענין עבודה, אבל שאר בנין מותר. והאחרונים (אגר"מ או"ח א לט"ז) הק' דבגמ' (חולין פג) מבואר דאף במה שמניח עפר לכיסוי הדם ע"ג מזבח יש חסרון הכל בכתב. ואף דאינו צורך עבודת המקדש. ע"כ דכל שינוי בבנין הוה בכלל.

דף נב.

לט) תוד"ה וכו'. לרבינו נסים וגאון וכו' בשם רבנן דבני מערבא שעל מי שהוא חייב ברכה קאמר, ובענייתו אמר רוצה לצאת יד"ח צריך שישמע^א. וולפ"ז החסרון אמר יתומה הוא משום שלא שמע את הברכה. וכ"כ הרי"ף (ברכות לה. בדה"ס) בשם

הירושלמי נגד תלמוד דידן^ב. אבל הביא דב' פעמים נחריה, דעלה טרגינוס (הקיסר הי"ד לרומין) והרג עם רב, עד שבא אלכסנדרוס (הקיסר הב"ד) והשמיד את כל היהודים אשר בה"ט.

ובגמ' (גיטין נז.) איתא דאדריינוס הקיסר הרג באלכסנדריא כפליים מיוצאי מצרים. ותוס' (שם) הק' דבסוגין איתא דהוה אלכסנדרוס מוקדן. ותי' דשמו ב' פעמים נתיישבה. והאחרונים הביאו דבמדרש (אסתר רבה, ומכילתא בשלה) איתא דג' פעמים חזרו למצרים ונענשו^כ.

לה) והקיפוח גוזזטרא. הרמב"ם (ע"ז ו י, ובית הבחירה א ט) כתב דאסור לבנות במקדש אכסדראות של עץ ובפשוטו משמע דקאי בכל הר הבית, וכדאי' בספרי, דילפי' מקרא דאצל המזבח. והראב"ד הק' דהקיפו גוזזטראות עץ לשמחת בית השואבה. והראב"ד (הל' ע"ז) תי' דגוזזטרא של שמחת בית השואבה היתה לשעתה^{כא}. ובנין לשעה לא נאסר^{כב}. והראב"ד (הל' ביה"ב) תי' דדוקא בעזרה אסור, אבל בעזרת נשים וחר הבית מותר. והבס"מ (הל' ע"ז, וכן מהר"ל קורקוס ורדב"ז הל' ביה"ב) כתב (בדעת הרמב"ם) די"ל דבעזרה אסור מדאורייתא, ובכל הר הבית אסור מדרבנן.

ועוד כתב הראב"ד (תמיד לא.) דבימה ושל הקהל, אפי' היתה קבועה אינו בכלל איסור לא תיטע, דדוקא דבר שיש בו אוהל, דומיא דנטיעה שיושבין בצילו. אבל אין נראה שיהא איסור באצטבאות ובימה.

והיראים (שעו) תי' דהאכסדרה לא היתה מחוברת לריצפה, אלא בנויה על עמודי אבנים רחבים. והך

חלונות, שהנשים בפנים רואות מבחוץ ושבוין לא יוכלו לראות מבפנים.

אמנם האגר"מ (א לט) הביא דהעיקר שלא יהא ערבוביה וקלות ראש, ואי"צ שלא יוכלו להביט. דלא מצאנו שתקנו משום הסתכלות. ואך לא סגי שהוא ברשות נפרדת, דאף בתקנה הראשונה היו ברשות נפרדת אלא דהיה קלות ראש במקומות השערים.

כד. א"נ עיקר השמחה של חסידים ואנשי מעשה היה בפנים, וקאי הכא אשאר אנשים שראו את השמחה.

כה. ועי"ש שהוכיח מסוגין דבלא מחיצה הוה איסור דאורייתא.

א. והב"י (קבד) האריך לדרן האם הרב כהן צדק (בהמשך דברי ההוס' פליג לדינא.

יח. והביא דתוס' הוכיחו כן, דהא אלכסנדר מוקדן היה ממלכי יון, ומעשה דהכא היה אחרי חורבן בית שני, ומלכות יון הסתיים ק' שנים לפני חורבן הבית השני.

יט. וולפ"ז הבבלי והירושלמי נקטו ב' פעמים שנענשו, ואף דהלשון דומה, לא היתה כוונתם למעשה א'.

כ. וכנגד ג' הפסוקים (הנ"ל) דאסור לרדת מצרים.

כא. אבל האחרונים דייקו מהרמב"ם דהיה קבוע.

כב. והביאו דכ"ה בירושלמי (מגילה ד ד) דלא היו בונין מערב יו"ט, משום לא תטע. (ע' באר שבע תמיד כח).

כג. ובתקנה בתרייתא הנשים היו למעלה. והרמב"ם בפיה"מ כת' שלא יסתכלו. ובפסקי הרי"ד כת' שלא יוכלו האנשים להביט בנשים, שהיו לה מחיצות סביב ועשויות כמין סריגי

הירושלמי (ברכות ח ח) ההוא דמחייב בברכה, ולא ידע מה הוא עונה.

ועפ"ז הביא הארחות חיים (הו' בב"י קכד) בשם רבינו האי (בתשובה) דמי ששמע רבים מ ישראל שאומרים אמן, וחזקתן ששמעו הברכה כתקנה, עונה עמהם (וכ"מ ברכות נג). ואין חוששין לאמן יתומה. וע"כ הטעם משום דאינו מחייב בדבר.

והביאו"ה (קכד ד"ה וזה) הק' אמאי לא יענה אמן, וכיון דלא שמע אינו יכול לצאת יד"ח. וא"כ שוב יענה אמן כשאר ברכה ששומע. ומאי גריעותא במה שרצה לצאת בה. וע"כ דכיון דרצה לצאת, ועשאה באופן דא"י לצאת, אסרו חכמים לענות אמן.²

והביאו"ה (שם) כתב דלפ"ז צריך לשמוע את כל הברכה [דאל"כ לא יצא יד"ח, וצ"ח לס' ריג ג], ולא סגי במה ששומע את סוף הברכה.

מ) בא"ד והא דענין אמן בהנפת הסודרין היינו בקריאת ס"ת וכו'. וענו אמן על ברכת הקורא. וצ"ב נהי דא"צ לצאת יד"ח בברכת הקורא, מ"מ הא לא שמעו עיקר הקריאה. והאחרונים דנו שקראו לעצמן במקום אחר, וצ"ב אמאי נתכנסו לקריאה זו אם לא יצאו בו יד"ח.

וראבי"ה (שו"ת א קנט) תמה דאף קריאת התורה הוה חיוב על כולם, אלא שהקורא מוציא את הרבים ידי חובתם³ [וצריך להוציאם ידי חובתם בברכה זו]. אבל בשו"ת הרדב"ז (א תקעב) כתב

דהעולה לתורה אינו מוציא את הציבור, אלא הוא לבדו קורא ונתחייב בברכה זו⁴. (וע"ע ביאו"ה קמו).

מא) בא"ד ולא בתפילה ולא בדבר שהש"צ מוציא את הרבים יד"ח. ורבינו יונה (ברכות לה. בדה"ה, וב"כ הרא"ש שם ז יז) תי' דאיידי בחזרת הש"ץ, דכיון דכל א' כבר התפלל. אך מדברי תוס' משמע דמחייב לענות על חזרת הש"ץ דנחשב כמי שיוצא בזה יד"ח [אף לבקין]. וע' פוסקים (קכד ד, ומשנ"ב שם לג).

מב) בא"ד ועוד י"ל יודעים היו לכוון סדר הברכות וכו'. וב"כ רש"י (ברכות מז). דכיון דידעו על איזה ברכו עונים מותר, אף שלא היו שומעים הקול. (ועד"ז תוס' שם). ורבינו יונה (שם, והו' בב"י שם) כתב דלפי תי' זה מהני אפי' מחייבין בברכה, ויוצאין יד"ח⁵, אף שאינן שומעין הברכה מהחזן. דכיון דידוע איזו ברכה אומר כמאן דשמעיה ליה דמי⁶. והפר"ח (קכד ח) חלק דבלא שמיעה ודאי לא יצא⁷. [וכדמבאר בברכות נ. גבי ריש גלותא דאם לא שמעו המזמן לא יצאו יד"ח זימון].

והרמ"א (קכד ו) החמיר כדעת רש"י, דאף אם אינו מחייב בדבר, לא יענה אם אינו יודע באיזה ברכה הש"ץ עומד. והט"ז דייק דאף דהחמיר כדעת רש"י, לא הקיל דאם יודע איזה ברכה הוא, שמותר לענות אמן.

מג) צדיקים בוכין. פרש"י שנזכרים בצערם. והמהרש"א (ח"א) כתב דהיה אפ"ל דהוה בכייה של שמחה, על שהתגברו. אך כתב דלא משמע כן. וביאר דהצדיקים

כת' דהש"ץ פוטר את עם שבשדות בתפילה, משום דתפילות כנגד תמידין ומוספין תיקנום, וכ"ה דכל ישראל חייבין בקרבנות, והכהנים פוטרין את הכל. ה"נ כיון דאניסי, מתפלל שליח ציבור תפילה יתירה כדי להוציאן יד"ח. אבל לא בשאר מצות כגון תקיעת שופר ומקרא מגילה והלל.

ו. והפר"ח הק' דהב"י (מו הביא בשם הג' מיימוני (תפילה ז פ בשם היראים, והרא"ש ברכות ט כד) דברכות התורה עולין לשומעים למנין ק' ברכות. ומשמע דוקא כששמעו וענו אמן. ואילו לדעת רש"י יהני בענייה אף בלא שמיעה, כיון שהשומעים יודעים איזו ברכה הוא מברך ומכוונים לצאת בה ידי חובתם ועונין אחריו.

ז. והביא כן מהירושלמי (שם) שמע ולא ענה יצא (וכדאי לעיל לח), ענה ולא שמע לא יצא. [ומשמע בכל ענין].

ב. [ועדיין קשה דמשמע דיש חומר בזה שעונה אמן יתומה, והרי כיון דלא יצא יד"ח, א"כ אמאי יש בזה חומרא]. אבל השפ"א העלה צד דלדעת ר"נ קמ"ל דלא יצא יד"ח, ואין איסור בענייה.

ג. ומשמע מדבריו דאף ברכת התורה הוה בשליחות. [ויל"ד דהניחא למנהג הגמ' (ע' מגילה כא) דהפתח מברך בתפילה, והאחרון מברך לבסוף. אבל למנהג דידן דכל עולה מברך לעצמו, אילו היה מוציא את הציבור יד"ח היה מהני ברכה זו לכולם]. אבל יל"פ כוונתו להק' על עצם קריאת התורה.

ד. ועפ"ז ביאר הלשון שאומרים 'ברכו', ולא 'נברך' [וכמו בוימוקן], לפי שהוא לבדו בא לקרות, ואומר כשאני מברך, אתם הבו גודל לאלק.

ה. וכע"ז בפסקי הרי"ד (סוף ר"ה, והרא"ז בשל"ט ג שם יב. בדה"ר)

מצטערים בביטול יצה"ר, דהיצי"ר טוב לצדיקים שע"י שינצחו אותו יזכו לעוה"ב. ומש"ה מצטערין שלא יוכלו לזכות עוד, ובוכים שניטל מהם זכות זה.

מד) כי הא דאביי וכו' אויף בתרייהו וכו'. בשו"ת שב יעקב (ב יט) הק' בדבר צריך ג' להתיר יחוד, שמא יצטרך א' לנקביו. א"כ האין הלך אביי עמהם, והוא עצמו עבר באיסור יחוד. ותי' דמ"מ כיון שיש ב' אין איסור יחוד, אלא חשש שמא ילך לנקביו. ואביי סמך שאם האיש ילך, אף אביי ילך עמו¹. ואף דמ"מ חיישינן דאביי ילך, והשני יתייחד עמה. מ"מ מה דאפשר עשה להציל, וע"כ איירי דלא היה יכול לאפרושי מאיסורא. ועוד תי' דאביי לא הלך עמהם, אלא אחריהם כמלא עיניו, והם לא ידעו שהיה שם (כדמשמע בסוגיין²). ואביי לא נתייחד עמהם.

דף נב:

מה) אם ברזל מתפוצץ. ע' רש"י ותוס'. והערול"נ ביאר הברזל והאבן שניהם גשם (וחומר) קשה, אלא שטבעם הפוך, שהברזל ימס באש, ומתחזק ע"י מים. ואילו אבן מתחזק ע"י אש, ומים שוחקו. וביאר דיש ב' מיני יצה"ר, פעמים שמקרר האדם שיתעצל, ופעמים מחמם האדם לרדוף אחר העבירה. ובוה אמר' דהתורה הוה תרופה לב' הפכים אלו, דנמשל לאש ומים וכו'.

מו) משיביעו רעב. פרש"י גופו חסר כה, ורעב לעת זקנה. אבל רש"י (סנהדרין קז). פי' דרעב' ומרבה תאוה. וע"ד מש"כ תוס' (באן). וותוס' הביא כן מהגמ' (סנהדרין) שהו' מימרא זו גבי עובדא דדוד. רצ"ע לפרש"י דהכא.

מז) עקב בצד גודל. ע' רש"י. ובפשוטו משמע דהוה לרבותא בעלמא. אבל התו"י (יומא כב). הביא בשם הירושלמי דבשעת עבודה צריך ללכת עקב בצד גודל.

מח) ולא הניחוהו וכו' משום ברוב עם הדרת מלך. השפ"א הק' א"כ אף כבשים יקרב בכ"ד כהנים, וכמו פר' (ע' יומא כו). ומבואר (שם כה). דכבש קרב בתשעה כהנים, ולא אמר' ברוב עם. וכת' דכבש א"א ביותר כהנים, דאינו דרך עבודה ליטול ב' ב'.

מט) התם כבש ומרובע וכו' הכא סולמות וזקיף מובא³. פרש"י דהכבש בשפע שיפוע ארוך. ובפשוטו נחשב 'מרובע', וכמי שאינה עולה⁴. והרש"ש פ' מלשון רבוך, שוכב (ע' זבחים סב).

דף נג.

נ) תוד"ה אשה. האיבא מעילה, דשמן ופתילה. נאבל תוס' (שבת כא). הק' משום הפתילה, דהיה בגדי כהונה, ע' לעיל נא.

נא) בא"ד וי"ל דבוררת לא דוקא⁵. בפשוטו משמע דכוונת התוס' דגמ' דירן פליג על הירושלמי⁶ וכו"מ בריטב"א. והאחרונים (שפ"א, צל"ח פסחים שם ועוד) פי' דכוונת הירושלמי דאילו היה איסור דאורייתא לא היו תולים כ"כ בגובה להכשיל בני אדם. אלא דהוה איסור דרבנן⁷.

ועוד כת' המשנ"ל (כה"מ ח ו) דהאיסור מעילה בבגדי כהונה שבלו הוה דרבנן (ע' לעיל נא). ובוה לא גזרו קול ומראה וכו'. וכ"כ המקנה (קידושין נד. בת"א) דסוגיין ס"ל דכתנות כהונה הוה מעילה דרבנן, ולא החמירו בוה קול ומראה.

נב) רש"י ד"ה אלו חסידים. כל חסיד הוה חסיד מעיקרא⁸. ולכאור' כוונת רש"י ע"פ הגמ' (ב"ק קג): דמעשה בחסיד א' וכו', והגמ' מקשה דילמא נשבע לשקר והדר הוה חסיד, ודוחה הגמ' דכל היכא דאמרינן מעשה בחסיד אחד, או ר"י בן בבא או ר' יהודה ב"ר

ג. והריטב"א (שבת כא). הביא בשם הירושלמי דראויה לברור קאמר. ונעפ"ז יל"פ דברי הירושלמי בתמיה. והביא בשם התוס' דלב ב"ד מתנה (ע' בסמוך).

ד. ודעת הירושלמי דקול וכו' מותר. והשעה"מ (ח טז) הק' דבמשנה (ביצה לט). מבואר דאסור. ורצ"ע לירושלמי.

ה. והאחרונים (ע' פסחים שם) האריכו לדון האם האיסור קול ומראה, הוה איסור דאורייתא, אלא דאין 'חיוב' מעילה. או דרבנן.

ו. והב"ח (יריד ששב, ה' בש"ך ו) כתב דקוברים בעל תשובה אצל צדיק, אבל אין קוברים בע"ת אצל חסיד מופלג. (ע' מ"ק

ח. וכ"כ הבי"ש (כב ט) דהיבא דאם ילך א' לנקביו, אף השני ילך עמו מותר.

ט. דאל"כ מה רבותא דלא נכשל, אילו ידע דאביי שומר עליו. וומ"מ י"ל דאהני להצילם מאיסור יחוד, כיון שהיה רואה מעשיהם. אך עברו באיסור נתכוון לאכול בשר חזיר, שנתכוונו להתייחד באיסור.

א. ורבינו יונתן כתב דהיה חבית מחזקת ו' סאים על כף ידו זקופה ועולה. ואולי למד כן מלשון 'זקיף'.

ב. וע' זבחים סג. דכל כבשים ג' אמות לאמה. ושל מזבח משופע ביותר, ג' ומחצה וכו' לאמה.

אילעא, דהוו חסידים דמעיקרא. והאחרונים תמהו דהתם קאי דוקא אהנך חסידים, ואדרבה מבואר בק' הגמ' דשייך 'חסיד' דאינו חסיד מעיקרא¹.

(נג) הנהו תרי כושאי וכו' מסרינהו לשעירים, שדרינהו למחוזא דלזו וכו'. ובירושלמי איתא ששלח אותם באויר, ומתו באויר.

(נד) משם לתפילה וכו'. התשב"ץ (ב קסא) הביא דמבואר דאף בזמן הבית היו מתפללין². וולא סמכו על הקרבנות³. אבל הביא דבירושלמי הו' ברייתא זו, ולא הוזכר בו תפילה אלא תמידין ומוספין.

(נה) משם לתפילת מנחה, משם לתמיד של בין הערביים. המהרש"א (ח"א) דייק דבשחרית ומוסף הקריבו ואח"כ התפללו. ואילו במנחה התפללו ואח"כ הקריבו⁴. ופי' דהתפילה הוה בכלל עבודה, ובתמיד של בין הערביים בעינן 'עליה השלם', ואין לך עבודה אחריה⁵.

עכ"פ לפי מבואר דהתפללו מנחה קודם לזמן מנחה קטנה [שהוא זמן הקרבת התמיד]. ובהג' ראמ"ה (וכן הרש"ש ברכות לא). הוכיחו מכאן דמתפללין מנחה גדולה לכתחילה, ודלא כדעת הרמב"ם (תפילה ג ב) דעיקר זמנה [לכתחילה] מנחה קטנה דהוא הזמן שהיו מקטירין את התמיד (וכ"פ השו"ע ר"ס רלג, ודלא כטור שם⁶).

אבל הגהש"ס הביא דהתשב"ץ (הג"ל) העתיק את

הגמ' 'משם לתמיד, ומשם לתפילת מנחה'.
(נו) שבעה שלא אישן ג' ימים, מלקין אותו. דא"א לקיימו, והוה שבעת שווא. והר"ץ (שבועות כה, י. בדה"ר) מבואר הטעם דע"כ יישן, ולא יקיים שבועתו. משא"כ הנשבע שלא יאכל, יכול לעמוד בשבועתו. וע' נדרים טו, ואפיקי ים (א כח).

(נז) דהוו מנמנמי אכתפא דהרדי. בפשוטו משמע דמותר כה"ג מחוץ לסוכה. התשב"ץ (א ק) הביא מכאן דהא דשינת ארעי אסור מחוץ לסוכה, הוה גזירה שמא ירדם. ומש"ה כה"ג ליכא חשש⁷. ועפ"ז כתב דאי בעי לא יישן בסוכה⁸.

ודעת הב"ח (מד, הו' בפרמ"ג תרלט מ"ז ה) דמותר לישן פחות משיעור ק' אמות חוץ לסוכה, דלא נחשב שינת ארעי ואלא נמנום כסוגיין. ויש שדנו לדחות דהיו עוסקין במצווה. א"נ הוה כעין תדורו, כדין הולכי דרכים.

(נח) בשעה שברה דוד שיתין, פרש"י כמ"ד דל"ל דשיתין מו' ימי בראשית (וכ"כ רש"י ותוס' לעיל מט.), א"נ שמא נתמלאו עפר וצרורות.

ומבואר בסוגיין דהיה בימי אחיתופל, ורש"י (מכות יא). הק' דדוד קנה גורן ארונה היבסי רק ג' שנים אחרי מיתת אחיתופל. וכתב דצ"ל דאע"פ שלא קנה הגורן, מ"מ ידע מקום המקדש מנעוריו משישב עם שמואל

יא. והרמ"ע מפאנו (שם) ביאר דבמנחה היו מתפללין תחילה ואח"כ מקריבין תמיד של בין הערביים, שלא לעורר פחד יצחק לפני התפלה. וכתב דלמדנו מזה דמי שבא לעסוק בסדר הקרבנות, שיקרימה לתפלת השחר, וגם לתפלת המוסף כל אחד בשעתו. אבל במנחה איכא למימר שיהא סדר עבודה מאוחר לתפלה. אך כתב דישראל בני נביאים לא נהגו כן.

יב. ובס' הערות כת' דבפשוטו י"ל דכיון דהגיע זמן מנחה [גדולה] נתחייבו בתפילה, ועדיין לא הגיע זמן התמיד [מדרבנן] עד שמונה ומחצה. והשפ"א כתב דהקדמו תפילת מנחה, כדי לקרב שמחת בית השואבה לניסוך והיין של תמיד של ביה"ע.

יג. והגר"א (שם) ציין דכ"ד רש"י והטור וש"פ. דהוה לכתחילה, אלא דעיקר זמנו מנחה קטנה.

יד. ובגמ' (לעיל כו.) דעת רבה ב"ב חנה א"ר יוחנן דמניח ראשו בין ברכיו מותר, אבל רבא פליג דאין קבע לשינה. ולכאורה משמע דכל שינת עראי אסור. וצ"ע.

טו. אבל הבעה"מ (סוף פסחים, הו' לעיל כו.) ועוד ראשונים) כתב דא"א להתקיים בשאר ימים בלא סוכה. דאינו יכול להתקיים בלא שינה.

יז. ואמנם י"ל דאיידי בבע"ת צדיק. אבל חסיד מופלג שהוא בעל תשובה קוברים⁹.

ז. ובשו"ת יהודה יעלה (מהר"י אסאד ארח צה) תי' דכוונת רש"י דרוב חסידים הוה מעיקרא ווע"ש שהאריך דבהרבה מקומות נקטו לשון 'כל' במקום רוב.

ח. וכת' דאע"פ שנוסח תפילה דידן ל"ש בזמן הבית, דכמה ברכות נקבעו לאחר החורבן, מ"מ הם התפללו שתתקיים מלכות בית דוד ושלא יחרב ביהמ"ק ושלא יגלו מארצם.

ט. ובשו"ת הרמ"ע מפאנו (יד) ביאר דהתפלה היתה נלוית לקרבן בזמן הבית, דסדר ההנהגה צריכה פיוס. שהקרבן מעורר בעולם מדת שעתו, וראוי להתפלל בעת רצון כפי האפשר תמיד ודבר בעתו מה טוב.

י. ובשו"ת עמודי אור (י) הביא דר' יהושע (דסוגיין) היה לוי, ומבואר דאפי' הכי התפלל מוסף. ולא אמרי' דמי שאינו שוקל אין לו חלק בקרבן מוסף, ואינו חייב להתפלל. והאחרונים דחו דכהנים ולויים ודאי מחוייבין במוספין. ואף למ"ד דאין בעלים מחמת דאין שוקלים, מ"מ עיקר הצווי והעשייה הוה על ידיהם.

בנוית הרמזה, ובדקו ומצאו מקום המקדש כדכתיב (תהילים קלב ה) 'עד אמצא מקום וגו' וכדאיתא זבחים נד:טו, וחפר היסודות ברשותו של ארונה היבוסאי.

אבל המהרש"א (ח"א) כתב דמיעקרא סבר דוד לבנות ביהמ"ק בעין עיטם (כדאיתא בזבחים שם), ומש"ה היה צריך לברות שיתין [בעין עיטם]⁷. ולא ידע דהשיתין החלולין מששת ימי מקומן בגורן ארונה היבוסאי, ורק אח"כ קנה גורן ארונה היבוסאי.

(נט) מי איכא ידיד אי שרי למיכתב שם וכו'. הערול"נ הק' תיפול דהוה פיקוח נפש, ודוחה כל התורה. ותי' דדוד נסתפק דמחיקת השם הוה בכלל חילול השם, ואמרי' (סנהדרין עד.) דעל חלול השם ייהרג ואל יעבור [אפילו בשאר מצות]. והאחרונים דנו עוד דהכא לא היה הצלה על דרך הטבע, ומש"ה נסתפק האם רפואה סגולית דוחה שבת (ע' היטב יומא פג.).

דף נג:

ס) ונשדיא לתהומא. פרש"י (מכות יא.) פן ימחקוהו המים. והאחרונים הק' דקי"ל (ע' שבת קכ.) דגרם מחיקה מותר. א"כ איזה איסור יש בזה. והאחרונים הביאו דהרשב"א (שבת שם) כת' דגרם מחיקה איירי באופן דאפשר דלא ימחק, שאילו ודאי ימחק בשנותן ידו במים הוה משפשוף. וביארו דכיון דפסיק רישא נחשב בידים⁸. והאבנ"נ (יו"ד שע) חילק דהיכא דנמחק ע"י זרם המים נחשב גרמא, דהזרם נתחדש אח"כ והוה גרמא. אבל הכא ימחק ע"י המים במקומן, שיהא מונח במים זמן רב. וכיון שמניח במים במקום שימחק במקומו נחשב מעשה מחיקה ממש⁹.

אך האחרונים הק' דרש"י כת' פן ימחקוהו המים, משמע דהוה ספק. ואפ"ה אסור. ויש שפי' דדוד לא ידע האם ימחק, ושמא הוה מחיקת השם ודאי. [וכגדר ספק פסיק רישא לשעבר].

טז. אבל המהרש"א (ח"א) הק' דמשמע בקרא דנודע לו המקום רק אח"כ.

יז. ולפי' הנך שיתין דסוגיין לא היו השיתין של ניסוך המים, ורק הס"ד דדוד.

א. וע"ע אגר"מ (אריה א ו).

ב. וכת' דאף את"ל שבתהום יש זרם, וימחק בזרם טרם שימחק ע"י המים במקומו, מ"מ נחשב מעשה מחיקה במה שמניחו במקום שימחק ע"י המים במקומו. ואף שאח"כ

סא) ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה וכו'. בשו"ת רב האי גאון כתב דדוקא כה"ג, דמוציא מידי איסור. אבל הנשבע לגרש את אשתו, חייב לגרשה. ול"א שיעבור על שבועתו, דהאמר רחמנא לא תשא. ובשו"ת הרמ"א (ק י) פ"י כוונתו דילפי' מסוטה דהיכא דבא להוציא מכלל ספק איסור אינו בכלל איסור מחיקת השם. דכיון דעושה לצורך תיקון, לא נחשב מחיקה. ובזה ילפי' מק"ו דאף כה"ג אינו בכלל האיסור.

סב) כ"ל האומר שמע שמע וכו'. פרש"י פסוקא פסוקא. וכ"ה בגמ' (ברכות לג.) לפרש"י דפסוקא פסוקא משתקין אותו. אבל תוס' (שם לד.) הביאו בשם בה"ג ור"ח להיפך, דמילה מילה משתקין אותו (וכ"ד הרמב"ם קר"ש ב יא.). והערול"נ כתב דבסוגיין כפל דבר שלם, וכפרש"י.

ורבינו יונה (ברכות כד. בדה"ר) הביא דנהגו בסליחות לכפול הפסוק של שמע ישראל². וכתב דכיון שמנהג אבותיהם בידיהם, וכל הקהל אומרים כן, מוכחא מילתא שאינם עושין לכוונת ב' רשויות³. [אבל השו"ע (סא יא) פסק דיש ללמדם שלא לכפול]. והמג"א (שם ט) הק' מסוגיין דאע"פ שכל הציבור אומרים כן חשוש⁴. והמחצה"ש דחה דבסוגיין לא היה כל הקהל, אלא חסידים ואנשי מעשה. ומ"מ הק' דהוה קיבוץ רב של חסידים ואנשי מעשה, והיה ראוי להחמיר.

תקיעות במקדש

סג) בכל יום וכו' ג' לפתיחת השערים ותשע לתמיד ש" שחר. מפורש במשנה דבכל יום תקעו על קרבן תמיד. (וכ"פ הרמב"ם כלי המקדש ז ה, ותמידין ו.) אבל הרמב"ם (כה"מ ג ה) כתב דבכל המועדות ור"ח הכהנים היו תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן,

נתחדש זרם שמיהר מחיקתו.

ג. ותוס' (שם) נסתפק דאפשר דדוקא בקר"ש בעונתה חישינן להכי.

ד. והמחצה"ש ציין (ר"ה כה: וע"ז מג) [גבי עשיית צורות לבנה וכדו'] דברבים לא חשוש לחשדא. [וכתב דלדעת המג"א צריך לחלק].

ה. והפרמ"ג הביא בשם הא"ר דכיון דלא הוה לעורר כוונה, אלא לשיר, ומש"ה אסור.

המנח"ח (שפד ז). וכ"מ תוס' (לעיל נ:). דהנך תקיעות על הקרבן בכל יום הזה מדרבנן⁷¹. וכמו תקיעות דפתיחת השערים, וכן תקיעות להבטיל העם ממלאכה

(סד) ט' לתמיד של ביה"ע. מבואר דהיה שירה אף בשעת ניסוך תמיד של בין הערביים. אבל הטור (ס"ס קלג ורלז, וארחות חיים בב"י שם) כת' [מרב עמרם גאון (בסידורו, סיום התפילה)] דלא אומרים של שיר יום אחרי מעריב, דלא היתה מצוות שירה אלא בבוקר. והמפרשים תמזהו דמבואר בר"ה (ל; ולא). דהיה שיר אף לתמיד של ביה"ע. והפרישה (ט) תי' דלא היתה חובת שירה בתמיד של ביה"ע אלא מעצמן היו אומרים. ובשו"ת מהר"ם אלשיך (קלח) כתב דשיר של תמיד של ביה"ע לא היה מעכב. והאחרונים ביארו כוונתו דאף לדעת ר' מאיר (ערכין יא.) דשיר מעכב את הקרבן, בתמיד של ביה"ע אינו מעכב⁷². אבל לרבנן אף בשחרית אינו מעכב⁷³. והאחרונים נתקשו בזה, ע"ע יום תרועה ר"ה ל: ועוד.

הלוויים אומרים שירה וכו' והחלילין היו מנגנים. משמע דביום חול לא היו תוקעין. וכ"ה פשטיה דקרא (במדבר י י) וביום שמחתכם ובמועדים ובראשי חדישכם, ותקעתם כחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם וגו'.

ובס' החינוך (שפד) כתב דבכל יום הכהנים תוקעין בחצוצרות על הקרבן⁷⁴. והק' על דברי הרמב"ם (ג ה). והחינוך כת' [דמדברי הרמב"ם נראה] דבימי המועד ור"ח הכהנים תוקעין. ובשאר ימים הלוויים תוקעין⁷⁵. [ודבכל יום הלוויים תקעו מדין שיר⁷⁶ על הקרבן תמיד]. ובמועדים נאמר דין תקיעה של הכהנים.

אבל דעת החינוך (לעיל שם) דמצוות חצוצרות בכהנים הוה בכל יום. וקשה דבקרא כתיב מועדים ור"ח. אך בספרי (בהעלותך עז) א' ביום שמחתכם אלו שבתות⁷⁷. ור' נתן אמר אלו תמידים. [והחינוך נקט בר' נתן].

והקרית ספר (כה"מ ג) כת' דמדאורייתא דוקא במועדים ור"ח⁷⁸ יש חצוצרות ושירה. דילפי' עולותיכם דומיא דשלמי עצרת. ומדרבנן היו תוקעים והיה שירת הלוויים בכל יום⁷⁹. ועד"ז כת'

ואך תוס' זבחים גרסו בגמ' ע"ז דהספק משום דהוה מכשירי קרבן, ושירת הלוויים לא שייך לקרבן, אלא תקיעות דהכהנים.

יא. והאחרונים דנו דל"מ דשבת נקרא יום שמחה. ודנאמר בו כבוד ועונג, ולא שמחה. וגירסת הגר"א 'וביום' אלו שבתות ולר"נ קרבן תמיד. שמחתכם אלו ג' רגלים, ובמועדים ר"ה ויוה"כ.

יב. לכאורה היינו במוסף דמועדים ור"ח, אבל בשחרית לא היה.

יג. והרש"ש (ע"ז מז). כת' [בדעת הרמב"ם] דבכל יום לא היה חצוצרות חובה, אלא רשות.

יד. ותוס' הביאו דתקעו אף בשבת, ולא גזרו שמא יתקן כלי שיר, דאין שבות במקדש. [ודוקא היכא דיש רוב כלים שצריכים תיקון תדיר גזרו]. ועוד העלו צד דהנך תקיעות דאורייתא. ותוס' דחו דהא תקיעות דפתיחת שערים ולהבטיל לאו דאורייתא, ואפ"ה דחו. [ותוס' לא הביאו ראיה דתקיעות שעל התמיד לא הוה דאורייתא, אלא שהביאו ראיה דאף תקיעות דרבנן דחי שבת. ומש"ה אין לתרץ דהא הוה מדאורי'].

טו. ותלו דבר זה במשנה (ר"ה ל:) נתקלקלו הלוויים בשיר, והקריבו תמיד של בין הערביים בלא שיר. ע"כ דלא נפסל. [ויל"ד האם הקריבו התם נסכים. וע"ע תוס' שם].

טז. והאבנ"ג (כו ד) הביא כן מהוהר דשמחה כתיב 'וביום שמחתכם' רק בבוקר.

ו. והביא מהגמ' (ר"ה כט, וערכין ג) הני כהנים הואיל ואיתנהו בתקיעות דכל השנה, דכתיב (במדבר י י) בסיפא דקרא דוביום שמחתכם) ותקעתם בחצוצרות על עלותיכם. [מש"ה ס"ד דלא יתחייבו בתקיעת שופר בר"ה, דיום תרועה משמע חד יומא]. ומבואר דבכהנים בכל יום.

[ויש לדחות דכל השנה לאו דוקא כל יום, אלא בראשי חדישים ומועדים במשך כל השנה. דקאי ארישא דקרא וביום שמחתכם ובמועדיכן ובר"ח].

ז. והרש"ש (ע"ז מז). הק' דבגמ' (ר"ה וערכין ה"ל) א' דס"ד דכהנים איתנהו בתקיעות כל השנה, אמאי לא נקט לוויים דאיתנהו בכל יום.

ח. והאבנ"א (תמיד י ו) תי' דביט' ור"ח תקעו בשעת הקרבה. ואילו בכל יום בשעת נסכים בלויים מדין שירה על הקרבן. אבל במועדים נאמר 'דין תקיעות' ולא שייכא לנסכים.

ט. ואף דק"ל עיקר שירה בפה, נאמר דין דוקא תקיעה בחצוצרות. [והחינוך כתב דהוה בלויים. והמנח"ח כתב דלאו דוקא, ואף ישראלים. דק"ל דכלי שיר הוה אף בישראלים, ע' לעיל נא.].

י. ותוס' (ע"ז מז, זבחים סח). כת' דקרא 'ותקעתם בחצוצרות' קאי בתקיעה של הכהנים. [דבעינן חצוצרות ממתכת]. ומלבד זה היו חצוצרות של לויים, שהיה א' מכלי שיר שהיו משוררים על הקרבן, ועשאוה אף מקרן. ובלויים ק"ל דעיקר שירה בפה, ושיר לא מעכבא. ובזה תי' דהנידון (ע"ז שם) המשתחוה לבהמה, האם קרניה כשרים לחצוצרות, היינו חצוצרות דלוויים.

אלו. והשפ"א נדחק דשאני ערב פסח דניכר לכלכ"ד שעסקו בעניני הפסח.^כ

סו ער"ש שבתוך החג וכו' שלש להבדיל וכו'. ובהג' ראמ"ה הביא דלדעת ר' יהודה הנשיא (שבת שם) תקיעה שלישית הוה לחלוץ תפילין, והוכיח מכאן דבחוה"מ חייב בתפילין, והאחרונים דחו שלא שינו סדר שאר ער"ש.

סז רש"י ד"ה בין קודש לחול. כשקדש היום, להודיע שחשכה ויש מעתה חיוב סקילה במלאכה. הבית מאיר (או"ח רנו) כתב דמשמע ברש"י דתקיעה אחרונה הוה סמוך לחשיכה ממש אחרי בין השמשות, ויש מעתה חיוב סקילה [ודאין]. וצ"ע דבגמ' (שבת הנ"ל) מבואר דתקע שלישית להדליק את הנר, והפסיק כדי צליית דג ואח"כ תקע והריע ותקע. ושיעור בין השמשות הוה יותר מזה. וכת' דצריך לדחוק דכוונת רש"י דהוה ספק חיוב סקילה. ומ"מ הק' דבגמ' (שבת שם, וכ"כ רש"י שם) משמע דגמר התקיעה הוה הוה מבעו"י להוסיף מחול על הקודש.

יש לדחוק דכוונת רש"י דתקנו תקיעות שידעו מתי יקדש היום, ולא יבואו לידי חיוב סקילה. אך הוסיפו על הקודש, והקדימו את התקיעות.^כ

סח שלש לשער התחתון וכו'. פרש"י דאמרן (במשנה לעיל נא:) הגיע לעזרה. ותקעו על מילוי המים. אבל הרמב"ם (כלי המקדש ז' טו) כתב דברגלים היו מוסיפין ג' לפתיחת שער התחתון,

ובפשוטו משמע דלר"מ השיר מעבב והקרבן נפסל^כ, אבל תוס' (ערכין יא.) הק' דהשיר בשעת ניסוך, והניסוך אין מעבב הקרבן. דאדם מביא זבחו היום ונסכיו לאחר כמה ימים (כדאי' מנחות טו:). ותוס' תי' דמעבב את הנסכים, דאם אין שירה אין ניסוך^כ. והתוס' רא"ש (בשטימ"ק שם) תי' דכשהביא נסכים עם הקרבן השיר מעבב. ופוסל אף את הקרבן. אבל היכא שלא הביא נסכים עם הקרבן ל"ש עיכובו.

אבל בס' באר שבע (סוף תמיד) חלק דאין חילוק בין שיר של שחרית לבין הערביים, אלא דכוונת רב עמרם דלא היה שיר בלילה [אחרי מעריב^ט].

והמג"א (קלב ד) כתב דאחר שסיימו הקרבת המנחה, וסיימו עבודות היום, שוב לא היו אומרים שירה^כ [ושיר של התמיד הוה בשעת ניסוך].

סה ובערב שבת היו מוסיפין ו'. ובגמ' (שבת לה:) צוין ברש"י מבואר סדר התקיעות. תקיעה ראשונה לעושים מלאכה בשדות, שיבטלו מלאכתם שיהא להם שהות ליכנס לעיר. שניה^{כא} לעושים מלאכה בעיר וחנויות. שלישית לר' נתן להדליק את הנר, ולר' יהודה הנשיא לחלוץ תפילין. ואח"כ תוקע ומריע ותוקע ושובת.

ורש"י (חולין כו:) כת' דתוקעין בערבי שבתות ויו"ט^{כב}. והאחרונים הק' דבסוגיין משמע דוקא ערב שבת^כ. וכן בגמ' (לקמן נד:) דדוקא ערב פסח שחל בערב שבת, אבל ערב פסח בעלמא לא היו תוקעין כל

בסוגיין. ואף שיש הפסק זמן ביניהם נחשב הכל סדר א'.

כב. וכן ר"ח (שבת קטו.) כתב דבערב יוד"כ נמי היה תקיעה להבטיל העם ולהבדיל בין קודש לחול, וכן ערבי יו"ט. וכת' ואע"ג דלא מיפרשא בתקיעות שהיו במקדש. [וצ"ב כוונתו].

כג. אך העירו דרש"י (בסוגיין) הזכיר משום חיוב סקילה, דהיינו בשבת.

כד. ודוחק, דלכאורה התקיעה הוא תזכורת לשעת איסור מלאכה. ולא להזכיר עיקר היום.

כה. והרש"ש (חולין) כת' דדוחק לומר דשאני ערב פסח דבלאו הכי אסור במלאכה אחר חצות. דהא מ"מ קילא טובא מאיסור מלאכה דיו"ט.

כו. ועוד יל"פ כוונת רש"י ביו"ט הסמוך לשבת (ע' שבת קיד:) להורות דמהשתא הוה חומרת שבת וסקילה. ולא רק איסור לאו דיו"ט.

יז. ויש שהביאו מהירושלמי (פסחים ד א) דמשמע דמעבב שלא יהא כפרה גמורה. ואינו פוסל את הקרבן. [וכן פי' בקה"ע שם, ובשיירי קרבן שם כת' דעפ"ז מיושב ק' התוס' בערכין].

יח. ולכאורה משמע דמעבב ופוסל את הנסכים. [ואף דנסכים הבאין בפנ"ע אי"צ שירה, כיון דנתקדש בשחיטת הקרבן, חל בוה תורת הקרבה דבהיה קרבן. ולא נחשב קרבין בפנ"ע].

יט. אבל הארחות חיים כתב דאחר מנחה לא היו אומרים, שאין מצוותו אלא בבוקר. והבאר שבע כתב דמילת 'מנחה' הוה ט"ס.

כ. והביא כן מהג' מיימוני (תפילה ג' ו) דאין אומרים שירה 'אחר' תמיד של ביה"ע, אע"פ שהיה גדול. [ע"ש].

כא. פרש"י (שם, הו' בתוס' כאן) דהיה תרועה, דהסדר תקיעה תרועה ותקיעה. [ותוס' (כאן ושם) הוכיחו כן מדברי ר' יהודה

דהיינו שער עזרת נשים. וג' לפתיחת שער העליון, שער נקנור. וכן תוקעין ג' למילוי המים בחג. משמע בכל הרגלים היו מוסיפים ו' תקיעות ולא שייך לניסוך כלל.

והאחרונים העירו דבמשנה משמע דהוה תוספת בחג, ואילו לדברי הרמב"ם הוה בכל הרגלים.

והאחרונים הק' דבערב שבת מילוי מים ב' פעמים, דמילוי פעם שני עבור שבת. ומשמע דלא היו תוקעין כלל למילוי שהוא עבור שבת.

סט) ג' ע"ג מזבח. פרש"י בשעת זקיפת הערבה. (כדתנן לעיל מה). ורש"י (נד.) הביא ששמע לפרש דהנך שע"ג מזבח הוא בשעה שמוליכין המים לנסך^כ. ורש"י דחה דא"כ נפיש תקיעות. או שמא דזקיפת ערבות היה בשעה שמוליכין המים ונתקעו על שניהם^{כח}.

והאחרונים דנו דתקיעות של הקרבן היה בשעת ניסוך היין, וניסוך המים והיין היה בשעה א' (כדלעיל מח:).

ע) תוד"ה רבי יהודה. דהנך להבטיל את העם מן המלאכה היה שהות גדול בין זו לזו. ותוס' (ערכין י.) ביארו דלא נחשב הפסק, כיון שתקנו כל א' שיהא סימן לדבר.

דף נד.

עא) קמ"ל וכו' ואלא כ"ז. פרש"י אפי' הפסקה מועטת ליתא. ופרש"י (נג:) דלא היה מפסיק 'אלא' כדי נשימה. אבל הריטב"א כתב שאסור להפסיק אפי' בנשימה כלל.

ותוס' (ערכין י.) כת' דלפ"ז כשעושין שברים תרועה בהדדי, הוה כחד תקיעה ואסור להפסיק ביניהם^א. והמרדכי (ר"ה תשכ) כתב דלפ"ז משמע דתקיעה ושברים צריך שיהא נשימה א'^ב וכו' דהרמב"ן, הו' בר"ן ר"ה י: בדה"ר.

אבל המרדכי כתב דלא משמע כן, והביא דברש"י (כאן) איתא 'אלא' כדי נשימה. והמרדכי כתב בשם ר"ת גגוהי וילולי בחדא נשימה לא עבדי אינשי. וכ"כ המאירי (כאן) דהפסק נשימה אינו הפסק, והא דאמרו בסוגיין היינו שלא להפסיק ולשהות. [עיי"ש שהאריך].

ובגמ' (חולין כו:) [גבי תקיעות של ערב שבת שחל ביו"ט, ופרש"י דבעי שינוי משאר ערב שבת] רב יהודה אמר שמריע מתוך התקיעה. ורב אסי אמר דתוקע ומריע בנשימה א'. ופרש"י דמ"מ היה מפסיק ביניהם [אף שהיה בנשימה א'].

עב) ורבנן סברי כיון דתקע ל' מילוי מים, ע"ג מזבח ז"ל [משום ערבה, כפרש"י], הילכך מעלה עשירית עדיף. פרש"י דעדיף לקבוע התקיעות משום שמחת המים. והריטב"א ביאר כיון דתקיעות של ערבה עושין להרבות שמחה, ועיקר השמחה במילוי המים. מש"ה במעלה עשירית עדיף. [וכ"ז צ"ע].

עג) אלא אמר רבא שאין תוקעין ל' מילוי המים בשבת. פרש"י שכבר נתמלאו בער"ש וכו'. [וכ"כ ר"ח]. והאחרונים דייקו דאילו היו ממלאין מים בשבת, אף התקיעות היו דוחין שבת. [אבל רש"י (בע"ב) לא משמע כן].

והחזו"א (קנ כד) כתב דר' זירא סבר דאף דמילוי מער"ש, מ"מ סדרו שמחת ביה"ש בשבת. דתנן (ג.) אין החליל 'דוחה' את השבת, אבל שמחה היתה.

עד) דבצרי מזבח. פרש"י כל הנוספות בחג, שער העליון ותחתון ושער המים, ולגבי מזבח וכו'. והאחרונים ביארו דאף למש"כ רש"י (לעיל) דג' דלגבי מזבח הוה של ערבה, הא ערבה אינה דוחה את השבת.

אבל ר"ח כת' דג' דלגבי מזבח היו אף בשבת. דאף דמילוי המים היה לפני שבת, הניסוך היה בשבת^ג.

אונס, יחזור על השברים. [ולדעת הרמב"ם כיון דהוה קול מפסיק, צריך לחזור על התקיעה. וע' בפוסקים שם].

ב. והרמב"ן כתב דאע"פ שהן קולות מחולקין, הא נחשב תרועה אחת, ואין ראוי להפסיק בה. והרי אליבא דר' יהודה

בז. ולכאורה כן מבואר מדברי ר"ח (נד.) ע' בסמוך.

כה. והריטב"א כתב דתקעו על זקיפת הערבה, וכיון דהיה סמוך לתקיעת ניסוך המים אי"צ לחזור ולתקוע.

א. ואם לא הצליח לעשות התרועה מפני קוצר רוח או שום

רש"י דיש ב' דיני הלל בשחיטת הפסח, א' דהיה דין אמירת הלל על הבעלים בשעה שהקריבו את הפסח. ומלבד זה גם ילפי' דין שירה על הקרבן ע"י הלויים. וב' אמירות הלל אלו לא שייכי להדדי.

דף נד:

עח) תוד"ה א"י. תימה וכי יעמידנה כר"י כדי שיקשה לו וכו'. ונכע"ז הק' תוס' בכ"מ. דכיון די"ל דהתנא שייר תרתי, א"כ אמאי נדחק להעמיד כר' יהודה, ועי"ז יחזור הק' מאי שייר דהאי שייר.

והריטב"א תי' דדרך הגמ' שלא להחזיק התנא בשיירנא, כל היכא דאפשר למידיחי דלא שייר². וכ"כ הרשב"א (ב"ק טו). דכל דאמרי' תנא ושייר ונראה לו דחוק³. ועד"ז כת' הרמב"ן קידושין טו. ושאר שם.

עט) בא"ד בהדיא ניהא טפי דאיצטריך כדי שלא יקשה ל"מ"ד וכו'. ותוס' (ב"ק טו). הוסיפו וכו' א"כא בפרק החליל. רצ"ב כוונתו. והמהרש"א (כאן) כתב דלמאי דמסיק דליתיה בכל שנה לא קתני, וכן למ"ד דתוקעין רק על מוסף א' ודר"א קאי בתיובתא בסמוך, מקשה הגמ' אמאי לא נחשב ערב פסח (וע' בסמוך).

פ) רש"י ד"ה והיכי דמי. דשמחת ביה"ש לא דחיא יו"ט וכו'. ואף דהיה מילוי המים ביו"ט לא תקעו, דהוה בכלל שמחת בית השואבה. ונכ"כ תוס' ד"ה כגון. אבל הרמב"ם (זו ו) כת' דבשבת לא היו תוקעין, משמע דביו"ט היו תוקעין⁴. (וע' בע"א).

והחזו"א (קנ כד) פי' דביו"ט ראשון לא קבעו שמחת בית השואבה [אפי' לר' זירא, ע' בע"א], דעדיין לא תקנו

ולדעת הרמב"ם (תמידין ז ו) שער העליין והתחתון היה בכל הרגלים, ולא משום ניסוך המים. והאחרונים הק' דלפ"ז לא בצרי כלל, דט' של מוסף שבת קאי במקום ג' דמילוי המים, והנך ו' דלהבטיל. והשפ"א וחי' ר' מאיר שמחה כת' דמ"מ ג' דע"ג מזבח היה רק בחג. ודוחק הלשון 'טובא'.

עה) תוד"ה שייר. ועוד דמשמע דבראשי פרקים היו תוקעין וכו'. ואבל יש ראשונים דהזכירו דתוקעין בסוף הפרק. והאו"ש (ק"פ א יב) כתב דהיה קפידא שיהא ט' תקיעות. ואם היה מעט היו תוקעים בפרקים, ואם קראו ג' פעמים על כל הלל.

עו) בא"ד משמע ד'אהבתי' הוה תחילת הפרק, והודו נמי וכו'. ודיש ג' פרקים בהלל. ותוס' (לעיל לה: ד"ה מכאן) נסתפקו (בהא דמצווה לענות בראשי פרקים) האם הללויה, בצאת ישראל, לא לנו, אהבתי, הללו את ד', והודו כולם ראשי פרקים וכמו שמחולק בתהילים לפנינו. או עד הודו נחשב פרק א'. ותוס' (כאן) הכריעו דעכ"פ אהבתי הוה פרק בפנ"ע⁵.

עז) בא"ד (בסופו) ומה שפ"ה שהכתב קוראה את ההלל, לא היתה הכת קוראה, אלא הלויים וכו'. והגרי"ז (הל' קרבן פסח) הביא דכ"ה להדיא (ערכין י). דר"ב ימים הלויים קוראים, בשחיטת הפסח ראשון ושני. וכן איתא (פסחים סד.) דהיה חצוצרות, דהוה מדיני שירת הלויים.

אך אי' (פסחים צה: וק"ז). אפשר ישראל שחטין פסחיהו ונטלין לולביהו ואין אומרים הלל. ומבואר דהוה דין על מקריבי הפסח. והגרי"ז ביאר לדעת

דבר א' היה התנאי שונה גם אותו. ומש"ה אין דרך התנא לשייר רק דבר א'.

ב. ולפ"ז יל"פ 'מאי שייר דהאי שייר', דאמאי יש לנו לידחק שהתנא שיירנא. והריטב"א (בע"א) לא מחזיקין תנא בשיירנא עד דחזוין דמשייר תרתי. שאין התנא משייר חדא מילתא, דמיחזי דלא ס"ל הך מילת'. וכלל בזה ב' הפירושים. והריטב"א (קידושין טו.) האריך בזה.

ג. וכ"כ הראב"ד (ב"ק שם בשם א' מרבית) דכ"מ דאמרי' תנא ושייר הוה שינויא דחיקא, ועדיף להעמיד כיחידאה, ולא לשבש את הברייתא דהוה תנא דשייר. דכיון דנחית תנא למנינא אמאי שייר.

ד. ובספר הערות כתב דיל"פ דמתני' אף לבי"ש דל"ל מתוך, א"כ לא היה מילוי מים ביו"ט, וכמו בשבת.

תקיעה ושברים או תרועה צריך לעשותן בנשימה אחת, דס"ל דמצוה אחת הן. וה"ה בשברים ותרועה לדידן, אינן יותר מחולקים בתקיעה ותרועה.

ג. ומשמע מדבריו דג' דע"ג המזבח הוה משום ניסוך, ולא משום ערבה. א"כ כסד"ד רש"י (ר"ה ה"ג) דהנך תקיעות הוה משום תרייהו.

ד. וכן יש מסורת דתהילים מחולק קמ"ז פרקים, ואהבתי והודו הוה פרקים, אבל שאר הלל מחובר.

ה. ומגדרי שירת הלויים היה אפשר שהלויים ישירו שיר אחר, אלא דקי"ל דהך שיר היה הלל.

א. ורש"י (תענית יג:) פי' ק' הגמ' 'מאי שייר דהאי שייר', דלא אורחא דתנא למתני כל מילי ולשיירי חדא. [דאילו נשאר רק

תיקון גדול (כדלעיל נא. דבמוצאי יו"ט עשו הגוזזטרא). אבל הק' דבגמ' (לעיל נא.) משמע דהיתה שמחה אף ביו"ט.

פא) **ערב פסח שחל בערב שבת**. מבואר בגמ' דדוקא היכא דחל בערב שבת, אבל כל ערב פסח לא היו תוקעין ו' להבטיל ולהבדיל. והאחרונים (שפ"א ועוד) הק' מכאן לדעת רש"י (חולין כז: ועוד, הו' לעיל נג.) דבערב יו"ט ג"כ היו תוקעין. ויש שתי' דלא היו תוקעין כל ו' תקיעות.⁷

פב) **הא אחרים היא וכו' אין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים**. פרש"י (ד"ה הא) דס"ל דאין מעברין את החודש לצורך. אבל לרבנן מעברין משום צורך ירקיא ומתיא.⁸ ור"ח (ע"ה ג) כתב ד'אחרים' הוא ר' מאיר (הוריות יג.), וקי"ל דר' מאיר לא היה בקי בסוד העיבור.

ותוס' (שבת קיד., שייך לדף קיג., בשם ר"י) הביאו מכאן דכל היכא דתני ב' שבי בהדי הדדי הוה כאחרים. אבל לרבנן אף בזמן קידוש החודש הקפידו שלא יפול יוה"כ בער"ש או אחר השבת.⁹

ורש"י (פסחים נח:) כתב דהא דפסח אינו נופל בב'ד'ו' הוה דוקא לאחר שקבעו הלוח. ולא היה כן בזמן שקידשו ע"פ הראיה. ותוס' (שם ד"ה כאילו) חלקו דמבואר בסוגיין דאף בזמן הראיה הקפידו אף בזה. והצל"ח חילק דכל ענין 'לא בד'ו' פסח' הוה משום תשרי (דבלוח דידן חדשי הקיץ קבועין), אבל בזמן הראיה אף דהקפידו אתשרי, לא הקפידו אנשין.

והרמב"ם (קדח"ח יח ט) פסק דלא כאחרים. ומ"מ הרמב"ם (שבת ה כא, תמידין א ז) הביא משניות אלו דיוה"כ חל בערב שבת ולענין תקיעות, ולענין חלבים. וה"ה (שבת שם) ביאר דהרמב"ם ס"ל דכשמקדשין

ע"פ הראיה יוה"כ יכול ליפול בער"ש או מוצ"ש.¹⁰ ופסק כן לזמן שיתחדש קדח"ח. והא דלא אד"ו ראש השנה הוה לדידן דהוה ע"פ חשבון. והלח"מ (תמידין שם) הק' דבסוגיין מבואר דאף בזמן קידוש החודש לא איקלע, משום דמאיימין על העדים.

והצל"ח תי' דמ"מ נפק"מ אילו העדים לא קבלו האיום, וא"א לשנות עדותם. וכה"ג איקלע ב' שבתות בהדדי, אלא שלא שכיח לפי שהבי"ד מתאמצין בדבר. וביאר דהגמ' (בסוגיין) מקשה מזה דתקנו בזה תקנות תקיעות.

והאחרונים (מרכה"מ) כת' דהרמב"ם דחה לסוגיין, וס"ל דבזמן שקידשו ע"פ הראיה לא הקפידו דלא אד"ו ראש. וכ"כ הגרי"ז (קנ"ה קידח) דסוגיין קאי אליבא דרבא (ר"ה ב) דמקדשין את החודש לצורך, והרמב"ם לא פסק כן וע"ש.

פג) **רש"י ד"ה לא היו מבדילין**. על הכוס וכו'. ורש"י (שבת קיד:) כתב דלא היו מבדילין בתפילה. וכ"כ הריטב"א בסוגיין דפשיטא דביוה"כ אינו יכול על הכוס. וכדאמר (עירובין מז) דל"ש שהחיינו על הכוס ביוה"כ ודקי"ל דהמברך צריך שיטעום. ואינו יכול לתת לקטן, דילמא אתי למיסרך.¹¹ וכ"כ הראשונים בתשעה באב במוצ"ש.¹²

פד) **ואמאי תדיר ושאינו תדיר**. ושל שבת יקדום לר"ח. האחרונים הק' דמבואר בגמ' (ר"ה לא.) דהשיר של מוסף של שבת היתה משירת האזינו, וחילקו אותו לר' שבתות, נמצא דכל חלק נאמר פעם בו' שבועות, ור"ח תדיר טפי. והטור"א (מגילה כט:) תי' ד'שם' שיר של שבת תדיר טפי. ועוד יש דנו דכל ר"ח הוה מועד בפנ"ע.

ח. וכן המפרש (בהל' קידוש החודש ז ז) נקט דבזמן קידוח"ח יכול ליפול. ומהר"י קורקוס (תמידין) כתב דאפשר דהלכה כאחרים, כאשר כתב בהלכות קידוש החודש. ולא זכינו לאורו.

ט. והפוסקים דנו דכוונת רש"י (כאן) דכיון דאינו כל שנה לא חששו דילמא אתי למיסרך. וכמ"ש תוס' (עירובין שם) דכשיש מילה ביוה"כ נותנים את הכוס לקטן, כיון דהוה אקראי בעלמא לא חששו דילמא מיסרך. וע"ע ב"י תקנ"ט.

י. ונח' הראשונים (סוף תענית) האם צריך לעשות הבדלה על הכוס במוצאי תשעה באב. ווע' בדבריהם, ובריטב"א כאן. ואבכ"ל.

ה. ואך לא משמע כן מדברי רש"י. ובהג' ראמ"ה כתב דלולי דברי רש"י יל"פ דבצרי, דתקעו והריעו מתוך התקיעה (וכמ"ד חולין כז.). ונחשב תקיעה א'.

ו. אבל ר"ח (ר"ה ב.) ביאר דמעברין ע"פ מסורת בידם ממש מסיני, ולא גילו בתלמוד עיקר הטעם, ונקטו סעד משום ירקיא ומתיא.

ז. ור"ה אינו נופל בד' וו'. ובגמ' (לעיל מז:) אי' דאף תקנו דהושענא רבה לא איקלע בשבת. ומש"ה ראש השנה אינו נפל ביום א', ומש"ה לא אד"ו ראש. ואך אפשר דהוה תקנה מאוחרת יותר, ולא תקנו מזמן המשנה.

הספק בסוגיא (מנחות הנ"ל) הוא איזה עדיף לדחות, תדיר או מקודש. וב' הספיקות לא תלין בהדידי^{טו}.

(פו) א"ר יוחנן לידע שהוקבע ר"ח בזמנו. פרש"י דעבדינן חשיבותא זו להיכר, שיכירו דפשיט"ל לבי"ד שקידשוהו בהלכתו. [משמע דאילו רואים דשיר של ר"ח בא אח"כ יסברו שזמא אינו עיקר כל כך, ושזמא הוסיפה מספיקא^{טז} או לרווחא דמילתא. אבל השתא שרואים שנותנים בזה חשיבות להקדים יודעים שהוא עיקר השיר, בלא ספיקות].

הרמב"ם (תמידין ו' י) כת' דר"ח שחל להיות בשבת, שיר של ר"ח דוחה של שבת, לפרסם שהיום ר"ח. והכס"מ ביאר דלמסקנא איתותיב ר' אחא [ודיש שיר לכל מוסף], ומש"ה נקטינן ברייתא כפשוטו דקאי לדחות ולא לקדם. והפרמ"ג (תרפד א"א ב הנ"ל) כת' עפ"ז דבמקום שנהגו לומר שני מזמורים [של היום, ושל החג] תדיר קודם, דל"מ סברת 'לידע שהוקבע' [או פרסומי ניסא] לדחות לגמרי.

(פו) שם. בזמנו. המנח"ח (שיב ד) נסתפק האם 'בזמנו' דוקא, דהיינו שקידשוהו ביום ל', אבל חודש מלא אי"צ פרסום. או דילמא ל"ש.

(פח) חלבי תמיד וכו' מהצי כבש ולמטה למזרח. כ"ג רש"י. וכ"ג רש"י (יומא כו.) במשנה (סוף שקלים). אבל תוס' גרסו ולמטה במערב. וכ"ג הרמב"ם (תמידין ו ג, צוין בגליון). וע"ע ראב"ד (תמיד לא:). וראבי"ה

(פה) תוד"ה ואמאי. בלא רב ספרא יכול להקשות כן. דמהני סברת 'תדיר' אף במקום שאפשר לקיים רק א'. אבל המג"א (תרפד ב) כת' דדוקא להקדים אמרי' תדיר קודם [וכפשטות הגמ' כאן], אבל היכא דהוה לדחות, אמרי' דפרסומי ניסא עדיף ודחי לתדיר. אך הביא דתוס' (ידין) מבואר דתדיר קודם אפי' לדחות. וכת' ויש ליישב.

דתוס' (שבת כג: בחד תי', והרא"ש שם ב יג) כת' דכשר"ח טבת נופל בשבת חנוכה דמפטירין בשל חנוכה דפרסומי ניסא עדיף מתדיר^א. ואף דבסדר הקריאה מקדימים את ר"ח משום דתדיר קודם. דבקריאת התורה דאפשר לקיים שניהם אמרי' דתדיר קודם^ב, אבל בהפטרות שמפטיר רק בא' פרסומי ניסא עדיף. והמג"א הביא דלענין להקדים תדיר עדיף מפרסומי ניסא^ג.

ובפשוטו מבואר במג"א דלא נאמר תדיר קודם היכא דהוה לדחות. [ובזה הק' דבתוס' מבואר דמהני תדיר לדחות]. ובשו"ת שב יעקב (א כב, הו' במחזה"ש שם) חלק דודאי תדיר קודם ועדיף אף לדחות, אלא דהתם יש מעלת פרסומי ניסא דעדיף מתדיר. ואילו בסוגין קריאת ר"ח לא הוה פרסומי ניסא^ד.

והאחרונים הביאו דבגמ' (מנחות מט.) מפורש דסברת 'תדיר' מהני אף כשאין כדי לשניהם, ומהני לדחות. [והגמ' מסתפקת האם תדיר עדיף או מקודש]. אמנם השאג"א (סב) חילק בזה דהספק בגמ' (בזבחים צא.) תדיר ומקודש איזה קודם, הוה להקדים דוקא. ואילו

טו. ויישב בזה קו' התוס' (זבחים שם) אמאי לא הביאו בגמ' בזבחים הראיות שהביאו במנחות, ובגמ' במנחות לא הביאו הראיות שהביאו בזבחים. ודייק כן מדברי הרמב"ם (תמידין ח) שפסק דאם לא מצאו בהמות כדי כולם, הדבר שקול, ואם רצו יניחו לתמידין דמחר. אך הביא דברמב"ם (שם ט) מבואר דלענין קדימה נפשט ספיקת הגמ'. והיכא דעבר ושחט שאינו תדיר קודם, מקריבו ואת"כ יקריב התדיר.

טז. ויל"ד האם כך הוא הדין דיעשו שירה במקום ספיקות [והכס"מ (כלי המקדש ג ב) כת' דבעיא דלא איפשרטא לקולא, ולא עבדינן שירה, והמנח"ח (רעט ז) השיג דאף דקי"ל דאין מעכבין את הקרבן, מ"מ יש מצווה מן התורה, ומספיקא למה לא יאמרו. רצ"ע]. אך אין ראיה מכאן, דיל"ד דיטעו בזה השומעים.

יז. והראב"ד ביאר הטעם דקרב למערב, דמערב הוה לפני ה' טפי, וכל מה שיוכל לקרב למערב עדיף. והרא"ש (שם) כתב דכיון דאיכא מוסף, ומוסף עדיף שיהא במערב, הניחו התמיד במזרח.

יא. ועוד כתב התוס' דכיון דהמפטיר קורא בשל חנוכה, דהפטרות הוה מעין קריאת המפטיר. ועוד כת' דבקריאת התורה אין כל כך פרסומי ניסא [דברפרשת הנשיאים לא הוזכר נס חנוכה], ורק בהפטרות דנרות דזכריה יש פרסום הנס. ועוד כת' התוס' (בסידר) דהקדימו של ר"ח, כדי שהמפטיר יקרא בשל חנוכה, כדי שההפטרות תהא בשל חנוכה.

יב. דבס"ת הב' קורא ר"ח [דתדיר קודם] ובס"ת הג' חנוכה.

יג. ועי"ל דלענין להקדים ל"מ סברת פרסומי ניסא, וכ"כ הרא"ש (שם) דאיכא פרסומי ניסא באחרונה כמו בתחלה. ומש"ה אין סברא שידחה לתדיר. [דפרסומי ניסא לא הוה סברא בחשיבות ההקדמה, אלא סיבה לתקן שלא יתבטל].

יד. והמקשן לא ידע שיש שום מעלה לר"ח על פני שבת [שלא ידע דצריך לפרסם שחל ר"ח בזמנו]. וכה"ק הפרמ"ג דבר"ח ליכא משום פרסומי ניסא.

והמחזה"ש פ"י קו' המג"א על התוס' דהול"ל דהמקשן ס"ל דיש מעלה בר"ח, משום הכיכרא. אך ה"מ שלא יתבטל שיר של ר"ח. וס"ד דהמקשן דל"ש סברא זו שלא יתבטל שיר ר"ח.

(שור"ת אלף כו) כתב דבסוגין איירי בתמיד של שחר, ובשקלים בתמיד של בין הערביים¹.

דף נה.

פ(ט) מיתבי דתני רבא בר שמואל יכול כשם שתוקעין וכו' על כל מוסף ומוסף, ת"ל ובראשי חדשיכם תיזבחה דרב אחא. ודרשי שתקיעותיהן שוות, שהתקיעות מהגו לכל המוספין יחד.

והאבני נזר (כה) נסתפק בקרבנות של שתי הלחם בשבועות, האם יש להם שירה בפנ"ע ודהוה עולת ציבור, ואינו בכלל מוספין. או דנכללו בכלל מוספין.

צ) רב אשי אמר וכו' איזה חודש שיש לו שני ראשים, הוי אומר זה ר"ה וכו'. מבואר להדיא בגמ' דבראש השנה הקריבו מוסף של ר"ח ושל ר"ה. אבל ר' משולם (בתוס' ביצה טז. ור"ה חז) פי' הא דאמרי' דהחודש מתכסה בו, שלא היה שעיר של ר"ח קרב בו. ור"ת חלק עליו, ור' משולם ביאר כוונתו שאינו מוכר בפסוק², אבל ודאי מקריבים שעיר דר"ח בר"ה.

צא) מה היו אומרים וכו'. פרש"י בשיר המוספין וקרבן מוסף. משמע דבתמיד של שחר היו אומרים שיר של היום³. וכ"כ הטור⁴ א (ר"ה ל): דקבעו שיר מיוחד מחמת היום רק במוסף. אבל תמידין דהוה קרבן הקבוע לו, השיר כדקאי קאי. ועוד דשיר של יומו תדיר, ולמה לן לעקרו⁵.

אבל האחרונים (מנח"ח ש"ב ג) הביאו דרש"י ותוס' (ר"ה ל): כתבו דבר"ח ור"ה לא היו אומרים שיר של יו"ט וראש חודש] בשחרית, דברוב שנים עדיין לא

היו יודעין אם יתקדש היום⁶. משמע דבשאר יו"ט אף בשחרית היו אומרים שיר של יו"ט. והמנח"ח נקט דהיו אומרים שיר א' לשחרית מוסף ומנחה.

והאבנ"נ (כד) הביא דרש"י (ערכין י). כתב דהלויים משוררין 'הלל' בשיר של חוה"מ. וכת' דע"כ היינו בשחרית, דבמוסף קבעו הומבה"י וכדאיתא בסוגיין⁷.

והמנח"ח כתב ליישב דכוונת רש"י (כאן) גבי חוה"מ דוקא, דאינו יום קדוש ביו"ט, והעיקר המוסף. א"כ בקרבנות תמיד היה השיר של יומו. ודוקא במוסף שינו לשיר אחר. אבל ביו"ט אף בתמידין היה שיר של החג. (וע' אבנ"נ כד ה).

והמג"א (קלב ד) כת' דיש מקומות שנהגו ביום שיש מוסף, שאומרים שיר של היום בשחרית, ואחר מוסף שיר של היו"ט.

אבל בס' מעשה רב (קנח) כתב דאין אומרים ב' מזמורים ביום א'. והחשק שלמה (מס' סופרים יח) הק' דאדרבה משמע דלתמיד של שחר ולמוסף היו ב' מזמורים⁸. והביא בשם אחיו (החכמת בצלאל) דכוונת הגר"א דביום שיש ב' מוספין ודקי"ל בסוגיין דאין תוקעין על כ"א בפנ"ע, אבל לא דיבר על התמיד של שחר כלל. ודלא כפשטות המעשה רב. והנצי"ב (משיב דבר ב קד) פי' דכוונת הגר"א דאם הביאו נסכי התמיד אחר המוסף, היו אומרים שיר א'.

צב) שם. בסוגיין מבואר דהך ברייתא קאי אשיר שבביהמ"ק, ובמס' סופרים (יח) אי' דאומרים כן אף בבית הכנסת⁹. ובמס' סופרים דו' כמה מזמורים

מהבוקר. דא"א שיהא יותר מל' יום בחודש. ורצ"ל דלא פלוג. ועוד דקי"ל (תכב א) דהשוכח יעלה ויבא בערבית, אפי' בחודש מלא אין מחזירין אותו, מפני שאין מקדישין החודש בלילה. א"כ י"ל דה"נ אף דודאי ר"ח היום, המתינו לכתחילה לעדים כדי לקדשו. ולא יוכלו לשיר שיר של ר"ח עד שתקדשו.

ה. ובגמ' (ר"ה שס) משמע דלא היו כופלים מזמור א' בשחרית ומוסף, א"כ היו מזמורים שונים לתמיד של שחר ומוסף אף בחג. ועפ"ז כתב בס' הערות דכוונת רש"י דהך דהכא הוה של מוסף.

ו. ובספרו דברי שלמה כתב דבוה"ז לא הוה 'עט שירה', אלא הזכרת ענין היום.

ז. לפיכך נהגו העם לומר מזמורין בעונתן, שכל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאילו בנה מזבח חדש והקריב עליו קרבן.

יח. והביא כע"ז (גמ' ג לא): דתמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מזרחית, ובין הערביים צפונית מערבית, דרשי' כנגד היום.

א. אך לדרשת רב אשי קרא דראשי חדשים איירי בר"ה.

ב. ובס' הערות כתב דמוכח מגוף דברי הגמ', דאת"ל דהך ברייתא קאי [אף] אשחרית, האין הביאו ממנו שלא היו תוקעין על כל מוסף. ונימא דכוונת הברייתא דשיר של שבת דחי לשל יו"ט בשחרית.

ג. ובשור"ת הרמ"ע מפאנו (כה) כתב דבמנחה ברגלים לא היה שיר מיוחד, אלא אמר השיר של חול. והמנח"ח הק' ע"ז דבר"ה בתמיד של ביה"ע היה שיר מיוחד.

ד. והאחרונים הק' דמ"מ בחודש מלא, כבר ידעו דהוה ר"ח

התקיעה למשך זמן ההקרבה. וזה כוונת הרמב"ם (ז)
(ה) שתוקעין לכל המוספין.

(צו) רש"י ד"ה **אמר רבינא**. ואומרים השיר לאחר
שקרבו נסכי שניהם. הרש"ש דייק דמשמע
דהשיר הוה אחרי הקרבת הנסכים, ואילו בסוף
תמיד משמע דהשירה היתה בשעת ניסוך ממש.
וכתב להגיה ברש"י 'וגומרין' השיר לאחר שקרבו
שניהם.

(צז) **אנן דאית לן ב' יומי**. פרש"י בתפילת מוסף. וכן
בקריאת התורה (ע' בסמוך). ולא פי' באמירת
השיר בביהכ"נ, דמשמע דלא נהגו לומר מזמורים
אלו.

ופרש"י דביו"ט שני א"א לומר פרשת וביום השני,
דא"כ עבד ליה חול. וכ"כ הריטב"א בשם הגאונים
דאין מזכירין ביום השני, כדי שלא לזלזל בקדושתו.
אבל הביא **יש סוברים** שאין לבטל קריאת פרשת
יום ב', דכיון דקראו אף יום א' לא יבואו לזלזל בו.
[וכתב דנכון הוא, אלא שלא נהגו כן].

(צח) **אביי אמר שני ידחה**. וביום ג' יאמרו שיר השלישי,
דכיון דמדאורייתא הוא יום שלישי של חג, ונקבע
שיר זה ליום הג'. ורש"י פי' סברא רבא שאין מדלגין
סדר השיר, ומש"ה ביום שני אומרים שיר שראוי להיות
בא' בשבת א'.

והמג"א (תרמב) הביא מח' המנהגים כשחל יום א' של
י"ט בשבת, האם בשני אומרים 'מערבית' של א' או של
ב'. והביאו דבסוגין משמע דשני ידחה. ורע"א (תקפו)
הביא שו"ת **פנים מאירות** (ב קכב) במקום שא' מוחזק
לתקוע ביום א' דר"ה ואחר ביום ב', כשחל ר"ה בשבת,
דתליא במח' המנהגים של המערבית.

(צט) **תודה אתקין**. ופי' בקי' וכו'. והשלישי בפרשת
יום המחרת וכו' והשתא לפי סדר זה ישתנה
הסדר ביום ה"ר וכו' ואין נכון לקרות בחג בפרשה

שהיו אומרים בביהכ"נ. ותוס' (לעיל מז, וכו"מ) כתב
דשמא כמו כן היו אומרים כן בביהמ"ק, ומבואר
שנסתפקו האם מש"כ במס' סופרים היה אף
בביהמ"ק. וכ"כ המג"א (קלב ד, ע"פ רמ"ע מפאנו
כה) דיש מקומות שאומרים מזמורים ביו"ט, אבל
אינם המזמורים שאמרו במקדש, אלא לזכר
בעלמא.

והתפארת ישראל (הקדמה לקדשים קי' חומר בקודש ו
יא) הק' **דבמס' סופרים** (שם) איתא שיר לתשעה באב,
ולא שייך זה בזמן הבית^ל. וכתב דמ"מ אינך איירי על
הקרנן, אע"ג דאפסיק במילי אחריני. וכ"מ במעשה רב
שם. אבל החשק שלמה (שם) כתב דהך דמס' סופרים
הוה תקנה מאוחרת בביהכ"נ, ובמקצת הוה דומיא
דביהמ"ק. אבל בזמן הבית לא שינו השיר אף בחנוכה
ופורים [דהוה דרבנן].

(צג) **אם חל שבת להיות בא' מהן**, ימוטו ידחה. הרש"ש
דייק דדוקא כשחל שבת בחוה"מ. אבל כשחל יו"ט
ראשון בשבת למחרת אומר הבו [השיר של חוה"מ, ולא
שיר של יו"ט]. ואף דשיר של יו"ט נדחית מפני שבת,
אינו משלים שיר של יו"ט. דאל"כ לעולם לא יאמרו
'מוטו' [דע"כ א' מימי החג הוה שבת]. והמנח"ח (שיב
ה) ביאר דשמא המזמור של יו"ט הוה מענין יו"ט, ול"ש
בחוה"מ.

(צד) **רב פפא מנח בהו סימנא הומהב"י**. פרש"י
להחליף להקדים הסירותי לבינו בוערים.
והריטב"א פי' הטעם דכיון דאיירי מתנות עניים
מאחרים אותו, שתהא קרוב לצאתם. ובחי' ר' מאיר
שמחה כתב דאף ימוטו איירי במתנות עניים. אלא דאיירי
דוקא כשימוטו נדחה, ומש"ה איחרו את בינו בוערים^ט.

(צה) **שמאריכין בתקיעה**. פרש"י שמאריך במשך
התקיעה. והאחרונים הק' דהרמב"ם השמיט
תו' הגמ'. והשפ"א כתב דאולי ס"ל דנמשך

נקט אף י' הומהב"י.
י. [אבל הקרית ספר (כה"מ ז) הביא ב' תי']. והערול"נ כת'
דמספיק ליה כמאן הלכה. ובספר הערות תמה א"כ דול"ל
שיעשה שניהם, דספק דאורייתא לחומרא.
יא. ויל"ד אי רבא סבר דלא נתייחד שיר מסויים לכל יום

ח. והאחרונים ציינו לדברי הרמב"ם בפיה"מ (ר"ה א ג) דאף
בזמן הבית נהגו תשעה באב. [אמנם דוחק שישנו בו השיר
שעל הקרבן].

ט. אבל בשאר שנים היו אומרים כסדר הברייתא [אבל
בפשוטו רב פפא גרס להיפך בברייתא]. אמנם צ"ב דרב פפא

היום. ובהג' מיימוני (שם ט) ביאר דס"ל דהרביעי הוא התוספת לכבוד היום, ומש"ה קורא עיקר הפרשה. [וכדעת רש"י].

והמשנ"ב (קלז יא) הביא דאם טעה ודילג בפרשיות החגים אינו חוזר, אא"כ דילג עיקרו של חובת היום. וכגון בשבת חוה"מ סוכות המפטיר קורא רק קרבנות היום, אם טעה וקרא יום אחר^{טז} חזר^{טז}.

קא) בא"ד ועוד דבחנוכה וכו' ושלשי קורא דלמחרת, אלמא חשיב הראשון עיקר, ובהג' איפכא וכו'. [לפרש"י שהרביעי ניכר שהוא לכבוד היום]. והמהרש"א חילק דבחזרה"מ הוסיפו רביעי לכבוד היום. אבל בחנוכה השלישי אינו נוסף, הילכך הראשונים עיקר.

דף נה:

קב) בשמיני חזרו לפייס כבדגלים. פרש"י דפרי החג היו כפי סדר המשמרות. (וכ"כ רש"י לעיל מח.). ומשמע דלא היה פייס כלל ביניהם, אלא כפי סדר המשמרות. והרמב"ן (מח.). חלק דמ"מ עשו פייס איזה ראשון. והריטב"א הוסיף דאחר שזכו י"ג משמרות שוב מפסיקין מי מביניהם זוכה קודם^א.

קג) מי שהקריב פרים היום וכו'. המהרש"א הק' דיהויריב^ב הקריב בב' ימים הראשונים [שהרי בראשון י"ג פרים ובשני י"ב, וע"כ משמר א' הקריב ב' מביניהם]. וכתב דאירי היכא דיש משמר שלא הקריבו. וע' ערול"נ.

שאינה של חג וכו'. ומבואר דבשאר ימות החג לא איפכ"ל לתוס' שקורא ביום מחרת, כיון דכולהו קרבנות החג, אף דשאר ימים. אבל שמיני עצרת הוה רגל בפנ"ע, ולא הוה קריאה מענין החג.

אבל הריטב"א הק' בכל ימי חוה"מ, האיך יקראו בפרשת יום שעדיין לא בא כלל, ולא הוה בכלל הספיקות. [ונקט דאף ימי החג כל א' הוה בפנ"ע, ונחשב שלא מענין היום]. וכ"כ הגר"א (תרסג א) דאין לקרות בפרשה שאינה מעניינה.

והשו"ע (תרסג) כת' דבאר"י דליכא ספיקא דיומא, קורים בכל יום רק קרבן היום, וכל העולים חוזרים על אותו פרשה עצמה. והגר"א הביא דכ"ה במס' סופרים, וכת' דמכאן ראייה דאין קוראים ביום מחרת [וכדעת הר"ף ה' בסמך].

והביכור"י (ב) תמה מ"ט האשכנזים באר"י ג"כ נהגו כן, הא לדעת רש"י עדיף לקרוא ביום מחרת מאשר לחזור על קריאתו. וכת' דאפשר דדוקא בחז"ל דבלאו הכי הוה ספק, דוחין הספק לקרוא דבר חדש. אבל באר"י דהוה ודאי אין לדחות הודאי לקרוא דבר חדש.

ק) שם. וההג' מיימוני (תפילה יג י, וכ"פ הרמ"א תרסג) כתב דבהושענא רבא יקדים הכהן וקורא מיום ה'כ^ב. [ואף שמשנה מסדר שאר הימים]. אבל בסידור רש"י ומחזור ויטרי איתא שקורא השלישי ביום השמיני. וס"ל דאף שמיני נחשב מעניני החג. (וע' לעיל מז:).

והרי"ף (מגילה י: בדח"ר, ורמב"ם תפילה יג יג^ג, והרא"ש מגילה, ושו"ע תרסג) כתב דהשלישי חוזר וקורא מה שהשני קרא, והרביעי קורא בספיקות

דאם טעו וקראו נשיא אחר עלתה להם, דאין קפידא בימים.

טז. ובחז"ל המפטיר קורא בספיקות היום, והמשנ"ב כת' דאם דילג וקרא רק יום א', אם דילג עיקר היום חוזר וקורא בברכה. ואם דילג ספיקא דיומא, כיון דאנן בקיין בקביעא דירחא אינו חוזר בברכה, אלא פותח הס"ת וקורא אלו הפסוקים לפני הצבור בלא ברכה.

א. והרש"ש (חגיגה יז) כת' דשוב עשו פייס בתוך המשמר. [דהא אף בכל ימות השנה, בכל יום היה משמש בית אב א'. והיו מפסיקין ביניהם איזה כהן יזכה].

ב. [והמהרש"א נקט הראשון מסדר המשמרות, וכדעת רש"י. אבל לרמב"ן מי שעלה בפייס. ויל"ד דאף לרש"י היינו לפי מי שהיה משמרו בשבוע זו, וא"כ יתכן שנשתנה משנה לשנה].

ויום, אלא מזמורים אלו אומרים בחג. אך לשון רש"י משמע דנקבע שיר לכל יום, אלא דעדיף להשלים שיר של אתמול מאשר לקרוא שיר של היום.

יב. ור"ח (עדה א) כת' בשם הגאון דבשביעי [והושענא רבא] קוראין ביום הששי וביום השביעי. וחסר בדבריו מה קורא השלישי.

יג. אבל י"ג ברמב"ם דישאל קורא ביום הרביעי, כרש"י. (וכ"ה בר"ח עה"ג).

יד. ואח"כ הביא דעת תוס', דשלישי חוזר על מה שקרא כהן, ורביעי במה שקרא הלוי. וכת' דעפ"ז ביום השביעי [והושענא רבא] אין צריך לשנות.

טז. אבל בפרשת הנשיאים בחנוכה כת' המשנ"ב (תרפד א)

בזה. אבל הערול"נ כת' דעומר היה ביום ב' של פסח, וביום ב' לא קרינן כל ישראל בשער א', דאדרבה כתיב ופנית בבוקר. ואף דבשאר קרבנות כל הרגל היו שווים, בעומר דכל זמנו היום שייך למשמר.

קז) כמה שאמור ברגלים. פרש"י שלמי חגיגה, עולת ראיה, ומוספי ציבור ושעירי חטאת^ה. הרש"ש כת' דה"ה חזה ושוק דשלמי שמחה ושהוקרבו לשם שמחה, מלבד מה שנתנדבו כל השנה^ו. ושוב נסתפק דהוה בכלל נו"נ ושל משמר קבוע. ווע' מש"כ לעיל מת. בגדר החיוב שלמי שמחה, דנח' האחרונים האם היה חיוב הקרבה, או רק מצוות אכילה. והמנח"ח (תקט ד) נסתפק האם המשמרות שוות אף בערב פסח בקרבן פסח וחגיגה, דנחשב כל ישראל בשער א'.

קח) ת"ר מניין שכל המשמרות שוות באימורי הרגל וכו'. הרמב"ם (סה"מ עשה לו) מנה מצווה שיהיו הכהנים עובדים במשמרות^ז. דבכל שבוע תעבוד משמרת ולא תהיה יד הכל מתעסקת יחד, אלא ברגלים לבד. וכמו שנתבאר (דברי הימים א כד) שדוד ושמאל חילקום לכ"ד משמרות. דכתיב (דברים יח-יח) וכי יבא הלוי וכו' ובא בכל אות נפשו וכו' ושרת ככל אחיו הלויים וכו' חלק כחלק יאכלו וגו'^ט. והביא דרשת הגמ' כאן והספרי.

והרמב"ן (בהשגות לסה"מ שם) חלק דחלוקת המשמרות הוה תיקון נביאים ואינו מצווה^י. וכת'

קד) בשמיני בתחילה מפיסין עליו דברי רבי וכו' אפי' תימא רבנן וכו'. והרמב"ם (תמידין י יג) פסק כרבי. והלח"מ הק' דק"ל דאין הלכה כרבי במקום חכמים^י. ובחי' ר' מאיר שמחה הביא דבירושלמי איתא דת"ק הוא ר' נתן, והלכה כרבי מחבירו. ועוד כת' דהרמב"ם פי' דר' אלעזר (בסמוך) קאי אליבא דרבי, דפר א' דשמיני עצרת אינו סוג א' עם פרי החג כלל.

קה) א"ר אלעזר וכו' פר יחידיו כנגד ישראל^{יא}. ובמדרש (פסיקתא רב כהנא כח ט, ילק"ש ס"פ פנחס) איתא א"ר אלכסנדר משל למלך דו' ימי המשתה היה בנו של מלך טורח עם האורחים, וכיון שיצאו אמר המלך לבנו עכשיו אני ואתה נשמח יום א', ואיני מטריח עליך הרבה.

כך ז' ימי החג ישראל היו עסוקין בע' פרים כנגד אומות העולם, כיון שיצאו, אמר הקב"ה עכשיו אני ואתם נשמח יחד, ואיני מטריחכם אלא פר א' איל א'. וכיון ששמעו ישראל, התחילו מקלסין להקב"ה ואומרים (תהילים קיח כד) זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו.

אמר ר' אבין אין אנו יודעין כמה לשמחה, אם ביום אם בהקב"ה, בא שלמה ופירש (שה"ש א ד) נגילה ונשמחה בך, בך בתורתך בך בישועתך^{יב}. א"ר יצחק 'בך' כ"ב אותיות התורה, כשמפלפלין בכ"ב אותיות שהתורה ניתנה בהם.

קו) ובחילוק להם הפנים וכו'. המשנ"ל (כלי המקדש ד ה) הק' אמאי לא נקט עומר. וע' צל"ח שפלפל

ג. דהלכה כרבי מחבירו, ולא מחביריו (ב"ב קכד).

ד. וע' מה שביאר בזה הגר"ח (סטנל סח וסט, הו' לעיל מח). ועיל"פ דבחג הסוכות יש ב' פסוקים של שמחה, (ויקרא כג מ) ושמחתם לפני ה' אלהיכם ז' ימים ודקאי אקרא דר' מינים, וכתיב (דברים טו יד) ושמחת בחגך. דממנו ילפי' לכל החגים. דיש ב' גדרים של שמחה, מחמת מצוות ועניני הרגל, ושמחה מצד היו"ט בעצמותו. ובוה הספק בשמיני עצרת איני יודע כמה השמחה, מחמת ענין הרגל או מחמת היו"ט עצמו ושהרי ברגל זו אין מצווה מסוימת. ובוה נפשט 'בך' בהקב"ה, דענין היום הוא זה שהמלך רוצה לשמח עם ישראל. ואף שלא באמצעות מצוות היום^{יג}.

ה. ורש"י כתב עורות וכו', ומשמע דאף בשעירי חטאת היה להם רק עורות. ורש"ש העיר דחלקו אף בבשר.

ו. ובמ"ש תוס' (חגיגה ז) דצריך הקרבה לשם שמחה. ואף דיוצא בקרבן שכבר נתחייב, אילו שחטו לשם שמחה. מ"מ

ע"י השחיטה נחשב קרבן הרגל.

ז. ובס' הערות הק' דפשטיה דקרא בלויים וכו"מ (ערכין יא) דדרשי מהאי קרא לשרת עם אחיו, אעבודת לויים. וכתב דהוה אסמכתא.

ח. והמגילת אסתר כת' דהמצווה היא העבודה דרך משמרות, אבל חלוקת המשמרות אינה מצווה. ומש"ה אין הכרח שכל הכהנים יחלקו למשמרות, רק אותם הבאים לעבוד, כדי שלא יעבדו בערבוניא.

ט. והביא דהתרגום ועה"פ לבד ממכריו על האבות^{יד} תרגם בר ממטרתא דיתני בשבתא, דכן אתקינו אבהתא. ואך בתרגום יונתן פי' באופ"א.

י. לתקנתם דאילו הכל עובדים כל השנה, ואין להם זמן קבוע, לא יוכלו לעריהם ובתייהם. ושמה יארע להם עצלה ויאוש.

(בסו"ד) דהוה מצווה המקובלת ממשוה לסיני, ולא נכתבה בתורה.

ועוה"ק הרמב"ן דהך מצווה היא שלא ימנעו את הכהנים מלעבוד ברגל. מלבד שאר ימות השנה ודברים שלא מחמת הרגל, אילו קבעו להם משמרות. ומ"מ ליכא צווי על המשמרות, אלא המצווה שברגלים לא ימנעו אותם.^{יא}

והמגילות אסתר כת' דלדעת הרמב"ם דילפי' מקרא ד'בכל אות נפשו באחד שעריך', דבשאר השנה לא יבא וילפי' מכללו סידור משמרות, אף דליכא צווי מפורש.

אך הרמב"ם (הקדמה להל' כלי המקדש, ושם ד ד) כת' דהמצוות עשה להיות כל המשמרות שוים ברגלים.^{יב} ונמבאר דעיקר חלוקת המשמרות לא הוה מצוות עשה.^{יג}

ועוד מבאר בראשונים דכל משמר מחולק לבתי אב, כל יום בשבוע היה בית אב קבוע.^{יד}

דף נו.

קט) רש"י ד"ה אלא להם הפנים. איצטריך, שאין בו שום עבודה וכו'. המהרש"א כתב דלא היה ס"ד דנחשב מחמת הרגל ודלזה ל"מ סברא זו. אלא דכוונת רש"י

לפרש דהוה חידוש טפי דשייך למשמר. וע"ע בסמוך האם נחשבה ובת היום.

סוכה ואח"כ זמן

ק) סוכה ואח"כ זמן. פרש"י כשנכנס לישב מברך שתיים, וכגון שלא בירך בשעת עשייה. והראשונים נקטו דקאי לדין דקבעום על הכוס. וכרב כהנא (לעיל מו).^א. וכו"כ הרא"ש (ד ג) בשם רב צמח גאון דקובעם על הכוס.

ועפ"ז משמע דפשיטא דברכת היין וקידוש קודם לסוכה וזמן, אלא דהמח' האם סוכה קודם (משום חיוב היום), או זמן (דתדיר).

והרא"ש (ד ג, והו' בשו"ע תרמג ג) הביא בשם רבינו מאיר דבשאר ימים מברך על הסוכה קודם המוציא, כיון דנתחייב משכנס בה.^ב אבל הביא דהעם נהגו לא לברך אלא בשעת סעודה, הילכך ראוי לברך המוציא, שמתחיל הסעודה, ואח"כ לברך על הסוכה. והט"ז (שם ד) הק' דקי"ל דחובת היום קודם. וכתב דלא נחשב חובת היום, כיון דאי בעי לא אכיל.^ג ושוב כתב דסברת חובת היום לא עדיף מברכת הנהנין.^ד

קיא) שם. והרא"ש (ד ד, והג' מיימוני ו יב) דן דבליל שני לכו"ע זמן ואח"כ סוכה, כיון דבירך שהחיינו על

משמרות. ואפ"ה מנאו הרמב"ם במנין המצוות וכעין מצוות דיני מקח וממכר (עשה רמה) [וע"ע ס' החינוך (שלו) באופ"א], שהתורה מסרה לנו דרכי הקנינים, ונחשב מצווה. וה"נ סדר המשמרות ראוי למנות בס' המצוות. אבל בהלכות לא נאמר בזה מצווה. אך הא דברגלים כולם שווים הוה צווי עשה מצוות עשה, וכמ"ש החינוך.

יד. ורש"י (תענית טו) כתב דהיו ז' בתי אב. אבל בגמ' (מנחות קז) מבואר דהיו ו' בתי אבות, ופרש"י דבשבת היו כולם שווים. והאחרונים האריכו בזה. ואכמ"ל.

א. ואינו מברך משעת כניסה לסוכה (ע' לעיל מו).

ב. ומשמע דכוונתו כסברת ב"ש (ע' בסמוך) דנכנס היום, ועדיין יין לא בא. ואבל בעלמא לא מצינו קדימה למצווה שחל קודם.

ג. וכתב דמשה' בסעודת שבת מקדים ברכת זוכה בקידוש. אבל הק' א"כ סעודה שלישית, דלא אמרי' אי בעי לא אכיל [ע' לעיל כז], היה לו להקדים ברכת הסוכה.

ד. והפרמ"ג הק' דבדברי ב"ש מבואר דמהני הק' סברא אף במקום ברכת היין, דהוה ברכת הנהנין. ע"ש.

יא. ובס' החינוך (סוף מצווה תקט) ביאר כוונת הרמב"ן דהפסוק לבד ממכריו וגו' הוא שלילה, ולא מצוה כלל. כלומר שיעבדו הכהנים בכל אות נפשם בכל עת בין בחול בין ברגל, לבד אם רצו והסכימו לחלק ביניהם העבודה למשמרות. וכן קבלנו הלכה למשה מסיני שראוי לעשות כן כדי שתעשה המלאכה כסדר ובוודיות.

יב. וכל שיבא מן הכהנים ברגל ורצה לעבוד עובד וחולק עמם, ואין אומרים לו לך עד שייגיע משמרך שנאמר וכי יבא הלוי מאחד שעריך וגו'. וכ"כ החינוך (שם) שהעובר על זה, ומחה ביד חברו ברגל שלא לעבוד בכל אות נפשו ביטל עשה זה. ואף שמנה את המצווה שיהיו הכהנים עובדים במשמרות. וצ"ע.

ובלב שמה כת' דצל"פ כן אף בדברי הסה"מ, דמלת 'שצונו' נמשכת עד הסוף, על מה שאמר וזלתי ברגלים. ומשה' שצונו שיהיו הכהנים עובדים למשמרות וכו' מלבד ברגלים. והצווי הוא רק בחלק זה דמלבד הרגלים.

יג. והרמב"ם (כה"מ ג ט, ד ד) הביא שהחילוק למשמרות, ולא הזכיר בזה מצוות עשה כלל.

ואפשר דכוונת הרמב"ם דגלי קרא שיהא חלוקת המשמרות, אך לא נמסר בגדר צווי. ולא הוה חיוב לסדר

הסוכה בליל א' ולצד דאינו חוזר ומברך על הסוכה⁷ אלא על ה'יו"ט, א"כ הזמן הוה רק על ה'יו"ט.

אבל הרא"ש הביא בשם ראב"ה דביקדוש ליל יו"ט מוצ"ש יקנה"ז (פסחים קג), מברך זמן לבסוף, אע"ג דזמן לא קאי על הבדלה, וע"כ דלעולם הזמן אחרון. והרא"ש דחה דהתם הוה סברא שלא יפסיק בין בפה"ג להבדלה. אבל הכא למא יפסיק בסוכה בין קידוש לזמן, דהא איכא מ"ד דבעי זמן סמוך לקידוש. והשו"ע (תרסא) פסק כרא"ש. והמג"א וט"ז הביאו דהרדב"ז ומהרש"ל ס"ל כראב"ה⁸.

והטור (תרמג) כתב דמברך יין קידוש סוכה וזמן, דהזמן חוזר על הקידוש ועל הסוכה. והב"ח הק' אמאי לא הביא הטעם שמבואר בגמ', דחייב דיום עדיף, ופי' דכוונתו כמ"ש הרא"ש דבליל שני אינו חוזר על הסוכה, ומש"ה לא יפסיק, והק"ג (צ) פי' דק"ל כרב ולא מטעמיה ונמש"ה אמר' בסוף הסוגיא, והילכתא וכו', ולא כתבו כרב. ועפ"ז מיושב ק' תוד"ה והלכתא. אבל הט"ז (א) כתב דכוונת הטור לפרש אמאי קובעו על הכוס, ולא שייך לקדימה.

קיב) רש"י ד"ה סוכה. מי שלא בירך שהחיינו בעשייתה. משמע דאילו בירך בעשייתה, אינו חוזר ומברך שהחיינו בשעת ישיבה, וכמ"ש תוס' (לעיל מו), והריטב"א שם פ"ג, וכ"ד הרמב"ם, והפרמ"ג (תרמג מ"ז א) דחה דאם מברך רק על הרגל, ל"ש לכוס. דאומרה אפי' בשוק. וצ"ב דהיינו היכא דל"ל כוס, אבל כשיש כוס, ודאי עיקר תקנתו כחלק מקידוש.

קיג) תדיר. פרש"י דזמן נוהג בכל הרגלים. והאחרונים הק' דסוכה מברך כל פעם שנכנס לסוכה, ואילו שהחיינו מברך רק כמה פעמים בשנה. ותי' דאי בעי לא אכיל, ולא נחשב תדיר

וכדאמר' זבחים צ: דקרנן שלמים הוה מצוי, אבל לא תדיר, כיון דאינו חובה. והאחרונים דנו דבסוגיין הוה חידוש טפי, דהא כל פעם שרוצה לאכול בסוכה הוה חובה⁹.

קיד) שם. בפשוטו משמע דרב ס"ל דחייב היום עדיף מתדיר ונאפשר דשייך לסברת 'מקודש'. והמאירי הק' דק"ל בכל מקום תדיר קודם. והביא לתרץ דק"ל (פסחים קג). יקנה"ז, דכל ברכת חובה קודם לזמן וכן ברכת שופר, לולב, מגילה, ונר חנוכה קודמת לברכת זמן. ותדיר שייך היכא דשניהם ברכת המצווה¹⁰. ור"ח כתב דרב אמר לך זמן הודאה בעלמא, ואין לו דין תדיר קודם.

קטו) בי"ש אומרים מברך על היום, ואח"כ מברך על היין, שהיום גורם, וכבר קידש היום וכו'. פרש"י דנכללו בזה ב' טעמים, א' שנוקק לכוס מחמת קדושת היום. וב' שנתחייב בקידוש מתחילת היום. (ע' בסמוך). וכנגד זה ב"ה השיבו ב' טעמים, א' שהיין גורם לקידוש. ב' שהיין תדיר.

קטז) וכבר קידש היום. פרש"י שקדש היום מאליו משחשיכה. ורש"י (ברכות נא:) הוסיף משקבלו עליו, או צאת הכוכבים. והרשב"א (ברכות נא:) כתב ואפי' קדם וקידש על הכוס בערב שבת ובלא שקיבל עליו, אסור בעשיית מלאכה משעה שאומר קידוש על הכוס¹¹. ועוד דע"פ רוב מקדשין אחר שתחשך. והולכין אחר הרוב.

קיז) ובי"ה אומרים וכו' שהיין גורם לקידוש. פרש"י דאם לא היה יין לא היה מקדש בכדי, וה"ה למקדש על הפת¹². והתוס' רי"ד (פסחים קיד). ביאר

בסמוך. ווע"ע שאג"א כא ברכה"מ וק"ש, דק"ש נחשב תדיר.

ח. והא דאמר' (בסמוך) דיין קודם לברכת היום, יין של קידוש הוה חובה, דאין מקדשין אלא על היין.

ט. ואף דקודם שקידש אינו מחוייב בקידש, כיון דקידש נעשית זמנא.

י. והתוס' רא"ש (פסחים קיד). הק' דבפת ל"ש לומר שהקידוש גורם לפת שתבא קודם הסעודה, דעיקר הסעודה פת. אלא

ה. וכדעת הראשונים דאינו חוזר ומברך שהחיינו על הלולב (וע' משי"ב לעיל מו). דכבר בירך ביו"ט ראשון. אבל הרא"ש הביא דדעת חכמי אייבא דחוזר ומברך אף על הסוכה, דביו"ט ראשון לא הוה זמן עשייה.

ו. והנוב"ז (א"ח ק' לט) כת' דסוכה דאורייתא, ומש"ה קודם ליו"ט שני דרבנן. והאחרונים חלקו דברכת סוכה דרבנן.

ז. ועכ"ז דן רע"א (בש"ע א"ח ז) בברכת אשר יצר וברכה"מ, דאשר יצר הוה תדיר ודמוכר לברך, אף דאינו 'חובה'. ונסתפק דדאורייתא הוה מקודש, ע"ש. ובמח' האחרונים ה'

דביוה"כ סגי במה שמקדש בתפילה, והא דבשבת מוסיף קידוש על הכוס, הוה מחמת הכוס.

ובשו"ת הרשב"א (ד רצה) ביאר דקידוש שתקנו אנשי כנה"ג הוה במקום סעודה. אבל לא הוה גורם ממש לקידוש. דמדאורייתא קידוש ל"צ יין ולא פת.

קידוש ד"א ברכת היין תדירה וכו'. הגמ' (זבחים צא). מק' הא ברכת היין 'קדוש', ונימא דמקדוש קודם. ותלי בספק בתדיר ומקדוש איזה קודם. והגמ' דוחה דשבת אחני אף לברכת יין להחשב מקדוש.

קידוש תדיר ושאינו תדיר. האחרונים הק' אמאי ברכת היין נחשב תדיר טפי, הא מבואר (זבחים צא): דדבר שאינו חובה לבא לא נחשב 'תדיר', אלא מצוי. א"כ בכל פעם ששותה יין הוה רשות, ואי בעי לא שתה. ורק בקידוש הוה חובה.

השאלה"א (כא) תי' דין הוה חיוב בקידוש והבדלה וברכת אירוסין ונישואין. ועוד תי' האחרונים דברכת קידוש של כל יו"ט נחשב מצווה בפנ"ע [ואינו תדיר]. ואילו ברכת היין שבין כולם נחשב א'.

קכ) שם. ברכת היין תדירה. והצל"ח (ברכות נא): הק' דאדרבה ברכת הקידוש מקודש, דקידוש הוה דאורייתא. וכתב דע"כ איירי במי שכבר יצא יד"ח קידוש דאורייתא בתפילה. [אבל מי שמקדש קודם תפילת מעריב^א, אף לבי"ה ברכת הקידוש קודם לברכת היין^ב]. אבל השאלה"א (כב) כתב דאין דין קדימה דאורייתא לדרבנן. והוכיח כן מסוגיין, דבי"ה סתמו דבריהם אפי' לא הזכיר שום דבר מקדושת היין, ואפי' הכי ברכת היין קדים לו.

וביאר דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא, ומש"ה יש לו גדר קדימה. ואין בזה משום זילותא, דהא לא גרע מדבר רשות, דאם אינו רוצה עכשיו להתפלל, יכול להקדים

דבר רשות^ג. [והאריכו בזה האחרונים].

קכא) ל"מא רב דאמר כבי"ש וכו'. פרש"י דאמר חובת היום עדיף מתדיר. האחרונים הק' דבי"ש אמרו טעמים אחרים. [ע' תוס']. והרש"ש כתב דאשכחן טובא דלא נקטו עיקר הטעם. והגמ' שדוה המ"ל הטעם הב' אלא דניח"ל לפרש.

קכב) תנן וכו' והא הכא דחמין עיקר, ומצה טפ"ל. האחרונים העירו עוד אמאי אין בזה מעלה דבחמין גדול' [דקודם לענין ברכה]. אך י"ל דנהי דהקרבן גדול, כל חלק שבו היה גדול פול, ואינו חשוב^ד.

והא"ש (ו יב) העיר דהרמב"ם השמיט הא דהילך חמין הילך מצה, ולא ידעין איזה קודם. וכת' דאפשר דמספק"ל בתי' התוס'^ה.

קכג) תוד"ה והילכתא. א"נ חשיב לחם הפנים חובת היום. המהרש"א כתב דלפ"ז המ"ל לדחות כן בסוגיין, אלא דקושטא דמילתא דיש בזה תנאי. והצל"ח ורש"ש נתקשו האיך יחשב חובת היום, הא הוה בכל השבתות. ועוד דסדרוה בשבת שעברה [וכמ"ש רש"י]. ואי משום דעכשיו זמנו ברגל [ונתקדש], א"כ נימא דאף ברכת הזמן יחשב חיובא דיום.

קכד) רש"י ד"ה אי לא סוכה. כגון הולכי דרכים וכו'. הא"ר (תרמ כג) הביא מדברי רש"י דאף בליל ט"ו הולכי דרכים פטורין מכזית בסוכה. [וע' מש"כ בזה לעיל כו.].

קכה) לאתווי פר העלם דבר וכו'. השעה"מ (עיוה"כ א ב בסופו) הביא דמבואר בסוגיין דפר העלם דבר של ציבור אי"צ כהן גדול [וכמ"ש תוס' (יומא נו)]. בשם ר"י. אבל ריב"א (בקר' התוס' שם) משמע דאף פר העלם

יג. [אמנם במקום שיתבטל מצווה א', ודאי אמרי' דדאורייתא עדיף].

יד. אמנם הריטב"א כתב דנותן לכל משמר ומשמר, הילך חמין וכו'. [ואח"כ המשמר חילקו].

טו. ועוד הביא דבגמ' (חולין קא) נח' האם שבת קודם ליוה"כ, דיוה"כ תליא בקידוש החדוש, ומש"ה נחשב דהגיע אח"כ. ועוד פלפל דתלי במח' [מנחות מה:] האם כבשים באין בלא לחם, האם נחשב חובת היום.

שהיום גורם לייך ולפת שיהא חובה. שאסור להתענות. והתוס' ר"פ (שם) חלק [ארש"י] להנידון כאן דוקא המקדש על היין.

יא. דבתפילת מעריב יצא יד"ח קידוש דאורייתא. והאחרונים דנו דצ"ל זכר ליציאת מצרים. ואכ"מ. אבל השאלה"א נקט דיצא מדאורייתא בהזכרת שבת בעלמא. ובלא תפילה.

יב. וע"ע צל"ח (שם נב) דהוכיח דלא אמרי' לא פלוג.

תוך התחום, ואפי' הכי הקדימו לבא או נתאחרו, תקנו להם לחלק בלחם הפנים.

קל) חל' להיות יום א'. פרש"י שחל יו"ט ביום ב', והקדימו חלק מהמשמרות לבא^ט, ואף הם חולקין ב' חלות וכו' פ' ר"ח והראב"ד, והלח"מ ציין דכ"מ (יומא יח.). ולפ"ז כל שאר משמרות חולקות בב' לחמים אלו.

אבל הרמב"ם (בפיה"מ, ותמידין ד יג) פי' דקאי אמשמר שנפל היו"ט בשבתו ולפניו או לאחריו, ולא נשאר ממשמרו אלא יום א'. [נשאם חל היו"ט ביום ב', המשמר הקודם יש לו רק יום א'. ואם חל ביום ה' המשמר הבא יש לו רק יום א'. ומתעצלין ואין בהן מזהן אלא מעט, משום הכי קנסיננהו^ט. והראב"ד השיג.

והחכ"צ (קסו) הק' לרמב"ם מי שמתעצל ולא בא, אמאי נקרא 'מתעכב'. [וע' חו"א]. ועודה"ק אמאי יתעכב משום שמשמרו נפל ברגל, אדרבה רוב נדרים ונדבות באו ברגל, ומקריב יותר.

דף נו:

קלא) בשכר הגפת דלתות. תוס' (ב"מ יא:) הביאו מסוגיין דהכהנים היו מגיפין הדלתות, ואף דבכ"מ משמע דהלויים היו מגיפי הדלתות. ותוס' תי' דבג' מקומות בביהמ"ק היו הכהנים שומרים. וקאי אהנך מגיפי דלתות. והתוס' הרא"ש (בשיטמ"ק ערכין יא: ד) הוסיף דקאי בדלתות במקום שהלויים לא היו יכולים לילך.

קלב) כדי שיראו נכנסין. פרש"י (שבת קלג:) דכל צפון ענין חשיבות היא.

קלג) איהי חטאת, ואנן קנסינן לכולה משמרת וכו'. ורש"י הוסיף אפי' לאבדה מי הו"ל לקנוס. והמהרש"א (ח"א) הק' דהא כתיב בפסוק (ויקרא כא ט) את אביה היא מחללת. וכתב דל"ש לקנוסו אלא

דבר של ציבור צריך כהן משוח בשמן המשחה^{טז}. דאילו כהן משיח הקריבו, א"כ זוכה בו, ואינו מתחלק למשמר. (ועי"ש מזה שדחה, וע"ע ערול"נ).

המשנ"ל (כה"מ ד ה) תמה אמאי השמיט הרמב"ם הנך, הרי התנא הוצרך לבאר, א"כ אף הרמב"ם הו"ל לכתוב.

קכו) לפניה יו"ט אחרון, לאחריה יו"ט ראשון. ובפשוטו קאי אף אסוכות, ומבואר דסוכות יכול ליפול ביום א' וביום ו'. ולא אמרי' דלא אד"ו ראש ונדלא כסוגיא דלעיל נדו: והצל"ח כתב דהיינו אילו איקלע וולא איימו על העדים, ולא אמרי' דהוה מילתא דלא שכיחא ולא תקנו בו רבנן. אלא אגב שתקנו בשאר רגלים, מהני אף לסוכות.

קכז) טבעתה. פרש"י בריצפה לצואר בהמה לשחיטה^{טז}. והרמב"ם בפיה"מ כתב טבעת קבועה בכותל שהיו תולין בההמות ומפשיטין אותם.

ופרש"י שהיו משתמשין בשל אחרים. והמאירי פי' דעי"ז יהיו סבורים שהם בני משמרת אחרת, ויהא ניכר שהועבר המשמרת, שלא לעבוד בפרהסיא [וכע"ז כת' בפיה"מ]. ועוד הביא י"מ שלא היו משתמשים בטבעת, אלא ישחטו בעמל גדול. כדי שיהא נראה שהם ניזופין.

קכח) חלונה. פרש"י שהיו גונזין הסכינים. והרמב"ם בפיה"מ כת' דהיו חלונות של בגדי כהונה. [ור"ח כת' תרייהון].

קכט) מ"ט כיוון דהני מקדמי וכו' תקינו רבנן. פרש"י כיון דצריכין להקדים ביאתן מער"ש, חולקין. אבל הרמב"ם (תמידין ד יב) כתב דחולקין בשווה, מפני שהקדימו לבא. וכן חל יו"ט אחרון בער"ש חולקין, ודבר זה תקנה כדי שיתאחרו הכהנים בשביל חילוק לחם הפנים. ואם נתאחר א' מבעלי משמרות ולא בא, ימצא אחר. והראב"ד השיג דע"כ מתאחרים, ואיני יודע מש"כ הרמב"ם כדי שיתאחרו. והרדב"ז ביאר דכוונת הרמב"ם דכהנים השוכנים

טז. וכו"מ ברש"י (קידושין לו:).

יז. ור"ח כתב לקשור רגלי השור בחבל, ולהפילה מעט מעט. וכו"ה בערוך (ערך טבעת).

יח. בפשוטו היינו המשמרות הרחוקין, שלא היו יכולין לילך לביתם. אבל הריטב"א כתב כל שאפשר לו לילך לביתו

ונתעכב. וולא נתפרש מזה הדין באלו שלא היו יכולים לילך לבתיהם. וקצת משמע דמי שלא היה יכול לילך מחמת מרחק היה חולק בשווה מדינא.

יט. ורצ"ב הא בלאו הכי עלו כולם לרגל, וברגל היו שווים.

שאומרים עליו ארור זה שילד וכו'. וכדאיתא בגמ' (סנהדרין נב.)^א.

אבל המרדכי (סנהדרין תשיז) הביא בשם רש"י דנוהגין בו חול, שלא לפתוח ראשון וכו'.^ב וכ"פ הרמ"א (קבח מא) דכהן שבתו נשתמדה או זינתה אין מחוייבין לקדשו. ומ"מ המג"א כת' דדוקא היבא דזינתה ברשות אביה. אבל לאחר שאין לאביה רשות עליה אינו נפסל, אף שגשתמדה.

ובגמ' (שבועות לט.) מפרשת ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו (ויקרא כ ה), דאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסין וכו', מפני שמחפין עליו. [ויל"ד דהיינו אחרי תי' הגמ' כאן].

קלד) **אוי לרשע אוי לשכנו**. ובאבות (א ז) איתא הרהק משכן רע, ואל תתחבר לרשע. ורבינו

יונה פי' דזהו אוי לרשע אוי לשכנו, אף דאינו עושה העבירה נענש עמו. כדמפורש באבות דר' נתן^ג כל המדבק לרשעים אע"פ שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם. והמדבק לצדיקים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם וכו'.

והרמב"ם (אישות יג טו) פסק דאם האשה אינה רוצה לגור, מפני שכן רע, כופין אותו. שכך צו חכמים הרהק משכן רע וכו'.

ויש גורסים^ד שנאמר אמרו צדיק כי טוב, כי פרי מעלליהם יאכלו^ה. וחז"ל (קידושין מ). דרשו צדיק טוב הוא טוב לשמים וטוב לבריות. ובפסוק שאח"כ (ישעיה ג יא) אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו. ופרש"י לרשע רע, רע לעצמו ורע לאחרים.

הדרן עלך פרק החליל וסליקא לה מסכת סוכה בעזה"י

ג. לא מצאתי, וע"ע אבות דר"נ (ט).

ד. וילפי' מהך קרא דטוב לצדיק וטוב לשכניו. [ויל"ד אי דרשי' 'כי טוב, או ילפי' ממה שיש פרי למעלליו]. והמורומי שדה דייק דרש"י ל"ג כן בגמ', ומש"ה הוצרך להא דמיתה טובה מרובה.

ה. ובגמ' (ב"ב יא.) דרשו דהצדקה עושה פירות.

א. ובגמ' אי' שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול, כבוד נוהגין בו בזיון. אומרים ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצא זו מחלציו. ורש"י (עה"ת בא ט) הביא היא מחללת, חללה ובתה את כבודו, שאומרים עליו ארור שזו ילד, ארור שזו גדל.

ב. ומ"מ כתב המרדכי ד"ל דרשות הוא, ואם ירצו יכולים לנהוג בו כבוד. [והו' במשנ"ב]. וכתב המשנ"ב דעכ"פ ודאי נושא כפיו.

לוח סוגיות המסכת

דף ג:	דופן עקומה קו	דף כט:	שאר ימים ריא
בא למעט וכו' י	שיעור פסול ס"פ קז	דף ל:	אוונכרי ריז
דף ד:	לבד להחמיר קח	דף ל:	יאוש בקרקע רכ
איצטבא יג	דף יח:	דף לא:	סוכה גזולה רכה
דף ד:	לבד באמצע קיב	תקנת מריש רכז	
מוציאות ניכרות יח	סיכך ע"ג אכסדרה - פי תקרה קיד	פסול יבש - שעת	
דף ז:	דף יט:	הדחק רכח	
צוה"פ ל	פסל היוצא קכג	דף לא:	לולב של ע"ז - מיכתת
מיגו דהוה דופן לב	דף יט:	שיעוריה רלב	
דף ז:	כמין צריף קל	פסולי לולב רלה	
דירת קבע לח	מחצלת קלד	דף לב:	הדס רלט
דף ח:	דף כא:	דף לב:	הדס רלט
סוכת היוצרין מא	אין לה קבע קמה	דף לג:	דיחוי רמב
דף ט:	מעמיד בדבר המק"ט קמז	דף לג:	אין ממעטין רמז
עצי סוכה אסורין מה	דף כב:	ערבה רמט	
דף ט:	מדובללת קמט	דף לד:	הדס קטום רנ
סוכה תחת האילן נ	דף כב:	אתרוג רנג	
דף י:	כאן למעלה כאן למטה קנד	דף לה:	היתר אכילה ודין ממון רנה
סוכה תחת הסוכה נד	בראש העגלה, ספינה אילן	דף לה:	פסולי אתרוג רסד
פורס סדין נו	וגמל קנו	דף לז:	חציצה ערה
דף י:	דף כג:	דף לז:	נענועין רפ
כילה, נקליטין ותחת המטה סב	שמא תמות קסא	דף לח:	שומע כעונה רפה
דף יא:	דף כה:	דף לט:	הלוקח בשביעית רצד
צריך לנענע סה	שלוחי מצוה - עוסק	דף מ:	הנאתן וביעורן שווה ש
דף יב:	במצווה קע		
חבילי קש ע	דף כה:		
דף יב:	חתן קעז		
בית קיבול העשוי	דף כו:		
למלאות עא	תשבו כעין תדורו קפ		
דף יד:	עראי קפד		
גזירת נסר פ	דף כז:		
דף טו:	חיוב סוכה באכילת		
פרוץ כעומד פט	פירות קפו		
דף טז:	דף כז:		
החוטט בגדיש צה	ליל ט"ו הכתוב קבעו		
המשלשל צח	חובה קפט		
דף יז:	דף כז:		
הרחיק את הסיכוך קד	סוכה שאולה קצו		

דף מ:	דף מה:	דף מ:
דמי שביעית שג	ברכת הסוכה שמו	מוריד את כליו שעג
דף מא:	דף מו:	דף מט:
בראשונה שו	ברכת שהחיינו שנ	ניסוך המים שעד
דף מ:	דף מז:	
מתנה ע"מ להחזיר שיא	מוקצה באתרוג - לכולי יום	כלי שרת מקדש שלא
לולבו בידו שיז	איתקצאי שנד	מדעת שפא
דף מב:	דף מח:	דף נא:
טלטול בעלמא שכו	לא ליקני לינוקא שנח	שמחת בית השואבה שפט
גזירה שמא יעבירונו שכז	סוכה בשמיני עצרת שסב	דף נג:
דף מד:		תקיעות במקדש שצח
מצוות ערבה שלה	ההלל והשמחה שסח	דף נו:
		סוכה ואח"כ זמן תט

מראה מקומות

דף ב.

שחממה מרובה - גמ' כז: רש"י ותוס' ור"ן שם

רש"י המועט בטל - ר"ן, אחרונים [קה"י א], זכרון שמואל כט]

עד כ' יושב צלל סוכה - ריטב"א

עד כ' דעושה ארעי מהני אף קבע- רש"י, ריטב"א [ראב"ד לרי"ף א. ב"ח תרלג א, ושעה"ס שם א]

תוד"ה כי - הג' מיימוני ה ט. שעה"ס תרלג ו, ט"ז תרלה ב רע"א ריש חענית

דף ב:

ידיעה לדורות - ב"ח תרכה

רש"י סוכה אינו ללל - פנ"י, מרומי שדה ח:

דפנות לסבך שלט עינא - רש"י ור"ן, ריטב"א

קטן מדרבנן חייב - רש"י, ריטב"א חו"י יומא פב; תה"ד נד [רש"י ותוס' ברכות מח].

דף ג.

תוד"ה לא - ב"ח, ט"ז, מג"א תרלד

בתרתי פליגי - רי"ף (פ"ב יג. בדה"ס), בעה"מ ג: בדה"ר, מלחמות. רע"א משניות ב ז [ציא"ה ס"ס תרלד, שעה"ס תרלד א]

תוס' אפי' דאפי' לא יא' יד"ח - ריטב"א ור"ן לק' כח [ר' יונה ברכות א. בדה"ר, אחרונים (קובה"ע סט ו, עונג יו"ט ט) ד' על ד' - רמב"ם מנחה ו ב, רא"ש ה' מנחה טז. ש"ך יו"ד רפו כג, ט"ז תרלד ב [שו"ת חת"ס יו"ד רפ, חו"א]

דף ג:

סוכה דירת ארעי - [ריטב"א] תה"ד נג, מג"א תרמ ט

מעקה - סמ"ע תכז ב,ג, חו"א חו"מ ליק' יח

שיחוף - תוס' עירובין עב. וסת.

בורגנין - רש"י, ריטב"א, פתח"ת רפו יא צא למעטו - מכתם, דרכ"מ תרכו, מאירי בטלה דעמו - רש"י, מאירי [ציא"ה תרלג ג] [תוס' שבת ק. מדרבנן, תוס' לק' כא: אף לחומרא]

דף ד.

בטלו - רש"י לו, ר"ח לעולם. רא"ש ור"ן וריטב"א

רש"י ביטול בפיו - ריטב"א [פנ"י] הוצין יורדין - תוס' עירובין ג, מג"א תרלג ב [תוס' לק' ט, ריטב"א]

דירה סרוחה - ריטב"א, מכתם [גר"י] ה' סוכה]

רש"י ו' ומשהו - מהרש"א

רש"י פסל היוצא - רא"ש

מן הזד, דופן עקומה - רש"י לק' ח. ריטב"א. רא"ש [ל"מ מדין פסל], ריטב"א [תוס' רא"ש], ה"ה וכס"מ ד יד

דף ד:

פחות מג' - [פרמ"ג תרלג מ"ז יא וא"א ח] מכתם, מאירי. טור ס"ס תרלג, ט"ז יא

תוד"ה פחות [וגיטין טו:] - רמב"ן שבת ז: [שע"ת תרלד ג]

מחילות סמוכות לסבך - תוס' ותו"י שבת ז: [מג"א שמה יג]

בנה עמוד - רא"ש

מחילות נכרות - ר"א מן ההר, תוס' רי"ד [פנ"י בסו"ד]

רמב"ן שבת נט, גר"ח סוכה ד יא וגליונות חו"א

בין צו מנח' - רש"ש [בית הלוי ג נג ה] מנלן [שיעור י' במחילה, רש"י (ה) ועד"ז עירובין ד:] ש"מ מיפסיק רשותא] - פנ"י. ריטב"א ב. ר"י לוינל במשנה

דף ה.

לא עלו - חת"ס ו נח [ה' במהרש"ס]

קודש ל' למטה - רמב"ם כלי המקדש ט א [תוס', רשב"א וריטב"א שבת סג:]

תוד"ה יו"ד - רדב"ז ה לה [תוס' ע"ז יח. ושבוט לה. רא"ש יומא ח יט

תוס' פשוטי כלי עץ אפי' דרבנן טהור - רשב"ם ב"ב סו. [רמב"ם פיה"מ כלים ב א, וה' כלים ד א וה א]

דף ה:

אלא מבית עולמים - מהרש"א

תפשת מרובה - רש"י בע"א, תוס', תוס' יומא עב.

שליש בית - רש"ש

דף ו.

עד שישהה - תוס' חולין עא:

כדי אכילת פרס - מנח"מ שיג ד, משנ"ב תריח כא, מג"א פא ב

ינמא א' קשורה - רש"י, ריטב"א

דף ו:

גורו על רובו שאינו מקפיד - קובה"ע הוספות ד [גמ' יבמות עח: כולו

מדאורייתא, שפ"א]

רש"י ד"ה רובו - שפ"א

תוד"ה דבר - תוס' עירובין ד: [ותורי"ד שם], רמב"ם מקואות ב טו. תוס' רא"ש

גוד - רש"י, ר"ן ד: ב. בדה"ר [פנ"י, ערול"נ]

לבוד - גמ' שבת לו.

אתא הילכתא לגרע [אי נחשב כאילו יש דופן שלם] - אחרונים [רש"ש ד; פור"י טז:]. תוס' ר"ה כח:

סככא בעי קרא - ר"ן סנהדרין ד:

כנגד היוצא - רש"י, גאונים [ה' בבעה"מ ושא"ר, ריטב"א]

דף ז.

ראש תור - רש"י [מהרש"ל, ריטב"א, מהר"ם], מהרש"א בחוס', מלחמות

תוס' אחי אוריא, תוס' עירובין י, רשב"א שם

מוס' ירושלמי לחדש זה דבר - ר"ן
למנוחה, יש פוסקים [הו' צ"י ר"ס
תרל"ן לעיכובא
חל ש"ש - הג' אשר"י בינה ד ג, מג"א
תרל"ג צ"א"ה שם]. ט"ז תרל"ג [עונג
יו"ט מט]
תוד"ה מנין, רש"י לק' לו: [רמב"ן שבת
כז: רש"י בינה ל:
דעת ר"ת - ר"ן בינה ח: צדה"ר ולק'
ז: צדה"ר, רא"ש [מוס' זכאים לו:]
לשמה בחליית אינית- רש"י, צעה"מ,
מוס' מנחות מז:
גזולה- שעה"מ ט, ח, ריטב"א. מג"א
תרל"ג
תוד"ה ההוא, מוס' לק' ל. ד"ה הא,
ריטב"א [ראשונים לק' ל.] שאג"א טז.
מנח"מ שכה י

דף ט:

קא מאטרף [אי איירי דהסכך כשר
ללחם מרובה] - מוס', רא"ש, רמב"ן,
מרדכי וש"א"ר
חבטן - רש"י, צעה"מ, ר"ת, רמב"ם
וראב"ד ה יג
רש"י ד"ה בשחבטן - מוס' ר"פ, פסקי
הרי"ד, מכחם, מרדכי. ר"ן [רש"י לט"ש
- מרדכי, ט"ז תרכ"ג וצי"א"ה]

דף י.

מקום חשוב - ריטב"א [מוס' טז.
ד"ה אצל]
כהכשירו - ריטב"א [פרמ"ג תרכ"מ מ"ו
א, שעה"ש שם ה. רע"א שם]
רמב"ם ה כז ונו"כ
פורס סדין - רש"י, תור"פ, מוס'
[מהרש"א, ר"ן וצעה"מ, פני" ט:]
רא"ש והג' אשר"י [צי"א"ה תרכ"ט יט
ד"ה וי"א]
לגאולה - שו"ת הרשב"א א נה

דף י:

תוד"ה עד - קוב"ש בינה ו, חו"א מט
יג [מוס' בינה ד. ול: ריטב"א ור"ן לק'
מו:] [שו"ת רע"א ק ה]
[לשטות על הסכך - פרמ"ג מ"ז תרמ"ג]
קא חזו דרטיבא - ריטב"א וש"א"ר
מוס' לגוי עשוין - שו"ת הרשב"א א נו,
רי"א בשלט"ג
אגנייהו צבוכה - ריטב"א, ראב"ד לרי"ף,
פר"ח תלו כג
תחת המטה- מלחמות, ריטב"א כ:
שלא יהא גבוהין - מלחמות, רמב"ם ה
כג, כד ונו"כ [מג"א תרכ"ג ופרמ"ג]

פחות מג' סמוך לדופן - מוס' צע"ב,
מלחמות וש"א"ר [רש"י רוב דופן, ריטב"א
ותורא"ש, מלחמות ז: צדה"ר, רבינו
מנוח ד ז] גרי"ז קו' חיד' סוכה
תוד"ה עושה - מוס' יז. ומהרש"א,
מג"א תרל"א, גר"א שם ג
ז' כהילכתן - רא"ה [הו' בראשונים],
ר"א זן אסמעאל צ"י תרל
לוא"פ [רש"י, מכחם, מאירין] רי"ף
[רא"ש, ר"ן, ר"א מן ההר]. רש"י ע"פ
כל הדופן, ריטב"א והג' מיימוני
רא"ש [לד, לק' יט.], ריטב"א, ר"ן
רמ"א תרל ג
מיגו - ריטב"א ור"ן. רש"י בשבת [ר"ן
דעת הרי"ף] [אחרונים דאינו ראוי לו']
[לוא"פ צי"א"ה מ"י - רמב"ם ד יב ושבת
טז טז, רא"ש]

דף ז:

למוס' איירי לענין דרבנן [מוס' ורא"ש
לקמן יט.], ר"ן, רש"י [גר"א שמה יד]
סו"ד החוס' - ריטב"א, שו"ע תרל ד
ומג"א שם. ר' מנוח ד י
פסי ציראות - מוס', רא"ש, ראשונים
תוד"ה מחילה - מהרש"א ומהרש"ל
[ר"ת לק' ית, הג' אשר"י כד]
כולהו ס"ל - [מוס' רי"ף, צעה"מ
ר' יהודה למעלה - ראב"ד, צעה"מ,
מלחמות א: צדה"ר [מו"י יומא י:]

דף ח.

ריבוע דנפיק - ט"ז תרל"ג, חת"ס
יו"ד קפ
תלחא גברי - ריטב"א
תוד"ה כל - מוס' עירובין יד. [תשצ"ן
א קסה]

דף ח:

פנימית אינו סוכה - רש"י, ריטב"א
ור"ן [צ"ח, ט"ז, מג"א תרל"א א] מג"א
תרל"ג
פטורה מהמזוזה - משנ"ב ס"ס תרכו,
שע"ת תרכ"ג
בית שער - מוס', רי"ף ה' מזוזה,
צעה"מ, מוס' יומא יא.
סוכת גויים - מוס' גיטין מה; מג"א
יד ג
לשם זל - רש"י, ריטב"א, אבני מר תעה

דף ט.

רש"י לא פירש לשם חג - שפ"א
רש"י שולחן ודורשין - מהרש"א, מג"א
תכט א
אפי' מתחילת השנה - משנ"ב תרל"ז

דף יא.

וסיכך ע"ג- ריטב"א [גר"א תרכו
ד"ה צין]
לנענע- רש"י, צ"ח תרכ"ו יז [רש"י תעשה
ולא מן העשוי, רמב"ם ה ט]
רש"י כל הגדילין, צ"י יא יג [וגר"א שם
יג, ורע"א שם]
מוס' מנחות מז:

דף יא:

אילימא כשלא קלפן - ריטב"א
ואינוהו - מג"א תרמט ח, משנ"ב
תרנ"ח
עניי הכבוד [ונח' בזה בתו"כ] - טור
ושו"ע תרכ"ה, ט"ז

דף יב.

ולא גורן עצמו - מוס' רי"ד יג: רמב"ם
ה ג
חבילי קש, אין מסככין בהם - ר"ן,
דרכ"מ תרכ"ז
כשירות לדפנות - א"ז"ו רפט ז [נשם
הירושלמי]

דף יב:

רש"י אסיק אדעת' ומיקן- ר"ן, מג"א
תרכ"ט יט. צעה"מ, ראב"ד
מוס' אפי' העלה לייבש, טור ושו"ע
תרכ"ט ח נשם ר"י קרקשינא. מכחם
עשוי למלאות - רש"י ומוס', מכחם
[חו"א כל"ס כו ג, גר"ח סטנסל שג]
מוס' שבת נז: רמב"ם סוכה ה ה וכל"ס
ז ג [שו"ת הרשב"א א קצ"ה]. ריא"ז
[והו' בשלט"ג]
אנילי- מוס', ריטב"א, רמב"ם וראב"ד ה
ד, פסקי רי"ד
מח' חי' המוס' בדבר המק"ט נגעים -
משנה אהל"ט יג ו ואחרונים [קה"י יא].
משנ"ל טומ"ט יד ד

דף יג.

סרי רחיהו [אי פוסל] - ר"ן, רמב"ם ה
ז, רא"ש [בכור"י תרכ"ט ה]
מרירחא, נשחנה שמו- רע"א, מג"א
תעג טו
גב' שמה אגד - ראב"ד ה י, רא"ש
צ"ח מח' - רע"א [דו"ח מכח"י]
גוי"ש - מוס', ריטב"א, צעה"מ

דף יג:

ואין חוללין - רש"י, ריטב"א [שעה"ש
תרכ"ט נה] [צאה"ט ושע"ת ר"ס תרכו
לענין שלג על הסוכה]
כחלון דליחנהו - ר"ן, פרמ"ג תרכ"א
יג. ר' מנוח ה ג [לחומרא כאויר - רע"א
צש"ע, ושעה"ש תרכ"ט נה]

תוס' לא הוכשרו - תוס' חולין קטנ', דעת רש"י [פרמ"ג שם מ"ז יצ]. תורי"ד ידות - קה"י טהרות ע, קוב"ש צ חולין נח.
בטלה מחשבה [וראוי לסיכוך מכאן ולהבא] - שפ"א, או"ש ה, פרמ"ג מ"ז תרכט חא

דף יד.

[שינוי מעשה - רש"י קידושין נט. ואחרונים שם]
ובלדז שלא ישן תחתיו - ר"ן. רמב"ם ה ז ונו"כ ור"א בן הרמב"ם
פסול תורה - רש"י כאן ויב. וז; תוס' ב, ריטב"א יא: וז;
נשרים ג' - מלחמות, ראב"ד ו. דה"ר [קנים מחזירים וז'] - ר"ן, מג"א תרלב א, תרכו ו [במקום שרגילים לתורה - מכתם טו, הג' מיימ' ה א, פוסקים תרכט יח]

דף יד:

מנטרפין - מג"א תרכו ו ורע"א שם
לד' אמות מהלך - בית מאיר [י. ותרלב] ל"א - מהרש"א, מהר"ם
שעת סנה - ריטב"א [פרמ"ג תרכט א"א כב]
תורה ומורה - תורא"ש
תוס' פחות מד' ישנים תחתיו, ראב"ד לרי"ף וריטב"א [משנ"ב תרלב ג]
פסל היואל [ע' לקמן יט]. - ריטב"א, בעה"מ לקמן [מהרש"א, מג"א תרלב א, נוי"כ שם]

דף טו.

שאין עליה מעויצה - מג"א תרל"ו ו נוטל א' מציניהם עזב מעשה - רש"י בסוף העמ', ובמשנה. ב"ח תרל"ו ורש"ש נשרים משופין - מג"א תרכט כא ונו"כ [חזין זכרים, רי"ף ונו"כ]
בטולי - רש"י, מלחמות ח. וריטב"א. מג"א תרל"ח ח
פרוך כעומד - ח' הר"ן עירובין טו; גרי"ז בכורות יז: [רש"ש עירו' י; מרדכי שגל, תורא"ש עירו' טו:]. תוס' חולין כט.

תוס' לק' כב; מלחמות (י: דה"ר) וראב"ד שם, תורי"ד שם. אחרונים רמב"ם ה טז ונו"כ ור"א מן ההר
תוס' אין לומר דדומה לנו שהם שווים - פני"י, מנח"ח קט

דף טו:

והא אפשר לנמסר - רש"י, תוס', ריטב"א, ר"ח

תורה בארובה - פיה"מ כלים יח ה [ורמב"ם כלים יח ין תוס' בכרות נ:]

דף טז.

תורה ומטהרת - רש"י ותוס' שבת פד, תוס' ב"ק כה; יראים חכא
בלאי כלים - רש"י, רמב"ם ה ג, ראב"ד שם ד. מג"א תרכט יא ונו"כ
חלל טפח - ריטב"א [היכא דעימר הגדיש לשם סוכה, ע' בעה"מ לע' י: ו. דה"ר. ביאור"ה תרלה א]

רש"י דפנות ל"א תולמה"ע, הג' מיימוני ה מ, ב"ח וט"ז תרלה ד
במשך ז' - רא"ש, מג"א תרלה ג גבוה י טפחים - ריטב"א גוד אסיק, ר"ן לע' ו. ב. דה"ר
רש"י באוגני הבור מוכחא מילתא דלשם מים [ריטב"א שבת קא; חו"א סח י]

דף טז:

מחללת ד' ומשהו - ריטב"א, אחרונים [שפ"א, חו"א סח י, זכרו"ש כו ג]
תוס' מחללת חבלים - מהרש"א, מג"א ר"ס תרל
מוקי בפחות מג' - רש"י, ריטב"א וש"א"ר [פרמ"ג תרל א"א ג]
תורה בפחות - מהרש"א, מג"א

דף יז.

פסול אור - [גמ' ב"ב קסב; ט"ז תרלב ד] גר"ח סוכה ה יט
[כשהספק גבוה, וכנגדן תוך ג' - מכתם טז, טור ושו"ע תרל ט. שו"ת רע"א ק יב]

גדר דופן עקומה - רש"י, ריטב"א ור"ן ד. [פרמ"ג תרל"ו מ"ז ד], מג"א תרלב ב, ערול"י [ק' רש"י מאיר - בית מאיר]
ספק פסול - ריטב"א, ר"א מן ההר
תוס' לבד להחמיר - רש"י עירובין טז; ב"י ודרכ"מ תקב ומג"א שם ט, מג"א תרלב ה [קה"י ג]
תוס' אור מפסיק בספק הפסול - רע"א, פרמ"ג שם מ"ז א

דף יז:

מקצע מכולן - רש"י ותוס' שבת עו. שו"ב סוכה קטנה - רש"י, ראב"ד [ר"ח. חו"א קמ"ד ד] ריטב"א [מג"א תרלב ג, רע"א ובכור"ן]

מן הזד - [רש"י במשנה יד. רמב"ם ה ז נו"כ ור"א בן הרמב"ם]

דף יח.

רש"י ד"ה שאין - ח' אנשי שם [ב. דה"ר], מאיר, תוס' יד:

לבד באומצ - ר"ן, רע"א

תורה אין - [ריטב"א] אחרונים [ערול"י, שפ"א, קה"י זכרו"ש כו]
פוחח טפח לטומאה - ריטב"א, תוס' עירובין י: [ערול"י ורש"ש]
דג טמא ל"ל חוט השדרה - תוס' ע"ז מ. ור"א שם ב מא ומאירי שם]
פזימין - רש"י, ראשונים דעת הר"ף

דף יח:

פי תורה - רש"י יט. משום גוד אחית [פני"י טו:], תוס' עירובין פו: וז: [תוס' שם פו: בשם רש"י דבני עובי טפח. תוס' שם אי לר"ך רוחב ד'. ריטב"א]

הפסית - תוס', גר"א תרלה
תוס' פי תורה דוקא כשי"ג מחללת [מהרש"ל ומהרש"א אי סיפק ע"ג אכסדרה או סמוך. חו"א קז טו]
תוס' ואם בלנו להשוותה וכו' [דלר"ך טפח במקום א', ולא מהני לבד. ע' מהרש"א לע' יז.]

בצקעה - תוס', מאירי [כרמלית ליכא בקיעת רבים], אחרונים
תורה אכסדרה - תוס' עירו' נד; רא"ש כאן ועירובין שם

דף יט.

לאו להכי עבידא - רש"י, מהרש"ל ומהרש"א. רא"ש
ל"ב דלריבא ל"א לבד - רש"י, ריטב"א, תוס' יח:

נראה מצפנים - רש"י, תוס', תור"פ, תורא"ש. ראשונים משום פי תורה [גר"א תרל ח]

תוס' דנו משום מיגו - רא"ש, מרדכי שגל [ריטב"א ז. ביאור"ה תרל ו פסל היואל - ראשונים [בעה"מ ועוד] דלא נחלקו השוגות
לבראי לא עבדי - תוס', ריטב"א, רא"ש, מג"א תרל"ג ג
משכא ואלאל - תוס' ר"פ ור"א ג [כס"מ ד, ג. חו"א קמ"ד א].

קמ"ל פרש"י דהוי כהילכתן, רא"ש הג"ל. רבינו מנחם ד יד

תוס' לעיל יז, רא"ש ל
רובה אלתה מרובה - דרכ"מ תרל"א א. ר"ן ט. דה"ר [בכור"י תרל"ב ב]
ר' אשעיא - גר"ח ה יט
ישנים תחתיו - ריטב"א [רש"י טו: לבוש תרלב, ט"ז ג]

ואין ישנים - רש"י ותוס', ר"ח וש"א"ר. גר"ח הג"ל

[תוס' מי יוכל לזהר - רא"ש דוקא ע"פ כולה, וכמ"ש תוס' יח, ריטב"א ור"ן]

דף יט:

כמין נרף - חוד"ה העושה, ריטב"א ור"ן, ה"ה ד ז [צ"י ס"ס תרל"א]. ר' מנוח

חוס' תחת השיפוע [רא"ש שיפועי אהלים] מג"א תרל"ג ו. רא"ש שיפועי אהלים - בעה"מ לע' ג. דה"ר הרחיק טפח - חוס', רמב"ם ד ז, ה"ה, גר"א תרל"ג י. מג"א תרל"א ט עשאה לסיכון - תורי"ד, רא"ש. רמ"א תרכ"ו ו ט"ז, רע"א חוס' טומאת אהלים - פנ"י

דף כ.

של חילת גדולה - רש"י, רמב"ם וראב"ד ה ו חוד"ה תנן - מרדכי סוה"פ [מה"ד ז] מטמא מדרס מטמא מת - ע' רמב"ם כלים א י, כג א

דף כ:

גדנפא - מג"א תרכ"ו. ר"ף ט: דה"ס

פרק ב'

תחת המיטה - רש"י, בעה"מ, מלחמות, ריטב"א חוד"ה הישן - ראשונים רש"י ד"ה מעשה - רש"ש חוד"ה ריחם - ר"ן, עוג יו"ט מט נשים עובדות - המאירי [ש"ך יו"ד ע"א א, מג"א שג"ב] חוד"ה ומביאין - רמב"ם הל' פרה ז ו, מו"ט פרה ג ב, חו"א פרה ו יא חוד"ה ועל - משנ"ל טומאת מת יא א [גר"ם טומ"מ יא ה וחז"א גליונות, חוס' עירי ל: מאירי עירי' שם אגרוף - ריטב"א, ר"ש אהלות ח ב [רמב"ם טומ"מ יט ו]

דף כא:

לגבה עשויה - ריטב"א, רש"ש שאין לה קבע - חוס', ר"ן, ראב"ד. ריטב"א [גר"ן]. טור וצ"י ס"ס תרל מעמידו בדבר המק"ט - ראב"ד, ריטב"א, צ"ח תרכ"ה. רא"ש, מלחמות, ריטב"א, ר"ן [מה"ד לא הו' בשו"ע תרכ"ה, מג"א ט, חו"א קמ"ב] ע"ג מטה - רש"י, ראב"ד מדובללת - ריטב"א

חבוט - רמב"ם בפי"ה אהלות יב ה חוס' אילו יחבט היה לנתה מרובה - חוס' רי"ד [ופסקי רי"ד]. טור, ריטב"א כשאין בעליונה טפח - משנ"ל אהלות יב ה, גר"ם סוכה ה כא

אין בהן טפח [רש"י ל"ג] - ריטב"א, כס"מ ה כא [כס"מ ל"מ שעודף, לח"מ, רע"א לרמב"ם]

דף כב:

בפחות מג' - רע"א לרמב"ם כאן למעלה - רש"י [רש"ש], חוס' [חוס' דפרוץ כעומד, רא"ש, מלחמות ותורי"ד] ה"ה ה טו כוכבי חמה - רש"י, רמב"ם ה כא ונו"כ [משנ"ל תרל"א ה] עבר ועלה - רש"י, פרמ"ג תכר"ח מ"ו ג, רע"א מכת"י

דף כג.

בראש הספינה ועגלה - רש"י וחוס' ז: [פרמ"ג תרכ"ח א"א ד] אינה עומדת בזכות דים - [גר"ן סוכה] מג"א תרל טו [ושט"ו ג], באה"ט ראוי לו' - אחרונים [שעה"מ לולב ח א, זל"ת, פרמ"ג תרל"ו מ"ו א, שפ"א] מדאורייתא חזי - ריטב"א, שעה"מ הנ"ל, רע"א מכת"י גולל - חוס' כאן וכחצות ד: שמא תמות - רש"י, רש"ש, זל"ת

דף כד:

שאני עתיד להפריש - [גמ' גיטין כה, ועירובין לו] רע"א [עירובין לח] למ"ד אין ברירה אי לא חל כלל, או חל בחערובת ומחל - רש"י, חוס', ריטב"א. רמב"ן חולין יד [אי ע"י ברירה נחשב שזריה נכרין] חוד"ה דברי ר"מ - רש"י גיטין כה: והרמב"ן שם בא"ד [כד]. זמן גדול - רמב"ן יבמות יח. שעה"מ סוכה ד טו

דף כד.

איפוך וכו' - חו"א ק"ב. ריטב"א [למסקנא] חוד"ה ר' יהודה - גמ' גיטין מה. וחוס' שם [רמב"ן צ"ב קו]. אלא אמר רב אחא [למסקנא לא חיישי' למיתה] - ריטב"א, לח"מ נזירות א ד, גר"א שס"ה [למסקנא אי בעי קשורין - טור תרל וה"ה שבת טו כא, כס"מ טומ"מ ו ד, מג"א שס"ב ח. שעה"מ ד טו (משנ"ל תרל נה)] אינה עשויה בידי אדם - חוס' עירי' טו. [חוס' שם מה' ד"ה דלי]

דף כד:

חוד"ה תלמוד - חוס' סוטה יז: חוד"ה ע"מ - מהרש"א. ריטב"א, רשב"א גיטין כא: [משנ"ל גירושין ח יא]

צ"ן האילנות - רש"י, ורא"ה, צ"ח תרל י, מג"א שם יד אינה יכולה לעמוד - רש"י [משנ"ל תרל מה, ושעה"ל מה], מג"א שס"ב ד ופרמ"ג, חו"א עו ו, קרית ספר. ט"ז תרל יא חוד"ה והא [ריב דופן] - מג"א תרל טו, מחה"ש, שפ"א

דף כה.

שבת בתל - גמ' עירובין טו, רש"ש שם פטורין מן הסוכה [ומותר לכול חוץ לסוכה] - פנ"י, רע"א [פרמ"ג תרמ א"א י טו] חוד"ה שלוחי - [היכא דיכול לקיים שניהם חייב, כ"ד חוס' צ"ק נו: והריטב"א] אור זרוע [ר"ט, הו' בזה"ל], ר"ן. רמ"א לח ת. [ר"ן מהיות טוב, ביאור'ה שם]. קובה"ע מה יא, מהר"ם או"י קס"א. [היכא דמקיים המזוה השניה - משנ"ל ע ית, ריטב"א, מהר"ם או"י קפ"ג]

רש"י ד"ה שלוחי, ללמוד תורה - [רמב"ם ת"ת ג ד] או"ש ת"ת א ב מזוה דרבנן - ערול"ג, מג"א עב ד ופרמ"ג וביאור'ה שם, קובה"ע מה יא כונס אלמנה לא טריד - רש"י, רמב"ם קר"ש ד ב

דף כה:

שחל ו' בער"פ - גמ' פסחים ז: וחוס' שם, רמב"ם וראב"ד ק"פ ו ב רש"י ד"ה טמאי מת מזוה - שו"ת רשב"א א כ, טור"א ר"ה עז; ערול"ג רש"י ד"ה שחל - רדב"ז ד יג [הו' במשנ"ל צ כח, חכ"ש קו] ס"ד דלכל מנטער - [רא"ש, ט"ז תרמ ז] מרדכי תשמ. מג"א תרמ י חתן - חוס' עוסק במזוה, ראב"ד לרי"ף כעין תדורו [מהר"ק קעה, צב"י תרמ] חוד"ה אין - רא"ש [ריטב"א כחצות ח.]

דף כו.

כוחצי תפילין ותגריהן - רש"י, מג"א לח ח-י [ביאור'ה שם] [נתיבות עב נט ואחרונים] הולכי דרכים - ר' מנוח ו ד, מג"א תרמ טו פירצה קורא לגנב - ריטב"א, מכחם חולה ומשמשו - ריטב"א, ר' יונתן [קוב"ש צ מו] סירחא דרגינשא - רא"ש, מהר"ם או"י ק"ל. מרדכי. רמ"א תרמ ה אכילת ארעי - ריטב"א, רא"ה שינה בתפילין - ריטב"א, שאג"א לט, מ

דף כו:

אסור לישן ביום - שו"ע ד טו ומג"א טו
מעשה והביאו וכו' - גמ' יומא עט:
ותו"י

דלי של מים - ביאור"ה תרלט ב, ריטב"א
כה, הג"א

נטלו במפה - רש"י, רוקח צ"י קנה צ
וגר"א שם

מחמיר - [ולא נקרא הדיוט] חק יעקב
חבז י, ביאור"ה תרלט ז

דף כז:

י"ד סעודות - מכחם, מג"א תקכט ה
ומה"ש, שעה"מ ו

ליל יו"ט אחרון - ריטב"א, ראבי"ה
[ר' יונתן]

לילה ראשון חובה - [שיע' רצ"ב] רמ"א
תרלט ג, רע"א. { מנטער ליל ט"ו -
מאירי ומכחם כו, דרכ"מ תרלט ה, תוס'
ברכות מט, ר"ש שם ז כג. שו"ת
הרשב"א ד עת, צ"י שם. גר"א שם.
[א"ר בשע"ת ס"ס תרמ, משנ"צ תרמ
כב, תרלט טו] }

מכאן ואילך רשות - מכחם, צעה"מ סוף
פסחים כו: צדה"ר ומהר"ם תלאה שם,
מעשה רב [לגר"א] קפה, ה' צמשנ"צ
תעה מה, משנ"צ תרלט כד

תוד"ה תשבו - דרכ"מ תרלט ו

תוד"ה אי צעי - תוס' ברכות מט: וזל"ח
שם, ר"ן [מג"א קפח ט, ותרלט י],
דרכ"מ תרלט ד, מכחם

רש"י בל תוסף - תור"פ ותור"ד

רש"י ד"ה חזר - מהרש"ל ומהרש"א

מיני תרגימא - תוס' [רשב"ם פסחים
קז:], רא"ש, תו"י יומא עט:

תוד"ה במיני - תוס' ברכות מט: פסחים
קא; רשב"א שבת קיז:

דף כז:

אין יולאין מנסה - ר' יונתן, ר' מנוח ו
ה. מג"א ר"ס תרלו

סוכה גזולה - מג"א תרלו ג [ביאור"ה]

לרבנן שותפות - שו"ע תרלו ב, רשב"ם ח
רש"י שוה פרוטה - מנח"ם שכה יא,
שע"ת תפז ב, תור"ד מא:

תוד"ה כל - ריטב"א

דעמו להקנות - רשב"ם צ"ב קלו; שו"ת
רשב"א סב וצ"ב שם

להקביל פני רבו - ריטב"א, מג"א ש ז
[נוצ"י או"ת ד]

סדין - תוס' י, ט"ו תרכט כז

דף כח:

קטן שכולס - כס"מ ממרים צ

שחת דקלים - רשב"ם צ"ב קלד,
תור"פ, ערוך

דבר קטן - ריטב"א

שולחנו בתוך הבית - תוס' לע' ג,
צעה"מ לע' ז: ג: צדה"ר ומלחמות
[ביאור"ה תרלד] [שעה"ל תרלד ו],

לא קיימת מימך - תוס' ג. בסו"ד,
ריטב"א ור"ן [ריטב"א יד:] [מלחמות
שבת יב. צדה"ר]

דף כח:

מה דירה איש ואשתו - גמ' ערכין ג:
ושיטמ"ק שם, גר"א תרלט צ [רמ"א שם,
מג"א ח]

תוס' מגילה ד, ופסחים קח:

סד"א הארז - ריטב"א

תוספת עיניו סד"א וכו' - ריטב"א,
רע"א, רש"ש

כל שניעור משנתו וכו' - ריטב"א. פסקי
תוס' חגיגה ב. גמ' עירובין פב.

מג"א תרמ ג ותרעז ב

ושמאי מחמיר - ריטב"א, מהרש"ל
יבמות טו.

משחקת המקפה - טור תרלט, רמ"א
שם ז [מרדכי תשמ]

סימן קללה - [רמב"ם בפיה"מ]
צכור"י תרלט לט. מהר"ם ארו"י קלד,
תוס' לע' ב.

מטייל - דרכ"מ תרלט א, צכור"י ומשנ"צ
שם ב

דף כט:

שרגא, בצוכה קטנה - תוס', צעה"מ לק'
מח. כג. צדה"ר, ט"ז תרלט ג

תוד"ה ואמרי - ר"ף כג. צדה"ר
וראב"ד ובעה"מ ומלחמות

לאנינא דעתאי - רמ"א תרמ ד, הג"א
עד שיעור - רש"י, צעה"מ, ר"ן

מאורות לוקין - מג"א ר"ס תקפ בסופו

פרק לולב הגזול

דף כט:

נקטם - רש"י הדר, ריטב"א

רש"י ואנוהו, תוס', כפות תמרס, מאירי.
שאב"א ג, חת"ס

יש - תוס', ראב"ד [הל' לולב, והו'
בראשונים] ושא"ר

יו"ט שני - תוס' ומלחמות וריטב"א
[בגבולין או במקדש, רמב"ם ח ט אף

יו"ט שני דגלויות] [גר"ח סטנסל סד].
שאר פסולים בשני, תוס', רמב"ם שם,

ראב"ד ורמב"ן הל' לולב, ר"ן

דף ל:

תוס' גזול צא בעצירה [גר"א תרמט א
ורע"א שם] ריטב"א [לא, ט.]

טבל צא בעצירה - שאב"א לו-ט
ואחרונים

תוס' קנה ע"י ההקדש, ריטב"א,
מלחמות צ"ק מא: צדה"ר

מתוך שיצא בשאול - תוס', פנ"י

גזולי ארעא - רש"י שמא מיראכל,
הג' אשכ"י, ריא"ז צשלט"ג. יראים

תבב, ריטב"א

דף ל:

רש"י מלווה הצא בעצירה - מהרש"א,
קה"י כה. תוס' (צעה"א), צעה"מ
ומלחמות וראב"ד

לגזווה - ריטב"א

ושינוי רשות צדייכו - מג"א תרמט ג
[ר"א מן החר]

רש"י קרקע אינו נגזל ביצוא, תוס',
נתיבות (שקב, שעל) ותר"כ שטא.

כפ"ת [תוס' צ"ב מד. ור' יונה שם]

תוס' יאוש ל"ק משום באיסורא אחא
לידיה - מלחמות צ"ק מא. צדה"ר. קלות

שגא

תוד"ה כי - שפ"א, שער"י ה יב

שינוי מעשה - מג"א תרמט ב. כפ"ת,
גר"א יא ו

תוד"ה שינוי [מדאורייתא ל"ק] [שו"ת
רע"א ק רכב כה, מקור חיים תמח ט,

שעה"מ ח י]

נקלץ לא חשיב שינוי - קוב"ש צ"ק קט

דף לא:

מסכן צרה"ר - כפ"ת, גר"ח סטנסל
סד, תו"א קנ כב [הג' ראמ"ה]

אינה נגזלת - ריטב"א, תור"ד צ"ק סו;,
אחרונים. מג"א תרלו ג

מג"א שם ז, קוב"ש צ לו

דמי עצים - תורא"ש ל: עיטור צטור
ס"ס תרלו [ראשונים אין צוה משום צא

בעצירה - צעה"מ, ריטב"א, ר"א מן
ההר, פסקי הרי"ד]

צחר ז' - ר"א מן ההר, ריטב"א, אבנ"מ
כח נג

תוד"ה ור"י - רש"י גיטין מא; אחרונים
[משנ"ל ק"פ ב]

דף לא:

מוריטין - ראב"ד ורמב"ן הל' לולב, ר"ן,
תכ"ט ט

שעת הדחק - תוס' צעה"א, רמב"ם ח א,
רא"ש יד, ריטב"א

כשם שאין פוחתין - ט"ז תרנא ז

תור"א ר"ה כח: צאבנ"מ

תוד"ה הו"ל - שו"ת רשב"א א תקלה,
 מוס' ור"ח סנהדרין שם
 מוס' ירוק שנגמר פרוי, פוסקים
 תרמח כח
 אחרונ קטן - מג"א תרמט כ, פרמ"ג
 מ"ז ס"ס תרמח [ביאור"ה תרמח כב]
 [מוס' ל: סוד"ה משום, רא"ש טו]
 לולב של ע"ז - כפ"ת, רש"ש, חת"ס
 רש"י מנחות לאו ליהנות - ריטב"א
 רש"י מיכתה, לשריפה קאי [מוס' לך] לה.
 ויבמות קד]. ריטב"א כט: [ר' מנחם ה
 כה, רמב"ם שבת יז יב וגר"ת, מוס'
 עירובין פ:]
 מוס' הגביהו - גר"א יו"ד קמו ב, מג"א
 תקפו ה
 נקטס - מרדכי תשמו, ט"ז תרמה ז
 כפוף - רש"י, ריטב"א, שו"ת הרא"ש כד
 י ה' בפוסקים תרמה ט

דף לב.

כהניגן - רש"י, רמב"ם ח ג
 חד הולא - רש"י, רמב"ם ח ד, רא"ש
 בעל מוס - ריטב"א [משנ"ב תרמה יג]
 נחלקה המיומת - רש"י ומוס' ב"ק לו.
 והרא"ש כאן [והרשב"א שם] [ריטב"א
 לא: ור"ן, דרכ"מ תרמה ה, ורמ"א ג]
 תיומת - מוס' כט: וראשונים שם [מג"א
 תרמה ו ורע"א שם]
 ממאי דהאי כפות וכו' - רמב"ם
 בהקדמה לפיה"מ
 ראשו של זה מגיע - גר"א תרמה ב
 וביאור"ה [תור"פ]

דף לב.

וכדי לנענע - רש"י, שפ"א. ריטב"א ור"ן
 [שו"ע תרי ב, ר' מנחם ז ח] קרי"ס לולב
 ז [צרכ"י בשעת הדחק סגי בג', דהוה
 שיעור מדאורייתא
 שיעור לולב - מוס' נדה כו, ריטב"א.
 [רי"ף, ק"ר וש]
 הדם, נקטס - ראב"ד הל' לולב [ראש
 העץ]

ענפיו חופין את ענף - שו"ת תרמט ג
 עבות [אי צעי כולו] - ראשונים [רא"ש,
 ראב"ד, ריטב"א, טור תרמון]
 שוטה - ריטב"א, מאירי, ראב"ד הל' לולב
 [במכסה]. רמ"א תרמו ג
 עבותו קיימת - ריטב"א, ר"ן, ביאור"ה
 תרמו ה

דף לג.

תוד"ה ואימא - ריטב"א [מג"א ס"ס
 תרמח, ופוסקים שם]
 ג' בדין - רש"י, רא"ש, ריטב"א [רע"א]

דיחוי אלל מנחות - ט"ז תרמו ו
 [דאורייתא], ב"ח שם ופני"י [מדרבנן]
 [מוס' סוטה טו: רא"ש מו"ק ג לו]
 כסוה הרוח - גר"א וצח"ס לד:
 ולחומרא - מאירי [אי מצרך], מג"א
 תקפו ו
 זה קלי ואנוהו - בית הלוי ב מז

דף לג.

ענינים - פרמ"ג תרמו ג וד
 בחר דאגדיה [צעיר"ט] - רע"א
 תפשוט דדיחוי מעיקרא - ר"ן, מוס' כאן
 ופסחים כח, רע"א [גר"א תרמו ד]
 אין ממעטין - מוס' יומא לה, רש"י יא:
 מרדכי תשמו [בא בעצירה, מרדכי שם]
 פסיק רישא - רש"י, ר"ח [אחרונים,
 קיוב"ש כחוב' יח] [שעה"מ שבת כה כה]
 הושענא אחריתי - רש"י, מוס' כאן ושבת
 קג, וכתובות ו.

כאגודה של ירק - רש"י, שו"ע תרנא א
 ונו"כ [מג"א תרמט ח]
 ערבי נחל - רש"י, רא"ש [משנ"ב
 תרמו ג]

דף לד.

לפספס הגדילה צין ההרים - רש"ש,
 פרמ"ג תרמו מ"ז א
 קנה אלוס = צ"י ורמ"א תרמו א
 תוד"ה קנה - כפ"ת, ט"ז תרמו ג
 ופוסקים
 דומה למגל - רש"י, רמב"ם ז ד

דף לד.

קטום - [רש"י] רי"ף [לעיל לג. טו:
 בדה"ס], רא"ש, מלחמות, ראב"ד [הל'
 לולב], ריטב"א [ר"י מלוויל, יראים תכב]
 תוד"ה ערבי - ריטב"א לא: רא"ש
 [מוס' ר"ה כח:] [רמב"ם ז ו ונו"כ]
 אחרונ עמהם - צ"י ומג"א תרנא י וט"ז
 שם יד
 מוס' יש לו אין מעכצין - הג"א, רמב"ם
 ז ו וריטב"א [מג"א תרנה כה וביאור"ה]

דף לה.

פלפלין - ריטב"א
 של אשירה - מוס' ל, ורמב"ם פיה"מ,
 ראב"ד הל' לולב ולרי"ף יד: בדה"ר,
 רא"ש טו
 היתר אכילה - רש"י, פיה"מ, רמב"ן הל'
 לולב ומלחמות טו. בדה"ר
 [בשאר ימים - מוס', רמב"ם ח ט, רמב"ן
 הל' לולב, מג"א תרמט כ, כפ"ת]
 דין ממון - רש"י, ריטב"א [קיוב"ש ב קו'
 ד"ס א ה]. שו"ת הרשב"א [א תשמו, הו'
 ברמ"א תרמט ב] ממח"א זכיה מהפקד ד
 [תור"י לקמן מא].

מוס' ערלה בשריפה - מוס' יבמות קד.
 וסוטה כה: גר"א אה"ע קנד ב [מת"ס
 יו"ד רפ, ריטב"א]. תור"ד ורא"ו
 [בשלט"ג, וצמ"א שם ב]

מוס' נפק"מ למעש"ש, מהרש"א,
 כפ"ת, רע"א

מוס' המ"ל בגבולין - מהרש"ל
 ומהרש"א [ראשונים]

מנה לחם לחם - רא"ש פסחים ב יח,
 ריטב"א [שאג"א ד, מקור חיים תנד,
 קיוב"ש פסחים קסח]

מוס' טבל כמו שותפין - תור"פ, מוס'
 פסחים לח, מנחת צדק לו ענף ב. רמב"ן
 הל' לולב וריטב"א, ר"ן

דף לה.

מכשירה - כפ"ת, רש"ש [שו"ת אבנ"מ
 כ, מנח"מ קס ו]

חזוית [במשנה כט:] - רא"ש. מצי"ט ג
 מט, הו' צמ"א תרמח טו ויה. תה"ד זט
 [הו' צ"י ורמ"א תרמח יג]. תור"ד
 רא"ש יש תקנה ע"י קילוף, גר"א
 תרמט ה

[במשנה שם, על רובה - מוס' שם,
 ריטב"א. טור ושו"ע תרמח יא]

כמנומר - ריטב"א

על חוטמו - רש"י, רא"ש, ריטב"א
 [ראב"ד ושו"ע תרמח יב ה"ה שאר
 פסולין]

פטמחו, בזכנתו - רש"י, רי"ף, מרדכי
 תשנב [רא"ש, ריטב"א]

נקלף - רא"ש, רמב"ם פיה"מ, ראשונים,
 שו"ת רשב"א א נח

דף לו.

נקב מפולש - רש"י, תור"ד ור"ח
 כאסר - מג"א תרמח ג

קיימא סימפונהא - מג"א תרמח ד. מח'
 צטור מספק - גר"א תרמח ד, ק"י

כבוש - רש"י, מג"א תרמח כב

חיוס - [רמב"ם ח ח] כפ"ת ומשנ"ב סג

דומה לכוש - רש"י, רי"ף

דף לו.

ר' חנינא מטביל - מוס' לך' מו:
 ריטב"א ור"ן [תה"ד ב נב]

מאסי - [האם יש תקנה ע"י חיתוך]
 מג"א תרמט יח, הג"א כג

ובגדול - ריטב"א

צמינו אוגדים למטה - רא"ש, רע"א
 ר' יהודה סוכה ב' מייס [אף אחרונ]

- כפ"ת, ערו"ג

ק"י דסופו להקל - מוס' שבת קלו:
 שו"ת רע"א ת קיב

דף לז.

חגיגה, רש"י דאין זה לקיחה - תוס', ריטב"א, ר"ן. [אגודה פסחים נה, הו' צב"י תרנא, מג"א שם יח וגר"א]

תוד"ה כי היכי [מין במינו] - מהרש"א, מג"א תרנא צ

תוס' חגיגה ברחם - רמב"ן הל' בכורות ג, טו. צדה"ס. מאירי ור' מנחם ז יא לקיחה תמה - רש"ש וחת"ס

תוד"ה דבעינא - תוס' פסחים נו. ויומא נח.

דף לז:

רש"י חולצין צין מין למין - רש"ש ואחרונים

מריח אקצייה - רש"י, שו"ת הרשב"א א תמנע [אי מהני תנאי - מכתם ומאירי] הדם במחזור - ר"ח [צעה"מ ושא"ר]

רש"י אכלו במחזור [ע' רש"י שבת עג, וגמ' מנחות ע.] - מג"א שלו יא, חי' בכור שור שבת עג:

לולב בימין - רוב ראשונים לכתחילה, ר"ח לקמן מב, מג"א תרנא ט [באיטר יד - רא"ש, מכתם, צ"י ושו"ע תרנא ג]

מבדק על נטילת לולב - מכתם תוס' מנענעים על כל הדוד - מכתם, ריטב"א ור"ן

תוס' צשעת ברכה - שא"ר, ראבי"ה ברא"ש

מוליך ומביא למי שד' רוחות - רש"י מנחות סב: [לד' רוחות], ריטב"א, רא"ש מח' ראשונים דמלבד מוליך ומביא טורף - ריטב"א, רא"ש, מאירי. רי"ף ורמב"ם ז י [ט"ז תרנא י, שו"ע שם ט ונו"כ ומשנ"צ]

תוס' לחומר - רא"ש, כס"מ ז י

דף לח.

כל היום - צ"י ושו"ע תרנא א, חת"ס אין מפסיקין - רש"י, תוס' שבת ט, ר"ן [כאן ושם ג: ד. צדה"ר]

הא דרבנן - רמב"ן סה"מ עשה ה, כס"מ תפילה א א, רא"מ מן ההר

תוד"ה ומאי - תוס' פסחים ק.

ליכא עשות - רמב"ם וראב"ד קר"ב ז י יו"ט שני דרבנן - רא"ש, ריטב"א ושא"ר, רמב"ם קר"ב ז י ונו"כ, ופוסקים ע ה

יו"ט שני - ריטב"א [מג"א תא א], מאירי מקרין אותו - רע"א ברכות כ [וטור"א מגילה יט], חו"א סו"ס כט

תוד"ה מי - תוס' ברכות כ, רמב"ן סה"מ שורש א [הלל דלולב דאורייתא] צהלל דר"ח - מג"א תכב ה וביאור

תוד"ה באמת - תוס' ברכות טו, רשב"א מגילה יט, מלחמות ברכות יב. צדה"ר וריטב"א ור"ן צבוגין

דף לח:

ממנהגא דהלילא - רש"י, רמב"ם חנוכה ג יב [לח"מ שם יד]

תוס' להפסיק בפסוק - מג"א תכב ח שמע ולא ענה - או"י בדרכ"מ קסו ד שומע כעונה - בית הלוי [עשה"מ סו"ס בראשית], חו"א כט, קה"י ברכות יג.

[במי שהוא בקי - מרדכי ר"ה תשכ, צ"י צדה"ב תכב]

תוד"ה שמע - תוס' ברכות כא: [פוסקים קד ז], ריטב"א [שבולי הלקט כ, הג' אש"י ריש חולין]

דף לט.

יהא שמיא רבא - תוס' ברכות ג, הג' אש"י שם ג יט ברמ"א נו א ונו"כ מבדק עובר לעשייתו - רמב"ן פסחים ז, רמב"ם ברכות יא ה-ו [רמ"א יו"ד יט א וס"ך ג רע"א שם]

תוד"ה עובר [מונה ככלין] - צ"י כה. רש"ש מב, כפ"ח

תוס' מעבדין זא"ז - צ"ח וט"ו תרנא ה [גר"א תרנא ה]

תוס' צע"כ לא נפיק - כ"כ רבינו יונה ברכות ו. צדה"ר, ור"ן [ר"ה שם כח:] צסם רשב"ם, אכל תוס' ר"פ עירובין נה: ופסחים ז: [וכן טור"א ר"ה כח: רע"א לעיל לו:], ורא"ה [צב"י תקפטן] חי' ר' שלמה ר"ה א, ור' ראובן]

תוס' נענוע אינו מעבד - מג"א תרנא כב, בכורות מ [קה"י ברכות ו]

בשביעית - יואל באחרונא של שביעית, רש"ש סוף פסחים

מבליע - שפ"א, חו"א שביעית יג כ וליתבי ליה צהדיא [תיפול' איסור סחורה] - תוס' כאן וע"ז סב, ר"ה כב, כפ"ח, שפ"א. רמב"ן ע"ז סב. וריטב"א כאן

רש"י אין מוסרין לע"ה משום סחורה - צעה"מ, ריטב"א [רש"י צ"ק קב].

תוס' סחורה צנזילות - רע"א תוס' אחרונא כשר לצרכה - פנ"י, שפ"א [באר היטב תרנו ו, ואכמ"ל]

תוד"ה מעות - מה שביד חבירו - אחרונים [רש"ש, חו"א כה ד]

דף לט:

לוקח מהמשומר - רש"י ותוס', רמב"ן ויקרא כה ה וצמות קב. וריטב"א כאן, רמב"ם שמיטה ח יב, ופיה"מ שביעית ט א

[משומר, איסור צפרי או בקצירה - ע' תוס' כאן ומנחות פד, רמב"ן הנ"ל. ראב"ד לרי"ף כאן משומר של נכרי]

א"ה לולב - אחרונים [כפ"ח, פנ"י ועוד]

תוס' גדילין על כל מים דרשא גמורה - תוס' קידושין ג.

תוס' גמר פרי [ור"כ כמה ראשונים], תוס' קידושין ג. רוב גדולים, רמב"ם שמיטה ד יב לקיטה דוקא

דף מז.

רבותינו נמנו - רמב"ם מעש"ש א ה ושמיטה ד יב וראב"ד ונו"כ, שעה"מ שמיטה, חו"א

הגאון אחר ציעורן - רש"י, תוס' צ"ק קא: ריטב"א [מורי"ד צ"ק שם]. ר"ח [הו' בחוס' צ"ק שם]

רש"י ה"ה לולב - צעה"מ. פיה"מ ור"ן ורע"ב צמנה - כפ"ח ואחרונים אין מוסרין למשרה - תוס' צ"ק קב, חו"א שביעית יג ו

תוד"ה יואל - רע"א צ"ק, צעה"מ דעת הרמב"ם שמיטה ה י, כס"מ, כפ"ח

דף מז:

גדר חילול שביעית - קוב"ש ח"ב כ, תורת זרעים שביעית ז ה [תופסת דמיה - גמ' קיד' נח. וע"ז נד: תוס' ע"ז סב: ד"ה יואל]

תוד"ה על חייך - ראב"ד לרי"ף, כפ"ח. תוס' צ"מ מד: צבוס"ע

תוס' יחורו למקומן - מהרש"ל ומהרש"א קידוש נו, רמב"ם מעש"ש ד ו, טז, כפ"ח

דף מא.

רש"י שווה סלע - רש"ס שביעית ט ו, ור"ח מ: מבואר דסגי צפרות, חו"א שביעית כה ה

אלא אמר רב אשי - שפ"א

הא כתיב וזרת הכסף - ראב"ד מעש"ש ד, כס"מ

במקדש ז' - עמק ברכה לולב א [צעה"מ ר"פ ד, חכ"ט טן]. שפ"א

צמדיה - רש"י, רמב"ם צפיה"מ [כאן ור"ה כט: ושופר צ ח, רבינו מנחם ז יג], בכור"י תרנא א, חי' ר' מאיר שמה לקמן מז:

זכר למקדש - תוס' מגילה כ, פרמ"ג תפט מ"ז ג, גר"ז מנחות סו.

רש"י [כאן ור"ה ל:] מקדש שלשי צדי שמים, תוס' שבעות טו, רמב"ם מלכים יא א, ערול"ג, מאירי

בנין ציהמ"ק בלילה - מנח"מ זח, מקד"ד א

דף מא:

ושאר ימות החג וכו' [בשאר ימים במקדש אי בעינן לנס] - חוס' כט; ריטב"א שם ורמב"ן הל' לולב. רע"א במשנה לקיחה ביד כל א' - ר"י לוינל, מאירי, כפ"מ [חוס' מנחות כז].

חוס' אחרונא השומפין [חוס' לעיל כז]; ריטב"א, שו"ת רא"ש לה ז דרכ"מ תרנח

מתנה ע"מ להחזיר - רא"ש, ריטב"א, ר' אבגידור כ"ץ בשו"ת רא"ש הג"ל, קלות רמא ד [ואבג"מ כח נג], תורי"ד

לא החזירו - רשב"ס ז"ב קלו. תורי"ד ורא"ש [משנ"ל זכיה ג' ג, ורע"א שם]

תוד"ה הילך - חוס' קידושין ו; ריטב"א ור"ן [רא"ש חולין ח כו, קידו"א א כ]

לקחו באלף זח - חוס' ז"ק ט; לא יאחו - ט"ז לו א ומשנ"ב שם

אנשי ירושלים, זריזין במנחות - חוס' לט, מאירי [ירושלמי דרכ"מ תרנב. ט"ז ס"ס תרנא]

דף מב.

מדאגביה נפק [חוס' לט]. - רע"א, רש"ש, שפ"א

הפכו - רש"י, ר"ח [מג"א תרנא ט], ראשונים

תוד"ה אמר אבי - ריטב"א, כפ"מ טעה בדבר מנחה - רש"ש [אחיעזר ג פג]

תוד"ה שאינו - כפ"מ, מנח"מ תא ובקומץ

בשנת מחזירין - ר"ח, רמ"א שלו יא, כפ"מ, שו"ת רשב"ד א עג

אשה לאו בת חיובא - רש"י, שעה"מ ז כה. הג' אשר"י

יודע להתעטף - הג' אשר"י

אביו לוקח לו מפילין - חוס' ערכין ז; ז"י לו בשם עיטור, פרמ"ג וביאור

קר"ש - חוס' ברכות כה, גר"א ע ז אובלין ע"י טהרות - ריטב"א, ר"ן

לפרוס כפוי - חוס', ריטב"א, לח"מ

דף מב:

חית דגן - רש"י, מג"א פא א

פרק לולב וערבה

תוד"ה והשמה - ריטב"א, חוס' ר"ה ו; מהרש"ל, מהרש"א [רש"י פסחים עא]

כל מי שמגיע - [אין בזה משום ברירה] שאג"א זכ [כ"ב מהרי"ט ז כג, ע' קלות סא ג]

טלטול בעלמא - חוס', ריטב"א, מכתם [חוס' סידור הקנים - שנת קנא; רע"א שם] [רמ"א תרנח ז]

גזירה שמא יטלטו - גמ' יבמות ז; [אי נטל האם קיים - רע"א מערכה ח, קבא דקשייתא זט, קובא"ע סט ג]

דף מג.

רש"י מונח בכרמלית - חוס' עירובין ז; רש"ש [מאירי ומכתם, חוס' עירובין לג, רמב"ן שנת לו]

לא ידעין קיבועא - חוס', ריטב"א תוד"ה אינהו - זעה"מ וראב"ד [רי"ף מגילה ז; זדה"ס ונו"כ] מג"א תרפח ד [מילה בשבת - חוס' מגילה ד; מכתם, ריטב"א]

דף מג:

תוד"ה שלוה - ריטב"א, מהרש"א מד. אחי לפקפוקי בלולב - רש"י, ריטב"א, פיה"מ

לא איקלע - חוס', ריטב"א, ר"ן, מכתם מז; [חוס' שופר, שו"ת רש"י קית, ראב"ה תרנ"ט]

בכל יום מקיפין [למסקנא] - [רש"י מז; ולד]. או"ז שטו, רמב"ם ז כג [משנ"ב תרס ז]

כשום תחת אבנים - או"ז ע"ש כט, חו"י שנת מד; רמ"א שט ד. מהרש"א, מג"א תרנח [שעה"מ יו"ט ז יח]

תוד"ה והביאו - שו"ע תרסד י וט"ז ו

דף מד:

לדידהו נמי - רש"י, שו"ת רשד"ס יו"ד קנא, הו' בכפ"מ

מגבה והדר מגבה - אחרונים [שפ"א ועוד]

עיקר מה"מ - רש"י, ריטב"א, רמב"ם ז כז [עמק ברכה לולב כז]

[חי' ר' מאיר שמהה אי נוהג ערבה דאורייתא בירושלים בזה"ז]

כהנים צע"מ נכנסין - רש"י וחוס', רמב"ם [ביאמ"ק א טו, ו א, וסה"מ ל"ח סט, עג], רמב"ן סה"מ ל"ח סט ונו"כ, ערול"י

מנהג נביאים - רש"י ושא"ר

דף מד:

כאן בגבולין - מהרש"ל. ר"י לוינל חוס' מנהג ליכא לא חסור - גר"י הל' ברכות

חוס' ברכה אהלל דר"ח - חוס' ברכות יד: וכו", רמב"ם וראב"ד ברכות יא טו. מכתם ותורי"ד. הג' מיימוני תוכה ג ד

וחוס' וזונו - ר"ן ערבה שבלולב - רא"ש, רמב"ם ז כ. מאירי, בכור"י תרסד יח

אלא בפני"ע - רש"י, מג"א תרסד ז [מרדכי תשקד, מג"א שם ח]

ג' בדי עלין - ריטב"א, ר"ן [רש"י ז"מ כד. גר"א ורש"ש שם]. לחין - רש"י, מהר"ם, רש"י לרי"ף

חבטו - רש"י, רמב"ם ז כז סתומי פילי - רש"י כאן וע"ז נ;

אל יהלך ג' פרסאות - פוסקים רמט ומשנ"ב ג

דף מה:

מלקטין מער"ש - ערול"י רש"י דרכי שלום - חו"מ, כפ"מ

תוד"ה מיד - רמ"א חו"מ שעה ט, פוסקים תרנח ז

דף מה:

דך גדילתו - מג"א תרנא ז. רמ"א תרנא ט [יש מדקדקין בטור תרל, ז"ח]

שמעמדין כפוי"י - רש"י, רש"י וחוס' יומא עב

אספקלרי' מאירה - יבמות ג, מהרש"א ח"א, ר"ח ושפ"א

תוד"ה אחת - ריטב"א [יעב"ץ] א' זה שבעה - חוס', ריטב"א, מג"א תרל"ז י [ירושלמי ברכות ג ג וגר"א]

תוד"ה אחד שיאכל ושתה וישן - רא"ש, שו"ע ס"ס תרל"ט, רמב"ם ו יב [ר' מנוח ו ט, והמכתם ומאירי לע' כח]. חוס' ברכות יא; וחוס' ריה"ז שם [משנ"ב תרל"ט מן]

דף מז:

נכנס לישב - רמב"ם ו יב, ראב"ד וה"ה, רא"ש [ז"ח וט"ז תרמג ז]

חוס' סוד"ה העושה - מהרש"ל ומהרש"א וגר"א, ק"י

חוס' עשיית ליתא ליכא שהחיינו - חוס' ברכות, רמב"ם ברכות יא ט [גר"א כז א] [שו"ת רשב"א א שטע] [רש"י מנחות עה; וברכות לו; ש"ך יו"ד כה, מג"א כז א וגר"א שם]

חוס' דשהחיינו דעשיית סוכה מהני להג [וכ"כ רש"י נו. - ריטב"א [ביו"ט שני - רא"ש ומכתם]

עייל לביה"כ - טור ח, ז"י ודרכ"מ ו, שו"ע כה ז

הרואה נר תוכה - ה"ה תוכה ג ד, ח' ומג"א תרעו א

מלא חסור - רמב"ם ורמב"ן סה"מ שורש א

דף מז:

אחזקאל - רש"י ומוס' ציה' ל; ריטב"א
[ר"ן ציה' ב. צדה"ר, ורע"א]

סוכה דחויא ציה"ש - מוס' לע' י;
רא"ש, מוס' ציה' ד.

ציה"ש - ראשונים, מג"א חרנב א
[סעודה ציה"ש - מהרש"ל, ט"ז ס"ס
מרכס, שעה"ז שם יא]

תוד"ה אחרוג - מג"א תרמט יט,
ריטב"א לו:

ינוקא לא מקני - ריטב"א, פסקי הרי"ד
[ה' בלצנ"מ כח גג], מחנ"א משיכה ב,
שעה"מ ח י

ריטב"א אף במתנה ע"מ להחזיר ל"מ,
רא"ש, קלות רמא ד

שו"ע חרנב ו ונו"כ

אזי לולב שמיני ספק שביעי - מכתם,
רא"ש, תורי"ד

סוכה יתצין - ר"ה כה; רשב"א ר"ה
טז, מרדכי תשעב ומג"א תרסח ב

דף מז:

לא מצרכי - רש"י, רי"ף, ראשונים
[רמב"ם ו יג ורשב"ד] [פסירת העומר -
ריטב"א ור"ן]

מאפר קאתי [רש"י] - מאירי כו, בכור"י
תרמ כד

תוד"ה לינה - [מקד"ד קו' קדשים ה ו,
וא ג] רמב"ן

מוס' פסחים נה; ר"ה ד.

דף מז:

רש"י את יום שמיני חג העזרת - שו"ע
תרסח ונו"כ [ר"ן נדרים מט.
מהירושלמי]

מצרך למחר - ריטב"א

פסח שני - סוגיה פסחים נה; רמב"ן
תוד"ה כהן - [רש"י] גרי"ז מנחות סא:

דף מז:

פייס - רש"י, רמב"ן

תוד"ה רגל - רמב"ן, ריטב"א [דגו"מ
י"ד שצב]

ההלל והשמתה ח' - [רש"י מז: ערול"ג.
מוס' חגיגה ו: [טור"א, רע"א, זל"ח שם.
חזו"א במכתב]

עכשיו שאין ציהמ"ק - ריטב"א ור"ן
מז; מוס' מז. ופסחים נה: רמב"ם
י"ט ו י, ב"י תהקטו [מוס' מו"ק יד:]

ליל יו"ט ראשון - שאג"א סח, גר"ח על
הש"ס [ספנקל סח]

מוס' שאר לילות, מוס' פסחים עא.
לא יתיר סוכתו - רש"י, ר"ן

תוד"ה פוחת - מכתם וריטב"א

נר בסוכה קטנה - רי"ף, צעה"מ,
ראב"ד, ר"ן

ניסוך המים - רש"י לד, ריטב"א נ. [חובת
היום או של הקרבן]. מוס' מנחות טו:

{ עניני ניסוך המים - ירושלמי [הו'
במשנ"ל תמידין י ז, גרי"ז תמורה יד,
חזו"א קכו ב]. ניסוך בלילה - תענית ב:

וראשונים שם, שו"ת הרשב"א א עט
מן השילוח [מי מעיין] - מוס' צ"ב ס:

ורשב"ם שם שם עט; ושיטמ"ק שם שם.
ספלים - מוס', ריטב"א [עמק צרכה
ניסוך המים א, ב]. רמב"ם מעה"ק ב א

דף מז:

כלין צבת א' - לח"מ תמידין ו י, מקד"ד
י ד

עירה לחוך - רמב"ם שם י ז, קרי"ס,
מנח"מ שכ ב

ורגמוהו באתרוגיהם - גמ' יומא כו:
וריטב"א שם

דף מט:

תוד"ה שכל, אזני אפוד - רמב"ן שמות
כה ז [מנח"מ נה ז]

לא תניף - משנ"ל ציה"ב א טו, ערול"ג,
מנח"מ מ ב

דף מט:

ירדו לשיחין [צ' לשונות] - גמ' מעילה
יא: ומפרשים שם

ליגמע - רש"י, מהרש"א ח"א, דרכ"מ
קפג ה [ומג"א ז]

אין שיעור למים - רש"י וריטב"א, מוס'
זבחים קי: [מוס' מעילה יג, מקד"ד
ג ד]

שלא מדעת-שיטמ"ק מנחות עח:
השמוט, מקד"ד ס"ס לה [רש"י
פסחים לד:]

דף נ:

לינה - רש"י, ריטב"א, מוס' נא:

תוד"ה ואי, מוס' שבעות יא. [מהרש"א
בתוד"ה חזקיה, ערול"ג]

מסנת [בשבת] - חזו"א קג כג

רש"י במשנה מגולין חסר שיעור - או"ש
ציתא א יא, תו"מ: [ציא"ה ר"ס ערב]
הקריבוהו נא - וצירושלמי ממשקה ישראל
[מקד"ד לג ג, קוב"ע ל ו]

פרק החליל

שמחת צית השואבה - רש"י, רמב"ם ח יב
[גרי"ז קו' סוכה]

אני דוחה שבת - חזו"א קג כד

דף נ:

תוד"ה חד - רש"י ישעי' יב ג, ות"י שם
עיקר שירה בכלי - מקד"ד כה. מוס'
יבמות פו; גבו"א תענית כו.

כלי שרת מעץ - גמ' סוטה יד; ע"ז
מג. ומו.

דף נא:

מ"ד עבדים - ריטב"א, מוס' תענית
כו. ואחרונים

ר' ירמיה צ"א - רמב"ם כהמ"ק ג גו,
לח"מ לולב ח יג

מבלאי מכנסי מוס' שבת כה, משנ"ל
כה"מ ח ו, שפ"א שבת שם [מאירי
קידושין נד.]

חסידים ואנשי מעשה - רמב"ם ח יד

דף נא:

תוד"ה קרא - מהרש"ל, מהרש"א,
שיטמ"ק מנחות עח: צהשטות

לא תסיפון לשב - רמב"ם מלכים ה ז, ח
הג"מ ורדב"ז שם [מנח"מ תק]

חזו"טא - רמב"ם ע"ז ו י, וצית הצמורה
א ט ורשב"ד, ראב"ד תמיד לא.

דף נב:

תוד"ה וריון - [ברכות מז. ורש"י, ורי"ף
ורי' יונה לה. צדה"ר] ציאו"ה קכד ח

ד"ה חה
אזי אול בתריי - שו"ת שצ יעקב צ יט

דף נב:

עקב צד גול - תו"י יומא כב.

דף נג:

תוד"ה אשה - [ריטב"א] שפ"א, משנ"ל
כה"מ ח ו

משם לתפילת מנחה ומשם לתמיד -
מהרש"א ח"א, תשב"ץ ב קסא

מנמנמי אכתפא דהדדי - תשב"ץ א ק
[פרמ"ג תרלט מ"ז ה]

בשעה שכרה דוד - רש"י מכות יא.
מהרש"א ח"א

דף נג:

ומה לעשות שלום - שו"ת הרמ"א ק י
שמע שמע - רש"י כאן וצרכות לג; מוס'
שם לד. [ר' יונה ברכות כד. צדה"ר,
שו"ע סא יא ומג"א ט]

בכל היו חוקעים - רמב"ם כה"מ ז ו ג
ה, חינוך שפד ומנח"מ שפד ז

תמיד של בין הערבים - טור ס"ס קלג,
פרישה ט, מג"א קלז ד

לשער המחנות - רש"י, רמב"ם כה"מ
 ז' ו'
 תוד"ה ר"י - [מהרש"ל, אחרונים] חוס'
 ערכין י.

דף נד.

קמ"ל ולא כלום - מרדכי ר"ה תשכ, ר"ן
 שם י: צדה"ר [גמ' חולין כו:]
 דבנרי טובא - רש"י, ר"ת, רמב"ם
 תמידין ז' ו', שפ"א
 קריאת הלל - חוס', גרי"ז הל' ק"פ

דף נד:

תוד"ה אי - ריטב"א [רשב"א צ"ק טו].
 ער"פ שחל בשבת - שפ"א
 אחרים - [ר"ח] חוס' שבת קיד., רש"י
 וחוס' פסחים נח: רמב"ם קיה"ח יח ט,
 תמידין א ז' [מהר"י קורקוס ולח"מ],
 זל"ח [אחרונים, גרי"ז קו' קיה"ח]
 תדיר - טור"א מגילה כט:
 תוד"ה ואמאי - מג"א תרפד ב, נו"כ שם

דף נה.

מה היו אומרים - רש"י, טור"א ר"ה ל,
 מנח"ח שיב ג, אבנ"י כד [מעשה רב
 לגר"א קנת, חש"ל מס' סופרים יח]
 [שני ידחה - מג"א תרמב, רע"א תקפו]
 תוד"ה איתקן - מהרש"א, הג' מיימוניות
 תפילה יג י, ורמ"א תרסג

דף נה:

חזרו לפייס - רש"י, רמב"ן לעיל
 מה., ריטב"א
 דברי רבי - רמב"ם תמידין י יג ולח"מ
 ובחילוק לחם הפנים - ערוז"ג
 מה שאמור צרגלים - רש"י, רש"ש
 [מנח"ח תקט ד]
 משמרות שוות - רמב"ם ורמב"ן סה"מ
 עשה לו

דף נו.

סוכה ואח"כ זמן - רא"ש ד ג, ט"ז
 תרמג ד

רא"ש ד ד, ט"ז שם א

זמן תדיר קודם - מאירי, ר"ח
 שכבר קידש היום - רש"י ורשב"א
 ברכות נא:

יין גורם - רש"י, תורי"ד פסחים קיד.,
 שו"ת רשב"א ד רנא
 יין תדיר - שאג"א כא וכב, זל"ח
 ברכות נא:

תוד"ה והלכתא - מהרש"א, זל"ח ורש"ש
 רש"י הולכי דרכים - א"ר תרמ כג
 טבעתה קבועה - רש"י, מאירי,
 פיה"מ לרמב"ם
 כיון דהני מקדמי - רש"י, רמב"ם
 וראב"ד תמידין ד יב
 חל להיות ביום א' - רמב"ם שם יג ונו"כ
 ובפיה"מ, חכ"ז קסו

דף נו:

בשכר הגפת דלתות - חוס' צ"מ יא:
 שיטמ"ק ערכין יא:

ראשי תיבות שמות הספרים

במקום שצויין 'אחרונים' בלא ציון הספר, לפעמים המכוון לספרי ראשי הישיבות על סדר הדף או ספרי דורינו של הערות ומראה מקומות. שקשה עלי לציין מקור מדוייק לכל סברא. ובפרט שפעמים לקחתי סברא מתוך מערכה שלימה, בשינויים מסויימים.

אב"ה	אבן האזל	החדשים]	טור"א	טורי אבן
אבנ"מ	אבני מילואים	גר"ח	טוש"ע	
אבנ"נ	אבני נזר		או טש"ע	טור ושולחן ערוך
אגר"מ	אגרות משה		יש"ש	ים של שלמה
או"ז	אור זרוע	גר"נ	כו"פ	כרתי ופלתי
או"ש	אור שמח	גר"ש	כנה"ג	כנסת הגדולה
אוה"ח	אור החיים	או ר"ש	כס"מ	כסף משנה
א"ח	ארחות חיים		כפ"ת	כפות תמרים
אמור"ב	אמרי בינה	גרי"ז	לח"מ	לחם משנה
אמור"מ	אמרי משה		מג"א	מגן אברהם
אפיק"י	אפיקי ים	גריש"א	מגד"ע	מגדל עוז
א"ר	אליה רבה	גרנ"ט	מהריב"ל	מהר"י בן לב
ב"י	בית יוסף		מהרצ"ח	מהר"ץ חיות
באה"ט	באר היטב	גרש"ז		[בסוף הגמ']
בדה"ב			מחה"ש	
או בה"ב	בדק הבית		או מחצה"ש	מחצית השקל
בה"ג	בעל הלכות גדולות	דב"א		[למג"א]
בה"ת	בעל התרומה	דברי"י	מחנ"א	מחנה אפרים
	[ס' התרומה]	דגו"מ	מכתם	ח' המכתם לר' דוד
בי"מ	בית מאיר	דד"ג		מנרבנא
בי"ש	בית שמואל			[תלמיד ההשלמה. שייך
	[או בית שמאי]	דר"א		לביהמ"ד של הראב"ד].
ביאו"ה	ביאור הלכה	דרכ"מ		יש לציין דחי' רבינו מנוח
ביאוה"ה	ביאור ההלכה	הג"א		והמאירי קרובים לביהמ"ד
	[לדרך אמונה]	הגו"ח		זה. [ובשו"ת הרדב"ז (ח עו
ביה"ל	בית הלוי			ועז) הביא מחידושים אלו
בכור"י	בכורי יעקב	הג"מ	מנח"ח	בשם ר' טודרוס הלוי].
	[לבעל הערוך, נ. ע"ס	או הגמ"ר		מנחת חינוך
	השו"ע]			[במקום שמצוין חלוקת
בעה"ט	בעל הטורים	ח"ח		סעיפים הוא ע"פ מהדורת
בעה"מ	בעל המאור	חוו"ד	מצפ"א	מכון ירושלים]
ברכ"י	ברכי יוסף	חוו"י		מצפה איתן
ברכ"ש	ברכת שמואל	חזו"א	מקד"ד	[בסוף הגמ']
גבול"א	גבורת ארי	חזו"י		מקדש דוד
גהש"ס	גליון הש"ס	חיי"א		[ע"פ רוב צוין ע"פ
	[לרע"א]	חכ"צ	מקו"ח	המהדורה החדשה]
גידו"ת	גידולי תרומה	חכמ"ש		מקור חיים
	[לס' התרומה]	חלק"מ	מרכה"מ	מרכבת המשנה
גר"א	[הגהות הגר"א לשו"ע	חמד"ש	משנ"ב	משנה ברורה
	צוין לפי סעיפי השו"ע,	חש"ל	משכנ"י	משכנות יעקב
	ולא לפי הס"ק בדפוסים	חת"ס	משנ"ל	משנה למלך
			משנ"ר	משנה ראשונה

